Број 1. Београд, јануара 1906. Год. VIII.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Последњи Мохиканац

I.

Пред Црепуљским ханом стајаше једно момче из Рудника у белом руху, готово голотрбо, јер они завесци од тканице, што му једва држаху љуту пећанку, не беху ни налик на појас, каким се обично опасује Дукађинац.

Руком беше ухватило воћице под брадом неке крупне ђогатине, који ваљда пуних тридесет година шета и ђипа по овој немирној земљи. И длака му је не као у свака његова брата белца, него некако сура као кршеви по Бериму. Осим тога ђогат „нити ногом бије, нит' ушима стриже“, као што је некад гиздаво чинио по завету славних дедова; напротив — доњу вилицу окембесио, уши раширио, те међу њима има таман пола аршина, па старачки стоји и премишља ваљда о томе, како би се ово момче узврпољило, да је нешто млађи дајбуди само за десетак година. О, како би га морало ва́дати испред хана, па чак и око хана и најзад дало себи тврду бесу да вазда шмугне кадгод види добра коњаника! А сад?... Хе... Било!... Сад му некако смета и седло са везеном Пазарском хашом, и силимбета, и кожни колани, а особито ова пуста окићена уда са тешким жвалама и веригама, чије му ките притиснуле главу, те готово од њих ништа не види, кад и иначе, врло често, његова нога ступа не сасвим правилно... Пуне кожне бисаге чисто му улубиле мршаве слабине, само још сапи, широке на цео аршин, згодно подупиру терњије[1]) његова господара. Да је мало нижи и сувљи, рекао би да је с тога света дошао славни Росинанте, па чека пред крчмом, негде у Андалузији, племића од Ламанче.

Но на срећу ово је Црепуљска долина, испод саме Мокре на међи Дукађина, те се брзо на ханској капији указа, не сув и блед витез добрих старих времена, него омален, пуначак и румен Колашински поп.

Обучен је у црне сукнене, пошире чакшире, чошни црвен копоран и сигав гуњ, с рукавима повртнутим уз руке. На глави му црна капа, налик на ониску камилавку, и рекао би да је Ђаковачки или Љумљански ћулав, који је ту у селу добра попадија омрчила за свога попу, како би се видело да је *законик*, а не неки, Боже опрости, чаршијски чорбаџија или манастирски ђак што иде по нахији да сабира и пише *писанију*. Из тих

[1]) Пртљаг, у коме је кабаница и струка

му је побуда она и обавила око тога ћулава танку црну шамију — наивни сељачки символ посвећења у нашем крају — те се одмах по њој познаје да је ћулав баш на поповској глави. Силав и оружје, разуме се, беху на своме месту, па то чак не би ни пало у очи — јер је ствар сувише обична — но међу пиштољима беше и јатаган, коју свётињу сељаци већ одавно дају женама да опсецају конопљу или да врачају противу вештица, пошто јадници о музеју, хвала Богу, немају ни појма. Дакле јатаган одмах пада у очи као ствар сувише археолошка, те метнеш очи на попа и видиш да се испод црна ћулава струје сêде власи, чију маст има и коврцава, но некако још броћкаста брада. То све као да збори како поп носи на својим леђима шездесет или и више година. Лице још свеже и пуначко, бркови зеленикаво-седи, као некад у Марка Миљанова, а очи играју као да се по маслу котрљају. Поглед некако нагло оштар, и кад би се очи само за тренут на једном предмету заустависле, видело би се да је крваво-мутан, као у онога што је дуго спавао или банчио, гушећи се у љутом дуванском диму и сркући Подримску малвасију... Обуо је преплетене опанке од сирове коже, као и сви сродни му попови, почињући, може бити, од Светога Саве па до најскоријих времена.

После овога одмах се види којем типу припада овај поп на ханским вратима. Њих је било свега три. Нити су се губили нити изрођавали. Ех, то су били попови!..

Први су тип попова нашега краја били они што су носили веома скромно народно црно рухо, јахали обичну кљусад, па често и самарњаче, а још више пешачили по брдима и гудурама са *писаним* требником и малим дрвеним крстом, увијеним у убоги епитрахиљ што га је сашио Вучитрнски даскал у школи за време часова — равно за тридесет гроша... Они су били побожне душе, много се крстили и хукали од агарјанске вере, гледали цркве и манастире, опслуживали своје и туђе нурије, без трýнка ропота, па често и без марјаша. Пазили су народ и веру његову онако како су знали и умели, а у друге се послове нису мешали. Из другог су типа попови из вићених и великих кућа, кнезовски и кметовски синови, који су се учили у Дечанима или Патријаршији, у селу носили богато чошно рухо, а у граду широке расе и високе грчке камилавке са надстрешницама. Јахали су добре коње, у парохије ретко ишли, али су седели кнезу уз колено и с њим водили у народу прву *лојалну* реч; пред властима турским вићени и уважени, код владика прибрани, јер су им при путовању састављали врло добру пратњу и с грехом понекад доносили по коју повећу млàдицу из Ибра или томе слично, што се обично њиховим грчким високопреосвештенствима допадало: — они су често кнезовали и били тако рећи поповска елита. Трећем пак типу припадали су они попови који су расе облачили само кад су се попили, и то може бити туђе, тек да се не излажу трошковима за два-три дана, док не рекну владици „због“, готово за навек. То су били најомиљенији попови. Јахали су добре коње, уредно ишли у нурију, но зато ретко у цркву, носили увек оружје, добро пили и веселили се заједно с народом и помагали му више пушком него крстом.

Тежак живот особито је био погодан да се ова врста развије и сталожи и да на дуга времена дâ неку симпатично-јуначку мешавину хајдука попа, који је врло лако прекидао крштење и опело и трчао у заседе или да што учини Арнаутину, па тек после тога да дође и настави оданде, где је био прекинуо. Причају за неког оригиналног попа Радивоја, који је прекинуо опело, отрчао и осветио свога рођака, па се рањен трећега дана вратио право на гробље, покрај свеже хумке наложио огањ — била је зима — из бисага извадио вино и воштаницу па мирно, грејући се, продужио опело!...

Ето овој врсти припадаше, као последњи, и наш поп, поп-Томисав Крњак из Црепуље, стари делија и серхатлија.

II.

Он застаде на вратима. У десној му руци беше повећи крушац шећера, а у левој белић[1]) пун вина. Беше намрштен.

— Ене ти, тако ми закона!... А, куче бре! — викну он опоро и окрену се младићу што му коња држаше: — Што ми коња не шеташ, а?...

— Па... оно... попо, он сам неће — одговори момче доста стидљиво.

— Ене ти — неће!... Не ваља то. Тако ми закона!.. Хм!... Не ваља тако... Старога човека ваља да поканиш. Тако ми закона... Једанпут, два пут, пет пут! Тако ми закона! Хе... Чес' да му водиш. Стари је то делија, бре... Хе!

— Па ја 'оћу, попо. Ево... Дê-ê! Ето видиш како неће, — опет ће момче теглећи из све снаге ову поповску лађу. — Неће, цркве ми... Дê-ê!...

— Е, неће сад, видим ја — наљутио се. Стари је то ћефлија; ћеф био па прошао, зна он. Тако ми закона... А његов ћеф скупљи је но кадîн... како?.. но... но муфтîн! Научио сам га ја. Јâ. Двадесет и пет година како смо заједно, па знамо један другоме ћефове. Хе, наши ћефови!.. То су ћефови, цар да их не откупи!.. Тако ми закона! Лабуде!

Коњ одмах подиже уши и окрену главу к попу.

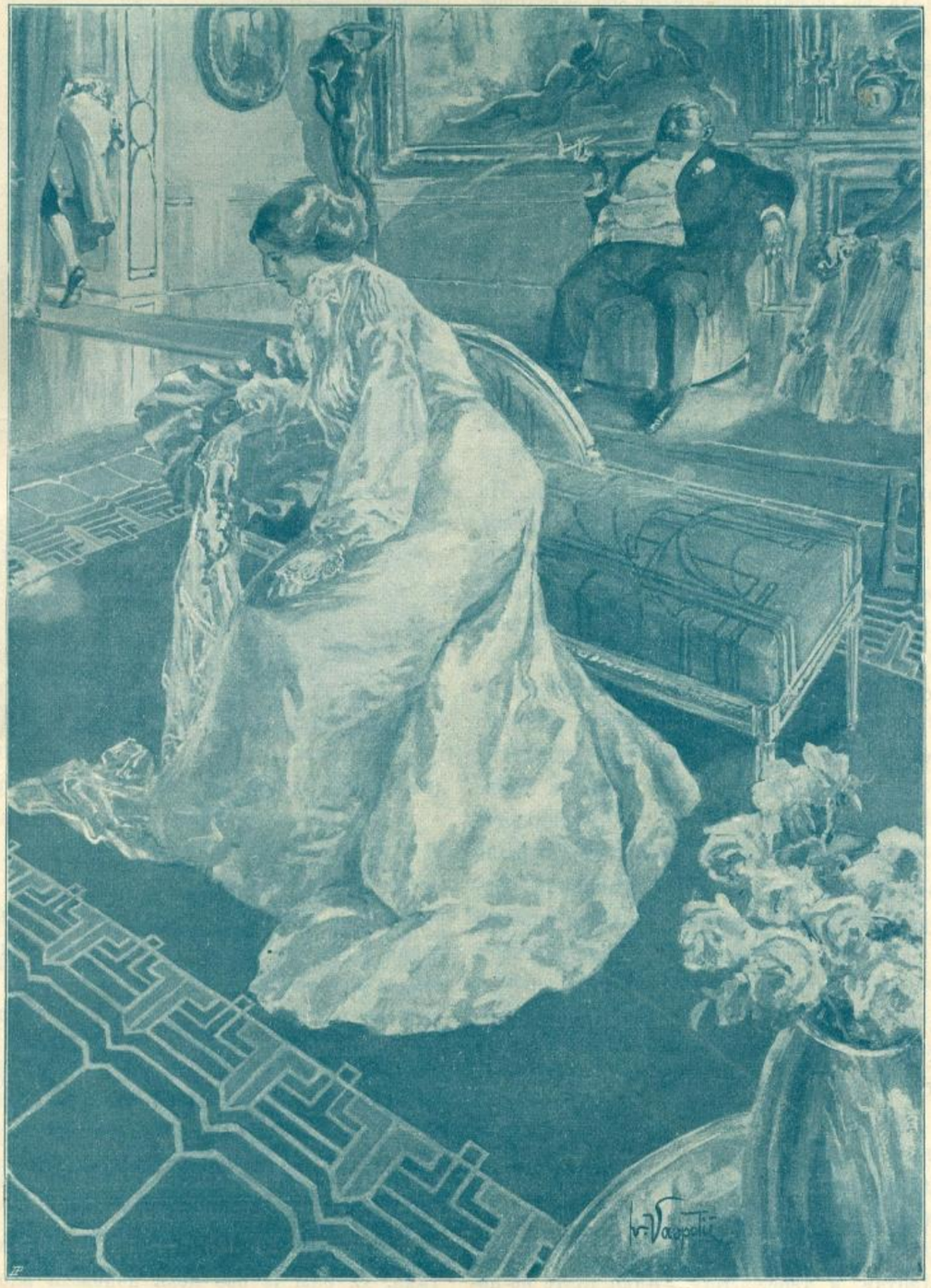
— Ене ти! Здрав си, мој синко!

Лабуд се намах пропе на задње ноге и стаде да двори, нежно гледајући на свога заповедника. А Крњак диже белић и поче лагано да гргуће. Готово га искапи, па онда се накашља и прије те му заостало вино проли на гриву. Коњ спусти прве ноге, стаде мирно као сеоска сналша и поче да грицка шећер из попове руке.

— Хм... Сад на здравље и теби и мени — продужаваше поп, таштући га руком по врату и огледајући попругe. — Тако, сине, тако. Дијете, ето видиш ли?

[1]) Бокал, купа.

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 11457

Р. Вавпотић

Трут и цветић

Бодлер, Ш.: Дворска будала и Венера, с француског М. Н. М. 363
Бурже, Пол.: Нихилискиња, превео с француског В. С. Ј. 262
Достојевски, Т.: Јела и свадба, превео с руског Гргур Ил. Берић 106
Лаведан, Анри: Под старост, превео с француског Мил. Н. М. 37
Леметр, Жил.: Спас животиња, превео с француског Мил. Н. М. 332; Света Дева и анђели, превео с француског Гргур Ил. Берић 331
Нојевелт, Бароница Зјелен: Прекинута маскарада, превео с француског А. К. 235
Теодоров, А.: Голгота, превео с руског Anonimus 221
Товоте, Х.: Убиј ме! превео с немачког А. П. 168
Толстој Син, Лав: Седе власи, превела са руског З. Ч. 334

Расправе, чланци, научна грађа

Алхазен: Тамо-амо по Зоологији 110
Берић, Гргур Ил.: Нешто о Тибулу 265
Валтеровић, проф. М.: Уметност у Срба 69
Виловски, Тодор Стефановић: Податци за историју Београда (1717. до 1739.) 164, 211, 247
Вукићевић, проф. Миленко: Кад је Кара-Ђорђе изабран за старешину и вођда устанку? 53
Ђорђевић, Влад. Р.: У Средњим Родопима (путописне белешке од Пловдива до Чепелара) 172, 198
Коњовић, Петар: Московско Уметничко Позориште 116, 182, 218; Рихард Вагнер и модерна уметност 275, 306, 351
Лазаревић, † Д-р Рад. М.: Лепидоптери Краљевине Србије 152
Луковић, К.: Кнез Иво Војновић 114
Михаиловић, проф. Јеленко: Најновије катастрофе од земљотреса 48, 87; Јесење вечери 283
Павловић, проф. М.: † Стеван Сремац 225
Перушић, проф. Рајко М.: Ситни прилози за тумачење „Горскога Вијенца" 21
Петковић, Д-р Влад. Р.: Иконографија манастирских цркава у Србији 301, 341
Радовановић, Жив. М.: Јухани Ахо 366
Томић, проф. Светозар: Из Старе Србије (Скопље — Тетово — Гостивар — Маврово) 135
У.: Како је писао Стеван Сремац? 292
* * *: Хенрик Ибзен 347

Уз наше слике:

28, 59, 90, 120, 157, 188, 221, 252, 284, 311

Хроника

Наука:

Веселиновић, М. В.: Ножице а не ножнице 222; Прилози српском језику 253
Ј., Т.: Дијамант 122
Лазаревић, † Д-р Рад. М.: Acherontia atropos L. 60; Организми без органа 311
М. Ј. Ђ.: О слуху 159; О неговању слуха 370
Томић, проф. Светозар: Једно народно предање о месту где је цар Душан умро 285

Књижевност:

Берић, Гргур Ил.: Разговор у доколици, саставио Ђока Михаиловић, учитељ 123
Ивезић, Герасим П.: Bibliothek ausgewählter serbischer Meisterwerke. Band V—VI. 124
К.: Песме М. Ћурчина 371
К. Ђ. С.: Прелиминарни резултати пописа становништва и домаће стоке у Краљевини Србији 31. децембра 1905. год. 285
Поповић, проф. Павле: У славу Јовану Стерији Поповићу 315
С.: Књижевни програм Матице Словеначке 30

Уметност:

Ивенић, Гер. П.: Кроз сликарске изложбе 190
— К.: Криза у Српском Краљевском Народном Позоришту 61; Свет, комад у четири чина, написао Бр. Ђ. Нушић 312
М. Ј.: Популарни концерти 30

Разно:

30, 62, 95, 125, 160, 192, 223, 254, 287, 316, 377

Библиографија:

32, 64, 96, 126, 160, 192; 224, 255, 288, 318, 379

Слике

Трут и цветић (Р. Вавпотић) 3
Д-р Љубомир Радивојевић, српски народни добротвор 5
Крунисање Цар-Душаново (П. Јовановић) 7
Остављена (П. Фосберг) 9
Литија (М. Гаспари) 11
Радник (М. Јама) 15
На друму (фотограф снимио А. Бертолд) 17
На морској обали (Кл. М. Црнчић) 19
У природи (И. Грохар) 23
Весталке (Р. Ауер) 25
Из приморја (Томислав Кризман) 35
Брезе (Срећко Маголић) 39
Предграђе Сереза 41
Први снег (Срећко Маголић) 43
Опасност Ф. Марчић) 45
Рускиња (Иван Зајец) 47
Богородица (К. Марата) 49
Железнички пут Солун-Серез 51
Беаз-Кула у Солуну 55
Црква Св. Димитрија у Солуну 57
Анђео хранитељ (А. Шмит) 67
Словеначки [illegible]ак (И. Грохар) 71
Јапанска ваза (В. Јелочник) 75
Радионица И. Зајца 77
Борац на умору († Р. Пејатовић) 79
Манастир Благовештење у Забелу 81
Српкиње из Скопске Црне Горе 85
Српска Задруга из Скопске Црне Горе 87
Манастир С[illegible]нките у Горњанима 89
На тргу (Ј. [illegible]шин) 99
Младост (К. Кизел) 101
Кутак мира (фотогр. снимио А. Бертолд) 105
Сузана (Андре Бермар) 109
Цигани у Маћедонији 111
Сикстинска Мадона (Рафаело Санцио) 113
Село у словеначкој Крајини 115
Поглед на Солун 117
Робиње (Гонцало Билбао) 131
Седијска Мадона (Рафаело Санцио) 133
Баба (старешина) Арабат — Текеси близу Тетова 137
Манастир Лешак 139
Иван Зајц, хрватски композитор 143
Сузана (Роберт Франгеш) 145
Свештеничка породица у Јужној Маћедонији 149
Зорка Шолина 158
Света породица (Тицијан) 163
Одисеј убија Пенелопине просиоце (Бела Чикош) 165
Антон Ашкерц, словеначки песник 167
Словеначка сеоска соба у Штралову музеју 169
На Љубљаници (Срећко Маголић) 171
Девојка из Чепелара 173
На Големој Реци у Чепелару 175
Словеначки женски украси за главу 179
Минерва (Роден) 181
Народна словеначка грнчарија 183
Дантеов сан (Д. Г. Розети) 195
Иларион Руварац (Н. Радоњић) 197
Римски трг (Фр. Павачић) 197
Јосифов сан (Л. Коен) 201

— окрену се Рудничанчету. Видиш ли како мој Лабуд и може и хоће. А? Виђе ли? Као да му је пет година. Тако ми закона!... Овакога коња ни Бечки ћесар нема! Ене ти!.. Анџија бре!

Ханџија Славко Шљеметина, стари пријатељ и познаник поп-Крњаков, беше ту крај њега и ваљда из дуге практике знаше да ће га овај позвати по већ заведеном обичају.

— Ене ти — шећера овамо! Брзо!

Шљеметина му у место шећера пружи пун белић који ту иза њега држаше момак.

— Ево, попо, благослови...

— Хм... Ене ти — да си благосовен. Који беше ово, Бога ти, Славко? Седми? Е, добро... Седми — за слогу и здоговор, за народну славу код Бога, берићет у пољу, тору и обору. Хе.... Тако ми закона.... Лабуде, здрав си!

Коњ се опет исправи и брже и лакше него ли пре.

— Ене ти њега! — поче да му теполи. — Тако, спусти сад ноге. Стар си, али што да ти чиним. Док смо — нека смо, тако ми закона! Двеста нећемо живети. А тобоже нијесмо сердари... ја и ти! Сердари — јâ. Нити знамо цара ни ћесара. И зато смо ми, па ми. На шећер. Ослади зуб, ако још који имаш. Тако ми закона.

Пруживши му шећер, он опет пљусну вином по Лабудовој гриви с неким особитим изразом, као да заклињаше духове или ограђиваше верног друга од невидовне напасти.

Из хана се беше помолила читава гра̂ја сељака да види шта ово поп баје. Славко с поштовањем и мирно посматраше сву ову забавну љубав, само се покаткад окрене к хану, махне главом, стежући зубе, на момке или сељаке да се не смеју и не лармају. А Рудничанче се одмакло на неколико корака, па застало као укопано и, види се, први пут у животу гледа знаменита поп-Крњака, кога је звао брату на венчање, знајући унапред да други поп у овом страшном времену неће никако смети у његово село, усред Арнаута.

Поп продужаваше свој разговор с Лабудом. Лице му се при том веома мењаше.

— Ене ти! Још ваља са мном да кȳсаш купуса. Са мном, бре, да умреш! Да се зна кад је по земљи шетао поп-Крњак и његов Лабуд! А баш си ми већ остарео. Ево данас ваља да одемо до Рудника. Чујеш? До Рудника, зашто — други не смије. „Само поп-Крњак, веле, и његов Лабуд.“ Тако ми закона и тебе помињу. Јес' и тебе, Лабуде, и тебе... Ба!.. Како да те не помињу, кад си и ти стари делија? Но?!.. Држи се још мало, те да заједно напунимо неђе ровину, онако братски — један до другога... Хе... анџија!

Славко му брзо пружи још један белић заједно с крушцем шећера.

— Ово осми за срећна пута. Хе... Ко ће на пут, нека му је срећан, а ко остаје — нека за нас не хаје... Стари смо ми вуци. Здрав био и он и ми. Тако ми закона... Здрав си, Лабуде!

Лабуд се и по трећи пут пропе, али није дуго дворио, јер поп зажмуре, нагло преполови белић, остатак му изли на гриву, даде му шећер, баци белић на ледину, прекрсти се, па се младићски баци коњу на рамена.

Шљеметина му даде некакву пушку, он се у седлу усправи и прикупи воћице. Мрдну ногама, као да хоћаше огрепсти коња, но се за тренут замисли, па га понуди да пође обично, а не онако као што је поп обично научио — да му старац Лабуд направи пре свега два три бесна „колача“, а после један ужасан и вратоломан трк. По свој прилици га зажали, те Лабуд пође старачким али још крепким кораком, да момче из Рудника једва одмицаше и чуђаше се како овака кључвета још може да опружа ноге.

Пођоше низ Црепуљску реку, па је прегазише и примише се уз Бијели Пут, правце к Девичу.

III.

Пут се лагано уздизаше навише к Девичким планинама. Лабуд опружио врат, сагао главу, па као сваки паметан старац добро разгледа где ће спустити своју гломазну ногу, која се већ не превија лако у кичици, него пада некако као ступа. Поп му пустио воћице, поставио пушку преко крила, па се подбочио рукама на оба њена краја. Нешто вино, нешто планина и њена заносна једноставна хука и брујање, а највише тактичан и тих корак старога Лабуда, лагано почеше да мâме Крњака на сан, или, боље рећи, све га то полако воћаше у оно душевно стање, кад се човек растенâни као да хоће да спава, па га фантазија на својим чаробним крилима занесе некуд далеко, устрану од јаве.

Поп-Крњак се беше утишао, ућутао.

А Рудничком момчићу већ лакше. Он спази како Лабуд лагано корача, па му би чудно како животиња паметно и вешто вијуга путем, те, пењући се навише, прави врло благе изгибе, да јахач и не осећа пењање, већ, и ако је будан, чини му се да не јаше по врлéти, него по равну Косову. Рудничанче њаше све насатице и љубопитно посматраше.

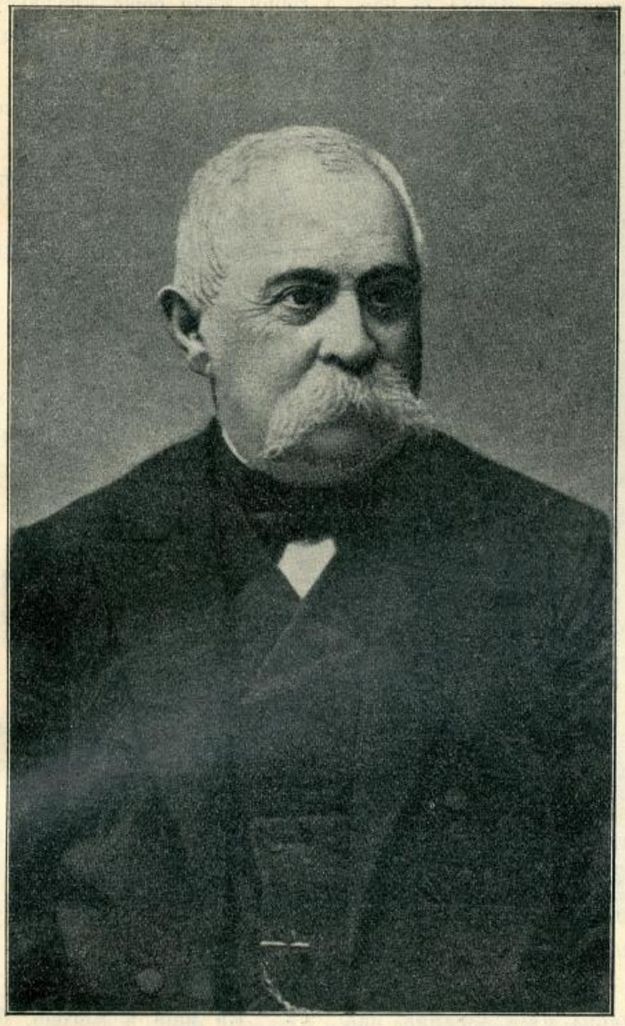
— Е анатема га било, што је овај коњ! Тако ми цркве — баш к'о инсан!... Учеван, а да што друго. И право кажу људи да у Србији војска научи коња свачему. Тако и овај поп. Боже ме прости, ка да је с ђаволима, а не у закону и под вијенцем... Прије га двори, а сад му иде ка лађа — ни да се клацне јâ тамо јâ тамо. Е, баш је ово нека поповска рлост!

После овога погледа попа, па се још више зачуди кад му спази обисле трепавице.

— Попо, а попо! Ти ка' да спаваш?

— Ене ти, а шта те је запело? — промумла поп.

— Много сам за тебе чуо! — накани се момче веома се снебивајући и чекајући да га чувени поп удостоји разговора. — Причају код нас за тебе много. Па ми се чинило да не може бити све онако као што се казује. А сад...

Д-р Љубомир Радивојевић
српски народни добротвор

— Сад... попо... овај... оно... тако ти твојега законскога вијенца, испричај ми штогођ о ономе... знаш... што си учинио. Онако... ка човеку, што носи закон и свети вијенац молим ти се да .. — једва то изговори, па застаде.

Поп-Крњак отвори очи, благо се осмехну, диже десну руку и учини неки доста неразумљив покрет, нешто налик на веома просто благосиљање сељачких попова. Али се брзо трже и намршти.

— Ене ти, ајде ошијевај напријед!

Опет наслони руку на пушку, затвори очи, швикну на нос, па се одједанпут његово лице разведри; некака особито тиха сен се разли по њему и помеша са здравим и младим заносом.

Младићеве речи ипак пријатно такнуше у дирку његове прошлости.

И она зазвони.

....Родио се ту, у Црепуљи, давно — још пре него је Садриазем пао на Косово да са Бошњацима дели мегдане. Од оваца га одвојио отац, стари поп-Недељко Крњак и одвео у Девич на науке. И то с великом муком. Али се брзо дете припитомило, јер га узе к себи игуман хаџи-Никодим, његов стари комшија. Учио га часловцу и правилу, а још више срчаности, причајући му о староме добу много више од онога што гуслари на збору и црквеном сабору о благим данима кажу. Дао му коња, водио га собом и најзад научио да се ничега не боји. Кад су Дренички Арнаути два пута нападали на манастир Девич, он је заједно с игуманом по неколико дана пуцао кроз прозоре оне мале црквице, где су моштн Јаниһија Девичког. О, ту је он први пут жестоко накађен и накаљен!... „Арнаути запалили задње конаке, заузели борје и дубље, па бију; покојни Лаврентије, Бог да га прости, кади по цркви и пјева: „Да воскреснет Бог и расточатсја врази јего“, калуђерица Стојна ужасно се и лудо крсти, узвикујући према Арнаутима: „Бог и Свети Јаниһије да ве врате на покајаније!“ — а ја с игуманом одговарам на арнаутску пуцњаву, наизменце остављајући пушке и љубећи гроб страшнога свеца... да помогне. И поможе!...

— Де-е!... Давран, брате слатки! — подвикну Крњак своме Лабуду, пробудивши се од мало јачега потресла.

Лабуд се такође прену и стеже, па опет пође лагано уз брдо за Рудничанчетом. Поп се предаде пређашњем заносу.

....Тек му је било двадесет година, кад га једном позваше Арнаути да оде с њима некуд дубоко у Дреницу да узму *крв*... Живо се он сећа како су петнаест дана узалудно обилазили крвничку кулу. Најзад он главом предложи дружини да начине лествице и ноћу прислоне уз двокатницу. Кад је ово учињено и дружина ником поникла преда се, он узео два иштоља и пошао на кулу. Брзо-брзо, но веома тихо, развали кров и обре се на тавану изнад саме куће.[1]) Око огњишта поседали с једне стране људи, а с друге жене и деца. Одоздо се диже веома густ дим. Кашаљ једнако запомаже да му се допусти рећи коју о себи... Приђе на крај таванице и једва једвице угледа врата. Већ не може да издржи дим. О, само мали шум и осетиће га. Па?... Лед га обли и прекрсти се. Узе у руке пиштоље. Кажипуте метну у бранике, а палце остави на петлињима, да их одмах запне. Погледа и... буп доле!

У кући се све окамени.

— „Ђиндрони ју!“ [2])

То је узвикнуо и опалио, двојица се одмах срозала са столица, а он на врата. С чардака право скочио на земљу, дружина га прихватила и стругнула с њим у помрчину. „Хе... за ту двојицу добио сам и добро оружје и пара.“

То је био само увод. У манастир се ретко враћао, него је ишао кудгод би га ко позвао у освету или крађу, док му напослетку не додијаше прекори стара игумана, што иде с поганом вером. Зато је отишао кући и оженио се. Али не би суђено да се смири. Ускоро се појави неки

[1]) Соба у кули, где је огњиште.
[2]) Држите се!

вратоломни скитница и хајдук Иван Трања, који се бејаше побратимио с неким Арнаутином, те се зарекли да бију и пљачкају само аге и спахије а сиротињу чувају у колико је могућно. Њима се придружи и Крњак. „Колико само агинских душа носимо на врату, а колико је њихових коња продато на Рашци и Подгорици — боље је да не бројим...“ Најзад му дојадио Арнаутин и он га мучки уби, рашта у мало није Ивану главом платио.

Чувши све ово, игуман их позвао, измирио и на гробу светога Јаниђија заклео да се окану тога заната, него да седе код куће и тајно убијају рајине зулумћаре и, што је још боље, да краду из харема потурчене српкиње и преводе у Србију. А што је то било тешко! „Завучемо се усред Пећи у турску кућу, па само чекамо кад ће да пукне. Но младост... и срећа — 'вала Богу...“ И тако је било све док се не рашчу да је „Москов заратио с целим светом“. Иван га позвао да тамо оду, али отац осетио, преварио га, одвео у Вучитрн и право пред владику.

— „Остарео сам, свети владико. Ево ти мога сина, а ето ти и моја нурија... Бог па ти, а ово је за тебе једна дивљака!“ [1]) — рекао поп Недељко и просуо на владичино крило педесет дуката.

— „Добро, цан'м, добро. Води си њега куде прота на исповеданије. Сутра ћакон ће го праим...

Особита је то била исповест. „Доведе ме отац старом проти, бијела му брада до појаса, као светац, Боже ме опрости...

— „Не убил ли јеси, чадо?“ — пита он.

— Грјешан сам, чесни оче! — и језа ме спопаде.

— „Токмо христијанина ли?“

— Тур... Агар... Агар... Агарјанина —

— „Не украл ли јеси?“

— „Блуд не сотворил ли јеси?“ — зборио је стари протопоп и сећам се да сам дуго у забуни муцао: „Агар .. Агар... Агар...“ — много много пут!

— „Бог и јединородни јего да простит тја, чадо“ — проговори он најзад, а ја брже-боље пољубих његову руку, па — на врата. Хе.. Ене ти!...“

Даље је поповао и хајдуковао уједно. Пио за тројицу и штитио народ као мало ко. Зато је задавао и страх и поштовање. „Ене ти, знао ме и припознаје ме мој народ. Јок! нема ту друге. Један је поп-Крњак, један! Не роди га више мајка. Јок!... Тако народ свуђ збори. Ама ја гинем за њега. Ја Турчину низ пиштољ зборим, а владика нека се похвали својим кириjосима, колико сам му сабрао мирије... Овако ћу, бре, док је мене и Лабуда. Здрав си Лабуде!...“

IV.

Но Лабуд га по несрећи први пут у своме животу није могао послушати.

Кад је Крњак дошао к себи, видео је страшан призор: на самом врху Бијела Пута, где је место прилично кршевито, Лабуд је пао, а собом мало беше притиснуо и попа. Рудничанче облеташе у великом страху око њих, вукући час попа, а час коња:

— Попо, а попо! Јеси ли жив? Е, часни га громом убио, што се то данас он тако наврзао!?!

— Ене ти, тако ми закона. У-у!.. Часни га крст! Заиста. У!..

— Скини, забога, попо, и ту другу ногу, скини! Зар не видиш да не може ни да се помери?

— У-у!.. Не лажи бре! Како не може? Лабуд је ово... прекрсти се, мали, анђели с тобом!

На једване јаде момче извуче попа, који беше прилично угруван. Он стаде повише Лабуда, подбочи се рукама, па се као дете заплака, кад виде како се јадник немоћно копрца и натеже последње силе да устане.

— Ене ти, Лабуде синко, ајде! — викну поп и запе с момчетом. Лабуд се диже, стресе и стаде. Поп га мало проведе, па застаде и окрену се сапутнику веома благо:

— Шта је ово, сине?

— А Бога ми, попо, идемо оно ми уз брдо полагано ка' што је рекао Бог: ја напријед, Лабуд за мном, а ти заспао. Одједаннут тй поче нешто кроза сан да вичеш, па најзад и колико те грло донесе: „Здрав си Лабуде!“ Он сирома шћаше оно ка' што си га научио, но му се ноге опучиште, те ка' вреће бупну с тобом заједно. Ето, шта је било!

— Ене ти... Тако ми закона остаресмо! Никад ми Лабуд није дослице пао. Хе.. Би моје и његово, би! Бјесмо некад, а сад... сад... и поп поче да рони сузе.

— Шта ме данас нађе! Буди Бог с нама и анђели!.. — вајка се момче и не зна шта друго да мисли

— Би наше поповање и играње, би!.. Ето, видиш, — окрену се поп Рудничанчету: — ето видиш, како ћу да идем? Нема од тога ништа — није писано. Стари смо. Да си благословен, синко, и иди дома. Поздрави се домаћину много и кажи: *стари* поп пошао но не мога да дође. С половине пута вратио се натраг да прати другога, *новога* попа, који може доћи и чиј коњ неће падати по путу. Тако да му се поздравиш. И — пут под ноге!

— Остани због, попо! — рече момче без свакога предомишљања, скиде капу, пољуби му руку и пође без осврtања, јер га по свој прилици дарну овај призор, а може бити и тога ради што је у простоти својој помислило да овај чудноват поп није *сам* или није баш онако... здрав.

Крњак је дуго стајао на томе месту, а мисли му бејаху веома мутне.

— Тако ми закона, сад ћемо натраг. Е-е-е-е! нове попове и нове коње да тражимо. Наше би. А и доста је, ако је за вајду. Како велиш, Лабуде? Да се одморимо мало, а?... Не узесмо ни ми таџију од Бога на хиљаду година. Јок! Ене ти!...

[1]) Јабука

П. Јовановић

Крунисање Цар-Душаново

Најзад обеси пушку о раме, узе вођице и тихо пође низ Бијели Пут. Поп је сад вијугао и пазио да му Лабуд не згази гдегод на какву клизаву плочу. Кад је стигао у хан, одмах му дао неколико груменова шећера и наредио момку да га пази.

Дозвао је и најближега попа. Почео да му објашњава и потегао пиштољ:

— Нећеш? Оћеш тако ми закона, макар ни ријеку не прескочио. Народу ваља вјеру чувати. То им је. А на мене више се не надајте. Доста сам и ја девелао. Не могу више. Ето учите се, јер шта ћете, кад ја скапљем? Ене ти!..

Сиромах се поп силно узврпољи, па се најзад реши и пође. Старац га нежно погледа и пружи му један свој сребрњак:

— Нека ти је срећан пут! Нова времена, па нека буду и нови попови. Али узми ово, нека ти се нађе, те ако узваља, спомени старца. Ајде с Богом!

Он је стајао на брдашцу испред хана све док поп није замакао у чёсту уз Бијели Пут. Стајао је и ћутао као заливен. Онда се брзо окрену, потрља длановe, дође у крчму и повика:

— Ене ти, добро је, тако ми закона!... Анџија!

И почело се.

Трајало је то четири дана без престанка. Свйкао је ту многе своје пријатеље и подигао читав урнебес од пића и весеља. Нашао је певаче и гусларе. И ту је први пут допустио да му у присуству гуслар отпева песму о њему, о чудној опсади Девичког и попову јунаштву. Крњак се раздрагао и припреми читав Божић. Ни на свадби најстаријега сина није толико пио нити се веселио. Оканица се ређала за оканицом, а момци су често трчкарали уз брдо к попову тору да донесу још које јагње. Најзад се придружи и Шљеметина. И сад тек да видиш пића! Не зна се ко више поручује: поп или крчмар. И што је најчудније: њих двојица највише пију и најбоље се држе. Таке двојице у пићу никад није било с ове стране Качаника!...

Напослетку пред вече четвртога дана, кад сунце још не беше зашло, поп се намах диже и повика:

— Ене ти... Лабуда овамо! Тако ми закона, још ми можемо!... Лабуда, бре!

Док се он спреми, коња му изведоше. Он се појави с белићем у руци и очајнички подвикну:

— Ене ти... Здрав си, Лабуде!

Лабуд се брзо и лако усправи на задње ноге.

— Ене ти! — радосно кликну Крњак, проли му остатак пића на гриву, пољуби га у чело, без ичије помоћи брзо седе на њега, прикупи вођице и приби ноге уз попруге. За тренут ока Лабуд се изви дватрипута и јурну, како су после причали, као мало кад.

— Хеј!... Ене ти! —

Док људи дотрчаше до њега, Лабуд се већ дигао и покуњио над њим главу. Поп-Крњак, нећете веровати, лежаше ничке и из леђа му вираше врх од јатагана. У паду се с коња набо и остао на месту. Но то је већ чудо, којему ће се чудити сви који буду разбирали о поповима старога времена. Заиста.

— Ене, ти!...

Призрен 1905.

Гр. Божовић

Песма у зору

Буди се дан; све зора плава буди
И диже магле с далеких брегова,
И зове живот из дубоких снова.—
Ведра и мила, блага зора руди.

Осјећам миље у дубини груди,
У души снага рађа ми се нова;
Ко витез неки минулих вјекова
Душа ми само за биткама жуди:

Јак сам и силан!.. Кроз жиле ми струји
Снага, и жеље вуку ме и носе — —
И докле пјесму зачињу славуји

И пробуђена гора сунце чека,
Ја пловим јутром, ведрим, пуним росе,
И срећа ми се јавља из далека.

М. Димитријевић

Наше позориште

Жега, јулска жега....

Дућанџије спустиле „ролетне“ на излозима, да им од сунца не бледе мустре, па подметнувши трубу молдона или поркета под главу, спокојно хрчу на тезги. Доба жетве па сељак ни да привири у чаршију... Вилотије опанчар разапео на ћепенку својега дућана говеђу, тек уштављену, црвену кожу: суши је и уједно прави хладовину у дућану...

А из „калдрме“, из оно мало крупна и ситна камена позабаданог у прашину у главној варошкој улици, бије јара, те камење, овде-онде, забеласа из вреле прашине засењујући очи.

„Ала, немамо *трећег*!“ прекиде ме у моме размишљању, пред „Гостионицом Слогом“, танки глас Капетана Милована.

А капетан-Милован — Чиле — страсно је играо „санца“! Тако страсно, да по неки пут, заигравши се, заборави и на ручак и на пржену кокошињу троптицу с батацима, свој готово свакодневни омиљени залогај... „Санц“ је за њега био новина: почео га је учити тек пре годину дана од како је стављен у пенсију и дошао у нашу варошицу. Иначе је дотле, као дугогодишњи командир пограничне чете, играо само „џандара“, а по неки пут „прочешљао“ би и шлаге са наредником своје чете Вукајлом (а и шта би у залудници радили кроз толике године, сами у оној пустињи!).

Санс је за њих обојицу био terra incognita. — И ма да је Чиле у опште био врло неповерљив према новинама и према „моди“, ипак је „научио“ санс, што је сасвим природно и било: толике године џандара па џандара, да му је сваки марифетлук на џандару био и сувише познат и прост. Па још је, дошавши у нашу варошицу, у прво време и ту играо џандара са Вилотијем Чаруџијом или са Цветаном Баруџијом, који су му били стални „партнери“ — а који такође нису знали санса.

Али Чиле, „кибицујући“ дућанџије и среске званичнике, који готово увек играхус анса, а џандара ретко

П. Фосберг

Остављена

ко да прихвати, изучи санс, па џандара више ни да погледа!... Зивкају га Вилотије и Цветан, али Чи̂ле ни да чује: „Џандар?! Тхе!... Рабацијска игра!“ — с презрењем говори, ма да стално губи у сансу, те мора да плаћа „пиће“.

Ну Чи̂ле се није зато љутио. Макар платио и кад добије партију, али само да је макар једном добије!... Али му то до сад још ни једанпут није упалило... Е то је њега љутило и вређало његову амбицију, амбицију старога солдата, која не трпи пораз (бар по теорији!).

Ну и ту би Чи̂ле налазио утехе: изгубио — изгубио! Чудо, Боже! Изгубио па мирна Крајина! Не води борбу с Турцима, па ако изгуби — пропашће Србија, а он ће ваљ'да под Војни Суд!... Кад се мало испрактицира и он ће другог тући, па квит!

Овако се Чи̂ле тешио кад год су му партнери били људи који гледају свој посао, т.ј. испију мирно добијено пиће и љубазно га понуде на још по једну партију.

Али кад се задеси по неки напасник, па почне да га секира, е онда Чи̂ле није више Чи̂ле, него онај капетан Ђуковић, на чијем су „рејону“ Арнаути опљачкали и запалили село па умакли!.. (Истина, Чи̂ле не прича то баш тако, али зли језиц'и — као зли језици — веле да му се и то догађало!).

Ето, такав је Чи̂ле изгледао кад га насекирају! А мајстор је за то био Миле Бас, шумар (који је некад био и „путујући“ глумац): ил' дохвати карте па лупа њима оздо по столу и грми „Фораа̂!“, или му „густира“ добијено вино:

«Чисто, бистро ко̂ кристал:
Дај г., дечко, на астал!...»

па окрећући чашу према сунцу, зажмури на једно око, а на друго шкиљи, гледа кроз чашу и певуши на народну:

«Рујно вино пије шумар Ми̂ле,
«Вино плаћа невештина Чи̂ле...»

А највише се Чи̂ле секирао кад му Миле стане „по наполо̂нски“: завуче једну руку између дугмади од блузе, а друга му на балчаку шумарског ножа, леву ногу избаци, па му онако презриво, из баса издекламује:

«Ти си у платки,
Чичице слатки!..»

Е, Чи̂ле тада поцрвени ко̂ сува бобошара, набије гневно „хали-цилиндер“ на очи, па зграбивши огромни, шарени сунцо-кишо-свебран, излети из кафане ко̂ сукија из пушке, залупивши вратима за собом; а псовка, војничка псовка, прелети му преко језика...

Али одмах после ручка ето Чи̂ла на кафу код „Слоге“, и одмах пита за „несретњег голанфера шумарског“, да с још већом страшћу и жељом за победу седне с њиме, и да после игре, наравно изгубљене, још љући остави и „Слогу“ и шумара и све друштво у кикоту, помињући при том, по граничарском обичају, све свеце и православне и католичке цркве...

*

Па тако и сад: чим дође, а он пита за *трећег*, сматрајући мене као *другог*. — „Ја̂, немамо“ — одговорих му и почех да разгледам позоришну објаву коју тек што метну на наш сто Пера, стални статиста *„Позоришне дружине млађих чланова Београдског Позоришта, под управом г. Мике Ристовића“*, а која је дошла у наше место с намером: ... „да пружи грађанима лепога уживања у истинској и правој уметности“...

— „Ама батали ту плакатну, молим те!... То су трице и кучине!... — прекиде Чи̂ле ћутање, и то тако презривим гласом да ме то изненади, знајући како се Чи̂ле обрадовао, кад је чуо да ће доћи позориште у нашу варошицу.

— „Како трице и кучине? Зар Београдски глумци? Прѐкардаши ти то, Чи̂ле, прекардаши!“ — узех ја у одбрану „младе снаге“ Београдске Талије. — „Рђаво си ти то ошацовао!...“

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА ОСМА

1906

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије

САДРЖАЈ

НОВЕ ИСКРЕ ЗА ГОД. 1906.

Лепа књижевност

Стихови:

оригинални

Арнолд, Ђуро: Побратиму Јовану Храниловићу 26
Бошњаковић, Вој. П.: Finale 110
Д. З.: Јесењи мотиви (I—II) 350
Димитријевић, М.: Песма у зору 8; Jn excelsis.. 346
Dis: Огледало 42; Песма без речи 264
Емилија: Моје пролеће 308
Иванић, Момчило З.: У пролазу 141
Јелић, Милосав: Оморина 218
Јовановић, † Вл. М.: Застава смрти 330
Јовановић, † Јован Змај: Мојој Маци 69; Честитка 306
Јовановић, Милутин: 1. То је било... 2. Дођи... 3. Бал у паланци. 359
Каталинић, Јеретов Рикард: Мјесечина тихо сјаје 27
Малушев, Душан: Моја песма 48; Из песама „Пурпурне Душе“ 74; Српски сонети (Цар Душан под Леђаном, Видосава) 240
Маринковић, М.: Над реком бистром 156
Марјановић, Н.: Прснуто звоно 365
Микић, Димитрије Х.: Прекинути сан 305
Милићевић, Ив. М.: Неискрене песме 78
Митровић, Милорад Ј.: Шпанска романса 230; ? 324
Николић, Рикард: С краја 147; Магла на мору (из збирке „Fata morgana“) 334
Одавић, Р. Ј.: Пред жетвом 177; † Стевану Сремцу 228; На гробљу 269; Велика паучина 362
П. М.: Нашто? 103
Пандуровић, Сима: Траг времена 52; Карикатуре, 82; Без мотива 172; У изнуреном осећању једном 261; Ти 300
Петровић, Вељко: Код одра 135; Чежња 211
Петровић, Милорад П.: Боже 107; Поноћно даворје 162; Навире ноћ 205; Двоје драгих 247
Симић, М.: * * * 37; Све што ми је драго 198
Сокољанин: Мој напитак 12
Спасићка, Јела Б.: Хоћу да живим 277; О дођи, дођи... 340
Станимировић, Влад. Д.: Две песме 21; Ко песма утехе 114; * * * 168; Твоје очи 243; Песма 274; У једној ноћи 294
Стојковић, Ср. Ј.: Из борбе за ослобођење 78
* * *: Душини ђердани (I—L) 57, 119, 156, 220, 309

преведени

Жадовска Ј.: Не реци ми... Превео С. 290
Корнеј, П.: Сид, трагедија у пет чинова, превео са француског Н. Марјановић 42, 82, 107, 147, 177, 205
Петефи, А.: Поремећен план, превео М. П. 86
Суриков, И.: На стази живота, превео Р. 281
Хајне, Х.: Вечерњи се сутон спушта, превео С. Д. Мијалковић 234

Проза:

оригинална

Берић, Гргур Ил.: Из дневника једног мог пријатеља 360
Божовић, Глигорије: Последњи Мохиканац 1; У очи светога 97; Немиран дух 161; Мајстор-Церина Механа 269; Крамар 295; Евет — пенсе 325
Веселиновић, † Јанко: Ловац 324
Ђугумовић, Јован: Визија једног предвечерја 281
Иванчевић, Мидан: Адакалски селам 278
Ј. Б.: Д-р М: Сиромах сленац Марко 362
Јела: Чежња 157
Ненадовић, Данило М.: Наше позориште 8
Нешићева, Стана С: Из нашег кута 27; У ноћи 27; Свенуо цветак 58; При шетњи 157; Мој сан 187; Зашто 187; Место одговора 251; Давно је то било 252; Ја чекам ноћ 283; При поласку 284; Љубав 368; Крај воде 368 Мислећи на тебе 368
Нора: Посета 119
Одавић, Р. Ј.: Прва Сремчева приповетка у „Новој Искри“ 232
Оливера: Једном другу 369
Пашић, Сретен: Сремац пред Ништем 261
Поповић, Зарија Р.: У мајсторовој кући 33
Самарџић, Стеван И.: На расконано огњиште 141
Сремац, † Стеван: Смрт комите Данета 289
Станојевић, Д-р Лаза: Божић 321
Станимировић, Влад.: Признање 368
Тодорић, Ст. Д.: Магла 76; Његов роман 230
Ускоковић, Милутин: Почетак после краја 58; Крајем фебруара 120; Пролеће 186
Ћирковић, М. П.: Два света 26; Горосечац 65; Вана 129; Гаврило 193
Ћоровић, Светозар: Адембег, слика у једном чину с певањем 13; Под липом 257

преведена

Anonimus: Срећа, превео Милан Л. Поповић 210
Арцибашев, М.: Смех, превео с руског Р. 242

Студија (Св. Перуци) 203
Општински дом у Љубљани 207
Словеначко Земаљско Позориште у Љубљани 209
Последња утеха (Ј. Врбанија) 213
Моравски Велехрад 215
Фран Говекар 218
† Стеван Сремац 226
Сумња (А. Валентини) 227
Сремски мученици (Ц. Медовић) 229
Анатом (С. Симонет) 232—233
Алеја код Минделхарниса (Мајндер Хобема) 235
Бура (А. Хелцел) 239
† Стеван Сремац (из млађих год.) 241
Шкофја Лока 243
Рибари (Кл. М. Црнчић) 249
Изгнанство из раја (Ф. Штук) 259
У ковачници (Р. Мунт) 263
Св. Никола (И. Рјепин) 265
Смрт Ивана Грозног (К. Маковски) 267
Св. Јероним (Ц. Медовић) 271
Богородица (Ц. Медовић) 273
Тврдица (О. Иваковић) 275
Медаља (Р. Франгеш) 279
Орање (Ј. Вјешин) 291
Јесење мисли (А. Беклин) 293
Дечја игра (А. Беклин) 295
У пролећу (А. Беклин) 297
Пролетње цвеће (А. Беклин) 299
Морски вали (А. Беклин) 303
Кућа у Нишу у којој је становао пок. Ст. Сремац 307
Соба пок. Ст. Сремца у Београду 309
Архангел Михаило (Р. Санцио) 323
Солчава, планинско село у словеначко Штајерској 325
Јужњачки врт (Б. Шепоа) 343
Угарска Долина у словеначкој штајерској 351
Немирна савест (Ф. Штук) 327
Улазак у пакао (Ф. Рачки) 333
Рат (Ф. Штук) 335
Ловци (О. Коваљевски) 337
Сфинкс (Ф. Штук) 353
Ручни радови у словеначком народу 355
Споменик Св. Ћурђа у Загребу 357
Обећана земља (Рогеније Лерманс) 361
Надгробни споменик (А. Гангл) 367
Горњи град у словеначкој Штајерској 365
Медуза (Ф. Штук) 345
Поглед у будућност (Ј. Вахотић) 349

— „Ко? Ја?.. Тхе... Ама, братац, нисам ја, чим сам се родио, отишао на Преполац! Па нисам ја, чим сам се родио, обукао ни капетанску блузу!... Знамо и ми шта је то грађанство! Знамо и ми шта је то глумац а шта је театор! И ми смо се нешто мало *кретали по даскама*!“ и ту се Чйле важно куцну кажипрстом по грудима, погледајући ме испод ока, хотећи ваљда да дозна какав су утисак учиниле на мене његове важне, алегоричне речи...

Ја, заиста постадох љубопитљив: Чйле и „кретање по даскама“?!... — „Чйле, молим те, објасни ми ствар! Шта хоћеш да кажеш: „глумац“, „театор“, „кретање по даскама“... не разумем те! Дё, да чујем, молим те!.. — навалих ја на њега питањима, а Чйле се само охоло смешка, пропусти кроз нос по неко: Хм, хм!, па окрене главу на страну... Видим ја, хоће Чйле да је „господар ситуације“, па наново узех молити: „Верујем ја, Чйле, да се ти разумеш у томе, али ми само чудно што кажеш да си се и ти „кретао по даскама“, а ја, опет, од како те знам, знам те као војника — официра!.. Ех, то, молим те, то ми објасни!... А ти, као дугогодишњи официр заиста си, мислим, имао доста пута прилике да гледаш и разне представе и разне позоришне дружине...“

— „Па да боме, брате: био сам са службом готово у свима дивизијским гарнизонима! За то ти ја и кажем да знам шта је театор и шта вреде ови Београчићи!.. Јеси ли био ти ономад, кад су представљали, чекај молим те... како се оно зваше... а, јâ: „Драмске Лудорије“?... Ниси? Е па за то их ти и браниш!... Нису оно, братац, *драмске* него *килограмске* лудорије!... Кратке сукњице, голе руке, скачу, цилитају се... срамота!... Ама није то, знаш, да се ја стидим: стари сам ја солдат!... Да ти је нешто сад овде покојни Милоје Командир, па да ти стане причати шта чинисмо докле млади бесмо, а особито кад добисмо за потпоручнике!... Утегнемо се, па накривимо оне француске качкете а ђорде пустимо да звече по калдрми, па прођемо тако сокаком, а оно стоји звека ћерчива и џамова: на сваком пенцеру по једна, а све преврће очима кô чавче, кад ми тако прођемо сокаком... Их, па кад падне мрак!... Него ја се заговорих... Шта оно почех да ти причам?... А јёс': кажем ти, није то што се ја стидим, него, брате, тамо иду, рецимо, грађани и чиновници са својим женама, ћеркама; а оне кратке сукње, па голе руке не пасују за тако друштво!.. Е па хајде-дё то: дух времена, вели, сад му је таки! Али, братац, није дух времена да глумац не научи своју улогу!... Ето баш на тим „Драмским, килограмским Будалаштинама“ изашô један, лепо, на бину, па држи кô неки говор, а овамо се сваки час окреће и пита суфлера: „А?... Хм?“ а суфлер готово изиђе на бину па и устима и ногама и рукама говори му, па се суфлер јаче чује него он!! Па да вйш после шта је било! Изиђе једна у краткој сукњици; вика нешто, вика, па потеже један нож: Ево, каже, сад ћу да се убијем! И кô бајаги удари се и паде мртва... Кад 'оћеш: она заборавила да треба да буде мртва, па поче да кија, да кашље и да се мешкољи?!... Е, па де реци: зар је то позориште, зар су то глумци?...“

Једва уздржах смех и тек што отворих уста да му разјасним ствар, али Чйле, непоколебан у своме уверењу, мислећи ваљда да ћу и даље бранити Београдске глумце, не даде ми да кажем што сам хтео, већ уверљиво и ватрено настави: — „Ама, батали, молим те! Залуду ти мука! Знам ја добро шта они вреде!... Само се чудим, како се забатали и овај њин управитељ Мика?!... А то ти је, видиш, био сила глумац! Он је био душа *Нашег Позоришта!*..

„— Како *Вашег Позоришта?*“

— „Па да боме, брате: *Наше Позориште. Наше!*... Ти, сигурно, мислиш: стари солдачина... „Слама-сено“, „један-два“ „на лево“, „на десно“ — то му је све што зна!.. Е, није то, братац, тако: нисам се ја, рекох ти, родио у пешачкој блузи!.. Него сам ја, видиш, кô дечак од дванајес' година с Качера право овде, у ову чаршију, на занат... Погодио сам се код неког мајстор-Фајгла (Шваба неки, јео је и печене змије); код њега сам био шегрт, калфа, а од њега сам и у војску отишô... Е, видиш, код тог истог мајстор-Фајгла био је калфа и овај исти Мика, овај ваљни управитељ њин... Боже једини, што је то био ђаво: мртва би уста насмејао!... Да си га, нешто, могао видети Беле Недеље! Обуче се пре подне као Шваба, као Талијан, па кад стане да џаврља швапски — да умреш од смеја!... А после подне се обуче као Турчин, па припаше ону турску криву ђорду, а метне лорфу с брадом до појаса — па да те стра' у'вати!... То само чујеш врисак жена и деце кад он тако прође чаршијом!... Е, али, шта ћеш, то је некад било!“... — и ту Чйле уздахну и замисли се, а ја радознао:

— „А кад је то Мика био душа вашег позоришта, то ми реци! Ко је основао то позориште? Како је то било?...

— „Е, сад, како је то било и од куда је потекло, то је споредно; него главно је, што се једнога дана договоримо: ја, Мика, па после неки Вићентије Ћопа, шнајдер (умрô је, Бог да га прости!...) па Младен Терзија, Митар Дућанџија, Живко Казначеј (онда је био пра'тикант) и још неколико њих, договоримо ти се ми, дакле, да оснујемо позориште... Договор кућу гради, па тако и ми: док длан о длан — све готово!... Неки Душан Молер намала завесу и кортине; ја, Мика и Вићентије Ћопа, шнајдери, сашисмо одела и српска и турска (све од цица и платна, па их ишарамо гајтанима, па кад гледаш из публике, а оно као да су чоптна и свилена!). Живко Казначеј и неки Илија Буцаклија (адвокат) преписаше свима улоге и написаше плакатне за прву представу — а прва је представа била „Бој на Косову“... У мал' не заборави' да ти кажем да смо бину наместили у „Шумадији“, а „Шумадију“ је онда држао неки Јанаћко Цинцарин. Он нам се сам понудио. Што ти је Цинцарин! Вели: биће пазара!... А није се преварио!

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

„Елем, дође и дан прве представе — други дан Божића; ми смо хтели на Нову Годину, ал' грађани нестрпљиви: навалили што пре... У вече наместимо фењере (од шарене артије) на пољу, пред „Шумадијом“, а бесмо погодили Османа Циганина да свира... А Живко, (изабрали смо га и за управника и за благајника) угладио се, упрео бркове, загладио и разделио косу, и седи за асталом до врата; на асталу бео чаршав и гори миликерц свећа у чираку: прима паре и меће их у један тањир, покривен белом препегланом салфетном... Цене смо били одредили; седење — цванцик, стајање — два гроша... Требало је, да представа почне у осам сати, али ку' ћеш ти: навалио свет па не мо'ш места да му набавиш!... Да те не слажем — дошло је више, много више од пола чаршије!... Капетан с капетаницом, писари, казначеји, дућанџије са женама, ђаци... Осман Ћорча (био је, јадник, ћорав у лево око) извија кô славуј, а бас пршти ко грмљава... Публика расположена... По-

М. Гаспари — Литија

ручују вино, пиво, лимунаду, крофне, вечеру (сирома' Цинцарин: ноге да поломи са ћелерима!...) По неки нестрпљиви пљескају да почнемо... Кажем ти: милина те да погледаш онај живот, оно расположење!... Јес', ал' онда је свет био патриота — а, Бога ми, и пун парâ! Скоро око девет сати куцнемо прво звоно: наста прво тајац, па шапат... Куцнусмо друго, па треће и завеса се диже... Нико да мрдне!... Све се живо претворило у око и уво...

А ми горе на бини озбиљни, достојанствени, прави српски витезови и војводе... Звече мачеви, цакћу мамузе, па ме лепо подилази језа од неке милине, а све мислим: Их, да ми је да одем 'вако на Косово!... Што желео — то ми се и испунило после: У Турском Рату доћох баш на Косово, у Грачаницу, заједно са тим Живком Казначејом; били смо редови у истој роти... Да се не фалим, вере ми, и бесмо витезови: сипа куршум, јеси чуо, кô киша, а ја и Живко на сав глас певамо „Отечество наше мило!“, па сву роту соколимо... Произведоше нас за капларе... Витези на бини — витези, боме, и на бојишту!... Живко изађе после рата из војске, а ја остах, и ето, фала Богу, не фали ми ништа: добро здравље, пуна пензија — витез био, витез и остао! Је л' тако? Хе, хе... Него 'де ја оно стадо'...? Jâ! Накитили се, наоружали се, а сваки говори своју улогу, кад њега дође ред, достојанствено, разговетно, слободно: ама као да гледаш истинског Цар-Лазара, Милош-Обилића и остале српске Косовске војводе...

Ух, па кад дође на ред оно правдање Милошево:

«Једна ми је жеља, господару,
«Кô и светле госпође Милице...
«Српско срце у грудима мојим,
«Ко код тебе и Страхинић-Бана:
«Зло не мислим, о злу и не слутим!»

а оно те подилазе мрави од главе до пете!.. А и несретни Вићентије — он је играо Милоша — умео је некако то мајсторски да изведе!... Крупна му беше она гласина, а и лице му некако страшно, јуначко, па се није ни маскирô: расукани брци допиру му до испод ушију, обрве му широке, па се некако обесиле над очима таман кô што треба!... Истина, нарамљивô је мало на леву ногу — згрчила се била, тамо њему, у колену — ал' он то некако удеси, заклони, те се и не примјећава!.. Мајсторски је Ћопа то изводио, ал' му ни ја нисам уступао — играо сам Страхинића Бана... Знаш ли ти да кад дође онај тренутак да ја — Страхинић Бан — браним Милоша:

«Ој, Бога ти, славни Кнез-Лазаре,
«Кнеже Вуче, царев доглавниче,
«Шта је вама на Милоша криво?
Милош збора дозборио није,
«Пустите га да га саслушамо,
«Да се као браћа послушамо,
Па знаде ли који од вас боље,
Време ту је, широко му поље!..»

па Милош после настави:

«Једна ми је жеља, господару...»

е знаш ли — бар се десеторо заплакало у публици!...

Их, па кад дође оно да Милош наздрави Кнез-Лазару! Кûпу држи па њему беседи:

Видјећемо ко је вјера а ко ли невјера!..»

то се осу једно пљескање као плотуни да пуцају један за другим, а публика одушевљено грми: Живео! Бравост! Живели!

А Вићентије још свечаније и жешће наставља: како ће сутра да оде на бој на Косово, са своја до два побратима, како ће да распори турског Цар-Мурата и да спере срамну љагу са свога лица...

Кад је завршио, и кад паде завеса, осу се опет пљескање, ал' кô да се „Шумадија“ руши!... А публика непрестано понавља: фораâ!.. Ми подигосмо завесу и Ћопа изађе те се поклони и захвали за честитање, а пљескање и похвале осуше жешће нег' и први пут... У то привикаше у публици! „Мир! Пст! Ћ ŷт!..“ — све се ућута, а капетан се попе на столицу па, раздраган, громко узвикну: „Бравост! Аферим, српски сине! Тако се представља! Алал ти вјера!“ — па извуче шлајпик: „Нâ, синовче! Ово је за тебе и за твоје друштво!“ — и жут дукат паде на даске, пред Ћопу!.. А Ћопа подиже дукат и громко узвикну: „Живео капетан!“, а ми иза бине прихватисмо: „Живео капетан!“, а капетан се узбуђен и радостан попе опет на столицу, па још громкије узвикну: „Живео књаз! Живело позориште!“ — а публика бурно прихвати: „Живели!...“ —

.... Јес', братац мој, таке су патриоте некад биле! Али се онда и друкше представљало! Није кô данас: кратке сукње, голе руке и шта ти ја знам!.. Па и ако би човек, што се каже, и хтео сада да буде патриота према позоришту, а он не може! Куд можеш ти да одведеш своју фамилију да гледа таке безобразлуке?! Оно да су ту само мушки, е онда... колај-работа!.. Боже, кад се само сетим, кад ми чинисмо, ал', наравски, кад се сврши престава!.. Пребројимо паре, опцигујемо расход, а за остатак — „Крчмарице млада, амо рујна вина дај!..“ — па да Бог поможе!.. ... Јес, јес! Тако му је то некад било

— а друкше му сада бива!...“ — ту Чйле уздахну и замисли се за тренутак... Мислио је, ваљда, на „оно старо, красно доба“.

„Оно, истина нећу да кријем — настави Чйле: „није ни нама испадало увек све по ћефу и жељи, и нама су се дешавали киксеви!... Ми смо, што смо могли боље, пазили да се никада не деси кикс; али знаш како се каже: „Никтоже без грјеха, токмо један Бог!..“ Пази ти колико хоћеш, али (— шта би онда ђаво залудан радио! —) деси се по неки пут тако нека случајнос', о којој и не сањаш, као што нам је једанпут то и пасирало, кад смо по други или трећи пут, не сећам се тачно, давали „Бој на Косову“... Обилића је увек играо Вићентије. А ти знаш кад оно Милош узме купу вина, наздрави Цар-Лазару и каже:

„Видјећемо кô је вјера а ко ли невјера!“ — ти знаш да Милош испије тада купу... Па тако је радио и Ћопа. Но ми смо се бојали да се не напије и не начини каку комендију! Ej, брате, ватала је купа пуну оку!...

Али, једанпут, узмували се ми нешто, не знам око чега оно беше, а Ћопа мрдне Цинцарину да напуни кўпу; а Цинцарин ко Цинцарин, ваљда из захвалности за добар пазар, напуни купу до вр'а неким петогодишњаком — црно а јако кô гром!... Ми то и не знамо... Ништа... Дође онај моменат да Милош наздрави и испије купу... Натеже Ћопа, јеси чуо, и све испи: ама да је треснуо!... Ми спазисмо али доцкан! Чудимо се ми пре тога, шта Ћопа онолико цеди, јер знамо, да је оно што ми наспемо у купу — један гутљај за Ћопу!... Спазисмо, кажем ти, али доцкан... Боже једини, кад ли се распомами Ћопа! И дотле је онако жестоко играо, али тада... што до'вати то сломије ја л' згњечи!... Дође и онај моменат кад Милош треба да распори цар-Мурата — а цар-Мурат беше овај Мика Ристовић... Ћопа се беше мало притајио: уђуткасмо га ми иза бине између чинова...

Али кад до'вати Мурат-Мику за ногу, и кад исука неки велики, касапски нож из чизме, Ћопа се распомами, па стаде говорити и што треба и што не треба, а пригњавио несретњег Мику, па баш озбиљно хтеде да му сјури нож у трбу'!... Срећом беше нека тупа, стара, касапска ножања; а и Мика, кад виде зло очима, потеже дô-бро Ћопу ногом у трбу', те се Ћопа мало расвести, иначе — дочекасмо друго Косово!...

Из публике је само неколицина њих премјетила, и то они који су били сасвим близу бине, а остали — ништа!... Само се чудили, причају нам сутра дан, што је Ћопа онолико викô и што је разбијао ствари, кад је и пре Милош био, ал' то није чинио!...

И дан-данји кад се сетим тога, а ја се насмејем!...

— — — — — — — — — — — — — — —

...Ето, братац мој, тако се некад престављало! Па и ако се што погрешило, то је се вешто забашурило, а не кô *овај* на тим „Драмским Лудоријама“: изаш'о да држи говор, а оно суфлер место њега говори!...

...Шта велиш, да није и то „дух времена“? Да није и то „мода“? — додаде Чйле смешкајући се заједљиво, ца, пошто се поздрави са мном, оде у „Шумадију“, да и тамо потражи „несретњег голанфера шумарског, који му душу изеде.....“

* * *

Махинално гледах за капетан-Милованом, док не замаче у другу улицу... Нека сета ме обузе и као да ме нагоњаше да запевам из Бранкова „Ђачког растанка“:

«....Гледа' тамо па мисли' назада,
«Како красно бијаше некада!»...

А у диму своје цигарете као да назирах неке старе, ал' миле и пријатне ми слике: „Шумадију“ пуну света, Обилића, погибију Муратову, одушевљеног капетана на столици...

*

Шетајући се главном улицом прођох и поред „Шумадије“... Баш кад сам био наспрам врата заглуши ме изнутра бас Мила Шумара:

«Ти си у платки,
«Чичице слатки!»...

Београд

Данило М. Ненадовић

Мој напитак

У чаши се вино пени,
Рађају се искре сјајне,
А оне су неми сведок
Оне моћне снаге тајне.

И ти си ми, душо мила,
Надахнута огњем жара,
Зан'о бих се и ја лако
Од напоја твог нектара!

Ал' ја нећу до дна пити
То слађано пиће моје,
Нека му је силна снага,
Нека баца искре своје.

По малко ћу, тек да срknем
Мој напитак, дарак санка,
И он ће ме вазда крепит' —
И пићу га без престанка!...

Сокољанин

Адембег

Слика у једном чину с певањем

написао

Свет. Ђоровић

ЛИЦА:

Адембег	Хусејинага
Ахметага	Дудија
Ђулага	Мејра

Први чин

(Велика, воћкама засађена башта. Кроз воћке се провиди лијепа, недавно окречена кућа, са мушебацима на прозорима, изнад којих се надвила широка стреха; између прозора, под стрехом, види се кумријино гнијездо. Из куће у башту води мали, уски каницик. Код каната каницког стоји *Мејра*, огрнута лаким, шареним чаршафом; недалеко од ње, прислоњен уз једну воћку, стоји *Хусејинага*, гиздаво, лепушкасто момче.)

Хусејинага

Па? Јеси ли се смислила? Дуго сам чекао на твој одговор и не могу више. Хоћу да ми кажеш: Хоћеш ли поћ' за ме или нећеш?

Мејра

А бабо?

Хусејинага

Ти знаш какав ти је бабо. Он је бег, бег и ништа друго него бег. Данас кад је све своје имуће распрод'о, кад нема више готово ништа, он се држи к'о и прије, кад је имао свега. „Ја сам бег" вели и хоће као бег да живи, а нити шта ради, нит' више има каква прихода. Стоји над пропасти, а неће да попусти. Ти знаш њега... Ти знаш да сам те ја иск'о три пута, па те није дао.

Мејра

Ама немој тако пре́тити. Може се он још и смислити... Ко зна!

Хусејинага

Никад се он неће смислити. Он ми је једном каз'о: „Ти си добар, поштен, зенђил, — ама нијеси *бег*. Ти си ага, а ја своје шћери не дам за агу, па да је твоје пола Босне." Зар ми то није доста? Зар ће се он и након таких ричи смислити?

Мејра

Ама зар је мени лахко оставити га и поћи преко његове воље? Ти знаш како сам му драга... и живот би за ме дао... па да тако учиним с њиме. Он сад и нема ништа осим мене. Ја сам му све. Ако мене изгуби и нађути се на ме шта ће тада?

Хусејинага

Ако је прави отац, — халалиће ти.

Мејра

Ах... неће он лахко халалити... Знам ја њега... Драга сам му к'о зеница, ама да то учиним... Бојим се, да ме не прокуне.

Хусејинага

Ако је прави отац, неће. Наљутиће се мало, ружиће, па и престати.

Мејра

Неће он ружити... Он никад не ружи устима, никад не рекне грке ричи. Ама у срцу, ту ће клети.

Хусејинага

Мејро, бирај мене јàли њега! Ако ћеш мене, хајде са мном, одмах хајде. Ено пред баштом стоје два моја јарана и чекају нас. Ја сам им каз'о, да ћеш бити моја данас јàли никада. Припремио сам све и биће весеље какво нигди није било, ако пођеш са мном. А ако волиш оцу, ти пођи за другога, за каква бега, кога ти он одабере.

Мејра

Немој тако, Хусејине! Не могу ја... отац је...

Хусејинага

(Исправљајући се). Ово ти пошљедњи пут долазим, Мејро. Ако нећеш са мном, ми се не виђамо више... Бирај: мене јàли њега!

Мејра

Не могу...

Хусејинага

И немој! Не требам ја теби, не требаш ни ти мени. Варала си ме доста, вирóв'о сам ти доста, сад више не вирујем. Довáле (Пође).

Мејра

Хусејине!

Хусејинага

(Застане). Шта је?

Мејра

Немој тако... Немој... Не остави ме, тако ти оба свйта. Не преврни виром!

Хусејинага

Ти си преврнула и изневерила мене. Ти волиш оцу, него мени.

Мејра

Отац је... а ја сам му све... Он ништа нема, никог нема осим мене...

Хусејинага

Онда остани с њиме. Ја ти не требам. (Пође)

Мејра

(Рашири руке). Хусејине!

Хусејинага

Не зови ме више... Не играј се са мном... Бирај!...

Мејра

Не хитај тако! Не кидисаји! Барем да још мајку упитам... Ако отац прокуне, нека мајка благослови... Причекај, да њу видим.

Хусејинага

А ако и она?...

Мејра

Неће... Не бој се... Знаш ти њу... Драг си јој и она неће бранити.

Хусејинага

Онда је зовни, да је и ја видим... Нека овђе дође.

Мејра

Зовнућу је... Одмах... (Пође па се окрене). Само ти не иди. (Опет пође и виче иза капицика: мајко! мајко!.. Затим се враћа). Сад ће она. (Поклони лице рукама). Само је мене стид, да јој кажем. Кажи јој ти!

Хусејинага

Не бој се! Казаћу ја. Ако треба свему свиту — и њему ћу казати.

Дудија

(Малаксала и изнемогла старица, помоли се на капицику и провирује). Ко је то? (Жмирка). Ко ме зове? (Уноси се у лице Хусејинаги). А... ти ли си, Хусејине? Опет дошо?

Хусејинага

Дошо сам опет, пошљедњи пут. Адембег ме одбио и неће да ме погледа. Он бег, а ја ага... И сад сам дошо још једном Мејру да запитам: хоће ли за ме јàли неће?

Дудија

Мејра се не пита... Отац је глава кући.

Хусејинага

Ама Мејра вели да сам јој драг, а ако сам јој драг, она ће за ме.

Дудија

Драг си и мени, драг си и њојзи. Зар нисмо одавно комшије и зар се одавно не знамо? Ама очева је најстарија...

Хусејинага

Бива кад ме отац одбио, не треба ми више ни долазити?

Дудија

Ко ти каже, да не долазиш?

Хусејинага

А што ћу долазити џаба?

Дудија

Може бит' да и неће бити џаба. Адембег се може смислити.

Хусејинага

Док то буде могу ја и умрети. Ја сам дошо Мејри, па ако хоће нека одмах иђе са мном, а да њега и не пита. Ако неће, никад јој више доћи нећу.

Дудија

Мејра неће поћи док јој отац не рекне.

Хусејинага

Мејра неће поћи за ме, него ће гладовати с вама, док се не јави какав голаћ-бег, те да и с њим гладује.

Дудија

Ко каже да ми гладујемо? Ко? (Строго) Да ниси ти, Мејро?

Хусејинага

Није Мејра, него свит прича о том.

Дудија

(Поплашено). Свит? Зар зна свит?

Хусејинага

Свит све зна. Знам ја и како ви кришом продајете старе, беговске ствари из куће, само да се можете хлебом прехранити; знам, како кидате срму са старих пушака и ножева; знам све, макар што ви то радите прикривено. Свит све чује и сазна. Свит зна да Адембег носи богато рухо, а често не руча, јер вели: не види се шта је у мени, него шта је на мени.

Дудија

(Запањена.) А ко то исприча све? Ко? (Поносито). А све је то лаж. Имамо ми, шућур Алаху, свега доста. Наша је кућа и сад пуна и хамбарови нам пуни.

Хусејинага

Ни мене, ни свит ти не можеш приварити. Свит само неће јавно да говори, да не увриди Адембега. И ја све знам, па опет иштем Мејру. Мени не треба ни пара ни ничега, — јер ја имам свега, — само ми њу дајте.

Дудија

(Уздишући). Ама отац не да.

Хусејинага

Ако отац не да, не треба га ни слушати, јер није пријатељ своме дитету... А ти си мати, ти јој желиш

М. Јама — Радник

сриће... Њој сам драг, она ми је драга, имаће свега. А док ми имамо, имаћете и ви.

Дудија

(Одмахне руком). Лахко је за нас. Ми смо над гробом.

Хусејинага

Ама није лахко за њу. Барем ћете мирно умрити, кад знате да се она намирила, да има свега... Ти си мати, ти имаш срца... Зар да ти се уда за кога, који јој није драг и ће ће јој горе бити него код вас? Ви нисте прави родитељи!...

Дудија

Не говори тако, Хусејине! Доста ми је! (Загрли Мејру). Може ли мати не волити своје дите? (Љуби је у чело). Моје слатко дите!

Хусејинага

Ако ти је драга, пусти је нек сад иде са мном.

Дудија

А *он?*... Шта ће *он* рећи?

Хусејинага

Кад види да јој је добро и липо, он ће се покајати. А тада ћемо живити сви к'о везири.

Дудија

[Тужно] Тада?... Хоћу ли ја то дочекати?

Хусејинага

Пусти ми Мејру, а ти њега умири. Ако си рада срећи њезиној, пусти је... Мејро реци и ти коју.

Мејра

(Загрли матер и зајеца јој на прсима)

Дудија

(Милујући је по глави). Не плачи, Мејро! Не плачи!.. Мајка ти неће сметати... Мајчино је срце мекше од памука... Мајка не жели зла дитету... Ви хоћете и — хајирли вам било. Узми ферецу и хајде!

Мејра

(Радосно дигне главу и кроз сузе се смјешка). Мајко! (Љуби је).

Дудија

(Лагано је одгурује). Хајде... Хајде!.. Сад ће и *он* доћи... Брже!.. *Он* у ово доба долази. (Гурне је кроз капицик Хусејину). Богу и теби на аманет!

Хусејинага

Нек ме Алах оног часа убије, кад она на ме зажали. Шта хоће, шта јој срце зажели, имаће. Доста сам муке им'о док сам је добио, а кад буде моја знаћу је чувати.

Дудија

Нек је њојзи добро, а нама.. како буде. (Излази Мејра умоћана у ферецу. Не говорећи ништа, загрле се она и мати. Мејри се тресе ферећа на раменима. Стара се савлађује).

Дудија

Хајдете, сад ће он доћи!.. Окрените другим путем, да се не сусретнете...

Хусејинага

Не бој се! Није ми кућа далеко... (Мејра иде пред њим, он за њом, кроз башту).

Дудија

(Пошто је дуже стајала и гледала за њима). И она ми оде... Шта ће сад јадна мајка радити? (Прислони се уз капицик и таре сузе).

[Кратка почивка]

Адембег

(У кући кашље и дозива).

Дудија

Ето га... Шта ћу сад? (Таре очи.) Само да не позна, да сам плакала.

Адембег

(Крупан, стасит човјек, са дугом сиједом брадом и великим обрвама, богато обучен, огрнут тешким ћурком, помаља се на каницику.) Зар сте се амо сакриле, а?.. У башчу, у хладовину, а? А ја читаво јутро ходио по чаршији и сједио у берберници са Хасанбегом, Шаћирбегом и Османбегом. Знаш кад се бегови заговоре како је... (Приближи јој се.) Чујеш, Дудија, има ли што да се једе?

Дудија

Има још само мало хљеба... суха хљеба...

Адембег

Па ништа ако и нема. Ја нисам ни гладан, него само онако питам... Због адета... Треба ви да једете, ти и Мејра. Ви се и онако слабо храните.

Дудија

Ја нисам гладна.

Адембег

Вазда кажеш да ниси гладна, а ето си се сасушила к'о палица... И Мејра ми је мршавија...

Дудија

Ти ниси ни јуче руч'о, па не можемо ни ми...

Адембег

(Изује постуле и сједа у траву прекрстивши ноге. Дугачки чибук опружио је подалеко од себе). Ех, чудно ти је чудо, кад се ми бегови састанемо... Шта нам све не пада на памет и какви ли се разговори не испредају!... И не говоримо ни о чем другом, него о себи и својим тефериčима. Шаћирбег зове у себе на теферич све, па и мене. Биће *нас* до тридесет а ни један ага.

Дудија

Ја бих волила, да се ти мање с њима састајеш.

Адембег

(Зачуђено). С њима?.. С беговима?

Дудија

Таки састанци добра нам не доносе...

Адембег

Јеси ли при себи?... Знаш ли к'о су они?

Дудија

Да ниси често с њима, не би одбијао Хусејинагу од наше Мејре.

Адембег

Хусејинагу? И ти имаш мозга да ме зато кориш? Ти, једна беговица!...

Дудија

Ако сам и беговица, нисам султанија, а ми треба да се побринемо, да своје дите удомимо у добру кућу.

Адембег

Ја ћу је и удомит' у добру кућу. Зар има бољих кућа од беговских?

Дудија

Чини ми се, да нема много беговских кућа а да су зèнђиле... Има зèнђилијих ага...

Адембег

Није благо ни сребро ни злато, знаш како се у писми пива. И мртав хàт, опет је хàт, а магаре оста магаре, макар гризло и на царским јаслима.

Дудија

Ама данас нико не живи од беговског имена, него од свог имућа.

Адембег

(Оштро). Нећеш ме, зар, корити и за то?

Дудија

Па што сметаш дитету да се удоми?

Адембег

Не сметам ја. Ја само велим, да беговска шћи треба да пође за бега.

Дудија

Тако се данас не може.

Адембег

Тако се и данас може.

Дудија

Зар не видиш да је други земан и други адети? Данас је Швабо све наопако окрен'о...

Адембег

Беговски се адети никад не мињају. Ако је Мејра моје дите, ја знам да и она 'вако мисли а не к'о ти... Она баш 'вако мисли.

Дудија

Баш она тако не мисли!

Адембег

Ја знам Мејру, а знам јој и ћуд. Она је у свему к'о ја... Моја крв...

Дудија

Ако је и твоја крв, сад треба друкчије да мисли.

Адембег

Хоћеш ли да се кладимо, да мисли ко и ја?

Дудија

Не треба ми опклада, кад све добро знам.

Адембег

Сад ћемо је питати. (Устаје)

А. Бертолд — На друму

Дудија

(Поплашено) Не... не питај!

Адембег

Хоћу да питам.

Дудија

Не питај! (Стаје му на пут) Све ти вирујем, само не питај.

Адембег

(Гледа је) Шта је теби?

Дудија

Ништа... Ништа ми није... Само те, ето, молим: не питај је.

Адембег

Ама баш хоћу да питам. Ја сам отац, она је моје дите, па зар не смим запитати? (Стаје на капицик и виче). Мејро! (Дудији) Да видимо, кога она више слуша: мене јали тебе? (Јаче) Мејро! (Дудији) Ја ти и опет велим: моја је оно крв, права беговска крв, а није... (Виче) Мејро! (Зачуђено). Шта је? Што се не одзива?

Дудија

(Пригушено) Нема је

Адембег

Куд је отишла?

Дудија

Биће онамо, куд јој ти ниси дао.

Адембег

Куда?

Дудија

(Сметено) Куда?... Биће да је одбигла... са Хусејинагом...

Адембег

(Отегнуто) С њиме? (Оштро је гледа) Јеси ли ти зато знала?

Дудија

(Поплашено) Ја?.. нисам... не знам... Ни сад не знам...

Адембег

(Њијемо гледа у једну тачку на зиду, као скамењен је; затим лагано сједа, обори главу и дубоко уздахне) Сад немам ништа... Изгубих и шћер... Сад сам јадан.

Дудија

(Благо) Па нисмо је изгубили. Жива је она, шућур Алаху, и опет је наша.

Адембег

(Тужно) Ја немам више шћери... Сад смо самохрани.

Дудија

Шта говориш?

Адембег

Говорим да је Мејра сад Хусејинагиница, а није више беговска шћи.

Дудија

Зар немаш срца више?

Адембег

Она га је искинула.

Дудија

Зар си заборавио, да ти је јединица и да више никог немаш него њу.

Адембег

Немам сад ни њу...

Дудија

Болан, зар ти хоћеш да нас за вазда остави?

Адембег

Остави ме и ти ако сам ти мрзак... Оставите ме сви... Сви кад ме оставите, ја ћу и онда живити и бићу бег. И кад умрем, бићу бег. А никаква агиница од сад не сми у моју кућу крочити, макар ми и шћи била. — Чујеш ли? Ако си рада моме и њезину добру, нек ми не улази у кућу.

Дудија

Ни мајку да види?

Адембег

Рекох ти: Остави ме и ти, ако сам ти мрзак. Ко год воли другом него мени, нек иде од мене... Могу и ја сам са Сўлом... Сўле ми је слуга па ме неће оставити. Остарио је уза ме, уза ме ће и умрити.

Дудија

И Сўле ти дражи од рођене шћери?

Адембег

Сўле ме није оставио, а она ме остави.

(Из комшилука се чује гдје удара бубањ, зурле, тамбуре и дахире)

Дудија

Чујеш ли болан, оно је њезино весеље! Оно је њезина свадба! Сад јој свак добро жели, а отац је се одриче.

Адембег

Јер се она прије одрекла оца.

(Чују се кораци)

Дудија

Ето некога!.. Тако ти свега на свиту, немој пред другим ништа говорити о њој. Немој да свит зна, да је се ти одричеш.

Адембег

Што Бог зна, нек знају и људи.

Дудија (ломећи прсте)

Беже, послушај ме.

(Долазе *Ахметага* и *Ћулага*, људи средовијечни. обојица богатије одјевени.)

Ахметага

Знамо липо, да нам се ниси над'о; можебит' ти нећемо бити ни мили гости, ама ти опет дођосмо у кућу, да се мало разговоримо... Не замѝри нам... Знаш да смо ти пријатељи и да ти добро желимо...

Ћулага

Бог зна, да ти свако добро и сваку срићу желимо...

Ахметага

Ми липо знамо, да нас нећеш отирати, макар што си љут и макар што ти аге нису драге...

Ћулага

(Дочекује) И ја мислим, да нас нећеш отирати.

Адембег

(Поносито) Ја никог не гоним из своје куће, а ни стари ми нису никог гонили. Моја је кућа и фукари и сваком вазда била отворена и свак је у њој био беговски чашћен. (Понуди их да сједну ама подаље од њега) Буjрум.

Ахметага

По томе се и познаје најбоље да си прави коњеновић. Куће коњеновића зато су и чувене, што су сваком биле отворене.

Ћулага

(Потврђује) Јес', вала, што су сваком биле отворене...

Адембег

(Тихо Дудији) Ови људи мудро зборе... Испеци им кахву.

Дудија

(Тихо) Нема кахве.

Адембег

Нека Сўле часом зајми у комшилуку, ама нек не каже да је за нас, него за њега... И зали кахву у срмали ибрик. Њега, чини ми се, још нисмо продали?

Дудија

Нисмо.

Адембег

Хајде, похитај! Ама их немој ти служити, него Сўле... Беговица није никад служила аге...

На морској обали

Кл. М. Цричић

Дудија

(Оде)

Ахметага

Ми смо до тебе дошли једним послом, и казали би га, само ако се нећеш љутити.

Адембег

Ако је паметан посао, немам се ражта љутити.

Булага

Ако није паметан, није ни махнит.

Ахметага

Ти знаш, да је Хусејинага одвео твоју Мејру, а ето чујеш, како му зурле пиште и бубњи бубају. Тамо је весеље...

Булага

(Упада) Јес', дина ми, везирско весеље.

Ахметага

А да му весеље буде још више, посл'о је нас теби, да те липо замолимо, да му халалиш... Он ти је сад к'о син, а она и јес' твоја шћи.

Адембег

У мене сад нема шћери а сина нисам ни им'о...

Ахметага

Не ваља ти, беже, кад ти тако мислиш и говориш. Хусејинага је чојек зенћил, има свега и Мејра ће у њега живити к'о пашиница. Куд ћеш јој бољу прилику?

Адембег

Она би имала стотину бољих прилика и све да буду бегови... А он?... Ко ми је он?... Ђедови му били беговске субаше, само му је отац возио трговину и нешто стек'о.

Ахметага

Пуно је стек'о.

Булага

Стек'о толико хиљада.

Адембег

Ама да је стек'о и три шехера, шта ми је то?.. Ко је он?... Ко? — Ага!..

Ахметага

Па и ми смо аге, а шта нам ружно знаш?..

Адембег

Ја и њему ништа ружно не знам, ама он није моја прилика... Није ми прилика!.. Моји су се ђедови били на Будиму и под Бечом и под Биоградом... Двије паше биле су у нашем роду; у цареве сараје улазиле су. Њима је цар и дао, цар главом, толике земље и толике кметове. Њих је цар намистио да везиру сиде уз колино! Таки су били моји ђедови!

Ахметага

Ми то све знамо, — ама то је давно било.

Булага

(Упада) Јес', дина ми, баш давно било. Има, може бит', и сто година.

Адембег

А мени све к'о да је јуче било. Све се заборавља, а то се не заборавља.

Ахметага

Па камо сад те земље њихове? Камо то благо? То је све било, па прошло. Чојек треба да се брине за сјутра. А Хусејинага је зенћил чојек. Он ће, ако хоћеш, с тобом подилити сваки залогај.

Адембег

(Презриво) Хтио би он са мном, али ја нећу с њиме. Нећу ја. А мени његово благо не треба, нит' ми треба његов залогај.

Ахметага

Ја знам, да теби не треба... Ама знаш, људи смо људи... нико не може до гроба бит' зенђил... Може ти требати касније.

Адембег

Ха, ха, ха, баш сте дица!.. Мени ће требати. Ви к'о да не знате, да ја имам свега, свега... Оставили су моји ђедови мени, да вазда будем бег... Злата, дуката, срме, сребра, свега ја имам..

Ахметага

Ако имаш данас, хоћеш ли имати сјутра?

Адембег

Бегови ће вазда имати. Мислите ли ви да ће овако дуго остати и да опет неће доћи беговски земан? (Заносно) Ви не знате, да ће опет доћи дани, кад ће наши хатови опет завриштати по чаршији, а оружје зазвектати... Не знате, болан, да ћу ја исти дукатима засипати своје слуге к'о што сватови засипају младу шећерлемама... Не знате ви то, јер нисте бегови... Зато вам и кажем, да ми никад неће требати туђ залогај.

Ахметага

(Прихзатајући од Суле филџан с кахвом) Ама Хусејинага није ти сад туђ.

Булага

Како ти је да ти је, — зет ти је.

Адембег

Туђ ми је и сад и вазда. О њему нећу ни говорити. Ако сте дошли к'о пријатељи у моју кућу, останите; а ако сте дошли да о њему пуно говорите, одма вам кажем, да ми идете с очију. Никад, никад, никад, не треба ми ни он, ни нико његов... Никад!.. То му липо кажите, па нек се и не нада.

Ахметага

И одричеш се свог дитета?

Адембег

Одричем се свакога, ко ми кућно име каља.

Ахметага

Грехота је, беже!

Булага

(У исти мах) Грехота је!

Адембег

(Покаже им руком врата) Доста је говора!

Ахметага

Доста и јес'... Боље да нисмо ни долазили.

Булага

Дина ми, било би сто пута боље. (Оде за Ахметагом)

Дудија

(Која је стајала за канатом капицијским, приступи Адембегу и спусти му руку на раме. Он замишљен.) Болан, зар не слушаш шта остали људи говоре?.. Шта је теби? Зар своје дите одбацити ко нико никога?

Адембег

(Ћути)

Дудија

(Осокољена) И зар теби неће бити необично ако ти никад не дође? Зар се нисн научио, да је уза се гледаш како пива и весели те? Зар...

(Из комшилука се зачује пјесма:

Ej везак везла Адем-када
Млада невјеста...)

Дудија

(Заплака) Ето, сви пивају, а ми да кукамо данас... Јабана се весели а ми кукамо! Зар ништа не видиш, зар ништа не чујеш, мој беже?

Адембег

(Подигне главу, хладно) Шта сад треба продавати?

Дудија

(Гледа га зачуђено)

Адембег

(Јаче) Шта сад треба продавати?

Дудија

(Сметена) Ибрик срмали на реду је.

Адембег

Зар нема ништа друго? Зар да ми неко дође у кућу, па да ни ибрика не види?

Дудија

Имају моје свилене кошуље... Још их три...

Адембег

Нека их Суле данас прода. Нека се купи хлиба да имамо и... нека се купи кахве. Треба да има кахве, ако неко дође. Из беговске куће нек нико не иде непочашћен... (Опет обори главу. *Дудија* га само гледа)

(Из комшилука се једнако наставља пјесма:

Ej сав ђерђев покапал
Грозним сузама...

Док се ова пјесма пјева, завјеса пада)

Две песме

1.

Никад ми ниједан не донесе тренут
Заборав ил сумњу ил мисао сетну,
Што рађа даљина, самоћа и љубав.
Само чежња душу обузима сретну,
Кад ми дуги поглед твоме крају оде,
Ма свуд око мене био јад и чама.
Ја сам с тобом, драга, сваког тренутка,
Ти никада ниси ни дахнула сама.

2.

Ја бих да те вратим и да с тобом вратим
Један само часак пролетеле среће.
Сањам те у дане без песме и цвећа,
У срцу ми расте надање све веће.

Сањам те веселу, са очима што су
Сву радост живота сликале и ткале;
Што су ми у душу прозирале вазда
За нова прегнућа подићи ме знале.

Како сам далеко од тих светлих дана!
Како си далеко ти од места родна!
Некад свега беше. Зато, сад кад нема,
Требало је чашу искапити до дна...

Влад. Станимировић

Ситни прилози за тумачење „Горског Вијенца“

Преводећи „Горски Вијенац“ владике Петра II. Петровића Његоша на словеначки језик, служио се писац ових редака једанаестим државним издањем Краљевине Србије и 13. издањем, што га је године 1905. издала хрватска књижара у Задру. Оба је ова издања протумачио скоро исцрпно господин Милан витез Решетар, јавни ванредни професор словенске филологије у Бечком универзитету. Ово последње издање, штампано латиницом, разликује се незнатно од онога г. 1892. у Београду. У тексту и коментару исправљене су некоје штампарске погрешке, али не све, већ су се поткрале и нове. — Ако и треба признати, да је тумачење г. Решетара одлично дело, ипак сам, исправљајући свој словеначки превод, (који чувам у рукопису док буде згоде да га штампана предам својим земљацима да се њиме насладе и они којима није приступачан оригинал), наишао на понеке ствари које ја друкчије тумачим него г. Решетар. О тим местима хоћу да у овој расправици изнесем своје мисли.

Ст. 1.—2. «Вићи врага су седам бињишах,
су два мача а су двије круне.»

Међу осталим вели г. Решетар о праунуку Туркову т.ј. султану турскоме и ово: и на њему је седам бињишâ, јер сјајем надмашује остале владаоце (и у народним песмама често се узимље број седам, да се каже повећи број) а носи два мача и двије круне, јер му се власт и моћ простире и на исток (Азију) и на запад (Европу).“

Владика је видео у сну врага са седам бињиша, са две круне и два мача. Ако је то и у сну видео, ипак је видео врага онако како он то каже. Али како можемо замислити Туркова праунука са седам бињишâ? Је ли збиља навукао седам бињиша на себе и метнуо две круне на главу? Ако би то тако у истини било, онда бисмо морали жалити Туркова унука, јер би се морао испод седам бињиша знојити и у цичи зими, а да и не питамо: како је могао метнути две круне на главу? Ево, како треба ове речи разумевати:

Ја сам одмах мислио, да је владика имао пред очима Туркова унука у оделу, какво је било у моди за владичина доба. Потражио сам дакле многа дела у разним језицима, која чува ц. кр. лицејска књижарница у Љубљани. Напокон сам нашао што је требало у једном огромном дјелу. Оно је излазило од године 1817. до 1833., у 33 свёска, прво у Милану, а доцније у Фиренци, у формату читава табака. — Наслов тога дела је: *Il costume antico e moderno,*

Storia del governo, della milizia, della religione, delle arti, scienze ed usanze di tutti i popoli antichi e moderni.

Provata coi monumenti dell' antichità e rappresentata cogli analoghi disegni

dal

Dottor Guilio Ferrario.

Milano. 1817.—1833.

Dalla Tipografia dell' editore.

(Обичаји стари и нови или историја владавине, војништва, вере, вештинâ, знаностй и обичаја свију народâ старих

и нових. Приказао по споменицима старога века и предочио са приличним сликама доктор Ђулије Ферарио.. У Милану. 1817.—1833. Из штампаре издавачеве).

Трећи свезак овога опсежнога дела расправља о Римљанима и њиховим потомцима, данашњим Талијанима. У другом дѣлу овог свѣска расправља писац и о ношњи Талијанâ у доба од мира Косничкога (Konstanz, 1548.) па све до данашњих дана (т.ј. до дана, кад је изишла поменута књига, дакле до године 1833., када је изишао трећи део). На страни 930. пише: У почетку 19. столећа променила се мода сасвим. Дођоше у моду: „abiti di panno bleu, verdone, ciocolata, nero, — surtouts di pano bleu o chiari ed anche neri a tasche sui fianchi, a *cinque* ed anche a *sette baveri* con colare di veluto nero.“ (Одела од загасито-плаветне, зелене, чоколадне па и црне боје, огртачи од сукна загасито-плаветне боје, па и јасних бојâ а чак и црне, са џеповима о боковима, са *шест*, па чак и са *седам мантелета* (фр. mantelet, ит. bavero, н. Mantelkragen, рус. шиньелка, плаштикъ, мантелетъ) и са јаком (колером) од црне кадиве.

Ова је ношња узета из народне ношње Напуљске, а Напуљски свирачи долазили су у наше крајеве још у моје детињско доба одевени у кабанице са три или више плаштића. Код нас још и данданас одијевени су зими кочијаши отменијих породица у кабанице од три или и више плаштића. Па и деца често носе такве кабанице. —

На колорисаном прилогу поменуте књиге, бр. 139., има између осталих ношњи, које нас не интересују, и један кицош са капутом drap-боје, који му сѣже до колена. Преко капута, који има о боковима по један џеп у косом разрезу, има мантелет (плаштић) састављен из *седам* пруга, од којих прва сѣже од јаке до рамена, док су све остале врло уске, па сежу све укупно до мало преко лакта. Све су те пруге тако пришивене на капут да свака горња покрива дољим рубом својим ону испод себе и тако даље све до седме пруге. Али ове пруге творе обично само *један* мантелет, који је састављен из седам сукнених пруга сашивених тако да свака пруга покрива дољим рубом својим пругу испод себе.

Ако сад узмемо, да је владика живео у првој половини деветнаестога века, да је више пута боравио у Млецима и у Напољу, да је имао дакле прилику на своје очи гледати кицоше талијанске, који су се поносили са што већим бројем пруга својега мантелета преко капута или кабанице, онда нећемо сумњати да је владика у својем привиђењу гледао Туркова унука у таквом капуту са седам биљиша (= manteleta, báveri). —

Лако нам је за два мача. Један му је ваљда висио у корицама о боку, а други је држао гô у десној руци, док је у левој имао кôран.

Сад још неколико речи о две круне. Ја мислим, да је тада владика имао пред очима тијару рим-папину, кад је давао праунуку Туркову две круне. Тијара је била у почетку бела капа без икаква обруча. Доцније је добила око руба златан обруч. Папа Бонифације VIII. († год. 1303.) придодао је други златни обруч, а Урбан V. († год. 1370.) трећи златни обруч. Тако је постала тијара на три спрата. Од доба папе Павла II. († 1417.) променила се бела капа у шарену са црвеним, плаветним и зеленим пругама. Још хоћу да напоменем, како је и угарска круна састављена из две различите круне. Унутрашњи део круне са двојним крстом поклонио је Стефану I., краљу угарскому (од г. 999.—1003.) Папа Силвестар II., док је спољашњи зубасти венац дар византијског цара (ваљда Василија II., који је умро год. 1025.).

2.) Стих 10.

«Дарова му Луну кâ јабуку»...

Обично тумаче, да је шенк Елебадија даровао Оркану своју кћер Камерију (= Луну) *лијепу* као јабуку, дакле да је изостављена ријеч „лијепу“. — По мом мишљењу овде не треба мислити, да је штогод изостављено. Ми знамо, да отац девојчин *поклања* своју кћер оцу женихову а и жениху.[1])

Знамо и то, да Срби, кад дођу кому у посету или кад што кому поруче, носе на поклон: у јужним крајевима лимун, наранџу или шипак, а где ових плодова нема и „јабуку“, па да се ради тога и сваки поклон зове „јабука“. (Види у Вукову „Рјечнику“ sub voce = јабука“). — Ја мислим, дакле, да споменути стих значи: „дарова му Луну кâ поклон“. —

3.) Стих. 81—83.

«Исклати се браћа међу собом!
а крвници јаки и опаки
затријеће семе у одиву.»

„Исклати је тобоже екскламативни инфинитив. То би могло бити, али су обадве реченице приређене, што значи већ и мало слово на почетку другога стиха: „а крвници“ и т. д. — Зар не би било могуће, да метнемо на место усклика (!) на свршетку првога стиха зарету (,), па онда попунимо прави инфинитив „исклати“ са знаком футура „ће“, који је у прироку друге реченице: „затријеће“? Тако би био смисао: „Исклаће се браћа међу собом, а крвници јаки и опаки затријеће семе у одиву?“ — Успоредно употребљавање екскламативног инфинитива и футура у приређеним реченицама чини ми се одвише неприродно...[2])

4.). Стих 532—537.

Тек домаће нападнемо Турке,
свој својега никад пуштат неће,
разлу̑чи̑ се земља на племена,
крвава се исклати племена,
враг ђаволу доћи у сватове
те свијећу српску угасити!

Све ове реченице су приређене (од ст. 533—537.), а у првој је футур, у другој тобоже аорист у значењу футура, а у остале три реченице инфинитиви такође у значењу футура: „пуштат неће, + разлу̑чи̑ се + исклати, доћи, угасити.“ Дакле, врло шарена дружина за израз истога времена. Да је прирок „пуштат неће“ футур, о томе нема сумње; допуштам и то, да може каткада аорист (разлу̑чи̑) обављати посао футура, премда су оба врло необична у две приређене реченице; а како треба футурско значење инфинитивâ замислити, ту запиње моја памет; јер да ови инфинитиви значе збиља футур, то сведочи тумач Решетаров, где читамо ово: „злу ће се придружити друго зло; невољи, што имамо

[1]) Види: *Вук Врчевић.* Три главне свечаности и т. д. страна 152. Ту приповеда писац како долази отац момков ка девојчину оцу, те ће му рећи од прилике, мимо остало, и ово: „Бог ми је подарио сина за женидбу, а чуо сам, да имаш ти кћер, па ако ти моју кућу бегенишеш, као ја твоју, кажи ми, 'оћеш ли ми је *поклонити* и да ова два цвијета здружимо. И т. д.

[2]) В. В. — стр. 156. приповеда, како изиђе отац вереников у габелу (на пијацу), позове неколико браственика а исто тако учини отац девојчин. Ракију, која се испија у тој прилици, плаћа отац вереников, па он нуди оца девојчина са боцом ракије, на којој је *јабука*, а у њој усађен цекин злаћен. — Ibid. стран. 159. у сватовској песми: „Јово ми Мари поручи по овој златној *јабуци!*“

[3]) Успореди и оно, што кажем за стих. 531.—537.

И. Грохар — У природи

потурица у земљи, придружиће се друга, што ћемо се међу собом због њих клати“ а ја још достављам: „и тако ће невоља српску свећу угасити!“ — Зар су можда и ови инфинитиви ексклamативни? Ексклamативни инфинативи стоје, кад се човек на што љути или кад се чему диви. А овде мудрује владика сасвим академски мирно о догађајима, што ће се вршити у будућности, ако Црногорци нападну на домаће Турке. Ово треба коренита тумачења, односно исправка.

Пре свега треба узети на ум, да песник „Горскога Вијенца“ није у стилистичком обзиру усавршио своју радњу. — Недостатак је, по моме мишљењу, и стих 2235.: „а од тога — — — — —, [ја бих волиј сад гривну ораха, | да је једном по нашки избројим.]. Стих 2235. је мањкав, а без икојега узрока, ако не с тога, што владика, кад је израђивао ову партију, није нашао приличних речи да испуни овај стих; а да не би узалуд трошио времена, оставио је стих сакат, како је и сада, али очевидно с намером, да га о прилици примерно испуни, до чега пак из непознатих узрока није дошао. Можда је и заборавио, да је остао тај стих мањкав? — или му није пошло за руком, да га на своје задовољство испуни? — У ово бројим и облике, као што је у 7. стиху „Посвете“ ријеч „Ареи“ место „Арej“, коју је употребио, само да би му изишао број слогова, па ипак није нашао речи, које би испуниле меру стиха а посве одговарале мисли, коју је хтео изразити. Облик „Ареи“ није нимало правилан. Свакако је то знао и владика сам, али кад му није пошло за руком, да при градњи овога стиха нађе згодних речи, примирио се са овим погрешним обликом, којега опет није дошао да исправи. — Исто је учинио, опет из истих узрока, и у стиху 113., где пише: *„видијесмо“* место *„виђесмо“*, па у стиху 2298. „иште свијет неко дјеиствије“ место „дјествије.“

Ја мислим, дакле, да је владика, градећи ову партију од 532. до 537. стиха, био у неприлици ради броја слогова, који су требали за израз његове мисли у оквиру једнога десетерца, а да је исто тако одгодио израду и исправку овога стиха за доцније доба, кад би лакше нашао израза својој мисли. Свакако је хтео да употреби футур, како га је употребио у стиху 533, „пуштат неће“, а футур од „разлучит се“ обиловао је за један слог „разлучиће се“; зато је оставио овај стих без правог прирока и наместио га само деблом инфинитива, дочим је у остала три стиха употребио праве инфинитиве „исклати, доћи, угасити“, којим је требало за образовање футура испунити честицу „ће“ која му је лебдела у духу код прирока 534. стиха „разлучи“ — зашто те ствари није исправио, тешко је рећи, али свакако је био један од оних узрока, које сам горе код сакатога стиха 2235. навео: или је дакле заборавио исправити конструкцију реченице, или те погрешке није ни приметио.

Господин Решетар напомиње на страни XIX. својега увода у једанаестом државном издању, да је имало прво издање доста погрешакâ, у ортографији и интерпункцији, које иду наравски на рачун владичин, — ако је дакле владика унео оне многе погрешке у прво штампано издање, зашто не бисмо смели посумњати, да није видео ни своје стилистичке погрешке у својем рукопису, па ни у штампаној књизи? — Овако презрење може се врло лако психолошки тумачити. Когод има посла са штампарском исправком својих радова, може се лако осведочити, да га мину погрешке у штампаним отисцима као да их и нема. Зашто то? Ко је вешт читању, он захвати једним треном ока повише речи, које су му све познате, те може бити у њима и погрешака, он их неће опазити, јер их не гледа само својим природним (физичким) оком, него образује у трен ока у души својој представу оних речи, чим је природним (физичким) оком схватио извесни број речи. Ако то бива код читања туђих радња, колико лакше може писац, који зна врло добро што је хтео рећи, не видети случајне погрешке, које су у рукопису као „lapsus calamis“, или у штампаној књизи штампарска погрешка? Ја сам дакле уверен, да владика, кад је поново своје стихове читао у рукопису, није ни приметио погрешака конструкције, јер му је вазда лебдело пред очима сасвим јасно оно што је хтео да каже. —

Тај психолошки факат могу потврдити из властитога искуства. У некој латинској расправи, коју сам дао у штампу, остала је погрешка „carnima“ место правилнога „carmina“ (песме). Ма да сам три пута штампарски отисак прочитао, ипак сам вазда правилно читао „carmina“ и нисам приметио погрешке, док ме није неки реценсенат на њу упозорио. А ја нећу доказивати, да није била погрешка и у мојем рукопису. —

Ако све ово уважимо, мораћемо признати могућност, да владика, кад је читао своје ствари, било у рукопису било у штампарским отисцима, није виђао своје погрешке, те су само тако и дошле у свет. Да је био доживео друго издање, јамачно би те недостатке исправио, али га је претекла смрт.

Макар да је у рукопису, па и у првом издању, она врло чудновата веза футура, аориста у значењу футура (о коме владика можда није имао ни појма), и инфинитивâ у значењу футурâ у приређеним реченицама, то је ипак више, него само веројатно, да је ова партија по својој стилизацији уникум. А пошто критика исправља и старе класике, па и дела новијих писаца, не видим никаквог узрока, зашто не бисмо смели уз малу коректуру исправити и ове стихове владичине, како би их могао сваки човек разумети. —

Ако би било могуће, из негативне речи „неће“ у стиху 533. „пуштат неће“, попунити речцу „ће“ у позитивном смислу, онда не би требало, ништа више, већ да променимо ријеч „разлучи̑“ у „разлучит“, а код тога инфинитива и код свију осталих инфинитивâ у стиховима 534.—537. футурно значење попунити речју „ће“. — Ако ли то није могуће, онда за добро разумевање стихова не преостаје ништа друго него да исправимо „разлучи̑ се“ у „разлучиће с'“ — па онда да „ће“ у мислима испуњавамо код свију инфинитива „исклати, доћи, угасити.“ — Треба дакле, да читамо:

Тек домаће нападнемо Турке,
свој својега никад пуштат неће,
разлучиће с' земља на племена, (разлучит се)
враг ђаволу доћи у сватове
те свијећу српску угасити.

5.) Стих 583.—584.

Јунаку се чешће путах хоће
ведро небо насмијат грохотом.

Госп. Решетар тумачи ове стихове овако: „јунаку се небо смије, кад весело над њим сја, кад обасјава његово јунаштво и срећу; ова два стиха дакле значе: „често (растуженому) јунаку небо помогне те му сине лепша срећа, као што даде и Иван-бегу да се освети Турцима.“ — Други, напротив, мисле да значе: „често се пута јунаку наруга т. ј. често пута јунака задеси несрећа, као што је Иван-бега на Ћемовском пољу“. — Ова су два стиха у средини између два догађаја, од којих је први жалостан, јер су Турци Иван-бегу узели половину земље те му брата Уроша (заправо Ђурђа) убили; други је радостан, јер описује освету Ивана бега, који разби Турчина у Каручама г. 1477. Први је догађај за Ивана чаша жучи, други чаша меда. А будући да је морао Иван-бег оставити свој главни град Жабљак, пошто га заузеше Турци г. 1485. те му отеше равну Зету, то је ова *чаша жучи* била за њ пуниja од *чаше меда*, зато ћемо и тумачити *грохотни смијех* ведра неба не као смех пријатан или осмевање пријатеља, већ као злокобни и ругобни грохот неба, које је допустило, да му на Ћемовском пољу Турци убише брата, отеше Жабљак и Зету, те га потиснуше у Црну Гору. — Али небо се за часак разведрило и Иван-бегу, кад је осветио смрт свога брата у Каручама. —

6). Стих 624.—625.

«Жрец Европе с светога амвона
хули, пљује на олтар Азије; —

тумачи г. Решетар овако: „Европски (хришћански) свећеник са свете проповиједаонице проповиједа против азијске (мухамедовске) вјере.“ Ја сматрам ово тумачење погрешним са ових разлога: „Жрец“ значи, као што пише г. Решетар сам у Рјечнику придатом његову издању, *поганскога свећеника*. Тешко, да би хришћански владика називао свећенике своје вере именом поганских свећеника. — Онда хришћанскому свећенику, као приповеднику љубави, никако не пристоји хулити ма којугод веру. Таким послом баве се само погански (мухамедовски) жреци. А напокон мухамедовска вера не познаје олтара, па како би хришћански свећеник пљувао на олтаре, којих у мухамедовским богомољама нема? И ово је лакше чинити мухамедовским мулама, хоџама и имамима против хришћанских олтарâ.

Да су се ова два стиха тумачила у хришћанском смислу, крив је био несумњиво „Жрец Европе“, који не може друго значити него хришћанскога свећеника. Али ако поредимо речи из ова два стиха овако: и жрец са светога амвона Европе хули и псује на олтар азијскии, постаће одмах јасно, да је смисао овај: „Жрец (погански, мухамедовски свећеник) хули и псује са светога амвона Европе (са проповиједаонице у цркви Св. Софије у Цариграду) на олтар азијски (који је намјештен изнад родне пећине Исусове у Витлејему, у цркви). — На ово тумачење вежу се врло добро они стихови, који долазе одмах иза ова два стиха:

ломи тешки топуз азијатски
свете куле под сјен распјатија,
крв праведна дими на олтаре,
ћивоти се у прах развијаше,
земља стење а небеса ћуте.

С овим тумачењем врло се добро слажу и стихови 56.—59:

На трон сједиш неправо узети,
поносиш се скиптром крвавијем,
хулиш бога с светога олтара;
мунар дуби на крст раздробљени.

Ови стихови односе се несумњиво на мухамедовску веру, а стих 58. није него парафраса стихова:

Жрец Европе с светога амвона
хули, пљује на олтар Азије. —

7). Стих 868.

«не сложи се бајрам са божићем.»

У тумачу г. Решетара читамо: „бајрам, а у нас обичније бàрјам од турскога bairam, највећи је турски празник; мали бајрам (када свршава велики пост „рамазан“) пада обично у почетак октобра, а велики бајрам (у спомен Аврамове жртве) 70 дана доцније.“ — Ово тумачење је нетачно.

Први бајрам, који Арапи зову „ид-ул-фитр“ (празник постоломства) или „ид-ул-saghir“ (мали празник), а Турци „küčük-бајрам“ (мали бајрам) или шећер-бајрам, светкује се одмах иза поснога мјесеца рамазана првога дана мјесеца „шаввал-а“; други бајрам, који називљу Арапи „ид-ул-адха“ (празник жртве) или „ид-ул-кабир“ (велики празник), а Турци „курбан-бајрам“ (бајрамжртве), слави се десети дан месеца „сихлице“, кад путују хаџије у Меку, а сав мухамедовски свет слави жртву Аврамову. По предању мухамедовском није се ова жртва вршила у Јерусалиму, већ у Меки на Ћаби, а жртвом не бијаше Исак него Исмаило. На овај дан сваки мухамедовац мора да жртвује барем по једнога овна или једну овцу, а богаташи кољу их и више, па шаљу заклану животињу својим пријатељима и фукари.

Р. Ауер

Весталке

Особито сјајно оба се празника светкују у Цариграду, где султан полази џамију. За малога бајрама обдржавала се пре у Долма-багче-палати свечаност, о којој су сви званичници мухамедовски четитали султану као наследнику калифову, те му љубили скуте. — Велик бајрам пада 70 дана после малог бајрама.

Будући да мухамедовци време рачунају по *месечевим годинама* (година је по прилици за једанаест дана краћа од сунчане године), то су оба бајрама, па и *све* остале светковине мухамедовске, покретне те могу течајем од 32 године падати у *свако* доба године.

8). Стих 1017.—1018.

вјера турска поднијет не може,
да се хава, докле глава стоји.

У коментару Р. читамо: „Турци, док им је главе на раменима, не могу подићи, да им се чиста њихова вјера окаља хришћанством.“ — Ово место напомињем само зато, што се ради речи „хабати“ повела у „Бранкову Колу“ (год. 1897.) читава препирка разних тумачења, док није победило тумачење, које се налази у Вукову „Рјечнику“ subvoce „хабати“. Можда ће занимати Србе, ако им објавим, да има и у словеначком језику ова реч. У словенско-немачком речнику М. Плетершника имају два облика „habati n. puffen, stossen гурати; wehen пухати; hintanhalten бранити; schonen штедети и habiti-habati verderben, schädigen, schänden — срамо тити, кварити, штетити.

9). Стих 1107.—1108.

Шта би било одучити трске
да не чине поклон пред орканом.

Љубиша у својем издању има „орканом“ са великим почетним словом, као да је то турски цар „Оркан“ (Урхан). И Ћудина у свом преводу има „a non chinarsi a Orkano“ и у примедби под цртом говори о Оркану, наследнику Османову. *Kirste* у свом преводу већ има „dass es nicht sich beuge vor dem *Sturme.*“ Владика свакако узео је реч из немачкога језика, где се зове силан вјетар „оркан“; у талијанском се језику каже „oragano“ или „uragano“, у француском „ouragan“, у шпањолском „huracan“, у енглеском „hurricane“. Дошла је ова реч у европске језике, као што каже г. Решетар у својем речнику на крају својега издања, од индијанске речи „hurrikan“; а тачније треба казати: из језика што су га у оно доба говорили урођеници острва Хаити (Hispaniola. Santo Domingo). Овај је језик већ одавна изумро, јер се сада тамо говори или *француски* (у републици црначкој,) или шпањолски (у републици Санто Доминго).

10). Стих 1675.—1677.

Видите ли овде у Котору
баш овога Совру провидура
и осталу господу млетачку?

Тумач г. Решетара вели: „Између млетачкијех чиновника био је у Котору каткада и совранровидур (sopraproveditore); владика је по свој прилици то име видео у којој старој листини, па грешком узео, да је „совра“ провидурово лично име и тако створио Совру провидура!“ —

Ако смемо веровати витезу Јакову Ћудини,*) умео је владика говорити талијански, а то је вероватно, ако помислимо, да је више пута боравио у Напуљу и у Млецима где је истраживао чак и архиве за своје књижевне радње. Ако то стоји, онда не смемо подметати владици такове погрешке. Ја сам шта више уверен, да је владика хотимице начинио свога „Совру провидура“ из „souvraprovveditora“, јер полаже те речи у уста Вука Мандушића, који је био ваљан јунак а слаб познавалац талијанскога језика, те је ваљда само некоје талијанске речи ухватио у своје ухо од Которана. Владика је тим фиким хумором приказао природну наивност својих Црногораца, као што је приказао и у Попу Мићу и у Вуку Мандушићу, који је озбиљно тражио, да му каже владика, би ли му мајстори приморски могли прековати пушку престрижену у два комада.

11). Стих 1826.

«када дину загази у чорбу.»

Сват Црногорац опева јунака Обилића, који је стао падиши под вилице а загазио дину у чорбу. Стјепан Љубиша тумачи овај стих, да је стао султану ногом за врат и пробио му кољу. Тако је превео и J. Кирсте „schlitztest auf den Fettbauch dem „Gesetze“. — Г. Решетар каже само: „кад удави цара Мурата на Косову“. Ја не знам, значи ли „чорба“ оно исто што „кољa“ или „утроба“, али ја бих рекао, да је владика овим речима хтео да каже: „кад си се крваво наругао турској вери“, јер си убио калифова наследника. Кад ко ступи коме са прљавом ногом у сахан чорбе, не може му учинити већега ругла; па тако је учинио и Обилић с убијањем цара Мурата највеће ругло Турцима. —

У Љубљани 1905.

проф. Рајко Перушек

*) Storia del Montenero и т. д. Spalato. 1882. pag. 94.

Побратиму Јовану Храниловићу

Педесет већ је љета, пјевидруже,
Што судба те је слатком дому дала:
Да будеш бранич оних идеала,
Све мање што им подли људи служе.

И то си био... Али диљем тала
Ни цигле само да си сред руже...
И данас још те црне бриге круже —
Ко правда да је на дно мора пала.

Ал знам да нећеш клонут — ма се смрк'о
Над главом твојом буран свод још више,
Још више ма се жића стегло бреме.

На касталском си врелу снагу срк'о,
А на Парнасу већ се ловор њише —
За вјечност да ти умно вјенча теме!

Загреб.

Ђуро Арнолд

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Два света

Мај је био, усред једне од тихих вечери његових, у зеленом пространом парку изван града. Тамо под старом гранатом липом са испуцаном, чворноватом кором и меким, зеленим лишћем што мирише на младост, на снагу и живот.... А около нас слатки, опојни дах развијених ружа, безбројно дрвеће и жбуње што се у тихој вечери лагано повија као витко тело младе девојке и својим шапатом као да пева вечну песму љубави и срећи људској....

Трепери природа... Са обиљем снаге у младом животу, заносна и сјајна, лепа и умиљата, са пуним грудима и уздрхталим уснама што тако жељно пију последње зраке сунца на заходу.... умиљата и лепа, као и ти, млада љубави моја, кад се из јутра појавиш, са новом китом миришљава цвећа, са жаром у сјајним очима што пали и разноси, са потајном страшћу у грудима, као из сна пробуђена, чежњом испуњена, љубави жедна, заносна и мила.... и ах!... тако лепа и умиљата...

Пред нама кроз полусумрак тихе вечери свет, насмејани, весели и лепи свет, са песмом и цвећем, са гором и пољем... у твојим очима лежи тај свет и ја га љубим — љубим очи твоје!

Чујем ти срце како куца; видим руј што образе пали; гледам како се очи зажарено сјаје... молим те, преклињем, падам пред тобом и својим рукама привијам те срцу своме, да га чујеш, да га осетиш....

Загрливши главу моју својим врелим рукама склонила си је на груди своје, и дрхћући, гинући, чежњом и страшћу раскидана, заклињала си се све с нова на вечну љубав, на вечну верност, а усне су шапутале: „Како је красан овај свет!“.....

* * *

Времена су прошла. Отишао сам. И у туђему свету знао сам за љубав твоју, осећао пољупце твоје. Хтео сам к теби. Душа је гинула са тебе као птица јужних страна на хладном северу.

Видех те. Нички да паднем и као стари витез да пољубим крај твоје хаљине. Ти оста хладна и нема; једва да заигра крај твојих усана. Само као да злобна радост засија у твојим очима, са страшљивом радозналошћу помешана.

Свему крај!... Никад ми се жудније око не загледа у туђе очи, не зари у туђу душу; осећао сам снагу погледа, око ме је болело. Ти оста нема, само што нервозно смагну раменима. Свему крај!....

Und wem das just passiert,
Dem geht das Herz entzwei!...

Вучем се мрачним улицама негдашњега града. Све је као онда... Мислим да сам заборавио младост своју и као бедни просјак трчим за сваким паром... хоћу да знам љубав твоју.... хтео бих да још штогод украдем за празне дане своје.

Мај.... Стара, граната липа шушти и гране јој шапућу исту песму вечној љубави и вечној срећи. Ти под њоме заједно с њим... Опет ти чежња раздире груди и око се жари, а жудне усне упијају се у његове очи и чујем ти глас како дрхће:

«Како је красан овај свет!»

1906.

М. П. Ћ.

Из нашег кута

Е, мој мали лептире! Видех те кад са сунчаним зрацима улете у ову нашу мрачну одају; познах по твоме кружноме лету да не распознајеш предмете у мрачном простору. — „Навићи ће се већ“, помислих. И доиста, твоја мала окца почеше да их разликују, са неким задржавањем ти облеташе око њих. — Да их посмотриш и упознаш, али брзо, у лету, то ти жељах, па што пре да дођеш до оног светлог млаза, који би ти показао пут и одвео те опет у светлост и слободу, где ћеш се затрчавати кроз чисти зрак и одмарати своја уморна криланца у љупким и несебичним цветићима, а онда, освежен и окрепљен, јурнути опет у плаве висине...

Пратећи твој лет, ја те очима спроводих излазу и, ето, таман да дахнем душом и збринем твоју бригу, а ти запази оне светиљке по мрачним кутовима и потрча им. Шта си мислио? Да си у врту, а оне да су пријатељи твоји, они цветићи који ти загрљај пољупцима плаћају! Ах, мој мали лептире! Твоја свилена, танана криланца прљио је пламен и први, и други, и сви редом. Сироти лептире, гледах те како збуњен трчиш по мрачној одаји, како те замамљује мистична светлост њених светиљака, а тужна крила твоја казиваху ми колико ти поглед мора бити болан и колико ти је устрептала душа! Ја зажмурих; а кад погледах; више те не беше. Ко зна где си? — И изнеће те, можда, опет нека струја на светлост и у зрак, али каквог? — Измученог, болног, скрханих крила!

Ст. С. Н.

У ноћи

Дан је ишчезавао полако, остављајући румени траг који се претапао у сјајну белину светле зимске ноћи. — Тако се неосетно прикраде ноћ и загрли град, чија се врева сакри иза осветљених прозора и остави улице пусте, показујући да се празник најслађе дочекује у дому.

Празном улицом одјекује удар малих потпетица и чује се шкрипа мушке стопале по замрзлом камену. Жури се двоје кроз празну ноћ. Она је замотана у кукуљачу, а он је високо подигао јаку свога капута. — Група је на окупу, јамачно, и за мало па ће отпочети шумна оргија... Дочекаће их весело; завидљиво ће погледати они њега, пратиоца овога вечера даме, која уме тако да их раздрага и опије љубазношћу својом, и која треба да убризга живост у блазиране вене њихове.

Он јој и говораше нешто о томе, како ће се дивно провести ова ноћ. А она — погнула главу, да он не би спазио замагљен поглед, и гута речи, да не би сазнао за сузне пратиоце њине. Болне успомене и тешки прекори растрзају је вечерас, док празним улицама фијуче ветар и пева песму о залуталим душама.

* * *

Светлост, дим, алкохол и песма претворили су се у бујицу, у коју је потонула свест и по којој клизе мутни погледи. А она пева, пева; ноћас не пије, не прича, не баца милосне осмехе, али пева, не престаје. Душа јој пева: тихо, једнолико — успаванку неку; па онда страсно, јеца, уздише; па онда бурно, крха се, ломи, а за тим очајно, у крик прелази... Зна да је у вртлогу, осећа да тоне, али она пева; на таласима, који је запљускују, пева свој живот та винска вила. — „Живела срећа!“ — „Срећо, у твоје здравље!“ закрича један, и букет од чаша би јој принесен. — Спустивши полако на сто чашу, којом се, дрхћућом руком, куцала са свима, она изиђе у ноћ. Усамљена, и ако у друштву, без утехе, и ако при песми, предаде се ноћи. И доиста се жури хладна, зимска ноћ да јој помогне леденим пријатељством својим — љуби јој сузе и, као лед, враћа их души!

А за то време ветар бесни, урла, завија, шири се кроз пустош. Месец је побегао а звезде трепере, дрхћу и стрепе кад ће их откачити тај силни вихор и са прашином бесно завитлати; али се варају. Он људе тражи — да им на уво запева песму подсмеха и смрти, да их загрли леденим рукама и да им пробије у месо и кости; он душе тражи. — Једну је нашао.

Ст. С. Н.

Мјесечина тихо сјаје...

Мјесечина тихо сјаје над поморјем и над крајем,
А лаган се вјетрић губи над ропинам*) уздисајем,
Кô да мртве сање плаче, што их море сиње крије
У свом крилу, у свом ледном сред дубина кораљније'...
...Под сребрним, под мјесецом све се дижу црне стиене,
А на њима вапај вјетра све слушају чудне сјене,
И хтјеле би опет натраг у лугове и у села,
Да слушају пјесму свиета и да љубе лица биела
— — Ал' се тихо море буди и валове своје диже
И њиховом јаком руком за жртвама својим сиже,
Па их враћа у дубине... Мало кашње вијор с жала
Гуши моје уздисаје у хихоту морских вала.

Задар

Рикард Каталинић Јеретов

*) Гребен (стијена) на морској обали.

Уз наше слике

Трут и цветић (сликао Р. Вавпотић). Нашим читаоцима већ су познати радови даровитог Вавпотића, који најрадије своје предмете израђује симболички. Таква му је и ова слика, која је израђио уз песму истог наслова из збирке пок. М. Ресмана, словеначког песника.

На морској обали (сликао Кл. М. Црничић). — Обале Јадранскога Мора и његова плава пучина најмилије су Црничићевој кичици. Ту је он без супарника. Најинтимније дражи Јадранске осећа Црничић као ударце свога срца, и ништа се не измиче његову оку и његовим осећајима, а кичица му је вазда била веран и одличан тумач свега што види и осети. —

Д-р Љубомир Радивојевић, народни добротвор. — У низу српских народних добротвора угледно је место заузео пок. Д-р Радивојевић, пређашњи лекар у Сремској Каменици. Осећајући живу потребу за економски развитак свога народа, он је највећи део свог имања оставио Краљевини Србији да од његова прихода помаже пољопривредну књижевност и српске пољопривреднике. — Многа је пољопривредна књига, многа је пољопривредна алатка, многи је савршени модерни плуг из овога фонда дошао до руку вредних и честитих пољопривредника српских, који из дна душе захваљују великом добротвору и моле Бога за покој душе његове. —

Литија (сликао М. Гаспари). — Ова слика вазда је још у живом сећању јамачно свих посетилаца Прве Југословенске Изложбе. Одличном израдом, рељефном техником и простим али пуно ефектним слагањем боја — издвајала је од многих својих премаца том приликом. Грађа је црпена из словеначког села у Крањској.

Крунисање Цар-Душаново (сликао П. Јовановић). — Рађена, по поруџбини Српске Државе, за последњу Париску Изложбу, ова слика сада је најлепши и најмилији украс Сликарске Галерије нашег Народног Музеја. Без икаквих тумачења, она сама врло речито говори сваком српском срцу о садржини својој и о уметнику из чије је кичица изишла. —

Радник (сликао М. Јама). — Посетиоци Прве Југословенске Уметничке Изложбе живо ће се сећати ове слике из словеначког одељења. Поузданост кичице, красно осветљење, ефекат без тражења — њезине су одлике које јој обезбедише једно од најугледнијих места у целој изложби. —

У природи (сликао И. Грохар). — Даровити и угледни Словеначки сликар огледао је, са несумњивим успехом, да усвоји технику Ђована Сегантинија. Ко је имао прилике да овај рад посматра на Првој Југословенској Изложби сећаће се и успеха његова у зналачким уметничким круговима.

Остављена (сликао П. Фосберг). — У часу страшне одлуке „Бити или не бити?“ — остављена и изневерена девојка предмет је свачијег саучешћа. Шта да ради? Живети или умрети?

На друму (снимио А. Бертолд). — Моменат са друма, без јачих, бираних ефеката. Такав је друм у највише часова преко дана. —

Весталке (сликао Р. Ауер). — Службенице у храму Вестину, чуварке огња неугасног, представнице највише чистоте, занимале су још од свога времена па све до данас најразноврсније уметнике. Песници их опеваше, вајари у камен резаше, а сликари изводише чаробним платном пред очи гледалаца. — Р. Ауер, сањаличка природа, нашао је у њима захвалне предмете својим замислима, те их је у неколико слика изводио из античког света пред душе данашњих гледалаца. —

Хроника

Уметност

Популарни концерти

Упознамо ли сељака и грађанина са значајем песме и музике, тиме нисмо много допринели ка њезину разумевању. Наше ће речи остати само речи без икаквих корисних последица; користи може само онда бити, ако живим примерима докажемо да су песма и музика заиста од утицаја на наш живот. То се по већим градовима може лакше доказати, јер је у њима и певачка дружина, и војна музика, а у Београду и Народно Позориште. Овакве установе требало би држава па и општина много да помажу, како би се могли — макар и привремено — приређивати бесплатни популарни концерти. Програм популарних концерата треба да обухвати само онаква дела која народ може да разуме и у којима може да ужива, а напредак ће само онда бити обезбеђен, ако се у њему буде тежило *прогресивним путем* т. ј. од

лакшега ка тежему, од простијега ка сложенијему. Васпитамо ли народ толико, да и он осећа потребу за концерте, то више неће бити потребно, да држава помаже такве установе, јер ће се оне моћи саме издржавати из својих редовних прихода. Скоро све културне земље чине то, само ми не осећамо никакве потребе, само се код нас нађе по неки посланик који тражи да се одузме и оно мало јадне државне субвенције, које наше Народно Позориште ужива. Па шта бисмо тиме постигнули? Да онемогућимо опстанак једне просветне установе, да пунимо дворане орфеума и тингл-тангла, у којима се дају представе којекаквих светских скитница?

С каквим тешкоћама и непријатностима има да се бори капелник нашег Народног Позоришта описано је у 109.*) и 110.**) броју „Српског Књижевног Гласника". Ми се потпуно слажемо са г. писцем кад вели: „Код нас је уметност непрестано играла улогу пепељуге, увек је долазила на последње место и бачене су јој само мрве са стола. Наука је гутала све паше и иначе слабе помоћи, а уметност је редовно остајала на последњем месту. Бугари, међутим, не поступају тако мађијски са уметношћу. Код њих је земљиште за уметност куд и камо сировије, али знатна државна материјална потпора учиниће да ће њихова уметност лако и брзо ухватити корен. А ако овако продуже, не само да ће нас достићи, већ ће нас и престићи."

Док друга позоришта имају свој оркестар од 40—60 људи, ми имамо у оркестру само 18 људи; у другим позориштима хорски певачи читају ноте с листа а наш капелник има такве певаче, који не знају како се зову ноте. Сам капелник описује нам свој хор овим речма: „И знате ли како се учи са позоришним хором? Сад ћете чути. — Пошто су хорски певачи плаћени мало, по 50—60 динара месечно, а треба по цео дан да су готово у позоришној згради, то се тога посла примају људи који су занатски радници, и ово им служи као споредна зарада. То су махом: берберн, обућари, кројачи и т. д., а женске су млађе позоришне чланице или плаћене хорске певачице. Пошто нико од њих не зна ни како се зову ноте, то морају учити на памет. Н. пр. први тенори: има их тројица. Прво пева један од њих, и то онај који има најбољи слух, а свира му се само његов глас на клавиру. Дотле друга прва два тенора слушају. Кад он научи известан број тактова, онда учи други, па трећи. Кад сви троје науче посебице, онда отпевају заједно неколико пута, да боље утврде. Да ли су сигурни, опробају се уз потпуну клавирску пратњу, па ако погоде и знају њихов глас, добро је. Тако бива са свима осталим гласовима. Кад сви певачи појединце изуче, онда се комбинују I и II тенори, I и II басови, мушки хор, женски хор, па тек онда мешовити хор. Из овога се може замислити са каквим се стрпљењем мора радити. Колико треба времена док се дође до заједничке клавирске пребе, па да певање хорова и солиста иде добро. Тек после овога долазе оркестарске пробе, и на послетку главне пробе при којима пеначи поред песме треба да изводе и радње на позорници".

Најбоље па и најјефтиније установе за ширење песме и за буђење музичке свести јесу певачке дружине. Таквих треба стварати по свима местима, оне оплемењују наш морални, политички и друштвени живот и зато су од великог културног значаја.

Мисао, да приликом музичких продукција народ не буде увек само пасиван т. ј. слушалац, него да буде и активан, да има удела у извођењу музичких продукција, није нова, само што се та мисао ређе остваривала, али са радошћу бележимо, да се она у новије доба све више и више шири и све више и осваја.

Певачких дружина може имати скоро свако место. Може се почети прво са основном школом. Ми имамо већ довољан број малих песмица удешених за два гласа, а покаже ли се потреба и интересовање за такве композиције, то сам уверен, да ће се сваки српски музичар постарати, да — по могућности својој — повећа њихов број. Такви се ђачки хорови могу касније попунити и са омладином која је већ престала похађати школу. Тиме ће се код омладине, па и код старијих, повећати њихово интересовање за песмом, да ће се ускоро показати потреба за образовање самосталног сељачког и грађанског хора. Постигнемо ли то, постигли смо много.

У певачким дружинама ваља пажњу обратити, да певање буде и остане у истини оно рад чега се певачке дружине подижу и одржавају, а не да место тога буде пре проводити време у игрању, пијанчењу и другим сујетним забавама. Ако се тако буду певачке дружине изопачавале, оне ће онда постати „убице народног певања", „рушиоци лепога укуса", „помагачи сујете и разврата" и т. д. Певање ће онда изгубити своју узвишеност и певачке дружине неће знати рад чега су постале. Такво певање и такве дружине неће прибавити своме народу естетичкога образовања.

Шта може да учини добра воља, хоћемо овде да докажемо примером. D-r Friedrich Spitta, професор теологије у Штразбургу, био је 1881. године изабран за свештеника општине Оберкасела. Само место Оберкасел имађаше тада нешто више од 300 душа. Већ првих дана свога боравка покушао је, да од сељака створи хор који ће у цркви певати. Да сељаци нису познавали ноте, то треба само да споменемо, па и сам свештеник није се ни упуштао у учење нотног певања, него је само примитивно објаснио да ако се нота у нотном систему пење на више, то ће се она и певати више, и обратно; ако су ноте изгледале као отворена уста, то су и уста требала бити дуже отворена и тако су производила дужи тон, а ако су ноте биле затворене, то су се требала и уста брже затворити, чиме би се и тон скратио, а ако су се на горњим деловима нота налазили потези као нека крила. то су и тонови, који су обележени тим нотама, као тице пролетеле кроз уста. Свештеник је прво почео да ради са сељацима и употребио је за рад дуге зимње вечери. Пошто је упознао своје велике ученике са најпотребнијим знацима, поделио их је у гласове и образовао је четворогласни мушки хор. Он је сам певао сваком гласу и није се служио никаквим инструментом, обраћао је велику пажњу на чисту интонацију и на лепо изговарање речи, а учио је с њима све нове, њима непознате песме и то композиције живе полифоније и веселог темпа. Већ првих дана показивали су сељаци толико интересовања за то своје хорско певање, да су о њему много говорили и да су доводили у школу своје сестре и жене. Последњима се толико допало певање њихове браће и мужева да су у скоро исказале своју жељу, како би оне постале радо чланицама тога друштва. И њихова се жеља испуни, и тако постаде за кратко време мешовити хор. Чланови и чланице долазили су тако уредно у школу, да се њихов учитељ никада није могао потужити. По само је друштво

*) П. Ј. Крстић: „Позоришни оркестар и музика између чинова".
**) П. Ј. Крстић: „Музика и оперета у Народном Позоришту".

било од велике користи, што га нису избегавали ни чланови тако званог „бољег сталежа“, него су и они били редовни чланови певачке дружине. Милина је било слушати хор, нарочито кад је певао у цркви. На лицима певача и слушалаца огледало се неко задовољство, нека радост. У цркву су долазили и сељаци околних села. Хор је за кратко време толико напредовао, да је већ прве године могао певати већу и тежу композицију уз пратњу оргуље. Успех је изненадио свакога па и њихова хоровођа. Касније се хор толико усавршио, да је певао и латинске текстове.

1885. године приликом двестагодишњице рођења највећег компонисте црквених композиција Ј. С. Баха (1685. до 1750.) дружина је приредила концерат уз пратњу оргуље и оркестра. На том су концерту била заступљена дела најзнаменитијих композитора: Шица, Хендла и Баха.

Добра воља може много да учини.

Да и сељаци могу научити певати, не само у Немачкој него и у другим земљама, уверава нас J. Meissner у 4508. бр. „Deutsche-Zeitung“-а, у којем извештају вели: да већи део ердељских сељака познаје ноте и пева по њима.

Значај певачких друштава у неослобођеним српским земљама јесте још већи. Доказа ради наводимо овде речи из чланка „Босна и Херцеговина“ који је одштампан у 6. броју „Српског Народа“ од 1905. године и које гласе: „Као врло знатне културно-националне установе треба да сматрамо српска певачка друштва. Има их око 15. Ова друштва, уз певање и свирање, негују и позоришну уметност, те гдекоја имају управо красну гардеробу. Скоро уза свако певачко друштво постоји и читаоница за друштвене чланове. На тај се начин писменост и просвета шири. За национално васпитање народа ова су друштва од неоцењиве важности. Пошто у нас нема политичког живота, дакле ни политичких одбора, ни скупштина, ни избора, ова друштва имају макар и нехотице неки културно-политички значај.“

Ј. М.

Књижевни програм Матице Словеначке. Највеће и најодличније књижевно друштво у Словенаца „Slovenska Matica“ било је до сада без књижевног програма. Излазиле су књиге које би случај нанео и колико би се до рока накупило књижевнога градива. Прва брига новог одбора била је да састави књижевни програм, који друштву даје неки одређен смер и који за десет година објављује књижевницима какве рукописе жели „Матица Словенска“. У одбор за нацрт програма беху г. г. Иван Шубић, Д-р Л. Пожар, Д-р М. Опека, Јак. Турк и Фран Говекар. У првој половини овог месеца нацрт је прегледан и дефинитивно примљен. У програму су: 1. „*Zbornik*“, периодско издање, у којем ће се објављивати краће расправе само научне садржине; 2. „*Letopis*“ који ће и даље бити друштвена књига (брошура) за објављивање извештаја; 3. Словенска Матица издаваће сваке године по једну или по две монографије. За њих се препоручују ове расправе: а.) *Историја Илирије,* као споменица скорашње стогодишњице Илирског Покрета; б.) *Историја Илиризма;* в.) *Историја реформације* у Словенаца; г.) *Блајвајс,* као споменице скорашње стогодишњице од његова рођења; д.) *Историја словеначког народа;* е.) *Историја словеначке литературе* и осталих словенских литература (у посебним делима); ђ.) *Описи словеначких покрајина* (у колико их до сада нема); ж.) *Прешернов зборник* (Прешернов потпун живот према најновијим податцима, најновија тумачења његових песама, његова писма и библиографски преглед свих списâ, бележака и др. о Прешерну, његовим делима, његову времену и т. д.; з.) *Етнографске студије о Словенцима* (с илустрацијама); и.) *Најновије техничке тековине* (с илустрацијама); ј.) *Општа историја у монографијама* (с илустрацијама); к.) *Историја уметности* (илустроване монографије); л.) *Хемијска технологија;* љ.) *Бактериологија и микроскопија* (с илустрацијама); м.) *Народна привреда;* н.) *Социјализам и Социјологија;* њ.) *Поучни списи из Хигијене;* о.) *Етика;* п.) *Естетика;* р.) *Појетика;* с.) *Астрономија.* — 4. Лепа књижевност објављиваће се у зборницима *Кнезове Књижнице, Забавне Књижнице* и *Из светске књижевности.* Прве две књижнице објављиваће поред нових словеначких производа лепе књижевности и прештампавања старијих књижевника, живих или умрлих. Поред овога штампаће се у њима песничке збирке и драматска дела. У зборнику *Из светске књижевности* објављиваће се песничке антологије, најбоља старија и новија дела разних славенских књижевности и, најзад, класична и модерна дела туђих књижевности.

И до сада је Словеначка Матица светлог образа излазила пред своје читаоце, а сада ће се то само појачати у корист и добро вредног и честитог словеначког народа. Наша Књижевна Задруга, према одличном почетку са Ђалским, могла би за словеначки зборник *Из светске књижевности* добити свезак за ког нашег писца, а у својим издањима уступити места ком словеначком. Од нарочите је вредности обратити пажњу наших читалаца на решење Словеначке Матице, да у својим издањима неће објављивати преводе из немачке књижевности. Ко зна положај Словенаца и њихове односе према Немцима, одаће пуно поштовање народној свести браће нам Словенаца.

С.

* Књижара Браће Јовановића (Панчево) јавља да распродаје издање своје „Народне Библиотеке“. Комплет (216 свезака) продаје се за 10 круна, а повезан у 27 књига за 28. — Новац се шаље унапред. —

* Петар Пешић, ђенералштабни мајор, спремио је дело „Тактика коњице“. Књига ће изнети до 10 шт. табака, а штампаће се према броју претплатника. Скупљачима 20%. Цена је 3 динара. —

* Изишао је из штампе „Голуб, календар за просту 1906. годину. Штампано с допуштењем Високославног Отоманскога Министарства Просвете, № 337. од

3. Тешрин-и-Сани 1321. године. Штампано у штампарији Браће Герарда у Цариграду, 1905.“ Календар има 148 стр. 12°, а цена му је 1 грош. —

* 14. о. м., на дан Св. Саве, била је у Српској Матици свечана седница у спомен 100-годишњице од рођења и 50-годишњице од смрти Јована Стерије Поповића. О животу и раду Стеријину беседио је проф. Тихомир Остојић. —

* Изишао је из штампе „Бродар“, саобраћајни годишњак са календаром за 1906. годину. Уредник му је Божа Стојићковић, чиновник Српског Бродарског Друштва. У овом су годишњаку све уредбе о пловидби, изводи из закона и разни податци из саобраћаја. Има и један опис Дунава и једна епизода из поморског живота. Цена је 1 динар. —

* Божидар С. Никашиновић, публициста, штампао је нову књигу: „I Енглеска, Србија и завереничко питање. — П. Калајева Унион-Банка“. Књига има 5 штампаних табака, а цена је 0·50 дин. —

* 14. о. м. српско академско књижевно друштво „Србадија“ у Грацу приредило је свечану седницу у славу проф. Стевана Сремца. Програм је био: 1. Поздрав председника „Србадије“ г. Исајила Хаџијевског, студ. мед., и 2. О животу и раду Стевана Сремца, говорио г. М. Недељковић, студ. фил. —

* Управа Малог Позоришта у Београду почела је штампање „Библиотеке Малог Позоришта“. Издавање је предузела књижара Рајковића и Ћуковића. Књижице излазе сваких 15 дана, а цена је свакој 0.20 дин. До сада су изишла два свёска: 1. „Сеоба Срба“, и 2. „Не бежи од школе“. —

* Српско академско друштво „Зора“ (у Бечу) предузело је да изради план по којему би се оснивале и управљале књижнице народне. Тога ради моли све који су познати са пословима читаоничким и књижничким, да јој одговоре на ова питања: 1. Име књижнице? 2. Чија је својина? 3. Ко је основао? 4. Када? 5. Колико је било чланова у почетку а колико сада? 6. Ко су читаоци (по сталежу и по доба)? 7. Колико је било књига у почетку а колико је сада? 8. Да ли књижница напредује или назадује? 9. Која се струка књижевности највише чита? (Ако је могуће, да се покаже у процентима колико се чита која струка). 10. Која се дела, специјално, највише читају? (Ако је могуће, да се рече које се од њих и колико пута преко године позајмљивало). 11. Ако књижница није јавна, да ли би се могла претворити у јавну? Шта, евентуално, спречава то? 12. Како се књижницом управља? Како се позајмљују књиге? Како су састављени каталози? 13. Ако књижница употребљава одређене формуларе, послати их. 14. Поред ових питаља, одговарати и на друга која су из круга оваквог рада. — Адреса је „Зоре“: VIII, 1. Wickenburggase, 12. —

* Милан М. Костић, сарадник „Тргов. Гласника“ и члан фирме Раја С. Поповић и Комп., штампао је свој суд о питању „Каква треба да буде наша нова ветеринарна конвенција“. Књига је изишла у издању „Трговинског Гласника“, има 70 страна осмине, а цена је 0.50 дин. —

* У Сомбору је основана Српска Нар. Књижница. Чланови су већ отпочели рад, у којему се нарочито истичу популарна предавања. О Новој Години говорио је члан Марко Грујић „О сеоби Срба под патријархом Чарнојевићем“, а 8. о. м. проф. Мита Калић о народној песми „Урош и Мрњавчевићи“. —

* За неки дан изићи ће из штампе збирка приповедака Лазе Комарчића, књигу издаје Коларчева Задужбина, а штампаће се ове приповетке: Златна Костандинка, Београд пре и после 35 година, Племените душе, Ко вам је капетаном? Материна клетва, Један лист из живота наше земље, Девина судбина, Наше гробље и наше задушнице.

* У Државној Штампарији одштампан је „Закон о општинама од 5. јуна 1903., са изменама и допунама од 22. децембра 1903. године, 3. децембра 1904. и 3. децембра 1905. године“. Цена је 0.50 дин. —

* У Бечу је основано почетком ове године академско друштво Срба из Босне и Херцеговине „Рад“. Друштву је задатак: привредно-научно образовање чланова дебатама и предавањима, и оснивање потребне књижнице и читаонице. —

* Из Летописа Матице Српске прештампана је расправа проф. Д-ра Ст. Станојевића. „Књиге и друго у старим записима“. Књига има 72 стране Летописове величине. —

* Штампан је и већ се распродаје: „Статистички годишњак Краљевине Србије. Књига седма“. Штампан је на 8°, XXVII и 751 страна. Цена је у меком повезу 10.50 а у јачем 12 динара. У овом су годишњаку податци за 1902. годину. Књига има 28 одељака. — Осма књига у штампи је и ускоро ће бити готова. —

* Матица Српска расписала је из задужбине Јована Наке В. С. Миклушког за год. 1906. ове награде и тражи да се за њих напишу: 1. Роман, драма, шаљива игра, приповетка, новела из српског живота. Награда 100 до 1000 круна. Рок Петровдан 1906. 2. Саставци за Летопис или књиге Матице Српске: а. Студија, монографија или расправа из српске историје; б. Студија или расправа из српске књижевности; в. Географска или етнографска расправа о српским земљама; г. Поучни путописи по српским крајевима и земљама; д. Студија или расправа о музичкој уметности у Срба; ђ. Преводи признатих и класичних дела. — Награда је за сваки такав састављак или превод 50 до 80 круна по штампаном табаку, према вредности дела. Дела на расписану награду не могу писци шиљати под својим именом, него треба да их означе натписом или знаком. Име, презиме, положај и место становања морају писци у засебном писму написати, писмо запечатити и обележити га оним истим знаком или натписом који је споља на самом делу. Само ће се она писма отворити, на којима је исти натпис или знак, који је и на награђеним делима. Остала ће се писма уништити. Рукописи се не враћају. Награда се издаје онда, кад писац поднесе дело штампано или ако пристане да му се, уз уговор, дело штампа у издањима Матичиним. У првом случају мора писац дело издати за годину дана и Матици поднети 25 комада. Саставке за Летопис могу писци, после публиковања у Летопису, о свом трошку прештампати или одштампати посебице. Према количини преосталог новца наградиће Матица Српска и већ штампана припозната дела, каогод што ће примати и по вредности наградити саставке и дела мимо расписане награде, остављајући писцима на вољу да могу слободно бирати предмет.

* У Прагу је отпочела рад нова чешка установа „Словенска Котва“. Циљ је: посредништво у словенском

економско-трговачком промету. Директор је Фердинанд Томанек, виши чиновник Земаљске Банке Краљевине Чешке. „Словенска Котва“ бавиће се о куповини и продаји сваковрсне словенске робе. Дописује се свима словенским језима. —

* У Ћуприји је почео излазити службени лист самоуправе округа Моравског „Моравске Новине.“ Лист излази двапут месечно; уредник је В. С. Милошевић, окружни деловођ. — И самоуправа округа Ваљевског покренула је свој службени лист „Окружна Самоуправа“. Лист излази сваког петка; уредник је Ђ. Димитријевић, окружни деловођ. —

* Изишла је из штампе нова књига „Телеграфија без жица“. Писац је Бран. Бор. Кнежевић. У књижици је и неколико цртежа. Има 28 стр. средње 8°, цена је 0.50 дин. —

* Библиотека пок. архимандрита Илариона Руварца пренесена је у Сремске Карловце и спојена са Патријаршком Библиотеком. —

* Из фонда Михајила и Марије Миливојевића из М. Крчмара за помагање сиромашних списатеља добили су, по решењу Академије Наука, помоћ за ову годину: Лаза Комарчић (500) и Мата Радосављевић (350 динара). — Фонд има капитала 24.000 динара. —

* „Le courier de Sofia“ јавља да ће се овог пролећа, као наставак започетог рада у Београду, отворити Друга Југословенска Уметничка Изложба. Поред бугарских, српских, хрватских и словеначких уметника, суделоваће, као гости, и неколико уметника других словенских народа. —

* Матица Српска (Нови Сад) расписала је из Задужбине Јована Остојића и жене му Марије ове награде: 1. *50 дуката* за расправу или монографију из Историје Срба; 2. *50 дуката* за Живот и рад Саве Текелије; 3. *до 200 дуката* за монографију из историје српске књижевности; 4. *до 200 дуката* за монографију из историје и етнографије Буњеваца; 5. *до 80 дуката* за монографију из историје српске уметности (сликарства, вајарства, музике и певања). Рок је до 31. децембра о. године. —

* Д-р Лујо Војновић одштампао је своју расправу: „Александријско питање (1572—1579). Прилог дипломатској историји Дубровачке Републике“. —

* Под псеудонимом *К.* штампана је књижица: „Плод осмогодишње борбе за вјерско-просвјетну автономију у Босни и Херцеговини“. —

* Милан Грчић, слуш. философије у Загребу, отворио је претплатнички упис на књигу „Антологија српске умјетне љубавне лирике од 1805.—1905. године.“ Пријаве се примају до 1. марта о. г. —

БИБЛИОГРАФИЈА

Женски декламатор са песмама за певање. За ученице народних школа по програму удесила Дар. Д. Ћосићка, учитељица. За III и IV разред. Издање књижаре В. Валожића, штампарија Д. Димитријевића, 1905. — 15×21 см., 71 стр. Цена 50 пара дин. —

Трговачко-занатлијски шематизам Краљевине Србије. По званичним и службеним подацима саставио и издао Св. Р. Христић. — V — Прештампавање и превод забрањен. 15 × 24 ст., XVII + 336 + 76 стр. Цена 7 динара. —

Мостар, џепни календар за просту годину 1906. која има 365 дана. Година VIII. Уредник Ристо Кисић. Календарски дио саставио професор Андрија М. Матић. Власник: Издавачка књижарница Пахера и Кисића. 9 × 14 см., 101 стр. Цијена за Босну и Херцеговину 40 хелера, а за све друге земље 25 хелера или 35 пара дин. —

Св. 109—110. Мала Библиотека. Уредник: Ристо Кисић. Власник: Издавачка књижарница Пахера и Кисића. Број XIX—XX, година VII, 1905. — Светислав Стефановић: *Песме оригиналне и преведене.* Трећа књ. — 10 × 15 см., 122 стр.

Св. 111—112. Мала Библиотека. — Хенрик Ибсен: *Росмерсхолм.* Драма у четири чина. Превео Војислав Јовановић. 10 × 15 см., 168 стр. —

Св. 113—114. Мала Библиотека. — Св. Ћоровић: *Женидба Пере Карантана.* — 10 × 15 см., 170 стр.

Одговарања на вечерњи, јутрењи, литурђији и пређеосвећеној са молитвама и рипидним облачењем. За ђаке основних школа. Београд, накладом књижарнице Велимира Валожића, 1905. Нова штампарија Давидовић, Дечанска ул. бр. 14. — 13.5 × 20 см., 53 стр. Цена 30 пара дин. —

Павле Поповић: *Из књижевности.* (Проучавање српске књижевности. — Марин Држић. — Српске народне приповетке. — Јоаким Вујић. — Дум Иван Стојановић. — Чедомиљ Мијатовић). Београд. Издавачка књижара Геце Кона, 34. Кнез Михаилова улица, 34. — 1906. — 15 × 21.5 см., 206 стр. Цена 2 дин. —

Нови српски декламатор. Приредио Стеван Зарић, учитељ. Са 44 иницијала. Београд, издање књижаре Велимира Валожића. — 15 × 21 см., 52 стр. — Цена 50 пара дин.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА БЕОГРАД

САДРЖАЈ:

Последњи Мохиканац, приповетка Гр. Божовића.
Песма у зору, песма М. Димитријевића.
Наше позориште, од Данила Ненадовића.
Мој напитак, песма Сокољанина.
Адембег, слика у једном чину с певањем, написао Свет. Ћоровић.
Две песме, Влад. Станимировића.
Ситни прилози за тумачење „Горског Вијенца“, написао проф. Рајко Перушек.
Побратиму Јовану Храниловићу, песма Ђуре Арнолда.
Мисли: Два света, од М. П. Ђ. — Из нашег кута. — У ноћи од Ст. С. Н.
Мјесечина тихо сјаје, песма Рикарда Каталинића Јеретова.
Уз наше слике.
Хроника: (Уметност, Књижевност, Разно, Библиографија).
Слике: Трут и цветић. — Д-р Љубомир Радивојевић, српски народни добротвор. — Крунисање Цар-Душаново. — Остављена. — Литија. — Радник. — На друму. — На морској обали. — У природи. — Весталке.

Власник и Уредник Р. Ј. Одавић Капетан-Мишина улица бр. 8. Државна Штампарија Краљевине Србије

Број 2. Београд, фебруара 1906. Год. VIII.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

У мајсторовој кући*

Зар. Р. Поповић

Вечерас је „седење“, и вечерас је рад у кући мајстора Милета у Гњилану...

Насред собе је сточић, на сточићу свећњак са свећом лојаном, за свећњак је врвцом привезан усекач. Око сточића су с радовима: мајстор, његов син Јордан, и чирак Данче. Одмах иза њих седи мајсторова жена Тāда: за појас је заденула кудељу и преде спрам оне слабе светлости, која продире између Данчета и Јордана. Код Таде је тагар с ватром и у ватри ћугум с врућом водом, а испред тагара мали послужавник и на њему кутија са самлевеном кафом, и друга мања са ситним шећером, две цезве и филџани — а све то покривено навéзеним убрусићем...

У соби је полумрак; осветљен је слабом светлошћу само онај колут насред собе, у коме су ови погнути радници. На зиду се виде сенке њихових глава, али се не мичу с покретима њиховим, већ се слиле у једну велику сен, која је покрила цео зид; а у углу, на постељи испред иконе, спавају две девојчице, покривене јорганом.

У соби је тишина, уморна тишина. Само се чује фијукање конца, пуцкање ибришима, зврјање вретена... а напољу киша пада, пада... Каткад уздахне мајстор Миле... зевне Јордан, зевне и Данче... а вретено Тадино зврји, зврји...

— Откад и кад овако радим, — у мислима претура мајстор-Миле по прошлости; — колико пута ми се набрецао какав бег, спахија, ага, да му за толико и толико дана израдим какав посао, — па кад дође време да затражим зараду — јер се нико неће сетити да ми је сăм понуди, — ја онда молим као за милост, за „Божји атар“ да удели што. Па неко ми баци половину зараде; неко замахне на мене песницом, место да ми та рука пружи што је моје; а некоме треба још и да захвалим што ми оставља живот, остављајући ме без зараде. Нећу да се грешим, несу сви такви, нађе се и по који добар, али ретко... Кад сам оно преклане затражио од Мехмед-спахије зараду за кāт одела, он ми баци белу мецидију: „Нă, — рече: — ово ти дајем онако, а не треба ништа да ти дам“. Ја га почех молити, а он мени: „Суз!“... и ја ућутах, сагох главу и уклоних се... А кад оно пре неколико година поменух

*) Одељак из приповетке у рукопису.: „Српска Борија“.

чирак = шегрт, ученик.

тагар = мангал.

суз! = ћути!

Ариф-аги, — згрну се цела чаршија да ме одбрани, те ја једва читав остадох... Назвао сам се некакав мајстор... чак ме и „ћамил“ зову!... а мени дође да кунем и мајку, што ме је родила, и мајстора што ме научио... Али не, несу они криви — Бог да их прости!... Тако је, турска је сила, њихно је царство — а ми смо раја. Па зашто смо раја, ако не зато да робујемо!...

— Ех, како је у Србији, какав је тамо рај!... Трајко Јовин прича — он је тамо радио — да се никоме неће ни пара да закине, већ да се даје свакоме и више но што заслужи. Дâ му се тек онако: „Нећу твоја пара да остане у мене — грехота је, — узми и ово, — и пружа му — нека ти је алал!“... Па каква је тамо слобода?!... Насред сокака, усред поља... где хоћеш, легни и спавај, нико те ни такнути неће. Неки изгуби новац на путу; одмах га сутрадан зове капетан, пружа му кесу и каже му: „Број да видиш је ли толико било новаца“... Броји, броји — ни пара не фали. — „Е сад хајд' у апс, — каже му капетан, — зато што неси чувао!“... Ех, такав ми кажи живот!... А овај наш овде?!...

Уздахну мајстор Миле, па настави:

— И Кнез Михаило оте Београдско кале, истера Турке из Србије, и сад ће, рекоше, да узме Босну, па одмах да пође на Нови-Пазар, Митровицу, преко Косова на Приштину, Гњилане, па хајд' све до Бакарног Гумна. Рекоше — па га још нема. Још га нема можда зато, што он хоће да проба да добије то све с мајсторијом, с политиком, да не пролива крв, — па ако не могне тако, онда хајд' окрени топ... Па зар мало топова има; зар мало пушака има?... У Крагујевцу, и ноћу и дању, и празником и делником, праве се топови и пушке... Тхе, колико сада има!... Па даће Бог да и овамо дође Србија... да и ово буде српско, како је и било. Дочекаћемо ми, дочекаћемо!... А дотле?... Да трпимо — Божја воља; да трпимо — зашто не?

Тако мајстор Миле мисли, мисли... У соби је тишина, уморна тишина. Само се чује фијукање конца, прасканье ибришима... Тадино вретено зврји, зврји... напољу киша пада, пада...

И ветар зафијуче с кишом и стаде ударати у хартију, којом су прозори олепљени... Хартија зашушти, местимице се угибаше, као да би попустила ветру, и брзо је окваси.

Сви се окренуше прозорима и погледаше у хартију — ситне капљице удараху час јаче и чешће, час слабије и ређе...

— О, о, баш врне киша! — проговориће мајстор Миле.

— Врне, — потврди Тада.

— А како ћу ја да идем кући? — упитаће чирак Данче.

— Лако ћеш ићи. Кад престане киша, упалићу фењер и отпратићу те, као и други пут. Самога те не пуштам: неје ово Србија... Но, још је рано за идење... А камо, камо да прочиташ што?... Вечерас неси ништа читао.

— Шта хоћеш да читам? — упита Данче.

— Читај шта хоћеш... Житија си читао; читао си Васојевић-Стеву; читао си Бановић-Страхињу; читао си Женидбу Душанову, а читао си и Боланог Дојчина... Хајде читај Леку капетана, читај Леку... Спава ли ти се, а?

— Не, не спава ми се, — и трља очи.

Јордан погледа у Данчета и сâм поче трљати очи.

— Хајде, мори! Остави то вретено и пеци кафу... Донеси најпре овима што, да се раздремају...

Кад год би било у вече „седење“, мајстор би то само казао Тади, а она већ зна шта треба спремати. Некад ће скувати кукуруз, некад пшеницу; некад ће изнети из сламе дивљаке крушке гњиле, а некад дрењине гњиле...

Принесе Тада чанак пшенице неизгњечене, па приђе тагару, рашчепрка ватру машицама и стресе се:

— Ух, ала је хладно!...

— Богме и време је: Митров-дан прође.

— Каква је ово киша... као да је снег!

— Јесења киша таква је...

За то време Данче скиде с рафа песмарицу и стаде превртати листове, тражећи песму. Тада усу воде у цезву из ћугума, откри прибор кафени да прави кафу.

— Де, најпре једите пшенице — раздремајте се, па онда читај! — рече мајстор и сам извади кутију и поче савијати цигару. — Ех, кад би знао још и да отпеваш што!... Ама нека, нека... Доста је и читање, доста... Да ми је Јордан научио толико!...

— Е доста ти, доста! — изађе из стрпљења Тада. — Што си окупио дете непрестано: све то, па то! А зашто ти неси научио књигу!

— Добро, добро, — прекиде мајстор Миле... — Хајде да слушамо песму...

Данче чита... чита.....

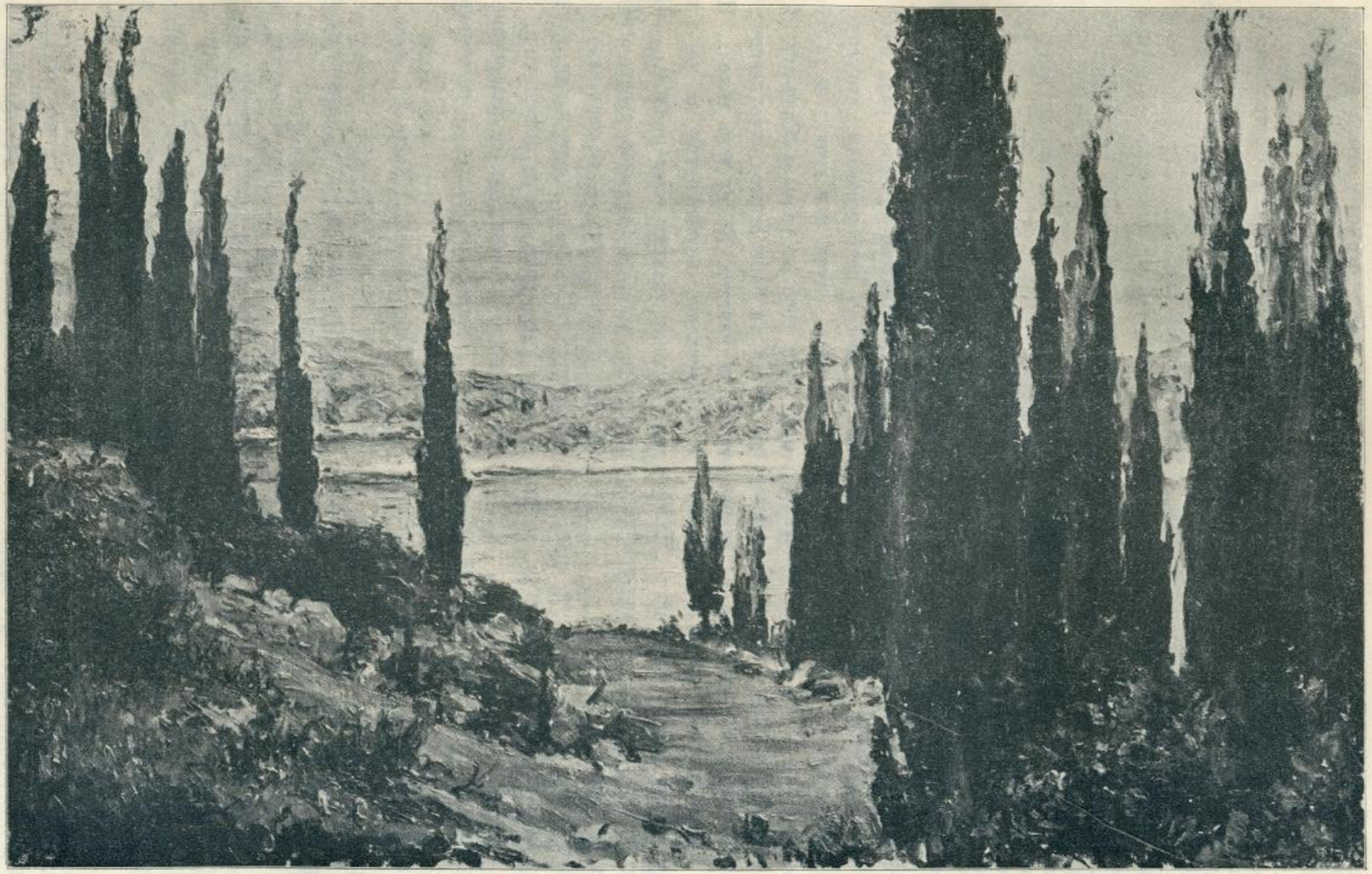
.....

Кад с' обуче Краљевићу Марко,
Уд'ри чоху и уд'ри кадифу,
И на главу калпак и челенку,
И на ноге ковче и чакшире,
Сваки чифти од дуката жута,
И опаса сабљу димискију,
Златне ките бију по земљици,
У злато је сабља обливена,
У острицу остра и угодна;
А слуге му коња изведоше,
Оседлали седлом од позлате,
Покрили га чохом до копита...

— Ej, Краљевићу Марко!... — викну мајстор Миле. — Бабаџан!... бабаџан!... Такво одело да видим, такво!...

Ћамил = необичан вештак.
делник = радни дан.
врне = иде, пада.

бабаџан = јунак.

Томислав Кризман

Из приморја

Такво ми господство кажи!... Јест, јест, то је господство!... 'Ај, кâпе Краљевићу Марко!... Ej, негдашње наше царство!... — па уздахну мајстор Миле. — Нема то више сада, нема... То само књаз српски ако има... књаз... он само једини!...

Данче настави; чита... чита... . . . . .

. . . . . .

Виђе њега војвода Милошу,
Виђе њега са бијеле куле,
Те призивље своје миле слуге:
«Слуге моје! отвор'те капију,
«Изидите пољу широкоме,
«Уфатите друма широкога,
«Капе, ђецо, тур'те под пазухе,
«Поклон'те се до земљице црне,
«Ето к мени побратима Марка;
«Немојте му скуту обискиват',
«Немојте му сабљу приватити,
«Ни ви Марку близу прилазити:
«Може бити да је љутит Марко,
«Може бити да је пијан Марко,
«Па вас може с коњем прегазити,
«И грднијех, ђецо, оставити;
«Док уиђе Марко у капију,
«И са мном се у лице пољуби,
«Ондај Марку коња прифатите,
«А ја ћу га водит' на чардаке»...

— Како да не! — прихвати одушевљени мајстор Миле. — Марко дотера цара до дувара, и цар се уплаши, да га Марко не посече, — те да се не причувају слуге!... Море, капе под пазухе, капе... па се поклоните до земљице црне — поклоните се баш како младе невесте!... Хај! да је нешто сад да дође овде Краљевић Марко, па да подвикне овоме бесном Саит-аги: „Чалму доле, бре!... Крсти се!“ — а мој ти Саит-ага како млада невеста!... Ха, ха, ха!...

Миле забоде иглу у вез, па престаде да ради, да би лакше представио себи тај блажени тренутак, да би оживео тај сан...

Тада усу кафу у филџан, стави леву руку на груди, а десном му пружи:

— Нâ, узми кафу, па шиј... Не заноси се оним што неће бити.

— Како неће бити!... Па ако неће доћи баш истински Краљевић Марко, доћи ће српски књаз, доћи ће српски војник... па свеједно... Ти не знаш да су српски војници јунаци, да је један војник доста на десет турских војника... Не знаш ти, мори, ништа не знаш... Него узми то своје вретено, па преди — то је твоје!...

— Не знам, право кажеш — не знам; женска сам страна, па не могу ни да знам, — одговори Тада и пљуцну у прсте, па заврте вретено...

Вретено зврји... зврји... Напољу фијуче ветар с кишом и удара у прозоре. Хартија на прозорима толико је овлажена, да по њој клизе капљице; зауставе се на доњој страни черчива, ту се прикупе, нарасту и онда се спуштају низ черчиво и зид.

Дремовни Данче зева. Зева и уморни Јордан... Данче протрља очи, па настави читање, али тише....

. . . . . .

Милош оде на танке чардаке,
Те облачи дивно одијело:
Самур-калпак и чекрк-челенку,
А на себе три ката хаљина,
И пригрну коласту аздију,
Које данас ни у краља нема,
Отишло је тридест ћеса блага
Док изнутра уд'рио поставу,
А с лица јој ни хесапа нема,
Ту је млого благо сатрошено;
А слуге му ждрала изведоше....

Последње редове Данче све тише изговараше, а све чешће зеваше...

— Ама теби се баш спава! — рећи ће мајстор Миле.

Данче не одговори ништа, већ само очи стаде трљати.

— Спава се детету, како да не! — рече Тада. — Откад се себе устало, па ваздан ради, ради... И да је само дању, — не, него и ноћу и дању. Па неје ова једна ноћ, већ толико ноћи. Још да неје Бог оставио свету недељу и празнике, не би се знало никад за одмор.

— Е шта ћеш, жено, нема се куд!... — уздахну мајстор. — И кад би од овога рада било какве зараде, нека је просто све неспавање, сав труд. Али овако... ради и ради... мучи се и мучи... не за себе, већ за другога. Јест, ово се ради за Саит-агу. А Саит-аги — ћеф му да ми баци штогод, као слепцу; ћеф му да ми не да ни мангара. Ко му шта може!... И немаш ником да се пожалиш, немаш ником да се поплачеш... Хај, хај! — опет уздахну мајстор Миле. — И још да неје ове пусте наде да ће и нас сунце огрејати, да ће и нас Бог курталисати, — не знам како би се живело!... Него, хајде ти, Данче,... хајде, жи'ми, почитај још мало... и онако киша врне, те не можеш ићи... Донеси, мори, још пшенице... донеси, нек се раздремају...

— Нећемо, нећемо... — одговориште и Данче и Јордан.

— Добро, добро... Хајде ти, жено, усекни свећу, јер ето баш не види се.

Тада се маши за усекач, отвори га и усекну свећу, те боље засветли.

Мајстор Миле узе иглу и настави вез... Данче као раздреман поче јачим гласом читати; али убрзо попусти, те све тише и тише речи изговараше... Кад вретено јаче зазврји, кад ибришим јаче прасне, — тргне се и Данче и подигне глас у читању; али за мало, па све слабије и слабије... све тише и тише... докле се и мајстор Миле не насмеши и прекиде:

— Доста, доста!... Ти већ заспа!... Хајде, жено,... хајде простри им, нека спавају заједно. Ја ћу остати још, да довршим ову грану. Простри им, па дај мени још једну кафу...

мангар = ситан новац од неколико пара.

Свет ме овај више не занима ;
Моје очи равнодушно гледе ;
На души се спољни свет не снима,
Живим празно, живим ко од беде.

Не размишљам ни о чему више,
Нит страхујем, нит се чега бојим,
За ме нема ни сунца ни кише,
И на тучи ко на зраку стојим.

Ја сад могу само да се смејем,
Можда ничем, ал' тек да се смејем.
Осуђен сам тако да се смејем.
Бог је хтео, морам да се смејем.

М. Симић

Под старост

Анри Лаведан

Између 1850. и 1855. год. у дну једне паланке, на крају њезина пустог кварта, у једној старој соби, свој испуњеној прошлошћу, двоје старих, човек и жена, седели су поред ватре, на Бадње Вече, у доста касно доба.

Имали су косе беле као зимско паперје које је, у лаганим праменовима, падало напољу као месечеве искрице. Лица су им била душевна, нежна и фина, озарена милином а изборана добротом. По каткад осмејак, као какав бледи сунчани зрачак позне јесени, обасјавао је њихове ликове за које се могло мислити да су некада били најпријатнији на свету. Шта више, задржали су још и остатке лепоте. Најзад, требало је само видети их посађене једно поред другог у похабаним наслоњачама, видети како се готово додирују коленима, па бити начисто да су се морали много волети и да је од тога остало нешто боље од оног што обично долази после љубави.

Нису говорили једно другом. Посматрали су како живи, па затим како изумире ватра у камину. Пламенови, мали и велики, подизали су се, спуштали, одигравали свој мали пурпурни балет у одећи ружичастој, плавој, зеленој... Они су их нѣмо пратили очима, и лепо се видело како су кроз валс светлости, с оне стране старе плоче на камину, посматрали све безгранично и дубоко своје прошле младости која више није пламтела. И баш с тога, што би, само да отворе уста, имали да кажу једно другом тисуће ствари које би им заузеле читаве дане и месеце, они су ћутали тог Бадњег Вечера. Али се људи могу разумети и без помоћи гласа. Ћутање је разговор златних срдаца, и наши стари супрузи нису имали потребе да пусте ни гласка нити да фразирају, да би се питали и једно другом одговарали. Знали су у напред и једном за свагда оно што су о себи самима и о целом свету мислили... а тако исто и о оном свету, у који су веровали... Тако су се добро познавали! Никад ни облачак, ма како незнатан да би био, није помрчао азур њихове среће; никад нису имали тајне једно за друго за четрдесет година. Тајну, истину рећи, имали су управо једну, целог свог живота, али то је била тајна за обоје, коју су лако подносили: нејасну и дивну тајну своје среће, коју су чували и крили што су боље могли, јер су знали да се сувише велике радости земаљске губе чим се човек њима похвали, или се, шта више, заборави па то неком повери. Реците, као тајну, свом најбољем пријатељу да имате какво благо, — оно је већ украдено.

Наша два тајнствена супруга имала су дакле ону невероватну моћ прикривања, која по мало узнемирује: могли су крити своју сталну љубав. Без сумње они су је признали. Немогуће је урадити друкчије. Али с каквом пристојношћу! Са каквом обазривошћу! Нису је безобразно износили нити трубили, а како су били вешти да не понижавају суседе, ови нису имали потребе

да им завиде... Требало је да готово непрестано играју комедију за друге и за саме себе! Али то је било њима лакше него обичним личностима из редовног света, а треба их правдати, јер су чинили, у том времену, оба дѣла слободног и по мало сумњивог, љубазног и опасног, лудог, неразмишљеног, богатог и сиромашног друштва, чије пороке копирају часни људи, и у коме врлина има тако често прибежишта, које се зове: глумачко друштво.

Да, ова породица достојних и дивних старих, које је некада свечано венчао кмет и поп, пред Богом и пред људима, тако исто озбиљно као што то може да буде с каквим бакалином или маркизом... била је породица старих глумаца, људи из света на даскама, бића створених по облику Бога, рођеног баш ове вечери, и који су руменели образе и гаравили очи, који су рецитовали на позорници стихове и прозу, којима нису били аутори, а све само за новац, за живљење!... Још су трајали и заслужили да имају своје достојне беле власи и да сањају поред пламена — њихова последња рампа! — после повратка с поноћне службе Божје, на коју се нису колебали да не иду, руку под руку, да се диве инсценовању обожавања достојног комада, који је пожњео велике успехе, детињског и популарног комада, коме се не зна број представљања, који је натеривао свет на плач и смех, чија су главна лица: Јосиф, Христос, Марија, магарац и во, и, само у другом реду, краљеви који овде имају незнатне улоге са својим скромним даровима злата и драгог камења.

Мужу беше име Валерије а жени Лиза. То су била њихова позоришна имена која су узели из стидљивости, да не би ни најмање срамотили поштоване породице којима су припадали и које су бројиле међу својим прецима једног романског кнеза, два барона, три ђенерала, једну краљевску љубимицу, једног епископа in partibus, четири робијаша, више банкрота, једног умореног на точку и једног обешеног.

Њихова сентиментална историја проста је и наивна као заплет дизања завесе, као дијалог какве пансијонатске представе. Говорећи једно другом на позорници да се воле, открили су једне вечери своју узајамну љубав. И одмах су се узели, као у расплету каквог Скрибова комада. Нису имали деце и, при свем том, вићали су их врло срећне. За двадесет и пет и више година играли су заједно, у више од тисуће комедија, трагедија, лакрдија и драма. Имали су великог талента. Смејали су се, плакали, дрхтали неописано искрено и лажно. Умирали су на сто начина: од радости и туге, од гвожђа и отрова, пожара и дављења; покрали су аплаузâ и лаворикâ, славили своју сребрну свадбу, затим се повукли у паланку дивно обраслу густим дрветима, као каква декорација, кроз коју су недавно прошли на поштанским колима, у току једног путовања о коме су сачували нежну и нарочиту успомену, где су се заклели, над суфлерницом, да се врате и заврше свој живот и понављају своје улоге. Они су их понављали дакле ту, у тишини и смешењу вечног одмора, опоминући се нарочито репертоара своје среће, која је била тако чиста, тако потпуна, тако ретка.

. . . . . .

И ако су два часа откуцала на једном црквеном часовнику, још старијем од њих, а који је непрестано понављао једно те једно још од Луја XIV, Валерије, пошто је угушио у својој свиленој махрами мало кијање, рече Лизи:

— Нешто смо се много ућутали, моја Клое.

Она заврте главом — осим ако то није оно стално подрхтавање и меланхолично „да“ и „није“ старости која сумња, и уздахну:

— То је истина, али опет зато не мислим о томе.

— Него о чему?

— О једној ствари која ме мучи, а коју ћу ти међутим рећи. Имам једну исповест... На срцу...

— Мени да исповедиш? Мени?

— Да, и то врло озбиљно.

— Тиче ли се љубави?...

И његово око засија као у Дон-Жуана.

— Да.

— Којешта! Још?

— На жалост!

— Зашто: на жалост?

— Видећеш.

Она поче:

— Ти верујеш да сам ти увек била верна?

— Зацело! И још верујем. Par le diable qui fit la femme! (То је била псовка из једног романтичног комада у стиховима у коме је он био недостижан).

— Не.

— Варала си ме?

— Да.

— Ти? (Устане са фотеље). Ти! Лиза? У коју сам полагао све своје слепо поверење?... Шта?... Ти си ми... грешна и безакона жено... ти си ми се дакле тако захвалила за ретку милост коју сам ти учинио, изабравши те међу толиким другим принцезама, да бих те уздигао на своју висину и попео на шпански престо!...

И преко своје воље, он се изгубио и понављао јој пасаже којима се некада пљескало, и ова последња фраза, коју је избацио с машицама у рукама, пала му је на памет из једне дивне драме: Le souterrain de Grenade, којом је електризовао партер.

Она потврди сасвим тихо:

— Да, сире.

Затим се вратише на обичан говор:

— Варала сам те без варања, пријатељу, али је то готово горе и ружније него да сам те преварила варајући те.

— Изјасни се јасније, циганко, или се чувај... (Још једна громогласна фраза, и преко његове воље...)

— Ево. Ти знаш, кад си ми се изјаснио...

— И ти мени...

Срећко Маголић Брезе

— Да... Ти знаш да ли ми се ко удварао?

— О! Господе! Не подсећај ме на то! Доста сам од тога патио! Био сам љубоморан. Љубоморо! Паклена жаоко! Ти која... (Пође и хтеде да продужи једну тираду из Отела.)

Она га заустави.

— Ниси имао права.

— Без сумње! Али зар је човек који воли — господар побуда своје сумње и свога гнева? А ја сам те волео. Још те волим. А била си тако лепа у том времену! Непрестано си лепа.

Она учини: „Хм! комад је остарео!“ А он продужи:

— Како да не бих био љубоморан! Видиш да сам имао права; имао сам права, кад ми вечерас, после четрдесет и пет година, казујеш...

— Не хитај у сувишном оптуживању! Пусти ме да довршим.

— Ах, Селимена!

— Сећаш ли се да су писма, пријатне цедуљице, изјаве, које сам добијала сваког дана после представе, биле једна од ствари од којих си махнитао, кад је наша љубав била на врхунцу?

— А! да. Падале су са свију страна! Са свију страна од једаред — из дворишта и врта. Биле су од младића...

— И од старијих, и од средњих...

— Од песника, војника...

— Имала сам богат избор.

— И ти си изабрала?

— Не прекидај ме. Сећаш ли се да су се ове љубавне и ватрене посланице, којих је број био врло велики чак и у времену када се знало добро да смо се лудо волели, проредиле и бивале ређе чим смо се узели?

— Ми смо се ипак зато волели више, ако је то било могуће.

— Да! Али... Законита жена... Мање сам распаљивала обожаваоце, нисам више толико обећавала, а при свем том што сам решила да те никад не варам, при свем том што сам те волела више од најбогатијих и најелегантнијих (треба ли рећи?) — патила сам због овог опадања почáсти и тражења. Свима овим лепим, лажним и шареним изјавама које сам добијала, из рђавих побуда, без сумње нисам никако веровала, смејала сам им се...

— А ја сам плакао.

— Којешта! Заједно смо их читали. У самој ствари, то ми се допадало, то је била пријатна навика без које нисам могла више, божанствени дуван чији су ми димови не достајали.

— Да ли је могуће?

— Да. А ти то ниси опазио, Скапене?

— Никад.

— Заборавио си. Често си ме питао: „Шта ти је, Маринета? Зашто си тужна? Не говориш ништа? Твоје су мисли на другом месту. Где се винула твоја памет?“

— Можда... Да... Неодређено... Дакле, тô је било? Омануле изјаве?

— Да, то је било! Не реци реткост, реци прекид, потпуно ишчезнуће, ништавност, јер, после шестомечног брачног живота, није долазила више ни једна. Какав срам! Вратарка у позоришту, облачиље... Посредници који су, само на годину дана раније, били навикнути да ми предају у свако доба од стране великодушних обожавалаца... од кад им нису више стављали у дужност ни најмањи потајни налог за мене, презирали су ме, а назирала

сам и презривог сажаљења у њиховим погледима. Мршавила сам, одлазила реци, као Офелија.

— Па ја нисам ништа опажао!

— Људи не опажају те ствари, господару! Нарочито мужеви!

— Требало ми је то рећи.

— Па шта би урадио? Ништа.

— То је истина!

— Дотле сам дошла... до тог степена срџбе, понижења и туге... Једног јутра... једног дивног јутра... Ах! Валерије!... Ах! Сањарију!

— Писмо?

— Да.

— Ах, Лизо! Ето тога сам се плашио. Писмо?... Љубавно?

— Ах! да. По свима правилима! Била сам срећна! Па сутрадан — *друго!* на прекосутра... на сваког дана... Тако за месец дана. Дакле, још су ме волели!... Непрестано су жудели за мном... нису претпостављали да сам сувише часна жена, удата... проста, што је исто као и да се каже да је свршено са мном, да сам застарела, пошто сам се одрекла свега сјаја Сатанина...

— А после?... Даље?

— После су писма проредила.

— Ах! Браво!

— Али продужиште да ми долазе са пуно тачности: час сваког петог шестог дана, час сваког петнаестог.

— Дуго?

— Две године!

— До ђавола! Ко их је слао?

— Неко непознато лице.

— Анонимни обожавалац?

— Да... Није казао своје име...

Он процара ватру, певушећи: „И никад се, никад није јавио.“

— Увек сам држала, рече она, да је то била нека велика личност која је хтела да сачува инкогнито, јер је рукопис био изврнут, као да је писан левом руком.

— Подлац! Дакле нисн никад говорила с њиме?

— Никад.

— У том случају, ти ме нисн варала?

— Ох, јесам!

— Како то?

— Пре свега, та његова писма била су тако пуна љубави, тако лепа, тако деликатна, тако нежна, тако суптилна, тако тугаљива... не! ти то не можеш појмити!

— Јеси ли их чувала?

— Дуго... Крила сам их!

— Где?

— Казаћу ти... доцније...

— Кад?

— Кад нам буде стогодишњица. Елем, како мој љубавник — љубавник на хартији... У осталом, он ми је ипак био љубавник, зар не?

— Којешта! Свакако, треба и ја с тиме да се помирим! Мора се признати, он је био нека врста љубавника.

— Како ми је мој љубавник био означио једну тајанствену адресу где бих му могла писати...

— Ах! Бестиднице! Зликовче! Одговарала си му? Одговарала си му?

— Да! Често! И то са неким жаром!...

— О! Жакелина! Розалинда!

— Не грди. Кад би могао замислити како су та писма била заповедничка и дивна! Било је немогуће оставити их без одговора! И камено срце латило би се пера! Шта мислиш о овој фигури?

— Она је, као и ти, — дрска. А тај други говорио је рђаво о мени, у својим посланицама?

— Не! Никада! На против! Прекињао ме је да поштујем твоју част.

— Но! То је још срећа! А шта си му ти одговарала?

— Будалаштине! Велике будалаштине!

— О!

— Шта хоћеш? Зар то није било боље, него да сам их чинила?

— Не одричем! Све једно је!...

— Понављам ти: да си могао читати сва та писма, разумео би ме... Оправдао би ме!

— То није несумњиво. Али оно што бих желео, више него ли писма, ах! што бих желео да видим, то су — твоји одговори! Ето, то је морало бити још занимљивије!

— Доста, Хорације. Дâ! На несрећу, или боље рећи на срећу: он их је или однео или уништио! И ето те ће се ствари сазнати тек на оном свету.

— Нека буде исповести. Причекајмо. Али пошто смо се упустили у те далеке прошлости, пакосна бако, испричај све слузи срца свог, но? Нисн никад тражила да сазнаш ко ти је писао?

— Никад!

— Никада нисн долазила у искушење, никада нисн била радознала да се видиш, да се разговориш, да се познаш с њим?

— Не.

— Чудновато! Нисн желела стварности?...

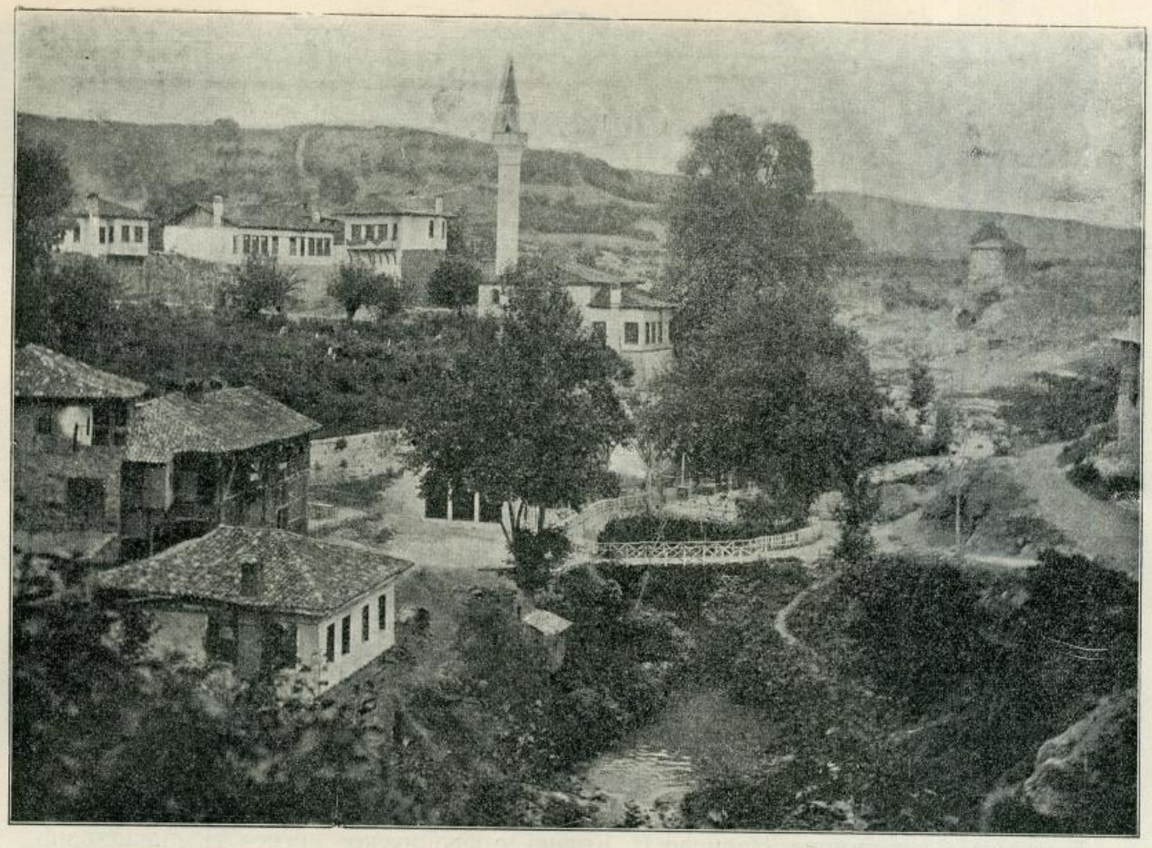
— Илузија је била сувише лепа!... Помишљала сам понекад и на то, али сам се бојала, да не паднем са своје висине, кад бих се нашла пред својим непознатим. Па шта! Није ништа друго! Сећаш ли се? У петнаестој години играла сам Психу!

— Имала си можда права. И кад су залуђене, жене су разумне.

— Онда... свршено!... Ето, моје је признање искрено, измакло се... прешавши шездесету! Варала сам те, јадни Оргоне, дописивањем. Прашташ ли ми?

Он је узе за руке и рече тихо трагички:

— Да, госпођо, ако ми дате писма!

Предграђе Сереза

— Добро, господине! Пошто употребљујете силу... добићете их.

Она се оте смешећи се, устаде, оде и отвори свој велики домаћи орман с гомилама наслаганог и пантљикама украшеног рубља и свима старим букетским манжетама, и сасвим у дну, у средњој прегради, завукавши своју ручицу испод слоја финих кошуља и ситница, она извуче пакет пожутелих писама који је био везан једним златним гајтанчићем са бонбонијере. Помириса их, погледа, принесе уснама, слеже раменима, насмеши се с малим пређењем усана и промрмља: „Боже мој, како је човек луд кад је млад!“ Он одговори: „Па... и кад је стар!“ Она му их предаде с лепим држањем као каква војвоткиња:

— Ево, господине.

— Добро, госпођо!

Забављали су се; увек су играли комедију: обрађивали су „сцену у четворо“.

— Допуштате ли ми да их прочитам?

— Да, господине. Али не преда мном... Сувише бих се стидела... Тек пошто се повучем у своје одаје...

— Нека буде, госпођо! Идите одмах! Већ је касно!

„Њене одаје“, на које је показала руком, беше њен креветац близанац, намештен поред његова.

— Окрените се, господине.

Он окрете своју фотељу.

— Свршено је. Не гледам. Али не пропустите да поред камина оставите своју ципелу: данас је Бадње Вече.

— Добро, кад хоћете. Али шта ћу наћи у њој?

Он учини неодређени покрет. Она донесе и остави на камину једну своју плитку кадифену ципелицу која јој беше успомена, на чијој је кићанци сијао неки стари накит.

Затим три уздаха, шум као код свилене хартије, и она је била у постељи, са батистеним покривачем до подбратка. Гласом, који је говорио већ у сну, она рече:

— Лаку ноћ, драги и стари пријатељу...

Он се беше нагао над њом и покриваше је:

— Лаку ноћ, животе мој, душо моја.

Часовник је откуцао пола. Два се пољупца спариште, један њен на његову образу, један његов на њезину лепом седефастом челу. Затим је она већ спавала, дисала правилно: један — два, један — два... Право дете.

Он је слуша, смеје се сам, с нежним и жарким обећењаштвом одлази лагано, на врховима ципела, до свог ишараног стола стила Луја XVI, извлачи дубоку фијоку одоздо, завлачи у њу руку, вади са тајанственошћу један пакет пожутелих писама везан једним старим златним гајтаном, и, прво сагнут, затим на коленима, оставља га у ружичасту ципелу, рекавши сасвим тихо:

„Одговори на њезина писма. Какво изненађење сутра у јутру!“

Превео Мил. Н. М.

Огледало

Кроз свест и нерве чујем да корача
Сенка тишине и нејасна мира,
Док густа магла разлива се, збира
У покров бола, у завесу плача.

Осећам додир трулог огртача,
Себе, да идем из овог оквира,
И влагу земље да линије спира,
А шапат црви буди се и јача.

Гледећи како изумире време
Слепоме телу што га инстинкт крепи,
За огледало се поглед нагло лепи,

Да види уста што ће да занéме,
И ако вечно пољупце и неге
Тражаху жудно — не мртвачке пеге.

Dis.

СИД

Трагедија у пет чинова, Написао П. Корнеј, с француског превео Н. Марјановић

Лица:

Дон Фернанд, први краљ од Кастилије.
Дона Урана, краљевићка од Кастилије.
Дон Дијего, отац дон-Родрига.
Дон Гомец, гроф од Гомаса, Хименин отац.
Химена, ћерка дон-Гомеца.
Дон Родриго, Хименин љубавник.
Дон Санчо, Хименин обожавалац.
Дон Аријас } кастилијански пле-
Дон Алонзо } мићи.
Леонора. краљевићкина васпитачица
Елвира, Хименина васпитачица.
Краљевићкин паж.

Догађа се у Севиљи

ПРВИ ЧИН

ПРВА ПОЈАВА

Химена. Елвира

Химена

Да л' се то, Елвира, све одиста стече?
Не сакри ли ништа што ми отац рече?

Елвира

Још ми срце дршће од големе чари:
Он цени Родрига, и за њега мари
Тако као и ви што љубите њега;
Чак, не варам ли се, из говора свега
Читах му у души где вам заповéда
Лишити Родрига љубавничких беда.

Химена

И опет ми реци, ја те молим за то,
По чему ти мислиш да пристаје на то,
Наново ми реци какве имам наде,
Тако драг ми говор радо се имаде;
Никад с обећањем не досади нама
Да слободно једном наша љубав плáма.
Што ме тајом Санчо и Родриго с њиме
Преко тебе просе, одговори л' чиме?
Да се чим пред њиме не одаде мало
Е ми подједнако до њих није стало?

Елвира

Не, сликах вам срце равнодушно да је,
Нит' ком руши наде, нит' за кога хаје;
И да, сувише им ни строги ни благи,
Чекате му налог за избор вам дрáги.
Оца то штовање усхити вам на то;
Лице му и речи беху сведок за то.
Ал', кад све вам треба рећи што се стече,
Ево шта у журби за вас и њих рече:
„Има сасвим право, вредни су је оба,
„Племените крви и верни до гроба,
„Храбри, ма да млади, јер из ока њина
„Смелих им предака чита се врлйна.
„Нарочито, ето, дон Родриго нема
„Ни црте на лицу а да му не спрема
„Будућности славне, јунацима сродне;
„Из куће је тако ратницима плодне
„Да усред лавора рађају се њени.
„Храброст му се оца нека тако цени
„Да, док би при снази, не беше му равног;
„Тé боре, сведоци јунаштва му славног,
„И сад нам још кажу шта је некад био.

Срећко Маголић — Први снег

„Ја се чврсто надам да и син му мио
„Изостати неће ни мало за њиме,
„И јер ми, укратко, нек се дичи тиме
„Што, љубећи њега, годити ми поље.“
То каза у журби да на веће дође,
Те због закашњења не сврши што поче;
Ал' из оно речи, видим, избор доче;
Међ' њима се двома јако не колеба.
Краљ за краљевића васпитача треба,
И та част свакако његова ће бити:
Избор је несумњив, храброст што га кити
Нема од такмаца кога да се боји.
Пошто по јунаштву изнад сваког стоји,
Биће и без премца у правичном наду;
И, кад дон Родриго у овоме раду
Већ и оца склони да за то покреће
Предлог вашем оцу кад се сврши вéће,
Да л' погоди време, нек се од вас суди,
Да се све испуни што вам срце жуди.

Химена

Ипак ми се чини да ми душа сада
Одбија ту радост, и тешко јој пада.
Разна лица судбе сваки час се гледе,
И у овој срећи ја се бојим беде.

Елвира

Видећете, срећом, страх основа нема.

Химена

Хајде, истрајаћу, ма шта да се спрема.

ДРУГА ПОЈАВА

Краљевићка. Леонора. Паж

Краљевићка

Известите, пажу, од мене Химену
Да њен нехат боли другарицу њену,
Јер с посетом данас мало ми оклева.

ТРЕЋА ПОЈАВА

Краљевићка. Леонора

Леонора

Гôспо, сваког дана иста жуд вас згрева,
Те све, с њом говорећ', ви сте ради знати
У каквој јачини кад је љубав прати.

Краљевићка

Без разлога није: из снаге је целе
Принудих на љубав чије носи стреле.
Дон-Родрига љуби, ал' ја јој га сватих
Тим што му хладноћу према њој ускратих,
И радо, зближив' их, желела бих саде
Видети да сврше љубавничке јаде.

Леонора

Гôспо, при свем томе, због успеха њина
Највеће вас туге обузме горчина.

Љубав што обоје с радошћу их здружи
Зар то племенито срце да растужи?
И то сад вам за њих занимаше веће,
Кад су они срећни, не лиши л' вас среће?
Ал' ја неучтиво забраздих вам вајна.

Краљевићка

Бол ми је све већи зато што је тајна.
Чуј, најзад, како сам јад свладала живи,
И, жалећ' ми слабост, врлини се диви.
Љубав је тиранин што никог не штеди:
Тог витеза младог што њу сада гледи,
Ма да јој га дадох, из све душе волим.

Леонора

Ви волите њега!

Краљевићка

Ја те само молим,
Гледај где ми срце збуњено се крене
Чим победник његов тек ми се спомене,
Где га припознаје.

Леонора

Опростите мени,
Ал' маните љубав где образ црвени.
Да се заборави велика принцеза
Да витеза простог љубити не преза!
Шта би Кастилија, како краљ то гледо?
Знате л' ком сте ћерка, чије ли сте чедо?

Краљевићка

Да, сећам се добро, и у гроб ћу лећи
Пре но понижена име ћу порећи.
Рекла бих ти на то, и сам заслуг холи
У лепој је души с правом да се воли;
И, кад би ми љубав правдати се хтела,
Примера бих много навести ти смела:
Ал' нећу, јер част ми на коцку се меће.
Што је јача љубав, и храброст је већа;
Ко ћерке ме краља, учи понос бедан,
Нико сем владара не би био вредан.
Кад видех да срце успркос се слама,
Дадох што не могах ја узети сама,
Метнув' место себе у оков Химену,
Да своју угасим палећ' љубав њену.
Не чуди се, дакле, што са очајањем
Нестрпљиво чезнем за њиним венчањем;
Видиш да то сада смета миру моме.
Живи ли од наде, љубав и мре с њоме,
То је ватра која гаси се без хране;
И мимо горчину љубављу ми дане,
Буде л' њен за навек тај Родриго клети,
Срце ће се спасти, ал' наде помрети.
Међутим ми грозна патња се не мења;
Драг ми би Родриго до тог заручења;
Радих да га губим, и губим га с тугом,
Ето откуд ми је јад с потајном ругом.
Увиђам где љубав све ме гони бедну
Да за ствар уздишем презирања вредну;
Видим где се душа на два дела цепа:
С храброшћу је већом љубав више слепа.
Тај брак ми је кобан, желим га, и страдам;
Тек непуном миљу ту смем да се надам;
Већ толико љубав са чашћу ме зане
Да, сврши л' се ил' не, самрт ми се нане.

Леонора

Госпо, немам ништа да вам кажем на то
До, жалећ' вас, с вама да уздахнем зато!
Жалим вас, и ако укорех вас строго,
Ал' кад у злу милом и тешкоме много
Свлада вам врлина и моћ му и чари,
Одбије му напад што вам спокој квари,
Вратиће вам мира, скинути бремена;
Надајте се у њу и помоћ времена;
Надајте у небо, наде нису празне
Да врлину спасе неправичне казне.

Краљевићка

Мој најслађи над је надања се проћи!

ЧЕТВРТА ПОЈАВА

Краљевићка. Леонора. Паж

Паж

По жељи, Химена, може ли вам доћи?

Краљевићка

Забави је мало галеријом како.

Леонора

Зар ћете и даље да сањате тако?

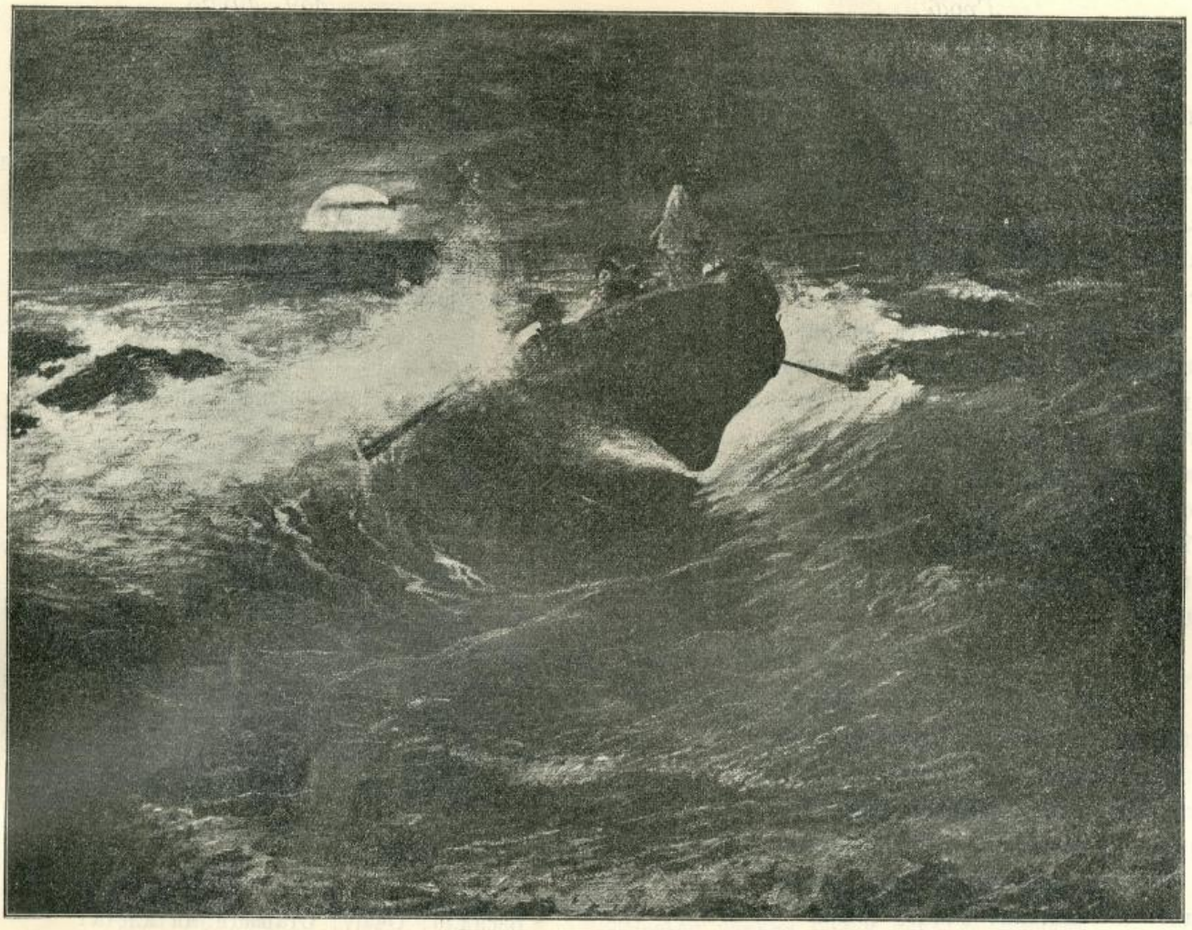
Краљевићка

Не, хоћу да лице, и крај свога јада.
Разонодим мало у самоћи сада;
Брзо ћу ја к вама.

ПЕТА ПОЈАВА

Краљевићка

Небо, откуд лека
Очекујем тузи што ме снађе прека,
Подај ми јој циља, част и мир ми брани.
Своју срећу тражим где се туђа стани.
Тај брак за нас троје једнако је важан,
Ускори му дејство, ил' дај ми дух снажан.
Венчати то двоје што се радо гледе
Значи лишити ме окова и беде.
Ал' ја се закасних; да нађем Химену,
Те да бол разблажим у причању њену.

Р. Марчић — Опасност

ШЕСТА ПОЈАВА

Гроф. Дон Дијего

Гроф

Доста, победисте, и милост вам која
Краљевски част пружи што је само моја;
Вас за васпитача краљевићу дадe.

Дон Дијего

Та част, моме дому указана саде,
Правичност сведочи свима који маре,
И да зна да плати краљ заслуге старе.

Гроф

Они су кô и ми, велики ма како,
И краљеви могу варати се лако.
Тај избор је доказ за двòране знâте
Да садашње службе рђаво се плате.

Дон Дијего

Манимо тај избор што вас тако једи,
Може да га милост кô служба привреди;
Ал' штовати круну дужност нам налаже,
Не испитивати оно што краљ каже.
Здружите част моју ви сад с другом којом;
Спојмо свèтом везом вашу кућу с мојом:
Родриго Химену воли из дна груди,
И тâ, вредна њега, мета му је жуди;
Пристаните, грофе, и ето вам зета.

Гроф

Све за већим биће жуд Родригу света,
А тај сјај господства у одличју овом
Понеће му главу и сујетом новом.
Нек принц, господине, без вежбе не страда;
Учите га како облашћу се влада,
Народи под њиме с трепетом да стоје,
Добри да га воле, зли да га се боје.
Додајте још томе ратничке врлйне;
Привикните њега на ратне горчйне,
Да нико у бòју не стигне га моћи.
Да на коњу буде и дневи и ноћи,
Да спава оружан, утврђење свали,
И да за победу сам себи захвали.
Знајте да и пример треба да се скује,
Ваља и да види што год од вас чује.

Дон Дијего

Место ког примера, успркос тој злоби,
Повест мог живота на читање доби,
Ту, где лепих дела ред редови следе,
Видеће како се народи победе,
На бедем напада, војском заповеда,
И глас стиче делом што се приповеда.

Гроф

Тек примери живи нешто више кажу;
Зло ће књиге принцу дужност да покажу.
И нашто ми, најзад, век и дуг и славан
Кад један дан другом не би био раван?
Ако бесте смели, ја сам сада смео,
Краљевству ми рука ослонац је цео.
Арагон с Гренадом стреши ми од мача,
Име ми кô бедем Кастилију јача;
Ви бисте без мене робовати пошли,
А душмани би вам за краљеве дошли.
Сваки дан, да славу повећа ми ову,
Пружа ми нов ловор и победу нову.
Принц тек поред мене на бојишту драгу
Безопасно може окушати снагу,
Победи се учи, гледећи ме тако:
А да свом позиву одговори лако,
Видô би —

Дон Дијего

За краља знам вам службу својску,
Пода мном се бисте и кретасте војску:
Кад ми старост ули у жиле лед бедан,
Постадосте мене замењеник вредан;
Најзад, да излишан говор има међе,
Ви сте сада оно што ја бејах пређе.
Видите и сами, ако вам се свиђа,
Да и краљ међ' нама разлику увиђа.

Гроф

Што год ја заслужих сад све вама следи.

Дон Дијего

Боље га заслужи који вас побéди.

Гроф

Ко га не заслужи достојан га није.

Дон Дијего

Кад га ком ускрате, зао знак се крије.

Гроф

Кô дворанин стари стекли сте то тамо.

Дон Дијего

Глас јуначки би ми присталица сáмо.

Гроф

Реците, та част вам пре старости следи.

Дон Дијего

Кад је краљ укаже, он на храброст гледи.

Гроф

И онда те части ја сам само вредан.

Дон Дијего

Ко је не добије не вреди је бедан.

Гроф

Не вреди је! Зар ја?

Дон Дијего

Ви.

Гроф

Награде моје
На ти, дрски старче, за бесрамље твоје. (Ошамари га)

Дон Дијего (Хвата за мач)

Сврши, и с том ругом живот узми мени
Кад први пут мора мој род да црвéни.

Гроф

Шта ћеш са толико слабости ти наге?

Дон Дијего

Боже, да у нужди издан сам од снаге!

Гроф

Твој мач је мој сада, ал' ти би се понô
Кад бих срамни трофеј својој кући донô.
Због ом. Читај принцу повест свога жића,
Васпитај, успркос зависти, младића;
За бесрамни говор праведна ти казна
Значиће му више од украса празна.

СЕДМА ПОЈАВА

Дон Дијего

Беснило! Очају! Старости ми клета!
Зар живех за ругу ту толико лета?
Седина у рату стог оболи мене
Да ми једног дана сав тај говор свене?
Рука што Шпанија диви јој се с гласа,
Која често царству донесе ми спаса,
Што му често краља одржа и храни,
Зар да ме издаје и да ме не брани?
Худ спомене славе које нема више,
Дело многих дана што један дан збрише!
Одлико ми нова и по срећу кобна!
О бездно дубока, по част моју гробна!
Зар да с вама грофу на поругу служим,
Да мрем неосвећен, ил' да вечно тужим
Грофе, ти васпитач принчев буди сада,
Бешчасном у део та почаст не пада;
Учини ти завист да тог нисам вредан,
У успркос краља, на тај поруг бедан.
И, оруђе славе коју добих за се,
А сад ледног тела бескорисни красе,
Некад страшно гвожђе што у овом сраму
Би ми, без одбране, на поругу саму,
Иди, одсад мани последњег од људи,
И на освету ми бољега побуди.

ОСМА ПОЈАВА

Дон Дијего. Дон Родриго

Дон Дијего

Храбар си, Родриго?

Иван Заjец Рускиња

Дон Родриго

То би други сваки,
Сем вас, видб сместа.

Дон Дијего

Мили гневе таки!
Достојна жестино, моме болу драга!
Твојом љутњом изби моја крв и снага.
Младост ми се враћа у твом преком жару.
Ходи да ми, сине, част повратиш стару,
Хајде ме освети.

Дон Родриго

Што?

Дон Дијего

За грозну ругу
Којом нашој части нане смртну тугу.
За шамар бих живот узео му худи,
Ал' ме старост свара у тој врсној жуди;
И мач који рука не диже ми клети
Дајем твојој руци да ме њим освети.
Нек над надувенком храброст ти се стере,
Само крв што може љагу да нам спере:
Умри или убиј. Без ласке ти рекох,
Ја ти, сине, страшног противника стекох.
Крвавога гледах, усред бојних дела,
Како чини бедем од мртвачких тела.

Дон Родриго

Име? У излишном не губимо време.

Дон Дијего

Ал' да моје речи препад ти не спреме,
Кажем ти, војник је, јунак је кога цене:
Он је —

Дон Родриго

Молим, брзо —

Дон Дијего

Отац ти Химене.

Дон Родриго

Он —

Дон Дијего

Ућути, љубав твоја ми је знана,
Ал' ко ће да живи недостојан дана?
Што дражи противник, већи је руг клети.
Укратко, знаш поруг, и ти га освети.
Нећу даље, свéти и мене и тебе;
Сином вредним оца покажи ми себе.
Ја одох да плачем, сломљен од тог јада,
А ти трчи, лети, освети нас сада.

ДЕВЕТА ПОЈАВА

Дон Родриго

Рањен до дубине,
Згођен преким болом ненадне горчине,
Жалостан осветник за нанету ругу,
Суровости жртва, на свој јад и тугу,
Стојим запрепашћен, а душу без нада
Тај ми удар свлада.
Тек да љубав види своју срећу позну,
Ал' гле муке њене.
И мој отац доби ту поруку грозну.
Од оца Химене.

Ал' се срце бори!
Против саме части моја љубав збори,
Треба ради оца жртвовати драгу;
Она хвата руку, он ми дражи снагу.
Приморан ил' драго то да издам биће,
Ил' на срамно жиће,
Шта ћу да изберем: љубав или тугу?
Јад ме грозан крену!
Зар да ја осветим од оца јој ругу,
Да казним Химену?

Част, љубав и драга —
Племенита борбо, тиранијо блага!
Потавне ми слава, одбеже ме радост;
Једно јад ми пружа, друго ружи младост.
О мачу што ову изазва ми тугу,
Да л' да светим ругу,
Да л' су ми те дали да губим Химену,
Ти што рушиш срећу и моју и њену,
Драг и свирен наде,

Њен' још љубавнички, врсне душе младе?
Ах, боље је мрети
Него њу ил' оца захвалан презрети:
Мрзак ћу јој бити, осветим ли њега,—
Неосвећен отац презреће ме свега.
Или слаткој нади неверник сам бедан,
Ил' ње нисам вредан.
Хоћу л' да га видам, јад расте на ругу,
Све ми јача тугу:
Кад већ ваља мрети, душо, смрти греди:
Мримо тек Химена да се не увреди.

Без освете мрети,
Смртан удар слави читавој нанети!
Да трпим где спомен Шпанија ми криви
Да зло чувах рода глас ком нам се диви?
И све то за љубав што је сматрам таман
Да је цела заман!

Не слушајмо више мисо што ми саде
Само рађа јаде:
Хајде, руко, спаси бар части ми цену,
Кад и тако ваља губити Химену!

Да, душа се смути;
Већи него драгој оцу је дуг љути.
Умрô од тог јада, ил' у неком боју,
Чисту кô што примих крв бих дао своју.
Жалим већ што немар задржа ме грозно,
Светимо се позно;
И, с тог оклевања посрамљено саде,
Оставимо јаде,
Кад ми је мој увређен отац, кога цене,
А увредио га сам отац Химене.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Моја песма

Пружи ми, драга, руку уску и плаву,
Да притиснем страсно на пурпурне груди.
Приљуби уза ме златну твоју главу.
Нек зашуме силно мрачне, мрачне жуди.
Пружи ми, драга, руку уску и плаву!

Ја нисам чедо наивних снова више!
Мрзим приче плаве, непрозирне блузе,
Мрски су ми људи, што ти младост скрише, —
Раскидаћу смело све несносне узе,
Ја нисам чедо наивних снова више!

Жанета душо, пружи ми руку плаву
И мирисне усне, недра своја нага.
Прислони уза ме златну, златну главу:
Нек задрхти силно и младост и снага.
Жанета душо, пружи ми руку плаву!

Певаћу ти песму мистичну и силну,
Из мрачних дубина, пуну грешног плама,
Мрсећи полако косу твоју свилну.
И док сипи... сипи непрозирна тама,
Певаћу ти песму мистичну и силну...

ДУШАН МАЛУШЕВ

Најновије катастрофе од земљотреса

— Проф. Јеленко Михаиловић —
Асистент Универзитета

Чврста кора наше планете, Земље, мења се непрестано и у њој се јављају разнолики покрети. Ти покрети и њихове разнолике последице доводе се у везу са још недовршеним процесом стварања планина, на ћемо о томе овде и проговорити неколико речи. Посматрајући веома замршене односе у реду слојева на површини и извесним дубинама, јасно се увиђа шта се све морало догодити, док је дошло до садашњег њихова распореда. Јасно се увиђа да су силни динамички узроци у току времена сасвим покварили првобитни хоризонтални распоред Земљиних слојева, тако да они сада имају кос положај; често пута старији слојеви леже над млађима или су слојеви набрани, померени у страну, раздробљени у више зона, испресецани пукотинама и ходницима и т.д. На тај су начин постале оне неравнине на Земљиној кори, које се обично називају планинама. Према структурама

Богородица

К. Марата

које преовлађују, и планине се деле на две врсте: *наборите* и *преломне*. Међу теоријама које објашњавају свеколике оне компликоване појаве, данас се највише узима у обзир теорија Ј. Д. Дане, коју су доцније даље разрадили А. Хајм и Е. Сис. То је т. зв. теорија скупљања Земљине коре. Она полази од тога, да је првобитна усијано-течна Земља постепеним хлађењем тако смањила своју запремину, да се зона најбржег хлађења и најјачег убирања увек дубље увлачила. Земљина кора тежи да се увек прилагоди своме унутрашњем језгру које се све већма смањује, али то не постиже због своје очврслости. Због тога наступају врло велике разлике у приликама напона. Најзад долази се до равнотежног стања: или се свод коре ломи под утицајем те́же и поједини одломци падају у дубинске просторе (постанак преломних планина) или се Земљина кора набере (постанак наборитих планина). Очевидно је, да у том случају треба да делују огромне силе хоризонталног правца. А те силе јављају се, по Е. Сису, на тај начин, што поједини одломци при ломљењу свода Земљине коре, падајући на ниже, увлаче се као клин кроз доње слојеве и тиме нагоне те слојеве да се размичу у страну. Тај се процес зауставља у оним слојевима, који се због свога чврстог стања одупиру набирању.

Свеколика та померања, која су наступала кроз све формације, па и дан-данас услед непрекидног скупљања Земљине лопте, не треба сматрати да се врше нагло или да она доносе катастрофе. На против, те се промене врше тако лагано и равномерно, да их у већини случајева апсолутно не можемо познати посматрањем. И читави континенти подају се тим променама прилично равномерно. Те се промене називају „вековна издизања и спуштања“, јер прођу по читави векови док се покаже њихов траг.

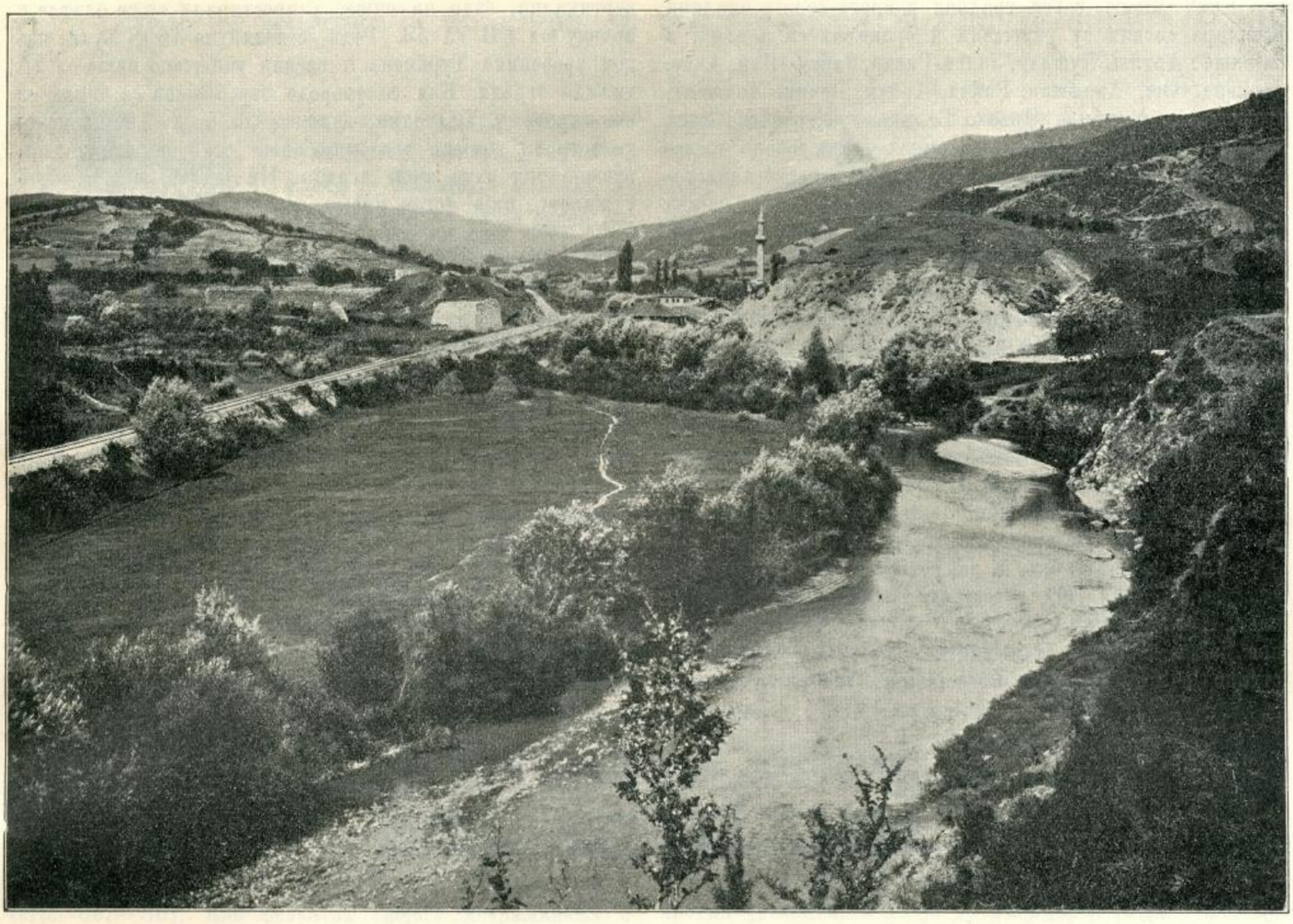
Ну овда онда наступају промене у Земљиној кори, час овде час тамо, које својим наглим делањем доносе катастрофе у неком ограниченом простору. Баш XX век, који је тек отпочео, а нарочито 1902. година, донео је човечанству низ ужасних догађаја у природи, од којих су неки својим последицама запрепастили свет и тиме му учинили опомену, да се ни чврстој Земљиној кори не треба сасвим поверавати. Ти догађаји јавили су се нешто

као ужасни земљотреси, а нешто као колосални вулкански изливи, које се појаве, по данашњем схватању науке, доводе и у узајамну генетичку везу. Познато је, да вулкански изливи узроче јаке земљотресе, али су они обично ограничени на мали простор. Ти се земљотреси називају „вулкански“, за разлику од „тектонских“ који се јављају на великим просторијама, а узрок им је у ослобођавању стања напона (постизања равнотеже) у Земљиној кори услед процеса стварања планина, који још траје. Осим тога, данас све већма отима маха мишљење г. проф. Ђ. Герланда, да неки или многи земљотреси, и то баш они најпространији, који се увршћују као „тектонски“, имају као крајњи узрок у појавама што настају у правој унутрашњости Земљиној, а у зони где бива прелазак из гасовитога у течно и из течнога у чврсто стање. При тој кондензацији, т. ј. очвршћавању јавља се напрегнутост слојева, нарочито оних што су ближи површини, а то се стање уједначује потресима. Такви земљотреси, код којих чак и при стварању бора суделује више или мање и нешто вулканске силе, називају се „нечистим тектонским“ земљотресима, а употребљава се за њих и назив „криптовулкански земљотреси“. Тако исто ваља нам напоменути и обратан случај, који се вероватно често дешава, а то је, да подземне дислокације, које се на површини јављају као земљотреси, често изазивају вулканске изливе.

На овоме месту намерни смо прећи преко свих слабијих покрета у Земљиној кори, па да се задржимо на неколиким најјачим и најужаснијим појавама, које су се догодиле првих пет година овога столећа. За то време било је 10 великих земљотресних катастрофа од којих шест у 1902., једна у 1904. и три у 1905. години. По континентима те катастрофе долазе: на Европу четири (Балканско Полуострво 3, Италија 1); на Азију 4 (Туркесан 2, Мала Азија 1, Индија 1); на Америку 2 (Сев. Америка 1, Средња Америка 1).

Прва велика земљотресна катастрофа овога столећа наступила је **3. јануара 1902. (16. јануара 1902. п. н.) у Мексики** и суседним државама Северне Америке. Материјална штета била је веома велика. Срећом није се обистинила вест да је том приликом у граду Шилпанцинго погинуло 600 душа. За сада још није поуздано познато које је врсте био тај земљотрес. Много знаменитијих последица био је земљотрес од **31. јануара (18. фебруара п. н.) 1902. у Шемахи** у руском делу Мале Азије, који је уништио тај град, подигнут на југоисточној страни Кавказа, недалеко од Каспијскога Мора. Тада је погинуло преко 2000 људи, преко 10.000 осакаћено и онесвешћено, трговине оштећене за 5 милијона рубаља и са земљом сравњено 4000 кућа. Тога дана отпочели су потреси земље још изјутра, али се на њих није обраћала пажња, јер су се на такве потресе били навикнули. У $9^1/_2$ часова затутња као грмљавина са источног окомка северног дела Кавказа, а за тим наступише неколики хоризонтални удари. Око подне је земљотрес био толико јак, да су се становници једва држали на ногама. За тим настаде ужасан и тренутан призор: с највећом праском један део града (ниже положени, татарски кварт) као неком невидљивом руком беше подигнут у вис и опет посађен на своје првобитно место. Густ облак од дима и прашине, шириећи некакав ужасан задах, разви се над рушевинама града, у коме, да би ужас још страшнији био, изби и пожар у испреметаним угљеним складовима. У дивљем бегству спасаваше се који још остадоше у животу, док их је преко 2000 остало под рушевинама, међу њима неколико стотина жена и деце што се затекоше по амамима или по мошејама. И најчвршћа мошеја, која је кроз 900 година пркосила толиким земљотресима и преживела без икакве повреде 43 земљотресне катастрофе, стара „Џума Мошеја“, овога пута паде у рушевине. Јерменски и јевропски кварт, који су мало више положени, претрпели су грдне штете: ни једна зграда није остала без тешких повреда. Најчвршће грађевине рушиле су се, кубета руских и јерменских цркава сурозавала су се. Ни после подне ни у вече потреси још нису престали. Тек сутрадан могло се приступити истраживању и спасавању, које је на сваком кораку откривало све веће и веће ужасе. Осим тога, наступиле су и знатне морфолошке промене на самој земљи: отварале су се грдне пукотине, наступала велика клизања брдским странама, од којих су нека приморала реку Пир-Сагат да потражи друго корито. Отвориште се многи нови пешчани кратери (салзе), а стари прорадиште. Промене су захватиле и подземне воде и изворе. Појаву су проучили руски научници г. г. Богдановић и Вебер. И крај све исцрпности њихових испитивања и крај онако ужасне јачине којом се појава истакла, обојица тврде да су се осетили на сразмерно малом простору у околини. Због непотпуних посматрања, за време саме катастрофе, није се могао утврдити прави епицентар потреса. Предео најјачих потреса налази се у простору где се јужни окомак планине терасасто спушта у долину реке Куре. Тај предео има облик елипсе са осама од 80 и 37 километара дужине, а у њему се издваја друга једна мања елипса са осама од 20 и 5 килом., на којој површини падају најужаснија опустошења — плеистосеисна област. По своме постанку тај се земљотрес увршћује у тектонске. Предео Шемакхе лежи на једној старој планинској пукотини, која иде јужним подножјем Кавказа и од које се јужни предео те планине спушта. Тај предео је познат као стара потресна област са којом се доводи у везу постанак јужног дела Каспијског Језера и Јегејског Мора, и која се непрестано и лагано спушта а може се зауставити тек у току геолошких периода.

Наскоро после тога, **5. априла (18. априла п. н.) 1902.** око $8^1/_2$ часова у вече наступио је страшан земљотрес у средњеамеричкој републици **Гватемали.** Према саопштењу г. К. Сапера (Тибинген): сасвим су разорени градови Квецалтенанго и Св. Марко и 12 села, а многобројна села и усеви каве знатно су оштећени. Паника и мање штете развиште се на већем обиму. Последице земљотреса простреле су се чак до Никарагуе и Хондураса. Људске жртве нису тачно познате, али свакојако нису толико велике колико би се могло мислити према огромним материјалним штетама и онако великом интензитету. У Окосу јавио се земљотрес само као један једини удар у правцу од ЈЈЗ ка ССИ. Тај удар је узнемирио све становништво, дрвене зграде померио од неколико сантиментара до пола метра, железничке шине искривио, срушио мостове преко реке Естеро и покретни мост од 348 мет. дужине тако испресавијао, у свима правцима, да му је профил био у облику таласне линије, која је тачно одговарала облику и дужини земљотресног таласа. Ну најинтересантније је, што се тај Земљин талас чак и пластички обележио на песковитом терену. Кад се узме на ум, да је зона највећих штета ограничена готово на непосредну близину гватемалског вулканског низа, онда се тај земљотрес може убројити у вулканске. Ну истиче се тамо и још једна узана зона највећег интензитета, која се пружа обалом

Железнички пут Солун—Серез

Тихог Океана до Окоса. Услед тога Сапер, добар познавалац тога предела, сматра: да се тај земљотрес јавио као последица локалног, непрестаног спуштања обале. Само језгро тог потреса вероватно се находи у близини Окоса а у правцу ка мору. Е. Декерт (Стеглиц) сматра да је такав узрок и многим мексиканским земљотресима. Сапер мисли даље, да су потреси код Окоса покварили лабилну равнотежу, у којој се већ раније налазило вулканско језгро Св. Марије, и да је оно, после неколиких узалудних покушаја, најзад и изазвало ужасне вулканске изливе 11. октобра (24. окт. п. н.) 1902. год.

Четврта катастрофа по реду јавила се **23. јуна (5. јула) 1903. у Солуну.** Ту појаву проучио је г. проф. Р. Хернес од стране Бечке Акад. Наука, али је важних података о њој забележио и г. П. Јанковић, наставник српске гимназије у Солуну. Место најјачег потреса далеко је североисточно од Солуна за 20 килом. код Ђувезна, северно од језера Лангазе, које је канда најјаче захваћено, јер је од 204 куће остало само 36 у којима се могло становати. Ту је избијала и дубинска вода, која је под притиском истеривана из потресеног алувијалног земљишта. Тако је одмах после главног удара потекао муљевит поток по иначе сасвим сувом земљишту Ђувезна. Тада су избиле многе нове терме поред ранијих, од којих се ширио грдан задах. Становништвом је владала очајна паника. Простирање тога земљотреса указује на две линије прелома у земљиној кори. Потреси се јављају као пратиоци и последице непрекидног пуцања Родопске масе, које није завршено још ни данданас.

На месец и по дана после ове, јавља се у Азији, у Туркестану опет земљотресна катастрофа **9. августа (22. авг. п. н.) 1902. у Кашлару.** Том приликом претрпели су грдне штете кинески Туркестан и један део руског Туркестана. Тај земљотрес рачуна се, без поговора, међу најстрашније и најколосалније, који су се у Азији икада догодили. Последице тога потреса јавиле су се у ужасним опустошењима и прекомерним штетама у становништву. Многи велики градови били су или сасвим скинути с лица Земљина или су ужасно опустошени. По многим и пространим пределима јавиле су се у земљи дугачке, широке и дубоке пукотине; из њих су избијали извори и шикљали артејски бунари, а с врхова планина сурозавале се читаве стране и грдне стене у долине и равнице. Потреси су отпочели реченога дана од 3^{h} 56^{m} по поноћи и тај први потрес трајао је $1'/_{2}$ минут, па су се обнављали целога дана и сутра дан и тако непрестано са неким прекидима још пет месеца! Први потрес учинио је највише штете: порушено је највише зграда, поубијао велики број становништва, коња, оваца, говеди. Из грдних пукотина избила је подземна вода у толикој мери да је цео град поплавила. Ти ужаси били су сутра дан још већи кад се од поновљених потреса пукотине још више шириле, кад је вода из њих шикљала у већој количини, а зграде се рушиле и претрпавале све што беше

око њих! Многи други градови и многа села у околини Кашлара сасвим су уништени и сравњени са земљом, а највише: Артиш, Кушлар, Јанги-Гисар, Јанги-Шар, Аксу, Јаркенд, Ош, Андишан, Рокан, Арлук, Верни, Ходшент, Пржевалск, Мерке и Цисак. Велико пространство тога земљотреса, дуго трајање подземних удара (скоро посведневно за пет месеца) и необично пространство плеистосеисне области, јесу јаки разлози по којима се та појава рачуна у тектонске. Прилог је томе и факат да у томе пределу нема активних вулкана. Узрок тој тектонској појави сматра се да долази од рушења и размицања различитих слојева у Земљиној кори. Још ће јамачно интересовати читаоце, да им поменемо, да су тај потрес забележили скоро сви земљотресни апарати (сеизмографи) у Јевропи. Тако су у Страсбургу забележили почетак у $4^{ч}$ $10^{м}$; најјачи удар у $4^{ч}$ $28^{м}$, други јачи удар $5^{ч}$ $30^{м}$ и свршетак у $6^{ч}$ $30^{м}$. Земљотресна станица у Љубљани забележила је почетак у $4^{ч}$ $7^{м}$, најјачи покрет у $4^{ч}$ $11^{м}$. После једнога сата наступио је и други, нешто слабији удар, а потреси су престали тек после 6 часова.

Још ужаснији био је земљотрес у истој области **3. децембра (16. дец.) 1902, у Андишану** у близини кинеске границе. Први удар наступио је у $9^{ч}$ $50^{м}$ (Андишанско време) пре подне и трајао је 3 минута. Око $10^{1}/_{2}$ часова наступио је и други удар, али слабији. Оба удара била су вертикална, оздо на више, а простирали су се одатле у правцу од СИ ка ЈЗ. Тада је изгинуло 4658 људи, махом уроћеника Туркмена и сасвим уништено више од 15 хиљада зграда. Кад се упореде ови бројеви са онима из катастрофе у Шемакхи, види се да је у Андишанској катастрофи убијено два пута више становништва а порушено три пута више зграда. Ни један, који је остао у животу, није могао ништа спасти осим свога живота, те је због тога наступила ужасна глад, која се нешто могла ублажити обилном милостињом са стране. Чим је допро глас о тој катастрофи, руско друштво Црвеног Крста послало је 10.000 рубаља у Андишан, за тим је дошла и накнадна помоћ у још 25.000 рубаља, оделу, храни и т. д. Одмах су подигнуте кујне, које су непрестано спремале јела, а један део невољника смештен је по железничким вагонима, који су тога ради тамо довезени у великом броју. Најјача сила тога земљотреса није се показала на тако великом простору, а већ у непосредној близини те т. зв. плеистосеисне зоне последице су биле сасвим незнатне. Укупна површина потресене области изнела је око 1500 квадратних километара. Епицентар је био 6 килом. јужно од Андишана, где се находи једна пукотина из које су избијали грдни млазеви воде, муља и песка. После главнога удара, јављали су се посведневно накнадни удари до у јануару 1904.

(свршиће се)

Траг времена

I.

Саранио сам своју добру драгу,
У дане што су ишчезли кô пара,
У мрком, муклом, црном саркофагу,
Без љубави и пролећа што вара;
Саранио сам своју добру драгу,

А није знало пролеће љубавно,
Честице спомена у коме трепере,
Понос и младост, закопани давно,
Без сени среће и без благе вере;
А није знало пролеће љубавно

За сне без ноћи и ноћи без снова,
За сне у којим сијала је она,
Вечерња звезда несрећних духова,
И није знала мирна васиона
За сне без ноћи и ноћи без снова.

Дубоко, мрачно, несрећно, и дубље
Но смисô тајни живота и бића,
Саранио сам, уз црвене зубље,
У друштву жеља, снова и ветрића,
Дубоко, мрачно, несрећно и дубље,
Саранио сам своју добру драгу:
У дане што су ишчезли кô пара,
У мрком, муклом, црном саркофагу,
Без љубави и пролећа што вара.
Саранио сам своју добру драгу.

II.

Тако су прошли јади што су били,
Кô чиста роса, у јутру, са цвета.
Умире тихо, нестаје и чи́ли
Тужна и лепа илузија света.

И срце моје сад више не цвили
За изгубљеним сном минулих лета
И прима живот туробно што мили,
Што пружа судба сурова и клета

Заборав сунца, љубави и среће!
У мени само једна нада ташта,
Да ће све проћи, кô облак живота.

Туробно ћутим испод сивог плашта
Суморних дана. Јад с јадом се сплеће
Данима бола претучена скота.

Сима Пандуровић

Кад је Карађорђе изабран за старешину и вожда устанку?

Питање о дану, кад је био састанак шумадијских првака у Орашцу, и кад је Карађорђе изабран за врховног вожда? ни до данас још није решено нити је дан тачно утврђен.

Г. Стојан Новаковић дотакао се први пут тога питања у својој књизи: „Васкрс државе српске“, која је прештампана из „Летописа Матице Српске“, а за тим поправљена и поново штампана у издању Срп. Књижев. Задруге. На стр. 12 првога издања г. Новаковић вели:

„Пошто је сва земља насиљем већ била до крајње мере и огорчена и раздражена — устанак се заиста одмах и почне у свима крајевима Београдског Пашалука. То је било у првој половини фебруара, а око 14.—21. фебруара 1804. збор шумадијских четовођа и одличнијих људи у Орашцу (на граници Београдскога и Крагујевачкога Округа) изабере устанку за врховнога вођа — Карађорђа Петровића из Тополе.“ По други пут г. Новаковић је детаљније расправљао то питање у својој књизи: „Устанак на Дахије“ а у одељку: „Кретање устанка у Шумадији и у осталим крајевима Београдскога Пашалука. Избор Карађорђа за врховнога вођа“ (стр. 65.—85). Као резултат својега истраживања о дану састанка у Орашцу и дану избора Карађорђа за врховнога вођа г. Новаковић изнео је на страни 85. своје књиге, а у тачки под ђ):

„Да је избор Карађорђа за врховнога старешину извршен такође у фебруару око 14-тога месеца, пошто немамо још начина да тај догађај одређеније за месечни дан вежемо.“

Покушавао сам и сâм да ово питање колико толико тачније расправим и одредим дан састанка у Орашцу, када је Карађорђе изабран за врховнога вођа устанку. Резултат својега истраживања износим пред читаоце не претендујући још да сам овим то питање дефинитивно решио.

Да би се ово питање могло решити, према подацима, који ми стоје на расположењу, потребно је поћи од одређених датума. За сад најодређенији је онај датум кад су погубљени ваљевски кнезови: Алекса Ненадовић и Бирчанин Илија, а то је *23. јануара 1804. године.*[1]) Избор Карађорђев за старешину није могао ни у ком случају бити пре 23. јануара. После овога датума потребно је знати датум ма којег другог знатнијег догађаја после избора Карађорђева у Орашцу. Први знатнији догађај после избора Карађорђева у Орашцу, нема сумње, јесте сукоб у Дрлупи између Карађорђа и устаника с једне стране, и Аганлије и његове војске с друге стране. Питање је кога је дана у месецу фебруару био тај сукоб у Дрлупи, када је пала крв и једнога од Дахија?

Земунски протопрезвитер Михаило Пејић, у својем писму, које је писао Карловачком митрополиту Ст. Стратимировићу, описује одлазак Аганлијин са 400 Турака и 20 пандура од Срба, против устаника. За тим описује сукоб између Турака и Срба и вели да је Аганлија рањен у Београд донесен. Штета само што на овом Пејићеву писму нема датума кад је писано. Али за то опет забележен је дан кад је стигло у Карловце. Тај дан је 23. фебруар 1804.[2]) То значи да је писмо писано негде око 20. фебруара, дан раније од 20. или дан позније. Према томе сукоб између Карађорђа и Аганлије у Дрлупи био је пре 20. фебруара. У једном допису који је послан из Земуна *23. фебруара* (6. марта по новом стилу) страним новинама, вели се: „Пре неки дан (*21. фебруара* дакле *9. фебруара* по старом стилу) послали су једно одељење војске од 400 пешака Турака против Срба. Али ову војску дочекају Срби најживљом ватром и после кратке борбе растерају је тако, да је претрпела знатне губитке.“[3]) У овом допису имамо датум кад је Аганлија изишао из Београда са 400 Турака и отишао против устаника, а то је *9. фебруара*. Нема сумње да су се Дахије решиле да пошљу једнога између себе с војском против устаника и Карађорђа онда кад су чули да је устанак организован и пошто је Карађорђе изабран за врховнога вођа, а то је већ било свршено пре поласка Аганлијина из Београда, дакле пре 9. фебруара. Могло би се посумњати у тачност забележеног датума у Moniteur-ову допису. Али датум 9. фебруар тачно је забележен, јер га можемо потврдити и с друге стране. Тако Лазар Поповић у биографији својега стрица Павла Поповића описујући помрачење сунца, које је било на Три Јерарха (30. јануара 1804. године) вели: „Не прође неколико дана, али ето ти Аганлије из Београда, који с неколико стотина Турака дође у село Сремчицу 8. или 9. фебруара (два сата далеко од Вранића) и одатле поручи свима кметовима и поповима по околним селима, који је год права раја, да му сви у Сремчицу дођу. Они дођу, а он пита:

— Рајо, ко попали ханове? Ко поби субаше?“

„Они одговоре:

— Хајдуци!

— Море знате ли ви, да смо се ми са два краља каурска — с Немцем и Московом — тукли, који нам ништа нису могли учинити; а Црни Ђорђе подигао је

[1]) Овај датум забележио је прота М. Ненадовић у својим мемоарима. Стр. 67. (издање 1893.). Исти датум као дан кад је требала да се изврши сеча кнезова забележен је и у молби, коју су Срби послали из Остружнице 1. маја 1805. године султану, а коју сам преписао у Архиву Мин. Иностраних дела у Петрограду 1904. године.

[2]) Писмо проте Пејића налази се у Архиву Краљев. Срп. Академије Наука. Бр. 388.

[3]) Moniteur Universel. 1804. Бр. 190.

чету и мисли да ће он кадар бити нама досадити, пак подвикне по турски — Aj анасана-ситим".[4])

После овога Лаза описује како је Аганлија потучен у Дрлупи и како је, рањен, одмах предузео пут у Београд и дошао у село Вранић *13. фебруара*, где је у кући Матије Мирковића ручао, по том отишао у Београд.

На основу овога, што је забележио Лаза Поповић, и на основу поменутога дописа у Moniteur-у, може се утврдити да је Аганлија пошао из Београда 9. фебруара 1804. године и истога дана стигао у Сремчицу. Исто тако види се да је Карађорђе пред устаницима већ истакнут као вођ. Дошавши 9. фебруара у Сремчицу, докле је сазвао кметове из околних села, докле су му они дошли, прошао је 10. фебруар. Докле се кренуо из Сремчице и дошао до села Дрлупе прошао је 11. фебруар тако, да је могао бити на конаку у Дрлупи *11. фебруара*. Сутра дан, 12. фебруара, били су преговори између њега и Карађорђа и први сукоб, у коме је Аганлија рањен. Сутра дан, дакле 13. фебруара рано, Аганлија је рањен побегао из Дрлупе и већ истога дана стигао у Вранић на ручак, као што је то забележио Л. Поповић.

Да је први сукоб између Карађорђа и Аганлије био 12. фебруара, сведочи и запис Јанићија Ђурића, јер је он забележио да је сукоб био 12. фебруара,[5]) а сâм Јанићије био је с Карађорђем при овом сукобу.

Према томе несумњиво је да је сукоб између Карађорђа и Аганлије у Дрлупи био *12. фебруара*.

На основу овога имамо два тачно одређена дана, који нам могу послужити за основицу да нађемо и одредимо дан избора Карађорђева за врховнога вођа.

Да је сукоб у Дрлупи био после Орашачкога збора шумадијских четовођа, то тврде сви мемоаристи, који су што причали или записали о избору у Орашцу и о бој у Дрлупи. Према томе Карађорђе је морао бити изабран за старешину пре 12., пре 11., пре 10. и 9. фебруара. Да је тако, то тврди, као што поменусмо, и оно што је Аганлија пошао из Београда 9. фебруара и што је већ 9. или 10. фебруара у Сремчици говорио народу: „Море знате ли ви, рајо, да смо се ми с два каурска краља (немачким и московским) тукли, па нам ништа нису могли учинити, а Црни Ђорђе *подигао чету* и мисли, да ће он кадар бити нама досадити." Што значи да се у Београду пре 8. фебруара морало знати да је Карађорђе устао против Турака и да је изабран за врховнога вођа. Да та вест стигне из Орашца у Београд при онаким приликама, требало је најмање 4 до 5 дана.

Осим тога, кад се узме да је Јанићије Ђурић тачно забележио дан сукоба у Дрлупи, па се од 12. фебруара почне пратити дан по дан до 1. фебруара, шта су радили устаници под Карађорђем, мислим, да се може одредити дан кад је била скупштина у Орашцу на којој је био избор Карађорђа за врховнога вођа устанку.

Према томе излази:

да је 11. фебруара (четвртак) Карађорђе пошао из Јагњила, прешао преко Космаја и дошао на конак у Рогачу и ту чуо да је Аганлија дошао у Дрлупу; *да је 10. фебруара* (среда) Карађорђе пошао из Тополе и дошао у Јагњило; *да је 9., 8. и 7. фебруара* (уторак, понедељак и недеља) провео Карађорђе у Тополи;

да је 6. и 5. фебруара (субота и петак) Карађорђе провео у Буковику и Врбици;

да је 4. фебруара (четвртак) Карађорђе са устаницима освануо у селу Стојнику (Београдском) и одатле отишао у Сибницу, сачекао неке Турке, те их неке побио, а неке заробио а у вече дошао у Венчане и одатле у Даросаву на конак;

да је 3. фебруара (среда) у свануће запаљен хан у Орашцу, па одатле Карађорђе и устаници отишли у Раниловић, у сами заход сунца, и запалили хан, а ноћу попалили ханове и подигли људе на оружје по селима Дрлупи, Рогачи и Дучини;

да је 2. фебруара (уторак, на Сретење) био скуп шумадијских четовођа и одличнијих људи у Орашцу, на коме је Карађорђе изабран за врховнога вођа устанку;

да је Карађорђе 1. фебруара ноћу прешао с дружином својом из Копљара у Орашац.

Да забелешкама наших мемоариста потврдимо побројане догађаје према данима у колико се то може. 11. фебруара (четвртак), вели Ј. Ђурић, преко Космаја пређе и на конак у Рогачу дође; чују, где је и Аганлија дошао у Дрлупу и депутате своје Карађорђу послао позивајући га сутра да дође у Дрлупу да се мире.[6])

Петар Јокић прича да је Карађорђе дан пре сукоба у Дрлупи био око Космаја и да је Карађорђе ноћио у хану Кораћичком и да су ту чули за долазак Аганлијин у Дрлупу, а то је било дан пре, дакле 11. фебруара.[7]) И Љубисав Радојичић у својем причању вели да је Карађорђе у Кораћици чуо за долазак Аганлијин.[8])

10. фебруара Ј. Ђурић вели да је Карађорђе пошао из Тополе и дошао у Јагњило.[9]) И Гаја Пантелић прича да је Карађорђе полазећи из Тополе ноћио у Јагњилу са војском и ту њему неке заповести издао,[10]) само што Г. Пантелић не вели којега је то дана било.

7., 8. и 9. фебруар (дакле недеља, понедељак и уторак) Карађорђе је провео у Тополи, како вели Ј. Ђурић, сабирајући војску са свију страна.[11]) Да се Карађорђе ових дана (да ли баш 7., 8. и 9. фебруара, то не вели) бавно у Тополи и скупљао војску, тврди и Г. Пантелић.[12])

[4]) Руконис Лазин налази се у Архиву Краљ. Срп. Академије Наука. Бр. 207. стр. 4. Налази се и један примерак у Срп. Држав. Архиви.

[5]) Гласник IV. стр. 129—131.

[6]) Гласник IV. стр. 129.

[7]) Споменик XIV. 21.

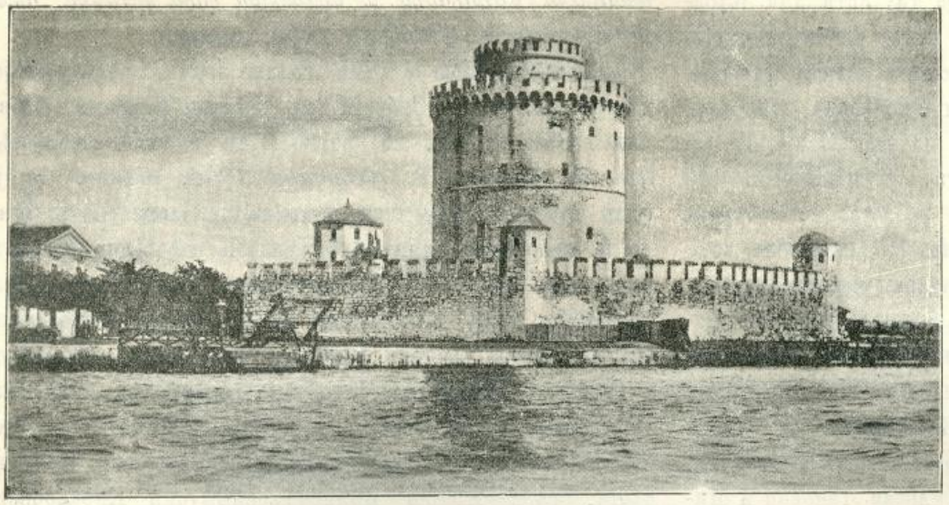
[8]) Љубисављева причања налазе се у Држав. Архиви у Београду.

[9]) Гласник IV. 128.

[10]) Архив Краљ. Срп. Акад. Наука. Бр. 1417.

[11]) Гласник IV. стр. 127—128.

[12]) Архив Краљ. Срп. Академије. Бр. 1417. Има помен и у Гласнику II. стр. 261.

Бела-Кула у Солуну

5. фебруара (петак) Карађорђе се с устаницима, како вели Ј. Ђурић, крене и стигне с њима из Дароса-ве у Буковик па оданде у село Велику Врбицу, гонећи од сваке куће по једног човека с оружјем, а 6. фебруара (субота) дошао му Петар Кара те му јавио да се Турци купе око Сали-аге на Рудник.[13]) Али где је Карађорђе преноћио између 5. и 6. Ј. Ђурић не вели; за то Г. Пантелић вели да је Карађорђе пре доласка у Тополу, дакле 5. и 6. фебруара, преноћио у Орашцу.[14])

4. фебруара (четвртак) Карађорђе је осванyо с устаницима у селу Стојнику (Београдском). Ту дођу два Рудничанина трговца, како вели Ј. Ђурић, и јаве му за неке Турке, који су ишли за Рудник Сали-аги, брату Кучук-Алијину, и да ће бити на конаку у Сибници. У исто време дође и Арсеније Лома, те му се придружио с Рудничанима. Карађорђе се тада врати у Сибницу, сачека Турке, те с устаницима неке побију а неке живе похватају.[15]) О овом догађају готово исто овако прича и П. Јокић.[16]) О овом догађају прича и Љубисав Радојичић. Вели: „кад запалисмо хан рогачки, дођемо у Стојник и ту хан запалимо, и ту после једнога сата приспе момак, коме сад не знам имена, те каже Карађорђу да 20 Турака с неким писмима иду Сали-аги на Рудник... код Сибнице, на некој ћуприји на сибничкој речици, дочекају Турке, тројицу убију а остале живе похватају“ (Јован Ђурић вели 17 живих ухватимо[17]). 3. фебруара (среда) Карађорђе и устаници запале хан у Орашцу у свануће, па се одатле крену, како прича Јован Ђурић, те у сами заход сунца стигну у Раниловић и ту хан запале и подигну народ на оружје. Ноћу између 3. и 4. фебруара попале ханове у Дрлупи, у Рогачи и Дучини и подигну та села на оружје.[18]) Дакле по причању Ј. Ђурића, пошто су устаници запалили хан у Орашцу отишли су у Раниловић, па у Дрлупу, одатле у Рогачу, за тим у Дучину; у тим селима попалили ханове и подигли народ на оружје. Поменути Љубисав Радојичић из Раниловића казује 1841. год. о томе овако: „У месецу фебруару у Орашцу, срезу Јасеничком окр. Крагујевачког турски хан запалисмо... Из Орашца приспемо у Раниловић срез Ту-ријско Колубарски окр. Београд-ски и ту хан, из кога су Турци раније измакли, запалисмо и у Дрлупу, све више добијајући друштва, одемо, те и ту хан запаљен буде. Из Дрлупе приспемо у Рогачу, где смо већ 600 друга задобили, запалимо хан Рогачки и у Стојник одступимо.“[19]) И Г. Пантелић казује да су из Орашца отишли у Раниловић.[20])

2. фебруара (Сретење) био је збор шумадијских четовођа и првака у Орашцу, на коме је Карађорђе изабран за врховнога вођа устанку. Ј. Ђурић прича да је Карађорђе 1. фебруара омркао у Копљарима код куће Каратошића, па се *„исту ноћ“* преместио из Копљара у Орашац, где су се на позив прикупили и други људи на броју до 300 добрих јунака.[21]) Ј. Ђурић сад даље прича како је текао избор на скупштини.

1. фебруара (понедељак) Карађорђе је осванyо у Копљарима код куће Мате Каратошића, где му је још уочи тога дана дошао Ј. Ђурић са својом дружином. Чим су се састали и разговорили, прича даље Ј. Ђурић, они реше да се зло не може даље трпети, већ да се мора устајати против насиља и скупљати чете. С тога потајно пошљу људе да се купи скупштина у Орашцу код кнеза Марка Орашачкога. „И тако тај дан (дакле 1. фебруара) буду позвани главни Срби по Јасеници и око Рудничке Планине а тако исто и од свештенства у Орашац да што скорије дођу.“[22])

Да су људи заиста позвани да дођу на Скупштину у Орашац, поред Ј. Ђурића, тврди то и казивање П. Јокића, који вели: „...ноћимо у селу *Загорици*.

„Други дан стигнемо у Јагњило нас 70—80 друга. „Јагњилци се противише, али ми најпосле и ту запа-„лисмо хан.

„Како ми све распитујемо где је она војска из То-„поле: тако се кренемо ка *Врбици* и *Копљарима*, сре-„немо Матеју Каратошића и Марка Катића из Рогаче: ми „тражимо њих, а њих послао Карађорђе за нас.“[23])

[13]) Гласник IV. стр. 124.—125.
[14]) Архив Краљ. Срп. Академ. Наука. Бр. 1417.
[15]) Гласник IV. стр. 218.—122.
[16]) Споменик XIV. стр. 20.
[17]) Архива Државна у Београду.
[18]) Гласник IV. стр. 118.
[19]) Срп. Држав. Архива у Београду.
[20]) Архив Краљ. Срп. Академије. Бр. 1417.
[21]) Гласник Срп. Уч. Друштва. IV. 113.
[22]) Гласник IV. Стр. 112.—113.
[23]) Споменик. XIV. Стр. 17.

Још Ј. Ђурић прича како је тај исти дан Карађорђе послао по своје Тополце, а он по Страгарце, Качерце, Трешњевичане и т. д. да сваки похита што скорије у Орашац, к нама или где би Карађорђа чули, сви за њиме да похитају.“[24]) И тако на тај позив из Јасенице и околине скуни сутра дан у Орашцу до 300 угледних и добрих јунака. Све је то било 1. фебруара 1804. године. А Ј. Ђурић је одмах по извршеној сечи кнезова негде између 24 и 28 јануара, убивши Турчина с друштвом, одметнуо се у шуму и пошао тражити Карађорђа. Тражио га је у селу Буковику код Јована Крстовића, за тим у селу Даросави код Симе сердара и најпосле нашао га на вечери у Копљарима код Марка Каратошића са шест друга (Станоје Главаш, Вуле Илић, Милован из Плане, Кара-Стева, Милосав Лаповац и Милета из Глибовца). Ово је морало бити у недељу вече 31. јануара. Према свему, ред догађаја за првих дванаест дана месеца фебруара имао би тећи овим редом:

31. јануара 1804. године Ј. Ђурић нашао је у вече на вечери Карађорђа и његово друштво у Копљарима.

1. фебруара позвани људи потајно да дођу на скуп у Орашац, а увече — управо ноћу — дошао и сам Карађорђе у Орашац те подигао Орашане и скупио око 60 оружаних добрих јунака.

2. фебруара била скупштина у Орашцу, на коју су дошли позвани прваци и довели људе. На тој скупштини решавано је и решено питање о старешини и изабран је Карађорђе за врховнога вођа устанку.

3. фебруара кренули су се Карађорђе и устаници, пошто су спалили Орашачки хан, и пошли ка Београдској Нахији и у сами заход сунца стигли у село Раниловић, и ту су преко ноћ, између 3. и 4. фебруара попалили ханове у Дрлупи, Рогачи и Дучини и подигли народ на оружје.

4. фебруара Карађорђе је освануо у селу Стојнику (Београдском), одатле се вратио у Сибницу, дочекао оне Турке и дошао у Даросаву на конак.

5. фебрубра Карађорђе је пошао из Даросаве у Буковик. У Буковику и Великој Врбици и Орашцу (где је и преноћио) провео је *5. и 6. фебруар* тако да је 6. увече дошао на конак у Тополу својој кући на конак.

7., 8. и 9. фебруар провео је Карађорђе у Тополи скупљајући војску.

10. фебруара се кренуо Карађорђе из Тополе и дошао на конак с војском у Јагњило, где је преноћио.

11. фебруара Карађорђе је чуо за Аганлију и пошао му у сусрет и истога дана стигао на Космај, ту, у Кораћици или у Рогачи преноћио и сутра дан *12. фебруара* изишао прво на договор Аганлији, где се догодио први бој у коме је пала крв једнога од дахија и крв Станоја Главаша, јер су оба у тој борби рањена.

Према свему што је до сад наведено, ја мислим *да је скупштина Орашачка, на којој су шумадијски прваци изабрали Карађорђа за врховнога вођа устанку, била на Сретење 2. фебруара 1804. године.*

У осталом још је 1862. године Јован Хаџић у својој књизи: „Устанакъ Србскій подь Црнымъ Ђорђемъ“ (Нови Сад. 1862. I. стр. 16) рекао је да је избор Карађорђа био *на Сретење 2. фебруара 1804. године.* Он је имао при руци врло много оригиналних докумената. Знам да је имао оригинална писма из Карађорђева времена, која су се налазила у архиви кнеза Александра Карађорђевића. Није немогуће да је Ј. Хаџић тачно могао знати и могао сазнати којега је дана била скупштина у Орашцу. Штета само што није означио од куда зна.

Године 1904. беше изишла једна белешка у „Дневном Листу, у којој пензионисани казначеј окр. Подринскога, стари Милош Милисављевић (син Карађорђева војводе Милисава Ђорђевића) вели да је састанак у Орашцу био на Сретење 2. фебруара 1804. год. У тој белешци не беше наведено одкуда он то зна. Надајући се да има каквих података (а знао сам да има неких докумената из првог устанка) дигнем се те по Петровудне отидем до старца и запитам: на основу чега он тврди да је скупштина у Орашцу била на Сретење 2. фебруара 1804. године? Старац ми је на ово питање кратко одговорио ово:

„Господине, написмено немам ништа, али то знам „од људи, који су били на скупштини у Орашцу и би„рали Карађорђа за старешину и палили ханове. Ето „тако, *Алекса Дукић* из Бање,[25]) причао ми је још „1829. године у Врбици, а за тим 1830. године у Бео„граду да су Карађорђа бирали за старешину устанку „на Сретење, пошто су запалили хан у Тополи. За тим „причао ми је *Милосав Лаповац* неколико пута да је „скупштина у Орашцу била на Сретење, а нарочито *Ђор„ђић* из Вишевца, који ми је био и пријатељ, јер је „његова кћи била удата за некога мог братанца. Ето, „и он ми је причао да је као хајдук био уз Станоја „Главаша и да је скупштина у Орашцу била на Сре„тење Господње. Отуда ја знам, господине, да је избор „Карађорђа био на Сретење 2. фебруара 1804. године, „а немам никаквих писаних доказа. Они, који су били „на скупштини у Орашцу, причали мени а ја теби.“

Тако је и завршио стари Милисављевић своје причање, па је после тога нашега састанка на неколико месеца и умро.

Да ли је избор Карађорђев до 1808. год. потврђиван још на каквој скупштини, то не могу за сад тачно рећи. Чини ми се да је то било на скупштини од 24. априла до 3. маја 1804. оном приликом кад је и дошло до сукоба између њега и Теодосија Марићевића из Орашца. Само ћу толико рећи да Карађорђе после ове скупштине носи титулу: *„верховнога војводе“* или *„первы предводитель“* или „комендат от Сервиіе“.

Мил. Вукићевић

[24]) Гласник IV. 113.

[25]) Овај је Алекса запалио Тополски, Жабарски и Јагњилски хан (Споменик XIV. стр. 17.—18.

Душини ћердани

I

Ах, сад имам памет хитру,
Све је, што свијет гледа и дворн,
На огњу восак, дим на витру,
Снијег на сунцу, сан о зори,

Где би знала живети
Да Србина није?

Јован Стерија Поповић

III

Ноћ пролази — данче свети
Шта ли ћеш донети?

Црква Св. Димитрија у Солуну

Тренуће ока, стријела из лука,
Кијем потегне снажна рука.

Ћиво Франов Гундулић

II

Бесна, пуста неслого,
Кћери адске змије,

И пролази данак свети —
Шта л' ће ноћ донети?

Бранко Радичевић

IV

Гдигод није око господара,
Не ради се него се обара.

Матија Антун Релковић

V

Море дави, страшно лав уједа,
Сабља сече, грмеħ' гром обара, —
Ал' толико покора не ствара
Као осмех човечијег једа.

Ђ. Јакшић

VI

Јеси л' храбар? — погинућеш лудо!
Јеси л' добар? — појешће те вуци!
Мудар ретко да не проће худо,
А богатог вребају хајдуци.

Јован Илић

VII

Трпи муке љуте, ал' уста нек ћуте
— Како ј' други умро, можеш и ти мрет' —
Мора л' бити, свисни! али срце стисни,
Само нек ти тугу не зачује свет!

Јован Јовановић Змај

VIII

Ми сносимо рада све часове дуге,
Али судба пошље жетеоце друге.

Милорад Поповић Шапчанин

IX

Неће голуб да се дружи са соколовима,
Неће славуљ ни да зачне међу вранам пјети;
Гбле иде са грлицом, оро с орловима,
Свака птица своме јату најбрже долети.

Медо Пуцић

X

Кад маторо псето започне да лаје,
Изађи пред кућу и погледај шта је?

Љ. П. Ненадовић

Свенуо цветак

(пок. Софији Милашиновић)

Причаху ми за лепи цвет украј плавога мора.

У земљи, коју запљускују сафирни таласи, у којој ваздух весело струји и у којој се радо задржавају зраци сунчани, израстао је тај дивни цвет необична мириса и лепоте. Свакога дана притрчаваху му чили таласи, пружајући огледало његовој лепоти; свакога дана са задовољством миловаше сунце љупке листиће његове; свакога дана га посећиваше поветарац, сишући му мирис, да га после далеко разнесе. А лепи цветак као да и не схваћаше лепоту своју: скромно је стајао и несебично мирисао.

Причаху ми за тај цвет који скромношћу, љупкошћу и мирисом постаде најлепшом лепотом те лепе земље.

Причаху ми...

А кад ми казаше да је свенуо мирисни цветак — ја се изгубих.

Па зар и у теби вену цветови, ти лепа земљо?

Невиђени цветићу! А зар те није море квасило, и зар те није сунце грејало? Што свену, цветићу?

Мора да се жалосно сада одбијају од твога места и таласи и ветрић и сунце — они, у чију се моћ толико верује! Склањају се они и уступају место сузама. Авај! што не могу сузе да те поврате, свенули цветићу!

— Што ниси чувала свој ретки украс, лепа приморска земљо?

Ст. С. Н.

Почетак после краја

Гомила путника прибијена уз жућкасту ограду пристаништа, расла је све више. Нервозно кретање појединаца чинило је да се она таласа као њива засађена чупавим главама и изгужваним шеширима. Пароброд је стајао спреман да се за који тренутак крене.

У шуму разговора својих другова преносио сам се у полутаму кута где смо се ја и Ви растали. Ми никад нисмо једно другом више учинили до стисли руку, срдачно а учтиво; никад се нисмо ословили са „ти“, па опет смо се морали растати у тишини, у полутами, раније но што је било потребно.

Ви сте примили моје: због ом остајте, а ја Ваше: срећан пут. Руковали смо се срдачно, ни јаче ни слабије него пре, као да није био час нашега можда последњег виђења.

Бејасте ми живо изишли пред очи, и ја се трудих и тада да прочитам загонетку Вашег срца, кад ме трже један шум.

Моји другови заћуташе и мало се размакнуше. Лице им наједном доби израз озбиљан и пун поштовања. Некадањи подругљиви осмеси засташе им у грлу.

Кроз гомилу путника, њихових пратилаца и слугу, ступали сте Ви к мени снажним и одважним кораком. Ви сте дошли, и ако сте знали да ћете тиме само изгубити.

— Полако се пароброд крену о. Мараме и шешири залепршали се кроз ваздух. Сви су се осмехивали и слали топле поздраве. Само сте Ви ћутали и стајали мирно наслоњени на стуб електричне лампе у пристаништу.

Пароброд је запловио ширином Саве. Ми се растали опет обично као да ћемо само разним путевима у шетњу.

И све је било тако обично и просто! Али инак не! — Ја сам тада решио загонетку Вашег срца, јер сам на Вашем побледелом лицу видео једну истину — једну од оних ретких истина које су лепе!

М. М. Усковић

Уз наше слике

Из приморја (сликао Томислав Кризман). — Јадрански затон и вити чемпреси који га живописно ивиче — појав су ретких природних лепота. Ни песник ни сликар не пролазе равнодушно поред њих. —

Брезе (сликао Срећко Маголић). Нашим читаоцима већ добро познати словеначки сликар Маголић вазда и марљиво бележи кичицом утиске своје лепе отаџбине. Бреза је и у нас и свугде ретко лепо дрво, и није чудо што се сликарске кичице врло радо баве о њој. —

Предграђе Сереза. — Серез је центар Сереског Санџака. Има до 35.000 становника. Трећина је Турака и мухамеданских Цигана, а две трећине Срба Гркомана, око 1.000 правих Грка и 1.000 Јевреја. Има 36 џамија и 15 текија, 21 црква, 16 параклиса и 2 синагоге. У околини Сереза има 228 воденица. — У Серезу се (1345. год.) прогласио Стеван Душан Силни за цара свих Срба и Грка; у њему је допуњен и поправљен чувени Душанов Законик. На стрмој главици више Сереза (150 м. над морем) развалине су Цар-Душанове тврђаве. Ту су и рушевине храма Св. Николе у ком се Душан зацарио. —

Први снег (сликао Срећко Маголић). Опустела су поља, оголеле горе, иње је већ неколико пута освитало по голом грању и сухој трави. Ту је већ и зима. Једнога јутра чуло се скоро у свима кућама: „Кажи драгичка!“ — На питање: шта је? одговара се радосно и расположено: „Пао снег! — Први снег!“

Рускиња (вајао Иван Зајец). — Нашим читаоцима већ је врло добро познат овај словеначки вајар. Виши пута објављивали смо његове радове, а сада доносимо и његову Рускињу, лепу и милу као и све творевине овог одличног уметника. —

Опасност (сликао Р. Марчић). — Када море зајаоше — тешко је и великим бродовима, а како је баркама, показује врло живо наша слика са валова Јадранскога Мора. —

Богородица (сликао К. Марата). — Карло Марата, талијански сликар, рођен је 13. маја 1625. год. у Камерину у Анкони, и био је ученик Болоњског сликара Sacchi, али је у главном радио по Рафаелу, Карачиџу а нарочито по Гвиду Рени, те се с тога и може рећи да је представник његове школе. Нарочито га је штитио папа Климент XI, за тим краљ француски и неколики италијански кнезови. Умро је у Риму 15. децембра 1713. године. Огроман је број светитеља а нарочито богородица у његову сликарству. Највећи је број његових радова у Риму (у цркви Св. Петра, у Латерану, Дорији и т. д.), Сијени, Фиренци, Перуџи, Дрезди, Петрограду и Паризу. Он је рестауровао Рафаелове фреске у Ватикану. Кћи му Фаустина, удата за песника Цапи, била је такође одлична сликарка као што је и међу песницима била на угледном месту. —

Железнички пут Солун-Серез. — Ово је партија железничког пута кроз пријатну долину оивичену полупошумљеним планинама. Лево од пута тече речица Арџан, а десно и лево српска су села Владаја, Гола и Добровци. У близини је и Дојранско Језеро.

Беаз-Кула у Солуну. — На самој морској обали, на кеју, диже се ова кула. Ограђена је јаким широким зидинама (бастионом) које се спуштају у море. То је Џеновска грађевина за одбрану града, сазидана на једном куту огромних бедема који опасују Солун. Сада се зове Бела Кула (Беаз), а раније се звала Крвава (Канли-Кула). До пре 20 година била је затвор за политичке и обичне осуђенике. У почетку овога века била је јаничарска касарна, а сада је војнички затвор. —

Црква Св. Димитрија у Солуну. — Црква Св. Димитрија, сада џамија Касимија, стара је грађевина из првог доба хришћанства. Још су сачувани крстови више стубова, а у њој је и гроб великомученика Светог Димитрија. Хришћанима је допуштен улазак, и они често посећују гроб светитељев и пале на њему свеће, нарочито о Митров-дану, општем празнику свега Солуна. — Путописац В. Тудела казује, да је илирски епарх Леонтије, око 412. год. по Христу, подигао овај храм у част и спомен Св. Димитрију. —

ХРОНИКА

НАУКА

Acherontia atropos, L.

— Лубањар, мртвачка глава, мртвоглавац —

Историско-биолошке белешке о овоме лептиру

од

д-ра РАД. ЛАЗАРЕВИЋА

Овај највећи лептир међу сфингидама једини је јевропски представник рода Acherontia, који је у источној и јужној Азији заступљен са више врста, од којих наводимо: Acheront. Styx, Westw., A. Sculda, Kirbi, A. Lachesis, Fabr.[1])

О пореклу његову вођена је жива препирка, која још није потпуно стишана. Ентомолози из прошлога столећа а и данашњега безусловно су мислили, да није пореклом из Јевропе него да је странац у њој или досељеник у јужну Јевропу. Овога се мишљења држе чак и данашњи неки ентомолози позивајући се на ентомологе из XVI и XVII века, који у својим лепидоптеролошким списима ништа не спомињу о овоме лептиру. Пада у очи да овога лептира не спомиње ни Аристотело а још мање Плиније, и ако су обојица, а нарочито први, били изврсни посматрачи, него тек из половине XVI столећа има трагова у радовима лекара и професора Кардано, да је atropos био познат у то доба, а у касније добу, и покрај поменутог доказа и других сигурних података, тврђено је упорно још пре кратког времена да atropos није наш лептир, него да га ветрови са југа доносе у наше пределе и од ових има једна јесења генерација, али од ове закржљају бенчице и никад се не добија савршен лептир.[2])

Од новијих ентомолога и *Депизе*[3]) се у неколико придружују Боадивалу, док међутим *Хибнер*[4]), у издању које је мени при руци, само укратко спомиње да је овај лептир пореклом из Америке и да је сад (1805.) распрострањен по целој Јевропи.

Неки од чувенијих ентомолога тврде, да је atropos пореклом из Африке или Индије (Реслер), а неки опет (Пабет) мисле, да је тек у прошломе веку прешао у Јевропу из Африке или источне Индије. Ово своје мишљење они оснивају на храни којом се храни гусеница овога лептира, а та је храна кромпир, који је, као што је познато, у Јевропи свугде засејан тек у половини прошлога столећа, а колико је поуздано ово тврђење видећемо одмах.

Кад би доиста поменутој гусеници био кромпир једина храна или оне биљке које су се у току последња века одомаћиле, онда би се без поговора могло тврдити, да је лубањар доиста досељеник из напред споменутих предела, али је довољно познато, да тој гусеници није ни кромпир нити у Јевропу скоро донесене биљке једина и искључива храна, него да се она врло радо храни лициумом, кудељом, буником и т. д., које су биљке у многим пределима Јевропе врло обилато заступљене. Често сам наилазио на датури по неколико гусеница атропоса и то у непосредној близини лициума, њихове иначе врло омиљене хране, а за татулу, као и за буник, не може се рећи, да су скоро у Јевропу донесене биљке. Једино је, што се још може допустити могућност, да је атропос био најпре везан за јужну Јевропу па се после поступно пењао северу. У Србији је *Acherontia atropos, L.* врло добро заступљен лептир.

После ово неколико кратких историских бележака да пређемо на биологију атропоса и изнесемо своја посматрања о њему.

Acherontia atropos, L. зове се у нас *мртвачка глава, мртвоглавац*, које име носи овај лептир с тога што на својим леђима има шару сличну човечјој лубањи са укрштеним костима испод ње, као што се ово обоје некад резало на гробним плочама. Због ове оваке шаре било би правилније звати га *лубањар*, јер су поменуте шаре доиста сличне лубањи (костуру главе) а не мртвачкој глави на којој има још меких делова.

Изглед овога лептира са поменутом шаром изазвао је у народу понеку празноверицу или страховање, чему још много доприносе велике његове очи које увече светле.

Лубањар има предња крила црно-мрка са белом пегом у средини и двема јако искривуданим двогубим попречним пругама, које су делимице жуто и црвено-мрко постављене и испуњене; задња су крила жута са два црна појаса, на леђима жута шара у лику човечје лубање; задње је тело доста здепасто, са жутим и црним колутима.

Сразмере су овога лептира ове:

Дужина тела	36 mm
Обим „	50 „
Дужина једнога крила мерена од његова корена па до врха	55 „
Дужина разапетог лептира од једног до другог врха крила	129—130 „
Дужина једнога крила у мањих примерака	41 „

Гусеница овога лептира појављује се у три боје: зелена са плавим косим пругама, жута са таквим истим пругама, и мрко-сива са белом шаром око врата. Све три форме заступљене су у нас, и прве су две готово под-

[1]) Deutsche entom. Zeitschrift, Jahrgang 1895.

[2]) Boisduval: Spécies général des Lepidoptères, I. 1874.

[3]) A. Depuiset: Les Papillons. Jcnographie et Histoire naturelle des papillons d' Europe. Paris 1877.

[4]) J. Hübner: Sammlung der europäischer Schmetterlinge. Augsburg 1805.

једнаке а трећа је мало нешто ређе. У нас се најчешће налазе ове гусенице на лициуму, али их има и на другим биљкама на храни, нпр. на: Datura Stramonium, Solanium tuberosum (код нас се ретко налази на овој биљци), S. nigrum. S. dulkamara, Syringe vulgaria, Jasminum off., Sambucus nigra, Lonicera caprifolium, Canabis sativa, Prunus domestica, Pirus communis, Dancus, Anethum, Fragaria vesca etc. На свима овим биљкама ређе се налази него на лициуму, татули и буници.

У јужним пределима има ова гусеница две генерације, а још у јужнијим и више. У нас су досад опажене две генерације, једна у јуну-јулу а друга у септембру до октобра. Ова последња генерација је јача од прве.

Величина ове гусенице, кад одрасте, износи 125 до 140 mm. Кад достигну ту величину, онда се опажа у њих нека узнемиреност, што је знак да је дошло време чауренју, што брзо бива. Чауреље је у земљи и то бива пошто, по посматрању Реселову и Ајгнер-Абафијеву, најпре цело своје тело окваси неком течношћу коју саме луче. После 21—28 дана ишчаури се лептир т. ј. још исте јесени, али ако је чауреље било у октобру онда се лептир ишчаури тек друге године т. ј. после 245 до 260 дана.

Из мојих бележака вадим једну годину чауреља и презимљивања гусенице у томе стадијуму њене метаморфозе и појави лептира у години за тим. Узимам годину 1898.

Ухваћено је неколико гусенице између 7. и 16. октобра на лициуму у слободном пољу, и неке су се од њих учауриле 8.—10. октобра, а неке (од 16. октобра ухваћене) тек 24. октобра.

Спољне прилике пре чауреља и за време чауреља биле су оваке:

У *октобру*, кад су ухваћене, температура је износила 21·28° Ц. односно 9·17° Ц. Иначе време у овоме месецу повољно. *Новембар*. Најнижа температура — 2° Ц. а највише 21° Ц. *Децембар*. Јаче од трећине месеца температура испод нуле, и то најнижа — 8° Ц. *Јануар*. Само 4 дана са темпер. испод нуле и то са најнижом — 5° Ц. *Фебруар*. 14 дана испод нуле са најнижом температуром — 7° Ц. *Март*. Снежан са неколико мразовитих дана. *Април, мај*. Кишовити, ветровити и релативно хладни.

Ишчауреље у јуну.

Раније су године биле хладније, али сам узео прошлу годину зато, што је време за беланце (у чаури) било неповољно због хладних ветрова у зимње доба и доста веома сухих дана, а доцније је тек било влажније.

Кад се лептир ишчаури и како му се осуше крила, он одмах, као и све сфингиде, облеће око цветова и сиса мед, као год што сиса и сок из стабала која „сузе“, али најрадије сиса мед из сâћа, па је због тога често штетан кошницама и ако многи од ових дрских насртача главом плаћа своју дрскост од раздражених пчела.

Атропос има неке особине којих у других наших лептирова или нема никако или су ретке. Прва му је особина пуштање извесних тонова, а друга је пуштање извеснога мириса.

Веома је дуго нагађано, како лубањар производи овај тон кад је раздражен. Још Реомир је мислио, да се тај тон производи трљањем извесних делова на предњем телу и то трљањем сисаљке или сурлице о корене сежњака на којима има неколико издигнутих ивичица. Вагнерово анатомско испитивање показало је, да се пред самим такозваним желудцем завршује при дну једњака једна бешика испуњена ваздухом и заузима целу предњу половину задњега тела. Према овоме Вагнер мисли, да овај тон произилази увлачењем а нарочито насилним истискивањем ваздуха из поменуте бешике кроз једњак а нарочито кроз сисаљку. Ландоа се придружио овоме мишљењу и ако је раније друкчије мислио.

Што се тиче друге особине, пуштања извеснога мириса, она није готово усамљена[5]) код нас као што је прва, али је врло ретка и није јој извор где је обично у лептирова него на месту које ћемо одмах и описати.

У индо-аустралијских лептирова „мирисни апарати“ налазе се већином у Ропалодера на крилима а у Хетероцера на телу, као што је и у нашег лубањара.

Кад се ухвати Атропос, он пушта од себе некакав особени мирис који се осећа и мало даље од њега. Такав мирис пуштају и наше Пијериде а можда и други неки лептирови, али, колико је досад познато, њихов мирисни апарат смештен је између љуспица на крилима, док је исти апарат у нашега лубањара на самом телу и склопљен је овако: на трбушном прстену мужака лубањара има чуперак од влакана, који је дугачак 5—6 mm. Ова влакна леже у једној улоци а позади ове улоке, на мало плићем месту, леже мирисне жлезде са веома малим ушћима, из којих жлезда доспева мирис у влакна и помоћу њих у околину.

УМЕТНОСТ

Криза у Српском Краљевском Народном Позоришту.

7. о. м. почеле су у Народном Позоришту демонстрације против садашње Управе. Демонстровали су посетиоци (махом ученици средњих и виших просветних завода), захтевајући да се Управа уклони. Демонстрација, доиста, и чудна и ретка, јер нигде у свету публика не мења Управе на овај начин. За то данашњој Управи ни по чему и не служи на част, што је похитала са оставком и покушала да тако реши ову доиста велику неприлику своју. Хитњу своју у нуђењу оставке Управа оправдава уверавањем, да су демонстранти били само оруђа у рукама незадовољних глумаца; а како је, на тај начин, дошло до немогућности за кооперативан рад Управе и глумаца, — оставка је једини излазак.

Јасно је да оваква мотивација вређа и демонстранте и глумце. Демонстранти одбијају сваки утицај а глумачки клуб то је и у журналистици учинио. У факту, да публика, која је демонстровала, увек више воли глумце него ма коју Управу — није и доказ да је она за своје држање упућена од глумаца. Размирице између Управе и глумаца, које су добиле израза и у меморандуму глумачког клуба, познате су и позоришним посетиоцима. Клуб је молио за одговор до 1. фебруара а демонстрације су почеле 7., на шест дана после рока који је прошао без *икаква* дефинитивног решења. Не би Управа од ореола славе своје изгубила ни један зрачак да је настојала да се решење спреми до 1. фебруара. Или,

[5]) Correspondenz-Blatt des entomologischen Vereines „Iris“ zu Dresden. 1886., 1887. и 1888.

можда, неће тврдити да то није смело ни могло бити због дрскости глумачкога меморандума? Ма какво решење, повољно или неповољно, па чак и оно обично данашње Управе „Помози Бог, чаршијо, на обадве стране!“ — било би ма какав одговор, после којега би, у сваком случају, ситуација била чистија а решење поузданије. Страх, вечити страх од нечег нејасног, великог и ужасног — стални је пратилац данашњег управника, те је тај страх у исти мах и прави узрок овако несносног и ружног стања у нашем Позоришту.

Ако је у размирицама између Управе и глумаца пра́во на глумачкој страни, оставку је требало дати одмах после предатог меморагдума, кад се већ није хтело изићи у сусрет глумачким жељама; ако ли је право на страни Управе — оставка је бесмислица која ће у Позориште унети читав низ непријатности и за будућност. Полазећи од појмова „пра́во“ и „кривица“ — решење није било тешко, али неодлучност свих фактора довела је ствари до апсурдности.

А чим се појавила неодлучност, је ли чудно, што је публика своје симпатије поклонила глумцима?

Да сведемо. Демонстрације овакве врсте не треба уносити у Позориште, али је исто тако дужност сваке Управе да својим одређеним радом онемогућава овакве појаве. А ако оне ипак наступе, не сме Управа падати у комичну кривицу и подносити такозвану оставку, и у исти мах личити на онога што певуши: „Ја ћу поћи, а ви ме не дајте!“ Не треба ником допустити да нам се смеје! —

Глумачке жеље ваља проучити и задовољити све оправдане захтеве. Ако ли је лудо оно што траже — одбити их мирне душе и чисте савести; имају ли права — дати им га, макар и по цену признавања својих погрешака. Или једно или друго, јер је „треће“ — управ ово што је сада у Народном Позоришту. А колико је такво решење и правилно — видимо сви.

— К.

РАЗНО

* Балдо Косић штампао је „Popis medalja i medaljuna republike dubrovačke, što se nalaze u dubrovačkom domorodnom muzeju“. —

* У Државној Штампарији наштампан је и сад се продаје „Државни Календар Краљевине Србије за 1906. годину.“ Може се добити код свих повлашћених књижара и у стоваришту књига Државне Штампарије. У тврдом повезу цена 4 динара, у елегантном 6 дин. —

* Готова је „Статистика Краљевине Србије. Књ. XX. Статистика кривичног суђења у Краљевини Србији за 1896. годину.“ Књига је величине 4°, има 5 листова, LXXXIV и 447 страна. Једанаест диаграма. Цена 15 динара. —

* За издања Матице Српске примљени су ови рукописи: „Односи Дубровчана са Србијом од 1358. до 1362. год.“ од Василија С. Марковића; „Критичка студија о Светиславу Вуловићу“ од пок. д-ра Љубомира Недића; „Прилог за биографију Јована Рајића“ од д-ра Алексе Ивића; „Неколико Вукових примедаба“ од Владимира Ћоровића; „Из историје Сењских Ускока 1604. до 1607.“ од Јована Томића; „Разговори у доколици II.“ од Ђоке Михајловића. — Нису примљени: „Зло дете“, позоришна игра за децу; „Деоба Јакшића“, драма у три чина; „За инат“, прича; „Поп и народ старога кова“, приповетка. — Издати су на оцену ови рукописи: „Краљевић Марко у банаћком селу“, песма; „Уму и срцу“, поуке за народно просвећивање; „Ала имам комшиницу младу“, приповетка; „Један догађај“, приповетка; „Узроци бројног опадања нашега народа“; „Матица Српска“. — Такође су издати на оцену рукописи који су стигли на расписану награду: „Љуба Мандушића Вука“ и „Зулум и комите“. —

* Жив. Г. Павловић, ђенералштабни мајор, превео је са немачког језика дело мајора Кунца „Тактички примери из ратова најновијега времена, од 1880.—1900. год. I. Српско-бугарски рат 1885. год.“ Дело ће изнети до 7 штампаних табака, а цена ће му бити око 2 динара. Претплатничке пријаве слати преводиоцу у Београд. —

* Инжињерски капетан Миленко Недић, превео је са француског језика „Тактичке поуке из руско-јапанског рата“. Писац је француски ђенералштабни капетан Висел. Књига ће изнети до 10 штампаних табака. Издавач је уредништво „Војске“, с тога је цена: за претплатнике „Војске“ 0.90 дин., за непретплатнике 1.60 динара. —

* Слободан Јовановић, професор у Универзитету, дао је у штампу своју књигу „Основи правне теорије о држави“. У књизи ће бити ови одељци: Увод, Појам државе, Државне функције, Организација државне власти. — Књига ће изнети око 15 штампаних табака велике осмине. Цена је за претплатнике 4 дин. (круне). Претплату прима Жив. О. Дачић, секретар Универзитета (Београд). —

* У В. Кикинди, 18. о. м., умро је угледни грађанин и адвокат Ђорђе Радак. Истакнувши се још 1848. год. у политичком животу нашег народа, пок. Радак до смрти своје уживао је одличан глас великог Србина. Поживео је 83 године, а на самрти ступио је у ред великих добротвора српских. Оставио је: Српском Учитељском Конвикту 40.000 круна; за зидање Српске Женске Учитељске Школе у Кикинди 40.000 круна; за стипендије сиромашним српским ученицима 40.000 круна; за удадбену помоћ српским свештеничким кћерима у Далмацији 40.000 круна; Књижевном Фонду Матице Српске 20.000 круна; Српским Земљорадничким Задругама у В. Кикинди 5.000 круна. Свега 225.000 круна.

Нека је слава и вечита хвала пок. Ђорђу Радаку!

* Српско Омладинско Коло у Панчеву приредило је на Св. Саву свечану седницу, на којој је, поред песама и декламација, беседио Светозар Матић о значају тога дана. — 15. о. м. опет је био састанак на којему је Војан Вујашковић беседио „О праву угарских држављана“; а 22. беседио је М. Л. Поповић о појавама из српске новије литературе. —

* Душан Шамбек, хоровођ српског певачког друштва „Венац“ (Панчево) написао је драму с певањем у 4 чина „Лепа Мара“. Грађа је црпена из српског живота у Банату. Чланови „Венца“ представљали су је 17. фебруара. —

* Радован Т. Перовић-Невесињски дао је у штампу збирку својих приповедака „Горштакиње“. У њој ће бити:

Био сам..., Татине приче, Након сто година, Балилук, Под јавором, Испод „укопације“, Здухаћ, Има љубави, На данику, Зулум за зулумом, Невјеста и по, За инат. — „Горштакиње“ излазе у издању Коларчеве Задужбине. —

* Накладом књижаре Р. Бачића (Осек) штампане су „Југословенске народне пјесме (српске и хрватске), за гласовир удесио Ђуро Луц.“ Цена 3 круне. —

* Добривоје Николић, свештеник у Санаду, уз сарадњу проте Лазара Богдановића и проте Григорија Стајића спрема „Свештенички календар за 1906. год.“ У календару ће бити око 30 рубрика намењених свештеничким потребама. Пријаве прима уредник. —

* У издању А. Едлингера (Инсбрук) штампала је Милена Мразовић своју приповетку, из почетка босанске окупације, „Гробни прозор“. —

* У издању књижаре Св. Б. Цвијановића (Београд) изишао је валцер „Фатима“, композиција Јана Урбана (Ваљево). Издање је укусно, а цена му је 1.50 дин. —

* За 26. Годишњицу Николе Чупића примљени су чланци: Горњи Ибар Средњега Века, од А. Н. Поповића; Књижевно интересовање за време устанка, од А. Гавриловића; Источни Народи, спис пок. Боже Кнежевића, и Српска Народна Лиричка Истраживања, од А. Гавриловића. —

* Стални капитал Чупићева Фонда износио је на крају 1905. год. 72.040 дин., покретног капитала било је 5.444 дин. 60 п. дин. Утрошено је у 1905. години 4.201 дин. и 20 пара дин. —

* Српска Краљевска Академија примила је на руковање Књижевни Фонд Милоша Ж. Петровића. Имовина је фонда: завештање од 12.000 динара и доходак од ове главнице. —

* Друштво бугарских књижевника и публициста спрема се да прослави стогодишњицу прве бугарске штампане књиге. За ту прославу друштво спрема дело „Бугарска библиографија за 100 год. (1806.—1906.)“.

* На четвртом годишњем скупу Друштва за сузбијање алкохолних пића изабрана је нова управа. Председник је: Д-р Јован Данић: чланови Управног Одбора: Д-р Милош Ђ. Поповић, Д-р Милутин Миљковић, Васа Марковић, Геца Кон; благајник и секретар Лудвик М. Левензон. —

* На главном овогодишњем скупу Краљевско Српске Академије Наука изабрати су за редовне чланове: Д-р Александар Белић, проф. универзитета, Ђорђе Павловић, председник касације, Јован Томић, библиотекар, Стеван Сремац, професор; за дописне: Пера Павловић, проф. гимн., Д-р Живојин Ђорђевић, проф. унив., Д-р Милорад Јовичић, проф. Војне Академије, Д-р Бранислав Петронијевић, проф. унив., Петар Алексијевић Лавров, проф. унив. у Петрограду, Д-р Александар Брикнер, професор универзитета у Берлину, Андра Ђорђевић, министар у пензији, Димитрије Руварац, протојереј, Стеван Мокрањац, академски музичар, Хенрик Сјенкјевич, пољски књижевник. —

* Проф. Јован Грчић (Нови Сад) јавља да је дао у штампу друго издање своје „Историје Српске Књижевности“, које ће, вероватно, изићи заједно са првим делом требника „Штиво из историје српске књижевности“. У „Штиву“ ће бити примери старог словенског и српског језика, Дубровачко-далматинске књижевности, књижевнога рада у Босни, међу кајкавцима и у Славонији (XVI, XVII и XVIII век) и новије српске књижевности до Бранка и Даничића. Дело ће изнети преко 30 штампаних табака, а цена ће му бити 5 круна. —

* Чешки писац Карел Петр Кајл штампао је своју расправу Benedetto Kotrugle Raugeo. Prispěvek h dějinam účenictvi.“ У њој несумњивим аргументима утврђује да је Бенедикт Котрулић Дубровчанин први у Јевропи написао књигу о трговачком књиговодству, управо на 40 година пре Италијана Луке Пачиолија, о ком се држало да је најстарији писац. Котруљићеву делу натпис је „Della mercatura et del mercante perfetto“. —

* Милан Ј. Тутуров, учитељ у Сентомашу, штампао је засебно своје две приповетке: „Изгубљене наде“ и „Шта учини љубав“. Књизи је цена 60 потура. —

* Крајем овог месеца почеће излазити „Архив за правне и друштвене науке“ — орган Правног Факултета нашег Универзитета. Уредници су: Д-р Коста Кумануди и Д-р Драгољуб Аранђеловић. Архив ће излазити у свескима од 5 табака, сваког 25. у месецу. Претплата је: 12 дин. годишње за Србију, 13 круна за Аустро-Угарску, 16 дин. у злату за друге земље. Претпаату прима Књижара Геце Кона. —

* У Инсбруку основано је српско академско друштво „Змај“. Друштву је председник: Јован Стајић, медицинар; тајник: Симеон Бабић, медицинар; благајник: Јулије Будисављевић, медицинар; чланови: Веселин Мрђен, медицинар, Коста Петковић, правник; надзорни одбор: Миша Манојловић, правник, Мита Костић, медицинар и Драшкоци, студент фармације. —

* У Черевићу (Срем) основана је српска читаоница са чисто народним смером. Читаоница прима само српске листове; сваке недеље по један члан управе предаје, чита или тумачи што (парох о верском моралу, лекар о здрављу, бележник о државним уређењима и законима, учитељ о српској историји и књижевности). Читаоница већ има 84 члана, а ускоро ће основати и народну књижницу. —

* Душан П. Стефановић, ђенералштабни мајор, спремио је за штампу свој рад „Исхрана српске војске у ратовима XIX века“. Обухваћен је први и други устанак, српско-турски ратови и српско-бугарски рат. Књига ће изнети 15—20 штампаних табака, а цена ће бити 2 до 3 динара Претплатничке пријаве треба слати писцу у Београд. —

* Милан Ј. Радојевић, пешачки поручник у Крушевцу, израдио је „Атлас“ за средње школе, који ће бити у неколико превод и допуна Кипертова атласа, а израђен је по програму за наше средње школе. Балканско Полуострво, државе на њему и државе у суседству Краљевине Србије израђене су детаљније, са нарочитом пажњом на потребе војно-географског знања. Атлас ће имати до 36 страна, а цена ће му бити 2—3 динара. Претплатничке пријаве слати у Крушевац. —

* Д-р М. Ђ. Поповић, санитетски поручник, одштампао је у засебну књигу „Здравац“ поуке о чувању здравља српскога војника. Цена је 0·20 дин., књижарима 20%. —

* Ђенералштабни потпуковник Милутин Мишковић јавља да је дао у штампу свој превод Јансонова дела „Служба ђенераштаба у мирно доба“. Цена је за претплатнике 3, а доцније 5 динара. —

* Српска Краљевска Академија Наука расписује стечај за награду из књижевног фонда Милоша Ж. Пе-

тровића. Награда је 650 динара у злату, а досудиће се оном ко поднесе најбољи драмат из српске историје. Избор предмета, облик и величина списа остављају се писцу на вољу. Спис треба послати Академији до 31. децембра ове године. —

* Бечка музичарска фирма Лудвиг Доблингер откупила је право на штампање опере Пере Стојановића „Бенгалски Тигар“. Издање ће бити ускоро готово (за гласовир), а у засебном издању штампаће неколике Стојановићеве сонате (за гласовир и виолину). —

* Срби у Питсбургу (Сев. Америка) сазивају народни збор који ће расправљати: 1. о јурисдикцији српске православне цркве и свештенства у Америци; 2. о оснивању српских православних епископија у Северној Америци; 3. о дотацијама свештенства и епископа; 4. о изворима за издржавање свештенства и епископа; 5. о уређењу црквених општина и епархијских власти; 6. о српским школама и учитељству; 7. о васпитању и квалификацији свештенства и учитељства. —

БИБЛИОГРАФИЈА

Иван Иванић: *Македонија и Македонци.* Опис земље и народа. Путопис. Са 43 слике. Београд, штампа Савића и Комп., 1906. — 17·5×26 см., XII. 312 стр. Цена 6 динара. —

Неколика ироматрања о етнографији македонских Словена. Написао Д-р Ј. Цвијић. (Прештампано из „Дела“). Београд, „Доситије Обрадовић“ — штампарија Аце М. Станојевића, 1906. — 16×24 см., 46 стр.

Стара Србија и Македонија (са гледишта географског, историјског и политичког), од Д-ра Јов. Хаџи-Васиљевића. Београд, штампа Д. Димитријевића, 1906. — Одштампано из „Братства“ XI. — 15·5×23·5 см.,

Омладинска Књижница. Књига трећа. Владимир Ћоровић: *Историја „Зоре“* (прилог историји омладинског покрета). Рума, штампарија Ђорђа Павловића, 1905. 15×13·5 см., 50 стр. — Цена 50 потура.

Ђорђе А. Чокорило: *Значај културне борбе у Француској.* Београд, „Доситије Обрадовић“ — штампарија Аце М. Станојевића, 1905. — 14×20·5 см., 88 стр. — Цена 1·50 дин. —

Стијепо Кобасица: Finale... Српска дионичарска штампарија у Сарајеву, 1906. г. Цијена 1 круна. — 11.5 × 19 см., 59 стр. —

Састанак југословенских књижевника и публициста, 6, 7 и 8 новембра, у Београду. Извештаји г.г. В. Јорданова, М. Ив. Дежмана и П. Поповића. (I. Стање данашње бугарске књижевности. II. Стање данашње хрватске књижевности. III. Стање данашње српске књижевности). Издање „Српског Књижевног Гласника“. Београд, Штампарија Светозара Николића, Обилићев Венац, бр. 2. 1905. — 16 × 25 см., 30 стр. — (Оштампано је у 200 примерака који се не пуштају у књижарски промет).

Женски декламатор са песмама за певање. За ученице народних школа по програму удесила Даринка Др. Ћосића, учитељица. За I и II разред. Издање књижаре В. Валожића, Београд. Штампарија Д. Димитријевића, 1905. — 15 × 21 см., 63 стр. Цена 40 пара динарских. —

Ђорђе А. Чокорило: *Тајна историја аустријске политике и њезино продужење у Босни и Херцеговини.* Београд, штампарија Светозара Николића, 1906. — 14×20·5 см., 112 стр. — Цена 1·50 дин. или 1·50 круна. —

Aus dem Lande der Rechtlosigkeit und Demoralisation. *Schmachvolle Justizzustände in Kroatien.* Ein Kulturbild aus der österreichisch — ungarischen Monarchie, von D-r Franko Potočnjak, gewesenem Landtags-Abgeordnetem. Fiume, Riječka dionička Tiskara, 1905. 15×23 см., 29 стр. —

Bibliothek auserwählter serbischer Meisterwerke mit literarhistörischer Einleitungen, herausgegeben von D-r Friedrich S. Krauss. Band V. *Die Blume von Cannosa. Mater dolorosa.* — Zwei Novellen von Vid Vuletić Vukasović. Deutsch von D-r Friedrich S. Krauss. Deutsche Verlagsactiengesellschaft, Leipzig, 1906. — 14×20·5 см., 110 стр. Цена 1 марка.

Bibliothek auserwählter serbischer Meisterwerke mit literarhistorischer Einleitungen, herausgegeben von D-r Friedrich S. Krauss . Band VI. *Liebe und Leben im Herzogland.* Zwölf Erzählungen von Svetozar Ćorović. Deutsch von D-r Friedrich S. Krauss. Deutsche Verlagsactiengesellschaft, Leipzig, 1906. — 14×20·5 см., стр. 167. Цена 1 марка. —

Ksaver Šandor Gjalski: *Za materinsku riječ.* Slike lz četrdesetosme godine. Izdano podporom Društva Hrvatskih Književnika. Dionička Tiskara u Zagrebu 1906. 20·5×25·5 см., 417 стр. Ciena 5 kruna, ukoričena u elegantne platnene korice 7 kruna. —

САДРЖАЈ:

У мајсторовој кући, од Зар. Р. Поповића.

* * * песма М. Симића

Под старост (Анри Лаведан). Превео Мил. Н. М.

Огледало, песма Dis.

Сид, трагедија у пет чинова. Написао П. Корнеј, с француског превео Н. Марјановић (наставиће се).

Моја песма, песма Душана Малушева.

Најновије катастрофе од земљотреса, од проф. Јеленка Михаиловића (свршиће се).

Траг времена, песма Симе Пандуровића.

Кад је Карађорђе изабран за старешину и вожда устанка? од Мил. Вукићевића.

Листићи: Душини ђердани. — Свенуо цветак (пок. Софији Милашиновић), од Ст. С. Н. — Почетак после краја, од М. М. Ускоковића.

Уз наше слике.

Хроника: (Наука, Уметност, Разно, Библиографија).

Слике: Из приморја. — Брезе. — Предграђе Сереза. — Први снег. — Рускиња. — Опасност. — Богородица. — Железнички пут Солун-Серез. — Беаз-Кула у Солуну. — Црква Светог Димитрија у Солуну. —

Власник и Уредник Р. Ј. Одавић Капетан-Мишина улица бр. 8. Државна Штампарија Краљевине Србије

БРОЈ 3. Београд, марта 1906. ГОДИНА VIII.

Нова искра

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА ОСМА

1906

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића.

Има на стовариштy и свагда наново добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици *за сваку појединy сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атласа црна** за бунде и либадета. — **Атласа** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атласа и Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикераја, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је угодна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из **првих светских фабрика**

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 3. Београд, марта 1906. Год. VIII.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Горосечац

На пољу је падао снег. — Преко неравних, снежном белином завејаних пољана указивао се, као каква црна пруга, само траг кољавог колског пута.

Небо и земља беху се скупили у једно у сухом, мразном снегу, ситном као прах, који се преко сиротиње и трња, кроз безбројне пукотине и отворе све више гомилао, да пред напуклим вратима и напуклим крововима покаже своју благодат невољи и јаду.

Седео сам сâм у канцеларији и пушио. Испод мога прозора стајала је ниска, борова шума, тиха и нема, мирно примајући као игла оштре снежне пахуљице, које се све више купиле по танком зеленом грању, те је сва, предајући се судби мртвила и пустоши, изгледала и сама мртва и без живота у овом мору магле и снега. Под стрехом високе веранде лежало је безброј много врабаца, подавивши своју ситну главицу у меко паперје замрзлих крилаца, нарогушени и мирно сабијени један до другога и сами осећајући сурову снагу оштре зиме.

Неко закуца. К мени уђе младић од својих двадесет година, сав покривен снегом. Стојећи покрај пећи мокрина се лагано цедила са његова похабана одела и по поду остављала за собом мрки, прљави траг. Беше то неки мршави младић из оближњег села, који је преко лета радио у нас. Мала, сићушна глава на танком, дугачком врату, са безбојним жалосним очима. Оне су се непрестано плашљиво мицале с предмета на предмет као да су се бојале да остану на једном месту; заставши пак ма где претвориле би се у две велике, исколачене кугле, што је целом лицу давало неки необични, овчји израз. Капу беше стегао у мале прљаве и црне руке, а низ чело спуштала му се у дугим праменовима сјајно плава коса, влажна и мокра. Око кривих и у страну искренутих усана лежао је неки израз утучености и сломљености, а цела слика малога дошљака, са његовим поцепаним оделом, са прљавом раздрпаном кошуљом на грудима и мокром подераном обућом давала је потпуну слику беде и сиромаштва.

„Шта би хтео, Андрија?“

Он покуша да се осмехне, али се његове иначе велике и танке усне још више развукоше и на лицу остаде онај исти израз туге и потајна јада.

Не гледајући у мене и окрећући своју капу између дугачких, мршавих прстију, једва одговори:

„Дрва!“

Беше то слаб, шиштав глас нејака детета уз пркос његових двадесет година, праћен боним уздисајем исто тако неразвијених, нежних груди.

Објасних му да тако не иде, саветујући му једновремено шта да ради.

„Ах, господине!... На тај начин само се може умрети, а живота нема... Исто су ми тако и лане говорили.... Дао сам и кмету од све своје муке три динара и опет — цвокотали смо и као мишеви грчили се у својој јазбини.... Не, зацело не иде тако... Тако се не може живети.“

Све то говорио је он лагано и тихо, више као за себе, са погледом прикованим за под и све јаче стежући своју мокру капу у слабим рукама.

„Али кад ти кажем: ићи ће већ. Имај стрпљења! Ја ћу се и сам заузети.“

Он погледа у мене својим жалосним очима као да хтеде рећи: „Све је то само празно обећање!“ и поглед опет обори поду и загледа се у врхове својих опанака.

„Не знам, али и Бог не чини добро. Кад је хтео да има и нас сиротињу — требао је учинити да смемо красти.... А јеси ли већ украо, — онда хоп, — већ си иза катанца.... Па сад иди и живи!.... Не смеш красти, а поштено не можеш добити — лези и умри!“...

Са чуђењем почех посматрати тога дечка, чије је лице било тако жалосно, чија је снага била тако слаба и испивена, који је све то говорио као какав старац, мирно и без прекида.

„Смилуј се на нас, господине!... Не марим за себе... Још сам ја млад и могу трпети... Али имам стару матер. Болесна је. Свакога дана може нам попа у кућу. Свршила је одавно, али је још душа ту.... Без Бога и она неће... Зашто бар да се не можемо огрејати на овој мећави? — Видиш, како је топло овде код тебе... царство Божје.... А ми не можемо ни душу испустити у добру.... И ми смо људи; треба као људи да живимо — топло, чисто, задовољно....“

Он ућута. Његова бона развучена уста остадоше полуотворена. Иза танких усана видели су се црни зуби, а његово ситно, жалосно лице имало је израз страха и неког тупог бола. Очи су и даље гледале мутно и без живота.

И сам не знам како, наљутих се. Цела његова мртва појава својом роткошћу, страхом и утученошћу изгледала ми је тако неугодна. У целој њој не беше ни најмањег трага мушкости и срчаности. Његове тихе, протегнуте речи изгледале су као какво јецање, а испољени зуби давали су изглед нечему хладноме, мртвоме....

„Ти си неки будаласти дечко!.... Или нећеш или не можеш да разумеш.... Казао сам ти већ: то је сад моје....“

Он се не покрену са свога места, само се очи исколачише у својим шупљинама и укочено застадоше на мени. Беше приметио моју љутњу.

Његове усне задрхташе и за тренут он затвори своје очи. А кад их поново отвори, испод дугачких трепавица одвојише се две крупне, тешке сузе. Тргох се и покушах да га разведрим.

„Немој плакати. Ићи ће, кад ти кажем.... Имаш ли још штогод; биће ти лакше на срцу...“

Он јекну дубоко узданувши као да и душу хтеде загрејати пријатним ваздухом топле собе.

„Познајеш ли моју кућу, господине? — Не знаш? Свеједно је — али треба да видиш где живимо... Јазбина а не кућа.... Још горе: у њој је бар топло, а у нас дува ветар са свих страна.... Пукла ми је греда на тавану и ено, леп се срушио сав у собу... Затрпаће нас све једнога дана.... Ти можеш, господине.... Смилуј се!... Дај ми два дрвета.... као Господа те молим.... руку ти љубим...“

Он ми брзо приђе и ухвати за руку. Истргох је. Рекох му да накупи сувади, а за остало ћу се ја побринути....

После три дана био сам у лову. Ишао сам лагано и с муком извлачио ноге из тешкога снега. Свугде око мене простирала се снежна белина; ни гласа да чујем; мрки косови сакрили се у трњаке и шибље и не дају јава од себе; само што би овда онда попустио разјужени снег, откинуо се од танких, повијених грана и са шумом и праском падао доле.

А шума, огромна растова шума, која је обухватала цео видик, без поља и путова, без људи и живота, све само дрво до дрвета са кратким крунама и витким стаблима стајала је ту као мрачна магла, као вечна магла. Није било у њој живота што га дају село и град, поље и долина, већ живот без покрета, нешто као мртво, па ипак тако величанствено и тајанствено, нешто пред чијом величином и дубином човек застаје и са уздахом гледа у то мирно море, што тако упорно ћути и при погледу његову он јаче осети у грудима својим бол свој због свога ништавила, своје слабости и немоћи...

Узаном стазом, верући се преко оштрог камена што је овде онде својим шиљастим врховима провиривао испод бескрајног белог покривача, упутим се „Орловима“. Била је то велика јаруга са ужасно стрмим обронцима и многим јазбинама на врху њезину. Из њене дубине лагано и монотоно допирао ми је слаби и незнатни шум планинског поточића; огромна маса отопљена снега, изгубивши свој ослонац на широком пљоснатом камену, откачи се од њега и са огромним праском сјури се у дубоке провалије њене.

Прећем на другу страну. Са пространог, скоро увек у маглу замотаног виса гледао сам доле на снажне повијарце, који су се где више где мање простирали све до Саве и Дунава, сви мирни и тихи, заогрнути снежном, белом одећом. Тамо на првој коси лежало је мало, бедно сеоце, зарасло у снег и зиму, у јад и невољу. Ретке, разбацане кућице, из чијих се димњака извијали врло слаби стубови дима, да одмах ишчезну у модром ваздуху, жилишта су за народ, мучан и вредан народ, што је с тугом на срцу и болом у грудима певао своје тужне песме, тужне као последњи гласи на опелу самртника...

Тешким корацима силазио сам к њему. Пас поред мене од једном застаде и окрете на другу страну. Пођох

А. Шмит

Анђео хранитељ

за њим; зацело је неко секао гору. Али се никакав звук не чу. Сиђем са свим близу друге стране села које се својим кућицама приљубљало уза саму шуму. Погледах и као да ме неко удари: по јасном снегу видео се траг људских ногу; мало даље два растова дрвета витка и дугачка, оборена, а треће извучено.

Окретох трагом све ближе селу. Сумрак се већ био почео хватати и из села допирало је мукање говеди, што се враћаху са појишта. Преда мном стајала је мала, ниска кућица кровињара, сва снегом омотана, а мало даље — извучени раст и Андрија.

Па ипак! Огромно беснило раздирало ми је груди, јер сам знао, да је оно горе у шуми само Андрија могао учинити. Онај бледи, нежни, будаласти дечко! Осећао сам у себи велику жељу да песницом ударим у то испивено лице, у оне поплашене очи.

„Да те ђаво однесе, несрећниче!“

Приметих да ништа није видео. Слушао је да неко говори, али није никога распознавао. Усни мишићи још се више развукоше и његова искривљена уста изгледала су ми гнусна, одвратна. А очи су се ваљале по празним шупљинама без сјаја, са свим исколачене и укочене.

„Смилуј се, господине!... Ја.... ја....“ муцао је не могући доћи до речи. На лицу му се оцртавао ужасан бол, у грудима гушило га је стидљиво осећање, које му је и само дисање прекидало.

„То је за сву доброту, је ли?“

Борио се за дисај. Хтео је да проговори, да се одбрани. Место свега тога из његових груди крклјало је нешто неразумљиво, неартикулисано, без смисла и везе. Исту појаву видео сам негда код некога немога при неком пожару. Ужас избио по његову лицу, а страх, неописани страх тресе му целу снагу, из уста откидају се покидани звуци као код рањене звери...

„Имај милости, господине!.... Морао сам.... Ходи унутра, и сам ћеш видети.... Несрећа моја голема!.... Кад би само хтео.... али ти нећеш.... Велики си господин, је ли?... Ходи, ходи! Погледај где живимо.... И цсето твоје зна за бољу негу.... Ах, проклет да си, Боже, што си ме створио....“

Он ућута. Страх му је тресао цело тело, а руке су се грчевито стезале. Од напора зној му је текао низ прљаво лице и влажна коса лепила се мокра и каљава за њ. Јадан и бедан до сажаљења!

„Немој ме проказати, господине!... Тако ти свега на свету! Зар и ово мало кућице да оде... А куда ће она? Зар да у својој кући не умре?... Ту у кући оца мога, чије ћу прагове ја раскопати.... Ходи, ходи!“...

Он ми приђе ближе и последњом напорном снагом стаде вући унутра.

„Да видиш само!... Пакао је то, а не кућа где живи живе.... Ху, како ми је ладно. Је ли и теби зима, господине?... Ах, шта торочем ту ваздан.... Хе, Љубице, ходи само овамо! Немој се плашити, то је господин, наш добри господин! Он зна за муку нашу и сам ће помоћи...“

Помислих: полудео је, и са зловољом ступих унутра. Велика кујна са загушљивим жаром и влажним земљаним задахом, који је био из свакога кута, врата на соби отворена и у њој иста невоља; прозори од хартије и залепљени блатом, ни од куда светлости ни свежег зрака. Са таванице падала је прашина, а низ тамне прљаве зидове отицала је вода и хватала се иначе мокрог и каљавог пода. На бедном креветцу лежало је неко живо створење, са јако испалим костима и мртвим укоченим очима, као каква сабласт...

Стресох се.

„Јеси ли видео?... Ах, ти Господе велики и Боже мој, видиш ли ти све ово?... Не даду нам мирно ни да умремо.... у својој кући, поред свога огњишта... Све су нам узели, а ништа не дадоше... Па сад и ово мало сиротињице, и ово мало јада нашег... Господине!...“

У његовим очиме читао сам толико беснило и претњу, да управо ни сам нисам знао што ћу мислити.

Из једнога кута ступи нека млада жена која га ухвати за раме и повуче.

Све то ишло је тако брзо, да се цела ситуација никако није могла имати пред собом. Прикупих сву снагу да дођем себи у овој тамној, ниској собици, чији је тмоли задах подсећао на задах гроба, и тек сада стадох посматрати ову младу жену коју дотле не бејах видео.

Још веће чуђење у оваком јаду будила је у мени ова млада, висока женска прилика, за коју се на први поглед могло казати да је лепа, врло лепа. Мислио сам, ко би то могао бити? — Његова жена? Осмотрих његово криво, по готову идиотско лице и погледом се опет зауставих на њој. Све беше лепо на овој жени: и њена висока витка прилика, и њена фина глава са косом црном као крило гавраново, са очима крупним и дубоким, којима је одговарало нешто топлији и више мрки сјај њена пуног лица, што са руменилом на меким образима и пуним руменим уснама подсећаше на зрелу, фину брескву.... Сиротиња се и на њој показивала, јер је и сама била врло жалосно одевена. Кратка тканa сукња, задевена горе под пасом, као што се обично носи у овоме крају; дебела, везена кошуља јако затегнута на грудима, оштро оцртавајући фине облике женских, пуних груди — све у свему лепотица пуна снаге и живота, какву само брдски крај однеговати може.

Андрија ме погледа. Он беше спазио моје погледе на ову младу жену, и његове претње нестаде са тамног му лица и усне покушаше да се слабо осмехну.

„Јеси ли видео, ту Љубицу моју?... Две године је већ како сам ожењен.... али деце немам.... Али Бог ће их дати! То је његова ствар. Неће нас оставити да залуд чекамо...“

Она је стајала у куту мирна и стидљива и не покуша да што год каже. Андрија ми приђе са свим близу и промуклим, тешким гласом отпоче поново лелекати:

„Немој ме тужити, господине!... Ја то нећу моћи издржати, обесићу се.... Је си ли видео моју матер;

имај милости према њој....“ Он ућута за тренутак: „И према њој.“ Он показа руком на своју жену. „Слушај, господине! Душе ми моје, ја немам новаца; ништа ти не могу дати; ослободи ме само сад!... Никад више, никад, док живим...“

Ћутао сам. Андрија се опет узнемири. Очевидно било га је страх. Он ми приђе сасвим близу:

„Хе, како ти се допада моја жена?“ Млада жена у куту погледа га разрогаченим очима. — „Лепа, је ли?... Зар нисам био ђаволји син, кад сам је узео — ја оваква наказа?“ Он се подругљиво насмеја. — „Чуј господине, не могу ти дати новаца — немам их, али њу, њу ти могу дати; она је моја својина, ја могу њоме располагати, како ја хоћу. Не?...“

Млада жена стајаше ту дишући засипљиво и час бледећи час руменећи.

„Таква лепота!... Тако је нешто за вас — није то за нашу кућу, за нас простаке... Само ме немој тужити!“

„Ћут!“

Љубица истрча напоље. Са дивљим мислима, шибан и гоњен, изиђох из овог пакла. На пољу је дувао хладан ветар. Освестих се.

Тешким кораком отидох одавде.

М. П. Ћирковић

Мојој Маци

(Из нештампаних рукописа пок. Змаја Јов. Јовановића)

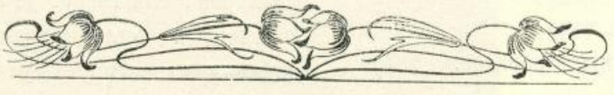
Човеку је права дужност
Човек бити, —
Буди и ти.

Српкињи је прва дужност
Српка бити, —
Буди и ти.

Ти се спремаш деци дават'
Правац први,
Први полет српском духу,
Први жарак српској крви.
Па се сећај на том путу
И твог чика-Јове,
И остварuj колко можеш
И његове снове.

Ал' не бој се никад трња, —
То је само искушење:
Ко год правим путем иде,
Тај не пада, — тај се пење.

Чика Јова

Уметност у Срба*)

— Проф. МИХ. ВАЛТРОВИЋ —

Српска данашња уметност, по својој високој тежњи и по племенитом задатку своме, као и по своме извођењу и техничком умењу, сообразна је модерној јевропској уметности. Њени носиоци и извршиоци развијали су своје таленте, прибирали су своје погледе и правце у школама немачким, француским и италијанским. Карактерне, народне особине у њиховим радовима потичу како из природе самог изабраног предмета за представљање, тако и из схватања његова у народном духу. Црква, народна историја, садржина и спољности народног живота, пружају облике и призоре који српској уметности дају њене нарочите особине, њен карактер.

Уметност се у Срба осећа као потреба народног живота. Зато је потпомажу и државна управа и разне установе и појединци.

Чим је пре сто година, после ослобођења од турског четиривековног ропства, Србину дата била могућност да помишља на своје образовање, на подизање цркава, на завођење школа и других разних, напредних установа, одмах се појавила била и уметност да послужи разним

*) Овај састав требао је добити места у једној књизи на туђем језику, и требао је тако да позна странце са стањем уметности у Срба, у ранијем и данашњем времену. Но пошто је испао већи но што је за књигу потребно, то се он штампа овде. Овај део његов говори о старој, средњевековној српској уметности. Наши читаоци наћи ће у њему много познатога. Састав је пак у виду имао поглавито странце који први пут што чују о српској култури.

Писац.

црквеним и световним потребама. Толико је она спојена са изискивањима верског и јавног живота у Срба.

Та појава народно је наслеђе из давнашњих векова српске прошлости.

Наслеђе је из сјајног доба српске државне самосталности и политичке моћи у средњем веку, кад је уметност знатном низу српских владара и властелина служила као средство да израза даду својим јаким, основним побудама душе, својој побожности и потреби да за собом оставе видна знака својега живота и делања.

Наслеђе је даље и из оног тужног доба, кад је српски народ, под тешким турским јармом, кроз више векова, лишен сваке могућности за напредовање, у својим уметничким споменицима гледао сведоке своје негдашње државне и културне моћи; кад је у њима налазио утехе; њима крепио дух свој и из њих црпао наду у ново државно ускрснуће.

Српске цркве и манастири са својим архитектонским лепотама и фрескама, које су пуне верске и историјске поуке, будили су и одржавали народну свест. Ову су још јачале народне песме, певане уз гусле, о славним српским владарима, њиховој моћи, њиховим тежњама, успесима и јунаштвима.

Вера је била народу основа и извор за осећаје и тежње његове. С тога је радо пригрљавао, волео и штовао све оно што је с њоме било у каквој вези. Отуда је уметност међу Србима имала маха, те је извела знатан број зиданих, сликаних и скулптованих споменика.

Све области турске царевине, у којима данас Срби живе, и које су некад биле делови моћне српске државе у средњем веку, обилују разним уметничким споменицима, творевинама српског народа.

Како целим својим изгледом, тако и у појединостима својим, они подсећају на византијске обрасце.

Настанивши се, по допуштењу византијског цара Ираклија (610.—641.) у седмом веку, у западним деловима балканског полуострва, које су дотле више пута, у току претходног столећа нападали и пљачкали, Срби су са осталим словенским племенима, која су с њима на полуострво дошла била, пали под јаки утицај византијске културе. Са хришћанском вером, којој су их учили службеници источне цркве, и која се међу Србима нарочито за владе императора Василија I. (867.—886.) веома ширила, они су природно примили и све благотворне тековине вере и образованости, а међу њима и књижевност и уметност. Осим престонице успеху су у том погледу доприносила и друга културна средишта, као Солун, Prima Justiniana, а уз то и иначе по византијској империји растурени споменици разне врсте.

Али на жалост, тек на споменицима из друге половине дванаестог века, на споменицима који се налазе у границама данашње Краљевине Србије, можемо да сазнамо, како је уметност међу Србима напредовала и до ког је ступња доспела.

Све дотле постигнуто на пољу архитектуре, живописа и скулптуре, још није сазнано, јер није разматрано, проучено, мерено и снимљено. Оно лежи ван граница ослобођене српске земље и неприступно је научњаку испитивачу, археологу, за рад будаком, мерилом, пером и писаљком. Просте путничке белешке пак извештавају о многим већим и мањим рушевинама цркава, манастира, замака и дворова, за које Срби, поданици султанови, везују историјске традиције о њихову постању и судбини, и које гледају осећајима, сложеним од туге, утехе и наде.

При таквим приликама, испитивачка посматрања морају се ограничити само на уметничке радове у краљевини. Но они данас нису у негдашњем стању и сјају своме. Једни од њих обновљени су у прошлом веку, а други, још у рушевинама, показују како их је непријатељска рука оборила и време истрошило.

Уметничка вредност њихова у главноме је у томе, што нису копије византијских образаца, но су самостални створови, постали под захтевима црквених обреда источне цркве и других разних прилика, које су уметници морали узети у обзир.

Подражавањем је српска уметност извесно отпочела, па је тек у току векова развила оне своје особине којима је изражен народни схваћај и осећај, и по којима она заузима особено место међу уметностима оних народа који су, као и Срби, ученици Византије.

Занимљиво је приметити да је скоро најстарија црква у краљевини, којом се природно мора отпочети посматрање, уједно и најодличнија како по градиву од којег је, тако и по склопу, изгледу и изради.

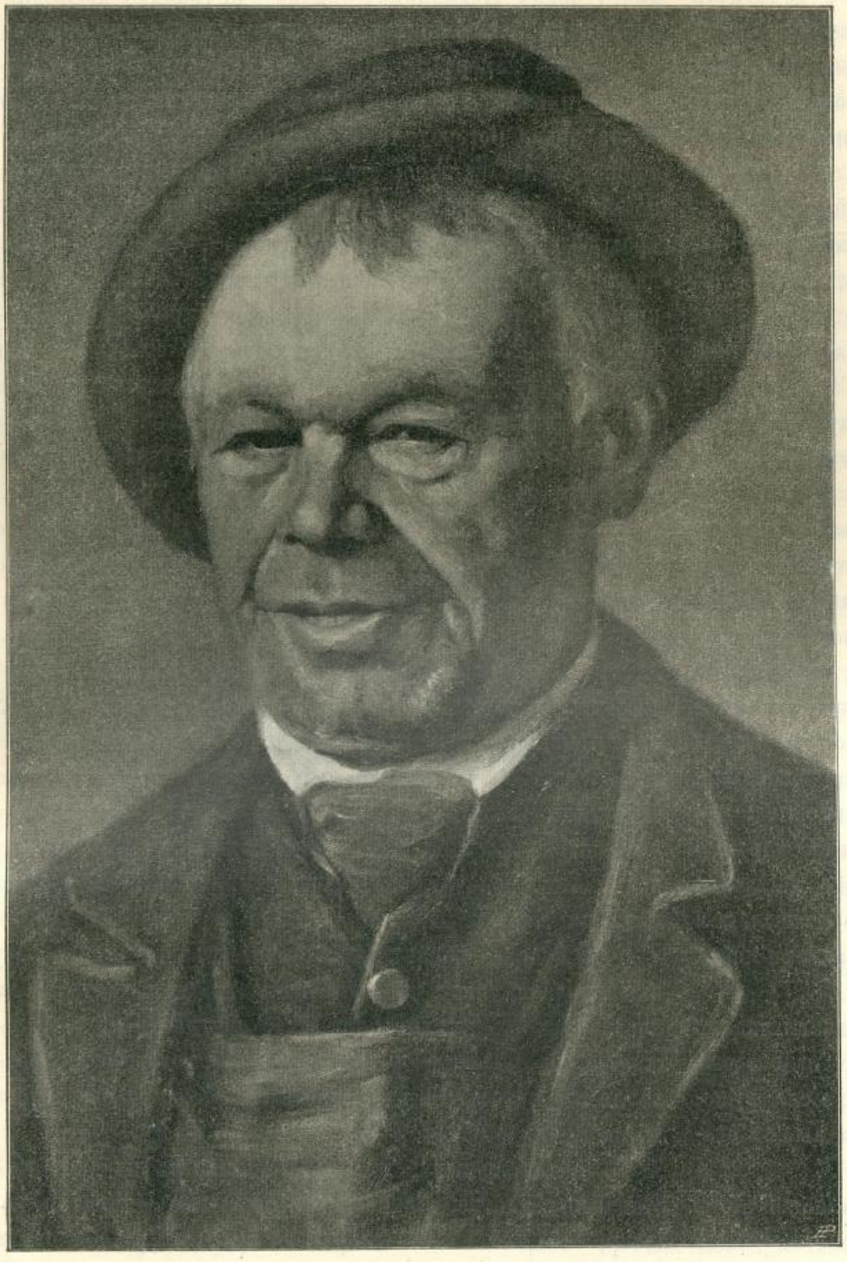
Споља је сва, а изнутра донекле обложена углачаним мрамором; смишљеног је архитоктонског строја; лепих је сразмера и обилно украшена укусном скулптуром. То је црква у манастиру Студеници.

Утисак њен на гледаоца покреће живо на помисао, да је њен изводилац био ваљан уметник, а њен градилац — човек ретка и јака духа, са високим тежњама.

Архитекту се име не зна; а градилац био је мудар и моћан чинилац у српској историји: владар који је енергичнии и успешним радом својим српској држави положио основ и одредио јој правац за даље свестрано развијање.

То је Стефан Немања, велики жупан (1168.—1196.), који је храбро и одлучно, дотле самосталне српске државице спојио под своју руку у једну целину, и који је, вешто користећи се подесним приликама, ширио државу своју на штету византијске царевине, с тежњом да испод њене власти отргне њоме покорене делове српског народа, и да држави својој отвори излаза, у западном правцу, на Јадранско Море, а у источноме да је доведе до могућности, дохватити се сувог светског пута, који спајаше запад с истоком.

Немањин велики и моћни дух пратио је и водио, у току даљег развијања српске државе, све његове наследнике, тако, да је око половине четрнаестог века, под

И. Грохар — Словеначки сељак

Стефаном Душаном (1331.—1355.), српска држава постала моћна царевина, која је у се примила народе балканског полуострва, и којој је природно предстојало да замени византијско царство.

Општи и лични осећаји државне моћи, уз опште и личне осећаје дубоке побожности, каква је запајала сав средњевековни свет, само су повољне прилике по цветање уметности. Отуда сви српски владари — краљеви и цареви — подижу у Божју славу и хвалу манастире и цркве; за своју потребу замке и дворове; а на општу корист: тврђаве, болнице, мостове, путове и т. д.

Изгледа да је сваки од њих, између својих задужбина имао по једну која је одликована скупоценијим градивом — мрамором — и богатијим скулптурским украсом.

За Стефана Немању била би то већ споменута Студеница.

На њој се облицима својим здружио исток са западом. Главна замисао у облику цркве, у духу је византијског, а извесне појединости на њој, у духу западног, романског слога.

Крој њеног основа у облику крста; њено на високом полигоном тамбуру кубе; њени велики, полукружни прозори на северном и јужном зиду испод кубета; и њене на источној јој страни три апсиде, карактерни су облици византијског слога.

А испод стреје низ од полукружних лукова који стоје на скулптованим конзолима симболичког значења; па облици северних, јужних и западних врата и распоред и симболичка садржина украса на њима, као и садржина украса на прозору средње источне апсиде, познати су облици романског слога.

Оба слога спојена су ту у савршени архитектонски склад и чине једну целину, пуну уметничке збиље и драж.

Западна врата најодличнији су део ове грађевине. Изнад више стубова, који стоје с обе стране улаза, и од којих два предња стоје на лавовима, дижу се широки лукови искићени скулптованим гранама и вијугама између којих стрелци гоне разне животиње, што је познат украс у романском слогу. На полукружном пољу испод тих лукова, на тимпанону, изрезан је од мрамора лик Богородице с Христом на крилу. Лево и десно до ње стоји по један анђео у побожном покрету.

Изрезаним гранама и вијугама искићени су и довратници с лица свога, а са горњег прага улаза, рељефни лик Христов благосиља оне што улазе у цркву; по унутарњој страни довратника рељају се, један изнад другог, по шест ликова апостола.

Скулптурски рад изведен је великом тачношћу и брижљивошћу. Лепоту утиска дизала му је погдеде употребљена боја и позлата.

По градиву, архитектонским облицима, стилу и по свом богатом скулптурском украсу на западним вратима, сродна је Студеници манастирска црква Високи Дечани, на реци Бистрици у Старој Србији.

Она је једна од оних грађевина које су се, у пркос њиховим страдањима, до данас у приличном стању одржале. Подигао је Краљ Стефан Дечански (1321.—1331.). Опасана је била, као и Студеница, високим зидовима, на облик тврђаве.

Недалеко од ње налазила се болница, подигнута и издржавана трошком истога краља. Народне песме славе је због њене висине, због лепоте њених мраморних стубова и каменореза, и због лепоте живописа у њој. Она је дело уметника „Брата Вида“, монаха из реда минорита у Котору.

У старим записима чита се пак, да је цркву Високе Дечане, по величини, по лепоти израде и по изврсности мрамора, надмашила била црква, коју је на Бистрици, више Призрена, подигао био цар Душан (1331.—1355.) у славу арханђела Михаила и Гаврила. Те цркве више нема.

Мрамор је у опште градиво које су путници често виђали међу развалинама старих српских грађевина.

Док је у Студеници налазио уживања и насладе утанчаности душе своје, гледајући је као одабран уметнички рад, дотле је Немања извесно у цркви Св. Николе, у **Куршумлији**, хтео дати израза покретности и јачини духа свога. То се чита са великих рушевина те цркве. И на њој је, према данашњем гледишту у историји средњевековне архитектуре, архитектонски спојен био исток са западом, византијски слог са романским.

Велико кубе на високим и крепким зидовима, тај главни део византијског централног распореда, одржало се, и ако у доста оштећеном стању; од две негдашње високе куле, на западном лицу цркве, виде се последњи остаци; а нестао је дугачки и широки црквени брод, који је спајао кубе с кулама.

Црква је на византијски декоративни начин зидана од опека, тесаног камена и малтера. Пре ослобођења краја у ком лежи та црква, године 1877., њене рушевине биле су мајдан за камен и опеку дотадашњим становницима из околине.

На српску црквену архитектуру Немањићког Доба извесно је, према своме живом заузимању око свега што се цркве тицало, знатног утицаја имао неуморни старешина српске самосталне цркве, Архиепископ Св. Сава, најмлађи син Немањин. Своме на путовима по Палестини, Сирији, Синају, Вавилону и Мисиру стеченом знању и искуству, тражио је извесно широке примене у отачаству своме, а оснивањем манастира Хиландара, заједно са оцем својим, у Атонској Гори, створио је ослонац за правац српској цркви у свим њеним радовима.

Под његовим настојавањем довршена је позната манастирска црква Жича, у којој је године 1220. старијега брата свога Стефана крунисао за првог српског краља, а најстаријег сина његова Радослава, за краљевића наследника.

Оправке, изведене у прошлом веку на овој цркви, збрисале су, на жалост, многу карактерну белегу њену и измениле јој облик. Она је висока, пространа и видна; има једно велико и два мала кубета и, међу до данас стручно разматраним старим српским црквама, најсложенији основни распоред, који је, колико се из недовољних описа неких Немањићких цркава ван граница краљевине зна, овима по свој прилици послужио као угледни образац.

Јасна намера да се на спољашности постигне што већа сличност са обликом цркава романског стила, опажа се на цркви Богородичиној код Градца. У тој цељи назидани су на источној страни њеној ступци подупирачи, но који исто тако нису конструктивно оправдани, већ су проста декорација, као и она унакрсна ребра на сводовима у унутрашњости цркве. Црква је ова задужбина краљице Јелене (умрла 1314.), жене краља Уроша великог (1242.—1276.), а рођаке француског владалачког дома. Цркву је красило кубе на полигоном тамбуру. Њен отмени утисак потиче од брижљиве израде. Зидови су јој од тесане сиге, а допрозорници, довратници, стубови и капители њихови од белога мрамора.

У строгом византијском стилу изведене старе српске цркве, четвртастог су основа; оне носе по једно или по више кубета, а градиво од којег су — тесани камен, опека и леп — диже им лепоту архитектонског кроја, најпре разном својом бојом, па укусном употребом, у конструктивном и декоративном смислу, по слојевима зидова, на луковима између стубова и око прозора и врата.

Такве архитектонске белеге носе неке цркве краља Милутина (1281.—1321.). Тако н. пр. мала црква у дворишту манастира Студенице, посвећена св. Јоакиму и св. Ани, родитељима Богородичиним, и црква Грачаница на Косову. Прва има једно, а друга пет кубета.

Наведени карактерни, архитектонски принцип у византијском слогу, да се особине градива употребе на постизавање конструктивног и декоративног ефекта, важио је, од половине четрнаестог века, готово безусловно за до сад познате нам црквене и световне грађевине тога и доцнијег доба.

До тог времена, под владом чланова из династије Немањине, употребљавано је разно градиво — мрамор, пешчар, сига, опека — и црквена архитектура обиловала је у разним облицима основа и спољашњег строја; а од половине четрнаестог века као да се везала само за једну одређену врсту градива, и само за један једини облик и основа и строја. Али је и у тој ограничености умела да изводи створове карактерне, разрађујући главну архитектонску замисао у појединостима њеним.

Основни је распоред у тих цркава централан. Са средњим, четвртастим простором, који чини подлогу за кубе, спаја се са источне, северне и јужне стране по петострана апсида, а са западне додата је већа или мања припрата. Основ тако има облик крста. У већих цркава кубе носе стубови.

За спољашњи изглед карактерна је белега кубе на цркви и на припрати; затим низ од већих и мањих лукова који се одупиру о витке стубове, па веће и мање руже у просторима испод лукова, и витки дводелни прозори. У целом изгледу јавља се смер: извести на грађевини склад од сразмерних, витких и богато крашених архитектонских састојака; и смер је тај постизаван, те

И. Зајец Јапанска ваза

цркве чине одличан и карактеран утисак. Уз допадљиво дејство разнобојног градива по платнима, утисак дижу и утврђују разнолике шаре од преплета, листова и цветова, изрезане по свим значајним конструктивним деловима.

Једноликости у ових цркава може се ваљда наћи објашњења, што су их, готово све, подигли чланови једног владалачког дома. Тако цркву у Крушевцу и манастир Раваницу подигао је Кнез Лазар (1371.—1389.); манастир Љубостињу царица Милица жена његова; манастир Каленић, цркву Руденицу и др. деспот Стефан Високи (1389.—1427.) син његов.

Уз то, све је ове цркве по свој прилици извео или је бар на неке обрасцима својим утицао један и исти уметник, који нам је своје име: Раде Бојовић, протомајстор, оставио у манастиру Љубостињи, урезано на прагу врата што воде из припрате у цркву.

Довде изнесено кратко обележје старе српске црквене архитектуре додирује само познатије, те у свету чешће спомињате цркве, за које су везана имена историјских градитеља или какав историјски догађај. На њима пак нису исцрпени сви облици српске црквене архитектуре, јер ових има још и у других, овде неспоменутих цркава. Но излагање њихово иде управо у историју црквене архитектуре, а не у овакав кратак и површан нацрт.

Спољашњем одликовању и крашењу цркве градивом разне боје и резаним шарама, крепко и достојно одговара крашење црквене унутрашњости обилним живописаним ликовима светаца и призорима из њихова живота.

Мозајика у старим српским црквама нема. Оне су крашене само фрескама.

Живопис њихов великим је делом оштећен. Заједно са сводовима кубета и црквених бродова срушио се и он; а кроз такве проломе сунце и киша слабиле су га, по платнима, бришући му боје.

Под случајним, подесним заклоном очувани живописни остаци показују карактерне особине византијских образаца: живост, веселост и склад боја; извештаност и одређеност у цртежу; смишљеност, озбиљност и свечаност у положају и изразу ликова. Најодличнији живопис види се у Жичи. А појам о ведром и сјајном утиску целог живописа у цркви, могу дати доста добро очуване фреске у црквици Св. Јоакима и Св. Ане, у дворишту манастира Студенице.

Српски зографи местимице су у своје ликове уносили лакше и природније покрете. Занимљиви су ликови градитеља владара. Одевени свечаним оделом, држе на руци модел своје задужбине, на који рука Божја из облака пушта благослов. Такве су слике од историјске и етнографске вредности, што се нарочито може рећи за ону испод куле у манастиру Жичи, на којој се види краљ Стефан Првовенчани са својим дворанима, и Св. Сава са својим клиром разнога ступња.

Слика представља поклоњење државне и црквене власти Христу. На престолу седи Богородица с Христом на крилу. Изнад њих је низ од анђела; с десне стране приступају мудраци с даровима, с леве пак пастири. Испод свега тога, на засебном земљишту, с леве стране, стоји свечано, на челу својих великаша, краљ Стефан, а с десне стране, црквене чинове предводи Св. Сава с кадионицом у руци. Пред сваком од тих група корача по младо женскиње, алегоријског значења. Она пред краљем носи на глави златан ковчег, придржавајући га обема рукама, а она пред Св. Савом носи исто тако планину са осветљеном пећином. Слика је симетријски сложена, а изведена складним и прозрачним бојама.

И сликаним орнаментима поклањата је у старим српским црквама велика пажња. Они се развијају у правим или кривим потезима, у преплетима или коврчама, и красе стране у лукова испод кубета и других делова зграде. Има их и класичког облика.

За скулптуру, према прописима источне цркве, није имало места у византијској црквеној уметности. Отуда је управо нема ни на српским црквеним зградама строгога стила. У пуној облини израђени лавови и грифони; у високом рељефу изведени ликови Богородице, који се на неким српским црквама виђају, украси су у духу романског стила, који је, као што је напред наведено, од чести налазио примене на српским старим црквама.

Каменорезачко длето добило је управо маха тек око половине четрнаестог века, израђујући укусно смишљене руже и у плитком рељефу допадљиве преплете и гране на спољашности цркава. Одличан пример такве врсте

украса види се на цркви манастира Калиниħа. Обилати и разнолики, разложно поређани и у миран склад сложени облици чине на њему богат и одабран утисак.

Но српској уметности пресекао је животну снагу онај велики пораз српске војене снаге, 1389. године на Косову Пољу, чија је последица била поступна пропаст српске државе и српскога народа. Држава је изгубила своју самосталност, а црква своју независност. Српске земље постале су турски санџаци, а српски народ роб без икаквих права. Нестало је било мира, а овладало тешко ратно време.

Турци, господари Балканског Полуострва, често су ратовали са суседним народима. Испред њихових злостављања и ужаса Срби су више пута бежали и тисућама се насељавали у пограничним аустријским земљама. Отуда су многи српски крајеви остајали пусти.

Слабу је олакшицу у таквим тешким невољама народу и цркви донело било обновљење Пећске Патријаршије 1557. године и њене црквене самосталности, што је било последица фермана, који је за то, брату своме Макарију, у султана израдио био велики везир Мехмед Соколовић, потурчени ђак манастира Милешева. И ако су се сад смеле оправљати цркве и манастири, а и нови подизати, праве уметничке моћи у српскога народа поступно је нестајало. Нису је могле подржавати ни наредбе увиђавнијих султана, дате у заштиту српског народа и његове вере. Наредбе се нису слушале, но је на против узимала маха општа грозна мржња Турака на Србе. Њоме вођени, Турци су цркве претварали у џамије или су их понижавали, палили и рушили; од њихових оловних кровова лили су пушчана зрна, а звона су разбијали, да би их тако претворили у градиво за топове.

Четири века трпео је српски народ под притиском ропске подчињености и зависности. А у скученој народној слободи и у притешњеном животу и осећају, за уметности нема опстанка. Ако је млада, не може ухватити корена, ако је стара, мора венути или и угинути.

И што је српски народ за то време на пољу уметности могао створити, угледа се, истина, за облик на обрасце из срећнога доба, али се врло често јавља у веома скромном изгледу због скучених сразмера, простог градива и невеште израде.

Да су у „тешка времена“ грађене или оправљане, казују и записи у понеких цркава из та четири века.

Нов живот за српску уметност настао је новим државним животом српскога народа, извојеваним првих десетина прошлога века. Већ са првим зраком слободе синула је и она у служби вере и народне тежње за просветом. Јачала је и кретала се са општим током свестраног напредовања у духу модерног света, те сад као битна чињеница допуњује и краси културне смерове српскога народа. Имала је у томе већ и призната успеха на свима пољима својим: на пољу архитектуре, скулптуре и живописа. Она није прост наставак старе српске уметности — само се у црквеној архитектурм и живопису служи који пут старим облицима — но је заједно са целим државним правцем, жив учесник у општим, светским, духовним задацима и радовима данашњих дана.

Из песама „Пурпурне душе“

Madelaine!

Госпођо драга, опио ме мирис
Вашега парфима! Ma chère, ја стрепим...
Дрхтим од чезнућа, кô млади ирис,
На грудима вашим разблудно лепим.

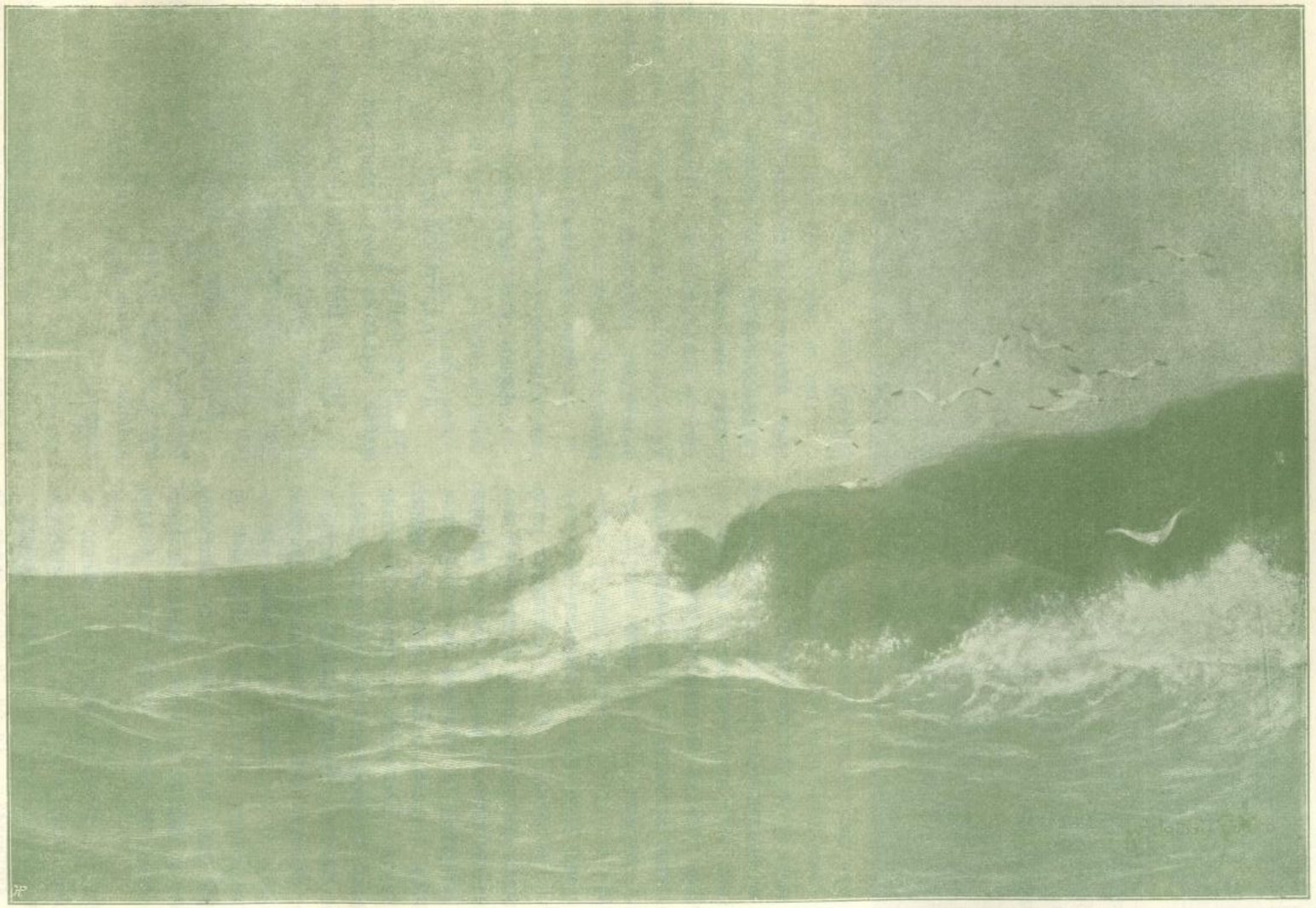
Ви стрепите, госпо!... То младе руже
У прикрајку негде љубе се гласно,
И лептири ноћни шумећи круже...
Вините се, мадам, уза ме страсно!

Вините се тихо уза ме, мадам,
И дајте ми руку дрхтаву, врелу,
Да вам се слатко покајнички јадам
И страствено ґучем причу једну смелу.

Баштенска врата... полако... полако...
Иза платáнā каријол се скрива.
Унијте, госпо, нечујно, лако!
Сад хитро, Жане, преко мрачних њивā...

Душан Малушев

Б. Јелочник

Јадрански вали

Магла

— С. Д. ТОДОРИЋ —

Обузела цео град влажна, густа и досадна магла... Она се ширила, спуштала све ниже и ниже на земљу и притискала улице, куће, људе...

Стојан Јанковић, студент права, седи за својим сточићем, на коме је ваздан разбацаних књига и табака, и гледа замишљено у завијене куке старих табака, табака измашћених, који су извесно бар кроз десетак руку пролазили! Уска и прљава собица хладна је, као да је и у њу продирала густа магла! Стојан се огрнуо зимским капутом и једва приметно дрхтао целим телом... Кроз мозак му ишле су мисли, тешке као и магла, које су се изненада јављале и губиле, а кроза све то јечао му је у ушима звонак глас: „У четири бићу код железничке станице!... У четири бићу код железничке станице!...“

Он се плашио тога гласа, звонкога гласа, који га је опоминьао на њене лепе, црне очи; плашио се њених танких усница, које су се увек неприметно стресале, а које је с часа на час грицкала белим, ситним зубићима!

— Ако одем, биће све свршено! — шапутао је Стојан Јанковић и грчио се од хладноће, страха...

Био је то стари правник, кога су млађи другови крадимице звали: ветеран! Чим је свршио матуру, дошао је у Београд из једне паланчице, чије су улице криве, без калдрме, пуне блата, осветљене фењерима што намигују на пролазнике!... Узео је стан код једне бабе, која је имала рашчупану косу, а на носу старе наочари обвијене крпицама. Баба је и дању и ноћу уздисала, нешто шапутала, и покаткад би се обратила Стојану Јанковићу и рекла: „Тако се све то сврши! Нисам ја била крива!“ После тога би отпочела да плаче и сва затишкавања Стојанова ништа не би помогла.

Требало је живети... Нашао је убрзо кондиције и радио је по цео боговетни дан! Увече малаксао, изнурен, загњурио би главу у старе табаке и по малој соби одјекивао би његов рапави, снажни глас! Шта ће? Он није крив! Морао је да живи, да учи и кад је заморен, те с тога, кадгод је изишао на испит, говорио је будалаштине, којих се и сам после испита стидео. Стално је падао...

Кад год би се вратио са испита — уздисао је, стидео се, плакао, кидао одело... А то је престајало, чим би се сетио мале паланке, враголастих девојака у њој, јоргована, маскерада!... То би га убрзо опило, те би се смешкао, смешкао...

Ту, одмах до његова стана, у прљавом дворишту, у којој је било ваздан партаја, становао је и неки обућар, крпа... Био је то човек са прогрушаном, жутом брадом, великим жутим обрвама и црвеним носом. С њима је била и слаба му жена, која је једва живела и непрестано кашљала, а поред ње и његова ванбрачна кћи. Чим би му рад стао, — жену би истукао на мртво име, а кћер јурио да зарађује!...

Једнога лепог пролетњег вечера ишао је полако своме стану Стојан Јанковић и мислио о својој паланчици, оцу, матери... Кад је дошао близу своје собице, чуо је неко јецање, те приђе пажљиво. Крај његових врата стајала је крпина кћи у белој сукњици и кошуљи разрезаној дубоко на прсима, из које су се помаљала пуначка, једра прса... Она је плакала тихо, тихо, као да је гутала сузе. Стојан Јанковић сав је задрхтао од жалости! Било му је криво на све: на људе, на жене, на богате, на сиромахе... Осетио је да има још створења која пате, и то много јаче него ли он!...

— Не плачите!... Не плачите!... чуо се с времена на време његов шапат. Он је држао њену руку, малу, пуначку руку, у својим и миловао је.

Она се најзад ућутала! Месец је полако пловио преко плавога неба, по коме је било пуно звезда, које су весело сијале... Сео је с њом на праг и загрлио је; у њену меку косу завукао је своје лице и причао јој како је тешко живети!... Причао јој је: како је проживео до сада, како се мучио... Она би покаткад извила главу, погледала га и чуо би се тихи, страсни шапат:

— Како те волим!... Заволела сам те још првога дана када сам те видела!...

Најзад су се растали...

*

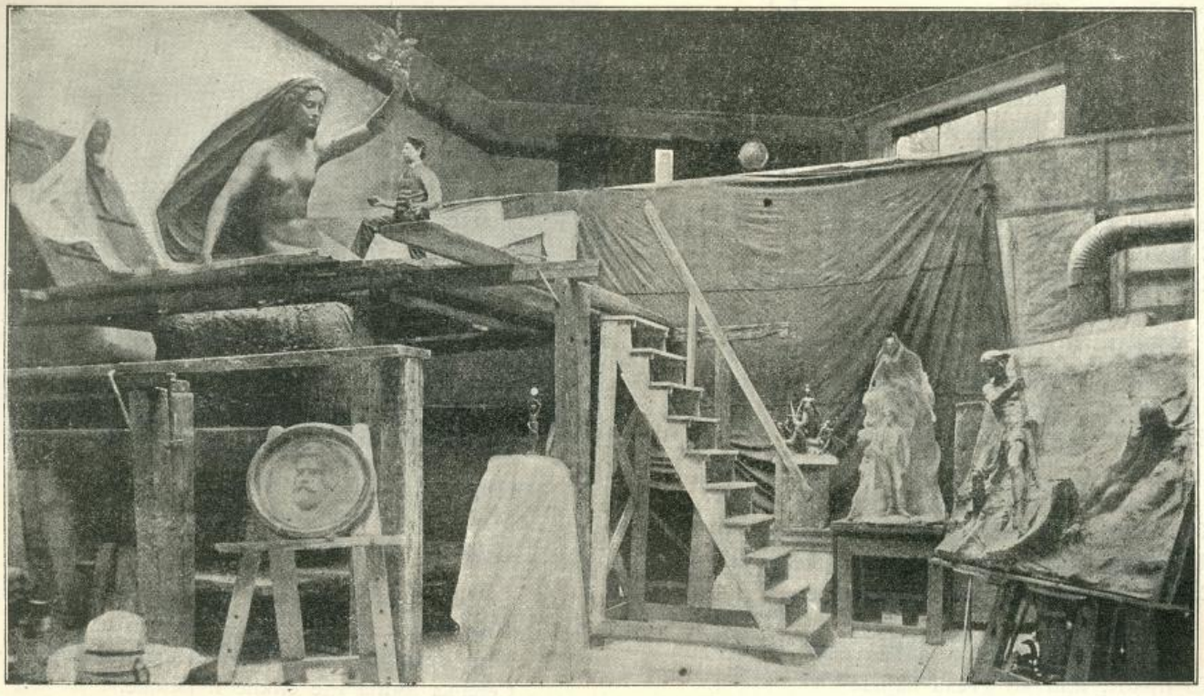
Дани су пролазили брзо! Када се расцветао јоргован, он се налазио с њом увече, завлачили се у његово шибље, седали на земљу и шапутали, дуго шапутали...

Пре два вечера, кад је магла пала први пут, ишао је са једне кондиције: спустио главу и псовао маглу, која му је лудачке мисли уливала у главу... Неко се јаче очеша о њега. Подиже полако главу и спази њу — Злату — како се прибила уз неког ћелавог, напомаћеног старкељу! Стао је... Ухватио се грчевито прстима за прса и хтео је да рикне од бола!... Кад се прибрао, потрчао је да види куд иду, али их већ беше нестало...

*

— Ако одем, све је свршено! — прошапутао је по стоти пут и страшне мисли ишле су једна за другом. Оне су га опоминьале на прво познанство, на ноћи, на мирис јоргована, на године; оне су га опоминьале на њезине мајушне руке, на миришљаву косу, на пуначке усне... Косу је чупао и плакао!...

Један стари часовник куцао је полако на столу, и његово је куцање страшно продирало кроз тиху со-

Радионица И. Залца

бицу! Велика казаљка ишла је полако; мала је већ била на четири! Гледао је, унезверено и са страхом, у велику казаљку... А кад је дошла на четири, — скочио је са столице да је изломи и сасвим уништи: хтео је да нема времена!

Чуло се монотоно, страшно: куц-куц, куц-куц! Стојан Јанковић стајао је у собици, бацао очајне погледе на ствари, на под, као да је од њих тражио помоћи; али казаљка иде, иде... Најзад се прибрао и изишао је полако из собице, а снажно тело тресло му се. Плакао је...

Људи се згурили, подигли јаке од капута, штитове од кише завукли под мишке и мисле на: хлеб, болест, љубав, страст, смрт, живот!...

Понеко весело лице појави се и брзо се изгуби у магли!...

Он није видео људе, — гурао је све од реда, ударао се... Мислио је на онај тренутак, кад је загушеним гласом упитао: — „Кад ћемо се наћи?“ и кад му је она одговорила: „У четири бићу код железничке станице!..“

Она је стајала поред ограде, кад је он стигао. Цупкала је нервозно једном ногом, а десну је руку затурила на леђа... Кад јој сасвим приђе, она отпоче да певуши дрхтавим гласом неку сокачку песмицу...

— Хајдемо поред Саве! — рече му она тихо после поздрава; стисла усне јаче него обично и гледала га испод ока... — Ја волим маглу! Она је поред Саве најгушћа!

— Ја је се бојим! — чуо се промукли Стојанов глас...

Пошли су.

Тешка магла ширила се свуда око њих. Она је давила људе, притискала им прса...

Стојан је ћутао, завукао руке у џепове, подигао јаку и гледао преда се. Није имао храбрости да проговори.

Она је и даље певушила...

— С ким си прексиноћ била? — најзад је упита промуклим гласом и тешко предахну, као да је хтео да заплаче.

— Ја? упита и глас јој задрхта...

— Ти!... Ти!...

— Ни с ким! — и погледа га са страхом. Каква су то питања?...

Њему нешто забруја у прсима и глави; хтео је да скочи на њу, да је удави, али се ипак савлада.

— Што не кажеш?... Признај!... Чу се дубоки грудни глас који је крклао као да је хтео да га удави.

— Па добро!... Њене се усне још јаче стиснуше; зубићи, ситни зубићи, појавише се и она се горко насмеши. — Била сам с њим! Са пензионаром... Преко усана јој пређе чисто презрив осмејак и она довршн: — Кад хоћеш баш да знаш — били су гладни!...

Осетила је како је неко дохватио снажно за врат, њен танки лепи врат, и стеже га... Погледа Стојана Јанковића најпре смешећи се, али се после уозбиљи... Поче да крклја, очи се напунише сјајним сузама, а мајушно, пуначко тело затресе се:

— У помоћ! У помоћ!... Глас јој беше пискав, страшан, и оде далеко кроз тамну, тешку маглу.

И он се уплаши од тога гласа и пусти јој врат...

Готово паде преда њ: — „Били су гладни!.. Били су гладни!...“ Али је само чула како до ње допире, све издаље, плакање, јецање и питање: — „Зашто? Зашто?..“

Хладна магла продирала је кроз мозак, кроз срж од костију и притискала улице, куће, људе...

Неискрене Песме

1.

Хајдемо, драга, кроз свет јадовити
Ја и ти само са сумњом у души,
С јадом на срцу, без суза у оку,
С несрећом својом што нас тако гуши.

Хајдмо, о, хајдмо да лутамо вечно
Кроз свет, кроз јаук што мирише крвљу,
Кроз мркло светлост заосталих нада,
Пустињу душе од пламена сувљу.

Па ту у јаду и дубокој тузи
Храбримо себе и сатримо наду
На бољи живот, и с циничким смешком
Спремајмо себе — неизбежном паду.

Ал мисо једна нек у нама траје
Ко пркос, или ко утеха ваљна:
Звиждаће ветар кроз лобање наше
Песму о јаду два срца очајна...

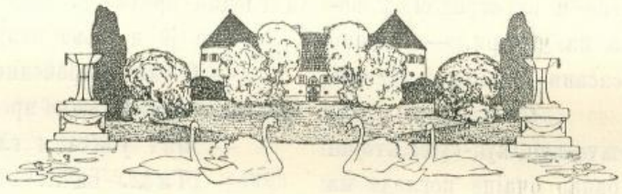
2.

Нек буде тако као што ти желиш....
Ти тражиш мира... И сан један цео —
Да, сан је био — као и све снове,
Покриће сињег заборава вео.
И биће тако, као што си хтела,
Да, сан ће бити — наша прошлост цела.

Ти тражиш мира... и ја ти га дајем,
Ал не знам себи да ли могу дати;
Да л' могу и ја мир жуђени наћи —
Мир мртва роба и срца што пати?
Да ли ће бити као што си хтела?
Да ли ће у мир пасти прошлост цела?

Ти тражиш мира.... Ал мир твој ће бити:
Мир трула гроба, где се авет диже,
Мир мрачног кута, без светлости јарке,
Сећања змија где сикће и гмиже,
Где тужно цвили једна прошлост цела...
Да, биће, драга, као што си хтела.

Ив. М. Милићевић

Из борбе за ослобођење

Од Ср. Ј. Стојковића

Молер на Лозници*)

(1813. г.)

Љуто цвиле Јадар и Лозница,
Љуто цвиле, тежак јад јадују:
„Где си данас, Богићевић-Анто?
„Где си, Анто, наш соколе сиви!
„Док бијаше, добро нам бијаше:
„Рахат нама од Турака клетих,
„Не смедоше Дрине прелазити,
„Нит' из Јадра робље одводити;
„Откад тебе, Анто, изгубисмо,
„Од тада се у црно зависмо,
„Многе јаде од њих дочекасмо;
„Пак се ево посилили Турци:
„Преко Дрине војску пребацили,
„На превару Лешницу узели,
„Па сад иду на Лозницу белу:
„Лозницу ће огњем сагорети
„И сав Јадар грдно поробити,
„Те исећи и старо и младо.
„Тешко нама без тебе, соколе!"

То дочуо Молер војевода
У Лозничком шанцу големоме,
Па Молеру мило не бијаше:
Мало му је у шанцу дружине,
Мало људи, осам стотин' друга;
А грдна је сила у Турака:
Сам се дигô везир Дерендели,
Силни везир од Босне поносне,

*) *Молеру* је било име *Петар Николајевић*, а надимак „Молер", по коме је он уопште познат, дошао му је од ранијег заната његова. Помиње се да је он у Београду „шарао конаке дахији Кучук-Алији". Родом је из Бабине Луке у Ваљевском округу, а стриц му је био Хаџи-Рувим, Боговађски архимандрит, који беше међу првим мученицима што падоше од обести дахиске (1804. г.). Молер се одликовао као јунак у бојевима првога устанка, па је још 1807. постао *војводом* једног дела Сокоске нахије. А по смрти Анте Богићевића, војводе Јадранског, буде одређен да брани Лозницу. Његова јуначка одбрана Лознице (1813.), која је опевана у овој песми, стекла му је славу (в. његову биографију у Милић. Поменику).

† Р. Пејатовић — Борац на умору

Покрај Дрине окупио војску,
Окупио, кажу, сто хиљада
Од све Босне и Херцеговине,
Па он шаље преко Дрине војску,
Да Лозницу узме и пороби.
Ал' је Молер српски соко сиви,
Не пониче, већ јунак покличе,
Те соколи Јадар и Лозницу:
„Не бојте се, Срби браћо драга!
„Док је мени у шанцу топова
„И Јадрана на гласу јунака,
„И док ми је млађанога Боје,
„Дивна синка Богићевић-Анте,
„Неће Турци Лознице узети,
„Нит' у њојзи конак учинити;
„Ако Бог да и срећа од Бога,
„Те ми помоћ из Шанца придоће,
„Вера моја, разбићемо Турке,
„Пак ће Дрину воду зајазити,
„Лешинама Дрину испунити!"

Мало било, за дуго не било,
Ал' ево ти силне турске војске;
Како дође, бој заметат' поће:
На шанац су Турци кидисали,
Са свих страна шанац опасали,
Па га бију топом и кумбаром.
Ал' је Молер јунак од мегдана,
А момци му соколови сиви,
Дивно бране шанац и Лозницу,
Те Турцима ни прићи не даду,
А камо ли шанац освојити.

Када виде везир Дерендели,
Где ће силну сатарити војску,
Сатарити, шанца не добити,
Лукав везир, о превари ради,
Па он шаље Зворничког владику
И са њиме бега Хаџи-бега,
Те Молеру 'вако поручује:
„Чу ли мене, Петре војеводо!
„Предај мени шанац и Лозницу,
„Предај ми се и не гини лудо,
„Ја ћу теби живот опростити,
„Опростити теби и момцима,
„Од мене вам лоше бити неће;
„Да се браниш, одбранит' се нећеш,
„А да бежиш, побећи ми нећеш;
„Јер тако ми турске вере тврде!
„Сву ћу моју покренути војску,
„Лозницу ћу белу разорити
„И твојега шанца освојити,
„Пак и тебе жива ухватити,
„Твоју русу укинути главу!"
Грохотом се Молер пасмејао,
Па владици 'вако беседио:
„Бог ми с тобом, пречасни владико!
„Везир хоће, што бити не може:
„Како ћу се жив предати Турком,
„Жив предати себе и дружину,
„Тврди шанац и Лозницу белу,
„Кад јуначки образ не подноси?
„Већ ти кажи од Босне везиру:
„Нек нас пусти изић' ка својима
„Под оружјем и опремом бојном,
„Биће добро по нас и по Турке;
„Јер тако ми Бога истинога!
„Ако ли нас везир пустит' неће
„Под оружјем свијетла образа,
„Нама ј' овде свакојако мрети,
„Ал' се живи у руке не дамо,
„Већ на Турке уд'рићемо слепо,
„Па ко издре, бар ће однет' гласе:
„Како Србин уме гинут' славно
„За крст часни и слободу златну!"

Залуду им беху разговори,
Јер се везир посилио грдно:
Хоће српске момке и оружје,
Хоће жива војводу Молера,
Или жива, ил' његову главу,
Да с' похвали цару у Стамболу,
Како 'но је рају саломио
И Лозницу на сабљи добио.
Пак се везир собом подигао,
Преко Дрине сву превео војску,
Те кидише на Лозницу белу;
Све буљуци кано и облаци
Навалили ода свију страна,
Па све тешње шанац опасују;
Љуто бију топом и кумбаром,
Љуто бију, шанац разваљују,
Лозница се из темеља љуља;
Дању бију од јутра до мрака,

А по ноћи постављају страже,
Тврде страже, читаве буљуке,
Да ни гласник промаћи не може.

Тако траја три недеље дана.
Храбро с' бране српски соколови,
Храбро с' бране и сатиру Турке;
Ал' се српска проредила војска,
Изгинуле најбоље тобџије,
А нестало хране и џебане;
Пак се Молер грдно забринуо,
Где од Шанца помоћ не долази.
Седе јунак, ситну књигу пише,
Не пише је, чим се књиге пишу,
Већ је пише крвљу од образа,
Књигу пише Шанцу бијеломе,
Комендату Марковићу Сими:
„Кнеже Симо, што си зачамао
„И у Шанцу затворио војску?
„Ил' не чујеш, или ти не хајеш,
„Где су Турци Јадар преузели
„И Лозницу војском опасали?
„Грдна сила на нас навалила,
„Пола ми је изгинуло војске,
„А нестало хране и џебане:
„Не можемо шанца одржати;
„Шаљи помоћ, ако Бога знадеш!
„За три дана и три ноћи тамне,
„Држаћемо с' јоште како знамо,
„А онда нам друге бит' не може:
„Ил' изгинут', или се предати
„И Лозницу Турком упустити;
„Не жалиш ли Молера војводу,
„Ти пожали ове момке дивне,
„Који 'но ће млади изгинути,
„И пожали Јадар и Лозницу,
„Јера ће их Турци сагорети
„И децу им робљем учинити."
А кад Молер књигу накитио,
Предаде је добром књигоноши:
Узе књигу Пецо из Клубаца,
Кроз турску је промакнуо стражу,
Однесе је Шанцу бијеломе
На колено Марковићу Сими.

Чека Молер три бијела дана,
Ал' од Шанца ни гл са ни јава!
Брижан Молер, из шанца погледа,
Сваког часа помоћи се нада;
А бију се момци соколови,
Бију с' они кô лавови љути,
Храбро с' бију, шанац одбрањују;
Соко Бојо допануо рана,
Ал' се бије, кô да рањен није,
И соколи момке и дружину;
Често они из шанца излећу,
И пред њима Богићевић Бојо,
На ханџаре дочекују Турке,
Па их секу и десно и лево,
Докле им се не уморе руке;
А тада се у шанац враћају
Крвавијех ножа до балчака
И крвавих руку до рамена.

Кад четврти данак осануо,
Виде Молер да помоћи нема,
Па је јунак сетан невесео,
Из ока му суза провирује:
Жао њему верних момака,
Посусташе од умора тешка;
Нит' седоше, нити починуше
За три дана и три ноћи тамне,
А ниједан хлеба не окуси,
Нит' обиде хлађане водице;
Соколима мука додијала,
Ал' су они тврђи од камена:
Трпе глађу и јуначку жеђу,
Нити који речицу беседи.
Тада Молер момке сакупио,
Па овако њима проговара:
„Браћо моја и дружино драга!
„Није вајде, овако с' не може
„Грдној сили турској одолети
„Без помоћи и џебане бојне;
„Ја се Турком жив предати нећу:
„Волим своју главу изгубити,
„Нег' Турцима срамно робовати!
„Ал' ми жао вас, таких јунака,
„Што 'но ћете залуд изгинути,
„Изгинути, ништа не добити
„А Лозницу Турком оставити;
„Већ ви, браћо, како вам је драго!
„Са своје вас ево скидам душе,
„Нека сваки собом господари:
„Хоћете ли Турцима у робље,
„Ето вама у пољу Турака,
„Ид'те, браћо, просто вама било!
„А ко неће, нек са мном остане,
„Да јуначки заменимо главе!"
Ту сви момци ником поникоше,
Не пониче Богићевић Бојо,
Већ војводи 'вако проговара:
„Хвала теби, Петре господару!
„Хвала теби на савету твоме,
„Али нама друго не остаје,
„Него с тобом поћи и умрети:
„Боље нам је мушки изгинути,
„Нег' Турцима бити измећари!"
Кад то зачу Молер војевода,
Мило њему, па збори дружини:
„Онда чујте, што ћу вама рећи:

Манастир Благовештење у Забелу

„Када буде ноћи у поноћи,
„Шанцу ћемо отворити врата
„И на једну ударити страну,
„Па ко издре, весела му мајка!“

Данак прође, тамна ноћца дође,
А мрак густи паде по околу,
Те прекрили све поље Лозничко
И обави сву турску ордију.
А кад било ноћи у поноћи,
Ни месеца, ни звездице сјајне,
Свуд облаци небо затворили,
А спусти се киша из облака.
На шанцу се отворише врата:
Молер напред, и момци за њиме
С ханџарима у десници руци,
А позади Богићевић Бојо
На кулашу коњу великоме,
Иду они тихо и лагано,
И турској се приближују стражи.

Кад на прву стражу наиђоше,
Потегоше оштре јатагане,
На сањиве Турке нападоше,
Уч с турске полетеше главе.

Пак на другу стражу ударише:
Забун уђе у Турке на стражи,
Нити виде откуд Срби бију,
Нити знају на коју ће страну;
Љуто секу српски соколови,
Многу турску главу укинуше,
Докле себи пута прокрчише.

Ал’ да видиш јада и невоље!
Кад на трећу јуришаше стражу,
Узбуни се сва турска ордија,
Полетеше Турци са свих страна,
Јунацима да препрече пута;
Стоји севак огња из пушака,
Стоји звекет оштрога оружја,
Бију Срби, ал’ бију и Турци:
Многи своје главе погубише,
Многи грдних допануше рана.

Тако њима Бог и срећа даде,
Кроз ордију пута начинише:
Славни Молер и млађани Бојо
С две стотине српских соколова,
Што осташе у животу своме,
Сви рањени и искрвављени,
Гучева се срећно дохватише.
Нек је слава таким јунацима,
Што јуначки живот не жалише,
Јер робоват’ Турком не хтедоше!

Карикатуре

Сопствена свест ми личи на бедну панораму
Већ овешталих слика, што се све већма хаба,
Јевтиним задовољством што ми разбија чаму;
Ту јадне креатуре измишља машта слаба,
А јавна жена каква представља прву даму.

Једна отужна боја немара преко ствари
Ствара се. Све ми сада личи на једно исто.
Свака идеја лепа брзо се, чудно квари
У мени самом сада, и извориште чисто
Негдашњих снова талог живота прља стари.

Данас ми људске речи што хоће да убеде,
Да воде, — звуче тоном досадних перифраза,
Ја не верујем више у радост ни у беде;
Верујем у нāг живот што звук напуклих база
Даје, у чулност своју и нагон што нам следе

И што нас гоне, муче, док не испију снагу
И оставе нас, најзад, уморне, мирне, боне.
Осетим и ја, каткад, чистоту срца благу,
Лајички живот, ал’ с њим и часе монотоне,
Отужне, дуге, што ми похоту крате драгу.

Осећам да ми данас већ врло тешко пада
Да волим оно што сам толико некад волō!
Брзо се прља, груби у овом свету јада.
Осећам да сам давно и много што преболō,
И срећна прошлост да је сирота прошлост сада.

Банални живот овде деформисō је редом
Принципе мисли мојих, циљева мојих нада,
Покрио свет идеја завесом једном бледом,
Створио циркус жеља, прохтева који влада
Укусом духа што је пао под општом бедом.

Тако се бели вео са чедних снова свлачи,
С вољених ствари што ми излазе сада голе.
Ја видим како све то жалосну пропаст значи
И ниске страсти стално како ме вуку доле,
А хоризонат мисли лагано да се мрачи.

То је силазак земљи где многа крв ми лопи,
Безброј идеја, нада, нежности где ми лежи;
То је мистика што ми и ум и срце топи
И тупи ритам смрти, заборав њен што свежи
Уморну свест ми, која отров сазнања попи.

Борац слободе пуне за царство снова, ја се
Спуштам по степенима тамници, с оковима,
Побеђен, миран наспрам времéнā што се г се,
Којима служих верно и свима соковима
Живота свога. Знаци младости већ не красе

Дȇла ми која време лагано руши, дроби.
Никада можда нећу са добрим снима више
У друштву бити, нит ће под сенком мрачне коби
Пресахнут' сузе ноћне у дане сплина, кише
И чудна срећа доћи под сунцем у слободи.

И у болести тела и духа чудне слике
Искрсну, па се смраче, савести игру воде,
Да изобличе целу лепоту и толике
Напоре и прегнућа живаца, сна, слободе,
И наговесте свему жалосних врāна клике.

Ја гледам младост своју с осмехом бледе сете
Како не личи више на прву младост моју,
И гледам љубав своју комично како плете
Конце сујете, моћи уображене, своју
Машту, са којом слике глупости често лете.

Те сени играју се мноме и ја са њима.
Ал' све то ствара живот опао, црн и мрзак.
Све што од свега прошлог у моме духу има
То је жалосна срећа да будем пуст и дрзак
И сагорелих снова да гледам прамен дима.

Сима Пандуровић

СИД

Трагедија у пет чинова, написао П. Корнеј, с француског превео Н. Марјановић

(НАСТАВАК)

ДРУГИ ЧИН

ПРВА ПОЈАВА

Дон Аријас. Гроф

Гроф

Признајем то вама да, кад њега ружих,
Пренагљеношћу се мало већом служих.
Ал', кад све се деси, удар је без лека.

Дон Аријас

Нек вам се покори краљу смелост прека;
Он је ту умешан, и жеље за се
Да му гнев огроман осетите на се,
А вас нема који честито да бране.
Ред увређенога и увреде дане
Изискују од вас послушности доста,
Што задовољења више нису проста.

Гроф

Краљ може, по вољи, лишити ме жића.

Дон Аријас

Згрешисте жестином каквога младића.
Послушајте краља да му се гнев толи;
Он рече: „То хоћу.“ Краљ вас и сад воли.

Гроф

Да бих, господине, очувō глас како,
Не слушати није грех велики тако;
Ма колики био, заслуге је више
Но што је потребно да ми њега збрише.

Дон Аријас

И кад се учини значајнога ичег,
Краљ с тог поданику не дугује ничег:
Сувише сте таšти; знајте, дужност каже
Да служити краља сваком се налаже.
Пропашћете с таквим поуздањем кривим.

Гроф

То вам не верујем пре но што доживим.

Дон Аријас

Треба да краљевске бојите се власти.

Гроф

Овог неће један дан да упропасти.
Нек сву своју силу за казну ми дигне,
За мном и државу пропаст ће да стигне.

Дон Аријас

Шта, краљева сила не плаши вас тако —

Гроф

Скиптар би без мене изгубио лако.
Личност ми код њега нешто више значи,
Моја смрт за собом његов пад повлачи.

Дон Аријас

Уразумејте се, слушајте што рекох:
За вас добар савет.

Гроф

Већ га и сам стекох.

Дон Аријас

Па шта да му кажем носећи вест нову?

Гроф

Реците на бешчаст не пристајем ову.

Дон Аријас

Ал' краљеви хоће слушати се, знате.

Гроф

Што је било било, нек се речи скрате.

Дон Аријас

Због ом, кад не успех спасти вас од слома.
Ловором покрити, бојте се још грома.

Гроф

Чекаћу без страха.

Дон Аријас

Ал' ће да вас згоди.

Гроф

Нек бар дон-Дијегу моја казна годи!
Кога смрт не плаши не боји се претње:
Храброст ми презире невоље и сметње;
И могу ми срећу узети из власти,
Ал' никад не пристах на живот без части.

ДРУГА ПОЈАВА

Гроф. Дон Родриго

Дон Родриго

Чуј ме, грофе.

Гроф

Шта је?

Дон Родриго

Нек не сумњам више.
Знаш ли дон-Дијега?

Гроф

Да.

Дон Родриго

Чуј! Али тише:
Знаш ли да тај старац би знамење ново
Храбрости и части за род? Знаш ли ово?

Гроф

Можда.

Дон Родриго

Гнев из ока овај ми, не мало,
Знаш ли да је крв му? Знаш ли?

Гроф

Шта ме стало!

Дон Родриго

Четири корака, па виде шта тражиш.

Гроф

Млади хвалисавче!

Дон Родриго

Немој да се дражиш.
Истина је, млад сам, ал' се врсним људ'ма
Годинама срце не мери у груд'ма.

Гроф

Да се са мном мериш! Шта те на то доне,
Ти ког не видеше да оружја поне?

Дон Родриго

Човек кô ја што сам одмах се покаже:
Ти мајсторски удар за огледе траже.

Гроф

Па знаш ли ти ко сам?

Дон Родриго

Да, сваки сем мене
На глас твог имена запрепашћен блене.
Тисуће ловора што ти скрише главу
Као да ми пропаст износе на јаву;
Ја дрско нападам непобедност нагу,
Али ће ми храброст позајмити снагу,
Немогућност очев осветник надвиси;
Ма да непобеђен, непобедљив ниси.

Гроф

Тај јуначки пламен, при говору твоме,
Из твог ока никад не измаче моме,
Ја те као дику Кастилије ценим,
И радо ти хтедох ћерку да наменим.
Знам за твоју љубав, па сам срећан саде
Што видим да она пред дужношћу паде,
Не ослабив' дејство јуначког ти жара,
Те ти врсност цéни мојој одговара;
И, желећи зета витешког за себе,
Ја се не преварих изабравши тебе.
Ал' ми те је жао већ с тим дрским делом,

И, жалећ ти младост, дивим ти се смелом.
Остави тај оглед, кобност му је јавна,
Лиши ме те борбе која није равна:
Та победа славу за мене не спрема,
Тријумф је без славе, опасности л' нема;
Вероваће вазда да си свладан лако,
А ја с твоје смрти вечно бих те плакô.

Дон Родриго

Срамно сажаљење прати храброст твоју:
Стрепи ми за живот ко част узе моју!

Гроф

Одлази одатле.

Дон Родриго

Без речи почети...

Гроф

Зар си сит живота?

Дон Родриго

Зар се бојиш мрети?

Гроф

Хајде, имаш право; кô одрод се криви
Син што част очеву ма и трен преживи.

ТРЕЋА ПОЈАВА

Краљевићка. Химена. Леонора

Краљевићка

Смири се, Химена, утишај те јаде,
Покажи се стална у несрећи саде,
После слабе буре имаћеш већ покој;
Мали је тај облак што ти смрачи спокој,
Одложену срећу не изгуби млада

Химена

Само на јад срце што сме да се нада.
Изненадна бура, морској тишми сметња,
Бродолома нам је извеснога претња;
Пропашћу у луци, сви ми знаци кажу.
Бех љубљена, љубљах, оци нам се слажу;
И ја вам доставих те новости јаче
У кобном тренутку кад се распра заче
О којој су вести, тек што до вас дошле,
На срећу ми наду већ рушити пошле.
Частољубље худо и помамо клета
Чија тиранија најврсније слета;
Немилосна части, од среће ми јача,
Како ћеш ме стати уздаха и плача!

Краљевићка

Ништа се ти не бој сваће која прасну:
У тренутак дође, у тренутак згасну;
С много је галаме, мора да се смири,
Пошто и краљ хоће да их већ помири.
И ти сама видиш да се залуд трудим
Да на уштрб тузи наду ти пробудим.

Химена

Никаквога добра од тог помирења:
Бешчашће не може у част да се мења.
И залуд су туна моћ и мудре речи,
Привидно ће само да се зло залечи:
Мржња коју срце у дну своме свија
Само ће се жешће крадом да развија.

Краљевићка

Брак коме Родриго са Хименом смера
Њиних ће отаца сву мржњу та тера,
И ваша ће љубав у срећноме браку
Ту неслогу њину уништити јаку.

Химена

Више но се надам, исто желим слепо:
Дон Дијего горд је, а знам оца лепо.
Видим где се суза нездржана проли:
Будућност ме плаши, а прошлост ме боли.

Краљевићка

Зар с немоћног старца те слутње те свише?

Химена

Родриго је храбар.

Краљевићка

Премлад је, шта више,

Химена

При удару првом храбри су већ таки.

Краљевићка

Па ипак нек страх те не обузме каки.
Сувише те воли да ти створи слутњу,
И с две само речи расућеш му љутњу.

Химена

Бôли ће, не чује л', грдни ми се стећи;
Ако ме послуша, шта ће пак за њ рећи?
Зар такав какав је да отрпи ругу!
Било да ме чује, било презре тугу,
Збуњеност ил' срам ће душу да ми пече,
И да ме послуша, и да ми одрèче.

Краљевићка

Химена је врла, и, шта било блиско,
Не допушта себи да помисли ниско:
Ал', пре но се буду помирили када,
Ако ти драгана ја притворим сада,
Те му спречим дејство од храбрости ове,
Да то твоме срцу бол не изазòве?

Химена

Ах, гôспо, ја више не бринух вам таде.

ЧЕТВРТА ПОЈАВА

Краљевићка. Химена. Леонора. Паж

Краљевићка

Родрига ми, пажу, доведите саде.

Српкиње из Скопске Црне Горе

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ ЗЕВИЈАН * БЕОГРАД

Паж

Гроф Гормас са њиме —

Химена

Боже, страх ме дође!

Краљевићка

Реците.

Паж

Заједно из палате пође.

Химена

Сами?

Паж

Да, и као да у свађи бише.

Химена

Биће се, без сумње — нашто речи више?
Опростите, гдспо, журити ми треба.

ПЕТА ПОЈАВА

Криљевићка. Леонора

Краљевићка

Ах, ал' ми се душа немирна колеба!
Жалим је несрећну, зане ме њен драги,
Љубав опет пламти, оде ми мир благи.
То што ће Химени Родрига узети
Уједно ми рађа наду и бол клети;
И тај њихов раздвој, што га жалим вајно,
Ипак срцу моме чини миље тајно.

Леонора

Велика врлина што вам душом влада
Зар, љубави ниској подана, да страда?

Краљевићка

Не зови је ниском кад ликује, мноме
Овладавши сјајно, у тријумфу своме;
Драга ми је, штуј је; и с врлине страдам
Што се бори с њоме, па се ипак надам;
И срце ми, наде неспасено ове,
Драгог, од Химене изгубљеног, зове.

Леонора

Зар се лишавате храбрости вам краса,
И зар већ здрав разум губи код вас гласа?

Краљевићка

Ах, како ми мало сав тај разум вреди
Кад слађани отров срце ми не штеди!
И, кад почне бољку болесник да воли,
Како га лек плаши што ту бољку толи!

Леонора

Тај бол вам је мио; над вас заве бедан;
Али вас Родриго ипак није вредан.

Краљевићка

Знам то и сувише; кад врлост одступа,
У љубавној ласци, знај, срце се купа.
Ако се Родриго кô победник врати,
Том ратнику славном победу ускрати,
Тад ће моја љубав сав стид да уштеди;
Шта му више смета кад грофа победи?
Замишљам у себи да и мања дела
Краљевина цела свладаће му смела;
Да је на престолу већ Гренаде лепе
Уз Мавре што ода њ, љубећи га, стрепе;
Да Арагон новог освајача прима,

Као и Португал; да му глас занима
Земље преко мора с победничких дела,
И да крвљу својом Африка му цела
Ловор орошава с трепетом и страхом,
Свијајући главу пред славом му плахом;
Речју, од Родрига очекујем оно
Што предања вел̀е да је јунак поно̀;
Кад победа ова славом га окружи,
Он ће ми за дику љубави да служи.

Леонора

Ал' видесте, го̀спо, шта све руком спрема
После неке битке које можда нема.

Краљевићка

Родриго је вређан, гроф му вређач оста,
Заједно су пошли: зар то није доста?

Леонора

Биће се, желите л', ал' да ли би мого̀
Родриго да тако прослави се много?
Шта ћеш, луда сам ти, сан ме будну слета;
Видиш каква зла ми спрема љубав клета;
Ходи са мном амо да ми лечиш чаму,
И у тој ме тузи не остављај саму.

ШЕСТА ПОЈАВА

Дон Фернанд. Дон Аријас. Дон Санчо. Дон Алонзо

Дон Фернанд

Зар је гроф охоли неразуман тако
Да мисли е грех се тај опрашта лако?

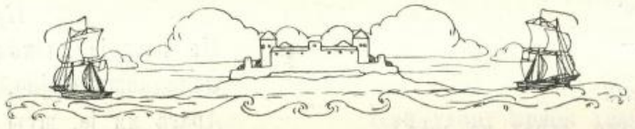
Дон Аријас

У ваше му име дуго зборих туна;
Учиних све, сире, не успех ни труна.

Дон Фернанд

Боже, зар поданик један мало види
У том частољубља да се мени свиди!
Вређа дон-Дијега, нит' се краља боји,
Зар он моме двору законе да кроји?
Нека је он храбар и војсковођ чувен,
Знаћу ја казнити ко је год надувен:
Да је сушта храброст, бог и битке саме,
Знао би шта значи не хајати за ме.
Ма какве кривице да је бесрам цео,
Испрва сам блаже поступити хтео:
Али сад идите, јер проигра свега,
Одупро̀ се ил' не, затворите њега

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Поремећен план

из збирке „У родном крају“

А. Петефи

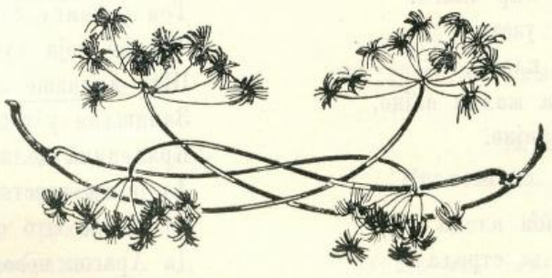
Једном и ја путов'о сам кући —
Хтеде срце од радости пући.
Целим путем, као сан на јави,
Дивне слике снов'о сам по глави;
Премишљ'о сам кроз сутон и таму:
Како своју да поздравим маму,
Коју нисам видео одавно...
Сад јој идем... ах, та то је славно!

Кад је видим, шта јој прво каз'ти?
Нешто мило, топло, пуно сласти. —
Какве речи, које прве звуке,
Да прозборим, кад рашири руке
Она, — мати, којој вечна хвала,
На недрима што ме одњихала...

Једна мисо̀ следила је другој.
И док сам се око плана врз'о,
По путањи прашњивој и дугој,
Кола моја одмицаху брзо...

Тренут само, тренут један, два ли,
И кад ступих у собичак мали,
А преда ме појави се мама,
Ћутећ вишах на слатким уснама
Својој милој нани —
Као плод на грани...

М. П.

Најновије катастрофе од земљотреса

— Проф. Јеленко Михаиловић —

Асистент Универзитета

(свршетак)

Седми по реду био је онај велики земљотрес од **22. марта (4. априла) 1904. у Маћедонији,** који је захватио и целу нашу Краљевину, а својом плеистосеисном зоном околину Врање. Земљотресни таласи били су тако снажни, да се то опажало код многих сеизометара у Јевропи. Проучавања тога потреса, која смо учинили на лицу места и после тога, довела су нас до резултата: да је то био у самој ствари велики земљотресни рој, који је отпочео реченог дана око поноћи и трајао све до 16. децембра (29. дек. п. н.) 1904. Два најјача потреса првога дана, од којих је други био јачи, произвела су велике штете у рушевинама многих зграда у Врању, Ристовцу и околини. Поред обале Мораве код Ристовца било је великих пукотина у земљи дугачких по 100 до 254 мет., дубоких 3 до $3^1/_2$ м. а у ширини 20—30 см. Из тих пукотина избијали су грдни млазеви воде са муљем и наградили су се многи пешчани кратери. Самосталних потреса, које сам утврдио тога дана, има 15 и падају у ове часове: око 2^h по поноћи (врло лак); 11^h 4^m (лак); 11^h 5^m (одвећ јак, рушење димњака); 11^h 6^m (врло јак); 11^h 8^m (врло лак); 11^h 10^m (врло јак); 11^h 8^m (врло лак); 11^h 10^m (врло јак); 11^h 15^m (врло лак); 11^h 27^m (одвећ јак, рушио куће, обарао кровове, по калдрми у Врању избијала вода на пет места, у становништву права паника; најјачи удар трајао је 35—40 сек.); 11^h 32^m (умерен); 11^h 39^m (лак); 12^h 1^m (умерен); 12^h 19^m (лак); 1^h 57^m (лак); око 4^h (лак); око 11^h 30^m у вече (врло лак). Потреси су се јављали и 23., 24., 25., 26., 27., 28., 29., 30. и 31. марта; 1., 2., 11., 12., 22., 25., 29. априла; 3., 5., 28. маја; 4., 28. јуна; 4., 10., 11., 14., 18., 21., 22., 23. јула; 12. августа; 16. октобра; 14. и 16. децембра 1904. Тај земљотрес (22. марта 11^h 27^m пре подне) распростро је своје опасно делање у обиму простора од 12 хиљ. квадр. килом., све до српско-турске границе. Предео најјачег опустошења, плеистосеисна област, налази се

Српска задруга из Скопске Црне Горе

јужно од планине Рила у долини Струме код Џумаје и Кресна, за тим источно од Перим-Дага и западно од планине Малеша у пределу Османије и Кочана. Турско село Османије, које је било на главној линији прелома, готово је сасвим уништено. Ту је погинуло 21 лице а 26 лица рањено, а осим тога порушено је око 1000 грађевина. Тако исто налазе се у рушевинама 10 села у казама: Печевској, Горњо-џумајској и Разлошкој. Погранични стражари на бугарској граници причају, да се за време тога потреса одроњаваху грдне стене са највиших врхова и сурваваху се у долине. У опште из свих делова Балканскег Полуострва, на западу до Битоља, на истоку до саме обале, има извештаја о простирању тога потреса. И код овога земљотреса имамо исти случај као и код онога од 23. јуна (5. јула) у Солуну. Само је код ове земљотресне катастрофе радио читав низ линија прелома, од којих се најважнија нарочито истакла низом топлих извора. Она се у главном поклапала са термалном линијом у пролому Струме и у главном чини праву епицентралну област. Ту у теснацу код Кресна показала су се силна делања удара: пут на десној обали Струме био је разорен у највећем делу, ту није било само јако покретање у брдским странама, већ су обаране ко-

лосалне стене тако, да је пут био претрпан небројеним блоковима стена, који су износили по 100 куб. метара!

Прошла година донела је три велике земљотресне катастрофе, од којих је прва наступила **22. марта (4. апр.) 1905. у Индији**, у долини Панџаба. Катастрофа је тога дана наступила у два главна удара: један после поноћи, а други око подне. Ну преко целога дана јављали су се и слабији потреси, па су се тако са променљивом јачином обнављали све до 21. априла (3. маја н. ст.) 1905. Прави катастрофални удар био је онај по поноћи, који је починио највише штете и у људским жртвама, и у рушевинама грађевина, и у променама Земљине коре. Највише су страдали велики индијски градови: Дарисала, Кангра и Лахори у сливу реке Индуса. Највише је света пропало у Кангри. Стотинама људи пропадало је у земљу, која се на махове отварала и гутала људе, куће и стоку. Земљотрес је за тренутак рушио највеће грађевине, па су те рушевине претрпавале становништво, које је тада спавало најбољим сном. По службеним подацима ту је изгинуло на 10 000 становника. У Дарисали је погинуло око 5000 становника, од којих је нешто пропало у земљу, а нешто поубијано рушевинама. Дешавало се, да се по стотинама несрећних становника скупљало у гомиле тражећи помоћи један од другога у неописаном страху, па их је у тренутку нестајало са лица земље у пукотинама које су се тренутно отварале и затварале. Касарна је својим рушевинама претрпала стотине војника, али им се није могло прићи, ма да су се и после неколико сати чули испод рушевина гласови вапијућих за помоћ! По службеним подацима, том приликом изгинуло је по разним местима на 20 000 становника а остало их је без крова преко 200 000. И у самој Лахори погинуло је око 3000 душа. Исто тако је јако оштећена и Симла у којој је било преко 600 људских жртава. Удар се пренео на приличну даљину свуда у наоколо, па су штетне последице наступиле чак до Тибета, а на запад до Иранске висије. Предео најјачег опустошења ограничен је југо-западним билом Хималаја, јужним подножјем Хиндукуша и источним ободом Иранске висије, у главном на долину Панџаба и изворни предео Гангеса. Зона најјачих последица, плеистосеисна област, држи се југо-западног подножја Хималаја. По свима тим појавама, тај се земљотрес увршћује у тектонске. Земљини таласи тога удара забележени су на сеизмографима скоро по целоме свету. Тако су забележени: у Гранади $1^{h}\,57^{m}\,10^{sek}$; у О-Ђали $1^{h}\,58^{m}\,39^{sek}$; у Љубљани $1^{h}\,58^{m}\,40^{sek}$ (први) и $11^{h}\,27^{m}\,30^{sek}$ (други); у Београду $1^{h}\,57^{m}\,47^{sek}$ (први) и $11^{h}\,25^{m}\,39^{sek}$ (други); у Бечу $1^{h}\,58^{m}\,48^{sek}$ (први) и $11^{h}\,26^{m}\,36^{sek}$ (други); у Поли $1^{h}\,58^{m}\,50^{sek}$ (први) и $11^{h}\,27^{m}\,37^{sek}$ (други) пре подне и т. д. Јапанска влада упутила је одмах госп. Ф. Оморија, редов. професора сеизмологије у универзитету у Токију, да на самом месту проучи појаву.

Девета по реду земљотресна катастрофа наступила је **20. маја (1. јуна п. н.) у Скадру.** Према извештајима, које до сада имамо о тој појави, она је најпре отпочела са неколиким слабим ударима око $1^{h}\,45^{m}$ до 2^{h} по поноћи у Котору на далматинској обали. Око 6^{h} изјутра наступио је главни удар чији се највећи интензитет показао до граница Албаније, Далмације и Црне Горе. Нарочито је страдао Скадар на Бојани и његова околина око Скадарског Језера. За тим се област највеће јачине пренела на север до Подгорице и Котора. Штете су огромне. Погинуло је 115 становника а око 500 рањено. Скоро све грађевине порушене, по најновијим извештајима разорено је 90% кућа, па ни оних 10%, што је остало, није за становање. Становништво је избегло у поље и борави под шаторима и под ведрим небом. За време потреса отварале су се пукотине на више места и из њих кључао муљ и вода. Ни у Далмацији није било много боље. У Сушњу је порушено 29 кућа, а из 19 их се морало становништво иселити, јер су толико испуцале да се у њима не може становати. Породице станују по баракама. У Црној Гори осетио се потрес у $5^{h}\,42^{m}$ изјутра, а најјачи је био у Црмници, Бару и у опште у пределу око Скадарског Језера и Јадранскога Мора. Порушено је много кућа у Црмници, Вир-Пазару, Подгорици, Бару, Уцињу а има и људских жртава у Сотоницима, Мркојевићима и Зупцима. Потреси су се обнављали целога дана. Од Скадарске околине, као плеистосеисне области, потреси су се пренели на велику даљину у свима околним земљама. Становништво их је осетило у великом делу Босне и Херцеговине, Албаније, западном делу Ст. Србије, у пределима округа Подринског, Ужичког, Ваљевског, Моравског и Београдског наше Краљевине, у целој јужној Угарској и пределима старе српске Војводине. Тај земљотрес забележен је на готово свима сеизмографима европских земљотресних станица. Тако је забележен: у Трсту $5^{h}\,43^{m}\,32^{s}$, у Љубљани $5^{h}\,44^{m}\,15^{s}$, у Београду $5^{h}\,42^{m}\,55^{s}$, у Бечу $5^{h}\,44^{m}\,01^{s}$, у О-Ђали (Угарска) $5^{h}\,53^{m}\,23^{s}$, у Букурешту $5^{h}\,44^{m}\,29^{s}$, у Базелу $5^{h}\,47^{m}\,59^{s}$, у Гренобл $5^{h}\,43^{m}\,07^{s}$, у Страсбургу $5^{h}\,44^{m}\,49^{s}$, у Хохенхајму $5^{h}\,44^{m}\,56^{s}$, у Хајделбергу $5^{h}\,46^{m}$, у Гетингену $5^{h}\,44^{m}\,56^{s}$. Још истога дана после главнога удара наступило је и неколико споредних. Тако се потрес око 3^{h} после подне осетио у целој Црној Гори и далматинској обали, док су потреси у $3^{h}\,45^{m}$, $10^{h}\,45^{m}$ и $11^{h}\,45^{m}$ канда више били ограничени на далматинску обалу. Осим тога, потреси су се обнављали и доцније, до у јулу месецу, скоро посведневно са по једним или са више удара. Према свему, како се догодно, несумњиво је, да се тај земљотрес сматра као тектонска појава. Узрок му је до ослобођавања напрегнутог стања Земљиних слојева, услед чега је наступило померање појединих партија у планинском систему Динаре, који на северо-западу стоји у вези са Јулијским Алпима, а пружајући се у југо-источном правцу испуњују северо-западни део Балканског Полуострва. Далматинска обала представљена је са неколико уздужних, а међу собом упоредних наборитих планина. Уздужне долине, међу борама, постале су мореузима; узани врхови борâ постали су узана острва и полуострва. Уз то долазе и још неколике поплављене попречне долине, које су претворене у јако разгранате заливе, као што је на пр. Бока Которска. При тим проломима у новије геолошко доба јако су разрушене и оне преостале масе копна. Услед тога је цео тај предео изукрштан линијама прелома које се местимице пружају по неколико стотина километара, готово у истоме правцу. Има читав низ уздужних прелома који се пружају у правцу Динарског система, а паралелно са Јадранском долином. Исто тако има и доста попречних линија, које се пружају од мора ка копну и које се секу са оним уздужним скоро под правим углом. Према томе су прелом по ободу Динарске планине према Јадранском мору и Венецијанска дола у историјско доба били поприште многобројних и ужасних земљотреса. У случају најновијега Скадарског земљотреса, могла се извесна партија у набору код Скадарског Језера („Поље“) даље померити, нешто мало склизити, али се та промена није морала видети на

Манастир Св. Никите у Горњанима

самој површини. Делови земљине коре, који су на тај начин померени из мирнога стања, произвели су својим еластичним осцилацијама земљотресне ударе, који су се пренели и на суседне партије у томе набору. За проучавање тога Скадарског земљотреса Бечка Академија Наука упутила је на само место г. Фетера, асистента геологије у Бечком универзитету.

Последња земљотресна катастрофа у прошлој години била је у Италији **26. августва (8. септ. п. н.) 1905. у Калабрији.** У тој покрајини Јужне Италије и ранијих година било је неколико страшних земљотресних катастрофа, од којих су као најужаснije забележене 1783., 1854., 1870. и 1905. Ова последња починила је ужасну пустош, а наступила је једним жестоким ударом поменутог дана око 2^{h} 44^{m} после поноћи, када је све становништво спавало, те с тога су последице биле у толико језовитије. Осим тога главног потреса, јављали су се и у току тога дана и доцније, све до почетка децембра 1905., доста чести потреси различите јачине. При главном удару порушени су до земље читави градови, градићи, села и засеоци и пропало људских жртава на хиљаде. Предео најјачег потреса, плеистосеисне области, био је у околини града Монтелеона. Највећма су разорени градови: Монтелеоне, Пизи, Кантацаро, Никастро, Реџиоди, Калабрија, Конзенца, Ст. Мортирано, Пископио, Стефанокони, Зунори, Месина (на Сицилији) са околним селима. Само у околини Монтелеона уништено је 10 села. На многим местима порушена је железничка пруга и разорене многе железничке станице. Код Уфуга у долини Драго спустила се једна страна долине, те из пукотина излило се блато и вода, од чега је постало језеро површине 500 квадр. мет. Становништвом је владала страховита паника, а стање страдалника било је очајно. Према службеним извештајима та је катастрофа прогутала на 5000 људских жртава у разним местима, а без крова, куће и кућишта остало их је много хиљада. Према Монтелеону находи се мален острво Стромболи, на коме је некада радио вулкан, па се притајио. Тај вулкан је почео изненадно изливати од 16. августа (29. августа п. н.) 1905. грдну количину лаве и пепела са ужасним пуцњем и потресима. Лава је уништила скоро све усеве на острву, а нарочито јужно воће, које је његова главна производња. По свему како се јавио тај земљотрес, изгледа да то није чиста тектонска појава. Узрок ће му бити: или тектонски са суделовањем нешто вулканске силе (криптовулкански), у прилог чега иде и факат да се потреси нису осетили на великом простору, у главном ограничени на јужну Италију; или ће бити да су подземне дислокације, које су се на површини јавиле као земљотреси, причиниле јачи вулкански излив Стромболика. Међу тим, земљини таласи забележени су у већини земљотресних станица на сеизмографима. Тако је појава забележена код свих италијанских станица у 2^{h} 45^{m} изјутра, у Темишвару 2^{h} 42^{m}, у Београду 2^{h} 45^{m}, у Љубљани 2^{h} 44^{m} 19^{s}, у Трсту 2^{h} 44^{m} 54^{s}, у О-Ђали, Турину и Флоренцији 2^{h} 45^{m}, у Бечу 2^{h} 45^{m} 18^{s}, у Хајделбергу 2^{h} 45^{m} 30^{s}, у Хохенхајму 2^{h} 45^{m} 47^{s}, у Јени 2^{h} 46^{m} 2^{s}, у Гетингену 2^{h} 46^{m} 22^{s}, у Гренаблу 2^{h} 48^{m} 14^{s}.

На завршетку да учинимо и једну општу напомену. Према оштетама материјалним, а нарочито према људским жртвама приликом земљотресних катастрофа, није могућно створити општи критеријум за оцену јачине саме појаве. Кад се оцењују опустошења, мора се нарочито водити рачуна о начину како су дотичне зграде грађене као и о њихову материјалу. Грађевине што се подижу по јевропском начину, у опште се мало могу одржати при јачим земљотресним ударима, а нарочито ако су још грађене са мало пажње. С тога на пр. Скадарски земљотрес није причинио велике штете оним простим и бедним колибицама, него је највише оштетио и управо опустошио мухамедански крај са зиданим грађевинама. И сама природа земљишта утиче на величину оштете. Грађевине на растреситом земљишту увек више страдају него ли оне, што су подигнуте на стени. Упоредо са појавом рушења зграда иду и смртни случајеви или у опште повреде живља и стоке; јер ти случајеви махом наступају од рушевина. Највећи је број жртава и таквих случајева кад се већина становништва налази по кућама, дакле, највише ноћу, као и онда када је услед наглог рушења становништву апсолутно немогућно да избегне опасност. Што је последња катастрофа у Врању и Ристовцу (22. марта — 4. априла 1904.) при онако великој јачини потреса и оноликим рушевинама ипак прошла без и једне људске жртве и без и једне повреде становништва има се захвалити двема околностима. Пре свега, потреси су наступили дању, када је све становништво било будно и растурено по разним пословима. За тим, два главна, катастрофална земљотресна удара наступила су у 11^{h} 5^{m} и 11^{h} 27^{m} пре подне. Први удар, макар да је био веома јак, да су се почели рушити димњаци, ипак није рушио зграде. То је пак била врло лепа опомена становништву да, задовољавајући своју радозналост (многи и из страха), све листом изиђе на улицу у највећој хитњи да се обавештава и претреса догађај и да тако окупљено, далеко од зграда и станова, после 2 мин. сачека други, главни удар који је порушио зграде и произвео ужасан призор, који је појачавала очајничка писка и паника свега становништва без разлике.

Уз наше слике

Анђео хранитељ (сликао А. Шмит). — О светлим Ускршњим празницима, славећи победу Исусову над смрћу, помирени са теготама у животу — осећамо у душама својим ретко задовољство, љубав према ближњем. Поносити са жртава Божјега Сина према свему човечанству, и у нашим душама ојачава жеља да се угледамо на њ. Благо таквима. У таквим часовима најјачи смо, у таквим часовима с нама је и он, весник Божји, анђео хранитељ. —

Словеначки сељак (сликао И. Грохар). — Тип словеначког сељака, здравог, вредног и отреситог, објављивали смо већ. Г. Грохар износи нам сад и тип оних безазленака каквих има у сваком селу, а који је у Словенаца познат под именом „Перица“.

Јапанска ваза (сликао И. Зајец). — Низу радова И. Зајца прилажемо и ову слику јапанске вазе, која нам говори о дару г. Зајца и за овакве послове.

Јадрански вали (сликао Б. Јелочник). Живописна Истра и Јадранско Море, што јој запљускује обале, још су вазда најомиљенији овом даровитом словеначком сликару. Љубав према завичају и сликарски дар удружено делују на његову кичицу у коју се полажу многе и најлепше наде. —

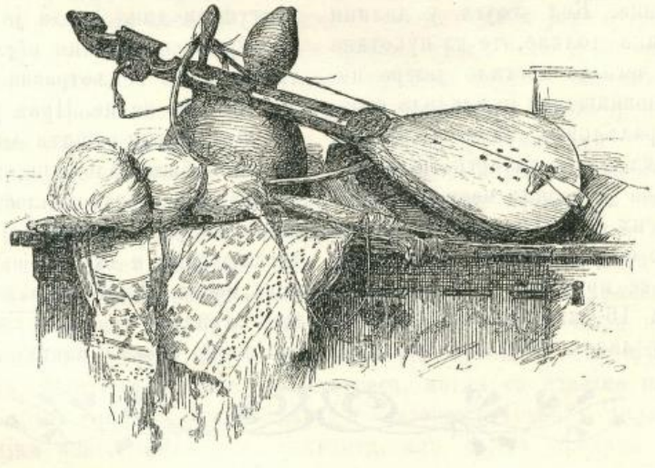
Радионица И. Зајца. — Објавивши до сада приличан број слика Зајчева длета, уверени смо да ће наши читаоци са задовољством погледати и у његову радионицу, како је изгледала за време израђивања свих делова за споменик Франа Прешерна. —

Борац на умору (вајао пок Ристо Пејатовић) Тек смо данас у могућности да пред своје читаоце изнесемо један од радова рано преминулог Риста Пејатовића, ученика Прашке Вајарске Академије. И ако је ово први његов академски рад, баш је за то и згодан да јасно покаже какав је дар био у њему. Смрт честитог Пејатовића нанела је српском вајарству ненакнадан губитак, а „Нова Искра“ већ је настала да добави снимке свих његових радова, које ћемо објавити заједно са биографијом овог ретко симпатичног и даровитог младића.

Манастир Благовештење у Забелу. — У Скопској Црној Гори, више села Бањана, находи се овај српски манастир. Као што се и на слици види, он је веома мален, зидан је од камена и плочом покривен. Црква је скоро поправљена, јер је стара била срушена. Служи и данас. —

Манастир Свети Никита у Горњанима. — Овај је храм задужбина Краља Милутина, из године 1309.—1316. Лепо је очуван, има облик крста са великим кубетом на средини. Живописа има нешто и старог, али је већим делом поправљан. У Скопској Црној Гори није само један манастир, јер се она у доба Немањића с правом могла звати Српска Света Гора. У *сваком* селу, поред цркве и манастира, има и по које црквиште и манастириште. —

Српкиње из Скопске Црне Горе. — Српска задруга из Скопске Црне Горе. — Срби из Скопске Црне Горе одликују се од сељака околних села како по оделу и говору тако и самим физичким типом. Нико од Црногораца не носи браду и сваки је водар. Себе држе као неку властелу према сељацима осталих села. Узајамно се потпомажу и нерадо се мешају или ороћавају са другима. Диче се тиме, што је у целој Скопској околини само њихових једанаест села, где нити има сада нити је када било чифлика. Обично спахилук (десетак) узимају сами међу собом, опет да Турчина не пуштају у своју средину. — Ко би од наших читалаца хтео да што више дозна о овој нашој браћи у Турској, нека прочита у VI књизи Етногр. Зборника Српске Академије Наука антропогеографску и етнографску студију проф. Светозара Томића „Скопска Црна Гора“, из које смо и ми извадили ове описе. —

ХРОНИКА

Joseph Strzygowzki. *Die Miniaturen des serbischen Psalters der königl. Hof- und Staatsbibliothek in München.* Nach einer Belgrader Kopie ergänzt und im zusammenhange mit der syrischen Bilderredaction des Psalters untersucht von J. S. Mit einer Einleitung von dem wirklichen Mitgliede *V. Jagić* (Denkschriften der phil-hist. Klasse der Wiener Akademle der Wissenschaften LII Band II Abh. 1906.) LXXXVI и 139 стр. 4°. Са 62 табле (од којих једна у бојеној репродукцији) и 43 слике у тексту.

Један од највећих преврата у области класичке археологије и хисторије уметности изазвао је пре неколико година један спис са звучним и за ондашње појмове доста необичним натписом *Исток или Рим?* За учене ултрамонтанце, навикнуте да на пољу хришћанске археологије све ствари доводе из Рима и да у њему гледају центар, из кога избијају и на све се стране света разливају струје духовне културе, био је он право запрепашћење. Ко би се још усудио помислити, да клице хришћанске уметности тражи на земљишту „некултурнога“ Истока? Ну зрачни нимб, са којим је толико векова излазио пред нас Вечни Град са обала Тибра, здеран је поменутим списом немилосрдно и одлучно, и Roma aeterna, охоли, класични Рим бачен је под ноге презреноме „варварскоме“ Истоку.

Избило је најзад на видело, да овај Исток, на коме су још од незапамћених времена цветале разноврсне културе, није никад престајао да живи. У доба цветања јелинске цивилизације он се беше притајао и као полип увукао сам у себе, вребајући подесан тренутак, па да испружи своје удове и угуши несрећну жртву. Хришћанство, однихано на његову крилу, пресађивало је његове идеје на све стране света. Јелада и Рим уступају његову продирању стопу по стопу и он најзад слави своје тријумфе и на њихову сопствену земљишту. *Исток, а не Рим* гласи одговор на питање: где треба тражити колевку свеколике уметности хришћанске?

Данас се Стжиговски труди да извојује право на егзистенцију једноме сличноме питању: *Исток или Византија?* Као што се улога Рима, у стварању ране хришћанске уметности и сувише прецењивала, тако се одвећ прецењује и улога Византије у даљем развијању хришћанске уметности на Истоку. У томе се прецењивању иде тако далеко, да се за производе свеколике уметности хришћанскога Истока и нема друга израза до „византијски“. Слично Риму и Византија се схвата као центар, из кога шибају млазеви културе на све стране и запљускују све источне области хришћанске. Византија је управо Deus ex machina за све споменике на Истоку (па богме и на Западу), са којима се већ не зна ништа поузданога отпочети. Стжиговски би, с тога, и овде хтео да сугерира идеју о супрематији Истока. Многобројни споменици постали су под непосредним утицајем његовим, не дотичући се Византије. Он је непосредни извор, из кога не само Византија, већ и Ислам и многи други народи не престају никако црпсти. Он мора, према томе, бити полазна тачка при објашњењу многих појава у духовноме животу разноврсних народа на Истоку.

Ако бисмо на основу оваких закључака покушали конструисати у најкраћим потезима генетички развој свеколике уметности, онда би нам пред очи изишла једна грандиозна слика: Месопотамија (са Персијом у залеђу) је центар уметничкога покрета, који је на Истоку допринео образовању јапанске уметности, на Западу стварању уметности Ислама, византијске и делимично варварске уметности. Од ње се одваја један рукав на Север, који се креће сухим, и један на Југ, који се креће морем, па се оба сустичу у ирској уметности. Она је центар оне снажне декоративне бујице, која у Китају и Јапану на Истоку, као и на Западу путем сеобе народа, за тим у Византији и у Исламу све до данашњега дана слави своје тријумфе. Византија, исто тако као и Египат, Сирија, централна Мала Азија, Јерменска, северна обала Понта и уметност сеобе народа (Völkerwanderungskunst) зависи од Месопотамије, односно Персије. Константином Великим и уздизањем Јерусалима на ступањ центра побожности добија Оријент за свагда надмоћност. Оријенталска уметност земаља, што леже у залеђу јелинизма, победоносно се пробија напред на свима тачкама. Централна Мала Азија, централна Сирија, Горњи Египат ступају на чело утицајем својих манастира. Едеса и Нисибис, изгледа, играју прву улогу и у томе правцу што отварају врата великој бујици орнаменталној, која проистиче из Персије. Хришћанско-персијска доминанта постаје Константинопоље, Ислам је чисто персијски, а уметност романске периоде добија своје обележје беспрекидним елементима јелинистичким и обема оријенталским струјама: северном преко уметности сеобе народа; јужном, преко традиција манастира. То је наследство које затиче Средњи Век. Ова се три круга даље развијају одвојено, ну ипак узајамно утичући један на други.

Данас сваким даном постаје све то јасније, колико је Исток имао учешћа у стварању т. з. романске уметности. О томе пак, колико је Исток утицао на образовање готскога стила, нико, изгледа, до сада није хтео озбиљно мислити. Маварско-сарацепски мотиви у орнаментици готској, очевидно источњачки утицаји у иконографији готске уметности, а већ да не говоримо о многобројним детаљима у архитектуре готске периоде, отварају нове хоризонте истраживаоцу на овој области хисторије

уметности. Ми узимамо слободу да на ово укажемо, подсећајући при томе и на неспорне утицаје маварско-источњачке културе на друштвени и литерарни живот Запада у доба цветања готске уметности.

Задржали смо се мало више на овим питењима, да бисмо погледе Стжиговскога на улогу Истока у уметности европских народâ нарочито истакли. Онима, који су засењени величином Рима, потребно је непрестано понављати, како Рим није никада био центар једнога специфичног римског уметничкога правца, који се разлио у све делове огромнога царства римског, а оне, који су очарани блеском Византије, потребно је, можда, подстаћи на размишљање о томе, како је Константинопољ могао бити само једна тачка, кроз коју су пролазили старији културни елементи са Истока и како је још у позно доба Средњега Века могло бити путева, да уметност Истока, која се упорно одржавала у манастирима, и не додирујући Византију, непосредно утиче на уметност других народâ. Стжиговски је ово последње доказао пре годину дана у једноме монументалноме чланку за Мшату у Сирији, а данас се труди да то докаже на једноме српскоме псалтиру.

Римска уметност је јелинистичка. „Њој следује као друга фаза она полу-оријенталска хришћанска уметност, која се... у представљању предметâ чврсто држи јелинистичке форме, ну у духу је оријенталска, а у орнаментици скоро сасвим персијска. Њено је обиталиште у манастирима. Као трећа фаза долази најзад Ислам, директни наследник Азије, и то управо Персије, оне велесиле, која се једина негда могла одржати поред Рима.“

„Као што се јелинистичка фаза означава просто као римска уметност, тако се и оријенталска фаза хришћанске уметности обележава просто као византијска. Оба су имена подесна, у колико се њима обележава известан период времена. Ну, на жалост, она обично служе да обележе уметност целокупнога царства римског, односно византијског, уметност која као така проистиче из Рима, односно из Византије. Ово је последње погрешно као и оно прво. Овај српски псалтир то најбоље доказује. Ако би Византија била средиште, од кога хришћански свет на Истоку непрестано само позајмљује, откуда се онда још у позно доба дешавају ствари и избијају струје које могу имати једииога извора у беспрекидној традицији Истока, сасвим независно од Византије. Од опште познатих факата рачунам ја овде оригиналне, противправославне цркве управљене јереси на Балкану, у првоме реду покрет Богумилâ. Овамо долазе даље разлике које јасно избијају у култури појединих словенских народâ. Док се Бугари развијају наслањајући се најчешће на Византију, а Хрвати своје карактерно обележје дугују односима према Риму и према Италији, дотле су Срби морали још веома рано, више него ма које друго словенско племе, ступити у додир са једним културним фактором, који према Византији значи једну независну силу, а кроз цео Средњи Век остаје носилац старо-хришћанских традицијâ: са духовним и уметничким животом монаха, који цветаше у манастирима.“

„Оснивача српске државе Стефана Немању и Св. Саву везаше одмах у почетку самосталнога развоја српске културе врло тесне свезе за онај крај на Балканскоме Полуострву, који се и до данданас очувао као најоригиналнија монашка република у хришћанскоме свету: са Атосом. Сава беше у њему монах, Немања такође. Онде основаше они Хиландар, који постаде ослонац српске културе, а и данас је претежно у српским рукама.“

Псалтир, о коме је реч, находи се у дворској и државној библиотеци у Минхену (cod. slav. 4.). Он садржи 154 минијатуре које носе карактер илустрацијâ и строго су одвојене од текста: сликар се трудно да представи оно што би у читаоца могао сâм текст изазвати. Минијатуре су уоквирене двема црвеним или плавим паралелним линијама, а горе и доле је стереотипно остављено по једно широко златно поље. Минијатуре су изведене на белој основи хартије веома шареним бојама, међу којима у веома оштроме контрасту доминирају црвена и плава боја. Набори и шаре одела маркирани су златом. Мешавина бојâ даје импресионистички утисак.

За орнаменат је веома карактеристична плетеница (Flechtwerk) у вези са мотивима лишћа и цвећа. Нарочито је уочљиво, што основа, орнаментима превучена, изгледа као застрта тапетима. И плаво-црвени цветови на златној основи указују свугде јасно на персијско порекло ових мотива. Свеколика орнаментика даје утисак, као да је копирана са врло добро очуваних старих образацâ, који се још прилично држе месопотамских прототиповâ. Сасвим други правац заступају иницијали. Ове је, вероватно, радила иста рука која је и текст писала, док је орнаменте несумњиво радио минијатор. Они су, истина, чисто византијски, ну персијскога су порекла, а шире се на све стране преко манастирâ.

Јединствена је серија слика, што, као увод, претходи самоме псалтиру, као и она која му следује. Прва показује седам сликâ, од којих једне илуструју пролазност и таштину људскога живота, а друге илуструју сцене из живота Давидова. Она слика, која носи горе запис: „То је пехар живота,“ нема за сада паралелâ у области хисторије уметности.

Минијатуре правога псалтира нису својствене ни оној групи псалтирâ са пуним сликама (које заузимају целу ширину текста), ни оној, чије илустрације заузимају слободне ивице страна (Randminiaturen). Прва група (Tikkanen је зове „аристократска,“ а Springer „höfisch-antikisierende“) дугује свој постанак јелинистичкој култури градовâ Западне Мале Азије, а друга је, сасвим вероватно, постала у месопотамско-сирским манастирима VI века или још раније. Најстарији месопотамски рукописи на пергаменту показују овај последњи начин илустровања, који је карактеристичан и за јерменску, коптијску и меровиншко-ирску уметност. Слике српскога псалтире из Минхена стоје у самоме тексту било као пуне слика било као зоне. Обично испуњавију целу ширину стубацâ и нису никада избачене на ивицу текста. Ово даје Минхенскоме псалтиру сасвим оригинално обележје. Нарочито је оригиналан циклус минијатурâ што илуструју *τὸ πᾶσα πνοὴ* и *ἀκάθιστος ὕμνος*.

Стжиговски држи за вероватно, да су минијатуре српскога псалтира, у пркос пуних слика, ближе оријенталскоме прототипу. Ваља при томе разликовати старију редакцију од млађе. Ова је постала, према мишљењу Стжиговскога, после иконокласме и њој припадају сви очувани псалтири са минијатурама на ивици текста. Цео циклус сликâ Минхенскога псалтира припадао би пак оној старијој редакцији.

Јелинистичко-сирско порекло показује доста минијатура. Персонификација земље *(γῆ)* у минијатури XI,25 налази аналогије у нимфи на једноме текстилноме раду

од свиле нађеноме у Ахмиму (у некрополама старога Panopolis-a у Средњем Египту). Представа смрти (I,1) има најближих додирних тачака са Космом Индијопловцем, који је на Синају написан. И представа „овај таштi свет“, у којој је илустрована једна сцена из Варлаама и Јоасафа, као и „Обнажене кости“ показују сирске трагове. Дрво живота (VI,11); синедријум (VI,13); Давид, опкољен хоровима, указују на Сирију. Васкрс (*Ἀνάστασις*), Заведење (*Εἰσόδια*, XV,32), Смрт Богородице (*Κοιμησις* XXIII,49) као и Рођење Христово, Распеће и Узнесење Господње престављају ирски тип. И употреба апокрифа (XXIII,59) указује на Сирију. Благовести третиране у сирскоме духу, а Conceptio immaculata је такође сирскога порекла.

Да ови типови, што су у Сирији постали, нису преко Византије допрли у Минхенски псалтир, служи Стжиговскоме као доказ минијатура, на којој је представљено поклоњење Св. Краљева новорођеноме Христу (LIV,132). Цела је сцена обухваћена једном аркадом на стубовима, каке још излазе пред нас у познатим канонским таблицама сирских рукописа, а за које у византијској уметности до данас нису пронађене паралеле. Из тога изводи Стжиговски закључак, да је уметник Минхенскога псалтира имао пред собом непосредни сирски образац.

Стжиговски слути, да је и *Ἀκάθιστος ὕμνος* први пут у Сирији илустрована, а по свој прилици је тамо и постала. Ваља се само сетити Сираца, чувених песникâ химни: Романа, Јована из Дамаска и Косме из Јерусалима.

Ови сирски обрасци живе, независно од Византије, у манастирима и пресађују се преко њих на све стране. Да је једноме српскоме монаху још 1406. год. било могућно копирати један оригинал од 510 год. показује Стжиговски једним записом из Бечкога Диоскорида.

Минијатор Минхенскога псалтира био је словенскога порекла, по свој прилици Србин. На то указују неколике црте у намештају, илустрованом у појединим минијатурама. Облик престола (III,5) не налази својих аналогија нигде на И., већ подсећа више на Југо-Словенски намештај. То је исто случај и са обликом постеље. Минијатор је, свакако, морао имати пред очима свој национални намештај кад је представљао престо и постељу у својим сликама.

Што се тиче времена постанка Минхенскога псалтира, Јагић узима половину XIV века као terminus post quem, јер се све до тога доба писало још на пергаменту. Највероватније је усвојити почетак XV или крај XIV века. Стжиговски је мишљења, да је псалтир израђен на Атосу, због националних српских црта, на које он мисли да може указати у појединим сликама. Тамо у манастиру Хиландару могао је наћи уточишта каки сирски псалтир из доба пре иконокласме. Он је могао послужити као образац минијатору српскога псалтира. Могао је овакав псалтир донети собом и Св. Сава са свога пута по Оријенту, а могао је он доспети овамо и из српскога манастира у Јерусалиму, који беше подигао још краљ Милутин у част Св. Арханђела.

Стжиговски, с тога, цео један одељак у своме спису посвећује питању *Србија и Сирија*, при чему се користи писмом проф. Мурка.

„Пада у очи, да Немања и његов син као монаси узимају управо имена обојице сирских главних светаца: Симеуна и Саве.“

Проф. Мурко пише Стжиговскоме:

„На супрот великој зависности од Византије имаћаху православни Словени увек веза и са хришћанским Истоком, за шта беху меродавни религиозни (тамо тражаху још руски расколници праву ортодоксију) и политички разлози.“

„Нарочито су достојни пажње стари односи Ј. Словенâ према синајскоме манастиру. Од најстаријих и најважнијих глагољских споменика старо-словенскога језика овај нам је удаљени манастир сачувао два, као и Атос: један молитвеник који његов издавач Гајтлер (Загреб 1882) ставља пред крај X века, и један псалтир који исти издавач приписује X или најдаље почетку XI века. Многобројни знаци говоре за то, да се сви глагољски споменици, што доспеше у манастире Истока, налажаху првобитно у Маћедонији. Трећи, исто тако важан споменик, Асеманово или Ватиканско јеванђеље, које се датира у X век, нашао је у Јерусалиму 1736. год., па га у Рим донео познати чувар Ватиканске библиотеке Асемани.“

„Да ови споменици нису случајно или као Curiosa доспели на Исток, доказује супскрипцијама осведочена судбина доцнијих црквено-словенских рукописâ српске редакције (ћириловским писменима). Год. 1360., за владе српскога цара Стефана Уроша, посла митрополит Јаков из Сереза (Маћедонија) Синајскоме манастиру један триод, један часослов, један псалтир и Беседе Јована Златоустога, молећи „сву браћу Србе заједно са Грцима“, да ове књиге за увек чувају. Онде су словенске књиге и преписиване. Год. 1374. писаху на Св. Синају калуђери Јаков и Јанићије један триод према „једноме правоме примерку са Атоса“, који они „са бугарскога језика“ на „српски преведоше“ (труд не беше велики!) за „цркву Св. Арханђела у Јерусалиму.“ Исти калуђери писаху 1375. год. „за српску цркву у Јерусалиму“ један триод са типиком и октоихом, који се још и данас чува у патријаршијској библиотеки у Јерусалиму.....

„Патријаршијска библиотека у Јерусалиму чува још више књига, које припадаху поменутоме манастиру Св. Арханђела, па чак и манастирима Св. Саве и Св. Николе. Имамо такође сведочанства, да су српски монаси, који су се задржали као поклоници Св. Гроба дуже времена у Јерусалиму, овде преписивали књиге (год. 1561. и 1607.); а године 1604. писана је у Јерусалиму једна књига за манастир Троношу.

„Оно особито поштовање Јерусалима, које сретамо код реорганизатора српске државе, Стефана Немање и сина му Саве, имаћаше и политичких разлогâ. Ст. Немања, који у области данашње Подгорице у Црној Гори беше крштен у католичкој вери, па је за тим из државних разлога постао ортодокс, није могао осећати воље, да себе и својим трудом консолидовану и проширену српску државу окује сасвим за источни Рим, у толико пре, што су се политички планови, које он беше Србији обележио, могли остварити само на рачун византијског царства. Сава доконча само од Немање започето дело, кад цару и патријарху у Никеји отрже концесију једне автокефалне српске цркве (око 1219.). Своје одушевљење за Палестином доказа он и тиме, што своју катедралу подиже према „обрасцу цркве славнога Сиона и Св. Саве Јерусалимског, које у Јерусалиму беше видео“ (Љ. Стојановића I 22 III 420). Његову примеру следујући даде архиепископ Никодим 1319. год. донети из манастира Св. Јована Крститеља у Цариграду типик

Св. Саве Јерусалимског.... преведе га са грчког и уведе га у Србији са мотивисањем: „јер ми нисмо ништа ново унели, већ само св. одредбе и обичаје лавре Св. Саве, према чијем је обрасцу и ова св. црква сазидана“..... Из супскрипције типика не види се, која се катедрала овде имала на уму, у Жичи или у Пећи, по што обе дугују свој постанак Св. Сави. Преко Србије нађе типик у скоро пут у Русију. — Други и трећи следбеник Савин, архиепископ Сава II и Јаниќије I беху прво монаси у Јерусалиму, а за тим на Атосу.“

Важно је, дакле, веома, да је Св. Сава увео у Србији сирски тип црквених грађевина.

„Напомене Муркове допуштају још једну могућност, а то је, да је Минхенски псалтир постао према какоме староме сирском оригиналу на Синају где је писан и сликан руком српских монаха. Могли би се узети у обзир још и Јерусалимски и Савин манастир. Испитивању се на тај начин отварају нови изгледи.“

Стжиговски пре свега пориче, да је било каке израђене српске уметности, а за тим устаје против уобичајене поделе српске уметности у две периоде; у архитектури се, вели он, може још и говорити о одређеним типовима, који се беспрекидно понављају, али се у минијатурама не даје констатовати никака традиција нарочите школе. Ништа се не може замислити различније, него минијатуре Мирослављева јеванђеља и минијатуре овога Минхенског псалтира, и ако се оба имају довести у свезу са Атосом и могу да вреде као изливи истога националнога духа. Неоспорно се даје у српској архитектури констатовати наслањање на Византију, као што се у њој не дају порицати ни утицају Запада, као ни извесне националне црте. Ну ваљало би истаћи још једну струју, која је морала имати утицаја на српску уметност, а то су непосредне старо-хришћанске традиције Истока, које се одржавају у уметности манастирâ. У оквиру архитектуре оне јасно избијају на видик у типу Triconchos, карактеристичноме за читав један комплекс српских и румунско-молдавских цркава. То је одомаћени тип на Атосу, који у византији само изузетно налази примене. Овај тип води порекло са Истока, отуда се преко уметности манастирâ пресађује на Атос, а одатле долази и у српску архитектуру.

Стжиговски даље упоређује Минхенски псалтир са једним псалтиром из Београдске Народне Библиотеке и са бугарским псалтирима. Минијатуре Минхенскога псалтира послужиле су као образац минијатурама Београдског псалтира (што није случај и са текстом). Ни минијатор Београдског псалтира није се слепо држао својих образаца. Орнаменат је трасформован према духу ондашњега времена. Избор боја је друкчији него у Минхенскоме псалтиру, а тако исто и техника. Бугарски псалтир показује оригиналности у томе, што у њему нема ни пуних слика ни минијатурâ на ивицама текста, већ своје илустрације утискује у облику зонâ у дотична места у тексту. Овака је врста илустрација типски византијска. „Вероватно је, да бугарски псалтир, као и бугарска уметност у опште стоји у много тешњој вези са Византијом него српски споменици. Нека су Срби у језику, писмености и литератури и били зависни од словенске културе на И. Балкана, која се код Бугара беше раније развила, ипак њихова уметност добија своје нарочито обележје тиме, што већ рано у себе прима западне елементе и — што је од Хрвата разликује — показује најтешњу свезу са манастирском уметношћу, изниклом из сирских коренâ.

Објашњење за ову разлику лежи у тесноме наслону на Атос. Србија је са овом републиком монашком најинтимније свезана, од како Немањићи створише једну националну државу. Минхенски се псалтир не може замислити без овога крвнога сродства и даје маха да се дубоко загледа у његов значај за развитак српске културе.

Ради упоређења са Минхенским псалтиром узима Стжиговски и један бугарски псалтир који се находи у хисторијскоме музеју у Москви из друге половине XIV века и један грчки рукопис на пергаменту (од прилике 12 века) из Синодске Библиотете у Москви. Како је сцена Вазнесења Христова у Минхенскоме псалтиру скоро идентична са истом сценом у поменутоме бугарскоме псалтиру а опет сасвим различна од оне у Београдскоме псалтиру, то Стжиговски долази на мисао, да је за текст Минхенскога псалтира служио као образац какав бугарски псалтир, који је био и илустрован, па је минијатор Минхенскога псалтира за сцену Вазнесења употребио илустрацију бугарскога псалтира, док се за остале слике верно држао сирских образаца. Нама никако не изгледа овај закључак тачан. Ко год загледа мало дубље у обе сцене Вазнесења, ону Минхенскога и ону бугарскога псалтира, пронаћи ће доста разлика. Тако одмах пада у очи, да је анђео, што се обраћа апостолима, у Минхенскоме псалтиру представљен на левој страни од Марије, док у бугарскоме псалтиру стоји на десној страни њеној. Ово, свакако, није случајно.[1]) Стжиговски нам поред тога не даје објашњења откуда долази да минијатор Београдскога псалтира уноси међу своје минијатуре, што су копија минијатура Минхенскога псалтира, једну, која се не даје више пронаћи у Минхенскоме псалтиру. Ствар, дакле, није тако проста, као што Стжиговски мисли. Само овакав један случај чини веома сумњивом тврдњу, да су минијатуре Минхенскога псалтира копиране према обрасцима једнога истога уметничкога круга.

Ми се не мислимо упуштати у оцену резултата, до којих је Стжиговски проучавањем минијатура српскога псалтира из Минхена дошао. Ми их никако не схватамо као одлучно утврђене, већ у њима гледамо само подстицаје, да се даљим проучавањем у области српске уметности Средњега Века провери, колико они могу рачунати на тачност. Читалац је могао и сам запазити, да Стжиговски највећим делом своје закључке на основу извесноga предосећања изводи,[2]) остављајући доцнијем истраживању

[1]) О овоме ћемо у скоро говорити на другоме месту.

[2]) Стжиговски се понекад веома љути, кад неко своје закључке заснива на позитивним чињеницама, а не на субјективноме осећању. Ово јасно избија на видик у његову приказу наше дисертације: Ein frühchristl. Elfenbeinrelief im Nationalmuseum zu München. (В. последњу свеску Byz. Zeitschrift стр. 424.). Ко је год пратио Byz. Zeitschrift од његова постанка па до данас, могао је запазити безобзирност, са којом С. предусреће сваки рад, што не иде у прилог схеми, коју је он поставио у продирању источне уметности на Запад. Он просто негира, да се уобичајеним научним методама може ту доћи до какога правилнога закључка, па тражи ни мање ни више него да се његово субјективно осећање огласи за догму. Ну редовно се дешавало, да су му баш они резултати несрећно испадали, који су потицали једино из субјективна осећања његова. Ми само подсећамо на случај са Roccella di Squillace (Kleinasien стр. 221.) и на наиван, веома неозбиљан рад Dr Quitta (Die Mosaiken von S. Vitale in Ravenna), коме је С. имао смелости дати места у својим Byz. Denkmäler III. На основу иконографије и детаљне стилске анализе ми смо, међутим, непобитним доказима утврдили, да Минхенски рељеф заступа чист јелинистички тип, да својих аналогија налази само на саркофазима у Галији, да су оба библијска догађаја (Посета св. жена и Вазнесење) потпуно у духу доцнијих композиција средњевековне уметности на Западу и да се ниједна оријенталска црта не даје на њему констатовати. Отуда је био природан закључак, да Минхенскоме рељефу треба тражити порекло у једноме крају, који је са Галијом стајао у најтешњој свези. Ми ћемо се необично радовати, ако С. испадне за руком доказати, да уметнички споменици из Галије имају *непосредног* извора на Истоку. Он то до сада није могао учинити,

да оно научним методама утврди, да ли су ти закључци тачни. Југо-словенске истраживаоце старина очекује један веома деликатан и пун части посао. У овоме послу требало би да предњаче српски радници. Мало је похвално за српску науку, што она чека подстицаје од странаца. Најмање пак одговорности носе за то српски археолози, који својим приватним материјалним средствима нису у стању да ту ништа помогну. Завршујемо речима самога Стжиговскога: „Заједно са издањем Мирослављева јеванђеља, предузетим од стране српске државе, показује се наше публиковање српскога псалтира као једно предузеће, које има за сврху, да блага југо-словенске уметности изнесе најзад пред форум науке у достојној репродукцији. Да се тиме не испуњује само један захтев оправданога поноса народног, ну да при томе имају шта више удела и ствари, које далеко изнад овога оквира могу међународноме истраживању отворити неслућене путеве, треба да докаже овај покушај са псалтиром. Нека би му последица била, да се код Југо-словена нађу изобилна средства ради издања њихових националних споменика!“

РАЗНО

* Према одлуци Министра Просвете расписан је стечај за израду књиге која ће се моћи корисно употребљавати за поклањање ученицима старијих разреда народних школа о испиту и набављати за ђачке књижнице као лектира за ученике. Величина књиге и предмет обраде оставља се потпуној слободи писаца који се на стечај јаве; само ни један спис не треба да буде збирка туђих творевина. Рукописе треба слати Министарству Просвете до 1. јануара 1907. године. Хонорар ће одредити Просветни Савет, а књига ће се штампати у државном издању. —

* Јован Јанко Ђ. Ћосић, српски народни учитељ (Сегедин) спремио је и штампао два своја рада: „Воскресеније“ и „Други Југ-Богдан“. Цена је свакој књижици 30 потура. —

* У Питсбургу (Америка) почео је излазити нов српски лист „Американски Србин“. Уредник је Миливоје Бујакић. —

* Божо Ловрић (Сплет) отворио је претплатнички упис за збирку својих песама — „Impromdtu“, циклус мојој Госпи. — Цена је за претплатнике 1 круна. —

* Српска Краљевска Академија Наука расписала је стечај из књижевног фонда Димитрија Стаменковића. Награђене списе Академија ће штампати и бесплато раздавати народу у Србији и ван Србије. С тога они морају бити написани популарно, за народ, и са овом садржином: а) о Србству и српској мисли; б) о отачаствољубљу; в) о вери; г) о моралу и истини; д) о раду и прилежању; ђ) о чувању здравља. За ову годину писци ће се ограничити само на прву тачку. Рукописи се примају до краја септембра о. г. Најбољи спис добиће награду до 1000 динара у злату и тада прелази у својину овога фонда. —

* Омладинско коло „Узданица“ (Панчево) имало је 3. о. м свој редован састанак. Инжињер Миливоје Матић читао је своје предавање „Кант-Лапласова теорија о нашем сунчаном систему“. За овим је било декламовања, свирања и читања новијих књижевних производа. — 5. о. м. имала је „Узданица“ опет састанак, када је Д-р Петар Стојковић читао своју расправу „Породица по мађарском приватном праву“. — И 12. о. мца. био је састанак, на ком је г. Ј. Богданов читао своје предавање „О језику“. —

* Проф. Антоније Вучетић (Дубровник) отворио је претплатнички упис на „Срђ“. Као што је познато, „Срђ“ је престао излазити прошле године, али је потреба за такав лист била ваздa акутна. Сада се приступило поновном излажењу, које ће, дао би Бог, бити обезбеђеније од пређашњег. У прогласу се, између осталог, вели: „Као једини приморски лист на југу, „Срђ“ ће настојати да буде Србима и Хрватима глас Дубровника, глас слоге. — Месеца маја ове године врши се стота облетница откада нестаде старога славнога Дубровника, јер се онда франачки мач осови пред кнежевским престољем у Двору и Дубровчане заблешти. С тога Срби Дубровчани одредили су да управ овога месеца ове године опет почне да излази „Срђ“. Тим они хоће да одаду дужну пошту сенима Дубровачких великана и желе да народ српски и хрватски суделује у тој пошти и да се ухвати у „Срђево“ коло и да то буде као аманет народној слози и трајању листа. — Да „Срђ“ буде што више приступачан, наумило се да му се снизи цена на 10 годишњих круна за устро-угарску монархију а на 12 круна за друге државе. — Али да лист буде обезбеђен, треба не само да му свак, ко може, притече у помоћ својом претплатом, него и прилогом којим би се установио фонд за гарантовање његова бољега опстанка. — „Срђ“ ће, као и пре, излазити двапута месечно, сваки пут у три табака.“ — И са своје стране најискреније препоручујемо „Срђ“ српским и хрватским читаоцима.

* Јован Грчић, професор у Новом Саду, штампао је „Штиво уз Историју Српске Књижевности. Прва књига: Примери старог словенског и српско-словенског језика, Дубровачко-далматинске књижевности, књижевнога рада у Босни, међу Кајкавцима и у Славонији у XVI., XVII. и XVIII. веку и новије српске књижевности до Бранка и Даничића, према наставном плану удешени за VII. гимн. разред.“ Цена је 5 круна. —

* С. М. Маринковић, правни референт у Министарству Народне Привреде, штампао је „Криминолошке слике код српских судова“. То су адвокатске белешке, а садржина је: 1. Пријело ми се! 2. Девојка убица. 3. Нећу „жену“ — хоћу мужа! 4. Шта ми ради моје дете? 5. Убијство или одбрана живота? — Књига је у 8°, а има 145 страна. Цена 1 динар. —

с тога његови закључци, да Минхенскоме рељефу треба тражити порекло на И., немају никакве научне вредности. За нас је даље IV век само terminus ante quem, кад је реч о датирању Минхенскога рељефа. Све докле још у времену 392.—394. може у Риму постати и онако ремек дело, какав је диптих са натписом Symmachorum-Nicomachorum (B. *O. Seeck* De Symmachi vita. Mon. Germaniae. VI. 1883. стр. LIX), који својом уметничком вредношћу превазилази управо Минхенски рељеф, донде не сме бити смела тврдња, да је Минх. рељеф могао постати у IV веку. На овај век упућује већ и тај факт, што сцена Васкрса на саркофазима IV века још непрестано носи строго символичан карактер, док на Минх. рељефу нема ни трага од символизма. Непристрасноме посматрачу неће, према томе, бити тешко оценити, ко у својим тврдњама рескира: ми, који оперишемо са позитивним чињеницама или С., који за своје закључке има на својој страни једино субјективно осећање своје. Нека је овде још напоменуто, да G. Millet у своме скоро публикованоме раду о виз. у метности нигде не спомиње Минх. рељеф међу рељефима, што су постали на И. Ми смо увек били поборник теорије о супрематији И., ну ипак за то гледамо на ствари оком беспристрасна, незаинтересована истраживаоца, уверени, да наука неће ништа добити жучним нападима, већ поштовањем свачијег рада, који се савесно труди да открије истину.

* Из подлиска „Самоуправе“ одштампао је проф. А. Станојевић „О приказу српског превода Додеовог Набоба“. Ово је одговор Д-ру Ј. Скерлићу на реферат у „Српском Књижевном Гласнику“. —

* 12. о. м. предавао је Д-р Св. Марковић, председник Друштва за школску хигијену и народно просвећивање, „О људском срцу са гледишта на практичан живот“. —

* Конгрес српских и хрватских пчелара у краљевинама Хрватској и Славонији решио је да одштампа све скупљене податке о развоју и напретку пчеларства у Срба и Хрвата. У том зборнику („Годишњак“) биће изложена историја рада свих пчеларских задруга и друштава у Хрватској и Славонији. — Пријаве слати г. Е. Каменару, управитељу реалке у Вуковару. —

* Д-р Мих. Петровић, професор универзитета, штампао је у фебруарском свеску француског месечника „Scientia“ и засебно одштампао свој рад: „La Mécanique des phénomènes fondée sur les analogies“. Дело има 97 страна, а штампано је у издавача Gautier-Villars. —

* Д-р Ђорђе Радић, секретар Српског Пољопривредног Друштва, почео је штампати своје опсежно дело „Воћарство“. До сада су изишле четири књиге, са по једном полихромом табелом. Оваквих ће табела бити 80 до 90. Појединој књизи цена је 0·55 динара (круне). —

* Г-ђа Анка удова Арсе Пајевића уступила је Матици Српској сва Змајева писма пок. Пајевићу. Писма ће се штампати у Зборнику Матице Српске, а секретару Матичину стављено је у дужност да покупи и друга Змајева писма и приреди за штампу. —

* Иван Козарац (Винковци) позива претплатнике на збирку својих новелистичких радова из славонског живота. Књига ће имати 6—7 штампаних табака, натпис је „Славонска крв“, а цена ће бити до 1 круне 20 потура. —

* За издања Матице Српске примљени су рукописи: „Ала имам комшиницу младу!“ приповетка Д. Ђ. Омчикуса; Одломци из Гетеова „Фауста“, превод М. Савића. — Нису примљени „Узроци бројног опадања нашег народа“ и „Матица Српска“. — Издати су на оцену „Слике из српске историје“, „Црногорске јуначке песме“ и „Приповетке из народа“. Рукопис „Наше новинарство“, због подељених мишљења, дат је трећем референту на оцену. —

* Милутин М. Богићевић, пешадијски поручник, превео је са немачког језика дело пуковника Фон Хагена „Земљиште у служби тактике“. Дело ће изнети до 5 штампаних табака, са једном картом и две скице, а цена ће бити 1—2 динара. —

БИБЛИОГРАФИЈА

93. Српска Књижевна Задруга 93. *Моја мати* и *Сила у савјести*. Написао Људевит Вуличевић. (Издање ове књиге помогнуто је из фонда игумана Филарета). Београд. Нова Штампарија — Давидовић, 1906. Стр. 76.

94. Српска Књижевна Задруга 94. *Турско царство пред српски устанак 1780.—1804.* Испитивања и цртежи Стојана Новаковића. Београд, Нова Штампарија — Давидовић, 1906. Стр. 429.

95. Српска Књижевна Задруга 95. *Под старим крововима*. К. Ш. Ђалског. Београд, Нова Штампарија — Давидовић, 1906. Стр. 312.

96. Српска Књижевна Задруга 96. *Пучина* и *Обичан човек*. Написао Бранисав Ђ. Нушић. Београд, штампано у штампарији „Доситије Обрадовић“, 1905. Стр. 186.

97. Српска Књижевна Задруга 97. Приповетке *Радоја М. Домановића*. Београд, штампано у штампарији Д. Димитријевића, 1905. Стр. 193.

98. Српска Књижевна Задруга 98. *Из немачке лирике*. Преводи Саве Д. Мијалковића. Београд, Нова Штампарија — Давидовић, 1906. Стр. 229.

99. Српска Књижевна Задруга 99. *Први кораци*. Роман К. Стањуковића, превео † П. П. Ђорђевић. Београд, штампарија „Доситије Обрадовић“ — Аце М. Станојевића, 1905. Стр. 347.

21. књига Друштва Светога Саве књига 21. *Братство*. „Брат је мио које вјере био.“ XI. Са три слике. У Београду, Штампарија Д. Димитријевића, Иван-бегова улица бр.1., 1906. Цена два динара за оне који нису чланови Друштва С. Саве. — 23×15.5 см., 314. стр. —

Рад и именик Матице Српске године 1905. С додацима: I Извештај о раду Управног Одбора у години 1904—1905. II Извештај о раду Књижевног Одељења Одбора у год. 1904—1905. — Нови Сад, издање Матице Српске 1906. — 23×15 см., 146×68 стр.

Књиге за народ. Издаје Матица Српскз из Задужбине Петра Коњевића. Свеска 116. *Разговори у доколици*. Саставио Ђока Михајловић, учитељ. II. У Новом Саду, издање Матице Српске, 1906. — Претплата на сва годишња издања Матичина (без календара) 4 кр., у иноземству 6 кр. —

САДРЖАЈ:

Горосечац, од М. П. Ћирковића.

Мојој Маци (Из нештампаних рукописа пок. Змаја Јов. Јовановића), песма Чика Јове.

Уметност у Срба, од проф. Мих. Валтровића.

Из песама „Пурпурне душе“ (Madelaine!), песма Душана Малушева.

Магла, од С. Д. Тодорића.

Неискрене Песме, песма Ив. М. Милићевића.

Из борбе за ослобођење, од Ср. Ј. Стојковића.

Карикатуре, песма Симе Пандуровића.

Сид, трагедија у пет чинова, написао П. Корнеј, с француског превео Н. Марјановић (наставиће се).

Поремећен план (из збирке у „родном крају“) А. Петефи, песма М. П.

Најновије катастрофе од земљотреса, од проф. Јеленка Михаиловића (свршетак).

Уз наше слике.

Хроника: (Књижевност, Разно, Библиографија).

Слике: Анђео хранитељ. — Словеначки сељак. — Јапанска ваза. — Јадрански вали. — Радионица И. Зајца. — Борац на умору. — Манастир Благовештење у Забелу. — Српкиње из Скопске Црне Горе. — Српска задруга из Скопске Црне Горе. — Манастир Св. Никите у Горњанима.

Власник и Уредник Р. Ј. Одавић Капетан-Мишина улица бр. 8.

Државна Штампарија Краљевине Србије

ТЕЛЕФОН БРОЈ 193

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ
ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ
МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА
У БЕОГРАДУ Кнез Михаилова улица број 20

ПРЕПОРУЧУЈЕ СВОЈ ОГРОМАН ИЗБОР:

Шешира, Кошуља, Гаћа, Чарапа, Рукавица, Др. Јегеровог рубља, Краватна, Сунцобрана, Кишобрана, Марама цепних и за српску ношњу, **Ћебади, Штапова, Путничких** прибора и разне кожне робе;

Жакета, Кепова, Сукања, Блуза, женски **Кошуља, Гаћа, Рекла, Мидера, Муфова, Чешљева, Укосница, Хаљиница** деч. и за повојнице, **Капица** и **Бенкица**;

Спреме за удаваче и девере, Шалова за кумовске свеће, **Свиле** за превезе, **Огртача** за младе (пелерина), **Албума, Мириса, Сапуна,** разних предмета за поклоне и сваковрсних галантериских новости.

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ
ГЕЦЕ КОНА
БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све повремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шиље у кућу.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стоваришту, књижара *набавља за најкраће време* по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којега се набавља. Велики избор антикварски каталога чувених светских антикварница стоји свагда на расположењу свакоме.

Књижара купује од приватних лица појединa употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилато сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibibliothek), која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је **два динара** са неограниченим правом читања.

Каталоге учила и свију врста књига и музикалија шаље књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО
ЗА ОСИГУРАВАЊЕ
БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА
ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ

ОСИГУРАВА:

ЖИВОТ ЉУДСКИ на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мираз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости новчани заводи, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један новчани завод, ради примања уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слати уплате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

У НАШОЈ ГАЛАНТЕРИСКОЈ ТРГОВИНИ

ИЗБОР ЈЕ

☞ највећи и најлепши ☜

РОБА ЈЕ

НАЈСОЛИДНИЈА И ИЗ НАЈОДЛИЧНИЈИХ ФАБРИКА

☞ ЦЕНЕ СУ ЈЕФТИНЕ И БЕЗ КОНКУРЕНЦИЈЕ ☜

За ове артикле:

Шешира филцаних и сламних у свима фасонима бојама и ценама;
Цилиндера од плиша и атласа;
Рубља мушког и женског;
Обуће мушке, женске и дечије;
Спреме за удаваче, младоженје и девере;
Мидера у најмодернијим и најсавршенијим системима, а из најодличније светске фабрике под знаком P. D.;
Краватна мушких;
Каљача Петроградских, мушких, женских и дечијих;
Рубља вуненог и плетеног, зимског и летњег; између кога и од Др. Јегера, са гаранцијом да је право;
Рукавица и капа свију врста;
Кишобрана и сунцобрана, мушких, женских и дечијих;
Парфимерије, као: сапуна обичних, финих и најфиниjих од 20 пара до 3·50 дин. ком.
Затим: мириса, теста и прашка за зубе; воде за уста, прашка и помаде за лице; воде колонске, воде за одржавање, растење и боеадисање косе; зејтина за браду и косу и помаде за бркове;
Лепеза, обичних и за балове;
Марама: кашмирских, штофаних и свилених за српску ношњу;
Марама џепних у свима врстама;
Ћебета, штапова, кеса, новчаника, табакера, торби, албума, дугмета за крагне, прса и манжетне; четака за одело косу и зубе; чешљева, пораменица, и остале галантериске и помодне робе.

☞ **Препоручујемо** поштованим муштеријама да се о свему овоме и увере. ☜

КОСТА НИКОЛИЋ и ДРУГ
БЕОГРАД

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ

У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

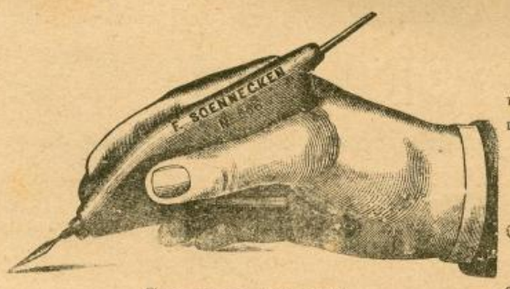
НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

вешалице за хартију

БРОЈ 164 СТАЈЕ КОМАД 2·50 ДИН.

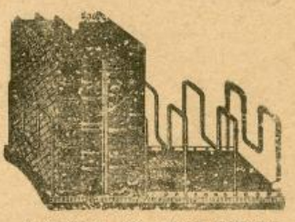

Сенекова увлака
за господу која пате од грчева.

Ова је увлака израђена тако, да испуни цели шаку при писању; сваки прст има своје удубљење

увлака стаје 3 дин.

Оваквих увлака имамо још неколико врсти и то:
од 6, 7, и 12 дин. ком.

наслони за књиге

НАСЛОНИ ПО ОВОЈ СЛИЦИ БР. 344. СТАЈУ 10 Д.

увлака од каучука са златним пером

Подесних за г. г. лекаре, трговце, инжињере, чиновнике, путнике и т. д. Увлаке по овој слици са златним пером стају 18 динара комад, а имамо их и од 20 до 25 динара. Американске увлаке са златним пером стају 7·50 и 10 дин. комад, а са иглом 4.50, 6 и 8 динара комад.

БРОЈ 4. БЕОГРАД, АПРИЛА 1906. ГОДИНА VIII.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА ОСМА

1906

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА У БЕОГРАДУ

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОЋНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића.

Има на стовариште и свагда наново добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици *за сваку поједину сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атлаза црна** за бунде и либадета. — **Атлаза** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атлаза и Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикераја, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је уљудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је **сва из првих светских фабрика**

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 4. Београд, априла 1906. Год. VIII.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

БИБЛИОТЕКА
ЖИВОЈИНА П. СИМИЋА
БИВ. ДИРЕКТОРА И ЊЕГОВЕ ПОК. ДЕЦЕ
ВАСИЛИЈА и БРАНИСЛАВЕ

У очи светога

I.

Пазарни је дан на свршетку. Митровица почела да пу́сти и све више да прима своје старо обличје — прилично чистог, веселог, мирног градића, без галаме, али и без апатична мртвила паланачког. Тргови се ослободили сељака и њихових производа, чије непотребне остатке подбирају Циганчићи, цавељајући као врапци. Купци са бројаницама у рукама већ пошли к Ибру, да тамо, седећи на рогожама, попуше које наргиле и прохладе се од данашње врућине, а трговци задовољно тару дланове, јер су свели рачуне и видели да је пазар био — да није злих очију. Аге пригрнуле горње дрехе, прекрстиле ноге на ћепенцима и почеле своје лагане и одмерене разговоре, тако мирно и озбиљно као да су на каквом значајном већу. Обе стране кривудавих улица притиснуте су оваким гомилицама, врло сличним једна другој, као да су ћепенци везани неком невидљивом силом, која једнако утиче на све редом, па им даје тон и расположење, изглед и страхотну једнакост. Мислиш — сви о једном истом говоре.

Од сељака ретко је ко заостао, и то већином богатији домаћини, који ће на добрим седленицама за тренут бити код својих кућа. Вића се и по који чифчија, кога је господар мало зауставио да му хануми искрати дрва, почисти обор и учини све оно што је њој, хануми, на потребу.

И све то иде по улицама и трговима отворена чела, јер зна куда ће и шта хоће.

Само Милета Прчвара из Лозишта иде некако снуждено и лабаво. Гредѐ преко житнога трга расејана израза, клатећи се као да је пијан, пресамићен као да је у крстима пребивен. Жут као восак, обливен хладним знојем, рећи ћеш — тек га оставила тролетњица. Готово несвесно иђаше к мосту, а кад зачу Иброву хуку, трже се и присети се да оставља Митровицу. А научио је да се овде увек заустави. Ту је пекарница, на чијим се ћепенцима, нарочито пазарним даном, жу́те свежи сомуни и симити, спремљени баш за сељаке да увече обрадују градским колачима — ко сина, ко ћерчицу, а ко и своју невесту.

Он застаде. Очи му се раширише, некако жудно погледаше пут пекарнице, па брзо-брзо добише некакав туп израз. Нешто тешко претешко притегну његове груди.

— Симити! Врући! Хајде, нестаде!... — зачу се са ћепенка, навлаш упућено Милети.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Он се маши руком у џеп од копорана, поче тражити да није штогод претекло, опипа појас, па му тамо рука и остаде, јер виде да је све узалуд. Нигде ни једне пребивене парице. Још једаред погледа пекарницу, покуњи главу и ступи на мост, чемерно сазнајући да од немања ништа тврђег и бешчовечнијег на свету нема. Прође кроз Бошњачку Мáлу и упути се друмом малаксало и немо, предан својим тешким мислима и још тежим утисцима. И то му није доста. До њега као авет допире несносан глас:

— Хајде врући, врући, ха-а-а!...

Свака му ова реч доходи као нож, пара му душу и производи јаке грчеве по целом телу. Он се окрену к Митровици, злобно је погледа и као да хтеде викнути, силно и громко, да га чује цео свет, да се страви и затресе та погана Митровица... Ту се исправи, очи му синуше, али се брзо по целој снази разли нека немоћ, телесна и душевна; и он осети да не може да викне, да не може да стоји нити да ходи, па се сроза на земљу. Налакти се и згрчи украј пута.

Вече се тихо спуштало, а путем нигде никога. Тишина и равнина докле око допире. Милета се сети да је сам, да ће остати овде и потајни га страх обузе и од ове тишине и од самоће. Плашљиво се цео стресе, боно уздахну, погледа навише и проједа:

— Господе, Господе, молим ти се!...

II.

...Један је он и пуки сиромах, на туђој земљи, преоптерећен мушком децом, за коју плаћа грдну војницу. Радио је и мучио се, али сиротиња се за њега прикачила, па не може никако да види белога дана. Спао је на једне волове и три козе, а у дугу — до грла.

И сутра му је крсно име, свети Пантелија.

Досле се некако довијао, са дуговима крпарио и славу своју прослављао. Није се постидео код сељана, није се осрамотио. До душе, стоку је продавао, али је зато славио ни мало уличније од других својих суседа. Што би донео Бог и година — све на совру пред госте, јер је то био за њега једини дан, кад је заборављао бриге, кад је оквасио грло и срећно запевао: „Ej, у чијем се дому крсно име слави.“

Али је сад запр̏о. Нема се шта продавати. Дуго је мислио, довијао се и вајкао, па се најзад решио да прода ове козе и казао жени. Она му одобрила, рекавши да у Бога има свега доста и разагнала таму са његове душе. Брзо се расположио, огњено верујући у правду и овога света; уздао се у своју снагу да ће после славе све боље бити.

Стока пролази добро, те је весело помислио да ће накуповати свега: и каве и шећера, и вина и ракије; својим дарóвā и уздарја, а деци својој још колача и свега онога чим их град може обрадовати. Купиће велику свећу, какву је виђао код грађана. Купиће домаћици *грађене* опанке, па ће чак и попу за колач оставити цео, несломљен *шестак*. Лепо бациће му на крст лицем шестак, побожно и поносито, као и сваки добар газда, чији се амбари не празне по неколико година, чекајући боље цене. А после ће разведрити своје смежурано чело и не скидајући епитрахиља, високо ће издигнути руку, лепо благословити дом и домаћина, па још... ко зна — може присести и за совру, а не духнути на врата као попарен, и као што се то готово увек дешава. Хе... па још може остати и да преноћи, кад и онако к њему долази напоследку... И позваће он своје суседе и пријатеље; на соври ће привоштити велику градску свећу, а сина ће најстаријег посадити на друму да позове сваког, кога ту намера пригоди. Вино и ракија служиће се само великим славским чашама које ће он позајмити од кога у граду и које се износе тек при крају... *И господаке* он да га све село чује и молиће се Господу Богу и светом Пантелији с радошћу и весељем, а совра се неће дизати равно за три дана и ноћи без престанка... Бациће он свој ћулāв некуд у угао и служиће госте гологлав и с ногу, са једном руком на прсима — као што је ред служити своје крсно име у рођеној кући својој. И она ће се напунити миља каогод и Божјег благослова, а овим ће се накадити сиротно огњиште за срећу и напредак, те да га мимоиђе свака поганштина и невидовштина, иневерна и сатанска...

Тако ће прославити славу, ако Бог дā, а слава неће дужна остати, но ће се све надокнадити. Запеће још више, своју снагу неће пожалити и окренуће се на боље. А што је најглавније — биће радостан и задовољан, јер му се нико неће моћи насмејати да није славио. Неће остати мимо свет, јер ће доказати да се и он крстом крсти, и ако је тако сиротан. Његову жену неће ни једна суседка моћи прекорети, а деца ће му слободно и без зазора друговати са домаћинским синовима. Па и за шта се друго труди човек, но за образ и веру?... Јā!... —

— — — — — — — — — — — — — — —

— Господе, Господе, молим ти се!

III.

Јутрос је веома подранио. Тек су се тргови почели да пуне купцима и продавцима, он је ишао улицом од Ибра к сточноме тргу. Водио је браве на продају. Кад је био према старом сарају викнула га испод његових сводова нека постарија ханума.

И та му је ствар јако запала у душу...

Кад је пришао, једва је познао Ђул-Хајрију, некадашњу своју госпођу, жену свога покојнога аге, која се после његове смрти преудала. Сећао се он ње и многих њених добара; живо му беше на памети, како га је назила, људски га у кућу примала и увек са пуним рукама испраћала. Много пута је обрадовао своју децу и жену леним госпођиним пешкешима

Она скинула вео и пружила му руку, коју он одмах пољуби. Питала га за кућу, жену и децу, питала га како живи, какав му је садашњи господар, па се чак и распла-

J. Вјешин

На тргу

кала: „Ах, Милета, Милета!... Не жалим ни њега ни себе, но вас сиротињу жалим. Зашто — онда сам могла да помогнем, а сад...“

Испричао је Ђул-Хајрији да је доста отанчао и да му је сутра слава. На кад јој рекао да је због тога и дошао овамо да прода ове последње браве, она је одмах скочила и почела га наговарати да никако то не чини. Да остави децу без млека, што им ни душманин не би учинио, то је таква грехота која се ни кантаром не може измерити. Ако то учини, на ономе свету не може дати одговора... Не може никако, па дајбуди оставио сто задужбина: манастира, мостова и чесама... Нико му на то ни погледати неће, него ће му подвикивати: „А зашто су ти деца гладовала и била посна и сушна? Зашто?... Ти си само крив и зато нећеш никад имати ценета... Хајде у ценем!...“

Он је био поникао ником, по глави му се врзле страшне слике онога света. Он је јасно представио себи како ће му деца скоро заиста бити *сушна*, како ће трчати на туђа врата и бројити туђе гутљаје, клети своју худу судбину и свога оца... А Бог ће све то чути и знати. И питаће га некад: зашто је то учинио? А он?... Муцаће, мрдаће уснама, али ће му језик лежати попут какве дебеле гредe и неће моћи дати никаква одговора.... Па и на овоме свету. Такве исте одговоре тражиће његова деца сваког дана немим, суморним погледима својим... Али — не може он бити мимо свет. Не може бити изродом и не прославити славу.

— Свети ми је сутра, ханумо.

Она га је разумела. Са пуно учешћа дуго га и непомично гледала, мислећи ваљда како да му олакша терет, те да га избави страшнога *одговара* и помогне му славу прославити. Најзад му рекла да уђе у кућу и причека агу његина, па ће му дати новаца на зајам. Но он је врло добро знао шта значи изићи на очи новоме аги због оваких ствари. Он неће да зна шта је то слава, па ће му је може бити чак и опсовати и отерати га напоље. А зашто да чини то кад још три козе има? Најзад, он хоће да својом муком прослави рођено крсно име.

Није могао више да слуша Ђул-Хајријине разлоге, смерно јој се поклонио и пошао на трг, заиста зачуђен учешћем старе госпође.

Скакао је од радости кад му је трговац избројио по осамдесет гроша за комад. И тако радостан пође да купује што му ваља. Но га баш на Љушти срео поп-Тилка. Брзо га благословио и још брже прекорио што никад не завирује у кућу своме *државном* попи, па после, говорећи брже него кад чита у цркви, распитао се, готово љутито, зашто је дошао у град, ако не зато да купи штогод за славу, пошто је сутра Свети Пантелија.

А он скинуо ћулав, па му гологлав насред моста прича о свему и казује чак и колико је новаца узео. Зар да сакрије од свога *државнога* попа? Од свога *законика*? У-у!.. Закрилите, анђели Божји! — ко би то од крштених људи учинио?!.. Напротив му са својом простом поноситошћу казао и о намењеном шестаку.

Ово попа одмах одобровољи.

Значајно је подмигнуо, рекао да су триста без попа — ништа, и позвао га кући на чашу ракије.

А он рад за таку почаст, па не иде, него просто лети за попом, и чини му се да је од Звечана до Качаника — све његово. Та није ни шала. Поп-Тилка не зове ни домаћине, који никад у Митровицу пешке не долазе. А сад зове њега, па још му каже: „Заповедај на чашу ракије!..“

Увео га је чак у велику застрвену собу на горњем спрату. И одмах викнуо попадију. Да, баш попадију... Донела она ракије и села према попу, а Милета је добро разгледао, па се чак мало и прилашио од ње. Ђаво би га знао како му је, ток често бива да се човеку одмах срце најежи и охлади кад види овакве писане; — као да није Божји, него онога другога, далеко га било!.. Гурава, намрскана, са кривим скупљеним уснама, ка' да је трипут печена или усољена. А обрве јој уздигнуте високо и као дуге савијене, рекао би питају те: „Еј, зар не видиш да сам вештица и да ћу ти сад одмах сву крв испити?...“ У! Језа га обузела...

Поп је два-три пута изилазио и опет се враћао. Најзад је сео, дуго ћутао намигујући или попадији или својим мислима. Нешто је имао на уму, па је ваљда чекао згодан тренутак. Напослетку се уозбиљио.

И поче...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— Господе, Господе, молим ти се!..

IV.

...Милета би хтео да не верује, но не може. Поп-Тилка је почео... Хладно и озбиљно му почео да пребацује: како се огрешио и осрамотио за *ону владичину мирију*. Свака вера, вели, верује своју веру, само ви сељаци не. Турчин даје хоџи и мудеризу, Јахудија своме хакаму, а ви не дате ни светом владици. Хе — ѐ!.. А без њега ни зрно у њиви неће да пукне, па ако — Боже сачувај — с нечије куће одузме благослов, језеро ће се тамо учинити...

Попадија је само климала главом и понављала:

— „Коме говориш, коме — разбери се!“

Милету је ово јако заболело. С ведрим лицем је попу рекао да није вољан љутити га. Упитао га колико дугује и појмио да му новац изброји.

Но попа почео и друго.

Збиља га оставила, лице му се намрштило, подигао је обрве каогод и попадија. И почео да чита. Да чита, а не да говори. И то још брже него у цркви, кад јектеније веома згодно меша са псовком, кад грди Гапу црквењака што је болесним женама у цркви рекао да поп после службе ставља болесницима одежде на главу, здравља ради, само за три гроша...

К. Кизел

Младост

„— А мени? Кад ћеш мени да платиш? Твоје венчање, опело очево, опело мајчино, е да Бог да и тебе опевао! Па двадесет водица, па четири крштења, па...“

Милета се згрануо, те је једва у неко време прекинуо попово ређање, плашљиво рекавши да му се чини како је нешто плаћао... И сећа се он врло добро страшнога попадијина погледа и узвика:

„— Ето, ето! У твојој кући, при твојој ракији, па ти још каже да лажеш. Тако ти и ваља... Помогао му Бог! А, тако ти и треба!“...

Поп се још више помамио. Викао је да хоће паре, паре — одмах! Није хтео ни да чује његове молбе и пренемагања: док среди поље па да му плати. Јок, нема од тога ништа! Чекао је он толике године, па чова ни главу да окрене... А још: десет колача, пет малих и пет великих, па једна Василијева молитва, коју он ником не чити јевтиније од три шестака и то паре одмах, па три бира, па...

„— Е... Па ни да се пошали те да рекне „Нај, попе или ђаволе, ово си заслужио.“ Јок! Засвињио као да сам ја беглучка кобила, па да крстим и венчам, читам и опевам без хака и опанака. Ене, ти њега! Море-ѣ!“

Заиста се уплашио од оволиког поповског грома. Устао је и почео да се одмиче. Али су му у један глас, као по команди, и поп и попадија подвикнули:

„— Паре!“

Тога се он сећа врло живо као да је сад било. Пребледео је, у грлу му је било узгрцало, и био је готов

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

да попа ухвати за браду, па да му је искубе и њоме после затвори уста, она страшна и јетка уста, или издере онај погани језик који му брже ради но воденичко чактало... Рекао је: да му сад не да ништа — ни њему ни владици... Само чу када је попадија писнула и када се заптија појави на вратима...

Кад је пошао улицом к сарају, осетио је на себи тешку заптијску руку и видео попа како је издигао штап и нешто објашњавао турски заптији — појмио је у чему је ствар. Поп је све предвидео и припремио. Почастио га не може боље бити...

Извели су га пред комесара полиције, пред којим се он правдао, говорио да му је сутра слава, да је пуки сиромах... Сећа се он тога врло добро. Риза-ефендија се ражалио, почео попа да моли да га још мало почека... И ако он, Милета, не зна турски, опет је разумео, опет је по изразу познао да је комесар на његовој страни... И ту му се смркло. Овај га жали и брани, а поп, његов законик,тужи га и неће да чује никакав разлог. Његов поп!!..

„— Од пара, бре синко, немамо смер да овакав зулум чинимо, — рекао му је Риза-ефендија: — али пошто твој поп не зна за твој свети — вади паре па шта ти Бог да!“

Није се имало куд. Извадио је новце и бацио пред комесара. Поп их поново пребројио и није се преварио да му врати ни један грош — колико да купи хлеба, те да не иде гладан. Но попу је и то мало било. Рекао је да га је Милета грдио и псовао, да је најгрђи човек у селу, да је готов преварити и Бога и цара. Зато ваља мало прикупити руке оваким едепсузима, иначе — тешко и земљи и владици и попу!

Милети се још више смркло. Његово је лице добило наказни изглед, уста му се отворила и рекла попу оно што досле није ни од кога чуо... Разабрао се тек онда кад је пред собом видео и страшнога порезника Мула-Исмајила, од кога је увек бежао као ђаво од крста. Овај га је упорно гледао с подсмехом на лицу, готов ваљда да узвикне: „А! ту ли смо, драгићу мој!“...

И он је чуо његову грозну реч. Поп се злурадо смешкао, кад су заптије поново опипали јадникове џепове, и подвикивао: „Тражите, има још, едепсус ниједан!“ Једним јаким ударцем у ребра Мула-Исмајил га је избацио на поље и намигнуо заптијама. Милета се не сећа колико је кундака било, докле се кључ на вратима грозне тамнице није окренуо.

И ту, у тој загушљивој и смрдљивој рупчаги, гладан и жедан, пребивен и осрамоћен лежао је он до сунчева захода. Тек тад га, готово кришом, пустио Риза-ефендија. Милета је једва чуо његов глас и једва изишао. Заводио се као пијан...

— — — — — — — — — — — — — — —

— Господе, Господе, помилуј ме, молим ти се!...

V.

Густи се мрак спустио, покрио Иброву долину и као неком црном кадивеном чалмом обавио високи Звечан.

Милета је сад баш испод њега и ако не зна како је довде домилео. Али даље баш не може. Осећа страшне болове, глава му се кружи, ноге не служе, а из утробе диже се у уста нека гадљива врелина па га мучи и савија као клупче. Гладан је и преко мере гладан. Баш не може даље; он то лепо и види и осећа.

Сломљено је његово тело, сломљена је душа, препукло срце, пала вера и у Светога Пантелију и у сваку правду на земљи. Види јасно, да је нема, да је побегла некуд далеко, далеко... А њему је баш због тога страшно. Негде горе, по старим мемлавим зидинама Звечанским, испрекидано хуче совуљага, испод њега плаховито шуми Ибар, а на другу нигде никога, осим таме и око њега и у његовој души, осим таме која је тако густа и тешка, да га просто притиска к земљи. Њему се тако чини...

Седе. Ломавом руком превуче преко чела, као да хтеде мисли да прикупи. И неки га безумни страх обузе од свега што је досле прошло преко његове душе. Страх од самоће и таме, страх од неправде, страх за женом и децом, страх пред Богом и свецем. О, та зар баш да га не прослави?!.. Свога свеца? Његов свети да се не прелије вином, него да остане онако мимо свет, захваљујући тамо неким поповима и попадијама, миријама и порезима. И зар све ово да буде јаче од њега? А њему да не помогне његов светац? Или може бити да је преко мере грешан?.. А?... Страшно... Његова се жена сад јамачно скаменила, метнула руке под појас па хуче као ова утина на Звечану, јер се камени пред гостима, немајући да понуди ни каве ни ракије... А деца? Да ли се она још надају на свога оца? Да им донесе колача градских? А ни сам их није окусио... Јамачно се сирочићи сад шћућурили око огњишта као пилад пред кишом и једва се још по трунчицу надају. И све узалуд... Њихов се отац празних руку са скамењеном душом грчи на другу испод Звечана и не може ни да клецне даље... Гладан је и пребијен. Поп душу убио, веру отровао, а заптије кости раставиле. Убили га... Но зар баш уочи славе да скапље и то овде на другу? И да му деца сутра чују црне гласове? Он, отац, то да допусти?.. А *одговор*, онај Ђул-Хајријин одговор на томе свету?.. У-у!..

— Врући, хајде, врући колачи!

— Паре, едепсузе један — пронесе се као гром изнад његове главе и шлепну тамо негде у Ибар са сатанским кикотом и грохотом.

Милета се стресе и ћипи.

Окрену се к Митровици, виде да од ње ни трага ни јава, па се присети да је овакав глас само нечастиви могао донети. Боно јекну и стиште песницу пут Митровице.

Нешто премишљаше. Ибар му се чињаше врло близу. Само један мали напор, један скок и све је готово. Али

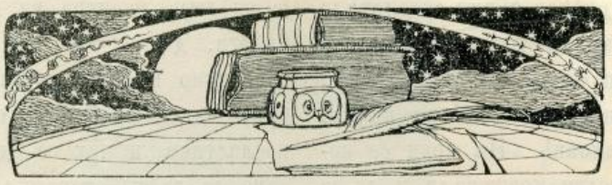
му се у том десна рука несвесно подиже, направи један велики крст. И одједном нека тајанствена блаж уђе у његову душу, тихо и лагано као сан. Она му се разли по свима живцима. И страха и срдње, оне јетке и упорне, нестаде, као да си је руком однео. Кућа му још једаред изиђе пред очи и он тихо, тихо прошапута: „У мојем бар селу нема поп-Тилка. Тамо још знаду шта је *свети...*“

— Господе, Господе, помилуј ме — молим ти се!

И пође...

Призрен 1906.

Гр. Божовић

Нашто?

Нашто тузи маха дати?
Нашто горке сузе лити? —
Ако душа тешко пати,
Бол и сузе ваља крити.

Ноћ потражи ведру, тију,
И потражи звезде јасне,
Па тад нек се сузе лију,
Сузе чисте, тајне, страсне...

Подносити ћутом треба
Бол и патњу, јад и злобу.
На земљи ти нема неба,
А одмор је тек у гробу.

М. П.

Јела и свадба

— Т. Достојевски —

Оних дана видео сам свадбу.... Него не! Боље да вам причам о малој јели. Свадба је била лепа; веома ми се допала, али други један догађај још више. Не знам како, али гледајући ту свадбу, ја сам се сетио ове јеле. Ево како се то десило. Тачно пре пет година, у очи Нове Године, мене су били позвали на дечји бал. Домаћин је био једно познато и разумно лице, са многим везама, с познанствима, са доживљајима, тако да се и могло помислити, да ће тај дечји бал бити родитељима разлог да се скупе у друштво и, невином, случајно пруженом приликом, поразговарају о другим занимљивим предметима. Ја сам био човек непознат; нисам могао бити занимљив и зато сам провео вече доста слободно. Ту је био још један господин, који, изгледа, није имао овде ни сродника, ни блиских пријатеља, но који је као и ја запао у ово породично веселье... Он ми пре свију падне у очи. Био је то човек висок, мршав, веома озбиљан и доста скромно обучен. Али видело се, да му није много стало до радости ни до породичног весеља. Чим би се нашао у каквом углу, одмах би престао осмехивати се, а његове густе, црне обрве набрале би се. Сем домаћина, није имао на целом балу ни једног јединог познаника. Опажало се да му је страшно досадно, ну он се ипак све до краја показивао као потпуно весео и срећан човек. После сам дознао да је то један господин из унутрашњости, који је имао да сврши неки врло важан и судбоносан посао у престоници, а нашем домаћину донео препоручено писмо; затим да му је наш домаћин био заштитник не баш cum amore и да га је из учтивости позвао на свој дечји бал. С њим нису играли карата, нису му нудили цигара, у разговор се нико с њим није упуштао, може бити зато што су издалека познали птицу по перју, и с тога је мој господин

био принуђен, само да би имао где руке денути, да целе вечери глади своје бакенбарде. Заиста бакенбарди су му били врло лепи. Али он их је гладио тако усрдно, да се, гледајући на њега, сасвим могло помислити, е су прво на свет створени ти бакенбарди, па им тек тада додан човек да их гладн.

Сем тога лица, које је на овакав начин суделовало у породичном весељу домаћинову, који је имао петоро ситне дечице, мени се допао још један господин. Ну он је имао већ сасвим друге особине. То је била виђена особа. По имену Јулијан Мастаковић. На први се поглед могло видети, да су га гости поштовали и да је био према домаћину у онаквом положају, у каквом домаћин према господину што је гладио своје бакенбарде. Домаћин и домаћица необично су љубазно говорили с њим, удварали му се, лебдели над њим, појили га, приводили му ради препоруке своје госте, а њега самог ни до ког нису доводили. Ја сам приметио да се засијала суза у очима домаћиновим, кад је Јулијан Мастаковић, устајући са вечере, рекао да он ретко проводи тако пријатно време. Ја као да сам се бојао присуства тог лица, и зато, заволев децу, одем у малу гостинску собу, која је била потпуно пуста, и седнем у цветном павиљону домаћичину, који је запремао скоро половину целе собе.

Сва су деца била необично мила и ни најмање нису хтела да личе на старије и поред са́ветâ гувернаната и матера својих. Она су за час растурила сву јелу, до последње бонбонице, и похитала већ да изломе половину играчака пре него што дознадоше, која коме од њих припада. Нарочито је био лен малишан, црноок, кудраве косе, који је све хтео да ме убије из своје дрвене пушке. Али највише сам обратио пажњу на његову сестру, једанаестогодишњу девојчицу, љупку као аморет, тиху, замишљену, бледуњаву, са великим, испупченим, сањаличким очима. Њу као да су деца увредила, те је дошла у ову исту гостинску собу где сам и ја био, и забављала се својом лутком. Гости су са поштовањем указивали на њезина оца, неког богатог закупника, а по који би тек шапатом додао, да је за њу већ одвојено 300.000 рубаља мираза. Ја сам се обрнуо да видим које је та ствар занимала, и поглед ми се устави на Јулијану Мастаковићу, који је, забацив руке на леђа и са главом мало у страну нагнутом, — некако необично пажљиво слушао брбљања те господе. Затим, нисам могао да се довољно надивим мудрости домаћинâ при дељењу дечјих поклона. Девојчица, што већ има 300.000 рубаља мираза, добила је најскупљу лутку. По том су ишли дарови, све мање вредности, с обзиром на ранг родитеља све те срећне деце. Напослеску последње дете, малишан од десет година, мршав, омален, пегав и риђ добио је само једну књижицу са причама, које говоре о величини природе, о сузама скрушености и т. д., но без слика, па чак и без повеза. То је био син гувернанте домаћинске деце, неке бедне удовице, малишан сасвим заборављен и плашљив. Био је обучен у капутић од просте материје. Добивши своју књижицу он је дуго затим ишао око других играчака; како би се радо он поиграо с осталом децом, али није смео; видело се да је осећао и разумевао свој положај. Ја волим да посматрам децу, у њих је занимљиво оно прво, самостално улажење у живот. Приметио сам да су скупоцене играчке друге деце, а нарочито позориште у ком је он хтео да игра ма какву улогу, тако саблажњавале малога, да се био решио чак и на подличење. Он се осмехивао и скакутао око друге деце, дао је своју јабуку једном подбулом дечку чија је марама била пуна посластица и чак се одлучио да једнога на себи носи, само да га не отерају од позоришта. Не прође ни минут а неко га безобразно дериште подло удари. Сирото дете није смело ни да заплаче. Одмах се појави мати његова, гувернанта, и забрани му да смета другој деци у игри. Дете уђе у гостинску собу где је била и девојчица. Она га прими к себи, и обоје веома усрдно почеше да ките скупоцену лутку.

Ја сам седео скоро пола сата у павиљону од бршљана и готово сам задремао слушајући незанимљив говор риђег дечка и лепотице са 300.000 мираза, који су о лутки брбљали, кад наједанпут у собу уђе Јулијан Мастаковић. Он се користио скандалозним призором свађе дечје и полако изишао из сале. Приметио сам да је он минут пре тога ватрено говорио с оцем будуће богате невесте, са којим се тек познао, о првенству једног положаја над другим. Сад је стајао размишљајући и као да је нешто на прсте рачунао.

— Триста... триста, шаптао је он. — Једанајест... дванајест... тринајест... шеснајест, — пет година! Рецимо по 4 на сто — 12, пет пута = 60, да, на тих 60... ну, рецимо, да буде кроз пет година — четири стотине. Да! ето... Да не држи по четири стотине, варалица једна! Може осам, али десет на сто узима. Но пет стотина, рецимо, бар пет стотина хиљада, то је сигурно; али вишак на крпе, хм...

Свршив размишљање, усекнуо се и већ хтео да изиђе из собе, али спазив девојчицу — од једном застане. Он мене иза саксија са зеленилом није видео. Чинило ми се да је био крајње узбуђен. Или је рачунање утицало на њега или што друго, тек он је трљао себи руке и није могао да се устави на једном месту. То узбуђење нарасте до nec plus ultra, када је застао и бацио други одлучан поглед на будућу невесту. Пошао је напред, али се најпре био обазрео унаоколо. Затим, на прстима, као да је сматрао себе кривцем, пође детету. Пришао је с осмехом, нагнуо се и пољубио је у чело. Она, не надајући се томе, узвикнула је од страха.

— А шта ви ту радите, мило дете? запита он шапатом, осврћући се и милујући девојчицу по образу.

— Играмо...

— Шта? С њим? Јулијан Мастаковић се искриви на дечка.

— А ти би, чедо, могао отићи у салу! рече маломе.

А. Бертолд

Кутак мира

Мали је ћутао и гледао га разрогачив очи. Јулијан Мастаковић се опет обазре унаоколо и опет се наже девојчици.

— А шта то имате, драго дете? Лутку? запита Мастаковић.

— Мала лутка, одговори девојчица мрштећи се и мало снебивајући се.

— Луткица... А знате ли ви, драго дете, од чега је ваша лутка начињена?

— Не знам... одговори девојчица шапатом и сасвим оборив главу.

— Па из крпица, душо мила. Иди ти мали у салу својим вршњацима, обрати се дечку Јулијан Мастаковић, оштро га гледајући. Девојчица и малишан се намрштише и ухватише руком једно друго. Не хтедоше да се раздвајају.

— А знате ли зашто су вам дали ту луткицу?... запита Јулијан Мастаковић, све више и више спуштајући глас.

— Не знам.

— Па зато што сте били целе недеље мило и добро дете.

Овде Јулијан Мастаковић, крајње узрујан, обзирући се унаоколо, спуштајући све више глас, напослетку запита нечујним гласом, готово умирућим од нестрпљивости и узбуђења:

— А хоћете ли ви, драго дете, да ме волите, кад ја дођем вашим родитељима у госте?

Казав то, Јулијан Мастаковић је хтео још једанпут да пољуби дражесну девојчицу, али рић малишан, видећи да она у мало што није заплакала, ухвати је за руке и поче јецати из искреног сажаљења према њој. Јулијан Мастаковић се истински наљути.

— Одлази, одлази одавде, одлази! говорио је дечку. — Вуци се у салу! Хајде тамо својим вршњацима!

— Не, није потребно, није потребно! Идите ви, одговори девојчица. — Оставите њега, оставите га! говорила је готово плачући.

Неко шушну за вратима. Јулијан Мастаковић се одмах подиже и као мало поплаши. Али рићокоси дечко се уплаши још више од Јулијана Мастаковића; остави девојчицу и тихо, све поред зида, оде из гостинске собе у трпезарију. Да не би изазвао сумњу, Јулијан Мастаковић тако исто пође у трпезарију. Био је црвен као рак и, погледавши се у огледало, као да се самога себе плашио. Било му је, може бити, тешко због његове ватрености и нестрпљења. Може бити, њега је у почетку рачунање на прсте тако поразило, саблазнило и узбудило, да је, без икаквих обзира, решио да поступи као какво дериште и да се обрати право на свој предмет, губећи из вида да то може бити прави предмет најмање за пет година доцније. Ја сам изишао за поштованим господином у трпезарију и имао сам пред очима чудан призор. Јулијан Мастаковић, сав поцрвенео од досаде и злоће, плашио је рићокосог дечка, који, измичући се све даље и даље од њега, није знао од страха где да се склони.

— Одлази, каква посла имаш овде? Напоље, неваљалче, напоље! Ти овде узимаш воће, а? Ти воће узимаш овде? Напоље, неваљалче, напоље, балавче! Одлази својим вршњацима!

Преплашен дечко, решив се на очајан корак, покуша да се завуче под сто. Тада његов гонилац, раздражен до крајности, узеде свој рубац од батиста и поче њиме ударати дете под столом, а оно се смирило као да је премрло од страха. Треба приметити да је

Јулијан Мастаковић био мало гојазан човек. Био је омален, румен, плећат, с трбушћићем и дебелим бутинама, једном речи, човек јак, округао као орах. Он се знојио, тешко дисао и јако црвенео. На послетку, готово се разјари, тако је било велико у њему осећање негодовања, а може бити (ко зна?) и љубоморе. Ја сам се засмејао из свега гласа. Јулијан Мастаковић се окрете и, заборављајући на сав свој значај, сасвим се збуни. Тада баш на супротна врата уђе домаћин. Мали се извуче испод стола и отираше своја колена и лактове. Јулијан Мастаковић принесе брзо носу мараму коју је за један крај држао у рукама.

Домаћин је мало с недоумицом гледао нас троје; но као човек, који познаје живот и увек га озбиљно узима, одмах се користио тиме, јер је успео да разуме својега госта.

— Ето то је онај мали, рече показујући риђокосог, — за кога сам ја имао част да вас замолим...

— А, одговори Јулијан Мастаковић, још не прибравши се сасвим.

— Син гувернанте деце моје, продужи молбено домаћин. — Сирота жена, удовица, жена једног честитог чиновника; па дакле... Јулијане Мастаковићу, је ли могуће...

— Ах, не, не! брзо повиче Јулијан Местаковић, — не, опростите ми, Филипе Алексијевићу, никако не може. Ја сам се тачно известио: нема празног места, а и кад би га било, то би се јавило већ десет кандидата, који имају много већег права него он... Врло ми је жао, врло жао...

— Штета, понови домаћин, — мали је тако скроман и миран...

— Врло распуштен, како сам ја приметио, одговори Јулијан Местаковић, хистерички искривив уста. — Изиђи, дечко, што си стао, иди својим вршњацима! рече окренув се детету.

Ту се, изгледа, није могао уздржати и погледа ме испод ока. Ја се такође нисам могао савладати и засмејах му се у брк. Јулијан Мастаковић се одмах окрете и доста разговетно запита: ко је тај чудни млади човек? Почели су да шапћу и изишли су из собе. Видео сам потом како је Јулијан Мастаковић, слушајући домаћина, сумњиво махао главом.

Кад сам се довољно насмејао, вратим се у салу. У њојзи је велики муж, окружен оцима и мајкама породицâ, домаћином и домаћицом, тумачио нешто ватрено некој дами, којој тек што су га привели. Дама је држала за руку девојчицу, са којом је пре десет минута Јулијан Мастаковић имао сцену у гостинској соби. Сад се он губио у похвалама и усхићењу о лепоти, таленту, љупкости и добром васпитању милог детета. Он се прилично умирио пред мамицом. Мати га је слушала готова да заплаче од радости. Усне очеве су се смешкале. Домаћин се радовао изливу свеопште радости. Чак су сви гости саосећали, чак су дечје игре биле напуштене, само да им се не смета у разговору. Сав је ваздух био испуњен страхопоштовањем. Затим сам чуо, како је мамица интересантне девојчице, тронута до дна душе, браним изразима замолила Јулијана Мастаковића, да јој учини ту особиту част, да поклони њихову дому своје драгоцено познанство; слушао сам, како се исто тако усхићено Јулијан Мастаковић одазвао том, и како су се затим гости, разилазећи се, као што пристојност захтева, у разне правце, — заносили један пред другим умилно хвалећи закупника, његову жену, девојчицу и највише Јулијана Мастаковића.

— Је ли жењен тај господин? запитаће скоро гласно једнога свог познаника, који је стајао најближе Јулијану Местаковићу.

Јулијан Мастаковић баци на мене испитивачки и злобан поглед.

— Не! одговори ми познаник, огорчен до дна душе због моје неумешности, коју сам намерно учинио...

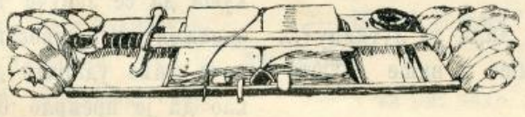
* * *

Недавно ја сам прошао поред ***ске цркве. Зачудило ме је што се толики свет слегао. Око мене се говорило о свадби. Дан је био магловит; мраз стегао. Прогурао сам се кроза свет до цркве и — видео сам младожењу. То је био омален, округао, ситан човек, са трбушчићем, веома накићен. Трчао је, брбљао и наређивао. Напослетку се пронесе глас да су довезли невесту. Прогурам се кроз гомилу и угледам ретку лепотицу, која једва да је ступила у прво пролеће живота. Али лепотица је била бледа и жалосна. Гледала је расејано; мени се чак чинило да су јој очи биле црвене од недавних суза. Античка племенитост сваке црте њезина лица придаваше извесну озбиљност и свечаност њеној лепоти. Али кроз ту племенитост и озбиљност, кроз ту жалост просијавао је још први детињски и невин облик; показивало се нешто крајње наивно, нестално, младо и поносито, нешто што сâмо собом моли за милост.

Говорили су да једва ако јој је прошло шеснајест година. Погледав пажљиво младожењу, одмах сам познао у њему Јулијана Мастаковића, кога за читавих пет година нисам виђао. Погледам на њу... Боже мој! Гледао сам да што пре изиђем из цркве. Светина је говорила да је млада богата, да има 500.000 рубаља мираза... а доста је отишло и на спрему.

„Ипак, рачун је био добар!“ помислио сам ја, прогуравши се на улицу...

Превео с руског
Гргур Ил. Берић

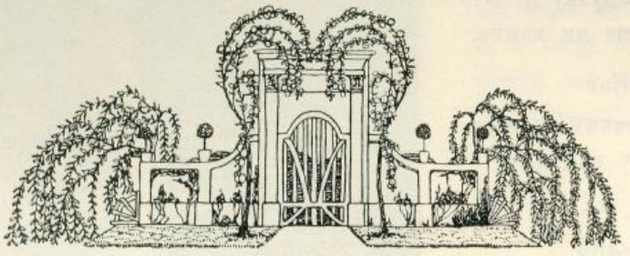
Боже

Боже, кад већ морам једанпут умрети,
Дај да умрем тамо где ме не зна нико;
Да паднем у борби, к'о сви што су пали:
Које нико није умео да жали
Док су били живи. Ја сам но то свик'о.

Ја желим да умрем с једним тајним болом
Што ме као мора притиска у души,
Кога ништа није могло да залечи,
Ни љубав, ни молба ни утешне речи,
С болом што ме стално сажиже и гуши.

Ја желим да умрем невиђен и незнан,
Там где туђе сунце, туђе стране грије,
Под туђинским небом и зрацима ледним,
Са болом у души и осмехом једним,
Које никад нико разумео није.

Милорад М. Петровић

СИД

Трагедија у пет чинова, написао П. Корнеј, с француског превео Н. Марјановић

(наставак)

СЕДМА ПОЈАВА

Дон Фернанд. Дон Санчо. Дон Аријас

Дон Санчо

У брзо зацело омекшаће цео,
Нашли га док беше још од сваће вреo.
У првом тренутку, загрејано тако,
Племенито срце не пода се лако:
Душа му је хола, ма да грех увиђа,
Ал' јој то признање одмах се не свиђа.

Дон Фернанд

Ћутите, дон-Санчо, и још знајте на то
Да је и сам кривац ко га брани за то.

Дон Санчо

Слушам и ћутаћу; ал' вас молим, сире,
Још тек за две речи што ће да вас смире,
Пошто ћете о том прави појам стећи.

Дон Фернанд

Па шта сте му хтели у одбрану рећи?

Дон Санчо

Да душа, навикла на јуначка дела,
Не би на покорност спустити се хтела.
Она и не схвата споразум без срама
И с те једне речи туга гроф слама.
Сувише жестине у дужност је део:
Он би вас послушб, да је мање смео.
Заповедите му да поправи ругу
Руком, ојачалом кроз борбу нам дугу:
Оклевати неће, ма против ког пошб,
А ту му је талац, догод хоће, дошб.

Дон Фернанд

Пркосите пошти; ал' праштам рад жића,
Правдајућ' вам плахост жестином младића.
Краљ, чија разумност лепше ствари гледи,
Поданика својих крв радије штеди.
Ја бринем за своје, бриге ми их хране,
Кб и за удове глава што је бране.
Други је ваш разлог што га војник зборн,
Други мој где један краљ има да твори.
Ма шта он мислио, и још рекли људи,
Да се гроф покори. глас му оста худи.
Он увреди мене: срам на старца вину
Ког за васпитача изабро сам сину;
Напасти мој избор значи што и на ме
Што и власт напасти узвишену за ме.

Ал' доста о томе. — С десетину лађа
Наш душманин стари опет нас похађа:
Видеше где разви стег на ушћу реке.

Дон Аријас

Маври вас познају због храбрости преке;
Тучене их често мину смелост ова
Да с таквим јунаком огледну се снова.

Дон Фернанд

Без зависти неће Мавар да се смири
Док Андалузијом моја власт се шири;
С те их земље лепе обузме горчина
Кад год је погледе, јер је била њина.
То пре десет лета би разлог што престо
Пренех у Севиљу, да их пазим често,
На да одмах спречим, предузму л' што сложно,
Што из Кастилије не беше ми можно.

Дон Аријас

Сире, знају лепо, без толиких глава,
Да присуство ваше победу нам дава;
Не бојте се ништа.

Дон Фернанд

Ал' нек сам свуд спреман.
Много поуздања готова је неман;
И душманин исти, ту скоро потучен,
Може и да шкоди, на време нескучен.
Погрешићу ипак, ако страх пробудим
Пре но истинитост тој вести досудим;
Ужас што би позив залудан га стигô
Изненад би ноћас град узбуњен дигô.
Удвојте тек страже да се ноћас шире
Бедемом и луком.

ОСМА ПОЈАВА

Дон Фернанд. Дон Санчо. Дон Аријас. Дон Алонзо

Дон Алонзо

Гроф је мртав, сире.
Син је осветио дон-Дијега тугу.

Дон Фернанд

Слућах ту освету чим дознах за ругу,
Гледећи да одмах све то спречим таде.

Дон Алонзо

К ногама Химена приноси вам јаде,
За правицу хоће плачна да вас моли.

Дон Фернанд

Ма да њен и мене јад дубоко боли,
Гроф је, чини ми се, заслужио мрскост
Те праведне казне за ту своју дрскост.
Ипак, да је казна правична ма како,
Не могу јунака прежалити лако.
Пошто дуго слуга земљи ми је био,
Пошто тисућ пута крв је за ме лио,
Ма како да гордост његова ме љути.
Ипак смрт његова текну ме и смути.

ДЕВЕТА ПОЈАВА

Дон Фернанд. Дон Дијего. Химена. Дон Санчо. Дон Аријас. Дон Алонзо

Химена

Сире, сире, правду.

Дон Дијего

Ах, чујте нам јаде!

Химена

Падам вам пред ноге.

Дон Дијего

Ја их грлим саде.

Химена

Тражим од вас правде.

Дон Дијего

Одбрану ми чујте.

Химена

Казну ми за обест напаснику скујте:
Вас ослонца лиши, кô и мене мога,
Он уби мог оца.

Дон Дијего

Он осveти свога.

Химена

Краљ крв поданичку има да освети.

Дон Дијего

Праведној освети казна и не прети.

Дон Фернанд

Устајте обоје, и зборите с миром.
Химена, твој бол је у души ми широм;
Иста таква жалост моје срце дира. (Дон-Дијегу).
Зборићете после, сад јој дајте мира.

Химена

Отац ми је мртав, видех где му руди
Уловкана крвца из поносних груди,
Она крв што често бедеме вам штити,
Што често из битке с ловором вам хити;
Она крв што гневну још је само боли
Што се сад за другог, место за вас, проли:
Њом, која у рату не мога да лопи,
Малочас Родриго двориште вам кропи.
И, огледом овим, његов злочин бедан
Држави вам сруши стуб и чврст и вредан,
Поуздање узе јунацима вашим,

Андре Вермар

Сузана

А нâд нови пружи душманима нашим,
Отрчах к бојишту бледа и без снаге.
Мртвог сам га нашла. За те боле паге,
Опростите, сире, што немам глас већи:
Уздаси и сузе више ће вам рећи.

Дон Фернанд

Ћери, буди храбра, и упамти туде
Да ће краљ од сада отац да ти буде.

Химена

И сувише части, сире, бедна стекох.
Нашла сам га мртвог, као што вам рекох,
Пробијених груди, и, рад већег јаде,
Та крв доле дужност исписа ми тада;
А његова храброст у том стању клетом
Ранама ме гоњâ на освету летом.
И, да краљ правични чути би ме хтео,
Устима његовим позајмих глас цео.
Не трпите, сире, да вам се за владе
Још и за слободу овакову знаде,
Где ће најхрабрији изложени бити
Дрскости што може од казне се скрити,
Да младић ликује кад им слава тужи,
Крвљу им се купа и спомен им ружи;
Ако тако храбар ратник се не свети,
За ревносну службу опасност вам прети:
Речју, за смрт оца освету вам тражим
Више рад вас самих но ја да се зблажим.
У њему губите ви том смрћу много;
Светите је другом, и крв за крв строго!
Жртвујте не за ме, већ за крупу драгу,
И за своју личност и краљевску снагу —
Рекох, све жртвујте општег добра ради
Што злочину таквом понос ће да гради

Дон Фернанд

Сад ви, дон-Дијего.

Дон Дијего

Зависти је вредан
Ко с губитком снаге губи живот бедан.
Како кобан удес већ при крају лета
Племенитим људ'ма спрема судба клета!
Ја ком многа дела тако беху славна,
Ја ком свуд победа некад беше јавна,
Видех, пошто дуго од смрти сам штеђен,
Да поругу примих и остах увређен.
То што рат не мога јуришем ни крадом,
То што није могô Арагон с Гренадом,
Завидници моји с душманима нашим,
У двору гроф, скоро пред очима вашим,
Учини завидљив па избор вам с јаром,
Горд ми се користећ' немоћношћу старом.
Оседела влас ми, сире, већ сред боја,
Та крв што се често за вам проли моја,
Та рука, душману страх за борбе дуге,
И у гроб би сишли неспасени руге,
Да достојног себе сина немах бедан,
Што је своје земље и свог краља вредан.
Позајми ми руку, те век грофу скрати,
Он ми збриса љагу и част стару врати.
Ако бити храбар за освету мазну,
Осветити шамар заслужује казну,
Нека мене самог гром тај задешава:
Кад је слаба рука, нек се казни глава.
Био злочин ил' не, што многих мука?
Сире, ја сам глава, а он само рука.
Химена се жали да са њ оца губи:
Да ја то не хтедох, зар јој га он уби?
Узмите ви главу над којом смрт кружи,

А чувајте руку што може да служи.
Нека задовољи моја крв Химену,
Пристаћу ја радо на пресуду њену,
И, не роптајући на тај удес клети,
Умирући с чашћу без туге ћу мрети.

Дон Фернанд

Ствар је врло важна, и сме се изнети
Пред савет, који ће одлуку донети.
Нек с вама, дон-Санчо, Химена се врати,
Нек ту дон-Дијегу реч слободу скрати.
Да му се син зовне! Правде ћу вам дати.

Химена

Нек правда крвника у гроб, сире, прати.

Дон Фернанд

Умири се, ћери, утишај бол саде.

Химена

Мир ми световати јачати је јаде.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Finale

Блажен је ко се још те лако вара
Под игом маште и младачких снова,
Ваздушне куле ко с осмехом ствара
У игри страсти, у музици слова.

Блажен је ко се често жали Богу
На грехе света, на неправде људи;
Ко равнодушно чека казну строгу,
Сноси је мирно, и ближње не суди;

Блажен ко ступа по трнову путу
С молитвом крепком светлих идеала;
Ко љуби земљу, срећу, судбу луту,
Ко не зна ужас порока и зла...

А ја?... Већ прођох кроз најлепше доба,
Те сада гледам, сам, скрхане моћи,
Сурови привид с оне стране гроба
Где страда, тужи, плаче у самоћи.

Сад јасно видим муке искушења,
И осмех Сфинкса, и трзање пада —
Једини спомен кажњеног рођења
Суровог бића и смрвљеног нада...

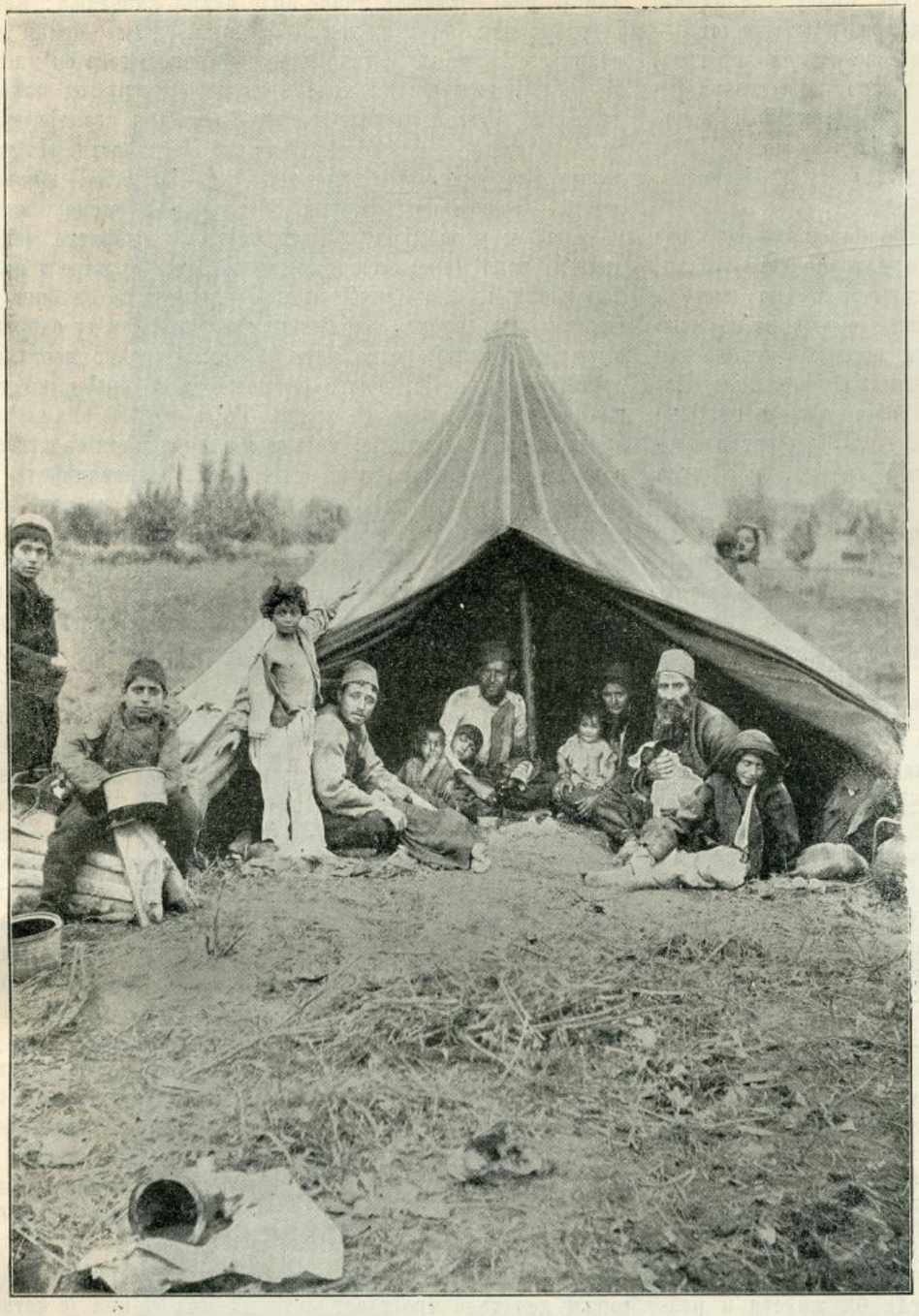
Прође ме радост и земаљска срећа,
Исто ко лето, северно и нујно,
Што касно дође до сухог дрвећа
И умре с њиме безгласно, нечујно...

Воја. П. Бошњаковић

Тамо амо по Зоологији

Интелигенција код животиња. Прилагођавање: змија звечарка, метаморфоза жаба. Лиска се жаба не метаморфозује. Суриманска жаба. Мужјак као дадиља. Брига мужјака око чувања потомства код риба: пастрмке, сома Ariusa. Chromis paterfamilias такође дадиља. Даждевњаци који се метаморфозују у телу материну. — Гусеница која једе своје друге. Многоженство и једноженство код животиња.

Ми смо научили да сматрамо човека као најпаметнијег у царству животиња, и као јединог који се одликује од осталих животиња умом. У ствари човек јесте најпаметнији, али и међу животињама има паметних. Већа је разлика између једног интелигентног цивилизованог човека и једног дивљака, но између најумније животиње и примитивног човека. Има извесних инстинката који су општи и човеку и животињама, као што је на пр. нагон самоодржавања, полна и родитељска љубав, и т. д. Ми се дивимо изналасцима и творевинама људског духа, а смећемо с ума рад пчела на сађу и справљању меда; ми се дивимо енергији и предузимљивости човечјој, а заборављамо сићушне и вредне мраве чија је енергија и вредноћа за дивљење; ми с поносом и дивљењем причамо о љубави материнској, а ту исту љубав сусрећемо на сваком кораку код многих животиња: сви сисари бране своје младе и међу свој живот на коцку; тице тако исто, крокодили воде собом своје младе и чувају их, змије такође, а женка познате отровнице Cobra capello брани чак и своја јаја. И као што је *Дарвин*

Цигани у Маћедонији

приметно, чак и ова душевна осећања, као што су радост и туга, срећа и несрећа, својствена су не само човеку, но и вишим и нижим животињама. Животиње умеју тако исто да мисле и размишљају. Каква је нпр. разлика и где је већа интелегенција: да ли код мајмуна који кад се једанпут опије, више никад окусити неће од тога пића, или код човека који вечито пије и опија се?

Нагон за самоодржањем влада у целом органском свету, како код животиња тако и код биља, и ето тај нагон, та тежња, да се одржи јединка и вид, та борба за опстанак, за живот, учинила је те се боље одржавало а лошије изумирало; а прилагођавајући се новим приликама, индивидуа се развијала и усавршавала, те је на тај начин била не само у спољашности њеној, но су у самом организму постајале измене анатомске и физиолошке. Нпр. змија *звечарка* (Columber natrix) носи јаја обично у песку, и из тих јаја, загрејаних сунчевом топлотом излегу се млади змијићи, али ако та звечарка није у слободи већ у каквом кавезу, у ропству, онда рађа она *живе* змијиће. Други пример. Познато је да се жабе метаморфозују (преображавају), т.ј. из јајета не измиле одмах савршено развијене жабе, већ пре тога морају да буду прво *пуноглавци*, па тек после жабе, али и ту има изузетака; ето, на острву Мартинику, по сушним местима, живи једна лисна жаба (Hylodes martinicensis) из чијег јајета измили са свим развијена жаба, која не прави никакав пуноглавачки облик, у коме ће прво дисати на шкрге, па тек после као жаба на плућа. А зашто се ова лисна жаба не метаморфозује? Зато, што тамо где она живи нема воде, у којој би њени пуноглавци могли живети; она дакле, да би опстала, мора да се прилагођава томе безводном месту. — У јужној Америци живи једна жаба која се зове *суриманска жаба* (Pipa americana). Код ове жабе верни мужић помаже својој другој половини да избацује јаја, дражећи је шашољењем по леђима, и после та јаја размешта по ћелијама, које су преко леђа као кесице разређене, и ту у тим ћелијама, на леђима своје мајке, млади прођу сву метарморфозу, док не постану савршене животиње. Млади измиле после 82 дана, а то бива баш у оном доба, кад у том пределу где оне живе, у Суриману, нема кише. То је, као што видите, други начин прилагођавања.

У Чили је *Дарвин* пронашао једну малу жабу која је названа његовим именом Rinoderma Darwinii. Интересантно је познати изближе живот и развиће ове жабе, једно с тога што се на њој најбоље види утицај прилагођавања а друго с тога, што вреди да га познаду сви поборници женске еманципације. Шпански зоолог *Jimenez de la Espada* добио је био неколико живих комада ових жаба, од којих су му неке изгледале сувише крупне и као надувене, па мислећи да су то бремене женке, он сецира неколико комада, и заиста нађе у њима повише живих младунаца али без шкрга. Кад је наставио испитивање изненадио се, да то није била бремена женка, већ прави мужјак — отац. Ја већ видим како се многи неверни Тома од читалаца чуди: шта? зар мушко па да рађа, то је немогуће, то је једна од оних многих америчких лагарија! Али полако само, мало стрпљења, па ће се видети у чему је ствар. Код мужјака заиста су нађени младунци, али не у трбуху, већ у ждреловој кесици, која заузима велики део груди. Дакле у грудима налазе се ти младунци. Овде мужјак, као

галантан муж, да би олакшао сваку бригу о младима, а и да не би младунци небрижљивошћу материном — као што то често бива — пропали, све их лепо прогута, смести их у своју грудну кесицу, и као каква добра дадиља чува их док не поодрасту, а после их још лепше — опростите за израз — избљује, избаци на поље. Еманципација жена почела је дакле, на жалост, не од човека, већ — horribile dictu — од жабе.

Налик на ово виђамо и код риба, и ако у опште код риба не може бити говора о материнској љубави, јер оне гледају да своја јаја метну на згодно место а после се не брину за њих; највише је што ће по нека риба гледати да своја јаја учврсти за какав непокретан предмет. Али, ето, и овде има изузетака. Нпр. *шастрмка* прави у песку јаме где смешта своја јаја, а те јаме праве заједнички мужјак и женка. — У Цејлонским водама живи нека врста сома: *Arius Bookei*, која чува јаја, из којих се млад развије, у својим устима. То је раније запазио *Агасиц* на једној риби из Амазонске Реке. — Има још једна оригинална риба која живи у Тиверијадском језеру, а спада као и Цејлонски Аријус у класу коштатих риба (телеостија), та је риба *Chromis paterfamilias*. Већ и само име казује шта је. Ова риба чува и храни у својим устима и шкржној шупљини до две стотине зачетака, и то, не заборавите, чини мужјак. Кад женка избаци своја јаја, онда мужјак, односно отац, долази на место где су јаја, усиса их, и меће између шкржних листића; ту, међу органима за дисање, младунци се развијају, а кад поодрасту, те им шкржна шупљина постане тескобна, они тада излазе одатле и иду у ждрело, а ждрело се услед тога — код бедног оца који тако лепо изиграва дадиљу — толико рашири, да јадник једва може уста да склопи. *Есипнас* врло неспретно објашњава ову очинску љубав тиме: што се отац дражи оплођеним јајима гледајући у њих, као на део свога тела, и брине се о њима мислећи да су живи!

Многи од читалаца знају за *даждевњаке* (саламандре). Један од тих даждевњака живи на Алпима, и зове се *Алписки саламан* (Salamandra atra). Он своје младунце пушта одмах на суво, јер и они своју метаморфозу изврше док су још у телу материну, што већ није случај са даждевњаком који живи по долинама. Проф. *Сиболд* први је дошао на мисао, да ти младунци Алписког даждевњака, кад би се још неразвијени извадили из материна тела, могли би живети и развити се у води. Ту поставку Сиболдову потврдила је г-ђица Chauvin 1875. и 1876. године.

— У нашем народу има једна изрека којом се хоће да облежи неко зло стање у коме друг друга и пријатељ пријатеља гоне. Она гласи: „Дошло време да гуја гују једе“. Истина није познато до данас да је гуја гују јела, али је био случај да је у једном Њујоршком акваријуму у борби већи крокодил прогутао мањега. У Зоологији зна се — по посматрању проф. *Карла Берга* — да грабљиве *пређине гусенице* збиља ждеру једна другу, и то са свом кожуром и длакама, па чак и коконе учаурених гусеница не остављају на миру. Међу људима познати су Канибали који једу људско месо.

— Читаоцима су познати *ракови*, или како их наш народ у шали зове *нагузљез* или *натрагоња*. Они ракови, што живе по потоцима и рекама код нас, само су једна врста, али их у мору има врло разноликих врста. Приказаћу вам сад само рака *пустињика* (Pagurus). Прозвали су га пустињик зато што сам живи, засебно, али је овај пустињак иначе врло мудра животиња; њему је трбух мек, он сам тешко би могао да се брани од непријатеља којих је тако много у мору, с тога он мисли да је најпаметније да нађе празну љуштуру од каквог пужа, па да се завуче и да у тој љуштури станује, која ће га чувати од свију разноврсних беда и напасти. На тим љуштурама станују обично и морске *анемоне*, по кад што 3—6 на једној љуштури. Пустињик и анемоне живе међу собом у великом пријатељству, јер користе једно другом, тако нпр. актинија има органе што жаре и пале као коприва, и она чува слабог пустињика од напада октапода и других грабљивица; а рак се за ту одбрану одужује актинији тиме, што је носи с једног места на друго, те актинија, пошто не може да се креће, на тај начин лакше долази до хране. То се најбоље опажа код црвено пегасте актиније, која се обично находи на љуштарама где живи Eupagurus Prideauxii. Изненадићете се кад вам речем да тај оштроумни рак, који на тако лак начин долази до „своје кућице своје слободице“ и до свог чувара који га чува и од зла брани, врло добро познаје тог свог пријатеља и чуваркућу, па кад промени своју љуштуру, односно кућу, он не оставља свога верног чувара, већ га са старе љуштуре са највећом пажњом преноси на нову љуштуру.

— Они који су учили Зоологију знају, да ракова има са дугачким и кратким репом, или и без репа. Ове друге зову се *крабе*. Интересантне су ове врсте: Pisa, Lissa, Maja, Inachus, и Staroгynchus. То су Будалин Тале међу крабима. Разлика је само што се Тале завргне дреновом батином, а ове рачје будалине натрпају читаву шуму од алги и маховина преко леђа, други опет наките се хидрополипима који су у сноп ић груписани, и стрше на њихову чело као каква перјаница; а трећи, као што је нпр. врста инахуса, прави су робијаши са букагијама, јер на својим дугим танким ногама вуку биљке, сунђере и асцидије; тај терет, који је као какав оков на ногама, ипак се радо носи, и сами су га раци наместили да на тај начин буду неопажени од својих многобројних непријатеља. И *морски шаук* или боље рећи *шаук рак* (Maja suinado) — јер паукова у мору нема — меће на леђа камичке или љуштуре разних шкољака. И тако се довија да се само одржи у борби за живот и опстанак.

— Крабе, о којима смо мало час говорили, имају горњи део тела троугласт, али их има којима је четвороугласт, као што је нпр. Dorippe lanata L, која живи у Средземном Мору. Ово је комичар међу крабама, јер кад ова дорина наиђе у путу свом на какво било живо или мртво тело, она га дохвати издигне над собом и држи га као што човек држи кишобран да се сачува од кише. Ако је тај њезин заклон жив, он се онда брани, гледа да се какогод искобеља, али дорина зато и не хаје, већ своју жртву чврсто држи и не пушта, мислећи: ако какав прождрљивко нападне, он ће прво напасти ону жртву коју дорина чврсто држи, а док са њом буде готов дотле ће она умаћи, јер „Бежанова мајка не плаче“. Друга једна њена друга, *Dromia*, натрпа на своја леђа толико сунђера да јој се једва ноге виде.

— Чули сте за *октопусе* (октаподе) што у мору живе, и који могу бити од огромне величине. Прича се да је један велики октопус близу острва Св. Јелене, својим крацима скинуо два мрнара са лађе, и један његов крак који је случајно доспео у такелажу и ту се откинуо, износио је 5 стопа. А између Мадеире и

Рафаело Санцио — Сикстинска мадона

Тенерифе наишли су на октопуса, који је био — без удова — велики 5—6 метара. Боје је био црвене са грдно великим укоченим очима, а тежак од прилике 2000 кила. — Да прекинемо сад ову заоолошку екскурзију и да пређемо на брачни живот, и то само оних који имају једну или више женка.

Међу животињама има их чији мужјаца живе са више женка а има их који живе само са *једном* женком. Баш као и код људи. Ето вам као пример наш безобразни *шетао* који живи у многоженству баш као какав султан. Истина, он је наша домаћа животиња, размажен је, па је ваљда од људи и научио и навикао се на полигамију. Изгледа да је животиња, питомија и културнија, све више расположенија за многоженство. Узмимо само *јастреба:* овај дивљак међу тицама нема појма о љубави, јер какве ту љубави може бити кад је женка у стању да поједе свога драгог мужјака, а обоје своје миле младунце; али и младунци, кад стану на снагу, не остају им дужни, јер и они без икакве гриже савести у стању су да у сласт поједу своје поштоване родитеље. И тај крвожедни, дивљи јастреб живи по читаву годину, а неки готово целог века само са једном избраницом свога

срца. Каква разлика између њега дивљака и питомог петла! — Најзанимљивији су *папагаји*. Ови брбљивци, који живе у друштву и имају само по једну женку, кад им дође време љубави, кад их обузме љубавни жар а срце хоће да изгори, — као какав заљубљен млад песник уклањају се из друштва и „усамљен траже луг“, где живе са драгом срца свога у самоћи, и проводе љубав заједнички. Љубав између голуба и голубице, грлице, конопљарке, позната је свима, и они сви живе са једном женком. — Али најзанимљивији су, као брачни пар, најмањи међу тицама, тако звани: Cucomegu (Nectariniidae), који живе парно, и врло су нежни једно спрам другог. *Брем* вели: да је мужјак преко мере услужан и галантан спрам женке, пева јој песме, шепури се пред њом, рашири крила и спусти их, исправља реп у вис, окреће се на све стране, те се ваљда показује женки како је леп, а женка га огледа, па све што он ради, ради и она. Али ова мала животињица, која је тако нежна спрам женке, уме и да буде љубоморна: не трпи мужјака у близини, већ га напада и гони све докле га не истера далеко ван сфере својих брачних интереса. Tout comme chez nous. Шта више, овај добри мужић толико је луд за својом драгом женицом, да је ни за тренутак не оставља да буде сама! Он са њом прелеће са цвета на цвет, па чак ако она допадне ропства и он — вели — иде са њом да дели то ропство. Умре ли му његова ленша половина, он тако очајава, он тако тугује за њом да је жалосно гледати га. По цео дан је зове, тражи, не спава никако. — Исто је тако нежно одан својој половини и *кардинал* (Cardanalis virgianinus), али исто тако и женка не оставља мужјака никако, па ипак је поред све те оданости мужјак ипак веома љубоморан, нарочито у доба парења.

Птице дакле у већини случајева живе парно. Већ је код сисара друкчије. Курјак, лисица и лав живе парно и не мењају тако лако своје жене; горила и шимпанза тако исто, ма да други мајмуни живе у полигамији. Тулени, муфлони, ламе, коњи и слонови живе такође у полигамији, али код свију полигамних друштава, изузимајући слона, мужјак служи као вођ и чувар. Погине ли мужјак или га нестане у таквом полигамом друштву, онда се тек и дружба прекида.

Другом приликом упознаћемо читаоце опширније са брачним животом и других животиња, а за сад је доста и ово неколико кратких напомена. Завршујући ову шетњу по Зоологији, ја мислим да ће она многе читаоце заинтересовати јер су се уверили, да и у једној тако сувопарној грани науке, као што је Зоологија, има доста поучних, занимљивих ствари.

Алхазен

Ко песма утехе...

Ко песма утехе, твој је први поглед
Све спомене горке с моје душе скин'о.
Пришао сам теби да посветим младост,
А твоју будућност на жртву сам прин'о.

Кад у дане снова једном стазом гресмо,
Несвесни живота и обмане бесмо.

Ко пролетње цвеће одлази лагано
Наша младост рана. Свуда јесен хита.
Ти си опет дошла. Зар ти није душа
Уморна од снова и обмана сита?

Да ли ти је поглед још песма утехе,
Ил прекор и клетва за раније грехе?

Влад. Станимировић

Кнез Иво Војновић

Наша се публика недавно упознала са радовима Ива Војновића, и то први пут, како ми се чини, када се на Београдској позорници приказао његов „Сутон“. Он је, шта више, у нас сматран као писац који се апсолутно бацио на драмско поље. Међутим, Иво Војновић се није тако скоро појавио у српско-хрватској књижевности, нити је обделавао само поље драме. Док је стекао књижевно име, он је дуго радио на књижевности. Пре но што је написао „Дубровачку трилогију“, он је написао две збирке приповедака. Од „Ксанте“ до „Мајке Југовића“, од последње приповетке до последње драме, протекло је око осамнаест година!

И као што то редовно код нас бива, нико још није побележио значајне моменте уметничке каријере тога писца, нити је ко дао укупну карактеристику његових дела. Шта више, и за све појединачне, фрагментарне

Село у словеначкој Крајини

оцене дела његових, могло би се рећи да нису на висини предмета о коме је требало писати. Г. Милан Ракић написао је о првом дёлу Трилогије, „Allons enfants“, оцену у „Књижевном Гласнику“, и та се оцена одликује тиме што врло мало каже; Г. Павле Поповић прочитао је на Конгресу Југословенских Књижевника између осталога и карактеристику Војновића као писца, и та је карактеристика толико неодређена да би се дала применити и на сваког другога писца. Самим тим што је Војновић повремен писац, књижевна критика се осећа разрешеном, јер она у нас говори само о ономе што, понајчешће, има релативну вредност: о писцима пређашњих генерација.

Задатак овога излагања тиме постаје опредељен: оно има да према целокупном раду једнога повременог писца обележи контуру његова талента.

I.

Прва збирка приповедака Ива Војновића изишла је 1884. год. под насловом „Пером и оловком“. Две године доцније, 1886., изишла је његова новела „Ксанта“. У обе књиге главно је Дубровник, опоминање на њега, описивање великих душевних момената деце његове расурене по свету. И то је прва карактеристична црта коју опажате прелиставајући збирку „Пером и оловком“, читајући доцније „Ксанту“, или још доцније драмска дела Војновићева, од „Дубровачке трилогије“ до „Психе“ и „Еквиноција“. Гроф Марко Брански, из приповетке „Rose Mary“, јесте син племићске куће из приморја; Јеле, Маре и Ане која се у рано јутро купају крај обале морске, то су кћери дубровачке; Иван Орловић је Дубровчанин; Перо и Иво Дубовић, у „Ксанти“, рођени су на жалу дубровачком. У „Дубровачкој трилогији“ све се дешава у Дубровнику, у „Еквиноцију“ у околини дубровачкој, док „Психе“ слика кругове племића аустријских код којих су нашли уточишта и последњи изгранци племића дубровачких. Иво Војновић живи у Дубровнику, као што личности његове трилогије живе у успоменама на златна времена госпара, онако исто као и отац му Др. Коста Војновић, који је дао неколико најбољих и најисцрпнијих студија о уређењу старе републике дубровачке, као и брат му Др. Лујо Војновић, који је оплакао стари Дубровник у „Дубровачким елегијама“.

У приповеткама Војновић се дотиче само новог Дубровника. За њега је тај стари град остао непромењен, и ако је нестало старе славе његове и богатства, и ако госпари оставише тела своја под рушевинама које трус начини од Дубровника и под плочама на гробљу Светога Михајла. Оно што остаје када све падне, то је душа, то је традиција, то је обичај. „Откада је звонце Светога Михајла одјекивало 30. рујна“, приповеда Војновић у „Ксанти“, „опетоваху се исти призори на стрмој цести лападскога бријега. Та рекао би да се на сличним дневима све и сви договоре да ће се наћи на истом путу и да ће се поздравити истим осмејком владике дубровачке и Гружнице и Комарице. Изумиру породице, мијењају се пријестоља, гину народи, — али је Дубровник у својој непомичности сачувао све обичаје, све мане и све крепости прошлости. Моћ је утрнула у вјечност, ал' пук опетује у великим и ситним стварима исте појаве, дапаче исте слике старих дана. Ветар однесе лишће а вријеме људе, — али у Дубровнику све је увијек зелено а људи једнаки.“ Зато јунаци из новог Дубровника, по схватању Војновићеву, имају у себи све особине које су некадашњи Дубровчани носили у душама својим. Они су као деца, крај црквице Светога Михајла, у смеху и шали, учили прва слова азбуке на озбиљним, истрвеним плочама под којима леже кости властеле дубровачке; они су походили готске дворове и видели места где су биле полаче Працата, Буна, Мажибрадића; они су са бродова догледали Госпу од милосрђа „која са врхунца своје хриди гледа у пучину и дозива растркану децу дубровачкога гнезда.“

При свем том, оно што те људе новога Дубровника у Војновићевим приповеткама обележава као Дубровчане, то није дубровачки милије. Половина приповедака дешава се далеко изван старог града, док друга половина приповеда тек околини његовој. „Rose Mary“ дешава се у Бечу; главни је јунак пореклом из приморја, племић је и креће се по племићским круговима, и то га везује за Дубровник. Историја из приповетке „Чему?“ дешава се најпре у Риму, а потом још у неким великим варошима; главни јунак приповетке, виолинист Иван Орловић, Дубровчанин је и по томе што је рођен у Дубровнику и што у њему има остарелу матер. Веран мислима својим, Војновић је хтео показати да душа старих Дубровчана живи и у новим нараштајима, макар и издвојена од места која је везују за прошлост, онако исто као што ће живети када се у Дубровнику буду срушили и последњи споменици који би опоминьали на стару репу-

блику. Да то покаже, њему није био потребан Дубровник као милије; на против, потребан му је био низ догађаја, који би, вешто постављени, могли са сваке стране да осветле душу. Али би се могло рећи — судећи по приповеткама — да су догађаји, онако како их је Војновић поставио, више осветлили особине Војновићева талента него особине душе дубровачке. Душа дубровачка остала је да је посматрамо на Војновићу. Њу су ти догађаји добро осветлили.

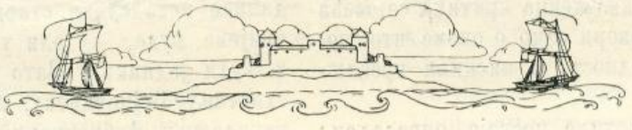
Везан за Дубровник истом споном којом и јунаци његових приповедака, Војновић се неопажено, пишући ред за редом и приповетку за приповетком, ослобађао улоге посматрача човека, — видећемо, на жалост! да та улога не одговара потпуно његову таленту, — и нагињао заинтересованости за личности своје приповетке. Догађаји, који би наступили да осветле душу јунакову, постајали су тиме само надражајима који су будили јака осећања у самога писца и гонили га да своја лична осећања, свој темпераменат унесе у организам лица о којима приповеда. Чест и детаљан опис, оно у што се може унети довољно лиризма, био је производ те склоности, која је опет, отимајући све више маха, све више уопштавала радњу у приповетци. Како је пак сваку историју писао подједнаком топлином, и како је у јунака сваке приповетке уносио један део себе, механизам радње бивао је несавршен, мотиви једнолики, ефекти небирани. Све историје, испричоведане у обе књиге, могле би се отуда уопштити неколиким реченицама. На првом месту „Чему?“ је љубавни роман виолиниста Ивана Орловића. Тај младић, концертујући једног дана у Риму, упозна Бијанку Ривели, чувену певачицу. Отада је заједно са њом путовао по свету и давао концерте. Њих једнога дана раздваја љубав коју Орловић осети према Бијанки. — За тим, „Rose Mery“ је љубавни роман графа Марка Бранског. Тај младић упозна у бечком Volksgarten-у странкињу која под именом Rose Mery лута по свету тражећи мужа. Отада је ишао са њом у оперу, шетао се после опере Рингом, и имао љубавне састанке изван града. Њих једнога дана раздваја мала крађа коју Rose Mery чини да би ставила на пробу Бранског. — Најзад, „Ксанта“ је љубавни роман Пера Дубовића, сина капетана Ива Дубовића. Он упозна, вративши се с мора, Клару Лучицу коју му отац беше наменио за жену. Њих раздваја, пред само венчање, Перово познање са Ксантом, ћерком Тасе Гркиње, пореклом из Леванта. Ако не узмемо у обзир „Ксанту“, готово сва се лица крећу међу готово свугде истом аристократијом.

На тај начин постајала је утврђена схема приповетке, и у ту се схему, као накнада, уплитало и слагало у слику ткиво разноликих боја. У колико је механизам радње престајао одликовати приповетку, и у колико се оскудица у инвенцији почела све више истицати као особина приповедања, у толико је опис постајао обилнији, по нужности, и израђенији, по труду. Приповетку о љубави Ивана Орловића приповеда залуталоме пауку Орловићева виолина једне ноћи, у запуштеној соби дубровачкога дома; „Сирена“ је прост акварел јутарњег купања крај обале морске; „Ксанта“ је пространа због описа, дневне тишине или ноћне буре; у приповетци „Rose Mery“ описи чине једино добре стране. Тако је Војновић истакао већ у самом почетку две главне особине: на једној страни оскудицу у инвенцији; на другој склоност ка описивању, ка ономе што се може без стваралачке фантазије копирати, и у што се може унети више или мање осећања.

У доцнијим делима, Војновић само развија те особине.

(свршиће се)

К. Луковић

Московско Уметничко Позориште

I.

Недавно је Павле Линдау, пишући успомене на прослављено доба Мајнингенскога глумљења, зажалио што принципи глумачке уметности још нису тако формуловани ни у тој мери обрађени, како је то са законима осталих уметности. Проблеми модерне драматургије решавају се до сад махом искључиво у пракси. Што су највећи глумци створили, то је слободна теорија, којој је већ подлога оно што јој је и смер.

Но поједини глумци или, одређеније речено, у игри појединих уметника није све глумаштво. Износи ли нам песник на позорницу свој живот, мора нам га приказати у свој његовој потпуности. Све мора бити у складу, све нам мора приказивати нормалан организам, као што сваки регистар на оргуљама мора правилно фунгирати, ако хоћемо потпун утисак његова тона. — Не на појединим глумцима, него на целини свега, што се на позорници приказује, лежи тежиште драматуршке уметности.

Тај склад се међутим и тешко и ретко постиже. Познати су Мајнингенци, који су се приближили, својом хармонијском игром, тачним и изразитим линијама и својом епохалном режијом, уметничком идеалу.

Данас савршенству уметничког приказа стоји најближе Московско Уметничко Позориште, друштво за које се пре по године, ван Русије, није ни знало. „Дођох, видесте ме, победих!“ могла је рећи руска трупа већ после прве представе у Берлину, где је прво ван Русије иступила доведавши Немца до екзалтираног одушевљења. И после тога, безброј пута се понављало усхићење Берлинаца; одјекнуло је кроз сву модерну Јеврону, начинило сензацију првога реда, указало на нове уметничке путове. Четири пуне недеље хитали су Берлинци

Поглед на Солун

у Мало Позориште, не разумевајући махом ни речи руски, да, колико је год могуће више, нацрпу са овога живодавнога извора уметности. Герхарт Хауптман, тај појета префињенога укуса, хитао је свако вече као најгорљивији студент, да из прикривена кута гледа овај васкрсао живот, и даје иницијативу за приређивање соареа у част Горкога и руских уметника.

Царица је од најбрижљивијих гледалаца, а цар Виљем, који ни кад не уме да нађе праву реч за оно што хоће да каже, диви се овој игри „без геста".

Није дакле неразумљиво, што смо ми с највећом нестрпљивошћу чекали крај Берлинске стаћоне, и што смо се чисто бојали, да нас ова ретка прилика не мимоиђе, те да Руси преко Прага отиду право у Беч, камо их пут води. Но Управа Прашког Нар. Ћивадла схватила је и сама овај згодан тренутак, те је уговорила, истина одвећ кратко, само четири вечера гостовања у Прашком Нар. Позоришту. Тиме је учинила не само за Прашку публику и њен уметнички смисао, него и за словенски култ.

Пре него што пређем на потање проматрање уметничких квалита ове ексцелентне трупе, хоћу, бар у кратко, да испричам и њену повест. Почетци не задиру у далеку прошлост. Биће томе тек некаквих десет година, како се у стану Константина Алексејева, богатога Московског фабриканта, почело искупљати друштво глумачких дилетаната, који су се, приређивањем оперета и лаких комедија, забављали за свој рачун. Но убрзо се видело, да су ти дилетанти махом неоспорни таленти, често врло јаки, и да им ваља само дух водилац, па да скупа пођу ка правим уметничким циљевима. А и тај дух беше међу њима; беше то сам Алексејев, који поред свог имања и фабричког искуства, имађаше дубок смисао за уметност, потребно образовање и, што је најглавније, необично изразит таленат за приказивање. Алексејев, који је данас у Московском Уметничком Театру без сумње први члан, под именом Станиславскиј, управо је од почетка уметничке радиности ове дружине њен spiritus agens, у првом реду као режисер. А кад се њему придружи Владимир Немирович Данченко, драматичар и учитељ приказивачке школе (брат познатога Данченка, дописника са бојног поља), те се поред Станиславскога стави дружини на чело, ударени су овом необичном потхвату здрави и јаки темељи. Све чланове, поред инстинкта, обузео је онај силни уметнички жар, који им је свима диктовао један осећај, једну жељу, један уметнички идејал — *савршенство уметничког приказа.*

Занимљиво је знати, да се сваки комад, који су хтели приказати, морао претходно најмање 50 пута огледати, а често је одржавано и до 80 огледа за поједине теже игре. То јединствено одушевљење и горљивост, преданост и љубав према позиву, довели су их до данашњих бриљантних резултата, и то је управо веза која их тако чврсто спаја. Први пут је друштво ступило јавно 1898. у Москви. Успех је био огроман. У брзо су Московски трговци, богаташи и пријатељи уметности, материјално обезбедили опстанак овога друштва.

То их је све соколило, да што живље приону око свога посла. Запарложена и шаблонска руска глума није могла ваљано ни пристојно да прикаже ни оно што је у руској драмској литератури дотле било, а некмоли да даде полета прираслом драматском подмлатку. А потреба је била жива, да се нађе позорница и уметници приказивачи, који би са развијеном руском литературом држали корак и у глумишту, те и с позорнице проповедали громку и истином прожету реч Толстоја, болећиви хумор, притајен као жалосна песма, Антона Чехова, снажни натурализам, који нас обеснажава, Максима Горког, Андрејева и др.

Тога часног, али и сувише замашног задатка, примило се ово симпатично друштво, које својим првим ступањем скида са себе знаке обичног дилетантизма, и с пуним правом назива се „Уметничко Позориште". Од тога доба почиње његов велики значај и тесна веза са развојем модерне руске драме.

Највићенији члан међу дамама је г-ћа Антона Чехова. Она посредује да Чехов тако близу стоји овоме друштву, она је инспировала свога мужа да прве женске прилике у својим комадима већ при концепту намењује њезину креирању, она и Станиславскиј преносе сву моћ и чаровитост Чеховљева слога и на све другове своје, и они, то мало почетничко друштво, уздижу Чехова, чије су драме скроз недрамске, скроз немоторне, али пуне бола, саучешћа, пуне онога осмеха, који суза прати, појеме силне и тихе као притајено, широко море: тога појету подижу они међу прве руске модерне драматичаре.

Максим Горки налази међу овим уметницима оно зборище, са којега ће се најистинскије да чује његова неуглађена, сурова реч, која се зове — истина. Са количогод се верности, недомашне верности уживеше Московски уметници у сањиве, благе, мирне Чеховљеве типове, који, чини вам се, једва живе од досаде, али у њима тиња живот, као притајен пламен, с толико натурализма приказују они пропале раздражљиве алкохолике, или живахне и безбрижне бескућнике, или обмануте и разочаране глумце и појете међу особама Горкога.

Док тамо код Чехова, по игри ових глумаца, осећате чисто онај досадан летњи ваздух, пун комараца и врелине, дотле вас овде гуши дим од огњишта и духана, задах од вотке и устајала чаја. Горки зна за један пут — за истину. „Лепота је боља, истина је потребнија људима“ вели он на једном месту у „Деци Сунца“. И чудном неком, дивљом снагом, која вас дави али јој не одолевате, приморава вас Горки да му верујете, да идете за њим и видите, да је то доиста пут прави.

Још много пре доласка Московског Театра у Берлин, давала се тамо безброј пута драма Максима Горкога „На дну“. Али кад видеше Немци оригинални приказ Руса, чинило им се — наглашује готово сва Берлинска критика — да видеше нешто ново, пренесоше се у прикривене и загушљиве кутке ноћних азила у Русији.

Такви су чланови овога Уметничког Позоришта, које Руси поред тога још радо и с поносом називају и „напредно“, у драмама Горкога, где им чешће прилази у друштво и даровита уметница г-ђа Андрејева, жена Максима Горкога; а такви су они, јединствени, ненадмашно прости, обични и искрени и у осталим драмама било руских било туђих писаца. Но баш с њихове најистакнутије особине, са искрености, стоје им најближе од страних Ибзен и Судерман. Берлинска критика — ја се у овај мах на њу позивам, јер ми смо видели у Прагу само руске писце — вели, да савршенијег *Д-ра Штокмана* не може бити него што је *Станиславскиј* у Ибзенову „Народном непријатељу“, а у Уајлдовој *„Саломи“* г-ђе Германове добила је ова, толико психолошки компликована прилика, поред све свежине израза, још неке нове шарене сликовности.

Карактеристично је, и од великога значаја, што у игри ове дружине — нема „правца“. Њих није освојио искључиво натурализам, они су једнако велики и врсни у романтичким и мистичким делима старијег датума. Или боље рећи, њихов је правац, спајање, чудесно изведено елиминовање свих тих „школа“, и отуда оне готово невероватне реалности у приказивању „Цара Фјодора Ивановича“, баш као и у промуклим особама комада „На дну“. Али оно, што је пре свега охрабрило Немировича Данченка и Станиславскога, да се са својом дружином упуте пред Јевропу, пред суд неумољиве западне, још сувише немачке, критике, то је *целина у игри, ансамбл.* У овоме је тежиште њихове вредности, у томе је снага њихова да нам у душу урежу неизгладни утисак, и у томе су прва западна позоришта заостала за Русима.

Верујем да су Елеонора Дуза, Ирма Граматика. Сара Бернардова или г-ђа Режан веће од г-ђе Чехов, верујем и да се г. Станиславскиј можда не може мерити с Кокленом, Новелијем или Хајнцом, али има нешто, што с чисто уметничког гледишта чини свако упоређивање излишним, — а то је психолошки моменат. Онамо еластичне психе западњака, рафинованих и прозрачних као етар, а овамо природа свежа, нова, самоникла, са свима одликама и махнама руске културе. И баш то, што су сви поменути, и други велики, уметници познати као „звезде“, на које се готово једино упиру очи гледаочеве, утисак уметнички не може бити онакав као тамо где се пажња не усредсређује на *једном* уметнику, него пада на целину, подељена и на најмањег и најнезнатнијег приказивача, где се пре свега испољава *дело* онога невидљивога приказивача, који је у самом песнику, а којега глумци ваља што верније да тумаче. Тако заокругљену целину, изведену до савременога нијансовања, позорница још није видела до ових Руса. По признању немачке критике и сами Мајнингенци, који у историји немачке драматургије испуњавају златне листове, и који су истицани баш са вредности целокупне игре, нису могли доспети до оволиког развитка. Ту ће, у осталом, и опет пресуђивати психички моменат у темпераменту расе.

Хармонија, потпуна хармонија међу свима играчима, од првог до последњег, ритам и динамика њихова говора, који се слива у некакву просту мелодију, чини да не само гледате тај живот, који вам се приказује, не само да се дивите тој овапућеној мисли песниковој, него *осећате* тај живот, те чисто поверујете да сте и сами међу тим људима, дишете њихов ваздух, а кроз вас струји њихов бол и њихова радост.

Ето то је уметност, велика уметност. Тако приказивати на позорници не глумачку вештину, него песниково дело у свој његовој истинитости и лепоте, постигоше ови Руси из Московског Театра, који подцениште све што је у уметничкој амбицији. Неко их је срећно упоредио с каквим савршеним оркестром. И доиста, сваки је од њих као појединн виртоуз у оркестру, који је свој парт спремио „zum Concertvortrag“. И тако израђени детаљи морају дати ненадмашну целину.

Ако сте, ма и у најбољим јевропским позориштима, у опери или у драми, посматрали кретање масе на позорници, морало вам је, ако имате иоле смисла за посматрање, упасти у очи неспретно и шаблонско кретање људских група, оно што управо испуњава живот. Немирович-Данченко а нарочито *Станиславскиј*, режисерски таленти ретке снаге, решише овај проблем управо јединствено. На њиховој позорници, у маси људи, видите да је сваки појединац са својом особеном индивидуалношћу — човек који на свој начин проживљује оно што се око њега догађа, и који на све, што се догађа, гледа својим

оком. Понављам, да је ово јединствено. Видети, како се креће маса у „Цару Фјодору“ (III. и VII. слика), вреди за оног који проучава позориште, више него читав семестар предавања из драматургије. Берлински критичар позива немачке редитеље, да, место извештачене виртуозности техничких средстава, проучавају Станиславскога и његов начин режирања, и да све, што је на позорници, подреде пре свега песнику и његовим интенцијама.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Праг.

П. Коњевић

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Душини ћердани.

XI.

Зликовца дела из спомена људи
Не може стрти лицемере труд!
И чак из гроба повест грешне буди
Строги да приме по заслузи труд.

J. Ст. Поповић

XII.

Јад до јада бар је ништа,
Ал' у смрти нигде ништа!

Бранко

XIII.

Блијесак круне често крије
Трње које под њом ниче —
Савршено срећног краља
Не познасмо ни из приче.

Никола I.

XIV.

Добар пастијер, јер што каже ином
И сам својијем потврђује чином.

Иван Мажуранић

XV.

Све што удес развађује
Лако он и опет склапа;
Док је тебе, бит' ће свега,
Док је главе, бит' ће капа.

Петар Прерадовић

XVI.

Слобода је име дивно,
За њом људско срце кивно;
Ко с њом умре, с њом се роди,
Нашем Богу тај угоди.

Петар II Петровић Његош

XVII.

Напред! Кад се силе сложе,
Све ћеш добит', све се може!

А. Шеноа

XVIII.

Пред свијетом не пропиштн,
Нит' му казуј, гдје те тиштн!

J. Сундечић

XIX.

Ја уступам цвећа стазе
Којима је нога мека;
Нек по цвећу жене газе,
А трње је за човека!

Ђ. Јакшић

XX.

Када и снег пада и киша и слана,
Не треба се снуждит' — биће лепих дана.

Љ. П. Ненадовић

Посета

Дошла сам ти касно, у ноћ, кад је моја чежња била моја вера, кад сам била сенка која је пратила мој немирни дух. Било је тужно. На земљу пада измаглица, на душу пада очајна туга. О, ја сам морала бежати од овог живота, бежати од ове празнине и пустоши, ја сам морала бесциљна створити циља. Моја пријатељица, која је једино тебе пријатељем звала, рече ми како би ме достојна била само твоја душа. Моја пријатељица! Ја сам јој слепо поверовала. Она ми је толико желела доказати да ме воли, колико сам ја тајила од ње шта си ти мени, мој кобни пријатељу!

Ето стигла сам одједном дому твоме. И сви ме твоји дочекују, и сви ме грле. Па и стара ти мајка није се

томе противила. Сви примише у топли породични загрљај сироче.

А ти си био сам, ти увек охол и поносит, ти си сам био у својој собици. Тамо је атмосфера била јасна, одређена. Све одмерено, све удешено по твојим навикама, по твојим прохтевима. Пружих ти хладну руку да је нежношћу згрејеш, пружих ти клонулу руку да је примиш. Ти си хтео сакрити ону истину коју сам видела и поред твоје равнодушности.

Али твоје очи зборише су оно изненађење које те је узбуђивало, ону жељу која је била као немирна савест. У ово доба могла је доћи само моја пријатељица теби. Она је била твоја страсна младост, твоја господарица. А ми твоје робље, и твоја мати и ја и сви твоји.

Поздрављасмо се без речи. Ја сам тё ноћи изгубила пред тобом понос а ти преда мном душу. Ја нисам више имала пријатељице, а с њом ни тебе.

Нора

Крајем фебруара

Дан ни светао ни мрачан. Сунце часком просија; затрепери његов златан зрак; заблеште се зидови градских кућа; издигне се и рашири уличко дрвеће као да ће сад процветати, те улицом заструји пролеће живета пуно осмејака и топлине. Али се убрзо разбијени облаци хватају, издижу се с краја хоризонта и сакривају просијало сунце. У грању пригушено јеца ветар, небо покривају прљаве подеротине, и тмуша и чама опет падају на невесело срце.

Гледам једно јато врабаца.

Они једино певају и веселе се у овом променљивом, нелагодном дану крајем фебруара.

Један од њих упро своје водене, ситне очи у мене, па ми се руга, и гурка и друге да ми се ругају.

Са стреје и олука ори се врапчија дрека кроз тишину и сив, запаран ваздух.

Безобразни врабац одвоји се од јата, прну са стреје, пролете двапут поред мене, а трећи пут удари кљуном у прозорско окно, и ја га чух:

— Цврк-квр... то је дан твоје младости, а ми смо њени невачи, цврк-квр...

Тргох се.

Јато се игра око стреје. Безобразни врабац чучи на олуку, гледа ме дрско, руга ми се, и гурка и друге да ми се ругају.

Одасвуда тмуша и чамотиња и песносна врапчија дрека. —

1905.

М. М. Ускоковић

Уз наше слике

На тргу (сликао Ј. Вјешин). — Познати бугарски сликар Јарослав Вјешин, нарочито чувен са својих радова из народног живота у Чешкој и Моравској, познат је и нашим читаоцима по неколиким сликама што их до сада објависмо. Позват од бугарске владе, живи сад у Софији, где је своју дивну кичицу посветио сликању бугарског народног живота. Са колико уметничког успеха врши госп. Вјешин ту захвалну дужност, сећаће се посетиоци Прве Југословенске Изложбе по слици „Повратак са трга“ које смо репродукцију објавили у „Новој Искри“ прошле године. — Слика „На тргу“ има сва карактеристична обележја Вјешинове кичице: одлично цртање, красан распоред, скромно а веома изразно слагање боја и пуну љубав према изабраном предмету.

Младост (сликао Конрад Кизел). — Немачки сликар Конрад Кизел износи у овој слици замишљени лик Дантеове Беатриче, оне избранице којој беше суђено да генијалности песниковој измами најизразитије песме љубавничке религије. Чиста и светла, била је као биће небесно које је на земљу дошло само да очара генија, па да се опет на небо врати. Оличење нежности и скромкости — Беатрича је била Дантеу светли лик у који није смео дубље погледати, бојећи се да не наруши занос душе своје, бојећи се да му се не измами ма пред ким реч о њој — која би била само скврнављење њезине надземаљске чистоте. —

Сузана (вајао Андре Вермар). — Сузана у купалу омиљени је предмет и вајара и сликара. Много длето и многа кичица огледаху своју моћ у изношењу тог омиљеног акта. —

Сикстинска Мадона (сликао Рафаело Санцио). Овај најлепши рад највећег сликара најдрагоценији је украс Дражданске Галерије. —

Кутак мира (снимио А. Бертолд). — На оваквом месту могла је постати она причица о путнику и птици. „Зар овако лепо место“ упита путник гласно: „па тако

далеко од људи?“ — „А зар на овом свету нема никог другог осим људи?“ одговори му птичица. —

Маћедонски Цигани. — Поред Струмског (Тахинског) Језера живи и једна колонија Цигана чергара. Језеро је удаљено од Сереза за непун сат. Неколике типове тих Цигана износи наша слика. —

Поглед на Солун. — За Солун се не може рећи да је тип чисто турског града; он је чудна мешавина Истока и Запада, старинског и модерног. Па ипак је све у њему тако хармонично, да би се врло тешко могла пожелети ма каква промена. Ма шта кад би се додало или одузело Солуну, не би га учинило интересњим; на против, Солун би само изгубио. — Свакако да и Солун има много ствари што подсећају на левантинске градове; али има и нечега, што га сасвим издваја од осталих левантинских вароши. У Солуну човек је и у Јевропи и на Леванту, што пак није случај код Брусе, Исмита и других сличних вароши на Леванту. — На једном делу вароши турске су дрвене куће, старинског кроја и врло трошне. На другом лепа модерна варош, с кућама истина јевропским, али се оне ипак одликују од кућа у Јевропи. Одликују се и стилом, имају много маварског на себи; сем тога веома су украшене мрамором, што се опет ретко у Јевропи виђа. Место дасака на прозорима мраморне су плоче; место патосаних одаја на доњем спрату, свугде се виђа мермер. Врло често и цела фасада куће постављена је мермером. Ово сигурно и због ватре, која је чест гост Солунски, а и да се задовоље естетички осећаји богатих Солуњана. Затим и сам стил, и ако јевропски, ипак се издваја од кућа у Јевропи. Док јевропске зграде хладне, правих кровова, суре боје, намрштене представљају нешто импозантно; дотле ове у Солуну са крововима на шиљак, увек с по једним великим прозором на тавану; с дугим а широким ходницима, лепим балконима; светле с поља, јер су увек обојене белом бојом, али стално имитирајући мрамор — далеко су привлачније и топлије. Гледајући Солунске модерне куће с поља, никад се не може помислити да унутра влада нерасположење. Исти је случај и с најлепшим кварто м Солунским, т. зв. Кампањом (зову га и Новим Солуном, и „Парадизом“). Он је постао тек од пре 25 година на овамо. У њему је у време мог борављења у Солуну била и српска гимназија „Дом Науке“ у две дивне зграде, од којих је једна палата (раније Hôtel d'Angleterre). У том делу вароши су саме виле, елегантне, у разним оријенталским стиловима, с лепим вртовима, што на море гледају; с терасама пуним палми, лимунова, мирте и неранџе. Мало је вила без шедрвана и лепих оријенталских киоска. Све укупно даје слику благостања. Свугде има доста ваздуха. Све је весело и насмејано. Богаство и благостање од свугде провирују. — Али становници тих лепих вила не изгледају бити засићени и неурастенични; напротив, срећни што их топло сунце Солунско греје. Не изгледају бити уморни од живота, већ као да се старају и све чине не би ли овај кратки живот што лепше зачинили... На једном крају вароши врло су лепе зграде, консулати са високим бандерама, цркве, синагоге, модерни хотели. На другом, горњем делу вароши, старе зидине, округле џамије с витим минаретима, мале пријатне турске кавање, турске и јеврејске махале са кривим и уским улицама. Док у јевропском делу вароши све жури да живи, троши се и честаје у тој журби; дотле у другом делу, стара Сахат Кула тихо избија сахате, никога не журећи и не узнемиравајући. — Ту муезин при заласку сунца сетно позива правоверне на молитву. — Па још у рамазанске вечери, кад се минарета осветле стотинама кандила! Кад пукне топ по заласку сунца да ифтар отпочне. Тад се осети нека свечана журба. Људи хитају домовима, где их чекају званице и пријатељи. Те гозбе се продужују позно у ноћ. И улице изгледају свечане; али ипак тихе и мирне. Правоверни се и веселе мирно и дискретно. Нема никаква „џумбуса“, то није обичај у Турака. А шта да се рече тек за турске кавање? Па још оне на обали морској, мало даље од вароши. На ниским сламним столичицама, прекрштених ногу, седе мирно Турци. Пуше на наргиле и срчу каву из филцана, срећни што је свет овако створен. Њихова лица не одају никакво незадовољство. Задовољни са својим к'сметом и не мисле да би овај свет могао и другојачије изгледати. Никаква амбиција не мучи душе њихове. Данас или сутра, не мења ствар ни у чему. Ако се стигне што данас, добро; ако не, биће сутра.

За нервозна Јевропљанина најбоље је да прошета мало кроз турски део вароши. Ту ће се заиста умирити.

(И. Иванића: *Маћедонија и Маћедонци*, стр. 185.).

Село у словеначкој Крајини. — Лепоту братске словеначке земље приказивали смо већ неколико пута. И овом приликом износимо слику једног од оних села којима је Прешерен певао: „Словеначка нема лепшег краја...“

ХРОНИКА

НАУКА

Дијамант

Не само да људи имају своје судбине и историје, него их имају и мртве ствари, и то у толико чешће у колико им је већа њихова стварна или фиктивна вредност. Од ваикада је драго камење, због свога нарочитог својства, играло у животу појединих људи, па чак и читавих народа, значајне улоге, а по неки од њих, нарочито величанствени дијаманти у кристалном облику — имају историју која је готово митска. Најстарији бриљанти, ванредне скупоће и ретке величине, налазе се у краљевским ризницама и у музејима. Обичан смртни, па ма био и најбогатији, једва ако би био у стању, да за све своје огромно имање купи по један екземплар.

Од историјски најзнатнијих дијаманата, без сумње је *Кохинор*, дијамант енглеске краљевске ризнице. У првобитном облику имао је $793^{5}/_{8}$ карата. Доцније је, невештином једног Млетачког јувелира — глачара племенитих каменова — сведен на 279 карата и тако знатно покварен. После поновног глачања, када му је дат симетричан облик, остало му је још само $106^{1}/_{16}$ карата. О његову лутању и скитању причају се читаве басне. — Пре 5000 година носио га је неки индијски јунак — Карна — док није на послетку доспео у својину енглеске краљице Викторије.

Неки га држе, исто онако као и руски *Орлов*, за фрагмент *Великог Могула*, што је у ствари махом вероватно — ма да овај последњи има облик преполовљеног јајета с равном основицом.

Орлов, који сад украшава врх руског царског скиптра, изглачан је тако да га стручњаци називају „ружом“. Сад тежи $194^{3}/_{4}$ карата а поклон је Кнеза Орлова царици Катарини II.

Нарочите је лепоте, како у сјају тако и у облику, *Регент* или *Пит*, својина енглеске краљевске ризнице; тежак је $136^{3}/_{4}$ карата, провидан као вода, без замерке и готово сасвим правилног облика.

Интересантно је и мање камење, као *Шах*, од 86 карата, нарочито са својих необичних облика. Дијамант жућкасте боје од 133 карата пружа нам тешки Флорентинац у ризници аустријскога цара. За њим, по скупоћи, долази лепо изглачан дијамант „Јужна Звезда“, који је 1853. године нашла нека Арапка на обали Бегагено у Бразилији. То је за сада највећи дијамант који је нађен у Америци; у природном облику тежио је 254 карата, али је при глачању изгубио више од половине.

Својом жутом бојом пада у очи *Тифани*, док *Каиски Камен*, у тежини $44^{1}/_{4}$ карата, показује лепу и чисту плаву боју; за сад га цене на 1,250.000 динара.

Да се дешавају и многа подметања и преваре код ових знаменитих каменова, доказује нам један камен који су за дуго чували у португалској краљевској ризници као прави дијамант. Био је тежак, у природном облику, око 900 карата, а цењен је на 10 милиона динара док се на послетку није показало да је то само ретко бео топаз, који по вредности ни из далека не одговара претераној процени.

Али свима поменутим, старим и историјским каменовима знатно је помрчана вредност, од када јужноамерички дијамантски рудници дадоше камење такве величине, чистоте и количине да потпуно оборише до 1870. прилично конзервативну вредност овога толико траженог племенитог камена. За основу изналажења вредности бриљаната, раније је узиман став од 500 динара по 1 карату, али тако, да се тежина комада од преко 1 карата дизала на квадрат и добивани број множио са 500 круна. Тако су бриљанти од 2 карата коштали већ 2000, а они од 3 карата 4500 и т. д. Али од како се почеше у „Bluegrounds“, на Капу, чешће налазити потпуно чисти каменови од стотине карата, мораде се ова основа изменити, јер се иначе у опште не би ни нашло купаца за ове драгоцености. С тога за један мајдан увек и није нарочито велика срећа, кад се нађе тако велики камен, јер се за њ ни на светском тржишту не може наћи новаца. Из тих се разлога ни глачање тако великих каменова не сме предузимати, јер нема пара, којима би се њихово глачање могло платити.

Тако је проналазак Синдикатног или Тихани-дијаманта, који је у природном облику тежио 969 карата а нађен у Деберсову мајдану пре неколико година, значио — несрећан удес. Овај ретки камен исечен је у десет комада, а ови у бриљанте изглачани — и тек тада се нађоше купци. Ма да изгледа да је варваризам овако ретке природне драгоцености парчати, ипак се зато трговцима племенитих метала, који иду за својим интересима као и сви остали трговци, не може за овакав поступак ништа замерити.

Ну, пре две године дана би пронађен за сада највећи дијамант, о коме се писаху, по свима новинама, нарочито у Енглеској, читаве исцрпне расправе. Овога се пута беше „срећа“ — насмешила на рудник „Premier Mine“ у близини Преторије, у Јужној Африци. — У њему се нађе „Велики Премијер-Дијамант“, који за више од три пута по тежини надмаша Тифанија, а при томе је чист као суза, и без пукотина и мрља.

За транспортовање овог баснословног блага беху предузете нарочите мере опрезности. Само је обезбеђење било прорачунато на $62^{1}/_{2}$ милиона круна! Камен је од прилике, у облику стаклене боце и износи у трима разним димензијама 10, 8 и 31 сантиметра а тежак је 3032 карата или 1·7 енглеске фунте! Све нечистоће у зрну, којих има, налазе се искључиво при ивицама, тако, да би се из тога камена могао исећи (изглачати) један бриљант од готово невероватне величине, кад против

тога не би говориле горе наведене опасности и незгоде; сем тога могло би се из тог једног дијаманта начинити више опет скупоцених бриљаната. Кад би се пак и код „Премијера“ применила горе поменута основа квадратног скакања вредности, то би његова теоријска вредност изнела нечувену суму од $3032 \times 3032 \times 500$ динара $= 4.596,512.000$ динара, која би на први поглед морала важити и као реална вредност његова.

Узима се да би се за овај камен у ствари могао наћи само један купац који би за њ дао $12^1/_2$ до 25 милиона; па и ову суму не би могла дати каква крунисана глава, но само један од оних многобројних америчких мултимилијардера.

А можда ће и Премијера задесити судба Тифанијева, те ће и његов ватрени сјај једном одблескивати из више комада ретке лепоте.

Славни минералог Д-р Г. А. Моленграф описује овај чудновати камен као један једини кристал без прираштаја и мрља; „он је потпуно провидан и изгледа као комад бистро-јаснога леда. Он је данас зацело најсјајнији и најчистији од свих великих дијаманата, који су до сада добивени из крила Земљина“.

Као што је познато, дијаманти се налазе свугде или у камењу, као првобитном лежиту своме, или у речноме песку. Као мајдан дијаманата важила је још из старина Индија; доцније нађоше лепог, али малог комађа у Уралу, а по том у Бразилији, док на послетку Јужна Африка не баци све дотадашње дијаманте у засенак. Вештачки се може и из угљена градити племенито камење, које и није ништа друго до кристалован угљен, али само под једновременом применом енормног притиска и велике топлоте — ну и тада само у сасвим малим кристалима октаедра.

У времену стварања Земљине коре било је без сумње потребних погодаба за постанак дијаманата а као доказ за вероватноћу ове теорије служи факат, да се и данас највећи дијаманти налазе у областима чисто вулканске прошлости. Јужно-афрички мајдани дијаманата друго ништа и нису до вулкански кратери из ранијих Земљиних периода; они чине језгра округлог или овалног пресека, ограђена потиснутим и таласастим слојевима, који у себи садрже угљеника. Ови су слојеви према Земљиној површини, утицајем воденог талога, добили боју жућкасте земље, док је међутим стена, обрнута више ка унутрашњости, дакле према некадашњем ватреном ждрелу угашеног вулкана, добила плавкасту боју, то су „blue grounds“ мајдана, дијамантска скровишта. Ту се налазе скупоцени кристали, затворени у стенама, које вероватно и не иду у исконско основно камење, пошто се кристали знатне величине налазе готово увек сломљени.

Из овога се може закључити, да је чисти угљеник у усијано-течном стању из највећих земљиних дубина на више избачен и под утицајем енормног притиска, који природно изазову вулканске ерупције, и неизмерне топлоте кристаловао се. Код сасвим великог комађа — као нпр. што је „Премијер“ — сигурно је „велики комад“ био избачен навише огромном брзином из вулканског кратера; и док се маса још у избаченој реци од лаве згуснула, образујући кристале, дотле су се спољни делови масе од језгра одвојили, и тек у околини кратера на исти начин метаморфозовали. Отуда се ваљада и објашњава оно налажење масе ситних кристала у околини једног великог дијаманта.

И ако су историјске дијаманте, нови, доцније нађени „џинови“ по величини превазишли, ипак су они због своје историје и старости готово више цењени но ови, доцније нађени. Јер док је историја првих у стању да испуни и коју крваву страну светске историје, дотле модерни Афричани (дијаманти) имају да захвале за своје откриће свакако само мирноме раду, који се предузима у циљу зараде, раду, који је израз до бескрајности појачане производње нашега доба.

На крају споменућемо још једнога историјски значајан дијамант, који је, ма да је тежак само $53^1/_2$ карата, ипак изазвао једну читаву трагичку историју. Тај је дијамант — „Санси“ — носио у битки код Нансиа 1477. Карло Смели, а доцније је допао у својину хугенотског племића Сансиа. На путу пак од Солотурна за Париз, где је требао бити предат Хенриху III, би караван нападнут и носилац дијаманта смртно рањен. Ну овај пре но што је умро прогута непримећено ову драгоценост. Санси пак нареди да се леш вернога му слуге к њему донесе и стомак отвори — и тако поново дође до свога бриљанта. На послетку је доспео овај камен прво до Лудвика XV. а после пређе у својину и цара Николе, који га је купио (1835.) за $^1/_2$ милиона рубаља. 1889. купио га је један скупљач за 350.000 динара и од тада више није ни излазио на тржиште.

Т. Ј.

Разговори у доколици, *саставио Ђока Михаиловић, учитељ. II. У Новом Саду. Издање Матице Српске 1906.*

Да није ова књижица изишла у издању Матице Српске, наша би оцена о њој била врло кратка, т.ј. да та књижица и садржином и начином излагања не заслужује Бог зна колику препоруку. Али како је њу издала Матица Српска, као једну од „књига за народ“, — ми сматрамо за дужност да се на њој мало више задржимо.

Пре него изложимо садржину да поменемо само шта сам писац вели о својим Разговорима у доколици. По њему: „ове приче и разговори рађени су нешто на самосталној основи, а нешто и по другим изворима“ (све немачким). Разуме се да није нимало тешко погодити шта је рађено „на самосталној,“ а шта по туђој основи, и ако писац сам није хтео то да нам каже.

Садржину књиге чине ови комади: Божић, Две клупе, Како је бата лечио краву?, Колико чика има сена?, Бата се поновио, Прић Мијин рођеник, Прија Јекина живина, Лалина главобоља, Бата се цигулир'о, Помози се сам!, и — Где је лепше? У свима овим комадима писац даје савете: како да народ удеси свој живот и своје одношаје, па да му све буде добро; само што су ти савети изложени на један сувопаран и врло мало уверљив начин, те их је тешко примити, исто тако као што их је тешко и читати. Ту нема ни једне приче — како је писац неке од ових комада хтео да назове — не, то су обични, баналии разговори где једна страна саветује, а друга, мало глупља, слуша и решава се да

ће у будуће поћи другим, бољим путем. Али два су „разговора“ врло чудновата и врло комична. Један од њих се води између „прић-Мије“ и његова свињчета. Не знамо шта је дало повода писцу да узме свињче за мудрију главу од „прић-Мије“? Чудновато! — свињче даје своме газди савете о томе, како треба да овај поступа са њим... Други се „разгозор“ води између сната-Луце и њене краве; овде крава, у четири параграфа, чита сната-Луци лекцију о чистоти и домазлуку.

До душе, између ово много рђавих ствари нађе се и по која добра, али те добре су већ рађене „по другим изворима“. То се може видети на први поглед, те није потребно нарочито доказивање.

Што се тиче стила, он је прост, наиван; језик је често вулгаран, а речи и изрази су без велике пажње употребљавани. Хтело се бити и сувише популарним па се отишло до вулгарности. — Напослетку, да не будемо неправедни, ми ни мало не сумњамо у спрему и добру вољу пишчеву; него само утврђујемо: да је књига промашила намењени јој циљ — било што је у великој хитњи рађена, било што је за начин приказивања узет врло неподесан књижевни рад (суви дијалози). Књига је намењена народу, а народ ће бити тај који ће је најмање читати.

Гргур Ил. Берић

Bibliothek ausgewählter serbischer Meisterwerke. Mit literarhistorischen Einleitungen herausgegeben von *Dr. Friedrich S. Krauss.* — Deutsche Verlagsactiengesellschaft, Leipzig. — In 8°.

Band V: Die Blume von Canosa. Mater Dolorosa. Zwei Novellen von *Vid Vuletić Vukasović.* Deutsch von Dr. Friedrich S. Krauss. — Leipzig, 1906. — Стр. XXXIII. и 110. Цена M. 1·50. —

Band VI. Liebe und Leben im Herzogland. Elf Erzählungen von *Svetozar Ćorović.* Deutsch von Dr. Friedrich S. Krauss. — Leipzig, 1906. Стр. XIV. и 167. Цена M. 1.

Читаоцима „Нове Искре“ позната је ова Српска Библиотека коју издаје искрени пријатељ нашега народа, вредни и плодни немачки писац Др. Ф. С. Краус. У мало времена изишла су још два свеска ове збирке — као што се то и из библиографских бележака у броју од фебруара овога листа види: две новеле Вида Вулетића Вукасовића и једанаест прича Светозара Ћоровића.

Др. Краус одлично зна српски а да би му се могле уопште икаке стварне замерке у преводу чинити: његови преводи са српскога одговарају потпуно оригиналу! — О томе се може свако ласно уверити ко упореди Краусове преводе и оригинале. Њему не смета чак ни оно шарenило далматинскога наречја, а дубровачкога напосе: он преводи тачно и течно. Краус се тужи на све тегобе при превођењу Вукасовића: има, вели, пуно оних чисто Дубровачких израза које и Србин тешко разуме. „Његове списе на немачки превести значи таман поново их немачки смислити“ (Vorwort, XXXI. и XXXII.). Па ипак је зато превод веран и тачан.

Die Blume von Cannosa зове се у оригиналу *Тереза Базилића*, и изишла је у „Дубровнику“, календару за 1901. год. под знаком ***. Друга је новела и у оригиналу *Mater Dolorosa*, и изишла је у истоме календару, за 1904. год., под псеудонимом *Живко*. Ја ова два потписа Вукасовићева нарочито истичем, јер је Краус и због њих, а и због неких ранијих предрасуда, дошао и долази редовно до једног погрешног закључка. То се провлачи као црвен конац скоро кроза све његове предговоре („литерарно-историјске уводе“) у Српској Библиотеци, и то утиче и неотиче рђаво на немачког читаоца и помаже му да и сам дође до погрешних закључака: да у Српској Књижевности царује један безначајни критичар, на кога се Краус за навек окомио!

Карловачки Терзит, добро позната личност једног карловачког професора, са којим Краус има, без сумње, личних размирица, није никако онај српски критичар од којег имају да дршћу и стрепе сви српски писци, и да се испред његова ћудљивог и гневног расположења крију испод звездица и псеудонима! Тај господин може писати шта хоће и како хоће: никада он неће моћи завести свеколико јавно мишљење нити му октроисати своје назоре у књижевности! Мени је лично тај злосрећни Карловачки Терзит, коме Краус из властитих назора придаје толику важност у критици, тврдећи да је он свемоћан — на штету Српске Књиге, познат ближе тек из Краусових Предговора уза Српску Библиотеку.

И то је она мрачна страна ових иначе духовитих Краусових предговора: он тамо уноси ствари које не би требало да уноси! Ја се могу похвалити личним пријатељством Др. Ф. С. Крауса, али — али узаман ми беху сви разлози да се он окане оваквих размирица у овим предговорима! Краус иде својим путем!

По тврдњи Краусовој: В. В. Вукасовић дуго се времена није смео појавити са својим редовима под пуним потписом — због „Карловачког Терзита“!!.... Ми сви то, чини ми се, тек од Крауса сазнајемо...

У предговору уз V. св. има и иначе још излишних ствари — а све њих Краус доводи опет у везу са — Терзитом!

Исто је тако оштар Др. Краус и у „Signale aus der Serbischen Literatur“, које он скоро редовно уноси уза сваки свезак Српске Библиотеке. То су критичне оцене наших новијих дела која се Краусу на оцену шаљу. Стварну критику нико неће избегавати, па ма како она горка и опора била: незгодно је кад се у њу уносе и ствари чисто приватног карактера.

То су напомене које ја и јавно чиним Др. Ф. С. Краусу, и мислим да нећу бити усамљен! Ми смо му сви захвални на овоме послу ширења Српске Књиге и међу немачки свет, али бисмо га и лепо молили да се окане излишних заједница!

Ведре и дивне приче Светозара Ћоровића из *Часова Одмора* изишле су у доброме избору и одличноме преводу као VI. св. Српске Библиотеке Не застајете нигде, језик је течан, израз снажан, и — није друкче него вам се чини да ово и није превод: Др. Ф. С. Краус заиста мајсторски преводи.

Уз обадва свеска иде и по једна слика: Вукасовића и Ћоровића. То је врло добра идеја Краусова: да Немце упозна и са личношћу пишчевом — негде краћи негде дужи биографски подаци, често преткани и духовитим прилозима.

У новоме издању Српска Библиотека одмакла је од ранија четири свеска: елегантнија су и укуснија ова

два свеска. Све Краусове публикације носе на себи и обележје развијеног укуса његова.

На једно се има потужити Краус са својом Српском Библиотеком: на наш јединствени немар! Просто се нико скоро и не бави о овим појавама. И ако је Српска Библиотека у првоме реду намењена Немцима, ипак би њу могли и наши људи држати: да се бар колико одужимо овоме вредном и искреном пријатељу нашем, који не стаје ни испред материјалних жртава за Српску Књигу коју он, као и сами народ, истински воли.

Беч, фебруара 1906.

Г. П. Ив.

РАЗНО

* Ђуро Трпинац, књижар у Загребу, почео је издавати „Književne novosti“, месечни преглед нових хрватских књига. Овај библиографски весник разашиље се бесплатно. —

* Овога месеца приказани су у Народном Позоришту ови новитети: *Смрт мајке Југовића*, драмска пјесма у три пјевања, написао Иво Војновић (8. априла); *Смешне прециозе*, комедија у једном чину, од Молијера, превео Душан Л. Ђокић (14. априла); *Птице у кавезу*, комад с певањем у једном чину, написао Св. Ћоровић (18. априла) и *Ваљушинова деца*, драма у четири чина, од С. Најденова, с руског превео Ј. Максимовић (25. априла). —

* 15. о. м. одржан је у Турину шести међународни конгрес за криминалну антропологију. Делегати Краљевине Србије били су: г. Д-р Миленко Веснић, сада министар правде, и Д-р Божа Марковић, професор у Универзитету. —

* Београдска Југословенска Читаоница, основана у почетку марта о. г., напредује врло добро. Сад прима 157 разних листова, од којих је 12 српских, хрватских, бугарских и словеначких. —

* У 2. овогодишњем броју италијанског месечника „Nuova Rassegna di letterature moderne“ штампан је одличан превод г-ђце Умберте Грифини српске народне песме „Бановић Страхиња“ („Il perfetto eroe). Поред овога штампан је и превод песме Рикарда Каталинића Јеретова „Notturno“ и Милете Јакшића Ленског „На гробљу“. —

* 5. о. м., у дворници Универзитета, предавао је г. С. Матавуљ, у корист Кола Српских Сестара, *о црногорском женскињу*. — 12. о. м. г. Тих. Ђорђевић, у исту сврху, предавао је *о познавању народа*. Улазница је 0·50 дин., а одржаће се цео низ оваквих предавања.

* У Народној Библиотеци прочитано је прошле године из српске књижевности: 7466 научних књига и 3672 забавне књиге; из руске: 268 научних, 274 забавне; из француске: 1175 и 631; из талијанске 90 и 104; из енглеске 89 и 68; из немачке 143 и 174; из латинске 127 и 9. Мање од 20 књига читано је из књижевности: старословенске, чешке, пољске, бугарске, мађарске и грчке. У свему читано је: 10.603 научне књиге и 4.938 забавних. — Поред овога, из Библиотеке ношено је кућама на читање 469 књига; устава, стеногр. бележака, цртежа, рукописа узимано је 5385 пута. Свега је на читању било књига и осталих предмета — 21.395.

* 12. о. м., на дан отварања Југословенске Читаонице, одржан је у Коларчевој сали други југословенски час. Поред одличног концертног дела, предавао је г. Драгутин Инкиостри-Меденак *о народном слогу у орнаментици*. —

* Петар Пешић, ђенералштабни мајор, штампао је књигу „Елементи тактике и тактичке радње“. Цена 1 динар. —

* Друштво за чување народног здравља (Београд) расписало је стечај за модел подесног а јевтиног сељачког одра, који треба да буде израђен од дасака или од прућа, али тако просто да га сваки сељак може израдити. Поред планова за сеоске куће и модела за пећи, ово је већ трећи стечај који јасно говори о вредности и значају Друштва за чување народног здравља. —

* У среду, 22. пр. м., била је у сали Универзитета књижевна конференција у корист душевно оболелог студента и даровитог песника Милана Симића. Програм је био: — Вл. Петковић Dis: Милан Симић; Г-ђца Б. Барјактаревићева: Кроничан растанак, песма Милана Симића; Д. С. Николајевић: Божа Кнежевић; Сима Пандуровић: О песнику; Коста М. Луковић: Стара и нова драма. —

* 17. о. м. била је у Бечу ванредна главна скупштина Српског академског друштва „Зора“, која је већала и једногласно примила братску понуду хрватског академског друштва „Звонимир“ да им од сада заједнички стан буде стан „Зорин“. Скупштини су присуствовали и чланови „Звонимира“. — Хвала свесној омладини!

* У издању Задужбине Доктора Љубомира Радивојевића изишле су „Поуке из агрикултурне Хемије“ што их је написао професор Никола Весин. Дело је написано за широке пољопривредничке кругове а цена му је само 0·50 дин. —

* Аца Миловановић, пенсионар, написао је „Требник за царинске послове“. Прва књига изнеће до 20 штампаних табака, биће у тврдом повезу, а продаваће се по 2 динара. Претплату, до 1. маја, слати фирми Ј. М. Павловић и Комп. —

* Из „Нове Искре“ засебно је одштампан рад „Београд од 1717.—1739. По архивским изворима написао Тодор Стефановић Виловски“. Књига има 48 страна вел. осмине и 8 литографских прилога. Цена је 1 дин. Поруџбине прима администрација нашег листа. —

* Жарко Станић, трговац у Сомбору, оставио је све имање своје српском народу. — Тако: 400 јутара земље Српској Великој Гимназији у Новом Саду, која ће уживати 80% прихода, а 20% „Привредник“ у Загребу; двоспратну кућу у Вуковару и 40 јутара земље оставља Српском Народном Позоришту; двоспратну кућу, у којој станује, српској црквеној општини у Вуковару. Ови ће фондови ступити у живот после смрти његове и супруге му.

* Штампана су „Правила српског академског литерарног друштва „Његуш“ у Загребу“. Друштву је сврха: а) да се чланови академске омладине српске удруже и пораде на што ширем познавању српске, словенске и остале књиге, исто тако историје и друштвених односа; б) да заштићује интересе и диже углед српске академске

омладине, те да својим могућим средствима помаже напредак националне културе. Поред редовних чланова (редовни или ванредни слушачи којег факултета), друштво има и чланове утемељаче и помагаче. Утемељачи уплаћују једном за увек 50 круна а помагачи 10 круна годишње. —

* Како је организован рад Срба у Америци види се из књижице „Записник IV годишње скупштине С. П. С. „Србобран“ одржане 4.17—11.24. септембра у Harrisburg, Pa. — Штампарија „Србин“ Рад. А. Порубовића, S. S. Pitsburg, Pa., 2622. Sarah Str.“ —

* Свет. Л. Ђулибрковић, учитељ у Слепчевићу код Шапца, јавља да ће кроз који дан изићи његова књига „Како је у Босни?“ Цена је књизи 1 дин. Претплату прима Божо П. Милановић, трговац у Шапцу; половина прихода уступиће се „Колу Српских Сестара“. —

* Ст. С. Илкић, српски учитељ у Сомбору штампао је своје дело „Последњи дани земног живота Господа нашег Исуса Христа“. Цена је 40 филира. —

* Ф. Срећановић, српски свештеник у Вилмердингу (Америка), покренуо је полумесечни духовни часопис „Вјера и Разум“. До сада су изишла три броја разноврсне садржине. За нарочиту је похвалу што лист износи постанак и развитак српске цркве и српских општина у Америци, али из њега дознајемо и за размирице између Руса и Срба на црквеном пољу. —

* Љубомир С. Савић превео је и написао предговор и поговор уз дело Пола Лафарга „Узроци вероваља у Бога“. Књига има 61 страну, а цена му је 0·30 дин.

* Д-р Н. Ђорић превео је „Скаске“ А. С. Пушкина. Књига је штампана у Државној Штампарији, има 149 страна, а цена му је 1 динар. —

* Бугарско сликарско друштво „Савремена уметност“ основано је 1903. год. у Софији. Суделовало је до сада: у Првој Југословенској Изложби (1904. г.), приредило је изложбе слика Николе Михајлова, Л. Наумове (1904.), А. Божинова (1905.) и П. Морозова (1906.). Председник је друштва Ј. Вјешин, а ово је друштво још пр. године узело иницијативу за приређиваље Друге Југословенске Изложбе (Софија), која ће бити спремљена за крај прве половине месеца августа ове године. —

* Српско академско потпорно друштво у Загребу јавља да има још 500 примерака Сремчеве приповетке „Вукадин“. Да би и овај остатак великог издања нашао још читалаца, управа је спустила продајну цену од 2 на 1 круну. Поруџбине прима свака књижара. —

* 18. о. м. умро је у Котору владика Герасим Петрановић у својој 86 години. Покојник је био један од ретких родољуба српских, и није било знатнијег културно-просветног покрета у Далмацији без његова суделовања. Био је покретач и уредник „Српско-далматинског магазина“, оснивач „Матице Далматинске“ и „Народне Читаонице“. Написао је ваљану расправу о патаренима (богумилима). Сахрањен је у манастиру Савини. Покој му честитој души! —

* Словеначка Матица (Љубљана) спремила је за 1906. год. ове књиге: 1.) *Летопис*, уређује секретар Матичин; 2.) *Зборник*, уређује Л. Пинтар. (Садржина: Д-р. Фр. Илешић — Чешко-словеначка узајамност; Два животописа; У. Суман — Језикословни набирци; 3.) *Народне песме*, уређује Д-р. К. Штрекељ. X св.; 4.) Преводи из светске књижевности: *Царство мрака*, драма у 5. чинова, написао Лав Толстој, уређује Фр. С. Финжгар; 5.) *Успомене Д-ра Јосипа Бошњака*, уређује М. Плетершник; 6.) *Кнезова књижница: Мартин Качур*, приповетка Ивана Цанкара; 7.) *Забавна Књижница: Зборник новелета;* 8.) *Хрватска Књижница*, уређује Д-р Фр. Илешић. —

* Матица Словеначка (Љубљана) примила је за своја издања „Горски Вијенац“ у преводу проф. Рајка Перушека. Уз превод биће и исцрпан коментар, којега смо један део објавили у 1. овогодишњем броју „Нове Искре“.

* Ове јесени навршује се четрдесетгодишњица књижевног рада Пољкиње Елизе Оржешкове. Одбор за прославу приступио је већ скупљању добровољних прилога за оснивање вишег женског училишта имена Елизе Оржешкове. Одбор ће приредити и три изложбе: једна ће приказати личне предмете великих Пољака, друга развитак пољског историјског сликарства, а трећа историјски преглед рада пољских жена. —

* У Српском Лекарском Друштву утврђен је овај ред предавања: Д-р Ђ. П. Нешић — „Оптичке особине савременог микроскопа“ (24. марта); Д-р Ђ. П. Нешић — „Општа и специјална обрада ока за патолошко-анатомско испитиваље“ (8. априла); Д-р Милош Ђ. Поповић — „Патологија и терапија алвеоларног периоститиса“ (22. априла); Д-р Демостен Т. Николајевић — „О абдоминалном тифусу“ (6. маја); Д-р Милан П. Јевремовић — „О сузбијању венеричних болести и регулисању проституције“ (20. маја); Д-р Вој. М. Суботић — „О табесу“; Д-р Ђ. П. Нешић — „Веза између обољења ока и централног нервног система“ (2. септембра). —

* Д-р Војислав Ј. Суботић изабран је за дописног члана Краљевског Угарског Лекарског Друштва у Будимпешти. —

* Српска Краљевска Академија издала је од овога постанка (1887. год.) до данас: 27 Гласова првог разреда, 42 другог разреда; 5 Споменика првог разреда, 37 другог разреда; 19 Годишњака; 6 књига Српског Етнографског Зборника; 4 књиге Зборника за историју, језик и књижевност српскога народа; 23 књиге посебних издања и 2 књиге издања Баталакина Фонда. —

БИБЛИОГРАФИЈА

Плод осмогодишње борбе за вјерско просвјетну аутономију у Босни и Херцеговини. Написао К. Дубровник, Срп. Дубровачка Штампарија, 1905. 8°, 31 страна.

Библиотека Малог Позоришта. Свеска I. *Сеоба Срба.* Историјска сличица у 3 чина. Написао Михаило Сретеновић. Цена 0.20 пр. дин. Издање Рајковића и Ћуковића. Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1905. 8°, 48 стр. —

Библиотека Малог Позоришта. Свеска II. *Не бежи од школе.* Прича из читанке, у 2 слике. Написао Т. С. Ст. Цена 0.20 пр. дин. Издање Рајковића и Ћуковића. Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1905. — 16°, 24 стр. —

Библиотека Малог Позоришта. Свеска III. *Пепељуга.* Бајка у 4 чина. Написао К. Р. С. Издање књи-

жаре Рајковића и Ћуковића. Цена 0.20 пр. д. Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1906. — 8°, 71 стр. —

Библиотека Малог Позоришта. Свеска IV. *Немања.* Историјска слика у 4 чина. Написао Мих. Сретеновић. Издање књижаре Рајковића и Ћуковића. Цена 0.20 пр. дин. Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1906. — 8°, 52 стр. —

Српска Краљевска Академија: *Годишњак XIX.* 1905. Београд, штампано у Државној Штампарији 1906. — 16°, стр. 567. Цена 1.50 дин. —

Српска Народна Књижница. Свеска прва. Уређује Стеван Бепин, српски нар. учитељ. Издаје и штампа Српска штампарија Влад. П. Бајића. Сомбор, јануара 1906. год. Појединс свеске стају пет новчића. 8°, 48 стр.

Деоба Јакшића. Драма у три чина. Написао Мита Калић. Издање и штампа М. Спаића, Срем. Митровица, 1906. Цена 1 круна или дин. 1.10. — 8°, 71 страна.

Привредно стање Русије. Један кратак поглед од Драгише Лапчевића. Београд, Нова Штампарија — Давидовић. 1906. Цена 0.30 дин. 16°, стр. 55.

Фонд Милана М. Марића. Тестамент Ангелине Марићке и *Правила за питомце Фонда.* Издање Министарства Просвете и Црквених Послова. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије. 1906. — 16°, стр. 18.

Драгутин Инкиостри. Предавање Инкиостријево у Коларчевој сали. 12. марта 1906 год. у Београду. Београд. Штампа Савића и Ком. — Космајска ул. бр. 16. 1906. — 16°, стр. 24.

Реклама и њен значај. Значај рекламе. Постанак и историја рекламе. — Рекламе у Америци, Енглеској. Италији, Немачкој и Русији. Рекламе код Срба. Како треба писати огласе? Десет заповести рекламе. Написао Јово Ђ. Ковачевић. Београд. Електрична Нова Трг. Штампарија 1906. — 8°, стр. 63. — Цена 0.80 дин.

Август Бебел: Политичке странке и синдикати. Превео с немачког Милан Стојановић. Издање Радничког Савеза. Београд. Штампарија „Бранко Радичевић", Бранкова 18, телефон 69. 1906. 16° стр. 59. — Цена 0.20 дин.

Живојин Ст. Видаковић. Суврсмена Посматрања. 1899—1902. Проза. Књига прва. У Београду. Штампа Ч. Стефановића преко од „Руског Цара". Београд. 1906. — 8°, стр. 62. Цена 0.80 дин.

Пре и после 29. маја. Реч у своје време од Заставниковића. Београд. Електрична Штампарија С. Хоровица, Цар Урошева ул. бр. 5. 8°, стр. 37. Цена 0.30 дин.

Факултетске уредбе Универзитета. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије. 1906. — Цена 0.40 дин.

Уредба о дари. Издање Царинске Управе Министарства Финансије. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије. 1906. — 8°, стр. 16. Цена 0.50 дин.

Издање Главнога Савеза Српских Земљорадничких Задруга. Свеска двадесет друга. *Упуства за извођење вегетационих огледа помоћу вештачкога ђубрења.* Од С. М. Лозанића. (Друго, увећано издање). У Београду. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије. 1906. — 8°, стр. 41. Цена?

Практичне поуке о гајењу винове лозе. Написао Ђорђе Ж. Стојановић, настојник крајинског лозног расадника у Букову — Неготин. Нова Штампарија М. Деспотовић. 1906. — 8°, стр. 95. Цена 1 дин.

Статистички Годишњак Краљевине Србије. Издаје Управа Државне Статистике. Осма књига 1903. Annuaire statistique du royaume de Serbie. Publié par la direction de la statistique d'Etat du royaume de Serbie. Huitième tom 1903. год. Београд Belgrade. Државна Штапарија Краљевине Србије. — Imprimerie de l'Etat du Royaume de Serbie. 1906. — 8°, стр. 774. Цена 10.50 динара. Prix 10.50 francs.

Господину Николи С. Ђорђевићу Књажевчанину. Одговор на његову брошуру „Мисли једног самоука о економским приликама Књажевца и његове околине". Мото: „Тврд је орах вођка чудноватa, Не сломи га ал зубе поломи". Његош. Београд. Електрична Штампарија С. Хоровица. Београд. 1906. год. — 8', стр. 16. Цена 0.25 дин.

Ријеч Црногорске Универзитетске Омладине о приликама у Црној Гори. Београд. Штампа Савића и Ком. 1906. — 8°, стр. 13. Цена?

Београд од 1717.—1739. године. По архивским изворима написао Тодор Стефановић Виловски. (Прештампано из „Н. Искре"). Београд. Државна Штампарија Краљевине Србије. 1906. — 8°, стр. 48. Са 8 слика. Цена 1 динар.

Мајор Кунц. *Српско—Бугарски рат 1885. год.* Са 1 скицом. Тактички примери из рата најновијега времена 1880—1900. Прва свеска. С немачког превео Жив. Т. Павловић мајор. Београд. Штампарија „Бранко Радичевић". Бранкова ул. 18. телефон бр. 69. 1906. 8°, стр. 155. Са једном картом. Цена 2.40 дин.

Les forces centrales dans Nature. Par G. M. Stanojevitsch professeur à l'Université de Belgrade. Ancien élève de l' Observatoire de Mendon. Belgrade. Impression et édition de l' Imprimerie d' Etat du Royaume de Serbie. 1906. год. B. 8°, стр. 90. Цена?

Уговор о Трговини и Царини између Србије и Немачке. Издање Царинске Управе Министарства Финансија. Београд. Штампано у Државној Штампарије Краљевине Србије 1906. 8°, стр. 47. Цена 1.50 дин.

† *Коста А. Шуменковић.* У Београду. Државна Штампарија Краљевине Србије 1905. год. 8°, стр. 19. Цена?

Закон о изменама и допунама у Закону о уређењу Управе Фондова од 8. Јула 1898. год. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије. 1906. 8°, стр. 6. Цена?

Студије о вођењу трупа. Од Ј. Фон Верди ди Верноа, ђенерала и шефа 14 пешад. пука (померанског). *Први део.* Пешадијска дивизија у саставу корпуса. Понова прерадио фон Гослер, пуковник и командант 4. гар. пешад. пука. Превео М. Мариновић пуковник. II свеска. Са 1 борбеним планом. Београд. Штампарија Д. Димитријевића. Иван-Бегова улица бр. 1. 1906. 8°, стр. 94. Цена? III св. са 3 борбена плана 7°, стр. 143. Цена?

Пролетњи сунчеви зраци. Две приповетке од М. Несторовића. Издање пишчево. Београд. Штампа К. Грегорића и друга. 1906. 16°, стр. 30. Цена 0.30 дин.

Грех и освета или жена мртвачева. Сензационн роман. Св. I. Београд. Издање Штампарије Светозара Николића. 1906. — 16°, стр. 16. Свезак I—V. Цена?

Гајење шећерне репе. Практично упуство удешено за српске земљораднике. Издање Краљ. Српске Повлашћ. Фабрике Шећера. У Београду. Електрична Штампарија С. Хоровица 1906. 16°, стр. 20. Цена?

Говор Д-ра Војислава Маринковића, напредњачког одборника општине београдске о општинском програму напред. странке. Прештампано из „Правде". Београд. Штампарија „Бранко Радичевић", Бранкова ул. бр. 18. 1906. — 16°, стр. 48. Цена?

Министарство Финансија. Државно главно рачуноводство. *Упутство старешинама грађанских надлештава у Београду, који су наредбодавци другог степена за извршење државног буџета.* У Београду. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије. 1906. — 16 страна 10.

Реч Архиепископа Београдског и Митрополита Србије Димитрија на Васкрс 1906. године. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије. 1906. — 8°, стр. 7.

Пацифистички покрет у XX веку и Хашка Конференција. Од Свет. Николајевића. Из XXV Чупићеве „Годишњице." (Штампано у сто педесет примерака). Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије. 1906. г. — 8°, стр. 70. Цена?

Управа Државне статистике. Directlon de la statistique d' Etat. Статистика Краљевине Србије. Statistique dy Royaume de Serbie. Књига XXVII. — Tome XXVII. Београд. — Belgrade. У Државној Штампарији Краљевине Србије. 1906. год.

Статистика Земљорадње и жетвеног приноса у Краљевини Србији за 1902. годину. Statistique Agricole du royaume de Serbie pour l' année 1902. С једним картограмом и једним дијаграмом. Avec un cartogramme et un diagramme. Београд — Belgrade. У Државној Штампарији Краљевине Србије. Imprimerie de l'état du royaume de Serbie. 1906. — 4°, стр. 307. —

Једно обавештење о државној штампарији од Гв. М. Клајића. У Београду. Штампа Ч. Стефановића преко од „Руског Цара". Београд. 1906. год. — 8°, стр. 15. Цена?

Издање Дрогерије „Гуслар" Београд. *О утицају подфератозе код шкрофула и сифилиса.* 8°, стр. 6. Цена?

Српске Државне Железнице. *Правила о накнадама за теренске радове.* Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије. 1906. — 12°, стр. 10.

Јован Ризник. Успомена на једног великог трговца од А. Васиљевића. Београд. Штампарија „Бранко Радичевић". 1906. — 16°, стр. 16. Цена?

Закон о повластицама донетим у првом редовном сазиву Народне Скупштине за 1. октобар 1905. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије. 1906. — 8°, стр. 37.

Служба трупног ђенералштаба у мирно доба, од Ф. Јансона ђенерал-лајтнанта. Превео с немачког ђенерал-штабни потпуковник Милутин Гр. Мишковић. Преведено по другом издању повећаном и попуњеном према најновијим прописима. Београд. Доситије Обрадовић — Штапарија Аце М. Станојевића, Чика Љубина улица бр. 8. 1906. — 8°, стр. 164. Цена 4 динара.

Додатак „Ратнику" уза свеску за април 1906. године. *Географија Балканског Полуострва.* Књига IV. Војна Географија Босне, Херцеговине, Црне Горе, Далмације и Грчке. По разним изворима израдио Миливој Ј. Николајевић, ђенералштабни потпуковник у пенсији, бивши професор Војне Географије на Вој. Академији. Издање уредништва „Ратника". Београд, Нова Штампарија Давидовић. 1906. — 8°, стр. 286. Цена за претплатнике „Ратника" 1.50 динара, за непретплатнике 3 динара.

Живојин М. Перић: *О правном положају Босанаца и Херцеговаца у страним државама.* Превео с француског Илија Шуменковић правник. Прештампано из „Бранича". Београд. Штампарија и стереотипија Тодора К. Наумовића. 1906. — 8°, стр. 76. Цена 1 динар.

Sanine mile uspomene. Senj, 1906. Tiskara T. Devčića et &. 8° 73 стр. —

110 издање Задужбине Илије М. Коларца 110. *Слике и приповетке Л. Комарчића.* Београд, штампарија Светозара Николића, Обилићев Венац бр. 2., 1906. Цена 2 динара. — 8° 221 стр. —

111 издање Задужбине Илије М. Коларца 111. *Гарштакиње.* Књига прва. Радован Тунгуз-Перовић Невесињски. Београд, Штампарија Светозара Николића, Обилићев Венац бр. 1. — Цена 1 динар. 8°, 301 страна.

Мала Библиотека. Св. 115. Бр. 1., година VIII. 1906. Уредник Ристо Кисић. Власник: издавачка књижарница Пахера и Кисића. Симо Матавуљ: *Цар Дуклијан.* У Мостару, штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. — 8°, 49 стр.

Један српски добротвор. Написао М. П. Са ликом Љубомира Р. Крсмановића. Издање уредништва „Мале Библиотеке". Цијена 40 пара. У Мостару, 1906. Штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. — 8°, 83 стране.

САДРЖАЈ:

У очи светога, од Гр. Божовића.

Нашто? песма М. П.

Јела и свадба. Т. Достојевски. Превео с руског Гргур Ил. Берић.

Боже, песма Милорада М. Петровића.

Сид, трагедија у пет чинова, написао П. Корнеј, с француског превео Н. Марјановић (наставиће се).

Finale, песма Воји. П. Вошњаковића.

Тамо амо по Зоологији, од Алхазена.

Ко песма утехе, песма Влад. Станимировића.

Кнез Иво Војновић, од К. Луковића (свршиће се).

Московско Уметничко Позориште, од П. Коњевића (наставиће се).

Листићи: Душини Ђердани. — Посета. — Крајем фебруара.

Уз наше слике.

Хроника: (Наука, Књижевност, Разно, Библиографија).

Слике: На тргу. — Младост. — Кутак мира. — Сузана. — Цигани у Маћедонији. — Сикстинска мадона. — Село у словеначкој Крајини. — Поглед на Солун. —

Власник и Уредник Р. Ј. Одавић Капетан-Мишина улица бр. 8. Државна Штампарија Краљевине Србије

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ

МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА

У БЕОГРАДУ Кнез Михаилова улица број 20

ПРЕПОРУЧУЈЕ СВОЈ ОГРОМАН ИЗБОР:

Шешира, Кошуља, Гаћа, Чарапа, Рукавица, Др. Јегеровог рубља, Краватна, Сунцобрана, Кишобрана, Марама цепних и за српску ношњу, **Ћебади, Штапова, Путничких** прибора и разне кожне робе;

Жакета, Кепова, Сукања, Блуза, женски **Кошуља, Гаћа, Рекла, Мидера, Муфова, Чешљева, Укосница, Хаљиница** деч. и за повојнице, **Капица** и **Бенкица**;

Спреме за удаваче и девере, Шалова за кумовске свеће, **Свиле** за превезе, **Огртача** за младе (пелерина), **Албума, Мириса, Сапуна,** разних предмета за поклоне и сваковрсних галантериских новости.

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ

ГЕЦЕ КОНА

БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све повремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шиље у кућу.

На стовариште је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стовариште, књижара *набавља за најкраће време* по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стовариште велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којега се набавља. Велики избор антикварски каталога чувених светских антикварница стоји свагда на расположењу свакоме.

Књижара купује од приватних лица појединa употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилато сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibiblio thek), која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је **два динара** са неограниченим правом читања.

Каталоге учила и свију врста књига и музикалија шаље књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО

ЗА ОСИГУРАВАЊЕ

БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА

ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ

ОСИГУРАВА:

живот људски на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мираз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости новчани заводи, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један новчани завод, ради примања уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слати уплате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

У НАШОЈ ГАЛАНТЕРИСКОЈ ТРГОВИНИ

ИЗБОР ЈЕ

☞ највећи и најлепши ☜

РОБА ЈЕ

НАЈСОЛИДНИЈА И ИЗ НАЈОДЛИЧНИЈИХ ФАБРИКА

☞ ЦЕНЕ СУ ЈЕФТИНЕ И БЕЗ КОНКУРЕНЦИЈЕ ☜

За ове артикле:

Шешира филцаних и сламних у свима фасонима бојама и ценама;
Цилиндера од плиша и атласа;
Рубља мушког и женског;
Обуће мушке, женске и дечије;
Спреме за удаваче, младожење и деверe;
Мидера у најмодернијим и најсавршенијим системима, а из најодличније светске фабрике под знаком P. D.;
Краватна мушких;
Каљача Петроградских, мушких, женских и дечијих;
Рубља вуненог и плетеног, зимског и летњег; између кога и од Др. Јегера, са гаранцијом да је право;
Рукавица и капа свију врста;
Кишобрана и сунцобрана, мушких, женских и дечијих;
Парфимерије, као: сапуна обичних, финих и најфинијих од 20 пара до 3·50 дин. ком.
Затим: мириса, теста и прашка за зубе; воде за уста, прашка и помаде за лице; воде колонске, воде за одржавање, растење и боеадисање косе; зејтина за браду и косу и помаде за бркове;
Лепеза, обичних и за балове;
Марама: кашмирских, штофаних и свилених за српску ношњу;
Марама џепних у свима врстама;
Ћебета, штапова, кеса, новчаника, табакера, торби, албума, дугмета за крагне, прса и манжетне; четака за одело косу и зубе; чешљева, пораменица, и остале галантериске и помодне робе.

☞ **Препоручујемо** поштованим муштеријама да се о свему овоме и увере. ☜

КОСТА НИКОЛИЋ и ДРУГ
БЕОГРАД

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ

У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

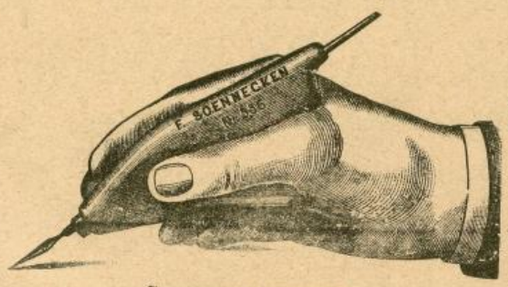
НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

вошалице за хартију

БРОЈ 164 СТАЈЕ КОМАД 2·50 ДИН.

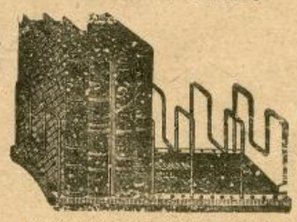

Сенекова увлака
за господу која пате од грчева.

Ова је увлака израђена тако, да испуни целу шаку при писању; сваки прст има своје удубљење

увлака стаје 3 дин.

Оваквих увлака имамо још неколико врсти и то:
од 6, 7, и 12 дин. ком.

наслони за књиге

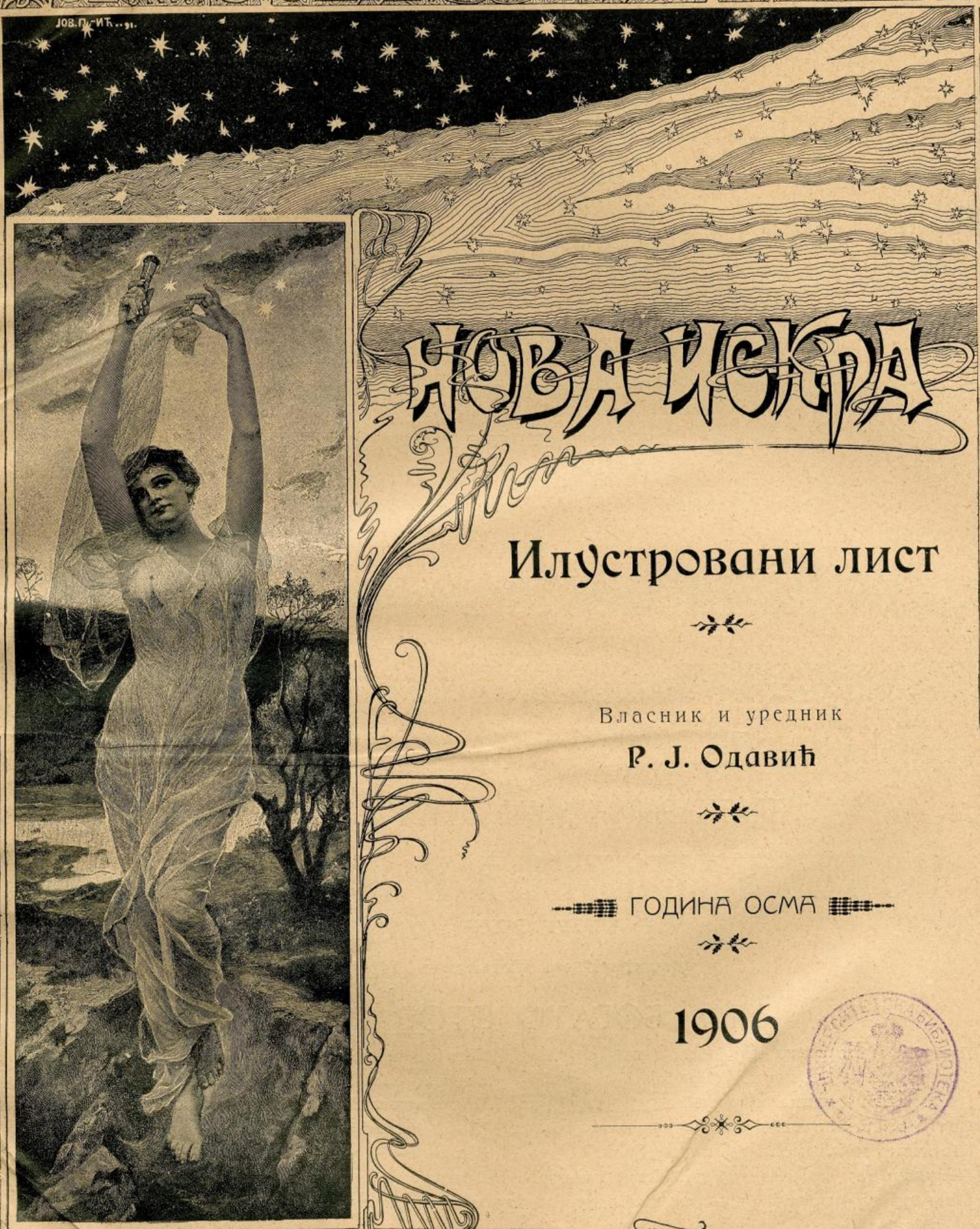
НАСЛОНИ ПО ОВОЈ СЛИЦИ БР. 344. СТАЈУ 10 Д.

увлака од каучука са златним пером

Подесних за г. г. лекаре, грговце, инжињере, чиновнике, путнике и т. д. Увлаке по овој слици са златним пером стају 18 динара комад, а имамо их и од 20 до 25 динара. Американске увлаке са златним пером стају 7·50 и 10 дин. комад, а са иглом 4.50, 6 и 8 динара комад.

БРОЈ 5. БЕОГРАД, МАЈА 1906. ГОДИНА VIII.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА ОСМА

1906

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића.

Има на стоваришту и свагда наново добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици *за сваку поједину сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атлаза црна** за бунде и либадета. — **Атлаза** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атлаза и Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикераја, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је уљудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва **из првих светских фабрика**

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 5. Београд, маја 1906. Год. VIII.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

БИБЛИОТЕКА
ЖИВОЈИНА П. СИМИЋА
БИВ. ДИРЕКТОРА И ЊЕГОВЕ ПОК. ДЕЦЕ
ВАСИЛИЈА и БРАНИСЛАВЕ

Вана

Не, одиста.... ђаво би га знао! — Није све у реду. Вечерас кад сам опет пошао госпођици Вани, то се могло најбоље приметити. Осетио сам како ми срце живље куца и крв јаче струји по жилама. Ни ђачић пред испитом не осећа се боље. — За цело има нешто, јер — но то је, можда, само известан напад сентименталности, тренутни утицај раздраженога расположења.... Али ко ми сме, најзад, јамчити да није баш оно чега се највише бојим? — Истина, рачунам на године као на оклоп кинескога зида.... али, али, кажу, да љубав има ту чудновату особину да покадшто из небуха потражи своје право. Ergo ваља јој места начинити.

Остајем и даље при томе да себе на најнемогућније начине уверим, како је све то само обмана, можда само заблуда каквога нервнога кончића или сувишна навала крви. Чашица ликера и — мир!... Па ипак ја се тако стидљиво кријем од те своје болесне жудње и у љутини дижем вику на своје болесне нерве. А у глави ми вибрира само једна мисао, старинска и стара као и свет што је: лакше је своје болове у двоје подносити. Дакле, ваља наћи некога који ће половину терета мирно са мном вући досадном улицом живота — и отаџбина је спасена... Ха, ха!... Нешто à la Шопенхауер: оба се рода спајају да произведу нов род, са истим теретом на плећима и замком о врату.... Да красна резултата!...

У осталом, госпођица Вана је врло пријатна; ја и сам увиђам, како се у њену друштву најрадије задржавам. То правдам тиме, што је круг пријатеља увек један исти, са истим навикама и празним разговором: о стрмој низбрдици нашега морала и филозофији која иде ad apsurdum... Овако, збиља, осетим како се мало разонодим и удахнем другога ваздуха. Он, истина, мирише јако на парфим од јергована (почео сам да уображавам, како је то једини отмен мирис, јер га она употребљава), али у коме нема глупа зачина наше свакидашњице. Онако као кад човек после преваљеног пута одахне у хладовини...

Унапред изјављујем да она на себи нема ништа што „залуђује“, нити да пак њена цела појава „фрапира“. У својој тврдњи пошао бих чак и даље, готов да кажем, како је и она један примерак „просечног човека“. Само кад из њезина целог бића не би вејао онај пријатни тон отмености, својствен само жени дубоке интелигенције. Њен глас је сигуран и звонак, миран и равномеран, без високих дисканата; она не воли много да „прича“ (још једна скромна особина), како би била у могућности да што чешће покаже своје одиста красне, беле зубе. Њене

очи ни сувише велике, ни са болесном чежњом девојака за удавање (можда је баш то оно што ме нарочито веже), поглед миран и искрен. Слободно је погледати у те очи. Нема ту никаквих „страшних“ дубина, али се од предсобља ништа даље и не види. Унутрашње собе затворене су вратима и завесама као у свакој ваљаној кући.

Скупа узевши: она даје утисак — за наше прилике — врло образоване девојке. Њена су суђења тачна, а њена размишљања и конзеквенце изазивају дивљење — женска која је већ давно на својим ногама. При том она се са правом лисичјом обазривошћу чува свега, што би код жене модерних погледа могло да дисхармонично дејствује. Она се не заноси песницима (за њу је живот најчистија поезија), али зато радо говори о музици и литератури; њен је укус такав, да се за сад морам сложити са њом.

Дакле, све на своме месту. И поузданост и хармонија и чистота. Можда неће бити тако далеко, да скоро само у томе гледам котву спасења. И као какав стари природњак купим, прибирам, тражим све оно што је на њој лепо и отмено, све оне одлике што имају вредности, и тако што... Зашто? — Смагнем раменима и за се свирам песму срећна детета; с нестрпљењем очекујем, да се опет обрем у њихову зеленом салону за примање, да опет чујем њену лаку, течну и коректну конверзацију. Корак сам ближе породичном, пристојном човеку.

* * *

Вече. Свугде мир. Само овде онде у далеком пространству звук звона на вечерњу молитву, што га наноси лак вечерњи ветрић.

Сунце тоне. Топла црвена светлост просипа се по затворено-зеленим падинама ниских брежуљака; у висини крўна старих липа и оморика бледо-жута светлост његова; на таласастом огледалу безбојне водене површине већ се указују црне, нејасне сенке.

А сунце тоне све више; све је блеђа његова светлост над околним светом; сенке се појачавају и као да стварају бедем црних авети; тишина је тако тиха, да и сам дисај престаје...

* * *

У њихову салону. Један потпуни tête-a-tête. Кроз размакнуте завесе пробија се сумрак и у салону се предмети с муком распознају.

Слушам њену конверзацију. Обичне, свакидашње ствари. Можда у неколико досадно, па ипак пријатно. Површно и без дубина; у лаким облицима и са обичном мирноћом. Нарочито дејство после „духовитих“ умовања.

„Да се донесе светлост?“

„Ах, не, госпођице!... У осталом — зар Ви не осећате пријатности полумрака? — Слободно је човеку седети и мозгу оставити широко поље. Из даљине мисли се прикрадају тако угодно и меко, а крв лакше струји кроз заморене жиле.“

„Обичан Сизифов посао. Мозак ради и дан и ноћ, окреће се око једних истих мисли и покрај толике агентне воље не доноси ипак нових проналазака.“

„Усуд смртног човека.“

Пауза.

„Мени је тако чудно на души.“

„Страх пред визијама —?“

Ах, да! Била је у жалости за неком даљом сродницом.

„Бог зна шта све човек очекује и како је себи та очекивања унео у главу? Зашто немамо истински правог имена за ствари које оне конкретно имају? Него снови, снови и лет душе у њима....“

„Тја!“

„Строго узевши, од живота се не сме тако много ишчекивати — не?“

Светитељу, само не на ту страну.

„Хм, од живота? — Ствар личног искуства и размишљања. У већини тренутака ми само осећамо како смо ту. Иначе стојиш на обали и не опажаш куда таласи гоне.“ —

„Нит' се што постиже, још мање до чега долази. Бедан крај!... И сад не бити болестан пред својом детињом немоћи?“

„Ја бих га више волео као чашу вина. Искапити до дна. — Но, то би било већ занимљивије!... Овако, мало по мало.“ —

„Толико ужасне борбе за мир и живот... а он стоји ту у сред нас. И мало само храбре воље и себи рећи: Ово што пред собом видимо, то признајем.“

„Хм, хм, и бити добар папа или добра мама?“

Смешење.

„Реците ми, јер само с вама могу о томе слободно говорити: помишљате ли и Ви кадгод на смрт?...“

Аха! Опасан обрт и сигурни предзнаци: све девојке непосредно пред своју удају радо говоре о смрти.

„Ја?... О, да! — А Ви? —“

„Али не онда кад Вам она које блиско лице задеси, него онако, на пример: Ви седите и мирно пушите своју цигару...“

„И она онда — не смрт него очајање при помисли на то, ненадно наиђе.“

„Са свим!“

„Затварам врата и бежим. Кафанска тишина и чашица шерија имају дејство хлађења. У осталом, ни то није оно што не би требало пожелети. Бар ће доћи жељени мир и на моја врата неће закуцати више јад и невоља светска.“

Махање главом.

„Па ипак човек се тешко решава да умре. Можда је то због инстинкта за животом, који све могуће чини и покушава само да не угине. Друга би ствар била, кад би се дотле дошло, да човек сам себи рече: „Покушао сам све, живот ми не може више ништа понудити, дакле, ваља кидати.“

Гонцало Билбао

Робинь

„И при том, и ако је уверен да је живот само једна велика и мрачна провала, он је ипак у стању да себе завара на стотине могућих начина и да у последњем тренутку ипак потражи некога, који ће с њим руку под руку ићи кроз ту мрачну пустару...“

Светлост је донета.

У углу седи госпођица Вана са потпуно бледим лицем; сјај црнила њених очију у највећој мери одудара од њезина бледила.

„Зашто се не удате?“

Гледам је потпуно заљубљеним очима. Махање главом.

„Је ли ту лежиште загонетки?“

„Бар привремено. — Не достаје времена за такве мисли.“

„И опет палијативно средство?“

„Данас је све медицина. Радикалних средстава у опште и нема.“

Вана смагну раменима.

„Дакле, муж?“

„Односно жена. — И сам добри Бог при стварању живота мислио је на то. Адам је стајао у рају. Али бити сам — ни у рају није пријатно. И поред њега нађе се жена, нежна и топла, и својим дубоким очима миловала га је, док не прође ужас ноћи.... Зар живот не показује исту слику?!...“

„Ха, ха, ха!....“

* * *

У кафани сам. Поред мене журно промичу служитељи, стално, аутоматски, без покрета и говора. Дим се извија у густим и сивим млазевима и губи испод обојене таванице; звук лопти билијарских допре ми кадикад до ушију. У целом околу неразговетан жагор, налик на потмуло зујање. На бифе-у седи мамзел, нека плавокоса и лепушкаста Немица, и са осмехом гледа у зажареног Јака, који погледом прождире белину њених груди испод провидне хаљине.

Ипак сам од Ване отишао нерасположен... Ђаво да однесе... Опет ноћ тешка као олово, без мира и сна. А мислио сам тако се пријатно одморити после дугог гледања у њене мрке очи. Ништа — као да је са њом ишчезао и онај добри дух који ми је у грудима певао тако слатку песму задовољства. Све ми је мрско, празно, пусто... На све стране мрак, мрак! Ништа даље од мреже у којој тако угодно седе моја сумњичења и јад отуда. Осећам како расте моје рђаво расположење и зле мисли подижу своју главу. Куда? Како? — И опет пливам по водама расуђивања. Ах, тај бедни мозак!...

Шта могу најзад да очекујем? Јесам ли, збиља, заљубљен? Је ли то најзад тражени мир? — Но, но!! — Могу ли сад отпочети на чврстом темељу зидати? А зар стварност има штогод на чему би се могли здрави темељи поставити? — Ба!... Будалаштина!!.... Дакле, навући на се свечано одело и намирисане рукавице и са укруњеним вратом и лицем које одаје мину професора латинског језика, стати пред доброга папу и тако и тако: „Ваша ми се кћи допада, дакле“ — и т. д. Или још боље: начинити излет у двоје, у сумрак, и ослушкујући с њом досаднога славуја, са „узбурканим срцем и потресеном душом“ пасти пред њом и:

„Леонора, Леонора,

„Бог је сведок да сам твој!...“

Пхи, до ђавола, како све то звони! Глупо, ужасно глупо и по мало идиотски.

Слабост — то је име за сву мужевљу јачину према жени. „Man geht so überall herum und sucht schliesslich Zuflucht bei einem Weibe....“ Но збиља, красна утеха! И пред извесном госпођицом Ваном ја застајем и осећам лупање срца (светитељу, она је идеал од женске и свемогуће) и пред топлином њених очију мене обузима такво расположење и милина, као да ми млако млеко протиче кроз груди. — Ах, Господе, већ тако далеко? Не могу без ње. Она је дакле за мене свеколики култ, conditio sine qua non за живот?.... Но, то би одиста била идеја, величанствена идеја.... Не, не, не! Нећу — и мир! Затварам своје капије и срцу свирам песму самообмане. Мрзиће ју је за то што је волим (какав згодан парадокс!)...

Не дам да она постане све: вера и Бог, моја мисао и оличеност, ја сам... Не, ја хоћу *Ја* да останем и — basta! Паметноме је доста. — Јер сви путеви воде само једној тачки — разочарању!.. All right, мој добри Уајлде... Хе, хе, како је то генијално! — Зар не?... Још чашицу шерија!...

* * *

После неколико дана. Био сам потпуно за себе. Хтео сам се подати другим утисцима досаднога дана. Већ ми је отужна до неиздржљивости једина мисао: Вана и њен снежни врат са меким увојцима мрке косе. Покушавам да дођем до резултата: како се све то увукло у моје биће и тамо као тешка болест угризала, бола и уједала.... Лагано, постепено, тајом прикрадало се неко потпуно страно лице и увлачило у моју душу, у ток мојих мисли, кидајући, ништећи атоме мога расуђивања; тамо је простирало своју широку застирку да мирно отпочине; тамо је отпочињала сјати нова ватра, чиј је плам жегао, пекао, распињао. Једна или друга уморна мисао кришом је провиривала као миш из своје рупе из растројених делића мога мозга; она се пропињала, купила, грчила, стењући под тешким дипресијама. Мозак је пипао, хватао, тражио, а није могао разумети огледало у коме се душа огледала; није појимао онај оштри, подсмешљиви смех малога срца које је и даље вило своју задовољну песму....

Коцка је пала. Пустио сам да буде. Шта хоћу сад? Зашто постајем тако жустар, срдит, љутит? Зашто претурам по праху разбијених мисли и хоћу да аргументујем поуздано и снажно? Како је све то глупо, идиотски, сумануто? И нерви сви запаљени и тело дрхће између својих

Рафаело Санцио

Седијска Мадона

сагоретина, а над слепоочницама такав притисак и у глави ужасни убоди...

А из пријатне полутаме одваја се јасни, разговетни вео, са бескрајно финим, паучинастим облацима. И из његова оквира мене сажижу два дубока црна ока и снажне беле, женске груди и витки удови мâме, заносе и распирују моју болесну жудњу, и ја падам ничице пред тобом, жено, сирено, медузо, и мој се мозак раствара у пијанству, наслади, сладострашћу — мртав сам....

* * *

Salto mortale. Дакле, да покушам. Последњи пут. Моја сумњичења тако су сићушна, да се са поузданошћу смем одважити на тај скок. Осим тога верујем, да се никад више нећу тако „јако“ заљубити. Шта ме се тиче, шта ће ко рећи? — Ја знам, они сви очекују — неће им бити ништа ново. А Вана? — Хм, хм... Уверен сам да она, поред све извештачености да остане равнодушна, одавно лови ту реч. (У осталом, ту је и крајња тачка свакој женској љубави). — Све једно је. Уморан сам сама себе, својих хладних мисли и можданих снова. За срећом, за срећом!.... Хоће ли се живот, он се мора тражити изван нас, не у нама. Иначе, не стигне се далеко. Несаница у ноћи и распињутост мозга као крајњи резултат. — Падам пред Ваном и верујем, да је она тај нови живот, тај нови Бог коме жртвујем све.

Осећам како се нека невидљива светлост уноји у моје нерве; осећам како све око мене у пролећној природи, све што расте, тера, гони пупољке, све што показује живот, силу, младост, — како се све купи у мени у један једини, велики, снажни узвик. Жедан сам тога узвика; прислушкујем док моје прислушкивање не отпочне добијати облике нејасне, слатке, раздирује чежње....

„In Sehnsucht,

„In Sehnsucht leb' ich!...“

* * *

Једног предвечерја. На усамљеном брежуљку стојимо сами. У наоколо тисуће од лаких, светлих боја, стотине сјајних, јасних зракова. Кришом погледам у Вану. И при томе погледу иста се таква светлост са свима могућим вибрацијама разлива у мени. Корак ближе.

„Како је све то дивно, необично дивно! Видите ли?“

„Да!“

„Ове боје, ови покрети, ови облици, овај живот што је у свему томе; ови нови сокови, чију снагу тако жељно удишу цвеће и дрвеће; ово небо које не раздиру бразде од облака, ах, све је то тако необично, непојмљиво — не бих могла разумети, да све то објасним.“

„Ви зацело волите природу?“

„О, можда и сувише! — Али не природу кад се посматра са каквог седишта или узвишеног места, него природу свакога дана и свију времена. И кад су уз то ове боје, ови покрети и облици тако лаки и срчани, кад се помисли да се иза свега тога налази један нови, необични свет који живи и кличе, чезне и уздише, и онда помисао да се томе свету не може ближе прићи и — живот одједном постаје тежак и уморан.“

„Тако не говори девојка која ће у скоро можда свити себи миртин венац око главе“.

(Са неком унутрашњом радошћу увек окрећем разговор на ту страну).

„Тја! То је још тако далеко“.

„Но, но! Тако говоре све девојке које само на то мисле“.

„Будите без бриге!“

„Зар није најзад и то досадно тако сам непрестано ићи? Човек се осећа необично, чудно му је око срца, час би пре да изиђе из те мрачне пустаре....“

„Да, да, у сумраку је слободније у двоје шетати. Нарочито са обзиром...“

„Али ја Вам говорим о помрчини у животу, и несносној пустари са помало тек вечерње светлости...“

„Ха, ха, ха!....“

„Са свим озбиљно. Шта бисте, на пример, Ви рекли кад бих ја дошао једнога дана и затражио вашу руку....“

„Због тога што је пријатније у двоје ићи кроз сумрак?“

„Или и због Ваших погледа у опште.“

„Но, но!.... Видите како се свет већ разилази?“

Пауза.

Идемо даље једно поред другог. Ћутање обузима обе стране. Можда мислимо обоје једно исто; само што се један још не усуђује да отпочне, а други не зна треба ли.

Волим и ово ћутање, и ако се и даље борим. Ужасна борба, у којој се губи и ако се добије; борба дужности човека, још неодређена и неизражена мисао: могу ли?

Све сам ближе њој. Осећам како ме њен врели дах као усијан жар бије по лицу. Покаткад руке нам се и нехотице додирну и ја кроза се осетим дрхтавицу сличну дејству електричне варнице. Једном ми ветрић нанесе прамен њене косе; осетих га на лицу и јаче стиснух свој штап.

Смркло се. Сами ми смо у забаченим алејама. Паузе су нам још дуже. Ја се задовољавам да учиним по какву примедбу без смисла. Вана шара врхом сунцобрана по песку. Покаткад подиже очи и погледа ме дуго, нетренимице, дубоко. Шта све није хтео рећи тај поглед. Ваљало је само примити њихов одговор и лед би се проломио. Чудновато, поред свега тога, ја пред собом непрестано видим провалију коју ваља прво прескочити, па онда тек доћи у миртин гај. Да не сломијем ногу? — До ђавола, опет тамо у позадини мога сазнања јављају се добро очуване контрадикторне мисли и почињу кључати по моме мозгу као ситни мишићи својим оштрим зубима. Исусе, Светитељу мој, опет онај исти ток старих мисли у свој журној брзини, све док ме мозак не заболи. Зашто ме тако мучи моје рођено *Ја* и копа гроб моме покоју и блаженству; зашто не затворим очи и раширим руке срећи која ме чека?!....

А мирис њезина тела све се јаче уписја у моју крв. Вулкан сам и пламен који сама себе сажиже; слепа, бесна чежња, да се бацим пред њу као преостали, последњи витез и са највећим блаженством пољубим крај њене одеће. Покатшто изгледа ми као да је и сама спремна да прва отпочне; чини ми се као да потпуно осећа и зна. Опажам то: и моје самољубље расте. Слатко је човеку бити љубљен од жене, ма и поред само задовољене таштине.... Чини ми се, да видим очи пуне влаге и усне како дрхћу и целу снагу како трепери као танки лист јасикин. И усне као да шапћу страсно, жудно, жељно: „Узми ме, узми!“.... И дах се све више припија уз моје лице као јара ражарена жарко, руке нам се све више додирују и ја као да осећам под својим уснама њен снежни врат са његовом топлом белином јасминова цвета и ситне локне са одсјајем растопљена злата испод мрке дуге косе, где се мсте под мојим рукама....

Како да није била лепа, како да није мила и чиста! Како да није слатка љубав твоја, жено, Богородице, мајко!.... Волим те, Вана, волим! Клечим у жудњи својој пред тобом, просим пред твојим ногама сву твоју заносну красоту. Али ме не чини робом својим. Остави да будем свој!.... Није сулудо што од тебе тражим. Јер није љубав женина охола и силна, да се не погне и не савије — љубав је њена слатка и слаба, топла и понудна.... Волим те, Вана, волим!....

* * *

Последњи пут видесмо се у цркви. Пред олтаром стајала је Вана и губила се у диму од тамњана, што се около ње вио у мрачне сводове високе цркве. Око главе имала је миртин венац, на себи дугу, белу одећу од свиле. У новој опреми изгледала је више као какво ваздушасто биће, са лицем које је било блеђе од њене венчане хаљине; са очним капцима црвеним и отеклим; са очима које су се из оних дубина заустављале само на једној тачки на иконостасу. Вана, то није био више твој топли поглед, благ и искрен, то је био поглед човека коме вуци разнесу све душпно благо и он остане са једном једином, равнодушном мисли: бити или не бити — све једно је.

Гледао сам и сâм тамо где се њен поглед задржавао. Било је Богородичино посвећење цркви. Гледао сам Вану и мислио на Долчијеву Св. Цецилију. Исто осећање, које ме је некада обузимало при посматрању те слике, владало је и сада мноме. Умор у души, јад на срцу. Како си вечна стална пролазности! Како је сиђушан и бедан дан наше среће према твојој безграничности; како су ништавни и срећа и љубав и радост, и бол и жалост, како се они сви губе и ишчезавају у закриљу твога широког крила!....

Дакле, крај песми! Нисам могао даље; покушао сам, али сам морао застати. Месец-два „у лепом месецу мају“ и онда бих слушао опет старе звуке; од мрзовоље не бих знао куда ћу. Захваљујем. И поред свега тога ипак је пријатније сам се лепо вући досадним улицама. Да ли имам право? Неко је негде рекао: „Добро је што нисам учинио; али би било боље, да сам ипак учинио“. Можда. Errare humanum est.

Кажу, да је партија не може бити боља. Добри стари, грца у обиљу и изобиљу. Чуваће је, но, то се већ разуме: ни мајка се о детету боље не брине. Хе, хе, како ће се тај радовати. То ће тек бити живот! Рај са свима могућим зачинима рачунскога брака. Но, мени је у осталом све право. Свакако, не завидим му....

Необично осећање. Не могу да га се ослободим, ни жаљењем нити презирањем. Гушим се; душа се мучи у последњим кргама: ваздуха, ваздуха!.... А помешано са звуцима обредних песама, мени не излази из ушију: смрт, смрт — смрт теби и срећи твојој.... Потмуло лупање земље о сандук мртвачки, мирис избачене земље из утробе њене.... Ху, ху!... Како је хладно!.... Пријте мени сви ви који сте уморни и теретом оптерећени.... Исусе, сине небесни, моли Бога за нас!....

* * *

Посрћем. У ушима ми вибрира глас далеке песме сватовске. Већ су изван мога домашаја. Нема више Ване; ишчезла је, умрла је.... И на срцу нешто тако тешко као скупљено олово: јад, јад.... И душа се свија у клупче — мраз, ветар, киша с лапавицом.... Јадни, бедни сиромаше!... Вуци се и даље кроз маглу и досадну стазу живота и као какав презрени старудар купи по подеротинама својих успомена, не би ли што нашао, да од тога можеш живети. Самац си на жалу морском, последња олупина свога рођеног брода, док таласи животнога леда и то не захвате и не понесу собом у таму и неман вечну: једино што ћеш још собом однети....

„Heute habe ich mein Glück ins Grab gelegt.

Милош П. Ћирковић

Код одра

Лежаћу хладан, укочен и жут,
У помпи ружа крупних и црвени',
А ти ћеш тихо приступити мени,
Целиваћеш ми и чело и скут.

У том, ко сенка, унићи ће, ах,
Уз јецај тужног, пригушеног звона
И она прва, остављена она, —
О, познаћу јој њен мирисни дах!

И згледнувши се код одра ми, јед
И мржња ће вам букнути сред таме,
А црна клетва свалиће се на ме
Док лежим хладан, укочен и блед...

Пешта.

Вељко Петровић

Из Старе Србије

Скопље — Тетово — Гостивар — Маврово

од Св. Томића

Из Скопскога Поља прелази се у Пологе преко једнога планинскога бедема, који је по своме геолошкоме саставу отприлике исто онакав каква је Скопска Црна Гора.

Скопско Поље лежи између Црне Горе, Жедена,[1] Водна, Ките, Велешкога Кланца, Таора и Колника. Оно се простире у дужину СЗ—ЈИ, 7 часова — од Сераја до Таора, а у ширину Ј—С, 3½ часа — Драчево — Брњарце. Дужином га Вардар просеца, који се у доњем току на мало већим поплавама излива, због чега се цела лева страна Скопскога Поља, испод Скопља па до Таора, и зове „Блатија". С обе стране, дуж Вардара, налазе се терасе, које су много видније с десне стране но с леве.

Док су ове терасе с леве стране покварили реке, које су долазиле с Кара-дага, дотле су оне с десне стране остале недирнуте, јер није било река да их кваре, и познају се од Треске до изнад Зеленикова. Тераса има више, али су прве две веома видне а нарочито друга, која је над Вардаром 29 метара. Тле је Скопскога Поља дилувијум, који се с леве стране Вардара, између Скопскога Града и Газибабе — долина Серавина — дубоко увукао у терцијер. Терцијер је одмах до дилувијума. У

[1] У хрисовуљи цара Душана од године 1337. више се *Жедњь* III Споменик Акад. Наука страна 30.

њему се налази много фосила[1], који су особито лепи испад Скопскога Града и дуж целе друге терасе. На граници дилувијума и кречњака налазе се слојеви конгломерата пешчара и слатководнога кречњака. Конгломерати су врло лепи испод села: Доњега Вадна и Нереза, с десне стране Вардара, и с леве стране, изнад пута Тетовскога, више града; а слатководни кречњаци испод Гази-бабе и око Киселе Воде, где је и мајдан тога камена. Иза терцијера је уски појас кречњака. Он се лепо види у Скопској Црној Гори. После кречњака настају шкриљци, који иду до самог врха Кара-дага и Водна. У шкриљцима има овде онде појасова калцита.

Како се ређају слојеви у Скопском Пољу, на његовој северној и јужној страни, тако је исто отприлике и на западној. Идући од Скопља за Тетово, пошто се пређе Лепенац и Вардар, ниже Оризора, уђе се у дервен — кланац — Тетовски. Овим дервеном води пут за Тетово. На улазу у кланац је село Серај-чифлик турски — са једном старом и великом џамијом. Мало до иза Сераја протеже се дилувијум, па онда настаје терцијер који се пружа уз долину речице Дервенске до близу хана Сејменишта. Овај се терцијер пење до исте висине као и онај у Скопској Црној Гори. Од Сејменишта настају кречњаци који су већ у стадијуму распадања. Ово је кречно земљиште пуно облутака и оно се протеже до иза села Грумпчина. На источној страни од Грумпчина је овална коса — Здравел Забел — сва од облутака. Кречњачки терен престаје испод села Жељина и опет се појављује терцијер који траје до Жељинскога моста на Вардару.[2]

Тетовско — Гостиварско Поље — стари Полози — које настаје чим се пређе Жељински мост, истога је састава као и Скопско. Тле му је дилувијум, па терцијер и затим појас кречњака. Насеља су у главноме на саставцима терцијера и кречњака. Дилувијум су њиве засејане: пшеницом и кукурузом, терцијер су виногради и њиве засејане јечмом, пшеницом, овсом, а на појасу кречњака су села подигнута. Тако су села оивичила поља. Вардар не тече средином Тетовскога Поља као кроз Скопско. Он је примакнут Сухој Гори. С тога су потоци, који се са Сухе Горе сливају у Вардар, кратки осим једнога: Лукавица, што протиче кроз село Милетино. Напротив, потоци с леве стране, који долазе са огранака Шара, дугачки су и избраздали су попречно оба Полога. Међу овим пашњацима највећи су: Пењавица и Маздраче, који се према селу Чегрину улива у Вардар. На поплавама ови пашњаци толико падају, да није могуће ићи колским путем из Тетова у Гостивар.

Тетово је удаљено 2 сата пута од Жељинскога моста. Оно је на јужној страни Шара у подножју два омања брега: Купеника и Балтепе-та. На Купенику су два дивна села турска, а на Балтепе-ту развалине од тврђаве, коју је зидао између 1796. и 1820. године чувени Абдул-Рахман паша Тетовски. Међу многим султановим одметницима крајем 18. и почетком 19. века био је и овај Абдул-Рахман паша. Он је у своме крају био независни господар; па да би могао очувати ту своју независност, изидао је ту тврђаву. И сада стоји спољашњи зид-бедем, озидан од камена.[1] На њему имају две капије: једна на северној, друга на источној страни. У близини капија налазе се куле-стражаре. Град је подигнут по облику средњевековних замкова. Завршен је купаст брег и на томе завршју град је подигнут. Унутра у тврђави још стоји полуразрушена тамница, кухиња са великим огњиштима, велика трпезарија, сасвим разрушен пашин конак и један велики бунар који је каменьем од деце и посетилаца готово затрпан. Још у граду познаје се место, где је била стара црквица: Св. Атанасије, а виде се остаци и од чесме. Стари Тетовци причају, да је паша почео градити чесму, и таман кад је воду довео, стигли су људи из Цариграда са великом пратњом у намери да прегледају тврђаву. Прегледање тврђаве било је споредно. Њима је главно било да ухвате царског одметника, силног Абдул-Рахман пашу и да га поведу у Цариград. Намера им је испала за руком. Паша не надајући се таким гостима, а немајући код себе доста прикупљене војске, морао је ићи тобож у госте султану. Кад је излазио из своје тврђаве, вода је на чесми први пут потекла, и онда је он тужно узвикнуо: „сен гелден чешме, бен гитем“ (ти водо (чесмо) дође а ја одох). Како је тада отишао више се није ни вратио. Остао је вечно у гостима код Султана, као и многи из истога времена.

И Купеник и Балтепе су по врху и око врха покривени шумом, њивама и ливадама, и по њиховим странама су Тетовски виногради. Између њих протиче Тетовска река, која и кроз варош тече. Ова река, и ако је доста велика, нема свога одређенога имена. Тетовци је највише зову „Река“, а још се чује Шарска река (зашто долази са Шара), Пењавица и Бистрица. У 14. веку звала се: Хтетовштица.[2] Пошто има доста Бистрица, доста и Шарских река и потока, а Хтетовштицом сад је нико и не зове, то бих да јој остане име Пењавица, јер је врло лепо, и народ јој је то име дао, што на поплавама клобуча и пени се — беле пене иду низа њу.

Од Пењавице су ухваћени јазови, а од ових разведене су бразде које теку скоро кроз свако двориште у Тетову. Тако је варош веома богата текућом водом. Поред ових бразда има доста чесама и понеки бунар у турским двориштима.

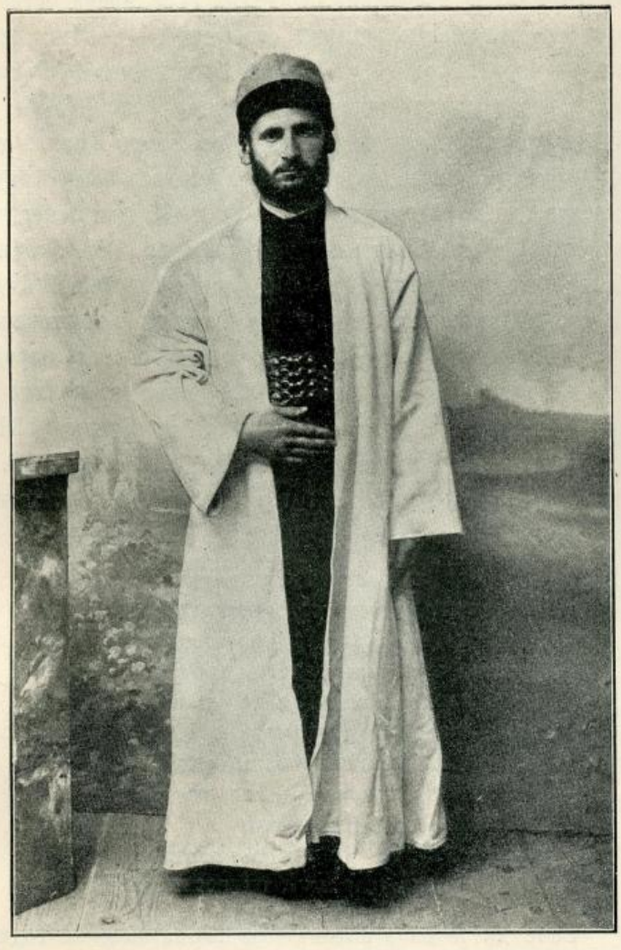
Тетово је доста лепа и здрава варош. Кад се погледа из поља, изгледа као да је прилепљена уз Балтепе. Куће су једноспратне и двоспратне, обично лицем окре-

[1] В. Петковић, „Наставник“ год. 1904.

[2] Висина косе што раздваја Скопско Поље од Полога не прелази висину појаса кречњачкога у Скопској Црној Гори, која је на 540—560 мет.

[1] Тај су камен сада купили Срби егзархисте из Тетова и од њега зидају цркву.

[2] Споменик Краљ. Академије стр. 29.

Баба (старешина) Арабат-Текеси близу Тетова

нуте у двориште. Зидане су од камена и ћерпича. Покривене су ћерамидом. Врло их је мало окречених, те варош из далека изгледа као црвена. У вароши има чувена Тупан Џамија — саборна турска џамија, у којој се мухамеданци Тетовски договарају и на зло и добро.

Још има неколико омањих џамија и сât-кула, што обично имају све турске вароши. Срби патријаршисте имају осредњу цркву Св. Николе, која је пре неколике године подигнута на згаришту старе, изгореле цркве 1873. године. Срби егзархисте немају цркве но служе службу божју у капели, која је начињена у сутерену Тетовске основне школе.[1] Ова је школа врло лепа. Начињена је од тврдога материјала и налази се у црквеној авлији. Има десет лепих и видних соба, а зидана је 1864. године о трошку пок. Кнеза Михаила. (Незахвални егзархијски учитељи свугде пишу, да је школу зидала Тетовска бугарска општина. А како је могла зидати бугарска Тетовска општина, кад те општине у то доба није могло ни бити у Тетову, јер су бугарске општине постале тек после постанка егзархије).

Покојни кнез је школу наменио, да се у њој уче Српчићи, а она је данас затворена захваљујући просветитељима из егзархије.

На десној страни Пењавице, на врху горње чаршије, налази се у развалинама негдашња црква Св. Богородице.

[1] Сада су почели зидати нову цркву.

Од ње данас има само олтар који изгледа као мала чобанска кућарица. Ту верни хришћани долазе Богу на молитву свакога празника, а велики се сабор код тога црквишта купи на Благовести и Водоосвећење. И ако бугарски писци веле да се не зна од када је та црква и ко је зидао, — зна се све то лепо. Али они то неће да знају, као још много штошта, јер им не иде у рачун. На 28. и 29. страни III. Споменика Српске Краљевске Академије изрично стоји у хрисовуљи од 1337.—1346. године да је цар Душан нашао у Доњем Пологу, у месту Тетову, опао и запустео манастир Св. Богородице, обновио га **съ зиданиемь** и обогатио га **съ приданиемь** многих села и баштина. Преписао му је: **село хтѣтока съ всѣми медиѣми и правинами и съ планин; село Горн, село Млавиѣ, поле поредь Млавиѣ отъ Старога Брода желиньскога съ ливадами како исходи потокь отъ Хтѣтокриѣ и гдѣ оутѣче оу Келнкоу** (Вардар), **Селиѣ Кродь съ рѣкомь и локиѣмь, село Лѣсковлахи съ всѣми медиѣми и правинами и Кльксаноко место здушно. И оу Горниѣмь Полозѣ метохь свѣты Илиа, Шенуе село, на Соухой Горѣ планина съ сѣнокоси и планин на рѣцѣ Кроутокь, село Крьпена, село Седларско, село Старо Желъниѣ съ всѣми медиѣми и правинами, оу Вдкарцѣхь црьковь свты Николае и попа Дрлю съ родомь и съ мѣстомь съ медиѣми и съ всѣми правинами. И закѣль кралиѣкьства ми Жедьнь приложихь свѣтон Богородици хтѣтоькьской да си има зимовниѣ кобиламь и овцамь.** — Према овоме зна се, дакле, ко је обновио и обогатио манастир Свету Богородицу Тетовску. Од имена што се помињу у овој крисовуљи и данас постоје: Тетово, Гари, Желињски Брод, Брод, Вруток, Суха Гора, Желињ, Жеден и друга.

Становништво је Тетовско измешано. Има око 18.500 становника и то око 9.000 мухамеданаца и 8.500 православних. Међу прве долазе Турци, Арнаути и једно 1000—1200 Цигана, а у друге Срби патријаршисте и егзархисте и неколико кућа Грка и Влаха. Турака има више од Арнаута, али је арнаутизам у Тетову и около њега толико овладао, да се сви мухамеданци осећају као Арнаути и говоре арнаутски.

Тетовци се занимају трговином и занатима, а понеки поред тога и земљорадњом. Некада је Тетово било жива трговачка варош, а сада је већ доста опала. Оно је било пре трговачко раскршће путева: Призрен-Скопље, Скопље-Гостивар и Кичево. Данас што вреди од заната да се помене у Тетову, то је пушкарство-туфегџилук.

Читава Горња Чаршија, која се налази на десној страни Пењавице, испуњена је самим пушкарским дућанима и радионицама. Ту има око 50 радионица, у којима се израђују најомиљеније арнаутске пушке: мартинке. Трговина је сведена на најужу околину. За железницом је и трговина отишла, те је Тетово остало сасвим забачено. Од житâ највише Тетовци сеју пшенице а од поврћа пасуља. И Тетовске су јабуке надалеко чувене. Извозе се јабуке, пасуљ и пшеница, а увозе се разне

прерађевине: штофови, платна, учињена кожа и т. д. До пре некога времена у Тетову је била домаћа индустрија развијена. Сада са увозима и она опада. Многи из Тетова и из његове околине, немајући довољно средства за живот у своме родноме месту, иду у печалбу, у околне балканске државе. Изврсни су хлебари а у печалби највише се занимају тим радом, а понеки су и бозаџије.

У близини Тетова налазе се две богомоље: једна српска а друга турска, које заслужују да се овде помену.

Североисточно од вароши, за $1'/_2$ сат пута, село је Лешак, а близу њега манастир истог имена. Манастир Лешак посвећен је Св. Атанасију 5 јула. Он је веома богат како у земљишту тако и у стоци. Има својих метоха у Тетову, Гостивару и Скопљу. Око самога манастира има неколико зграда међу којима је најбоља и најлепша она, коју је зидао покојни Хаџи Језекиљ, игуман Лешачки (овај је игуман убијен 1895. године). Та зграда има 28 лепих и удобних соба. Сама је црква мала и не одговара имену и богатству Лешка. Око манастира и зграда има велико двориште. На источној страни дворишта налази се врло лепо сграђена чесма: Источник. До пре десетину година на чесми је постојао натпис, *како је српски кнез Лазар обновио запустели манастир Лешак, поклонио му велика имања и озидао овај источник.* Браћа егзархисте прво су истуцала тај натпис, па им је и то мало било, него су сасвим камен са натписом извадила, а уметнула нов са именом данашњег игумана Лешачкога. То су учинили, да би се изгубио спомен како је Србин био ктитор манастира. Жалостан доказ поштовања старина и љубави према науци. Ну није то кварење натписа само ту. Исти је случај покушан у Лесновском манастиру код Кратова, у Марков манастиру близу Скопља, где је све уништено, у Св. Никити у Скоп. Црној Гори и још по многим другим местима. За чудо ми је што нису и лик Св. Саве премазали, који се, врло лепо очуван и врло фино израђен, налази више врата при улазу у манастир Лешак.

На ливади близу манастира налази се црквиште Св. Богородице. Народ из околних села долази о сваком мало већем празнику у манастир на молитву. Главни су сабори о летњем Св. Атанасију и Великој Госпођи. Тада се слегне у манастир сав свет из Тетовске казе па многи долазе и са стране.

Међу игуманима манастира Лешка најзнатније је име Јеромонаха Кирила Пејчиновића. Он је био родом из Тетовскога села Теарца, које је близу Лешка. Рођен је крајем 18. века, па је са оцем Пејчином и стрицем Далматом, пошто су све своје продали, отишао у Св. Гору, у Хилендар. Ту се сви постригли. Пејчин, у калуђерству Пимен, и Далмат остану у Хилендару, где се и закалуђере, а Кирил се врати у Тетово да и друге поучи ономе што је и сам знао. Није остао дуго у Тетову, но је отишао у Св. Пречисту Кичевску и ту је постао јеромонахом. Из Пречисте је отишао у Марков Манастир код Скопља за старешину. Овде је дуже време остао и најзад се са многима старим стварима — особито књигама — врати поново у Тетово. И манастир је Лешак, као и многи други манастири, после Српске Сеобе из ових крајева, опустео и пропао. Јеромонах Кирил, живећи у Тетову, замоли тадашњега Тетовскога пашу Абдул-Рахмана, да му допусти да обнови и поправи запустели манастир Лешак. Паша му допусти и он 1817. године обнови и готово изнова подигне данашњу цркву. Деда-Кирила Пејчиновића и данас се Тетовци с поштовањем сећају и помињу. Он је цео свој живот посветио народу. Учио је народ и речју и делом. Написао је, колико се зна, две књиге: „Огледало“ штампано у Будиму 1816. и „**Ѹтѣшеніе грѣшнымъ**“ штампано у Солуну 1840. г. Умро је 12. марта 1845. год. Сахрањен је у манастирском дворишту и на гробу му стоји овакав натпис:

Стихови на глась трапезечески:
Теарце мѹ негово рождение,
Пречиста и Хилендарх постриженіе,
Лешѣкх мѹе негово воспитание,
Подх плочака него(к)о почиканіе.
Отх негоо (свое) отшествіе,
До Христово второ пришествіе,
Молитх васх братіе негол любимци
Хотыцим прочитати сиа
Да речетх Бог да би го простилх
Зере ѕ гробх цѣрквитѣ ги гостилх.

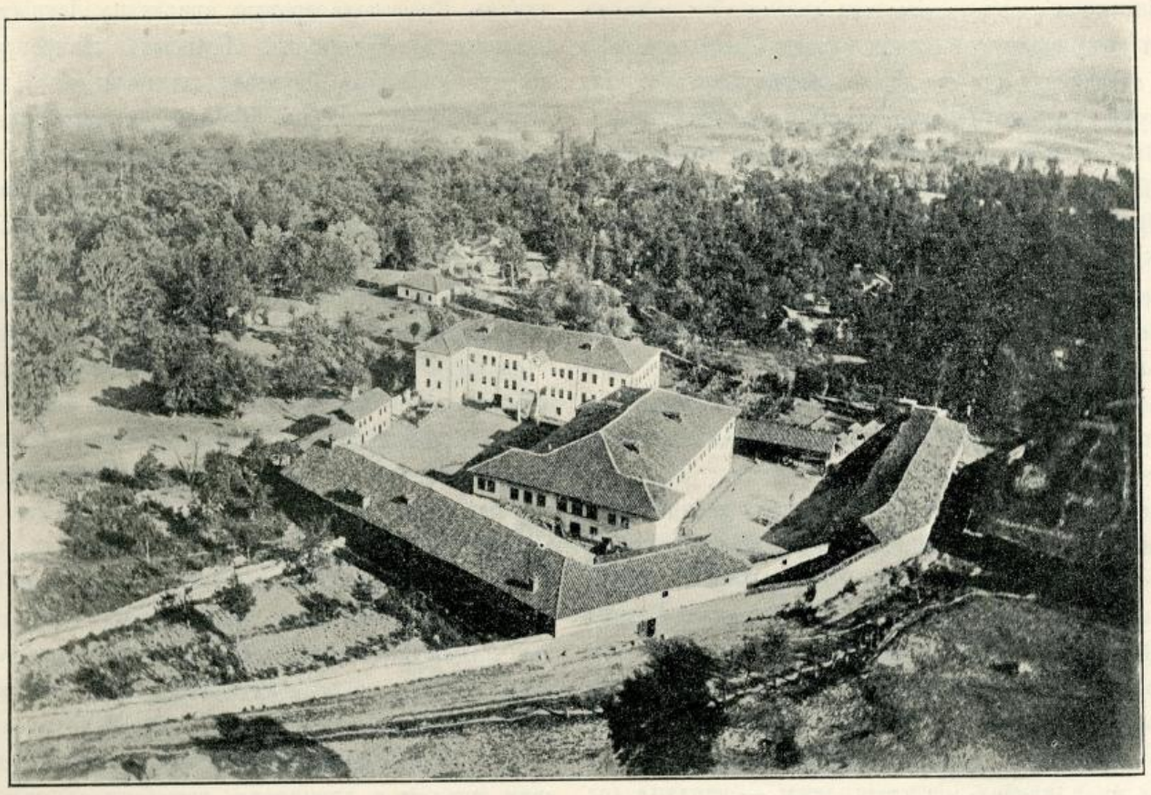
Вели да је овај натпис сам Кирил на десет година пре смрти написао и наредио, те се још за његова живота на плочи урезао.

На крсту, који је над гробом, стоји овај натпис:

„**Овде лѣжи**
Кирилово
Тѣло
Ой манастирх
И ой Лѣшкѣ
село
Я Богх за
доброе дѣло.
Зде почиваетх рабх Божи
Кирилх Иеромонахх,
Игуменх во Манастирх
Св. Атанасиа
Во село Лѣшокх
Прѣстависи се во
Лето 1845. мартх 12.
Приложи его попх Христо
Отх Скопие.

Име Кирил *Пејчиновић* и ова два натписа најбоље показују, *какав је дух у погледу народности владао у овим крајевима у првој половини 19. века.*

Западно од Тетова, удаљено 15. минута, налази се турска богомоља: *Арабат Текеси.* Турске теке (тећа) одговарају нашим манастирима. У њима живе дервиши. Ова тека, Арабат, на једној је пољани испод Купеника. Врло је згодно место а богато водом и шумом. По богаству може се мерити са Лешком, ако још није богатија.

Манастир Лешак

близу Тетова, задужбина Кнеза Лазара, обновио га и окрепио почетком 19. века Кирил Пејчиновић, јеромонах, игуман Лешачки а постриженик Хилендарски.

У дворишту, ограђеном зидом, поред теке имају неколике куће врло лепе и чисте. У њима живе дервиши, којих има 10—15 под управом бабе (баба — отац, што и наш игуман). Понегде старешине оваквих тека зову се: *Тек.*

Дервиши раде земљу, обрађују винограде, чувају овце и козе. Једном речи: све сељачке послове. Свакоме је слободан долазак у теке, а дервиши ове теке нарочито су познати са свога гостопримства. Сваки гост има права три дана да гостује, а четвртога дана, ако остане ту, баба му одређује посао. Ретко је наћи у Турској тако уређену ствар, као што је ова тека. С тога се Турци, Тетовци, њоме и поносе. Сваки странац, који посети Тетово, посетиће и Лешак и Арабат-Текеси. Теке је име „Арабат" добило по своме оснивачу: Арабат Алији. Овај Алија живео је у некој малој кућици, где су сада теке, врло бедно и облачио се у рите. С тога су му дали надимак арабат — дроња. Ну када је умро, оставио је велико богаство, које је доцније послужило за основ данашње теке и њезина имања.

У Гостивар се иде из Скопља и колима, а може се и пречцем на коњу. Колски је пут продужење Тетовскога пута, и он од Тетова води кроз поље, левом обалом Вардара. До пре неколико година пут је био врло рђав и разривен услед поплава, а сада је начињен нови, који је врло леп и не личи за оријент. Коњски пак — каравански — пут за Гостивар одваја се од колскога још у Дервену, од села Грумпчина. Прво се пређе Велика Света, кршно брдо, па се дође у долину турскога села Милетина. Близу Милетина налази се хришћанско село Блаце, познато са врло лепе земље за грнчарију, што је и главно занимање сеоско. Затим се пређе Мала Света и слази се у Гостиварско поље. Ово је поље по своме облику — потоцима ребрасто избраздано а по саставу терцијерно — слично пољу црногорскоме у Скопској котлини. А иначе је цео овај караванский пут по своме саставу као коса, о којој је напред говорено, изузев Велике Свете, чије је подножје кречно а врх кристаласт и шкриљци. Слојеви се пружају од 3—4 са нагибом северу.

Гостивар је варошица са 3.400 душа, али осим 17 кућа хришћанских све су остало Арнаути.[1] Ту је сада седиште кајмакамово (До скора је Гостиварска околина била мудирлук Тетовске казе). Самовоља Арнаута Гостиварских можда је већа од оних по Метохији. Све заповести валијске, које се косе са њиховим интересима, одбијају и живе како сами хоће. Монополски дуван или какви други монополски артикли у Гостивар не долазе. Што се тиче саме варошице, она је врло чиста и има леп положај. Лежи у врху поља Тетовско-Гостиварског на самом Вардару. Од Вардара су бразде разведене свугде по вароши. Куће су лепше но у Тетову, а и улице су доста праве, што је реткост код турских вароши.

Пут од Гостивара за Маврово иде левом обалом Вардара. После хода од једнога сата, у Вардар утиче с леве стране Јело(в)ска (а неки је зову и Равенка) река.

[1] За Гостиварце неки веле да их има много пореклом Османлија т. ј. правих Турака. Ну каквога порекла они били, они су данас и по говору и по оделу и по начину живота прави Арнаути.

Готово на самом ушћу те реке има дрвени мост, а такав је исти и на Вардару у близини првога. Пошто се прећу мостови, главни пут иде све десном обалом Вардара. Ну, кад се пређе мост на Јелоској реци, онда има и други пут уз Вардар, који води на главно врело Вардарско: Вруток. Врело има два главна извора у близини на 12 метара. Вода је бистра и хладна. Камење је око извора кречно и обрасло маховином. Брдо, под којим је врело, кречно је, а око самих извора са стране виде се лапорци. Вода прво тече ка западу, па одмах скреће северо-истоку.

Врело у Врутоку није глава Вардарева. Идући из Врутока путем, преко једне косе састављене од шкриљаца, долази се у арнаутско село Речане.

Поред овога села протиче једна мала речица, која је на поплавама бујна, планинска река. Ова речица долази са северногa врха планине Вла(х)инице и протиче поред села Дуфа, испод црквишта Св. Варваре. Речица се зове *Вардар*, а неки је у горњем току зову и *Мелце*. Сељаци веле да је Вардар добио то име по црквишту Св. Варваре, поред које тече. Мени се пак чини, да је то дошло отуда, што Вардар долази са планине, и на поплавама ваља камење, па стоји лупа — вардање (од глагола вардати) низ планину. — Тако дакле име Вардар не почиње од Врутока, него се тим именом река зове још од цркве Св. Варваре. —

Вардар у Немањића доба звао се Велика. У поменутој хрисовуљи Цара Душана, Вардар се свудге назива *Велика*, а опет се и Вруток помиње као засебно име. И данас може се чути име Велика у место Вардар.

Од Речана настаје планина Влаиница (управо Влахиница, јер долази од Влах), која траје два пуна сата. Цела је планина састављена од шкриљаца. По врх тих шкриљаца, од којих су неки у стадијуму распадања — лапори — има доста црвенкасте и зелене иловаче. Лапори су свудге избили на површину. Правац је слојева СЗ—ЈИ и З—И с нагибом северу. Влаиница је сва обрасла шумом и то највише буковином. Она је станиште арамија (хајдука-Арнаута). Висина јој достиже до 1.400 мет., а висина јој је над Полозима око 850 мет.

Пошто се изиђе из Влаинице онда се кроз једно кречно ждрело улази у Поље Мавровско. Ово је поље дугачко $1^1/_2$ сат, а мало је мање широко. Облик му је више мање елипсаст са дужном СЗ—ЈИ. Са свих је страна опкољено планинским ланцима: са истока Кожом, а са југа и запада Бистром, са сев. зап. Баричом и са севера Влаиницом. На ивицама поља налазе се три села: испод Коже — Леуново и Нићифорово, а у углу између Коже и Бистре Маврово. Поље је подводно и баровито. На поплавама с јесени и с пролећа средином се зајезери и изгледа као језеро. Оно има све особине карстних поља. Једино што лежи на мало већој висини, те се у томе разликује од поља таке врсте у Херцеговини и Црној Гори. Околне су планине кречњачке, и само је тле поља црница-буавица са много облутака разне величине. Кроз поље протичу приречице Леуно(в)ска, Нићифорска и Маро(в)ска. Леуновска извире у Кожи и протиче кроз село Леуново; састаје се са Нићифорском ниже села Нићифорова. Нићифорска река такође долази с Коже и постаје од два потока, који се у самом селу састају. Мавровска река извире у Бистри, протиче кроз Маврово, тече низ поље и са Нићифорском реком састаје се код Мавровских Ханова. На саставцима ових река има мост. Чим се састану губе своја имена и постаје ново име: *Радика*. Тако глава је Радике у Пољу Мавровском, а не код села Радовања у Горњој Реци. Према овоме највише косе Влаинице су развође за Вардар и Црни Дрим. У селима Нићифорову, Леунову и Маврову живе чисти Срби. Они су одавно ту, јер не знају ништа о своме пореклу. Села су доста велика: Маврово има 184 куће, Нићифорово 75 и Леуново 156. По $^3/_4$ сата има од села до села. На први поглед познаће познавалац Турске, да су то хришћанска села. Куће збијене, било по малама као у Маврову, или у целом селу као у остала два. Ни једна се кућа не бели нити има ијединог димњака као по селима турским и арнаутским. Живот је сељака у овим селима јадан и чемеран. Опкољени са свих страна арнаутским живљем и планинама, угрожени од зулумћара — арамија арнаутских, сељаци не смеју сами никуда изићи. Сви сељаци седе на својој земљи и у главноме се занимају земљорадњом. Ну како је њихова земља једно због велике висине, а друго због оштре климе веома неродна, то сељаци иду у печалбу у Србију, Бугарску и Влашку, и тамо се занимају радним занатима.

Сеју јечам и раж, а по мало и елде, која врло ретко сазре, јер је убије тоња или слана још у њиви.

Одело је ових планинаца све од црног сукна. Чакшире, џамадан и ћепе главни су делови мушке одеће. Неки на глави носе фес без кићанке (мусломани носе кићанку) а неки бели ћеленухкече — арнаутски или дебранску капу. На ногама имају црне вунене чарапе, извезене златним шиком до изнад чланака, и опанке.

Женско је одело: дугачка конопљана кошуља, по њој шарена, више у црвено прелази, вунена сукња, озго црвена везена долама са рукавима. Људи се опасују црвеним вуненим појасом, а жене свиленим тромболосом, који је врло велики. Жене на глави носе црвену везену или шарену мараму.

Сеоске су куће велике. Немају нити двора нити окућнице. Покривене су неке даскама, које личе на шинду, а неке ржаном сламом и кровином. Кровови су високи на четири воде састављени и имају баце за дим.

Свака је кућа на изби, што зову клет. У клету им ноћивају коњи и волови. У кући су ова одељења: соба са патосом од цепаница и набоја и врло рђавим таваном. У соби има: земљана пећ — фуруна, једно узвишење од дасака преко целе собе (изнад патоса издигнуто 60 см.) за седење и спавање и две даске прикуцане испод тавана — полице, за остављање ситних ствари и суда. То је цео намештај собни. Поред собе је чардак, махом окре-

нут југу, са једном или две клупице за седење и онда „кућа“. Између собе и куће је ходник. На средини куће је огњиште. Кућа нема тавана, него се изнад ватре види кућни кров. Куће имају по једна или по двоја врата у правцу ходника. Из ходника се улази у собу, у кућу и на чардак. Понеке куће, које су у страни, попуштене су на ћелицу. Куће су обично зидане, а има их и брвнара.

Села су издељена на мале. У Маврову су мале: Пејаковска, Бежановска, Горњокрајска и Лазаровска. Пејаковци и Лазаровци славе Св. Ђорђија — 23. априла, Бежановци Св. Димитрија, а Горњокрајци Св. Николу — 6. децембра. По малама су куће збијене и без икаква реда. Од мале до мале има по 4—5 минута размака, а дужина је селе 18 минута. Око села су омања брда: Габровац, Чавкарник и Гроздојевац. Више села с јужне страни налази се једна велика кречна стена и зове се Маркова Краста.

Сва три ова села имају своју планину и шуму. Шума им је готово до самих кућа, а планина — испаша — им је у Бистрици. Мавровска се планина зове Смрека, а Нићифорска-Нићорица. И планина и шума су сеоске комунице. Планину продају сваког лета ћајама Галичанским на испишу. Новце узете за траварину утроше у какве сеоске, опште потребе: плаћају данак, окрепљују цркву и т. д. У случају да те новце деле, онда се то дели по домаћинима и сваки подједнак део добије. На ту деобу не утиче нити имовно стање појединих домаћина нити број чељади у задругама.

У пролазу

У групи господе и кокетних дама
Случајно сам једне вечери те срео:
Не разговарајући ни с ким, као сама,
Ишла си, држећи у руци цвет бео.

Спуштала се нежна, лака полутама
И тонуо у њу полако град цео;
Ноћ тиха и блага и милина сама
Замењивала је дан шуман и врео.

Погружена у се и ко мрамор бледа
Нечујним кораком ишла си полако,
Не марећ за свога друштва жагор гласан.

Уздрхто сам сав од твог чудног погледа,
Када у пролазу замишљена тако
Подиже га на ме: — ал' је био јасан!

Београд.

Момчило З. Иванић

На раскопано огњиште

— СЛИКА С ГРАНИЦЕ —

Пролећни дан лијеп.... Одјужило у велико, небо ведро, чисто.... Сунце са њега просипље раскошно своје топле зраке, чисто као да хоће једним махом да разагна ону суморност и чаму коју дотле стваряху досадни кишни и магловити дани... Оспе киша, па се мало разгали, изведри, па се опет навуку они густи црни облаци или уситни она сусњежица и измаглица, па продире и до сржи у костима, и душа ти се чисто овлажи; по обзорју уједначи маглуштина, па те чисто обара, те немоћан клонеш, као да се планина на те навалила; мрзовољан си, туробан, не мили ти се ништа, па тек зажалиш и за оним најхладнијим зимским данима, кад мраз стегне, пуца стреха, снијег шкрипи, а иње се окити по оголелом грању...

И сад ето колика промјена!... Па како она прија души!... Осјећаш се веселији, орнији, за један тренутак заборавиш и тугу, која ти душу мори, па би чисто да сав зарониш у онај мирис пролетњега сунца и природе која се буди; обузме те нека милина, радост, све ти изгледа љепше као у некој благој, ружичастој боји, па и још голо дрвеће не чини ти се више суморно... Осјећаш се некако слободан, као шева која час по заленрша у плаветноме зраку или као роб који послије тамновања, ослобођен окова, први пут угледа свијетао дан...

Па када те прва радост мине, прво усхићење, тек ти се на једном навали рој мисли, сјетиш се гдје си, шта си, шта се око тебе збива, па уздахнеш, горко уз-

дахнеш, — зашкрипиш зубима и успламтиш праведницем гњевом... Са коликим нестрпљењем, са коликом чежњом, са каквом врелом надом хиљаде и хиљаде нашега робља очекују рођај прољетњега сунца... Нада га је непрестано варала, али је ипак свака порушена нада рађала нову, још љепшу, чистију, свјетлију... И тако... тако до дана... суђенога... Па грани још јаче, ти небесно свјетило, пружи и опет нове наде, угриј новом утјехом намучено робље!...

Пазарни дан, а десио се и неки женски празник, те оживљела сва чаршија, сви сокаци... Жене посједале испред авлијских врата, те претресају дневне догађаје, ђеца се играју жмуре, весело трчећи и кријући се иза каната од авлијских врата; жене их вичу, али она слабо маре, дочекала једном лијеп дан, па хоће да га употребе; она мања опет брчкају се по кориту и кикоћу се... Сељаци пролазе на пазар, разговарајући гласно међу собом, па чешће сврате пажњу жена на се, које за час прекину свој разговор, очекујући да у разговору пролазника чују нешто што би им могло послужити као нова тема.

Пред ханом Сима Потпаре на клупи посједало њих неколико, свратили сви по ручку на каву, па задуманили и затурили еглен... Унутра се чује жагор сељака, који уз чашу лакше свршавају пазар са трговцима и таксиле са заптијама и таксилдарима.[1])

Поп Мијаило стао причати о зулумима што се чине у нахији, осврћући се при свакој ријечи да не нађе ко, што стоји добро у конаку.

— Ама не бој се, вес'о био, што се окрећеш?.... Наши смо!... добаци му чича Панто.

— Наши смо, наши смо, ама часом се обрете ја заптија, ја енфија,[2]) па: шта збориш, бре домузе?... Па онда продужи даље:

— Из горњије' села све нагло да сели, да бјежи.... Прије неки дан, чини ми се у сриједу, украден во Вулу Бошковићу; сирома' човјек, није ни његов, него га уз'о на изор у Кујунџића. Поћерај по снијегу по трагу сутра дан, па ишћерај траг на мерћез... Аскер... све аскер — Отиш'о једном онбаши,[3]) овај га сиктерис'о и испребиј'о на мртво име, све кундачки...

Па настави причање догађаја ни мало необичног за слушаоце: како се тужио кајмекаму, како га је пијани Адил, који је вршио дужност „доктора", „визитирао" и дао „рапорт" да му „вала и била није ништа, него Вла' ширет", па како се Вуле завјетовао да исели... Обичан, са свим обичан случај.

— Најгоре, браћо, што народ сели — настављаше поп своје причање. — Зло брате, па то ти је... На празне читлуке хоће да се усели муџер, иновјерник, па бјелај за нас што остајемо и за крст часни...

— Зло богме... додадоше и остали.

Наста кратко ћутање, које поп опет прекиде:

— А знате ли ко калауза сељацима про границе?...

— Не шапћи ништа, знамо — додаде један из друштва... Зна то сва чаршија.. Аскер, ја ко ће други?!..

— Аскер ја, потврди Јово, стари општинар: наплате се они и десетоструко за свој ајлук... Плаћа раја све...

У том изиђе Симо, анџија, да покупи филџане, па им се унесе:

— Знате ли шта је ново?... Дође ми сад једно момче отуд од Тикве... Знате Млађена Боровића?.. Поштен домаћин, ама већ отанч'о, па пош'о са свом чељади да бјежи; погодио се и с аскерима, који ће га превести и све... Па на његову несрећу, таман нашћи про воде, а искочи пред њих аскер с друге карауле... Они црни калауза или зар умакни, може бити и неки је здоговор, ђаво ће их знати, те се овај аскер склепетај око њих, удри кундацима њега и жену му, ако нису још и јадну им ђецу, па на караулу...

— Ej несреће велике!... зачинише неколицина.

— И шта ћу вам о јаду причати... Ето, рече ми момче, сад ће их и спровести овудије у конак. Отиш'о је пред њих и Зеинил, чауш...

*

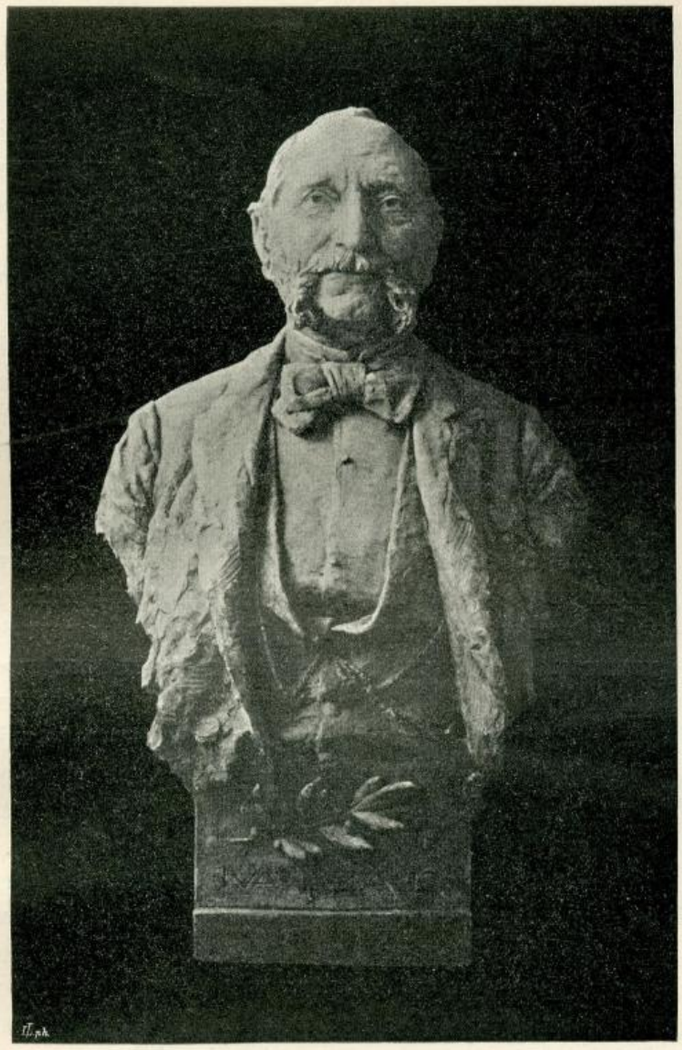
Дружина за час као по договору прекиде разговор. Та вијест је очевидно свакога силно узбудила. Сваки је у себи размишљао о несрећном удесу Млађенову и о тешкој судбини са којом се бори наш народ.... Јадни Млађен, куд је сад пристао?... Како је сад у његовој души?... С каквим ће се срцем вратити на своје раскопано огњиште?.... Та и он воли своју отаџбину, воли ону груду земље, која га је одњихала, на којој је одрастао... Он је са сузама у очима морао жалити што је оставља, морао је и проклињати, што је, привезан за њу, имао цијелога свога живота да сноси само јад и чемер... Он, здрав, вриједан, отресит, оран за сваки посао: није могао на њој привриједити ни толико хљеба да подигне своју нејаку ђечицу. Радио непрестано, знојио се, мучио се, али све за другога: за агу, за десетара, за заптију, за аскера, за вука и хајдука, а за себе најмање...

У томе се одоздо указа гомила свијета која се бијаше сакупила око аскера и Млађенове породице. Они на клупи поустајаше и окретоше се онамо, откуда гомила долазаше.

— Е, голем су шићар задобили! учини поп Мијаило иронично, а као за се.

Гомила се све више приближаваше. Напријед иђаше Зеинил-чауш. Јаше поносито на своме дорату, испрсио се, намрштио се, па само стријела очима, очевидно замишљаше себе као Мусу Кесецију или Ђерђелез-Алију... Гони коња да се само свијет испред њега склања; кад му се ко јави, он само у знак поздрава принесе руку челу или промуца „Акшамајросум!", па хита напријед. Само кад угледа којег виђенијег Турчина, онда за час промијени изглед лица и свесрдно одговара „Мераба!" Иза њега иђаше Млађен с породицом. На троје мршавих коња натоварено све имаће, прекривено овешталим губерима и

[1]) *таксилдар* — порезник.
[2]) *енфија* — потказивач, шпијун.
[3]) *онбаша* — каплар.

Иван Залц, хрватски композитор

пољавама; на једном антрешељу машице, гребене, преслица, мотика и још неки алати, на другом у једноме сандуку котао, буца и двије мале троножне столичице. Као трећи „товар“ бијаху двије крошње са двоје ћечице. Могло им је бити по пет, шест година; блиједа, прљава, плачних очију звјерају уплашено то на једну то на другу страну, стрепећи чисто да који од аскера опет не подвикне и не савитла камџијом на њихове родитеље, а готова увијек да запиште, да процвиле...

Млађен изгледаше као на све ријешен, као човјек који је много зла подносио, трпио све, па је увјерен да нема шта горе дочекати.... Мислио од сваке руке, па га чисто мисао сморила; излаза нема, па што је, ту је... Гледа слободно у свијет и са по неким се поздрави. Жена му иђаше погнуте главе, блиједа и снуждена, заклањајући лице шамијом, као да хоће да се склони од свијета; друком руком придржава колијевку, коју носаше на леђима. Један дечко од својих дванаест, тринаест година иђаше поред ње — то им је најстарији син — те кад беше испред ана, прије те узе колијевку да одмијени мајку. Млађен, коме бијаху руке свезане, викну на чауша:

— Та болан, ако си чојек, одријеши руке... Не могу ја из ове коже никуд... Да ја мало понесем... Имате ли срца, јадни, спрам женске главе?...

— Гити, гити!... промрља један аскер, који сигурно тачно и не разумијеваше шта је речено, а чисто као да помишљаше: гле ти њега, још нам ту зановијета и задржава нас...

Чауш за часак заустави коња, таман да заусти да опсује нешто, погледа у гомилу свијета, па чисто устукну и усиљено благо проциједи кроз зубе:

— Канун[4]) Млађене, канун!... Гајрет[5]) још малко!

Четири пет аксера са пушкама о рамену опколили робље са обје стране, а двојица мало заостали, гонећи десет петнаест оваца и коза. Стока гладна, измучена... И оно блејање њено одјекује жалостивно. Гледаш пред собом невољу и биједу људску и животињску.... Која је гора?.... Не знаш чисто шта те више потреса, узбуђује.

У гомили бијаше понајвише сељака. Чује се потмуо жагор, гунђање које све више и више прелази у гласно протестовање. Један чичица, окошт, јадовита и мрачна погледа, усуди се да и гласно подвикне:

— Шта је ово, људи?.... Докле ћемо ми 'вако под овим зулумом?

Један га привуче за гуњ, па му пришапта:

— Шут' један, која вајда!... — па му ману главом да погледа на Уса, таксилдара.

— Шта шути?... Не шуће' вала! — раздрије се чичица још више... А која вајда шућети?... Шућели доста, па дош'о вакат да се збори...

Чича Панто испред ана премјери га очима и дозва к себи, па му стаде објашњавати:

— Осабри мало човјече, ти си паметан... Стани мало да видимо шта је, па ћемо онда зборити...

Усо, таксилдар, који раније бијаше изишао из ана, натомрштио се, суче десни брк, па кад онај чичица поче викати, напреже уши да што боље чује, одмахује главом и као да премишља: „Ха, крмче ли, крмче!“... Па једноме до себе прозбори:

— Чули ти, Османе, онога крмка?...

Овај прибранији, а мање запаљив у оваквим тренутцима, додаде му тихо:

— Нека, чојче, нека... А вала и била, невоља је...

Жене испред авлијских врата, очевидно гануте призором, прекинуле своје оговарање, свака нешто шапће за се и куне, неке се чак крсте и моле Богу, а свака посматрајући ону ћечицу у крошњама, чисто несвјесно привлачи своју ближе к себи. Једна упрла погледом на Уса, рече гласно, да је овај могаше чути:

— Види Бог, види!... Неће ни 'вако довијек бити.. Доћи ће и Турцима црн петак... — па шмугну у врата.

Цијела слика остављаше дубок утисак, који се тако усади у дно душе, у сред срца, да се никад не да изгладити.

[4]) *канун* — закон.
[5]) *гајрет* — храбро.

Кад већ разминуше, они се у групи пред аном сташе сашаптавати. Један доказиваше нешто чича-Панту, а Јово, општинар, уни се попу у очи:

— Сад ја никад!... Ти си болан већил владичин, заступаш овце једног царског бератлију, па се не бој!... Сви смо с тобом...

Одмах по том сви кренуше уз чаршију ка конаку.

*

У пространој авлији учуметској искупило се доста свијета. Као на пазарни дан, па дошло много сељака због данка, агнама ч других својих послова, мало њих од невоље. Па искупило се и варошана. Дошло их много и без посла, придружило се гомили, да виде шта ће бити с Млађеном. Заптије разгоне ђечурлију, али залуд, Турци се у гомилицама сашаптавају; неки гласно негодују, што се то тако чини с рајом. Један доказиваше:

— Алах је тако оставио... Не може се брез раје... Ваља рају чувати, а каки је ово зулум?...

Други му доказиваше противно:

— Јок ефендум!... Свакоме би' ја одвалио педесет дегенека који не слуша! — Бјежи испод царског скута... У пранге ти њега, па ће доћ' пошље мекши но памук...

Наши већином оборене главе ћутаху. Понеки се придружи онијем што говоре да треба чувати рају, па на том темељу и даље убјеђују. Испред апсане посједали апсеници, па се сунчају; чува их један аскер, да не одмичу ван одређене им границе. Они као на ново рођени... Један ћело, вас одрпан, довикује радосно онима око себе:

— Шућур, ево нам још једнога Влаха... Како се поћерало, добро, је... Д'ако нас пуште, кад има доста и њи'...

Махнити Медага, кога нису пуштили на поље, промолио главу кроз прозорче од магазе, па виче колико га грло доноси:

— Ето Шијака из Шумадије, из краљске земље!... Побиће нас!... Држ', Османе, не дај!... Удри погану Влашад!...

Не дадоше му даље, него један прије, те га жестоко удари и прислони неку велику даску уз прозор, па је подуприје леђима и викну другог да донесе камен, те да добро причврсте.

Не бијаше никога у идари, ни кајмекама ни кадије, те су пуштили Млађена да се мало одмори. Прилазе неки да се питају, али их аскер одбија; оно мало сиротиње товарили, кључад привезали за дирекс, а овце шћерали под доксате, одакле се разлијегаше њихово тужно блејање, окренуле се овамо гомили, чисто као да моле. Двоје јагањаца сваки час притрчаваху својим мајкама, повуци за вимена — нема; одмакни се мало, па опет прији, невољно блејећи... Један Турчин, тронут посматрањем овога призора, донесе од некуд повећи нарамак сијена, те положи овцама. За један час блејање преста.

— 'вала ти, Турчине — зачини Млађен — ајван и тако није ништа крив.

Не прође мало, а стиже кајмекам са двојицом аза[6]) из мецлиза,[7]) мало за тим изби и кадија и остали. Свијет се размаче да им укаже мјеста. Млађена поведоше горе, пошто му претходно одријешише руке. Он пође рекавши жени да остане с ђецом у авлији, али један заптија подвикну:

— Не бива то тако!... Од куд ти мо'ш њој наређиват'?...

— Пеке, пеке, Турчине, прекиде га Млађен... И 'оћемо баш сви... Оди ти, Миле, рече сину, који се бијаше занио око оваца: нек виде те евендије колики су јунаци наши аскери... Није шала, додаде с пуно горке ироније: уватити шесторо чељади влашкије'?...

Миле пође, узевши за руке оно двоје млађих што су допутовали у крошњама, а жена понесе и колијевку. Многи из свјетине навријеше горе за њима, неки и својим послом, а неки да се прибију уз врата и слушају истинтак.[8]) Напунише за час доксате. Али они горе канда нису били вољни, да се когод нађе у близини, док се ствар испитује, јер им толико интересовање није ни мало годило, па наредише заптијама да све оћерају. Неки се сташе противити, викати и протестовати, неки правдати како имају свог посла, али не поможе.

— Ама, џанум, објашњаваше заптија једном аги који је мало био и на гласу у чаршији: ти, белћим, алнаишеш шта је учуметска вазифа...[9]) Не море то да свак чује што ће реч' царски учумет... А дина ти, и шта имаш чути од једног каурина?... Поасио, па би стио белћим да је и са мном и с тобом барабар...

Па као да га нешто унутра гризаше што тако рече, покуша одмах да поправи.

— И невоље вала има... Ама не море опет све равно бит'... Бог је оставио да је турска вјера најпрва...

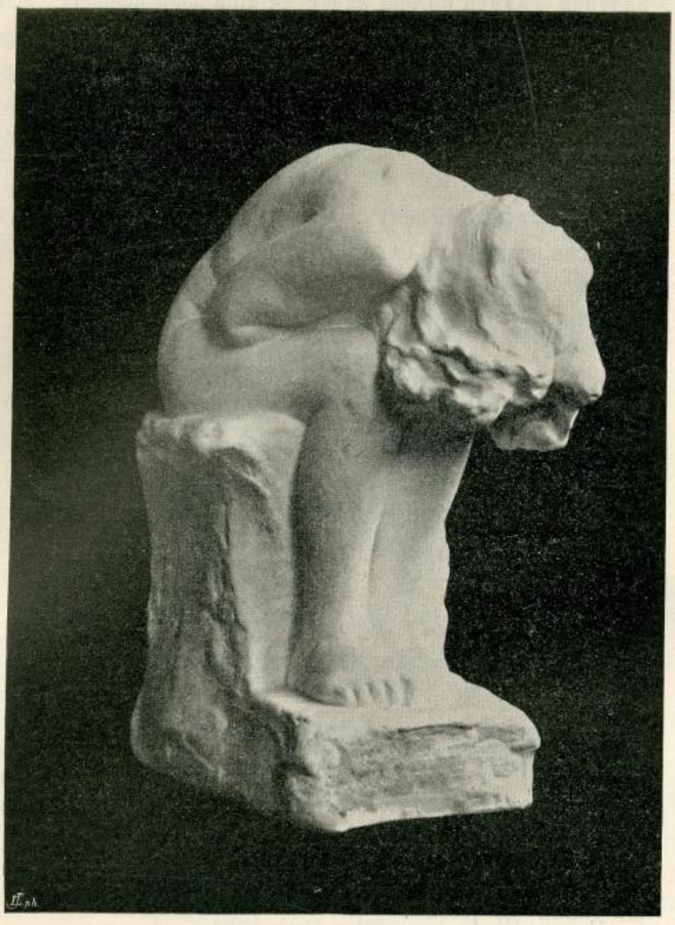
Ага као да прими к срцу ово објашњење, па пође с осталима авлијским вратима.

*

У идари посједали по миндерлуцима: кајмекам, кадија, малмудир, Ахмет-бег, Салијага, а од наших поп-Мијаило и чича Панто. У једном ћошку мали, сиски сточић, за њ сио Камил-ефендија, ћатиб, превио табак хартије, пресавио преко кољена па чека да му се нареди да пише. Већина натмурена, облачна... Нашли се тако сви на окупу разних мисли, погледа, па ни један не зна чим би отпочео разговор. Кајмекам пљесну рукама и прекиде ту мучаљивост. Уђе један заптија, те му нареди да пусти Млађена.

Отворише се врата... Прво уђе Млађен, погнуте главе, за њим Миле с оно двоје малих, па најзад жена с колијевком. Кајмекам се чисто забезекну кад угледа

[6]) *аза* — члан градског вијећа.
[7]) *мецлиз* — *идара* — вијеће.
[8]) *истинтак* — испит.
[9]) *вазифа* — дужност.

Р. Франгеш — Сузана

ту групу; устаде и хтједе нешто да заусти, а у том оно двоје малих, уплашише се од толиких патмурених лица, па ударише у плач и обискоше о мајку. Мајка им, спустивши колијевку преда се, не може више да се уздржи, него запишта као гуја у процијепу:

— Шта ово чините с овим божјим црвићима?... Што нас, Боже, све не гађа громом, да ово не дочекамо?... За Бога и божји тешки атер убијте нас, а више нас не мучите!...

Скочи поп и стаде је тјешити; приђе и кајмекам вичући ко је то и њих пустио, стаде их умиривати и храбрити, приђе и Салиџага и чича-Панто, који гледаше да сакрије сузу од осталих. Кајмекам нареди, те их одмах све одведоше у другу одају, па чак рече Салку, музуру[10]), да им купи и који сомун.

Остаде само Млађен.

Наста истинтак на дуго и на широко: те зашто си бјежао, шта су ти рекли дати Србијанци. Те ти си стио отуд да се вратиш као ускок, ешкија... Малмудир[11]) испитује, јер кајмекам не зна добро српски, а крезуби ћатиб тек припитај за ово, за оно, увијек значајно погледајући у кајмекама да му се као препоручи: видиш ти, бива, како ја радим за царски ӱз, како то иде све по капуну.

Млађен одговара немарно, као човјек који зна да му и са испитивањем и без испитивања, ништа боље бити неће. У одговору не запиње, говори јасно, уверљиво: невоља, глад, како нема ни грашке брашна за хљеб ситној ђеци, нема сјемена да посије... Сви ћуте... Ахмет-бег само исколачио очима, чисто би га прождро, савлађива се до неке мјере, слуша, слуша, па му у пакосном срцу нешто наврије да се искали на обезоружаним и немоћним рајетином.

— Крмче ли, крмче!... Стио би ти наку пра́ву ка̄ у Шумадији... Ово је бре царска земља... А ђе је љевше, крмски сине, но под царскијем скутом?... Алах је један на небу, а наш цар на земљи... Шта си ти поасио?...

Млађен, мучен и бијен, гледајући пред собом своју ситну ђечицу, свога друга, силом савлађиваше онај накупљени ријед на своме срцу, да не изђуши. Дође му, још чим су га почели испитивати, да им од једном каже све, да им очита; на помисли на онај страшни моменат, кад се аскер ненадно склепета око њих, кад се по оном мраку разљеже писак пејачи, помијешан с блејањем оваца, фијуком камџије и виком аскерском... Па помисли на своју кућицу, на своје разорено огњиште, помисли да је опет запао у канџе, да нема куд даље, помисли шта може с ђецом да буде. Њега да ухапсе, окују, а шта ће она, куда ће?... Црвићи ће остављени од свијета, заборављени од Бога — пропасти, угинути... Па шта ћу, за њих морам да осабрим, да отрпим... Боже, ти помози!...

А ове га сад ријечи распалише... Чисто му се навуче нешто на очи, па заборави за тренут на све; не мишљаше више ни о чем, само да искаже оно, што му је на срцу... Шта ће ми — сад му сину у памети — шта ми више могу, убили су нас и онако!... Па се испрси и окрете Ахмет-бегу:

— Кад си ме повук'о за језик, беже, баш ћу ти оцеванити... Нијесам крмак, него поштен човјек... Нисам ја поманит'о да бјежим од вруће погаче, да раскопавам своје огњиште, а на другом мјесту истекаре да кућним, да остављам своје село, ђе сам се родио и ђе су моји ђедови и прађедови кости оставили... Од невоље се бјежи, беже, од љуте невоље... Ти је не знаш, а да Бог да је сазн'о. Ти, и таки к'о што си ти, рашћераће и ово сиротиње, што је остало у царској земљи... Хоћу баш да ти речем, ја сам раскућио, мени не може куд горе бити, па чините штогођ знате... Зар цар зна, шта се 'вамо ради?...

Бег вас позеленио, устаде с миндерлука, дохвати чибук, па на Млађена:

— А ћафире ли, ћафире, шта оно ти мени рече?...

Кадија прискочи и заустави га, дајући му знак да мало сачека, да отрпи. Поп се узврпољио, већ га зној почео обливати, помиче то једну то другу ногу, као да хоће да устане, а опет га нешто притеже, пришао би Млађену, молио га да се мало смири, да свашта не збори, али не зна како. Убојава се да не буде све горе, па

[10]) *музур* — послужитељ.
[11]) *малмудир* — благајник.

помисли: овај ће се распричати, па и прекардашити, па шта ти не може бити, могу и њега поврзмати!... Дао би му знак оком, али као за пакост Млађен упро погледом у Ахмет-бега, а друге као и да не примећује. Чича-Панто не трепћући слуша, изненадио се шта то би од оног мирног човјека; некако га његове ријечи занесоше, па му дошло мило, поскочио би од радости: а нека за Бога, нека, тако, брате, тако, креши само пексијану и душману... А кад бег скочи, он се за час подиже, заузе некако и нехотично положај као да хоће да брани Млађена, па погледа у том па кајмекама, па на кадију и разјареног Ахмет-бега, те га то за тренут обесхрабри! Баш би могао малко примирити, турско је ово царство, ко је још у њему наш'о права?... У томе се обрати Млађену:

— Дај, Млађене, добар чојче, умири се мало... Честити цар 'оће да је свакоме право...

— Валаи тако је, газда Панто, додаде Салијага: код цара је еписи бир[12]) а био Турчин а био Ришћанин...

Кајмекам се намргодно, види се неправо му што се тако збива:

— Јаваш, јаваш, кузун!...

— Ја не умијем, евендија, јавашније... Бег мени каже у сред царскога ућумета и *крмче* и *кафире*, па ником ништа, а ја што њему истину кажем, ти јаваш, јаваш...

И онда слободно, очима једнако упртим у Ахмет-бега настави причати: шта му је све овај учинио као десечар, како му није дао да сађене један вршај прије одлагања, па му допуштио и пошље опет Млађен дао цеза[13]), па колико је било одвајање, како је десетина досегла и до агине четвртине, па о глади, о теферицу, који му је присиљен морао приредити... Једна обична, ни мало ријетка прича, те у толико и жалоснија...

— Лаже крмак!... поче се бег опет врпољити.

— Не лажем, беже! одговори Млађен мирно... Мени ово једном у животу запало да ти истину кресном...

Онда се окрете кајмекаму:

— Па то је, што ме бег повуче за језик, те вам испричах... А шта ли бих вам још мог'о напричати? Ето зимус, некако око Богојављенија, дође кмет с таксилдаром да купе верћију... Немам, људи, ако знате и за Бога и за душу! Ето на пролеће, кад буде цијене, продаћу коју овцу јâ краву, им'о сам двије краве, платићу поштено. Амет би и чек'о, али таксилдар неће, те ме пошерај овђе у ућумет, па у апс... Лежах евту[14]) дана, па ме пустише: или, вели, продај шта знаш, паре на сриједу само, или ћемо ти ми истурити на телала што нађемо... Знате то, вала Богу... Те ја, јадан, куд ћу и шта ћу? продадох ону једну краву за 160 гроша, невоља, шта ћу, а сад би уз'о за њу више од триста, а да ви и не рачунам колико би она зимус за моје ђеце вређела... Ону другу, што ми је остала, кад ме уватише аскери, испребијаше и њу, па зар задржаше за штету на караули; есапе зар, ако буде да се дијели шићар и наплаћује џеза, ено онима у касаби оно оваца, а нама само једна пребијена крава...

— Јетер[15]), џанум, јетер, алнаишемо... не даде му кајмекам више да дуљи.

*

Ноћ се спушташе. Ведро... И ако је мало стегла вечерња хладноћа, ипак се осјећа сва свјежина пролећа... Вјетар тихо ћарлија... Мирише земље... Мјесец изгријао.. Гледаш га како лагано плови бескрајном плаветном пучином, па ти се чини као да и он учествује у народној биједи, па би патницима да пружи оно што им може пружити, — своју блиједу свјетлост, да их приближи к себи, да им пружи бар зрачак наде...

За Млађена су морали јемствовати поп-Мијаило и чича-Панто, да више неће бјежати с „царске земље". Салећели су сви Ахмет-бега да му „опрости," те да ствар мирније легне. Кајмекам је имао оштро наређење више власти да се народ отклања од селидбе, па је изузетно и поступао по њој... Прилике су се тако стекле, бојао се и морао је попуштати. То је и Млађена спасло. Обећали су му дати и сјемена на зајам и причекати га за данак до јесени.

И Млађен се враћао својој кући, своме раскопаном огњишту. Натоварили све као и прије и упутили се к своме селу. Само их један заптија прати. Иду сви журно, гоне кључад да не застајкује, и стока хита као да је и она осјетила да ће опет к своме тору, к своме смирају... Млађен носи колијевку; рој мисли препријече му се по глави... Замишља: како ће опет угледати своју колибицу, коју је оставио с намјером да се никад више у њу не врати. Излазе му пред очи све патње и муке које је у њој преживио, које су га довеле до тог очајног корака да је остави, да остави своју родну груду и потражи уточишта у слободној земљи, да мало дахне душом, да бар потомство његово узаживи слободније... Па сад опет један пропао корак, једна изгубљена нада .. Остаје све старо, старо зло и биједа... Враћа се опет своме дому да још једном проживи све што је и до сад проживио... Нема спаса... Судбина те везује за такав живот, Бог тако наређује... Па проклео би и онај час кад се родио; дође му да заропће и на Бога, али се тргне... Изађе му пред очи и која свјетлија слика из те проживљеле биједе... Око разгореле ватрице скупила се ћечица, кикоћу се и прећу кумпијере. Станија распрема нешто, приставила бакрач и вари млијеко, он долази с рада, а она сва обисну око њега... „Миč'те ми се, немам ја кад ту с вама!"... покуша он да им каже осорно, па опет узимље оно млађе на крило, милује га, тепа му... Па је опет срећан, задовољан; заборави за

[12]) *еписи-бир* — свеједно.

[13]) *цеза* — казна.

[14]) *евта* — седмица.

[15]) *јетер* — доста.

час сав терет на души, сва га мука размину. И то га опет охрабри, те и несвјесно убрза кораке, да се час прије смири...

Оно двоје малих у крошњама ућутало са. Једно се тек јави:

— Нано, 'оћу туђи... Тамо туђа?..

— Сад ћемо, благо наји... И једна врела суза ороси малога.

— А оћемо ли туђи?

— Оћемо, оћемо сад, благо наји...

Мали се чисто умири и као да хоће да пјева, отеже гласом радосно: „Оћемо туђи, оћемо туђи," што и оно друго прихвати.

Станија угушиваше плач, сузе јој некако саме тецијаху... Дође јој чисто мило: ето ђеца се радују, што се враћају у своју стару малу колибицу, што ће се опет ваљати једно поред другога под својим тако топлим губером, а поред још топлијег материна срца... Како ће им мило бити кад се опет врате на своје старо огњиште. Погледају свуд около себе, све им је познато, све им је мило, све их опет радосно поздравља: и онај стари раст изнад колибе и онај бистри поточић у ливади и вјерни стари зељов... И она се силно у души зарадова, што се опет враћа своме огњишту, родној груди своје ђечице, ђе ће опет за који час мирно починути... И сузе радости још више навријеше.

Родна грудо, и ако привезани за тебе, трпимо боја и јад! И ако смо на теби жудни среће мира и слободе, жудни свега, на шта као људи имамо права, ипак си вазда драга, срце за тобом увијек силно бије, над тобом нема ништа милије, ништа светије...

Ст. И. С.

С краја

Море дише и уздише,
На валима лађу диже...
Сада јаче, сада тише
С краја до нас песма стиже.

Знам ту песму с оних страна:
Певала је душа сретна
За безбрижних, младих дана...
Ал' зашто је сада сетна?

Море дише и уздише,
Лагано се магла диже...
Све слабије и све тише
Сетне песме глас нам стиже.

Кистање, 1906.

Рикард Николић

СИД

Трагедија у пет чинова, написао П. Корнеј, с француског превео Н. Марјановић

(НАСТАВАК)

ТРЕЋИ ЧИН

ПРВА ПОЈАВА

Дон Родриго. Елвира

Елвира

Шта чиниш, Родриго? Бедниче, где дође?

Дон Родриго

Куд ме судбе мрачне ток водити ноће.

Елвира

Откуд ти та дрскост и охолост с ругом
Да се у дом јавиш што га пуниш тугом?
Зар ти сени грофа дотле пркос стиже?
Зар га ти не уби?

Дон Родриго

Част ми руку диже;
Жив, хоћаше на ме поругу да баца.

Елвира

Ал' зар да се склањаш у дому мртваца?
Зар икад убица хтеде склона твога?

Дон Родриго

И ја само дођох пред судију свога;
Лик ти још зачуђен не бих гледô радо:
Ја по смрт долазим, пошто сам је задô.
Мени ће да суди љубав и Химена,
А већ смрт правична мржња ми је њена;
И примићу мирно од ње суд ми цели,
И смрт коју рука њена ми удели.

Елвира

Боље, од ње бежи, избегни јој љутњу
И првога бола преголему смутњу;
Иди, и не чекај те изливе нове,
Што ће бол страховит да јој изазове.

Дон Родриго

Не, драга, коју сам разгневити могô,
На ме се за казну не нађути много;
И благодат не бих пожелео већу
До ли, пре умревши, да удвојим срећу.

Елвира

Окупана сузом, убијена патњом,
Из двора Химена вратиће се с пратњом.
Молим те, ох бежи, нек ми брига иде:
Шта ће на то рећи ако те ту виде?
Зар ћеш и клевета да је с бедом коси
Што гледа убицу очева и сноси?
Вратиће се она — гле, ето Химене;
Сакриј се, Родриго, бар рад части њене. (Он се сакрије).

ДРУГА ПОЈАВА

Дон Санчо. Химена. Елвира

Дон Санчо

Крваве вам жртве ваља, госпо, дати;
Правичне вас сузе, уместан гнев прати,
И ја многим реч'ма нећу ту да тражим
Ни да вас утешим, ни да вас ублажим.
Ал', ако вам када затребати могу,
Ево мача мога за казну вам строгу;
Узмите ми љубав за освету своју:
Ваш налог ће руку пријачати моју.

Химена

Несрећна!

Дон Санчо

Молим вас, примите ми службу.

Химена

Вређала бих краља, што ми прими тужбу.

Дон Санчо

Знате, правда тако напредује споро
Да већ многи злочин измакне јој скоро,
Са спорости њене плач велики прети:
Дајте да вас витез оружјем освети,
Пут је безбеднији, казна брже дође.

Химена

То је лек последњи; кад се већ тим пође,
Ако ме жалили будете још таде,
Биће те слободни светити ми јаде.

Дон Санчо

Једина је срећа то чем срце циља,
И, падајући јој се; одлазим пун миља.

ТРЕЋА ПОЈАВА

Химена. Елвира

Химена

Слободна, на крају, моћи ћу ти сада
Открити, без сметње, дубину свог јада;
Слободно ћу моћи уздахе да вијем,
Не устежем срце, ни свој бол да кријем,
Мој је отац мртав, и мач што извлачи
Први пут Родриго: његов живот смрачи.
Плачите ми, очи, мог живота део
Један у гроб хладни свали други цео,
И тај, што ми удес одузе га клети,
Тражи да га овај, што оста, освети.

Елвира

Смирите се, госпо.

Химена

Ах, с тим доцкан пође!
Збориш ми о миру кад ми беда дође.
Чим ће ми се тузи ублажај да згоди,
Мрзити л' не могу руку што је роди?
И чем но јадима надаћу се грубим,
Ако гоним злочин, а злочинца љубим?

Елвира

Лишио вас оца, па љубите њега.

Химена

Не љубим него га обожавам свега,
Та се моја љубав освети противи,
У непријатељу љубавник ми живи,
И видим да, мимо гнев који ми створи,
Родриго у срцу још се с оцем бори;
Нападне га, тисне, брани се и миче,
Час слаб, час јак опет, и победу стиче:
Ал' у борби где се гнев о љубав лупа,
Ма да срце страда, душа не уступа.
И, ма како љубав овладала мноме,
Не прекрших дужност у удесу своме.
Не оклевам, јурим куда част ми рече,
Драг ми је Родриго, његов јад ме пече,
Срце ми га жали; ал', ма шта да спремам,
Ја знам добро ко сам, и да оца немам.

Елвира

И гонићете га?

Свештеничка породица у Јужној Македонији

Химена

Ох, и мисо сама
Да га за то гоним свирепо ме слама;
Ја му тражим главу, и плашим се тиме:
Хоћу да га казне, и умрећу с њиме.

Елвира

Маните се, госпо, те намере тужне,
Не стављајте себи заповести ружне.

Химена

Шта, зар бех при смрти с мојим оцем старим,
Крв освету вапи, а ја да не марим!
Срце, што га срамно чар ми други узе,
Зар да му дугује тек немоћне сузе?
И да трпим љубав зар у својој души
Да ћутањем подлим и част ми угуши!

Елвира

Нећете, верујте, гнев навући на се
Таквог мужа, госпо, сачувавши за се,
Драгана вам милог; учинисте много
Обратив' се краљу; не терајте строго,
Нит' пак из ината чувајте јад клети.

Химена

Части ми се тиче, ваља да се свети;
И, ма како љубав да ми ласка груд'ма,
Изговор је сраман племенитим људ'ма.

Елвира

Ал', љубећ' Родрига, не мрзите њега.

Химена

Слажем се.

Елвира

Какав је смер вам после свега?

Химена

Очувати част ми, скончати јад клети,
Упропастити га, и за њим умрети.

ЧЕТВРТА ПОЈАВА

Дон Родриго. Химена. Елвира

Дон Родриго

Да вам труд уштедим око тог ужића;
Сачувајте част вам, лишити ме жића.

Химена

Где смо ми, Елвира? Шта је оку моме?
Он у дому моме! Родриго пред мноме!

Дон Родриго

Крв ми не штедите; сладите без сметње
Сласт погибли моје и те ваше светње.

Химена

Ах!

Дон Родриго

Чуј ме.

Химена

Умрећу.

Дон Родриго

Само тренут један.

Химена

Одлази, да удес не преживим чедан.
Пусти ме да умрем, тај се бол не лечи.

Дон Родриго

Пре но одговориш, чуј четири речи,
Па тад за одговор мач ћу да ти предам.

Химена

Шта, тај где очеву још влажну крв гледам?

Дон Родриго

Химена.

Химена

Уклони тај ми предмет мрски,
Прекор ми што живиш мимо злочин дрски.

Дон Родриго

Боље је, гледај га да ти мржњу створи,
Да твој гнев увећа и моју смрт скори.

Химена

Моја га крв боји.

Дон Родриго

Окваси га мојом,
И учинићеш му крај са крвљу својом.

Химена

Ах, свирепост, овај исти дан да згубиш
Кер кад мач угледа што јој оца уби!
Не трпим га, мрски предмет да ми склониш:
Хоћеш да те слушам, и мрети ме гониш!

Дон Родриго

Чиним све што желиш, ал' не пристах на то
Да ми бедни живот ти не скратиш за то;
Јер не чекај најзад од љубави моје

Да за добро дело покајем се своје.
Неизгладни удар руком оца твога
Обешчасти старост родитеља мога;
Ти знаш како шамар дирне осетљивца;
И бејах наружен, тражих томе кривца,
Нађох га, осветих част и оца тамо,
Још бих то чинио, да што оста само.
Дуго против мене и оца се бори
Љубав којом срце спрам тебе ми гори;
Суди јој о моћи: с тим поругом клетим,
Ја се још двоумих да л' да се осветим;
Приморан на бешчаст ил' на мржњу твоју,
Здржав' је, за наглост корих руку своју;
Пребацивах себу жестину што греши;
И лепота твоја без сумње ме реши:
Да сам тад подлего чарима ти бедан,
Бешчастан те човек не би био вредан;
Да, кад бејах љубљен, тако части близак,
Кад сам частан љубљен, мрзиђу се низак;
Да би тад значило, да чух срца свога,
Не вредети тебе ни избора твога.
Ја ти то сад кажем, и док живим желим
Да то о том мислим и ово ти велим:
Вређах те и морах тако да те ружим,
Да свој срам осветим и тебе заслужим;
Ал', одужен части, кô и оцу своме,
Сад ваља и болу да угодим твоме;
Дођох ту да крвљу ране ти загладим,
Учиних што морах, сад што треба радим;
Ја знам да те отац против мене диже,
Нећу да те лишим жртве што ти стиже:
Жртвуј храбро оног крви коју проли,
А ког само дичи то што тебе боли.

Химена

Не могу, и ако, ах, с тог сносим тугу,
Прекорети тебе што опра ту ругу;
И, ма какав душу бол да мучи моју,
Не тужећ' се на те, жалим судбу своју.
После такве руге, знам ја шта част хоће
Од храброг човека такове каквоће,
Ти кô частан човек сврши дужност своју;
Ал' и, чинећи је, ти показа моју,
Победом ти храбром примих наук за се:
Осветом твог оца, она ти част спасе;
То и мени личи: с овим јадом клетим,
Имам част да спасем и оца осветим.
Ах, овај ти удес мене ужасава;
Да ме нека друга код оца лишава,
Нашла би ми душа утеху за себе
Тим већ што би могла посматрати тебе;
И крај туге би ми било среће више
Кад ти драга рука моје сузе брише.
Ал' за њим те морам изгубити тужна:
Што савлада љубав части сам то дужна;
Убиствена дужност у гнусоби својој
Гони ме да радим на пропасти твојој.
Јер, најзад, не мисли, уз љубав ми мазну,
Да је срце слабо извршити казну.
Ма како да љубав драгог ми те ствара,
Нек ми племенитост твојој одговара:
Увредом ме вредним ти показа себе,
Нек ја твојом смрћу будем вредна тебе.

Дон Родриго

Дакле, што част хоће више не одлажи;
На ти моје главе коју она тражи;
Нек ти врсној жељи кô жртва се хити,
Смрт ће та с пресудом и слатка ми бити.
После мог злочина, не чекај суд спори,
То нит' част ти враћа нит' ми казну скори.
Тим бих срећан лепу смрт стекао себи.

Химена

Иди, душманка сам, а не џелат теби.
Зар ја да је узмем, глава л' ми се нуди?
Нападаћу ти је, ти бранилац буди;
Други ће ти жића угасити свећу.
И гонићу тебе, а казнити нећу.

Дон Родриго

Ма како ме драгог љубав теби ствара,
Нек ти племенитост мојој одговара;
А не одговара када би се кренô
Други да те свети, веруј ми, Химено.
Моја рука опра мог оца срам клети,
Твоја рука треба твога да осveти.

Химена

На какав ме предлог, бездушниче, тераш?
Сам се осветивши, помоћи ме смераш?
Радићу кô и ти, са сувише снаге
Да с тобом не делим ово славе драге.
Не мили се оцу дуговати моме
Тој љубави твојој и очају твоме.

Дон Родриго

Частољубље клето! Ах, ма шта да радим,
Зар не могу милост ту да ти зарадим?
Рад оца и дана за спомен нам клети,
Бар ми се са сажали или ми се свети;
Мање ћеш да болом свог драгана смутиш
Ако га убијеш но на њ да се љутиш.

Химена

Иди, не мрзим те.

Дон Родриго

Треба.

Химена

Ја не могу.

Дон Родриго

Не бојиш се света уз осуду строгу?
Чују л' да ме љубиш мимо злочин клети,

Шта све неће злоба с пакошћу разнети:
Зато их уђути, и, без даљих речи,
Нек ти рањен углед моја смрт залечи.

Химена

Он ће бити већи, смрти ли те спасе,
И нек злоба к небу част ми дигне на се,
И да ми з тужи над удесом оним
Знајућ' да те волим, и ако те гоним.
Нека ноћ прикрије твој одлазак худи.
Тешко мојој части, спазе ли те људи;
И ако једино пребаце ми када,
Чују л' да ти трпљах присуство ту сад:
Не дај о врлину ко да ми се згреши.

Дон Родриго

Да умрем.

Химена

Одлази.

Дон Родриго

Па на што се реши?

Химена

Ма да том љубављу своме гневу претим,
Гледаћу што боље оца да осветим,
Ал', мимо оштрину ;те дужности моје,
Ја неуспех желим из све душе своје.

Дон Родриго

О љубави снаго!

Химена

Бедо од свих јача!

Дон Родриго

Колико ће оци још стати нас плача!

Химена

Ко би то мислио!

Дон Родриго

Ко би ово рекô!

Химена

Да пре блиска срећа сад нам је далèко:

Дон Родриго

И да на једанпут, тако бизу луке,
Бура нâд нам сломи ком пружасмо руке!

Химена

Ах, самртних мука!

Дон Родриго

Да излишног јада!

Химена

Још једном, одлази, не слушам те сада.

Дон Родриго

Због̂ом. Живот смрти вући ћу посвећен
Све докле ти отац не буде освећен.

Химена

Ако у том успем, заклињем ти себе,
Да ни тренут нећу преживети тебе.
Због̂ом. Иди, пази да те ту не виде.

Дон Родриго

Ма како да, гôспо, зло нам с неба иде —

Химена

Не мучи ме, дај ми да уздахнем јаче;
Тражим ноћ и мира да ми срце плаче.

ПЕТА ПОЈАВА

Дон Дијего, сам.

Никад не видимо савршену радост;
Јад поквари срећних успеха нам сладост
Увек неке бриге тада нам све гуше
Блажену чистоту задовољне душе.
То ја сад осећам, кад се срећом крепим:
У радости пливам, и од сраха стрепим;
Видех смрт душмана што ми пане ругу,
А не видим руку што освети тугу.
Узалуд се трудим, бескорисно журим
Да сломљен и брижан цео град прејурим;
Ово мало снаге, што ми старост снажи,
Трошећ' се узалуд, победника тражи.
Свуд и непрестано, јурећи кроз таму,
Мислећ да га грлим, грлим тек сен саму;
И љубав што лажју том ми се напаја
Прелази у сумњу што ми страх удваја.
Да је куд побегô, не откри ми туга;
Освете се бојим од грофових друга;
Њихов број ме грози и свест буни много.
Родриго је мртав, ил' затворен строго.
Да л' ми, небо, душа с привидности страда,
Ил' најзад видећу наду својих нада.
Гле, он је, без сумње; жеља није руга:
Сав ми страх ишчезе, сва ми преста туга.

ШЕСТА ПОЈАВА

Дон Дијего. Дон Родриго

Дон Дијего

Небо те, Родриго, најзад к мени шаље!

Дон Родриго

Ах!

Дон Дијего

Од радости ми тих уздаха даље!
Дај ми дах да душа хвалу ми ти збори.
Моја храброст нема разлог да те кори,
Угледа се на њу, и смелост ти ова
Мог рода јунаке сад васкрсну снова.
Ти си мој изданак, њин потомак славан,
Први ти је удар свима мојим раван;
И тај жар што душу млађану ти диже
Тим огледом сјајним сву ми славу стиже.

Старости ми дико и узроче сласти,
Дирни седу косу којој враћаш части.
Пољуби тај образ, и припознај место
С ког ми срам је напет храброшћу ти престо.

Дон Родриго

Вама слава личи; ја не могах друго
Као ваш изданак и ученик дуго:
Пресрећан сам што ми оном први оглед,
Ком сам живот дужан, усхићава поглед.
Ал' нек усред миља не буде вам жао
Што би, по вас, себи угодити дао.
Нек ми од вас јаук ничим се не пречи;
Сувише ту ваше ласкаху ми речи.
Што вас ту послушах. не видим грехоте,
Ал' вратите добро што ми удар оте.
Рука, и противу љубави ми благе,
Том осветом вашом мене лиши драге:
Кутите, што имах с вас све себи скратих,
Што вам бејах дужан, ја вам већ све вратих.

Дон Дијего

Не, над победом је сувише ти власти.
Ја ти дах живота, ти ми врати части;
У колико част ми виси живот тужан,
И толико више и ја сам ти дужан.
Нек ту твоју слабост склони срца снага:
Част нам је тек једна, а толико драга:
Забава је љубав, а част дужност прати.

Дон Родриго

Ах, шта ви велите?

Дон Дијего

Што је нужно знати.

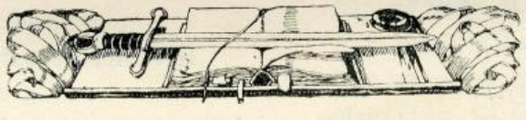
Дон Родриго

Моја част каљана самом ми се свети,
Порук за несталност хтесте ми напети!
Без храбрости ратник пун је срама нагог
Исто кô и љубав неверника драгог.
Не вређајте верност љубавничку моју,
Нек очувам храброст и заклетву своју;
Не могу тê везе раскидом да свладам;
Везује ме вера, ма да се не надам:
И, не могућ' без ње, пити с њом на свету,
Смрт је још најслађа што је тражим клету.

Дон Дијего

Час није да умреш; кнез и земља твоја
Требају ти руку рад крвавог боја.
Флота, што кô блиска опасност се цени,
Град ће да нападне и област опљени;
Кроза час нечујно ноћ, кад плима наврe,
На бедеме паше искрцаће Мавре.
Двор је у забуни, а страх људе узе;
Само крик што чујеш, само видиш сузе.
У несрећи општој моја срећа дуга
Доведе ми кући пет стотина друга,
Што су с истим жаром, чувши ми за ругу,
Са понудом дошли да ми свете тугу:
Ти их све претече. Ал' сад нек свак врви
Окрвавити руке афричанском крви.
Иди им за главу куда част те зове,
Ти си вођ ког желе из дружине ове:
Лепу смрт ли тражиш, тамо рад ње буди;
Користи се згодом која ти се пуди:
Нека краљ захвали за спас твоме паду
Што душмане сатре у опаком раду.
Ал' боље је, дођи прослављен из боја;
Нек освета није само слава твоја!
Још више, нек силом храброст ти упути
Правду на опроштај, Химену да ћути.
Знај, ако је волиш, повратак ти холи
Једино је средство да те опет воли.
Ал' скупо је време да га троше речи;
Хтео бих да летиш, а говор те спречи;
Хајде за мном, у бој, и краљу покажи
Што у грофу губи — у теби да тражи.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Лепидоптери Краљевине Србије

За свестрано проучавање фауне једне земље или области у опште, а посебице ентомолошке фауне, неминовно је потребно упознати се са свима чињеницама, које утичу на развијање, распростирање, мењање и т. д. дотичне фауне. У те чињенице у главноме рачунамо: географски положај, климу и вегетацију сем других мањих утицаја. Тек познавањем свију ових чињеница могу се извести закључци који вреде за земаљску или обласну фауну, а из којих се види: под каквим утицајима стоји она и шта утиче на њено мењање или нестајање појединих врста из општега кола.

Као једну ентомолошку земљу ми имамо пред собом Краљевину Србију, која је у многоме погледу интересантна због свога географског положаја (између 42° 22' и 45

с. ш. и 36° 50' и 40° 30' и. д.). Србија је у главноме брдовита земља, у коју са разних страна улазе планински огранци, од којих ћемо споменути Карпатске и Рилске огранке. Први улазе у Србију са североисточне стране а други са југоисточне; иначе је цела Србија испуњена подгоринама, које су је испреплетале целу. И ако је Србија овако брдовита земља, опет њени брегови не достижу знатну висину. Како висови имају своју карактеристичну ентомолошку фауну, то морамо споменути неколико главнијих од њих. У *источној* Србији и у целој Србији у опште највиша је планина од 2240 м. (Мицор) а затим у томе крају са 1189 м. (Сто); 1444 м. (Св. Никола) на југоистоку са 1822 м. (Сува Планина), у јужној Србији са 2140 м. (Суво Рудиште), 1386 (Голија), 1566 (Јастребац); у западној Србији са 1517 (Јавор) и 1481 (Повлен). Сем ових висова има их још много мањих, који иду у пакрет кроз целу Србију и дају јој облик планинске земље. Највише су планине у Србији на јужној и југоисточној страни; према северу су ниже. У Србији има и повећих равница, нарочито у поречинама, а има и пространих песковитих места — степа — у Подунављу. Ова разноликост у поменутим факторима може у неколико да објасни и понеку супротност у нашој фауни у опште, а посебице у ентомолошкој, што ћемо доцније споменути.

Много одсуднијег утицаја на органски живот у опште има клима какве земље; овоме утицају подлежу и инсекти као и остале групе животиња, и за то се на њима готово најодсуднije опажају утицаји климе, због чега чешће видимо разлику у областним врстама.

Србија, по своме положају, ваљало би да има блажу климу, али како је, сем другога, она према северу и северо-истоку отворена и велики део њен изложен утицају хладнијих северних ветрова, то је њена клима доста умерена, са малим разликама између климе на северу и југу Србије. У североисточној Србији зиме су мало хладније него у југоисточној. Обична зимска температура је у Србији 3—6° Ц. а летња 25—30° Ц. Изузимамо од овога правила ексцезивне летње и зимње температуре. Према досадашњим посматрањима, клима је у Србији континентална, са не сувише хладним зимама и не сувише топлим летима. Ни хладни дани, са много нижим температурама од обичне, нити топли, са много вишом од обичне, не трају дуго, него се често температура мења а почешће са великим скоковима. Летња је топлота много сталнија, јер готово нема лета без извесних високих температура, док међутим има зима кад за цело време једва 2—3 пута пада жива на 7—8° Ц. испод нуле, иначе се држи над њом. По себи се разуме да ове климатске прилике вреде за долине и равнице; на висовима је много хладније, што се опажа на фауни и флори.

Водени су талози у Србији разни: има их више на југу и југоистоку него на североистоку. Висина талога у опште износи на 500—540 мм.

У вези са географским положајем, теренским приликама и климом неоспорно стоји и вегетација. Она је у Србији местимице обилата а местимице је скромна, бар у шумскоме дрвећу, које је понегде сасвим ишчезло и оставило голу стену са кржљавом вегетацијом и карактеристичним нижим биљем таквих места. Од лисних дрвета има највише у Србији цера, границе, граба, лужника, букве, јасена, бреста, липе, леске, јавора и још других. Таквом су шумом махом покривене наше планине до извесних висина, а на вишим планинама има јеле, бора, црно-бора, брезе местимице, смрче на великим висовима.

Висоравни, равнице и пештарй покривени су разноврсним нижим биљем, од кога је досад познато у Србији преко 2000 врста фанерогама, а сем њих има папрата, маховина, гљива, лишајева и т. д.

На овоме месту можемо одмах навести све биље које нам је већином познато као услов за опстанак лепидоптера, а које расте у Србији.

Горска дрва: Бреза (Betula vulgaris), Буква (Fagus silvatica), Смреке (Juniperus communis), Граб (Carpinus betulus), Глог (Crataegus monogyna), Јела (Abies pectinata), Јова (Alnus glutinosa), Јоргован (Syringa vulgaris) расте дивљи око Соко Бање а сигурно и на другим местима. Питоми кестен (Castanea vesca) находи се местимице по шумама. Леска (Coryllus avellana), Липа (Tilia), Храст (Quercus pedunculata), Смрча (Picea excelsa), Топола (Populus), Црни бор (Pinus laricio), Брест (Ulmus campestris), Дивља вишња (Prunus chamaecerasus), Дрен (Cornus mas), Жест (Acer tartaricus), Црни јасен (Fraxinus orni), Јасика (Populus tremula), Клен (Acer campestris), Коштела (Celtis australis), Млеч (Acer platanoides), Црни глог (Crataegus niger), Црни граб (Carpinus orientalis).

Барске биљке. Thalictrum flavum, Ranunculus nodiflorus, Nasturtium offic., Cardamine pratensis, Brassica niger, Lychnis flos cuculi, Althaea off., Rhamnus frangula, Genista tinctoria, Vicia cracca, Lathyrus palustris, Epilobium palustre, Tussilago farfara, Gnaphalium uliginosum, Convolvulus sepium, Solanum Dulcamara, Stachys palustris, Hummulus Supulus. Од дрвета поглавито Salix. Од монокотиледонеа: Alisma, Typha, Sparganium.

По ливадама и долинама. Daucus carota, Anethum, Aristolochia clematitis, Delphinium consolida, Sisymbriam Sophia, Alissum, Reseda lateola, Coronila varia, Achillea millefolia, Chrysanthemum, Phleum pratense, Hlcius lanatus, Anthoxanthum odoratum, Poa pretensis, Datura Stremonium, Euphorbia cyparissias, Trifolium, Melilolus, Stricta, Plantago, Echium vulgare, Cytisus nigricans, Atriplex, Sonchus, Verbascum, Tanacetum vulg., Sambucus, Chenopodium, Coronila varia. Неке од ових биљака расту и по планинама.

По шумама, жбуновима и камењарима и брдима: Prunus spinosa, Sedum album a telephium, Corydalis, Rhamnus cathartica, Rubes, Cytisus, Solidago virgaurea, Erodim cicatarium, Cornus sanguinea, Thymus serfilum, Primula, Lonicera caprifolium, Orobus vernus, Carduus, Viburnum, Sorbus, Hieracium, Veronica off. Plantago, Viola canina, Molium effusum, Festuca Pvina, Poa anua, Melica ciliata, Malva, Scabioza columbaria, Hupericum, Rumex acetosa, Astragalus glycyphyllos, Stellaria, Centaurea, Sorbus terminalis, Anthylis vulneraria, Evonymus, Lactuca, Artemisia, Absinthium, Thalirtium flav., Pencedanum off. Dictamus, Astragalus onobrychis, Origanum vulgare, Salvia ofs. Cherophyllum, Galeopsis.

По усевима, виноградима и другим усевима: Melampyrum sylvaticum et arven., Bromus tectorum, Lolium temulcutum, Lycium barbarum, Clematis vitalba, Anchusa off.

По нашим малим степама расту извесне карактеристичне биљке, које не наводимо за то што немају велику улогу у исхрани инсеката.

Не треба ваљада ни спомињати, да флора висова није једнака са флором низина; али велики висови, од свога подножја па до врха, показују зоне на којима расту биљке под утицајем спољних околности своје зоне.

Што се тиче геогностичких прилика, ми ћемо их где треба споменути, колико је то могуће и потребно.

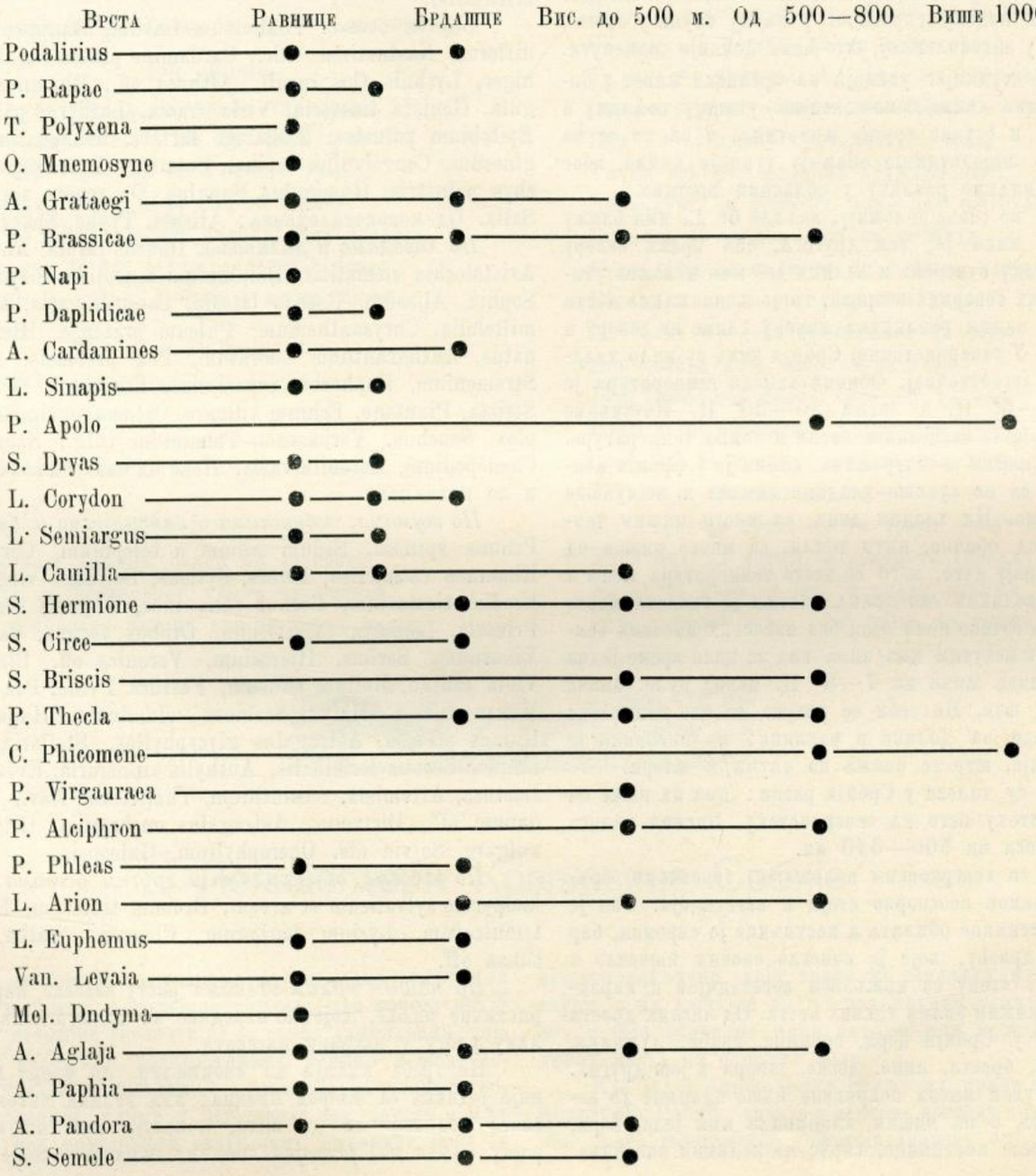
Имајући све ове побројане, и ако непотпуне податке, можемо се послужити њима да изведемо опште закључке, који су, разуме се, основани на кратком посматрању и зато су само вероватни.

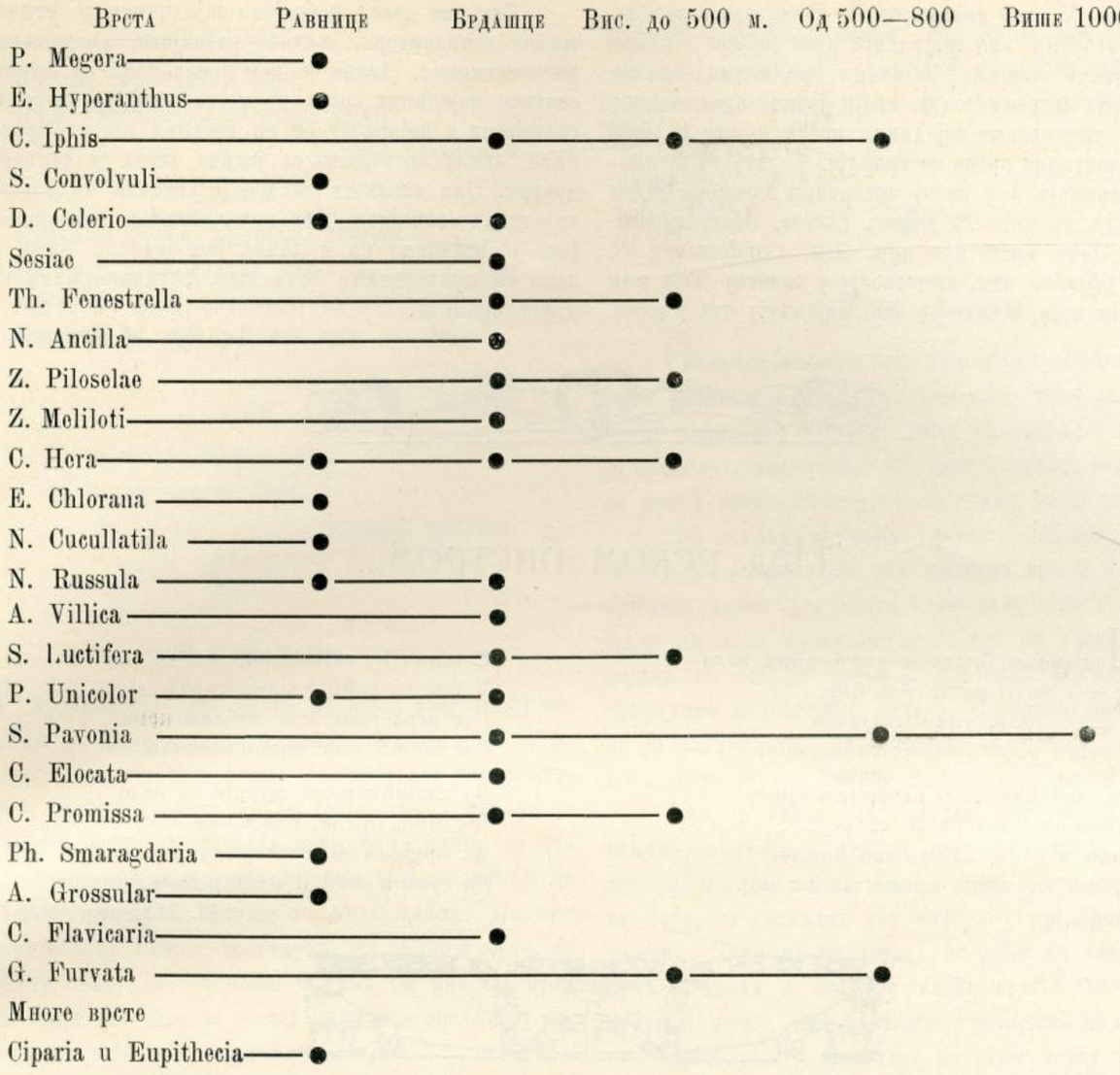
Неоспоран је факт, да све побројане чињенице — положај, клима, вегетација — мање или више укупно утичу на бројност врста индивидуа, на разноликост врста у каквој ограниченој области. По самоме размештају врста јасно се види, да није довољна једна чињеница са својим утицајем на одомаћивање какве врсте, него мора да утиче више њих; а ово вреди и за остале. Клими и вегетацији намењени су најјачи утицаји. Ваља се само сетити атмосферских прилика на разним зонама високих планина, и биљака које расту на тим зонама.

За утицај терена на лепидоптере ми имамо мало факата, са којима се не усуђујемо извести дефинитивне закључке, него их само саопштавамо у облику примедаба. На кречном замљишту највише се вићају, између осталих, Lyc. Corydon, Sat. Briseis; неке врсте су радије на песковитом земљишту а неке опет на тресету по висовима и планинама.

Лепидоптере, како Краљевине Србије тако и у опште, показују у главноме, да су више везане за поједине терене и ако многе врсте немају тачно одређен свој терен, него се провлаче кроз више терена. При свем том ова њихова наклоност опажа се јасно кад пођемо из низина на висове. Полазећи тако и пењући се на више, опазићемо, да се неке врсте већином врзу око извесних терена, а што је најчудније, опазило се да неке врсте које су у суседству или даље, чисто горске врсте, у нас су низиске или обратно. О овоме ћемо говорити на другоме месту. А сад износимо неколико зона наших неких лепидоптера:

Преглед зона неких наших лепидоптера

Као што се види из досадашњега: било би и сувише рано и сувише непажљиво кад бисмо из ових овако слабих података, изводили дефинитивне закључке, него ваља још дуго прикупљати и пажљиво посматрати, па тек онда приступити решавању ових колико интересантних толико и тешких питања, а тешка су с тога што се не сме ништа изгубити из вида што би допринело олакшавању дефинитивних закључака.

Још нам ваља да се колико толико обавестимо о појављивању лепидоптера у години т. ј. у које се време појављују поједине врсте почев од пролећа па до позне јесени. И за ово проучавање потребно је још доста времена, јер свака област, тако рећи, разликује се од друге, тако да често две суседне области нису једнаке у времену појављивања једне истоветне врсте лепидоптера, па се чак често не слажу ни много ближи и ужи суседни кругови. У главноме може се толико рећи, да се у долинама развијају и појављују много раније оне исте врсте које се иначе пењу и на висове, где се, због лако разумљивих прилика, доцније појављују. У опште се може навести, да су суве, са променљивим талозима, подеснije за развијање лептирова у дубоким равницама него ли у планинама, и да су влажне године врло штетне овој радњи у равницама. Ради бољега објашњења овога навешћемо из својих бележака неколико година посматрања, почињући ентомолошку годину од једне јесени до друге, јер се само тако може проучавати утицај атмосферских прилика на развијање инсеката у опште а нарочито лепидоптера.

Год. 1890.—91. Јесен до близу краја са високом температуром, и релативно мало талога. Зима необично оштра (82 дана са температуром испод нуле и то са трајно врло ниском температуром од — 10°Ц. —16°Ц.). Талога мало. Пролеће у почетку доста хладно, после топлије. Талога осредње. Лептирова доста и по броју индивидуа и по врстама. Лето као обично.

Год. 1891.—92. Јесен лепа и топла. Талога мало. Зима блага са мало хладнијих дана. Талога мало. Пролеће са доста талога. Лето прилично кишно. Лептирова доста.

Год. 1892.—93. Јесен кишна, зима врло оштра; талога преко зиме мало. Пролеће осредње кишно. Лептирова доста.

Год. 1895.—96. Година влажна се прилично оштром зимом. Лептирова мало.

Год. 1896.—97. Цела година врло кишна. Лептирова мало.

Из ових се бележака може унеколико видети, да влажно пролеће најгоре утиче на развијање лептирова и да одуговлачи њихову појаву.

Што се тиче појаве појединих врста, она зависи и од месности и прилика. Из својих бележака наводимо неколико за околину Београда, као најбоље испитану у

овоме погледу. У току многогодишњих посматрања забележен је 27. фебруар као најранији дан појаве лептира *P. rapae*; иначе почиње у обичним приликама низање врста од марта и пење се до краја јуна; од половине јула почиње ишчезавање појединих врста и ако се број индивидуа заосталих врста не смањује. У августу је смањивање опажљивије а у првој четвртини новембра једва се кашто види по која *P. rapae, Colias, Macroglossa, Plasia* итд. Неке врсте као нпр. *Ant. Cardamines, S. Pyri, Th. Polyxena* итд. ишчезавају у почетку маја или најдаље крајем маја, а неке се опет појављују тек у јесен.

Све ово досад побројено заједнички је утицало на живот лепидоптера, њихово развијање, размножавање и распростирање. Давно је већ уочено, да се дешава нестајање појединих врста из места у којима су се држале столећима и појављују се на местима где их дотле није било, дакле нестаје их са једних места да се појаве на другим. Ова околност знатно је утицала на насељавање појединих покрајина. Ово насељавање и расељавање трајало је вековима па и данас још једнако бива, а убрзава га култивисање земљишта, сатирање шума и многе друге прилике.

† Д-р Рад. М. Лазаревић

Над реком бистром...

Над реком бистром уљуљканих вала
Селена мати разастрла мир,
А сенка њена тихо изаткала
У души мојој будних снова вир.

Осенчен хладом у вечерњем крилу
Небеских бића расуо се рој...
Тихо и меко, нежно као свилу
Прима их душа, прима живот мој.

С њима ћу поћи тамо где се спрема
У бледој зори хладне смрти дан,
Где вера гине, где љубави нема,
Где живот није надом изаткан, —

Да слашћу вере, љубави и наде
Људима, браћи, овеселим лик;
Да пружим даре своје душе младе,
Да гушим очај и предгробни крик.

М. Маринковић

Опарић.

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Душини ћердани.

XXI.

Ах, тешко је живјети у св'јету,
А још теже одрећи се св'јета;
Ко ће бездну зајазити клету
Без окрша и без сијасета.

Ј. Илић

XXII.

Не очајавај, стрпљиво само
Суђењу своме ступај у коб;
Та и ја и ти — ми једно знамо:
Да нам спасења доноси — гроб.

Ђ. Јакшић

XXIII.

Штогод даље идеш, све је трње веће,
Обуј се у памет ако желиш среће.

Лъ. П. Ненадовић

XXIV.

Чистом душом вршит оном треба
Који врши Бог што суди с неба.

Иван Мажуранић

XXV.

Ако имаш суза срцу у дубини,
Кад не види нико, исплачи се тад;
Ал' пред људма буди, нека им се чини,
Ко да не знаш шта је туга, бол и јад.

Јован Јовановић Змај

XXVI.

Хоћеш слободу? Наћи ћеш у гробу,
Гроб скида ланце дугосужном робу.

Ј. Поповић Стерија

XXVII.

Љуби, роде, језик изнад свега,
У њем живи, умири за њега.

Петар Прерадовић

XXVIII.

Ко сам себи добар није,
Није вриедан да га сунце грије.

Андрија Палмовић

XXIX.

Кривица, браћо, кривица, знајте,
На срце ваља ледени кам...
Румен на лицу поносном, младом
Нек нам је здравље, нек није — срам!

Ј. Грчић

XXX.

Од звјера је човјек гори
За идола кад се бори.

Никола Беговић

Чежња

У предвечерје пође сунце на пут у своју меку постељу. Још је бацало зраке у ивице запада, још му на обзору дрхташе ватрени траци. Опроштајним дахом опијало је и миловало вечну дружу своју, тамну земљу.

Чаробна ноћ! А како је мени било мучно носити је сама. Душа се гибала под теретом, — желела је да у њој бораве треперіве звезде за људе жељне. Жалила је што није онај лагани поветарац, да обавије људе, да осете једну бригу — да воле. О, кад би нам моћ пред животом била као што је месец има, што средине у силусте ствара, што небо са земљом спаја.

Све, све сам ставила на хартију, а чежња се претворила у ваиај: „Пиши, болан, шта ми срећа ради?...“

Она је тако лепа — краљица неба, богиња земље. Угледавши лепоту њезину, вишња у сазреву на усне је њене пала и ту заспала. О, када би хтела причати! Тисућу би набројила дичних што их је она свиленим косама својим увијала... Али, ах! од све просањане тисуће, само је она, вишња румена, осећала страсни додир косе свилене...

Јеле

При шетњи

Облачно и тмоло небо ништа нам не сметаше; идући реци лаганим корацима, проносисмо тиху песму по предграђу непознате вароши. Вече се осећало већ кад вас ја прекинух, показујући вам светлу румен, која, искравши се испод тамне надстрешнице, беше загрлила запад.

Мој поглед је морао поред дивљења казивати и чежњу да завирим на она пламена врата и да се приближим, данас расрђеном, светлилу нашем... То беше један од оних тренутака у којима ми свет не треба, у којима се осећам робом и заслепљеним поклоником те природне недостижне лепоте. И раздрагах се; плављило ме је задовољство од сазнања да постоји слободна лепота, која је рад сваког и која није ничија.

Али да такво задовољство, потпуно, стално, непромењено, налазим у лепоти природе свагда само с тога, што је она далеко од мене, што јој се нигда приближити не могу, то сазнадох тог вечера у предграђу непознате вароши. Како ми то никад не дође на памет! — Утонула у мисли и погнуте главе стигох до реке, мало пратећи песму, која несташно трепераше по њеној обали.

Враћајући се застадох на оном месту где мало пре посматрах румени траг скривеног сунца, али ми сад ту изађоше у сусрет тамни и сури облачци, показујући ми перспективу најскорије будућности. Ја им махнух главом у знак разумевања и пођох невољно даље...

Ст. С. Н.

Уз наше слике

Робиња (сликао Гонцало Билбао). — Чувени модерни шпански сликар Билбао износи у овој слици неколико типова друштвених робиња, створења несрећних и пропалих. Љубав према уметности иде на овој слици веома изразно са љубављу према човечанству. Жеља да се понижоном помогне, да се из таме друштвеног талога изведе у светлост дана — искрено и неизвештачено говори из ове слике. —

Седијска Мадона (сликао Рафаело Санцио). — У великом низу Богородичиних слика што изнђоше из кичице овог генијалног уметника, Madonna della Sedia уступа само непадмашној Сикстинској Мадони. Седијска Мадона данас краси Палату Пити у Фиренци. Она је јединствени изражај материнске љубави. —

Иван Зајц, хрватски композитор. — У овом броју доносимо лик чувеног хрватског композитора Ивана Зајца. Поред огромног броја ситнијих вокалних и инструменталних композиција, Зајц је огледао са успехом свој дар и у композицијама већега степена, у оперетама и операма. Његова опера „Зрињски“ његов је

највећи рад, а у исти мах и оправдани понос хрватске музичке уметности.

Зорка Шолина. — Један од најагилнијих чланова једнога озбиљнога и поштовања достојнога друштва, већ један децениј активна чланица Мостарскога пјевачкога друштва „Гусле“, госпођица Зорка Шолина, поред

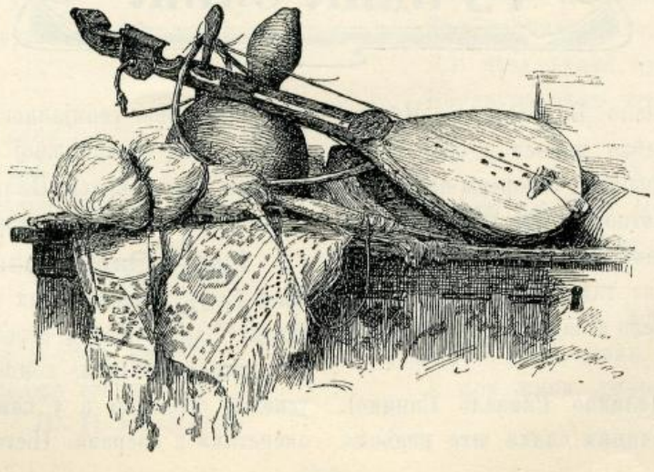
љубави и смисла за умјетност, показавши и несумњив таленат колико за вокалну музику, толико и још више за драматску интерпретацију, приликом свога малога јубилеја, без приговора, заслужила је захвалност и ову белешку, кратку и лаку. Јер госпођица је вредна спомена и као један примерно вредан члан друштва, један од главних ступова заслужних и радиних „Гусала“; она је била међу првим напреднијим женскињем у Мостару, које се, прекинувши са старим адетом нашим, уписало у чланове друштва; она је, осим тога, вредна спомена и због свога дилетантскога и певачкога реномеа у Мостарским интелигентнијим круговима. Располажући високим, чистим лирским сопраном, госпођица је до сада, осим у зборовима, певајући у дуетима и солима, Мостарској публици, која има уха, пружила душевнога уживања, усавршујући учењем слух, добијајући, у исти мах, гласу више израза и школе. А то јој служи на част. На част јој служи и истрајност у усавршавању при дилетантским позоришним представама „Гусала“. Оно чим је госпођица Зорка задобила симпатије својој игри, то је, у првом реду, у већини случајева детаљно разумевање улоге и душевно учествовање у афектима, уз увек добар изговор и обично живе и природне гесте, а онда, поред симпатичне и спретне, пуне живота појаве, и спрема којом излази на позорницу. Као дилетанткиња, госпођица Шолина је увек без приговора добра; често је добра глумица, а каткада се успела и до праве уметнице. Тако је, на пример, извела улоге Игове *Есмералде* и Нушићеве *Боје*. Ступивши на позорницу год. 1896. у Нушићевој „Протекцији“, излазила је до сада на бину до осамдесет пута, играјући неких шездесет улога са просечно више него добрим успехом. Осим споменутих улога, особито се истакла као *Јелена* у Драг. Илијћа комаду „За веру и слободу“, као *Даница* у „Балканској Царици“, као *Јаквинта* Драг. Илијћа; а ванредно разумевање улоге је показала у насловној улози комада „Марија кћи пуковније“, коју је играла на последњој друштвеној забави ове сезоне, приликом свога споменутога јубилеја. Публика није била штедљива са доказима свога допадања, и госпођицу је наградила дуготрајним одобравањем и изазивањем. Том приликом је добила и дарове од председника друштва, г. Шантића, од чланова, чланица друштва, од акад. омладине. Том приликом смо и замислили дати ову белешку, коју је вредна и заслужна госпођица потпуно заслужила.

А.

Сузана (вајао Р. Франгеш). — У прошлом броју објавили смо Сузану француског вајара, а у овом доносимо Сузану великог мајстора Роберта Франгеша, хрватског највећег вајара. —

Свештеничка породица у Јужној Маћедонији. — Из паћеничке Маћедоније објавили смо до сада већ приличан, али никако и довољан број слика. Нйзу том прилажемо и лик српског свештеника и његове породице са мртве страже српске, из Јужне Маћедоније. —

Баба-Арабат Текеси и **Манастир Лешак.** — Обе ове слике доносимо уз путопис г. Св. Томића. Потребна обавештења наћи ће читаоци у тексту поред њих. —

ХРОНИКА

НАУКА

О слуху

Много је пута духовито писано и говорено о томе: које је чуло човеку најпотребније? Оком познајемо свет и његове пролазне лепоте, а слух нас води у невидљиво царство бесмртне душе. Највећа корист, коју човек добија слухом, јесу речи с помоћу којих измењује мисли, јер без речи би био цео човечји живот не само слеп, него и нем и непотпун. Човеку је потребна поука и настава, а њу то може добити само слухом и видом. Ова два чула постављају први основ животу. Чулом слуха васпитава се човек још од малена, јер ни један живац не долази у додир тако непосредно са мозгом, са централним органом мишљења, осећања и хотења, као слух. Још стври тврђаху, да се чулом слуха душа најбрже узбуђује. Аристотел вели: „Слух највише утиче на мишљење, зато су они, који су већ од рођења слепи, бадрији од оних који су од рођења глуви". Слух је погодба за најважније вештине, за вештину говора и музике, па по томе је и посредник за најплеменитија душевна уживања. Какву моћ има на нашу душу узбудљив говор или дирљива музика! Моћ утисака, коју нам даје слух, Жан Жак Русо је врло добро схватио, кад је рекао: „Радије бих био слеп но глув".

Сиолна срећа без вредности је, ако човеку недостаје унутрашње хармоније душевног живота и унутрашњег мира а свака тако звана *сиолна несрећа* лакше се сноси, ако човек има унутрашње силе и душевне моћи. Зато ћемо и обратити главну пажњу душевном животу глувога односно наглувога и слепога, и запитаћемо: који је од њих двојице несрећнији?

При одговарању на ово питање оправдано је ако следимо развитку човечјем и ако прво посматрамо глувоћу у детињству. Развитак говора упоредо корача са развитком слуха, и дете које је рођено глуво или које је изгубиле слух до своје пете године, не може научити да говори, а ако је већ и научило било, ипак заборави. По Dr. Wolf-у број рођене глуве деце много је мањи од оног броја деце која су у првим својим годинама, нарочито после запаљења мозга, постала глува и глувонема.

Глувонемом недостају два чула, по томе требало би да је несрећнији од слепо рођеног, али ипак није тако. Ма колико глувонемо дете унесрећавало своје родитеље, ма колико било његово дивље понашиње нехармонично и узнемирљиво, ипак дете није толико несрећно, јер оно није никад у слушању ни уживало.

Глувонеми научи у заводу говорити монотоно и без осећаја, али његов дух остаје увек ограниченији од духа онога детета којега су чула потпуно развијена, јер му, због недостатка два најглавнија чула, недостаје за развитак неопходно потребна *побуда*. „Само се говором буди успавани разум, или још боље: гола подобност, која би сама по себи остала вечито мртва, постаје говором жива сила" вели Хердер.

Ко је у раној младости остао наглув, није тако много несрећан, јер се он и не опомиње, како му је било кад је све добро чуо. Сасвим је другачије кад се доцније изгуби слух. Истина, да је и овде величина несреће различита, јер се може мерити са душевним развићем човечјим. Уколико је човек душевно развијенији био, у толико је и несрећа већа по њега. Тако ће образовани човек, који је уживао у позоришту, концерту и разним предавањима, ово зло много теже подносити од необразованог човека, који је у опште био апатичан спрам оних уживања која нам пружа чуло слуха.

Ако је слепац сиромах, то за цело води бригу о њему општина, у крајњем случају живи од прошње. Глуви не проси, него гладује. И каснији живот највећег музичара Бетовена даје нам доказа, „да је много теже бити глув него слеп".

Познато је да је машта богато развијенија у оних људи, којима је вид одузет, јер цео њихов душевни живот добија хране само путем слуха. Омир и Милтон испевали су слепи своје бесмртне спевове. А шта слепи музичари могу урадити, толико је познато да не треба ни спомињати. Из свега овога излази да је слеп подобан за највећу образованост. Глув са свим другојаче изгледа! Губитак његова најдушевнијег чула слаби његов душевни живот и штетно утиче на срце и карактер његов. Свој безгласни живот проводи мргодан, зле воље и усамљен. Њега окружује апсолутна, страховито гробна тишина. Свако звучно тело за њега је мртво; често пати од тешког и несносног зујања у ушима; не познаје слатог гласа матере своје, којим она буди одојче своје. И мртвим словима, која он доцније научи, недостаје правог живота, јер она постају жива само звучним говором. Што се чује, то брже успева, боље се утуви и и дуже се задржи. Што се расправља — то је јасније од онога што се само чита. Ако бисмо хтели живо да осетимо: какав би изгледао овај свет без говора? морамо га замислити као што Sailer у својој „Vernunftlehre" вели: „...колико би много изгубили кад би од једанпут нестало поштанских кола, чунова, лађа и др. Наравно да би тада било веома рђаво по трговину, по саобраћај и по везу појединих делова света. Још горе би било кад би од једанпут нестало не само штампарија и словоливница, него и читања и писања. То би било веома жалосно. Хоћемо ли представу још јадније света, то замислимо да су пропали сви језици, све речи и гласови, па представимо себи род људски као неми кип који не може да говори. Грозно! Нема речи... нема говора!"

Пошто се нормално развијено дете почело душевно развијати, оно подражавањем научи говор т. ј. изражај

појмова гласовима. Прво душевно развиће у детета састављено је од опажања осећања и разликовања. Са разликовањем развија се и свест. Понове ли се чешће предмети у његовој блиској околини, као отац и мати или „тата“ и „мама“, то оно чује стално та имена, упамти их па их и изговори, те тако дете *слушањем* научи говор. Из овог кратког прегледа о вредности слуха може се разумети колико је важно неговање овога чула за цело васпитање човечје. Педагогика тражи хармонијско развијање свију телесних и душевних сила. Па запитајмо сад: како стоји у данашњем доба и у породици и у школи с неговањем чула слуха? Да ли се од стране родитеља и васпитача чини све што је потребно да би се ово чуло потпуно и савршено развило? Показаће се да се не чини и да баш зато треба не само много да се поради и много да се поправи, него и да се упозна и разуме утицај слуха на опште образовање човека и да се по томе цени.

Зато треба да је света дужност сваког васпитача, да упути васпитаника да ради *целим* својим чулним апаратом, целим нервним системом и свом моћи осећања; да по томе све чује што може да чује, да чује са оном потпуношћу, коју му омогућава његов орган, да чује са оном пажњом и вољом с помоћу које се постизава право душевно образовање, и да буде све оно што може и што треба да је. Веома много зависи од онога што материнска нега и њепо васпитање учине за развијање и усавршавање чула слуха; у првом реду има она бригу да води о одржавању, о здрављу, о осећању детета, да му да прилике за многострани рад и да га чува од сваке опасности, јер од здравља и савршенства наших чула зависи познавање целога света. —

Ј. Ђ. М.

РАЗНО

* Издавачка књижара Пахера и Кисића (Мостар) јавља да је делу Д-ра Никодима Милаша „Православно црквено право“ спустила цену на 10 круна. —

* Управа Кола Српских Сестара јавља да је већ дала у штампу календар „Вардар“ за 1907. годину. Књига ће бити готова до половине јула, а штампа се у 30.000 примерака. Поруџбине прима друштвена управа.

* Конференција српско-хрватских пчелара одлучила је да 12. септембра ове године одржи пчеларски конгрес у Загребу. Предавања су пријавили г. г.: Јован Живановић, Иван Машировић, Ђорђе Коларовић, Марко Шаула, Квирин Броз и Мато Вохалски —

* Кузман Миловановић, учитељ и школски управитељ у Новом Саду, приредио је за штампу збирку „Из историје српског народа за омладину и народ“. Књижици је цена 20 потура, а поруџбине прима књижара А. Пајевића (Ф. Огњановића), Нови Сад. —

* 14. о. м. предавао је у универзитетској сали г. Д-р Божидар Николајевић „О Мадони у сликарству“. Приход од улазница предат је Колу Српских Сестара.

* Свет. С. Поповић, учитељ у Београду, спремио је, као успомену на двадесет-петогодишњицу Учитељског Удружења, „Методику Рачунице“ са збирком вежбања у усменом и писменом рачунању. Књигу је одобрио Просветни Савет а Министарство Просвете препоручило. Књига ће изнети 11—12 табака велике осмине, а цена ће јој бити 2 динара. Скупљачима 20%. —

* Одбор за помен пада Дубровачке републике приредио је, са градском општином и суделовањем свега Дубровачког грађанства, пијететни помен кобног догађаја. Величанственост прославе узвисила је новчаним прилозима основана „Заклада за испитивање Дубровачке прошлости“. Закладом ће управљати општина уз помоћ нарочитог стручњачког одбора. Прилоге прима члан одбора Д-р Балдо пл. Гради (Дубровник). —

* Д-р Милан Јовановић-Батут предавао је 11. о. м., у сали универзитета, „О новијим успесима у проучавању туберкулозе“. Приход је предат Колу Српских Сестара. —

* Срби у Питсбургу (Америка) основали су „Прву Српску Деоничку Штампарију“. Цена је акцији 5 долара и већ је уписан довољан број. —

БИБЛИОГРАФИЈА

Библиотека Малог Позоришта. Свеска V. *Рођење Христово.* Побожна игра у 3 чина с певањем, написао Жарко Алексић, учитељ. Издање књижаре Рајковића и Ћуковића. Цена 0.20 пр. дин. — 16°, стр. 42.

Библиотека Малог Позоришта. Свеска VI. *Живе лутке.* Шала у 2 чина. Написао К. Л. Издање књижаре Рајковића и Ћуковића. Цена 0.20 пр. д. — 16°, страна 42. —

Библиотека Малог Позоришта. Свеска VII. *Говори истину.* Прича из читанке, у 2 чина. Удесио Мих. М. Стевановић, учитељ. Издање књижаре Рајковића и Ћуковића. Цена 0.20 пр. д. — 16°, стр. 23. —

Библиотека Малог Позоришта. Свеска VIII. *Растко Немањић.* Комад у три слике. Написао Бран. Ђ. Нушић. Издање Књижаре Рајковића и Ћуковића. Цена 0.20 пр. дин. — 16°, стр. 35. —

САДРЖАЈ:

Вана, од Милоша П. Ћирковића.
Код одра, песма Вељка Петровића.
Из Старе Србије: Скопље — Тетово — Гостивар — Маврово, од Св. Томића.
У пролазу, песма Момчила З. Иванића.
На раскопано огњиште, слика с границе, од Ст. И. С.
С краја, песма Рикарда Николића.
Сид, трагедија у пет чинова, написао П. Корнеј, с француског превео Н. Марјановић (наставиће се).
Лепидоптери Краљевине Србије, од Рад. Лазаревића.
Над реком бистром, песма М. Маринковића.
Листићи: Душини Ђердани. — Чежња, од Јеле. — При шетњи, од Ст. С. Н.
Уз наше слике.
Хроника: (Наука, Разно, Библиографија).
Слике: Робиње. — Седијска Мадона. — Баба (старешина) Арабат-Текеси близу Тетова. — Манастир Лешак. — Иван Зајц, хрватски композитор. — Сузана. — Свештеничка породица у Јужној Маћедонији. — Зорка Шолина.

Власник и Уредник Р. Ј. Одавић Капетан-Мишина улица бр. 8. Државна Штампарија Краљевине Србије

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ТЕЛЕФОН БРОЈ 193

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ
ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ
МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА
У БЕОГРАДУ Кнез Михаилова улица број 20

ПРЕПОРУЧУЈЕ СВОЈ ОГРОМАН ИЗБОР:

Шешира, Кошуља, Гаћа, Чарапа, Рукавица, Др. Јегеровог рубља, Краватна, Сунцобрана, Кишобрана, Марама цепних и за српску ношњу, **Ћебади, Штапова, Путничких** прибора и разне кожне робе;

Жакета, Кепова, Сукања, Блуза, женски **Кошуља, Гаћа, Рекла, Мидера, Муфова, Чешљева, Укосница, Хаљиница** деч. и за повојнице, **Капица** и **Бенкица**;

Спреме за удаваче и девере, Шалова за кумовске свеће, **Свиле** за превезе, **Огртача** за младе (пелерина), **Албума, Мириса, Сапуна,** разних предмета за поклоне и сваковрсних галантериских новости.

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ
ГЕЦЕ КОНА
БЕОГРАД КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све повремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шиље у кућу.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стоваришту, књижара *набавља за најкраће време* по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којега се набавља. Велики избор антикварски каталога чувених светских антикварница стоји свагда на расположењу свакоме.

Књижара купује од приватних лица појединa употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилато сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibiblio thek), која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је **два динара** са неограниченим правом читања.

Каталоге учила и свију врста књига и музикалија шаље књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО
ЗА ОСИГУРАВАЊЕ
БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА
ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ

ОСИГУРАВА:

живот људски на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мираз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости новчани заводи, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један новчани завод, ради примања уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слати уплате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

У НАШОЈ ГАЛАНТЕРИСКОЈ ТРГОВИНИ

ИЗБОР ЈЕ

☞ највећи и најлепши ☜

РОБА ЈЕ

НАЈСОЛИДНИЈА И ИЗ НАЈОДЛИЧНИЈИХ ФАБРИКА

☞ ЦЕНЕ СУ ЈЕФТИНЕ И БЕЗ КОНКУРЕНЦИЈЕ ☜

За ове артикле:

Шешира филцаних и сламних у свима фасонима бојама и ценама;
Цилиндера од плиша и атласа;
Рубља мушког и женског;
Обуће мушке, женске и дечије;
Спреме за удаваче, младожење и деверe;
Мидера у најмодернијим и најсавршенијим системима, а из најодличније светске фабрике под знаком P. D.;
Краватна мушких;
Кальача Петроградских, мушких, женских и дечијих;
Рубља вуненог и плетеног, зимског и летњег; између кога и од Др. Јегера, са гаранцијом да је право;
Рукавица и капа свију врста;
Кишобрана и сунцобрана, мушких, женских и дечијих;
Парфимерије, као: сапуна обичних, финих и најфинијих од 20 пара до 3·50 дин. ком.
Затим: мириса, теста и прашка за зубе; воде за уста, прашка и помаде за лице; воде колонске, воде за одржавање, растење и боеадисање косе; зејтина за браду и косу и помаде за бркове;
Лепеза, обичних и за балове;
Марама: кашмирских, штофаних и свилених за српску ношњу;
Марама џепних у свима врстама;
Ћебета, штапова, кеса, новчаника, табакера, торби, албума, дугмета за крагне, прса и манжетне; четака за одело косу и зубе; чешљева, пораменица, и остале галантериске и помодне робе.

☞ **Препоручујемо** поштованим муштеријама да се о свему овоме и увере. ☜

КОСТА НИКОЛИЋ и ДРУГ
БЕОГРАД

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ

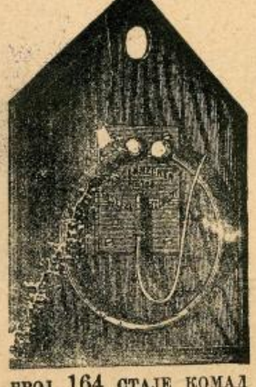
У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

вешалице за хартију

БРОЈ 164 СТАЈЕ КОМАД
2·50 ДИН.

Сенекова увлака
за господу која пате од грчева.

Ова је увлака израђена тако, да испуни целу шаку при писању; сваки прст има своје удубљење

увлака стаје 3 дин.

Оваквих увлака имамо још неколико врсти и то:
од 6, 7, и 12 дин. ком.

наслони за књиге

НАСЛОНИ ПО ОВОЈ СЛИЦИ
БР. 344. СТАЈУ 10 Д.

увлака од каучука са златним пером

Пођесних за г. г. лекаре, трговце, инжињере, чиновнике, путнике и т. д. Увлаке по овој слици са златним пером стају 18 динара комад, а имамо их и од 20 до 25 динара. Американске увлаке са златним пером стају 7·50 и 10 дин. комад, а са иглом 4.50, 6 и 8 динара комад.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА ОСМА

1906

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића.

Има на стоваришту и свагда наново добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици *за сваку поједину сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атласа** црна за бунде и либадета. — **Атласа** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Дежена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атласа и Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикераја, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је уљудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атласа и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из **првих светских фабрика**

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 6. Београд, јуна 1906. Год. VIII.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

ЦЕНЗУРИСАНО БЕОГРАД

Немиран дух

Баво би га знао нашто је ово све и овако? И да ли је ово неумитна логика историје, коју она свакако и нема, или глупост природе? А откуд можеш знати да ли је она паметна или глупа?... Обрни, осврни, гледај са свију становишта и — ништа!... Тако ми Бога ништа! Ето, не умеш да будеш паметан...

Живиш у Турској... У њој, брате, краду, муче и убијају слабијега. Буниш се. Узмеш пушку па у шуму. Тан! — и неки Осман отегне папке. Прињеш из љубопитства да видиш. Гадно! Човек као и ти, згрешио, био глуп и необавештен, крао и убијао док му твој куршум најимперативније не рече да буде миран.

Мучиш се.

Да ли је боље да се не противиш злу? Или да му се противиш, па чак и добру, ако оно ништа не даје твојој торби. Да будеш дух одрицања, Демон? Или човек налик на Бога, који је толико снажан да пружа и други образ?

Добро — да будем Демон!... Али опет срце није на све кадро. Слабога жалим, пред јачим ћу се у извесној прилици преклонити. Некога могу убити и зато опет љутити се на себе за такву глупост. Значи — имам осећање жалости, а тога нема господин Демон... Он је некако друкчији.

Он све што хоће — може, а што може — не пропушта...

Онда — Богочовек!... Сасвим незгодна за мене ствар. Поред тога што ми као кроз полусан излази пред очи Богочовекова Истина и Правда, ипак не могу да пристанем на погодбе, при којима ја могу ове велике принципе привести у хармонију са својим делима.

Не могу...

Да пружим и други образ, кад ми је први већ отекао и страшно боли — не могу, јер бол није за моју снагу. А како и зашто? Лупи те неко по глави, а ти да се не браниш!... То је само један човек чинио. Нико више!

А свест ради.

Гледам убијена Османа и питам се: да ли је боље овако *демонски* или да сам седео на миру и чекао да он мене отегне. Да ли би боље било да сам поступио као *велики човек?*

Не знам...

И онда бежи у културан свет!

Да у њему нађем истину и праву слободу.

Ваљада ћу наћи аршин да измерим праву величину своју.

Али хоћеш: — нема га!

До душе, овде не краду и не убијају као тамо, но некако згодније и благородније, рекао би за то, што немају смелости.

Има више слободе. Али и она је некако изрешетана, млака, зачмала, као да ју је дохватио студени ветар.

Тамо беше песница личности, пусте жеље за пустоловином, а овде песница већине, ауторитета, цена, положаја.

Намрштиш лице и пљунеш...

И опет погледаш: — ред, мир, музика, књига, углађен свет, напредак у свакој грани живота.

Та ово су све људи учинили за — људе.

Па — добри су људи. А зашто ја рђаво мислим о њима?...

Насмејеш се и некака драж тиха као анђео, светла као мајско јутро, обујми ти душу, и — добро је...

И савршено бесвесно готов си на компромисе. Шетајући се низ обале Женевског језера и Роне, или слушајући у згодној и чистој собици, намирисаној скупим мирисима, фантастичну рапсодију Листа, тако ми Бога готов сам да ухватим оба полуса својих мисаоних мучења — и Демона и Богочовека — и да их или силом или милом нагнам да се помире...

Спремио сам већ и тачке преговора. Ово ће Богочовек Демону, а ово Демон Богочовеку да уступи и — мирна Крајина. Компромис и златна средина! Ми смо, поштована господо, људи; код нас се тако ради, те и ви, ако хоћете да с нама посла имате — на компромисе!..

И одједаред, рекао бих и заклео бих се, да се Демон демонски смеје и кези своје ђаволе зубе, а Богочовек, сав обасјан неземном, тихом и у исто време чудном светлошћу, с раширеним очима пуним туге, гледа те и високо диже своју руку, канда желећи да обустави твоје страшно безумље...

Зачудиш се и тарешч чело. Значи, опет ниси погодио како ваља.

Бежиш...

А свест те немилице гони и као да те пита: коме припадаш?... Твоје погледе амо, чисте, голе, неувијене! Је си ли за компромис, кажи!... Или не? За кога си и за шта си?... А циљ твога живота? И других? И свих?...

— Нисам ни за кога... Нисам ни за шта! Нека ме оставе на миру!... Не знам — ћути бар ти!

Свест опет почне о мом пређашњем компромису.

Стегнем груди и пођем даље.

И чиним много и паметног и непаметног.

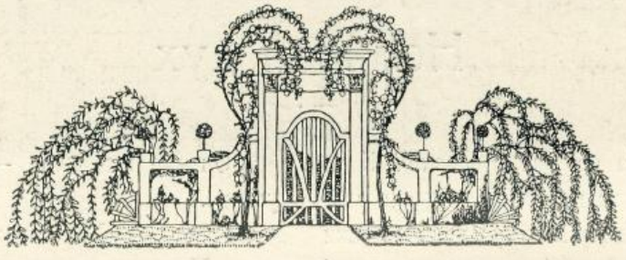
Само нека се ради и заглуши ова теретна свест што не даје мира.

А пут?

Бог би га знао какав је! Ићи ћу докле год могу; а где ћу изићи — то није моја ствар. Нека то каже онај који ме је у овај заплет увукао.

— Идем!...

Гр. Божовић

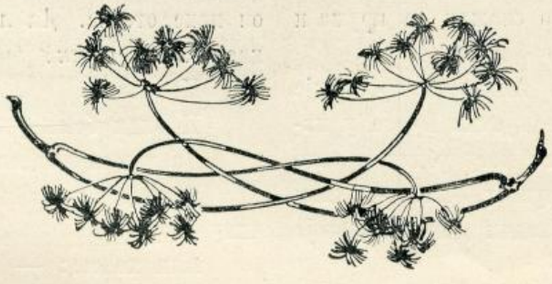

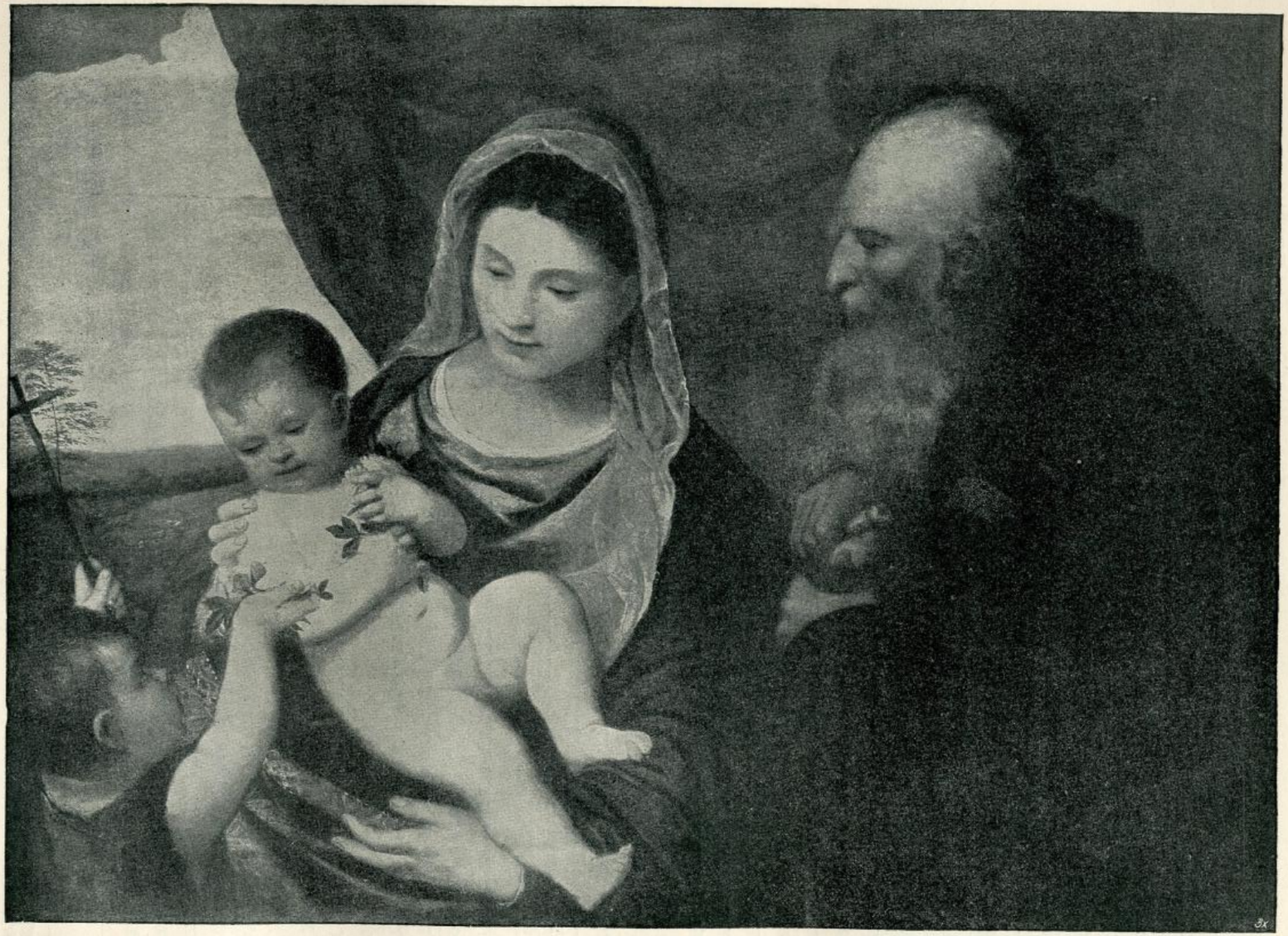
Поноћно даворје

Некад било, сад се приповеда:
Пуца зора на помолу дана,
Зора пуца а гора се стреса,
На истоку злâте се небеса,
Славуј сања из густога грања:
Ето дана, ето радовања!...
Некад било, сад се приповеда....
Шуми борје поноћно даворје.

Некад било сад се приповеда:
У свитање, у позорју раном,
Слатка песма сретала се с даном.
Српским лугом, ливадом и садом,
На починку и са трудним радом,
Усред зала... песма царовала. —
Некад било, сад се приповеда
Шуми борје поноћно даворје.

Милорад М. Петровић

Тицијан

Света породица

Податци за историју Београда

Од 1717.—1739. године, по архивским и другим изворима

написао
Тодор Стефановић Виловски

I.

Провизоријум од 1717.—1718.

Пошто је 22. августа 1717. год. потписан уговор о предаји Београда и пошто је турска војска, којом заповедаше Мустафа-паша, изишла из вароши и из тврђаве, принц Јевђеније одмах је приступио уређењу провизорне војничке управе, којој је поверио администрацију вароши и њезине околине.

Са заузећем и остале територије и са потпуним освојењем Србије и Мале Влашке увођена је постепено политичка организација целе новоосвојене земље, у коју улажаше и организација управних власти у престоници нове окупиране територије. Разуме се, да је ова организација само могла бити привремена. И ако се обе војске, царска и турска, нису више сукобљавале, и ако није ни иначе било изгледа, да ће се рат продужити, јер су Турци били и одвише малаксали, то се ипак није могло приступити дефинитивној организацији све дотле док се не би закључио мир између цара и Порте.

Али већ и ово што је урађено за време провизорије од освојења Београда па до коначног закључења Пожаревачког Мира, било је довољно да се види у ком ће се правцу извршити политичка организација Србије и њезине престонице. Већ и сами почетни радови око реставрације тврђаве и вароши, око насељавања Београда и његове опустошене околине и око организације варошке управе, довољно су наговештавали на шта је смерао принц Јевђеније, који је у то доба сву бригу своју посветио колико предстојећим преговорима о миру, толико и организацији ново задобивених земаља.

Принц Јевђеније, судећи по писмима и извештајима, што их је које из Земуна које из Београда шиљао цару Карлу VI.[1]), био је решен да од освојене „Краљевине Србије“ начини тврди бедем, који ће од сада чувати монархију од турских напада са југа, а од Београда главни оружник и стратегијски центар, који би царској војсци могао послужити у будућим ратовима, у којима би се — како то из његових релација и одвише јасно проширује — једном за свагда решила судбина турског господства.

Докле је био на управи као председник Дворског Ратног Савета и докле је његов савет на царском двору одлучивао, дотле се могло приметити, да се послови крећу у једном извесном правцу, и ако је било сметњи и препрека и одвише. Но чим је принц Јевђеније, који није могао свугде и на сваком месту бити и који је уз то почео и старети и поболевати, своју пажњу морао обраћати и на другу страну и чим је почео напуштати терен, на коме се дотле искључно кретао, послови су у новоослобођеним земљама пошли на горе, те о реализовању Јевђенијева програма није могло бити више ни помена.

Тако је то било са политичком организацијом земље, па је тако било и са уређењем Београда.

Сви почетни радови око подизања, насељавања и улепшавања вароши и око организације општинских власти у њој као и сви покушаји да се у Београду створи центар за саобраћај и за трговину са истоком, потицали су од овога човека. Историја тадашњег Београда тесно је скопчана са историјом његова службена рада на челу Дворског Ратног Савета. Сви пројекти и планови из онога доба, којима се смерало, да се на утоку Саве и Дунава створи не само јака тврђава, него и модерна трговачка варош, или су постали његовом сопственом иницијативом или су добили његов пристанак. Бечки Ратни Архив је препуњен принчевим актима и писмима, која се сва односе на Београд и на Србију. Он је водио бригу о свему, о чему само може водити бригу човек тако уман и племенит као што је био Јевђеније, који је у овој вароши гледао чедо своје ратничке среће, па је томе чеду посветио право очинско старање. Његова брига, да му се наредбе тачно извршују, његова озбиљна срдња, кад би до њега допирали гласови о каквој извршеној неправди од стране војничких или цивилних управљача, његова борба са католичком поповштином, која је била спремна да поплави Београд и Србију и да нарочито у престоници српској створи центар за своју пропаганду, па најпосле и његово живо интересовање за српски елеменат у Београду, коме је ваздан био наклоњен и коме је притицао у помоћ колико год је *могао* и колико год је *смео*,[2])

[1]) Kriegsgeschichtliche Abteilung des K. u. K. Kriegsarchivs. *Der Türkenkrieg 1716—1718.* Feldzug 1717—1718. XVII. Band. Wien 1891. C. Gerold's Sohn. Кореспонденција принца Јевђенија са царем Карлом VI. и *Arneth,* Ritter von, Prinz Eugen von Savoyen. стр. 454. Извештај принца Јевђенија цару Карлу VI. Принц Јевђеније озбиљно је мислио да Београд претвори у најјачу тврђаву и да у њему створи средиште трговине и саобраћаја са истоком и да га начини највећом вароши у тим крајевима „која би с поносом могла носити назив престонице истока, а која би по положају и утврђењу свом могла бити прави бранич хришћанству“.

[2]) Када је год. 1731. год. митрополит Београдски и Карловачки Вићентије Јовановић са народном депутацијом био у Бечу да моли да влада тргне декларације од год. 1727. и 1730. са којима народ није био задовољан и да цар потврди старе привилегије, депутација је у два маха излазила пред принца Јевђенија, који се у то доба није више бавио искључно српским стварима. Ево шта се о томе вели у протоколу из онога доба: „Били су код принципа (Јевђенија) који их је лепо дочекао и молили су, да им се створи свршe. Кнез им је обећао да ће гледати да се свршe“. На другом месту, много доцније, опет се прича ово: „принц Јевђеније Савојски, јамачно на поновљене молбе митрополитове, обећавао је у писму, писаном му 6. јуна 1733. да ће учинити за српски народ што год узможе, докле он остане веран, и позивао је митрополита да пошље представку

Бела Чикош — Одисеј убија Пенелопине просиоце

несумњиви су знаци, по којима се може оценити утицај Јевђенијев на обновљење и даље развијање Београда, на организацију његове управе и на уређење општинских власти у *немачкој* и *српској* вароши.

* * *

Већ у извештају који је принц Јевђеније из Земунског војног логора 27. августа 1717. поднео цару, помиње се име ђенерала, а доцнијег фелдмаршаллајтнанта грофа *О' Двијера*[3]). Принц, који је овога ђенерала ценио не само као храбра војника, него и као добра организатора, озбиљно је мислио да баш њему повери команду над Београдом. Већ ускоро после овог принчева извештаја саопштава се 3. септембра исте год. из логора у Земуну Дворском Ратном Савету „да је врховни командант принц Јевђеније Савојски извршио именовање ђенерала О'Двијера за привременог заповедника Београдске вароши и тврђаве," па се нарочито напомиње како је О'Двијер веома вредан и способан официр и како је прека потреба настала, да се варош очисти од гада, који у њој трује ваздух, и да се једном отпочне са рушењем старих и нездравих турских кућа и подизањем нових зграда у вароши и у предграђима, како би се и војска и народ имали где склонити"[4]).

Ђенерал О'Двијер доиста је одговорио задатку, који му беше поверен. Колико је овај официр доцније, по одласку Јевђенијеву својим некоректним поступцима и својим самовољним понашањем изазивао незадовољство не само народа него и цивилних власти, толико је био у почетку своје нове службе вредан и исправан, тако, да је варош за кратко време била очишћена од нечистоће, те се могло приступити рушењу старих неподесних турских кућа нарочито за војну употребу. Посао није био лак, нарочито кад се узме у обзир, да је у вароши требало сместити 13 батаљона. За оправку фортификација беше Дворски Ратни Савет 1717. год. одредио 30.000 фор., а с пролећа 1718. год. даљих 15.000 фор. Зидари и радници долазили су из Беча и Будима, а потребан материјал је набављан из оближњих градова. Најпре је оправљена тврђава, у којој је пре свега ваљало затворити ону велику брешу, која беше заостала иза рата, а која је старој тврђави давала изглед развалине. Тек за тим је ђенерал О'Двијер, држећи се строго упутстава принца Јевђенија, приступио оправци утврђења, која се још од рата нахођаху које на ратном острву, које на левој обали савској близу самога ушћа а преко пута од савске вароши.[5])

У исто време добио је директор инжињерије de Baiffe налог да изради план за рестаурацију тврђаве и варошких утврђења. Он га је начинио, али се није по њему ништа радило, јер није било пара. Дворска камара, која уопште није била издашне руке, тражила је да се овај посао одгоди, изговарајући се привременим стањем. За то је О'Двијер горњи град утврдио оволико колико је могао, а почетком 1718. год. приступио грађењу провизорних шанчева око Београдских предграђа.

Дунавска и савска ћуприја, које је ветар почетком октобра био разорио, постављене су опет, али ближе граду. Но и ове ћуприје нису биле боље среће, јер је и њих ветар разнео. Тад се до пролећа одустало од

ако има какву о слављењу празника Дворском Ратном Савету, те ће се он заузети". Види: *Милутин Јакшић*: О Вићентију Јовановићу у Н. Саду, Штампарија ср. књижаре Браће М. Поповића 1900.

[3]) Kriegsgeschichtliche Abteilung des K. u. K. Kriegsarchivs и т. д. Uber die beabsichtigte Ernennung des Generalfeldwachtmeisters Grafen O'Dwyer zum interimistischen Commandanten von Belgrad.

[4]) H. K. R. 1717. сент. 138. Exp.

[5]) Kriegsgeschichtliche Abteilung etc. Feldzg 1717—1718 и т. д.

грађења нових мостова; понтони, који су остали неповређени, довезени су у зимско пристаниште, а саобраћај је обављан скелама, које су довезене из Беча и Будима.

Ђенерал О'Двијер тада намераваше да преко Саве и Дунава подигне сталне ћуприје на стубовима од солидног материјала, па је наредио да се чине нужни огледи. Али сви ови покушаји остадоше без успеха. Староседеоци Срби, међу којима је било и стараца од 90 година, тврђаху, да су и Турци то исто покушавали, али да нису ништа могли учинити, јер нису за то имали ни потребно дрво ни потребне алате[6]).

Зато се доцније постави сасвим нова понтонска ћуприја, којој је била задаћа, да одржава саобраћај између Београда и Земуна. Она се налажаше на Сави испод тако зване Варадинске Капије (пред данашњом царинарницом а између ове и старе Хаџи Томине куће). На левој савској обали бејаше тако звано савско градско утврђење, које је овој новој ћуприји у исто доба служило као мостобран. Стари мост заједно са старим понтонима уступљени су српској вароши на употребу.[7])

Тако је О'Двијер за кратко време успео да на брзу руку оправи утврђења и варош да раскрчи. Тврђава и варош налажаху се с пролећа 1718. год. у тако повољном стању, да се једва могло на њима приметити да је још пре неколико месеци на том месту беснео рат. Скупоћа је у то доба била велика, а уз то беше с пролећа надошла и вода, која је била поплавила доњу дунавску варош и доњи град, али је за то ипак у вароши међу становништвом и посадом одржан најбољи ред, тако, да је ђенерал каваљерије *граф Мерси*, који је с пролећа пролазио кроз Београд и том приликом разгледао варош и њезина утврђења, принцу Јевђенију могао рапортирати: „како је био задовољан оним што је видео, како ће се његова Светлост лично и сама уверити о томе и како ће бити изненађена кад буде видела шта је све у Београду за кратко време урађено".[8])

Принц Јевђеније беше већ тада, као што се из Мерсијева извештаја види, примио у своје руке управу Дворског Ратног Савета у Бечу. Но и ако је као шеф војничке управе и као први саветник и конференцијални министар имао пуне руке посла, он је за то ипак пратио са највећим интересовањем све што се у Србији, а нарочито у Београду догађа и лично је наређивао све, штогод би се нарочито односило на српску престоницу.[9])

Пре свега је ваљало увећати становништво у Београду, које је још једнако било малобројно и сиромашно. По једноме рапорту тадашње привремене управе принцу Јевђенију било је у новембру 1717. у дунавској вароши у Београду одраслих мушких становника: 333 Немца, 29 Јермена, 39 Срба, 11 Мађара, 13 немачких Јевреја и 34 турска Јевреjина, дакле свега 459. Децембра месеца овај се број чак и смањио, тако, да је било крајем 1717. у дунавској вароши само 355 мушких становника, дакле $22^1/_3$ процента мање но у месецу новембру. Српска или савска варош бројила је у исто време само 465 становника[10]).

Док се још бавио у Београду и у Земуну, принц Јевђеније је настојавао да се избегли српски народ опет врати кући, а нарочито му беше стало до тога, да се српско становништво у Београду, које се за време рата беше разбегло или је служило у царској војсци, опет прикупи. У том циљу он је одмах после освојења Београда тражио да му се пошље из Беча повећа количина патената за избегли народ, који је ваљало формално ставити под царску заштиту[11]).

Сада пак, он је из Беча наређивао, да се све могуће учини да се број становника повећа, па је за то допустио да се Београдским грађанима замени кулучење при копању шанчева омањом дажбином, а да се место уроћеника употребе за овај посао надничари радници из Беча и Будима[12]).

Сем тога, он је, ради тачнијег обављања политичке администрације, настојао код Дворске Камаре, те је ова предложила цару да се постави комисија за уређење финансијске администрације у Београду (такозвани Oeconomicum), у којој би имао бити и камерални саветник Августин фон Брозамер. Ова је комисија стигла у Београд у месецу октобру и одмах је примила своју дужност, о чему под 22. окт. 1717. извештава сам Брозамер, јављајући да је са камералним чиновницима Капером и Хелблингом стигао на место свога опредељења, путујући из Беча до Београда, због рђавог времена, од 3. до 21. октобра[13]).

Ово су, слободно се може казати, први почетци политичке администрације у Београду. Односи ових ка-

[6]) Из дотичног извештаја види се да је граф О'Двијер лично разговарао са многим старијим становницима из српске вароши, који су били сведоци првога освојења Београда под курфирстом баварским Максимилијаном Емануjилом 1688. Њихова мишљења о немогућности грађења сталне ћуприје, нарочито због тога, што се не може набавити у српским крајевима потребно дрво, морала су учинити известан утисак на ђенерала, јер је после тога одустао од своје намере.

[7]) H. K. R. 1723. априла P. E. F. 272.

[8]) Kriegsgeschichtliche Abteilung d. K. u. K. Kriegsarchivs Belgrad 1717—1718. и т. д.

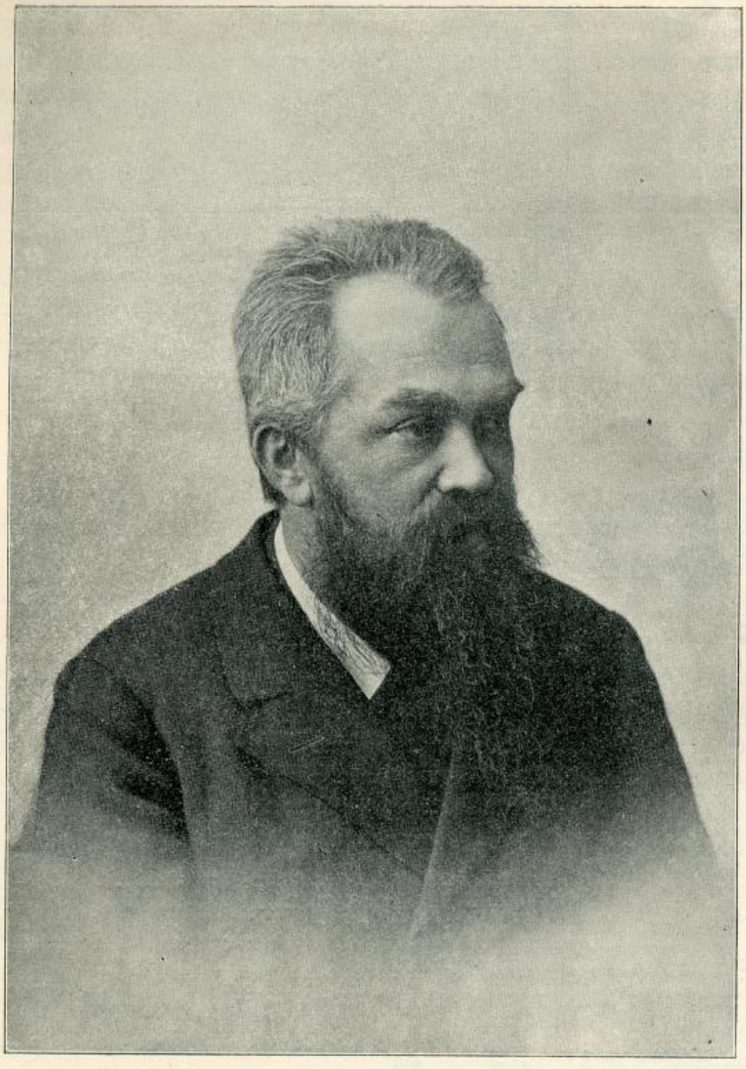
[9]) Принц Јевђеније био је, осим у службеној, и у приватној преписци са Београдом, као што се о томе свако може уверити из архива. Колико је он ценио Србе војнике, нарочито ако су били храбри и ако су њему или цару учинили какве услуге, о томе има доказа у његовој кореспонденцији с царем, у којој сваки час помиње и препоручује српске официре и међу њима нарочито оберкапетана Вука Исаковића и капетана Тодора (Capitän Todor). О овоме каже у једном извештају за време рата да се одликује колико храброшћу толико и необичном памећу и способношћу. Имају у архиву концепти писама, које је принц овоме официру писао као одговор на његова писма у којима се овај жали на своје старешине, који су га кажњавали. Овај *капетан Тодор* (Продановић), ма колико да је био храбар, био је доцније велики силеција и глобација, па је, ослањајући се ваљда на протекцију принчеву, чинио велике изгреде са којих је био омрзнут не само у чиновништву, него и у народу.

[10]) R. F. A. 28. јула 1718.

[11]) H. K. R. августа 1717—415. Exp.

[12]) R. F. A. 28. јула 1718. Немачки грађани жале се доцније како нису ослобођени кулучења па траже да се кулук и њима опрости као што је случај са грађанима српске вароши који не морају копати у недељне и празничне дане.

[13]) R F. A. Fasc. 15573. „Serbien".

Антон Ашкерц, словеначки песник

мералних чиновника према војном команданту нису били још ни у колико утврђени, и ако су они имали своје нарочите инструкције од Дворске Камаре, које су се, међутим, често пута разилазиле са упутствима, што их је добијао командант од Дворског Ратног Савета. Није дакле чудо, што су се већ у оно доба, кад се још није ни мислило на дефинитивну управу, јављале размирице између цивилних чиновника и војне власти.

Али све ово још не значи, да је администрација била спроведена и учвршћена, па није могло бити ни организованих општина, и ако се у актима често пута помињу старешине било дунавске било савске вароши, и ако се тада већ јављају захтеви и жеље час становника немачке, час опет српске вароши.

Штогод се у ово доба радило, имало је карактер привремености. Још су наредбе Београдског команданта, које су понајвише наплазиле на одобрење Дворског Ратног Савета, важиле као правила, којима су се морали покоравати и грађани и свештеници и камерални чиновници.

Насељавање вароши није ишло као што се принц Јевђеније надао, и ако су турске куће и турски плаћеви у дунавској вароши давани буд зашто, а често пута чак и бадава. Већина немачког становништва, које је заузело куће у турској вароши, регрутовало се из оне масе изслужених војника, што су отпуштени из царске војске, и из редова оних трговчића и маркетендера, што су још из Варадина и Темишвара са својим породицама пратили царску војску. Све је то још била сама сиротиња и голотиња, која је хтела у Београду на лак начин да се окући и да доцније стече и имање. Газда̂, имућнијих подузимача и фабриканата онда још није било; једва ако се нашао међу њима по који либерант или по који занатлија.

У самоме Београду било је сем тога Јевреја, који су иза Турака остали, а који су живели у нарочитој улици и имали своју синагогу. Разуме се, да су ови турски Јевреји одмах тражили да им се допусти трговање, као што је то био случај и под Турцима[14]).

Једино су Срби, и у овом прелазном добу, били трговци, занатлије, лађари и рибари. Они су, и ако их је било бројем мало, и ако су још били танкога имања према осталим насељеним елементима у немачкој вароши, сачињавали компактну масу, која је била заузела један мали део ушанчене вароши и сав савски крај изван бедема у коме су одмах почели подизати своје куће на згаришитима старог српског предграђа, које је за време рата изгорело.

Али је поред свега тога становништво још било измешано. У утврђеној вароши било је Срба у оном крају око Варош-капије и око садашње Саборне Цркве, а у главној чаршији и у српској вароши било је Јермена и Грка.[15]) Праве разлике тада још није било међу становницима, и ако је војна управа, придржавајући се упутстава из Беча, одмах из почетка почела одвајати једне од других, и ако се већ почело на то пазити да се не би који Србин настанио у дунавском крају, који, као да је већ онда био резервисан само за владајући народ, — за Немце.

Врло је интересантна жалба, коју је у име становника Дунавске вароши предао у Бечу, месеца фебруара 1718. год., судија (Stadtrichter) немачке вароши Штадлер. У овој жалби, коју је поменути варошки судија лично поднео цару и Дворској Камари, каже се између осталога: како су становници немачке вароши, који су се на позив саветника Брозамера настанили у дунавској вароши, изложени разним неприликама и гоњењима, нарочито од стране војне власти и како се морају задовољавати са најгорим кућама, докле се највеће и најсолидније куће

[14]) R. F. A, Fasc. 15573. „Serbien".

[15]) Одмах у самом почетку јавља се у београдских Грка тежња за сепарацијом од Срба. Тако н. пр. доставља децембра месеца ђенерал барон Бате (Battee) један меморандум Београдских Грка, у коме ови траже, да се, односно плаћања њихова контингента, као и у свему осталом, одвоје од Срба. H. K. R. децембра 1826. Pr. Exp.

узимају на употребу војске. Даље се туже, како им је војна власт одузела дрва и како их тера да копају шанчеве, како их без осуде глоби и кажњава и како је чак и њихову старешини Штадлеру припретила затвором. Они за то криве команданта ђенерала графа О'Двијера, који се према њима дахијски понаша и који допушта да официри и војници могу чинити све могуће изгреде и сва могућа насиља.[16])

И ако је можда много штошта у овој жалби и претерано, за то се она ипак може сматрати као илустрација самовоље, која је тада још владала у Београду, и као доказ несређености стања за време провизорне војничке управе.

Према томе, Београд у то доба није био, нити је могао бити уређен као што треба. У њему је било стање мање више хаотично. Привременост се огледала у свему па и у друштвеном погледу. Друштвеног живота у опште није могло бити у месту, у коме још ништа не бејаше стално и у коме старешинство још једнако бејаше бесправно. Само је војска оживљавала варош, само се она користила њоме. Војска је тада још била све и сва и давала је Београду физијономију — великог утврђеног логора. Промена у овом и у свему осталом тек је могла наступити после закључења Пожаревачког Мира. Ова је промена доиста и наступила у току 1718. год., а са њоме и дефинитивна организација Србије и Београда.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

* * *

Пуст и празан живот неосетно мили.
Нит ме жеље блаже нит ме јади гуше,
Твој ће лик лагано, тихо да ишчили
Из мог срца хладног и заспале душе.

За нова прегнућа проће младост рана,
А спомени бледе за сновима палим.
Смејем се на пустом згаришту обмана,
Нит умем да волим, нит' умем да жалим.

За тебе сам знао као ведро дете
Што је знало само за мајчино крило.
Изгубићу с тобом свест о свему оном
Што је још честито и поштено било.

Не враћај ме више с пута искушења.
Душа што ни себе не може да штује
Открије ти лажне илузије свега,
Сурова истина тебе ће да трује.

Влад. Станимировић

„Убиј ме!..“

— Х. Товоте —

Она је стајала на балкону украшеном цвећем и непрестано је гледала у даљину. Али тамо, у најживљој улици, поред толиких трамваја, фијакера, натоварених кола, она ипак није могла видети екипаж свога мужа, на коме је требало да дође из фабрике на ручак.

Она је, за последњу четврт часа, можда двадесет пута вадила свој мали часовник и сваки час приносила руку слепим очима, где је осећала као неки бол који је тиштао. Махинално је превлачила прстима по челу и по врелим очним капцима, као да је хтела да се хипнотише.

— Не, то није ништа, треба се умирити и чекати. — Све њене мисли, сва њена трзања, не могу да јој кажу шта да ради.

Да јој је сад у руци морфијум! Тек је данас појмила, како се може прибећи таквим средствима! Али то

[16]) R. F. A. 28. јула 1718. Дворска Камара захтевала је од својих чиновника у Београду, да јој поднесу извештај о истинитости ове жалбе. Камерални чиновници Јован Јаков Терлихскрон и Август Хелблинг одазвали су се захтеву своје претпостављене власти 31. децембра 1718. и потврдили су све наводе немачких становника, додајући, да је у становништву незадовољство још веће од како се дознало да је ђенерал О'Двијер постављен за дефинитивног команданта Београда. Ово је била у осталом последица закључења Пожаревачког Мира, јер је сада ваљало провизорне власти утврдити. Тужбама против О'Двијера није било краја, али изгледа да је овога официра узимао у заштиту Дворски Ратни Савет и да се услед тога појавила прва већа размирица између Дворске Камаре и Дворског Ратног Савета. О'Двијер је остао на своме месту чак и после именовања новога гувернера и председника српске администрације, принца Александра Виртембершког. Тек по доласку овога стављен је О'Двијер под истрагу, која, међутим, није имала никаквог резултата. Види о томе Staatsarchiv Hungarica 1717.—1719.

Словеначка сеоска соба у Страхлову

би била плашња, малодушност! Не, њој не остаје ништа друго, него када је он упита: шта јој је? када он дозна откуда се вратила мало час, — да му каже праву истину, па ма тим признањем разорила свој живот. — Боље је сад, него да се целог живота мучи и да лаже.

Врати се у трпезарију. Погледа постављени сто, доведе га у ред, метну руку на столичин наслон, на којој ће кроз који час седети њен муж. До његове је столице данас и Кетина столица, којој је допуштено да двапут недељно руча са родитељима без дадиље.

Зашто се баш данас десило?! Не, данас неће никако ни да седа за сто. Јер чим је муж погледа, дознаће све. Да, он треба само да је погледа у очи.

Приђе огледалу, али ништа необично не примети на своме лицу. Само лаку бледоћу, а очи су јој изгледале веће, немирније.

Када се враћала, од једном се уплашено заустави, јер је почела да мисли о нечем другом. За тим је срела познаницу, с којом је морала ћеретати, смејати се, као да ништа није било, и као да се ништа није десило. Како је то било чудновато, и како се није слагало с мучењем, очајањем, кајањем и у опште са свима оним непојмљивим осећањима која у романима преживљују јунаци у часовима што долазе после догађаја. — Па и њом је немир овладао тек онда када је почела да очекује мужа. Њена узбуђена фантазија почела је да јој црта сцену, која ће се десити. Још никако није могла да се реши: да ли да одмах исприча све или ће имати толико снаге, да преседи са дететом за ручком и тек тада, пошто се од страха и узбуђења и не дотакне јела и устане, тек тада да приступи томе тешком објашњењу.

Кад је дошла кући чинило јој се, да неће моћи издржати погледе невиних очију свога детета. Али већ у предсобљу Кета јој је радосно истрчала у сусрет. Она клекну пред дететом, мале руке снажно је загрлише; грло јој се некако грчевито стеже, учини јој се да ће одмах заплакати. Али у том се тренутку сети — да је пре неколико дана видела такву исту сцену у некој француској мелодрами. Шта, зар да је копира?! Она се умири и одмах, без икакве гриже савести, пољуби дете и поче с њим ћеретати. Осећала се тако срећна, тако задовољна, притискујући на своје груди ту плаву главу. И као што је имала обичај, узе дете у наручја и унесе га у гостинску собу. Ту, у њој, притискујући образом нежно лишце детиње, огледала се у великом огледалу, сећала се и с ужасом гледала себе; за тим је опет љубила и играла се са Кетом као да је хтела да јој дете заштити и спасе њена осећања.

Кад би јој муж скоро дошао, било би јој тако незгодно, непријатно. Они ништа једно од другог нису тајили! Шта више: он ју је неколико пута дирао за Франца Ајлерта. И ма да ју је то бунило, узнемиравало, она у почетку није хтела да призна, али најзад је признала: да јој се он заиста допада, чак веома допада. А њен муж на њено уверавање, које је тако увредило његово самољубље, припрети јој прстом, шалећи се, али одмах весело додаде: ја се само шалим, ја врло добро познајем своју Лену. Она се на то само насмејала, а у себи је помислила: „Не би требало да муж толико верује својој жени!“ Ето, то је и био почетак свега. И она је дуго, замишљајући да је то невина, кокетна шала, коју може прекинути кад год хоће, изгледала збуњена у своме јаду. Никада није знала, шта значи радити самостално, а није имала с ким да се посаветује, од кога да затражи помоћи. Била је остављена самој себи и, не водећи рачуна, ишла је право у сусрет опасности. И заиста, данас се десило оно што је морало бити.

Она опет изиђе на балкон. Кад чу зврјање екипажа, који се приближавао, уплаши се, задрхта и врати се у собу. Чинило јој се да ће пасти у несвест, али се уздржа и с неким суровим решењем спреми се да саслуша његова укорна питања и да му одговори. „Обманула сам те, немам више права да носим твоје име, недостојна сам тога — убиј ме!...“

Отворише се спољна врата. Служавка му скиде капут. Пошто није имала стрпљења да га дочека у соби, она му пође у сусрет. Срете га у полутамном предсобљу. Он је врло журио. Махинално је загрли и пољуби, пре него што је ма што могла рећи, и брзо отвори врата свога кабинета.

— Не замери, сад ћу доћи; само да напишем неколико речи. — Ана, будите готови да однесете писмо на пошту. — Како је данас Кета? — Не, ти ме ни мало не узнемираваш, молим те остани, само један час и готов сам.

Он узе перо и седе за сто, а рука му је брзо прелазила преко хартије. Она је стајала насред собе и зачуђено га гледала, њега, задубљеног у важно писмо, који је још ни једном није погледао.

— Кети је данас јамачно добро? Кашаљ се није појачао? — Но, то је дивно, врло добро! — „Поштујући вас и свагда услужан....“ Ето, готов сам. Дакле, Ана, однесите одмах на пошту. — Па, мило дете, сад сам ти на расположењу. Ти си јутрос излазила, видео те Белинг кад си стајала пред Герсоновим дућаном.

Срце јој силно закуца: ето сад одмах, овог часа, почеће се! Али он поче опширно да прича дугу историју свога друга Белинга. Она га није саслушала, стајала је збуњена, не могавши наћи ни једну мисао у својој глави, ни једну реч. Он се од једном заустави пред њом, узе је за подбрадак, подиже јој главу и рече:

— Ти си данас нешто бледа, да ниси болесна? — Али ништа, проћи ће. Но, шта сам хтео рећи...

У том Кета утрча у трпезарију и он сву пажњу обрати њој.

Седоше за сто. Он је непрестано говорио. Њој је било тешко, хтела је да викне: „Престани! Зар ти ништа не осећаш и не разумеш, шта је са мном? Зар не знаш шта се десило? Зар ти ништа не видиш, баш ништа? Зар сте ви мушки тако слепи, да ништа не сумњате?“

И догод је махинално превртала кашику по тањиру са супом, само да би видели да ништа не једе, она није престајала задавати себи питања: „Зар заиста нема ничега приметног, зар у изразу лица нема ничега што би ме могло издати, открити све? Шта, зар се не познају ни трагови толиких горких суза?!“

Чудновато, ако је часна и поштена, не би требало да осећа ни кајање, ни понижење, а камо ли нервозно раздражење, нестрпљење и незадовољство гледајући брбљива мужа, који се тако мирно, тако добродушно шали са дететом.

Она је пила вина чашу за чашом, док јој се нису образи зацрвенели и тада је осетила неко олакшање, неко уверење у себе. Учини јој се, да чак осећа како у унутрашњости расте и одједанпут јој са свим неочекивано постаде јасно, да је тог часа постала друга, да је јача од тог доброга човека, свога мужа, који ништа не сумња. — Не, зар су мушки толико глупи! И она се нехотице насмеја.

Он примети њен осмејак, весело јој махну главом и пружи јој своју чашу да се куцну.

— И ја, и ја! — повика девојчица, пружајући своју чашицу.

Обоје се куцнуше с њом. Сад је осећала глад. Извади у тањир парченце неке дивљачи и поче га јести с великим задовољством. О, како је било укусно, врло укусно! Сад је потпуно овладала собом. Она је од данас престала бити она пређашња добродушна буржоаска домаћица и жена, и заиста чинило јој се да је сад куд и камо интересантнија. Данас, пре ручка, гледала је у себи жену палу, пропалу, а сад јој се чинило да је победила, да је сада већа у својим очима. Заиста, пређе је мислила да ће је тај поступак жигосати и да ће сваки, чим је погледа, видети тај жиг кривице — али то је била све сама лаж, гатка, измишљена само да уплаши њено дете.... Не, ништа није било!

Она устаде да узме нож за Кету. Кад је прелазила поред мужа, он је заустави и, гледајући је пажљиво у очи, рече:

— Је л' ти сад боље?

— О, јесте, сад је све прошло.

И стојећи пред њим, она је приметила на његовој већ седој глави прамен који је стрчао у висину и махинално га поглади руком; прсти јој нехотице склизну на његово чело и од једном јој сину чудновата, пакосна мисао, коју никако није могла да одагна.

Она задрхта. Лак, ироничан осмејак пређе јој преко усана. Муж је с таким чуђењем погледа, да се није могла уздржати од смеја.

— Ти си, чини ми се, одлично расположена? — рече он.

Она поћута тренут-два, по одобри главом.

— Збиља, погледај!

Он извади из бележника билету.

— Видиш ли, мислио сам на тебе и узео сам данас ложу. Вјелмер ће ићи с нама, а покушао сам да говорим кроз телефон и са Ајлертом.

Он се саже да подигне салвет који беше пао и не виде како је она сва уздрхтала и отишла од њега.

— Јамачно није био код куће и ма да сам казао послузи, да га о томе извести, ипак неће бити рђаво да ти, пошто ја после ручка легнем, још једном проговориш с њим.

Шта? Она да говори с њим; да звони, да га зове на телефон — кад је тек неколико часова прошло како је она... Све јој је то брзо прошло кроз главу и једва се савлада, да то не искаже гласно.

— Наравно, настави муж: ако ти немаш ништа против тога, што ће Ајлерт бити с нама у позоришту. У осталом, ја знам да ти волиш његово друштво.

— Да, — одговори она махинално и окрете се своме месту.

Служавка донесе кафу.

— Знаш шта, нека он дође раније, ти још можеш и проћеретати с њим пре позоришта, а за тим ћемо сви заједно поћи. Пристајеш?

— Да.

И она потону у своје мисли.

Девојчицу одведе дадиља. Муж с цигаром у устима удобно се намести на постељу. Она стаде крај прозора узрујана, трзајући се сваки час. Некакво смешано осећање злобе и презрења расло је у њој, обузимало је сву и вукло је да викне: „Шта, зар ти ништа не видиш, зар си ти тако слеп, зар не осећаш, да сам ја са свим друга, да сам....?“ Ах, наштo све те мисли и трзања, кад он ништа не сумња, не мисли. Она се окрете. Наслонивши главу на постељни наслон, држећи у руци цигару, која се још пушила, он је спавао, да, спавао је — могао је да спава! То ју је тако поразило, изненадило, да је пришла постељи, пажљиво му извукла цигару из руке и дуго га мирно гледала с осећањем некакве надмоћности. Првобитна жалост, презрење саме себе, очајање, кајање, све је то ишчезло, прошло, загушено уверењем самољубљем и горким признањем, што он

Сретко Маголић

На Љубљаници

тако мало обраћа пажњу на њен унутрашњи живот, што се тако индиферентно, тако самопоуздано понаша према њој.

И осмехнувши се оним презривим осмејком, како то само могу да учине жене које су уврђене до дна душе, она лагано, злобно, ироничним тоном прошапута: „Убиј ме!“

Заиста и требало је да се смеје самој себи, јер чему је била сва њена занесеност? Грозна трагедија, које се она тако плашила, претворила се у весели водвиљ са сатиричним свршетком.

Још један тужно подругљиви поглед на мужа, који је јако ркао и она лагано пође телефону. И једва мичући уснама, које се још нису биле охладиле од оних пољубаца, пољубаца другога човека, припремајући се понови: „Мој вас муж моли, да идете с нама у позориште.“ „Мој вас муж пита, ако бисте хтели....“

Она дубоко уздахну и прво нерешљиво а за тим одлучно и јако окрете ручицу телефона — тако је хтео њен муж — и узевши полако, дрхтавим прстима телефонску трубу, јако и разговетно рече:

— Молим, дајте ми број 1627. Франц Ајлерт!

Прев. А. П.

Без мотива

О, ових дана, кад нас слабо слуша
И Бог, и нада, и разум очајан;
О, ових дана, кад се запенуша
Дубином душе гнев скривен и тајан;

Када нам опет, као у сну мучном,
Загрли Беда велика и жива,
А болно срце у трзању жучном
Процвили страшном песмом без мотива,

О, у те дане да ми се пренети
У обасјане, егзотичне крајe,
Предео далек, где ће ме узети
Природа добра, с душом мојом, да је

Ко стара мајка утеши, уљуља
У сетној песми мога завичаја,
Тамо, далеко од заразна муља
Живота нашег, испод тропског сјаја

Сунца што буди на покрет и наду,
Животом блешти, и грије, и пече.
Ту бих, под старим дрветом, у хладу,
Дочеко мирно и дубоко вече,

Заборавио прошли живот кужан.
С факирском вером дочекао тў бих
Сан дубок, вечан, и жељен, и нужан,
Сâм, лишен свију доживљаја грубих.

Награду целу добио бих, тада,
За цветно доба својих идеала
И јесен њину у понору јада;
За дугу борбу у животу зала;

За слом идеја и неуспех вере,
Отрован мозак и срце прозукло,
Срам сиромаштва што га немар пере
И, некад силно, уздање умукло.

Јер јужне звезде, чини ми се, сјају
Ко над судбом ми њене очи што су;
Јер природа ће у том страном крају
Можда на њену мирисати косу;

Јер дане ове свршити ми треба
С представом живом сна младости моје;
Јер Бог нам шаље утеху са неба,
Кад света овог потамне нам боје.

Сима Пандуровић

У Средњим Родопима

— Путописне белешке од Пловдива до Чепелара —

Уочи поласка за Чепеларе мој колега беше најмио три мазге које су једино саобраћајно средство за овај брдовити крај. Те вечери остадосмо са познаницима до поноћи, а сутра дан могли смо тек око два сата после подне да се кренемо, јер мој колега мораде да набави све намирнице које му за недељу-две дана требају. Скоро сву зелен и друго што за кућу треба, набављају становници Родопа из Пловдива или из других градова који су у равници.

Око два сата после подне натоварисмо једну мазгу пртљагом и другим стварима, а друге две опремисмо за јахање. Кириџијама рекосмо, те изведоше све три мазге ван града, а ми пођосмо за њима. Ту „серхатлије коње појахаше“ и ту се опростисмо са Пловдивом. Врућина

Девојка из Чепелара

беше тако велика да мозак проври, а прашина да се излуди. Упутисмо се преким путем преко поља и ливада за село Марково. Наш караван изгледао је овако: један од кирицијa, Чепеларац — Помак, водио је за улар натоварену мазгу са стварима, па онда мој колега на мазги, а за њим ја такође на мазги; други кирицијa њаше са стране. После путовања од једнога сата одјахасмо да се одморимо у ладу украј једне мале рочице која се слива са Родопских висија, а која беше у ово доба дана препуна бивола. Натоварену мазгу кирицијe одмах растоваришe и све се три стадоше слатко ваљати не водећи рачуна о самару на леђима. После одмора од пола сата продужисмо пут и убрзо нанђосмо на оризиште (огроман простор засађен пиринцом) и на ваду чијим коритом тецијаше јака планинска вода за наводњавање. Потерасмо мазге да пређу преко воде, али ни једна не хтеде загазити. Кирицијe их тукоше узалуд, док најзад, после дугог гоњења и батинања, скочи прва у воду. Ми се запрепастисмо видећи да је вода мазги до трбуха и одмах сиђосмо да потражимо мостић који ниже нас беше. И остале две мазге беху нагнате да прегазе воду.

Кад споменух оризиште, није згорег да кажем још што о њему.

Долином Маричином сеје се много пиринца. Пространа поља, згруписане њиве, подељене су на четвртасте правилне мање алеје на којима је засејан пиринац. Нивелација тих оризишта тако је удешена да се велики потоци и читаве реке, које се са Родопа у Маричину долину сливају, употребљавају за наводњавање тих оризишта. По двадесет до тридесет људи ради сваки дан око наводњавања оризишта, јер оном огромном количином воде ваља управљати тако да буде сваки крај довољно натопљен, и да се алеје не поткопају. Вадом тече толика количина колику виђамо код највећих воденичних текућица.

Кад пређосмо воду, појахасмо и до села Маркова не силажасмо, а то је читав сат. Сав тај раван простор засађен је лозом. — То су виногради Марковачки и Плодивски. Виногради, како видех, не беху филоксером заражени, али доцније чух да је и у тим крајевима завладала.

Путем до Маркова, а и даље, сретасмо у гомилама сељаке хришћане и Помаке који на мазгама гоњаху у Плодив даске и други дрвени материјал на продају. У Марково, које је од Пловдива удаљено $2^1/_2$ до 3 часа, стигосмо око 5 сахата. Марково је у самом подножју последњих Родопских огранака и у дивном положају. То је велико село насељено хришћанима и мухамеданцима, Помацима, а својим дивним положајем, зеленилом и свежим ваздухом привлачи Пловдивчане који овде проводе лето. С једне стране Маркова стрмо се уздижу огромни висови Родопа, а с друге стране види се, на својим романтичним каменим могилама, Пловдив. Марица, купајући га, вијуга се даље као змија, док се не изгуби у непрегледној равници. Далеко иза Пловдива и Марице једва се назиру, и то ако је време лепо, висови Балканских Планина — Стара Планина. Куће у Маркову су велике, од камена, у стилу турских конака а ограђене зидом. Богати Пловдивци назидали су овде и своје летњиковце. Да би изглед Маркова још лепши био, уздижу се овде онде још и мунарета као бели цветићи из зеленога лишћа. Испред кућа на улици седи по неколико була; слатко ћућоре, а деца им се по прашини играју.

У Маркову се мало одморисмо у кафани, па продужисмо пут уз брдо. Стрми, камени, узани пут, с лева стена а с десна амбиз. Такав је почетак нашег пењања на Родопске Висије. Од почетка нашег пењања на те висије па до Чепелара и натраг ја и немам шта друго да описујем до страхоте и лепоте у исти мах. Али ја, човек из равнице, не могах да уживам те лепоте потпуно, јер сва моја пажња беше обраћена на то да се са мазгом не сурвам у какву бездан. Истина, од села Маркова до Хвојна направљен је насип, серпентина, али ми њиме ни тренутка нисмо ишли, пошто наше кирицијe не дају да се губи време, већ иду све преким путем, а то „преким путем“ не бих себи још једном пожелео. Нови насип је готово и зарастао у корову, јер се њиме радо не користе.

Ми се непрестано пењемо а мој колега запалио цигару, спустио обадве ноге на једну страну мазге, везао улар за седло, па тако пуши и ужива гледајући у провалију. С времена на време само довикне: „Колега, колега, пазите Пловдив“. „Видим, видим, колега,“ или „Нека, нека колега“ био би мој одговор и без обртања главе ка Пловдиву, јер се грчевито држим за гриву и седло па сав премирем и гледам како ћу у бездан. Кирицијa мора да води моју мазгу и видим баш му је криво што немам вере у његово „муле,“ кад је то тако паметно живинче. Мољаху ме и уверавaху да се ничега не бојим, да се не држим рукама, да се поверим „мулету“ и да без бриге седим. То је све лепо, али кад ја видех да мазга никако другаче неће да иде већ само ивицом бездани, па још кад погледам испод себе у провалију или изнад себе у горостасно брдо — мени је доста! Да сам знао да ћу таквим путем путовати ја се, признајем, не бих решио ни за какву цену, ма да сам

данас врло весео што сам био срећан да путујем по Родопским Висијама и да у њима проживим читав месец дана и више. Чим бих видео да је пут ужи и опаснији, а ја одмах сиђем с мазге и онда тек бацим поглед на величанствену Маричину долину, на Пловдив и на далеке Балканске планине. Ваздух је приметно хладнији, нестаје врућине. После дужег пењања наиђосмо на висораван одакле посматрасмо величанствене планине распрострте као огромни таласи једна изнад друге, а за леђима нам остаде Пловдив и Марица који постајаху све мањи и мањи. Пред нама су два села: Ново Село и Јаниклој, која су Помацима насељена. Испред тих села беше нешто њива на којима забуљене Помакиње са својим мужевима пословаху. И ако беше крај месеца јуна, куповасмо успут дивних трешања. Још од Маркова за две до три стотине метара пењања појављиваху се борови све чешћи и чешћи а за тим и вите јеле.

Прођосмо села која беху пред нама и ухватисмо се поново гудура. Ми смо се само пели и пели. Пловдив и Марица остајаху све даље и даље. Ваздух је све хладнији, величанствене котлине и брда све већи, мрак све гушћи (баш је био млад месец), пут стрменији, људи у путу све мање, јеле и борови гушћи, а мој страх све већи. Прођосмо поред стражара које пазе на безбедност путника. У њима беху лампе попаљене. Ах, онда видех да је наша изрека „Пређе је пређе, наоколо ближе“ потпуно оправдана. Ништа се не види, ни прст пред очима. Јеле се склониле над нашим главама, те ни светлост звезда не допире до наших очију. Пут узан и тако стрм да мазга мора да ступа са стене на стену. Склопљене јеле над нашим главама стадоше бости у лице, те се морадох повити по мазги. Сишао бих с мазге, али могу ли ићи? Разбио бих се о стене. Али мазга, та паметна животиња, суво је злато за ове крајеве. Људи у овим крајевима, мислим, не би могли ни живети без мазге, јер она им је све, она им је путовођ и хранитељ. Мазга тако паметно ходи, тако поуздано ступа, да доиста ни једном не поклизне, и ако на путу леже огромне стене и плоче. Код тако одличних особина њених губе се и њене три мане, т.ј. што иде само ивицом амбиза, што се радо рита и уједа, и што без икаквог срама, чим стане а згодно је место, одмах легне да се ваља па макар каквим стварима била натоварена. Али њене госе јој ово последње задовољство не ускраћују, већ је на сваком одморку брзо растоваре и пусте да се са самаром до миле воље ваља.

Досадашњи мој страх беше увећан још и страхом од разбојника и дивљих зверова. За прво нисам имао ни мало разлога, јер сам се уверио да нигде нема питомијег света од становника Родопа.

Око 10 сати у вече стигосмо у манастир Бела Црква. Како сам се обрадовао кад јавише кириције да смо код манастира, јер ми ноге беху од зиме готово узете.

Не само манастир, већ и цела околина зове се Бела Црква. Манастир је на једном висоравну опкољен са свију страна непроходном шумом, а само источна страна беше мало отворенија. Храм је посвећен Св. Петру и Павлу. Доста је мали и с поља неугледан. Са две стране опкољен је старим конаком који беше много већи, али је сада порушен, а развалине му се још виде. У храм не могах ући, јер доцкан дођосмо а рано одосмо.

Манастир лежи на висини од 1621 м. над морем, а 1464 м. над Плодивском равницом. Од Пловдива је удаљен 34 км. и служи управо за станицу конаковања путницима који иду из Пловдива за Чепеларе или обратно. Лети је још и место за излет Пловдивцима, који, желећи да избегну несносну врућину, долазе овде и проводе по неколико дана. Овде нема врућине, а вода и ваздух јединствени су (али исто тако и манастирске буве и стенице). Огромна и непроходна борова шума чини те је ваздух на дану особито пријатан због борових испарења. Дивљачи у шуми има много, па чак и медведа. Околина манастира обилује јагодама, малинама, здравцем, а где има ливада, оне су бујне и миришљаве. У околини манастира не успева никакво поврће, те, ако што затреба, мора се из Пловдива донети, а остале намирнице, као сир, масло и млеко, доносе сељани из околних села, те продају гостима који се овде преко лета налазе. Сам манастир, због своје сиромаштине, не може ништа пружити осим, по коме путнику као и нама, најскромнију понуду. Манастир и околина имају црквено-историјски значај, јер некада беше сва околина Беле Цркве окићена манастирима мањега реда, те ово беше као Родопска Света Гора.

До манастира може се колима доћи насипом, који је са северне стране (на којој је страни и Пловдив), а са југоисточне стране ка селу Хвојну иде се само пешице или на мазги (ово последње ретко, јер је веома стрмо). Насип за манастир јесте огранак главнога насипа који је напред споменут и који води до Хвојна.

Конак и двориште манастира врло су запуштени, јер овде борави само један калуђер и мало послуге. Манастир је упућен да се издржава од прилога.

Кад смо стигли у манастир, добисмо једну прљаву собу и још прљавију постељу (сламњача и поњава). Вечерасмо ражена хлеба, сира и млека и то ми пријаше тако као никада дотле. Легосмо, али се од „насјекома“ не могаше спавати, те устадосмо око 4 сата у јутру. У 5 сати почесмо силазити са југоисточне стране ка насипу за Хвојно. Ала то беше дивно јутро! Ми смо над једном дубином од преко хиљаду метара, а том дубином тече Чепеларска Река, а преко ње поново се уздижу огромне планине, једна изнад друге. На истоку тек се помаља сунце мучећи се да пробије маглу која је попала Марицу и њену околину. Цела југоисточна страна је отворена, те представља дивну панораму. Око нас свеж јутарњи ваздух помешан са мирисом здравца, који нас са свију страна опкољаваше. Гдегде су красне ливадице а из даљине одјекују звонцад оваца и лавеж овчарских паса. Ми се непрестано спуштамо и после читавог сата и више сиђосмо на насип. Још мало насипом па се у огромној котлини указује красно село Павловско са својим леним кућама и џамијама и нешто њива и ливада око села. Павловско, и ако је велико село, изгледа да се шћућурило у подножју високих планина с једне и Чепеларске Реке с друге стране. Насип је на висини од неколико стотина метара, па те је страх погледати испод себе, а учиниш ли то, спазићеш у једном теснацу прикљештено село Шејтаново. Шејтаново је дубоко испод нас, а чини ти се да би га руком дохватио. Боже, како ли ти људи живе, како ли излазе из те своје јазбине? Правећи један полукруг око села Павловског, а све високо над њим, могли смо га 2 до $2^1/_2$ сата непрестати посматрати, док најзад не искрсну пред нама и село Хвојно.

Сад смо над Павловским и над Хвојном. Ова два села раздвојена су Чепеларском Реком и нешто уређеним пољем, а са свију страна су висови. Око Хвојна спазих

На Големој Реци у Чепелару

засејан кукуруз, јер ни до Хвојна ни после Хвојна нема кукуруза. Ту настаде силажење ка Хвојну што је трајало добро полч сата. Све смо трчали на ниже и то наравно опет „преким путем“ и ако беше врло стрмо, само да што пре стигнемо у село, јер бејасмо веома гладни.

Село Хвојно лежи на коси брега којим силажасмо а куће су му веома збијене. У селу је лепа школа и црква, а таква је и џамија. Куће су као и свугде у Родопима: од камена и каменим плочама покривене. У Хвојну је и седиште пограничне страже и царинаре.

У кафани добисмо само сира и ражена хлеба за јело, чиме бејасмо потпуно задовољни. Ракије шпиртује беше и овде као и свугде у Родопима, па и у целој Бугарској.

Остависмо Хвојно, па даље.

С леве стране силовито хучи Чепеларска Река падајући са стене на стену. За нашим леђима губи се Павловско и Хвојно, пут иде све страном брда и то тако да је испод нас до реке но три, четири па и више стотина метара, а тако и над нама. Стране брда тако су стрме да су готово непроходне. Пут је негде широк метар, негде и више, а често само толико да једва мазга прође. Цео пут је или просечена стена или је подзидан. Зид тај није довољно обезбеђен, јер га због стрмог положаја често бујице кваре. Ја сам највише пешачио, пошто не смедох јахати. Обузимаше ме страх кад погледам ка реци, а још више утицаше на ме њено силно хучање. Ако се деси да се река мање чује и мени је лакше а чим је чујем, ја одмах доле са мазге. Већ се беше мојим кириџијама досадило, а и сам то увидех, те изјавих да ћу радије до Чепелара пешачити него сваког часа страховати. Близу Чепелара замоли ме кириџија да јашим, јер би било срамота и за њега и за његову мазгу да у Чепеларе пешице уђем. Близу Чепелара беше већ и пут бољи и шири. У Чепеларе стигосмо око 5 сати после подне, али у путу смо се дуго задржали на једној притоци Чепеларске Реке, где смо се купали и одмарали у хладу густих врба.

Чепеларе

Чепеларе је најлепше село (а зову га већ и градом) у Средњим Родопима. Од Пловдива преко Беле Цркве удаљено је 72 км. а преко Станимаке преко 80 км. Над морском површином узвишено је око 1100 м. Од турско-бугарске границе, код Рожна, удаљено је 11 км. а на другим тачкама и више. Кроз Чепеларе води главни пут од Пловдива преко Станимаке па долином Чепеларске Реке кроз Чепеларе за Скечу и Бело Море. Садашњи пут видесмо какав је, али пројектован је нов пут који ће ићи куда и садашњи, само ће бити увек ближе реци и без великих пењања и спуштања. У повратку имађах прилике да видим готове поједине делове новога пута. Ако цео пут буде као ови делови, онда ће то бити рад који треба заиста видети. Он ће бити тако начињен да му готово никада оправке неће требати. Од Пловдива до границе турско-бугарске моћи ће се фијакером путовати за неколико часова. По ономе што видех, то би био најлепши насип који сам икада видео. Он ће се градити због чисто војничких смерова.

Чепеларе је просечено трима речицама: Големом, Сивкастом и Малом. Ове две последње притоке су Големе Реке. Голема Река извире на граници испод виса Рожен-Курудера. Голема Река, примивши у Чепелару притоке Сивкасту и Малу Реку, продужује пут под именом Чепеларска Река која је знатна притока Маричина. Чепеларска Река прима до Бачкова још многе притоке са Радова Балкана и са Кара-Балкана *(Балкан* значи *планина* н. пр. Родопски Балкани, Рилски Балкани, Балкански хора = планински народ). Чепеларска Река има тај назив од Чепелара до Бачкова, а одатле до Станимаке зове се Бачковском Реком, од Станимаке до ушћа у Марицу називљу је Станимашком Реком а и Чајом. Чепеларском Реком извози се силна гора из Чепелара и других места. Кад се у пролеће почну топити снегови, онда јако набуја река. Људи се користе тиме, набацају дрвена стабла у реку, направе од њих сплавове које носи вода до Станимаке. Ту зауставе сплавове, растуре, извуку стабла на суво и употребе за шта хоће.

Голема, Сивкаста и Мала Река деле Чепеларе на четири дела — махале. На источној страни, које на брду које у доњи поред реке, лежи „Срећната Махала“; на левој страни од Сивкасте Реке лежи Сивкаста Махала; Камбурска Махала подељена је Малом Реком на два дела т. ј. на обадвема обалама ове реке, која тече узаном клисуром, поредане су куће. На источној и северној страни од Чепелара брда су покривена јеловом гором, прошараном понегде којом малом њивом и ливадом. На страни, на којој је Сивкаста Махала, поред реке, красне су ливаде и равница која није шира од стотину метара нити дужа од 3—400 метара. Дуж тих ливада иде пут а од пута одмах на страни брега поредане су куће. Тај део села потпуно је одељен од осталог села и куће су већином у гомилицама. Брег, на коме је Сивкаста Махала, висок је, стрм и потпуно гô. У овој махали, одмах при уласку у Чепеларе, стара је црква Св. Атанаса.

Око Мале Реке нема ни њива ни ливада, јер је клисура, којом Мала Река тече, врло узана. Преко од утока Мале Реке у Голему је нова црква.

У центру Чепелара још су ове махале: Мирчовска, Беловска и Нова. Новом Махалом иде и главни пут

за Турску. У Мирчовској Махали, на најлепшем месту, на једној тераси, подигнута је џамија са чијег се мунарета може видети цело Чепеларе. Поред џамије је и школа за Помаке, а ниже џамије подигнута је дивна зграда за основну школу и гимназију. Средина Чепелара, око школске зграде, регулисана је и просечена правилним улицама које су још без кућа. Ту су све важније зграде Чепелара, као: пошта и телеграф, гимназија, дом за позориште, општински суд, царинара, зграда за пограничне стражаре, кафане, дућани, фотографски атеље (фотограф овога места путује сваке године по Родопима и снима све што му се учини важније и интересније, па шаље снимке појединим листовима или их умножава као дописне карте, те тиме доприноси веома много познавању Родопа и његових становника. Његовим сликама и ја се користим при овом опису).

Изглед Чепелара је изванредан. Са свију страна опкољено је брдима од по 300—500 и више метара висине. Сва брда, изузев северо-западни крај који је го и стрмен, обрасла су јелом а ту и тамо по која је ливадица и њива. У самом Чепелару су лепе ливаде и баште, три као кристал бистре речице у којима нема риба (становници вele: због врло хладне воде). Куће су већином двоспратне а све зидане каменом и покривене каменим плочама (шиглу и цреп не видех нигде). Свугде је веома чисто, те због своје чистоте, воде и ваздуха може служити као место за опорављање, утолико пре што летњих жега овде нема, а зиме су благе, јер брегови не допуштају приступ ветру ни са које стране. Из године у годину Чепеларе преко лета привлачи све више света.

Кућа у Чепелару

Као што напоменух, све су зграде у Чепелару каменом зидане а плочом покривене. Куће су готово све двоспратне (ако се ово спратовима назвати може). Двориште су мала и употребљена за баште, а алати, летина и стока смештени су по кућама. Ако је когод богатији, има и нарочиту стају за стоку, сено и осталу летину. У доњем делу куће бораве мазге и краве. Сваки домаћин има по две мазге и по једну до две краве. Краве су веома мале и сасма питоме. Гдегде мазгу замењује ситан сој коња, а у крајњем случају магаре и то где је одвећ велика сиротиња. Коњ и овце бораве у планини у заједничким појатама (мандрама). Десило се да је овога лета ударио гром у овце и убио 175 комада. Ну несрећа је подељена на више домаћина, јер је више њих оштећено. Од оваца гаје нарочиту врсту тако зване „беломорске“ које се од наших разликују руном а и укуснијим месом.

Доњи део куће, где борави стока, поплочан је каменом и врло је чист. Из тога дела воде степенице за други спрат где станује домаћин са својом породицом. Степенице су врло лепо израђене од јелових дасака, а горње су одаје увек чисте и светле. Собе, као и остале горње одаје имају подове од дасака. Свака кућа има и по једну намештену собу, а намештај је низак миндерлук, прекривен душецима и уз дувар поређаним јастуцима. Цео је миндерлук прекривен белим чаршавом. У истој соби је и намештен кревет, управо онако као и у вароши. Миндерлук је често престрт ћебадима дуге длаке. Ћебад се израђују у месту и разне су боје.

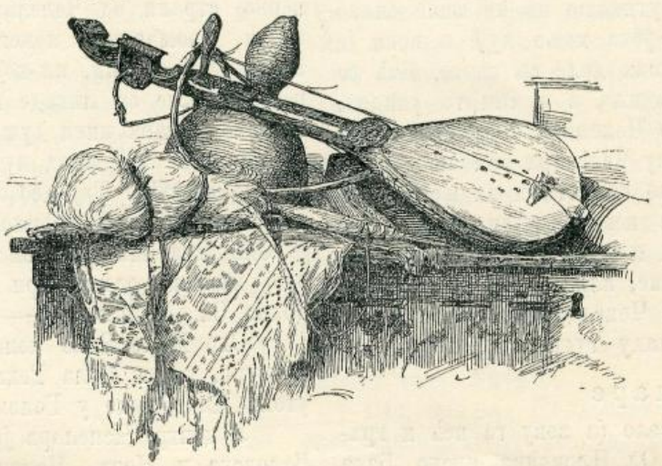
Кад се степеницама испне у горњи део куће, улази се у повећи ходник а тек из њега у друге одаје. Кујна је пространа, а иза димњака је пећ за печење хлеба. У зиду у кујни начињена је повећа рупа за умивање и вода одмах олуком отиче на поље. — Под исти је кровом и стаја за сено, жито, дрва.

Становници Чепелара

У Чепелару има нешто преко половине Бугара хришћана а остало су Бугари мухамеданци (Помаци). Свега становника има у Чепелару до 1500 душа. Бугари са Помацима живе лепо, али су Помаци врло неповерљиви према Бугарима и увек се осећају као да нису у својој отаџбини. Ну Помаци овде греше, јер ја не видех нити чух да има примера где би Бугари ма чиме на жао учинили својој браћи мухамедове вере. Чуо сам да то неповерење Помака према Бугарима потиче још од времена ослобођења ових крајева којом приликом многи Бугари вршише освету над својом браћом Помацима. Ну данас Бугари веома пазе да ничим не дају узрока Помацима да се туже, па и поред тога Помаци се масама селе у Малу Азију.

Народ је у Чепелару као и свугде у Родопима необично здрав, крупан и леп. Чепеларац Хришћанин разликује се од Чепеларца мухамедове вере, осим религије, још у неколико ношњом и обичајима. Помаци су у свему више сачували у себи старинскога: језик, обичаје, предања, поезију и т. д. Ношња, како Бугара тако и Помака, како мушких тако и женских, необично је лепа и практична. Ношњу Чепеларке и Чепеларца хришћанина описаћу у исто време кад описујем и оро, јер ми тако ношња прегледније излази пред очи.

(Свршиће се)

Пред жетвом

Пригрева сунце и напон буди
Тучнога класја... Нека га, нека!
Успеху стижу пролећни труди —
Потребит ратар већ жетву чека.

Стоструки принос семена плодног
Сухој се земљи ко мајци свија;
А вредни ратар, сред краја родног,
Из пуних груди песму извија...

Усев је дао што може дати,
Сад ће ко жртва нѣмо да пада...
Судба му даде да вечно пати —
Или од српа или од гра̑да!

Р. Ј. Одавић

СИД

Трагедија у пет чинова, написао П. Корнеј, с француског превео Н. Марјановић

(НАСТАВАК)

ЧЕТВРТИ ЧИН

ПРВА ПОЈАВА

Химена. Елвира

Химена

Знаш добро, Елвира, да вест лажна није?

Елвира

Не знате какво му дивљење се вије,
И где га узносе; хвала није млака
Знаменитом делу младога јунака.
На ругу, тек Мавар што га у бој трже;
Брз му напад беше, а бегство још брже;
За три часа бој нам остави за собом
Потпуну победу и два краља робом;
Храброст вођа би им без отпора свуда.

Химена

Родригова рука почини та чуда!

Елвира

За труд два су краља награда му саде;
Он их руком свлада и у ропство даде.

Химена

Ко те чудне вести донео је твоје?

Елвира

Народ што му свуда сад похвале поје;
Славећ' га кѣ творца радости му ове,
Анђѣ га хранитељ и спасилац зове.

Химена

Како се толика храброст краљу свиде?

Елвира

Родриго пред њега још не сме да иде,
Ал' ра̑д дон Дијего, место сина, дове
К њему сам краљеве крунисане ове,
И од врсног кнеза тражи милост за се
Да погледа руку што му област спасе.

Химена

Ал' да није рањен?

Елвира

Не чух о тој беди.
Вратите се к себи. Боже, ви сте бледи!

Химена

Амо гнев што клону докле слушах тебе:
Зар да, за њ се бринућ', заборавим себе?
Хвале га, и срце том пристанак спрема;
Дужност ми је слаба, моја част је нема.
Љубави ми, ћути! Дај ми гневу нада:
Он ми уби оца, краљеве ли свлада;
Та одећа тужна где ми се јад чита
Први је плод његов што му храброст хита:
И, ма какву славу достигѣ му почин,
Овде све ме сећа сад на његов злочин.
Ви што моћ дајете моме болу сужном,

Вêле и хаљино у украсу тужном,
Дâти мени првом победном му сласти,
Спасите част моју од љубавне страсти;
И, кад ми преузме маха љубав ружна,
Нек кроз вас прозбори моја дужност тужна;
Победну без страха нападните ругу.

Елвира

Краљевићке ево, умерите тугу.

ДРУГА ПОЈАВА

Краљевићка. Химена. Леонора. Елвира

Краљевићка

Ја ти не долазим с утехама својим,
Већ да смешам уздах са сузама твојим.

Химена

Боље, уживајте општу радост већу,
И сладите небом послату вам срећу.
Уздисати други, сем ја, нема право:
Кад Родриго, госпо, све вас је спасавô,
И оружјем својим опасност вам узе,
Тад су само мени допуштене сузе.
Он је град спасао, свога краља служи,
И храбра му рука само мене тужи.

Краљевићка

Одиста, Химена, тај почини чуда.

Химена

Та вест је, на жалост, већ допрла туда,
И чујем где кажу да је храбар ратник
Толико колико љубавни је патник.

Краљевићка

У том што га хвале какво зло ти виде?
Некад млади јунак, хваљен ти се свиде;
Задоби ти срце, веран ти је био,
И слава му част је за избор ти мио.

Химена

Може да га свако оправдано слави;
Ал' хвала му само бол ми нови прави.
Јад мој већма расте што на више следи;
Осећам шта губим кад видим шта вреди.
Ах, на какве муке драга му се мења!
Што га више ценим, љубав ми је већа.
Па ипак ми душа у дужности грезне,
И, ма да га љуби, за смрћу му чезне.

Краљевићка

Јуче ти та дужност много хвале стече;
Захтев тако беше, што га тада рече,
Достојан ти срца да сваки са двора,
Дивећ' ти се храброј, жалити те мора.
Ал' могу л' да савет пружити ти кушам?

Химена

Била бих за казну ако вас не слушам.

Краљевићка

Сад већ није више што би право тада.
Дон Родриго стуб је једини нам сада,
Над, идол и љубав народом нам знана,
Маврима на ужас, Кастилији брана;
Што храброшћу узе наново нам дава:
У њему ти и сам отац васкрсава;
Укратко, да мојом речју се не дражиш,
Ти његовом смрћу општу пропаст тражиш.
Шта, зар, светећ' оца, ко да допуст лати
У душманске руке отаџбину дати?
И зар, гонећ' њега, ти и нас не гањаш?
Ми смо за грех криви што казнити сањаш;
Од тебе не тражим за Родрига поћи,
До тог мртви отац забрани ти доћи;
И мени је гнусна таква жеља прека;
Љубави га лиши, ал' дај нама века.

Химена

Ах, такве доброте сада ми не личе!
Дужност што ме мори границе не диче.
Ма да моје срце победнику хрли,
Ма да га сви воле, и сам краљ га грли,
Ма да ће у друштву најхрабријих бити,
Под свој ћу му чемпрес све ловоре свити.

Краљевићка

Лепо је, за оца освету ти нагу,
Да дужност нападне главу тако драгу:
Ал' је још врсније жртвовати себе
Кад то опште добро заиште од тебе.
Не, не љубити га, веруј, то је доста!
Сувише је кажњен кад нељубљен поста.
То за добро земље на тебе су нади:
А и шта би хтела да ти краљ уради?

Химена

Може ме одбити, ал' ћутати нећу.

Краљевићка

Пази куд, Химена, смерови те крећу,
Због ом. У самоћи ствар од свуд загледи.

Химена

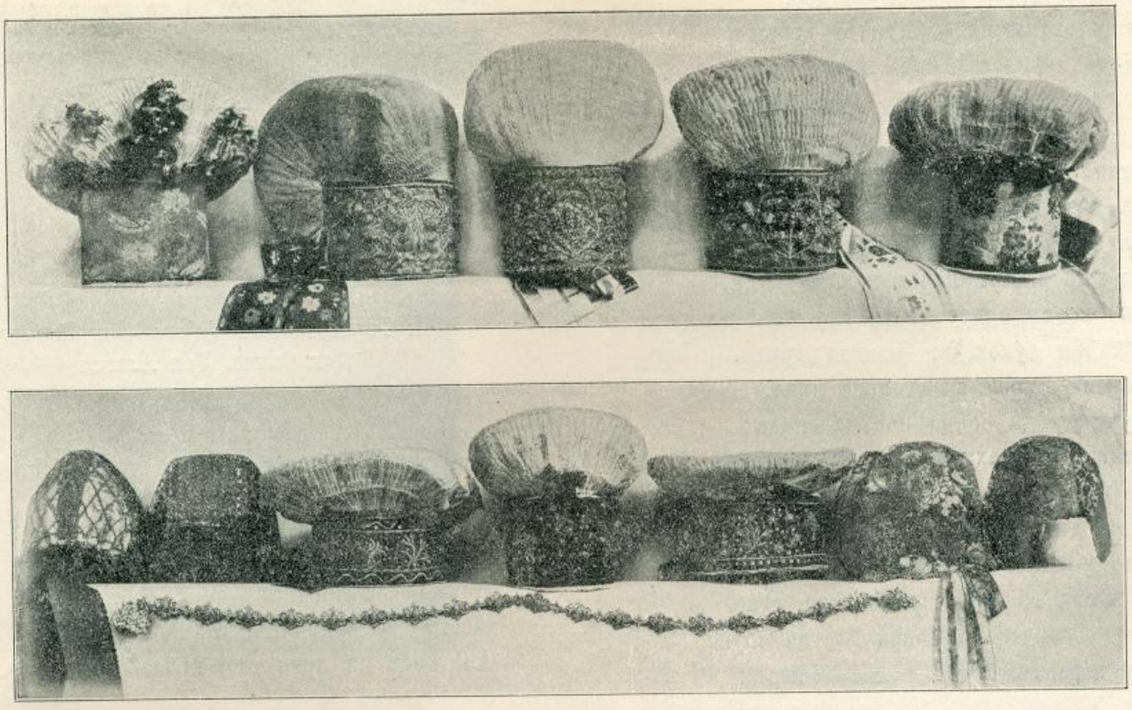
Смрт ће ми очева избор да уштеди.

ТРЕЋА ПОЈАВА

Дон Фернанд. Дон Дијего. Дон Арнјас. Дон Родриго. Дон Санчо

Дон Фернанд

Наследниче врсни славне куће своје,
Ослонца и славе Кастилије моје,
Од рода, са храбрих прадедова, славног,

Словеначки женски украси за главу

Ал' што си јунаштва већ и њину равног,
Да тебе наградим, мала је моћ моја,
А власт ми је мања но заслуга твоја.
Спасена ми земља од душмана свога,
Мој скиптар утврђен од огледа твога
И свладани Маври пре но што сам могō
Против њих ма и шта наредити строго,
То су све јунаштва што не дају наде
Да могу од краља да ти се награде.
Ал' нек су два краља награда ти мноме;
Назваше те Сидом у присуству моме,
Што ће код њих рећи господар од власти,
Те ти ја завидим на то име части.
Одсад ти Сид буди; Толедо с Гренадом
Нек ти страх обузме при имену младом:
Нек ми оно земљи није доказ ружан
О том шта ми вредиш и шта сам ти дужан.

Дон Родриго

Нек ми величàнство, сире, стид уштеди
Сувише не ценеħ' тај мој заслуг бледи,
Јер пред силним краљем образ ми румèни:
Мало част заслужих указану мени.
Добру ваше земље, знано ми је лепо,
Дужан сам и живот жртвовати слепо;
И кад га изгубим у љутоме бóју,
Кō поданик вршим само дужност своју.

Дон Фернанд

Сви они који ме по дужности круже
Са храброшħу таквом никад ми не служе;
А, када је храброст обична и млака,
Не постиже никад успехе јунака.
Трпи да те хвале: сад победу за ме
По реду испричај до ситнице саме.

Дон Родриго

Ви сте знали, сире, кад опасност дође,
Да кроз цео град нам страх и трепет прође,
Да чета код оца, где му беху друзи,
Распали ми душу, тад још сву у тузи...
Ал' простите, сире, за дрскости наше:
Ја је употребих без дозволе ваше,
Блиска би опасност; спремих чету праву;
Да вам на двор дођем, бојах се за главу;
И беше ми слаће, кад је ваља дати,
Да умрем у пољу где се за вас рати.

Дон Фернанд

Праштам ти што поруг осветити пође,
И спасена земља брани те такође...
Знај, ма шта Химена да упути на ме,
Слушаћу је више рад утехе саме.
Ал' продужи даље.

Дон Родриго

Под вођењем мојим
Излете та чета с поуздањем својим.
Би нас пет стотина, ал', стигнув' на луку,
Бесмо три хиљаде, бар у средњу руку,
Јер, видеħ' нам чету и опрему лепу,
И плашљиви храброст задобиште слепу.
Две трећине сакрих, по доласку своме,
На дну самих лађа, ту нађених мноме;
Остало их, чији број порасте доста,
Нестрпљиво пламтеħ', поред мене оста,
Лежећи по земљи, где нем логор цео

Лепе ноћи добар проведосмо део.
То исто затражих радити од страже,
Да и та лукавству моме припомаже:
А ја се учиних, кад им налог давах,
Као да се за то од вас овлашћавах.
Месечина слаба, кад се плима ствара,
Указа нам најзад тридесет јадара̂;
Дизаху се вали, и, кô мрки вуци,
Пењаху се Маври морем нам ка луци.
Пусти смо их близу; свуд мир неми влада;
Војника ни лу́ком ни бедемом града.
Преварени миром сред опаке наде,
Не сумњаху да ће да нас изненаде;
Приста̂ше, слажаху журно и без страха,
А ми их чекамо у руке без даха.
Тада се дигосмо сви у исто време
С хиљаду поклича сред тишине неме!
Клик наши из лађа прихватише туне,
Излетев' с оружјем. Маври се тим збуне
У ужасу грозном, тек у пола сишли:
Смрти су, мишљаху, још пре боја пришли.
Место плена борбу наиђоше глуву!
Тискосмо их к води, потискосмо к суву,
Лисмо им крв реком, не дајућ' им време,
Да нам се одупру, нити за бој спреме.
Кнежеви их ипак скупише од грома,
Храброст им се врати, оде страх од лома;
Стид да мру без боја њихов неред скрати,
И новој их снази преплашене врати.
Стадоше тад чврсто исукавши мече;
За многим ће храбрим ту мајка да плаче;
И флота и лука, и земља и река,
Крваво је поље где смрт влада прека.
О колико дела величине саме
Остаде без славе у средини таме,
Где сваки, сам сведок каква му је трудба,
И не разликова куд нагиње судба!
Хра́брих на све стране ратнике да гоне,
Ове напред кретах, а помагах оне,
Те који прилазе у бојни ред дадох,
Нит' до саме зоре за успех нам знадох.
Али њен нам освит показа добитак;
Мавру клону храброст кад виде губитак;
Кад назре да наша потпора му прети
Жуд за славом згаси страх му од нас мрети.
Латише се лађа, кренуше их журно.
Од страха до неба халачући бурно,
Бегаху без реда, нит' ко од њих брине
Да л' лађе понеше и краљеве њине.
Тако њима дужност највећи страх доне;
Донесе их плима, а осека поне,
Док им још краљеви против нас се биште
С неколико својих рањених већ више,
Са сабљом у руци не слушаху моје:
Храбри да што скупље свој живот продаду.
Залуд их позивах да ми се предаду;
Ал' видећи мртве све војнике своје,
И да залуд пропаст у очи гледају,
Затражиште вођа: примих им предају!
У исто вам време послах оба сместа,
И престаде борба кад бораца неста.
На овај ће начин на службу вам поћи —

ЧЕТВРТА ПОЈАВА

Дон Фернанд. Дон Дијего. Дон Родриго. Дон Санчо. Дон Алонзо

Дон Алонзо

Химена ће, сире, по правду вам доћи.

Дон Фернанд

Новости несрећне и дужности бедне!
Иди да не пати кад те ту погледне!
Место да те хвалим, гоним те од себе,
Ал' ходи да прво твој краљ згрли тебе.

Дон Дијего

Радо би га спасла, а гони га строго.

Дон Фернанд

Чините се тужни: чух, љуби га много,
Па хоћу да видим.

ПЕТА ПОЈАВА

Дон Фернанд. Дон Дијего. Дон Аријас. Дон Санчо. Дон Алонз. Химена. Елвира.

Дон Фернанд

Буди срећна млада,
Успех је, Химена, каквом се и нада.
Ма да нам Родриго ту победу доби,
Смрт му доне рана што га онде скоби;
Захвали се небу што освети тебе. (Дон Дијегу.)
Види како бледи, чисто изван себе.

Дон Дијего

Гледајте, свест губи; дивите се сада,
Сире, силном дејству љубавног јој јада.
Њен бол, издав' тајну коју душа храни,
У љубав јој крајњу сумњати вам брани.

Химена

Шта?! Родриго умре?

Дон Фернанд

Не, не, живи још'те,
И чува ти исту љубав и милоште:
Нека ти се боли за њиме умире.

Химена

С радости и с туге несвест нам је, сире,
Превелика срећа слабошћу се плати,
А, кад је изненад, чула нам ускрати.

Роден Минерва

Дон Фернанд

Хоћеш немогућно да верују теби:
Бол ти се, Химена, боље видо не би.

Химена

Добро, бол ми, сире, увећајте сада.
Зовите ми несвест последицом јада,
Правична невоља мене на то гони:
Смрт ће да му главу мом гоњењу склони;
Ако смрт за добро земље би му дошла,
Смер би био издан, освета ме прошла.
Леп крај би неправду нанео ми јавно;
Ја хоћу да умре, ал' не тако славно,
Не да умирући још више се дигне:
Не част, већ да њега губилиште стигне.
Да мре за мог оца, не за земљу моју;
Нек с именом ружи успомену своју!
Није то жалосно за земљу умрети,
Тако лепа смрт ће бесмртност донети.
Победу му волим, без греха га хоћу,
То нам земља чува и казни му злоћу,
Ја желим ту жртву врснију од свију,
Вођа ког не цвеће, већ ловори крију;
И, да скратим жељу коју срце цени,
Ко жртву достојног очеве ми сени.
Авај, какви нади могу бити моји?
Родриго од мене нема да се боји.
Шта ће њему мрске худити ми сузе?
У земљи слободно вршљати нам узе:
За све допуст има у беснилу своме;
Ко над душманином ликује над мноме;
Правда што у крви душманској се ружи
Ко нов трофеј греху победника служи:
Ми му сјај већамо, закон што се гази
Чини да с два краља нас за собом спази.

Дон Фернанд

Сувише жестока сада си ми, ћери,
Кад се правда дели мора да се мери.
Убили ти оца, нападнути они,
И та сама ствар ме да благ будем гони.
Пре но ми на дело потужиш се млада,
Питај своје срце, ту Родриго влада;
И љубав ти тајно краљу благодари
Што његова милост за драгог ти мари.

Химена

Мени, душманина, циљ ком гнев ми греде,
Убицу ми оца, виновника беде!
Та зар моје тужбе тако мало теже
Да ме неслушањем ко мисли обвеже!
Не дате л' ми правде да се сузе смире,
Дајте да се латим тад оружја, сире;
Он ми бол зададе тим оружјем клетим,
Па и ја ћу њиме њему да се светим.
Тражим да му главу који витез сруби;
А ко ми је преда, тај нека ме љуби;
Да се боре, сире, и који победи
Нек казнив' Родрига, ко љубу ме гледи;
Нек се то објави с одобрењем вашим.

Дон Фернанд

Тај обичај стари по местима нашим,
Место да њим кривда кажњава се јака,
Лишава државу најбољих јунака.
Често та заблуда дирне нас до живца
Што невиног коси, а оставља кривца:
Родрига је лиших; сувише га ценим
Да могу ћудљивој судби да наменим;
И, ма какав да је пре му био почин,
Маври, бегајући, однеше му злочин.

Дон Дијего

Шта, зар да за њ самог погазите закон
Што двор досад штова и пазиће након!
Шта ће свет да мисли? Шта да злоба гледи,
Ако под заштитом вашом живот штеди,
И забрану вашу ко изговор каже
Тамо где смрт лепу часни људи траже?
С те милости ваше глас му уби тама:
Плод победе своје нек слади без срама
Храбрији од грофа, одмазду му даде;
Поштен против њега, нек је то и саде.

Дон Фернанд

Пристах кад желите, ал', чим падне који,
На његову месту већ хиљада стоји;
И плен што Химена победнику твори
Све ће му витезе душманом да створи.
Срам је да сви ти се против њега виде;

Доста је да једном на бојиште иде.
Изабери ког добро, Химена, и кажи,
Ал' после те борбе ништа ми не тражи.

Дон Дијего

Тиме не правдајте оне које плаши.
Не бојте се, неће потрчати наши.
После тог Родригом почињеног свега,
Која луда храброст пошла би на њега?
Ко би противника још таквога хтео?
Ко је тако дрзак или тако смео?

Дон Санчо

Бојишта ми дајте, кô противник дођох;
Ја му тако дрзак, ил' пре смео — пођох. (Химени:)
Допустите срце искалити моје;
Упамтите, гôспо, обећање своје.

Дон Фернанд

Приста ли, Химена, да се он тим кити?

Химена

Обећах то, сире.

Дон Фернанд

Бој ће сутра бити.

Дон Дијего

Не, не треба, сире, одлагати довек;
Увек вам је спреман за то храбар човек.

Дон Фернанд

Тек дошли из боја, па већ сабљу бритку.

Дон Дијего

Одахну Родриго причајућ' вам битку.

Дон Фернанд

Нек се бар час ил' два уморан поштеди.
Ал', стрепећ' кô пример тај бој да не вреди,
За доказ да трпим с тугом, мимо себе,
Тај поступак крвав, што ми мио не бе,
Присутност мог двора неће да га кити (Дон Арнјасу.)
Ви ћете судија тим борцима бити:
Гледајте да лага на бој им не пане;
Нек победник дође к мени кад бој стане.
Ма ко да је, исту задобиће цену,
Ја ћу својом руком дати му Химену,
И, за награду му, верићу га с њоме.

Химена

Сире, тако строго поступити с мноме!

Дон Фернанд

Тужиш, али љубав не тужи ти туде,
Примићеш Родрига, победник ли буде.
С те пресуде слатке ти више не пати:
Ма ко да је од њих, одмах ћу те дати.

(свршиће се)

Московско Уметничко Позориште

(наставак)

Руси су у Прагу играли четири вечера и приказали нам три драмска дела: „Цара Фјодора Ивановића“ (два пут), „Уја Вању“ и „На дну“. Сва три су, као што се види, руски оригинали: неће бити да је случајно постављен ред, по којем су се ове три драме приказивале, јер баш и у томе реду има нечега карактеристичног, чини се као нека скала од горе доле. И у колико се средина, milieu, самих догађаја све више сужава, у толико по психолошкој оправданости расте уметничка вредност, и ако не смем да истакнем извођење психолошке анализе у „На дну“ над оним у „Уја-Вању“. Али да оставимо на страну упоређивање, јер свака од ових драма има своју нарочиту вредност која се не креће само у границама уметничке лепоте, и свакој од њих дали су Московски уметници — а то нас у овај мах највише занима — израз осведочене истине, одсјај живота. Још више. Они су живели пред нама. Ко *они?* Па руска властела и бојари („Цар Фјодор“), руски маломештани („Уја Вања“), руски босјаци („На дну“).

„Цар Фјодор Ивановић“ је други део драмске трилогије (I део: „Смрт Ивана Грозног“, III део: „Цар Борис“) Алексија Конст. Толстоја, рођака философа и песника Лава Толстоја. Његова трагедија, дело које иде у старију руску литературу, носи на себи знак псеудокласичне школе са добрим странама: махом живо окарактерисаним личностима и са покретљивом, чешће и живом радњом. Поједине личности су управо уметнички окарактерисане, те нам се доба и ток радње, начин приказивања, чине махом потпуно истинити.

Најистакнутије су личности, које су управо и носиоци радње, Цар Фјодор, Борис Годунов, бојар Кнез Иван Петрович Шујски и царица Ирина, сестра Бориса Годунова. Много је трагике у овој трагедији, а најтрагичнији је бедни Цар Фјодор. Толстој приказује послед-

Народна словеначка грнчарија

њега Руриковића у неколико другачије него како је он познат у повесници. Док је историјски Цар Фјодор уопће слободоуман човек, неурачунљив много за оне који око њега владају и за оно што се око њега догађа, дотле га песник приказује као човека у души добра, много ганутљива, коме су очи вазда пуне суза, али уз то као беспримерна слабоћа, без трунка енергије, који би да избегне сваки сукоб, сваку несугласицу чак и онда кад се и о његовој глави ради, а у коме је такође оне моментане еруптивности, што у опће карактеришe људе нејаке, неподобне за икакав сталожењи рад. Цар Фјодор често плане, лупа руком о сто и виче док не промукне: „Ја царь, ја госоударь!...“ а глас му се изгуби у промуклости, док се на ту сву вику нико и не осврће, јер знају да ће за час Цар Фјодор да брише сузе и да љуби на кога се толико издирао. Његово је срце благо, нежно, пуно љубави за све оне који га воле и који га мрзе, само ако хоће мир. Када се заплет интригâ, завера, мржње и међусобне свађе великих кнезова и бојара устреми на њ, он се немоћно пригиба царици Ирини, тражећи, у њеној готово светачкој благости, мира и утехе; у њеној чистој љубави не може он да разуме, што се људи у опће мрзе и гоне, што се Годунов и Шујски толико закрвавише, да се све подели у два противничка табора. Па кад му (I слика) Годунов изјави да хоће да се помири са Шујским, њему се заблиста суза у оку а у грлу му се реч загрцну па хита Годунову, љуби га и шапуће „Хвала, хвала!“ А када Шујски одбија (II слика) свако измирење, цара то до срца заболи, и он се опет обраћа царици, својој „Иринушки“, као дете кад се обраћа мајци, па је моли да и она посредује, и да приволи Шујскога за мирење. „Ја стојим добар за њ“ упада Цар Фјодор нагло у реч, кад Шујски иште од Годунова гаранције да ће одржати реч. Па пошто се измире, цар је сав блажен, љуби их и грли и моли митрополита да им измирење благослови. Од радости наређује, да му пусте Московске трговце и грађане, а кад му ови, као пси, попадају пред ноге, он им благо вели: „Али шта је добри људи, устајте. Ја вас волим!“ Па се упушта с њима у срдачан, свакидашњи разговор; сећа се да је некога од њих једном видео, а кад му изведу некакву грдосију атлетског стаса и величине, Цар, који крај онога херкула дође још мањи и незнатнији, гледа га удивљено, окреће се Ирини, и тихо јој, чисто уздишући вели: „О, каква снага, Боже, каква снага!“

Сушти контраст Цару Фјодору су Борис Годунов и Иван Шујски. Обојица силни, угледни, непомирљиви, громорни. Ипак је међу њима велика разлика. Први аутократа, фактични владалац, којему је Цар обична фигура, али се он према њој држи достојанствено и с потпуним спољашњим респетком; у својим одлукама непоколебљив, радан и истрајан проведећи целе ноћи над државним актима. Свака његова реч је промерена, има тежину и зна где ће и кад ће пасти. У сваком погледу неоспорно изразита индивидуалност, у којој аутократија налази готово оправдање.

Кнез Шујски, такође виђен међу највиђенијима, одлучан је противник Годунову, јер не може да трпи његову превласт. Само што у њему нема оне сталности ни прорачунљивости, која му треба да обори Годунова. У њему нема ни дипломатског искуства као у Бориса који вазда истиче да цени углед Шујскога. Шујски је и сувише емотиван и плаховит, да би могао извршити оно што хоће. Он се, према Годунову, истиче више као демократа, али у ствари ни он то није, као што га није ни идеја једнакости потпуно освојила. То се згодно истиче у једном моменту. Кад грађани и трговци чују за измирење Годунова са Шујским, почну да гунђају и мрмљају против тога, јер Годунова се грозе и не трпе га, док њихов протест не избије у праву вику. (Овде постижу Московци са тим crescendo, у маси, недостижни утисак). Кнез Шујски ступа пред њих и, пред царем и царицом, а то је баш карактеристично, гласом као гром, намах пресече дреку: „Доста! Кнез Иван Петровић стоји пред вама!“

Грандиозно је што постиже режија у овом комаду! Дворнице пуне шаренила, у којем се меша византијски и оријентски елеменат, са историјски тачним намештајем и вратима, кроз која се тек сагибајући пролази; орнаментика вам заварава око и преноси вас далеко у прошле

векове руске историје, кад су и кнезови и бојари трипут падали ничице пред царем и трипут пред царицом пре но што их поздраве. А крај свих тих церемонија, које су тешке, монотоне и даве као мора, ви видите на све стране људе живе, осећате да и они осећају, и ни један њихов покрет, ни једно њихово клањање не постаје вам смешно. У томе је управо чудесна моћ режије Станиславскога: он сву ову средњевековну масивност распореди тако, да је све на своме месту, да се све хармонијски расплине у простору и времену, те ви и не мислите да то може друкчије да буде, него да нпр. кнез Шујски и сви бојари, одевени у тешко, широко одело, као нешто наши архијереји на владичанским литургијама, падају шест пута пред царем и царицом.

Па онда ноћ у градини Кнеза Шујскога! Славуји са свих страна, док их не разгони стара пратиља Кнегињице М'стиславске, да би могла чути кораке. Па како је ашиковање младе кћегињице са драганом јој, угледним и ватреним бојаром! Ни дај Боже нешто као у Ромеу. Овде је све жустро, топло; пољубац се измами пошалицом, и ви чисто сами осећате сву врелину и осећајност ових младих, простих, *руских* срдаца.

Од јединственог је утицаја последња сцена (VII слика) пред Катедралом у Кремљу. Са куле брује звона сливајући се у неку чудновату боју звука; из цркве се чује појање mezza voce у једноставним акордским рецитативима. Пред вратима просјаци и убоги, на простору пред црквом народ с молбама на Цара. — „Царица иде!“ викне у народ дворанин, пришпетља Годунова, иначе типично израђен властелин с неотесаним гласом и ниском душом: „Царица иде! Царица иде!“... забруја у маси и у прекрасном diminuendo разлива се као колутови у реци око бачена камена. Чисто се осећа како се из цркве шири мирис тамјана, а Царица, окружена правилним редом дворкиња, излази смерно и дели милостињу просјацима, који је љубе у одећу и падају главом онамо где она ногом ступа. Иста се сцена понови и кад, мало доцније, Цар изиђе. И место да мирно прима редовне молбе, Цар слуша пораз за поразом. Кћегиња М'стиславска моли да се пусти Кнез Шујски, кога је Годунов због завере заробио. Цар хоће и наређује да се пусти, али дојури тамничар и јавља да се Шујски те ноћи обесио. Цар се од бола и јада готово избезуми. Дозна, да је то дело Годунова. Долази глас да је „умро“ и мали Димитрије. У томе узбуђењу чује се труба и долети улак и јавља, да су непријатељи напали на Москву. Маса се разбије, мушки одлазе за одбрану. Годунов је присебан и са камених степеница, гласом који одјекује, издаје наредбе. Женске и просјаци јуре у цркву, одакле се чује појање, а Цар се довлачи до црквеног зида, наслања се, гледа на небо и болно рида: „*Боже мој, Боже, зашто си ме створио царем?*“

* * *

„Уја-Вања“. Тај добри Уја-Вања, који својих најлепших двадесетпет година проведе „радећи као во“ на своме добру — ни зашта. Шта је живот за њ? Ништа! Још највише досада. Досада, тиха, дремљива — досада која умртвљује; то је копрена, паучина, којом је обавијено оно што се збива у овој драми Антона Павловича Чехова. И не само Уја-Вања, него све, од прве до последње особе у овоме комаду, у истом је расположењу; свима је као одмазда бескрајна досада, широка као пешчана пустиња; живот без живота, у коме је тек наретко, и сувише наретко, по која оаза, где се душа човекова мало заигра, тек мало затрепти, да и опет подлегне вечитој једноликости. Антон Чехов познавао је титрање душе човечје, као што уметник познаје и најфинију вибрацију струне на виолини, и само је он могао да нам прикупи сав интерес, и да нас одведе у досадно летње време, кад је сунце несносно, на сеоско добро Уја-Вање, где ће нам показати људе обичне, као што смо и ми сви обични, који једу, пију, пате од подагре, по мало мисле, а по гдекоји — осећају. Само је индивидуална снага, какав је Чехов, могла да прикује узбудљиву нашу пажњу на ово неколико људи, који су врло мало активни, врло мало покретни. Тељегин пије чај и удара непрестано два примитивна акорда у гитар. Стара њања-Марила плете чарапе, доктор Астров мисли о подизању шумâ и критикује руску интелигенцију. Професор Серебјаков својом досадном подагром, за коју држи да је ревматизам, просто мучи своју младу, другу жену Јелену, која све више увиђа да га не воли, и све више сазнаје да га није волела ни кад је пошла за њ. Она се прибија Соњи, кћери професоровој од прве жене, и њих се две тек сад познаду и заволе. Соња је кротка и добра, као што су многе добре девојке које нису лепе. Уја-Вања од њих као да највише осећа, а најмање говори. Он гледа некуд далеко, у празнину, у пустош и — у Јелену. Или се загледа у очи Соњине, па му се чини да гледа своју покојну сестру, матер Соњину, и њему засузе очи; или је огорчен на професора, којег је држао за учењака, а који је у ствари само шупаљ. Када професор предложи да се прода Вањино имање, јер ће новац три процента више носити, Вања, огорчен и несрећан, пуца два пут на професора, али га не погоди. Он воли Јелену, заволео је кад је познао, а још више кад је видео њен тегобан живот са досадним маторим професором. Њему се на мах учини као да се и на њ смиловао живот, кресну му нада, као што нам у густој ноћи кресне каква далека светлост, али он не зна управо шта ће, он не уме да нађе права израза, он јој о томе само говори и она га — одбија. Поглед се његов опет мути, поново осећа несношљивост живота, воли очински Соњу, а налази, ако налази, утехе у пријатељству доктора Астрова. Кад би се у Чехова могло по вредности упоређивати, Астров би дошао у прве његове, у оне Чеховски савршене типове. Астров је од оних добрих људи, савесних лечника, које искрено боли неуспех наркозе код болесника, тегобе живота других, али који својом одмереном философијом, својим искуством

у познавању људи и њихова незадовољства са животом, као да су ту да другима блаже узбудљивост или летаргију, да баш проналазе онај средњи пут. У животу је, на срећу, доста таквих добрих, у опће ваљда најсимпатичнијих лечника, чији су живци прошли све фазе напрегнутости, и који могу најбоље да одмере, ако нам је до мере у осећању и схватању живота. Ни Астров није према Јелени равнодушан, а лечник, чим није равнодушан, много осећа, осећа тако рећи одређеније него други. Астров је најсимпатичнији тип у „Уја-Вањи". Он је као неки добар дух овога друштва. Њега воли, скривено и безазлено, Соња, и као да и сама себи то призна тек онда када то Јелени призна. А у притајеној души Јелениној има такође један мали осећај који се све више разиграва, што више познаје Астрова, и њеном срцу „приповетка је свака реч о њему". И Јелена прича, усамљена са Соњом, о Астрову, о његовим шумама и плановима, о његовим мужевним врлинама, а Соња се заноси, чини јој се као да слуша песму, којој никад не би хтела краја, и њихова срца се једним осећајем загреју и оживе. Соња хоће да свира на пијану и иде да пита оца за допуштење. Професора у тај мах мучи подагра и не допушта да се свира... Нема ничега да мало разгони то тешко расположење које њих све обузима. Јелена седи једном сама са Астровим и он јој тумачи на карти распоред својих шума. Њу то не занима и она обрће говор, да дозна да ли Астров воли Соњу. Соња ју је сама молила за то. Астров се изрази тако обично, тако свакидашње: „Ја Соњу врло поштујем". То је све. Али је за то све јача његова љубав према Јелени, они су све обишли, и он је привуче на груди и љуби је страсно и жудно, а она немоћна, забацивши опуштене руке, лебди и подаје му се, и у тај мах улази Вања, носећи руже које је Јелени побрао. Руже му испадају из руке, а он само гледа оним својим страшним и у исти мах безизразним погледом....

Ферије су на измаку, професор ће с Јеленом у град; стари Тељегин, који је некад имао мало имање и жену која му је други дан по венчању утекла, а он јој је и данас веран, живи ту на Вањину имању и прави друштво старој њањи Марини. Тако и сад држи он конце њањи, да их оплете, па се обоје радују, што ће професорови отићи, те ће наступити стари „ред и мир". Улази Астров и Вања, који је сав скрхан. Почне да филозофира, али доктора то не збуњује, и он одлучно захтева да му врати флашицу морфијума, коју је узео из његова стола. Кад га Вања не слуша, окрене се доктор Соњи, која баш у тај мах улази: „Реците, молим вас, своме ујаку, да ми врати флашицу морфијума, што ми је узео." Соња притрчи Вањи, и он се опет загледа у оне миле очи, загледа се, замисли се и враћа морфијум. Улазе сви и опраштају се обично, као што је ред. Професор фразира о томе, како би место фраза требало дело. Јелена за тренут остане сама с Астровим. Један покрет руке прикаже нам ону буру осећаја, који се одједном пробуди̇ше у тихој души Јелининој. И она руши све обзире, скида са себе све окове и пада у један страстан дуг загрљај Астрову, који је стиска, љуби много, неизмерно. И за један мален часак и у тај кутак, обавијен вечитом досадом и једноликошћу, блеснула је срећа. Они су срећни, један тренут, неколико секунада срећни А свако има права да у животу бар за тренут осети срећу.

Убрзо се чује лавеж паса и кола одјурише....

Вања, нем и безосећајан, седа за сто, узима рачуне и замисли се... Соња такође преврће домаће списе да му помогне у раду... Опрашта се и доктор Астров; Соња га пита, кад ће опет доћи. — „На лето" одговара доктор празним гласом. Одлази и доктор... Поново се чују кола и звонца на коњима, и пси поново залају....

Недостижно уметничко изведеном сценом, тегобном и суморном, свршава комад... Отишла Јелена на једну, отишао Астров на другу страну. Пред нама Соња и Вања, напуштени, остављени као двоје сирочади, бачени на милост и немилост досади у овом усамљеном, забаченом крају. Све што су осећали, што их је заносило надом на лепши живот, нестало је, расплинило се у ништавило. „Радити, радити, радити"! понавља шапатом Вања речи Сонине. — Тишина....Мајка Вањина чита у једном кутку неку броширу, стара њања плете чарапе а Тељегин пажљиво, бојећи се чисто да не наруши ову свету тишину, удешава жице на гитару. Вања несвесно удара у писаћу машину, и она клопоће тупо, монотоно, празно. Соња се загледа и говори гласом, који вам мами сузу: „Шта да се ради?... Живећемо...." и привија се своме ујки. „Ујка-Вања...живећемо...И кад дође наш час, умрећемо мирно, и тамо, за гробом, рећи ћемо себи, да смо трпели, да смо плакали.... Ја верујем, ујко, верујем врело и целом душом... Одморићемо се... Ти у животу ниси познао шта је радост.... Али чекај, ујка-Вања, ипак ћемо се једном одморити..."

* * *

Самоникао таленат Максима Горког не значи у руској књижевности, навластито у приповетци и роману, некакав изненадан обрт, нити он указује нове путеве; он само иде даље, или, ако хоћете, модернизује стазе натурализма, без сумње најистинскијег натурализма Достојевскога, чији „Бедни људи" биће да су утицали на постанак „Бивших људи" Максима Горког. Али преношење тога уметничкога елемента на позорницу, драматско обрађивање мотива, којима је дотле тек досизала широка и слободна форма романа и приповетке, да се потпуно распреде психолошка анализа, ту работу је отпочео тек Горки, одваживши се да у дијалозима прикаже све оно што му је дотле у приповетци тако пошло за руком, наиме: да и у позориште уведе све оне несрећнике, босјаке и „бивше људе" и да нам их прикаже у живим облицима са одређеним линијама.

То је мотив и његових „слика", како он сам квалификује своју драматску радњу „На дну", којим су нам

Московски уметници завршили своје гостовање, и о чему је овде реч.

Читајући „На дну“, човек не може да се лако помири с мишљу, да је могуће са затегнутим интересом кроз четири чина посматрати на позорници овај талог који ништа не ради, сем што пије најжешћи алкохол, пуши рђав дуван, карта се и свађа.

Бар ја сам тако мислио. Већ први призор показао је, да сам се варао, јер интересовање не само да је ваздa будно, него се оно од сцене на сцену, од покрета на покрет, од речи на реч потенцује готово до напрегнутости. Модернизам Горкога испољава се у томе, што он и тим безгранично јадним фигурама, у средишту таком загушном и одвратном, постиже онај расположај, онај Stimmung, који нарочито карактерише модернисте и што песничком дѣлу даје нарочиту драж и уметничку лепоту. Ми осећамо, да и ти људи, излапели од пића, неумивени и неочешљани, јехтичави и сурови, тмурни и сулудасто весели, осећају да имају душу, видимо да плачу или се смеју; у мајсторском приказивању целине те разнолике групе за нас непознатих и несхватљивих људи, или боље рећи полуљуди, налазимо ми уметност Горкога. Он као да нас снажном руком прикива да гледамо у тај понор друштвени, од којега смо дотле главу обртали, и кад нас дотле доведе, наша душа не може да остане хладна: ми стрепимо, дрхћемо, саосећамо, јер имамо пред собом уметност, гледамо пред собом и опет људе, бедне и жалосне, који све хоће да разумеју и који су у души готово без изузетка — добри људи.

Нама је симпатичан Сатин, који је био затворен, јер је убио драгана своје сестре, и који је први карташ у овој јазбини, као што нам је симпатичан и глумац који је од пића заборавио оно што га је усрећавало — стихове из „Хамлета“; нама није одвратна Нашћа, коју је, из љубави, упропастио некакав француски студент; ми радо слушамо Барона кад прича, да су му некад јутром у постељу доносили млеко са скорупом, и не замерамо му, што се сваки час чеше од вашију и гамади, с којима се још никако не може у овом азилу да помири. Потреса нас јехтика и монотоно кашљање болесне Ане, жене Клешћикова, која се у мукама дави у диму и задаху од шпиритуса, а кроз уши јој дере кикот, смех, свађа осталих, који су према њеној болести потпуно равнодушни; такође нас дирне просто, једноставно срце путника Луке, који теши Ану, и пошто она умре он јој једини од њих пали свећу и чита молитву. Овај Лука је уопште најсимпатичнија личност, и у њему, савршеном виртуозношћу, приказана је примитивна, смирена душа религијознога руског сељака. У гомили ових одрпанаца и невољника, он је најодређенији, он управо и не спада у ово друштво, у којем га на крају и нема (у IV чину); он је стално расположен, има своју филозофију, која га ако и не усрећава, а оно умирује. Чим дође у ово друштво, поче певушити, док му Пепел не рече да ћути.

Лука: А ти не волиш песму?

Пепел: Кад се лепо пева, волим.

Лука: Ја дакле не певам лепо?

Пепел: По свој прилици.

Лука: Гле! А ја сам увек мислио, да лепо певам Тако то увек бива: човек о себи мисли, да може ово ил' оно. А гле! другима се то не допада.

У Горкога је још мање драмске радње него у Чехова. Само што се овде више приповеда. Сав њихов говор, сва њихова филозофија растргнута је као искидан лист. Све су то, сем Луке, разбацани комадићи живота, који се тренутно слију у хармонију.

Картају се, — један од њих запева неку од оних дојмљивих и тужних руских нар. мелодија, а остали му припевају. И у то неколико тонова излије се све човечанско из душе ових људи. Ви бисте им песму слушали вечито.

Улази Барон и јавља да се глумац обесио. „Ех, покварио нам песму“ шапће Сатин и скида шешир. Завеса пада.

(свршиће се)

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Пролеће

У бескрајном плаветнилу умивеног неба љушка се велико сунце и сипа немилице своје зрáке на уличну калдрму, коју је мало час оросила крупна, али кратка пролетња киша. Кроз млак ваздух јуре се две ласте, извију се далеко више наших глава, и тамо се, без бриге што их неко гледа, љубе у тепању на своме звучном, неразумљивом језику.

Прозори отворени, и ако горњи ред кућа пржи сунце. Други пак ред ужива у сенци лиснатих кестенова, под којим се осећа пријатна влага и свежина. Ту, у сенци, прикован за један зид, стоји згурени поштански

сандучић. Он се једино није променио данас: остао је блед, непомичан и миран.

Раскопчани људи иду улицом. Без горњих капута, изгледају много млађи и неозбиљнији. Раскравила се њихова лица, растопила се њихова срца, разгрејала се њихова крв. На све се стране чује жив разговор, смех и шала.

Кроз тај смех и шалу ступа једно плашљиво девојче. Црна бујна коса једва се савила под скроман, дечији шешир од сламе. Главу је мало сагло, али је груди ипак истурило, своје невине, недирнуте груди под белом блузом.

Корача ситним кораком. Испод кратке, плаве сукње виде јој се обли нежни листови, обавијени чарапама од црне свиле, а мале стопале, не веће од педи њезина вршњака, чине по земљи: тап, тап. Кораци су јој све ситнији и несигурнији у колико се примиче поштанском сандучићу, а румен на лицу све јача, све крвавија.

Кад дође до њега, она заста неодлучно. Затим се, више нехотице, окрете, погледа око себе, па, брзим покретом руке, извади из недара једно ружичасто писамце, гурну га у сандучић, и онда пође. Али се поново окрете, па кад виде што је хтела: у колико се сати ваде писма, она брзо наже улицом као да је неко тера.

Стари се кестенови смешкају, а ја се чудим, како је пролеће нежно и дрско у исти мах!

М. М. Ускоковић

Мој сан

Онога вечера рекосте ми да се види сан и умор на моме лицу. Не знам да ли је кроз тако суморно лице могао продрети онај осмејак, који је требао да буде одговор, само знам да је он био једини одговор који вам могах дати, јер — вече је пролазило.

Дан, који нам је донео то вече, био је мутан. Застрвено, оловно, безизразно небо мало је привлачило нашу пажњу. Ми смо тражили осмејке, песму, живот, а оно као да је дремало. И, при том сањивом, облачном небу, ми смо нашли песму. Речи су се низале, песма је летела, смех се орио.

А оно, суморно, мутно небо, слушало је песму, пратило је веселост која се безбрижно ширила као да је вечност пред њом, и гледало је како клизе тренутци... Нама није ни пало на ум да у његовој натмурености тражимо сету, да ослушнемо неме уздахе. О! како далеко од тога бесмо ми! — А кад се на западу размакну за тренут сиви вео и кад се појави румено лице онаквог неба, како ми волимо, ми се осмехнусмо на светли осмејак, не појимајући да је он напор једнога срца, које је са жалошћу посматрало растанак онај што брзо корачаше нама у сусрет; не знађасмо да је то последњи поздрав нашој заједници.

За тим је дошло вече, које умором и сањивошћу окова моје лице, док сте ви сви весело и безбрижно трошили садашњост.

И прошло је то вече. И других још много и дана и вечери прошло је од тада. А небо оно суро даждело је, много даждело. Па и дажд је престао. Само онај умор, онај сан, како га назваste ви, на моме лицу још траје; ја то осећам.

Да сиви и тамни облаци могу заклонити небо, на чијим прсима блешти сјајни адиђар, — то знам; а да у човеку може беснети вулкан, који неће нигда избити, и да му душу могу омотавати облаци, из којих нигда неће суза канути — сад и то знам!

И ето — мој сан још траје.

Ст. С. Н.

Зашто?

И онда је пола дана сунце жегло и трептало свим сјајем својим, заигравајући се по оделу и лицу оног непознатог света, који нас је погледима пратио... Па су се онда уморили и зраци и погледи, и по подне ми смо били једини који смо реметили онај празнични сан вароши, којој се и небо беше придружило, те се свуд око нас шираше мир и мртвило неко. Али ми бесмо живи; нама не сметаху ни људи, ни сунце, када их беше, нити осећасмо одсуство њино на празним улицама, под сурим облацима...

Тај дан је давно био, али га се добро сећам.... Данас је исти такав: и сјајан и топал, и мутан и ветровит... Чак и једна од оних мелодија допире од некуд, из даљине, до мене... Све је као онда, па ипак — све је друкчије! Зашто?

Каква је ово тегоба? Шта ми то смета? Шта ми недостаје? Живим ли ја?

Ст. С. Н.

Уз наше слике

Света породица (сликао Тицијан). — Тицијано Вечелио, славни италијански сликар, рођен је године 1477. у месту Пиеве ди Кадоре. Он је највећи сликар и најбољи представник Млетачке Школе, а био је ученик Ђована Белинија. Свој јавни рад почео је у друштву са Ђорђоном. Израдио је, у почетку свога уметничког стварања, читав низ Богородичних слика, а најбољи му је младићски рад: Исус и цариник (сад у Дражданској Галерији). У Падови је године 1511. израдио читав циклус фреско-слика, којима је изврсно приказао легенду о Св. Антонију. Као потретиста уздигао се на висину до које не стиже нико пре њега. И ако је највећи број његових портретских радова пропао у пожару Маркове Палате (год. 1577.), ипак је остатак у стању да најречитије говори о величини његова портретског сликања. Пожар је упропастио и његове радове у дворници Великог Савета, којима је величао своју републику. Пуну пажњу и помоћ уживао је Тицијан од Ферарског и Мантовског двора. — 1518. год. довршио је за цркву Св. Марије у Фрари своју највише хваљену слику Бородичино Вазнесење (сад је у Млетачкој Академији). Овом сликом почиње нов црквени мотументални стил, који снагом боја и светлости добија натприродни утицај. Иста му је таква и слика т.зв. Мадона Пезарска (1526. год.). У јеку уметничког рада свог, добије Тицијан племићску титулу од немачког цара Карла V, а с њом и право да га само он, Тицијан, сме сликати (1530. год.). После ове почасти, обасуше га и остали дворови јединственом пажњом. Врхунац је био у Риму (1545. год.), где је становао, као гост папе Павла III, у самом Ватикану. Дружба са Микеланџелом и проучавање Рафаелових слика беху од знатног утицаја на њ. Пред крај живота највише је израђивао поруџбине шпанског краља Филипа II. И данас у Прадо-Музеју (Мадрид) има око 40 Тицијанових слика из тога времена. Али се на њима већ опажа опадање уметникове снаге, а многе је од њих радио заједно са својим многобројним ученицима. Из осамдесетих година његова живота знаменита му је слика у почаст дужду Антонију Гримањију, позната под именом La Fede т. ј. Вера. Из тих су му година и слике: Крунисање Исуса Христа трновим венцем (око 1560. год.) и Пардовска Венера (1574.). Обе су сад у Париском Лувру. Поред њих израдио је и Победу код Лепанта (1574.), као и велики број портрета, највише својих и своје кћери Лавиније. Радио је до своје 99. године, а умро је од куге 27. августа 1576. године. Цар Фердинанд I подиже му год. 1852. величанствен гробни споменик, од белог мрамора, у цркви Св. Марије Фрарске у Млецима. — Слика Света Породица сада је у власништву Бечкога Музеја. Она је из круга његових многобројних религијозних слика, поред којих је ипак стизао да са истом љубављу негује и слике из митологије и да заснује нов правац у портретском сликању. —

Одисеј убија Пенелопине просиоце (сликао Бела Чикош). — Познати моменат из Омирове „Одисеје“, убијство Пенелопиних просилаца, поред великог броја сликовних представљања, нашао је и у хрватском уметнику Чикошу уметника дораслог и вештог за извођење. Историјски моменат, распоред материјала, духовна садржина и лепота боја у пуној мери задовољавају и педантног гледаоца. —

На Љубљаници (сликао Срећко Маголић). Лепа словеначка Љубљана лежи на реци Љубљаници. Словеначки уметник и овог пута, као и увек до сада, предмете за своје сликарске радове узима једино из словеначке средине. Љубљаница и један градски део словеначке метрополе представљени су на овој слици и живо и верно. —

Антон Ашкерц, словеначки песник. — У славу и хвалу овом данашњем највећем словеначком лиричару, доносимо његов лик приликом педесетогодишњице његова рођења. —

На Големој Реци у Чепелару, Девојка из Чепелара. — Обе ове слике доносимо уз путопис Влад. Р. Ђорђевића „У Средњим Родопима“.

Словенички женски украси за главу, Словеначка сеоска соба у Страхлову, Народна словеначка грнчарија. — У овогодишњој Бечкој Етнографској Изложби беху изложени и разни предмети из словеначког етнографског музеја. Уверени да ће занимати и наше читаоце, доносимо слике неколиких објеката без икаквих опширнијих описа. —

Минерва (вајао Роден). — Данас објављујемо Минервин лик у изради славног француског вајара Родена, а ускоро ћемо донети и животопис и више снимака његових радова. —

ХРОНИКА

НАУКА

Разумевање ритма

Ритам није постао вештином или науком, он нам је од природе дат. Природа га ствара у разним својим покретима, човек га осећа. Полудивљи народи посматрају га у својим играма и изводе га на чегртаљкама, даскама и др. На њих не утиче звук и тон него моћ ритма, он их оживљава за игру и одушевљава за борбу.

У игри и у маршу главну улогу има ритмични елеменат. Моћ такта освежава малаксало и уморено тело и утиче на њега као електрицитет на нервни систем. Како у игри тако и у музици код старијих културних народа налазили су се увек инструменти у које се лупало. Св. Писмо нам прича како је пророчица Мирјана, сестра Аронова, узела у руке добош и све жене пођоше за њом.

Стари Грци имали су три врсте инструмената у које су лупали. То беху *кимвалон* (једна врста тасова од туча), *тимпанон* (једна врста добоша) и *кроталон* (чегртаљка).

У новије доба умножио се број ових инструмената. Најпознатији су: бубањ, добош, триангел, звонцад, санови, праporци, кастањети. Задатак је свију тих инструмената да у музици појачају ритам.

Сличну моћ, као при игри, има ритам и при маршу; он олакшава тешко маршовање, а једновремено појачава храброст у ратника. Од куд има ту моћ тако прост инструменат — добош? И дивљи Индијанац подвикује, кад му добош у такту добује или пиштаљка пишти.

И у обичном и механичном животу ритам олакшава уморне покрете н. пр. код ковача при ковању.

Сви радници, који врше телесне радове без умног напрезања, траже и налазе помоћи у ритму; свима њима ритам — без њихова знања — помаже. „Ја сам уверен, да се у творницама с помоћу ритма добија најмање једна шестина“ вели С. П. Шнајдер („Die Musik und Poesie). — О моћи ритма при телесном раду имамо занимљив пример код мрнара: то је певање песме одсечнога ритма, у чијем такту мрнари једновремено напрежу снаге своје и тако се спасавају беде и смрти. Упореди Petermanns „Mittheilungen.“

Појам ритма није увек спојен са смислом висине и боје тона; телесно развијенија лица имају више смисла за ритам него за мелодију. Главни се узрок, код лица таквих абнормалитета, може тражити у оскудном неговању слуха у детињству. Можда су имали више прилике да посматрају ритмичне покрете него да слушају тонове и мелодије. Много се пута налази противан случај т. ј. нека лица показују смисла за мелодију, али немају осећаја за такт. Има доста ученика, којима је тешко да схвате ритам и да држе такт, као што има и људи који, због недостатка у такту, не могу да науче играти. И овом је недостатку узрок по свој прилици раније непотпуно образовање. Видман је посматрао код свог детета веома рано развијен разум за такт.

Кад је дете монотоно плакало, он је свирао на гласовиру мелодију са лако разумљивим ритмом и дете плакаше *строго у такту*.

Пошто је ритам код човека урођен као инстинктивна подобност, то није тешко учинити да и мало дете буде осетљиво за лако разумљиво и правилно понављање гласова; оно налази у сваком покрету задовољства, њихање више кревета обешене кугле прави му радост. Оно подражава бачвара, ковача и др. раднике који себи помоћу ритма олакшавају рад. Ако му се укаже прилика да чује свирку за игру или марш, и оно је одмах живахније; са свим нехотично покреће по такту и руке и ноге; по добошу маршира као војник.

Најважније је схватање ритма у самом говору и то јачим или слабијим наглашавањем појединих слогова у речима или појединих речи у реченицама. Овде морамо поново да нагласимо да за дечје образовање није све једно који се нагласак употребљава у родитељској кући. Она подједнако присвајају и добар и погрешан нагласак, а овај се последњи тешко заборавља. Неки људи много отежу наглашени слог, чиме постане говор као неко певање; а неки у опште немају нагласка, тада је говор монотон. Такви су људи већим делом досадни и од саме природе.

Посматрајмо моћ ритма, како се он у музици на разним инструментима изводи, па ћемо се уверити, да музике без ритма не може да буде. Композиције т. ј. садржај музичких дела, биле оне намењене певању или свирању, одговарају у свему законима мере и симетрије. Ритам дели мелодије у периоде, периоде у одсеке, а одсеке у тактове и мотиве.

Права је лепота музичког комада у вишој еуритмији делова; и тек ритмичном поделом постаје слушаоцу јасниja и разумљивија. Слушаоцу ће увек оне композиције бити разумљивије, које су компоноване у правилном ритму и зато ће се он с њима најлакше опријатељити.

Јасно је, да се сви они који хоће да се баве о музици, морају пре свега извежбати у ритму; зато се старајмо, да у детета рано развијемо разум и појам о ритму. Велики део опадања у музици може се приписати — по нашем мишљењу — занемареном и закашњеном обраћивању појма за ритам.

У школи се пружа многа прилика за неговање и вежбање ритма, а нарочито при настави певања, језика, писања и гимнастике.

Пошто је свака песма састављена из мелодија и ритма, то се дете певањем најлакше може упознати са том особином тона, зато H. G. Nägeli и почиње прво с науком о ритму[1]) „јер су ритмични односи сватљивији

[1]) „Die Pestalozzische Gesangbildungslehre nach Pfeiffers Erfindung kunstwissenschaftlich dargestellt.“

од мелодичних. Узмимо четвртину ноте као јединицу трајања тона, продужимо је још за толико, па ћемо добити половину; продужимо половину још за половину, добићемо целу ноту; скратимо ли пак четвртину за половину њене вредности, добијамо осмину. Тако можемо узети четвртину ноте и као полазну тачку и као средиште основне науке о ритму.“

Ако смо у ученика очигледном наставом развили појам о ритму, он је спреман да схвати и мелодичне односе. Кад му је ритам јасан, мелодија га никад не може довести у забуну, ма му она на први поглед и не била јасна. Зависи само још од поступности, по којој водимо ученика од једноставне мелодије ка компликованој, ка вишегласној и то прво ка хомофоној па по том ка полифоној, вишегласној и многогласној мелодији. Чиста, лака, готова представа ритмичних прилика кључ је у музичком делу ма које врсте, којим се отварају величанствености више музичке вештине.

И схватање нагласка у музици иде у област ритма; и акценат је, као и ритам, на рачунској основи. Комбинација ритмичних односа везана је за сам акценат, за такозване добро наглашене делове такта. Ученик треба да научи да схвати и да осети добро наглашене делове такта, другим речма, да опази такозвани граматични нагласак. Потребно је, да се ђацима акценат разјасни на стиховима н. пр. на речима песме, које имају с мелодијом једнак ритам. Ј. Кинкел[2]) наглашава нарочито овај начин вежбања и вели: „у чијем је осећању рано усађена тачна музикална декламација, тај има користи, јер осећа добро наглашени део такта у свом свирању као тихо куцање пулса у живом организму, не нарушавајући му умилност извођења. У свирању онога, који је касније научио ово правило, куца акценат као неки сат и даје нам аутоматични утисак.“

Колико је различит ритам у певању тица, можемо разумети из расправе проф. Dr Oppel-a: „Über Vogelstimmen, insbesondere den Kuckucksruf und Amselschlag“ где нам наводи 72 примера која је прибележио само од црнога коса; ту су заступљене дивне ритмичне фигуре. Колико лепоте односно ритма даје природа сваки дан, о чијој лепоти најмање људи имају појма! Они то и не опажају својим чулом, које им је Творац подарио за разумевање и осећање тих лепота у природи.

Како музика, тако и говор има свој ритам. Он се изводи јачим наглашавањем појединих слогова. Они су или дугачки или кратки. По размеру дугачких и кратких слогова постају разни облици ритма у говору.

Акцентуација може имати за васпитача и неког физиогномијског значаја, јер у начину нагласка изражава се и човечја природна живахност или тромост. Из акцентуације у наречју може се поуздано изводити нарав целог народа.

Вежбање писања у такту више је механичне природе.

При настави у гимнастици дате су многе прилике, да се у ученика буди и негује смисао за ритам; спомињемо само вежбање у маршу.

Можда ће се који од читалаца и насмејати овом нашем расправљању о нези и изображавању слуха, пошто му цела ова ствар не изгледа толико важна колико је овде представљена и каква је она у истини с васпитног гледишта. Али такви читаоци не помишљају да се морају сви, па и привидно најмањи фактори узети у обзир, ако је у опште говор о хармонијском васпитавању. Још дуго нећемо доспети до оног нежног слуха какав некад беше у Грка, којим су се могли поносити приписујући себи „природно чуло за сваку доброзвучност, којом се разликују од других народа“. Нека је на завршетку још споменуто да од неговања слуха зависи што бољи успех у свакој науци, и да се узрок многих недостатака и аномалија у човечјем гласу и говору може тражити у недовољној нези и занемареном вежбању слуха.

Ј. Ђ. М.

[2]) „Acht Briefe an eine Freundin über Klavierunterricht.“ Stuttgart.

Кроз Сликарске Изложбе

Драги уреднике,

Чини ми се да ће најзгодније бити ако ти своје извештаје са сликарских изложаба пошљем уједно, и то као писмо: за нашу „Ладу“ сам и сувише задоцнио, а ове су Бечке пре неколико дана затворене! Па онда, и из других разлога много ми је угодније овако учинити: у истинску објективност, а при сликарским изложбама напосе, ја и онако много не верујем, те ми је у писму лашње бити „искрен“; мимо то ја имам и властитих узрока да ти извештаје пошљем у овакоме облику.

Ја сам ти још о проласку кроз Београд рекао, да је *Сриски Салон* (како једне новине нашу изложбу назваше!) на мене учинио in toto један мучан утисак! Нигде ја нисам видео да је некакав „магични прутић воље и преданости послу“ заиста „врло лепо удесио Павиљон Пољопривреднога Друштва“ и „трансформирао га, у довољан број компартимана одвојио, спретне коридоре успоставио, обилату светлост дана која је кроз многобројна стакла до извесне мере и индискретно у одељења улазила, он је на један ингениозан начин кантонирао и јудициозно распоредио — тако да се у свему има спретност и оптично-техничка савршеност“ — — као што пишу двојица наших критичара (други додаје умесно и „у колико се то у опште могло постићи“!)!.... Врло мало од свега! Павиљон Пољопривреднога Друштва подељен је звездасто и неугодно; светлост није довољно ублажена, а за неке предмете премало; платна по зидовима и таваници била су сумњиве боје, местимице и прљава (зар нека — „расходована“!); слике су биле бедно повешане: немилосрдно су падале у очи оне искривљене жице!!... Жичицом су чак и они т. з. „каталози“ испрошивани (а они су — исписани!)... Био је то неки „магични прутић“, али не онај са Запада, где су наши „маџионичари“ усавршили своје дарове, већ — дервишки!

Тај први и основни захтев једне уметничке изложбе: да је у распореду одељења, у размештају предмета, у количини светлости и осветљења једна неизбежна хармонија, — тај захтев у Првоме Српскоме Салону није био задовољен. Нека ми се нико не изговара „напинством“ и тобожњим недостатком зграде за оваку изложбу: то су увек празни изговори! Или — или!

Радова има заиста врло лепих: нису ли њихови аутори наши признати уметници?! Али, има и таких какве Бечка Сецесионштина не би узела чак ни за своје

— плакате! Гледао си их и сâм и са уживањем си посматрао скулптуре Ђоке Јовановића, радове Р. Вукановића и г-ђе Вукановић; задубљивао си се у оне нежне и пуне слике Муратове (и ако он не задовољава *у свему);* зашто бих ти ја овде редом помињао све изложене предмете?! Па онда, ја сам се и одмакао од тих предмета, те би ми се и гдекоја нетачност омакла. Али живо се сећам радова г-ђице Н. Петровићеве и — чудим се смелости и уметнице и приређивача изложбе!!... Може госпођица имати дара, може она постати и славном уметницом, али ово што је изложила — мене буни, и мој суд гласи: не ваља! Та је сецесионштина додијала већ свима, и лекарски би ваљало аналисати укус којему се она допада.

Знам да ће ми се рећи: а зашто се ја непозван упуштам у оцену уметничких радова?! Одговорићу само ово: Ако уметници мисле да им није стало до мишљења публике, онда нека никада не приређују јавних изложаба! Изложбе су у исто време мерило и за укус публике, као што су и форум за оцену, а нису само за обожавање изложених радова!

Бечки Уметнички Дом (Künstlerhaus) приредио је пролетос своју XXXIII Годишњу Изложбу. — Пре неколико дана је затворена.

Са достојанственом елеганцијом излаже се овде сваке године велики број радова. Пространа и спретна одељења Бечког Уметничког Дома вазда имају предмете који ти изазивају нарочиту пажњу: па било да си ти њима задовољан или незадовољан!

Хтео бих да ти поменем само неколико из великог броја изложених радова (452!).

Читаоцима наше лепе „Нове Искре“ познат је већ рад Гринхутов „На Умору“ („Schwere Stunden“)[1]): она је донела тај рад према творевини у гипсу. „Schwere Stunden“ је и сада изложено: — у мрамору. Гринхутово длето оживљава стену и ова скулптура много собом казује. Уметнику није награда изостала.

Имају још неколике дивне скулптуре: „Играчица“ (Tänzerin — 24), у бронзи, рад A. Lewin-Funcke-a, један портре из растова дрвета (36) од G. Zelezny-a и „Распеће“ (Kruzifix — 41.) од V. Amort-a, бронза.

„Играчица“ је једно грациозно тело, фиших облих удова и правилних линија. Нигде контраста, нигде неприродности. — Портре (биста) у растовини заиста је уметничко дело: како нож и дрво оживи! — „Распеће“ је анатомски најтачније представљен онај страшни положај Христов на крсту: срозано и напред повијено тело одупрло се о груби, велики клин између ногу у крст учвршћен, и обесило се о руке које су гломазним јексерима за крст приковане! Више главе стоје три записа: на јеврејском, словенском и латинском језику „Исус император Јудеје“!

Има још једна скулптура, у V. сали: Die „Qual“, мермор, од Otto Richter-a. — По земљи, трновитим прућем покривеној, са рукама назад везаним, мучи се и из све снаге се упиње један несрећник да се ослободи и нове беде; гуја му се пужа уз тело и палаца језиком у близини срца, да тамо забоде свој отровни зуб и сручи отров! Колико ова скулптура уме да говори!...

Пејзажа и мотива из природе има доста и веома лепих: све су то сочне и свеже боје које ти скоро истинску ствар пред очи износе! Узалудно је поименце их рећати или описивати; довољно је и оно неколико речи

[1]) В. бр. 1, „Нове Искре“, јануар 1904. стр. 7. и 27.

Па онда, све су то радови већ познатих уметника: Darnaut, Kinzel, Charlemont, Russ, Schachner, Kaufman, Petrovits и др.

Карактеристична је „Madonna“, један портре H. von Herkower-a (113.): једна дивна плавојка, очију што продиру, у дубокој, прозрачној црнини. — D. Wallin је одступио од стереотипног пролећа: његово је „Пролеће“ један дивни женски портре, у профилу, лаког и ружичастог колорита. — M. V. Benedito је оживео и скоро пластички пред очи изнео: „Седму песму из Дантеова Пакла“. —

Једну ти дивну слику морам поменути: „Магла“ (Nebel, 195.), од A. Karpellus-a. На једноме спрженом обронку, у засеку, леђима уза сами камен, грчевито се рукама за њ придржавајући, застао туриста и престрашено гледа у провалију преда се: из ње се диже лако и плавичасто, као дим са цигаре, магла која све обавија и скрива му даљи пут! Машта је жива и он у колутастим, плавосивим праменима магле назире вилинска лица: као у колу се оне час приближују час одмичу од њега. Колорит је одличан.

Портрета има доста и лепих: ту су Horovits, László и др. Наш Паја Јовановић изложио је само један портре (222), али — у свакоме правцу савршенство. Док су његови ранији портрети падали у очи и привлачили отвореним, јасним колоритим, израђен је овај портре једне дивне плавојке, у целокупности, у нежним нијансама жућкасте боје: потези су меки и благи, пуни, обли, израз јасан, веома јасан.

Hugo Charlemont има једно читаво одељење (X): скоро све сами акварели са мотивима из Италије.

Два мотива из Новог Завета врло су дивно израђени: „Бура на мору“ (Der Seesturm, 347.), по Марку, IV, 38., од Z. M. Diemer-a и „На Тиберијскоме Језеру“ (338.) од F. Graf Harrach-a. Ја сам мало видео слика из Христова живота овако дивних и јасних као ова „На Тиберијскоме Језеру“: кад се Исус јавио по васкрснућу ученицима својим.

Тешко је уопште писати извештаје са једне сликарске изложбе, па макар то само и писмо било; ни репродукција склике није кадра заменити тачни појам о самој радњи, а камо ли опис.

Бечка Сецесионштина (Secession) носи и даље своје усамљено обележје — ове је године још усамљеница: иступио је и опет повећи број њених признатих чланова, а међу њима и чувени Max Klinger! Али и ова XXVI Изложба њена има ипак оно опште обележје, ону салонску елеганцију и углађеност: и одељења и распоред и орнаментика — све је то у дивној, пријатној хармонији! О светлости и њезиноме распореду и да не говорим: Бечка је Сецесионштина модерна творевина, и у томе правцу одговара свима захтевима. То пријатно осећање потпуне хармоније знатно ублажује грубе испаде који су већ стална појава у овој кући — и у сликарству и у вајарству! Често си, врло често у недоумици: да ли нису називи појединих радова у каталогу (а без њега — ни мањи!) навлаш и несташно испремештани, или уопште — каприциозно изабрани? Једна чудна особина сецесионских слика јесте: да су оне у репродукцији — лепше од оригинала! Немилице се и разметљиво трпају боје... Stöhr-ова „Месечина“ (Mondnacht — 42.) знатно је лепша у репродукцији него ли на платну. Тако и његово „Лето“, и Mehoffer-ов портре једне даме. —

Хрватски скулптор Ivan Meštrović изложио је неколико радова, од којих му се нарочито истиче један пројект за водоскок „На Извору Живота“ (Am Brunnen des Lebens — 59). Око једног великог басена има доста људских прилика у разним годинама: и деце, и људи, и жена. Све је то згрчено и неприродно: једни су затисли уши рукама, други се као у грчевима скупили, трећи се љубе итд. — нигде идеје, нигде оправдања за замисао!! — У колективној групи пољских уметника „Sztuka“ (Сала IV—VI) има — свега и свачега. Има ванредних радова, али има и таких (срећом неколико само!), да сам ја и нехотице помислио на једно одељење наше „Ладе“! — Pankiewizz-ов „Nokturn“ дивна је једна слика, један прави тз. Stimmungsbild. Исто тако и Slewinsk-ога „Море“. Али L. Wyczółkowski привлачи особито својим дивним мотивима из Татре планине: то су истинске ствари!

Била је још једна сликарска изложба (Беч је раскошан у њима!): *Хагенов Савез* (Hagenbund), — али — ја за тамо нисам стигао! А што сам се за тебе задоцнио — нећеш ми, надам се, много замерити...

Г. П. Ив.

РАЗНО

* Д-р Влад. А. Поповић штампао је књижицу „Српски Селтерс“. Њом упознаје читаоца са новом лековитом водом код Младеновца и утврђује да она долази у ред најбољих вода ове врсте и да јој због тога треба поклонити највећу пажњу. На крају је изнео које се болести и како лече овом водом. —

* 14. о. м. био је редовни састанак Српског Омладинског Кола (Панчево) на ком је предавао Д-р Владимир Алексић „О души“, а Д-р П. Стојковић прочитао неколике своје песме. —

* Јован Пешић, уметник из Београда, поклонио је Матици Српској попрсје великог народног добротвора Саве Текелије. Оно је оригиналан рад г. Пешића. —

* Удружење мађарских уметника „Немзети Салон“ одложило је за јесен своју изложбу у Београду, која је била одређена за овај месец. —

* 25. овог месеца освећена је застава друштва „Српско Јединство“ у Чикагу. После освећења у оданшњој српској православној цркви, на гробљу је свечано откривен споменик умрлим члановима вредног и родољубног „Српског Јединства“. —

* 6. о. м. одржан је у Бечу, у дворници Анахоф, збор за расправљање стања у Босни и Херцеговини. Сазивач је збора професор Мелко Радуловић, а већању су присуствовали и неколики аустријски и мађарски скупштинари. —

* Први Српски Добротворни Савез у Чикагу броји сада 19 уједињених српских друштава, а преко 2000 одушевљених чланова.

* Први Српски Добротворни Савез у Чикагу покренуо је од 11. ов. мца. нов српски лист „Уједињено Српство“. Листу је уредник вредни и спремни новинар српски госп. Ђорђе А. Чокорило. „Уједињено Српство“ уређује се одлично, а излази сваког четвртка на табаку од 4 стране сатинираног хартије. Годишња му је цена за Јевропу 12·50 франака. —

* У издање Матице Српске већ се штампа и за најкраће време моћи ће се добавити расправа Д-ра Мих. Гавриловића, директора Српске Државне Архиве, „Милош Обреновић и Вук Ст. Караџић“. —

БИБЛИОГРАФИЈА

Нови учитељ. Шала у једном чину. По Марасу приредио чика-Васа Љубисав. Издање књижаре Рајковића и Ћуковића. Цена 0·20 пара дин. — 16,° стр. 22.

Библиотека Малог Позоришта. Свеска X. *Јосиф.* Библијска сличица у 3 чина. Написао Мих. Сретеновић. Издање књижаре Рајковића и Ћирковића. Цене 0·20 п. дин. — 16°, 77. —

Српска Краљевска Академија: *Споменик XLIII.* Први разред. 6. — *Земљотреси у Србији у 1904. години.* Критички преглед извештаја са нарочитом обрадом потреса од 4. априла (22. марта). Са 8 слика, 3 карте и 14 таблица. Израдио проф. Јеленко Михајловић, асистент за геодинамику на универзитету. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1906. — 4°, стр. 167. Цена 3 динара. —

Српска Краљевска Академија. *Годишњак XIX, 1905.* Београд, штампано у Државној Штампарији, 1906, Цена 1,50 дин. Преглед: I Особље Срп. Краљ. Академије; II. Изводи из Академијиних Записника; III. Годишњи свечани скуп; IV. Рачуни и фондови Срп. Краљ. Академије у 1905.; V. Народна Библиотека, Народни Музеј и Музеј Српске Земље у 1905.; VI. Задужбине; VII. Некролози; VIII. Биографије; IX. Преглед Академијиних издања; X. Установе којима се шаљу Академијина издања. —

Зарија Р. Поповић: *Слике из Старе Србије.* Трећа књига. Сремски Карловци, 1906. Српска Манастирска Штампарија. Цена је 1 динар. — 8°, стр. 121. —

САДРЖАЈ:

Немиран дух, од Гр. Божовића.
Поноћно дворење, песма Милорада М. Петровића.
Податци за историју Београда, од 1717.—1739. год., по архивским и другим изворима написао Тод. Ст. Виловски (наставиће се).
*** песма Влад. Станимировића.
„Убиј ме!...“ од Х. Товоте. Превео А. П.
Без мотива, песма Симе Пандуровића.
У Средњим Родопима. Путописне белешке од Пловдива до Чепелара, написао Вл. Р. Борђевић. (Свршиће се).
Пред жетвом, песма Р. Ј. Одавића.
Московско Уметничко Позориште (свршиће се).
Сид, трагедија у пет чинова, написао П. Корнеј, с француског превео Н. Марјановић (свршиће се).
Листићи: Пролеће, од М. М. Ускоковића. — Мој сан, од Ст. С. Н. — Зашто? од Ст. С. Н.
Уз наше слике.
Хроника: (Наука, Уметност, Разно, Библиографија).
Слике: Света породица. — Одисеј убија Пенелопине просиоце. — Антон Ашкерц, словеначки песник. — Словеначка сеоска соба у Страхлову. — На Љубљаници. — Девојка из Чепелара. — На Големој Реци у Чепелару. — Словеначки женски украси за главу. — Минерва. — Народна словеначка грнчарија.

Власник и Уредник Р. Ј. Одавић Капетан-Мишина улица бр. 8.

Државна Штампарија Краљевине Србије

ТЕЛЕФОН БРОЈ 193

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ
ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ
МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА
У БЕОГРАДУ Кнез Михаилова улица број 20

ПРЕПОРУЧУЈЕ СВОЈ ОГРОМАН ИЗБОР:

Шешира, Кошуља, Гаћа, Чарапа, Рукавица, Др. Јегеровог рубља, Краватна, Сунцобрана, Кишобрана, Марама цепних и за српску ношњу, **Ћебади, Штапова, Путничких** прибора и разне кожне робе;

Жакета, Кепова, Сукања, Блуза, женски **Кошуља, Гаћа, Рекла, Мидера, Муфова, Чешљева, Укосница, Хаљиница** деч. и за повојнице, **Капица** и **Бенкица**;

Спреме за удаваче и девере, Шалова за кумовске свеће. **Свиле** за превезе, **Огртача** за младе (пелерина), **Албума, Мириса, Сапуна**, разних предмета за поклоне и сваковрсних галантериских новости.

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ
ГЕЦЕ КОНА
БЕОГРАД КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све повремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шиље у кућу.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стоваришту, књижара *набавља за најкраће време* по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којега се набавља. Велики избор антикварски каталога чувених светских антикварница стоји свагда на расположењу сваконе.

Књижара купује од приватних лица појединa употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилато сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibiblio thek), која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је **два динара** са неограниченим правом читања.

Каталоге учила и свију врста књига и музикалија шаље књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО
ЗА ОСИГУРАВАЊЕ
БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА
ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ

ОСИГУРАВА:

живот људски на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мираз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости повчани заводи, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један повчани завод, ради примања уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слати уплате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

У НАШОЈ ГАЛАНТЕРИСКОЈ ТРГОВИНИ

ИЗБОР ЈЕ

највећи и најлепши

РОБА ЈЕ

НАЈСОЛИДНИЈА И ИЗ НАЈОДЛИЧНИЈИХ ФАБРИКА

ЦЕНЕ СУ ЈЕФТИНЕ И БЕЗ КОНКУРЕНЦИЈЕ

За ове артикле:

Шешира филцаних и сламних у свима фасонима бојама и облицима;
Цилиндера од плиша и атлаза,
Рубља мушког и женског;
Обуће мушке, женске и дечије;
Спреме за удаваче, младожење и деверe;
Мидера у најмодернијим и најсавршенијим системима, а из најодличније светске фабрике под знаком P. D.;
Краватна мушких;
Каљача Петроградских, мушких, женских и дечијих;
Рубља вуненог и плетеног, зимског и летњег; између кога и од Др. Јегера, са гаранцијом да је право;
Рукавица и капа свију врста;
Кишобрана и сунцобрана, мушких, женских и дечијих;
Парфимерије, као: сапуна обичних, финих и најфинијих од 20 пара до 3·50 дин. ком.
Затим: жирила, теста и прашка за зубе; воде за уста, прашка и помаде за лице; воде колонске, воде за одржавање, растење и боеадисање косе; зејтина за браду и косу и помаде за бркове;
Лепеза, обичних и за балове;
Марама: кашмирских, штофаних и свилених за српску ношњу;
Марама цепних у свима врстама;
Ћебета, штапова, кеса, новчаника, табакера, торби, албума, дугмета за крагне, прса и манжетне; четака за одело косу и зубе; чешљева, пораменица, и остале галантериске и помодне робе.

Препоручујемо поштованим муштеријама да се о свему овоме и увере.

КОСТА НИКОЛИЋ и ДРУГ
БЕОГРАД

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ

У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

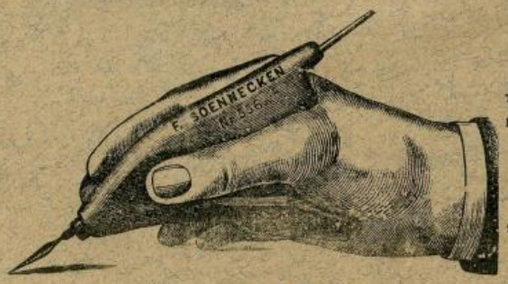
НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

вешалице за хартију

БРОЈ 164 СТАЈЕ КОМАД 2·50 ДИН.

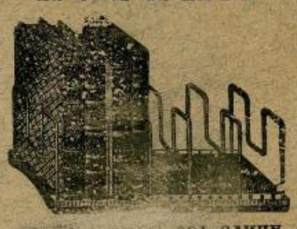

Сенекова увлака
за госпоју која пате од грчева.

Ова је увлака израђена тако, да испуни целу шаку при писању; сваки прст има своје удубљење

увлака стаје 3 дин.

Оваквих **увлака имамо још** неколико врсти и то:
од 6, 7, и 12 дин. ком.

наслони за књиге

НАСЛОН ПО ОВОЈ СЛИЦИ БР. 344. СТАЈУ 10 д.

увлака од каучука са златним пером

Подесних за г. г. лекаре, трговце, инжињѐре, чиновнике, путнике и т. д. Увлаке **по овој слици** са златним пером стају 18 **динара комад**, а **имамо** их и од 20 до 25 динара. Американске **увлаке са** златним пером стају 7·50 и 10 дин. комад, а са иглом 4.50, 6 и 8 динара комад.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник
Р. Ј. Одавић

ГОДИНА ОСМА

1906

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића.

Има на стовариште и свагда наново добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици *за сваку појединy сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атласа црна** за бунде и либадета. — **Атласа** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атласа и Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикерајa, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је уљудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атласа и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из **првих светских** фабрика

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 7. Београд, јула 1906. Год. VIII.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Друк. Штампарија Г. Аранчић.

СТАМПАРИЈА „БЕОГРАД“

Гаврило

Пролећно јутро. Јутро чисто и лепо као оно дете које се са осмехом пробуди у колевци. Сунце тек што се помолило и његов пурпурни пожар пали бескрајно плаветнило источнога неба. Ваздух је мек и топао; у целој околици нешто лако и светло — пролеће. Из земље, црне и трошне, избија нови живот, осећа се њено дисање, развијају се нове снаге и сокови. А све је испуњено балзамским мирисом обилнога, у најфинијим тоновима боја планинскога цвећа.

Узаном, вијугавом путањом што се одваја од мирне и простране шуме, доле у правцу према селу, ишао је шумски радник Гаврило. Његова је кућица ту уза саму шуму; мала, скромна и проста кровињара, да се једва може стати право у њој. — Гаврило је ишао лагано и одмерено својим тешким корацима кроз њиве и ливаде. Ноге су се нечујно губиле у мекој, мирисној трави, и влажна роса хватала се и мокрила његову обућу. Са његова ситна, рошава лица сјала су два мала, безбојна ока, а цела фигура кретала се у овој јутрењој свежини све даље као по каквом такту, мирно и без журбе.

И у целој тој појави са олињалом старом шубаром и похабаним и подераним чакширама беше нешто тихо и мирно, по готову ропско, што више опомиње на безбрижно дете него на одрасла, зрела човека, на чије се чело већ навукла прва бора јада и невоље. Његове дебеле, велике усне беху отворене и развучене у детињски — самим собом задовољни осмех; изгледало је, као да он на самом себи осећа неку радост као дете које је још задовољно својом играчком; као да се све у њему радовало: и овом сунцу што тако топло сија на тешку земљу, и тој земљи што тако силно дише својим новим животом, и свима оним многобројним посленицима, што га стижу и сусрећу, хитајући са својим воловима и плуговима својим њивама.

Гаврило се спусти општинској судници. У њој не беше никога осим старога пандура Стојчета, који тек што беше метнуо о врат велику кожну торбу спреман да пође у град за пошту. Председник са кметом изиђе из суднице и заустави се у прљаву, непочишћену ходнику, пуном прашине, струготина и иверја од скоро сечених дрва. Они су тихо разговарали међу собом, осврћући се час по на апсанска врата која беху широм отворена и кроз која се унутра видела нека женска прилика.

Гаврило приђе и назва им Бога.

„Звали сте ме?“ упита он.

Председник погледа у кмета и смагну раменима.

„Хм, може бити, ја не знам. — Звао те, ваљда, ћата због пореза. — У осталом, лако ћемо за то. Можеш ти и сутра доћи, братићу... Видећемо већ!...“

Председник поново погледа у кмета и очима га упита, показујући на Гаврила. Кмет се накашља и потврди главом.

„Овај... кажем ти... то ће ћата већ сутра урадити. Он и онако данас није овде... Него знаш, рођени мој!... Да ти нас нешто послушаш. — Видиш, Стојче оде у град, а овде нема никога...“

Гаврило је ћутао.

„Слушај.... хм.... баш нека буде!.... Ено видиш тамо!....“ и он му показа руком апсану — „Има неко женско чељаде.... Довели су је синоћ у сами мрак, па знаш, братићу мој, то тако иде — треба је даље спровести... А ето, видиш, никога нема.... Баш добро што си дошао! Можеш и ти то учинити...“

Гаврило се почеша иза уха.

„Али како ћу?... Прост сам ја; не разумем му ту много.... А после, чека ме и посао у Управи...“

„Хм, јест! — Него ја ћу већ отићи горе и рећи... Знаш, братићу мој, Гаврило, што си управо ти ту. Видиш то је женска страна, а овај — шта мислиш ти, кмете, зар није тако?“ — кмет махну главом у повлад. — „Дакле, женска страна као што ти кажеш, а знаш већ наши какви су.... Учиниће штогод... па и ту да одговарам... Него ти, рођени мој, полако с њом... Видиш, и сам дан — красота Божја! Баш да човек прохода... тако, тако!... Све полако с њом... Ево ти овде акта!“ — Он извади из џепа неку пресавијену, прљаву хартију и пружи је Гаврилу. — „До О. знаш... није далеко. Само полако, рођени, и она носи душу, а уморна је много...“

Он приђе апсани и викну унутра. На прагу се показа нека млада женска прилика, на први поглед ни лепа ни ружна. На себи је имала шарену цицану хаљину, овде онде прихваћену разнобојним концима; на ногама старе, прљаве ципеле, а главу беше умотала у неку белу вунену мараму.

Гаврило погледа у непознато женско лице и при њезину бедном изгледу и уморним очима њему се тако сажали, да окрете главу у страну. Девојка га је гледала мрзовољно и тромо, лупкајући ресе на марами и стајући с ноге на ногу. Очевидно, беше јој досадна сва та процедура која се и овде морала поновити ваљда већ по десети пут.

„Сад иди, рођени мој!... Као што сам ти казао: све полако.... Немој да журиш... стићи ћеш...“

И председник са кметом врати се у судницу, а Гаврило пође кроз село.

Докле год су ишли кроз село, Гаврило се ни једном не окрете да је погледа. Оним истим одмереним кораком, лагано и не журећи, ишао је он пред њом час по гледајући у тамну гору, којој се све више приближаваху.

Кад беху већ прилично одмакли од села, Гаврило застаде.

„Биће да си уморна?“ упита је он.

„Јесам!“ одговори му она кротко.

„Јест, јест!.... Не може женско толико поднети као ми. Видиш мене... ја сам у стању цео дан ићи и ни један дамар да позна... Али код вас је то друкше. — Него да се одморимо.“

Они се спустише на меку траву у подножју саме шуме. Из њене унутрашњости бйло је пријатним зеленилом и свеже мирисало на расцветалу брекињу. Ту у близини неки кос извијао је своје јутрење мелодије захвалности и победе светлога дана над ноћи. А пред њима простирале се зелене ливаде са својом ниском, меком травом, обливене бисером хиљада сјајних капљица. Доле пак у пространој равници лежало је село са многим воћњацима и ниским кућама, из чијих се димњака извијали густи стубови сивога дима и губили у бескрајности небескога плаветнила. —

„Далеко, далеко одавде. Видиш она брда тамо?“ и она му руком показа тамне силуете високих гора, што се једва назираху у јутрењој магли, — „Тамо је моје село!....“

„Далеко!.... А како си дошла овамо?“

„Тако!... Сама сам — немам никога.“

„Никога?...“

Она климну главом.

„А како ти је име?“

„Анушка.“

Гаврило је крадом посматрао ово непознато женско лице. Она беше скинула мараму са главе и њему се указа прилично лепушкаста глава са замршеном и неочешљаном црном косом, са ниским тупим челом и два велика крупна ока, чији се поглед уморно губио у даљини сивих брегова. Прилично оштар нос са танким, фиким крилима, која су нервозно дрхтала; пуна, румена, пожудна уста са страсно одсеченом доњом усном као и дубоки модри колути испод лепих и сјајних очију беху очевидно знак њене слабости и неопирања према мушкој страни.

„Тешко је живети тако сам на свету“, — отпоче Гаврило — „без свога огњишта и породице.... И ја тако исто немам никога.“

„Зар ти ниси ожењен?“ упита Анушка.

Гаврило махну главом.

„Не, нисам!... Онда кад је требало учинити, у мене не беше воље. А после... тхе... године тако пролазе... остари се. Пре него што се човек окрене, старост је ту...“

„Бива то тако код људи.“

„Је ли?“

Он се беше погнуо и, метнувши руке на колена, зари главу у дланове. Анушка је посматрала његова широка, пресавијена леђа и снажни, погнути врат, покривен густом смеђом косом и нешто топло разливаше се у њој као да све жиле сишу млако, слатко млеко.

„За цело ти је жао?“ упита она видевши га тако ћутљива. „Ах, слушај мој драги, остави то! Веруј да немаш за чим жалити.“

Д. Г. Розети

Дантеов сан

Гаврило је погледа са питањем у очима.

„Кажем ти, немаш за чим жалити. Ипак је боље тако.... нема се бар обавеза према другом лицу. Везати себе вечито, Бог зна још с каквом несрећом. Али тако... слободно као птица у гори... данас овде, а сутра... но то је већ у Божјим рукама...“

„Како? — Теби се зар то допада?“

„А зашто да не?... Зар има што боље него припадати само себи; никоме не одговарати за оно што ти душа зажели него само Богу? Ај, чујеш ли, кад бих знала да ћу за туђим плотом скапати, ипак се не бих оставила. Слатко је то кад душа зажели, а ти јој жељу испуниш.... А веруј ми, и ја познајем нешто од света: била сам свугде... И свугде су једне исте прилике, јер њих људи стварају, а тежња је свију људи да свој живот угодно проведу.... Шта знам ја, кад ће гром ударити?.... Зашто не провести онда један дан пун сунчеве светлости и топлоте?... Не, зар ти не мислиш тако?... И онда погледаш а цео широки свет стоји пред тобом отворен, све ти се радује, све те поздравља, и душа и срце пуни чежње... а ти? — стојиш као грмаљ пред свим тим и не умеш узети оно што ти припада!... Но, разумеш ли, ја из живота црпем обема рукама оно што је моје, за чим душа жедни.... иначе, како би све било глупо, празно, отужно...“

Она је говорила лагано, равномерно и само необични сјај њених крупних очију издавао је њено узбуђење. Гаврило беше подигао главу и не трепћући, отвореним устима слушао је тај дубоки глас, сву ту бујицу многих, за њега неразумљивих речи, у којима је лежала нека извесна сила која му је срце стезала. „Не, шта она говори?!“ мислио је он у себи и ни једне речи не могаше наћи, којом би и порекао њено тврђење. И ако његова проста глава није могла да ухвати само тежиште њена говора, он је ипак са чуђењем посматрао ту женску што тако силно брани свој пропали живот.

„Може бити да у томе има истине што ти говориш“, рече он најзад полако, „али... не знам... мени се чини, тако се не сме мислити; зло је у таквим мислима....“

„Како то?.... Ах, какав си ти то мудрица!... Зло? — Али цео свет управља се по том злу и ни један човек не прави од тога што.... Не-е! — Слушај, мој драги... Како се оно зваше? Аха, Гаврило! Дакле Гаврило, нема ту зла; или ако баш хоћеш да је то нешто рђаво.... ја мислим, боље је ипак бити у том злу, живети и дисати с њим, него седети тако скрштених руку и пустити живот покрај себе... Свет тако и тако неће постати бољи...“

„А за што — зашто су те протерали?“ упита он.

„Зашто?... То бих и ја хтела знати! Нисам била за тамо — и мир! Тако бар кажу... Волела сам људе!...“

Гаврило је погледа раширеним очима. „Не, баш се она шали са мном!“ — „Зар и ту има греха, ако ко воли људе?...“

„Ах, какав си ти!... Глупост! — Ја ћу већ сама са својим гресима изићи на крај.... Али није то што ти мислиш. — Ја сам волела људе на свој начин... Знаш, као женска страна!....“

Гаврило обори главу. Он никако није могао схватити сав тај говор који му је од самог почетка био неразумљив, и ма да не осећаше ништа што би непосредно вређало његову унутрашњост, ипак, чујући њен глас, осећао се некако нелагодно. Хтео је на сваки начин прекинути тај говор, али није знао како ће почети.

„Видиш ону кућу тамо!“ и руком јој показа Управу: „Онде ја радим.“

„Тако!... А шта радиш?.... За цело гору сечеш?“

„Ах, много посла има ту. Од рана јутра до мркле ноћи... Али није тешко, веруј ми; слатко је тамо радити... Видиш ову густу гору? Цео живот свој могао бих ја у њој провести. Кажем ти. Кад изјутра рано оживи свако дрво, свака травка; кад се заори силна песма од стотине ситних тица; кад прижегне подневно сунце, а у њој тако слатка хладовина; или у вече, кад се све умири, кад птице престану, кад гране зажуте и само тешке круне зашуморе — ишао бих по њој гласно певајући.“ —

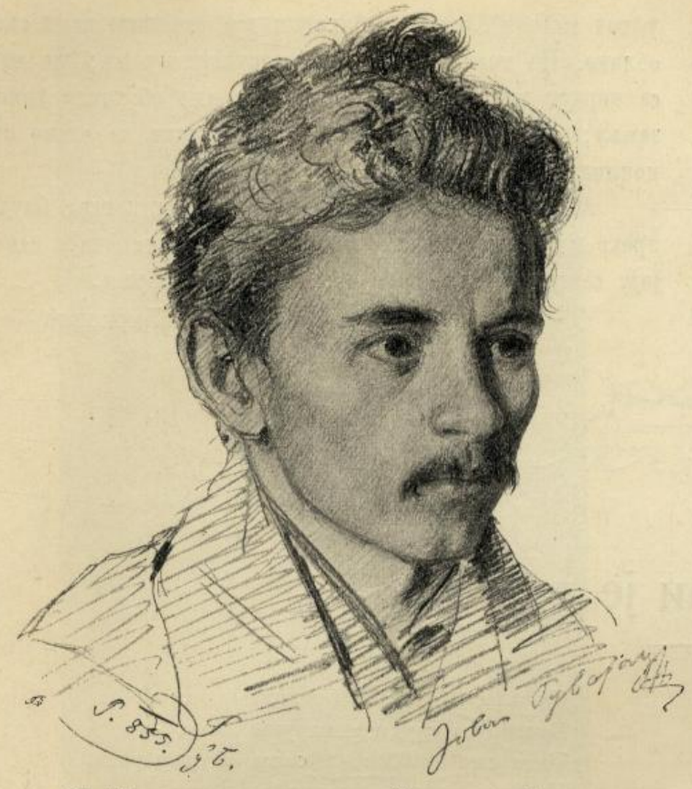
„И дозвао какву вилу да ти на сусрет изиђе.... Остави то, мој Гаврило!... Ја ти морам још штогод о себи рећи. Тешко ми је ћутати, јер ми је на души пуно туге. А лакше је човеку кад се бар коме изјада... Видиш како ме гоне, као преплашена зеца дивљи керови... И уз то кажу: тако је по закону! Ђаво нека зна те њихове законе; тиме се само све дубље тоне. Јер, веруј Гаврило, нема судије изван Бога; он је једини и највећи судија!... Све остало — то је...“ она љутито махну руком.

„Не тужи се, Анушка!“ покуша Гаврило да је утеши. „Ниси само ти на овоме свету....“

„Ја се не тужим. А и зашто? Ја само сажаљевам себе и своју младост, своју срећу и свој живот, што је све тако стрмо пошло. И то је све. Човек хоће корак напред и од једанпут — бум, већ је у процепу.“

„Опет ти кажем: тако се не сме мислити. Ја тако верујем у Бога; и ако ко падне, он је ту и неће оставити јадника да лежи....“

„Нека то буде утеха, Гаврило, — утеха и нада; оне су обе чврсте и жилаве, али са мном је другојаче. Ни паре кршене ја више не бих дала за њих. — Слушај, хоћу све да ти кажем. Можеш мислити о мени како хоћеш; али једно само знај, у сваке ствари треба и наличје посматрати. Ако неко и пође прљавом стазом, треба помислити, ко га је на њу одгурнуо. Иначе се право не може судити. А свакако никоме није од користи да човек, који је једном поклизнуо, и даље живи у понижењу.... Не? — Онда, у она доба, била сам млада девојка, тако лепа и тако чиста, тако здрава и румена као свежа трешња. Пошто сам рано остала без својих, службом сам се издржавала. И тада, свакога бих онога, чини ми се, убила који би само покушао да ми што

Н. Радоњић Иларион Руварац

год учини. Била сам код некога старијег господина. Познавао ме је и имао је страха од мене. И онда, једнога дана, они ме... Било је свршено са мном. Плакала сам и жалила себе; жалила сам и своју младост и своју лепоту.... Тада је пошло низ брдо; нисам могла натраг. Било ми је свеједно. Само имала сам то задовољство да своју несрећу осветим. И тако сам живела у несрећи и у таквом уживању. Најзад, била сам код неког веома великог господина. Боже, Господе мој, шта све ту није било! Госпоја његова стајала је врло блиско његову пријатељу, а сестра њена одлазила је у винограде неком официру. А господин, знаш већ! Што су оне радиле, и ја сам учинила.... Све дотле док госпоја... а онда — морала сам на улицу, међу људе, без игде ичега. Дотерах дотле, да ме као скитницу протерају.... Свему сам ја била крива, ја мали црв који никоме није сметао и који је морао живети, а нико и не погледа на змију у оној кући, која је такав отров просипала.... То тако бива, слабији испаштају за све... У осталом, шта те се то тиче?....“

Она ућута; али се Гаврило не помаче с места. Погнутих колена, са главом наслоњеном на руке, он је и даље седео непомично и очима се укивао на траву испред себе. Нешто болно, милостиво, саосећајно одвајало се у дубини његових груди, пело се тако на више стежући га као клештима; у сухом грлу и у носу га заголица нешто љуто и оштро. „Зашто мора да је живот тако тежак, кад је у њему све тако просто?“ Он подиже лагано своју главу и угледа прво Анушкине крупне груди испод танке блузе; високи, бели врат са увојцима замршене косе и цело лице са стиснутим усницама и затвореним очима. А кад их она поново отвори, одвојише се испод њених дугачких трепавица две велике тешке сузе.

„Ти плачеш, Анушка?“

„А шта могу друго? После свега, то још једино остаје.“

„Анушка, хајдемо к мени!“

„К теби? Шта ћу ја код тебе?“

„Хајде, Анушка. У мојој кућици биће хлеба за обадвоје.“

Она не рече ништа. Лагано устаде са меке траве и подижући завежљај својих ствари, кроз густу шуму упути се за Гаврилом.

* * *

Било је после неколико недеља. На сниском камену испред своје куће седео је Гаврило. Главу беше наслонио на своје јаке, жилаве руке и тужним погледом посматрао густу траву пред собом. Поред њега стајала је Анушка са оним истим малим завежљајем, са изгубљеним погледом у сиву даљину.

Беше нешто тако свачано и тихо у целој околини у овом тренутку, где се дан постепено губио и сјајно мајско вече наступало у своја права. Више кућице простирала се широка, широка, непрегледна гора са својим високим сивим стаблима, која би овда онда тешко и уморно зашуморила својим тешким и тужним крунама. Сунчеви зраци својим широким млазевима сјајно су осветљавали високе врхове тамнога дрвећа и крадући се кроз широке гране допирали до земље бледи и ослабљени. Све уоколо било је тако светло и мирно као и само предвечерје, све се одмарало у спокојном прохладу пролећње вечери; све је још живело и дисало, готово да на први тренут одахне у миру и спокојству топле и светле ноћи!

„Па због, Гаврило, за увек због, јер се у животу никада више нећемо срести!“ отпоче Анушка. „Ја идем далеко, далеко одавде, да се никад више не повратим. За све ти хвала, добри Гаврило! За сву доброту, за сву љубав и благост!.... Ти си био тако добар према мени.... Од срца ће ми бити жао ако сам ти што криво учинила; ти си бар што боље заслужио; учинио си за ме све што си могао.... Хај, да сам те нешто раније познала! Куд бих с тобом била!.... Али овако не иде, голубићу мој. Јеси ли видео сокола, како у даљину јури? Магла га мами и крај непознати....“

„Не разумем те!“ рече Гаврило и затресе главом.

„Нема ти ту ништа неразумљиво!“ рече Анушка и уздахну. „Са свим је просто. Или зар ми можеш показати штогод у животу што би за сва времена било стално и непоколебљиво; нађи ми ма што трајно. Нема, нећеш наћи!.... Ништа у животу није чврсто и јако.... све је променљиво као и душа човечја.... Покушала сам; сва воља била је ту; све мисли хтеле су то.... Узалуд! — Тамо, тамо за она брда, у ону сиву даљину, у крај мили и љубљени.... тамо хоћу.... То се упило у душу

мојој, то распиње срце моје. Па нека буде!.... Опрости ми! Ти заслужујеш и бољу љубав и бољу жену. А ја ти све то не бих могла дати.... У мене је душа тако покретљива, а срце жудно за том сивом даљином!.... Због ом, Гаврило!....“

И говорећи то она се одвоји од ниског воћњака и изгуби на узаној путањи поред тамне горе.

Сунце гасне. Још само остаје крвави, црвени траг његова пута на западноме небу. И оно као да све гори у том силном пожару, а бакарни руј све више пали сиве облаке. Не трепери лишће, не шумори грање; не чује се цвркут тица — мир, бескрајни мир обухвата тамну земљу; природа, велика и силна, спрема се своме отпочинку.

А на белом камену седи Гаврило и поглед блуди преко далеких равни.... Из тужних, малих очију одвајају се тешке сузе и клизе низ бледе образе.

М. П. Ћирковић

Све што ми је драго...

Све што ми је драго и на срцу лежи,
У часу кад мислим да га снажно грлим —
Измиче од мене, без милости бежи
Да постане, ваљда, лепшим, неумрлим.

Ко на своју мајку остављено чедо,
Бачено са груди у наручје зиме, —
Тако сам на благо у свом бегству гледо,
И дуго, ах дуго плакао за њиме.

Ал’ ако ми Судба из наручја, с груди,
Истргне и тебе, твоје тело вито,
Најнесрећнији ћу, између свију људи,
Заклопити очи, да не видим и то.

Милан Симић

У Средњим Родопима

— Путописне белешке од Пловдива до Чепелара —

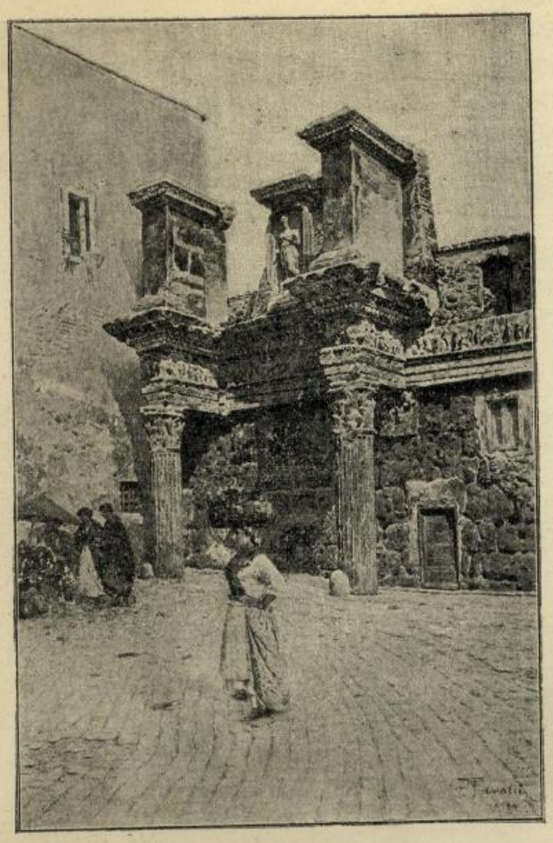
(свршетак)

Климат и вегетација у Чепелару.

Не знам тачно климатске прилике у Чепелару, али ми рекоше да зиме нису јаке због тога што је Чепеларе заклоњено од ветрова. Снегови су ипак веома велики и топе се позно у пролеће. Лета нису жарка; без врскапута не треба у вече бити на пољу. Сунце је преко лета таман толико топло да се у подне може по сунцу шетати. Рано с јесени почињу ноћни, које су и иначе хладне, да бивају још хладније и врло често у другој половини месеца августа већ пада слана. Ја ћу изнети, у неколико, шта од биља успева у Чепелару и у које доба лета зре те ће се и по томе донекле видети поднебље Чепелара.

Од жита најбоље успева раж која се крајем јула и почетком августа жање. Ретко се сеје јечам а још ређе пшеница; кукуруз никако. Од поврћа сеју пасуљ, кромпир, лук црни и бели, купус, боб и салату. Бораниja од пасуља стиже такође у јулу и готово јули месец је код њих најлепши, а нарочито крај јула и почетак августа кад код њих све стиже. Много се сеје лан који је одличан, али се и пажљиво обделава. Од воћа имају врсту ситних, округлих шљива, које код нас, и ако најпре зру, нико не гледа, док је код њих то готово једино воће од кога и ракију пеку. У целом Чепелару, мислим, нема више од стотину дрвета тих шљива. Оне зру крајем јула и почетком августа. Трешње су ситне и закржљале а зру око половине јула. Но са великим трудом и негом могло би се гајити још које воће и то на осојној страни Сивкасте Махале, где је један имућан грађанин засадио воћњак од најплеменитијих крушака и јабука. Код њега окусих и изванредно крупне трешње у јулу месецу. На жалост та присојна страна је сами камењар. Једино шумско дрво у Чепелару јесте јела и бор; друго дрво апсолутно није могуће наћи. Воће и грожђе, као и зелен која им не достаје, набављају Чепеларци из Пловдива и Станимаке.

Ливаде су им изврсне, те са успехом могу пчеле гајити, јер по ливадама налазе довољно паше за себе. Већ сам напоменуо да сваки домаћин има по једну до

Фр. Павачић. Римски трг

две мазге а толико и крава. Овце и козе су им у планини по појатама а код куће гаје кокоши, гуске, патке и ћурке. Свиња има врло ретко. У реци нема ни риба ни ракова, а каква је клима види се и по томе што је на пр. змија велика реткост.

Занимање и живот у Чепелару.

Осим главног обделавања ражи и лана свакоме је домаћину дужност да довољно снабде храном и своју мазгу и краву, те из тога разлога огромну пажњу полажу на ливаде. Милина је погледати почетком месеца јула како се шарене ливаде поред реке испод Сивкасте Махале вредним радницима мушким и женским, хришћанима и мухамеданцима. Њихова живописна одела доприносе још више овоме шаренилу. Мушки косе, жене преврћу покошену траву, тамо товаре мазгу са већ осушеним сеном које носе кући. У то време много страхују од кише да им не би сено у влази иструхнуло, јер немати сена за стоку горе је него немати хране за укућане. Том приликом мазга се тако сеном натовари да јој се само глава види а сено се чак по земљи вуче. Кад мазга носи сено, с времена на време застане, извије врат, напуни уста сеном којим је натоварена па опет продужи пут жваћући. Мазгом догоне јелова дрва за гориво и даске са оближњих стругара које носе у Пловдив на продају. Даске купују од стругара. За добивени новац купују жито, поврће и све шта што им у Чепелару не достаје. Кад ожњу жито и осуше, пренесу га мазгама до куће и ту га оставе у сувоти да га преко зиме туцају.

Главна храна Чепелараца је ражен хлеб који је одличан а уз то имају млека, сира, масла, бркањице (сирутка која остаје из млека пошто се масло извади), јаја, овчје месо, пиринач, пасуљ, кромпир, а преко лета добијају из Пловдива патлиџане, краставце, паприке бабуре које једу само као салату уз ракију. Љуте паприке никако не једу. Вина немају, а у место ракије пију шпиртуље и јефтине ликере. И ако је ракија чист шпиритус, ипак се врло радо пије, али ретко се опијају. Салату праве у великим ћувечима, исеку је кад већ добије дебелу стабљику (Kochsalat) па јој додају црна или бела лука, паприке бабуре, и све то прелију сирћетом и посоле. Једу као салату и зреле патлиџане или зелене краставце. Признајем да и ја никада у веку више ракије нисам пио него у Чепелару, а никада ми није била слађа него тамо. А што човек много једе у Чепелару, то је просто за причу!

Чепеларци су народ весео, сиромашан па ипак богат, јер је потпуно задовољан оним што има, а воли своје планине. Чепелараац је сиромашан, по нашим појмовима, али они мисле да нису сиромашни, јер свака кућа има по једну мазгу или краву а кад то имају шта ће им друго?

Кад буде готов пројектовани насип од Станимаке до Чепелара и од границе, онда ће Чепеларе бити преко лета једно од најпосећенијих места у Родопима, а сада, осим тешког пута до њега, морају посетиоци да се муче због намирница, јер све морају из Пловдива да набављају, пошто Чепеларе једва има и онолико колико њему треба.

Чепеларци су у сваком погледу веома питом свет. Такви су нарочито хришћани, па били они мушки или женски, само су, као што напоменух на једном месту, Помаци више неповерљиви. Чепеларци сви од реда, па чак и деца, поздрављају кад прођу. Упиташ ли штогод, слободно ће ти одговорити. У друштву се увек пристојно и слободно држе, како мушки тако и женски. Између господе и сељака односи су врло пријатељски: радо се друже, разговарају и веселе.

Једном преко лета сабор је на Рожну, на граници турско-бугарској. Тај сабор траје три дана и за сва три дана граница је отворена. Силан се свет слегне како из околних места турских тако и из бугарских. Том приликом згрне се до 5—6 хиљада душа и то је најлепша прилика да се састану они из Турске и ови из Бугарске, да се упитају за здравље, за прилике, а и да се провеселе. Ту има и велики број учитеља, свештеника, официра, професора; а овом приликом беху ту још и три професора универзитета Софијског са неколико својих ученика. Том приликом увидех питомину тих људи, видех са коликом се радошћу гледе и поздрављају међу собом, видех како око неког професора седи маса сељака, жена и људи, а он их о свему и свачему пита, а највише о приликама оних у Турској. Стотина је таквих гомилица и ту се пије ракија а нарочито она из Турске која је још жешћи шпиритус. Ту се прича и пева целога дана. Тамо у хладу у гомилици свира гајдаш, а сви певају уз гајде. Тамо око мога колеге тако се исто скупило доста света, јер је он понео фонограф не би ли му који Помак што отпевао, а он да ухвати па после забележи. Ту стојим и ја и посматрам она весела лица око фонографа. Један човек отпева, а после слушаше како фонограф све понови. Његова жена беше силно очарана овим и кад њен муж хтеде другу песму да пева, жена седе крај њега, обгрли га једном руком и певаше с њим заједно у лёвак. Други један певач Помак, који се усред певања закашљао, опомињаше остале да слушају кад фонограф понавља и кад би близу оног места а он тек викну „Пази, слушај!“ и

чу се његов кашаљ, нашто он, сав усхићен, лупи длан о длан а остали се слатко насмејаше. У осталом њихово женскиње т. ј. Хришћанке никад се не либе у друштву и радо пристају уз песму мушкараца.

Кад беше време ручку, удружише се све по неколико породица и у необичном расположењу ручаше, а после продужише старији да пијуцкају, разговарају и певају, а млађи играју. Игра се на средини те висоравни, а свугде унаоколо у хладовини разастрти су ћилимови на којима су гомилице људи. Хладовина пружа огромна јелова гора.

Оро игра на десетак места, јер је много народа, а пред вече се све живо похвата и заигра. Увече тек настаје право весеље које траје целе ноћи крај огромних ватри, јер није могуће спавати због хладноће (висина Рожна је око 2000 м. над морем). За све време док сам на сабору био (а одох тек другог дана око пре подне) не деси се никакав скандал, а тога ни у Чепелару не видех за време игре.

Ово о сабору испричах само с тога што је то знаменити дан тога краја, пошто је велики део Чепеларских становника досељен из Турске, где су им и сада рођаци, те се овом приликом виђају, а и с тога што хтедох представити пријатељско опхођење становника тих крајева.

Нека ми је допуштено да представим како Чепеларац путује са својом породицом, рецимо на Рожен. Напред иде мазга а на њој је с обе стране по један празан сандук у коме је пређе био шећер. У сваком сандуку по једно дете од 4—5 година, којему се само врх главе види. Ову мазгу гони сељак, дечји отац, који је такође на мазги, а за њим трећа мазга на којој је мајка дечја са разапетим амрелом. Децу мећу и у кошеве, па ако је једно дете теже, онда се у онај други кош, у којему је мање дете, метне камен да би се равнотежа створила. Ако су пак деца већа, онда јашу по два на мазги.

Л. Коен

Оро и ношња у Чепелару.

Сваког празника од 4 сата по подне почиње оро у Чепелару. Не видех нигде толике радости за игром као ту. Ама три дана се женскадија спрема за ово. На реци пуно девојака: перу рубље, суше га, носе кући и дотерују за оро које ће бити, као и обично, прве недеље или празника. Иде се терзији, наручује се, зајми се, трампи се и све се чини само да би цура у ору лепша била. Не труди се толико, девојко, та ти си довољно лепа и у своме обичном оделу. Ти си тако лепа да би ти многа варошка лепотица позавидела!

Недеља је. Све поранило па иде у цркву. Служба лети већ у 8 часова сврша, али је црква ипак била пуна. У селу су две цркве а један свештеник, те једне недеље служи литургију у једној а друге у другој цркви. Свештенук је стар и ретко се вија, али је веома поштован. Женскиње има у цркви своје одељење које је ограђено дрвеном решетком, али оно стоји и доле са мушкима. После службе која је, Боже опрости, због грчког певања врло монотона и досадна, сви узимају нафору; жене одлазе својим кућама, а људи иду у кавану да пију каву, читају новине и разговарају.

После подне, обично око 4 часа нађе се у кавани по неколико момака и по неколико гајдаша. Ту најпре попију по коју, па онда сви са гајдашима — на оро. Дакле они први и почињу оро, а мало по мало па ето и девојака: нека са братом, нека са мајком или са ма ким из породице. Старији људи поседају около ора одвојено од женскиња, које на другом крају стоји, и посматра. Бабе чуче на капијама, млађе жене или играју или стоје у гомилама и гледају. Деца мушка играју се по прашини у ору или ван њега, а женска сва играју хватајући се на крај ора, те тако праве једну скалу која се обично сврша каквом малом цурицом која је тек проходала.

Мушки се хватају само до мушких а женске до женских, али рођак се може хватати до своје рођаке и вереник до веренице. Од како се почне игра, па док се не сврши, само је једно коло, а коловођи се мењају. Гајдаши, један или двојица, свирају какву игру и по-нове је неколико пута, а за то време оро бурно игра. Чим гајдаши почну да свирају какав уметак без темпа, одмах сви играчи почну да ходе без одређеног ритма; неки се само опусте док обришу зној, неки престају да играју а други се хватају. Кад су се тако одморили минут два одајући у колу, гајдаши, који и иначе нису престајали да свирају, почињу опет исту игру или и другу, и поново настаје живо играње. Кад један коловођ мисли да је доста водио коло, пушта се уступајући своје место ономе до себе. Коло продужује своју шетњу, играчи и играчице бришу зној, неки се пуштају неки се хватају, а пређашњи коловођ уђе у коло, вади кесу и даје бакшиш гајдашу спуштајући му новац на гајде. Гајдаш једном руком узима новац а другом држи гајде и свира свој „прелудиум“. Ово се понавља докле год оро траје т. ј. до увече.

Коло је њихово увек веома живо. Коловођ силно вуче и на један мах стане, повуче цело коло нагло за

Јосифов сан

собом те се направи слика кола у облику пужа; за тим иде назад, те се тако исправља. При том исправљању настаје обично гужва, деца беже, јер ако које том приликом буде окачено, не би му лако било. Поред све лепоте играња, овај манир увијања и исправљања кола не допада ми се, јер је врло суров.

А шта раде за ово време сироте Помакиње? Оне су или на каквом раду у пољу или се скупе по неколико њих и љуљају се на љуљашци у каквом заклоњитом месту. Њима су сва уживања овакве врсте ускраћена и ма да оне никад јавно не признају, ипак им је тешко кад морају гледати кроз решетке или кроз рупицу од капцика како се хришћанска младеж весели. Често сам о томе размишљао и од срца их жалио...

Стојим крај ора са познаницима и посматрам игру и ношњу играча. Мушки имају на глави црну шубару коју тамошњи мајстори израђују од коже црних оваца. Шубара је у горњем делу равна. Чакшире (потури) су им од црног сукна са широким туром. Испод гунчета (долама), које је такође од црног сукна, носе још и сукнени џамадан. На ногама су им сукнене калчине (калци) које се продужују чак у стопало те служе у исто време у место чарапа, а преко њих су ципеле (кондуре) или опанци (црвуљи) са високим и шиљатим предњим делом. Опанци су им од штавене коже.

Женску ношњу је такође најбоље у ору посматрати. Одело Чепеларке је у ору онакво исто какво носе и радним даном, само што је више украшено и од финије тканине.

Чепеларка је лепо очешљана, а косу спушта низ леђа у два курјука. Горњи део главе, почев од чела, покрила је великом купљеном шареном марамом (мушија), коју тако намести да јој се види лепо очешљана коса око слепих очију. Марама је спуштена низ леђа до колена те покрива курјуке. На себи има Чепеларка дугачку црну вунену хаљину (вуненик) са рукавима. Та

је хаљина по доњем ободу као и по ободу рукава опшивена срменим траком ширине два-три прста а поред трака долазе и други срмени украси. На грудима има бела ишарана прса (пазухи) која се за кошуљу закачују. Преко хаљине долази лепо опасан широк појас (појас) који је у боји; преко појаса шарена ткана вунена кецеља (миндил) а преко кецеље и појаса два прста узан и везом ишаран бео појашчић (зунка), који је често и од метала исплетен. С доње стране задене се у појас велика лепа марама са ројтама (к'лченица) која с десне стране о боку виси и то у дужини вуненика. За тим има на себи још и вунен црни ћурак (салтамарка) чији су рукави краћи од рукава вуненика. И ћурак је свугде по ободу украшен срмом и шљокицама, а напред је постављен самуром. Ћурак се не може закопчати, те се виде бела везена прса и бела марама за брисање, задевена спреда у појас. Испод рукава од вуненика навлаче још и беле по ободу извезене рукаве које за руку привежу, те се само вез види. На ногама су им чарапе, а преко чарапа долазе дивно израђени наглавци (терлици) који су дубоки као ципеле и по ивици јако украшени. Те наглавке од сукна израђују терзије. Преко наглавака долазе ципеле (кондуре) из којих позади ипак за два прста вире ишарани наглавци. Често преко наглавака место ципела обувају лепо ишаране папуче (чехли). И у папучама игра Чепеларка исто онако као и у ципелама, док врло често се деси да изује обућу па игра само у наглавцима, али то бива више код мушких. Младе невесте хришћанке носе за четрдесет дана широк бео пешкир на глави, који покрива сва леђа продужујући се у дуге жуте свилене кончиће.

Ја ћу овом приликом по могућству описати и ношњу Помака и Помакиње из Чепелара, ма да они ничега заједничкога са ором немају. Ово чиним због прегледности и лакшег упоређивања у оделу.

Помак се носи исто онако као и хришћани, само што на глави има црвен фес, око кога је обавијен бео пешкир, а на ногама има беле калчине. Хришћани никако или ређе носе браду, а мухамеданци чешће.

Женска мухамеданска деца и шипарице до 15. год. носе дугу кошуљу, а преко ње дугачку, танку и црвену одећу са рукавима. Одећа та дивно је откана црвеним, белим и жутим концима. Та тканина личи доста на црвену материју од које се праве обичне сеоске антерије. Спреда је хаљина отворена и преклапа се, а преко ње опаше се лепа жута кецеља. Груди су на одећи отворене, те се види кошуља и око врата читава маса од украса, као манистра парице, амајлије и др. Са стране је одећа, одоздо па за два педља навише, лепо усечена и сва је опшивена жутим гајтанима, те дивно изгледа. Коса је уплетена у много (15—20 и више) витица које се низ леђа спуштају, а свака витица има при крају нїзу од манистра, која се завршује сребрном парицом. Код девојчића у те витице уплетене су још и вештачке витице од свиле, а све су једна поред друге поредане и увезане свиленим тра̑ком исте боје. Ове свилене витице купују се. Код слепих очију опуштене су велики и гргурави зулуви, а на глави је црвен фес чији је врх обложен тепелуком од сребрних парица или белим блехом у облику тепелука. Овај блехани тепелучић је врло лепо ишаран.

Девојке облаче, поред горње одеће, још и ћурак са кратким рукавима, сав извезен, а на глави имају белу мараму која пада низ леђа и уши покрива. Велики део косе око чела и зулуви остају непокривени, а насред чела, од беле мараме, спушта се већа сребрна пара а често и две. Зулуви, силно окићен врат и груди тако лепо утичу на око, да у првом тренутку помисли човек да гледа какву лепу лутку.

Жене мухамеданске носе то исто, али преко свега долази огромна црна вунена фереџа. Од исте материје спушта се низ леђа чак до колена, а преко фереџе, један широки огртач који покрива сва леђа, а у вези је са фереџом. Фереџа покрива задњи део беле мараме. Чим девојка или жена спази мушко лице, само преклопи с преда белу махраму и лице је сакрила.

Толико могах да запазим од ношње Чепеларских становника.

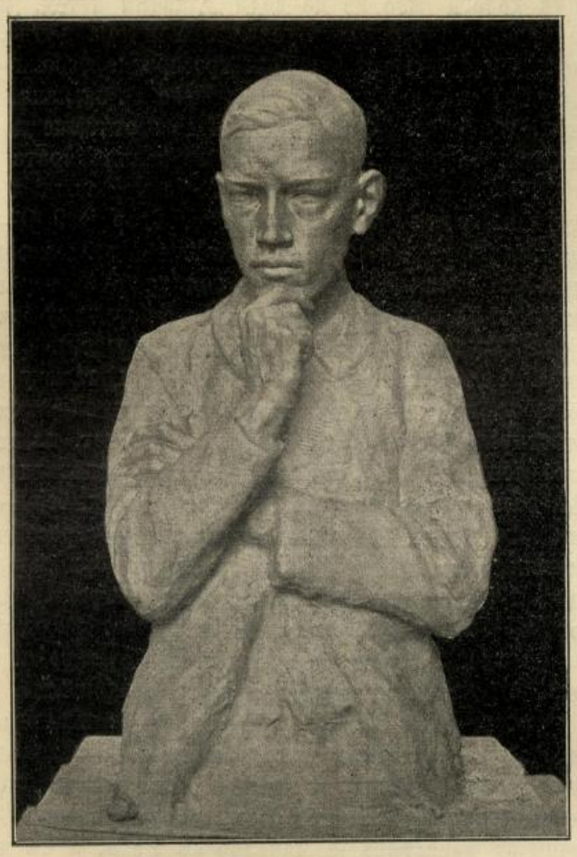
Историја двеју Српкиња у Чепелару.

Једног лепог дана, око 11 часова пре подне, стојим на улици испред дворишта и ћунчам се, посматрајући дивну околину. Мало пређе, а спазим старца Помака где ми се приближује, лагано поштапајући се. Кад је био близу мене, он застаде и назва ми Бога на турском језику. Ја му, наравно, одговорих српски. Помаци се поздрављају турским језиком, а иначе само бугарски говоре. За тим ме запита: шта радим и одакле сам? Кад му рекох да сам из Србије, он готово пун радости рече: „Ми смо род". Ја се одмах сетих да је то Сали-Чауш, син чувеног Кара-Ибрахима. „Тако!" рекох ја старцу, пружих му руку, поздравимо се и ја га понудим да идемо у кућу, што он једва дочека. Идући тако, он ми рече: да му је мајка Српкиња и да много воли да види свој род — Србина, па кад је чуо да сам ја из Србије, дошао је да ме види и да се са мном поразговара не би ли што сазнао о породици своје матере, па ако од њених још кога у животу има, да их посети и ако је стар и изнемогао.

Ја ћу овде изнети све што сам могао сазнати о тој Српкињи и њеној другарици, како од Сали-Чауша и других, тако и из *„Родопски напредъкъ", мѣсечно илюстровано списание за наука, обществени знания и народни умотворения,* који излази у Станимаки. Из њега вадим неке податке исправљајући све оно што је у њему нетачно забележено.

„Баш на средини села Чепелара, на једној омањој узвишици, уздиже се велика двоспратна зграда, коју Чепералци називају Аговски Конак. Тај конак има историјски значај како за бугарски тако и за српски народ. У њему су се извршили, за време прошлог века, такви догађаји који не треба да остану неиспричани због свог романтично-трагичнога карактера.

Кара-Ибрахим, власник Аговског Конака, био је вођ једне крџалијске орде, сабране „с конца и конопца" по Родопима. За време српског устанка појави се Ибрахим са својом дружином у Србији. Родопски хајдуци из ове дружине, на челу са Кара-Ибрахимом, тукли су се са српским јунацима и палили и арали села. После уништења многих села, Кара-Ибрахим се врати са дружином у Чепеларе. Између друге пљачке, Кара-Ибрахим је довео и неколико робиња — млађих Српкиња. Две од најлепших девојака задржао је у конаку, а друге робиње узеше први његови помоћници и другови и одведоше их у село Рајково (Ахъ Челеби), а једна је удата за једног Чепеларца — хришћанина. Од две робиње које осташе у конаку старија се зваше Марија а млађа Смиљана. Кара-Ибрахим је до тог доба имао само једну за-

Св. Перуци Студија

коништу жену, Чепеларку — Помакињу. Али младе робиње дражиште га лепотом својом и он се реши да их потурчи и да их узме за жене. За ту свечаност позове све Чепеларце, и мухамеданце и хришћане. Мухамеданци се појавиште сами а хришћани са женама. Да би угостио све присутне, Кара-Ибрахим закоље неколико волова и десетак оваца. При заглушним звуцима тупана, зурла, кавала и песама започела је церемонија потурчивања. Неколико старијих жена мухамеданкиња узеле су да пред свима присутнима подрежу зулуве на коси Маријиној. Ова је плакала и говорила: „Не сеците ми косу, сеците ми главу". Старије су Помакиње тешиле робињу и уверавале је да је Мухамедова вера боља од хришћанске, а у исто време вршиште и обред потурчивања. После подсецања косе, робињи метнуше на главу женски помашки фес са тепелуком. Робиња још јаче стаде запевати и плакати, смаче фес са главе, извуче се из руку Помакиња, сиђе хитро у двориште, баци фес у корито код чесме и згази га у води и калу. Помакиње пођу за њом, зграбе је за крста, повуку је уза степенице и одведу у велику собу. У то време Кара-Ибрахим ходао је са погнутом главом по тој соби и убрзано пуштао димове из чибука. Кад виде да старије Помакиње вуку робињу, он рече: „Почекајте, не присиљавајте је. Жао јој је, али ће се привићи. Полако, полако... Вера се лако не мења!"

После потурчивања старије девојке дошао је ред и на млађу — лепу Смиљану. Изведоше и њу у велику одају и старије Помакиње узеше маказе да и њену дивну косу режу. Но у том тренутку изиђе из једне одаје прва жена Кара-Ибрахимова Помакиња и рече му: „Хоћу да те молим, аго! Послушај ме, мили аго!" — „Шта молиш, ханумо, казуј!" одговори Кара-Ибрахим. — „Аго, хоћу да те молим да не турчиш Смиљану! Нека нам остане Смиљана каурско девојче!" Кара-Ибрахим саже главу, дубоко се замисли и после неколико тренутака рече: „Хајде, нека је на твоју, ханумо! Теби поклањам Смиљану!"

Тако поста Марија ханума Кара-Ибрахимова, а Смиљана остаде код ње као хришћанка и као рањеница.

Но то не траја дуго. На Чепеларе удари куга. Између других жртава од тог грозног бича помреше и жене Кара-Ибрахимове. Смиљана се спасе да би постала последња и једина ханума Кара-Ибрахимова!"

Г. Дечев, класни учитељ, рођен у Чепелару, који и пише у „Родопски напрѣдъкъ" о овим догађајима, вели: „Сећам се агинице, Кара-Ибрахимове последње жене а некадање робиње Смиљане. Ја бејах од 8—10 година а она стара погрбљена бабица. Често долажаше у нашу кућу и ја се чуђах њезину говору. Кад запитах мајку, зашто агиница не говори као ми већ друкчије? мајка одговараше: „Она је Српкиња — робиња, сине, зато тако говори." Сећам се још и како ме баба-агиница миловаше по глави и говораше мојој мајци за некаква њезина брата Ивана[1]) с којим се плачући растала код једне реке кад су је заробили."

„Робиња Смиљана и њена другарица живеле су ропским животом у агину конаку. Кроз велике прозоре често су погледале, очима пуним суза, на хришћанску цркву, на весели народ и још даље тамо на северо-запад... на Србију."

Сали-Чауш син Смиљанин прича и ове појединости: Његова мати Смиљана је родом из Аџибеговца а Марија је из Ајдаревих Кошева. Мати Смиљанина звала се Марија, а браћа јој беху Милош и Миленко. Смиљанин отац звао се Путник, зато што се на путу родио. Смиљана је, љуљајући своје унучиће, певала том приликом и често спомињала брата Ивана. Српкиња Марија, жена Кара-Ибрахимова, добила је турско име Фатме. Њени су синови и кћери помрли, али унуци и данас живе. Смиљана је добила турско име Емина, а синови њени јесу: Сафа-Мустафа, који је умро, Сали-Чауш и Исуф-Чауш. Кћери су Смиљанине Атиће и Хава. Сали-Чауш прича да му је мајка умела добро да лечи, а то је све научила од мужа Кара-Ибрахима. Сали-Чауш је служио дванаест година војску и пропутовао је за то време много, врло много. Био је у Кримској Војни са још једним Помаком, Чепеларцем, који је служио у турској војној музици. Видех и њега овом приликом и причаше ми много о тадашњој турској војној музици. Родитељи Сали-Чаушеви добили су само једно писмо од сина за дванаест година. Кад се вратио из војске, оца није застао, јер му беше умро, а мати Смиљана није га познала. Кад јој се син казао, пала је у несвест.

Кара-Ибрахим је био велика сила у то време. Био је неко време као начелник неколиких округа на северу Бугарске, а највише је био господар свих Родопа. На своме хату, кога му је Султан поклонио, прелазио је непроходан крај од Чепелара до Пловдива. Но он је оставио жалосне успомене у Чепелару и околини. Чак се прича, да је он и оца Смиљанина убио. То је било овако: Отац Смиљанин Путник дуго је тражио своју кћер, а кад је дознао да је у Чепелару, он се усуди и дође. Ту буде дочекан од кћери и зета. Кад је други пут дошао, он се договори са ћерком да бегају. Кара-Ибрахим дозна за ову њихову намеру и тасту своме дâ људе да га проведу и испрате. Истим људима беше на-

[1]) Сали-Чауш мисли да је овај Иван одведен у Цариград.

редно да убију оца Смиљанина, што ови и учинише. Смиљана је тек после годину дана сазнала о овоме.

Смиљани није забрањивано да чини милостињу и да у цркву шаље тамњан и свеће, што је она сваког празника до смрти чинила.

Мој повратак преко Станимаке.

Имало би се много штошта писати о овим планинама и њиховим становницима, али то ће учинити позванији од мене Ја пак што ово писах учиних успомене ради на овај дивни крај и да бих се колико-талико одужио својим пријатељима и познаницима који ме за све време мога боравка братски предусреташе. Нека им је од срца хвала!

Време протиче а ја морам да се враћам. Мој ће ме колега испратити до Пловдива, као што ме је и дочекао. Путоваћемо до Хвојна истим путем, а одатле све дуж Чепеларске Реке преко Станимаке па у Пловдив.

Уочи поласка спремисмо све што је за пут потребно. Са пријатељима проведосмо до неко доба ноћи, а у јутру 1. августа око 6. часова у име Божје кретосмо. Многи пријатељи и познаници изиђоше и испратише нас до на крај села где и фотограф чекаше да сними наш караван. Кад и то би, опростисмо се и продужисмо пут, нас тројица на мазгама а кириџије пешице. У Хвојну ручасмо код познаника воденичара чија је воденица и ваљавица на средини између Хвојна и Павелског, на Чепеларској Реци. Око једног сата продужисмо пут и то сад све реком. Том приликом видех мали делић (око пола километра) пројектованог насипа. Тај делић беше потпуно готов и беше ми збиља жао што цео пут не беше такав. Ја нећу више описивати тешкоће пута да не бих тиме био досадан, али могу рећи да је пут много гори, заморнији и опаснији него што је био до сада. Такав је све до манастира Бачкова. Путем смо прошли поред Нареченске Бање, Наречен-Села, поред два бедна хана усамљена у планини као у пустињи, Бачковског Манастира, Бачкова, Асенова Града и Станимаке.

Нареченска Бања је место са две-три обичне кућице и са једним купатилом од слабе грађе и дасака. Вода је топла и сумпоровита. Кад буде насип готов и значај ове бање биће већи.

Село Наречен је доста велико, али врло сиромашно.

Читав сат даље од тог села наиђосмо на два хана, путничке кавране, у сваком погледу тако бедне да сличних у веку не видех. У њима осим млека и хлеба ништа не можеш добити а тако су усамљени да је страшно у њима заноћити. Од овог места поче већ и да се смркава. На путу наилажасмо још само на пећи у којима се пече креч за прављење насипа који се у том крају у велико ради. Страна којом ми иђасмо беше мрачна а супротна беше месецом обасјана. Око 10 сати увече стигосмо у Бачковски Манастир и то опет неким најпречим путем да сам ја готово као луд пузио у страху по мраку уз брдо, проклињући све преке путеве у свету. То беше најстрашнији тренутак у моме веку, па чак страшнији и од онога када сам се као дечко у Морави давио. Свест ме готово издаде. Назад не могу, напред не могу, јер беше тако страшно да ноге клизаху наниже. Окренути се нисам смео, јер бих у бездан, те милећи и рукама и ногама једва се испех. Преда мном се указиваху огромне зидине а вода са свих страна дивно жуборише. Сав задуван застадох да одахнем и да пребацим колеги што ме не води главним путем, ма још целу ноћ до манастира путовали. Али моја љутња убрзо прође, јер у полутами спазих троспратно огромно здање које више личаше на какав град него ли на манастирски конак. Из једног зида падаше вода и отицаше даље све озиданим олучићима. Куцнусмо на велика врата и кад се казасмо — отвориште нам. То је најлепши и најбогатији манастир у целој Бугарској. Стар је 900—1000 год. Задужбина је по свој прилици Цара Асена или Алексија Комнена. До пре 5 година био је у грчким рукама, а од тада пређе Бугарима. Кажу да су сви историјски дукументи из овог манастира покрадени или упропашћени од Грка. Ја се даље и не упуштам у његову прошлост, већ хитам да лепо вечерам и пијем одлично манастирско вино, па да спавам. Али опет, ма да имаћасмо лепу собу и постељу, не могасмо спавати читаве ноћи због проклетих буба. Но кад устадох, бејах очаран свим што видех. Двориште поплочано и просечено неколиким каналићима којима стално жубори планинска вода што је спроведена испод самих зграда. Са свих страна је конак а у средини дивна црква, сва од камена, из које с једне стране бије на два чепа јака вода. Одмах преко од чесме, у црквеном зиду направљене, друга је чесма у самом конаку. Али још је лепши изглед кад изиђосмо из манастира и кад бацих поглед на околину манастирску. Са свију страна је манастирски виноград, а даље се уздижу камените стене обрасле гором. С друге стране од манастира је Чепеларска Река, а на њој величанствен Бачковски мост. Поред све хвале овог ремекдела једног сељака предузимача, ипак је овај камени мост баш овога лета напрснуо, јер Чепеларској Реци тешко је угодити. Одмах стотину метара ниже манастира велики је водопад од десетак метара висине, мало даље од водопада романтична механа. Овај крај заиста је прави рај и цар Асен није имао ни мало рђав укус. Ја мислим да сам овде видео оно што је најлепше у Бугарској, а што је природа, удружена са умом човечјим, могла дати.

Кад смо продужили пут, који је одавде до Станимаке удешен и за кола, сратосмо чопор мазги које Бачковчани гоњаху на пашу. Од манастира па до Станимаке пут је такође романтичан, али са више питомине. Бачково је велико и дивно село.

После два сата путовања дођосмо на Асенов Град, од кога је најбоље очувана Асенова Црква. Колега ме мољаше да идемо у цркву која, изгледа, само што се није сурвала у бездан, јер је на таквој каменој чуци. Ја не хтедох, ма да ми беше жао што то не учиних. Али, право да кажем, нисам смео да се пењем на тај чвор од стена. Црква се види и из Станимаке и потпуно је очувана.

Одмах после преласка бйла, на коме је с једне стране Асенов Град, пуче пред нашим очима Станимака и Марица у даљини са својом огромном равницом.

Станимака је на самом уласку у Родопске висије и може се рећи да је један део већ у клисури а други у равници. То је град са 14 хиљада душа већином Грка. Главно је занимање виноградарство и свиларство. Град је прљав, са узаним улицама, али са ванредном околином и по лепоти и по плодовитости. Сва је околина Станимаке начичкана виноградима који се у равници протежу по читав сат, а по виноградима је небројено дудових дрвета која су сасечена да би при врху пустила лепе гране са широким лишћем за исхрану свилених буба.

У Станимаки смо доручковали и пили изврсно вино, а у Пловдиву смо ручали. Насип од Станимаке до Пловдива је исто онако раван и правилан као што је у Бечу н.пр. главна стаза у Пратеру која води до Lustschloss-a. Тако је прав, да се од Станимаке може Пловдив видети, а израђен је, како напоменух, као главне стазе у Бечком Пратеру. Далеко путујући за Пловдив, пружаху, се и с једне и с друге стране Станимачки виногради, међу којима су и виногради Бачковског Манастира. У путу до Пловдива још су две приличне механе за одмарање од ужасне врућине која у равници влада. У Пловдив стигосмо баш у подне.[1])

Влад. Р. Ђорђевић

Навире ноћ

Мирише скоро разорана груда,
Месец над селом високо се светли,
Певају први предвечерњи петли,
Плаветно небо звездама се кити,
Изнад планина вече тихо мили,
Двојница мека у потесу цвили:
Навире ноћ!...

Друмом што води с ливада и њива,
Чује се песма и кикот и врева,
Весела младост жагори и пева, —
Колечке лаке заморено шкрипе,
Под ћерћелинком млада снага бреца,
На раскршћима чаврљају деца,
Навире ноћ!...

Чују се звонца уморених стада,
Говеда сита из даљине ричу,
За њом чобанчад безбрижно ћурличу,
Хитају дома. О, то је већ касно!
На дому лупа бакрача и кова,
Редуше хитре журе са ђермова,
Навире ноћ.

Младеновац.

Милорад М. Петровић

СИД

Трагедија у пет чинова, написао П. Корнеј, с француског превео Н. Марјановић

(свршетак)

ПЕТИ ЧИН

ПРВА ПОЈАВА

Дон Родриго. Химена

Химена

Родриго, сред дана? Откуд тако смелим?
Иди, част ми кваш молећи ти велим.

Дон Родриго

Идем по смрт, госпо, и крочих вам ногом
Пре смрти последње да вам кажем због ом.
Не сме верна љубав да се у гроб свали
Пре но што се зато вама не захвали.

Химена

Ти хоћеш да умреш!

Дон Родриго

Таквој срећи јурим,
Да вашему гневу свој живот пожурим.

Химена

Ти хоћеш да умреш? Зар је страшан тако
Дон Санчо твом срцу што не клоне лако?

[1]) Јуна месеца 1905. године добио сам позив од колеге г. Алексија Владимировића Шуљговског, бугарског учитеља музике у пензији, да код њега у Чепелару (Средњи Родопи) проведем велики школски одмор. Овом пријатељском позиву ја сам се радо одазвао и крајем јуна месеца већ сам преко Софије и Пловдива отпутовао у Чепеларе, где у пријатној природи и међ добрим људима проведох више од месец дана. Том приликом бележно сам што ми се учинило вредно и тако постадоше ове моје белешке. Г. Шуљговски ме је у Пловдиву дочекао, у Чепелару лепо угостио и опет до Пловдива испратио. Нека му је и овом приликом срдачна хвала на гостопримству и пријатељској љубави!

Влад. Р. Ђорђевић.

Откуд ти та слабост? Шта то њега јачи?
Полазак Родрига зар смрт да му значи;
Тај што мог се оца и Мавра не боји
Зар против дон-Санча очајан да стоји?
Тако ли та храброст у невољи клону!

Дон Родриго

Хитам не на двобој, већ по казну ону;
И љубав ми неће у одбрану жића,
Кад ми смрт тражите, покренути бића.
Храбрости сам старе, али нисам дрзак
Да оног сачувам који вам је мрзак;
И већ ова ноћ би видела смрт моју,
Да се борих само за ствар лично своју;
Ал', бранећи краља и земљу где данам,
Издајство би било да их слабо браним,
И, ма како мало свој живот да цених,
Издајничком смрћу ипак га не смених.
Сад, кад својом судбом само се занимам,
Ви ми смрт тражите, ја пресуду примам;
Освету вам срдбе туђој руци даше,
Ја и не заслужих умрети од ваше:
Не бранећ' се, даћу да ми крвцу лије;
Ја ценим онога што се за вас бије;
И, замишљајући да сте ви то сами,
Јер ваша част њега на оружје мами,
Нудићу му груди с речима: дотуци!
Поштујући вашу у његовој руци.

Химена

Ако бедна дужност жестинама оним
Хтеде да те храброг, мимо себе, гоним,
И тражи ти строго од љубави саме
Да том отпор не даш што се бори за ме,
Сети се, заслепљен том љубавном страсти,
Да ти се живота тиче кô и части,
И, ма да Родриго пре је био славан,
Такву смрт држаће за пораз му јаван.
Дража и од мене и од свега твога,
Јер је ти окваси крвљу оца мога,
Тебе част нагони да, и мимо себе,
Одречеш се наде да добијем тебе.
Ал' видим да мало на све ово гледиш,
Када и без боја даш да се победиш!
Зашто се врлина твоја сад колеба?
Што је пре имаше, а сад не, кад треба?
Шта, зар ти си храбар тек да вређаш мене?
А, кад тога нема, зар ти храброст вене?
И зар ти, што оца свирепо ми косиш,
Победник, над собом победника сносиш?
Иди, мрети л' нећеш, тад да гоним тебе,
А част своју брани, ако нећеш себе.

Дон Родриго

После смрти грофа, пораза Мавара,
Шта ће то још славу већу да ми ствара?
Око одбране ми мрска су ми дела;
Зна се да одважност на све ми је смела,
Храброст ми све може, и да сад на свету
Више него ишта ја волим част клету.
Не, ма шта мислили, у борби на мети,
Не грозећи слави, Родриго ће мрети,
Некривљен да чиме о храброст се коси,
Нит' ће да побеђен победника сноси.
Рећи ће свет само: „Он љубља Химену,
„И пре на смрт приста но на мржњу њену;
„Пòкори се судби, што му драгу дражи
„Да и смрт свирепо саму му потражи.
„Хтела му је главу, и, да јој одрèче,
„Мислио би тиме да кривицу стече.
„Изгуби јој љубав да образ освети;
„А, да свети драгу, даде живот клети,
„Претпостављајући, мимо лепу паду,
„Част своју Химени, и смрт за њу младу".
Тако смрт нè смрачи у овоме бóју,
Већ, шта више, славу и увећа моју;
И смрт задовољна част ће да ми прати:
Ја вам само могах задовољбе дати.

Химена

Пошто, да те спрече да идеш умрети,
Сувише су слаби част и живот клети,
Тако ти, Родриго, љубави ми, гледај
Да се жив повратиш, и Санчу ме не дај.
Бори се да речи разрешиш ме грубих,
Што ме оном дају ког никад не љубих.
Шта још да ти кажем? Иди да се браниш,
Да мене уђутиш и дужност сахраниш;
И, ако ми љубав драга ти је цена,
Буди победилац — твоја је Химена.
Због ом. Већ црвеним с тога чем се надам.

ДРУГА ПОЈАВА

Дон Родриго, сам

Зар има душмана које да не свладам?
Дај Кастилијанце, Наварце и Мавре,
И нек сваки јунак из Шпаније навре;
Нек се ујединe у војску на делу,
Па нек пођу тако на руку ми смелу;
Подигнувши силу против слатког нада,
Ти неће успети да ми се он свлада.

ТРЕЋА ПОЈАВА

Краљевићка

Зар још да те слушам, штовање рођења,
Што ми љубав кориш?
И тебе, љубави, пуна усхићења,
Што ми против гордог тиранина зборић?
Шта ћеш ти да твориш
Чиј се јад не мења?
Родриго, већ храброст до мене те виси;

Општински дом у Љубљани

Ал', ма да си храбар, краљев син ти ниси.
Немилосна судбо што раздвајаш ружно
Жељу ми од части!
Зар избор од мука, што ми море тужно
И љубав и срце, не може се спасти?
Како ћу без власти
Патити се сужно,
Док, Боже, не могнем, све без мира благог,
Ни да згасим љубав, ни да примим драгог?
Много се колебам; избора не знаде
Ум корети собом:
Ма да сам пореклом на владара наде,
Живела бих дична, Родриго, са тобом;
Два ти краља робом
Краљем те л' не граде?
И то име Сид ти, да се крупном надаш,
Зар не каже јасно над којима владаш?
Достојан је мене; ал' је дар Химени,
С ког ми пропаст прети.
Као да смрт оца она мало цени,
Јер га рад дужности, и нерадо свети:
Смрт ће ми донети
Срећни дани њени,
Јер допусти судба, тек да казни мене,
Да, и кад се мрзе, љубав им не вене,

ЧЕТВРТА ПОЈАВА

Краљевићка. Леонора

Краљевићка

Шта ћеш, Леонора?

Леонора

Да честитам вама
Мир што тё љубави спасава вас нама.

Краљевићка

Откуд мир у јаду понајвећем моме?

Леонора

Живи ли од наде, љубав и мре с њоме,
Родриго вам неће љубав да дочара:
Знате му за двобој што Химена ствара;
Ил' да њу испроси, ил' ту смрт га спречи,
Ваш ће над умрети да вам ум излечи.

Краљевићка

Ах, то још да буде!

Леонора

Шта боље имаде?

Краљевићка

Ал', пре, какве можеш лишити ме наде?
Бори л' се Родриго са обвезом коме,
Лако ми је дејство покварити томе;
Љубав што све нове муке ми замишља
Учиће да ум ми лукавства измишља.

Леонора

Шта им ви можете, кад већ ни смрт сама
Хименина оца љубав им не слама?
Јер Химена јасно понашањем збори
Да јој то гоњење баш мржња не твори.
Она бој добија, и тог ће да гледи
Одмах као мужа који ту победи.
За освету она не нађе јунака
Са прошлошћу славном и за то јој јака;
Дон Санчо је доста, и изабра њега,
Што први пут диже сад оружје свега:
Невичног га боју воли рад свог спаса;
Она нема зебње, а он нема гласа;
И тај избор брз јој неће да заглади
Где ту борбу тражи тек дужности ради,
Што ће јој Родригу победу да шири,
А њој да допусти да се једном смири.

Краљевићка

Видим, па ипак ми не смета Химена
Да ја обожавам победника њена.
Шта ћу, заљубљена, кад ме проће срећа?

Леонора

Краљевско порекло нек вас боље сећа;
Драг вам је поданик, Бог дугује краља.

Краљевићка

Други ми се предмет љубаву помаља.
Родриго ко племић више ми не гове;
Не, тако га више срце ми не зове:

Храброг Сида љубим, великог јунака,
Који је господар од два краља јака.
Свладаћу се ипак нё што за свет марим,
Већ да тако лепу љубав не покварим;
И, кад би му нешто чак и круну дали,
Не узех му натраг цар што није мали.
Пошто сад извесност победу му прати,
Још једном Химени на дар ћу га дати.
И ти, која гледаш бол са којим дочех,
Види где свршавам као што и почех.

ПЕТА ПОЈАВА

Химена. Елвира.

Химена

Елвира, шта патим, жаљења сам вредна!
Ја се само надам и све трпим бедна.
Свака ме жуд гони да и за њу хајем;
Ја не жалим ништа а да се не кајем!
За мене двојица побиће се саде;
Успеси најбољи родиће ми јаде;
И, ма да ми усуд наклон је примећен,
Драги ми је мртав, ил' отац несвећен.

Елвира

Свакако судбина боља вам се груба;
Ил' сте освећени, ил' Родригу љуба:
И ма шта судбина још да вама прати,
Ил' ће вам част спасти, ил' вам мужа дати.

Химена

Шта, зар предмет мржње, ил' гнева на лицу,
Родригова, или очева убицу!
Свакако бих мужу у руке се свила
Што га још крв мрља која ми је мила.
У сваком случају стрепи душа моја;
Више но смрт сама плаши ме крâј боја:
Одлази, осveто, с љубављу у лету,
Нисте ми ви слатки по ту цену клету!
И ти, покретачу увредљиве судбе,
Дај нек у том боју бесплодне су трудбе,
Да победник није, нит' ко пак побеђен.

Елвира

Тад вам не би био клети јад уштеђен,
Тај бој би вам души нови јад задавô,
Ако вам допусти да тражите право,
Да увек из гнева гордога и нагог
Гонећи тражите смрт својега драгог.
Боље, госпо, храброст да му се упути
Крунисати главу, а вас да ућути,
Да вам закон борбе лиши јада грȗди,
А краљ вас примора на покорност жȗди.

Химена

Мислиш ли, победи л', предаћу се млака?
Велик је губитак, а дужност је јака;
И нит' закон борбе, нити воља краља,
Њин глас нё ућутка што ми се помаља.
Он може Дон-Санча победити лако,
Ал' част Хименину не свлада с њим тако;
И, ма шта му владар за победу дао,
Безброј му душмана мој понос би слао.

Елвира

Стрепите, поносу за казну и претњу,
Да и небо најзад не трпи вам светњу.
Шта, нећете опет срећу вам са слашћу
Да можете од сад ћутати са чашћу!
Шта вам хоће дужност? Куд је шаљу наде?
Смрт ће драганова да вам оца даде?
Зар вам није доста с несрећама овим?
Нов ћете губитак с боловима новим?
Идите, због ћуди и упорства нагог
Ви не заслужисте намењеног драгог;
И правични гнев ће небо да вам прати,
Те, смрћу му, Санча за мужа вам дати.

Химена

Доста је, Елвира, ове беде моје;
Нек не удвајају њу те речи твоје;
Избегаваћу их, колико већ могу,
Ма да за Родрига сад се молим Богу.
Нё што луда љубав мене њему хйти,
Већ што, буде л' свладан, Санчова ћу бити.
Ко издајник жеље овај страх ми ходи.
Јадница, шта видим? Ах, све се већ згоди.

ШЕСТА ПОЈАВА

Дон Санчо. Химена. Елвира.

Дон Санчо

Мач пред ноге, гôспо, тај ћу да вам предам...

Химена

Родриговом крвљу још га влажног гледам!
Зар си, издајниче, и прићи ми могô,
Пошто оног уби што га љубљах много?
Љубави, изићи, плашљива не бивај;
Отац је освећен, више се не скривај.
Удар исти којим част заштитих своју,
Љубав, сред очаја, ослободи моју.

Дон Санчо

Да сте ви мирнији...

Химена

Да ми збориш даље,
Убилче јунака ком ме срце шаље!
Иди, издајник си: такав јунак саде
Зар од противника оваквога паде!
Ниси ме достојан, не надај се на ме,
Место да ме светиш, смрт донесе за ме.

Словеначко Земаљско Позориште у Љубљани

Дон Санчо

Какав чудан пријем, место да се чујем...

Химена

Зар за смрт његову да ти хвалу снујем,
Да причаш бестидно тај свој храбри почин,
Његову несрећу и мој цео злочин?

СЕДМА ПОЈАВА

Дон Фернанд. Дон Дијего. Дон Санчо. Дон Алонзо. Химена. Елвира.

Химена

Неће више, сире, потребе ми бити
Да кријем што залуд гледала сам скрити.
Љубљах, ви то знате; ал', да оца светим,
Хтех да драги сврши са животом клетим.
Ваше величанство видело је таде
Како моја љубав пред дужношћу паде.
Ал' Родриго умре, и та смрт ми служи
Да пређем, душманка, у драгу што тужи.
Оном што ме роди бех осветy дужна,
А сад љубави ми дугујем плач, тужна.
Тај успех Дон-Санчов гони ме умрети,
А ја сам награда том кога ћу клети!
Сире, ако краљ се сажалити хоће,
Лишите ме, молим, те законске злоће,
За победу, с које све ми драго вене,
Дању му имање; нек остави мене
Да у манастиру са сузама благим
Непрестано тужим за оцем и драгим.

Дон Дијего

Она љуби, сире, већ ко грех не гледи
Да праведну љубав јавно исповеди.

Дон Фернанд

Твој драган, Химена, не умре, већ живи,
Дон-Санчо, побеђен, поси ти глас криви.

Дон Санчо

Сире, нехотно је свара ревност моја.
Дођох да јој јавим исход нашег боја.
Онај врли ратник што јој љубав стече,
„Не бој се", одузев оружје ми, рече;
„Волим да победа извесна ми није
„Но крв посвећена Химени да лије;
„Ал', како ми дужност пред краља је доћи,
„Ти ћеш јој, за мене, све јавити поћи,
„Нек се с твоје стране мач јој дати стара."
Сире, ја јој дођох; околност је свара:
Мишља да се враћам по победе цену,
И гнев тад издаде намах љубав њену
С таквим нестрпљењем и заносом пустим
Да ја и не добих маха да заустим.
Па ипак сам срећан, ма да сам побеђен,
И бескрајно губим, до срца повређен;
Ипак овај пораз мене очарава
Што љубави лепе успех улепшава.

Дон Фернанд

Не црвени, ћери, због љубави ове,
Нити за њу тражи околише нове;
Остави се сада бескорисног срама,
Твоја част се спасе, ко и дужност сама;
Отац је освећен, а, да се освети,
Често ти Родригу опасношћу прети.
Нешто друго хоће сад небо од тебе;
Толико за њ чиниш, хајде што за себе,

И не противи се заповести мојој:
Ево драгог мужа и по вољи твојој:

ОСМА ПОЈАВА

Дон Фернанд. Дон Дијего. Дон Аријас. Дон Родриго. Дон Алонзо. Дон Санчо. Краљевићка. Химена. Леонора. Елвира.

Краљевићка

Нек једном, Химена, стану сузе твоје,
Победника прими од принцезе своје.

Дон Родриго

Допустите, сире, у штовању своме
Да се сада бацим к погама, пред њоме.
По плен не долазим, на њега у праву,
Већ да опет своју понудим вам главу,
Душа се сад, гдспо, не користи моја
Ни краљевом вољом, ни исходом боја.
Ако вам за оца још'те није доста,
Реците шта мени још чинити оста.
Треба л' да се сада још с хиљадом борим,
И до накрај света јунаштва да творим,
Да, сам нападнувши, сву војску застрашим,
Те и баснословну славу да премашим?
Ако може злочин најзад да се збрише,
Све ћу предузети, свршити још више.
Ал', ако част горда, рањена до живца,
Не смири се друкче до ли крвљу кривца,
Нек моћ људска на ме од вас се не мами,
Ево моје главе, светите се сами.
Ви тек непобедног победити смете,
Јер је немогућно да вас други свете.
Ал' нек самрт казна довољна је за ме,
Нек вам не ишчезне успомена на ме;
И, кад моја смрт ће да вам част заглади,
Нек сећањем на ме од вас се награди,
И реците каткад кад би вас јад свио:
„Да ме не љубњаше, и сад би жив био.“

Химена

Устани, Родриго. Да вам, сире, речем,
И сувише рекох да вам то одречем;
Родриго врлином мржњу ми не раћа,
И, кад краљ то хоће, нек му се угађа.
Ал' бисте л', ма како, рекли ми суд ледан,
Гледали очима и такав брак један,
И, кад моју дужност нагоните на то,
Да л' с тим и сва правда слаже вам се за то?
Ако се Родриго земљи нуждан гради,
Зар ја да наградим што он за вас ради,
Кореħи се вечно са учина мога
Што руке утопих у крв оца свога?

Дон Фернанд

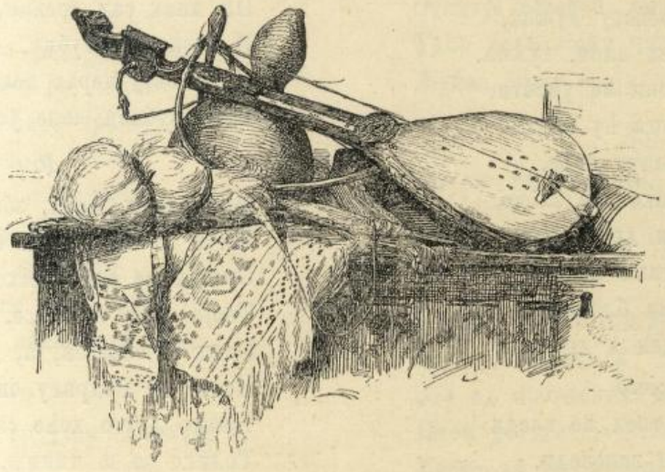
Време доста често оправдава почин
Који из почетка наличи на злочин.
Родриго те доби, и припадаш њему,
Ал', ма да му храброст доби те у свему,
Морам да ти части душманин се градим,
Само да победу одмах му наградим.
Овај брак одложен није мимо закон
Што му кад тад тебе намењује након.
За годину сузе усахнуће твоје.
Међутим, Родриго нека води боје.
Пошто на обали нашој Мавре сатре,
Њихов смер уништи и напоре затре,
Нек кроз њину земљу сада бој пронесе,
Крећући ми војску, пустош јој донесе.
Нека им се ужас од Сида помаља!
Зваху те господар, и би те за краља.
Ал', ма како славан, не служи ме млако;
Врати ми се опет вреднији је јако;
И гледај јунаштвом дићи своју цену
Тако да ти с диком пружим руку њену.

Дон Родриго

Да примим Химену и да вама годим,
Зар има тешкоће да је здрав не бродим?
Ма каква да имам без ње зла да свладам,
Ипак сам сав срећан, сире, што се надам.

Дон Фернанд

Надај се на мене и у своју снагу,
Имајући за се већ и тако драгу,
И, да би је сасвим добио за себе,
Краљ, време и храброст нек раде за тебе.

Чежња

Под бокорима снежнога јасмина
Лежим и полу склопио сам очи;
И док се мека свуд расплеће тмина,
Ја пијем мирис што се на ме точи
Под бокорима снежнога јасмина.

Ја жудим неком, али не знам коме,
И душом пловим кроз ту месечину.
Млечни се зраци кроз бусење ломе,
И ту на мојим, на прсима гину.
Ја жудим неком, али не знам коме.

Ја љубио бих, преклињ'о и плако,
Ко ноћни лептир око младог цветка....
О зашто су ми груди уске тако,
Као славују тескобна крлетка? —
Ја љубио бих, преклињо и плако.

Ах чуј у поноћ кадифну и млаку,
Као да уздах кроз градину мину:
То девојачки глас трепну у зраку
И слободно се и младачки вину
У ову поноћ кадифну и млаку.

Ко сребрн млаз од чистога кристала
Високо он се вије, дрхти, тресе
И медном росом на крунице лалâ,
Чашице снѣних ружа просипље се,
Ко сребрн млаз од чистога кристала...

.....О песмо моја, о ти слутњо тија,
Неиспевана, сладосна и врућа,
Из срца свога пустићу те и ја
У овај часак светог надахнућа,
О песмо моја, о ти слутњо тија,

Зашуми, ко дах мирисног крина,
Загрли њен глас у модрој висини —
И гњурајућ се сред пјаних милина,
Титрај се с њиме, стопи, ах — и згини,
Ко задњи дрхтај мирисног крина.....

Вељко Петровић

Податци за историју Београда

Од 1717.—1739. године, по архивским и другим изворима

написао
Тодор Стефановић Виловски

(наставак)

II.

Установљење Српске Администрације

Пожаревачким Миром који је закључен 21. (10) јула 1778. између зараћених и заинтересованих сила, дошле су дотле турске земље Тамишки Банат, Србија, још један део Босне и тако звана Мала Влашка до реке Олта сасвим под власт римско-немачког цара и његових законских наследника.[1])

Провизорно стање, у коме се до тога доба налажаху ове ново задобивене провинције, морало је дакле престати.

Према тадашњим политичким и државноправним приликама у монархији, која није била ни хомогена ни централизована, нарочито према компликованим односима између Беча и Угарске и између Угарске и неких њезиних делова, овај је посао био врло тежак и задавао је велике бриге не само принцу Јевђенију и највишим управним властима, него и самом цару.

Још пре закључења Пожаревачког Мира тражила је Угарска да се Банат и Србија, као некада саставни делови круне Св. Стевана, присаједине угарској краљевини[2]). Овај захтев од стране Угарске поновљен је неколико пута и после закључења поменутог мира. Али је већ одмах у почетку цар одлучио, да се сви ови захтеви један пут за свагда категорички одбију, пошто је жеља

[1]) Пожаревачки Мир закључен је између цара и Млетачке Републике с једне и Порте с друге стране, а присуствовале су закључењу мира представници сила посредница, Енглеске и Холандије. Порта је морала Цару уступити Банат, који је држала у својим рукама још од Карловачког Мира, северни део Србије са Београдом, један део Мале Влашке до реке Олта и неколико босанских округа на реци Уни. Сем тога морала је Порта закључити са царем, у вези са уговором о миру, нарочити уговор о трговини и пловидби, који у главноме још и данас важи, и ако је у неким тачкама измењен Венеција је, истина, том приликом изгубила Мореју и Крит, али је зато у накнаду добила острво Зериго и неколика утврђена пристаништа на обалама Јадранског Мора у Далмацији и Албанији.

[2]) H. K. R. 1718. Prot. Reg. fol. 675.

његова да се ове провинције, које су заузете победоносним оружјем његове војске, сматрају као његова својина. Према томе је Србија била domanium regium, па је то остало и даље све до краја царске владавине, поред свих напора који су чињени од стране угарских власти, да се овај положај задобивених земаља измени у корист угарских захтева.[3])

Принц Јевђеније, коме је нарочито било стало до тога, да у новоосвојеним земљама заведе војничку управу и да од њих створи јак бедем с једне стране против изненадних нападаја Турака, није могао допустити да се Србија, Банат, Мала Влашка и аустријски део Босне предаду Мађарима, који су се — у колико се то односи на Тамишки Банат — с правом позивали на историјску прошлост. Под изговором да је историјски континуитет прекинут услед турскога освојења и да је ове земље оружаном руком задобио цар, чије је дакле право својине неоспорно, а и под изговором, да се нарочито рацки т.ј. српски народ не би могао слагати са мађарским народом, решено је у начелу да задобивене провинције (neoacquistische Länder) и на даље остану под управом Бечких дикасперија са засебним администрацијама.[4])

Врховна управа над новоосвојеним земљама, па и над Србијом, била је усредсређена у Дворском Ратном Савету и у Дворском Камералном Већу у Бечу. Дворски Ратни Савет био је, дабогме, претежнији, нарочито све дотле док је њиме управљао принц Јевђеније. Сасвим је дакле разумљиво, да је између једнога и другога већа, која су свако на своју руку издавала наредбе било војним било цивилним властима, морало доћи до честих сукоба и размирица већ у самом почетку новога режима.

У намери да се оваким сукобима и несугласицама, нарочито сада при уређењу управе у Србији, за времена на пут стане, принц Јевђеније је предложио цару да се образује нарочита комисија од једног и другог већа за уређење задобивених земаља. Решењем царским од 18. априла 1719. год. образована је ова комисија па је одмах и приступила послу за који је била одређена.[5])

Ово ново уређење српске управе одговарало је потпунце политичко-административном уређењу Баната који је још од 3. септембра 1718. имао своју сталну управу, такозвану *Администрацију*, на врху које бејаше чувени ђенерал *граф Флоримонд Мерси*, који је у оно доба важио као реформаторски и административни таленат.

Према овом банатском или темишварском уређењу била је и у Србији централна управа такозвана Администрација... (Serbische Administration.) Њезин шеф звао се презес администрације и био је ограничен у своме деловању. Он није могао ништа без знања и одобрења целе Администрације учинити. Све што је год излазило пред њу, па ма то долазило из земље или од обе централне установе у Бечу, она је имала да решава једногласно, а ако се није могла постићи једногласност, онда је одвојено мњење слато једној од две највиших инстанција — Дворском Камералном Већу или Дворском Ратном Савету, према томе, да ли је цивилни или војни чиновник онај који се одваја.

Председник Администрације био је у преписци са једним и са другим Дворским Већем и обраћао се њима, и то како је кад затребало, час једном час другом. Ову кореспонденцију вршио је он у име Администрације, а само кад се тицало спољне политике, т.ј. односа са Турцима, он се непосредно и само у своје име обраћао Дворским Већима. Све пак важније одлуке, за које је ваљало имати одобрење највиших власти, слате су у дупликату Дворском Камералном Већу и Дворском Ратном Савету, јер је и једна и друга власт у Администрацији била заступљена са 2—3 своја члана.

А да би се омогућиле што брже експедиције акта и да би било јединства и континуитета у оваком администровању, био је и један пермаментни одбор од чланова оба Већа, који је имао да води бригу о новозадобивеним крајевима. У надлежност овога одбора, који је имао назив Subdelegatio или Commissio in Neoacquisticis, долазила је не само Србија, већ и све остале новозадобивене провинције.

Али ова субделегација није имала карактер нарочите, независне власти, па није могла ни кореспондирати непосредно са Администрацијом у Београду. Она је своје закључке саопштавала једном или другом дворском надлештву и ова су својим путем извештавала Администрацију о решењима заједничког одбора. И ако је дакле „неоаквистична субделегација“ била једна врста тајног савета, чија су решења била више информативне природе, а обвезна само за Дворски Ратни Савет и за Дворско

[3]) Н. К. R. 1718. Саопштење Дворског Ратног Савета принцу Јевђенију, који се тада бавио у Београду, којим му се ставља до знања да је Цар, после конференције која је под његовим председништвом одржана 25. јула (дакле пре закључења мира), заповедио да захтев Угарске Дворске Камаре односно инкорпорована Србије Угарској остане in suspenso, пошто и Њ. В. и Конференција налазе да је захтев Угарске Дворске Камаре немогућан и неоснован (unthunlich und unbegründet). У осталом Цар је решен да оваке захтеве једаред за свагда in primo limine одбије.

[4]) Ово гледиште, које се ни пре ни после није више мењало, добило је израза у инструкцији за *Сриску* и у инструкцији за *Темишварску Администрацију*, које су се од тада имале према томе равнати. У овој инструкцији, у којој се одмах на уводном месту говори о принципима на којима се оснива царева владавина, нарочито се каже, да Администрација и остале власти треба ваздан да имају на уму „welcher massen Ihre Kayserl. Mayestät für sich und Dero Durchlauchtigste Regierungs nachfolger auf beständig, auch unveränderlich und ernstlich allergnädigst resolviret hätten, dass diese neuerborte Lande nun und künftigen weltewigen Zeiten für ein absolutum inalienabile domanium vel peculium regium gehalten, tractiret und reserviret seyn und bleiben...“ R. F. A. „Serbien“. Fasc. 15.573. Поред свега тога тражио је 1722. год. Угарски Сабор (Landtag) наново инкорпорацију неоаквистичних земаља, али је Дворски Ратни Савет одговорио да не може Њ. В. саветовати да усвоји овај предлог, пошто у новоосвојеним земљама станују већином Срби, који не желе да буду под угарском управом, и што би било упутно и целисходно од ових земаља створити баријеру између Угарске и Турске из политичких разлога. Н. К. R. 1723. јан. Exp. 419.

[5]) Ова је комисија 3. августа 1719. држала прву своју седницу под председништвом принца Јевђенија, а присуствовали су као чланови графови Штархемберг и Валзег. На овој конференцији је решено да оба Већа поднесу пројект за установљење Администрације у Србији што је и учињено.

Ј. Врбанија — Последња утеха

Камерално Веће зато су ипак већања и закључци овога одбора били од пресудног значаја за политичку и административну управу Србије. Чести сукоби између војничких и камералних власти и њихових органа у Србији, па чак и учестане несугласице и размирице између Дворског Ратног Савета и Дворског Камералног Већа у Бечу, из којих се доцније изродиште чак и озбиљни и за земљу и њезину управу судбоносни конфликти, стављали су „неоаквитичну субделегацију“ у више прилика у положај да буде суђај у овим размирицама и да их својом оценом реши било у интересу једне било у интересу, друге заинтересоване стране.

Нема сумње да је замисао о установи једног надлештва, искључно за послове неоаквистичне, била здрава, али је њезино извршење било непотпуно, па зато штетно. Да је у субделегацији, у којој је било и вредних и способних чланова, уступљено право надзорне власти или управног надлештва, или да је барем била оно што су много доцније под царицом Маријом Терезијом и под царем Леополдом II биле такозвана Дворска Илирска Депутација или Илирска Дворска Канцеларија за српске послове, она би показала далеко већи успех, него што је имала у истини. Борба, која се непрестано водила између једног и другог Дворског Већа, а која је, нарочито последњих година царске владавине, тако штетно утицала на јавне послове у Србији, не само што би се избегла, него би се створила могућност да се образује јака и ауторитативна управа, у чијој би руци била концентрована сва власт.

Али, на жалост, начела којих су се власници у оно доба придржавали нису никада ишла у прилог режиму, у коме би се огледало јединство и ауторитет. На против, ваздан се гледало, да се, ма и на штету владаочеву и на штету државе, створи земљиште за што већу поделу власти, како би једна другу контролисале и како се не би једна на рачун друге или на рачун царске власти осилила.

Овај принцип, колико иначе изгледа да је практичан, био је у овом случају скроз погрешан. Место да се вршила узајамна контрола и да је постигнута утакмица у што савеснијем вршењу послова, зацарила се међусобна борба изазвана суревњивошћу појединих надлештава која су имала утицај на управу и на ток административних послова. У место да је ауторитет државне власти јачао, он је у овом непрекидном међусобном трвењу све више опадао, а са њиме је опадала и дисциплина.

Тако је то било у врховној управи у Бечу, па је тако било и са провинцијалним управама у Београду и у Темишвару.

Када је ваљало приступити установљењу дефинитивне управе у Србији, тада је општа Дворска Комора (Allgemeine Hofkammer) поднела била Цару предлог, по коме би се Управа над свим новозадобивеним земљама имала концентрисати у једном управном надлештву. Камара је у том циљу предлагала цару установљење једног општег намесништва или ђенералног гувернмана за све новозадобивене крајеве са седиштом у Београду. Али цар, као обично, није се могао сагласити са овим принципом, који се противи Бечкој традицији, него је у августу 1719. решио да и Србија добије нарочиту управу, и то онакву каква је била Темишварска.

Ова нова Управа, која се звала *Српска Администрација* или *Београдска Администрација*, ступила је у живот тек после царске одлуке од 7. септ. 1720., којом се фелдмаршалу принцу Александру Виртембершком, као новонаименованом председнику Српске Администрације, издају потребне инструкције: на који се начин нова управа има установити и којих се принципа фелдмаршал има придржавати при своме послу.[6])

У исто доба, кад је наименован за председника Администрације *принц Александар Виртембершки*, наименовали су и чланови комисије, и то од стране војске дотадашњи командант Београда, фелдмаршал-лајтнант *граф О'Двијер* и главни војни комесар *Акерман*, а од стране камералне власти први саветник Администрације, *граф Розенберг*, и други саветник *Боршекс*.[7])

Овај састав администрације није остао до краја аустријске владавине, него је неколико пута измењиван. И сам председник, принц Александар, о коме ће још бити помена на другом месту, није остао на своме положају до краја, него само до 1733. када је морао после смрти свога брата од стрица, херцега Еберхарда Лудвига,

[6]) Ова се инструкција, која се у осталом подудара са оном раније издатом Темишварској Администрацији, налази у H. K. R. A. Reg. 1720. Sept. 128/2, а штампана је у целини код Langer-a, Serbien unter der Kayserl. Regierung 1717.—1739. и т. д. Стр. 185.

[7]) Принц Александар Виртембершки, који се нарочито код Варадина и Београда одликовао као војсковођ и као храбар војник, тражио је одмах после Београдске битке, да му се подари положај гувернера Србије. У исто доба препоручивао га је више пута сам принц Јевђеније цару за исто место, а нарочито у својој релацији Београдске битке, 25. августа 1717. Али као да цар није хтео решити ово персонално питање пре закључења мира. Принц Јевђеније много је уважавао овога човека, те га је цару нарочито препоручивао за то што је бедног материјалног стања „Weil ihm dadurch in seinem mittellosen Zustande geholfen würde.“ Принц Александар постављен је за председника Српске Администрације већ августа 1719., за тим су му 7. септ. 1720. издате инструкције, а у Београд је стигао 13. октобра 1720. H. K. R. авг. 1717. бр. 362. Exp; августа 1719. P. R. fol 8?4. и октобра 1720. P. E. fol. 1702.

ступити на престо виртембершки. Њега је у Србији заменио *ђенерал граф Марцили* и то само као заступник, пошто је цар херцегу Александру и на даље оставио титулу и звање председника Српске Администрације све до његове смрти. Тек 1739. године, дакле већ при крају рата између Аустрије и Порте, који се тако несрећно свршио по цара, постављен је за гувернера Србије *Ђорђе Оливије граф Валис.*

Српска Администрација отпочела је одмах свој рад око уређења политичких и финансијских власти, али је у исто доба спремила све што је потребно да се Београд стално утврди и изнова сагради. О радовима око утврђења престонице, који су трајали десетину и више година, као и подизању нове вароши, већ је опширно и исцрпно говорено на другом месту[8]). У томе погледу стекли су велике заслуге ђенерал О'Двијер, који је још као командант Београда на томе радио, за тим принц Александар Виртембершки и инжињерски пуковник, доцнији ђенарал Никола Доксат; али пре свега председник Дворског Ратног Савета, принц Јевђеније Савојски, који је живо настојавао да се Београд у што краћем року опет подигне и утврди.

Много теже него са рестаурацијом Београда, која је искључно била поверена војној управи, ишло је са уређењем власти и са увођењем администрације у земљи.

Српска Администрација пре свега је поделила Србију у округе, чији се број у току времена мењао. Србија, каква је била онда, није обухватала сав простор данашње независне Краљевине, па чак ни Кнежевине пре Берлинског Конгреса. Многи садашњи окрузи, као нпр. стари Црноречки и Књажевачки, већи део Алексиначког, Крушевачког и Ужичког округа и од Подринског Крупањ са околином остали су под турском влашћу[9]). Уз то су цео Крајински округ и од Моравског срезови: Голубачки, Звишки и Хомољски, били за време аустријске власти под Темишварском Администрацијом, и ако за ово није било оправданог разлога, и ако се народ из овога краја жалио против тога и неколико пута тражио да дође под Администрацију Српску.

У прво доба политичко-административне поделе земље било је 9 округа са овим званичним називима: Београд, Смедерево, Гроцка, Пожаревац, Јагодина, Рудник, Шабац, Ваљево и Палеж. Доцније је било 11 округа. Већ при крају царске владавине постојала је намера да се број окрузима сведе на пет, али је овај пројект, којим се смерала нека врста упрошћења администрације, остао неизвршен, јер су међутим наступили заплети у Бечкој централној управи, а за тим и ратне прилике, које су осујећавале сваки даљи рад на овоме пољу.

Окрузима су управљали провизори, чији су заменици били ишпани. Нижи чиновници звали су се иберрајтери (Ueberreither); сем тога имао је сваки провизор потребан број служитеља и пандура. Овај је персонал плаћан из државне касе, али је било округа који су из свога прираза плаћали и по једног или двојицу нижих чиновника. У већим окрузима, као нпр. у Пожаревачком, био је персонал много већи[10])

Провизори су имали полицијску, финансијску и судску власт, али им је, како изгледа, најважнија дужност била прикупљање државних прихода, јер главни задатак полицијске службе — одржавање реда и чување личне и имовне безбедности — имали су такозвани *хајдуци* или народна полиција, која је стајала под својим војним старешинама: хаднађима, капетанима и обер — или оборкапетанима. Порезу су купили провизори заједно са кметовима, а вршили су понекад и дужност трошаринских и царинских чиновника (Mautheinnehmer). Само у Београду и Палежу (Обреновцу) биле су нарочите царинаре са нарочитим чиновницима.

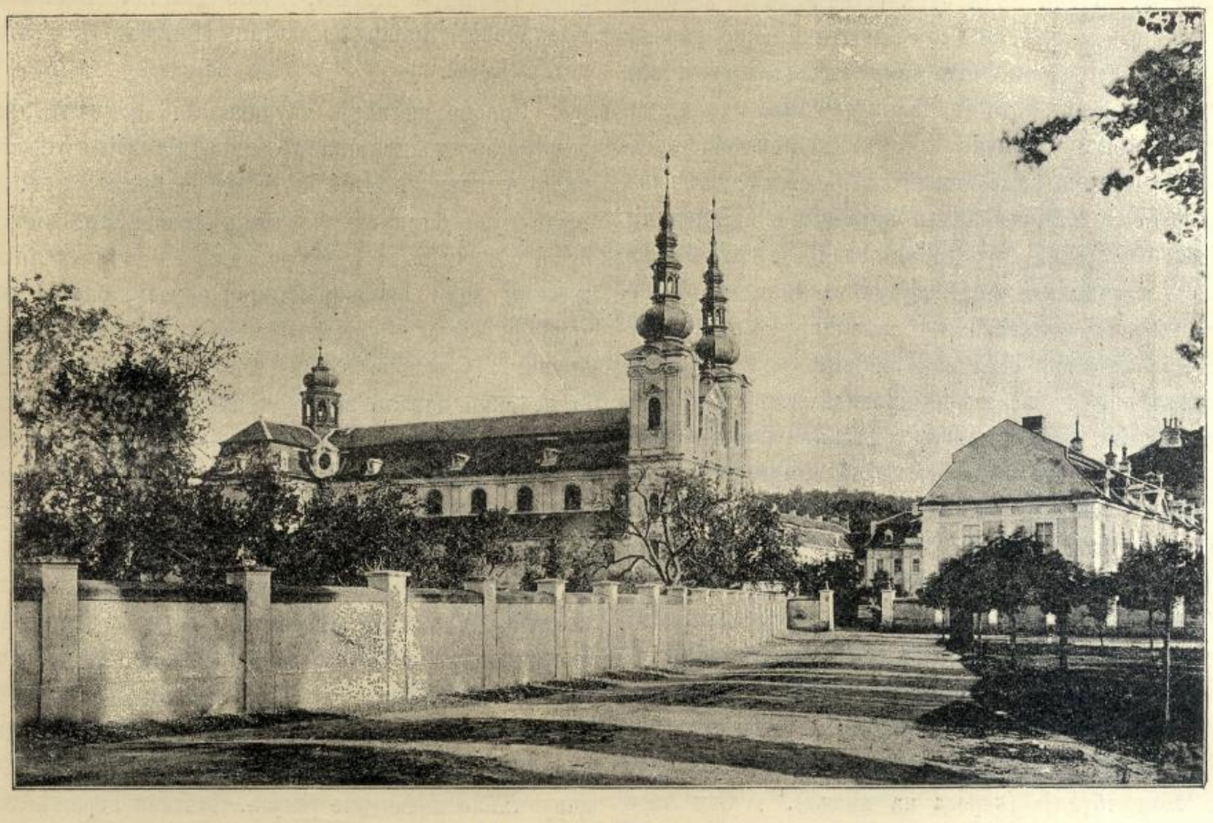
Поред ових административних чиновника у народу, остала је вајкадашња власт у коју нису дирали ни Турци ни Аустријанци. За њу се мало зна и то само толико да су њоме управљали обор-кнезови и кнезови (Ober-und Unter-knesen) као органи који су помагали при купљењу пореза, па су доцније оверавали окружне камералне буџете.

Судска власт, на жалост, није била организована како треба и није била одвојена од административне. Судило се понајвише по упутствима и по аналогијама у другим земљама, како ћемо то видети доцније кад будемо говорили о Београду. Највиша инстанција био је Земаљски Суд, али је зато ипак апелације примало и решавало једно од два Дворска Већа. До намерава-

[8]) Види о томе моју расправу: Београд од 1717.—1739. године. (Прештампано из „Нове Искре". Београд, Државна Штампарија Крал. Србије 1906. Ова је расправа, која је раније написана и штампана, саставни део мога садашњег рада.

[9]) Према одредбама Пожаревачког Мира (1718.) почињала је граница између царевине и Турске у простору Србије на ушћу Тимока у Дунав, па је ишла Тимоком до села Трнавца. Од Трнавца одваја се граница од Тимока пењући се на висове на левој страни Тимока преко Хајдучке Планине и избијала је на Шупељак (сад Јовановац) остављајући Турцима Ражањ. Од Јовановца ишла је граница донекле Јовановачком Реком па је избијала тамо где се обе Мораве састављају, а одавде ишла је даље Источном Моравом до Чачка, остављајући Чачак цару. Из Чачка даље ударала је граница на планине на десној обали Дрине изнад Сокола, остављајући Соко Турцима, па се је за тим спуштала на Дрину испод Лешнице. Види о томе аутентични план Краљевине Србије царског инжињер. капетана *О. Ф. Ебшелвица.* O. F. von Öbschelwiz, Kays. Ing. Hauptman: Carte von dem Königreich Servien und zwar so weit solches durch Ihre Röm. Kayserl. und Cathol. Mayestät Waffen nach der Battaille bey Belgrad 1717. erobert und bey dem Poscharovizer Frieden 1718. von der Ottomanischen Pforte abgetreten worden.

[10]) О овоме као и о свему осталом што се односи на управу Србије од 1717.—1739. имају занимљиви податци у књизи *Д-ра Драг. М. Павловића:* Аустријска владавина у Северној Србији (од 1718. до 1739.). По грађи из Бечких архива. Из LXII. и LXIV. Гласа Српске Краљевске Академије. Београд, Државна Штампарија 1901. Како је писац ове академијске расправе пре мене публиковао свој знаменити рад, и ако сам ја још од 1891.—1894. прикупљао у Бечким архивима материјал за историју Београда, то сам се у овоме чланку у више прилика служио његовим податцима, у колико се они односе на тадашњу управу Србије. Г. Др. Павловић је у својој књизи тако марљиво разрадио материјал, што га је црпао из Бечких Архива, да се ово дело може препоручити свакоме, који би хтео поближе да се упозна са политичко-административном и финансијском управом Србије из онога доба.

Моравски Велехрад

ног публиковања законика није дошло. Правду су делили административни и војни чиновници. Ситније грађанске спорове и омање кривице пресуђивали су кметови и провизори, у Београду старешине немачке и српске вароши, који су представљали прву инстанцију. У овим случајевима била је Администрација друга инстанција. Крупније грађенске спорове и извесна криминална дела сређивао је земаљски аудитор (Landesauditor), који је своја решења Администрацији подносио на потврду, али је било допуштено жалење против ових пресуда Дворским Већима. Сва мала криминална дела и преступе против Величанства судила је искључиво војна власт, било да су кривци војници или грађани. Смртне пресуде извршивале су се у Београду до 1730. а од тога доба у месту где су кривице учињене. Свакако је значајно и занимљиво да је 1720. године Управи издата наредба да није више допуштено преступнике и злочинце на точак живе набијати и живе спаљивати [11]).

Чиновнике постављати, премештати и отпуштати (разуме се у случају судом или дисциплинарним ислеђењем доказане кривице) само је могло Дворско Камерално Веће, а никако Администрација. Војна власт, на име председник Администрације који је у исто доба био и војни заповедник Србије, покушавала је неколико пута да узурпира ово право, али је брзо морала одустати од намере, јер се због тога беше појавила читава побуна међу чиновницима, а том је приликом дошло и до озбиљна сукоба између Дворског Камералног Већа и Дворског Ратног Савета.

[11]) H. K. R. 1720. jan. P. R. 36.

Војске је тада било у Србији двојаке: регуларне и милиције. Обе су зависиле искључно од Војне Управе. Регуларна војска била је по већим градовима (у самом Београду износио је гарнизон 1724. год.: 9 батаљона физилира, 5 комп. гренадира и 4 ескадрона коњице, свега дакле 3629 војника и 50 официра), милиција или хајдуци дуж границе и по паланкама. У главном је милиција чувала земљу. Она је била оно исто, што су у то доба били поморишки, потиски, посавски и хрватски граничари. Њихове су старешине били Срби, којима је војна Управа поклањала велико поверење у свако доба, те их је заклањала и од камералних власти, којима су хајдуци били на сметњи, као што ће се доцније видети.[12])

Хајдуци су имали извесне војне и полицијске дужности, али у исто доба и извесне привилегије. Они су стајали под војним заптом, који није био увек примамљив, али су могли имати породице, могли су бити настањени и могли су обделавати земљу. Од граничара разликовали су се хајдуци у томе што су били растурени по читавој земљи и што су, нарочито у прво доба, имали војничке обичаје, какви су били у Турака. Хајдуке и њихове официре штитила је војна Управа, јер је у њима имала ваздан спремну милицију на коју није морала трошити онолико колико би морала трошити за регуларну војску и што их је употребљавала као земаљску одбрану и за чување главних друмова и пограничних караула (чардака).

[12]) То се најбоље види из Амперова извештаја у „Notitia Serviae" 1724. године, који је штампан код Лангера, а на који се позива и Др. Драг. М. Павловић. Види Langer: Serbien unter der kaiserl. Regierung и т. д. и Др. Драг. М. Павловић: Аустријска владавина у Северној Србији и т. д.

Камерални чиновници били су хајдуцима за то непријатељи, што су ови, ослањајући се на заштиту војне управе, чинили многе изгреде и тиме кварили остали свет, али понајвише тога ради, што је камерална каса од њих трпела велике штете, нарочито у прво доба њихове организације док су још били сасвим ослобођени од плаћања порезе. Уз то су хајдуци имали најлепшу и најплоднију земљу. Па како је од 446 села, колико је тада било у Србији, 90 и неколико било хајдучких села са привилегијама, то је и остали народ навалио да иде у хајдуке, што је наравно изазивало највеће незадовољство у чиновништву због све мањих прихода земаљских. Сем порезе на имање, коју су доцније плаћали као и остали народ, хајдуци су били ослобођени свију десетака и личне порезе. Али су и они бивали чешће незадовољни, јер нису могли плаћати ни то. Тако н. пр. подноси пуковник Рудолфин год. 1722. Администрацији извештај капетана Тодора Продановића (на којега су се камерални чиновници највише тужили) о жалби хајдука, којима је тешко плаћати одређени прирез за плату ратног комесара; за тим исте године извештај оберкапетана Трегера у Јагодини о побуни Крагујевачких хајдука због наплате заостале контрибуције (пореза на имање).[13]) Сем тога јављају команданти почесто о бегству подручних хајдука у Турску због одвише великих терета.

Најпре је било 13 компанија, али се због многих жалаба од стране камералних чиновника приступило редукцији. Но место редукције испаде повећање, тако да је услед последњег решења субделегације од 1730. год. било 18 војничких округа са 18 компанија. Ових 18 компанија подељене су биле на 3 групе, којима су заповедали оберкапетани. Капетана је било свега 15, јер је сваки оберкапетан осим своје групе имао још и по једну компанију.[14])

Оберкапетани били су готово за све време царске владавине: *Вук Исаковић* у Крагујевцу и *Коста Димитријевић* у Параћину. Компаније и у њима капетани били су: Црна Бара (Вук Исаковић), Пријавор (Иван Продановић), Цикоте (капетан Милисав из Павковине), Бела Црква (Јован Мијатовић), Ваљево (Јевта Витковић), Осеченица (Капетан Аћим), Брањари (Бошњан Шудовић-Schudovich?), Чачак (Никола Ивановић), Цветке (Радојица Петровић), Крагујевац (Станиша Марковић), Сталаћ (Андрија Окински?), Параћин (Коста Димитријевић), Ресава (Јован Поповић), Пожаревац (Капетан Максим), Ћуприја (Капетан Петко), Хасан-Пашина Паланка (Марко Комаловић), Колари (Капетан Милисав) и Гроцка (Капетан Кезо).[15])

Српска милиција заузимала је по важности својој, а и зато што је имала симпатије војне управе, прво место у народу. Ма колико да је била разуздана — а често пута били су извештаји камералних чиновника и сувише претерани и неправедни — и ма колико да је понекад била досадна осталом народу, она је ипак сматрана у Бечу као установа, којој треба поклањати највећу бригу, а у самоме народу као национална војска која је не само чувала земљу и народ од сваке беде и напасти, него као установа у којој се до последњих дана очувала религиозна и народна свест. Изгреди, ради којих су оберкапетани и капетани често били оптуживани, нису могли да ослабе наклоност Војне Управе према њима и милицији, о чему имамо најбољега доказа у делу оберкапетана *Станише Марковића*, који је често бивао под иселењем ради злоупотребе положаја, па је зато ипак са капетаном Гершићем 1738. године одликован царским златним ланцем (тада највеће и једино одликовање за официре) за то што је истребио разбојнике, и што је цару чинио неизмерне услуге. Капетан Гершић авансовао је за исто дело за обриствахтмајстора (мајора).[16]) Злогласни Тодор Продановић, којега се камерални чиновници ратосиљаху и којега називаху flagellum за крајеве у којима врши капетанску дужност, ипак налази заштиту војне власти, која га цени ради његове верности и ради његових војничких врлина.Не мање су се истакли својим заслугама обер-капетан *Вук Исаковић* из Црне Баре и капетан *Иван Продановић* из Пријавора. Веома је значајно да су сви ови официри, који су уживали највеће поверење Двора и војних власти, у исто доба на народним саборима у Карловцима и у Београду ревносно бранили народне привилегије и нарочито залагали своју реч, кад би православној вери грозила опасност ма с које стране. Протоколи и представке народних конгреса из онога доба живи су докази за то. Али је, без сумње, народ највеће признање изразио својој милицији, кад је на сабору, држаном у Карловцима 1735. године, а у седници од 8. августа, једногласно изабрао обер-капетана и обриствахт-

[13]) H. K. R. 1722. апр. P. E. fol. 362. и 1722. јан. P. Exp. f. 48.

[14]) Свака компанија имала је 150 хајдука, 50 хусара (на коњима) и 50 помоћника (Gehülfen), и то је, кад се узме у рачун компанија од 250 људи, износило све скупа 4.500 људи без старешина. Али је ефективно стање било само 2.390 људи. У свакој компанији било је 10 каплара, 1 хаднађ (на коњу) и 1 хаднађ пешак, 1 харамбаша, 1 барјактар и 2 стражмештера. Сва ова милиција становала је у 90 и више села, 10 шанчева и 70 чардака. По буџету од 1730. год. било је свега у српској милицији: 3 оберкапетана, 15 капетана, 36 харнаћа, 18 харамбаша, 36 барјактара, 36 стражмештора и 108 каплара, за које је укупна годишња плата износила 8.310 фор. Види о томе: *Др. Драг. М. Павловић*, Аустријска владавина и т. д. и *J. Langer*, Serbien unter der ksl. Regierung и т. д.

[15]) R, F. A. 21. јула 1727. год. — У представци, коју су 1727. народни представници на конгресу поднели Цару, у којој моле да им се потврде привилегије и да се одустане од тумачења њихова, потписали су од војника посланика ови оберкапетани и капетани из Србије: *Коста Димитријевић*, оберкапетан Параћински, *Вук Исаковић*, оберкапетан Црнобарски, *Аца Радивојевић*, капетан Грочански, *Марко Кумановић*, капетан Паланачки, *Никола Ивановић*, капетан Чачански, *Петко*, капетан Ћупријски, *Милисав Георгијевић*, капетан Јововарошки, *Јован Николић*, капетан Сталаћски, *Иван Продановић*, капетан Пријаворски и *Јован Поповић*, капетан Ресавски. „Летопис М. С.“ књига 125, 1881. св. I.

[16]) H. K. R. 1738. December. 127. P. R. У протоколу се налази ова забелешка: Die von Ober-Capitän Stanischa und Capitän Gursich (Gersich?) eingebrachten Räuber aus der Türkei, sowie der berüchtigte Räuberhauptmann Radovan sind zum Tode bringen. O.-Capitän Stanischa wird für die erfolgte Gefangennahme und Ausrottung desselben zowie für Treue von Kayserl. Mayestät mit goldener Gradenkette ausgezeichnet, Gersich zum Obristwachtmeister befördert.

мајстора Црнобарског, Вука Исаковића, за обриста (команданта) српске хусарске регименте, коју је издржавао народ а за коју се старао митрополит.[17])

Овај део народа, дакле, који је посио оружје и без прекида вршио војничку, стражарску и полицијску дужност у земљи, са разлогом је био ослобођен великих дација.

Остали пак народ морао је да плаћа све и да сноси терете, који нису били незнатни, кад се узме у обзир да је свет био сиромашан, да је популација била врло слаба и да је обрада земље била недовољна и примитивна.[18]) Народ је плаћао десетак на плодове и таксу на земљиште. Класификација имања имала се вршити не по каквоћи, већ по количини и према томе су били сељаци подељени у групе, те је сваки плаћао онолико колико је имао плугова земље. Али и то се често мењало.

Такса на земљишта наплаћивала се под именом контрибуције и сматрала се као војни порез. Контрибуција је износила 90—100.000 фор.; српска варош у Београду плаћала је 4—4400 фор. годишње.

Сем контрибуције српски грађани плаћали су и друге дације. Камерални приходи били су у главноме: десетци, харач од Цигана и шпанских Јевреја и кирија за њихове станове (Judenhöfe), аренда од закупа транспорта водом, трошарина од пива, дохотци од трошаринске главне управе у Београду и њезиних филијала у унутрашњости; затим од продаје соли, од такса за сечење шуме и продаје државних дрва. Десетак од жита давао се у натури.[19]) Остали камерални приходи, који су скупа износили 50—60.000 фор. годишње били су: попаше, таксе за кафане, таксе за риболов, пореза на воћњаке, аренда за употребу воде за воденице, аренда за касапнице, аренда од дућана, од жира, од казана за варење пива и за печење ракије, такозвана арнаутска аренда (Schafweidegeld), десетак од јагањаца и јаради, од пчела и прасади, од вина, кукуруза итд. Уз то је било и посредних пореза. Сб је уношена из Влашке, која је била под Аустријом. Кријумчарење монополисане соли, којим су се нарочито бавили хајдуци, било је забрањено и оштро се кажњавало.

Како би се популација умножила и камерални приходи увећали, протежирано је насељавање земље. Насељеници су били махом Немци из Вормса и Шпајера, којима су признате извесне олакшице и слободије. У том циљу њима су уступљена некада српска а тада пуста села у околини Београда (Karlsthal, садашња Палилула, Osterbach, садашња Остружница, Миријево, Сланци, Болеч и села око Рипња и тамошњих руда), затим напуштена села и нова земљишта у Грочанском и Палешком дистрикту, у Смедереву, Јагодини и у Руднику, дакле понајвише дуж Саве и Дунава. Ове немачке насеобине нису улазиле дубље у Србију. Свака нова кућа имала је бесплатно извесну количину ораће земље, ливаде, винограда и попаше, за које се — ако је насељеник био из туђине, т.ј. из земаља које нису биле под влашћу царевом — прве три године није плаћало порезе а после овога рока постепено све за три године 12, 18 и 24 фор. годишње. Сем тога су насељеници прве три године добијали и дрво за грађење и за гориво. Поред свег заузимања царских власти, насељавање Србије немачким елеменом, није показало Бог зна какав резултат. Једини је Београд — као што ћемо доцније видети — чинио у томе изузетак, јер су се у њему понајвише настањивали бивши војници и инвалиди, разне занатлије, пропали трговчићи и механџије, а сви у намери да се у вароши окуће и да себи створе егзистенцију. Оваквих елемената, не само из Аустрије, него и из туђине, нарочито из Немачке, било је много више него сељака, којима је теже било остављати своју стару домовину.

Покушаји Администрације да се експлоатацијом руда повећају земаљски приходи нису испали онако како се то очекивало. Копање руда у Руднику изазвало је, истина, оснивање нарочитог друштва за експлоатисање руда, али, и ако је на челу овоме друштву био сам принц Александар и уз њега, као члан управе, брат му Фридрих, зато се ипак нису нимало испуниле наде које су полагане у овај посао. Тек су опет ове руде, као и оне у Ковиџони и око Авале, дате под закуп год. 1730. и 1736., али оне нису ни тада доносиле Бог зна какве користи држави.[20])

То исто важи и за покушавано прање злата у Морави.

Оснивање „Оријенталне Компаније“ за коју се нарочито интересоваху сам цар Карло VI и принц Јевђеније, а о којој ће доцније, у току ове расправе, бити помена, као и оснивање друштва за гајење свилене бубе и за израду свиле, остали су само покушаји и ништа више.

Ово је, дакле, у главноме слика каква нам се указује, кад из сухопарних акта проучимо стање Србије, какво је било од закључења Пожаревачког Мира 1718. године па све до предаје Београда Турцима 1739. године.

Детаљи не спадају овамо, и ако су врло занимљиви, јер бисмо из њих могли тачно сазнати узроке са којих

[17]) *Милутин Јакшић*. О Вићентију Јовановићу. Прилози за историју митрополитства му 1731.—1737. Нови Сад. Штампарија Срп. Књижаре Браће М. Поповића 1900. Стр. 99. О томе има помена и у Дв. Ратном Архиву (у актима о илирско-српској хусарској регименти) и у расправици *А. Ђукића* „О српској хусарској регименти.“

[18]) Тачних података о броју становништва и о њихову имању нема, и ако је било неколико конскрипција. Прва конскрипција била је у 1718., а друга 1721. Трећа је започета 1724 али је обустављена Последња је била 1735. год. По конскрипцији од 1721. било је у Србији 6020 сесија и то 5487 грађанских и 533 хајдучке. Тадашњи камерални саветник Терлихскрон тврди да је она била нетачна. Као да је ближе истини саветник *Алтер*, који тврди да у Србији има 4000 породица, те сесија има значај породице. *Др. Драг. Павловић* мисли да је број целокупног становништва у Србији према поменутој статистици могао износити 50.—60.000, ако се рачуна породица са 8—12 чланова. Види о томе *Д-ра Драг. М. Павловића* Аустријска владавина и т. д. и *Ј. Лангера*: Serbien unter der Kayserlichen Regierung и т. д.

[19]) Кад би се десетак од жита, који се давао у натури, претворио у новац према ондашњој вредности, износио би скоро $^1/_8$ целокупне суме камералних прихода. Тако је за 1729. годину Србија имала давати 21.258 меца пшенице и 3553 меца јечма и овса. (Мец износи 61 литар и $48^3/_4$ ц. л.). Др. Драг. М. Павловић: Аустријска владавина и т. д.

[20]) J. Langer: Serbien unter der Kayserlichen Regierung и т. д.

царска управа у овој земљи није увек показивала жељене и очекиване резултате при остваривању програма што га је сама себи ставила одмах у почетку заузећа Србије.

Али је зато ипак главно што је читалац био у могућности да се колико толико упозна са тадашњим приликама у Србији и са резултатима рада такозване „Српске Администрације“, која је не мало утицала и на организацију Београда, о којој треба да говоримо.

Ако ништа друго, а оно ће ова мала и прегледна слика допринети оријентовању читалаца при излагању догађаја и прилика, који се искључиво тичу Београда. Историји његовој у већ поменутом размаку времена и описивању јавног живота у њему, биће посвећени редови што за овима долазе.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Оморина

Жарко јулско сунце дршће изнад њива.
Трепери злато сазрелога жита.
Облачак сури, што са југа хита,
Ко ће знати каку непогоду скрива.

Редови јагњеда оборили главе,
И ветрић само у њихову хладу
Заспалу љуби сељанчицу младу
И мрси јој влаће у витице плаве.

Белолико дете к'о јутарња роса
У сну се слатком раздрагано смешка,
На снопу докле несмотрено лешка
И докле му вири нога мала, боса.

Плавкасти шумарци у даљини суроj
Стоје к'о прамен растурене магле.
На брегу брезе за сунцем се нагле.
Нигде живе душе на рудини штуроj.

Милосав Јелић

Московско Уметничко Позориште

(СВРШЕТАК)

Говорећи до сад о постанку овога уметничкога друштва и о драматима, које су нам руски глумци приказали, хоћу на завршетку да прикажем, колико је то овако могуће, оне уметничке особине које су ову групу тако брзо уздигле на садашњу уметничку висину, и које су им при првом ступању пред културним иноземством донеле потпуну победу, којом су руски глумци на душе свих оних, који су их гледали и слушали, учинили утисак који се не може изгладити, који се не заборавља. Но није само до тога утиска; овде нам се у уметности глумачкој указује нова перспектива: ми налазимо нове путове, нове облике, пуније живота, и одређеније.

Као што је, појавом руских великих писаца, дух руске литературе готово одједном освојио западњаке и запад и указао већ набораној, исцрпеној Јевроии на изворе нове, свеже силе, тако и сада долази руска уметност да духом свежим окрепи, као блага дажда, заморен поглед западњака, који узалуд тражи нешто ново. „Долази као славни пролећни вихор и носи плод“, завршује свој чланак о руским глумцима чешки драматург Јарослав Квапил.

Фран Говекар

Долази сада, када јој се нико не нада, кад се с руског тла чује врисак и јаук оних који хоће слободу, и где се немилице лије крв оних који хоће живот, живот слободан, живот који приличи човеку; долази као да хоће да демонстративно покаже, како је велик дух онога народа који силом спутавају, дух који се не да спутати ни сломити.

Чини ми се, да ћу најзгодније обележити глумачку уметност Московског Позоришта, ако речем, да је она фрапантно проста, једноставна; вама не изгледа, кад

гледате њихову игру, да сте у позоришту, нити у њихову приказивању налазите репродукцију. Долази ми овде врло згодно да применим речи, којима је ту скоро Erich Schlaikjer окарактерисао глумачку вештину; он вели: „Wenn man paradox sein wollte, könnte man sagen, es gibt überhaupt keine reproduktiven Menschen, mithin auch keine reproduktiven Schauspieler.“

Таква нерепродуктивна, неизвештачена и нешаблонска је игра руска. Ни у најнезнатнијем моменту, ни у споредној сцени, коју можда приказује какав незнатан почетник, нема — да о каквој укочености или патосу и не говорим — онога усиљеног натурализма, на који смо навикнути често и код својих најбољих глумаца.

Сваки од њих појединце креће се, говори, ради својим нарочитим начином, и живи животом који је њему својствен. Неприметно се стапа односај на позорници једне личности према другој, несиметрично, баш као што је то у животу. То се истакне ванредно, кад је на позорници маса. Кретање групе на позорници још вазда је тврди орах за све режисере, и ту се ретко постигне и толико да маса, једноликошћу и тежином свога кретања, бар не квари целу слику и уметнички утисак.

Ово најтеже питање модернога глумца решио је режисер Станиславски тако срећно, да с правом изазива завист свих својих колега у Немачкој и Аустрији, кад су Руси прошли. Ја сам већ споменуо две групе у „Цару Фјодору“. То су два тако интересантна момента, да на гледаоца утичу необично силно. Баш то неједнако кретање сваког појединца у тој групи, на свакоме друкчији изрази лица, по којем видите готово детаљизовану разлику сваког од њих о схватању једне и исте ствари, њихов међусобни односај у групи и односај према целини бинске слике, — све то чини да целокупна ситуација дође потпуно рељефно, а уметнички приказ долази до савршене израде.

Руски глумци не вичу много на позорници, и не рачунају много са простором позоришне дворнице; они говоре себи висином гласа каква је у обичном животу и каква одговора изразитости песничкога слога. Али када у маси дође до огорчења или до неке јаче сцене, њихова вика — вазда мајсторски изведена растењем — прелази у такву буку и галаму, да се ваздух пролама (свршетак III слике у „Цару Фјодору“), те природност долази до својих граница — које не прелази.

Одлична је композиција салске слике. Непрестанце се реља слика за сликом, слободна, неусиљена, пуна живота. За гледаоца, који је према развоју догађаја у „Цару Фјодору“ можда равнодушан, богата је награда у посматрању онога размештаја особља, намештаја и дворнице, те му се вазда чини, да је пред некаквом сликом Рјепина или Биљибина, пуном боја и хармонијских линија, неизвештачено, укусно поређаних једне крај друге.

Московски глумци имају још једну нарочиту врлину, која се не може ни школом ни режијом постићи, и коју само срећан случај може себи да доносе. То је разноврстан, а за поједине улоге неисплатно пристали timbre гласа у појединих глумаца.

„Цар Фјодор“ господина Масквина не би био овај савршени славић, добрак, који чим се ражљути и развиче он промукне, нити би његов „Лука“ у „На дну“ био онај болећиви, задушни старкеља у свој недостижној својој простоти, да му није онога меког, готово детињског гласа, који помаже уметнику да нам изнесе све богатство своје сложене душе. Исто је то и са „Бароном“ г. Качалова („На дну“). Да му није онога гласа, који у себи има нечега финијег, деликатнијег, што необично одудара од осталих промуклих и продераних гласова у „Ноћном Азилу“, ми не бисмо били толико уверени о трагици овога, иначе веселог и помало суклатастог пропалице — аристократе. Што је „Борис Годунов“ Вишњевскога онако уверљиво грандиозан, томе је разлог, сем уметничке креације, и његова појава и орган, који је тако звонак, а уз то болан, изразито болан у „Уја-Вањи“ (Вања).

Станиславски, који ће у брзо зацело стати међу највиђеније глумце светскога гласа, најбурнији је темпераменат у дружини. Симпатични и мушки његов баритон разлива се неком опојном снагом и дикција Д-ра Астрова допире вам до срца. Његов Сатин надмашио је све што можете да замислите о овој једноликој фигури, и износи нам необично лако, као у игри, сву растрганост ове душе која тоне, и тек кадикад избије на површину, приказује најеластичније нијансе, онде где их и не слутите. Г-ђа С. Чехова-Алиперова има прекрасне црне и дубоке очи, мек као свила глас чаробно угасите боје. Тело јој је фино и елегантно, као да ју је кипар вајао. А игра њена..... да, игра њена је од оних, којима се још дуго у сећању дивимо; дивимо им се у сећању, а у души осећамо — много, страсно. Она је и од пасивне Нашће („На дну“) створила једно створење, с којим саосећамо, којем све праштамо. А Јелена њена („Уја-Вања“), тиха и осећајна, заносна и недостижна, спута нас, окује нас, те смо потпуно у њеној власти, и — не бисмо никад у слободу.

Тако вас осваја Наташа г-ђе Германове („На дну“), даме изразите, помало оријенталске лепоте. Пластична и истинска је Василиса г-ђе Муратове („На дну“), приказујући у танчине сву распаљену женску душу, као што је томе крајњи контраст Царица Ирина г-ђице Савидкаје („Цар Фјодор“), пуна неког светитељског осећања, проста благошћу и смиреношћу, с гласом молећивим и чувственим. Така је, нежна и кротка, и Соња г-ђе Миљине („Уја-Вања“), у гестима и кретању тако обична, али велика у изражавању своје скривене душе. — Знате ли оне старе, симпатичне и добре дáде, које су срасле с кућом у којој живе, на чијем се крилу одњиха цео млађи нараштај по гдекоје породице. Ето таква је стара, услужна њања Марина г-ђе Самарове („Уја-Вања“).

Па тек стари Артем, којем не смета ни седа брада ни бркови да увек погоди несравњено тачну маску. Његов

Тељегин („Уја-Вања“) — у којем се он одлично намаскује — тако је симпатичан, толико топал и савршен, да би га човек, ради ове једине улоге, већ уврстио међу прве глумце. Артем је глумац, од прве појаве постаје љубимац публике. — Кад је руско друштво полазило из Прага, даме су просто обасуле цвећем Артема, и није могао доста да напружа руке, ни да се довољно испотписује на све Ansichts-карте, које су му са свих страна додавали. Његов Глумац („На дну“) остаће нам свима са свога пластичног израза, са оне дубоке трагике, незабораван, остаће у памети да нас вазда учи како треба играти.

И такви су они сви, од првог до последњег, сви се приљубили једно уз друго, и гледе у један циљ, у један идеал: уметност. Оно што их чини великима, то је несравњен склад, беспримерна међусобна хармонија и у игри и у животу; све њих спаја љубав, велика љубав, према правој уметности, и они не маре за друго, не воде бригу ни о чему, до о својој уметности, која баш том љубављу постаје непадмашна, и која их усрећава. Отуда у њих нема разлике у подели улога, и највећи глумац игра најмању партију, ако је за то згода и потреба. Сви они, од првог глумца до последњег техничког радника, подједнако суделују у стварању овога великог уметничког дела, сви они доприносе да се још више узвиси глорија силнога руског духа.

А ми, који смо у почетку уметничког развијања, и који ипак тако радо упиремо очи на запад, духу нашем и туђ и удаљен, ваља да се тргнемо, да се обрнемо овом свежем извору, овој новој уметничкој путањи, њоме да пођемо, од ње да се учимо.

Дух руске уметности нека задахне и нас, дух нама тако сродан и близак, дух који је велик и крепосан и који живот даје.

Праг.

П. Коњевић

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Душини ђердани

XXI.

Кајите се, док имате дана,
Док је доба, дјецо, кајите се;
Кајите се, док није позвана
Душа к оном, који небом тресе;
Кајите се, јер земаљског стана
Тијек измиче бјегуњ, кајите се;
Кајите се, јербо зора рана
Нађ ће многог, куд за вазда гре се,
Кајите се!...

Ив. Мажуранић

XXII

Од свог мораш зазирати гласа
Ако желиш достојит' се раја;
Трпјет мораш до самртног часа,
Ма трпљењу и не било краја.

Ј. Илић

XXIII

Срећа има крила, а ти имаш очи,
Па, како је видиш, а ти за њом скочи.

Љ. П. Ненадовић

XXIV

Грехота је да се кавез
За сивога орла плете;
Зрак Бог даде орловима
Да слободни у њем лете.

Никола I

XXV

Свјетлост је мила
Слободе дру́га;
Мраку су јатак
Ропство и туга.

Ј. Сундечић

XXVI

Ко ће узет наше славе
Док су наше здраво главе?
Нико други, ни Бог неће,
Кад слобода наша креће.

Петар II Петровић-Његош

XXVII

Широм свијета, брате драги,
Пуне трња нађ' ћеш путе;
А крај пута вребају те
Засједнице, змије љуте.

Август Шеноа

XXVIII

Шта је живот? — Часовно примирје
Међ силама борење природе,
Цвијеће зелено, небеско лепирје.

Медо Пуцић

XXIX

Истина је света, жива:
Који се бори тај да и добива.

А. Палмовић

XXX

Тко у своме срцу не находи среће,
Тај је ни ван себе никад наћи неће.

А. Нијемчић

Голгота

(А. Теодоров)

Мама, је ли сутра Ускрс?
— Јесте, чедо.
— Хоће ли Исус ускрснути?
— Хоће.
— Причај ми о Исусу.

Мати отпоче тихо причати о Исусу, о његовим страдањима за човечанство, о његову распећу.

Деца воле приче о Христу, јер су им веома јасне и разумљиве.

Поред тихе материне приче дете је заспало.

Мати се загледала у нежно лишце свога првенца, у дуге, склопљене трепавице његове, и срце јој се напуни бескрајном нежношћу према њему. Пређе очима на распеће, пред којим је горело кандило, и стаде се топло молити:

„Боже, благослови чедо моје и упути га светлом и честитом животу. Нека га људи воле, а нека и он њима буде драг. Покажи ми, Господе, олтар којему ће принети срце своје.“

А благи поглед Великога Мученика са тугом се спусти на матер и чу се глас који је дубоко у душу продирао:

— Тај је олтар... Голгота!

С руског превео Анонимус

Уз наше слике

Дантеов сан (сликао Д. Г. Розети). — Најузвишенија и најчистија љубав Дантеова према Беатричи послужила је и овом уметнику као захвалан предмет за сликовну обраду. Али докле су досадашњи уметници најрадије износили идеалне сусрете Дантса и Беатриче, дотле је Розети покушао да у Дантеову сну представи сву величину и узвишеност чисте љубави. Данте сања како га анђео љубави приводи успаваној Беатричи, пред којом је, и у сну, Данте исти као и на јави. Осећаје своје не казује он, него их тумачи анђео. —

Иларион Руварац (сликао Новак Радоњић). — Пријатеље и поштоваоце знаменитог Илариона Руварца, уверени смо, обрадоваће овај његов лик што га за млађих му година изради српски уметник пок. Новак Радоњић.

Римски трг (сликао Фр. Павачић). — Вечити Град, Roma Aeterna, увек је привлачио, са свог уметничког богатства, најразноврсније представнике свих уметности да се у њему одушевљавају и уче. Остатци старога града, модерне тековине и небројено музејско благо предмети су нарочите уметничке пажње. Римски трг уметничка је скица рађена по природи. —

Јосифов сан (сликао Л. Коен). — „Израиљ љубљаше Јосифа највећма између свијех синова својих, јер му се родио под старост. А браћа видећи где га отац љуби највећма између све браће његове, стадоше мрзити на њ тако да му не могаху лијепе ријечи проговорити. Уз то усни Јосиф сан и приповједи браћи својој, те они још већма омрзну на њ. Јер им рече: да чујете сан што сам снио: сунце и мјесец и једанаест звијезда клањаху се мени. — Али га отац прекори и рече му: какав је то сан што си снио? еда ли ћемо доћи ја и мати твоја и браћа твоја да се клањамо теби до земље?“ — Овај мотив из прве књиге Мојсијеве послужио је нашем даровитом али и напаћеном сликару Леону Коену као захвалан предмет за успелу сликарску израду. —

Студија (вајао Св. Перуци). — Нашим читаоцима већ је добро познат овај даровити словеначки вајар. Досадашњем низу репродукција његових радова додајемо и ову студију дечачког портрета. —

Последња утеха (вајао Ј. Врбанија). — Словеначки вајар Ј. Врбанија вајарски је представио смртно рањенога борца који на издисају свом прима последњу и најјачу — верску утеху. —

Општински Дом у Љубљани, Словеначко Позориште у Љубљани. — У старању да своје читаоце што више и што боље познамо са браћом нам Словенцима, до сада смо објавили приличан број слика из словеначког живота и уметности. Општински Дом у Љубљани, рађен у стилу италијанском, стара је грађевина, али је у њој дух нов и снажан. Некада у рукама немачким, сада је он чисто словеначки, сада је израз народне свести и чувар свих оних дивних особина које красе честити словеначки народ. — Земаљско Позориште дом је словеначке драмске и музичке уметности. И ако је само једна половина сезоне словеначка (јер је друга немачка), ипак су приказивања словеначке трупе тако уметничка, да стоје на пуној висини модерне драмске уметности. Дужност интенданта и драматурга бесплатно врши г. Фран Гавекар, уредник „Слована“ и познати словеначки књижевник. —

Моравски Велехрад. — Словенски апостоли Ћирило и Методије, који су од 864.—867. заједно радили у Моравској на утврђивању хришћанства — раставише се 867. године, када Ћирило (на позив папе Николе I) отиде у Рим да положи рачун о раду свом и свога брата. Ћирило умре у Риму 14. фебруара (н. н.) 869. (или 868. год.) Методије постане за тим епископ Моравски и Панонски и изради право да се у црквама може употребљавати и словенски језик за литургију. Године 885. умре у Велехраду где је и погребен. По смрти његовој краљ Сватоплук (син краља Растислава, који беше, преко грчког цара Михајила III, позвао Ћирила и Методија) прогна ученике Св. Апостола, који побегоше к нама на Балканско Полуострво, а цркве своје поново предаде утицају Римском. —

ХРОНИКА

НАУКА

Нôжице а не ножнице

(Прилог српском језику)

У причи *Девина судбина* („Опозиција“ за 1904. годину број 122.) где је уопште језик леп и гладак, пише овако: „У њега је (у Деве), господару, и шишана старога Али-бега Сточевића.... Он њеним синџирлијама коље Турке зулумчаре, докле се оком сагледати могу, а пресеца једеке на зворникушама као оштрим ножницама танке препредене конце.....“

И на другим местима читам у нашој књижевности да се ове две речи мешају једна место друге, те место речи *нôжице* пишу неки *ножнице*, а то је погрешно; јер та два имена *ножице* и *ножнице* означавају две ствари (урутке) са свим различне. *Нôжице* су сечиво, а *ножнице* школкаста шупљина или дугуљаста кутија у којој се чувају и носе ножеви и сабље.

Сељак неће никад да погреши у говору, и да место *нôжице* рекне *ножнице*, јер их има у кући и при себи, те их и потпуно разликује; а писмени људи по градовима у северним крајевима ретко већ имају *ножница* (канија) у кући, јер је све мање старога оружја, а сељачке ножиће с ножницама не носе и не држе у кући, међутим *нôжица* и ако имају, бар за сечење хартије, ипак их још и данас упорно називљу турски *маказе*, те изишло да су ножнице маказе!

Овоме је ишла на руку и школа. Ево како се чита и учи из уџбеника по основним школама:

„*Ножнице*. Мала Ката радо се играла и ножницама (маказама). Чешће је мати опоминьала: море дијете, осакатићеш се те остати несрећна до века; али Ката не слушаше. Једном попне се с ножницама у руци на столицу, а столица се заљуља, те онда паде тако несрећно, да ножницама прободе нос и око. Како ли вриснуо од грдног бола?! Одмах дотрчи мати, и одмах дође и лекар те навалиште облогама из хладне воде, и крв обуставише, али Ката не имађаше више ока, него остаде и ћорава и саката носа, те нагрђена за на век.“ [1])

Људи би се у селу сити насмејали кад би им неко рекао да се може *ножницама* нешто посећи и пресећи; али су ипак и сељачка деца морала толико година читати наведени чланчић, јер им тако учитељи казују, а учитељима опет тако препоручује школска комисија, те се тако и на тај начин скоро пола века читало и учило, док није тај чланчић пре седам година (1898.) изишао из обичаја, т.ј. избачен из уџбеника, али с уверењем да су *ножнице* сечиво!

Тек претпрошле 1904. године Стево Чутурило написао је уџбеник *Читанку* и поново унео поменути чланчић, поправивши многогодишњу неопажену погрешку школске власти, те ће од сада и у Краљевини Србији и ученици и учитељи читати и знати да су *нôжице* сечиво, а *ножнице* сасвим нешто друго.[2])

Вук у својем речнику од 1852. год. стр. 424., бележи: „*нôжице*, f. pl. die Scheere, forfex, cf. маказе.“ А *мâказе* као турску реч упућује на *ножице* стр. 342. На страни 841. забележено је да се у Славонији *ножице* кажу *шкаре*. То ће бити пре италијанска реч, као што су *маказе* турска. На истој страни Вук је забележио „*нôжница*, f. (у Ц. г.) и од сабље и мача, die Scheide, vagina, cf. ножнице, коре. *Нôжнице*, f. pl. die Scheide, vagina, cf нôжница: Од мачева нашије ножница —“.[3])

---

[1]) „*Читанка уз Буквар* за основне српске школе. Прегледала и одобрила школска комисија“. (У Београду у Државној Штампарији, стр. 41 у оба издања и од 1871. и 1874. године).

Ја сам ту реч поправио у Цариградском издању 1889. године при штампању школских уџбеника за Маћедонију и Стару Србију *Читанка* за I разред основне школе у Отоманској Царевини, стр. 45, Цариград, 1889).

[2]) *Стево Чутурило* — „Прва Читанка“ за основне школе у Краљевини Србији, стр. 39, Београд, 1904.

[3]) Вук овде (стр. 291.) изједначује *ножнице* и *корице*. И ако се на извесним местима чују *коре* место *ножница*, али у већине народа није баш једно и исто значење. *Ножнице* су једно, *корице* друго, а *кора* и *коре* са свим треће. Кад се *нож* стави (увуче) у *ножницу*, тада се не види цело сечиво ножа, него само дршка, и то

Према овоме, дакле, јасно је шта су *ножнице* а шта *ножице*, а та јасност постоји још из незапамћенога времена у Србији, што сведочи старословенски језик. (*Fr. Miclosich* — „Lexicon palaeoslovenico — graeco — latinum," p. 454. Vindobonae, 1862.—1865.).

У Маћедонији се свугде говори *нӯжици*, а кад су мале *ножички*. Код Мијака у Дебарскоме Санџаку кажу се за шишање људи и другу потребу *нӯжици*, а за стрижење оваца *крклик* sing. и *крклици* pl. турска реч. Оне су налик на ножице којима се реже шибље, воће и трава.

Као што се види: Вук је подвојено забележио у сингулару *ножница* да се говори у Црној Гори, а само у плуралу *ножнице* да је у обичају у опште. Ова је реч била онда за време Вуково а и сада је у обичају у народноме говору око Мораве, у сингулару с акцентом *ножнӣца* кад је једна, и у плуралу *ножнӣце* кад их је више. А од Топлице уз Мораву акценат пада на први слог *нӯжница: Ов'ј ноӯж неје за моју нӯжницу*. У Маћедонији се свугде чује *нӯжница* sing. *и нӯжници* pl.

Око Мораве, откад су дошли Турци, у обичају је и реч *канџа* место *ножница*, али се *канџа* каже за оне *ножнице* у којима се држе (чувају) и носе сабље и мачеви (јатагани), а *ножница* вели се обично у којој се држе и носе ножеви мали (culter — couteau). У Вука нема речи *канџе (канџа* nom. sing., *канџе* nom. pl.), али је сада има у „Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika," књ. IV, св. 17, стр. 820, да се говори у Србији. Заиста *канџа* се чује у народноме говору и у песмама у Србији, као и неке друге турске речи.

И ако народ говори увек пуну реч *ножница* и *ножнице*, у војсци се чује та реч за један *слог* краћа: *ножна* и *ножне*. Откад се почела полако заводити *народна* и *стајаћа* војска у Кнежевини Србији прошлога века, и откад се почела штампати правила за вежбање војника, од тада се чује у војсци код коњице та реч *ножна* nomin. sing. *ножне* nom. pl.

У коњичким правилима за вежбање војника пише овако: „Лева рука држи ножне по тач. 37." А по ко мандовању: „*Сабље вади*..... Десном руком хвата за држак и извлачи сабљу за једну шаку из ножне. Да се из става по тач. 38 метне сабља у ножне, командује се: *Сабља у ножне*".[4])

Војнички су учитељи (официри) у овом случају само скратили за један *слог* народну реч *ножнице* на *ножне*, да им је лакше по војничком командовању изрећи гласно и заповеднички реченицу: *сабље у ножне!*

Најзад спомињем овде да има разних *ножица: ножица* за шишање људи; *ножица* за стрижење оваца и коза; *ножица* абаџијских и терзијских, и разноврсне величине за потребу кућевну, као и *ножица* за резање воћа и шибља.

М. В. Веселиновић

су *ножнице;* а кад је сечиво ножа углављено у корици, оно се тада види осем реза, као у бритве еснафске рукотворине. *Корице* су још и код сечива модерних (фабричких) перореза и бријача (брича). Код ножева у опште дршка је обложена од рогова белих и црних, а код мачева и са *ушима*, те се каже: *нож с белим корицама, нож с црним корицама;* или *белокораст нож* и *црнокораст нож*, и најзад *бјелокорац* и *црнокорац* код Вука.

[4]) *„Коњичка егзерцирна правила"* (издање Министарства Војног) стр. 15. и 16., Београд, 1898 год., која су заменила ранија правила од 18. септембра 1880. године.

РАЗНО

* Г. Лука Ћеловић, председник управног одбора Београдске Задруге, обезбедио је Српском Универзитету за сваку годину по 2000 динара као своју помоћ Техничком Факултету. Универзитет је учинио овакав распоред: 1. Сваке године, месеца марта, расписиваће се темат из техничких наука, а награда (до 300 динара) даваће се на дан Св. Саве; 2. Сваке године технички факултет издаваће награду (до 500 динара) за стручно путовање оном ученику који у тој години најбоље положи дипломски испит; 3. Остатак заветоване суме трошиће се за набавку модела, од којих ће се основати Збирка Луке Ћеловића, трговца. —

* Друштво бугарских књижевника и поблициста послало је књижевним друштвима српском, хрватском и словеначком позив за други југословенски књижевнички конгрес који ће се одржати у Софији 12. септембра о. год. Том приликом утврдиће се и дефинитивно примити правила Савеза југословенских књижевника.

* Краљ. Српска Академија Наука примила је за своје посебно издање марљив рад г. Владана Јовановића, професора, „Српско-хрватска драмска библиографија". Њом су обухваћена српско-хрватска драмска дела штампана и посебно и у појединим листовима, а поред тога и сви рукописи Београдског и Загребачког позоришта.

* Крајем прошлог месеца извршена је опорука пок. хрватског великог жупана Јулија Бубановића. Он је наредио да се из његових прихода упише пет хрватских основних школа за чланове Матице Српске, а пет српских школа за чланове Хрватске Матице. У својој опоруци вели о тој намери: „Ја се надам да ће се и у ово доба несрећног спора међу једнокрвном браћом, који Бог би дао да скоро престане, пријавити школа и једних и других, које ће моју у најбољој намери учињену одредбу радо прихватити." —

* Пређашње друштво за опште осигурање *Србија* предало је 10. марта 1901. Српској Краљевској Академији уложну књижицу Управе Фондова, по којој је оно уложило 4000 динара у сребру, да Академија Наука изда ову суму као награду ономе писцу, који буде, стечајем, израдио најбоље дело *о животу и владавини покојног Краља Милана*. Академија се примила тога легата, и 1. децембра 1901. расписала стечај за израду овога дела, по коме су јој писци имали поднети своје списе до 15. јуна ове године. Како се на расписани стечај нико није пријавио, Академија поново расписује награду од 4000 дин. у сребру за поменуто дело и позива све оне књижевне раднике, који желе добити ову награду, да изволе своје рукописе послати председништву Српске Краљевске Академије најдаље до 15. јуна 1911. године. — Награђено је дело својина писца, а награда ће му се издати кад наштампа дело. —

* Поручник Светислав Ђукић (Ваљево) саставио је по разним писцима и оригиналним документима дело „Преглед војне снаге балканских држава и суседних: Аустро-Угарске и Румуније у 1906. години". У прегледу су: површина, број становника, укупан ратни

ефектив, буџет и дуг, ефектив радова оружја и категорија, систем, попуна и војне школе. Цена није означена.

* Наштампани су и могу се добити у књижарници С. Б. Цвијановића (Београд, Кнез Михајилова улица 22). „Претходни резултати пописа становништва и домаће стоке у Краљевини Србији 31. децембра 1905. години". Књига је у 8°, 4 листа, XXIV × 253 стране. Цена 4 динара. —

* Сима Станојевић (Нови Сад) јавља да је дао у штампу брошуру „Наша хијерархија и друштвени живот" Цена није означена. —

* У Управи Фондова Краљевине Србије, на крају првог овогодишњег полугођа, било је овакво стање самосталних фондова: 1. *Санитетски* 9,954,201·85 дин.; 2. *Школски* 2,855.197·87 дин.; 3. *Удовички* 3,673.706·57 дин.; 4. *Учитељски* 2,786.265·73 дин; 5. *Свештенички* 2,907.956·09 дин.; 6. *Шумски* 1,455.387·44 дин.; 7. *Фонд за осигурање стоке* 463.500 дин.; 8. *Фонд за накнаду штете пострадалима од града* 1,031.185·30 дин.; 9. *Фонд водâ* 189.910 дин.; 10. *Разни мањи фондови* 17,506 292·19 динара.

* Јован Кнежевић, професор у Учитељској Школи (Пакрац), да је дао у штампу путописну грађу „Са мога путовања у Цариград". Описан је пут кроз Србију, Бугарску, Источну Румелију и Турску.

* Свет. С. Поповић, учитељ у Београду, отворио је претплатнички упис на своје дело „Методика Рачунице (са збирком вежбања у усменом и писменом рачунању)". Књига ће изнети 11—12 штампаних табака вел. 8°. Цена 2 динара. Поруџбине прима писац. —

* У Грацу је основано академско музичко друштво „Вишњић" са програмом српског Загребачког друштва „Балкан". — У управи су: председник Јован Стојановић, правник; заменик старешине Сретен Васиљевић, студ. фарм.; тајник Драгутин Митровић. студ. трг. акад.; благајник Михајило Димић, канд. мед.; одборник Јован Живановић, магистер фарм.; ревизори Душан Петровић, Павле Аврамовић и Милосав Петровић, медицинари. — Успех првога концерта потпуно је оправдао потребу оваквог друштва. —

* Ђока Поповић (Бела Црква) штампао је, у свом издању, књигу „Бела Црква некад и сад са особитим обзиром на њено српско становништво". Цена 2·40 круне.

Исправка. У прошлом броју „Нове Искре", на стр. 169., погрешно је штампан потпис под сликом. Треба: *Сеоска соба у Стралову Музеју.* — У Старој Луци, селу поред Шкофје Луке, живи у пенсији саветник и властелин Страл (Ritter von Strahl) који чува у свом замку драгоцену уметничку збирку сликâ, бакрорезâ, старинâ и разних народних рукотворина. Изгледи су да ће ову ретку и богату збирку наследити Словеначки Љубљански Музеј.

БИБЛИОГРАФИЈА

Професор Дејан Михајловић: *Критика на Општу Историју (Нови Век) од Л. Зрнића.* У Београду, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1906. — 8°, стр. 16. —

Књиге за народ. Издаје Матица Српска из Задужбине Петра Коњевића. Свеска 120. — *Брдо и човек.* Географско-културна црта. Написао М. А. Јовановић. У Новом Саду. Издање Матице Српске. 1906. Штампарија Српске књижаре Браће М. Поповића. — 8°, стр. 31. Претплата на сва годишња издања Матичина (без Календара) 4 кр., у иноземству 6 круна.

Књиге Матице Српске. Број 16. *Саул* драма у пет чинова, од Драгутина Ј. Илића. У Новом Саду, издање Матице Српске, 1906. Штампарија Српске књижаре Браде М. Поповића. — 8°, стр. 159. Цена 1 круна.

Мала Библиотека. Уредник: Ристо Кисић, власник: издавачка књижарница Пахера и Кисића. — Св. 119, Свет. Хурбан-Вајански: *Бура у затишју.* Новела, Са словачког Јован Вучерић. — У Мостару, 1906. год. штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. — 16°; стр. 96. Годишња цена (за 24 св.) 6 круна за Аустро-Угарску, 8 франака за Србију и остале земље. —

Мала Библиотека. Уредник: Ристо Кисић, власник: издавачка књижарница Пахера и Кисића. Св. 120. Детлев фон Лилиенкрон: *Ратне новеле.* С немачког превео Мирко Дамњановић. — У Мостару, 1906, штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. — 16°, стр. 61. —

Прегледа „Мале Библиотеке". Уредник: Ристо Кисић, власник: издавачка књижарница Пахера и Кисића Свеска I. Јануар и фебруар 1906. Година V. Цијена 30 пара. — 16°, стр. 64.

Глас Српске Краљевске Академије XXL. Други разред. 43. Преглед: 1. Нови Град — Кладово — Фетислам, од Јов. Н. Томића; 2. Једно римско огледало, од д-ра Милоја Васића; 3. Патријарх Арсеније III Црнојевић према Млечићима и Цесару 1685.—1695., од Јов. Н. Томића; 4. Прилози ка решавању тројанских проблема, од д-ра Милоја Васића. — Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1906. — В. 8°, стр. 289. XXXIII таблице. Цена 2 динара.

Свет. Ђоровић: *У часовима одмора.* Цртице, слике, записци, припевијетке. Књига трећа. У Мостару, 1906. Штампарско умјетнички завод Пахера и Кисића. — 8°, стр. 240. — Цена? —

САДРЖАЈ:

Гаврило, од М. П. Ћирковића.
Све што ми је драго, песма Милана Симића.
У Средњим Родопима. Путописне белешке од Пловдива до Чепелара, написао Вл. Р. Борђевић. (Свршетак).
Навире ноћ, песма Милорада М. Петровића.
Сид, трагедија у пет чинова, написао П. Корнеј, с француског превео Н. Марјановић (свршетак).
Чежња, песма Вељка Петровића.
Податци за историју Београда, од 1717.—1739. год., по архивским и другим изворима написао Тод. Ст. Виловски (наставиће се).
Оморина, песма Милосава Јелића.
Московско Уметничко Позориште (свршетак).
Дисиији: Душини ђердани. — Голгота (А. Теодоров). С руског превео Анонимус.
Уз наше слике.
Хроника: (Наука, Разно, Библиографија).
Слике: Дантеов сан. — Иларион Руварац. — Римски трг. — Јосифов сан. — Студија. — Општински дом у Љубљани. — Словеначко Земаљско Позориште у Љубљани. — Последња утеха. — Моравски Велехрад. — Фран Говекар.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић, Капетан-Мишина улица бр. 8. Државна Штампарија Краљевине Србије

ТЕЛЕФОН БРОЈ 193

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ
ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ
МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА
У БЕОГРАДУ Кнез Михаилова улица број 20

ПРЕПОРУЧУЈЕ СВОЈ ОГРОМАН ИЗБОР:

Шешира, Кошуља, Гаћа, Чарапа, Рукавица, Др. Јегеровог рубља, Краватна, Сунцобрана, Кишобрана, Марама цепних и за српску ношњу, **Ћебади, Штапова, Путничких** прибора и разне кожне робе;

Жакета, Кепова, Сукања, Блуза, женски **Кошуља, Гаћа, Рекла, Мидера, Муфова, Чешљева, Укосница, Хаљиница** деч. и за повојнице, **Капица** и **Бенкица**;

Спреме за удаваче и девере, Шалова за кумовске свеће, **Свиле** за превезе, **Огртача** за младе (пелерина), **Албума, Мириса, Сапуна**, разних предмета за поклоне и сваковрсних галантериских новости.

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ
ГЕЦЕ КОНА
БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све повремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шиље у кућу.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стоваришту, књижара *набавља за најкраће време* по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којега се набавља. Велики избор антикварски каталога чувених светских антикварница стоји свагда на расположењу свакоме.

Књижара купује од приватних лица појединa употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилато сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibiblio thek), која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је **два динара** са неограниченим правом читања.

Каталоге учила и свију врста књига и музикалија шаље књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО
ЗА ОСИГУРАВАЊЕ
БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА
ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ

ОСИГУРАВА:

живот људски на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мираз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости новчани заводи, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један новчани завод, ради примања уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слати уплате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

ТРГОВИНА

МАРИЧИЋА И ЈАНКОВИЋА

У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. ПОТРОШАЧИМА:

Велики избор сваковрсних хартија и осталих потреба за писање, цртање и школе.

НАЈВЕЋИ ИЗБОР:

Хартија за писма
Хартија за позивнице
Картона за посетнице
Картона за позивнице
Картона за фотографе

НАЈЛЕПШИ ИЗБОР:

Дивита
од никла, стакла и дрвета

НАЈВЕЋИ ИЗБОР:

Енглеских перореза
Новчаника и буђелара
Ножева за сечење хартије
Финих увлака за пера
Блокова за писање и цртање
и т. д.

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ

У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

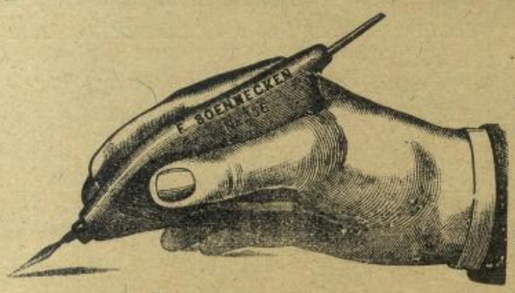
НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

вешалице за хартију

БРОЈ 164 СТАЈЕ КОМАД
2·50 дин.

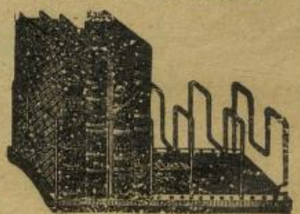

Сенекова увлака
за господу која пате од грчева.

Ова је увлака израђена тако, да испуни целу шаку при писању; сваки прст има своје удубљење

увлака стаје 3 дин.

Оваквих увлака имамо још неколико врсти и то:
од 6, 7, и 12 дин. ком.

наслони за књиге

НАСЛОНИ ПО ОВОЈ СЛИЦИ БР. 344. СТАЈУ 10 Д.

увлака од каучука са златним пером

Подесних за г. г. лекаре, трговце, инжињере, чиновнике, путнике и т. д. Увлаке по овој слици са златним пером стају 18 динара комад. а имамо их и од 20 до 25 динара. Американске увлаке са златним пером стају 7·50 и 10 дин. комад, а са иглом 4.50, 6 и 8 динара комад.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА ОСМА

1906

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића.

Има на стовариште и свагда наново добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици *за сваку појединy сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атласа црна** за бунде и либадета. — **Атласа** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атласа и Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикерајa, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је уљудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атласа и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из првих светских фабрика

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 8. Београд, августа 1906. Год. VIII.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Стеван Сремац

Српска школа и просвета, друштво српско и књижевност оплакују један огроман, ненакнадни губитак, за којим искрено жале све српске стране и крајине „од Адрије даж до Сент Андрије.“ Ведри, весели, добри, племенити, насмејани, велики Стеван Сремац, који нам је до јуче сузе од смеха на очи истеравао, који нас је задивљавао својим оштроумним примедбама, својим духовитим шалама и разговорима, својим нежним и сетним историским и необично ведрим хумористичним приповетка ма, данас је једна светла успомена у српском друштву и народу; он је данас једно велико и светло име на последњем листу српске историје књижевности, које још дуго и дуго није требало бити забележено.

Велики и даровити посматрач људи и њихових слабости јавља се у доба опште друштвене разривености и помућености, у доба политичкога цепидлачења и ситничарења, где су се људи поделили у странке и фракције, а ове се опет подвојиле и раситниле на столове. У времену, када је тако мало далеких и крупних националних циљева и задатака; где је тако мало илузија и ентузијазма, а тако много себичњаштва, да је оно потисло све друге одлике човекове, Стеван Сремац могао је живети и опстојати са свима својим великим илузијама о Српству, са свима својим историским светињама и несебичним мислима и ведрим погледима на свет и живот и његове дужности. Он је, у тој загушној и мијазматичној атмосфери, у којој су добре мисли и добри људи гинули и били угушивани, живео и радио, идеалисао и веровао, остајући стално на висини, до које сићушне страсти људске нису могле достизати. Њега нису могли да задобију ни да заслепе никакви дарови, никаква блага земаљска, ни мамљиве, пролазне славе, нити материјалне користи. Око њега борба и утакмица, грабеж и јагма, вратови да се поломе; он је остајао миран и хладан, потпуно задовољан оним што му је судба досудила. Њему није требало нити је годило оно за чим су се други људи отимали и јагмили. И док су се остали савременици грабили и отимали да се достану славе или признања, блага или положаја, одликовања или гласа, Стеван Сремац је, потпуно задовољан собом и својим положајем, право ишао кроз живот, кроз ову захукталу вратоломну и бесмислену борбу и доброћудним, ведрим очима, са осмехом на уснама, са несебичном пажњом и мало презриво, посматрао људе, своје велике и мале, знатне и безначајне савременике и бележио је њихове мане и слабости, њихове грехове и будалаштине, њихове недостатке и врлине. Чист од главе до пете, чист делом и телом, духом и умом, чист животом и по-

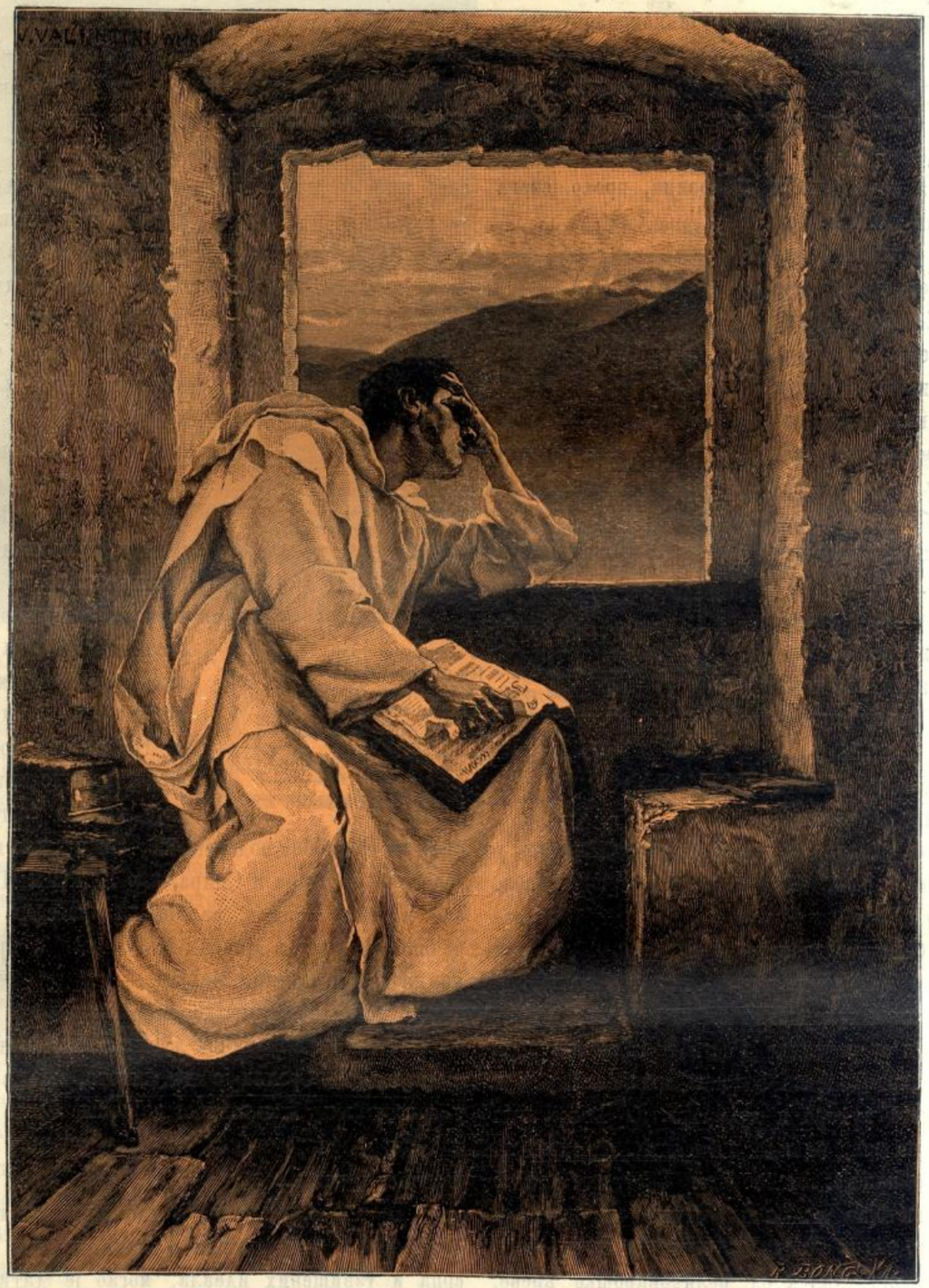
† Стеван Сремац

мишљу, вером и идеалима, он је представљао духовитога, оштроумнога критичара и пријатеља, који нам верно слика мане и недостатке; али нас ипак јако воли и с нама стално другује.

Ако шта кога карактерише, то Стевана Сремца карактеришу његове приповетке историске и хумористичке. У његовој ведрој души отимали су се о првенство Србин и добар, племенит човек. У историским приповеткама претеже велики родољуб који за Српство све жртвује; у хумористичним приповеткама појављује се тип благородног и племенитог човека, који без љутње и срџбе, доброћудно се смеје нашим манама, којима се и ми, кад их уочимо, још више смејемо.

У суштини својој Стеван Сремац је био један тип од оних данас веома ретких људи, који су цео свој живот поставили на бази патријархалног и Христовског морала његовог *Ибиш-аге* који вели: „Севап учини, фрли у море; ако риба не зна, Алах ће да зна“. Као његов скромни и незнани *Чича Ђорђан*, за чије име, како сам аутор говори, нико није чуо и после чије смрти нико се не ће отимати да му за добре паре (из фонда) напише биографију; и као његов типични Ибиш ага, тако је и сам Сремац за века свога севап чинио и многу аспру „у море фрлио“, али то нико није могао знати ни видети.

У добром и питомом младићу, који се напајао идеалима народне прошлости и надама на велику будућност, најбујније се развијала клица великог и доброг родољуба, који је сав био предан, до пожртвовања предан националној мисли и идеји уједињења српскога. Још у најранијој младости својој породица му је у душу унедрила илузије о Српству и његовој величини и он је под утицајем тих мисли развијао свој дух и образовао свој карактер. Под непосредним руковођењем свога ујака, пок. Јована Ђорђевића, професора историје, човека питома и благих нарави а одушевљена за Српство, Стеван Сремац је и отпочео и завршио домаће васпитање и школско образовање своје. Тај безусловно благотворни утицај, који је будио љубав и смисао за народне идеале огледа се врло јасно како у приповеткама Сремчевим, тако и у његову животу. Ко је ма и једанпут прочитао *Растка* или *Владимира Дукљанина*, *Војислава Травуњанина* или *Часлава*, *Драгутина*, *Стевана Томаша* или *Заборављене Обиличе*, осетио је, морао је осетити, колико велики и искрен родољуб живи у том изванредном приповедачу. А кад је у половини седамдесетих година прошлога столећа устала Србија да извојује себи независност, Стеван Сремац, и ако је био ђак, није могао остати равнодушан према позиву Отаџбине. Кроз детињство и младост своју напајан поезијом и идеалима из српских народних песама и узорима из српске и светске историје, он одушевљено поздравља пробуђење српско и ступа у ред бораца да крв своју и живот положи за слободу народа свог. Батаљони српске војске одлазе на границу, на бојно поље, Стеван Сремац остаје у заклону у заветрини престоничкој да чита извештаје с ратног поља.... Не, не остаје Стеван Сремац у тој загушљивој атмосфери београдској, него ставља ранац на плећи, узима пушку у десницу и улази у ред добровољаца српских и бори се душмански са непријатељем народа свога. Узалуд су биле претње и одвраћања његова ујака Јов. Ђорђевића, узалуд су биле молбе целе породице: одушевљење младићско било је много јаче од породичних разлога. Шта није рађено да га одврате од намере. „Чујем да си се уписао у добровољце“, пише му ујак, „идеш тамо где ћеш гладовати и цвокотати од зиме; где ћеш да помогнеш Кујунџићу стећи колајну, а себи јектику или сигурну смрт... У име твоје покојне матере и у име твог покојног деде хоћу да ти проговорим. Њима сам се заверио да ћу бдити над тобом. То сам до данас вршио савесно, па морам и сад, можда последњи пут да вршим, кад ти, место њих, кажем: „не иди!...“ И на све те прекоре Стеван Сремац одговара јануара месеца 1878. године из Ниша, а потом из Врање: „Поштовани ујо. Извините — нисам вас могао послушати. Зове ме света дужност... Скоро ћемо се даље кренути, док се мало одморимо. Путовали смо осам дана, све пешке, с почетка по мраку, а доцније по блату и

А. Валентини Сумньа

снегу. Последњих дана, кад смо ишли преко неких планина, дувао је јак ветар и снег је вејао, ту смо се мало намучили... Још једном извините што сам послушао свој унутарњи глас и позив, а не ваше савете...“

Из ово неколико редака из његове коресподенције са ратног поља види се цео Стеван Сремац, види се какав је и колики је родољуб био. Има ли, може ли у једном омладинцу бити више ентузијазма и одушевљења за народно ослобођење, него што га је показао Стеван Сремац? И док су многи од другова добровољаца заостајали на по пута од непогода и тешких маршева; док су неки од њих склањали се, заплашени од пушчанога грохота, по канцеларијама и командама, Стеван Сремац је ишао напред са неустрашним друговима, преко снега и блата, спавајући у блату, под отвореним небом у највећој зими, ишао је напред, докле није угледао тужно Косово и цркву Грачаницу на њему.

Тај одсек живота његова и ако није довољно познат ни пријатељима ни широј јавности заслужује нарочиту пажњу и веома брижљиву обраду.

То је Стеван Сремац као човек и родољуб.

Но он је, у исто време, наш најбољи приповедач.

Шта да се нарочито истакне и каже о Сремцу приповедачу?

Појава његова у области наше белетристике обележава један потпуно нов, дотле са свим непознат правац у књижевности српској; она обележава једно ново доба, једну нову епоху и засебит одељак српске лепе књижевности. Цртао је бољe и савремене људе и догађаје; али то, што је он дао српској књижевности и своме народу у својим историским и хумористичним приповеткама надживеће прошлост и сувременике и остаће да светли кроз позне нараштаје као одблесак ведрога српскога духа и оштроумља, српскога хумора и духовитости. Слике, које је Сремац изнео, не могу никада избледети, јер носе на себи одлике наше нације, наше расе. Свет, што га је Сремац открио, постојао је; али га ничије око није запазило. Он је био његов Колумбо; он га је пронашао и приказао. То је свет далек од великоварошке вреве, свет забачен и повучен у себе, повучен у своје сниске одаје, свет у вајатима и на ћепенцима, у мутвацима и по рогљевима, тамо где год гоч удара и зурле дувају, где лојзе зри и вода жубори. То је свет што годинама живи повучен у себе, монотоно, равномерно, једноставно, без великих страсти и догађаја, у привидном мртвилу и апатији, али свет пун живота и бујности, пун истине и чистоте, пун вере и љубави, свет здрав и весео, добар и честит, свет ведар и отворен, питом и симпатичан. Волећи самоћу и руине, тишину и заборављена места, Сремац је наишао у развалинама старих замкова, у прошлости српској узоре маштн својој и, тражећи запарложена и забачена места, наишао на овај мали неприметни свет, открио сва блага његова, видео богатство духа и нарави и заволео га. Он је тај свет искрено заволео и те људе и с њима је проводио годинама дане и ноћи, с њима је плакао и певао, бележио откуцаје срдаца њихових, бележио њихове шале и досетке, њихне мисли и разговоре, њихне фразе и узречице! Проучавајући у свима нијансама и ситницама свет у паланкама, он је налазио много ситних мана и недостатака; али сликајући тај свет није га карикирао; износећи мане његове није их увеличавао, нити икога кореo или осуђивао. Далеко је Сремац био од помисли да постане критичар друштвени. Сремац је посматрао; имао је око да умотри оно што нико други не би запазио, а што је и на људима као и на стварима најсуштаственије и свему се добродушно смејао приказујући сав тај шарени и разнолики свет у својим приповеткама, са намером да се и ми добродушно, без злобе и пакости, до суза насмејемо. И ако су сви они, махом, смешни, комични, необични типови, ипак су готово сви добри и честити људи, које не можемо мрзити и које немамо зашта осуђивати, нити им се злобно подсмевати. “Неко“, као и бојтар Мића, оба попа — Ћира и Спира, као Калча и Ивко, Ибиш-ага као и Чича Јордан, паланачки професор Ненад, као и чечварски учитељ Максим Максимилић, практикант Вукадин као и капетан Марјан — сви су они, сви од реда и сви до једнога, и ако доста смешни и комични, ипак веома мили и симпатични људи. У четрдесет и шест својих приповедака Сремац је из живота, из друштва, пренео у српску лепу књижевност најлепше благо српскога духа и хумора, благо којим се више не могу подичити ни највећи народи...

Толико огромно богатство мисли и идеја могао је дати човек само велика и духа и ума, човек велика срца и узвишених идеала, могао је дати само Стеван Сремац.

И тај човек са здравим телом и духом, са здравим нервима и зубима, са здравим мислима о свету и погледима на живот и његове задатке, са здравом душом и исто тако здравим хумором и смехом, све благо свога духа и ума поклонио је српској књизи олако, као од шале, без по муке, без икаких душевних и умних напора, дао га је као славуј песму што даје — и све то

Ц. Медовић Сремски мученици

није ни добра половина онога што је смерао и спремао да поклони српској књизи и народу свом.

Али није дао. На половини пута зауставила га је смрт која је дошла изненадно, неочекивано и украла га из наше средине, као што лопов из потаје туђу имаовину краде и односи. Као што се обично за невино осуђенога каже: осуђен је на правди Бога, тако се може рећи за Стевана Сремца: умро је на правди Бога. Да га смрт ограби и однесе помогли су у првом реду сам Сремац, а затим и наша немарност. „Наша легендарна немарност није могла сачувати од смрти нашега легендарнога приповедача". Тако од прилике гласи праведан прекор српског Академика, који се опростио са покојником.

У болести својој, која је као од шале постала, Сремац се радовао дану што наступа, шалио се са самим собом и пријатељима својим и онако једрих образа и ведра ока подносио тешке болове, а нико није опазио да смрт сакривена иза његових леђи и око постеље кези се на њ и вреба да ограби из немарних руку људских жртву своју.

И сад је крај. Овај велики Србин и исто тако велики приповедач, који нам је дане смехом и ведром шалом зачињавао, који је сав од здравља био, лежи, почива седам стопа дубоко у утроби земљиној на гробљу Београдском...

Можда има људи и пријатеља, који се могу помирити с мишљу да је Стеван Сремац отишао Богу на истину, да је завршио свој пут живота — ја то још никако не могу да замислим; та ми се мисао чини неверица, ма да сам се с њим пред смрт видео и опростио и ма да сам посматрао његове последње тренутке живота, кад је велики његов дух остављао своју телесну скриње и ма да сам му заклопио очи. Не могу да замислим да је Стеван Сремац покојник...

Дванаестога августа ове године са торња малене цркве у Соко-Бањи огласила су звона новога путника на ону страну живота. Тога дана у четири часа по подне угасио се дух и вид великог књижевника српског Стевана Сремца. Ненадни и тужни глас са неверицом су дочекали сви искрени пријатељи Српске Књиге и што је Срба на лику земљиноме, који знају за Сремца, „од Адрије, даж до Сент Андрије" зажалили су и сузу пролили за њим. Губитак тај жалиће породица и прежалиће, губитак његов српска књижевност не може прежалити: кад је духом и умом био у најбољој снази и моћи да послужи роду, смрт га је покосила.

Непрегледна маса света: политичар и трговац, министар и послужитељ, професор и монополска радница, глумац и занатлија, богаташ и пуки сиротан — све је то било искупљено петнаестога августа ове године на Београдској железничкој станици, са изразом туге и бола, да дочека и испрати смртне остатке Стевана Сремца до његова вечног боравишта. На тај огромни збор нико није позиван: он се сам искупио да оплаче свога љубимца. Младо и старо, велико и мало, знано и незнано пошло је за његовим сандуком сузе лијући за човеком који нам је за века свога ведрим, здравим смехом и неусиљеном, духовитом шалом бригу са чела растеривао и суморну душу распаљивао и облачно небо над главом ведрио... Као горостасни храст што гром обори, тако је изненада смрт оборила овога великана.

Је ли то могућно, је ли то истина да он сада тамо, у загробној градини, у вароши мртвих, почива скрштених руку не исказавши све своје ведре и искрене мисли, све своје велике жеље и илузије, све своје шале и досетке? Или ће се ускоро поново вратити и ми ћемо се раздрагати од смеха слушајући нове ведре његове речи и посматрајући нове слике и типове које је његово вешто перо овечило? —

Кад јутро осване ја непрестано ослушкујем: неће ли ме његов пријатни, меки и сонорни глас позвати, глас који сам годинама са задовољством ослушкивао. Кад се дан стиша и вече рашири крила ја га очекујем иза угла да се појави или на врата да груне, да бане у собу и да ме поведе са собом у шетњу ван вароши. Ја га узаман очекујем; узаман га очекује одаја његова и друштво његово — књиге његове. По столу и хартијама лагано пада прашина и таложи се по предметима и стелажама; мастило се суши у леном дивиту од аба-

нова дрвета; перо је већ зађђало. Сви га чекамо: и ја и књаге и записи његови. Он не долази и никада, никада више неће доћи. Седим у одаји његовој, испуњеној многобројним књигама, са којима је Стева годинама, од ране младости, друговао и разговарао и ледена језа испуњава душу моју. Да ли је ово соба покојникова, или је храм једнога духа, који је ишчилео, а чија се сенка крије иза ових књига и рафова...

— — — — — — —

Тужне се слике вију,
Са корицама златимм
Књиге на мене гледе:
Писаца многих душе,
Међ њима то се крију
И њихне силне патње
Причају стране бледе.

Ту је што душу диже,
Што мисли, жеље креће;
Бесмрћем овде живе
Велике мисли људи;
И сам је ваздух свети.
Невидним крилом леће
Сен великога духа —
Над главом мојом блуди...

23. VIII. 1906. **М. П.**

Шпанска романса

Дон Леандро де ла Кора
Са прозора свога двора:
Санта Лучи е Навора
Де ла Фора Понтимора, —
Угледо је нону једну.

И Леандро де ла Кора
На монтањи а ла Редну,
Са прозора свога двора:
Санта Лучи е Навора
Де ла Фора Понтимора
Хартицу јој баци једну.

Ту не беше дуга збора,
Свега срочи речцу једну:
«Дон Леандро де ла Кора
«На монтањи а ла Редну
«Притежалац древног двора
«Санта Лучи е Навора
«Де ла Фора Понтимора, —
«Тебе љуби, о, синьора...»

Ал на тугу јадног дона
Он поражен оста тиме:
Јер изда'ну лепа нона
Док прочита — ово име.

Милорад Ј. Митровић

Његов роман

— СЛИКА —

С. Д. ТОДОРИЋ

Стајали су увек заједно у дугом ходнику; чекали на ред да им се дадне одело за рад; шапутали промуклим гласовима и грдили капетана, који им је давао одело. Петар Јанковић имао је поклопљену главу полуцилиндером, који је прешао у зелену боју; велику, округлу, прогрушалу браду, која је сва улепљена, замршена. На високе, криве ноге навучене су тешке цокуле, а у њих увучене војничке чакшире. Имао је густе веђе, испод којих су стајале мирно велике, испламкане очи... Његов друг Јосиф Пантелић био је омален, пуначак, седе, мале брадице, која личи на кесер; мале сиве очи превучене неким сјајем крећу се непрестано, и из њих избија нека пакост, саможивост...

— Још двојица! — непрестано је шапутао с нестрпљењем Јосиф Пантелић. Вечита дангуба!... Вечита!...

Петар Јанковић је редовно одговарао на његове узвике тихим, помирљивим шапатом: — „Сад ћемо и ми! Срни се!...“ Глас му је био мек, застајао је у грлу,

као да га дави; руке су му дрхтале. Он је осећао да неће моћи још дуго да издржи; осећао је како му колена поклецкују, а у ушима чуо је неко зујање...

Најзад су и они дошли на ред.

— Мени десет пáрā, молим вас, господине! Болестан сам... Деца ми болесна... треба хлеба!... чуо се говор Петра Јанковића и он је упирао свој молећиви поглед у малог, пуначког капетана.

— Не може! Не може!... Колико пута хоћеш да ти то кажем! Чуо се глас капетанов.

— Деца ми болесна... Ви тек тако, као да смо ми дужни да вам хранимо децу... Ни један пар... Ни један, чујете ли, нећете добити ако тако пртљате!... И сав поцрвенео од гнева, ознојен, приђе столици и спусти се на њу. — Ох, Боже, Боже!... Чули су се његови узвици: Сваки мора да ме једи... говорио је он и гледао својим водњикавим погледом у наредника, који је нешто писао. После се мало примирио и пришао столу. — Даћу вам сада, али немојте да ме љутите! — говорио је тихим гласом. — И ја имам деце... Ето вам... ето вам десет...

Петар Јанковић задрхта, искриви главу мало у страну и прошапута: — Извините... нисам хтео да вас вређам... нисам хтео... И поклони се.

Најзад су примили рад и пошли полако кући.

— Ко ти је то болестан? Упита после дугог ћутања Јосиф, колико да се отпочне разговор.

— Мара... Кажу да има запаљење... шта ли!?... Кажу да ће преболети!... Ко зна!?... И Петар Јанковић слегао је раменима и гледао некуда далеко испред себе, а на очи само што му нису грунуле сузе. Лице му се грчило, усне кривиле, као да се савлађивао да говори, и најзад настави: — Био сам слаб... врло слаб... једва се и сада држим на ногама!... Тешко је дисао и велике цокуле једва је подизао са земље; застајкивао је и као да се гуши вукао је у се ваздуха.

Ишли су тако заједно две године... кад год би примили рад, навраћали су у једну малу кафаницу, на крају града, попили би по неколико полића „љуте“ и разишли би се.

— Је ли ти тешко, до ђавола! — упита Јосиф Пантелић после дугог ћутања, кад виде Петра где се спусти полагано на тротоар.

— Дави ме... ето овде... хеј... оде младост!... Мало да се издувам...

Јосиф Пантелић спусти се ћутке поред њега и отвори дуванару. Обојица су ћутали, пушили полако и гледали светину, која је јурила поред њих. После су се кренули и дошли до своје кафанице.

Мали, прљави сточићи, полуизломљене столице, неколико слика, дим од дувана, мирис од ракије, ето то је та мала кафаница.

— Два полића! — чуо се кратак глас Јосифов.

— Видиш како је тешко... тешко живети! Ха! Зар није? — говорио је мало веселије Петар, кад му принеше полић. Подигао је главу у вис и цвркнуо из полића. По телу му прође нова струја — струја живота. — Он се сети младости. — Како остали весело живе... Задовољни... Само ми... ми радници... крпачи... И опет цвркну.

— Живиш и ти... чуо се дубоки глас Јосифов.

— Па живим... Какав си... Живим... живим као скот... чу се старачки, али јасан глас, и Петар Јанковић се чисто уплаши од свога гласа... Као скот... као скот... понављао је он и по лицу видело се да му се особито допадало да понавља то: „као скот“.

Јосиф Пантелић је гледао чисто изненађеним погледом у Петра Јанковића. Он осети неку потребу до интимности и приближи му се још јаче. — Видиш, пријатељу, сви ми живимо као скотови... Сви... Ето, понекад, кад сам сит, мени онда дође жалост... Све жалим... све, разумеш ли, — и он лупи лако руком о сто. Сетим се тада гладних... Ја бих тада све сите повешао... повешао...

Петар је ћутао и гледао га пажљиво. После се окрете око себе, као да се плашио да га неко не слуша и упита тихо, шапућући: — Ко је крив, што смо ми гладни?...

— Други... људи! Сви... чу се Јосифов глас.

— И ја тако мислим... Људи, али сити... — чуо се шиштави и љутити глас Петров.

— Стани, не шишти... шта брбљаш? Зар ти ниси хтео другом да отмеш хлеб, кад си тражио десет пари... Можда си мени отео... Сви су криви!... и Јосиф Пантелић устаде полако од стола и плати своју ракију.

Петар Јанковић устајао је полако и понављао: — Сви су криви...

Најзад се разиђоше.

Петар Јанковић је ишао тешким кораком кроз криве, неосветљене уличице. Из неба је падала ситна, хладна, јесења киша и квасила му је вруће чело и образе, сливала се с косе низ врат и клизила полако низ леђа. Питао се: — Ко је крив?

Дошао је до куће. Кад је ушао затекао је све како ћуте. Слаба му жена седела је крај прозора и гледала некуда далеко. Једно дете у ритама, полумутаво, велике главе и очију, муцало је: — Ум...р...р...ла Ма...р...р..а!

Он је пришао полако, клецајући, као да није разбирао речи, слабачком телу. Висока, суха, рашчупане, густе косе, бледа, изгладнела лица, отворених очију, зумбуластих, које су гледале некуда далеко, лежала му је кћи.

Скинуо је капу... Високо му је тело дрхтало... И најзад га све савлада и он зарида, а кроз ридање излазио је глас по глас:

— Ко је крив?

ПРВА СРЕМЧЕВА ПРИПОВЕТКА У „НОВОЈ ИСКРИ“

— Успомена —

Било је крајем 1900. године. „Нова Искра“ већ је била на измаку своје друге године, а још не објави ни једне врсте из пера знаменитога Сремца. За лист, који ма и најмање претендује да буде књижеван, то је био несумњив губитак. Немати Сремца међу сарадницима, значило је не држати лист на потребној висини, значило је бити српски несавремен књижевни лист.

Није потребно уверавати, да сам још пре покретања консултовао и Сремца: да ли ће сарађивати на „Новој Искри“? Одговор је био позитиван, а отуд и моја радост потпуна.

Само... био сам и сувише неискусан уредник! Знао сам, по туђем уверавању, да је потребно много пута молити и тражити једном обећану ствар, а за необећане да је још и горе и теже. — Мени је било довољно Сремчево обећање, а већ што се тиче опоминања и — неће ме лако уморити!

И почео сам неуморно тражити „обећану причу“; тражио сам је и у школи, и на улици, и у кавани... свугде где сам га год срео.

У почетку је ишло и којекако. Обећање није одрицао, само би, како је он говорио: пролонгирао ову бланко-меницу која је (то не треба да заборавим!) у његовим рукама! То ме није ни мало збуњивало, јер сам и даље стално тражио, уверавајући га да је он јамачно рђаво расположен према „Новој Искри“, кад не испуњава оно што је обећао. Мислио сам у себи: досадићу ти ма на који начин и добићу што си обрекао! — И збиља сам му досадио, досадио у најгорем значењу!

Кад опет једном заустих да га опоменем... прекиде ме једним одлучним гестом и рече ми: „Причу ми више немојте тражити! Ако што напишем, даћу Вам *сâм!*“ То је изговорио тако озбиљно, да ме је тога тренутка прошла свака воља да га и даље опоминьем и тражим обећани рад. Јасно ми је показао, да то не воли и да га на тај начин нећу добити за сарадника.

Састанци су и после тога били чести као и пре, али никада му више не говорих ни о свом листу ни о његовој сарадњи.

Друга година „Нове Искре“ беше већ на измаку. Дакле, скоро пуне две године од његова одлучног одговора. И ако је за то време штампао по другим листовима — „Нова Искра“ није била срећна да и Сремца уброи у своје сараднике.

Осећао сам то, али му не хтедох досађивати, јер сам веровао да ће сваки покушај бити без успеха.

Нисам се једном само пријатељу жалио на то, али на том је и остајало.

Првих дана децембра месеца 1900. године упита ме колега М. Ш.: „Зашто Сремац не ради на „Новој Искри“?“ — Рекох му искрено све како је било, и он ми повуче контуре једнога плана по ком ћу несумњиво добити Сремчев рад. —

После десетак дана већ је у мојим рукама било готово клише Сремчеве слике са првим, ванредно лепим отиском. Брзо му отидем у стан и, после поздрава, седнем за сто, готов да записујем што ће ми Сремац говорити.

Прво ми је питање било:

— Које сте се године родили?

С. Симонет

Писаљка је већ била на хартији, само сам чекао његов одговор.

— Зашто ме то питате? Шта ће Вам то?

— Рад сам да чујем податке из Ваше биографије, јер хоћу да обрадујем своје читаоце.

— Чиме? упита Сремац већ узбуђен и поцрвенео.

— Вашом сликом и биографијом! одговорих му,

Анатом

старајући се, такође узбуђен (али из других разлога), да не примети сумњивост мога тражења.

— Ви то нећете урадити! Ви знате да сам и Цвијановићу забранио да продаје дописнице са мојим ликом!.. И Пахеру и Кисићу!.. И свакоме ко би то хтео. Ја то не трпим и Ви то нећете урадити! Ја Вас нећу никад више погледати, за мене више нећете живети!

— Којешта! Зар овакву слику! — Ту извадих клише и показах му отисак.

— То је... то је безобразлук! Ви немате на то права! љутио се добри Сремац.

— Права имам и Ви ми га не можете забранити! Публика хоће да гледа лик Стевана Сремца; ја сам уредник илустрованог листа, и знам своју дужност. У

опис слике ставићу, ако ми Ви не дате потребних података: „Ово је прослављени српски приповедач Стеван Сремац. Његов је живот непознат, јер он о њему ништа неће да прича!“ Одговорност ће бити само Ваша, јер ја као уредник...

— О, м....му, јесте ли Ви паметан човек? Ја то не волим, и Ви то нећете урадити! — И говорећи и слушајући ме био је стално узбуђен и љут, вазда ме је прекидао и грдио.

— Немојте се љутити, Господине Стево. Требало би да се ја љутим, а не Ви.

— По чему то! упита ме још љући.

— Па ето: обећали сте ми причу још пре две године, па је још не добих; сад хоћу да донесем Вашу слику...

— Станите! прекиде ме изражујући очима оно класично „Еурека!“ — Немојте доносити слику, а ја ћу Вам за то дати причу.

— А бланко-меница што је у *Вашим* рукама.

— Баталите ћорава посла, сад сам Ваш, сад сам потпуно у „Малој Банци!“

— Кад је могу добити?

— Кроз три дана.

— Хвала! Примам погодбу, и ако бих највише волео да донесем и причу и слику.

— Слику нећете донети! — Ту се наже столу и узеде клише. — Клише ће бити код мене!

Тек када сам га уверио да је то слабо јемство, јер ја могу поручити ново клише, и тек када му дадох реч да му слику нећу објавити, врати ми клише и рече:

— Слушајте! Дођите сутра — добићете причу.

Сумрак је већ био ушао у стан, и када хтедох да пођем, задржа ме добри и несебични Сремац да видим како је добра „Ништка туршија“ и Виничко вино, што је дан пре био добио из Ниша.

Сав мој тадашњи грех према њему био је гушен најискренијом радошћу, која је потицала из сазнања, да је Сремац, макар и на овај начин, постао сарадник „Нове Искре“.

Улоге су биле скоро сасвим промењене: честити Сремац хонорирао је једног уредника красном причом, одличним вином и ретким мезелуком!

Сутрадан била је већ у мојим рукама, а у 1. броју 1901. године изиде штампана одлична Сремчева шала *„Пазар за старо“*. После тога штампао је још две приче: *„У трамвају“* и *„Пера Дружески“*.

Своју сам реч одржао: штампао сам причу, али му слику не објавих.

*

Ове године беше ми свима драги Сремац обећао за мајски број нову своју причу „Прва лекција“, која је сада сачувана само као најкраћа скица.

Прилике су такве биле да је доиста нисам могао добити. Али сам, ипак, био уверен да ћу је добити у току ове године. Нова потреба клишета његова лика била је сасвим излишна, те ми није ни на памет долазила.

Данас, када му је брчно перо скрхано, када су му оне ведре и душевне очи помрчале, када је изгубљен за нове тековине српској књизи, — и ја крхам своју реч дату великом писцу, крхам исто као што се и срца наша крхају од туге за њим, и доносим његов светли и чисти лик, тужећи најискреније што то тако рано чиним.

Погазио сам своју реч: доносим његов лик, али приче, приче његове, које би нам ведриле тешку збиљу наших дана, — *никад више!*

Р. Ј. Одавић

Вечерњи се сутон спушта...

(ХАЈНЕ)

Вечерњи се сутон спушта
Преко шума и дубрава,
Зраке који душу крепе
Месец шаље с неба плава.

Цврчак зриче крај потока;
Путнику се позном чини
Да брчкање неко чује
И дисање у тишини.

То се купа дивна вила
У потоку, у планини;
Мило блеште плећа, руке
На сјајаној месечини.

С. Д. Мијалковић

Мајндер Хобема — Алеја код Минделхарниса

Прекинута Маскарада

написала

Бароница Зјелен Нојевелт

с француског превео

А. К.

Прекинута Маскарада је комад, узет из чувене приче Едгара Пое-а, ђенијалнога песника Мистерија и Страха. Скоро је представљана у Француској ова драма, пуна трагичне дирљивости, те се надамо да ће и у српских читалаца произвести ону срчану узбуђеност, коју је производила у француских гледалаца.

I. ПОЈАВА

Маскарски бал у манастиру, у ком је у тај мах двор кнеза Просперa. Дворани долазе и одлазе из сале позади. Нема никаквога саобраћаја са светом изван манастира. Прозори су зајечаћени. На лево, велики црвен прозор. Манастирска столица. Група дворана разговара се са стране.

Графица Гѐма. — Ова је маскарада дивна.

Први дворанин. — Јест. Дивна скоро преко мере, скоро варварска, може бити. Али се кнезу Просперу не би могла порећи оригиналност и смелост схватања, тако ретка у кнежева.

Други дворанин. — Зар није баш он тако потанко уредио распоред ове забаве?

Графица Гѐма. — Рекло би се да је то све само сан... Има снова пријатних, а има их врло чудних и страшних. Они долазе и пролазе као ноћна привиђења у необуздану мозгу. Свирка им даје натприродан живот. Они постају живљи по такту, таласају се и престају. Доиста, зар се све то не би могло назвати сновима?

Трећи дворанин. — Како је војвоткиња Фортуната лепа, вечерас!

Графица Гѐма. — Говори се да ће је Кнез узети ускоро.

Први дворанин. — Много се којешта говори.

Четврти дворанин. — Војвоткиња Фортуната је племенити изданак славне лозе. Она опровргава, најсјајније, Бога ми, бајку, која казује, да су све наследнице ружне.

Други дворанин. — Још је нисам спазио у сали, где играју. Какву је образину узела?

Грофица Гѣма. — Она је Јунона овом приликом, а обукла је хаљину, која се преливa, чија кадифа ванредно личи на пауново перје.

Трећи дворанин. — Кнез Просперо јој је за цело саветовао да изабере такву хаљину.

II. ПОЈАВА

Исти; пети дворанин помеша се у групу, са чашом у руци, а обучен као Бахус. Гласно се смеје.

Пети дворанин. — Ха, ха, ха! Бојим се да сам своју улогу узео и сувише озбиљно.

Грофица Гѣма. — То сви виде, пријатељу.

Пети дворанин. — Али што се Кнез Просперо разуме у винима, прави је вештак у том. А великодушан, он га не чува само за своје уживање. Његове се чаше пресипају. Што се, пак, мене тиче, ја сам се обилато, врло обилато, користио његовим доброчинством.

Други дворанин. — То не треба нарочито доказивати, драги мој.

Пети дворанин. — А сад... Ја нисам пијан, верујте ми, ја нисам пијан, само ми је срце веселије но обично.

(Он одлази поскакујући.)

Грофица Гѣма (довикујући му). — Срећан пут!

III. ПОЈАВА

Исти. Позади, маркеза Виоланте улази полако.

Трећи дворанин (осталима). — Ево маркезе Виоланте!

Други дворанин. — Како изгледа невесела!

Први дворанин. — За цело несрећна љубав!...

Грофица Гѣма. — Или може бити...

Други дворанин. — Ћутите за име Бога, ћутите. Оставите се тих нагађања овде...

(Маркеза баци расејан поглед по сали.)

Први дворанин. — Она се враћа у салу где се игра.

Грофица Гѣма. — Маркеза Виоланте је лепа.

Трећи дворанин. — А била би још лепша, кад би благоизволела осмејкивати се као свака обична жена, коју веселе свечаности.

Грофица Гѣма. — Она је увек замишљена, увек сетна.

Други дворанин. — А ипак је млада.

Први дворанин. — Је ли увек замишљена као овога вечера? Онда је она заљубљена у некога пажа или у каквога великога господина.

Други дворанин. — Е, е! Па да је и заљубљена или љубљена, она не би, нарочито, изгледала тако невесела.

Грофица Гѣма. — Ко зна? Лучи, песник љубимац Кнеза Проспера, зар не каже, да љубав, и ако је подељена, није ништа друго него ткиво од саме туге?

Трећи дворанин. — Што се мене тиче, ја видим љубав у бојама мање жалосним.

Други дворанин. — И ја мислим као и Ви. Тако исто као и Ви, отварам врата љубави само онда, кад ова закуца на њих смејући се.

(Велики часовник од абносова дрвета избија једанаест часова. Он има тако дубок глас, да су, од првог ударца, дворани престали говорити између себе. И сахат избија за време највећега ћутања. Дворани и грофица Гема, саслушавши последње откуцаје, згледају се пребледели.)

Први дворанин. — Зашто се прекинуора зговор?

Други дворанин. — Не знам.

Грофица Гѣма. — Због абоносова часовника.

Трећи дворанин. — Тако је. Он куца тужније него звоно кад оглашава.

Други дворанин (с усиљавањем). — „Звоно кад оглашава...“ Не говорите те речи овде.

Грофица Гѣма. — То је необјашњива појава, да, ма како било бурно кретање људи, први ударац сата, који објави абоносов часовник, надвлада сву буку. И свирачи, против своје воље, престану свирати.

(Свирка опет почиње усред смеха.)

Први дворанин (гледајући кроз отворена врата велике сале). — Свирачи се згледају смејући се. Чини се, као да се заверавају, да их неће више ухватити овај луди страх.

Грофица Гѣма. — То им, ипак, неће сметати, да, и преко своје воље, престану свирати, чим први сат за овим закуца на абоносову часовнику.

Први дворанин. — Какво чудо! И најбезбрижнији играчи пребледели су. Са свим су се забринули.

Трећи дворанин. — А најстарији гледаоци повлачили су руку преко чела, као што се ради, кад су збуњене мисли.

Други дворанин. — Доиста је овај часовник кобан.

Грофица Гѣма. — Маркеза се враћа.

Први дворанин. — И увек тужна...

Други дворанин. — И увек сама.

IV. ПОЈАВА

Исти, маркеза Виоланте.

Грофица Гѣма, маркези. — Мадоно, Ви изгледате веома забринути. Зар Вам се бал не допада?

Маркеза. — Ја мислим о оном, што се дешава на пољу.

Трећи дворанин. — Тако Вам Бога, немојте мислити о оном што се дешава на пољу.

Маркеза. — Али се о том не може не мислити.

Трећи дворанин. — Немојте о томе говорити.

Маркеза. — Од како сам дошла овамо, у овај манастир, који је кнез Просперо у један пут претворио у свој двор и замак, ја мислим само о страхотама, што се тамо доле дешавају.

Први дворанин. — А зашто то? Ми им ништа не можемо помоћи.

Графица Гѣма. — Доиста, ми им ништа не можемо помоћи. —

Маркеза. — Улице су, тамо доле, кужне костурнице. Више се не сахрањују мртваци. Толико их много има. Остављају их да трухле на месту, на ком су пали, лицем к небу окренути, заражени за неколико тренутака Црвеном Кугом.

Графица Гѣма (шапћући). — Црвена Куга!

Маркеза. — Један пролазник, који је познао својега пријатеља, застане да с њим говори. Само што су изговорили неколико речи, а весели пријатељ заљуља се.... И све му лице обли крвав зној.

Други дворанин. — Крвав зној!

Трећи дворанин. — Јест, у почетку ове чудне и страшне болести, крвав зној облије цело тело и лице. За то су и назвали Црвеном Кугом ову мору, која је тако страшно опустошила државу кнеза Проспера.

Графица Гѣма. — Половину му је народа поморила.

Први дворанин. — Али овде, ми се ничега не бојимо. Овде нас се опасност не може дотаћи.

Маркеза. — Од куд можете то знати?

Други дворанин. — Кнез Просперо мудро је предузео све мере обазривости. Он је изабрао, ради чистога ваздуха и пољскога зеленила, овај манастир, у који смо се склонили ми сви с њим.

Трећи дворанин. — Па, кад смо далеко од сваке опасности, веселимо се. Ова је забава дивна. Маске су чудне, смешне, лепе и страшне.

Први дворанин. — А ми смо млади и живахни.

Други дворанин. — Ноћ је кратка, по мом мишљењу, врло кратка. Продужимо је до натмурене зоре.

Трећи дворанин. — Ноћ је увек кратка, врло кратка, кад се говори о љубави.

(Свирка је пустила тон ниже. Дубоко јечање чује се с поља).

Маркеза (трчећи к прозору). — Неке жене јече доле. Треба им помоћи. Помоћи, чујете ли?

(Покуша доиста да отвори прозор).

Мркеза (с криком). — Ох! Прозор је запечаћен!

Графица Гѣма. — Ви добро знате, да је кнез Просперо наредио, да се запечате сви прозори, да не бисмо више гледали жалосне призоре, који се дешавају напољу.

Маркеза. — Онда, ја ћу сама сићи и отворити врата.

Други дворанин. — Кнез Просперо је наредио да се сакују велика гвоздена врата, тако, да нико не може изаћи из манастира, док не добије његово највише одобрење.

Маркеза. — Ала је то страшно!

Графица Гѣма. — Кнез је врло мудро размислио, да бисмо, може бити, у непромишљеном саучешћу, могли отворити врата некоме с поља.

Маркеза. — Тако вам Бога, допустите ми да помогнем овим женама.

Други дворанин. — То је лудост, мадоно. Помислите само, да оне могу донети Црвену Кугу у борама својих хаљина, у својим рукама, у својој коси.

Трећи дворанин. — Оне долазе из вароши све самих мртваца.

Маркеза. — Оне ће умрети од глади, од хладноће и од страха.

Први дворанин. — Па је ли то наша кривица?

Други дворанин. — Прва је дужност, коју човек има, према самоме себи.

Трећи дворанин. — Пре свега треба избећи заразу.

Маркеза. — Тà, ја се гнушам на вас. Ви сте свирепи и страшљиви, као и ваш господар, кнез Просперо.

Први дворанин. — Ми нисмо заслужили оваке увреде.

Графица Гѣма. — Мадона, то су оштре речи...

Маркеза. — Казала сам вам већ: ја се гнушам на вас. Али нарочито вас сажаљевам. Чујте ме: можете, колико год хоћете, закључавати врата, печатити прозоре и затварати се иза својих ограда, али нећете спречити Црвену Кугу да не уђе међу вас, кад куцне суђени час на абоносову часовнику.

(Она одлази и губи се у сали за играње).

Други дворанин. — Маркеза Виоланте мора бити да је мало луда.

Трећи дворанин (снисходљиво). — Па зар нису такве, више или мање, све жене?

Графица Гѣма. — Њена је лудост кобна. Она је говорила са таквим уверењем, да ми се чинило као да гледам, како на врата улази Црвена Куга.

V. ПОЈАВА

Исти, војвоткиња Фортуната и гроф Лионардо. Војвоткиња Фортуната је мало бледа.

Војвоткиња Фортуната. — Помози Вам Бог господо!

Сви (са дубоким, дворским поклоном). — И вама, дукесо.[1])

Војвоткиња Фортуната. — Врућина је јака, зар не опажате. Мало сам се рђаво осећала у сали, где играју. Тамо је било и сувише буке, и сувише светлости, те сам дошла овамо да потражим мало свежине. Веома сам уморна.

Гроф Лионардо. — Хоћете ли ми допустити да вас хладим, дукесо?

Војвоткиња Фортуната. — Драге воље, господине. Од врућине сам веома изнемогла.

(Гроф Лионардо узима лепезу из војвоткињиних руку, те је хлади.)

Војвоткиња Фортуната спусти се на столицу под црвеним прозором, чији одблесак пада, као црвен зрак, на војвоткињино лице. Она шапуће нешто Лионарду.)

Графица Гѣма (с ужасним криком). — Гле'те, гле'те! Лице у дукесе Фортунате обливено је крвљу!

Први дворанин. — Она пада у несвест... Она... Али то је крвав зној... Али то је...

[1]) Треба изговорити по талијански.

Други дворанин. — Ви нисте при себи. То је црвени одблесак од прозора, што чини крвавим лице дукесе Фортунате.

(Одваја се из групе и приближује се војвоткињи Фортунати.)

— Је ли Вам боље овде, дукесо?

Војвоткиња Фортуната (устајући и уклањајући се од црвене сенке). — Много боље.

Трећи дворанин (тихим гласом). — Ваша је хаљина изванредно укусна.

Војвоткиња (смејући се). — Ох, најљубазнији и најнеискренији између ласкаваца!

Први дворанин (тихо осталима). — Оставимо их саме. Зар не видите, да је нерасположење дукесе Фортунате само изговор?

Други дворанин. — Ја сам разумео. Оставимо их саме, истина. Никад не треба бити наметљив.

Трећи дворанин. — Да, да, не сметајмо љубавницима, ако нећемо да нам, доцније, и они сметају.

Грофица Гѐма. — Допустите нам да се с Вама опростимо, дукесо.

Војвоткиња Фортуната. — Идите, господо.

(Опраштају се с њом великим дворским поклонима и љубе јој руку. Одлазе. Војвоткиња Фортуната седа до љубичастога прозора. Гроф Лионардо седне до ње).

VI. ПОЈАВА

Војвоткиња Фортуната и гроф Лионардо.

Гроф Лионардо. — На послетку, мадоно, могу Вам исказати, каквим Вас страсним жаром љубим.

Војвоткиња Фортуната (озбиљно). — Лионардо, јесте ли искрени?

Гроф Лионардо. — Дао бих свој живот, своју крв за вас.

Војвоткиња Фортуната. — Ах, колико ми је људи то јуче казало, а данас то исто кажу другима.

Гроф Лионардо. — Ови Вас нису тако волели као што Вас ја волим.

Војвоткиња Фортуната. — Ако им је веровати речима, сви ме они вољаху више но што је икад човек жену волео.

Гроф Лионардо. — Тà, ја не само да Вас волим, него вас обожавам.

Војвоткиња Фортуната. — Сутра ћете ме заборавити. А што је најжалосније, нећу се за то на вас љутити.

Гроф Лионардо. — Лепши сте од мојега најлепшега сна.

Војвоткиња Фортуната. — Кад бисте знали, колико горчине има у речима: „Мене воле само за то, што сам лепа.“

Гроф Лионардо. — Ружне жене не мисле као Ви.

Војвоткиња Фортуната. — Смејаћете ми се, Лионардо, али има дана кад пожелим да већ будем стара, па да видим: бисте ли ме и тада волели?

Гроф Лионардо. — Старост! Старост! Биће доста времена да о том мислимо доцније, много доцније.

Војвоткиња Фортуната. — Напротив, треба мислити о старости док смо још млади. Тако се навикавамо мало по мало на њу, те она не изгледа тако свирепа, кад нам једном уседне на леђа.

Гроф Лионардо. — Првога дана, кад сам вас срео, сећате ли се? — шетали сте се између ружа. Паж придржаваше ваш љубичасти шлеп. Ви сте сели на мраморну клупу, између све самога мирисногa цвећа, а баштенско усталасано зеленило опкољаваше Вас са свију страна.

Војвоткиња Фортуната. — А ја сам сањала о љубави. Хтела сам да будем љубљена вечитом љубављу.

Гроф Лионардо. — Водоскоци певаху као сребрне птице, а лишће падаше са дрвећа, под којим ви сеђасте, и мешаше се с вашом свиленом косом.

Војвоткиња Фортуната. — Ви сте песник, Лионардо.

Гроф Лионардо. — За то, што сте Ви сами поезија.

Војвоткиња Фортуната. — Црвена Куга не беше још тада опустошила кнежевину. Ваздух беше здрав и мирисан, а свет се чињаше да је срећан.

Гроф Лионардо. — Ви сте били госпоја тога пролећа и смешећи се газили сте по цвећу. А мали паж, чучнувши испред Ваших ногу, удеси своју лауту и импровизова неку песму.

Војвоткиња Фортуната. — Па како је све то већ далеко.

(Она се мало удали.)

— Али сад се са свим добро осећам. Вратићу се у салу за играње.

VII. ПОЈАВА

Исти, кнез Просперо, један дворанин.

Један дворанин. — Кнез Просперо долази сам собом, да се распита за Вас, дукесо. Његово је Височанство узнемирено због Вас.

Гроф Лионардо. — Ево кнеза.

Кнез Просперо (обраћајући се маркези Виоланти). — Ми хоћемо само да се смеје и пева у овом манастиру, где је наш двор. Свакога, ко није безбрижно весео, треба отерати из оваквога друштва.

Грофица Гѐма. — Али како да не буде човек безбрижан и весео сред свега овога безбрижнога весеља. Овде има лакрдијаша.

Први дворанин. — Има импровизатора.

Други дворанин. — Има балетских играча.

Гроф Лионардо. — Има лепоте.

Један пијан дворанин (који је ушао са осталима). — Има вина.

Кнез Просперо. — Све је тако, али више свега има безбедности.

Маркеза Виоланте (погледавши изненадно кроз прозор). — А на пољу има Црвене Куге.

(Дворани се згледају и погледају на кнеза Просперa, пoплашени)

А. Хелцел — Бура

Кнез Просперо (љутито). — Маркезо, ви сте изгубили нашу високу милост. Допуштамо Вам, да се уклоните с ове забаве и да се повучете у своје одаје.

Грофица Гѐма (дворанима). — То је немилост!

Први дворанин. — Али, у исто време, како је дрска маркеза!

Трећи дворанин. — Кнез јој неће опростити. Овом безразложном увредом до срца је увређен.

Маркеза Виоланте. — Височанство, ја сам вам казала да је Црвена Куга на пољу, али, може бити, да је она дошла и међу нас баш сад, кад ово говорим.

(Чује се велики жагор од страха и одвратности. Долази друга група дворана са лакрдијашима).

VIII. ПОЈАВА

Исти, Кнез Просперо, маркеза Виоланте, свита дворана.

Кнез Просперо (мало суво Фортунати). — Радујем се, што видим да вам се повратила свежа боја на лицу, нећако!

Грофица Гѐма (ниским гласом дворанима). — Кнез Просперо не воли кад је неко болестан. Он је љут на све оне из своје околине, који су несрећни да се разболе у току целе године.

Други дворанин. — А зар он никад није болестан?

Грофица Гѐма. — Никад.

Кнез Просперо (још суваље, обраћајући се маркези). — Маркезо, ви сте сетни вечерас. Ви ме тим ожалошћавате.

Маркеза. — Ваше Височанство чини ми и сувише части опажајући моју сету....

Грофица Гѐма (опет исто). — Кнез не воли кад је когод у његовој околини жалостан.

Други дворанин. — А зар он никад није жалостан?

Трећи дворанин. — Никад.

Кнез Просперо (Фортунати). — Како сте вешто поређали ове смарагде и ове сафире!

(Поноћ избија врло лагано на абоносову часовнику. Чим први пут изби часовник, свирачи престадоше свирати. Час куца усред тишине. Дуга почивка).

Кнез Просперо (љутито). — Ала је то лудо!

(Својим дворанима).

— Идите и кажите тима, што стружу на жицама, да, ако ми још једном приреде овако глупу шалу, моје ће им слуге добро наместити ребра.

IX. ПОЈАВА

Исти, даме, дворани и лакрдијаши.

Један лакрдијаш (обучен као мајмун). — Ова је лакрдија неукусна.

Други лакрдијаш (такође обучен као мајмун). — Веома неукусна.

Једна дворска госпођа. — То је страшно, ужасно. Мени ће бити рђаво.

Кнез Просперо. — Због чега је све ово узбуђење? Ја не волим да је ико узбуђен.

Први лакрдијаш. — То је због једне маске, што је ушла у салу.

Кнез Просперо. — Гвоздена су врата затворена. Како је могла ући?

Други лакрдијаш. — То не знамо. Али је ипак ушла.

Једна дворска госпођа. — Страшно ју је погледати. Огрнута је покровом. Изгледа као да је изашла из гробнице.

Први лакрдијаш. — То је неки глумац, који нас је све претекао.

Други лакрдијаш. — Чудан глумац.

Први лакрдијаш. — Иде, као што иду мртваци, кад изиђу из својих гробова.

(Жагор је све већи).

Други лакрдијаш (дижући завесу). — Гледајте како се креће у свечаној сали.

Први лакрдијаш (смејући се). — Све ће поплашити.

Грофица Гема. — Жене су пале у несвест, кад је прошла.

Други дворанин. — Па чак и људи измичу испред ње.

Први лакрдијаш (церекајући се). — Људи? Та они су још плашљивији од жена.

Кнез Просперо. — Та је шала груба и глупа.

Маркеза Виоланте (снажно). — Али то није шала.

Војводкиња Фортуната. — Приближава се! Иде овамо!

(Дворска госпођа врисне и онесвести се).

Маркеза Виоланте (свечано). — Височанство и ви господо дворани, покајмо се због своје досадашње охолости и тврдога срца!

Војводкиња Фортуната, клечећи. — Ја се кајем из свега срца.

X. ПОЈАВА

Исти и маска.

Маска улази. Покривена је покровом. Пантљикама су јој везане вилице. Образина јој је од црни кадифе. Оно мало лица што јој се види бледо је као у мртваца. Иде, аутоматским кораком, к абоносову часовнику. Фортуната остаје на коленима. Виоланте клече. Дворани, престрављени, повлаче се ка шупљини прозора.

Кнез Просперо (мало уплашен, љутито). — Доста! Доста! Ухватите овога човека и одведите одавде.

(Дворани се крећу као да ће да нападну непознатога, али их све обузе страх. Повлаче се запећаћеному прозору.

Кнез Просперо. — Кукавице! Кукавице!

(Непознатому).

— Кажи нам како ти је име, да знамо кога ћемо сутра обесити о пушкарницу манастирску.

(Непознати коракне ћутећи. Заустави се под сенком абоносова часовника. Кнез Просперо полети на њега, као изван себе од љутине и од потајна страха, са подигнутим у вис кратким мачем.)

Кнез Просперо (бесно дерући се). — Скини своју образину! Покажи нам своје лице!

(Непознати, укруженим покретом, скине своју образину. Бледо лице му је ишарано широким крвавим мрљама. Нос му је покривен широком црвеном мрљом. Кратки мач испаде из руке кнеза Просперa, који онесвештен пада лицем к земљи).

Маркеза Виоланте. — Црвена је Куга међу нама.

(Црвен одблесак обасјава лице у дворана, који редом падају, превијајући се у самртним мукама).

Завеса.

Српски сонети

Цар-Душан под Леђаном

У чадору тишина као у крипти,
У прикрајку гине уљенак без моћи...
У царевим грудма чежња силна кипти,
Што давно већ миље рајских жели ноћи

И у овом мучном и очајном часу
Затрепери песма страсног надахнућа.
Роксанду он слути по чежњивом гласу:
И осећа веће мирис тела врућа —

И недра јој пуна, свилена и млада!
И тишином, као страсна серенада,
Дрхти туге песма и пожуде силне...

И док пре полако мелодија болна
У срцу му кипти чежња неутолна.
И зарони лице међ душеке свилне...

Видосава

Низ голетна брда душа њена лута,
Далеко у поља, где чезнуће цвета,
Модра пуца смоква и пшеница жута,
Под врелином страсном разблудногa лета.

И свилни се мирис по одаји проспе,
Пољанама златним класје шуми зрело.
Вукашин је млади пољупцима оспе
И пева јој песме пожудно и врело...

Ал' кад хукне ветар са снежних брегова
Нечујно се прене Момчилова љуба.
И у часу овом успламтелих снова:

Мрски су јој двори, поље вазда свело
И милошта мужа ниска, дивља, груба!
И ћути сад снагу за очајно дело!

Душан Малушев

Сремац пред Нишем

(из другарских успомена)

По преиначеној наредби нашега командира пођемо из Алексинца одмах сутрадан по Св. Сави у Ниш, камо је требало стићи у вече. У очи тога дана стигли смо из Ражња и присуствовали вечерњој забави, коју су Алексинчани били приредили у корист рањеника. После игре и песме, уморни, легли смо пред зору. Између шест и седам часова изјутра затруби збор, и ми се постројимо у ред и спремимо се за полазак. Мислили смо да се наш командир шали: хоће да куша наше војничке способности у брзој спреми. Али то није била шала. Место одмарања после шестодневнога пешачења из Београда, као што нам је јуче обећано, ваљало нам је, онако уморнима, издржати овај подужи пут по мећави и по блату.

Пошли смо без икакве припреме: без ранчева, без хлеба и без доручка. Нашем командиру није било познато да на целом путу до Ниша не можемо добити ништа за јело, нити, у случају потребе, место за преноћиште, пошто су прошле године све зграде уз пут попаљене и разорене. Кад се почео хватати мрак, тек смо били прошли Топоницу, у којој је била станица, једна на брзу руку слупана плетара сламом покривена. Начелник станице није нам могао ништа дати за јело, јер је и сам гладовао. Напред смо морали по што по то. Хладноћа је бивала све јача, а из натмуреног неба падао је ситан снег, који нам је јака кошава сипала право у лице. Покрај пута и по путу гомилали су се сметови од ситнога снега, те смо често губили из очију прави пут, што нас је онако изнемогле још више замарало. Донекле су нам групе биле повеће, док се нисмо почели разређивати застајањем ради одмора, те су једва по два или по три била заједно. Један друг из наше групе омакне се и упадне у ров, провали лед и огрезне до гуше у хладну воду. С муком га извадимо и пођемо с њим што смо брже могли да нам се друг, онако оквашен, не смрзне.

Док смо се ми тако напрезали да што брже корачамо, у другој једној групи спремала се још тежа невоља. Један преморени друг, којему су два друга помагала и придржавала га да полагано иде, на послетку толико клоне, да се спусти на земљу, и замоли другове да иду без њега, а он ће продужити пут кад се одмори. Другови на то не пристану. Знали су да би за малаксала путника тај одмор на мразу значио смрт. Али није могло ни овако остати. Шта да се ради? Отићи до Ниша за кола и вратити се било би доцкан. Да га понесу? Како ће, кад и они сами једва иду. Да наложе ватру, и да почекају док се друг не опорави нису могли, јер у пустом пољу нигде није било дрвета. Хладноћа све јача; ветар их шиба и пробија кроз лаке шињеле. Овда онда прођу озебли и уморни другови, застану мало, распитају шта је, па продужују пут мислећи сваки само о својој невољи. Уморни војник хоће да заспи; другови га подижу и дрмусају. Настаје свађа и псовка.

— Устани, слаботињо! Зар си ти војник? Ено Ниша: видиш ли како се светли? Још само један сахат, па ћеш се одмарати...

Тако покушава један од двојице другова да изазове частољубље у посустала војника, и да га осоколи на ново напрезање. Али то ништа не помаже: уморни путник гуња и отима се да поново заспи.

Кад су већ сви остали другови промакли, и кад је сва нада била изгубљена, зачу се од алексиначке стране танак глас постиљонске трубе. Оба војника радосно до-

† СТ. СРЕМАЦ
као предавач у Нишу

† СТ. СРЕМАЦ
као професор у Нишу

чекаше постиљона, и замолише га да прими њихова изнемогла друга. Постиљон, место одговора, ошину коња и хтеде да прође. Војник скочи пред коња, ухвати га за узду, и стаде преклињати постиљона да се смилује. Постиљон неће ни да чује. Наста вика и псовка.

— Пуштај коња! — викну постиљон и замахну бичем, који мало дохвати војника по лицу.

— Несрећниче, погинућеш! — цикну војник, и управи на постиљона револвер.

Пред овом страшном збиљом, у пустом нишком пољу, постиљон омекша, и допусти да уморна војника попну на кола.

Тај посустали и изнемогли војник био је *Стеван Сремац*, а његов одлучни друг и избавитељ био је *Михаило Церовић*.

*

Возећи се на поштанским двоколицама, уморни и зловољни каплар ћачке батерије, Стеван Сремац, мислио је само о сламној постељи, која га у Нишу чека, као о својој највећој срећи. Није тада ни сањати могао, да ће му горди и славни град Ниш, после тридесет година, бити постоље споменику, који ће цео српски народ подићи своме љубимцу.

Сретен Пашић

Твоје очи

Твоје очи, твоје очи
Истог сјаја исте боје.
По њима се тебе сећам, —
Још осташе очи твоје.

Ал у њима нема раја,
Ни оне ми нису миле.
Твоје очи ко да никад
Нису топле сузе лиле.

Шта говоре очи твоје?
Нит шта зборе, нити траже.
А њима се некад, некад
Знало много да ми каже.

Сад би оне мени само
Своје чари пружит хтеле.
А како сам ја волео
Твоје мирне очи свеле.

Влад. Станимировић

СМЕХ

(М. АРЦИБАШЕВ)

Са прозора се виде широка поља. Жути, зелени и црни траци њихови редају се један за другим, губе се у даљини и стапају са хоризонтом. Било је тако много светлости, ваздуха и безбрежне пустолине — да се човек осећа веома тескобно у свом уском, малом и тешком телу.

Доктор је стајао поред прозора, гледао у поља и размишљао.

„Ето, гле!...“

Гледао је птице, које су брзо и лако летеле у даљину, и размишљао:

„Лете!...“

Лакше му беше да посматра птичји лет него ли поља. Суморно је пратио како се смањују и губе у плавом простору, и тешио се:

„Нећете побећи!... Ако не овде, ма на ком другом месту свршићете и ви!“

Живахно зеленило поља изазиваше му пуну сету, заморну и безнадну. Он је знао да је то — вечно.

„Све је то и сувише старо! срдито прекиде своје размишљање. Давно је већ речено: „Нэка крај гробних врáтā лепотом вечном сија равнодушна природа...“ То је већ овештало! Глупо је и мислити о томе! Увек сам рачунао да сам умнији и... у осталом, све су то саме будалаштине. Да... сасвим је свеједно, ма шта мислио: није главно оно што ћу ја мислити о том...“

Мученички се намрштив и машући главом, доктор се склони са прозора и тупо се загледа у бели зид.

У глави му, без икакве његове воље и сазнања, рађаху се, избијаху, као ваздушни мехури у мутној води, прштаху и расплињаваху се, брзо једна за другом, оне исте мисли које му у последње време постадоше сасвим обичне. Баш у последње време, после онога када је на дан свога рођења видео да му је већ шездесет и пет година и да ће несумњиво ускоро умрети. Поболевање од пуне две недеље још га јаче опомињаше на неизбежност оних тренутака, о којима ни раније није могло мислити без срчног обамирања.

„А ето доћи ће, доћи... онај стоти део секунде када ће наступити прелом!... Пре те секунде — живот, *ја*, а после ње — ништа! Зар баш ништа?... Не може бити!.. Ту је ма каква погрешка! То би било ужасно!“

А сада је сасвим јасно разумео да никакве „погрешке“ нема и да тек што није наступило *оно*.

И свакипут, када би га год заболела глава, груди или стомак, када би му ноге или руке бивале слабије него ли обично — помишљао би одмах да већ почиње умирање. А та је мисао била врло проста, сасвим вероватна, а због тога и несносно ужасна.

Али је најгоре наступило онда када је (и поред незнатног и немарљивог читања) нашао у некој књизи ову мисао: „И поред све разноликости у природи, ипак ће се, раније или доцније, поновити комбинација и створити сасвим исто бића, па чак и сасвим иста дела.“ У први мах мало му одлакну, али се одмах за тим поново узбуди.

„Хм, да... комбинација... Ничег новог под сунцем... Да, ја врло добро знам, да је вечност иза мене као и испред мене... Значи, ја сам сад само поновљена комбинација... Али ја ни појма немам о оној првој комбинацији!... Како то?... Осећам да је за мене необично

Шкофја Лока

важно што ја живим... да је то и мучно и красно... јер све што видим, чујем, па чак и миришем — само је за мене, јер *ја* видим, чујем, миришем, јер *ја* за то имам очи, уши, нос... Ја сам, дакле, огроман, јер је у мени све, а овамо ипак — страдам!... И онда некаква — комбинација!... О, до ђавола!... Шта се мене тиче комбинација? Нека је проклета!... То је већ несносно, ужасно... бити, после извесног времена, поновљена комбинација!"

И доктор осети страшну, неутољиву мржњу према оном замишљеном човеку који ће, тамо некад, бити као што је сада он.

„А тако ће некако и бити: понављају се мисли човечје, и још како често понављају... па ће се поновити и човек. Ааа! Чак и моје мисли, моје патње сасвим незначајне и непотребне, јер ће то исто са једнаким успехом премишљати и осећати још милијони разних комбинација... Врло пријатно, ђаво да вас носи!"

И стање докторово бивало је горе из дана у дан. Ноћу је долазило до халуцинација, те се претварало у право мучење. Сањао је само смрт, погреб, унутрашњост гробнице; понекад, због разноликости, сањао је како га живог сахрањују, сањао је и ђаволе у које никада није веровао. Дању је стално мислио о једној истој теми:

„Организам пропада..."

То је опажао према свом тешком узлажењу по степеницама болничним, и према кашљању кад год би се јаче сагибао или исправљао. Од таквих му мисли наступила је несаница, а несаница је, како он мишљаше, први предзнак смрти.

Како прошле ноћи није ни трену̂о, глава му је била необично тешка и занесена. Све оне мисли што их премишљаше бесцињно лежећи у топлој постељи, поред вике и смеха умоболних у овом заводу — изгледаху му тако одвратно страшне да је самога себе варао и обмањивао, не би ли поверовао да се ничега не сећа.

Али у томе није успевао: час једна час друга мисао избијала је и, изгледало је, врло се јасно показивала на белом зиду. На крају крајева, ипак се сећао свега онога чега се није хтео сећати. Уметнички јасно изиде му пред очи процес распадања: трулеж која ће наступити, дебели, лени, бели црви угојени од његова тела. Он се увек бојао црви. А гмизаће и по устима, и по очима, и по носу... свугде.

— Али, дабоме, ја тада нећу ништа осећати! срдито узвикну доктор, да се чуло у целој соби. Глас му је био врло звонак.

Помоћник отвори врата, погледа и поново их затвори. „Бива то тако: лечи их, лечи... па по неки пут и сам — тако..." помисли он и са великим задовољством, јер му већ беше досадно, пође да јави другом помоћнику како је старешина... овај... „онако". Врата, док их је затварао, пискаво шкрипаху.

Доктор погледа преко наочара.

— Хм... шта је? упита срдито.

Али пошто врата ћутаху, он им љутито приђе, отвори их и пође по ходнику и сиђе низа степенице у одељење где од јуче беше нов пацијент.

Требало је и раније к њему поћи, али ни сада не отиде из дужности, већ једино што му овако самом беше сасвим нелагодно.

Полудели, у жутом дугачком капуту и капи, и ако могаше остати у свом оделу, седео је на постељи и сасвим обично, да не кажем паметно, брисао рупцем свој нос. Доктор уђе врло пажљиво, скоро некако неповерљиво, али га болесник погледа весело и дружељубно.

— А, здраво! — рече он. — Ви сте, чини ми се, старији лекар?

— Здраво, одговори доктор: ја сам.

— Драго ми је... Молим, изволите сести, — љубазно га позва болесник.

Доктор седе на столицу, замисли се, погледа голе, сиво обојене зидове, за тим капут полуделога, па рече:

— Како сте са здрављем? Јесте ли спавали?

— Спавао сам, — одговори полудели. За што да не спавам? Спавати треба... Ја увек врло добро спавам.

Доктор се опет замисли.

— Да... Али, знате, ново место... А овде доста и вичу.

— Вичу? Нисам чуо... На срећу, докторе, ја врло рђаво чујем...

— Он се насмеја.

— По неки пут је срећа — не чути.

Доктор махинално одговори:

— Да.

Полудели почеша горњи део носа.

— Пушите ли, докторе? упита.

— Не.

— Штета! Баш бих потражио цигарету...

— Ви не треба да пушите. Знате...

— Ах, да, ја све заборавим. Још се нисам навикнуо... — опет се осмехну полудели.

Ћутање.

Прозор је био са решетком довољно честом, али је ипак у собу продирало доста светлости, те није било мрачно, као у болницама, него чак весело и угодно.

— Дивна соба! рече доктор пријатно.

— Да, врло весела собица... Нисам очекивао... Ја, знате, никада раније нисам бивао у лудници, и замишљао сам је много... ни по чему овако... а оно ништа... Ако не буде дуго, ја, шта више... ништа. А?

Полудели испитљиво погледа одоздо докторове очи, али виде само непрозирну сиву стаклад и брбљаво додаде:

— Но, да... да... Разумем... О том питати... Само, знате, шта ћу вам рећи, докторе? у један мах живахнувши, упита он.

— А? Шта? То је занимљиво! махинално проговори доктор.

— Чим изиђем из болнице, прво ће ми бити да испребијам ребра свима својим добрим пријатељима, који су ме овде наместили... весело злобно проговори полудели, а његово прилично ружно лице, све у бубуљицама, искриви се.

— А зашто? индиферентно упита доктор.

— Зато што су будале!... Ђаво би знао шта је то?... Зашто се пачају у туђе ствари? Оно, на послетку, сасвим је свеједно, али је ипак у слободи веселије...

— Мало ли шта... срдито рече доктор.

— Ја ништа рђаво нисам учинио! — понизно додаде полудели.

— Но... неодређено поче доктор.

— Не бих ни учинио! брзо га прекиде полудели. — Реците, молим вас, зашто бих ја, па ма ком то било, чинио зла? Да сам какав дивљак или ма какав Тит Титић, него, тако ми Бога, свагда сам био довољно интелигентан да не уживам ни у каквој крађи, убијству. или таком чему.

— Болестан човек... поче доктор.

Полудели се искоси и дрмну главом од муке и досаде.

— О, Господе!... Болестан!... Ја, у самој ствари, нећу Вас ни уверавати да сам здрав! Свеједно је: веровали не веровали... Али само, до ђавола, какав сам ја болесник?

— Али нисте ни здрави, — пажљиво и уверљиво рече доктор.

— По чему? — нервозно упита полудели. — Ништа ме не боли, а уз то сам и у врло добром душевном расположењу, што је код мене врло ретко... Ах, докторе, докторе! Доведоше ме у лудницу баш онда када сам извршио свој проналазак! И какав проналазак!

— А... то је занимљиво, — подижући обрве упита доктор, а оштро му лице ономињаше на њушку заинтересованог ловачког пса.

— Како да није!

Полудели се одједном засмеја, устаде, приђе прозору и дуго ћутећи гледаше према сунцу. Доктор га је, такође ћутећи, гледао у леђа.

— Одмах ћу вам казати, — поче полудели. окренувши се и прилазећи.

Лице му је било необично озбиљно и некако тужно, али због тога постајаше и пријатно.

— Не би требало да се смејете! рече му доктор.

— Зар? заинтересова се полудели. — То сам баш и сâм опажао... многи су ми и говорили... А ни сам не волим смејање...

Он се насмеја. Смејање му беше сухо, дрвено.

— Смејем се, докторе, смјем се врло често... Али нисам баш о том хтео... Видите, од када сам почео мислити, стално размишљам о смрти... и врло упорно...

— Аха! гласно рече доктор и скиде наочари.

Очи као да му постадоше већ тако лепе, да полудели и нехотице ућута.

— Баш Вам не доликују наочари! рече доктору.

— Е... не... којешта... А зар сте Ви... о том... мислили сте, дакле, врло много о смрти? похита доктор. — То је... врло занимљиво.

— Да, знате... Не могу Вам, управо, поновити све о чему сам размишљао и, то јест, што сам осећао... али — није било ни мало лепо. Понеки пут сам плакао ноћу као мало дете, од страха... Све сам замишљао, како ће то бити... како ћу умрети, иструхнути — и како ће ме, напослетку, сасвим нестати... Ама баш сасвим нестати! То је врло тешко, скоро немогућно замислити... Па ипак... тако ће бити!

Доктор скупи браду у руку и ућута.

— Па, ипак, то није ништа... то јест, не с тога што ће човек постати „ништа,“ него је тешко, жалосно и грозно и најгрозније у томе што ћу ја умрети, али и поред тога ипак ће остати резултати мога живота, јер ма како човек био мали — ипак има какве такве резултате свога живота! Да, ето тако, на пример, и ја сам много, врло много страдао и уображавао да је врло значајно што сам био честит или хула првог степена... и да ће све то бити од неке користи: моје патње, мој ум, моја честитост и подлост, па и моја глупост послужиће будућности, ако ни за што друго, бар за пример...

У опште, како изгледа, ма да сам живео и у великом страху очекивао смрт — ништа то није било мене ради (и ако ја замишљам да јесте), него... ђаво би га знао; јер ни потомци моји неће живети само за себе... И, знате, докторе, дошла ми беше до руку једна књижица, у којој нађох једну мисао, која је може бити и сасвим глупа, али ме је поразила, тако поразила, да сам је напамет научио...

— То је занимљиво, — промрмља доктор.

— Ево је: „Природа је необјашњива, она не мора хитати, јер ће ипак, раније или доцније, доћи и узети своје. Она не зна ништа: ни добро ни зло; не трпи ничега апсолутног, вечног, ничег непроменљивог. Човек је њено дете... али она није мати само човекова, и у ње нема претпостављања: све што ствара — ствара за рачун другог; једно руши да би друго наградила, — њој су сви једнаки!“

— Тако је, — сетно примети доктор, али се одмах прибра и, мењући наочари, одсечно додаде: — Но, па шта је с тим?

Полудели се засмеја, и смејаше се дуго и доста срдито, а када престаде, рече:

— Ништа, сасвим ништа! Ви видите да је та мисао сасвим глупа, толико глупа да у њој управо и нема никакве мисли... Факт јесте, али мисли нема; а факт без мисли — права је глупост. Мисао сам извео ја сам. Природа никако не трпи ништа апсолутно вечно. Напротив: у ње је све вечно — вечно до досаднасти, до једноликости, до несносности: јер у ње нису вечни факти, већ идеја, а идеја је потка битности; није вечно дрво — него пејзаж; није човек — него човечанство; нису заљубљени — већ љубав; није геније и злочинац — него генијалност и злочинство. Разумете ли ме?

— Ра — зумем, — усиљено одговори доктор.

— Ето, ја и Ви седимо, и мучимо се мишљу о смрти; а природе се све то ни мало не тиче; ми ћемо лепо, и без икаквих размишљања, помрети... Али су муке наше вечне, вечна је њихова идеја. Соломон № 1, који је живео Бог ће знати кад, ужасно се мучио мишљу о смрти; Соломон № 2, који ће живети Бог ће га знати кад, такође ће ужасно патити због истих узрока. Кад сам први пут пољубио, пољубио сам пун неизразне насладе, а када ми се појави вечно коштан осмејак, сласт првога пољупца преживљаваће милијони милијона заљубљених, са онаквим истим осећајима... Али ја се, чини ми се, понављам...

— Да...

— Да. Али, ето тако... У свој овој пакосној замишлици има један закључак — колико се он не тиче идеје него факта, мене и Вас, а то је што је природи „свеједно!“ Ми јој, разумете ли, не требамо; идеју *„нас“* она ће узети, а што се тиче наших личности, могла би нас само запљунути! И то је, ето видите, после све оне муке коју сам преживео... Ах, стрвино! Пљунем ја на то њено „свеједно!“ Није свеједно!...

Полудели тако гласно зацика, тако продорно, да доктор, и ако сасвим махинално, примети укоревајући:

— Но, ето... јасно се види...

— Да сам луд?... То је питање... да, питање... питањце! Истина, пао сам у магареће узбуђење... раздерао сам се... па ипак... ничега чудног нема у томе. Напротив: чудновато је што људи, стално размишљајући о смрти, бојећи се тог факта до умног помрчања, само на страху смрти заснивајући сву своју културу — сасвим се пристојно држе према томе питању... разговоре се озбиљно, растуже се меланхолично, понекад заплачу у рубац и поћуте, па се после опет лате својих послова, ни по чему не реметећи општи мир... а ја... ја мислим да су баш они луде или просто будале, кад могу и пред тако чим да буду пристојни!...

Доктору јасно изиђе пред очи, како је некада хтео да жестином, неприличном његовим годинама и његовој солидности, лупа главом о зид, да гризе свој подглавник и да кида власи са своје главе.

— Али од тога нема помоћи! примети озбиљно.

Полудели уђута.

— Да... али када си болестан, дође ти да вичеш, а од викања олакшава...

— Да?

— Да.

— Хм! Али, ипак...

— А нема се ни чега стидети. Употребио сам своју слободну душу да вичем у помоћ! Нисам ишао на клање као будала; нисам се обмањивао оним глупостима, којима се обично обмањује у овој долини плача... Чудна ствар! Човек је по природи — лакај... јер природа... она је доиста вечна, у њој има смисла не мислити о факту, већ о његовој идеји; али човек... малотрајнији од сваког факта... кострешши се и рад би се представити као да је и њему необично важнија идеја од факта.... Може се и у нас целог века не казати ни једне љупке речи човеку, а људе, човечанство волети; а то је веома красно, веома доброчино у најлепшем смислу речи... А тако и јесте: претварају се човечуљци, осмејкују се пред својим свемогућим господаром, који их, као овчице, пљус — пљус! — а ипак у душама свију њих сакрила се каква таква надница, бедна и сићушна, са врапчјим кљунићем, на чак и мањим, много мањим, јер је сваки од нас уверен и зна, да поред оног „Остави се сваке наде!“ чучи и она лакајска надница: „Даће Бог! Даће Бог! Моћи ће се како му драго!... Биће!“ Реч „смиловаће се“ више се и не изговара, а из тога се може видети...

— И шта на крају крајева? упита доктор сетно, таруђи руке као да му је веома хладно.

— На крају крајева, грче је од најгрчег баш то што сам омрзнуо ту природу! Дневи и ноћи размишљао сам: „Ама нађи ће се и над попом попа, проклетнице!“ И видите, докторе, ја сам се доста равнодушно понашао према природи, која је ван земље... Јер у њој не разумем ни колико црно испод нокта... То јест, не што не разумем,

али не могу да осетим... Шта је то, на пример, звезда? Она је сама за себе, ја сам за себе... Растојање је, мора бити, велико... А ево земаљска природа, којој је потребно да нас, по нечему, љушти као орахе, скидајући нашу, то јест идеју нас... Мислим о свему што је било: како то?... ко има права да мучи сад и мене, сад неког другог, а после читаве милијоне и тако даље, до бескрајности. Зашто ме је, више од свега, мучила сласт првог пољупца. Ја сам, брате, једном пољубио, само један једини пут.... цмок! цмок!.... и први пољубац, са свом својом лепотом, такав ће и остати: вечан, вечно млад и леп... па и све остало... Али вреља... то је виша увреда... таква увреда да грље нема!...

Доктор га посматраше расејано.

— Али се комбинација може поновити! сасвим тупо промрмља доктор.

— Пљунем ти ја на ту комбинацију! раздера се полудели у пуној злоби.

Вика његова беше тако громка да обојица после ње дуго ћутаху.

— Шта мислите, докторе, — опет поче полудели тихо и замишљено, кад би Вам у један мах јавили да наша земља умире... умире са свом својом утробом... и да ће кроз триста година бити готова! „Унд ганц акурат!“ — Мијау! Ми, сувременици, дабоме, не бисмо то дочекали... а ипак зар не бисмо осетили неку тугу?...

Доктору још не беше сасвим јасна представа свега тога, када полудели настави:

— Врло многи, у којих се лакајство ми́сли у крв претворило, који — као оно стари служитељи — не могу да разликују интересе своје од интереса газдиних, који не могу осећати сами себе — тврдили би како доиста осећају... и верујте, истину би говорили... А ја, ја бих се тако, докторо, обрадовао! са неким заносом и загушљиво изговори полудели. — Тако би се обрадовао! Чекај, ти! Издахнућеш ето, те нећеш уживати у мојој вечној муци, у оној проклетој „идеји мене“! Најзад, строго говорећи, то не доказује ником ништа... а ипак... осећај осветe тражи задовољења... иронија ће ишчезнути... разумете... она вечност, које нема у мени!

— Дакако, — нешто задоцневши одговори доктор. — Ја разумем...

И на душак издекламова:

Крај уласка у гроб мрачни
Младост ће се игри дати;
А природа равнодушна
Лепотом ће вечном сјати...

Полудели намах застаде и слушаше ћутећи, укочена погледа, а затим се затресе од смеха.

— То, то, то, то, то, то! завика као препелица. — Неће је, неће бити... те вечне лепоте! Знате ли, докторе, да сам ја по занимању — инжињер, али сам се веома дуго бавио о астрономији, јер је у моди не радити за што си се спремао целог века... Када сам се сасвим измучио... сасвим случајно наиђох на једну погрешку. Ја сам, знате, проучавао сунчане пеге, а проучавао сам их с много више пажње од свих што радише пре мене. И тако...

Баш у тај мах зађе сунце за суседним здањем, те се у соби брзо зацари сумрак. Сви предмети као да отежаше и као да се слепише за под. Полудели као да постаде плећатији и грубљи.

— Да... у познатој теорији прогресивног увеличавања сунчаних пега, по којој ће се сунце угасити за непуне четири стотине милијона година — пронашао сам погрешку. Четири стотине милијона година! Можете ли, докторе, замислити четири стотине милијона година?

— Не могу! одговори доктор уставши.

— Не могу ни ја! насмеја се полудели. То нико не може, јер је то скоро вечност. За то тај број и треба заменити вечношћу као општијим и јаснијим појмом. Четири стотине милијона година све ће још трајати, као и у вечности: равнодушна природа и вечна лепота! — Четири стотине милијона година — то је подсмех!... Ја сам, знате ли, пронашао да неће бити четири стотине милијона година!

— Како неће бити? — скоро узвикну доктор.

— Па тако... Они су рачунали, и то врло наивно, да је Сунце не знам за колико година помрчало не знам колико, и према томе... аритметика је учинила своје. А међу тим познато је, да метал у хлађењу или ма какво тело остаје у растопљеном стању само до првих појава потпуне расхлађености... јер дотле још има узајамног загревања... Али чим се појави мрља, ма каква тамнија мрља на њушки која сија од самозадовољства, одмах се равнотежа поремети, јер мрља не само да не одржава општу топлоту, него баш на против: расхлађује је, расхлађује, златна мрљица! Расхлађује и расте, и што више расте, тим више и хлади... све јаче увећавајући чудновату прогресију брзине... Ја мислим, када остане још само, рецимо, четвртина сунца притешњена са свих страна тамним мрљама, па онда једном једином огромном мрљом — угасиће се цело највише за годину две дана... Рачунао сам, градио смесе разних метала, хемијски сличне Сунцу... и знате ли, драги докторе, шта сам нашао?

— А? чудновато упита доктор.

— Земља ће умрети од хладноће... Каква дивота! Али не брзо, не сасвим брзо... Од прилике кроз петшест хиљада година!

— Кроз пет-шест година, не више!

Доктор ћуташе.

— Чим сам то утврдио, почео сам свима говорити и смејати се.

— Смејати се? упита доктор.

— Да, да... Уопште, радовати се.

— Радовати се?

— Чак и ликовати! А! Мислим...

— А-ха-ха-ха! А-ха-ха-ха! прсну доктор у смех.

Полудели неповерљиво заћута, али доктор не обраћаше више никакве пажње на њега; он се гушио од смеха, седао и устајао, пљувао, усекњивао се, наочари му спадоше, скутови му црнога капута тресоше се као у грозници, а лице му се купило и развлачило као у каучучног пајаца.

— Кроз пет-шест хиљада година? Ха-ха-ха! То је прекрасно! Та то је прекрасно! А-ха-ха-ха! Тако, тако. то је дивно! А-ха-ха-ха-ха-ха!

Полудели, гледајући га, такође се поче смејати из почетка тихо, а затим све јаче и јаче...

Стајали су тако један према другом, тресући се од злобно-радосног смеха, докле обојици не навукоше лудачке кошуље. —

С руског превео **Р.**

Двоје драгих

(Из „Сељанчица“)

Заиграла, затрептала звезда Даница
Месечева верна љуба и јараница,
Заиграла, затрептала тавном тавнином,
Гледао је млади месец плавом равнином.

Певао јој, тепао јој ноћом до Зоре,
И слушао шта о њојзи звезде говоре.
Сјајно дице у Данице сјајем топио,
Па се и он од радости радо стопио.

М. М. Петровић

Податци за историју Београда

Од 1717.—1739. године, по архивским и другим изворима

написао

Тодор Стефановић Виловски

(НАСТАВАК)

III.

Општинска управа у немачкој и српској вароши.

Ја сам већ раније поменуо да су у Београду у главноме живела два народа: *српски* и *немачки* и да је према томе Београд био подељен на две вароши, на *српску* и *немачку*.

Немци, о којима ћемо најпре говорити, јер су у доцније време били бројно јачи, становали су у утврђеној, дакле, великој вароши, и то у оном делу, који лежи на Дунавској страни и у коме су пре и после Немаца живели Турци све до бомбардовања Београда под кнезом Михаилом. Овај део вароши, који је данас обухваћен дорћолским кварто м, био је и под Турцима и под Немцима најлепши и најугледнији крај Београда, чијем су се красном положају на Дунаву дивили готово сви знаменитији путници из онога доба.[1]) Али је немачка варош допирала још и даље према западу до изнад Виртембергове или Стамбол-капије све до српске цркве и митрополије, које су биле тамо где се сада налази Саборна Црква. Према томе може се казати, да је рејон такозване немачке вароши био обележен спољашњим градским зидовима и бедемима, рачунајући од Варадинске Капије на Сави па све до Темишварске Капије на Дунаву.[2])

Српска варош или Савско Предграђе (Reizenstadt или Saustadt) заузимала је простор изван градских утврђења, отприлике у оном делу данашње вароши и испод некадашње Варош-капије, почевши од некадашње илице па све до Бајлонове Гостионице и Железничке Станице, и испод Зеленог Венца, почевши од Балканске и Ломине улице па све до изласка садашње Министарске улице на Топчидерски друм, рачунајући овамо још Војну Академију и Малу Касарну испред Бајлонове Гостионице.

[1]) Уз то је важио овај крај као здрав и за становање врло погодан. Извештаји из тога времена нарочито напомињу: како у овом делу вароши нема тако опасних болештина. Дунавска страна важила је и под Турцима као здравија.

[2]) Види о томе моју књигу: Београд од 1717—1739 године. (Прештампано из „Нове Искре“), Београд, Држ. Штампарија 1906.

Одмах по заузећу Београда под принцом Јевђенијем извршена је ова подела вароши на немачку или српску, онако исто како је то учињено најпре у Варадину (Deutsche Stadt или Festung и Brückenschanz или Serbendörfel), а за тим у Темишвару (Festung u. Raizenstadt).

И Бечка влада и војна управа већ су из почетка настојавале да се ова подела изведе у интересу немачког елемента, који је ваљало населити и коме је ваљало дати нарочите привилегије и ставити га под непосредну заштиту највише војне и цивилне власти. Што се ово није могло одмах у почетку извршити онако како се хтело, узрок је лежао у томе, што је 1717. и 1718. године па све до 1720. Немаца било сувише мало и што је војна управа употребљавала српске становнике за своје послове, па их је трпела у немачкој вароши, у којој су тада још имали и својих кућа и плацева.

Али се доласком председника новоустановљене Администрације, принца Александра Виртембершког, и ово стање брзо изменило, када је 13. новембра 1724. год. добошем наређено, да се сви Срби православне вере морају иселити за 24 сахата из немачке вароши.

Али се у исто доба и на то пазило, да се у Београду не населе Немци протестанти, него само Немци католици, како би нарочито католичка црква имала отуда користи.

У том погледу врло је значајна и интересантна наредба Дворског Ратног Савета Београдској Управи од септ. 1720. године: да не прима насељенике сем Немаца и католика, да српску (рацку) и јерменску народност толерира, али у сваком случају да на то пази да немачко и католичко становништво, са искључењем гарнизона, буде увек јаче од становништва српског и шизматичког.[3])

Немачка варош (Deutsche Stadt Belgrad) имала је своју нарочиту општину и општинску управу још од год. 1721., када је први пут приступила избору свога кмета (Bürgermeister) и свога одбора или варошког савета (Stadtrath). Овај је избор потврђен у јулу месецу исте године.

Али се ово конституисање политичке општине у немачкој вароши тада сматрало као привремено. Грађани ове вароши, пошто су се у њој окућили и материјално оснажили, желели су варошку автономију, какву су имале онда све веће вароши; према томе они су радили да стекну правни положај какав су имале нарочито вароши у Аустрији и Немачкој. Они се позиваху на раније привилегије грађана Београдских под краљевима Матијом, Владиславом, царем Леополдом I. и на своју улогу цивилизатора и тражаху исте привилегије какве су на западу. Али им власт не хтеде испунити ову њихову жељу, изговарајући се, да је Београд погранична варош и да није саветно ограничавати утицај војне власти, барем све дотле док се не учврсти политичко стање према Турској.

[3]) Н. К. Р. 1720. маја Р. Р. 401. и септ. Р. Р. 831.

На предлог Српске Администрације решила су 13. авг. 1723. оба дворска већа, да се немачкој вароши у Београду изда нарочити „варошки статут," коме би био циљ, да се њиме одлучно изврши (регулише) општинско и административно уређење вароши. Цар Карло VI. потврдио је овај „статут" немачке вароши у Београду својим решењем од 18. фебр. 1724. Ново варошко устројство ступило је у живот одмах по царевој санкцији и по саопштењу, које је о томе Дворски Ратни Савет учинио Администрацији.

Садржина овога статута, коме је дат назив „Regulirung der deutschen Stadt Belgrad" толико је занимљива и важна за познавање прилика, у којима се некадашњи немачки становници у Београду налажаху за све време царске владавине, да ћемо је читаоцима исцрпно саопштити.[4]).

Пре свега је немачка варош имала право бирати свога старешину, такозваног варошког судију (Stadtrichter), који је био шеф варошке управе и као такав водио надзор над осталим члановима варошког савета (Stadtrath) и над свима варошким чиновницима и обичним службеницима. Магистрат се обнављао сваке две године, и ако се тачно не каже на који начин, да ли избором, да ли постављањем. За градског судију бирају се три кандидата и предлажу се Дворском Камералном Већу да оно утврди једнога од њих.

Овом приликом обраћа се нарочита пажња Администрације на жеље које је Београдска немачка општина више пута изјављивала, тражећи да јој се признају онакве привилегије какве имају слободне краљевске вароши у Угарској. Како у Краљевини Угарској — тако се даље каже у овој инструкцији — још увек постоји жељ за инкорпорованьем Србије и Београда, то би ваљало из новога устројства за немачку варош Београд све издвојити што подсећа на муниципално уређење у Угарској, како се становници не би на то научили па доцније и сами тражили да дођу под управу Краљевине Угарске. У исто доба налаже се Администрацији да може усвојити од одредаба из муниципалног уређења за Угарску онолико колико јој се чини потребно и корисно за уређење нове варошке општине у Београду.

Од чланова општинског савета (Magistrat) има један да врши дужност варошког капетана (Stadthauptmann), који је уједно шеф варошке полиције, други варошког коморника (Stadtkammerer), који има касу и рачунске књиге, а трећи надзорника варошког кантара (Stadt-Wagemeister), који је у исто доба имао дужност да приходе од кантара и других мера уноси у варошку касу и о њима да подноси рачун варошком судији и магистрату.

Старање око варошких болница поверено је такође једном од чланова варошког савета.

[4]) О томе види Langer: Serbien unter der kaiserlichen Regierung von 1717.—1739. Separatabdruck aus den Mittellungen des K. K. Kriegs-Archivs, Neue Folge, III Band, Wien 1889. Стр. 204.

К. М. Црничић

Рибари

Молбу немачке вароши, да се ослободи сасвим од трошарине, већа нису усвојила.

Глоба, што је наплаћивана од кажњених лица, улазила је у варошку касу и није се смела давати ни варошком судији, ни синдику ни осталим члановима варошког суда, који су зато били ослобођени од контрибуције и узимања војника у стан. Иначе су чланови варошког суда морали плаћати све дажбине као и остали грађани.

Односно осталих жеља, што су их становници немачке вароши поднели цару и Дворским Већима, решено је: да се баштинске књиге не могу предати вароши него да имају и даље остати код камералне власти; да се право мача (Jus gladii) не може уступити вароши, него да се сва тешка криминална дела и даље морају извиђати и судити у Земаљском Аудиторијату; да се вароши допушта увођење пожарних правила и то онаквих каква су уведена у вароши Брну; да се магистрату остављају Jurisdictio minor и све новчане казне које би отуда потицале, али да causae majores спадају у надлежност Администрације; да нико не сме вршити два заната и да се од овога правила изузимају механције које могу у исто доба управљати ма каквај занат; да се број гостионица (којих је тада било само у Дунавској вароши 140) сведе на 48; да се вароши допусти, да може имати своја нарочита варошка правила (Regulament); да се ограничи број Београдских Јевреја и да се ови натерају да морају плаћати такозвани јеврејски порез (Toleranzgeld или Judensteuer); да се вароши уступи један повећи плац за грађење варошке болнице и да јој се допусти купљење прилога за болнички фонд, за који ће држава дати 600 фор.; да се магистрату допусти да може постављати варошког физикуса са годишњом платом од 160 форинта, варошку бабицу и два варошка берберина и, сем тога, да може држати једну варошку апотеку; да се вароши допусти да може држати једну воденицу поред већ постојећих државних воденица, али да за њу има да плаћа уобичајену таксу; да јој се уступи бесплатно оноликo празних и неупотребљивих плацева и ливада, колико јој буде требало; да се вароши не може дати право за подизање кречана и цигљана, пошто се овим правом искључиво користи држава, али да јој се креч и цигла морају дати по јевтину цену из државних кречана и цигљана и, најпосле, да се Београђанима обећа, да ће им се *доцније признати* нарочите привилегије и да ће добити ширу автономију, и то онакву каква одговара значају Београда као пограничног града и као престонице тако велике провинције, каква је Краљевина Србија.

Велики бележник (Stadt-Notär или Stadt-Syndicus) води варошки записник и саставља тестамента и инвентаре.

Како се вароши признаје право да може имати и своју заставу, то она може поставити и варошког поручника и варошког барјактара, али се ове дужности морају вршити бесплатно.

Ради боље контроле варошког тржишта, варош може себи изабрати нарочитог судију за надзор варошког тржишта (Marktrichter), али мора на њега добро пазити, да не би чинио изгреде, јер би његова самовоља могла шкодити пијаци и цени животних намирница.

Сем тога, варош има право да поставља кантарџију, 4 ноћна стражара (боктера), оцачара и потребне стражаре за јавну безбедност. Даље јој се нарочито дозвољава (sic!) да може набавити варошки сахат и да може за његово чишћење и регулисање унети у варошки буџет нарочиту за то одређену суму новаца.

За тим се признаје вароши право да може о свом трошку поставити нарочитог немачког учитеља, коме ће бити дужност да обучава децу немачком језику. Магистрату треба наредити да оштро мотри, да се у школи не би предавали предмети на другом ком језику, сем на немачком и латинском.[5]).

Варош је имала двапута панађур: на Иван-дан и на дан Св. Симона и Јуде (28. октобра по нов.), за тим три пазарна дана преко недеље. Она је имала ове приходе: од таксе за добијање грађанских права (Bürgerrolle) 10 фор., од пијачне таксе, кантарине, општинске трошарине, таксе од гостионица, дућана, радионица и т. д. Магистрат је имао право да подиже бараке и точи вино о Ускрсу, Духовима и Божићу по 8 дана; да наплаћује од заоставштине умрлих, од сваке форинте по 1 крајцару таксе при прављењу тестамената и инвентирању имања и т. д.

[5]) О томе ће се говорити опширније у одсеку: Школа и црква.

Овај „статут“, чија суштина није могла задовољити немачке грађане, који су тражили нарочите привилегије и сва права слободних краљевских вароши у Угарској, био је једна врста ограничене општинске автономије, какву су доцније уживале све веће граничарске вароши. Немачка варош нити је имала право непосредног избора кмета, нити право мача (Jus gladii) с којим је било скопчано суђење у тешким криминалним делима, нити право одређивања варошког буџета. И остале повластице, које је добила, нису биле Бог зна какве, да је могла рачунати, да ће отуда имати какве материјалне користи. Може се мислити, колико су немачки грађани били задовољни са новим „регулисањем Београдске општинске управе“, кад им Дворска Већа не дадоше да подижу ни варошку кречану ни варошку цигљану. Обећање, да ће им се доцније признати тражене привилегије и да ће тек после консолидовања политичког стања добити ширу автономију, као да нису бог зна колико ценили, јер наилазимо у протоколима сваки час на представке и жалбе општине и појединих грађана, из којих провирује незадовољство са новим статутом и жеља да се поједине одредбе у њему измене и поправе.[6]) Што се у царској резолуцији грађанима немачке вароши даје уверење, да ће бити одвојени од српских становника и да се у немачкој вароши не сме населити нико ко није Немац католичке вероисповести, не може се сматрати као каква бенефиција, кад се зна да је ова одредба потпуно одговарала принципима саме владе.[7]) Право, по коме је немачка варош могла имати свој нарочити барјак и свој нарочити варошки грб, и ако се у оно доба још више уважавало но данас, нити је држави наносило какву штету, нити вароши доносило какву материјалну корист.

Поред свега тога изгледа да је Немцима Београђанима ова повластица ипак годила, јер видимо, како овом питању поклањају велику пажњу и како живо настојавају да се оно што пре реши.

Принц Александар Виртембершки поднео је 23. августа 1724. Дворском Ратном Савету два пројекта новог варошког грба.[8])

У првом пројекту биле су у грбу три турске џамије, над којима је лебдео царски орао, са натписом:

Sub umbra alarum tuarum.

Око грба био је овај натпис: Gross-Insigl der Stadt Belgrad in Serbien 1721.

Овај грб био је у употреби још од онога доба, када се Београдска немачка општина 1721. год. први пут конституисала. Она је се служила овим грбом без одобрења владаочева све до 1725. године.

У другом пројекту (за који се у извештају Администрације каже да је божем употребљаван још за време Римљана) био је у грбу римски легионар и покрај њега с десне стране коњ а с леве бик. Натпис у овом пројекту гласио је:

Taurunum.

Дворски Ратни Савез, коме се фантастичност овога пројекта из римског доба није могла допасти и коме се и иначе досадашњи грб чињаше добар, решио је 9. маја 1725. да се немачкој вароши у Београду допусти употреба досадашњег грба са џамијама и орлом, али да натпис на грбу има од сада да гласи овако:

Alba Graeca recuperata anno 1717.[9]).

Овај варошки грб остао је у употреби све до краја царске владавине. Какав је био варошки барјак и којом је приликом ношен, о томе се из акта не може дознати ништа.

О унутарњем раду ове општине слабо се може шта сазнати, јер се о њему у званичној преписци војних и камералних власти ништа не јавља, изузевши случајеве у којима се говори о честим сукобима између општинске власти и камералних чиновника и о парницама између грађана и католичких калуђера, који својом грабљивошћу постадоше досадни чак и католицима у Београду. Сем тога треба имати на уму да је општинског архива и општинских протокола нестало за време рата 1739. У ратној и у камералној архиви их нема.

Али је свакако и ово, што знамо, довољно да можемо имати колико толико верну слику општинске управе у немачкој вароши.

Сриска варош (Raizen-Stadt) имала је сличну автономију као и немачка варош. И она је стајала под надзором власти, али се ова није толико бринула о српским грађанима колико о немачким.

---

[6]) 1736. год. јула месеца (под Exped. № 812.) моле „aller unterthänigst fussfallende Bürgermeister, Rath und gesambte Bürgerchaft der teutschen Stadt Bellgrad“ цара да испуни своју заложену реч и да им призна обећане привилегије, како би се једном осећали као слободни грађани и како би се једном ослободили војног санта, који им смета у њихову напретку. Они не желе ништа друго, него да им се да организација, какву имају Будим, Пешта, Стони Београд, Сегедин и остале вароши у Угарској, које су такође биле под Турцима, па су ослобођене и уживају сва права слободних краљевских градова. У овој молби, у којој становници немачке вароши подносе цару 18 тачака, које садрже све њихове жеље, најбоље се огледа незадовољство са статутом од год. 1724. и чежња за потпуном муниципалном автономијом. Разуме се, да је и ова молба остала нерешена и ако су неке тачке из ње узимане у претрес. Ратно стање, које је на скоро наступило и које се свршило 1737. са бегством немачких становника, осујетило је сваки даљи рад по овоме питању.

[7]) И ако је српској вароши, која је од немачке сасвим одвојена, признато право да може држати своје нарочите варошке касапнице и механе, да може наплаћивати кантарину и остале таксе, то се све ове повластице ипак не могу сматрати као некакве бенефиције, него само као уступци, који јој се чине ради „конформитета“ са немачком вароши. Немачки грађани треба увек да имају на уму највишу жељу Њег. Величанства: „das Belgrad als dem äussersten Grenzort und Vormauer der ganzen Christenheit allezeit die deutsche Nation die principalste tam quoad activitatem quam numerum sein müsse.“ H. K. R. Reg. 1724. № 168. Exp. и 239. Reg.

[8]) H. K. R. 1725. маја, P. Exp. 145. Извештај принца Александра о извршеној организацији немачке вароши и о новом грбу.

[9]) О овим пројектима као и о решењу Дворског Ратн. Савета има у архиву опширна преписка. Види: H. K. R. 1725. маја P. R. F. 118. *Alba Graeca* звао се Београд у средњем веку, нарочито у званичним актима. Taurunum је римски назив Земуна, а Singidunum Београда. Што се у другом пројекту, који није усвојен, погрешно помиње Taurunum место Singidunum долази од грешке која се у неке књиге и планове из онога доба увукла, па је чак и учени свет дуго мислио да је Taurunum било име Београду, а Singidunum име Земуну.

Зато се и не зна много о њој сем факта, да је и она имала свога старешину или градског судију (Stadtrichter oder Knez) и да је он са поротницима (Geschworene) био надлежан за ситније грађанске спорове и за мања кривична дела.[10]).

Овог градског судију бирала је градска општина, што се види из акта којим Администрација 1724. год. потврђује као градског судију *Аврама Ђурића*, који је добио већину од 76 гласова.

Али сем тога имали су грађани српске вароши, који су били већином трговци, и свога трговачког судију, коме су се обраћали у споровима грађанско-трговачким и који је уједно водио бригу о трговачком еснафу, који је у српској вароши био на основу еснафске уредбе.

Ову еснафску уредбу, која је врло значајна за тадашње прилике у српском трговачком свету, препоручио је са своје стране председник Администрације принц Александар Виртембершки 1725. године и она је нашла потврду цареву после пријема велике депутације српских трговаца која му је поднела молбу о томе и у којој су били као чланови ови виђени Београдски грађани: Максим Хаџи-Петровић, Адам Бранковић, Новак Петровић, Стојко Јовановић, Стефан Радивојевић, Михаило Јовановић, Радосав Симоновић, Максим Петровић, Риста Петровић, Радован Радовановић, Петар Вуковић, Никола Томић и Стојан Вуковић.[11]).

Српским трговцима било је допуштено увозити и продавати све мануфактурне и индустријске производе како Истока тако и Запада; могли су уносити робу из Турске, Аустрије и Немачке. У својој, српској вароши, једини су они имали права још продавати робу по селима и годишњим панађурима. Ко не припада овом еснафу а тргује поменутом робом, има се сматрати за крijумчара. Његова се роба имала продати и један део припасти православној цркви Архангела Михаила, други еснафској каси, трећи Администрацији. За ситније спорове обраћали су се своме судији (Kaufmannsrichter) а за крупније Администрацији.

О овој уредби, која је, слободно се може рећи, Србима трговцима више вредила него Немцима цео њихов „варошки статут," говорићемо опширније кад се доцније буде повела реч о трговинским и саобраћајним приликама у Београду. За сада је и оволико доста, да се може оценити положај Срба грађана у Београду и да се може сазнати каква је била организација њихове општинске и варошке управе. (НАСТАВИЋЕ СЕ)

[10]) H. K. R. Reg. 1724. Februar № 168. Exp. und 239. R. „...Und ob wir schon ferners deroselben weiteren guettmanung wegen der daruntigen *Rätzen* (Serben) *Statt* in deme beytretten, dass diese ganz abgesonderten von der Teutschen Stadt in civilibus durch einen *Stattrichter* und vier *Rathsverwandte* verwaltet, Unterhaltung solchen Magistrats und anderer Stattsbedienten aber gleiche beneficia wie der Teutschen Statt, als im Stattschen — Schenkhaus, Fleischbankh, Standgela, Ellen, Gewicht und visier-auch Metzen und Waaggeld zur Bestreittung denen gemeinen Stattausgaben verwilliget werden mögen so wollen wir doch all dieses...," и т. д. (Из највише резолуције цара Карла VI.).

[11]) Царска конфирмација еснафске уредбе Срба трговаца налази се у Ратном Архиву у акту од авг. мес. 1725. скупа са преноруком принца Александра. Ову је конфирмацију први штампао др. *Драг. М. Павловић* у свом поменутом делу: Аустријска владавина у Северној Србији и т. д." У њој се казује како су Срби и грађани Београдске српске вароши (Raizische Kauff und Handelsleuthe in der sogenannten Raizen oder Saustatt in Belgrad) поднели Царском Величанству молбу да им се одобри еснафска уредба, помиње имена дотичних трговаца, који су лично предали молбу и завршује, како је Њ. Ц. Величанство за сходно нашло: „diese zusammengesetzte Articul auch alles und jedes, was in denselben enthalten begriffen seyn mag vorgiltig, werth und angenehm zu halten, nicht weniger Kraft Unserer Kayserl. und Königl. Gewalt, unseren Privilegien einzuverleiben und einschreiben zu lassen, solche anzunehmen, zu billigen und einzusetzen, auch vor alle, obbemeldete Raizische in der Saustatt Kauffs und Handelsleuthe alle deren Nachkommen und Nachfolger mit immer wehrendem Valor *gnädigst zu confirmiren.*"

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Место одговора

Ниште ви мени ништа ново казали. Још онај ваш, неочекивани, поздрав у сумраку, из кута, тако ми је јасно показао задовољство човека, који је мету стигао и радост вашу што на моме лицу видите изненађење. Да, осетила сам ја то! Па ваше остале сусрете са мном, прво намерне и радосне, а после неме и хладне, као и капљице кише, која је лила, све сам разумела. Управо уочих их — толико само! а нисам више ништа мислила; о њима бар не. — У последњем моменту, кад сте требали отићи, ја се прибрах, схватих да сам вам у неколико учинила неправду и покушах да се срдачно опростим с вама. Грчевит, готово крвнички стисак руке ваше казао ми је јасно онда све ово што ови редови говоре.

И сад треба да вам кажем узрок. Чему? Налазите да онда, први пут кад смо се видели, ја бејах друкча. Пажња, с којом сам вас слушала тада, учинила је, велите, да ваше жеље смело продру у тамну будућност. — Далеко сте отишли, пријатељу, види се, иначе би у првим данима назрели нешто, што ће мене запленити.

Знате ли како је то кад је човекова душа пуна драгих успомена а срце је вољно да се њима бави? Онда се очи затварају за све што имају пред собом и живи се у сећању.

Зар вам није никако дошло на памет тако нешто, чиме би објаснили себи то што вам није јасно? Зар треба тако одмах осудити мене, чији погледи, кажете ви, отупе, кад жртву виде спутану? Смејем се. — Та жене су тек право робље ономе код кога остану њине мисли.

Да ће човеку, који носи ланце, бити лакше кад у њима види и онога, због кога их сам има, неоспорно је истина. — Светите се, дакле.

Ст. С. Н.

Давно је то било

То је било, сећаш ли се? пре милијун
можда лета,
Кад још нигде није било ових људи,
овог света.

Војислав.

Давно, врло давно, ми смо се срели у сенци старих дрвета на обали кристалне реке, која смело и ипак нечујно просецаше себи пут кроз густе сплетове усамљене долине. — Откуда се ми нађосмо ту, где ни сунце, сјајно и светло, не могаше проћи, но се задовољаваше да зраке његове, зелене као грање кроз које се пробиваху, с муком продиру и сумњивом светлошћу обасјавају скривени кут?

Давно, врло давно то је било и ја се више не сећам шта ме је вукло у дубине оних мрачних шума. Да ли је то била срећа или туга, којој хтедох да потражим гроб у том зеленом, неприступном свету? Да ли је то била жеља или слутња која ме је гонила напред?

Давно је то било.

Тамо где смо се ми нашли живела је песма. Каква је то била песма, ко је њу певао, ми нисмо знали. Песма је лебдела у зраку, песма је трептала по лишћу, песма се губила у трави, песма је текла с реком. И та песма нас је мамила. — Идући за њом, ми смо се приближили; тражећи је, ми смо се удружили. А она је летела око нас, обавијала нас, певала је душама нашим, шапутала срцима нашим, па је онда бежала од нас и из даљине нас дозивала, а за тим нам опет дотрчавала. — С песмом смо проживели један тренут или вечност — ко би знао?

Давно је то било.

Никада се од тада ми нисмо срели; шта више: никада се ни од сад нећемо срести! — И што би? У овом свету, који се смеје и када плаче, који не каже и кад говори, који проклиње и када пева, не живи она наша позната песма што има само душу и срце, песма без жеља, песма среће. Њу су прогнали одавде и она несебично испуњава онај усамљени, скривени кут. Али где је он?!

Да није и то сан био?

Ко зна! Давно је то било.

Ст. С. Н.

Уз наше слике

† Стеван Сремац. — Лик омиљеног и великог српског приповедача † Стевана Сремца износимо пред своје читаоце којима је као писац врло добро познат.

Стеван Сремац се родио 11. новембра 1855. год. у Сенти крај *Тисе у Бачкој*. Отац његов, *Аврам Сремац*, био је кројач. Стева је основну школу свршио у својем родном месту 1868., а по свршетку основне школе дошао је у Београд и ту је 1875. год. свршио гимназију, исте године се уписао у Велику Школу и године 1878. свршио је историјско-филолошки факултет; године 1879. постављен је за предавача Нишке гимназије где је остао до 1898. године. Године 1898. премештен је за професора у Другу Београдску Гимназију и у Београду је остао све до своје смрти.

Као ђак Велике Школе суделовао је *Сремац* као добровољац за ослобођење и независност. Још од првога разреда гимназије о њему је водио бригу његов ујак пок. *Јован Ђорђевић*, књижевник. Поред очинске неге, *Сремац* је код пок. Ђорђевића имао на расположењу богату и добро сређену библиотеку, у којој је могао да напаја своју за знањем вечито жедну душу.

Ниш је на њега учинио велики утисак. Та варош, по својим обичајима и типовима из минулих времена и по патријахалноме животу, којим је Ниш одвојио од свих осталих вароши у Србији, имали су за *Сремца* нарочите драži. И само том његову бављењу у Нишу и великој Сремчевој љубави према свему ономе што је природно, патријархално и што није извештачено и што не носи културну политуру, имамо да захвалимо, што нам је *Сремац* дао *Ивкову Славу*. То је било прво Сремчево дело и тим својим делом, тако рећи преко ноћ, постао је *Сремац* један од најугледнијих писаца наших, и њим је упоредо стао са *Јанком* и *Матавуљем*. После „Ивкове Славе“ су се редала дела, једно добро као и друго: *Лимунација у селу; Пои Ћира и пои Саира; Божићна печеница; Вукадин; Макам Ибиш-ага; Кир Герас; Зона Замфирова; Дим у дим; Чича Јордан; Чесна старина; Пазар за старо; За 'но наше негда што бејаше...*

Поред тога је *Сремац* нашу историју обрађивао у облику приповетке и на тај начин је знатније догађаје у нашој историји износио у једном приступачнијем руху, у једном популарнијем облику — у причи. На томе пољу нам је *Сремац* дао ове ствари: *Владимир краљ дукљански, Војислав Травуњанин, Растко, Часлав, Стеван последњи краљ босански, Крвави бадњи дан, Незнани Обилићи.*

Али плодни *Сремац* није радио само на лепој књижевности, јер имамо од њега и неколике расправе које стручњаци високо цене. *Сремац* је писао расправе: *о Циганима, о Ђорђу Кастриотићу* и две критике: на Историју источних народа од *Б. Прокића* и на Историју књижевности од *П. Ђорђевића*.

Сремац је био одликован орденом Св. Саве IV. и V. степена и Таковским Крстом IV. степена.

(„Б. Н.“)

Сумња (сликао А. Валентини). Млад калуђер седи у својој ћелији. Рукама је покрио очи, као да га је страх погледати у слободну природу која се величанствено пружа пред њим. Све што је пропатио, све што је за младих и најлепших дана кидало срце његово — још трепти пред њим у мрачној ћелији, још му срце узбуђује. Радости младога живота и ако га муче, не смеју се показати, јер — покајања нема! Мрачни ћелијски зидови изгладиће временом болове срца његова, те ће се утулити свака световна мисао, свака сумња његова. —

Сремски Мученици (сликао Целестин Медовић). Прослављени Медовић износи нам овом сликом један призор из историје Срема. Пред темплом бога Ескулана, по наредби цара Диоклецијана, требало је да четири хришћанина кипара принесу жртву Ескулапу. По што одбише да то учине, Римљани их шибаше, а по том удавише у Сави. —

Анатом (сликао С. Симонет). Уметник је крстио своју слику „Анатом“, али из ње ипак јасно видимо да није намеравао само представити научара у његову кабинету, већ нешто сасвим друго. Замишљени анатом посматра срце извађено из груди младе девојке, као да би хтео одгонетнути: шта ли је то што му више не да куцати? Исте мисли обујмљују и нас. Превртемо у памети лист по лист живота покојничина: радост, туга, љубав, мржња — смрт! Читав низ мисли и осећаја, урођених свакоме човеку. Симонет је доиста потпуно уметнички, и избором и извођењем, алегоријски представио судбину људску. —

Алеја ход Минделхарниса (сликао Мајндер Хобема). — Хобема је Холанђанин, рођен 1638. у Амстердаму а умро 1709., и један од најдаровитијих холандских пејзажиста. Предмети су његових слика обично воденице и горске колибе, које представља као изразе тихог и веселог расположења. Најчувенија му је слика „Алеја код Минделхарниса“. —

Бура (сликао А. Хелцел). Савремени немачки сликар, Адолф Хелцел, познат је нарочито са својих пејзажа, који се одликују од конвенционалних својом јединственом складношћу (Stimmung). Оригинал ове слике био је прошле године изложен у Берлину и привлачио је општу пажњу. Немачке приморкиње стоје на обали и тешко забринуте гледају бескрајну и узбуђену стихију. Ко зна где ће запенушени морски вали догонити барке у којима су њихови драги, што кренуше да у мору нађу хлеб или гроб. —

Шкофја Лока. — Недалеко од Љубљане, у Словеначкој, налази се ово место које би се српски звало Бискупова Лука. Знаменито је највише с тога што је оно данас, може се рећи, уметнички словеначки центар. Читава колонија сликара и вајара словеначких живи у њему. —

Рибари (сликао К. М. Црнчић). Најбољи јужнословенски сликар приморских мотива, Клеменс Црнчић, износи нам и у овој слици свој омиљени предмет: рибаре и њихове мреже. Слика је једна од најбољих Црнчићевих. —

ХРОНИКА

НАУКА

Прилози српском језику

У књизи *„Стари сриски записи и натписи,“* књ. II, стр. 178, Београд, 1903. год. објављен је и запис Београдскога митрополита Вићентија Стефановића из године 1753. Овај је митрополит походио те године манастир Дечане, па је собом повео и своју послугу. При повратку из манастира он је записао у манастирском *поменику* шта је и колико приложио манастиру сам лично, а колико пак лица из његове пратње и послуге. Записујући колико су приложили његов млади јерономи Аксентије и протосинђел Јосиф, записао је колико је приложио и његов кувар, овако: „мои мађаръ Костадинъ Стояновъ даде єдну маџарлію и єданъ грошъ“.[1]) А кад је овај запис преписиван из књиге *Дечански Споменици*, преписан је овако: „мои Мађаръ Костадинъ Стояновъ даде єднѕ маџарлію и єданъ грошъ“. Види се, дакле, да се, при преписивању, мислило да је реч *мађаръ* национално маџарско име, те је том приликом од малога *м* у оригиналу поправљено велико *М*, а то је у овом случају погрешно.

Митрополит Вићентије записујући прилог манастиру својега момка Костадина неје хтео да означи његово народносно име, па ма и да је био Маџар, а види се по свему да неје, већ је означио Костадинов карактер заната, као што је означио и чинове својих калуђера, те је и записао *мои мађар Костадин*, т.ј. што би се сад рекло *мој кувар Костадин*, јер се онда кувар обично називао грчком речи *мађер* (*μαγερος*). Онда можда се

[1]) Серафимъ Ристићъ — „Дечански Споменици,“ стр. 38. Београд, 1864.

та реч изговарала у Београду и *мађар*, те је тако митрополит и записао, ако је баш тако записао (?).

Ту грчку реч употребљава наш народ и данас, нарочито по манастирима. За време мојега детинства народ око Делиграда називао је кувара у манастиру Светога Романа *мађером*, а кухињу манастирску звао је *мађерница*. Ове се речи чују и данас у Старој Србији и Маћедонији. Истина у Вукову их речнику нема, али има *мађупац* (кувар), *мађуница* (манастирска кухина) како се говоре у Црној Гори (речник од 1852. год., стр. 341).

И *велика ложица* (по дијалекатским изговорима: *лажица, лајица, ложица, л'жица — љжица, олџица, ожица, ужица и жлица,*[2]) а у Београду још се упорно говори по турском *кашика*, па тако још и по школским уџбеницима и по школама![3]) којом кувари (маћери) варе и мешају јело зове се *мађарка* у једном крају Битољскога Вилајета, која се опет око Мораве каже *варјача* а на другим местима *варљача* и *варњача*.

Кад ми је ова толико србаста и народна реч дошла под перо, а која је, међу тим, свакоме по три пута дневно у рукама, па је ипак српске школе отуђују и ревносно уносе у народ туђу *кашику*, хоћу да поменем и ово.

Чуо сам пре неки дан од војника један колико жалостан, толико и смешан случај: дошао регрут (новајлија) у касарну из источне Србије, па га почео учити подофицир називима појединих војних ствари. Дошао ред случајно да га запита: како се зове нека ствар што личи ложици. Војник одговори: *ложица*, наредниче. Није *ложица* него *кашика* (пљус — шамар!). Сиромах војник нашао се у чуду, не толико од шамара, колико му је дошло тешко, мислећи у себи, да ли је могућно да га је мајка погрешно научила.

И таквим погрешним поступком учитеља силом је натеран млад Србин да напусти своју реч *ложица*, а да прими страну, турску, *кашика*; и кад се врати кући он већ обичније говори *кашика* место *ложица*, а другови његови у селу мисле да је то нешто паметније, па и сами почну кашичати, јер је њихов сељак тако чуо и научио у граду, у војсци!

Ваљало би наставници (официри) да обраћају пажњу и да подофицирима објашњавају у сличним случајима, те да се праве народне и лепе нарочито органске речи не замењују туђима, кад и онако има пуно страних назива многобројних војних ствари и потреба, бар српска *ложица* нека остане на миру.

И учитељи народних школа ваљало би да обраћају пажњу, и да не натурају силом *кашику* место коренито српске речи *ложице*. Такав сам пример чуо у Врањској околини. Знао сам из раније да народ у томе крају говори *ложица*, а у својем дијалекатском изговору *л'жица (љжица);* сада опет слушам оне што пролазе кроз школу где говоре *кашика!*

То је, као што се види, једна збрка кад се не зна шта се и како говори и пише бар у школским уџбеницима. Изгледа да ће доћи време када ће полуварошки, полусељачки подмладак говорити: *Нећу да кусам млеко ложицом него кашиком!* Онако као што се сад чује у Босни и Херцеговини, а и пише у некој свесци „Гласника Земаљскога Музеја," при опису некаквом, где се вели: „Ћуприја на Мосту!" Дакле то би значило *ћуприја на ћуприји*, или чисто српским речима *мост на мосту*. Такве чудне грађевине не знам да ли има игде у свету.

А ево шта је: Био мост (pons) на реци. Ту се по том населе људи крај моста и реке, па то своје село прозвали Мост, као што се према томе зове и варош Мостар, али пошто су дошли Турци и њихова култура, те све мостове називали својом речју *ћуприја*, а Срби у тим крајевима, нарочито они што убрзо примише турску веру у западним крајевима, слушали ту реч од Турака и уобичајили је, те се после разнела и по северним крајевима међу Србима хришћанима, и сада говоре шарено и смешно: *ћуприја на Мосту!* А на жалост Српчићи и данашњи дан у Краљевини Србији уче од својих учитеља по школама *кашику* и *ћуприју!*

У крајевима северо-западним, где се одомаћила турска реч *ћуприја*, још се памти стара српска реч *мост* у називима места. На *Западној* Морави, испод Манастира Благовештења а више Чачка, зове се насред Мораве један велики камен *Мосна Стена*. М. Ђ. Милићевић вели: „Ваљда је ту некад био мост преко Мораве". („Кнежевина Србија," стр. 318).

Од Топлице уз Мораву и по целој Јужној Старој Србији и Маћедонији сачувала се реч *мост*, те је и данашњи дан у народноме говору у обичају, као што ју је забележио и Вук у својем речнику.

У Битољу сам слушао често ову пословицу:

Право до века,
Криво до река,
Од мос,
Под мос!

Ова управо клетва значи: који чини добро и право, биће му добро за живота; а који чини зло и криво, наћи ће убрзо зло, и то до прве реке, а чим ступи на мост, стропоштаће се и удавити.

М. В. Веселиновић

РАЗНО

* Изишло је из штампе на ново прегледано и прерађено *једанаесто* издање књижице *Косово* српске народне песме о бoју на Косову; епски распоред Стојана Новаковића и других. — У тој су књижици епски распоређене најлепше српске народне песме о бoју на Косову. Оне су намештене у овај ред: I. Кнез Лазар зида задужбину. II. Турци на Косову. III. Султан Мурат цару Лазару. IV. Царица Милица и брат од заклетве. V. Цар Лазар се приволева небеском царству. VI. Милош, Милан и Иван и Косовка девојка. VII. Милош Обилић, турска војска и чадор султана Мурата. VIII. Милош Обилић обеђен издајом. IX. Косовски бој. X. Васојевић Стево. XI. Гласи о бoју на Косову. XII. Косовка девојка. XIII. Смрт Мајке Југовића. XIV. Посвећење

[2]) У Вукову речнику нема *ужица*, која се говори у Кнежевини Црној Гори у Васојевићској Нахији и у Беранској Кази. Тако нема *л'жица* која се говори око горњега тока Мораве, на целој Пчињи, па у Призрену; а нема ни *лајица* ни *олџица*, које се говоре у Битољском Вилајету.

[3]) И ато је Јов. Бошковић писао о томе још пре 50 година у „*Седмици*" за 1856 год. („О српском језику" од Јована Бошковића, стр. 21, Београд 1887).

кнеза Лазара. Пред књигом је сасвим нов предговор, у ком се расправља о постању народних песама о Косовском боју и о њиховој историји. Цена је књижици *пола динара* (0·50) или круне. — Главна је продаја и за препродавце и књижаре у трговини Јевте М. Павловића и компаније, код Игњата Даничића и у књижарници Светислава Б. Цвијановића.

* У издању књижарнице Ф. Димлера (Берлин) штампане су путне слике „Vom Donauquell zum Hellespont" од Павла Линденберга. Неколике су главе посвећене српском народу (Београд, Скопље, Митровица).

* Проф. П. Заболотски штампао је у 3. св. рускога „Журнала Министарства Народне Просвете" похвалан реферат о делу проф. Тих. Остојића „Српска књижевност од Велике Сеобе до Доситија Обрадовића". —

* У Загребу је штампана нова политичка расправа „Vorgeschichte der Occupation Bosniens und der Herzegovina. Mit Bildniss der Verfassers". Писац је Thomas Herkalovic, а штампана је код Миливоја Мајцена. Цена 2·50 круне. —

* 17. септембра ове године држаће у Нишу Српско Лекарско Друштво свој XXXIV главни годишњи скуп. На дневном су реду, поред осталог, ови реферати и дискусије: 1. О јевтином лечењу маларије, од Д-ра Јов. Кужеља; 2. О туберкулози масе, реферати г.г. Д-ра М. Јовановића-Батута, Демостена Николајевића, Момчила Ивковића и Димитрија Антића; 3. О маларији, реферат Д-ра Д. Николајевића; 4. Дискусија о организацији систематских предавања из свих грана медицине; 5. Извештај одбора за оснивање санаторијума за туберкулозне болеснике.

* Српска Књижевна Задруга спремила је за ову годину и већ штампала ова дела: 1. Јелисавета кнегиња црногорска, од Ђуре Јакшића; 2. Приповетке Св. Ћоровића; 3. Лазарица, од Ср. Ј. Стојковића; 4. Срби Мухамеданци, од проф. Миленка Вукићевића; 5. Госпођа Бовари, од Густава Флобера, превод Д. Л. Ђокића; 6. Зона Замфирова, приповетка † Ст. Сремца. —

* „Ljubljanski Zvon" у броју за август донео је кратак приказ (Д-ра Ф. Илешића) о делу Д-ра Ј. Цвијића „Проматрања о етнографији македонских Словена."

* Уредништво „Ратника" објављује да књигу ђенерала Ј. Драгашевића „Илирско Тропоље (Балканско Полуострво)", друго издање, даје по спуштеној цени: претплатницима „Ратника" за 2·20 а непретплатницима за 5 динара. —

* Људевит Вуличевић објављује да је дао у штампу своје ново дело „Моја вјера". Штампаће се у Дубровнику (латиницом) и Београду (ћирилицом). —

* Г. Стјепо Кобасица, уредник „Српске Ријечи" (Сарајево) читао је у дворници универзитета, 18. о. м., своје предавање „О приликама српског народа у Босни и Херцеговини." Предавање је било одлично посећено, предавачев успех несумњив. —

* Изишла је у издању Коларчеве задужбине Збирка српских народних приповедака, с белешкама, уредио и објаснио проф. Андра Гавриловић. У збирци има 12 гатки, 4 побожно-моралне приповетке, 3 шаљиве и 1 басна, које су сад први пут објављене. Цена 1 динар.

* У 121. свеску „Мале Библиотеке" изашле су 2 психодраме г. Ж. М. Романовића: историјска *Прокоп*, и модерна *Мајчино срце*. Од њих је прва приказивана у Београду у Народном Позоришту. Обе су драме у 1 чину, у стиховима.

* У издању књижаре Браће Поповића у Новом Саду штампано је четврто издање књиге „Песме Бранка Радичевића" са предговором о животу и раду песникову. Цена је 2·50 динара.

* У току овог месеца почеће да излази стручан пчеларски часопис „Српска Пчела" под власништвом г. Рад. Т. Ђорђевића, трг., а уредништвом госп. Косте Мршуље. Циљ је листу да шири рационално пчеларство у Србији. Часопис ће за сада излазити једномесечно, на једном штампаном табаку, а према броју претплатника лист ће се повећати. Цена је годишња 5 динара (круна), а до краја ове године 2 динара (круне). Претплату прима уредништво (Обилићев венац бр. 9.) а за унутрашњост најбоље се претплатити код месне поште.

* Издавачка књижара Пахера и Кисића у Мостару воља је да уступи своје најновије издање научног дела др. Никодима Милаша „Православно црквено право" сиромашним свештеницима уз месечно плаћање по 1 круну (динар). Цена је делу у меком повезу 12 круна, у тврдом платненом повезу 14 круна, а у тврдом кожном повезу 16 круна. Горња књижара даје ово дело за две круне јевтиније, кад се за готов новац купи.

* У Крагујевцу је почео излазити нов лист „Подмладак", орган удружења трговачких помоћника. Власник је листу поменуто удружење, а главни уредник Обрен В. Милосављевић. Лист ће имати искључиво трговачки карактер.

* У издању књижаре Браће Поповића у Новом Саду изишло је III. издање књиге „Огледало Српско". То је збирка јуначких песама што их је скупио Владика Раде. Цена је 3 динара.

* Ушла је у штампу књига: *Омладинска Књижница*. Књига четврта. Написао Васа Ћарићевић, медицинар. *Народне јавне књижнице*. (С упуством за оснивање и руковање). Посвећено српским учитељима. Цена 70 пр. За поштарину 10 пара. Скупљачи ако поруче 10 комада добијају 20%. Може се наручити код Срп. Манастирске Штампарије у Карловцима.

* Академија Наука расписала је из књижевног фонда арх. Дучића стечај за расправу, или монографију, или цело дело из српске историје (политичке, војничке и црквене), или из српске филологије, географије и етнографије у опште (садржина списа не може бити политичке природе). — Ове године наградиће се спис из филологије, географије или етнографије српског народа. Награда је 800 динара у сребру, а спис треба да изнесе најмање 6 штампаних табака. Награђени спис својина је писчева, али се мора штампати у оном облику у ком га одбор за награду буде одобрио, и у оноликом броју примерака колики одбор буде најмање одредио. Награда се издаје кад писац преда Академији 50 одштампаних примерака. Рок је до децембра ове године. —

* Министарство Просвете расписало је стечај за израду уџбеника за Науку Хришћанску (III и IV разред основне школе). Уџбеник треба да буде израђен према сувременим дидактичким захтевима и не треба да је већи од 5—6 штампаних табака мање осмине крупнијега слога. За најбољи спис, који ће се откупити једном за свагда, даће се награда одсеком по предлогу Главног Просветног Савета. Рок је за подношење 1. март 1907. године. —

* Мих. М. Стевановић, учитељ у Београду, дао је у штампу свој превод дела Н. Рубакина „Приче о животињама“. У збирци је 85 прича, а књига ће изнети до 10 штампаних табака са 20 слика у тексту. Цена је 1 динар. Поруџбине прима књижара Мите Стајића. —

* Симеун Поповић, јеромонах, штампао је у Мостару (штамп.-умјетн. завод Пахера и Кисића) религиозну расправу „Отац и син или разговор о вјери“. Цена 2 круне. —

* Руски проф. филол. Н. М. Петровски штампао је ове године у Казану (Типо-литографія Императорскаго Университета) своју опсежну расправу *Первые годы дѣятельности В. Копитаря*. В. 8°, 757 страна. У књизи је пет одељака: I. *Биографски податци о Копитару* (Рођење Копитарево, његове дечачке године и учење у Љубљанској гимназији. Код барона Гојза. Копитар тражи службу у дворској књижници и добије је. Опћење Копитарево са научарима). — II. *Grammatik der slavischen Sprache in Kärnten u Steyermark.*“ (Arcticae horulae Бохорићеве и других граматика.... Питање о графици (о азбуци и ортографији). Дубровски. Societas Slovenika. Оснивање словеначке катедре у Грацу. — Водник, Смиговч, Данко, Мурко). — III. *Новинарски рад Копитарев, ире оснивања „Jahrbücher der Literatur*. (Часописи на којима је радио Копитар. Пројект Словенске Академије. Шафарик. Питање о Ћирилу и Методију. Копитар и Ханка. Копитар и германистика. Боп. Копитар и румунска, угарска и грчка филологија. Свесловенска азбука). — IV. *Копитар и српско-хрватска литература*. (Добровски. Обрадовић. Мушицки. Копитар и оснивање српских штампарија. „Српске Новине“ и Копитар. Копитар се позна са Караџићем. „Рјечник“. Грим. О Копитару у српској књижевности). — V. *Прве године научно-књижевнога рада Копитарева*. (Копитар као публицист. Утицај Гојзов на Копитара. Adelung. Копитар и наречја. Копитар као отац књижевно-научног панславизма. Кајкавци. Хердер. Опет Караџић. Копитар и словенски препород (ренесанс) —.

* Књижара Марка Бајера (Загреб, Илица 29.) издала је у ауторизованом преводу књигу „Croaticae res,“ у коју је Сингер, уредник Бечког политичког листа „Neue Freie Presse“, скупио изјаве разних хрватских политичара. Поруџбине прима Накладна Тискара у Осеку, а књизи је цена 2·40 круне (тврдо повезана 3 круне). —

* Књижара Радослава Бачића (Осек) штампала је збирку „Сто јужнословенских народних поџевака хрватских, српских и босанских“. Збирку је спремио и за виолину удесио музичар Луц. Цена је 3·20 круне. —

* Књижара Пахера и Кисића (Мостар) штампала је и у продају пустила три нове дописне карте. То су: 1. Срби учесници Задарске конференције (4. октобра 1905. г.); 2. Д-р Антон Пуљези, председник Српске Народне Странке у Приморју, и 3. Д-р Перо Чингрија, председник Хрватске Странке у Далмацији. Цена је: 1 комад 8 хелера, 100 комада 5 круна, 1000 комада 30 круна. —

* Академско удружење Срба агронома изабрало је на својој првој редовној скупштини за председника: Јована Стојића, култ. техн.; за потпредседника: Ђорђа Стојшића, студ. агр.; за тајника: Лазара Марковића, студ. агр.; за благајника и књижничара: Марка Пауновића, студ. агр.; за ревизоре: Ристу Стојановића и Милана Дивјака, студ. фор. —

* Д-р К. Д. Списаревски штампао је своју политичко-економску расправу „Сръбско-българския митнически съюзъ“. 8°, стр. 62, цена 1 лев. — Софија, 1906.—

* Фр. М. Апендинија „Ratovanje oko Dubrovnika god. 1806.“ приредили су за штампу и већ издали М. Колендић и Јосип Д. Наги. Дело је штампано у Српској Дубровачкој Штампарији, а цена му је 60 пара. —

БИБЛИОГРАФИЈА

Die Zusätze in der Handschrift des Johannes Shylitzes Codex Vindobonensis hist. graec. I XXIV. Ein Beitrag zur Geschichte des sogenannten westbulgarischen Reiches. Von Božidar Prokić. — München 1906. Druck von H. Kutzner, Franeustr. 20. B. 8°, стр. 5!. —

Петар Кочић: *Јазавац пред судом*. 2. издање. Издање књижарнице Светислава Б. Цвијановића, Београд, 1906. — 8°, стр. 29. Цена 0·50 дин.

Др. Михајило Марковић: *Моје успомене*. Београд, штампарија „Доситије Обрадовић,“ Чика-Љубина улица бр. 8, 1906. — B. 8°, стр. 375. Цена?

Die pädagogischen Ansichten des Dositheus Obradović. Ein Beitrag zur Geschichte der Aufklärungspädagogik. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der ersten Section der hohen philosophischen Fakultät der Universität Zürich, vorgelegt von Miloš Perović, aus Užice (Serbien). — Belgrad. Штампарија С. Хоровица, 1906. Стр. 76.

Milan Begović: *Gospodja Valewska*, drama u 5. činova. Izdanje hrvatske knjižare i industrije papira (Lav. Klein). 1906. — B. 8°, стр. 240. Цена 1·50 кр.

Песме Влад. М. Луњевице, са додатком једне хумореске. Штампарија Рад. Јовановића. Крагујевац. 1906. — 8°, 43 стр. Цена 0·50 динара.

Живот и рад српско-црногорског литерарног и добротворног друштва у Сан Франциску. Написао Влад. П. Поповић. — 8°, 130 стр. Цена 0·50 дин.

САДРЖАЈ:

Стеван Сремац, од М. П.

† Стевану Сремцу, песма Р. Ј. Одавића.

Шпанска романска, песма Милорада Ј. Митровића.

Његов роман, слика С. Д. Тодорића.

Прва Сремчева приповетка у „Новој Искри“ од Р. Ј. Одавића.

Вечерњи се сутон спушта. (Хајне), превод С. Д. Мијаиловића.

Прекинута Маскарада. Написала Бароница Зејлен Нојевелт, с француског превео А. К.

Српски сонети, песме Душана Малушева.

Сремац пред Нишем. (Из другарских успомена), од Сретена Пашића.

Твоје очи, песма Влад. Станимировића.

Смех (М. Арцибашев), с руског превео Р.

Двоје Драгих („Из сеоанчица), песма М. М. Петровића.

Податци за историју Београда, од 1717.—1739. год., по архивским и другим изворима написао Тод. Ст. Виловски (наставиће се).

Листићи: Место одговора, од Ст. С. Н. — Давно је то било, од Ст. С. Н.

Уз наше слике.

Хроника: (Наука, Разно, Библиографија).

Слике: † Стеван Сремац. — Сумња. — Сремски мученици. — Анатом. — Алеја код Минделхарписа. — Бура. — † Ст. Сремац. као предавач у Нишу. — † Ст. Сремац, као професор у Нишу. — Шкофја Лока. — Рибари.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић, Капетан-Мишина улица бр. 8. Државна Штампарија Краљевине Србије

ТЕЛЕФОН БРОЈ 193

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ
ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ
МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА
У БЕОГРАДУ Кнез Михаилова улица број 20

ПРЕПОРУЧУЈЕ СВОЈ ОГРОМАН ИЗБОР:

Шешира, Кошуља, Гаћа, Чарапа, Рукавица, Др. Јегеровог рубља, Краватна, Сунцобрана, Кишобрана, Марама цепних и за српску ношњу, **Ћебади, Штапова, Путничких** прибора и разне кожне робе;

Жакета, Кепова, Сукања, Блуза, женски **Кошуља, Гаћа, Рекла, Мидера, Муфова, Чешљева, Укосница, Хаљиница** деч. и за повојнице, **Капица** и **Бенкица**;

Спреме за удаваче и девере, Шалова за кумовске свеће, **Свиле** за превезе, **Огртача** за младе (пелерина), **Албума, Мириса, Сапуна,** разних предмета за поклоне и сваковрсних галантериских новости.

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ
ГЕЦЕ КОНА
БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све повремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шиље у кућу.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стоваришту, књижара *набавља за најкраће време* по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којега се набавља. Велики избор антикварски каталога чувених светских антикварница стоји свагда на расположењу свакоме.

Књижара купује од приватних лица поједина употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилато сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibiblio thek), која се састоји из 6000 разних; забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је **два динара** са неограниченим правом читања.

Каталоге учила и свију врста књига и музиналија шаље књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО
ЗА ОСИГУРАВАЊЕ
БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА
ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ

ОСИГУРАВА:

живот људски на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мираз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости новчани заводи, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један новчани завод, ради примања уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слати уплате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

ТРГОВИНА

МАРИЧИЋА И ЈАНКОВИЋА

У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. ПОТРОШАЧИМА:

Велики избор сваковрсних хартија и осталих потреба за писање, цртање и школе.

НАЈВЕЋИ ИЗБОР:

Хартија за писма
Хартија за позивнице
Картона за посетнице
Картона за позивнице
Картона за фотографе

НАЈЛЕПШИ ИЗБОР:

Дивита
од никла, стакла и дрвета

НАЈВЕЋИ ИЗБОР:

Енглеских перореза
Новчаника и буђелара
Ножева за сечење хартије
Финих увлака за пера
Блокова за писање и цртање
и т. д.

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ

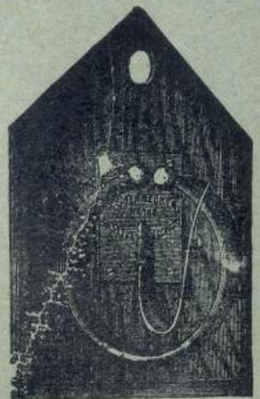
У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

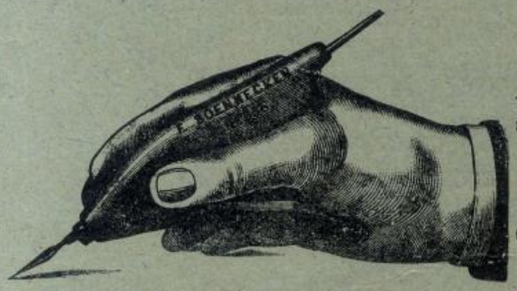
НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

вешалице за хартију

БРОЈ 164 СТАЈЕ КОМАД
2·50 дин.

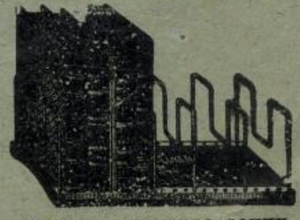
Сенекова увлака
за господу која пате од грчева.

Ова је увлака израђена тако, да испуни целу шаку при писању; сваки прст има своје удубљење

увлака стаје 3 дин.

Оваквих увлака имамо још неколико врсти и то:
од 6, 7, и 12 дин. ком.

наслони за књиге

НАСЛОНИ ПО ОВОЈ СЛИЦИ
ВР. 344. СТАЈУ 10 Д.

увлака од каучука са златним пером

Подесних за г. г. лекаре, трговце, инжињере, чиновнике, путнике и т. д. Увлаке по овој слици са златним пером стају 18 динара комад, а имамо их и од 20 до 25 динара. Америчанске увлаке са златним пером стају 7·50 и 10 дин. комад, а са иглом 4.50, 6 и 8 динара комад.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА ОСМА

1906

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица вр. 33. у кући г. Николе Спасића.

Има на стовариште и свагда наново добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици *за сваку појединy сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атлаза црна** за бунде и либадета. — **Атлаза** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атлаза и Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикераја, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је уљудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из **првих светских фабрика**

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 9. Београд, септембра 1906. Год. VIII.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Под липом

Мирише липа. Први зраци пробуђеног сунца, које се почело помаљати иза плавих, шестоглавих, каменитих брда, што се, опрани кишом, свијетле као да су преливени растопљеним стаклом, заплели се у гране њезине, међу жућкасте јој цвијетове, па се преливају, клизе, и раздробљени, испресијецани, као преломљене сабље, падају на свилену, мокру траву, да исуше, испију сву ону росу што се разасула по ситном лишћу и блиста се на њему као сузе на трепавицама. Мирише липа, па јој се јак, опојан, влажан мирис осуо и раширио по свој авлији, те залијева и окађује читаву кућу и сав комшилук око ње. А миришу и руже, засађене у крају авлије, мирише боснок испод уских, тијесних, окрханих пенцера, изнад којих се надниjела стара, маховином обрасла, полутрула стреха, на чијој ивици уздигао се гиздави пијевац и, клепећући крилима, кукуриче из свега гласа. Све некако освјежено, подмлађено, весело! Све мирише и пјева!... Чак и вранци некако несташнији, живљи, слободнији, па безбрижно чаврљају и скакућу испред кућњег прага, као пркосећи оном дјевојчету, што је двапут излазило на врата и, као шалећи се, махало на њих рупцем да их растјера. Дјевојче је било невелико, мршаво, бледуњаво, са кукастим раменима који се готово издигли изнад главе, упалих прсију и кривих кукова, низ које су висили крајеви дебелих, дугачких плетеница. Изгледало је дјетињасто и ако му се навршило пуних осамнајест година. Гонећи вранце увијек је застајало на прагу, поцупкујући и вртећи се на пети; затим је трчало у собу и отуда се чуло како ситним, танким, нешто промуклим гласом живо прича о нечему, смијући се и тапшући рукама.

Кад се трећи пут појавило, није било само. Водило је једну жену, нешто старију од себе, која му се наслањала на раме и, непрестано стењући и уздишући, с тешком муком корачала. На први поглед могло се познати да су сестре. Жена је била још блеђа и мршавија. Образи преливени танком румени, упали јој, јабучице искочиле, усне поблиједиле, нос се утањио, а очи, велике, крупне очи утонуле под ниско, улупљено чело и чудно, необично горе. Ослањајући се о сестру непрестано је застајкивала и држећи се сувом, танком, увелом руком за прси, мукло кашљала. Говорила није ништа нити што питала и само је гледала под липу, као да је хтјела погледом премјерити: колико јој још треба ићи?... Видило се, да је једва чекала да тамо дође. Ту је желила отпочинути.

Дошавши до жељеног мјеста обје застадоше. Дјевојче баци с рамена овећи шал, разастрије га по трави и ту спусти болесницу. Затим и само сједе поред ње и спустивши јој руке на кољена гледаше је дуго, погледом пуним и љубави и сажаљења.

— Видиш, како је овђе лијепо! — проговори болесница, прикупљајући шал око себе и разгледајући унаоколо. — Видиш како је иза кише све оживило... Ето... и мени се чини... да сам некако јача и... лакше ми је... пуно лакше...

— Мирише липа, па ми се прси шире од мириса, — додаде дјевојче полугласно.

— Да ми је овакије' неколико дана, чини ми се опоравила бих се и могла бих радит', — опет ће болесница лакше, некако забринуто. — Барем нешто да радим па да олакшам Јови...

Затим погледа према вратима и уздахну:

— А њега још нема!

— Нема га, — потврди и дјевојче.

— Два дана и двије ноћи ваљда у послу. А мени необично без њега...

— Не бој се... Брже ће доћи!...

— Ја бих волила да се и не одмиче од мене.

— А како би се хранили, како би живили да он не одлази и не зарађује? — запита дјевојче живо. — Од његове зараде и Крилавина млијека и живимо.

Болесница се замисли.

— А Крилава је болесна? — запита.

— Има три дана...

— Штета!... Онако добра крава!...

Па опет погледа према вратима.

— Ех, кад би Јово дош'о! — рече снуждено. — Зажелила сам га...

Дјевојче се насмија.

— Ти ваљда говориш о њему, — дочека заједљиво, — к'о да сте се јако вјенчали... Вазда ти криво, ако ти не броји зубе...

— А што теби смета, ако ја говорим о њему? — окоси се болесница, гледајући је пријекорно. — Ко ми има ближи од њега?... И шта је ако смо вјенчани прије три године?... Зар се само првије' дана воли?... Он ми је драг, драг, драг, дражи сада него икад!... Што старији све то дражи!...

Сух, подмукао кашаљ прекиде јој говор и она принесе јаглук устима, као да би га хтјела тим зауставити... Пошто се искашљала, погледа на јаглук, а оно на крају му румени се кап крви као зрно мерџана. Она га брже боље гурну пода се, да не гледа крв, и опет се окрену сестри.

— И... још да ти кажем, — настави тише, заморено, испрекидано, узвијајући раменима и тешко дишући: — мени се баш чини, к'о да смо се јуче узели... Чини ми се к'о да није давно било, кад сам била ђевојка, па ми он долазио под пенџере... Знаш, да је његов виноград био под нашим пенџерима, а он у виноград долазио сваки дан... Сједне под смокву, прекрсти ноге, па испија ракију и мезетише грожђем... А знао је лијепо и у тамбуру ударати... и удар'о је тада... па да сам имала срце од камена не бих могла одољети, а да не потрчим, не размакнем завјесе на пенџерама и не погледам га... Тад сам га засипала цвијећем са пенџера, а он се бац'о на ме јагодама грожђа и говорио ми... Ах, слатко је говорио, па сам била к'о омађијана и нијесам се знала одмакнути од пенџера, све док се он сам не би подиг'о и крен'о низ виноград.

Изморена толиким говором она отпочину мало и док је једном руком чупкала траву, другом је миловала сестру по образу... А липа је мирисала и ситни цвјетићи крунили су се са грана и, попут сниježних праменова, треперили у ваздуху и спуштали јој се на косу и на хаљине.

— Била сам му плахо драга, — поче опет, пошто је одахнула мало и прибрала се: — и с тога није мог'о ни чекати пуно, него се брзо вјенчасмо... Па какав ли је био након вјенчања!... Бољег ћувегије ни једна жена на свијету није имала... Чини ми се да сам зажелила и од тице млијека, донио би... Свега ми је доносио и љубио ме, љубио, љубио... ех...

И она одмахну руком.

— Слатко ли се живило онда! — уздахну.

— Па и мене је волио због тебе, — брзо упаде дјевојче, купећи са траве ситне цвјетиће, гњечећи их међу прстима и, кашње, миришући у дланове. — Чим је умрла мајка зар ме није уз'о себи у кућу?... Па знаш ли кад сам се оно разболила, како ме његов'о, чув'о, трошио на ме!... Боловала два мјесеца, а он вазда трошио, све док нијесам оздравила... Златан је он...

— Златан... Меден! — шапатом потврди болесница.

Па се окрену вратима и радосно ускликну:

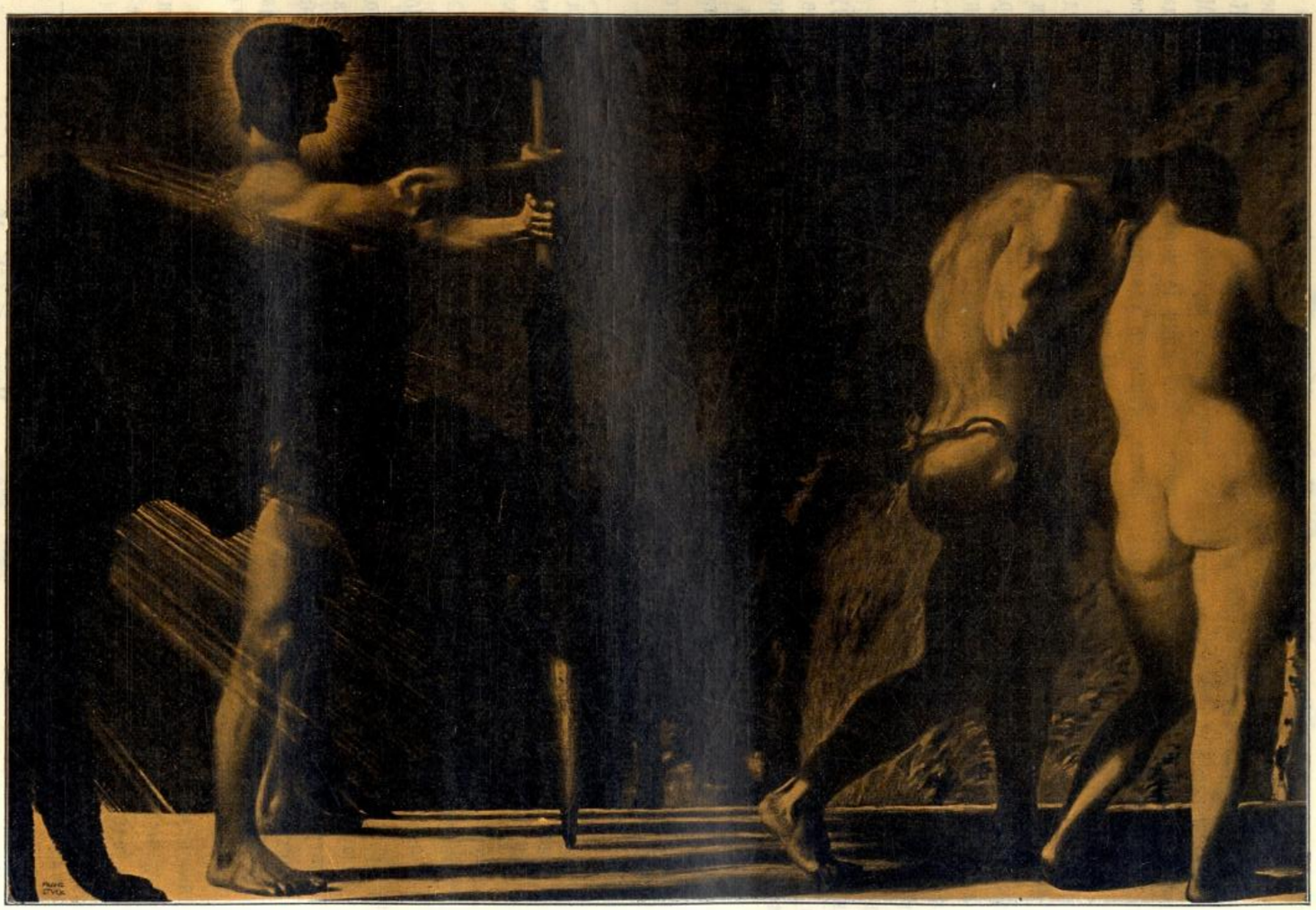
— Ах!... Ето га!...

И, као дијете какво, пружи обје руке према плећатом, стаситом, крупном човјеку, тридесетих година, који се баш појавио на вратима и, снажно лупнувши канатом, закорачио у авлију. Лагано, гегајући се, пође он према болесници, носећи руке на широко као да су му сомуни под пазухом, и лијено климајући великом, тешком главом час на једну час на другу страну. Био је уморан и тешко дисао, бришући широким рукавом кошуљиним крупан зној са мрког, сунцем опаљеног лица. И коса му је била знојава, па се залијепила за чело, а кошуља му на прсима мокра, као да је из воде извадио. Дошавши близу болеснице он само махну главом, пружи јој своју велику, широку руку и сухо запита:

— Како си?

— Добро... Како си ми ти? — запита она смјешкајући се на њега и мјерећи га погледом пуним топлине, нежности. — Шта си радио до сад?

— Шта сам радио?.. Нијесам сједио, — окоси се он отхукујући и окрећући главу у страну. — Видиш, да сам знојав, а ти још питаш: шта сам радио!...

Ф. Шкут

Изгнанство из раја

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

— Уморан је, јадник, — тихо прошапта болесница сестри, не скидајући погледа с њега и још се једнако смјешкајући. — Радио пуно, па се уморио...

Јово се више и не осврну на њу, него сједе у страну и поче се хладити капом, рачунајући у себи: колико је зарадио, колико потрошио и колико ће му остати од зараде?... Изгледа, као да није био добар рачуница, јер је неколико пута љутито тресну главом и поново почео рачунати у прсте, ломећи их, кршећи и непрестано узвијајући раменима. Рачунао је неколико пута и све се више мргодио, погледајући подмукло, испод ока, жену и као љутећи се на њу. По његову држању не би се могло рећи ни да је био *златан* ни *медан*, као што оне говораху, и прије би се могло закључити да више мрзи и једну и другу, него што их воли... Додуше некад није био оваки... Нити је био овако осоран, нити је оволико рачунао. Некада би он за ову своју жену и главу дао, само ако би се неко усудио да је криво погледа, а камо ли да јој што рекне. Пазио је, миловао, тепао јој као дјетету. Пазио јој и сестру и чувао као своју рођену. Читав комшилук чудио се некада томе и сви, нарочито жене, нијесу могле да га се нахвале. Свака се молила Богу, да јој даде онакога зета!... „Куд жена оком, он скоком“ говориле су. А кад се оно разболила и први пут пропљувала крв, све су мислиле, е ће он полудити... Оставио човјек све послове, батално све и трчао као без памети, јурио, летио улицама. Кога год је сусретао, тужио се на своју недаћу и питао за савјет. Трчао је докторима, звао их по три, по четири, да је прегледају. Звао је и бабе, врачарице разне, звао хоџе, попове. Сваког је звао у кога се уздао да може помоћи било лијеком било молитвом. Он је собом ишао у брда и брао траве разне, што су му их препоручивали, собом ишао у апотеке, куповао лијекове. И све плаћао скупо· Није питао колико је шта ни пошто је, него само плаћао. Док је имао готовине, трошио је њу; кашње је продао виноград, па башчу, па други виноград и поново трошио... Најпошље се задужио и поврх куће, па и то трошио док је трајало... А болест се отегла, па јој никад краја и болесница сваки дан слабија. Што он више расипао, она слабија... Испочетка је још некако могла и ходити, али кашње паде с ногу, па готово никуд са душека... Болује, лежи, мучи се, а једнако тражи понуда и лијекова. Изгубила и вјеру у докторе, али јој опет лакше ако који дође и препише јој какав лијек... И Јово је сад морао радити теже послове, да заради све што треба... Морао је трчати по чаршији, послуживати, помагати свакоме... Ако није било када посла, плачући је молио да му даду... И људи му давали онако, из милости... Тада као да је почео хладнити према жени... Осјетио је, како га сви сажаљују, због *ње* га сажаљују, и то га почело вријеђати. Осјећао се некако понижен, осрамоћен, јадан... За неколико дана никако није хтио ићи у чаршију... Волио је и гладовати, него сузама мáмити посла... Кашње изнесе неке ствари из куће: минђуше, прстенове и сав накит покојне матере, које је прије чувао и није хтио дирати за живу главу, бојећи се да тим не повриједи успомену покојнице... И то пропаде, будзашто продаде и купи краву, Крилаву своју, чије млијеко поче продавати, надајући се, да ће му то бити доста да подмири трошкове... И ту се преварио... Млијека је, додуше, било доста, али сви новци од њега једва да су могли дотећи за лијекове и храну болеснице... А камо остали трошкови?... Камо новци за храну њему, па свасти, па Крилави?... Макар се и понижавао, ипак је морао наново молити да му се да посла, морао се удварати сваком, понизно се клањати, сагибати... И то га је натјерало, да постане осоран код куће... У чаршији је морао трпити и погрде, поругу, подсмијех; зато се код куће хтио осветити и на сва питања почео одговарати сухо, осорно... Вријеђало га чак и што је болесница била толико љубазна према њему, што га је и она жалила... Што да га жали?... Због њезине болести настрадао, па да га жали!... И шта му може помоћи њезино жаљење, пусто, *иразно* жаљење?... Шта ће му?... Буд га у чаршији понижавају тим, зар и код куће да се не смири?... Зато се више није хтио ни упуштати с њом у дуже разговоре и клонио се од ње, правећи се уморан и онда кад није, и искоса је гледајући као псето које се спрема да испотаје уједе...

Пошто је пролешкарио мало, изненада се исправи и погледа у сваст.

— А је ли Крилава боље? — запита забринуто. Сада је већ био и мекши и њежнији. — Како је њој?

— Синоћ је била тешко болесна, — одговори дјевојче тихо, снебивајући се. — Ништа није шћела окусити.

Јово је поплашено погледа.

— А јеси ли је јутрос обилазила?

— Јутрос нијесам... Нијесам могла... Због посла...

— Е па ја ћу ноћи да је видим, — одговори он и брзо се подиже. — Трећи дан је слаба, а ја је ево два дана нијесам видио... Лијепа моја Крилава!..

Па се упути трошној, расклиманој појати, у дну авлије, и пажљиво, као бојећи се да их не сруши, отвори врата на њој.

— И... их! — отегнуто узвикну изненађен и застаде као укопан. — Ej, тешко ли мени јутрос и вавијек!

— Шта је? — повикаше у један мах и дјевојче и болесница и стресоше се од страха. — Шта је по Богу?

— Мртва ми је!... Мртва!... — готово јаукну Јово и прислони се леђима уз врата појатска. — Мртва ми је, куку ли га мени?... Шта ћу брез ње?... Зар опет зарађиват' сам?...

Болесница, уз помоћ сестрину, подиже се са траве и пружи руке према њему.

— Па вала је Богу, — рече благо, готово тепајући. — Нек смо ми живо и здраво, а то је лахко...

Јово као да заборави на се, па тресну капом о тле и искриви се према њој.

— *Нека смо ми живо и здраво,* — поче се ругати, подражавајући јој, — *а то је лажно!...* Живићеш ти, несретнице, још три године тако и ваљда ћу ја баба трошит' на те, а оно што ми је помагало и било од користи Бог узе... Ух... И то је Бог!...

И, окренувши им леђа, онако гологлав потрча према вратима и изађе на улицу...

Свет. Ђоровић

У изнуреном осећању једном

Завеса ноћи алејама сивим.
Једино зимње руже још што цепте
Страшћу, и ја што у сну своме живим
Опет, и звезде што нада мном трепте

Бледе и сетне, О, мој Боже, ту је
Опет тај занос раздражљив, што пије
Моћ нерава ми слабих, као гује,
Ко женска тела, кад ме с њима крије

Ноћ у дубоком разврату и страсти.
Само, ја данас у разблуди истој
Долазим овде, с похотом, бес части
Да будем дете у природи чистој.

Осећам да је ово гробље пусто
Спомена мојих, да верно над њима
Још само старих бреза лишће густо
Шушти и тужна саучешћа има.

Она и ја смо, обоје са једним
Крином у срцу и звездом у оку,
Ту, миловани поветарцем чедним,
Снивали дуго сваку ноћ дубоку,

И били срећни због љубави своје,
Поносни трајно због свога рођења;
Нити је икад мислило нас двоје
Да штогод љубав руши или мења.

Али све прође, простије но када
Лист ових бреза, у дубоку јесен,
За неколико тренутака пада
И бива жут, и труо, и однесен.

Данас ме залуд стари ветар бије
По лицу, да ме свега опомене,
Да видим како све пролазно није
И да ме сети све лепоте њене.

Залуд! Ја нисам способан за таке
Високе, дуге апстракције више;
У срцу мом је тама једне раке,
Очима мојим пустиња без кише.

Слутим празнину будућих времена,
Слепило духа што ће доћи по том,
Ја њу не двојим сад од других жена
Лепих и јадних са њихном лепотом.

Мом духу, као и мом телу сада
Груб додир само ствара радост неку,
Осећам нешто тешко као клада
У души, неку одвратност далеку...

А говор душа и природне звуке
Ја поодавно више не разумем.
Вечна је сила везала ми руке
И дух, и сам се спасти већ не умем.

Мирно и чудно шуште старе брезе
Тајну живота и судбину ума,
И раширених зеница, без везе
Мисли, ја слушам елегију шума,

Миран, без жеља у том часу ледном,
У изнуреном осећању једном.

Мирно и чудно шуште старе брезе.

Сима Пандуровић

Нихилискиња

(Пол Бурже)

Једног јутра нађох се послом усред једног фамозног политичког убиства, које је ужаснуло целу Јевропу — и тек што прођох улицу „Ecole-de-Medecin“, кад пред вратима једне ћачке гостионице приметих једно од оних доста ретких лица код нас: руску нихилискињу; одмах ми се разбудише и све моје успомене... Биће томе већ десет година, али је гостионица остала као што је и била. То је једна одаја, која се види још с поља: кујна, чије огњиште са црвеним жеравицама и неосетно привлачи пажњу пролазника. Иза те кујне има још једна одаја, доста чиста, и ако не баш елегантна. Сури простирачи, притврђени за столске плоче штите столове. Зими пиштн гвоздена пећ насред собе. О једноме зиду окачена је полица са безброј одељака, где стални гости остављају своје уваљане столске утираче који су провучени кроз широке прстенове обележене бројевима. Одмах поред те полице дижу се уске спиралне степенице, чију гвоздену ограду застире зелена, вунена материја. Оне воде у засебну горњу одају, где ћаци, кад су при новцу, доводе своје пријатељице из пивница и Ликсанбурга. Иначе је гостионица скромно месташце, где сам толико пута седео некад, када бејах далеко од своје породице, а што изискиваше литерарна традиција, и када морадох, да би се исхранио, давати кондиције из философије и латинског језика. Одлучно решен да издурам и да „радим на књижевности“, играо сам, без другог сведока, осим себе сама, са највећом озбиљношћу улогу Валентинског Рафаела у „*La peau de chagrin*“. Колико пута? — У оно доба све сам у овој малој одаји разгледао очима, које гутаху из стварности све оно што мишљах да унесем у какав леп роман. Како се једног јутра обрадовах затекавши, налакћену за једним столом, неку младу женску коју сам могао посматрати и у вече истога дана и сутрадан и сваког другог дана до бескрајности. Изгледала је тако јединствено, да би чак и најравнодушнији пред њом пао у сањарије! Није била висока раста. Нека нарочита врста блузе мрке боје стезаше јој груди, које су биле и сувише слабе за ону главу. Ова особеност, појачана још и нарочитим чешљањем — а имала је кратку и по среди раздељену косу — давала би јој готово мушки израз да није имала бледо лице и ванредну мекост у цртама. Плаво сива боја њених очију давала је још болећивији израз и без тога бледом лицу на којему су била прорезана усташца тако интензивног руменила, да већ изгледаху као да су обојена; али непозната, баш као да је хтела утврдити да је ово руменило сасвим природно, уједаше сваког тренутка те свеже уснице, при чему се иза њих помаљаху сасвим бели, али и доста разређени зуби. И најмањи покрет овог створења одаваше нешто мачје; држање је имала вито и некако опрезно, као они мали пантери које сам тако често, по изласку из гостионице, мучен носталгијом од дугог пута, ишао да посматрам по усамљеним стазама зоолошког врта. Своје бледо лице подупираше непозната некако нервозно десном руком, чија је четвртаста шака с дугачким прстима, без накита, сасвим личила на мушку... Шта су пак мислиле ове очи, којих поглед беше необичо укочен и у којима се не огледаше ни једна од околних ствари, у чијој се средини, с нервозношћу кафанског пијанца, кретах и ја, уверени ученик великог Балзака, и она, с оном чудном спокојношћу, коју сам у мислима упоређивао са ледном грозницом? Она је тако јасно објављивала одсутност мисли, и својим тако налакћеним држањем показивала да јој снови блуде некуда далеко од тела, да и не покушавах да привлачим њену пажњу, но се задовољавах да је потанко посматрам, од врхова њене кожне обуће па до краја њених руку. Али у томе не прочитах ни речце да бих дознао ко је и одакле је? Ја је и не питах. Шта се добро и може мислити о људима у којих је поглед тако мутан, да га наша уобразиља тумачи осећањем, коме никаква стварност није једнака?

Једног вечера дођоше у ову гостионицу на ручак три моја пријатеља, млади књижевници и кандидати за геније, као и ја. Пили смо мало више но обично. — Скромно вино „de Fleury“ — два динара и двадесет и пет пара боца — sancta simplicitas! — за час нам одвеза језик и ја почех занимати своје госте нихилизмом и то најлуђим. Причао сам... причао, Боже, са слашћу и заносом, избацујући читаве ватромете идеја, говорећи како треба да се потпали и смаже овај стари свет — као што у истом тренутку и ја смазах из тањира кајгану, заливајући је румом, под наивним изговором, да нови свет — ма како рђав био — неће бити гори од старога. Ко још од оних који много живе у разговору, не зна за ону слаткоречивост до пијанства и оно задовољство при излагању својих мисли у друштву? Ко још није осетио ону чудну потребу допустити својој машти и најсмелије крајности? Тог сам вечера био одличан говорник, судећи по осмејцима својих другова, с којима примаху мој социјализам после пића, и нештедице расипах — да бих одржао своју тезу коју и сам сматрах за апсурдну и о којој се бринух као о своме првоме сонету — ону топлу младост мозга, чије недозреле плодове доцније жалимо, јер смо их лудо стресали.

Не приметив да је и непозната присуствовала оној мојој оргији песимистичке философије, веома ме зачуди сутрадан она пажња којом ме она гледаше, — али то није био поглед који позива на ашиковање и кокетовање, већ поглед пун саме честитости. Чак ми и осмехом удостоји једну невину шалу, коју себи допустих са девојком у белој кецељи и капици, која нас је служила чорбом у тањирима од дебелог фајанса... Блâго се смешила руменим усташцима... И то се све сврши заметањем разговара. А како га почесмо? Нимало се не сећам. Да је пак разговор желела, видело јој се и по лицу. Јер кад нека женска хоће да ступи у разговор с неким мушким, она употреби неки нарочити начин ћутања, који вас примора, и против ваше воље, да је ословите. Тако је било и с њом. Као што сам и слутио, моје будаласте изјаве оног вечера биле су узрок овој метаморфози; за четврт часа већ сам знао да је ова млада девојка Рускиња, а после пола часа, њене ми опште теорије открише у њој и одлучну нихилискињу. Признаде ми да јој је, после усамљеног бављења у Француској, откриће једног њој по докторинама тако блиског бића, освежило као чаша воде на летној припеци. Збиља ме је ово мало постидело. Јер је мог нихилизма, који

Р. Мунт — У ковачници

нам је оно вече служио као десерт, нестало заједно са главобољом коју сам оног вечера добио од вина „de Fleury“. Али она румена уста, оне сиво-плаве очи, оно бледо-тамно лице као у болесне камелије, па онај руски нагласак, који фино обележава сваки слог, — све је то учинило да сам онда могао постати и мухамеданац, и лутеран, и све, међутим се од мене у ствари ништа друго не захтеваше но да не верујем ни у шта. Красно! А за мене и боље, јер сам тако могао марљиво чувати маску огорченог нихилисте. Мислим да сам истога дана у библиотеци тражио четири пет свезака разних часописа, који ме на брзу руку довољно обавестиште о револуционарству; тако научих на памет наслове сиротих дела Александра Херцена, а ни биографија апсурдног Бакунина не остаде ми више тајна. Тако продужих да глумујем и сутра и сваки даљи дан. Како сам на тај начин био у стању да не одговарам на сва питања своје пријатељице само са „да“, то ми је она са интересовањем причала, додајући чешће пута оно „n' est-ce-pas?“ које је увек пратио један осмех полунежне симпатије.

Простодушнијег од мене изненадила би она јединствена мешавина независности и обичности које представљаше овакав живот. Софија — само да ли јој је то било право име? — живела је у Паризу већ две године. Ту је изучавала медицину.... Зашто не остаде у својој земљи? Да ли има родитеље и да ли је имућна? Никада о њој ништа више не дознадох, но што сам тада искључао. Имала је план, који ми је доцније поверила, да се врати у Русију да практикује у своме месту рођења и да шири међу сељацима западњачке идеје. Била је поштена девојка, као да је уза се имала смерну матер. То беше за мене — изученог психолога, који је уверен у дубоку сличност духа и срца, науке и осећања — неодређен убјекат за размишљање, контраст quasi-мистичне чистоте и теорија, којима је ова самоизражљива интелегенција освајала. — И она је становала у ђачком кварту, у улици Сорбоне, у некој намештеној соби на трећем спрату једнога хотела, где ме је примила још првих дана после нашег познанства. Млади ђаци, који су становали у истом хотелу, не устручаваху се ни од кога у провођењу „сјајног љубавничког живота, живота младости и меланхолије“, као што је некад писао Ренан, тражећи милости за грозне разврatности грчкога Олимпа. Софија је силазила и пела се степе-

ницама, препуњеним створења блатњавих сукања, бледих лица, подбулих очију — чије се душе дâве у најгорем блату Париског парка — као оно архангели, на шпанским сликама, што пролазе кроз болнице губавих и кужних, — не окаљав тела својега у коме, изгледаше, лед станује. Њене књиге, њена коресподенција, њени часови заузимаху јој све дане, а верски ореол — јер она стално и фанатички вероваше, да је *тамо* наопако — окружаваше и даље ову бледу главу, тако да је чак и у овој средини гнуснога морала уливала неку врсту поштовања и забрањивала сваку интимност. Има граница, које су и на одстојању од само једног метра исто тако непрелазне као и најшира мора и планине. Такав је случај био и код ње.

Да ли сам је волео? Слагао бих кад бих рекао да јесам. Али исто бих тако слагао и кад бих рекао да сам према њој био равнодушан. Од радозналости, коју у мени изазиваше, постаде страст која ме после извесног времена учини несрећним као што то обично бива са свима нашим неодређеним осећајима према жени као према предмету тих осећаја. Све време које ми прође у разговору с њоме, метао сам на рачун психолошких студија — и то је била до пола истина, али само до пола! — А започети роман и мој остали ноћни рад, за које само њој имам да захвалим, и не рачунам. — Дизао сам се у три сахата из јутра, као Балзак, и бацао на хартију своје сањарије, у лудој нади, да ћу, поступајући као овај великан, и сам постати онакав геније. — Сва ми је радост била у шетњи са својом цењеном пријатељицом, у набављању позоришних карата и куповању првенчади каквих аутора за њу — и никада ни једна од ових услуга, које је она примала с оним чистим и јасним погледом непутеног архангела — није могла да растера онај ледени етар, у чијој се средини она креташе као у некој атмосфери која је друкчија од ове наше. Загонетна девојка, јер прича о љубави, материнству и смрти у границама научног материјализма, а ниједна мушка уста не пољубише јој чак ни руке!...

....Ето зашто ме и поред оног свежег пролећног јутра, кад прођох ђачким квартом, кроз масу оних срећних ђака и насмејаних девојака, — обузе меланхолија и сањарија о оним ноћима, које проводих у њеној малој одаји, одакле је отишла да се у њу више никада не врати. Једног је дана напустила хотел без речи и никада ми више не писаше. — Од тада још нисам прочитао ни једног дописа о каквој откривеној завери у Русији, или о каквој политичкој казни, а да ми срце није јаче задрхтало.

С француског превео
В. С. Ј.

Песма без речи

Десило се. Умор пао на ме.
У очима поглед заборава.
Моја свест ми на даљини таме,
И дух, ко цвет у јесени, спава.
И дух спава. Ја не појмим сада
Да л' је било живота и када.

Сјај и боли поабани.
Дуге нема у сутону;
Не виде се ноћи, дани:
Моје доба све утону
У сан што ми сад не смета.
Немам више свог терета.

Каткад само у тишину равну
Ветар стреса шум и шапат с грања:
Видим неку силуету тавну,
Траг прошлости, залазак сећања
И све речи да с обликом стају
Ту, преда ме, где се распадају.

Смрт и време под покровом.
Свуд се хвата дремеж сиви,
И меша се са отровом
И задахом свег што живи:
Све је дубљи јаз падања
Без савести и јадања!

Ја спавам по идејама ево
С мирисом облака и прашине.
Али, ти, којој сам некад пево,
Када уздах твој се за мном вине,
На последњем звуку виолине
Потражи ме, о потражи ти ме:
Једног дана нестало ме с њиме.

Dis.

И. Рјепин — Св. Никола

БЕОГРАД

Нешто о Тибулу

Време владавине императора римских може се сматрати као трећа епоха у развитку латинске књижевности. Почетак те епохе, познат под именом *Августова века*, обележава са Виргилијем, Хорацијем, Тибулом, Проперцом и Овидијем апогеју латинског песништва. Нижи од Виргилија и Хорација, Тибул није ни мало мањи као песник од Проперца и Овидија. Чак могло би се рећи да искреношћу својом надмаша Проперца. Једина је његова мана, што је оставио врло мали број песама.

О животу се Тибулову мало зна. Рођен је 44. год. пре Христа и био је син једнога богатог ритера римског. Отац му је рано умро; он га никако у својим песмама и не спомиње. Остале су му само мати и сестра, које је он целога свог живота нежно и искрено волео. У својој тешкој болести, далеко од мајке и сестре, Тибул се обраћа смрти:

> «Молим ти се, о црна смрти, стани! Није ми овде мати која ће спаљене кости да метне на своје жалосне груди; нити ми је ту сестра, да посне прах асирским мирисима и да са расплетеном косом плаче пред мојим гробом.«

Већи део очев имања је изгубио, тако да је био после по готову сиромах. Умро је 19. год. пре Христа. — Живео је дакле свега 25 година. За време свога кратког живота, био је са неколико њих у врло интимном пријатељству, а нарочито са Хорацијем и Месалом Корвином, кога врло често и у песмама помиње.

Тибул се сав огледа у својим песмама, — знак, да је он прави и искрен лирски песник. Он нам се представља као једна нежна, наивна, идилска природа: по каткад је само мало суревњив и чулан. Само ње-

гова чулност није онако јако обележена као код Катула и Проперца; она је увек умерена, више случајна и у Тибулово доба можда није ни имала ничега сенсуалног у себи. Онда сасвим обична љубавна чежња, сада већ изазива у нама сенсуално расположење. Даље код Тибула видимо сталну чежњу за слободним пољским животом, за повученом љубављу и за тихом, домаћом срећом. Цела његова поезија је *чежња* и *жаљење*. Он увек чезне за својим идеалом, а никад га не постиже; кад види да су му наде разорене, он жали за оним што је изгубио. Ово сва даје неку особиту драж његовим песмама: оне не изазивају у нама јаке и бурне емоције, напротив — оне нас увек остављају у некоме тихом и задовољном расположењу. Његове песме дакле долазе у лирику мирног расположења: њих је песник писао тек пошто су му се осећања сталожила и умирила.

Поменули смо да је Тибул поглавито лирски песник, па ипак у његовим песмама има често и епског елемента: он пева не само о својим осећањима, него често прича и читаве догађаје из свога живота.

Стил Тибулов у главноме носи на себи отиске песникова карактера. Тако он је наиван, нежан, фин и лак; језик је прост, а стихови теку глатко и хармонички.

Тибул пева о разним предметима. Пева о пријатељству, о вину, о староме срећном времену, о неверству драге, о подземноме свету, о љубавним жељама и љубавним патњама својим. Најважнији пак предмет његових песама, то је *љубав*. Тибул је песник љубави. Тако и он самога себе сматра: „љубавници, које драга презире, нек мене за савет питају: свима су врата наша отворена.“ Он пева о својој љубави према Делији, према Немези и према Глицери. Најнежније и најискреније је волео Делију, зато ми и мислимо да се овде задржимо једино на циклусу песама о Делији. Тај је циклус, у осталом, довољан па да се јасно види какав је био Тибул као љубавни-лирски песник.

* * *

Делији су посвећене — прва, друга, трећа, пета и шеста песма из I Књиге. По историском реду, како су постале и како се љубав према Делији развијала, ових пет песама треба да иду овако: прва, трећа, друга, шеста и пета. Песник као да им је намерно пореметио ред.

Делија (право име Планија) је једна од распусница римских, али ипак не — обична јавна женска (meretrix). Њу је Тибул заволео и ради ње он се одриче сваке ратне славе:

> «За тебе је, Месала, да на суву и на мору ратујеш, да те отаџбина слави са твојих победа. Ја сам везан оковима лепе девојке и ја као вратар стојим пред затвореном капијом. Не чезнем за славом, Делија моја, нека сам с тобом само, па ма ме звали слабим и млитавим. Да ми је да те гледам, кад ми се приближи последњи час и да те, умирући, држим малаксалом руком. Плакаћеш и, док у ватри лежим на самртној постељи, ти ћеш ме љубити. Плакаћеш, јер нису твоје груди гвожђем оковане, нити је твоје нежно срце од камена.»

Делија се није показала неосетљива према њему, него је на љубав љубављу одговорила. Док је лежао болестан у Коркири, теши га бар помисао да је вољен и да се Делија за њега боговима моли. Ипак он се боји неверства:

> „Али молим те да останеш невина, и брижљива ти стара мати нека буде увек чувар твоје свете невиности. Она ће приче да ти прича и да пређе при свећи, а ти ћеш, озбиљним пословима забављена, да радиш, док те сан не свлада. Тада кад бих ти изненада и тајно дошао, чинило би ти се као да сам са неба послан. Тад би ми ти, онако расплетена и босонога, на сусрет потрчала. За ово се молим. О да је, да ми тако сјајан дан бела Аурора на својим ружичастим коњима донесе!“

Али песниково расположење не потраја за дуго, јер се његова Делија ускоро удала за другог. Од сад су му врата ка драгој Делији затворена и он тражи лека у вину:

> „Дај ми вина, јер хоћу њиме да свладам боле своје; нека се мртвим сном склопе изнурене очи: и нек нико пијанога не дира, догод спава несретна љубав. Јер моју драгу стражари чувају и чврстом се бравом затвара јака капија.“

Међу тим Делија, и ако је удата, још непрестано воли Тибула, и он је још увек пун наде. Њему излази пред очи срећа која би га у браку чекала:

> „Ја бих, само кад бих тебе имао, на усамљеном брегу стоку чувао, и догод бих био у твоме нежном загрљају, мени би сладак сан био и на тврдој земљи. Шта вреди спавати на Тирској раскошној постељи, кад љубави нема и кад ноћ у плачу прође. Јер ни перје, ни шарен узглавник, ни жубор тихог потока не може сна да донесе.“

За кратко је време трајало надање песниково и он убрзо сазна да Делија има још једнога трећег љубавника. У целој шестој песми види се колебање између још мало заостале наде и очајања. Тибул час осуђује Делију и час је пун злобе према њој, а час је опет штеди и прашта јој. Само он то не ради толико због ње, колико због њене старе матере, коју он тако воли и која је толико ишла на руку његовој љубави. Како су нежни ови стихови којима се он њој обраћа:

> „Живи ми дуго, слатка старице, — како бих ја радо, само кад би било могуће, своје рођене године са тобом поделио! Тебе и твоју кћер због тебе ћу увек волети: ма шта она радила, ипак је она твоја крв. Учи је да буде поштена, и ако јој коса није пантљикама увезана, и ако јој дуга хаљина до ногу не пада; а мени је зла судбина, да ни једну другу не могу хвалити, а да ми она пред очи не изађе.“

На послетку дође и Тибуловој љубави крај и он сасвим раскида с Делијом. Не могући још сасвим да угуши у себи љубав према њој, он врло дирљиво износи шта је све очекивао од ње и шта је за њу чинио:

> «Ја сам те, кад си од тешке болести изнемогла лежала, својим заветима отргао; ја сам око тебе чистим сумпором кадио, док је врачара магиску песму певала. Сам се бринух, да ти тешки снови не шкоде, бацајући три пут свето брашно на жртвеник: сам ја, с повезом на глави и са развезаном туником, учинио сам у мирној ноћи девет завета богињи Тривији. Све сам то ја урадио, а сад други ужива у љубави, и он срећник користи се мојим молбама. А ја безумник замишљах себи, кад ти оздравиш, срећан живот, — но против божје воље. Ја као обрађујем земљу, а моја ми Делија као чуварка плодова помаже, кад их врело сунце хоће да спржи; или ће ми чувати котарице пуне грожђа и бео од пене муст хитром ногом гњечити; навиђи ће да пребројава стоку, и да се брбљави синчић слуге игра на њеном крилу. Она ће знати земљорадничкоме богу да принесе на жртву грозд ради винове лозе, класје ради пољских усева и дању зарад стада. Она ће да

К. Маковски — Смрт Ивана Грозног

влада надасвим и да се брине за све: па ће припомоћи да ја у целоме дому ништа не будем. Тада ће да ми дође мој Месала, њему ће Делија слатко воће са одабраних дрвета да бере: и за тако уваженог човека она ће марљиво да се заузима, да му гозбу спрема и да сама пословима руководи. То сам замишљао, али су ми ветрови жеље разнели чак преко мирисне Јерменске. Често сам покушавао да бриге разгоним вином: али ми је бол све вино у сузе претварао.»

Затим му долази на памет судбина која ће постићи и његова новог супарника:

«А ти који си сада у милости, бој се моје судбине: окреће се брзо точак среће. Не обија узалуд један већ сада њен праг, и вреба и бежи натраг, а претвара се као да пролази мимо кућу, затим се опет сам враћа и пред самим вратима даје знак.»

Ето то је историја љубави песникове према Делији. Наводећи горње цитате, ми смо бирали само оне одломке из песама, који су карактеристични за љубав Тибулову. Али сем њих, има и других врло лепих стихова у песмама Тибуловим. На пример:

„Ако ме већ сада задеси кобна смрт, наместите ми над гробом камен са натписом: «Овде лежи Тибул кога немилостива смрт покоси, кад је Месалу сувим и морем пратио.» Али ће мене сама Венера, јер сам се увек нежном Амору покоравао, да одведе у Елизиска поља. Тамо су у јеку песме и кола, на све стране лете тице и нежним грлом слатку песму певају; необрађено поље раја циметом, а преко целога благословеног земљишта мирисаве руже цветају: и гомила младића заједно с нежним девојкама игра, а Амор непрестано замеће борбу. Овде је сваки онај љубавник кога је рана смрт отргла и сваки носи на глави венац од мирте.»

Или: „Не тежим ја за богаством отаца и за ужитком што га је мојим претцима сложена жетва доносила: довољно је мало пољскога усева, довољно — ако могу на миру у постељи лежати и утрућено тело на свом кревету одмарати. Како је пријатно лежећи слушати помамне ветрове и држати своју драгу на љубавним грудима! или — како се безбрижно спава, кад јужни ветар замрзлу воду разлива и кад напољу киша пљушти!

Затим: «Што ме вараш? Стражу сам могао да обманем: сам бог иде заљубљеноме на руку. Позната ми је лукава Венера, која дах уздржава и чини да се пољупци не чују: и у сред ноћи могу да се искрадем и без икаква шума да отворим кришом врата. Али шта вреди вештина, кад бедног љубавника вара немилостива девојка и кад сама с постеље бега? Или кад да реч, па онда од једном неверница превари: тада ми цела ноћ прође у бедном бдењу. Док се надам да ће ми доћи — чим што зашушти, мислим — шум је од њезина хода.»

Данас је тешко читати Тибула због многих митолошких примеса, које он врло често у своје песме уноси. Ко добро не разуме римску митологију и античке обичаје, мучно да ће моћи осетити сву лепоту Тибулове поезије. Њега је најбоље сада читати у изводима, који су пробрани према укусу и духу новог времена. То у осталом важи и за све друге старе песнике свију народа и свих времена.

Једна од најлепших Тибулових песама, то је III песма из I Књиге. Естетичку вредност ове песме чини леп елегиски почетак, затим леп опис старога златног времена, опис раја (Elysium) и пакла (nox profunda), — и напослетку: складан, нежан, љубавни завршетак.

У песмама Тибуловим нема дубоких мисли ни филозофије. Узрок је овоме, што је он умро још врло млад, затим што је и иначе врло мало познавао живот. И кад се нађе гдегде, његова је филозофија плитка и површна. — Најзад, код њега има песама у духу старих арапских песника, песама упућених једноме лепом дечаку Марату а које је данас врло незгодно саопштавати ширем кругу читалаца.

* * *

Тибул није један од заборављених песника, за које се још само зна, да су постојали, по белешкама из историја књижевности. На против, њега су читали и читају га још и данас. Нарочито је много читан у 16. веку, у Француској. Француски књижевни историчар везује његово име за имена четири највећа песника француска из 16. века.

Тако *Émile Faguet* упоређује Тибулове *„Поклоне о новој години — Неери“* (који се налазе у III књизи песама) са мадригалима *Clément-a Marot-a* и налази да у лепоти ни мало не уступају једни другима.

С друге стране опет *Maurice Sève*, читаву једну збирку својих песама зове „Делија“, — знак да је не само читао Тибула, но да му се овај још и допао, и то нарочито својим љубавним песмама, посвећеним Делији.

Ронсарове елегије *„Amours de Ronsard“*, вели поменути Faguet, чиниле би једну прекрасну књигу да се ставе поред Тибула, која би у сваком погледу била достојна таквога суседства.

Занимљиво је да су Морисова „Делија“ и „Amours de Ronsard“ тако много сличне, чак и по садржини и општем — елегиском — расположењу, песмама Тибуловим; а међутим није томе узрок ни код једнога, ни код другога — утицај Тибулов. Јер Maurice Sève је у томе погледу претрпео утицај петраркизма (који у основи има ипак нешто сличности са духом Тибулове поезије), а Ronsard има по свом духу и по својој несрећној љубави сличности с Тибулом. Ова сличност удеса можда је изазвала и сличност у поезији.

Али ни један од француских писаца по судбини, по карактеру, па чак и по таленту, не личи толико Тибулу као Ронсаров омиљени ученик *Joachim du Bellay*, такође петраркиста. Њега је Émile Faguet у својој Историји француске књижевности овако окарактерисао: „Il était de très grand coeur et d'une fine et exquise sensibilité, assez irritable et mordant quand il était irrité, d'ordinaire timide et mélancolique.“ И ми имамо само да примимо ово, готово овако од речи до речи, као тачну карактеристику нашег песника.

* * *

Остаје нам још само да разгледамо спољашњи облик Тибулових песама и песничке украсе који се чешће код њега налазе. Све су његове песме *елегије*, само не елегије у данашњем смислу те речи. Код класичних песника елегијом се звала свака песма испевана у елегиском дистиху т. ј. у наизменичноме низу од хексаметара и пентаметара, без обзира на предмет и на расположење које у песми влада. Један елегиски дистих изгледа овако: пр.

„Hic jacet | inmi|ti || con|sumptus| morte Ti|bullus
„Messa|llam te|rra || dum| sequi|turque ma|ri.“

Врло често један дистих садржава потпуну мисао и после њега долази тачка. Још једна занимљива ствар. У елегијама Тибуловим често, каогод код Овидија, Катула и Проперца, има *асонанција*, које нису ништа друго до примитиван слик. Али како се тада још није знало за слик, то сматрају ове асонанције више као случајне. Само што се при томе заборавља на једну врсту песама које су певали римски војници и ветерани, а код које се није пазило на квантитет слогова, већ *на број њихов*. У оваквим песмама била је употребљавана асонанција. Значи дакле да смо у времену кад се, ма и у своме најпримитивнијем облику, почело развијати осећање за слик. С тога пре ће и бити тачно наше мишљење, да ни код Тибула као ни код осталих, асонанција није више случајна, — него баш намерна. Асонанције су биле на крајевима полустихова. На пр.

— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —
„Concidit ad magi*cos* || hostia pulla deos
„Non ego totus abe*sset* || amor, sed mutuus *esset*,
— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —
„Ite procul, cupi*dis* || volnera ferte viris“,
— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —

Од песничких украса најчешћи су епитети. Пр. atra mors (црна смрт), caerulea unda (сиње море), sancti dii (свети богови), tenue guttur (нежно грло), adorata rosa (мирисна ружа), rapax mors (грабежљива смрт), tenera puella (нежна девојка), cana senecta (седа старост), pes niveus (нога бела као снег), niveum pectus (снежне прси), и т. д. Особито често долази као епитет адјектив tener (нежан).

Остале песничке фигуре су већ ређе и често случајне. Тако на пр. имамо *анафору* у овим стиховима:

„Quam cito non segnis stat remeatque dies!
Quam cito purpureos deperdit terra colores,
„Quam cito formosas populus alba comas!“
(Како брзо пролази дан и никад се више не враћа!
Како брзо земља губи пурпурну боју,
Како брзо бела топола своје лепо лишће!»)

Затим *перифраза:* non tardo labitur illa pede (младост пролази брзо); — ово је у исто време и *персонификација*. Од речи до речи значи: не измиче она (т. ј. младост) спором ногом.

Затим *хипербола:* Tityos porrectus per novem iugera terrae (Титије опружен преко девет јутара земље).

Апострофа је већ чешћа. Песник се доста често обраћа апострофом божанствима, пр. у стиховима:

«Теби, Приапе, припадају хладовита обиталишта и твојој глави не шкоде ни сунце, ни снегови.»

Или:

«Увек ми се, Аморе, да бих ти следовао, обраћаш најпре ласкавим лицем, а после си ми суров и немилостив.»

* * *

Ми са овим завршујемо свој есеј о Тибулу. Што нисмо узели у претресање песме из све четири књиге Тибулове има више разлога. Сем тога што остале песме изостају иза ових, којима смо се ми позабавили, — оне највећим својим делом и не припадају Тибулу, бар му их већина спори и приписује другоме. Даље, кад бисмо то урадили, изашли бисмо можда из области једног есеја и ушли у стручну расправу о Тибулу; а нама то, за сада бар, није циљ. Ипак и оволико је довољно па да се добро упозна овај елегик латински, о коме је толико у страним литературама писано и који је толико превођен, а о коме је код нас до сада писао једино г. Д-р Никола Вулић у „Колу“ Дан. А. Живаљевића.

Београд, августа 1906.

Написао
Гргур Ил. Берић

На гробљу

Крст до крста — зáсад густи,
Трошне хумке — станци пусти:
Мртво робље —
Гробље...

„Земљино су земљи дали!»
Неко рече. Да л' у шали?
Тâ земљино вечно траје,
Не престаје!

„Али душа? Где је? Шта је?“
...Трȳсом хукну пусто гробље,
Страхом јекну живо робље.

С. Јов.

Мајстор-Церина механа

Тек је почело да свиће. Стеван Цера огрнуо ћурак, мет уо кључеве за појас, мало се погрбио и хита кривудавим прљавим улицама на Баждарану да што пре отвори своју стару крчму, до душе не чађаву и накривљену, и ако је на самоме крају града, но некако уљокнуту и спљоштену, као да је некада дужна била издржати некакав велики притисак тежи и од самога „тешкога пића“.

Други крчмари не рано овако. Не рано не због лености, него зато што у ово доба немају гостију. Они отварају своје крчме у обично време, имају обичне посетиоце, механе у бољим и видњијим улицама, па имају чак столове и столице, као и сви крчмари. Цера је пак стари механџија, па је и крчма према њему. На крају је Призрена, у страховито прљавој улици, па нема ни столова ни столица но само пошире клупе у наоколо, на којима посетиоци, све по два и два, прекрсте ноге један према другоме, те усрдно узнемирују литру или полоканицу. И ови су дујети његови друкчији. Ни налик на остале механџијске муштерије. Раном зором свакога боговетног дана пред механом су, каогод и јутрошто су похитали.

Беху се шћућурили пред механом, мрачни и зловољни с видним изразом на лицу да се прилично јёде на крчмара што тако лагано греде. А Цера хита, хита; само кад им приђе близу, успори кораке доста поносито, баш да им докаже како и он може имати своје воље и — ни мало страха. Горд је то старац и пркосан. Не рече им ни добро јутро, но их само загледа, зар да види јесу ли сви на броју. Та и болеħ је он по мало. Искуство га је научило: чим кога нема, тај је свет променио, иначе другог узрока одсуства не може бити. А овакве га ствари увек по срцу ошину.

Сви беху и он отвори механу.

Ту је Ибиш-ага Куртеш, који редовно осим рамазанских дана, ево већ пуно двадесет година посећује ову крчму, непрестано се свађа и мири са Цером, потеже нож да га закоље, па после поручује још једну оку као казну што је увредио старога и најбољега крчмара. Ту је Мула Џафер који је одавно бацио турбан с главе, па се дохватио банчења, те овде уз то пише сељацима тужбе и амајлије и једнако уверава како је до страшнога суда остало још само тридесет година. Иза њега је зверска фигура Садика Кукуша, који никад ништа не говори,

осим кад пред Церу баца новце. А то чини свега два три пута преко године.

— Мајстор-Церо, жив ти ја: да ми кажеш кад ваља другу њиву да продам!

— Добро де, ће кажем, ајде ти...

И то је све. Само то мајстор-Цера не чини, већ кад прорачуна да је њива попивена, донесе пред Кукљуша празну литру, те овај с места појури да другу продаје.

— Кад он не воли да збори, ја па ич? — обично би рекао Цера, па појурио за њим с другом пуном литром, сустигне га, дâ му да искапи и покаже очима да иде што пре.

Друге и да не помињемо. Све су то сами самцити оригинали, који су личили један на другог само по замућеним очима и киселим лицима и што сви без изузетка вићаху смисао живота само у ракији, и то баш Цериној, овде на прљавој Баждарани.

— Е, мајстор-Церо, дебела главо, бре! — свакога дана говори Мула-Џафер: — У другога мастику Велешку нећу да пијем, а код тебе и вода ми је препечена ракија... хе...

— Јесте, Мајстор-Церо, јесте! — гракну унаоколо дујети, па га сви с неким роћачким поносом гледају, а он узме бурмутицу, па се невешти и не мари за овакве изливе, и ако су га по срцу јаче почешали него бурмут по носу.

— Јесте, вала, ама он не зна, ич не зна...

— А што да знам? — осорљиво се он набрецне: — Капу ли скидам да ми дођете, а?

— А!... тако ли је! — повичу многи. Тад или Куртеш повади нож, па дâ после оку ракије, или се Цера насмеје и махне главом:

— А куд ћу ја без вас и ви без мене!... Доста дё, знамо се, от један град смо... Јабанџије несмо, дё...

Ту су ти све три Призренске народности: Турци, Арнаути и Срби, — који се уосталом овде разликују више по именима и надимцима, но по погледима и уверењима. Увек заједно, израдили су међу собом неку широку солидарност, коју поджиже и ревњиво чува Подримска комовица. Например Јован Бисерко, кад му ракија поткрепи живце, узме Кукљуша за обе руке, па му пева своје оригинално „Достојно јест“ и при свршетку блажен и занесен подвикне:

— Воистину, Садикага, да сам Турчин, па да чујем ову свету песму, бирден — прешао бих у *нашу веру!*

— Ах, бре свињо! — одговара за Кукљуша Јашар „Паша“, па се грохотом насмеје и почне да прича како између њине и наше вере постоји преграда таман толико дебела колико опна у главици црнога лука. Ово последње све заинтересује, па загаламе и најзад се сви сагласе да су хоџе и попови највећи лажови и несрећници, да су они у народ заметнули кавгу, те се из прикрајка подмигују и смеју као шејтани...

И сада настаје најсвечанији тренутак. У знак братства почну се грлити и љубити, здравити један другом и поручивати да се механа заори и претвори у један акорд, који је сведочио да су сви једнаки: и једнако срећни и једнако смешни и пијани. И ко зна докле би ово овако трајало да чудни Мајстор Цера строго, но роћачки не подвикне.

— Доста дё, и ако сте у механи!

— — — — — — — — — — — — — —

За Цером ућоше сви. Заузеше своја места, мирно, чисто са неком побожношћу, да не би нарушили већ годинама освештани ритуал. Подбочиште се рукама на колена, замрдаше већама и жедно почеше ишчекивати на своје улоге. А Цера ћути, брише механџијску полицу неком прљавом крпом, намешта судове, испира литре, полоканице и чаше. Никога ни да погледа, само што покадшто махне главом, мрдне уснама као да је потпуно сам, духне у чашу, избриште је, дигне је у вис, погледа је, па је лагано спушта као неки свети сасуд.

Кад би готов, проће на средину крчме па застаде и накашља се.

У крчми настаде тајац као у гробу.

Цера пође два корака, па се опет накашља и застаде. Опет пође, приће к полици, посагао се и снуждио се. Накашља се и по трећи пут, па поче снебивајући се:

— Добро јутро, мајстор-Церо!

— Бог ти помага, брате! — одговара он сам себи, мрдајући главом мало јаче него пре.

— Здраво-живо, мајстор-Церо?

— Здраво, како си ти!... А што 'оћеш?

— Једно двајес-и-педрамче. 'Оћеш да ми даш?

— О, како нећу... Имаш паре?... Е, добро. Тури паре! — Зашто: у Цере ем сабајле, ем без пара — ништа не бива. Такав је у Цере ред... Разбираш?.. А?

— Добро дё, не љути се, мајстор-Церо, ево паре, зашто и ми знамо чаршијски ред...

— Није то: не љути се! Ем сабајле, ем без пара, а? У коју си државину то нашао, у којега цара и краља, а? У којега дућанџије и механџије, а?... А Цера што је, стока ли је, будала ли: сабајле на вересију да даје! Јок! Не љути ме тако ти Бога! Хе... хе... Ем сабајле, ем без пара...

— Ама ево паре, мајстор-Церо.

— Јок!... Ем сабајле, ем без пара, јбк, умрио то!

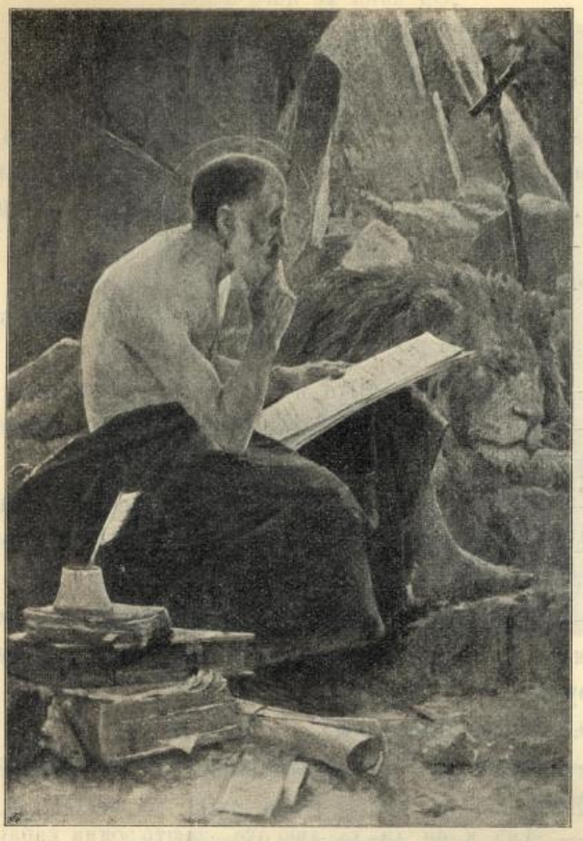
— Ама за паре!

— Што велиш: без пара?

— Јок, јок, за паре.

— Сутра паре?! Иди тако ти Бога, не цепај ми главу. Зар сам будала: сутра паре... Нема... Умрло је то, жива ми Церина глава! Умрло... умрло... умрлб!... Јеси разабрао?

— Не сутра но данас за паре... У! мајстор-Церо, што се не разбереш?!... Данас за паре, ево ти паре, брате, нећу ја без пара, нећу вересијом, нё!

Ц. Медовић Св. Јероним

— А нећеш вересијом, а? Како, камо? Тури паре! Тури! Баци једно севте! Тако... тако збори, па да те чујем и разберем, зашто — Цера без пара не чује и не разбира... Јесте, живо ми име Христово!... Колико рече? Двајес-и-педрамче. Добро, ево сад. Дај паре!

И кад ово изусти, маши се Цера у џеп, извади новац и баци на полицу, па се онда окрену и погледа на госте, који га немо посматраху, мислећи да је данашњи Церин дијалог мало дужи но обично, и старајући се да то протумаче.

— Е, видите ли што је псето овај мајстор-Цера! Нађутио се нешто јутрос, па не дâ ракију готово ни за паре, — вели он.

Кад их још једном добро премери, приђе полици, наточи једну чашу, па је спусти преда се.

— Ето, сад смо добро. Севте си дао, ево ти и ракија, нâ, здрави! Зашто: овде има свакојак човек, оће да види да у мајстор-Цере бива сабајле без пара, па после ваздан да пије вересијом... А тако Боже сачувај — и капа ће ми се провалити. Тек пошто си дао севте — срећно било; данас баксуз ће од моје механе чак у Косово да бежи... Заповедај, здрави дё!

— Жив био мајстор-Церо! Добро ме учиш. Помози, Боже, и срећно јутро. Бог да избави и обрадује!.. Е, здрав си, мајстор-Церо!

— Да си жив, *мајстор-Церо!* рече он себи и искапи наливену чашу ракије: — да си жив за твоју памет што никому не дајеш сабајле вересијом! — Кад све ово најозбиљније изврши, одмаче се мало од полице, позвиждука неку стару песму, усправи се и надстреши длаком чело, па као зачуђено:

— Бре, бре! Ја их не видим. Леле, колицина су! А што 'оћете сабајле, бре? А, што сте дошли? Сўдове да перете заједно са мном? Аге ли сте, који враг сте, а? Зато од кад Турци почеше у механу, Бог дигао берићет с винограда... Казујте, море!

— Па... мајстор-Церо, — замрмљаше дујети унаоколо.

— Нема ту: мајстор-Церо, но што сте дошли?

— Мамурлук да разбијемо, мајстор-Церо.

— Хе, хе... — заклима он главом, — враг да ви изеде ваш мамурлук! Зар не видите што је мајстор-Цера? Што свиња је, што душманин је, а? Не зна он старе ни нове муштерије — сабајле без пара не даје никому.

— Полако, мајстор-Церо, жива ти вера твоја — накашљује се Јашâр „Паша“; несмо се данас први пут видели... Полако џанум!

— Што полако? Али не видиш колико сам љут... Што? Што велиш? Море, не љутите ме!

— Донеси ракије, па ћути ту, е враг ти године изео! — љутито почиње Јован Бисерко.

— А, то ли је работа?... Ракије?... То и моја баба зна, ама паре, паре зборе сабајле.

— Даћемо ти, џанум, даћемо ти, ево.

— Е, ајде по једно севте — попушта Цера и прилази к полици — ајде по једно севте!

Немају куд ни камо но Ибиш-ага дреши масну дугачку кесетину, вади новац и баца на средину механе:

— Ево дё, знамо чаршијски ред, мајстор-Церо.

— И да си ми жив! — весело збори Цера, прилази, диже новац и трља њиме по бради: — Охо, хо, од тебе севте од Бога бериħет!... Ко севте давао, мушку децу имао... Хајде нека је ајирли!

За тили душак сваки је дујет имао пред собом или литру нли полоканицу. И кад то би свршено, мајстор-Цера наточи и себи, постави на своје место, на крају клупе до полице, па ту застаде и дубоко се гостима поклони, учинивши руком турски поздрав:

— Е сад: сабах-ајир-олсун, аге и муштерије!

— Алах-рази-олсун, мајстор-Церо! Здрав си!

— Да сте живи! — одговори Цера и седе на своје место, те и сам добро потегли.

— 'Оћемо ли да пијемо, Мајстор-Церо, ама онако добро?

— А како да нећемо?

— Дај још једну оку! — виче Куртеш.

— Полоканицу, Церо, остарео си, па да те не дижем често! — вели Џафер.

— И за мене — брзâ Калче Гога.

— Не заборави и мене — хита Јован Бисерко.

— И мене!

— И мене, мајстор-Церо!

— Само још једно полоканче, — вичу са свих страна; а Мајстор-Церо трчи и разноси и већ га обу-

зимље обични азарт, који му је већ у крв прешао. Хоће да буде услужан, хоће да сви уједанпут добију своје наруџбине.

А што је најглавније — он и себе рачуна у ред гостију, па је врло смешан кад убрза, те једном руком налива полоканицу, а другом изврће свој полић, док се најзад страшно не закашље, те му ракија из уста не прсне готово до пола механе.

— А бре враг да ви изеде године!... Полако аман! Мухареба ли је, враг ли је, што ли је?! Пукла ви хала и не дате ми да како човек попијем чашу ракије. Полако, бре аман!

— Церо! Мајстор-Церо! Церо-о-о!...

— Враг да ве изеде... е... е!... — Отеже Цера последњи звук у пркос дуџетима и налива литре и полоканице: — Враг да ве изеде!

— Ако, џанум, ако!... Церо! — чује се са свих страна.

— Ракије, бре, враг те изео! — виче Јован Бисерко. — А знаш ли који смо овде, а? Ракије, бре!... У Душанов град пијемо, његови смо потомци, знаш ли бре? И овај Кукљуш и овај Џафер што пише амајлије и овај Гогче и сви бре! Сви смо његова деца — јесте живо ми име Божје! А бре, Церо будало, не бој се, донеси ракије. И ови су од нас. Жива ми моја старост! Ето ту у Бајрак-џамији, на то место Душан је палио свеће у цркви. Па сад се потурчили. Што да им правимо... Донеси ракије, па ћемо да их покрстимо. Ела, Церо, жив ти ја! Да их покрстимо...

— Ћути бре! — нарогушава се Куртеш.

— Хе... Нема ћутање... Нема, но: *јелици во Христа крестистеся.*

— Ћути бре!

— Јелици... во... во... во...

— Море бре, — подвикну Јашар „Паша“ и скочи.

— А, не допада ти се? Добро, добро, ми ћемо ону другу:

Достојно јест блажититја Богородицу...

— А ова допада ти се?

— Ха... Ха... Ха... Ах шејтан, Бисерко! — развуче Јашар, па га загрли и поче да дрмушља.

— Ајде оставите ту лакрдију, па седите мирно, де! — рече им Цера, па их онако заповедно погледа.

— Е дај ракије па да седимо мудро — вели Јован, па опет хоће да почиње старе разговоре. Он је ваљада свикао Церу, запазио му неку струнку, па хоће да се користи.

Он им свима поново наточи и донесе помало мезета, и тек што је хтео сам да испије, виде да њих треба опет услуживати.

— Полако, аман, не мучите овако старога да се често дижем.

— Ракије, враг ти старост изео!

„Од вина ме ноге боле,
Од ракије боље ходе,
Боље ходе, тек заходе,
Хајд...е...е!“

— Јаша...а! — виче Јашар и крепи Бисерка и на песму и на литру, издижући се с места, машући марамом, ломећи се и повијајући попут чучека: — Јаша!

— Ракије, бре Церо!... подвикну и Куртеш, па зашкргута зубима, а маши се ножа. — Како ченгија да ми се вртиш и ракије да ми донесеш — да знаш што је Ибиш-Куртеш!

— Што је? — Што и мечка кад окуси месо!

— А то ми кажеш? Ти мене, Церо? Ах!... и блесну нож у његовим рукама.

— Јаша... Јаша! — повикаше и Бисерко и Јашар пљешћући длаком о длан. — Аферим, бре Ибиш!... Церо, дај на њега оку... Дај жива ти глава!

— Јок, нема ту оку. Сваки дан нож и по једну оку, мало је. Пет ока, или из механе на двор. Нема ту друге! —

— Јаша, Церо, јаша!

— Јаша-а! — повикаше сви у један глас осим Кукљуша.

— Ама и он да да две оке, зашто: има кабајет, ракију не доноси. —

— О, да дадне. Дај, бре Церо! — вичу сви наоколо.

— Враг да ве изеде! — брани се Цера. — Ни једну литру!

— Море ће ти запалимо механу! —

— Који да ми је запали? Ти, Јован Бисерко?!.. Море не љутите ме! Ако ве доватим онако черембавице из механе како сламке!

— Јаша, Цера!

— Јаша, бре дин-душман!

— Душман ја, кад с добром нећете. Стари је Цера. Пхи!... колико су таки долазили код Цере, ама он их све како памук умекшао.

— С добром ћемо, не љути се, мајстор-Церо, жив ти ја! — блажи га Џафер.

— Е, ако ћете с добром, да пијемо.

— Иншалах, ракије!...

Цера се брзо поврати и разведри. Брзо испод полице извади две рогоже, простре насред крчме, па донесе и једну црпку, која хваташе најмање четири оке ракије. Донесе и неколико чаша, паприке и лука, па све то понамешта с осећањем свога крчмарскога заната и предосећајем махнита и бесна пировања.

— Доле на асуре! — викну он.

И за трен ока сви дуџети поскакаше са својих клупа и поседаше, осим Јована Бисерка и Јашара, који загрљени и са по једном уздигнутом руком обилажаху унаоколо.

— Хајде де, — вели Јован Јашару: ама онако ришћански:

„Во Јордање крештајуштуса...“

Ц. Медовић Богородица

— Ха, ха, ха!... — клати се од смеха Јашар и заводи: — Ах бре шејтан!... што 'оћеш: да венчамо или да крстимо, а? Море, немој да ме покрстиш, бре Јованче!

— Немај бригу, ће светимо водицу, ајде!...

„Јелици во Христа!...“

— А немој то, жив ти његово име!

— „Достојно јест, јест.....“

— Ни то, Бога ти — моли Јашар.

— Е, па којега врага да ти певам? Што сам ти крив што ваша вера нема овакве свете песме?!

И још би се они мотлали око асура по механи, да их Цера не погледа и на миг не посади на њихова места. Пошли би они на компромисе и погађали би се све донде, док не би скочио и Цафер, па или он потурчио Јована, или овај покрстио Јашара — те би га *дотерао у нашу, ришћанску веру*, и тражио за то од Цере да га ваздан поји бадава.

— Седите ту! — рече Цера, па и сам приседе уз другу црпку, мало мању од прве. — Нећемо ни турски ни циганski, но ришћански: — ће пијемо, дè!

— Јаша, Цера!

— Жив ми име Христово!... Ће пијемо...

И почеше.

Почеше баш *ришћански*. Неко је пио чашом, неко литром, а неко богме нагињао и црпку. Духански дим, врева, песма и хука убрзо испунише не само мајстор-Церину механу, него и сву Баждарану. Ибиш само шкргуће зубима, Цафер хоће да прича о страшноме суду а Бисерко је изређао све што се у Октоиху и Минејима находи.

— Ришћански, бре! — виче Цера, нагиње чашу и заповеда. — Још с Цером несте пили ракију!...

— Вала пô ришћански: већ здравље! — одговара Јашар и клима свим телом час тамо час овамо.

Кукљуш само ћути и пије. Пије чим стигне, литром и тиквом, што му пре под руку дође. Ту сè нико не нуди, никоме не служи, већ ко пре ухвати руком за тикву. И свима је добро и свакоме читаш на лицу да је у својој стихији, да су сви пошли у тихо пристаниште, бурним, веома бурним морем преко Цериних Сцила и Харивда: та сви они хоће овако да пију, овде код Цере, а он их тако дуго митари и држи на веригама док не запенуше од једа без ракије, без овога душевнога размаха, који она даје овде на Баждарани. Сви већ осетише да је и Цера ту: и он је сав њихов и он сам хоће овако, него их из неког њима непознатог узрока спрема за овакве тренутке у своме чудном пургаторијуму...

— Ришћански! — наређује Цера.

И ево се врата на томе пургаторијуму отворише, грозни Цера се одмаче, па их пусти у други свет, пазећи и бројећи да ко год не изостане, или не погреши пут. Ех, добар је Цера, то је и шејтан и анђео. Пустио је он некога у рај, некога у џенет, како је чија вера, а може бити све заједно у једно место, где је и рај и џенет измешан. Ко му сад разбира; то већ један Цера може знати.

— Ришћански!

С великом жудњом очекиваху они ово место. И кад су већ ту, кад већ то видеше, њихово пијанчење престаде бити обичним. Све то од једном пожели да се напуни толико ракијом, те да за навек остане у том рају, па да већ једном преваре и Церу, да их више не гони натраг и присиљава да дрежде у његову ужасном чистилишту. Као да је све обузела та једина мисао, те се претворили у једно биће, у једнога човека који хоће ракије. Све ово Цера као да види, па му мило што их уме да држи „како кучиће на синџире“. Лепо, има велике вериге, у њих повезао Ибиша, Кукљуша и овога врага Цафера, сојтарију Јована и сав други остатак што не може без њега као ни риба без воде... Узео их он, Цера („ама они су кучићи, загарићи“), па их извео у лов у пропланак, и држи их на веригама. Зечеви се дижу и беже куд који, тице пролећу, а они се сецају, лају, хрћу; једва је он, Цера, у стању да се држи на ногама. Сви га из основа љуљају, јер су гладни... жедни су — његове ракије!

— Ришћански, бре!...

Најзад се они тргоше јако, њега оборише на земљу, вериге искидаше, па се пустише као стреле по пропланку. Кад је устао и видео шта се ради, њему мило, мило, док и сам не потрча за њима. И виде да је добро.

— Ришћански! — подвикну он још јаче, па их одмери својим оштрим оком. Они још боље прионуше, те поче још већа хука. Већ им језици отежали, трепавице обисле, на уста пљушти вода, а очи се закрвавиле.

— Да воскреснет Бог и расточатсја врази јего — закрешта Бисерко, рашири руке и паде на асуру.

— Ришћански, бре Бисерко, ришћански! Ти све 'оћеш да покрстиш, а сам ич неси ришћанин, — вели му Цера и сипа му ракију у уста.

— И... и... расточатеља... расточа... — једва Јован промрмља.

— Хе... ѳ! — узвикну Цера па обори главу на ниже и замисли се.

Остали као да то једва дочекаше. Чим његово заповедничко око престаде да на њих мотри, они одмах попут лупежа, један по један, почеше падати на асуре. Мртвачки сан притиште све. Потпуна слика: „На Шипки је све мирно“.

Само Цера седи доста усправљено. Он не спава, него у полусну нешто мисли: или о људској слабости, или о јачини своје ракије. Но се и он убрзо прену. Осећа да још није пијан, да би још могао не само да пије, него и да наређује: боље но икад могао би подвикнути „ришћански“! И таман хтеде то рећи, кад спази да се све око њега готово у кругу поизвртало, и ослободило се већ његових заповести. У први мах му би мило што је све слабије од њега, и што је његова ракија тако крепка, но после му би криво што је остао сам и што је пред њим пусто разбојиште — мртво поље после боја.

Он искапи још једну чашу, усправи се међу њима и подвикну:

— Ej, ришћански!

Одговора не би и он поче прилазити и једном и другом, поче их превртати, гурати и викати:

— Ришћански, ej! Дижите се да опет почнемо ришћански!

Али све узалудно. Кукљуш није кадар ни да хркне а Цаферу отишао фес чак до врата. Јашар једном руком загрлио Бисерка, другом Гогче, а његово се пијано лице ипак смеши као да ће да рекне: „Једно смо, жив ми Цера!“... Цера махну главом неколико пута, прије те затвори механска врата, па се опет поврати, пажљиво прескачући ове пијане лешине и стаде на средину. Дуго је тако стајао и посматрао их нетренимице. Најзад напуни и диже једну литру па поче:

— Ришћански се код Цере пије. Нема код њега лаже, ни сабајле вересије. 'оћете код Цере — ево ви Цера. Вели ви Цера да га не дирате, зашто не можете с њим да пијете, а ви опет не слушате. Мислите: Цера ће да се напије, па да заборави рачун. Јок!... Зна Цера како да неје окусио, е враг му године узео!.. Ej, бре Ибиш? Ти си попио литру, па опет литру и оку с Гогчетом и четири оке си наручио и једну чашу Рами Циганину. Разбираш? Колико то чини? 'оћеш есап? Ти мислиш Цера заборавио, а? Јок, жив ми име Христово! 'оћеш ришћански да пијеш, ришћански ћу ти рачунати... А ти Кукљуш? Закрвавио си очима па мислиш не знам колико ти је још остало у Цере од оне њиве у Љубижди више пута, што си је продао за осам стотина Смаил-Тараку? Ћути дѐ, не љути ме, зашто — ришћански си доносио, ришћански ти и рачунам... Бре леле, сви се напили, па леже како мртваци, а Цера их чува да их повампири. Е, воли их Цера, његове су то муштерије. Пијанице, ама опет старе муштерије. Код Цере нема тамо овамо... Ако! Спијте, одморите се, па ћемо сутра опет овако. Одморите се, Цера ве чува. Ако дѐ! Ришћански сте пили, ришћански и спавајте.... Хе.... ама Цера је пѳ-ришћанин: ем 'оће још да пије, ем неће да спава, но ће да ве чува... Спавајте, бре кучићи моји, бре загарићи Церини!... 'оћемо ли ришћански, Церо? А? Но-о-ѳ! Е, здрав си, Церо!...

Искапи литру, убриса се, опет их тихо премери очима, па се опруђи баш поред Кукљуша, онако *ришћански.*

Призрен, 1906. год.

Гр. Божовић

Песма

Кад весели синоћ писмо,
Ветар прво лишће расу.
Ми први пут осетисмо
Дах јесењи у том часу.

У колико ноћ падаше
Ноћ дубока, мрачна, студна —
Склапаше се очи наше,
Умираше душа будна.

Стизао је сан и умор
И слико нам старост гнусну.
После свуда мир, јад, сумор...
Један само јеца у сну.

Влад. Станимировић

О. Ивековић — Тврдица

Рихард Вагнер и модерна уметност

(П. Коњовић)

1.

Једна од најзанимљивијих појава, која износи развој уметности прошлог века, бесумње је појава Рихарда Вагнера. Борба, коју је он водио за своје принципе, сведочи да у њему имамо личност која креће унапред, снагу у основи сентименталну али револуционарну, величину, која је германској култури дала пуно свежине и зановице. Његов рад, било философски било уметнички, расветљен је већ с много страна и све више је познат, и непобитна је чињеница, да његова идеја све то више осваја, јер оно што у њега највише импонује и што високо подиже укупну вредност његове појаве, то је грандијозно схватање уметности и њена удела у култури, и она чврста вера у творачку моћ човекову.

Као ни друге велике идеје, тако ни његове, нису могли разумети они који за њих нису били спремни; отуда је разумљив онај велики отпор што га изазива Рихард Вагнер својом уметничком појавом. Ни у уметности, нити у културном послу у опће, не може множина, публика, бити онај који ће давати правац и мисли водиље, јер праву велику уметност никада није могла схватити маса у свој њеној ширини; па као вазда, тако је и овде била нерасположена према новој уметности, која је рушила традицију. А у просечних, једноставних људи, као и у широких скупина, готово сва суштина вере је у традицији.

Међутим, изгледа, није толико расута светлост на сутицај уметности Рихарда Вагнера са истодобном и данашњом уметношћу негерманских раса, и ако је тај сутицај и непобитан и колико занимљив толико још више важан, као што су често од недогледног интереса били — историја опће културе знаће их пуно — дотицаји великих германских духова на културне емоције

осталих раса. Тако је и са утицајем Рихарда Вагнера. Често се врло криво схвати, рече ли се за млађе уметнике, да стоје под утицајем његових реформних идеја у уметности, да су „Вагнеровци“. Да се уђе у суштину тих идеја и у суштину саме уметности, видело би се да је уметност у основи својој најчистија и најснажнија само ако иде правцем који је он окарактерисао. Тај правац није његова нова мисао, он се указује у правој уметности од њених почетака. То је слободна уметност, чији су елементи кристализовани из народног духа и творачке снаге уметникове.

2.

Проучавајући Вагнерову филозофију и његову теорију уметности, а нарочито ако у исто доба стојимо под утиском његових уметничких творевина, неће нам, мислим, бити тешко опазити известан недостатак критицизма у оном делу литерарног рада, где се Вагнер пстиче као мислилац.

Лако се да опазити често директно изненадљива супротица међу космополитством његових естетско-филозофских назора и чистим нацијонализмом његове уметности, нацијонализмом какав можда ни Вагнер не би хтео исповедити. А ваља ми одмах нагласити да његова уметност чини много уверљивији утисак но његова филозофија, у којој је очевидна, већ више пута констатована и утврђена, његова привржености Шопенхауеру, уз приметан утицај идејалистичких мислилаца. Међутим међу Вагнеровом филозофијом и његовом уметношћу има, поред свега тога, тесне и јаке везе, и филозофија његова имала је недомашно јак утицај на његов стваралачки таленат. Вагнерово схватање трагике, сентиментално приказивање богова и јунака, песимистичко појимање *свесвета*, његово тражење и налажење (?) „искупљења“, свршетак с „Парсифалом“, где Вагнер као уметник уступа, све то налази свој основни разлог у Вагнеровој филозофској теорији. Велики уметници, а Вагнер беше ваистину један од највећих духова не само XIX века већ и у опће, разумеју тачно своје доба; и он га је разумео. Размахнути демократизам, па комунизам, не само да га присваја и чини га прогнаником из Париза по фебруарској револуцији, него му те идеје прелазе у крв, и он се у Дрезди пење на барикаде, да посвети своје идејале, којима ће још дуго бити веран, пренесав се у нови свој идејализам који ће неустрашно проповедати и водити, како сам каже, нов тридесетогодишњи рат, док на крају не изађе као победилац. Не толико својим филозофским радом, него, како већ рекох, својом грандијозном уметношћу. Међу најсјајније културне борбе, које знамо, рачунаће се зацело и ова за Вагнерове принципе уметности.

Ну сав успех, или бар највећи део тога, разјаснићемо баш тим новим идејама, тим демократизмом прошлога века, који је отворио силне изворе новој снази за полет људскога духа. После еротичког идејализма, Бајроновског и Гетеовског титанизма, чим се сјајно завршује XVIII. век, прелази и уметност, преко романтике, која се јавља као реакција на велике догађаје у почетку XIX века, у пучанство; постаје демократска, тражи и наслања се на елементе народне, и спрема силе за велику перијоду, у којој ће се развити нацијонализам у уметности. Немци ће и ту да истакну прво име; то је Карл Марија Вебер.

У Веберову „Вилењаку“ видите и осећате оно дубоко чуство и онај дојмљиви немачки Gemüth, што струји кроз сву ту музику, проткану кристалним елементима њихова Volkslieda, а то нам даје назирати, да није далеко час кад ће се родити велика уметност која ће с пуном снагом да се разлије широким коритом стваралачке моћи пука, великог и симпатичног немачког Volk-a. Та велика уметност има да буде дело Рихарда Вагнера.

Ако не познајете „Вилењака“, нећете се моћи потпуно удубити у сву силу Вагнерова уметничког талента. А тим што Вагнер бира пут, који је Вебер као стазу назначио, пут који ће он мучно али успешно начинити широким и поузданим ка здравици духа народног, тиме се објашњава и онај велики, па назовимо га одмах и благотворни, утицај који је Вагнер чинио и чини на уметнике и уметност негерманских раса. Прекидајући, да не речем уништујући, с једне стране бледожуту уметност романтичара, префињену и без погодаба за живот, кидајући с друге стране са традицијама извештале и скроз неприродне дотадање музикалне драме, полази Вагнерова уметност новим смеровима, повлачећи собом и остали уметнички свет, који је могао да схвати ново доба, објављено зачетцима модерне филозофије, политике, литературе.

3.

Од великих музичких уметника, који не припадају немачком народу, имају у XX веку нарочито тројица, који не само да су сваки за себе потпуно изразите индивидуалности, него чији је одношај према Вагнеру нарочито интересантан, и који нам приказују обрт што настаје у уметности према новим филозофским и естетским поставкама.

То су: Сметана, Чајковски и Верди.

Нас овде још нарочито занима утицај Вагнерових уметничких дела на њихов нацијонализам, а разуме се и с обзиром на формалну, техничку страну њихових творевина, на њихово схватање модерне музикалне драме.

Сваки од те тројице унео је у уметност, поред свога индивидуалнога, још оно што је најтипичније и што највише карактерише уметнички смисао онога народа из којега је поникао. Природно је, потом, да сваки од њих ствара у своме народу школу и даје народној уметности известан правац. Код Сметане је то најприметљивије.

У Чајковскога и Вердија то се можда толико не опажа, али је у суштини тако и покушаћу да то докажем.

Споменуо сам правац који се огледа у раду ових уметника, па лако ће се наћи моменат, где се они међусобно готово дијаметрално разилазе, ипак се хоће овде да нагласи да је претежан део њихова рада, посматрајући га с једног утврђеног становишта, био не само у складу, него под директним утицајем велике реформе Рихарда Вагнера. И у томе је благодат сутицаја. Али одмах ваља да се нагласи да тај утицај великога реформатора не задире у основе њихове уметности, нити он дотиче елементе који су суштина њихова интелекта. И у томе је велики смисао васколиког њихова рада. Те елементе видим у духу онога народа, из којега је уметник постао, и из којег се духа кристализује и његова инвенција. А у томе, што рекох, изражена су ако, хоћете, већ два основна принципа Тенове естетске филозофије.

4.

Најсамосвојнији је од њих, чини ми се, а биће да је ово мишљење тачно: Сметана. Индивидуална снага

дошла је у његовим делима до израза и интензивније и оригиналније, него што је то случај у Вердија и Чајковског. А то ће бити и опет с тога, што је Сметана ближи народном појимању уметности, дело његово кристализује се у чуствима његова народа и то у свој ширини народној. Уметност његова је, заиста, да се послужим једном срећном карактеристиком, пучка. Његова уметност хармонише с модерним социјалним назорима, она је демократска.

Али осећам потребу да поновим навод једнога Сметанина биографа, који каже, да ту њихову „пучност", ту Volksthümlichkeit, не треба и скроз је погрешно схватити као можда имитовање или још сувише и употребљавање нар. мотива. То може да констатује само површно познавање његова дела. Сметана је сам изрично био против тога „потворења", како је он називао тај посао. Доказ да је такав посао далеко од сваког правог уметника, имамо ли на уму у првом реду оно што чини суштину саме уметности. И крај тога, што Сметана није употребљавао нар. мотиве (разуме се, да овде не могу долазити у обзир случајеви са различитим примедбама, често у потпуној уметничкој форми, разних нар. игара и песама, јер тек ваља знати да уметност није у форми), био је он смислу народне уметности тако близу. Једно је, држим, објашњиво то тиме, што су елементи нар. музике, нарочито ритмика, били исто тако у њему развијени, а смисао за њих управо јединствен.

Отуда је јасно, што је његова уметност преко вергла и сеоских музиканата, на уста народна, продрла пре у варошице и села, и онде се упила у душу народну, него што је доспела, а још и данас тешко доспева, у велике светске опере, у преостале баштине аристократске, а потоње седиште за flirt празноглаве и досадне бирократије.

Међутим свежину његових уметничких дела, сличну оној што је раним јутром удишемо на широким алфелдским пољанама, неће уништити ни доба ни покварени бирократски стомаци. Она ће бити све свежија, а њен утицај јачаће се и шириће се, чим се све више буду ширила масе оних који приступају да приме нову веру и да се крсте у име модерне културе. Када кроз све те широке масе људства, које још данас чека, али чека с поуздањем у коначно ослобођење свога духа, заструји култура новога доба, онда ће и Сметанина уметност да се разлије и да буде силна попут пучине морске.

5.

Није чест случај, да уметник остане у свима својим делима толико самосвојан, и толико карактеристичан, колико је то био Сметана. Слушајте његове инструменталне ствари, у првом реду циклус симфонијских поема „Моја домовина" и квартет „Из мога живота", вас ће на мах да освоји она искрена субјективност, оно директно утицање на најфиније чувства наше унутрашњости, исто као што ћете се на мах наћи под утиском оригиналне непосредности, што зборн по готову из свакога такта његових нар. опера. А све су његове опере народне; и по средини мотива и по уметничкој изради.

Од осам његових опера, четири су комичне, а од тих су опет три (Продана невеста, Пољубац, Тајна) чисто народне, праве ведре и веселе сељанчице, — прве две и сам Сметана назива „простонароднима" — док је и четврта (Две удовице), и ако се радо истиче као узор модерно „салонске" комичне опере, пуна народног и сеоског колорита, који слушаоцу прибавља толико свежег уживања. Имам овде на уму изврсни тип, прави Моцартовскосметановски комичан тип, старога шумара, а поред њега и оно двоје младе служинчади.

И у остале четири своје опере, остаје Сметана веран чисто народним мотивима, само их сад, осим у последњој, тражи у славној прошлости свога народа, од које ће он с пуно збиље и уметничког заноса да нам прикаже славне јунаке и јунакиње своје повеснице (Бранибори у Чешкој, Далибор, Либуша.) Нарочито се у „Либуши" уздигао Сметана са својим узвишеним патриотским патосом. — У последњој својој опери (Ђаволова стена) долази Сметана у прилику, којој се ретко који старији уметник отргао, ако јој можда није био сасвим у власти, да пише ствар која је чист несрећан романтизам, романтизам старога датума. И ту је међутим мотив, колико могу да констатујем, узет из народне бајке.

То што се рекло, главно је у дёлу Сметанину, и као што се види, све је то, ако није можда и црпено, врло близу врелу народном.

6.

У Чајсковскога то већ није тако. На многим његовим делима и сувише се јасно види, да је било доба, кад је Шуманов утицај много јак био. На нашу утеху још за Шуманова живота наступио је моменат, кад је његова уметеност, ако не сузбијена, а оно доведена под призму тачнијег и модернијег посматрања. А та нова критика никако није могла примити његов романтизам, исто кô ни Мендлзонов, јер је тај правац водио ма камо пре, само не истинском нашем животу, још сувише не животу широких маса, животу пука. — И ако у тој школи васпитан, ипак се Чајковски ње доцније еманциповао, и што је бивао зрелији, постајао је све више и оригиналнији. То ћу опет да препишем томе, што се у њему све то више развијала клица, коју је собом на свет донео, клица духа онога народа из кога је поникао.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Хоћу да живим

Живот ме мами, живот ме зове,
Ја хоћу напред, и хоћу смело;
Срушићу своје драге ми снове
Светлости праве да нађем врело.

Ја нећу више да идем трагом,
По коме миле сићушни људи,
Што стрепе и пред истином нагом.
Не, много даље срце ми жуди.

Даље ме носи свемоћна чежња
Бескрајних жеља, животне сласти,
А нова силна, творачка тежња
Мора ме смрвит' или ме спасти.
Осећам где ми кроз жиле струји
Огањ, пун крви к'о младост наша!

Београд.

А све у мени стреса се, бруји,
Рука се смело за живот маша.
И новом вером светлијих дана
Испићу живот из новог врела,
Силно к'о мишцом снажних титана
Срушићу сметње, а то сам хтела.

Јела Б. Спасићка

Адакалски селам

— **Милан Иванчевић** —

Величанственом оном склопу врлетних клисура, тамо — где се мутни Дунав Демир-Капијом преко каменитих прагова, гребена и спрудова потмуло роптећи пени, шуми, дере и ствара непрегледне матице, брзаке и вртлоге, чудноват има један оточић, што се турски зове Ада-Кале.

Како лежи баш на тромеђи Аустро-Угарске, Србије и Румунске, острво је ово од велике стратегијске важности, јер затвара излаз и улаз на доњи Дунав, па с тога на Берлинском конгресу није запао ни једне од три ангажоване власти, већ је и даље остао под суверенитетом — отоманске империје.

Истина, кад вас плећати Турчин, што преваж̂а путнике с Оршавске стране на аду, на трошном своме чамцу к стрмој обали привезе, па кад на орођеној мркој кули угледате високи црно-жути ступ с двоглавим царским орлом, испод кога је стасити аустријски војник снажно притегнуо своју репетирку уз десно раме и одмереним кораком стражу чува — тај ће вам се суверенитет „Блистателне Порте“ приказати у мало чудном светлу. То је међутим само један мали знак ингеренције суседне велесиле, иначе је овај оточић права слика турског газдинства, управо један мали откинути комадић турске царевине, смештен овде усред мутних валова брзога Дунава, између големих пећина суседних држава, као жива панорама на увесељење путничке публике.

И редак је пролазник овим крајевима, а да не сврне на Ада-Кале. Јер овде вам је све чудновато, почевши од кадије па до подераног и прљавог турског заптије, од најпитомије смокве па до одурне травурине, што се по устајалој води орођених бедема ухватила. Немојте се с тога чудити, драги читаоци, што се и ја нађох „побуђеним“ да вам оправим један махсус-селам с Ада-Кале.

Да видите, на прилику, прво нашег чичерона, што ће да нас провода по ади. Стасито је то коштуњаво момче од којих осамнаест година. На црном, од сунца препланулом, дугуљастом лицу доњи му је крај шири и облији од лобање, а испод дугих трепавица црним му очима одсева меланхолична нека ресигнација.

Ова се врста чичерона дијаметрално разликује од својих западно-европских колега. Главна му је особина, што осим „пеки“ и „јок ефендум“ ништа не говори, све вам остало казује руком и очима. Није он као досадни млетачки guida, што непрестано иде уза вас и брбља! Наш Адакалски Ментор иде увек неколико корака за нама. А кад се нађете на каквом дорћолу (раскршћу) прљавих ћор-сокака, ви се лепо окренете и, не говорећи ништа — потпуно под његовом сугестијом — покажете руком, камо желите да пођете, а он тек одмахне главом, рекне свој облигатни „јок“ и покаже руком на пример на десно. Ја вас уверавам, да је уживање имати посла с таким чичеронима, особито ако сте имали с том врстом људи горка искуства. Јер ево што се мени неки дан догодило. Возећи се прекрасним казанским теснацем, сва се путничка публика искупила на крову лађе, да се нагледа и наужива величанствених оних чари, којима је мати природа крај овај раскошно обасула. Не знам, с ког се разлога пријатељ један осети позваним, да лаковерној публици и са историјске стране осветли дивну ову дунавску партију, и стаде приповедати, како је римски император Тројан дао прокопати — Казански канал!

Хајде да се кренемо!

Пут нас води кроз млад, чист парк, засађен у новије доба свуда обалом по градским зидовима, што се к Дунаву спуштају. Ада-Кале и није друго доли некада јака тврђава, коју је саградио славни војсковођ савојски принц Евген „der edle Ritter“, а од тога доба до дана данашњега није се на њој ваљда ништа ни оправљало. Јер не можете себи замислити очајније слике суновратног рушења и опадања, него што су ови трошни зидови. Из пукотина, што на све стране зијају, цигља се руши и пада у зелену устајалу водурину између бедема, што јој се површином ухватило одурно мочарно биље и свака нечист.

Оку и души вашој прија кад видите око себе бујни напредак и млађани у напону живот како откуцава. А у подртинама оваким, где још треба да се повлачи мизерни живот давне већ преживелости, нестаће вам ве-

Р. Франгепи Медаља

селог оног расположења, у коме сте — лаганом ногом — ступили на овај оточић; душом ће вам овладати нека меланколија, којој се не можете отети.

Горка вас та чаша неће мимоићи, ни када пређете преко слупаног дрвеног моста, па се на једном нађете пред великом мермерном плочом, у којој је ванредно мајсторски исклесан турски један натпис. Плоча је ова право уметничко дело, јер су јој типови арапских слова — чудних оних кривуља — тако вештачки и правилно исклесани, да их се чисто не можете да нагледате.

Али слаб вам је ужитак у томе послу, јер, на жалост, плоча је ова намештена у нискоj, напуштеној, полумрачној капији, а сва је прекрита прљавом прашином. С десна и с лева узидан је немачки и мађарски превод. И кад сазнате за садржај тога натписа, душе ће вам се боно дирнути рапсодијски они звуци некадашње славе, што кроз тамну ноћ посрнула света из рушевина очајнички кликћу. „Непобедими Махмуд-кан освојио је овај тврди град 1739. од неверника и ударио довде границе царству...“

Имао сам прилике да видим више таких натписа на Фетисламском и Нишком граду. Све, што је источњачка машта могла бујним и кићеним речима у славу оснивача тих градова да испреплете, на маленом је простору у хладни камен исклесано. Непобедими је оснивач обично велик као Александар Македонски, а срећан као Дарије; слава његова обухвата свих девет небеса; царство му се протеже до граница света, а учвршћено је ступовима до неба високим. Таки је један ступ и тај град — обично рају подобан — утврђен на страх неверницима.

Прошавши кроз још једну градску капију, над којом се диже велика нова касарна, наћосмо се у нечем — не знам, како да га крстим — у нечем, што би требало да буде сокак. Узана је то путања, да се једва може неколико људи мимоићи, тарацана цигљом орођених бедема, свакако тековина новијих времена. С десне и с леве стране подигнуте су високе ограде од дасака, на којима је свака рупица брижно затворена. Турчин не воли да му профано око гледа светињу дома његова. Изнад тих високих ограда наднеле се пребујне крошње разноврсних племенитих воћака, а гдегде тек из тог зеленила провирује висок црвен кров од ћерамида на ниским кућицама.

То је дакле сокак, као што нам и наш чичероне потврди.

Ада-кале је управо пространа и велика башта, пуна дивнога воћа и сочне зелени. Винова се лоза пење по неколико метара високим летвама, што су у разним облицима поред тараба позабијане, а на све стране између бујног зеленог лишћа висе големи гроздови као шећер слаткога грожђа. На онда посвуда, по винородној лози, провирују јабуке, крушке, гуље, бресквe и тамновиолетна персијска шљива, која је тако родила, да је једва гране носе. С једног таког огранка нисам могао чисто очију да макнем; кад би га обасјана овако пуним светлом злаћаних сунчаних зрака мајсторска рука на платну насликала, не верујем, да би могли замислити лепшег Stillebena.

На „сокаку“ не сретосмо ни живе душе доли једну булу, што с малим дететом брзо кроз капицик у башту уђе.

Немојте мислити, да је то била можда каква чаробна Зулејка, коју Мирца-Шафи не би могао успоредити с анђелима у рају ил' звездама што на небу сјају — вита стаса к'о у јеле, а очију од газеле. А није била ни обучена у кадифли-беас-антерију, извезену златном и сребреном жицом, нити су јој биле широке шалваре од зелене свиле. Не, обична је то била була у црном, широком, припростом оделу, повезана белом марамом — а на голим јој ногама мало сумњиве чистоће, место златом везених стамбол-папуча, клопоћу дрвене нануле.

Иначе ни живе душе, но свуда мир и тишина, као да се каквим гробљем шетате.

Још мало па хтеде да постане несносном та монотонија, да се на једном не наћосмо на ниској обали дунавској. Ту — мали један дечачић у лепим, новим димлијицама, турио фесић с кићанком на врх главе, сео у траву и забавља се пуцајући капсле с малог пиштоља. Не памтим, да сам скоро видео тако лепо дете с отвореним, сјајним, ванредно красним и живим очима.

Кад сам га хтео по лицу да помилујем, накострешио се на ме као дивље мече. А после за одбијену моју милошту испрати нас — пуцањем из пиштоља.

Што ти је турско дериште!

Прошавши кроз још неколико таквих високим тарабама ограђених сокака, ево нас пред једном старинском лепом кућом турскога типа.

То је стан и уред управника овога отока.

О кућу се ову веже ваздан историјских успомена. Овде су, на прилику, изгубили главу сва четири велике дахије: Мула-Јусуф, Кучук-Алија, Мехмед Фочић и Аганлија, крвници они, што су дали повода Карађорђеву устанку. Када их је јуначки Вожд после славних по-

беда потиснуо у Београдску тврђаву, побегоше они кришом низ Дунав и задржаше се код свог пријатеља Ибрахим-бега, заповедника Адакалског. Међу тим је огорчени народ захтевао главе својих крвника; те царском комесару, који је имао да измири Србе са султаном, босанском везиру Бекир-паши, не преоста друго, него да заповеди Ибрахим-бегу, да поубија дахије и да им главе пошље у српски табор на Врачару. Мисију је ту имао да изврши војвода Миленко Стојковић. Ибрахим-бег, покоравајући се заповести царског векила, показа Миленку собу, где су дахије баш сели за богату софру. Миленко опколи са својим људима собу и сву их четворицу кроз пенцер поубија, мртва им телеса побаца у Дунав, а одсечене главе даде једном Циганину, да их у Дунаву опере. Али се несретном Циги — црна му мати — Аганлијна глава откотрља у воду и никако да је нађе. Место награде за крваву своју работу извуче јадник пет стотина — батина по табанима.

Преоста нам још да кроз мрачну Су-капију узаном путањом свернемо преко бедема у чаршију.

Што је древном Римљанину био форум, то је оријенталцу чаршија, центар свега јавног живота.

Адакалска је чаршија малена и скромна. На раскршћу двају сокака, тарацаних познатом оном калдрмом од округла камена, од кога ће вам ноге да отпадну, ако дуље по њему идете, — неколико источњачких кафаница и дућана, то вам је све.

На дугачким клупама пред кафаном неколико зачалмљених Турака прекрстило ноге; пију каву, пуше, ћуте и доста презирно гледају шаролику путничку публику, што се у зноју лица свога по чаршији врзе.

На столовима сервирана разноврсна конфисерија што вам је чаровни исток може да пружи; ту је Цариградска алва, рахатлокум, шећерлема, долдрма, па слатко од кајсија, трешања, гуња итд., а све то због безбројних муха прекрито прозирним тилом јако сумњиве боје, да би жестоко дошли у конфликат с укусом, ако би вас срце повукло да осладите уста тим даровима бајног истока.

Преко пута изнео дућанција у широком и отвореном пенцеру сву своју робу на пазар.

Имадете ту високих тамноцрвених стамбол-фесова, па свилом везених марама од прозирног беза, па златном жицом искићених папуча и ридикила од кадифе, па стотинама других тоалетних артикла, који ће вам се ванредно допасти с укуса, којим су фини и бизарни арапски орнаменти по њима извезени.

Од свега тога мала ова турска база слабо што треба, сва та роба нађе свога доброг купца у путницима, јер свако жели да понесе по коју успомену с Ада-кале.

Поред трговчића отворио свој посао дуванција ексквизитно оријенталног типа, великих, сјајних, меланхоличних очију, а кукастог семитског носа.

Ту можете поред сваке врсте финог турског дувана купити и илустрованих карти, ствари без којих се — као што је познато — модерни путник не може ни да замисли. Због тога се пред његовим широко отвореним пенцером на дућану сакупило највише публике, па разгледа и купује карте, да још под првим утиском свога боравка у чудном овом свету својим милим и драгим на дому оправи неколико срдачних и топлих поздрава с овог оточића.

Друга група шаролике публике поседала за дугачке столове испред кафаница и задубила се у писање — бришући сваки час зној са врелога чела.

Како нисам никога видео, да пред кафаном послужује, ударих два пута штапом о прозор и одмах се мусаво једно и чупаво момче указа на вратима.

— Бир шекерли каве гетир бана! (Донеси ми једну каву са шећером).

Он ме мало чудно погледа својим дремљивим очима, и за мало времена донесе ми један филџан турске каве финог оног арома, каква се само по оријенту може добити.

— Бујрунус, ефендум! (Изволте, господине).

Нама за леђима сакупило се ваздан турске дечурлије, нудећи на све начине путницима своје услуге.

Како смо ми са „запада“ научени пити воде уз црну каву, дозвах опет кафецију да ми донесе — бир кадек тазе су (једну чашу хладне воде).

Једва што сам те речи изустио, настаде дрека и гужва оне дечурлије иза нас, да се побију, тко ће да донесе у доста прљавој флаши, што на столу стајаше, свеже воде с оближњег бунара.

Вика та хтеде и даље да потраје, да се из далека не показа импозантна појава старог једног Турчина ванредно блага и умиљата погледа, са дугачком као снег белом брадом. Високи фес зачалмио белим турбаном, преко рамена пребацио кратак, крзном оперважен јелек са широким рукавима. Поред њега иђаше омален, крупан човек у западно европском оделу с фесом на глави.

Деца беху закрилила узани сокак, а ником од њих ни на ум баш да не падне, да старцу начини пута, док енергичан подвик његова пратиоца: Суз бре, ченгене гуребет! (натраг, циганскн бескућници) не прокрчи мало места, да могу проћи.

Старац тај беше главом Мустафа-бег, до пре неку годину кадија на овом оточићу, онај исти који је 49. године превезао Кошута Лајоша на своме чамцу на Ада-кале, кад је бежао у Турску.

Мустафа-бег оправи селам на све стране, седе на место за њ резервирано, камо већ годинама долази. Мусаво му оно момче донесе каву и наргиле. Старац с ванредним неким блаженством испи каву, па онда стаде одбијати густе димове, окупане у опалној води шареног наргилета.

Из хладног његова погледа по страној публици чисто вам се намеће да прочитате мисли његове, што му се ваљда по глави врзу: Како ли се све то од детињ-

ства његова променило! А дубоки уздах из ломних груди као да вам дошаптава бôно фаталистичко уверење православног Турчина:

— К'смет, иншалах! (Е судбина је така, Богу хвала).

* * *

Сунце већ беше зашло за питоме Србијине горе, а сутонске дугуљасте сенке падоше по Ада-кале и мутним валовима брзога Дунава, када ме плећати Турчин на трошном своме чуну превезе на Оршавску страну.

На стази живота

(И. Суриков)

Обузет тугом у незнан ступам...
Ишчезла светлост, ишчезли људи;
Под тугом срце удара јаче,
Никаква јава да смелост буди!

Ко облак црни поноћ се шири
Тамно и страшно... Ни једног зрака!
Бојазан тешка већ влада мноме,
Од овог мира, од овог мрака.

Узалуд поглед напрежем, морим,
Не бих ли звезду углед'о коју...
Глухо и тамно! Очај је само
Стегао срце и душу моју.
Ко путник када пустињом блуди
Тражећи жудно да извор спази,
Вођину залуд ја светлост тражим
На овој пустој и мучној стази.

Р.

Визија једног предвечерја

— **Јован Ђугумовић** —

Зашао сам био пред кућу. Гледајући гдје природа свим богатством, које има, обасипа последњи чин дана, ријеших се да обиђем најдивније предјеле села. И збиља, доподневна кишна поросица и периодична припека Илйнскога сунца обогатили су предвечерје 20. јула 1901., на подножју Невесињске Црне Горе,[1]) рајским величанством и тајанственошћу. Благо и свечано расположење овладало је планинскијем ваздухом. Тихи повјетарац, таласајући житно класје и разносећи свјештену планинску измирну са безброј цвјетова безбројних шара, измамно ме је од куће и преко доста дугога бријега допратио на Брајановачу, да испијем чашу њезина слатког извора. Затекох лучка стада, гдје су дошла на воду.

— Планинко, је ли вама овако сладак напитак ове воде? — мећући чашу у џеп запитах најљепшег лучког чобана, којему нечувено импонују све дражи дјевојачке љепоте, коју Бог може дати. Цвијета ми није рекла ништа, само је големи румен стида облио њено лице. За ме то није био удес. Та сцена приказује истину давне моје вјере, да госту с горњом Херцеговином, која свој морал и дјевојачко достојанство равна с достојанством своје цркве, није могуће у интимни додир долазити. И дало ми је повода да почнем размишљати о несрећним лицима западних романа и да занесен тим мислима чисто механички пођем уз хумац, који је наткрилјен високом боровом шумом, а са чијег ћу врха видјети вале питоме Коњичке Жупе и нашу Неретву. — Чује се коњски бахат уз Кваљ... Сам јастреб прозвижда изнад Ушића Ките; послије њега други, па трећи... па пети... Хуј... ŷj, хŷj, хŷj — зачу се хајка дјеце и жена испред колиба, бојећи се зла својим пилићима. Три орла, која већ четврт сата крстаре над Црном Гором, падоше у јеловину — знак да у планини има леша.

— Ej, пријатељу, брате, комшија, путниче, Србу, ej брђанине! Хајд' напријед, на ову лијеву путању, ићи ћемо заједно!

— Зар си ти то, драги мој Миљко! Идеш из млина, а? Е, баш хајдемо кад си ти. Растоварићеш код куће мливо и учинићеш ми љубав: ићи ћемо на горњу чесму на Зараће. Дуг ћу ти вратити у први светац: читаћу ти „Слободијаду“ владике Рада, да се научиш мрзити више Латине нô Турке.

[1]) Гора у Херцеговини.

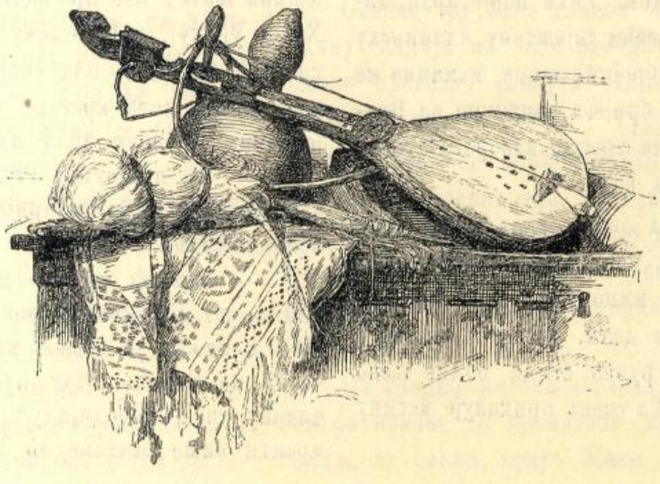
— Ела, мој Јоване, мени је мило чути — изговори јако задихан, јер су га уморише стрмене стране од два сата хода. И коњ је стењао под тешким теретом и отпухивао на ноздрве.

С њиме заједно вратих се брдом испред Лалове колибе; он сврну кући да благослови дом хлебом, а ја право на Зараће да чекам свог Невесињца, који ми обећа доћи. Дан нагиње на се. Вријеме од своје љепоте не губи ништа. Без пô муке попех се на Зараће и посматрах божанство мога села. Мисли су моје стале, али љепота његова говори, да је овдје негда био храм Венерин, коју су могли само пјесници Италије да одмаме на своја питома поља и сачувају је у сјенкама наранача. Опијен тим природним сјајем своје драге планине, гледао сам њено површно благо, нијесам ослухивао да чујем јаук и осјетим бол њезина становника, коме су, кад је показивао своје највеће јунаштво, убили вјеру; кога су, кад је показао истинско право на слободан живот, осудили на смрт — на неизвјесност. Мој најдражи брат доведен на праг агоније.... стоји: спријечен му повратак у живот, у свијет, међу људе, а он презире смрт.... И ја то нијесам осјећао, ни о том размишљао! Кад су ми се „Ортисова Писма“ отисла из руку и пала крај мене у здравац — причаше ми мој Невесињац Миљко — тад се над Црвњом почео дизати кишни мрак. Корине су то предсказивале прије пô сата, гомилајући се над његовим врхом; било је и црвених — све ја то нијесам видио, јер је нада мном већ господарио сан... Сијева!... Тутњи небо и земља!... Као да хиљаду и један гром пуче, зајечи васељена, гора и дô.... Ја се тргох, бијах самӧо од страха; погледах, кад мој Невесињац нешто крпи на себи. Још с нас не бјеше сунце прешло. Црвањ, као и прије неколико тренутака, мрачан и окашен малопрешњим даждом. Окренух се на другу страну, мало се умирих и опет — заспах... Сад видим само свијетлост и тајанствену тишину. Преда мном Невесињско поље, свето и топло као њедра Провиђења. На Црвњу се појави Пекина застава. Као за трен ока његови стотињаши прекрилише поље, најодушевљеније поздрављени од народа, који их ту чекаше.

— Живио Пеко! ти узвици народне војске проламаху оближњу дубраву и поље. — Како нас распереди Пеко: било на десно или лијево, или на исток или запад, ми ћемо ићи! — тако говораху сви: и војводе и Црногорци и Херцеговци, који ту бијаху... Осјетих нечију руку на рамену, ја се окренух: пред собом угледах човјека. Његова спољашњост бијаше неприродна појава у нашим горама. Као јутрос да је похарао палачу Мљетачкога дужда и понио његово одијело, тако обучен бјеше. Показујући руком на Пекину заставу, прве му ријечи бијаху, којима ме ослови: „Све једно им, неће имати среће! Више једна година раја њихових непријатеља, него се родило Италијанцу од првог сата његова робовања до његова васкрса. Запамтите!“ То је само рекао и већ је спреман био да иде. Поздравивши се са мном, остави ми у руци парче папира. Јако ми бијаше тешко, дах ми у прсима заста, нешто ме поче гушити и с великом муком могох дићи к очима посјетницу, на којој прочитах име: *Гарибалди*... Пробудих се, јер ме већ мој Невесињац дрмусаше руком по прсима, упозорујући ме на ноћ која се на нашу планину почела навлачити. Још ми говораше, да је учестао лавеж паса, да нијесмо далеко од звјеради. Небо је било ведро. Ја сам устао и мене није било страх, јер је мој Миљко у правом смислу ријечи био Невесињац. Одмакнувши неколико корака напријед спазисмо гдје низ Црну Гору силазе, гушећи се у сузама, двије чобанке гонећи пред собом маленi чопор коза и оваца. Њихов бони плач са испрекиданим јецањем тужно је одјекивао планином и давао монотони значај тој јулској вечери.

Дошавши ближе њима сазнадосмо, да им је вук тога дана заклао четири козе и двије овце. Гледајући њихове сузе, ја сам гледао истинске сузе своје отаџбине и осјећао праве јаде њезина робља. —

Чуше се у селу пијевци, и мој Невесињац послије поздрава; „Лаку ноћ!“ — изусти: „Опет ће се вријеме предеврити“ и оде на коначиште у Попратни Дô. Морао је преноћити уз тор свога стада, јер су сви изгледи, да ће те ноћи на хајван звјерад нападати. Ја сам отишао на редовни конак у кућу свога доброг домаћина Љубе. Страшно сам био огладнио... Кроз по сата на пољу је била помрчина: није се видјело ни небо ни земља.

Јесење вечери

(АСТРОНОМСКА СКИПА)

После оних жарких дана јула и августа, наступила је нека свежина у атмосфери. И на самоме небу наступила је промена у положају појединих звезданих фигура. По дивноме плавоме своду разасуле су се многобројне звезде, те га красе као неки тајанствени вео. Кад погледате на то чаробно звездано небо, зауставите мало свој поглед на ономе месту Кумовске Сламе где се она раздваја у две гране. Вашу пажњу привући ће једна од најлепших звезданих слика нашега северногa неба, која личи на крст, а стари народи дадоше јој назив „Лабуд“. Она лебди над нашим хоризонтом читавих девет месеца, од маја до јануара.

Та звездана слика „Лабуда“ прикупила је у себе највише врло интересантних и чудноватих прилика небесних. Тамо се крећу хиљаде светова, од којих Кумовска Слама изгледа као нека светлуцава пољана. Тамо су се појављивала изненадно нека чудновата сунца, која су људи могли и голим оком посматрати по неколико месеца, па их је после нестало тако, да се ни телескопом нису више могла смотрити. Тамо су пронађене звезде са неким необјашњеним променама, за тим двострука и многострука сунца и још неке прилике.

Поред разноликих интересантних прилика што их има у тој звезданој слици, има једна звезда у њој, на коју врло радо управљају своје дурбине сви који воле да посматрају небо и његове призоре. То је звезда *Албирео*. Нађи ћете је на доњем крају крста, коме је звезда Денеб на горњем врху. Албирео није од оних сунаца која привлаче пажњу својим сјајем и која се гледаоцу показују као неисцрпно огњиште светлости и топлоте. То је једна од скромнијих звезда треће величине и кад је просто посматрате, не видите ничега необичнога на њој. Али како вам величанствене призоре открива она кад је погледате кроз дурбин осредње величине! Пред вама се указују два величанствена сунца необичнога сјаја: једно је жуто као злато, а друго је плаво као сафир. Ништа канда није лепше, него за време тихих јесењих вечери гледати у тај тајанствени свет тога далекога звезданога пара.

Довољно је да само једним погледом разгледате остале звезде „Лабудове“ и уверићете се, да их има иначе много сјајнијих од Албиреа, али је оно, управо његов пар, много занимљивије.

Проучавањем и жутога и плавога сунца Албиреа утврђено је, да је то њихова права боја. Она зависи од хемијског састава њихових атмосфера и материја од којих су састављене. Тешко је се стиштати од узбуђења при помисли, да је то лепо плаво сунце Албиреово нека планета, која се сада развија и спрема, може бити, да једног дана постане колевком неког човечанског рода као наш што је. На тај начин проучавање двојних звезда, као и осталих грана астрономских у опште, помаже нам да схватимо бескрајне разноликости што их природа развија у васељени. Замислите само да се нађете на једној планети коју осветљавају сунца жута, плава, пурпурна, зелена, бела и т. д. како величанствени морају бити призори у сплету тих разнобојних светлосних зракова!... Ми уживамо у руменилу зоре када нам озари источно небо, дивимо се величанственом призору запада кад се Сунце спушта испод пурпурног хоризонта. После олује и непогоде веома нас пријатно забавља онај величанствени лук, дуга од седам боја; радо посматрамо и игру светлости по пределима високе атмосфере, која се показује у оним круговима и оградама око Сунца и око месеца, када нам се по некад чини да видимо по неколико сунаца и месеца, за тим у облику крстова и стубова од светлости и т. д. Све те појаве, од најстрашнијих до оних сићушних преливања у капљици росе, узбуђују нас и очаравају нас, а међу тим све оне имају један исти узрок: светлост сунчеву. А шта ћемо рећи кад неки свет осветљавају многобројна сунца различите боје? Како тек тамо морају бити величанствене зоре и сутони? Ко би могао и замислити какве игре светлости уживају становници оних незнаних светова?

проф. **Ј. Михаиловић**

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Ја чекам ноћ.

Ноћ чекам, па кад трава засузи и цвеће уздахне, ја поднесем њој наборано чело своје. Добра и милостива ноћ! Свежим дахом својим хлади она уморну главу, лечи сажежене цветове и искидане струкове и подиже изгажену траву, док њена сјајна чеда болећиво погледају земљине сиротe. Она, мудра и добродушна ноћ, привуче за тим материнским прсима уморне пријатеље своје и, милујући их хладним рукама, отвара њине груди и купи отуд јад, са срца скида сумњу, са уста јаук, на челу боре глади, у оку сузе утире.

— Красна ноћи, чекам те. Само, зашто нас свагда превари она леполика зора, што се полако навирује изнад брда, поздрављајући нас умиљато? Она, дволичница, пријатељство и са даном води и отварајући му врата показује нас освежене добротом твојом, окрепљене и одморне. А он, ох! пакосник, товар брига, болова и обмана баца

пред нас: носите то! — Тако и данас. Ја клецам под својим теретом, душа ми се угиба и срце пуца, а он, клетник, светли и сија што више може; у сваки кут, ево га, допире и смејући се пружа ми огледало — оно што људи знају да желе, што мисле, што раде, све је ту; сви смо ту. А мене то жеже, ја бих да не видим. Ах! да ми га је само чиме застрти!

— Да! то ћеш ти учинити. Сном ћеш опити жеље а тамом завити плодове сујете светске. — Жудно те очекујем, ноћи, пријатељице моја.

Ст. С. Н.

При поласку.

На перону железничке станице, у оној тишми, која је била свршетак јединствено лепих часова, ја видех само вас двоје. Плàвили су ме, истина, таласи оног жагора који је струјао из искрених срдаца, а груди су ми се преливале жељом да паднем у ту бујицу љубави и пријатељства, мамиле су ме срдачне речи и журио блиски растанак, па ипак укочени поглед мој видео је само вас двоје; и ја остадох уз вас. Да ли је вама казивао што год тај поглед? Да ли сте познали срдачност која је полетела да загрли све, и вас и њих, па је грлила само вас, и за вас и за њих. Јесте ли разумели поздраве који су требали да иду свима, а добијасте их само ви; који су волели све, а никог као вас? Да ли сте разумели нежност која је у добивеном цвећу нашла црвене цветиће за вас? — Ко зна?

Као два стручка најређег цвећа, на које наиђох у густом шибљу, па, не могући их узети за себе, понех спомен лепог мириса њихова — тако ми се учинисте ви у оном тренутку, који је био последњи наш заједнички. А онда сте се ослободили тог погледа — да ли га тражисте још? — јер мене одмах изгубисте из вида.

— — Као два струка најређег цвећа. — И ја одмицах све даље од вас. А једна жеља, жеља онога који мора да је несебичан, јер је далеко од вас, летела је вама: да вас ништа не отргне, но тако, једно уз друго, да дуго, дуго цветате...

Је ли допрла она до вас? Јесте ли њу бар разумели? Јесте ли појмили мотив њен? Знате ли шта је право пријатељство?

Ст. С. Н.

Уз наше слике

Изгнање из раја (сликао Ф. Штук). Овај рад прослављеног немачког сликара помиње се као најбољи у великом низу његових других слика. Немачки критичари називаше свога уметника другим Микел-Анђелом. Тако је силна моћ која веје из ове слике. Адам, Ева и Анђео Гонитељ силне су библијске фигуре, представљене тако оригинално да им, поред хармоније са мрачном позадином и једним делом раја, нема премца у сликарству. Лепота представљања не губи се, као што читаоци виде, чак ни у простој репродукцији. —

У ковачници (сликао Р. Мунт). — Посао је у јеку. Прште варнице са усијана гвожђа, јер их избијају набрекле мишице вредних посленика. Тонска израда ове репродукције попуњује унеколико губитак оригиналових боја, те је утисак нешто јачи од утиска обичне црне репродукције.

Св. Никола (сликао И. Рјепин). — У епохалном низу Рјепинових слика, Св. Никола и по замишљају и по извођењу стоји у истом реду у којему су и слике „Одговор Запорожаца турском султану“ и „Бурлаци“. Рјепина смо опширније приказали својим читаоцима у „Новој Искри“ за годину 1903. (бр. 10.). —

Смрт Ивана Грозног (сликао К. Маковски) Иван IV Васиљевић, назван Грозни, владао је Русијом од 1533. до 1584. године. За цара је крунисан 1547. године. У жељи да западну културу уведе и у границе своје царевине, позвао је многе западњачке занатлије, уметнике и научаре, отворио је прве штампарије, засновао трговачке везе са Енглеском, основао сталну војску, т. зв. стрелце, освојио Казан и Астрахан. — Назив Грозни добио је у доба такозване „опричнине“, када је могао сам изрицати смртне казне и конфисковати личну својину. Против Новгородске револуције приредио је поход који је похватао и поубијао око 60.000 људи. Убио је својом руком и свога сина Ивана. Смрт његову, која ја наступила 16. марта 1584. године, представио је овом сликом чувени руски уметник Маковски. —

Св. Јероним (сликао Ц. Медовић). Јероним, свети отац католичке цркве, рођен је 340. године у Далмацији. Васпитан је у Риму; доцније је провео 4 године у пустињи, одакле је отишао у Антиохију за пресвитера, а из ње у Цариград да слуша Гргура Назијанца. После дугих путовања задржи се код Палестине у испосничкој ћелији, где је и умро 420. године. О. Ц. Медовић приказује нам овог католичког светитеља и књижевника.

Тврдица (сликао Отон Ивековић). — Први период сликарског рада Отона Ивековића обележен је и карактерисан овом сликом као несумњиво најбољом. И ако нашим читаоцима није непознат, баш за то што је међу првима у колу модерних хрватских сликара, сматрамо за угодну дужност да прикажемо и овај угледни рад из његова првог уметничког стварања. —

Богородица (сликао Ц. Медовић). — Поред „Благовештења“, већ познатог нашим читаоцима, приказујемо овом приликом и цењену Медовићеву слику „Богородица“.

Све одлике чисто уметничке душе и искреног религиозног схватања има и овај Медовићев рад, као и сви други његови радови из црквеног живописа. —

Медаља (вајао Р. Франгеш). — Нашим читаоцима већ добро познати хрватски уметник Роберт Франгеш израдио је, по поруци нарочитог одбора, ову медаљу у славу великог југословенског родољуба покојног бискупа Јурја Штросмајера. Медаља је потпуно успели уметнички посао, те служи на част и своме творцу и имену којему је намењена. —

ХРОНИКА

НАУКА

Једно народно предање о месту где је цар Душан умро.

Ни до данас наши историци нису на чисто с тим, где је Душан умро. Мавро Орбини у свом делу: Il regno de gli slavi на стр. 268 вели: ....Ma tronandosi *à Diauolopota in Romania*, fù assalito da febre, a cui non poté riparare con tutti i rimedij che fece. Onde l' anno 1354 (5) e di sua età 45 passò à miglior vita.

Лукарић пак вели да је Душан умро негде у Тракији.

Троношки летописац вели, да је умро у Призрену и „би сахрањен у Саборној Цркви у сребрном ковчегу".

У Копривничком Летопису стоји да је умро 1355. год. 20. децембра, у недељу, оставив велику жалост и плач српској земљи.

По средњешколским уџбеницима обично стоји да је Душан умро у месту Ђаволу или Деволу,[1]) а где је то место *нигде се не помиње.*

Још код Орбинија стоји, на истој страни по предању, да је умро у Неродимљу...

Предајући историју и географију неколико година у нашим средњим школама по Старој Србији и Македонији, ја сам више пута давао деци разне задатке, па неколико пута и овакве: да ми сваки ученик опише историјска и важна места у своме крају и да ми све напише шта народ прича о тим местима. Тако сам добијао врло интересантних анегдота и причица о разним местима, а међу њима и ову: *„и данас сељаци из села Ђавола причају да је у њихову селу умро цар Душан и тиме се поносе".*[2])

Мене је ово интересовало и распитивао сам се о томе и најзад сам се и сам уверио од сељака из села Ђавола (Ђавота) да та прича у народу постоји. На моје питање од куда они (сељаци) то знаду, један ми одговори: од старо си тако останало, да је туј наш цар умреа.

Село Ђаво[1]) налази се на левој обали Вардара, северно од села Богданца, према Ђевђелији, а на главном путу Скопље-Солун. Од Солуна је удаљено око 50 km. Поред овога села пролази она грана главног пута: viae Aegnatiae, која је спајала Воден, преко Меглена на Ђевђелију за Дојран (Полин).

Ово народно предање ниуколико се не коси са историјским подацима. Оно се тачно слаже са Орбинијевим à Diaulopota in Romania, јер је Солун са околином, па и село Ђаво, био у византијским рукама, дакле in Romania, у време последњег похода Душанова на Цариград. Па и Лукарићеви наводи да је Душан умро негде у Тракији унеколико се слажу са горњим народним предањем, јер је ово село Ђаво близу Дојрана, што није много далеко од западних граница Тракије. Тако исто и они историјски наводи да је Душан умро на путу, пошавши с војском на Цариград, потпуно се слажу са горњим предањем. Село Ђаво налази се на самом главном путу Скопље—Солун а у близини онога крака viae Aegnatiae, који је Дојран везивао за Сераз.

Ја ово народно предање написах, колико да би се сачувало од заборава, јер *данашња времена* много су штошта а и још много ће штошта избрисати и уништити у Старој Србији и Македонији. Св. Т.

КЊИЖЕВНОСТ

Претходни резултати пописа становништва и домаће стоке у Краљевини Србији 31. децембра 1905. године. Издање Управе Државне Статистике. Цена 4 динара.

По закону о попису људства и домаће стоке, овај попис врши се сваке пете године. Први попис био је

[1]) Ово је узето из Орбинија.

[2]) Ово је написао П. Ср. ученик IV. разреда гимназије, из села Богданца.

[1]) На аустријским секцијама 1 : 200.000 пише *Бавато*, на Penck-овој карти *Бавото*. Распитивао сам се од куда овај наставак: то-Бавото, па ми рекоше да је то дошло утицајем бугарских школа. Село Ђаво има 66 до 70 кућа све самих Словена.

1890. год. Према томе, 31. децембра прошле, 1905., године извршен је овај попис четврти пут, и вредна управа наше државне статистике већ је стигла да нам до месеца јуна среди и у засебној књизи одштампа претходне резултате овог последњег пописа.

О потреби и важности статистике данас нико не сумња. Она је потребна сваком свесном грађанину који хоће да познаје своју домовину — како се она креће и развија; а нарочито је *неопходно потребна* државницима, народним посланицама, новинарима и свима који се баве о државним питањима, јер они из ње црпу потребне податке. Зато ћемо сад овде и изнети у кратко главне резултате овог последњег пописа.

* * *

По овом последњем попису Србија сад има 2,717.221 становника; а то је 188.025 становника више него што их је било по попису 1900. год. За толико је становника, дакле, Србија порасла за последњих 5 год.

Општине. На дан овог пописа Србија је имала 1397 општина, и то 80 варошких и 1317 сеоских.

По броју становника било је општина које су имале становника:

	ВАРОШКИХ:	СЕОСКИХ:	СВЕГА:
До 1000	6	245	**251**
Од 1001 до 2000	18	685	**703**
„ 2001 до 3000	16	277	**293**
„ 3001 „ 4000	11	81	**92**
„ 4001 „ 5000	4	19	**23**
„ 5001 „ 6000	9	5	**14**
„ 6001 „ 7000	4	4	**8**
„ 7001 „ 8000	3	—	**3**
Преко 8000	9	1	**10**

У ново-ослобођеним крајевима варошке општине су много веће него у старим границама.

Сеоске општине биле су најјаче у окр. Топличком, а најслабије у окр. Моравском.

Куће. На дан овог пописа било је у Србији свега 418.367 кућа. Од првог пописа 1890. год., дакле за последњих 15 година, увећао се број кућа за 82.607.

По величини (простору) округа, највише је кућа у округу Смедеревском, а најмање у округу Топличком.

Куће по варошима сад су јаче насељене, а оне по селима слабије. —

По насељености кућа Ваљевски округ први је међу окрузима (такав је и до сад био), а у Крајинском округу просечно најмање је становника у једној кући.

Прираштај био је највећи у Београду, а најмањи у Лесковцу. Опадања било је највећи број у Пожаревцу, а најмањи у Смедереву.

Прираштај варошког становништва био је готово *тричут* већи од прираштаја сеоског становништва. —

Источни и западни окрузи имали су мањи прираштај него они у средини Србије.

У полном погледу, на 1000 мушких становника било је женских: у варошима 815, а у селима 968.

Кад се узме као сталан прираштај становништва у Србији 1·571 процента годишње, онда би се њено становништво удвојило за 44·33 године.

По окрузима број кућа и становника (варошких и сеоских) био је овакав:

Редни број	Окрузи	Површина у Км.²	Број кућа	Становника
1	Београдски	2.025·4	20.879	140·831
2	Ваљевски	2.457·8	16.587	144·749
3	Врањски	4.341·8	34.873	233.265
4	Крагујевачки	2.295	28·164	176.723
5	Крајински	2.909	19.592	105.293
6	Крушевачки	2.709	24.264	151.997
7	Моравски	2.899.4	30·791	188.414
8	Нишки	2.557·9	26.978	186.867
9	Пиротски	2.419·4	15.061	106.254
10	Подрински	3.551·3	30.719	220.078
11	Пожаревачки	4.156·5	42.359	245.545
12	Руднички	1.569·4	12.482	78.874
13	Смедеревски	1.277·1	19.992	136.030
14	Тимочки	2.196·4	25.331	143.747
15	Топлички	2.838·8	15.030	103.764
16	Ужички	3.287·7	22.262	141.323
17	Чачански	3.797·8	21.975	132.106
18	Београд	12	8.028	81.378
	Свега	48.302·6	418.367	2,717.221

Попис домаће стоке

Попис домаће стоке врло је поучан, јер нам даје поучне цифре. Из ових претходних резултата пописа домаће стоке види се, да је број све стоке уопште на крају 1905. год. био *за 42.799 грла мањи него 1900. године.* Опадање је било највеће код бивола, за тим код свиња и коза. Прираштај највећи био је код говеди, за тим код коња и оваца.

Према површини округа највише је домаће стоке било у окр. Нишком, а најмање у окр. Чачанском.

Према становништву највише је имао окр. Пиротски а најмање Смедеревски.

Број стоке по окрузима био је овакав:

Редни број	Окрузи	Коња	Говеди	Свиња	Оваца	Коза	Све стоке у опште
1	Београдски	9.287	53.003	61.612	119.670	3.805	**247.393**
2	Ваљевски	11.470	72,828	73,694	138.467	3.694	**300.161**
3	Врањски	15.257	91.166	40.267	272.127	102.187	**527.177**
4	Крагујевачки	6.208	54.388	64.091	152.901	6.329	**284.587**
5	Крајински	6.313	34.934	21.841	149.463	35.870	**248.532**
6	Крушевачки	4.683	60.138	58.040	165.305	18.296	**306.524**
7	Моравски	7.895	53.963	80.864	233.572	23.291	**398.851**
8	Нишки	10.482	48.680	47.900	295.809	64.240	**467.666**
9	Пиротски	8,882	36.893	14.253	200.285	79.481	**339.984**
10	Подрински	23.694	84.916	130.391	177.670	8.793	**425.403**
11	Пожаревачки	21.163	52.013	86.385	259.296	18.764	**437.678**
12	Руднички	3.267	40 773	29.749	96.573	2.649	**173.016**
13	Смедеревски	7.884	26.612	54.324	94.155	851	**183.829**
14	Тимочки	7.682	44.399	33.124	232.290	42.630	**360.121**
15	Топлички	7.135	50.747	21.590	126.391	45.058	**252.222**
16	Ужички	8.704	64.004	25.609	187.135	17.566	**303.027**
17	Чачански	8.358	72.792	28.275	164.707	23.412	**297.548**
18	Београд	3.211	1.857	3.588	838	39	**9.553**
	Свега	172.278	943.967	875.517	3,066.444	495.955	5,563.272

Перната живина. У целој Србији било је пернате живине на дан овог пописа 4,855.941, а то је 114.982 више него 1900. год. Овај вишак је само код кокошију, а код осталих врста живине било је мањка (1900. год.) и то највише код ћурака.

Кошнице. И у пчеларству је опадање у целој земљи, јер 1900. год. било је 183.056 кошница, а 1905. год. било их је, 130.538. Дакле, за 52.518 мање. Чудновато! Доказ неувиђавности наших сељака; али има за ово кривице и до оних који треба да објасне сељацима лакоћу и корист пчеларења.

Ђ. С. К.

РАЗНО

* У словеначком политичком листу „Edinost“ (Трст) завршен је низ путничких утисака из Србије „На југословенском Пијемонту“. Писац је Фрањо Крашевац. —

* Српско омладинско коло „Узданица“ (Панчево) почело је приређивати својим члановима и гостима низ предавања праћених сликама скиоптиконског апарата. До сада је приказана Швајцарска и пут по Рајни. Серија слика из српских крајева већ је поручена. — Ово вредно друштво заслужује сваку пажњу и угледање других сличних удружења. —

* Књижара Боже О. Дачића (Београд) спремила је за штампу „Трговачко-занатлијски календар за 1907. годину“. Цена ће бити 50 пара динарских. —

* Академско српско удружење „Шумадија“ (Праг) одржало је у току ове школске године три предавања: 1. Шта је философија (читао Милан Крстић, кандидат фил.), 2. О социјалним и политичким приликама у Босни и Херцеговини (читао Вл. Андрић, канд. права), и 3. Главни принципи модерне философије (читао М. Крестић, канд. философије). —

* За потпредседника Матице Српске изабран је Паја Марковић-Адамов, у одбор: д-р Милан Савић, Сава Петровић, д-р Веселин Ђисаловић, Милан А. Јовановић, Аркадије Варађанин, д-р Ђорђе Дера, Стеван Милованов, Иларијон Зеремски, Димитрије Руварац, Милан Будисављевић и Глигорије Лазић. —

* По решењу књижевног одељења Матице Српске почеће од 1908. године поново излазити Календар Матице Српске. Издавач биће Српска Манастирска Штампарија, а уредника и материјал даваће Матица Српска.

* Изишла је из штампе нова књижица, намењена ученицима основне школе, „Одговарања на вечерњу, јутрењу и литургијама“. Материјал је средио Д. П. П. Цена је 0·50 дин. —

* Милутин М. Савић, пређашњи начелник Министарства Народне Привреде, одштампао је у засебну књигу своја предавања престолонаследнику Ђорђу „Пољска привреда у Србији, њено преображавање и радови земљорадника преко године“. —

* Кузман Миловановић, учитељ и школски управитељ, штампао је за школу и народ књигу „Из науке о државном уставу“. Садржина је: I део: Угарска и њен државни устав; II део: Хрватска, Славонија и Далмација; III део: Река или Фијума; IV део: Српска православна црква и школа у Угарској, Хрватској и Славонији. — Цена је 80 потура. За веће поруџбине 20% попуста. —

* Иво кнез Војновић, како јавља хрватска „Prosvjeta“, пише нову драму. У тој ће драми бити главни садржај „надгробно слово терористичкој реакцији у Хрватској“. —

* Из „Školskog Vjesnika“ (Сарајево, 1906.) засебно је одштампао Јосип Милаковић свој допев фрагменту народне песме „Марко Краљевић и Ђерђелез-Алија“. —

* Како јављају дневни листови, у Сарајеву ће се ускоро покренути, поред „Босанске Виле“, нов српски књижевни лист „Даница“. За уређивање тога листа одређен је нарочити одбор у којему су неколики књижевници из Босне и Херцеговине. —

* У подлисту „Босанско-херцеговачкога Гласника“ (Сарајево) штампа се „Златија“ драма у 3 чина, написао Осман А. Ћикић. —

* Италијански месечник „Nuova Rassegna“ објавио је у свеску за јули-август ове преводе из наше књижевности: *Адем Бег*, лирска сцена у 1 чину, од Свет. Ћоровића (превела Умберта Грифини); *Колевка и лес*, песма у прози, од Р. Каталинића-Јеретова (превела Неда); *Armonia*, песма Змаја Јована Јовановића (превео Бошко Десница); *Одговор Омер Паши*, песма Ј. Сундечића (превео Смели); *Ода Дубровнику*, песма Стјепка Илијића (превод пишчев); *У прашини*, из збирке „Под животом“, од М. М. Ускоковића (превела Умберта Грифини). Поред ових превода објављени су и ови некролози: † Јосип Еуген Томичић, † Стеван Сремац и † Јосип Козарац.

* Г. Алфред Стед, инглески публициста, штампао је у илустрованом часопису „Реви ревија“ (број за септембар о. г.) свој чланак „Петар I Краљ Србије“. —

* У Државној Штампарији одштампан је и може се добавити у свима књижарама нов уџбеник *Основи из јестаственице* за ниже разреде средњих школа, I. део: *Зоологија*, по Шмајлу израдио проф. Никола Ранојевић. Цена је 2·50 динара. —

* Г. Јевта Угричић покреће ове зиме издање „Моја Библиотека“, — низ одабраних превода из модерне књижевности. Величина и цена биће накнадно објављени.

* Матица Српска дала је на оцену ова дела: „О некојим врелима српских народних приповедака“, „Никова љубав“, „Monumenta cyrilica“, „Јосиф Курцбек и његова штампарија“, „Историја Марчанскога владичанства“, и „Радослав Павловић, велики војвода босански“. — За издања Матичина примљени су ови рукописи „Слике из српске историје“ од Д-ра Каменка Суботића; „Мађарица Ружа“, приповетка Милана Андрића; „Из књига староставних“, заостали рукописи пок. Стевана Сремца; „In extremis“ од Марка Цара. —

* Српска читаоница у Новом Саду примила је похвалну дужност да штампа албум композиција српскога музичара Исидора Бајића.

* Изишла је из штампе 239. књига Летописа Матице Српске. Садржај је: 1. Пучанин као властелин. Молијерова комедија у пет чинова, превео С. Матавуљ; 2. Из најновије руске књижевности. IV. М. Горки, од Н. И. Коробке; 3. Неколике песме Шандора Петефије, превео Благоје Бранчић; 4. Из историје Сењских Ускока, 1604.—1607., од Јов. Н. Томића; 5. Листак; 6. Књижевност; 7. Гласник. —

БИБЛИОГРАФИЈА

Младежка Библиотека. *Себастиянъ Гомецъ. За слънцето.* № 1. София, печатница на П. М. Бъзайтовъ. — 8°, стр. 80. Ц. 60 ст. —

Библиотека. Списание за литература, популярна наука, обществени знания. Редактор П. Генадиевъ. Година V, книга I. София, ул. „Московска", 31. — 1906. 1907. Годишња цена (12 св.) 8 лева. —

Мала Библиотека. Уредник: Ристо Кисић; власник: Издавачка књижарница. Година VIII, 1906.:

Св. 122—123. Виљем Шекспир: *Много вике ни око шта.* С енглеског превео Д-р Светислав Стефановић. — 16°, стр. 173.

Св. 124. Милан Беговић: *Мениет.* Каприса у једном чину. — 16°, стр. 58.

Св. 125. А. Амфитеатров: *Стара врлина.* Драмска кажа у једном чину. С руског превео Р. Ј. Одавић. — 16, стр. 58. —

Косово, српске народне песме о бою на Косову. Епски распоред Стојана Новаковића и других. Једанаесто на ново попуњено издање с новим предговором. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљ. Србије, 1906. — 8°, стр. 70. Цена 0·50 дин. —

Друштво „Краљ Дечански". *Шести извештај* о заводу за образовање и васпитање глуво-неме деце за школску 1905—6 годину. Спремио Миладин П. Љујић, учитељ, заступник управитеља завода. Београд, „Бранко Радичевић" — Штампарија Т. Благојевића, Београд, Бранкова 18, 1906. — 8°, стр. 44

Песме Дим. Глигорића Сокољанина. Други део. Београд, штампарија „Доситије Обрадовић", Чика-Љубина улица бр. 8. — 1906. — 8°, стр. 79. Цена 1 динар. —

113 издање Задужбине И. М. Коларца 113. *Од једног крвника другоме.* Историјска приповиједетка из живота српскога народа у Херцеговини, написао Рис. Т. Пророковић-Невесињац. Београд, штампарија Св. Николића, Обилићев венац бр. 2. Цена 1 дин. 8°, стр. 109.

Глас Српске Краљевске Академије LXXI. Први разред, 28. Преглед: 1. Примедбе о једној класи кривих линија у простору, од д-ра Мих. Петровића; 2. О алгебарским једначинама са имагинарним коренима, од д-ра Мих. Петровића; 3. Обртање једнога тела око утврђене тачке у релативном кретању, од Косте Стојановића; 4. О распореду корена једне о штеалгебарске једначине, од д-ра Мих. Петровића; 5. Прилози за познавање слатководне фауне Балканскога Полуострва: II. Македонске Хидрахниде, од д-ра Жив. Ђорђевића; 6. О конституцији некојих до сада непознатих деривата фенилаидиоксдиацина, од д-ра Мил. З. Јовичића; 7. Вегетациони појаси Риле Планине, од д-ра Луја В. Адамовића. — Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије. В. 8°, стр. 264. Цена 2 динара.

Књиге за народ. Издаје Матица Српска из Задужбине Петра Коњевића. Свеска 117. *Два брата.* Приповетка сељака С. Т. Семјонова. Превео с руског Ник. Николајевић. У Новом Саду, издање Матице Српске. Штампарија српске књижаре Браће М. Поповића, 1906. — М. 8°, стр. 47. Претплата на сва годишња издања Матице Српске (без Календара) 4 круне, у иноземству 6 круна.

Претплатницима „Нове Искре"

Овим бројем завршена је трећа четврт овогодишње „Нове Искре". Многи претплатници још нам се не одужише, те смо принуђени овако их опоменути да нам досадашњу претплату изволе послати. Видимо да је још вазда потребно казивати, да „Нова Искра", осим претплате, нема никаквих других извора за одржавање. Претплату треба слати поштанском упутницом на администрацију, јер наш повереник за Србију не може за дуго поћи на пут.

Молимо претплатнике да ову опомену приме најозбиљније, јер од овогодишњег резултата зависи даље излажење „Нове Искре".

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

Под липом, од Свет. Ћоровића.
У изнуреном осећању, песма Симе Пандуровића.
Нихилискиња (Пол Бурже). С француског превео Ј. С. Ј.
Песма без речи, песма Dis.
Нешто о Тибулу. Написао Гргур Ил. Берић.
На гробљу, песма С. Јов.
Мајстор-Церина механа, од Гр. Божовића.
Песма, Влад. Станимировића.
О музици, од П. Коњовића (наставиће се).
На стази живота (И. Суриков), преве Р.
Адакалски Селам, од Милана Иванчевића.
Визија једног предвечерја, од Јована Ђугумовића.
Јесење вечери (астрономска скица), од Ј. Михаиловића.
Листићи: Ја чекам ноћ, од Ст. С. Н. — При поласку, од Ст. С. Н.
Уз наше слике.
Хроника: (Наука, Књижевност, Разно, Библиографија).
Слике: Изгнанство из раја. — У ковачници. — Св. Никола. — Смрт Ивана Грозног. — Св. Јероним. — Богородица. — Тврдица. — Медаља.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић, Капетан-Мишина улица бр. 8. — Државна Штампарија Краљевине Србије

БРОЈ 10. БЕОГРАД, ОКТОБРА 1906. ГОДИНА VIII

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА ОСМА

1906

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића.

Има на стоваришту и свагда наново добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици *за сваку појединy сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атлаза црна** за бунде и либадета. — **Атлаза** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атлаза и Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикераја, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је уљудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из **првих светских фабрика**

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 10. Београд, октобра 1906. Год. VIII.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

БИБЛИОТЕКА
ЖИВОЈИНА П. СИМИЋА
БИВ. ДИРЕКТОРА И ЊЕГОВЕ ДЕЦЕ
ВАСИЛИЈА и БРАНИСЛАВЕ

Смрт комите Данета [1]

СРПСКОГ УЧИТЕЉА У КОКОШИЊУ

— из рукописа † Стевана Сремца —

I.

Данило—Дане—Стојковић беше учитељ у српском селу Кокошињу које броји 115 домова. Предано је служио свом позиву, учио своје ученике лепој вери православној на звучном и милом српском језику. Волео је свој посао и своје младе ученике. Кришом би им читао српске народне песме: читао им о Св. Сави и Господи Ришћанској; о Цар Немањи и о силном Цар-Степану; о честитоме Кнез-Лазару и о јуначком Милошу Обилићу; о Марку од Прилипа, о Момчилу од Пирлитора и Рељи од Пазара. Не би се ни с деспот ефендијом — владиком — мењао, — тако је волео свој учитељски посао, свој дом, своју верну жену и четворо своје дечице, и мирни живот у кругу деце и у кругу ученика својих.

Па ипак га један крвав и грознан догађај трже из те мирне и тихе учитељске идиле. Волео је школу и ђаке, али је *Сриство* још више волео.

Оних девет погинулих Срба Кокошињских, девет жртава подлости бугарашке потресоше српску душу Данета, и девет свежих хумки које се дизаху над покопаним телима Срба мученика тежи терет беху души Данетовој него сва Шара Планина да се свалила на плећа његова — и од тад он не имађаше мирна санка ни ведра и весела данка. Дању их се сећаше, ноћу их сниваше. На сан му долажаху крвавих руку и бледа лица: и сёди прота *Јован Алексић* и *Јана Ивановић*, и млади друг његов *Јован Цветковић*, и питаше га често на сну: „Има ли још Србије на свету? Ко помиче плот даље — Србин или Турчин; и вреди ли Србину још она стара његова реч: „Ко се не освети, тај се не посвети!“ и је ли Србину још „света освета...“? Или има ли бар Србина да пожали као да би покај'о!....

То га трже из тихе и мирне сеоске учитељске идиле, и он замени учитељски калем револвером; а гора му постаде мила мајка, танка мартинка верна љуба а дробни фишеци у комитском реденику ситна дечица његова!...

II.

И он напусти школу и породицу, начини се комитом и објави тако бугарашима да има још осветника српских за подлости и насиља њихова према Србима. А познат им је био и из раније, јер није му ово сада првина да оружјем излази на браник српскога имена.

[1]) Добротом г. Стевана Симића, студента српске гимназије у Битољу, добили смо ову до сада нештампану приповетку пок. Сремца. *Ур.*

Тада се ужурбаше бугараши. Да га јавно и отворено нападну, нису смели, јер је делија а и опрезан је Дане комита (а и у крви им није јуначки да ударају прса у прса), — за то се реше да се прихвате старога свог оружја: лукавства, преваре и вероломства.

Подли шурак Данетов који је на језику био Србин а у срцу прикривен бугараш полакоми се на новац као Јуда на сребрнике и издаде шурака свога Данета.

Позва га к себи на ноћиште, на одморак после толиког пребијања хајдучког од камена до камена по гори зеленој. „Господска вечера, рујно негошко вино, пријатељски јеглен, мека постеља и миран и безбедан сан — чека те, рече вероломни шурак Данету, у дому мом!“

Јуначни и поштени Дане сверова и дође у гости шураку свом. А када вечераше и легоше, уморно комитско тело Данетово подлеже брзо умору и одмараше се у дубоком сну. Несретни и поштени Дане вероваше да за њега бди и чува стражу шурак његов.

— Дане! чу се од једаред кроз поноћни тешки мрак. Дане, будан ли си? питаше га шурак његов шапатом.

Дане се не одзива. Тврдо спава, одмара се тело уморнога комите.

— Дане, бре! Спијеш ли? пита га опет али мало јаче шуре његов.

Дане се не одзива. Спава тешким сном и у мрачној одаји само се чује равномерно хркање његово.

Тада се полако диже неверни домаћин, прикраде се кроз поноћни мрак преко одаје, погради и склони све оружје Данетово које овај, верујући своме шуру, оставио беше подаље од себе. За тим узе иза иконе славску свећу, припали је и тринут је показа на прозору, па је онда угаси и изађе полако напоље, оставив Данета сама у одаји. Тако гадни братоубилац погази свети српски обичај гостопримства да братском крвљу обагри траг свој!...

III.

Из далека се чујаше полако и танко звиждање и танка писка. То су знаци којима се дозивају комите. Све ближе и ближе чује се танка писка, и наједаред из поноћног мрака испадоше и опколише кућу десетак комита. Домаћин их дочека.

— Сам ли је? запита га један.

— Сам! одговара домаћин.

— Пусат при њег' ли су? пита други.

— Несу!.... Ево су! Распојас је.... рече неверни шурак, поклони се и положи пред арамбашу све Данетово оружје и реденике са џебаном.

— Ашкољс'н! прошапташе и остала деветорица.

— Ама да ти нас не лажеш? запита га харамбаша. Кол'о Срба има тамо?

— Један! одговара понизно неверни домаћин.

— Жива ти мајка! заклиње га харамбаша.

— Жива ми мајка! куне се шурак.

— И ти да си јој жив! вели харамбаша.

— Жив јој ја! куне се шурак.

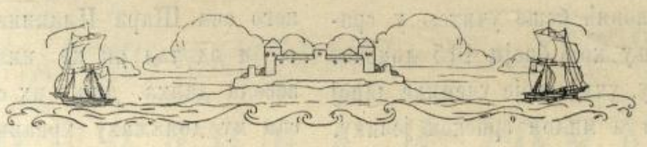
— Ако, бре, лажеш?!.. запита га оштро харамбаша.

— Ево моја глава, а ете твоја кама! одговара домаћин и саже главу.

— Да се закунеш и на каму да је један само Србин код тебе!

Шурак се поклони и пољуби разбојничку каму.

— На „свето дело“, Крумови потомци! рече полако харамбаша соколећи дружину и упути се полако на прстима ка одаји у којој дубоким и тешким сном спаваше несретни Дане, а за њим се кроз мрак упутише девет подлих кукавица разбојника.

Не реци ми...

(Ј. Жадовска)

Не реци ми: немаш страсти!
Не зови ме хладном више...
Јер и моју бедну душу
Бол и љубав обујмише.

А идући пред гомилом,
Срце уму вољу чини;
Ја изгледам равнодушна,
Јер се држим на висини.

Исто тако господару,
Са изгледом преплашеним,
И роб ступа, с пуно пажње,
Са пехаром препуњеним.

С.

J. Вјешин

Орање

Како је писао Стеван Сремац?

Као што је већ и ширем читалачком кругу познато, покојни Сремац уносио је у једну своју нарочиту бележницу сав потребан основни материјал који је доцније разрађивао у своје красне приповетке. Необично је занимљиво читати те скице и упоређивати их са израђеним приповеткама. И ако су у таквим скицама забележена само поентна места, оне су ипак веома карактеристичне за Сремчеве погледе и мишљења, те када читате онај велики број неизрађених скица, морате још више, још дубље осећати сав огроман губитак који српској књизи нанесе омиљени Сремац својом смрћу.

Уверени смо да ће и наше читаоце занимати да виде како је Сремац бележио материјал и како га је разрађивао. Тога ради објављујемо: 1., причицу коју је проф. Тих. Р. Ђорђевић забележио и саопштио покојном Сремцу; 2., Сремчеву скицу, како ју је забележио истог дана када је чуо, и 3., причицу коју је доцније израдио и штампао.

I.

Забележени и Сремцу саопштени догађај

Из комисије

Године 1884. и 1885. био је попис земљишта и становништва у Србији.

У срезу моравском, у тадашњем округу алексиначком, био је председник пописне комисије М. Д. из Крушевца. Једнога дана пријави се пописној комисији Првул Митић Циганин из Честе, да и он покаже, по наредби власти, своје имовно и задружно стање.

— Како се зовеш? упита га председник комисије.

— Првул Митић, одговори Циганин.

— Одакле си?

— Из Честу.

— Јеси ли ти домаћин у својој кући?

— Ја сам, господине.

Председник комисије записа на заглављу пописне листе: *Првул Митић, Циганин из Честе.*

Наједанпут се присети, да можда Циганин није разумео шта га је питао, па да би ствар тачно извео упита:

— Знаш ли добро шта те питам? Ко плаћа порезу у твојој кући, ко вас храни, ко је домаћин, разумеш ли?

— Е то је онда Ђока, одговори Циганин.

— Па онда је Ђока домаћин, а ниси ти.

— Па Ђока, господине.

— Што одмах не кажеш како треба, но само одуговлачиш посао, рече председник и пребрише на листи Првул, а стави Ђока, те изађе: *Ђока Митић, Циганин из Честе.*

На листи су биле даље рубрике, шта су поједини задругари род домаћину, те председник упита даље:

— А ви други из куће сте Ђокини задругари?

— Задругари, господине.

— Е добро, рече председник спремајући се да пише редом имена задругара и њихов однос према домаћину. Ти си Ђокин задругар, а шта се он теби пада?

— Па ништа ми се не пада, господине?

— Како ништа кад си му задругар? Шта је он теби?

— Па мајмун, господине.

Сад је председник опет морао да брише Ђоку Митића и да стави: Првул Митић.

II.

Сремчева скица

Ђокица

Из пописне комисије

Цигани у задрузи.

Чиновник пописује становништво.

— Ко је старешина?

— Тодор Првуловић.

— Ти их издржаваш?

— Не.

— А да ко?

— Издржава Ђокица.

— Дакле Ђока Првуловић? Он је старешина?

— Јесте.

— Шта је тај Ђока теби? Син?

— Какав син!

— Отац?

— Да не да Бог!

— Па шта је?

— Па мајмун, господине. Само нас издржава а није нам род.

III.

Израђена причица

Ђокица

Био је попис становништва и сви чиновници беху одређени да врше попис људства и стоке. Бољи одоше бољима а господин Пера би одређен у Циганску Махалу да тамо пописује људе и стоку. Кад им је раздавао пописне листе, да их сами попуне, у свима цигањским кућама уздахнуше и старији млађи и сви зажалише кад им је већ свега дао добри Бог, зашто им још и „књигу и писму“ није дао; и зато је г. Пера морао сам својеручно да попуњава рубрике у свакој кући.

Из страћаре у страћару, уђе на послетку и у кућу некога Тодора. То је била нека као задружна кућа. И ако нико од чељади није баш много зарезивао старешину, ипак се они сматрали као задружна кућа; пуна и кућа

А. Беклин — Јесење мисли

и таван Циганчића а по ларми и цеви која се надалеко разлегала, изгледало је да их је три пута више него што их је.

— Ко је овде старешина? запита г. Пописивач отварајући дивит који је са собом носио и намештајући се да пише.

— Ја сам, господине, рече матори, рохави Циганин.

— Како се зовеш?

— Наши Цигани ме зову Гага, Гага ме зову; а власт у јопштини ме зове: Тодор Првуловић.

— Добро, вели и записује чиновник: Тодор Првуловић. Дакле ти их Тодоре издржаваш и храниш. Ти си *ранитељ*.

— Јок ја, господине...

— Него?

— Бог па Гјока; Јока... „Ђока“, господине! поправља се Циганин.

— Ко, рече?

— Гјокица... „Ђокица“, господине...

— Ама немој ти ту мени... него одговарај прецизно.

— Оћу, господине...

— Шта ти ту час Тодор, час Ђока, час Ђокица... Немам ја када да се с тобом толико мајем... Пази што те питам!... Дакле, Ђокица вас издржава, вели чиновник и пребрисује и поправља пређашње... Ђокица је, дакле, и *старешина*.

— Ама није Гјокица старешина него ја!

— Ама зар опет! љути се чиновник. Е стој, молим те, не може то тако. Их! хукну, куд баш мене послаше Циганима! Ej, што сам ти срећан! јада се чиновник. Е тако! Срећне послаше машамодама и монополкама, — а мене овде!... Дакле, слушај шта те питам; пази, па ми одговарај!

— Оћу, господине! клања се Циганин.

— Дакле шта је теби тај Ђока, Ђокица? Или како ти кажеш: *Гјока, Гјокица?* — Отац ти није, јер и сам си матор. — Је ли ти брат?

— Неје ми брат, господине! Отреса се запрепашћен таквим питањем Циганин. Охохо! Како ће брат да ми будне?

— Онда ваљда ти је син? пита чиновник.

— Ама неје ми син, господине! брани се Циганин. Да ми не да Бог господине такву страмоту!...

— Онда зет?

— Ух, зет! Батали такви речи, господине! Па ја ћу да побијем господине све ћерке, да побијем ћу — а не давам их за Гјокицу!

— Па је л' вам штогод род? обрецну се љутито већ нервозни чиновник. Род, далеки род можда вам је!

— Ама какав род, господине, откуд може Ђокица да буде род!? Не може Ђокица род да буде на Циганина. Ако смо Цигани господине, Хришћани смо. Славу славимо! Славимо светога Гургица, Бога ми ти казујем. Не лажем те, Бога ми. Гургиц слава наша! И ако смо Цигани, па јопет нам не треба такав род, фала Богу!

— Па онда *кум!* Кумова бар доста имате!...

— Ама неје ни кум, господине! Да знаш какви трговци и чиновници су нам кумови! Таса магазација, па господин Ћира дресер, па Мика практикант, па Пуја пандур, па Гиле џамбас; за свако дете имам другог кума!... А Ђокица не може да нам кумује, ако смо ми Цигани, господине.

— Па шта је, до ђавола, тај Ђокица?! развика се пргави г. чиновник. Није старешина, није отац, брат, син, ни зет, ни кум?...

— Е неје, господине, све то неје...

— А *издржава* вас, велиш? *Рани* вас; ваш *ранитељ?* пита Пописач.

— Јесте, господине, ранитељ; рани нас све.

— Хм! домишља се чиновник. А да није какав, онако, масарош; богати наследник, па се... овај... к'о сваки масарош спанђао... па срамоти фамилију?...

— Неје господине... Ђока је Ђока... да га Бог поживи за многе године, а и теб' сас њег' да поживи, — а нама сас њега добро... Неје масарош... Кам' да је!

— Па, онда, најбоље ће бити да дође он сам... где је?

— Ех, „да дође", ама не слуша он. Кад удрви реп, — не слуша тад никога. Ни господин Тасу оног арачлију тад не зарезује!... А питаш: где је? Ено га горе, пестретника, — окачио се сас реп о соје.

— Шта, шта!? узвикну зачуђени чиновник. Старешина и хранитељ, па има реп?!...

— Јесте наш Ђокица, ранитељ наш, а добро кажеш да је „старешина". — Истина је он и старешина и ранитељ наш. Он плаћа и порез и прирез, рани и чиновнике и нас Цигане. Само, знаш, нема права да буде посланик; а ни бирач не може да буде; ни кмет, ни одборник... А има фајду од њег' и држава а и ми имамо фајду...

И чиновник тек сад, када погледа горе, опази више себе „Ђокицу" како се окачио репом о гредице па се љуља, плази, бекељи, трепље и пљуцка на све стране, и на пописну комисију и на државну статистику...

У једној ноћи

Ниси ми се појавила, драга,
Светла ока, безоблачна чела,
И није те, ко некада, мени
Само чежња и љубав довела,

Пролазимо у ћутању мучном...
Али само ко два знанца стара.
Све је некад много лепше било:
И ноћ што је знала да очара,

И твој осмех што обасја душу,
И мој поглед што све с тобом чека.
Ти си опет у мојој близини,
Али си ми, ко прошлост, далека.

Да л то живот обара лагано
Нашу веру и наш покој труни?
Што ме дира сад ћутање наше?
Што ме ова ноћ с тишином буни?

Слутим живот промашени. Видим
Све од мене хоће да те граби.
Видим како не можемо више
Варати се да смо врло слаби.

На темељу пољуљане вере,
Не дижимо од облака зграду.
Наша прошлост биће нова вера
Што ће да нас одржи у јаду.

Али њој се још не враћај, драга,
Ја сам с тобом још живота че'ко.
Прошлост ће ти онда бити близу,
Када будеш од мене далеко..

Влад. Станимировић

А. Беклин — Дечја игра

Крамар

Недалеко од Једрена на левој обали Марице до последњег рата било је велико село Сељаметћој, насељено Турцима, Грцима и Бугарима. Важност је његова била у томе, што је имало неколико огромних караван-сараја и најбољу скелу за прелазак реке у великом броју, те да се падне на царски друм Једрене-Солун, код Изашхана.

Крајем лета једнога лепог дана на крају овога села, баш до самог пристаништа, беше огроман број коња натоварених памуком и меховима са ружичним уљем и подељених на неколико гомила. Око њих беше такође много људи у разним ношњама, какве се виђају од Лијевна до Качаничког Ждрела; ту беху Босанци, Херцеговци, Копаоничани и Пећанци. Све су то Срби сељаци, који су дошли у ову туђу земљу, те да на обалама Марице у Румелији спечале пару, узимљући под закуп од бегова богата поља памука и ружа.

Они су цело лето радили и сад посе товаре у Солун богатом трговцу, с којим су већ уговорили; а кад све то сврше, узеће товаре под кирију за Сарајево или Ниш.

Крамари — каравански атамани — виђенији и одевенији од остале дружине, окружили скелеци-агу, крупног и мрачног Турчина под оружјем, који се као вук облизиваше на већ готов богати лов. По турском обичају намакао на рамена лисичином постављени кратак ћурак из црвене чохе, забацио руке за леђа, па се шетка, пун поноса што је ага и Турчин, и што га је опколила голотрба раја, која је из неке њему готово непознате земље овамо дошла, што свакако не би учинила да је тамо добро и масно, као што је у свој питомој Румелији.

Његови момци, Бугари и Турци, одрешили конопце и приготовили скеле да на први миг агин приме коње и отисну се преко широке Марице.

Ага се заустави пред Копаоничанином и иронично загледа његову дугу до испод колена пртену кошуљу и црвене опанке.

— Колико је свега коња? — проговори он турски.

— 998, ага! — одговори Копаоничанин, такође турски.

— Машалах!.. Врло добро... врло добро!.. Да се не цењкамо: с главе на главу по четири гроша, па нека је са срећом.

Копаоничанин убезекнуто погледа најпре агу, па после дружину. Ови се насмејаше, мислећи да се скелеци-ага шали.

— И паре напред, сад одмах!... Ја хитам кући, а ви с момцима превозите коње како знате и можете.

— Но пошто, драги ага? — упаде у реч Пећанац.

— По четири гроша на коња...

— По четири гроша?!... Ага се свакако шали?

— Ни најмање... казао сам по четири гроша, и тако ће да остане, како сам ја Турчин! — обрецну се он и љутито погледа на све редом.

— Тако није никад било, ага; и други су овуда пролазили, али нису по толико плаћали.

— Тад је другојаче било, а сад је овако... Друкче не бива: ако хоћете тако — добро; нећете — ето вам коња и ето Марице, па у плов!

— Досле је било по двадесет пара с коња, драги ага; узми по грош, па да не дангубимо — опет рече Копаоничанин.

— По че-ти-ри гроша!... Ни пару мање! И... и... не пробијајте ми више главу!

— Крамар нам је рекао — обрну се Босанац у црвеној чалми и мрка лица, — да ти платимо највише по грош. Па и то је много...

— Много?... Хм... крк Бошњак-бир адам о даа јарамаз!...[1]) А бре дебела главо, ти ли ћеш да ме научиш колико ћу да узмем? — подвикну наљућени ага. — Немој много да зборишˈ!... Јер ако узмем тојагу, заборавићеш не само крамара, но и мајку која те је родила!... Хоћу тако ми дина!

Босанац се у грохот насмеја па се окрену српски дружини:

— Е, баш га сврбе леђа! О, како би га измјерио том сохом, што сам је још на Рогозну осјекао!...

Дружина се засмеја, а Турчин пребледе од љутине. Он као да разумеваше што му Босанац жељаше.

Приђе и наслони му руку на раме.

— Шта зборишˈ, бре! Знаш ли да са мном нема шале!

Босанац га одгурну и таман да се свеже гужва, кад се пред гомилу појави на рибастом зеленку, свем окићеном у богати турски рахт, црномањаст младић, веома богато одевен. У белим Ђаковачким чакширама, високим чизмама, чошној антерији са просеченим рукавима, Скадарском фермену, свилом извезеном, ониском фесу са дугом и дебелом кићанком из плаве свиле, он заиста изгледаше као прави Пећски бег. Припасан му силав и у њему две сребром оковане пећанке и сарајевски нож.

Једним махом, некако кицошки, устави зеленка и наслони десну руку на своју бутину. Подиже главу, устави свој поглед на скелеци-аги и једрим гласом проговори чисто турски:

— Зашто, ага, не пропушташ моје коње?

— А који су, соколе, твоји?

— Па ови... видиш... сви...

— Ха-ха-ха!... Зар за бадава. Хе... тога овде нема, соколе!

— Шта нема?

— Да се коњи бадава превозе.

— Колико сте давали? окрену се дружини.

Ови одговорише.

Он махну главом па љутито се окрену аги:

— Дали су ти више но што сам ја казао. Превози!

— Млад си ти још да заповедашˈ! Дај на руку по четири гроша, па одмах да почнемо.

— Ти си, ага, види се, мало шенуо! Где си нашао такав закон да узимљеш по четири гроша.

— Ево овде! — одговори ага па се куцну у груди и по пиштољима.

— Ха! То ти је закон!

— Да, ово, ако досле ниси знао.

Младић муњевито ђипи са зекана па исука из чизме черкеску камџију. Сав зелен од љутине, он најпре погледа њу па скелеци-агу.

— Шта-а?

— То што рекох... и немој да се бечиш и вичеш! Много сам таких видео.

— Слушај! — подвикну младић и приђе му још ближе. — Одмак зови скелецијеˈ и отпочињи превоз. Дајем ти по грош... Ако нећеш, онда знај да ћу те свега у салату издробити!... Хоћу турске ми вере!

Ага га с презрењем погледа.

— А зар си ти Турчин?

— Него како мислиш?.. Влах?.. Ђаур?.. Булгар?.. — одговори момчић и некако загонетно погледа на Србе.

Турчин се намршти, опсова нешто турски и пљуну од љутине. Онда подиже главу и упери свој поглед на младића. Одмери га од главе до пете, па се злобно насмеја.

— Турчин?... Ха-ха-ха! А колико година туркујешˈ? Још ти је ђаурска рђа на врату, а овамо се чинишˈ Турчином, као да ти је бабо из Меке или Алепа... Бре!..

— Хоћеш ли да превозиш, питам те ја, или не?

— Нећу... Дај по четири гроша!

— А ако ти дам по четири удара на свакога коња?

— Ти?

— Да, баш ја! — још осорљивије подвикну момчић, па му приђе.

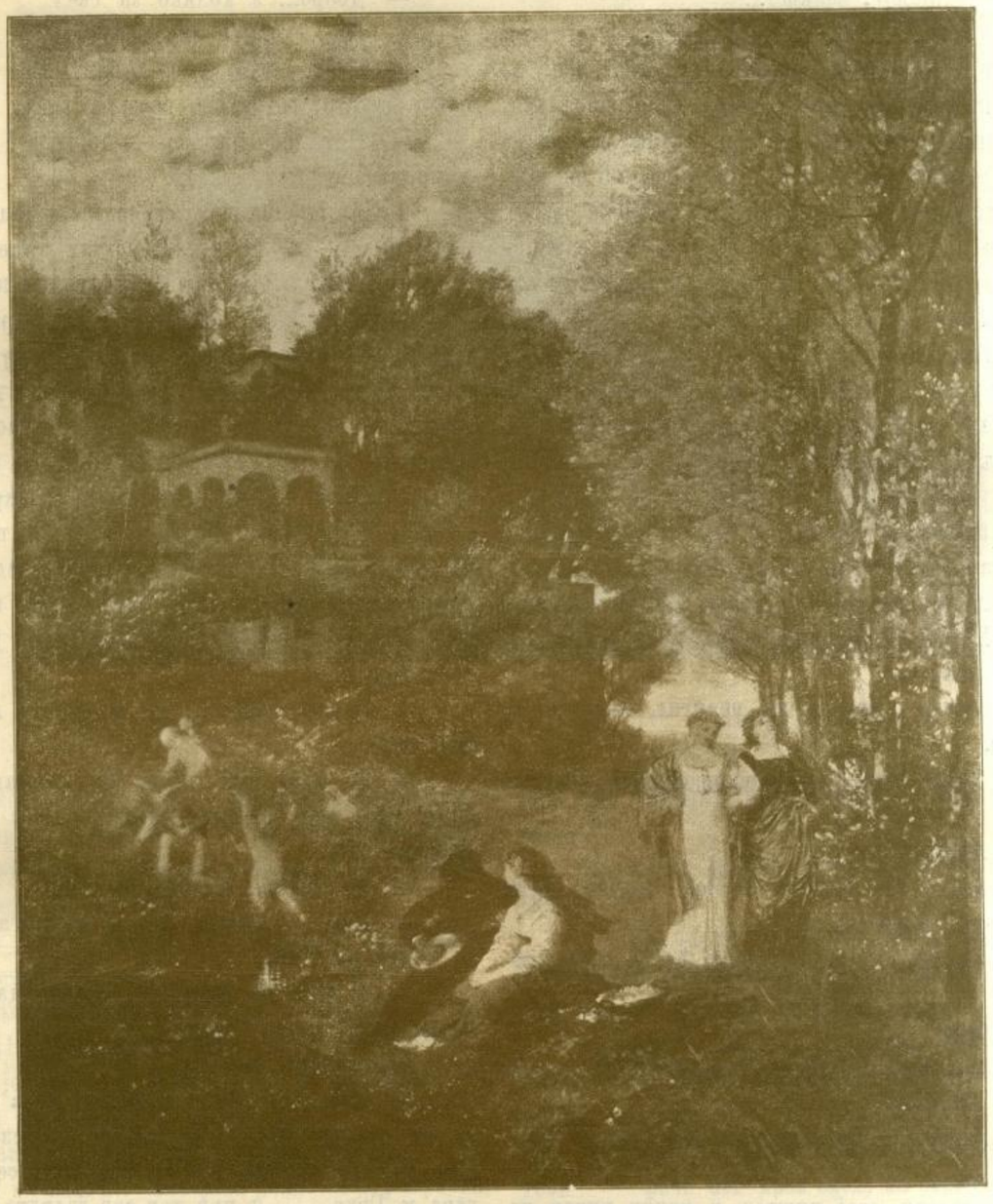
— Не вичи, копиле бошњачко! Ти још ниси видео Турчина!... Ова мутна Марица много је таких видела, па опет не тече навише к Балкану, но к мору. Вуци ми се с очију!

Младић се промени у лицу и пребледе као платно. Хитро као тигар прискочи и шчепа за рамена скелеци агу. Неколико напора и овај беше на земљи.

Ага се освести и поче да виче на своје скелеције. Младић мигну дружини, и ови дохватише сохе[1]) и при-

[1]) Четрдесет Бошњака — један човек, па и тај не ваља!

[1]) С помоћу којих кирџије товаре коње; то је ракљаст на врху, подебљи штап.

А. Беклин — У пролећу

трчаше к обали. Скелеције видеше да је најбоље остати на миру, па се зато и не мрднуше с места.

Кад ово виде, момчић се као предомисли и диже ногу с агиних груди

— Устај!

Ага се подиже и спусти руку на пиштољ, али видећи да је то младић пре њега учинио, с очајањем спусти руку и погледа преда се. И ако мисли беху од страха поремећене, ипак навика да другоме јаде задаје, вероватно беше пробудила у њему азијско лукавство. Он предомишљаше како ће овом чудноватом човеку доскочити, те да га превари и освети се за нанесено му унижење.

— Што не вичеш?.. Што си се уњутао, као да те је пљусак полио?... Хеј!... Умеш ли да читаш?

— Умем, у Једрену сам некад учио... Мислим да нисам заборавио.

— Добро, узми па да видимо!

И пружи му савијену хартију.

— Хм... поче скелеци-ага да мрмља — јол — тестера... туџар, каравaн-баши... Незир-бej...[1])

— Доста! — рече младић па му пружи и другу.

Ага је добро загледа.

— Бурунти[2]) Солунског везира. — Кад то изговори, опет окрену хартију, загледа печат, па окупи брзо да чита. Смисао беше овакав: „Дајемо ову бурунтију нашем добром пријатељу Незир-бегу, да може на све карантине, мостове, ћумруке и скеле слободно под оружјем пролазити и препоручујемо свима да му указују пажњу“. Ага још више пребледе.

— Дакле ко сам?

— Незир-бej — одговори ага глухим шапатом.

— Па јеси ли га познавао?

— Нисам... Откуд ја могу свако копиле, које се још бегом учинило, знати и познавати.

[1]) Путна исправа... трговац, крамар... Незир-бег.

[2]) Објава.

— Шта-а? Копиле, велиш?...

— А шта друго!... И ти мислиш да ја, који сам од века Турчин, преклоним главу и љубим твоју руку?.. Је ли?... Видим да си из ђаволље земље, из Арнаутлука, јер таких пзница у нас нема. Но нека ти не лети разум за читаву пед изнад феса... Јер ако те шчепам, свезаћу ти руке наопако и видећеш шта значи румелијски ваздух који је засићен поветарцем Стамболског реда и законитости. Не буди луд и не труди се да у овој земљи направиш свој погани Арнаутлук... Одлази ми с очију, да не поганим пиштољ!

Незир-бег плану! Од силног удара његове ноге, ага се заљуља и паде на руке, али се опет подиже, и у том два му пиштоља испадоше из појаса. Сав се стресе и некако немо и преплашено погледа на Незир-бега.

— Узми пиштоље, рђо једна, па умри као човек! Узми, јер се само за овакав тренут носе!

Скелеци-ага укочено стајаше и тупо гледаше у њега, просто не могући да се разбере.

— Узми пиштоље!

Ага се несвесно саже да их подигне, али му се руке затресоше.

— Аман, Незир-беже! — једва промуца и испусти оба пиштоља.

— Ха... Аман?!

— Исполајети! Не срамоти ме под старост! Шта ћу онда од света! Опрости...

— Пиштоље, па се брани, иначе ћу ти врат камџијом огулити.

— Аман беже!

— Ха... ха... ха!... злурадо се засмеја бег. — А хоћеш ли како ја хоћу?

— Хоћу... хоћу!... Скелеције!... Хеј, скеле брже к обали!

Незир-бег задену свој пиштољ и махну руком на скелеције. Прва скела приђе к обали. На првом коњу залупа велико звоно. Један из дружине поведе га обали. Преко широка а кратка моста он ступи на скелу. Ова се заниха, но научен се коњ не уплаши, већ на вику крамара: „У крај!“ дође до саме ивице и застаде. У другом реду пођоше коњи за њим, и кад се скела напуни, скелеције је отискоше по Марици, а привукоше другу и превоз се поче.

Незир-бег прекрсти ноге на самој обали и као да ништа није било весело ћереташе са кириџијама, па напослетку позва и скелеци-агу, да мало продиване и заједно преброје коње. Ага нареди да се донесе кава, па приђе. И док је вожња трајала, Незир-бег тегљаше густе димове дувана и весело разговараше с агом, питајући га час о раду, час о Гркињама и Бугаркама Сељамет-ћоја. Укрца се и последњи део, а са њиме и заостала дружина, којој бег нареди да се одмах креће даље.

— Колико је свега коња било? — упита Незир-бег агу.

— 998 коња, беже.

— Добро... а колико за све?

— Па... колико смо погодили.

— Чист рачун дуга љубав! Ево ти за све петнаест дуката, готово по грош на коња. Је ли доста?

— Нека смо здраво — добро је! — одговори ага и прими петнаест дуката.

А Незир-бег призва скелеције и даде им пет дуката напојнице — какву дотле нису ни видели.

— А ти, ага, од сад памет у главу, па не дирај људе!

— Исполајети, беже!... Да си здраво на много година!... Опрости ми погрешку, за коју си и сам мало крив. Зашто ниси казао својим ђаурима да ми кажу чији су коњи, па их не бих ни заустављао... А ти ми се учини — опрости молим те — да си њихове вере.

— Ха-ха-ха! — засмеја се Незир-бег.

— Јест, ћабе ми! Ви отуда од те земље, Босне, Арнаутлука, како се зове, наличите један на другога, па је тешко нашем човеку разабрати: ко је Турчин, ко ли је ђаур? А ти још не знаш како ја мрзим ту погану веру!...

— Зашто тако?... Та и они су људи као и ми што смо!

— Е, није тако! Још си ти млад, беже, па не знаш како они једнако мисле да нас отерају из овог Божјега раја.

— Па нека... њихово је ово!

— Хм! — учини ага и опет га дубоко одмери од главе до пете.

— А шта би, Бога ти, учинио да сам ја, не дај Боже, ђаур, а не Турчин?

Ага дубоко уздахну.

— Пре свега бих те везао; онда бих те натерао да ми платиш колико ја хоћу и превезао бих ти коње Кад бих то свршио, сазвао бих цело село: Турке, Бугаре и Грке, — и при том сав уздрхта од узбуђења — и тад бих те извео на ледину и три дана, уз лупњаву бубњева и свирку зурла, шибао те по голоме месу... да ђаури виде и стекну памет... Ето шта бих учинио!

— А даље?

— Даље?... Скинуо бих ти чизме, узео пиштоље, дао бугарске опанке и тојагу у руке, па преко Марице!

— Ха-ха-ха! — захохота бег. — Баш би ђаурина научио памети! А видиш, ја нећу... то јест — не бих тако могао.

— Млад си ти; још не знаш шта је турковање. Но велика си змија, види се... Откуда ти толико пријатељство с пашом, онака бурунтија, од које ме умало грозница не ухвати?

— Бурунтија?... Зар те је тако уплашила? А ја сам мислио да је моја камџија... Но све једно!... С пашом се добро познајем. Довео сам му једанпут породицу из Јањине у Солун, па ми је тада дао ову бурунтију.

— Да није то пашинница учинила? — мигну ага, па се ђаволски засмеја, како то само може да учини источни човек при мисли о туђем — те врсте.

А. Беклин

Пролетње цвеће

— То је моја ствар, агице!... Дај те ми, момци, коња!

Бугарин приведе коња и поможе му да на њега уседне, па примивши напојницу, дубоко се поклони и, са „исполајети“ на устима, оде од њега.

Незир-бег позва скелеци-агу и пружи му некакву хартију да прочита.

Турчин загледа и пребледе.

— Читај! — подвикну бег.

— Шта је ово сад, беже?... Ја не разумем...

— Читај на глас!

— Не разумем... не могу... не разумем...

— Читај на глас!... Читај на ћеш одмах разумети.

Ага опет преврну хартију, загледа неколико пута, чудновато махну главом, па погледа на бега.

— Је ли ово твоје?

Бег се слатко засмеја.

— Ја туђе никад не држим у себе!... У осталом моје или не — свеједно: читај, велим ти ја, док није пукла камџија!

— Косова вилајети... — поче ага да цеди кроз зубе — Митровица казаси, Подгорја-ћоји... хм... хм... христијан милет... Ах! Не о?... Истиква Алах!... Недељ-ко... веледи Милован Бунимовић...[1]) А-а-а? — као луд узвикну скелеци-ага и испусти из руку тескеру.[2])

Незир-бег се сав тресаше на коњу од задовољног смеха.

— Дај овамо тескеру!... Што си зинуо толико?! Ако нисам Незир-бој — јесам Недељко... Шта ту има!.. Дај тескеру и више не дирај ћауре!

Турчин се саже, узе прљаву хартију и пружи му, па се онда страшно намршти, окрену лице у страну и пљуну од једа.

— Због, драги агице! Исполајети једанпут и теби! — рече бег кроз смех, па огребе зеленка и укрца се на скелу.

Кад скела преброди матицу, Турчин се окрену и искези зубе. Као укочен гледаше на чудноватог крамара, који поносно сеђаше на коњу и неваше неку за њега неразумљиву песму и по језику и по извођењу. Злоба га гушаше, а око главе му се окретаху и Марица и скеле и зелено поље и сав видокруг.

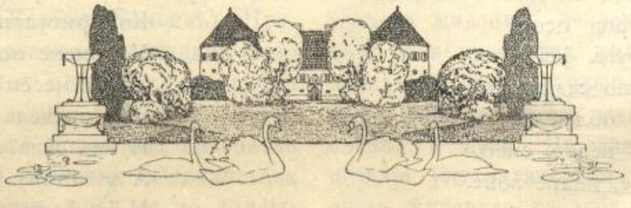
— Христијан... хм... Незир, Недељко... Ах, шејтан! Хајдук!... Ах, ћаур!... злобно промрмља ага и испусти грубу турску псовку. — Пфуј!.. Ђа-у-ур!...

Москва, 1905.

Гр. Божовић

[1]) Косовскога вилајета, Митровачког среза, села Подгорја — Не о? Истиква Алах — Шта је ово? Не дај Боже! Хришћанин Недељко, син Милована Буниловића.

[2]) Исправа.

Ти

Мале звезде
Тихо језде
По плавоме
Путу своме;
Фантазија
Снове свија,
А идеје
Благим миром,
Васионом
Иду широм;
Небо сија,
Бог се смеје;
Ветрић лаки
Цветак сваки
Помирише
И занија.

Таао вече сађе
На мисо и снове
И све тужно нађе
Крилом душе ове:
Орушени страсно
Све сећање касно
На љубав, и ласно
Почиње да гове.
Сунца игра зрака
Преко цветка свака,
Душа сетом плине
Сред меке тишине
У вечери летне..

Преко снова, преко цветне
Те опазе нових нада,
Подиже се душе сретне
Дак и мирис од балада.
И маглени, гипки вео
Давних жуди што су свеле
Испреплета простор цео,
Као да би оне хтеле,
Оне, које жуде, желе,
Да ми врате облак бео
Што по небу некад моме
Пливао је и носио

Мене, у краје где је к твоме
Дому ми добри другар био.
Он ми је увек тако мио,
Кад ми се јави, као сада.
На њега свака жуд ми пада
И терет душе, срца цео;
И нестане нам туге, јада,
И земље, исто као сада.
И кренемо се — облак бео
И ја на њему — ведар, смео,
Кроз даљне краје, плаве зоне,
Великом сунцу, сунцу моме.

И плâве зраци тамне регионе
На путу к небу, даљном путу томе:
Задахњује ме мирис прошлих дана,
Детињски ведрих, невиних и чистих,
И мирис снова који ми је храна,
Тих сјајних снова, ко и некад истих;
Пред њима нема препреке и брана.
Ти и сад владаш плавим крајем неким,
Крајичком неба или душе моје·
Ја и сад жудим за нечим далеким
И идем тамо где ми наде стоје.

Ево сунца! Сунце сија. Зора нова,
Невиности чисто сунце, љубав моја.
Моја душа опет види што је стрла
Стварност нека, нем заборав света ова.
Раздраганост, свет срдаца, плава боја,
Љубав давна, која није још умрла,
Младост што ми телом целим струји врла —
Кроз просторе и кроз вечност душа твоја.
Страст поносна душе холе ево с нова
Преплавила мисли, наде, чула моја.

Ја опет видим да си свему била
Ти само узрок, и извор, и мета.
Осећам основ свога правог света,
Прамење снова, меко као свила,
И наспрам земље дубоко презреће.
Нежности моје, раширених крила,
Хитају теби; о то меко стење
Разбијају се суровост и сила
Овога света предрасуде круте.
Срце је нашло изгубљене путе
За свет где наде, ко лишће, не жуте.

Тај живот снова дуго траје,
Док умор крила машти свлада;
У старе тад се враћам краје,
Где бол, и јад, и блато влада.
Осећам само и ту да је
Остао један акорд склâда
Небесних даљних, вај! висина
У души мојој јада стара;
Пролећна нека још тишина
Пријатан занос тихо ствара,
И доживљених свих милина
Сећам се као вечног дара.

Кад поноћни ветар крене
Лишће врба и топола,
Ко присуство душе њене
Успомене иога бола,
Жути месец немо стане
Врх предела мојих снова,
И кад суза с врбе кане,
А у лишћу јабланова
Моји боли зашуморе,

Под хипнозом бледа лика
Месечева, ја осећам
Дуг бол од свих ових слика;

Ја се тада сећам
Свег зашта се боре
Моје мисли јадне,
Сенки што ме море,
И тад умор падне
Потпуно, и стапа
Све у један вео.
Низ сећања цео
Ишчезне, а тама
Хоризонт натапа
Ко у дне осама,
Моје око тихо,
Уморно се склапа...

Мале звезде
Тихо језде
По плавоме
Путу своме;
Фантазија
Снове свија,
А идеје
Благим миром,
Васионом
Иду широм;
Небо сија,
Бог се смеје;
Ветрић лаки
Цветак сваки
Помирише
И занија.

Сима Пандуровић

ИКОНОГРАФИЈА МАНАСТИРСКИХ ЦРКАВА У СРБИЈИ

— Dr. Влад. Р. Петковић —

Изложене погубноме утицају стихија; покривене читавим слојевима прашине и чађи; овде онде прошаране краћим или дужим малтерним трацима најразноврснијег облика; беспрекидно штећене рукама неразумних монаха и дивљачних посетилаца, слике наших манастирских цркава, које су уз то имале још да преживе и тешку инвазију варварских противника Крста, излазе пред нас у једноме облику мало подесноме за студију. У једних су непогоде сваком годином све то већма бриасале боје и уништавале подлогу њихову (Градац, Руденица и др.), од других су остали само избледели трагови, фрагменти, који тек по извесним случајним знацима дају још наслутити ову или ону композицију. Једнима су Турци огњем и мачем нанели много вреда, о друге су се још тежим грехом огрешили познији „рестауратори“ цркава, који су слојевима креча немилосрдно покривали целе слике или су пукотине у њима премазивали лепом. Овда онда пробијани су у њима нови прозори, а стари, у доба рестаурације зазидани, превучени лепом и живописани, поново су отварани без обзира што ће живопис тиме бити упропашћен или сасвим уништен, да би уступио места новоме, „свежијем“ живопису. Све до данашњега дана слике су с друге стране остављане на милост и немилост посетиоцима њиховим који се још увек ревносно труде да што дубље загребу у њих своја имена или да што веће парче од њих откину. Гдегде су слојеви прашине и чађи, што су се годинама по живопису слагали, тако дебели, да се једва назиру контуре предмета и фигура (Бела Црква код Карана, Каленић). Проучавању живописа чини доста сметња и оскудица светлости великога броја цркава, махом ниских, са прозорима који су споља једва прорезани.

Ма да су и најстарије наше цркве још првобитно биле живописане, о чему имамо писмених сведочанстава у делима наше старе књижевности, ипак се до данашњега дана од старога живописа само врло мало сачувало. Жича је била живописана још у време Св. Саве, који у тој сврси беше довео живописце („пишуштихь“) из Константинова града. У јужној и северној певници цркве у Жичи, у тимпанону врата, што воде из цркве у порушени спољашњи партекс, као и у оба тимпанона врата, што из цркве воде у северну и у јужну капелу, сачуван је живопис који по свој прилици припада тринаестоме веку. За то говоре многи знаци. На првоме месту је јако уочљив контраст који постоји између овога живописа и осталога што води порекло из доба рестаурације (врло вероватно из шеснаестога века). Типови, набори на хаљинама, третирање косе, поза, гестови, композиција боја — носе једно обележје које је сушта противност карактеристичној ознаки осталога живописа. Све још носи претежно карактер византискога сликарства XI и XII века (упореди цркву у Дафни, цркву Св. Луке Стириота у Фокиди, Неа Мони на острву Хиосу и др.) а само у незнатној мери упућује на живопис XIV и XV века. Ми ни у ком случају не бисмо могли овај живопис помаћи даље од XIV века. Да је ово живопис старији од осталога, речито говори још једна околност. Малтерна кора, на којој почива овај старији живопис, улази под малтерну кору на којој почива живопис из доба рестаурације. Кад се пажљиво загледају предње ивице јужне и северне певнице, даје се јасно запазити, како се, у пркос томе, што се познији живописац ревносно трудио да прикрије сваки траг, као да постоје две малтерне коре, ипак испод горњега живописа непрекинуто продужава малтерна кора која носи првобитни живопис. На истој малтерној кори находе се на унутрашњој страни прозора у певницама шаре које су истога стила, као и шаре у прозорима олтара и куле. На овима последњима се опет јасно познаје још један слој живописа, који носи обележје онога живописа из доба рестаурације. Ови остаци прво-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТ

битнога живописа у толико су драгоценији, у колико их је у осталим црквама теже наћи. У Студеници се налази слика, које су доцније „освежаване“. То је, свакако, знак, да су старијега порекла од осталих што постадоше у доба тога „освежавања“. Градац и Ариље показују живопис, по стилу различан од живописа у Раваници, Манасији и Каленићу, за који се са доста вероватноће може рећи, да припада XV веку. Највећи пак део живописа води порекло из доба познијих рестаурација, из XVI и XVII века. То је све, што би се у најопштијим цртама могло рећи о датуму живописа наших манастирских цркава. Ради ближега одређивања времена било би веома корисно испитати и доње живописе у оним црквама, где се распознају по два слоја живописа један испод другога. Хисторија појединих манастирских цркава и богослужења онога доба, из кога је живопис, као и палеографске особине натписа знатно би допринеле поузданом утврђењу датума појединих слика. Како све ове ствари, тако потребне ради претходнога оријентовања, нису у нас још разрађене, то се један испитивалац српских старина не би имао ограничити само на чисто уметничку страну споменика, већ би морао обим својих студија далеко изван тога размаћи и обухватити ствари тако многоструке и тако проблематичне.

Иконографија наших манастирских цркава нема да покаже никаквих елемената, који би били туђи иконографији осталих цркава на Балканскоме Полуострву. Цркве на Атосу показују у томе погледу потпуних паралела. Ове и наше цркве сличне су и у томе, што им живопис махом припада XVI веку. У овоме столећу јавља се и у уметности Атоса нека врста накнаднога расцвета, као што се и у нашој домовини на свима странама осећа врење и жив покрет, па и у црквеној уметности. Пробуђена национална свест отима маха и тражи одушке на свима пољима. Цркве се махом преправљају и покривају живописом. Оне постају прибежиште побожности и просвете. На жалост, хисторија овога века, у колико се тиче наших крајева, још је доста тамна. Ну ако је судити по подвизима, који су за цркве учињени, морала је свест народна у то доба бити на достојној висини. Не би човек рекао, е су сва лепа предузећа тога времена узимали на се потлачени, којима је снага сломљена и одузета свака могућност приватне иницијативе, већ људи пуни полета и пуни живота. То је робље које смело подиже главу и тражи себи ваздуха и светлости. XVII век не би се, у овоме погледу, могао издвојити од XVI. Ну при крају седамнаестога века имале су цркве да преживе једну тешку инвазију. Тада је много олтара запустело, а многи се домови Божји претвориште у рушевине. Оно мало времена што беше намењено светим храмовима, да се понове и проноје у славу Божју, остаде као светао тренутак пробуђене свести народне, полета народнога на свима пољима. Кратки помени о нашим манастирима говоре најречитије о важности ових векова за цркву и њен развитак.*)

Студеница, задужбина Немањина. Године 1531. писан је у њој један минеј, а 1591. скована је у њој једна кадионица. Године 1689. страдала је јако. Год. 1696. (?) пренето је тело Св. Краља од Црне Реке, где је било склоњено, у Студеницу. Год. 1790. била је поново пљењена и запаљена, а игуман њен у Новоме Пазару заточен. Тада је Св. Краљ пренет преко Дунава, а враћен је опет 1792. Год. 1805. опет је попаљена од Турака, а Св. Краљ пренет у Врањевшницу. Год. 1839. враћен је Св. Краљ у Студеницу, из Каленића, где је 1875. био донет из Фенека (у који је био пренет 1813. године).

Градац, задужбина краљице Јелене, жене Уроша Храпавога. Год. 1589. нађен је сасвим откривен и са само једним свештеником, па је покривен оловом.

Раваница, задужбина кнеза Лазара, 1399. била је попаљена; 1436. разори Мурат Раваницу. Год. 1572. било је у њој братства, које је те године изишло било у Ћуприју пред једно изасланство што је путовало у Цариград. По причању овога братства: било их је тада у свима српским манастирима око 300 монаха. Године 1690. преселише се калуђери са Арсенијем Чарнојевићем у Угарску, јер 1688. беше већ опустела. Године 1718. обновљена је црква, а 1721. год. подигнута је припрата.

Манасија (манастир Ресава), задужбина деспота Стевана Лазаревића Високог. Год. 1456. (ѕцѯд) била је попаљена, па је вероватно остала пуста све до 18. века. Год. 1718. спомиње се један пострижник манастира Ресаве. Год. 1735. обновљена је, а 1736. је у њој једна књига преписивана. У год. 1806. и 1810. манастир је рестауроване.

Љубостиња, задужбина кнегиње Милице, Лазареве жене. Вероватно женски манастир. Око год. 1428. писано је једно јеванђеље у њој, а 1581. писана је једна црквена књига. Год. 1673. вратио се у њу неки Јоаникије („у свој манастир“).

Врањевшница, задужбина челника Радича Поступовића (у доба деспота Ђурђа), подигнута 1431. (ѕцлд). Год. 1579. писана је у њој једна црквена књига. Године 1618. такође. Око 1682., кад султан „повојева на Беч“, запустела је. Год. 1737., у дане Карла VI., живописана. Год. 1820. поправљана.

Никоље (у Овчарско-Кабларској клисури). Год 1489. (ѕцчз) писана је једна књига за њ, као и год. 1534. Год. 1587 (?) живописано. Године 1616. и 1618. писане су књиге у њему. Од год. 1613. сачуван је манастирски печат. Год. 1637. живописано. Год. 1671. походио га патријарх Максим, а 1683. патријарх Арсеније. Год. 1811. покривено је.

Јованье. Год. 1563., 1566., 1571., 1574. писане књиге у њему.

Преображење. Год. 1579. писана у њему књига. Обновљено год. 1811.

Ваведење (на улазу у Овчарско-Кабларску клисуру). Год. 1644. писана су у њему апостолска дела. Исте године „вторицеју от првоваздвиженија“ поновљено и покривено шиндром.

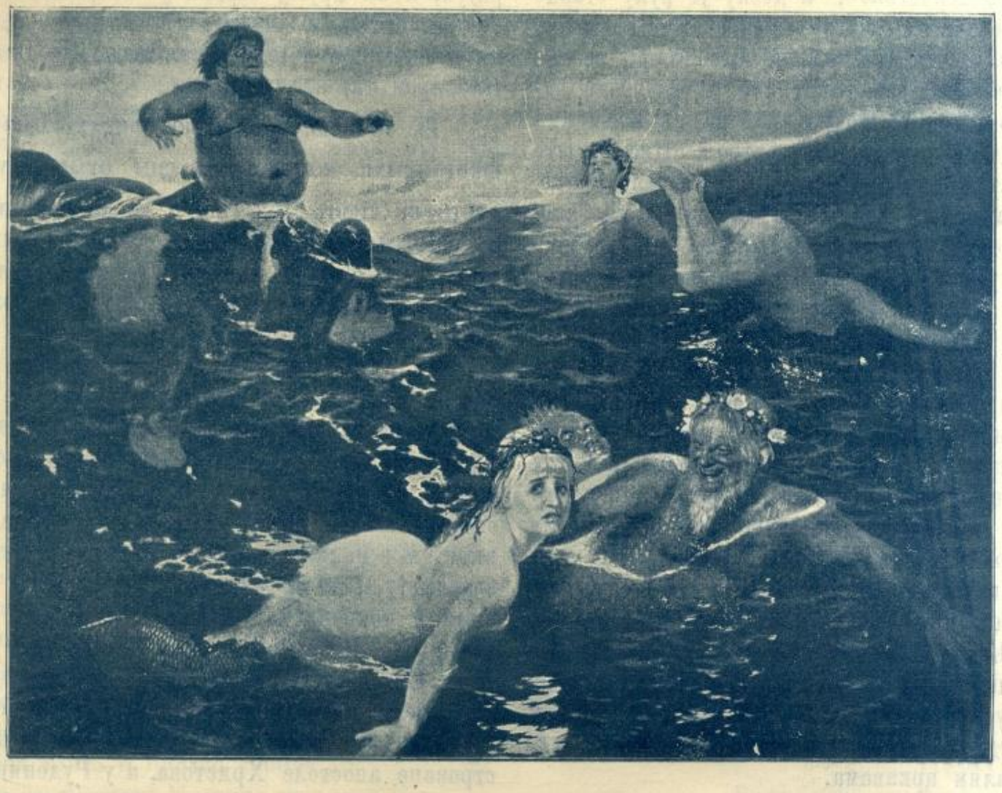
Благовештење (у Овчарско-Кабларској клисури) живописано 1632. (или 1635.), а рестауровано 1602. (ѕрі).

Ариље, задужбина краља Драгутина. У њему је сахрањен син Драгутинов, Урошица. У XVII веку вероватно радило. Год. 1723. поуздано је црква радила.

Благовештење (код Страгара). По једној белешци с краја XVIII века, калуђери из Студенице беху пребегли у Врањевшницу, одакле су подигли Благовештење и Вољавчу. Год. 1725., 1730., 1732., 1735. писане књиге за њ. Год. 1791. нађено је пусто. Год. 1819. поново покривено.

Каленић, по својој прилици задужбина деспота Стевана Високог. Год. 1759. прилаже се једна књига цр-

*) На основу *Записа и Натписа* од Љ. Стојановића овде се чини један скроман покушај хисторије наших манастира. О Жичи ће бити опширијега говора на другом месту.

А. Беклин — Морски вали

кви. Год. 1766. обновљен и препокривен. Год. 1823. рестауриран.

Долац, обновљен за време деспота Ђурђа (1441. до 1451.).

Копорин, по свој прилици задужбина деспота Стевана Високог. У XV и XVI веку имао је братства, а вероватно и у XVII.

Прокупље. Год. 1674. спомиње се манастир Прокупље. Год. 1734. почело се понављати.

Вољавча, према једноме запису од 1791. године, подигнута 1554. год., а год. 1791. проширена и поправљена, пошто је 1759. сва била изгорела.

У избору композицијâ све се цркве мање више слажу. Ну и ако се скоро свагда могу у њихову живопису набројити исте сцене, ипак распоред ових сцена није код свих један исти. Олтарска апсида чини у овоме изузетак. Она код скоро свих црквâ показује исти мотив. У свези са светом тајном, која се на часној трпези врши, илустровано је овде *Причешће Апостола*. У средини слике стоји Исус Христос поред трпезе, покривене једним раскошно искићеним покровом, а над њом се обично диже један балдахин. На трпези стоје чаша, путири, нож, суд са освећеним хлебом и т. д. Христос је два пута представљен: окренут на лево даје он хлеба апостолима, окренут десно запаја их вином. Апостоли су распоређени по шест лево и десно. Христос предаје свету тајну само једноме од њих (онај лево је Петар, онај десно Јован), а остали се у свечаној процесији, у којој обично суделују и анђели са рипидама и светњацима, приближују с лева и с десна Христу, да приме причешће. Уочљиво је, да ни код овога мотива, као ни код свих осталих, није могућно наћи две потпуно идентичне композиције. У *Манасији* Христос, у два маха представљен, стоји испод једнога балдахина, који на средини круниште једна акротерија. Трпеза, поред које он стоји, застрта је једним покровом, који је оперважен златним порубом и ишаран квадратима разних боја. Окренут лево, Христос је готов да освећени хлеб преда предњему апостолу (Петру). Овај се дубоко нагао и пружио десну руку, коју оздо подупире длан леве руке, да са страхопоштовањем прими свету тајну, док му уснице целивају пружену десницу Христову. Више његове главе нагао се један анђео са светњаком. У свечаноме ходу иде за њим пет апостола, скрушено погнутих, са истим гестом као и предњи апостол, праћени анђелима, који носе рипиде у рукама. На десној страни Христос поји из једнога путира, са дугачким, повијеним дршцима, предњега апостола (Јована), који је побожно пружио обе руке да прихвати свети суд, док његове усне срчу из наднетога путира свету течност. Над њиме се наднео један анђео са светњаком, а с десне се стране приближује пет скрушено погнутих апостола са истим гестом, као онај предњи. Њих прате анђели који држе рипиде у рукама. У *Раваници* се овај догађај изводи пред једном сложеном архитектуром. Христос, у оделу свештеника који врши чинодејство, окренут лево, држи у левој руци један четвороугаони суд са освећеним хлебовима. Десном руком предао је он већ један хлеб предњему апостолу, који свету тајну обема рукама прихвата и као да је целује. Осталих пет апостола приближују се Христу са истим гестом. Десно Христос, доста напред нагнут, поји из путира једнога дубоко погнутога апостола, чије су напред пружене руке покривене једним убрусом, да се света тајна не би оскврнила грешним додиром његових руку. Више њега стоје два анђела са светњацима. Осталих се пет апостола приближују у свечаноме ходу, а напред им пружене руке покривене су такође убрусом. Црква у *Ариљу* показује сасвим друкчију композицију. Обе сцене раздвојене су прозором у олтарској апсиди. Десно од прозора предаје Христос апостолима хлеб. Предњи апостол, побожно погнут, прихвата

левом руком „тело Христово“, а десну је руку ставио на прса, док му је поглед са страхопоштовањем подигнут пут Христа. Осталих пет апостола не приближују се као обично, сваки понаособ, већ у групама и, као што изгледа, у живоме разговору. Покрет набора на хаљинама њиховим издаје да су заталасане ветром. Нешто, што живо опомиње на уметност ренесансе, веје из целе слике. Лево од прозора пружа Христос путир предњему апостолу, који је наместио уста да пије. Осталих пет апостола пружили десну руку напред. У *Милутиновој* цркви у Студеници (храм Јоакима и Ане) стоји Христос поред трпезе застрвене једним раскошно извезеним покровом. На левој страни предњи апостол, са гестом истога апостола у Манасији, држи (?) освећени хлеб, целујући пружену десницу Христову, која има гест благослова. Левом руком узима Христос из једнога суда освећене хлебове. Десно подноси он путир скрушено погнутоме предњему апостолу, чије су напред пружене руке покривене једним убрусом. С обе стране Христа по један анђео. Онај лево држи рипиду, на којој је насликан шестокрилати Серафим, а онај десно држи убрус. У *Студеници* није представљен сам акт причешћивања, већ Христос лево указује на путир, а десно на суд са освећеним хлебовима. С лева и с десна приступају апостоли. У *Каленићу* су гестови апостола, који иду да приме причешће од Христа, друкчији него у осталим црквама.

Један ред медаљона са допојасним сликама (бистама) разних светаца дели обично ову сцену причешћивања апостола од свечане процесије светитеља, у којој узимају учешћа на првоме месту епископи, прослављени теолошки и литургијски писци IV и V века, чији су списи постали доцније извор свеколике византијске теологије, затим и ђакони (Манасија Раваница, Каленић и т. д.). Ови, покаткад предвођени анђелима, стреме бескрвној жртви, „агнецу“, који је обично представљен испод прозора апсидина. У неким црквама (као на пр. у Жичи) сачувала се само ова величанствена поворка светих људи, махом у природној величини представљених, са „возгласима“ (Rollen) у рукама, а сцена Причешћивања је уништена.

И мотив, који обично носи име *Небеска Литургија* (ἡ *Θεία Λειτουργία*) сретамо у нашим манастирским црквама свагда на истоме месту, док се он на Атосу појављује и у олтарској апсиди. Његово је место у средњему кубету, а само у Благовештењу код Стрcalара, чија је црква без кубета, ова је сцена, са извесним модификацијама, Богородица са Христом (*μήτηρ θεου ἡ κῦρια τῶν ἀγγέλων*), илустрована на таваници. Ту се представља она свечана литија која се врши за време појања херувимске песме око амвона, баш на месту над којим се своди средње кубе. У свечаној процесији узимају удела анђели, обично у „одјејанију“ ђакона, од којих једни носе плаштаницу са мртвим Христом, други дискос покривен „ваздухом“, трећи рипиде, четврти светњаке и кадионице, пети путир и свете сасуде. У Благовештењу под Кабларом анђели носе плаштаницу рукама дигнутим више главе; у Благовештењу Рудничкоме анђели носе плаштаницу на плећима. У цркви Јоакима и Ане у Студеници анђели, обучени као свештеници и ђакони, врше „причесну“ литију („велики вход“) и носе жртву гробу, који у овоме случају замењује часна трпеза. У Раваници иду напред два анђела са светњацима, а за њима један анђео са „ваздухом“ преко главе. Исус Христос у сакосу и омофору на једној страни прима ову свечану литију пред светом трпезом, над којом се своди киворијум, а на другој страни је испраћа. На трпези стоји обично путир, а два серафима лебде над њом. Композицију махом прати доле какав натпис. У Благовештењу под Кабларом тај натпис гласи:

Гъ сь нєсє на ꙁємлю призрѣ слышати къздыханїє окованныхъ, раздрѣшити сны оумрьщвленныхъ, къзвѣстити въ сіѡнѣ имє гнє и хвалꙋ єго въ єрꙋсалимѣ и т. д.

Натпис се несумњиво односи на слику Пантократора, који озго са калоте што представља небо, гледа доле на земљу, са које се из срдаца побожних хришћана уздижу молитве њему горе у висину.

Остали делови цркве живописани су истина од основа до врха, ну композиције, које се махом понављају у свима црквама, није ипак могућно увек наћи и на истим местима. Неке сцене ћемо срести на уобичајеноме им месту, ну не и у свима случајевима. Каква схема не би се, према томе, у томе погледу могла поставити. Ми налазимо, да у певницама доњи део зидова заузимају „свети ратници“, стратизи, који су махом били и покровитељи војске. Арханђели Михаил и Гаврил, Св. Димитрије и Св. Ђорђе, Св. Теодор Стратилати, Св. Теодор Тирон, Св. Прокопије и Св. Меркурије, Св. Јевстатије и Св. Нестор појављују се овде у најразноврснијим пермутацијама. Ну у Жичи налазимо овде илустроване апостоле Христове, а у Руденици њихово место заузимају свеци са „возгласима“ у рукама. Светим ратницима дато је у Жичи место на југо-западноме и северо-западноме зиду цркве. У Копорину стоје у јужној певници, с једне и с друге стране прозора, арханђео Михаил и Гаврил, а у северној Св. Димитрије и Св. Ђорђе; ну и на југо-западноме зиду цркве налазимо у истој висини представљене Св. Теодора Стратилата, Св. Теодора Тирона и Св. Нестора, а вероватно је светих ратника било и на северозападноме зиду цркве. Овај је зид, међу тим, сада сасвим окречен, те се осим голе беле површине не распознаје ништа друго. Оне сцене, које заузимају горњу површину обеју певница, нису такође у свима црквама једне исте. У једнима су овде илустрована чуда Христова (у Раваници, у Каленићу, у Љубостињи): исцељење слепога, исцељење болесноga од водене болести („трудовитаго“), узетога (паралитичара), губавога; свадба у Кани и др. У другима налазе овде места догађаји из Страдања Христова (у Никољу, у Ариљу, у Руденици, у Копорину и т. д.): Христос на Маслиновој Гори (у Копорину три сцене комбиноване у једну: молитвâ Христова; Христос затиче апостоле где спавају; Христос се моли Богу, да га мимоиђе чаша), Прање ногу апостолима, Тајна Вечера, Пољубац Јудин, Одрицање Петрово (махом у три сцене), Христос пред Пилатом, Ругање Христу, Вођење Христа на Голготу, Распеће, Скидање Христа са крста, Силазак Христов у ад, Полагање Христа у гроб. У Жичи заузима доњи део источнога зида јужне певнице Распеће, а исти део источнога зида северне певнице Скидање с крста. У Манасији уступљено је место параболама Христовим (парабола о богатоме фарисеју и сиромашноме Лазару, парабола о милосрдноме Самарићанину и др.). Од осталих сцена, које су обично у певницама илустроване, сретамо Улазак Христов у Јерусалим (Раваница, Ариље), док у Жичи ова сцена заузима место на југо-западноме зиду цркве, а у Грацу (Градац), Студеници и Никољу на западноме. Нарочито је пуна живота ова сцена у Раваници. На сусрет Христу, што јаши на једноме ждребету, праћен

апостолима, изишла је гомила људи, жена, девојака и деце. Једна мајка уздигла рукама своје нејако дете, које гранчицом поздравља Христа; други човек држи једно дете на своме десноме рамену, а левом руком води друго своје дете. Чак су и животиње изишле, да заједно са људима поздраве Христа. Обиљем драмских појединости ова се сцена такмичи са сценом Умножавања Хлебова (у Каленићу), која заузима без мало сву површину западнога зида цркве (док је иста сцена у Раваници илустрована на јужном зиду). У Велућу и у Белој Цркви код Карана заузимају горњи део певница сцене из живота Богородичина (Рођење Богородице, Миловање новорођене Богородице од стране њених родитеља и т.д.).

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Прекинути сан

Тргох се... Не знам, шта ме из сна прену?
Још ноћ летња и ја гледам њену
Ведрину... Тихо... Гледам мрачну ни́зу
Западних брда; над њима се близу
Последња четврт месечева носи
И једва руби разједеној коси
Кршеве оштре. Подиже се с њива
Маглица танка и полако скрива
Звезду за звездом. Мирише на влагу.
Подухне ветрић и свежину благу
Осећам свугде. На истоку тамо
Бели се. — Свиће...

Не, мени се само
Привиђа освит. Колико је пута
Свануло земљи, али сумња љута,
Што 'но се кором стврднула у души,
Не пуца још̂те. Што ми полет гуши —
Црв је у мени. Не разумем себе
Докле пут тражим, мени срце зебе
Да не залутам. Најпосле ме чама
Обузме свега. Тешко ми од сама
Живота; већ се не радујем њему!
И тражим излаз; размишљам о свему;
Поредим сумњу и веселе часе, —
Ал' нигде кута где се жеље гасе,
Нигде! И онда све презрем, а затим
Клоне ми снага и ја патим, патим...

И ја ти хтедох нешто рећи, свете...
Ал' ко да рече? Узе, што ти́ сплете
Слободној мисли, буне ме. Ја нећу
Да пођем стазом на којој су срећу
Тражили други. И чему се тежи
Крпљењем вечним? Извор, извор свежи
Треба пронаћи. Ја у пали́х људи
Видим где свест се из мртвила буди, —
Свест унижених. Песма ће из праха
Дићи нас и тад јачега ће маха
Узети место обмане што мами
И ситних брига што су нам у тами
Везале руке...

Боже, шта нам да́на
Узалуд прође! Сад ноћ паднe сана,
Сад сунце гране. И смрт нам све ближе, —
А ми лутамо. Међутим нам стиже
Из дана у дан мноштво чудних ствари
Које ум људски поносит не мари
Да схвати. Нашто спуштати се доле
Где на дну срца таштине су голе?!
Горчином ја́ве живот за све наде
Свети се људма.

О тешки јаде!
Ко да узлети куд не би ни крила
Однела? И ко беду, што се свила
У нашој сржи, да прогна?

А црв гризе, точи.
Отрован умор натапа ти очи...
А кад се пренеш и протареш чело:
Шта је то с тобом? Коме се то хтело
Да те сахрани кад још умр'о ниси?!
И ту јаукни, те се опет ви́си
Куд нећеш стићи. Тако дан из дана
Докле ти снага точи се из рана
И развеју се умишљаји голи...
Ох, ал' то боли, љуто, љуто боли!

Димитрије Х. Микић

Из рукописа † Јована Јовановића Змаја

— саопштио Д-р Лаза Станојевић —

Баш онога дана кад сам добио у руке 28. број „Бранкова Кола“, у ком су одштампане неке успомене моје на Чика-Јову Змаја, наиђем међу својим артијама на писмо и песму, коју је мој незаборављени и добри Јова посветио мени и мојој жени пригодом наше 25-то годишњице, од кад смо се узели.

Ево и писма и песме.

У Београду 16/28 окт. 1893.

Сребрни моји,

Лазо и г-ђо Марто!

Тек јуче, post festum, дочух да је Ваша брачна веза добила још једну, сребрну, карику.

Важан је то дан у Вашем животу, којем се мора обрадовати сваки Ваш пријатељ.

У колу искрених честитача, кад нисам могао бити први, допустите ми да будем завршколо.

И ја молим бога великога,
Милог бога, кујунџију старог,
Да на Вама свој ремек покаже,
Све што Вам је данас сребротканo,
Да претвори све у сухо злато.
Сретни, здрави, дични, задовољни
Дочекали и златних сватова!

То Вам жели

Стари **Чика Јова**

Рихард Вагнер и модерна уметност

(П. Коњовић)

(наставак)

7.

Узео сам у овој студији Чајковскога као представника руске уметности онога новога кола, које је потпуно примило уметничку реформацију Рихарда Вагнера. Међутим, кадгод је реч о Вагнерову великом делу реформаторском, има се већином на уму музикална драма, и с тога ми ваља нагласити, да тежиште рада у Чајковскога баш није у музикалној драми, у опери, него да се оно, а поготову и сва снага његова талента, огледа пре свега у његовим симфониским творевинама. Према томе чинило би се, да ће симфоничару Чајковском бити ближе Лист него Вагнер. Но држим, да ће тачније посматрање без тешкоће опазити, да Листов утицај на симфониско дело Петра Чајковскога није ни близу ономе Рихарда Вагнера; Лист беше, рекао бих, песник неке нејасне, нарочите, *своје* романтике, и његов утицај нашао би се можда у симфониским појемама Чајковскога. И ако споменух да је у Чајковског јасно изражена каракеристика народног руског духа, ипак ваља рећи, да се у њега налази једна црта која га потпуно разликује од осталих музичара о којима је овде реч; он је најаристократскији или, још јасније, најсалонскији. То не иде у прилог његове уметности, али то беше једна, па и данас је, од оних квалита, што су Чајковском и његовој уметности отварале врата у „више кругове“. Он је у истини отмен. Ретко је ко умео да пише тако елегантан валс, као Чајковски, а у коликој је супротици ритмика и сав темпеременат руског мотива, а тај је наскроз изражен у томе истом Чајковском, са типом немачког једноликог валцера, њихове без сумње најкарактеристичније игре. Али та отменост, елеганција у стилу, није, држим, ни близу оно што ће Чајковскога уметност да предаје новим генерацијама, нити је у томе погодба за популарисање његова дела.

Онде где он скида са себе, или се дајбуди не обзире на ту отменост, где напушта салонске „мелодије“ а узима јасне и изразите теме и мотиве, где се све богаство и сложеност његове ритмике развије и бије као пулс младости, онде ми стојимо према уметнику, који продире у најинтимније закутке наше душе, и онде нас он упознаје с оним болима и радостима, у којима је стварао своје дело, и које ми сад осећамо како бију кроз наше нерве. А том и таком уметношћу постаје Чајковски уметник свога народа; кроз његов ритам осећамо ритам рускога духа, као што кроз душу Достојевскога видимо руску душу; његови мотиви објављују нам се као оне примитивне, вечите песме широких степа, за које руско срце толико осећа, а које и нас неодољиво привлаче.

8.

По Деветој Симфонији Бетовеновој мислило се, да је завршен симфониски култ, и да чиста инструментална музика нема више услова да се развија. То се мишљење у толико више могло да држи, што романтичари Шуберт, Менделсон, Шуман, Шпор не уносе у симфонију нове снаге, не обнављају је. Они се везују за форму, и у њу стежу сву своју мелодичну инвенцију. Али мелодије беше и сувише. Сва се музика, сва се уметност претворила у мелодију. Из опера талијанских, ма са кога краја света долазиле, орила се мелодија; из песме, коју је скрушено пратио клавир, вила се мелодија; из ин-

Кућа у Нишу у којој је становао пок. Стеван Сремац

струменталних композиција, нарочито из концерата, чула се и опет мелодија. Све је било мелодично, светло, као ведар пролетњи дан; у нашој души је плима и осека, бура нас заноси и после ње осетимо тек и ведрину и свежину сунчана дана. Ми не сањамо вечито, па ни мелодија не може вечито да траје.

Долази за тим Берлио и он нам даје, управо васкрсава мисао програмне музике у симфонији. Чисто тонским комбинацијама стварао је Берлио појетску садржину, програм. То је још више издвојило тонску уметност од чисте, апсолутне музике, која хоће искључиво тоновима да прикаже унутарњи свет песников, да нас уведе у духовност, у којој су уметникова осећања, по оној Шопенхауеровој речи: die Musik ist der Ausdruck jener Allgeistigkeit. Програмну музику, која више рачуна на асоцијацију мисли него на акцију чустава, прихвата уз Вагнера и Лист, с тим уверењем, да се у овом правцу има уметност да развија. Међутим колико је то психолошки нетачно, сведочи појава Чајковскога, као симфоничара У својих шест симфонија уноси Петар Чајковски толико чисте, кристалне музике, толики интензитет осећања, да он управо обнавља симфонију, ослобађа је карактера класицизма, освежава је духом слободним, животом који свугде око нас струји, даје јој своје рођене крви.

Био сам на неком популарном концерту, где су у истом програму свиране обе Pathétique. Бетовнова Пета и Чајковскога Шеста. Прва је отпочела, друга је завршила програм. C-mol је најјачи молски акорд, али нигде није толико силан као у Бетовновој Петој. Погружено слушам те тонове, као што сам скрушено стајао пред Сикстинском Мадоном, или као што ме обеснажаваху тонови Велике Бахове Мисе. Такав је велики Бетовен у тој симфонији: али кроза њу струји друго доба, доба велико, али за нама и далеко од нас. Колико контраста и колико конгенијалности опазих, између Бетовна и симфоничара Чајковског, кад се разлише звуци из Шесте великога Руса. Гле нашег бола, наше крви; кроз осећање трепти свест о ефемерности нашој према нечему великом, непролазном, божанском. Као да је из свију нас ишчупао Чајковски оно најинтимније, најдушевније, проткао својим великим духом; на сло у ту своју величанствену песму без речи, у своју Шесту симфонију.

9.

У симфонији Чајковски је далеко од Вагнера, изгледа да долази у директну супротицу с њиме. Ти контрасти разумљиви су с тога, што Вагнеров уметнички посао пада, безмало, искључиво на музикалну драму и што га је то и у чисто инструменталној музици одводило програмном схватању симфоније; но између драматскога рада Чајковскога и Вагнерове уметничке делатности имају већ далеко узрочније везе. Главни рад Чајковскога у опери огледа се у његовој „Пик-дами“ и „Оњегину“. Придружимо ли овима „Снегурочку“ Некрасова, за коју такође Чајковски пише музику, видимо, како он тражи деликатну садржину у дотадањој руској књижевности и зауставља се нарочито на Пушкину. И по принципу Вагнерову, узима Чајковски пре свега добру драматску грађу. Његовој природи, нарочито његову отменом стилу, одговара време рококо-а, госпође и господа са перикама, или девојке у ампирима и њихова нежна чуства. Чајковски је имао велико, осећајно срце, и у својим оперским драматима преноси га на главне и симпатичне чиниоце. Колико простим и неизвештаченим средствима уводи нас он у прву сцену „Оњегина“; мотив од нека четири тона приказује нам сву величанствену простоту и осећајност душе Татјанине. Па трагични Ленски и његови врели тонови пред смрћу!

У Чајковскога се нарочито испољава наклоност трагици, и у таким изражајима он је нарочито снажан. Сва та јачина у трагичном, све то црнило, да речем, развија се као сутон над жалосном „Пик-дамом“. Колико је елегантан и у стилу истински у куплету Трикета у „Оњегину,“ толико је дојмљив, тежак у шансони старе грофице у „Пик-дами“. Још вазда је слушам као некакав вечити одјек прошлости.

Ако игде може бити речи о тонском утицању на представе бојâ, то би се музици Чајковскога могло приписати, да их изазива цело вече. Кадгод слушах „Оњегина,“ ваздух ми беше пун неке нарочите, драге топлине, проткан руменилом, час јачим час блеђим. „Пик-дама“ угасита, мрачна, а ваздух све као да стеже груди.

10.

Кад је реч о Чајковском, нећу а да не дотакнем његову инструменталну музику у опште, и ако ту његов одношај према Вагнеру губи значај. У својим чисто инструменталним композицијама Чајковски је највише и потпуно *свој*. Као у симфонији, тако и овде значи он великога уметника, који своме доба отвара нову перспективу и води га новим путовима. У већини његових инструменталних композиција огледа се прототип оне руске школе, коју је он створио и која се данас све то јаче развија. Погрешно је мишљење, да је Глинка творац руске музике: народну уметност руску у модерном обичају ствара Чајковски. Он, с Григом заједно, диже инструменталну модерну уметност на висину на коју је некад класицизам Хајдна, Моцарта, Бетовна подиже.

Али су ово други тонови, други темпераменат, други нерви. Ону велику идеју национализма, која се као црвена нит провлачи кроз грандиозно дело Вагнерово, уносе ови модерни романтичари у интимну форму камерне музике и у шаренило оркестралних боја.

Нарочита одлика Чајковскога, као инструменталисте, у томе је, да неком мађијском моћи уме да колорише оркестарски. Пуно нових комбинација, нових сугласа, испрекрштане ритмике, што се све чини као мноштво бујних планинских извора на своме утоку, слаже Чајковски у онај велики инструменат, што се зове оркестар. Сећам се баналних талијанских мотива, од којих је он сложио оно звучно и сликовито „Талијанско каприччио“. Па клавирске његове сложенице. Колика штета, што их наше пијанскиње не познају.

Чајковски је представник оне идеје, која прожима све велике духове прошлога века: не олакшати живот човеков, него га подићи, довести га пред више циљеве. Отуда у „Манфреду“ Чајковскога назирем нешто Ничеовско. Као да раскида њиме све везе што га спајају с данашњим човеком, јер му је мален, низак, земљан. Фанфаре у „Манфреду“ или последњи акорди у увертири „*1812*“ као да траже Бога и вера им се слије у себе. Све то показује, да је Петар Чајковски од оних великих уметника, што не стварају само l'art pour l'art, не сликају само да прикажу комбинацију боја, не вајају, да каменом представе лепоту облика, него се стављају у службу веће, духовније мисли. Рихард Вагнер је и музику повео тим правцем. Чајковски је уз њега.

11.

Ни са Сметаном ни са Чајковским нема ништа заједничкога Верди. Тако се чини. Он тек на довршетку свога уметничкога деловања ступа на стазе на које су прва двојица, и ако млађи од њега, већ пређе били ступили.

Ако је икоји уметник показао интересантну еволуцију свога унутарњег живота, то је заиста био Верди, који се кроз сав свој дуги век развијао и вазда, да се послужим старом фразом, корачао с духом времена. Почињући своју каријеру с примањем традиција, против којих ће се свом жестином оборити нова, слободна уметност, завршује своје дело у јасном и одређеном знаку исте те нове и слободне уметности. Стара талијанска опера, која у Доницетију и Росинију има своје релативно највредније представнике, утицала је на развој уметности рђаво; она је имала основ свој у потпуно криво схваћеном назору на уметност, и њена удаљеност и раздвојитост од стваралачког духа народног беше уједно и погодба за њену неминовну пропаст.

А такој уметности почиње Верди првим својим радовима да служи. Да није био снажан дух, позван да изврши веће дело, као што заиста беше, по радовима те врсте био би он данас заборављен или би нам остао, попут Мајербера, да се на његову делу учимо, каква не ваља да је уметност, модерна уметност. У Вердију међутим беше снажан и смисао за уметност и јако чуствовање за народни живот. Нарочито ово чуствовање долази до израза већ у његовим млађим радовима; он се не само радо и с неким нарочитим задовољством прихвата оних либрета, у којима је симболички приказан или бар погођен, у оно доба толико силан, покрет за ослобођење и уједињење Италије, него он у те текстове, иначе обичне патријотске тираде, улива све богатство своје стваралачке снаге: од обичних мање више шаблонских хорова чини народне химне, а својом бујном и изразитом мелодиком управо фанатизује народ за идеје које су у тај мах пре свега политички актуелне. У тој Вердијевој уметности, наћи ћемо већ зачетке онога правца, којим полази нова култура. Верди међутим ту уметност није развио донде, докле она ваља до доспе; он чак свесно није тим путем ни полазио. Што је код њега социјално у уметности, што је у непосредној вези са друштвом, коме је намењено, и по форми и по суштини, то је Верди створио инстинктивно, увек под утицајем догађаја и прилика, које су се његова еластичног духа лако дојимале. Отуда у њега толиких унакрсница у уметничким правцима, у изношењу и објављивању његове појетске подобности.

(Наставиће се)

Моје пролеће

Пролетње вече расуло дражи,
Трептање звезда милину буди;
Све што ме кружи — душу ми снажи,
Диван је живот, дивни су људи.

И гледам слику драгана сретних:
Небо са земљом љуби се, слива;
А шарен покров ливада цветних
Азурна, златна одора скрива.

Цветна даљина жудњу ми буди,
Чаробна незнан рају ме води;
Уздањем дишу младачке груди, —
Рад мене ова стаза се згоди.

Ваздух трепери крилима наде,
Са маштом својом у јаву стижем:
Верујем силно крај моћи младе
Да сад и мртве могу да дижем.

Или је јава ил' будан снујем?
У сјају ведре пролетње ноћи,
Неба и земље ја гласе чујем:
„Младићу, све је у твојој моћи!“

Крила трепере и веру буде,
Та крила силна, јака и — моја.
...Ал' јаох мени, судбине худе,
Тиче ми гукну: „Не, нисам твоја!“

Нестаде крила, одлете тиче,
Шуштањем само поздрав ми шаље;
Кикотом даљним младост ми кличе
Летећ' све даље, све даље, даље...

Емилија

Душини ђердани.

XLI

При маломе смртник жели више,
А под вељим једва душом дише.

С. Милутиновић-Сарајлија.

XLII

Посред поља и равнина
Страшива се птица крије,
А у висоцијех посред стина
Сиви соко гнијездо вије

Џоно Палмотић.

XLIII

Куша сваки, што је
Невоља и туга;
Тући сваки своје:
Господин и слуга.
Туга, ко̨ја цвили
Под припростом вуном,
Има и у свили
Стање и под круном.

Антун Канижлић.

XLIV

Што на земљи човек стече,
Рад греха му све утече.

Вид Дошен.

XLV

Немојте трошит' руже убаве
Китећи њима мој вечит дом.
Реците само: „Доста је славе:
Веран је био народу свом".

Ђ. Јакшић.

XLVI

Мени мало треба:
Парче сува леба,
Чаша чисте воде,
Љубави, слободе.

Мита Поповић.

XLII

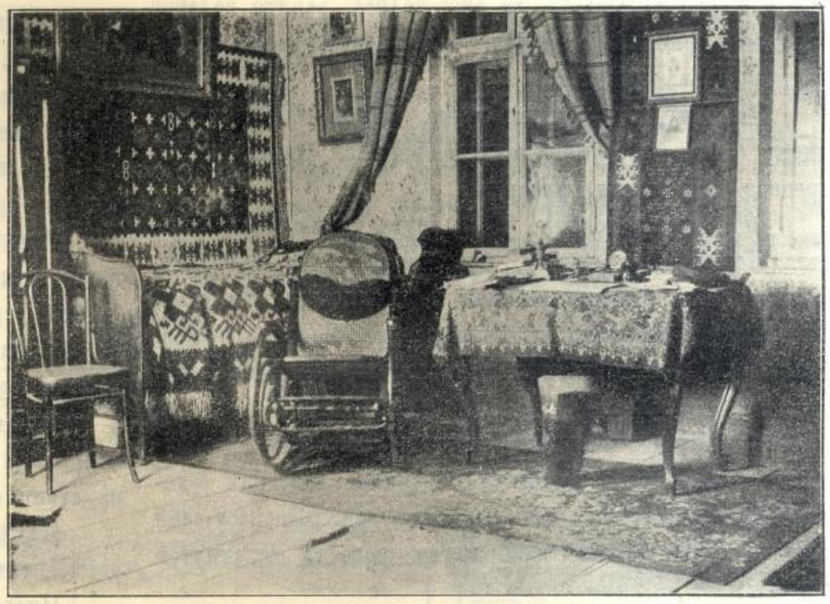
Кад би сваки човек само себе глед'о,
Сав би народ брзо у ропство се пред'о.

Љ. П. Ненадовић.

XLVIII

Благо нашој омладини,
Ако схвата што нам вриједи;
Благо милој отаџбини,
Младеж ли јој срећи гледи.

Иван Трнски.

Соба пок. Стевана Сремца у Београду

XLIX

Не разумије пјесма заповиједи,
Слободна је — своме гласу слиједи.

Петар Прерадовић.

XLX

За младости зелене
Поисправљај мане.
Срце превећ милосно
Не извида ране.

Стјепан Бузолић.

Срећа.

Anonimus

Једног лепог, сунчаног летњег дана, седе богиња Среће, та страсна, несташна жена, на зелену хумку неког убавог предела, да отпочине.

Безбрижно гледаше узбуђени, устумарали свет који за њом већ толико жуди...

Нежни ветрић се умиљавајући врзао око њене свилене косе и таласао смеђе увојке њене, док је она сетно гледала својим слатким, варљивим очима у магловиту даљину...

Али гле! оданде из далека, где пребивају Исток и Запад, где уснице Неба плава дарују пољубац остарелој Земљи, указују се две црне прилике из магле...

Све ближе и све јасније виде се две човечје појаве, како иду управо к њој.

А ћудљива Срећа поче да се смеши, као да јој нека нова превара паде на ум. Одједном покри лице

чаробним велом, под којим смртан човек није у стању да је спази.

„Који пре стигне к мени, тога нек усрећи пољубац мој!“

Оданде са Истока, са оног ведрог, вечито зеленог предела, приближује се јак, висок човек снажним корацима према хумци...

На лицу и паметним очима нацртало је искуство мирну свест, која је из њих провирала. Ваљда је био трговац или сеоски грађанин?

Онај други долазио је са другог краја фантастичнога Истока. На свежим, руменим образима и ведром, високом челу блистао се зрак генијалности. На раменима имао је свој алат од струна: лиру. Идеална појава, сањалачке очи и безбрижан расположај душе му казиваху да је песник.

Обојица се већ приближаваху хумци... Онај са одмереним, брижљивим, једнаким корацима, овај пак с детињском радошћу, као оно несташна срна. Срећа у себи кличући једва чекаше изабраника свога са истакнутом наградом...

Далеко је већ заостао од циља озбиљни и паметни онај човек... док је млађани песник већ достигао био бусениту страну хумке...

Кад — али... један леп, летњи лептир залепрша крилима својим над песником... Сјајни лептир, блистајући се у тисућу боја дугиних, вазда је облетао око замишљеног и генијалнога младића.

Гле, ту је чудновати, потпун сјај лета! Не, није. — На таквом ремек-делу природину не може срце остати немо. Овамо с лиром! И дотакну се струна њених... а из дубине груди заječа песма... о срећи... о љубави, младости, чиј је слатки мед сада сркао и јечаше песма све док се варљиви лептир не изгуби у даљини плавичастог свода небескога...

И нѣмо, упрепашћено стајаше песник. Онај други је међутим стигао мети и добио пољубац Срећин — а јадном песнику не остаде друго, само узнемирено, с прошле радости залутало срце...

А Срећа, која је била предвидела младићеву безбрижну забаву, обрисала је сузу са свежег јој, несташног лица...

Панчево.

превео:
Милан Л. Поповић.

Признање.

Ти си била моја последња илузија.

Редовно се опет врати с тугом моја болећива чежња кад би ме оставили сви они што су тебе мрзили, што су ме одвајали од тебе. Ти се јавиш у том гласу лепша но икада, да окравим своје залеђене сузе и да осетиш моје стегнуто срце. Ја не видим ништа друго до твоје очи, ја не осећам ништа друго до твоје погледе.

Па ипак ми смо непознати познаници, ми смо пријатељи по имену који се само виде у пролазу и у сретању.

Али ти си остала у моме животу као слика из нових дана, кад је небо било насмејано и чаробно, кад је било прво пролеће.

Пролеће те је доносило са првим љубичицама, сретасмо те у летње вечери кад је царовала пуста осама и пресићеност живота. Са болесним осмехом младости испраћала си јесен а зима ти пружала чари што мирише на сузни опроштај и умор сањања.

И ако си била увек далеко, улазила си слободно у најинтимнији кут мога живота.

Нисам те понекад због тога волео, јер ниси хтела да разумеш ни један мој поступак, ни један мој корак.

Али умела си увек пружити онолико радости, одушевљења и заноса, колико је потребно да се душа не пресити; умела си да се појавиш са једним погледом и једном речи, колико је потребно да одржиш чежњу и жудњу, радозналост и сећање.

Остала си код свију нас иста. Губила се лагано твоја лепота, али су остале исте твоје очи, неразумљиве као и твоје жеље.

Кад сам те мрзио, желео сам да те видим.

*

Одлазе дани без тебе, па је тако необично. Досадно ми је ово спокојство, ово пусто и празно време.

Све што је било потребно, постаје сентиментално; све што је било одушевљено, постаје детињасто.

Кад нам опет дођеш, ти ћеш све вратити како је пре било.

И још једном бићу онакав као што сам био када сам веровао да сам срећан.

Доцкан је да ти признам шта си мени била, али, у сећању на тебе, записујем при крају свега:

Ти си била моја последња илузија...

— мир.

Уз наше слике

Орање (сликао Јарослав Вјешин). — Нашим читаоцима већ је прилично познат овај брат Чех, највреднији и најпродуктивнији бугарски сликар. Овом сликом, верно и живо, приказује Вјешин бугарског сељака на орању у првим данима пролећа. —

Дечја игра, Морски вали, У пролећу, Јесење мисли, Пролетње цвеће (сликао Арнолд Беклин). — И опсежну студију о овом великом немачком сликару и опис свих ових слика донела је „Нова Искра“ године 1902. у бројевима 10., 11. и 12. —

Кућа у Нишу у којој је становао пок. Стеван Сремац. — Соба пок. Стев. Сремца у Београду. — Знајући колико је интересовање у свих Срба за живот и рад покојнога Сремца, објављујемо овог пута слику куће у којој је становао док је живео у Нишу, и слику собе у Београдском стану пок. Сремца. —

Хроника

Наука

Организми без органа

† Д-р Рад. М. Лазаревић

Ма колико да горњи наслов изгледа недоследан, опет је он зато потпуно оправдан, као што ћемо се уверити из ниже изложених врста. Ми смо навикли да свакога дана виђамо организме који нам целим својим видним животом јасно показују да и у њих делују органи слични нашим; ми их видимо како се крећу по земљи, по ваздуху, по води, видимо их како се хране и плоде, како расту, живе и нестаје их т. ј. подлежу гвозденом закону свега органскога, али ван тих видних организама и ван видних резултата рада њихових органа, има још животињица које се нити лако виде нити се опажа њихов рад какав, јер у њих нема ни трага од органа.

Између најситније бубице, коју једва можемо да видимо голим оком, и већих инсеката није толико огромна разлика у организацији колико се чини на први поглед. И у ствари доиста нису они најмањи и најнижи организми које ми једва видимо очима. И те сићушне животињице, које обично зовемо најнижим, имају не само своје спољне органе, него имају и своје мале мишиће, живце, па чак имају и мозак, покрај других ситних органа.

Другојаче ћемо мислити кад погледамо кроз микроскоп; он ће нам показати да, сем добро организованих животиња, има још безбројно много организама који живе, плоде се, хране се и јако се разликују својим телесним склопом од осталих организама; они немају органа за варење и плођење а опет се хране, варе храну и плоде се. Па чак и од ових тако простих организама има још простијих т. ј. који нису ништа друго до једна кап живе материје. Они износе у просеку 0,2 м. м. али показују знаке живота, крећу се доста брзо опружајући своје рошчиће на све стране и повлачећи их опет назад. У тој капи, у томе чудноме организму, опажа се непрекидно струјање ситне хране кроз тело, ако се тако може назвати та жива капљица.

Кад ова жива капљица нађе у своме кретању на какву препону, она онда чисто застане, стукне и тек после неколико секунада миче се даље. По овоме би се могло закључити да она има и фино осећање, и ако се ни најбољом лупом не може да нађе ни траг од мозга или каквога живца.

За расплођавање има у овој животињици, у средини њеној, једно зрнце које се подели на двоје, а то је почетак дељења целе животиње које иде све даље и даље до потпуно поделе на двоје и ово се сад непрестанце понавља — и то је њихово рађање! Сваком поделом постаје нов организам са истим условима за даље плођење.

У свакоме од ових организама има по један мехурић који се скупља и шири, и то је на сву прилику њихов орган за дисање; а хране се тако да својим житким телом обухвате ситне битне делиће, који тим начином непрестано долазе у њихову унутрашњост. У њих нити има уста нити има ма какве цевчиће која би представљала орган за варење; оно што је несварено избацује се из тела ма на коме месту.

У овим сићушним животињицама имамо организме који осећају а немају живаца, крећу се, хране се и плоде се а немају нарочитих органа за вршење ових животних

услова. То су прави организми без органа а безусловно су животињице.

У нашим барама има доста таквих организама. Они су интересантни због тога што се у њима опажа живот и све животне појаве као и у виших животиња, па и ако у њима нема ни трага сталних органа, што је један доказ да живот није везан за поједине органе, јер све његове појаве теку непрекидно и у овој једној капи беланчевинасте материје, а из овога би се још могло закључити да је беланчевина врело живота, и ако не знамо како је он везан с њом!

Већина животињских јаја, као почетак или заметак многих виших животиња, не разликује се готово ни мало од ових ситних слузних организама; а ми знамо да се сложени организми развијају из јаја, па према томе није немогућа вероватност, да је у току геолошких периода и развијање виших животиња са оваквим почетним облицима заметнуто и отпочето.

То су организми без органа у којима се огледа најнижи степен животињскога живота. Између њих и оних животиња које својом организацијом далеко стоје испод виших класа животиња, толико је велика разлика колика је између једног живчаног чворића (ганглија) који заступа мозак у инсеката и потпуно организованог мозга каквог вишег сисара. Није дакле никакво чудо што су ти сићушни организми дуго и дуго крили се људскоме оку, крили се све дотле док нису конструисани бољи оптички инструменти са којима се продрло у тајне њихова живота, али још и данас много и много није објашњено у њихову животу, а на сваки начин студија ова није ништа мање интересантна него ли студија крупнијих и организованијих животиња.

УМЕТНОСТ

Свет, *комад у четири чина, написао Бранислав Ђ. Нушић. Приказано први пут у Народном Позоришту 19. октобра 1906. год. Редитељ г. С. Тодоровић.* —

Колико је наша драматска књижевност малобројна по својој производњи, сведоче српске премијере у нашем позоришту и оно увек живо интересовање позоришних посетилаца и њихово најбоље расположење пре представе. Сви наслућујемо и очекујемо појаву знаменитих оригинала, сви смо уверени да је томе већ стигло време, — али се исто тако сви враћамо са прве представе (и ако не увек потпуно разочарани) са уверењем, да ово што смо гледали „није рђаво“, али да није ни оно што очекујемо и чему се надамо, а што ће ускоро доћи. Ако још пред оваква очекивања изнесете имена данас најпозванијих који би требало да нам ту реч кажу, — очекивање је несумњиво јаче, али (по себи судим) и разочарање веће.

И захвална Београдска публика и критика (чак ако и изузмемо критику личних симпатија) увек су излазили писцима у сусрет и тиме утврђивали несумњив факт, да наша драматска књижевност још није стигла до оних граница, где су одабирање и неумитност само доказ веће и боље продуктивности.

Колико смо ми у том погледу широких груди, а у самој ствари драматски сиромашни, доказ је и овај најновији г. Нушићев комад.

И ако у овом случају, на жалост, не може бити говора о каквом „младом писцу“, ипак су и публика и критика дочекали овај комад као да је дошао од каквог новог имена, а не од писца који је, већ прилично давно, написао свој узорити драмат „Кнез Иво од Семберије“ и неколико других дела несумњиво бољих од овог. Не мора то бити доказ да је г. Нушић казао своју последњу реч у драми, али се исто тако не треба ни обмањивати да му је ово дело исте вредности као ма које од бољих из прошлости.

Циљ је овом реферату да ово већ исказано мишљење потврди доказима и да у исти мах потражи узроке који дело нису довели до жељених резултата.

*

Породица Томе Мелентијевића, чинови. у пензији, живи сасвим срећно и задовољно. Он, отац породице, жена му Стана, кћери Нада и Јелкица, стари пријатељ Сима Јеремић, такође чиновник у пензији, тетка-Каја (петнаестогодишња слушкиња) и мачак Марко — проводе у тихој атмосфери Томина дома миран и задовољан живот. Тома сам вели о себи и својој породици: „Научно сам на овај мир и тишину, не одлазим никуда, не долази ми нико; живим овде у кућици са женом и децом, разговарамо, плевимо башту, хранимо живину, читамо шта мисли Русија, а шта Енглеска, па тако нам прође дан.“ — Домаћа хроника забележила је као најважније догађаје: дан венчања, рођење кћери, куповину куће.... Колико је у овој породици уједначен живот, колико је без икаквог потреса, сведочи и прослава петнаестогодишњице тетка-Кајине службе у овој кући. Пошто је исто толико година и мачкову животу у овој породици (јер га је тетка-Каја донела истога дана када је у службу ступила), — ред је да се и њега сете, да не прође ни то незапажено у тихом и ничим непомућеном животу Томине куће.

Уздрмати и узбуркати овако идиличан живот, унети пометњу у њега, убацити неочекиване и неслућене потресе — доиста је примамљиво за драматичара ма ког правца и ма које врсте. Тако захвалан материјал привукао је пажњу и г. Нушића. „Јавно Мњење“, „Свет“ — одувек су били оличавани у разним драматима, па и г. Нушић узеде да га прикаже на свој начин.

Старија кћи Томина, Нада, већ је у осамнаестој години, те мати њена овако размишља: „Девојка је прирасла, постасала је, а ми се некако одвојили од света: нити је куда водимо, нити изводимо; нити је ко зна, нити види. А то не иде тако... Нада је већ дорасла, па морамо о томе промислити. Не можемо због ње ван света. Ако хоћемо да је збринемо, морамо се мало измешати са светом, морамо је увести у свет. Да одемо овоме и ономе у посету; да изведемо дете на играњку, на свадбу; да призовемо познанике, да нам дођу; да отворимо мало кућу, па да нам свет дође и да му одемо.“

Овако скромна и оправдана жеља, после незнатног нећкања Томина, налази и на његов пристанак, као што би нашла и на пристанак сваког другог нормалног човека.

Да је госп. Нушић хтео ошинути српску породичну обломовштину, а не скромност њену, — цео би комад друкчије изгледао (а то би, како мислим, било много боље па чак и захвалније за г. Нушићев дар). Овако, г. Нушић је упао у погрешку да једну породицу, која је по свом животу, у првом чину, несумњиво уживала и његове симпатије, казни само због тога што у њој има

једна удавача и што јој родитељи желе срећу ни бољу ни лепшу од своје скромности. А што је још горе, *Свет* који дотле, колико се даје видети, није „забадао своје прсте“ у срећу ове породице, улази у њу *позван* и *тражен*, те би на завршетку комада, место Томине неоправдане сентенције, могао, у овом случају с правом, *Свет* казати: „Ко ме не зове и не тражи — биће срећан; а ко хоће са мном, ко мене жели — нека буде на све спреман! А сви ви знате ко сам и какав сам!“ То би била логична последица Томине и Станине „погрешке“, а колико би то било оправдано, излишно је разуверавати.

Дубоко сам уверен, да је баш ова пишчева погрешна поставка изазвала и остали низ погрешака у архитектури и континуитету радње овога комада.

Ето, баш и сама та реч *комад*, како је названо ово дело, утврђује (поред интервјуа у „Политици“) колико је писац био у недоумици када је требало да одреди врсту овога драмата. Ипак је ово дело понајмање „сатира наших друштвених прилика“. —

Свет, који није у радњу ушао својом вољом или чак и наметањем, губи од своје активности, а тиме не оправдава ни тенденцију коју је несумњиво требало да овај комад има. Све што *Свет* „ради“, тако је ништавно и безначајно да се пред здравим разумом и најобичнијих људи не може одржати, већ мора, као оно сапунски мехур, да се распрсне и нестане. Али и такве жеље *Света*, а сваки има права да жели штогод може замислити, у овом се комаду остварују као чаробним прутићем. А колико је то оправдано за један несумњиво тенденциозан комад, излишно је доказивати, када се зна, да тенденција мора потећи из непоколебних факата, и да мора бити, како се то каже, гвозденом логиком изведена. —

У другом чину већ су отворена врата *Свету*, и већ се његове жеље почињу експресно остваривати. Професионална проводадиика Томићка одмах је нашла прилику удавачи, нашла је г. Стојановића, лице ничим необележено ни по карактеру ни по занимању, те управо и не знамо да ли Наду треба жалити због покварене просидбе или се можда и радовати том.

Па шта је све то починио *Свет?*

Прво је променио намештај у кући: избацио све, па чак и Томину фотељу у којој се одмара после ручка, и све то заменио новим намештајем — за Томине паре. Разлог је *Света:* „Што нас позивају у кућу, кад ни честитог намештаја немају... Нема човек ни где да седне! Хоће да удају кћер и обећавају не знам овакав и онакав мираз и не знам какав намештај уз девојку, а овамо види се какав ће намештај девојка донети.... Ваљда онакав какав је у њиховој кући?“ И због оваквог разлога требало је променити намештај! — За тим је тај исти *Свет* нагонио Стану да себи купи нов шешир, јер вели: „Шта се ту упреподобила, па се направила пуки спромах, а овамо хоће да уда кћер?“ — За тим је, опет по жељи *Света*, доведен Јелкици учитељ музике, јер Тома вели: „Свет каже да сам напустио децу, нисам их васпитао... Ко велим кад сам већ код Наде пропустио, зашто бих и код Јелкице? Нека бар она научи.“ — Чим је учитељ ушао у кућу, *Свет* је тражио да отпусте тетка-Кату, јер: „Вашем будућем зету почео је свет да пуни уши, као да је то ваша рођака... Он је од добре породице, па извесно не би био рад, да свет на њега пружа прст и да му говори како има тетку или стрину — служавку!“ Као што се види довољно разлога да се поштена душа, после петнаест година верне службе, избаци из куће без икаква огледа да се то избегне. Растанак је, јамачно због једне индикације (да тетка-Ката при растанку загрли и учитеља музике), био више комичан него озбиљан.

Већ ово до сада било би довољно да се увиди неоправданост светских жеља, па да се бар од сада више размишља када *Свет* што ново пожели.

Томи и његовима није то ништа, јер ће тек сада примати и лакше и брже чак и онакве жеље због којих се и туче са Светом, али се не остварују. Тај исти Свет, кроз уста проводадиике Томићке, дошаптава Томи и овакву ствар: „Па зар у ствари не удаје Наду г. Сима? Он даје мираз, је л' те?... Виде да г. Сима не избија из ваше куће, ту је по цели дан, на свет пита: зашто ли је г. Сима једнако у тој кући?“ Као што видите, тако тешко сумњичење, да би се из њега читав нов комад могао написати (као што је слична ствар у „Галеоту“ Ечегарају и израђена). А шта је Тома урадио са својим једним и присним пријатељем, који му у кућу долази „тачно у три по подне“ скоро двадесет година (на другом месту, у четвртом чину, цитира се двадесет и пет година)? Чим је, после оваквог сумњичења ушао у кућу, и чим је чувши за „прошевину“ почео честитати са „Нека је са срећом!“, Тома га прекида: „Било са срећом или не било, али бих те ја једно молио: да се не љутиш, али да ми, брате, не долазиш више у кућу!“ Кад га згранути Сима пита: „Па реци бар зашто?“ Тома одговара: „Тако, због света!“ И сва се ова напаст невидовна свршава само Томиним одласком у другу собу и Симиним изласком из куће! Анализовати дубље ово место из Томине акције значило би улазити у област патолошких појава, а то није циљ ни овом реферату, а несумњиво ни тежњи пишчевој у обележавању Томине душе.

Само ове до сада побројене остварене жеље *Света* биле би потпун доказ, да је акција у овом комаду акција маријонета а ни по чему људи живих, људи од расуђивања. Ако је Тома са својом породицом какав „добричина,“ зар је право узимати његове поступке за комедиографску обраду; ако ли није (што је овде доиста случај), зар је оваква обрада оправдана? Уопште обрада Томине личности таква је да велики део публике није био разумео његову акцију, јер се не види одређено да ли на жеље *Света* пристаје из уверења или као човек који би хтео рећи: „Хајде нека тако буде, али видећете да то неће ваљати!“ — Ја знам да би детаљнија обрада овога комада развукла ствари у бескрајност или, што је вероватније, довела до неколико засебних комада; али, и поред тога, питање је: сме ли се допустити да се последице једне поставке искрену у противност правилном расуђивању? Јер у драми није главно *шта* бива већ *како* бива. А све што бива, ако не бива како једино може бити — није добро.

Трећи чин почиње једном епизодом живахном и занимљивом. То је једна лекција из музике. Без претензија да буде верна слика таквих момената, ова је „лекција“ пуна комичних момената и „уметничке запаљивости“. Није несимпатичан чак ни онај мало баналан разлог за учитељеву љубав: „...ја сам, ето, у вас заљубљен. Нисам могао то да вам кажем до сад, *јер нисте имали дугачку хаљину*, али сад... сад могу!“ Комичност у прекидању ове љубавне сцене долази на свом крају до врло лепе двосмислене поенте:

Учитељ: Дакле, јесте ли чули шта сам вам казао?

Јелкица: Шта?

Учитељ: Да вас волим, да вас обожавам.

Јелкица: Па зар то тако изгледа? Ја сам мислила сасвим је друкча љубав, а оно само се каже неколико слатких речи, и то је све.

Учитељ: Није то све. Показаћу вам ја још (Устане и дође јој за леђа). Ево видите, и ово је љубав. (Шчепа је и силно љуби).

Јелкица: Јаој, шта радите ви то? Тужићу вас, Бога ми! (Удари у плач. С лева се чује глас Томин).

Учитељ: Свирајте, свирајте.

Јелкица: (Кроз плач, хоће да свира, па не може, спусти виолину). Не умем, не ћу, не умем.

Учитељ: (Збуњено пева). Ге, е, еф, ге, ха...

Тома, прећашњи

Тома: (Држи писмо). Јелкице, реци мајци, да одох мало послом; зову ме у банку. А што си ти плакала?

Учитељ: (Збуњен). Молим лепо, ја сам је изгрдио мало; има једна нота коју не може никако да погоди.

Тома: Е, душо. Нећу ја да плаћам бадава. Слушај г. учитеља и гледај да научиш ту ноту. То је ваљада нека тешка нота, али гледај да је научиш.

Јелкица: (Скромно). Хоћу.

Тома: (Одлази). —

Ова је сцена само за свога трајања задржала ону брзину у захтевима *Света*. Да је бар икога у Томиној породици, који би ма најмање размишљао о оном што се сручује на овај мирни дом. Резонер у овом комаду, господин Сима, избачен је из куће. Али ви већ слутите да ће, по правилу старих добрих комедија, пред свршетак комада изненадно доћи, као што је изненадно и отишао, да спасе што се спасти може и да ствари доведе у ред. Али док он дође, биће још пуно бомби и громова што ће лупати и рушити овај дом.

Свет, који је учитеља довео у кућу, сада труби и јавља Томиној жени: „Нада је заљубљена у учитеља музике, овога што Јелкицу учи, и он је заљубљен у њу и заверила му се да ће бити или његова или ничија!...“ Стана прима ову доставу и одговара: „Отераћемо одмах тога учитеља!“ *Свет*, истина лукаво али паметном ипак јасно, вели: „А што вас се тиче кад ви сами знате да то није тако?“ Стана одговара брижно: „Мора ме се тицати! Како ме се не би тицало?“ — И доиста: учитеља истерују. Ово је једини и ако *посредно* мотивисани акт у читавом низу разних отпуштања и истеривања, јер и ако то учитељ није заслужио због Наде, јесте у пуној мери због Јелкице. — Одмах за овим *Свет*, који је Јелкици обукао дугачку хаљину, захтева да поново понесе кратку. У исти мах с овом жељом долази још једна исказана у овом анонимном писму: „Поштована Госпођо, не изненађујте се овим редовима, пријатељска их рука пише. Не држите у кући лепе служавке. Ваш муж није толико стар, а није ни равнодушан према садањој вашој младој служавци...“ Комичност ситуације која потиче из двосмислености њезина тумачења (најјача и најлепша страна г. Нушићеве комике) и овде је избила.

Тома (долази из леве собе, носећи писмо)... Како се оно зваше наша девојка?

Стана (јетко). Ти не знаш, разуме се? Зове се Ана.

Тома. Анчице!

Стана (за се). Анчице?

Ана. Молим.

Тома. Дедер, душице, узми ово писмо па потрчи до Дечанске улице број 92.

Таман је решено да истерају Анчицу (али не и сумњу у истинитост таквих односа), улази Томићка, већ позната проводаџика, да *квари* што је дотле урадила и ако још није добила свилену хаљину, ту (бар како се мисли) уобичајену награду за проводаџиске услуге! Тешко је наћи разлога таквом поступку, јер би, по најобичнијем правилу, требало све њој у грех уписати, пошто је она и нашла и препоручила младожењу. Али зашто се бавити о овом детаљу, кад је она, Бог би знао зашто, дошла и јавила много крупнију ствар. Тома је од ње саслушао ово саопштење: „...Госпођа Стана, говорила сам јој ја то, седне па се не одваја и не пусти сироту девојку да проговори реч две са својим заручником... Е, а госпођа Стана је ту, не миче се; она разговара с младожењом, она се забавља, а на пољу се то чује, свет све то зна, па још и младожења мало напит казао: „Боља мајка него ћерка“...“

Као у свима досадашњим случајима, кадгод се свет умешао у Томину кућу, и сада је овако ружна и одвратна достава нашла на пуну веру г. Томе, те и овог пута, лудо као и увек, „изводи ствар на чистину“. Место објашњења са женом и Надиним вереником, место одбијања или (и ако је то апсурдно) потпуног веровања, он захтева од вереникове тетке да свадба буде после једне недеље дана а не тек после шест месеца као што је било уговорено. Муж који верује да му је жена непоштена, тражи да женин заводник узме његову ћер *што пре*, како би, ваљда, сачувао жену од даљега грешења! И по ту цену отац пристаје да таквом човеку да своје добро дете! Ако би ма ко помислио да је то само тражење разлога за кварење веридбе — изрећи ће одмах и суд о Томи као оцу и мужу, који ни по чему не личи на таквог нигде у целом комаду. Овакав lapsus није се смео омаћи перу г. Нушићеву. — После теткине сумње да се свадба свакако неће моћи одржатих после недеље дана, долази одлучни израз Томин: „Онда... ако не пристане... онда неће никако ни бити свадбе!“

После овога (што је било и очекивати) цео комад брзином слапа јури свршетку свом. Тома, скоро махнито, забрањује Јелкици ношење дугачке хаљине; отпушта Анчицу; најурује учитеља музике који је дошао да се објасни; младожењи (који не пристаје на рок од недеље дана) отказује руку своје ћери, и, на послетку, позива са улице носаче да врате стари намештај а нови да однесу на таван. „Носите, носите, што ме гледате? Прво ми скините ону стару наслоњачу у којој сам двадесет и пет година мирно спавао после ручка. Хајде, хајде, носите!“

И ако је, може се рећи, овим чином завршен и цео комад, г. Нушић додао је и четврти чин, који је само учинио да је цела ствар постала поново неодређена и без одлучног пишчева суда. Уверен сам да је ова неодређеност потекла из пишчеве оправдане неодлучности да глупу идиличност првога чина прими као свој суд о односима према *Свету*. Ипак се чудим зашто је писац избегавао оно паметно мишљење наших матера: „Са светом, али паметно!“ То би онда била оправдана лекција глупо наивном Томи (ако је он то у комаду) и свој његовој породици.

Овако, цео комад, који је тенденцијозан, није довео ни до каквог решења и ако по природи својој и по целокупној поставци мора да га има.

Накаламљени четврти чин донео нам је и једно ружно објашњење старије ћерки са матером и оцем; затим једно

невероватно, ко бајаги наивно признање млађе кћери о љубавној кореспонденцији с учитељем музике, и повратак Симин, који га овако мотивише: „Не бих ти опростио, али не могу да издржим!“ Објашњење је и овог пута изостало. Сими је одмах пало у део да мири Тому с породицом, коју је мало пре терао из куће и која је већ била пошла незнано куд. Измирење успева и Сима га утврђује речима: „Свет је зао пријатељ! У света, видите, има речи ама нема срца. Милост светска тежа је но душманска рука; свет никоме није назидао кућу, а разорио јесте. Него дёте ви, како сте и били, дёте, дёте...“

У знак покајања потеку и сузе, а да би идила била потпуна, долази — тетка Каја са Марком... У домаћу хронику уноси се нов запис: „...љета господњег наиђе у нашу кућу свет и опустоши све и разори... И нанесе на кућу зло и невољу и срам“. Покушај Томин да кућу сасвим затвори од света, разбија се о Симин савет: „Не иде то баш ни тако!... Не можеш се ти баш тако оградити од света. Родио си се у свету, па, хтео не хтео, мораш и живети са светом!“ Кад још Стана помену, да ће свет мислити да су полудели, Тома пита Симу: „Симо... да ли ти велиш да ће то свет казати?“ Кад му Сима потврђује, Тома *очајно уздише, сломљен је, побеђен.* Зар само зато што је то *Сима* рекао? А колико је то оправдано? —

Последњи говор Томин (са рампе, непосредно публици) износи дубоку веру његову да *Свет* једе свој хлеб а води туђу бригу, да *Свет* руши миран и тих живот... И поред свега тога Тома поново отвара свој дом и позива *Свет*: „Дођите, наређујте, распоређујте, управљајте, чепркајте, разривајте!“ —

Ако су муке Томине од *Света* биле праве муке, — овакав свршетак комада иде у бајке, а ни по чему у реалан живот ма које породице. Завршни говор Томин и ако би, изгледа, требало да личи на спојни такт музичкога Rondo (јер је још Бен-Акиба рекао „Све се понавља!“), он у овом драмату омашује циљ и смета успеху целине.

Као што се види: до потребног се решења није дошло. Узрок је томе, како мислим, погрешна поставка из које је поникао цео развој комада. Први чин (и ако то изгледа) ни по чему није решење питања: какав треба да је однос према *Свету?* Само у случају када би први чин доиста био најбоље решење тога питања, довођење свега у то исто стање (реч је о овом комаду) било би потпуно оправдано. То је писац, по свему изгледа, и сам осетио у току рада, па је на трећи чин, природни свршетак првога чина, морао додати и четврти, јер је врло добро опазио да овакав крај трећега чина не би био никакво решење постављеног проблема.

Кад овом додате да г. Нушић у комедији највећу пажњу обраћа ситуацији, место да је сконцентрује на личности, онда ће јасно бити зашто консеквентност акције и у овом делу страда због траженых и намештених ситуација. С тога се и може поуздано казати, да се комад „*Свет*“ може овако одиграти само на позорници, али ни по чему и у животу. Зато г. Нушић и не пише комедије карактера, и ако их наше друштво изобилно нуди.

И ако изгледа да је овај суд оштар, не треба заборавити да се он тиче г. Нушића, дакле не каквог почетника којему би овакав рад на част служио. Од г. Нушића имамо права захтевати ствар несумњиве вредности, а због тога и дужност да у сваком његову драмату и лупом тражимо све чему се може замерити.

Језик је у овом делу много чистији него у ма којем досадашњем г. Нушићеву раду.

Представљачи су, како је комад био подељен, употребили све силе да писцу обезбеде успех. Незахвалност Томине улоге савлађивао је г. Тодоровић на пуну част свога уметничког имена.

Режија је, према пишчевим одредбама, била врло добра, и ако би, поред неколиких других детаља, било потребно да „сала“ буде десно од публике, те би се у другом чину, приликом уношења новог намештаја, најлепши комади могли уносити у ту собу. Иначе се у овој кући из гостинске собе кроз „салу“ иде у кухињу.

— К.

У славу Јовану Стерији Поповићу

О стогодишњици Јована Стерије Поповића, прослављеној септембра о. г., г. Павле Поповић, професор универзитета, држао је у Вршцу овај говор:

Господо,

Министарство Просвете и Универзитет Краљевине Србије, које установе имам част овде заступати, свесрдно поздрављају прославу стогодишњице Јована Стерије Поповића.

Некада је овај књижевник, чију светковину ви данас приређујете, господо, био мање цењен него што заслужује. У извесним књижевним круговима, онима који су раније у критици водили прву реч и стварали јавно мишљење, постојало је, за књижевнике прве поле XIX века, једно мерило које није било ни сродно ни тачно. Поштујући велику реформу језика и правописа која је у том периоду кренута и извојевана, ти су кругови ишли сувише далеко у том поштовању, и узели ценити заслуге појединих књижевника не према чему другом него само према заслугама њиховим у тој реформи. Више је књижевника неправедно оцењено на тај начин; наш Стерија можда најнеправедније. По том мерилу, нашло се да је Стерија човек старога правца, конзервативат, непријатељ реформе или бар не пријатељ њен; да је, у најбољем случају, еклектичар који жели да помири оба правца, старији и новији, али никако није Вуков човек, помагач и апостол његов, како је, веле они, имао бити. И по томе мерилу, наравно, ни оцена Стеријина књижевног рада није била повољна.

Ништа, међутим, није било нетачније од мерила које је овом приликом употребљено. Стерију није требало тим мерилом мерити. Стерија је драмски песник, а откуд тада у драми може бити старога и новога правца кад Стерија *први* почиње драму? Стерија је драмски песник, а какве везе има вредност једнога драмскога песника с питањем о језику и правопису? Стерија је драматичар а не граматичар. Вредност његових драма не зависи од правописа у којем су писане. Карактер Лаханов неће бити ни боље ни горе оцртан тиме што ће иза имена његова доћи или отпасти „дебело јер“. Заблуда је била

тако мислити. Требало је само мало чистије гледати на ствар, на угледати праву вредност Стеријину.

А права вредност његова била би ова, од прилике.

У комедији, највећа. У времену кад није било оригиналног рада на комедији, он је основао у нас најтежу врсту комедије, комедију карактера; колико је она тешка, и колико је он у њој био одмакао, види се по томе што је она одмах после њега пала, и што ни данас нема ко да је дигне. Оснивајући је, он ју је радио у духу великог француског писца комедија: у времену када нико није ни на превођење Молијера мислио, он је дао оригиналне комедије које су по роду, карактеру, процедури, стилу, Молиерске комедије. Оне су Молијерске по манама најпре, по каткад сумарној психологији, по играма речи, по местимичним ефектима ниже комике. Оне су Молиерске нарочито по врлинама, по цртању типова на пример. Галерија типова коју је Стерија створио, скромнијих је димензија, али је пуна јачине и оригиналности. Типови су општи, општељудски, и ако су сви локализовани. И ми имамо у његовим комедијама српског Харпагона, српског г. Журдена, српске прециозе, српске учене жене, све типове из Молиера који су из наше средине извађени. Сем комедије карактера, Стерија је основао и комедију нарави. Некад ју је радио забаве ради као у комаду „Београд некад и сад“; а некад ју је радио, као на пример у „Женидби и удадби“, с пуно горчине и са једним суровим реализмом који данашње генерације нарочито умеју поштовати. И он је, и у комедији карактера као и у комедији нарави, често показао тачност и оригиналност опажања, верност у хватању црта из живота, пуно локалне боје, каткад дубину и смелост у цртању, уз то често искрен песимизам и горчину, и на врло много места живост и дух. У роману (јер он је и роман радио, комични роман) нарочито је много те живости и духа; од тога сав трепти његов сјајни и за оно доба нарочито чудни „Роман без романа“. И то су све одлике Стеријине у комичном раду књижевном, а у раду озбиљном, драми, трагедији, лирици? У свима тим радовима он има извесне своје јачине и оригиналности, као што оригиналности и јачине има и цела његова књижевна фигура. Јер је то фигура једног мирног и паметног човека, човека трезвеног, срећеног, прибраног, који лепо ради свој посао и реално гледа на ствари. Ретке су књижевне фигуре те врсте, и онима који књижевност воле увек су оне веома драге.

То је, господо, вредност Стеријина, заслуга његова у књижевном погледу. Али, господо, он има заслуга и ван књижевности. Стерија је био активан и интелигентан начелник Министарства Просвете, и виднији плодови његове активности и интелигенције на овом пољу јесу организација основне и средњешколске наставе и полагање основа за просвету вишег стила установом Ученог Друштва и народног музеја. Стерија је био, још, и одличан професор старога Лицеја. Министарство Просвете и Универзитет Краљевине Србије са захналношћу истичу у овој прилици те заслуге његове, и сматрају да оне нису најмање и најневажније међу његовим осталим заслугама.

Слава Јовану Стерији Поповићу!

РАЗНО

* Стеван Чутурило штампао је „Упуство за буквар, са примерцима у почетном писању и цртању“. Цена је 2 динара. —

* Чешки месечник „Slovanský Přehled“ завршио је своју осму годину. У њој су, поред најразновреснијих чланака о Словенима, и ови чланци, преводи и реферати који се тичу нас Срба: 1. *Црна Гора у години 1905. г.* (А Черни); 2. *Свирка и игра далматинска* (Л. Куба); 3. *Јанко Веселиновић* (Д-р Ј. Скерлић); 4. *Пет песама Ј. Дучића* (превео Ј. Рубин); 5. *Из Београда* (допис Ј. В. Пшемисла); 6. *Из Србије* (допис П. П.); 7. Д-ра Ј. Цвијића „*Проматрања о етнографији македонских Словена*“ (реферат Л. Нидерла); 8. Т. Остојића „*Српска књижевност од Велике Сеобе до Доситија*“ (реферат — агá); 9. *Јован Дучић* (од А. Черногa); 10. *Скуп јужнословенских књижевника у Београду.* — „Sl. Př“ излази десет пута годишње, на 4 таб. вел. 8°. Годишња му је цена 9 франака. Претплату слати администрацији Praha, Jerusalémská ul. 11. —

* У Загребу је основан клуб пријатеља хрватске књиге који ће покренути и издавати „Малу Хрватску Библиотеку“, у којој ће сабирати понајбоља дела одличних хрватских књижевника, да их у лепом руху а за малу цену шири у народ. —

* Г. Гл. Барусковић, умировљени професор Карловачке гимназије, дао је у штампу књигу „Латинске сентенције, пословице и цитати“. То је збирка Г. Барусковићевих превода на српски језик. Књига ће изнети 8—10 штампаних табака, а поруџбине прима издавачка књижара А. Пајевића. —

* Г. Светозар Томић, професор, штампао је, за ниже разреде српских гимназија у Турској, „Земљопис Отоманске Империје“. Дело је штампано у Београду (Штампарија Давидовић), а цена му је 2·50 гроша. —

* Српска црквена општина у Панчеву предала је 200 круна свога прилога Одбору за Змајев споменик. Уједно је решено да се гроб Змајеве Руже сачува и обележи спомеником из општинских средстава. Ово ће општина извршити у договору са Панчевачком Српском Женском Добротворном Задругом. —

* Словеначко друштво Светог Мохора имало је прошле године 81.979 чланова, а издало је и растурило разних књига у 491.874 примерака. До сада је ово друштво растурило по словеначком народу 10.800.934 примерака разноврсних књига. —

* Г. Милан Бибчевић, новинар (Београд), превео је са немачког језика дело проф. Августа Хорела „Мозак и душа“. Књизи је цена 0·60 дин. —

* Изишао је из штампе „Милетић“ календар за 1907. годину. У њему је у 13 чланака (прештампаних из свечаног броја четрдесетогодишњице „Заставине“) изнесен живот, рад и патње Светозара Милетића. Календар је уредио Петар Крстоношић. Цена је (3 табака мале осмине) 20 хелера. —

* Богословско књижевно друштво „Слога“ (Карловци) дало је у штампу дело Г. Ј. Ж. Буте, свештеника,

„Слава у Сиротињци," у којем се износе узроци материјалног пропадања нашег народа. Књизи је цена 20 хелера, а поруџбине прима управа „Слоге". —

* Г. Јаша Томић, уредник „Заставе" (Нови Сад), штампао је упутник бирачима „Вођа кроз саборске изборе за 1906. годину". У њему је: 1. Реч пред изборе; 2. Автономни програм српске народне радикалне странке; 3. Изборни ред са најновијом наредбом саборског одбора о спровађању избора; 4. Прилог изборном реду. — Цена је 0·20 круне, а поруџбине прима Коста Лера (Нови Сад).

* Као 114-то издање Задужбине И. М. Коларца изашла је књига Г. Стојана Новаковића „Балканска питања и мање историјско политичке белешке о балканском полуострву". У књизи су поименце ови чланци: 1. *С Мораве на Вардар.* Путне белешке из 1886 год. 2. *Два дана у Скопљу.* Путне белешке из 1905. год. 3. *Под зидинама Цариграда.* Прилог к поређењу народних обичаја Балканскога Полуострва. 4. *Бруса.* Путне белешке из Мале Азије с погледом на заметак Турскога Царства и потоњих му освајања на Балканском Полуострву. 5. *Царица Мара.* Историјске црте из XV века, с погледима на прве односе к Турцима и Бугарима, после пропасти старе државе српске. 6. *Црква Пантократорова (Зејрек-Џамија) у Цариграду.* Успомене о борављењу Ст. Дечанског и Ст. Душана у Цариграду. 7. *Џамија Мехмед-паше Соколовића у Цариграду.* Успомене о славном великом везиру Мехмед-паши Соколовићу, родом Херцеговцу. 8. *Насеље Београђана од 1521 године у Цариграду.* Успомене из првог турског освојења Београда. 9. *Бугарске школе у Македонији.* Извештај о стању и средствима бугарског културног рада по Македонији 1885. године. 10. *Законодавство и владаоци српски XIV века и народности у Македонији.* Белешке о македонском национализму XIV века. 11. *Балканско Полуострво* и етнографски спорови српски, грчки и бугарски. 12. *Цариградска Патријаршија и православље.* Чланци којима се доказује право да свака епархија има епископе своје народности. 13. *Црква и школа у националној пропаганди на Балканском Полуострву.* 14. *Нов грчки спис о Македонији.* 15. *Српске и бугарске расире поводом једног бугарског списа о Хиландару.* 16. *Једна статистика средње Македоније.* 17. *Епархијалници Рашко-Призренске и Скопске Епархије* за 1899. год. Књига износи пуних 35 табака велике осмине (559 страна), штампана је врло укусно, и цена јој је само три динара (или три круне). —

* Г. Глигорије А. Николић, парох у Иригу, дао је у штампу друго коло својих проповеди *„Глас Пастира".* У књизи ће бити 71 проповед, а цена 2 круне (2·50 динара). — Првом колу цена је 1·40 круне, а оба ће се продавати за 3·20 круне. —

* 31. о. м. одржан је у Београду други конгрес српских пчелара. Читана су ова предавања: 1. О кардиналним тачкама рационалног пчеларства, од Јована Живановића, професора у Карловцима и уредника „Српског Пчелара"; 2. О меду, од Д-ра А. Зеге; 3. О лажним матицама, од Димитрија Ћирића; 4. О истресању меда, од Благоја Милановића; 5. Критички преглед кошница, од Крсте Мршуље; 6. Израда оквирних плетара, од Благоја Милановића; 7. О узроцима опадања пчеларства, од Димитрија Ћирића; 8. Наши досадашњи неуспеси, од Крсте Мршуље. —

* Г. Пајо Обрадовић, свештеник у Неблусима (Лика), одштампао је из „Новог Србобрана" своју приповетку „Резервирани котар," која је сатира на прећашњи конституционализам у Хрватској. Књига је у величини 8°, има 8 штампаних табака ситнијег слога, а кошта са поштарином 1·10 круне. Поруџбине прима писац или уредништво „Новог Србобрана" (Загреб). —

* Српско академско литерарно друштво „Његуш" (Загреб) издало је „Читанку за аналфабете". Књигу је израдио Фрањо Андерлић, учитељ у вежбаоници Мушке Учитељске Школе у Загребу. У њојзи је 12 лекција по којима неписмени (према наставниковим упутствима) постају писмени. Цена је 1 круна, а поруџбине прима управа „Његуша". —

* „Матица Словеначка" имала је у току прошле године 2970 чланова, прихода 31.591, а расхода 31.539 круна. Целокупна имовина Матичина износи 117.128 круна. За ову годину издаје Матица осам књига (84 штампана табака), међу њима и први свезак Хрватске Књижнице. —

* Г. Исидор Бајић, композитор (Нови Сад), спремио је за штампу *Прво коло партитура* (заједно са појединим гласовима), у којему ће бити до 100 српских и туђинских партитура. Сваки засебан глас биће у по 10 примерака. Према томе једна партитура са појединим гласовима коштала би 50 п. д., а цело коло (сто партитура са по десет примерака појединих гласова) 50 динара. — Пријаве претплатничке за ово лепо и корисно предузеће прима госп. Бајић, а ако се пријави довољан број претплатника, коло ће се одмах дати у штампу, а чим буде готово слаће се на доплату. —

* „Рад," академско друштво Срба из Босне и Херцеговине, завршило је прву годину свога рада. У осам састанака расправљали су друштвени чланови о привреди, просвети, социјалним и политичким приликама српског народа. Била су и три јавна предавања: 1. Пољопривредни развитак на Западу (Мих. Благојевић, канд. техн.), 2. Сточарство у Босни и Херцеговини (Василије Бабић, канд. мед. ветер.), 3. О банкама и штедионицама с погледом на наше прилике (Војислав Бесаровић, канд. права). — Друштво је имало 39 редовних чланова и 3 помагача. —

* Уредништво „Илустрованог Гласника" (Нови Сад) штампало је за год. 1907. календар „Свој своме". — Садржина му је врло кратка, али му је за то већи огласни део. Сваком купцу, трговцу или занатлији, који поручи 50 примерака, штампа се бесплатно омањи оглас. Календару је цена 20 хелера.

* Г-ђа Милена Миладиновићка (Рума) јавља да је дала у штампу своју збирку „Мученици," приповетке из живота у Старој Србији и Маћедонији. —

* Санитетски мајор Д-р Милан Пецић штампао је у свом издању расправу „Још једна истина о тифусу". Цена није означена, а поруџбине прима писац и свака српска књижара. —

* Српска Читаоница у Новом Саду већ је дала у штампу Исидора Бајића „Нове српске композиције за гласовир". У издању ће бити осам композиција на 23 стране in 4°. Цена је 4 круне. Поруџбине прима проф. Милан А. Јовановић, председник читаонице. —

* 16. о. м. приредило је српско омладинско коло „Узданица" (Панчево) свечану седницу у част и славу пок. Стевану Сремцу. Беседио је са пуним успехом г.

Милорад Павловић, професор у Другој Београдској Гимназији. —

* Из подлистка „Браника“ (Нови Сад) одштампан је превод приповетке И. Н. Потапенка „Невеста Варвара“. Преводилац је Стеван С. Илкић. Књига има 7½ штампаних табака, а цена је 1 круна. —

* Исидор Бајић, композитор, штампао је своју „Божанствену Литургију“ по српским народним напевима, удешену за мешовити збор. Цена је 5 круна, а поруџбине прима само композитор који је шаље на доплату. —

* Већ се распродаје „Србобран, народни календар за 1907. годину“. У њему је 24 прилога са 47 слика. Цена је 1 динар. Уредници су: Светозар Прибићевић и Јован Бањанин. —

* Администрација и уредништво „Врача Погађача“ јављају да је већ готов „Врач Погађач, шаљиви календар за 1907. годину“. Календар има пуних 10 штампаних табака. У њему је приличан број шаљивих слика и шаљивих илустрованих прича и песама. Цена му је 50 хелера. Може се добити само у администрацији „Врача Погађача“ (Нови Сад). —

* За издања Матице Српске примљени су рукописи: „Monumenta Cyrillica“ и „Прилози за историју Марчанског владичанства“. Такође је примљен и „Мајстор Дима“ приповетка из старог Београдског живота. Писац је г. Драгутин Илић. — На оцену издати су рукописи: „О српским школама,“ „Народне женске песме из Старе Рашке“ и „Јанко Веселиновић“. —

* Д-р Миленко Веснић написао је а уредништво италијанског месечника „Nuova rassegna di letterature moderne“ издала расправу „Un dotto italiano a Ragusa 1779.—1780.“ У њој описује бављење у Дубровнику познатог абата Фортиса, преводиоца српских народних песама. —

* Свештеник Александар Живановић (Осек) јавља да је већ готова његова књига „Проповиједи и ексхорти на недјељна јеванђеља преко цијеле године са диспозицијама на главније мисли тих јеванђеља.“ Цена је 4 круне (за поштарину 30 потура више). Књига је у великој 8°, а има 311 страна, на којима је 29 проповеди и 127 диспозиција. Књига се може добавити само од писца. —

* Издавачка књижара М. Ив. Живковића и компаније јавља да су готови уџбеници, у изради проф. П. Швабића: „Историја хришћанске цркве“ за ученике средњих школа, и „Историја српске цркве“ за ученике средњих школа. Цена им је по 1 динар. —

* Српско академско књижевно друштво „Србадија“ (Грац) изабрало је нову управу, у којој је председник: Миодраг М. Марковић, канд. мед.; први тајник: Милутин С. Којић, студ. мед.; други тајник: Милисав Милосављевић, студ. мед.; благајник: Милосав Петровић, канд. мед.; књижничар: Константин Доброта, студ. мед.; ревизиони одбор: Ђорђе Голубовић, канд. мед., Нико Мариновић, студ. мед. и Христифор Грчић, студ. мед. —

* Д-р Душан Рајичић, референт Министарства Просвете, штампао је, као рукопис, уџбеник „Посебна Дидактика“, који је израдио по разним немачким писцима. Дело је израђено у штампарији „Доситије Обрадовић“, а цена му није означена. —

* Д-р Лубор Нидерле штампао је у Прагу, у издању књижаре Бурсика Кохонта, други део свог опсежног дела „Slovanske Starožitnosti“. Први део објавио је пре две године.

* Словеначко књижевно друштво Свети Мохор дало је ове године својим члановима шест књига: 1. Календар друштва Св. Мохора за 1907. годину; 2. Света Породица, наука и молитве Назаретске (написао Ј. М. Сајгершмид); 3. Лешници, књига приповедака за одраслу младеж (написао Јосип Стритар); 4. У северних Словена, илустроване путописне црте (написао Јосип Лавтижар); 5. Упорници, приповетка (написао Иван Лах); 6. Догађаји из Светога Писма (написао Д-р Јанез Крек). —

* Г. Владимир Јовановић, пређашњи министар и професор Велике Школе, прештампао је из „Архива за правне и друштвене науке“ своју расправу „Ера страних зајмова у Србији“. Цена није означена.

* За свој тридесетпети главни годишњи скуп, који ће бити септембра 1907. године у Крагујевцу, Српско Лекарско Друштво изнеће на дискусију ова два питања: 1. О туберкулози масе, и 2. О смртности и њеним узроцима у Краљевини Србији. — За прву расправу одређени су за референте г. г. Д-р Милан Јовановић-Батут, Д-р Леон Коен и Д-р Петар Николић. За другу расправу, и за референте и за кореферените, пријаве прима друштвена управа. —

* У Загребу је почела излазити, двапут месечно, политичко књижевна „Hrvatska Smotra“. Власник је и уредник Звонимир пл. Вукелић (Тренкова улица бр. 12.). Појединим свесцима цена је 1 круна. — „Смотра ће“, како сама вели, „одисати духом Старчевићеве странке права“. То јој је таман толико препоруке, да јој сви напредни домови хрватски и српски затворе врата. Како мисли о Србима и нашој књижевности, ево неколико примера: српску књижевност признаје само у границама Краљевине Србије и с тога је назива „*србијанска* књижевност“. О нашем роману вели: „нема ничега спомена вриедно“. Замера што Срби „својатају хрватске списатеље као *Шеноу* и Прерадовића“. — Тица се по перју познаје. —

* Петар М. Јанковић, управник Београдске Царинарнице, и Данило Стефановић, царин. ревизор, спремили су за штампу „Коментар Царинске Тарифе“. Дело ће изнети преко 50 штампаних табака. —

* Професор Мојо Медић, штампао је у Загребу своје јавно предавање „Кварење робе“. Цена је 20 хелера. — Такође је штампао и: „Додатак нацрту нове научне основе за средње школе“ (цена 20 хелера) и „Прављење жигица“ (40 хелера). —

* Д-р Чеда Митровић, професор у Универзитету, штампао је први део своје расправе „О брачним парницама“. У њему су „Основни појмови о браку и законским узроцима развода“. Садржина је: Појам и природа брака, Права и дужности супружника и Престанак брака. — Књига је у обиму в. 8°, има 106 страна, а цена је 1.50 дин. —

* У октобарском свеску француског часописа „Revue de Paris“ штампао је Емил Номан своје путописне белешке „У Босни“. —

* Бриселска Изложба Декоративних Уметности наградила је златном медаљом г. Драгутина Инкиострија за изложене фотографије разних соба које је г. Инкиостри декоровао у Београду. —

* Давид А. Марковић, књиговођ Јагодинске Банке, дао је у штампу „Трговински Календар за 1907. год.“

Поред календарског дела биће разни статистички податци Краљевине Србије, дужности трговаца, план извлачења државних лозова, односи са железницом, бродарским друштвом, поштом, телеграфом, телефоном, порески систем Краљевине Србије, изводи разних такса, панађури, пазарни дани, преглед стања свих новчаних завода у Краљевини Србији, преглед привредно-индустријских подузећа и друштава за обезбеђење, мере и новац свих јевропских држава, изводи из законодавства о трговини, занатима и индустрији. — Претплатничке пријаве прима писац (Јагодина).

* Клуб „Напредак“ (Београд) дао је у штампу календар „Напредњак“. Књига ће изнети до 6 табака. Цена је 0·50 дин., а поруџбине прима управа клуба.

* Изишла је из штампе и већ се продаје књига Радована Перовића—Невесињског „Из земље плача“. Поруџбине примају све српске књижаре. —

* Бугарско Народно Позориште у Софији довршено је и за најкраће време биће свечано отворено. Коштало је 1.500.000 динара. 1907. године позориште добија годишњу субвенцију од 300.000 лева, а за 1908. пројектована је у 500.000 динара. — А ми?

* Капетан у пенсији Глигорије Марковић наштампао је свој „Дневник српско-бугарских добровољаца на Тимоку 1876. године“. Књига има $2^1/_2$ табака а цена јој је 0.30 дин. Поруџбине прима писац (Капетан-Мишина улица, бр. 25.). —

* У издању књижаре Р. Бачића (Осек) штампана је композиција Ђуре Луца „Славонијом равном!“ То је марш састављен из народних мотива, а цена му је 1.20 круне. —

* У Загребу је почео излазити српски црквени лист „Народни Свештеник“. Уредник је Теодор Иванчевић, а лист излази сваког 1. и 16. у месецу. Годишња је цена 6 круна. —

* У Митровици (Срем) почео је излазити српски демократски недељни лист „Слобода“. За уредништво одговара Лука Топаловић. Лист се уређује у духу српске самосталне странке. —

* Српско академско друштво „Зора“ изабрало је ову управу: председник — Владимир Ћоровић, студ. фил.; потпредседник — Ранко Вујић, студ. техн.; први тајник — Јован Мијушковић, студ. мед.; књижничар — Дим. Ковачевић, студ. мед.; благајник — Петар Мушицки, студ. техн.; одборници: Велимир Јелић, студ. агрон. и Емануило Квекић, студент права; ревизијони одбор: Мурат Сарић, студ. мед., Михаило Рајкнајн, студ. фил., Шпиро Желалић, студ. фил. и Душан Кнежевић, студ. права. —

* Срби Бањалучани намерни су покренути од нове године политички лист „Отаџбина“. До сада је скупљено 3.500 круна добровољних прилога. Прилоге прима Јово Суботић (Бањалука). —

* Петар М. Лазаревић, артилеријски капетан (Ниш), превео је и дао у штампу дело капетана Нисела „Обука официра помоћу ратне игре, решавањем задатака на карти и на терену“. Књига ће изнети пет штампаних табака. Цена је 0.80 дин. —

* У издању штампарије „Нови Покрет“ изишла је збирка „Приповетке и слике“ Николе Т. Јанковића. Садржина је: „Њина љубав“, „Цепидлака“, „Напаст“, „Приштина“, „Дреница“ и „Пећска равница“. Књига има 71 страну уске осмине, а цена је 0·80 дин. —

* Ђенералштабни пуковник Петар Бојовић дао је у штампу свој војно-педагошки упутник „Васпитавање војника“. Књига ће бити готова до нове године, а претплатничке пријаве примају писац и књижара Мите Стајића. —

* Ђенералштабни потпуковник Милутин Гр. Мишковић, уредник „Ратника“, јавља да је готова његова књига „Упуства за оперативну ђенералштабну службу аустроугарске војске (Издавање Заповести)“. Књизи је приложено 10 цртежа. Цена је 2 дин.; скупљачима 25%.

* Ђенералштабни потпуковник Милутин Гр. Мишковић, уредник „Ратника“, јавља да је већ готова књига „Упуство за ђенералштабно путовање у аустријској војсци“. У прилогу су три прегледа. Цена је 0·50 дин. —

* Инжињерско-технички потпуковник Љубомир Поповић, професор у Војној Академији, дао је у штампу трећи и четврти део Сталне Фортификације: „Градска Војна“ и „Историјски Део“. Издање ће бити у две књиге, свака по 25 табака велике осмине. Претплатничке пријаве прима писац (Мишарска улица, бр. 8.). —

* Према решењу Другог Конгреса Југотловенских Књижевника у Софији, Централни Одбор, који је ове године у Софији, обратио се сталним позориштима у Београду, Софији, Загребу и Љубљани са молбом да Управе остваре резолуцију, по којој ће се сва драмска дела југословенских писаца сматрати као оригинална, те како би, према томе, југословенски драмски писци могли добијати утврђене тантијеме у четири позоришта. Служи на част Српском Народном Позоришту што је прво усвојило резолуцију конгреса и тиме се ставило у службу југословенске културне заједнице. После овога, и остале управе несумњиво ће донети иста таква решења.

* За српске основне, продужне и средње школе у Турској Царевини одобрени су ови уџбеници: 1. Буквар Јовића и Стефановића, 2. Читанка за први разред основних школи, од Ст. Чутурила, 3. Читанка за други разред, од Љ. Протића и Вл. Стојановића, 4. Наука Хришћанска за трећи разред, од Јеврема Илића, у преради Зарије Поповића, 5. Наука Хришћанска за четврти разред, од Зарије Поповића, 6. Словенска читанка за трећи и четврти разред, од Андре Стапојевића, 7. Граматика српског језика, од Љ. Стојановића, 8. Граматика српског језика (за III разред гимназије), од Љ. Стојановића, 9. Лекције из српског језика, од Љ. Стојановића, 10. Литерарни облици, од П. П. Ђорђевића, 11. Рачуница, од Драг. С. Обрадовића, 12. Српска читанка за I и II разред продужне школе, од Св. Симића. 13. Природне науке Пола Бера, у преводу Б. Јанковића и С. Јакића, 14. Историја цркве, од Павла Швабића, 15. Историја, од Љ. Ковачевића и Љ. Јовановића, 16. Пољска привреда, од П. Тодоровића, 17. Поуке за домаћице, од Срећковића и Железовскове. —

* У октобарском свеску пољског часописа „Swiat Slowianski“ написао је Д-р Станислав Жђарски чланак о Маћедонском Питању, узевши за основу научна проматрања Д-ра Јована Цвијића. —

* Српска Манастирска Штампарија у Карловцима штампа ове српске листове: „Школски Лист“, „Српски Сион“, „Нови Васпитач“, „Српски Пчелар“, „Пастир Добри“, „Бранково Коло“, „Богословски Гласник“ и „Српски Митрополијски Гласник“. —

* Српско Лекарско Друштво донело је ову резолуцију о туберкулози: 1). Да се питање о туберкулози

стално ставља на дневни ред главних редовних скупова. 2.) Да се установи једна секција при Срп. Лекарском Друштву за испитивање ове болести и изналажења начина за њено сузбијање. 3.) Да се тражи завођење нарочитих статистичких података о туберкулози, слично онима о сифилису. 4.) Да се упути меморандум Београдској Општини за подизање једне варошке болнице, при којој би било нарочито одељење за туберкулозу. 5.) С погледом на слаба материјална средства, да се ради на подизању у свима већим местима јевтиних летњих санаторија за децу. 6.) Да се ради на подизању потребних диспанзера и санаторија за туберкулозне болеснике. 7.) Да се установе при свима болницама лабораторије за бактериолошка испитивања. 8.) Да се уведе обавезна пријава свију умрлих од туберкулозе. 9.) Да се уведе обавезна туберкулинска проба и стална марвено-лекарска контрола свију крава музара, чије се млеко за исхрану продаје. 10.) Да се предузму потребни кораци, како би се могли наши манастири употребити за ваздушна лечилишта туберкулозних болесника. 11.) Да се предузму потребне мере за редовно вршење дезинфекције код туберкулозних, и 12.) Да се заведе облигатна дезинфекција по свима бањама, које посећују туберкулозни болесници.

БИБЛИОГРАФИЈА

Милутин Чекић: *Прва бора*, комад у једном чину; *Свадбено јутро*, драма у једном чину; *Ноћ иза кулиса*, комедија у једном чину. — Београд, електрична штампарија С. Хоровица, Цара Уроша, 5. — 8°, стр. 110. Цена?

114. издање Задужбине Илије М. Коларца, 114. Стојана Новаковића *Балканска питања и мање историјско-политичке белешке о Балканском Полуострву* 1886.—1905. — У Београду, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1906. — В. 8°, стр. VIII + 559. — Цена 3 динара или круне. —

Д-р Доб. Гер. Поповић: *О храни и стану*. Два предавања држана на збору Ресавских земљорадничких задругара 1905. године. — Издање и штампа књижарнице и штампарије Ђорђевића и Гилића у Јагодини, 1906. — 8°, стр. 122. Цена 0·50 дин. —

Александар Мирковић: *Мале песме*. Београд, штампарија Д. Димитријевића, Иван-Бегова ул. бр. 1., 1906. — 8°, стр. 40. Цена?

Драг. Ј. Петровић: *Потези*. — Ћуприја, штампарија Драг. Ј. Петровића, 1906. — 8°, стр. 40. Цена 30 пара дин.

Говор Јаше Томића на дан 40-годишњице „Заставе“. *Јесмо ли на правом путу?* У Новом Саду, Српска Штампарија Д-ра Светозара Милетића. — 8°, стр. 30. Цена 20 потура. —

Душан Синобад: *Писма из Милана*. Поводом међународне изложбе 1906. године. Издање књижаре Рајковића и Ћуковића. Београд, штампарија Д. Димитријевића, Иван-Бегова улица бр. 1., 1906. — 8°, страна 115. Цена 1 динар.

III издање „Војске“. Андре Бар: *Босна и Херцеговина*. Аустријска управа од 1878. до 1903. год. Превели с француског М. Н. и М. М. — Штампарија „Доситије Обрадовић“, Београд, 1906. — 8°, страна 239. Цена 2.50 дин. —

Год. I, књига II. *Поука*. Популярно вечкимесечно списание. Безплатна премия на списанията „Художникъ“ и „Библиотека“. Редактори: М. Генадиевъ, П. Генадиевъ. София 1906.—1907. — 8°, стр. 95.—190.

Претплатницима „Нове Искре“

Овим бројем улази „Нова Искра“ у последњу четврт своје осме године. Многи претплатници још нам се не одужише, те смо принуђени овако их опоменути да нам дужну претплату изволе послати. Видимо да је још вазда потребно казивати, да „Нова Искра“, осим претплате, нема никаквих других извора за одржавање.

Ова опомена нарочито се тиче оних претплатника који су добили и писане опомене за свој дуг.

Претплату треба слати поштанском упутницом на администрацију, јер наш повереник за Србију не може ове године путовати.

Молимо претплатнике да ову опомену приме најозбиљније, јер од овогодишњег резултата зависи даље излажење нашега листа.

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

Смрт комите Данета, српског учитеља у Кокошињу, из рукописа † Стевана Сремца.

Не реци ми (Ј. Жадовска), песма С.

Како је писао Стеван Сремац?

У једној ноћи, песма Влад. Станимировића.

Крамар, прича Гр. Божовића.

Ти, песма Симе Пандуровића.

Иконографија манастирских цркава у Србији, од Д-р Влад. Р. Петковића, (наставиће се).

Прекинути сан, песма Димитрија Х. Микића.

Из рукописа † Јована Јовановића Змаја, саопштио Д-р Лаза Станојевић.

Рихард Вагнер и модерна уметност, од П. Коњовића (наставак).

Моје пролеће, песма Емилије.

Листићи: Душини ђердани. — Срећа (Anonimus), превео Милан Л. Поповић. — Признање, од — мир.

Уз наше слике.

Хроника: (Наука, Уметност, Књижевност, Разно, Библиографија).

Слике: Орање. — Јесење мисли. — Дечја игра. — У пролећу. — Пролетње цвеће. — Морски вали. — Кућа у Нишу у којој је становао пок. Ст. Сремац. — Соба пок. Стевана Сремца.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић, Капетан-Мишина улица бр. 8.

Државна Штампарија Краљевине Србије

ТЕЛЕФОН БРОЈ 193

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ
ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ
МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА
У БЕОГРАДУ Кнез Михаилова улица број 20

ПРЕПОРУЧУЈЕ СВОЈ ОГРОМАН ИЗБОР:

Шешира, Кошуља, Гаћа, Чарапа, Рукавица, Др. Јегеровог рубља, Краватна, Сунцобрана, Кишобрана, Марама цепних и за српску ношњу, **Ћебади, Штапова, Путничких** прибора и разне кожне робе;

Жакета, Кепова, Сукања, Блуза, женски **Кошуља, Гаћа, Рекла, Мидера, Муфова, Чешљева, Укосница, Хаљиница** деч. и за повојнице, **Капица** и **Бенкица**;

Спреме за удаваче и девере, Шалова за кумовске свеће, **Свиле** за превезе, **Огртача** за младе (пелерина), **Албума, Мириса, Сапуна,** разних предмета за поклоне и сваковрсних галантериских новости.

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ
ГЕЦЕ КОНА
БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима; прима претплату на све повремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шиље у кућу.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стоваришту, књижара *набавља за најкраће време* по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којега се набавља. Велики избор антикварски каталога чувених светских антикварница стоји свагда на расположењу свакоме.

Књижара купује од приватних лица појединa употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилато сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibiblio thek), која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је **два динара** са неограниченим правом читања.

Каталоге учила и свију врста књига и музикалија шаље књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО
ЗА ОСИГУРАВАЊЕ
БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА
ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ

ОСИГУРАВА:

ЖИВОТ ЉУДСКИ на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мираз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости новчани заводи, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један новчани завод, ради примања уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слати уплате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

ТРГОВИНА

МАРИЧИЋА И ЈАНКОВИЋА

У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. ПОТРОШАЧИМА:

Велики избор сваковрсних хартија и осталих потреба за писање, цртање и школе.

НАЈВЕЋИ ИЗБОР:

Хартија за писма
Хартија за позивнице
Картона за посетнице
Картона за позивнице
Картона за фотографе

НАЈЛЕПШИ ИЗБОР:

Дивита
од никла, стакла и дрвета

НАЈВЕЋИ ИЗБОР:

Енглеских пероreза
Новчаника и буђелара
Ножева за сечење хартије
Фиких увлака за пера
Блокова за писање и цртање
и т. д.

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ

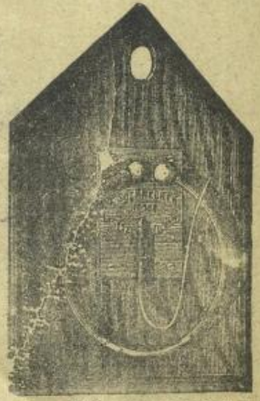
У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

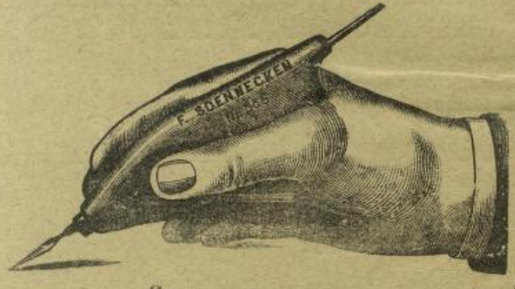
НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

восталице за хартију

врој 164 СТАЈЕ КОМАД 2·50 дин.

Сенекова увлака
за господу која пате од грчева.

Ова је увлака израђена тако, да испуни целу шаку при писању; сваки прст има своје удубљење

увлака стаје 3 дин.

Оваквих увлака имамо још неколико врсти и то:
од 6, 7, и 12 дин. ком.

наслони за књиге

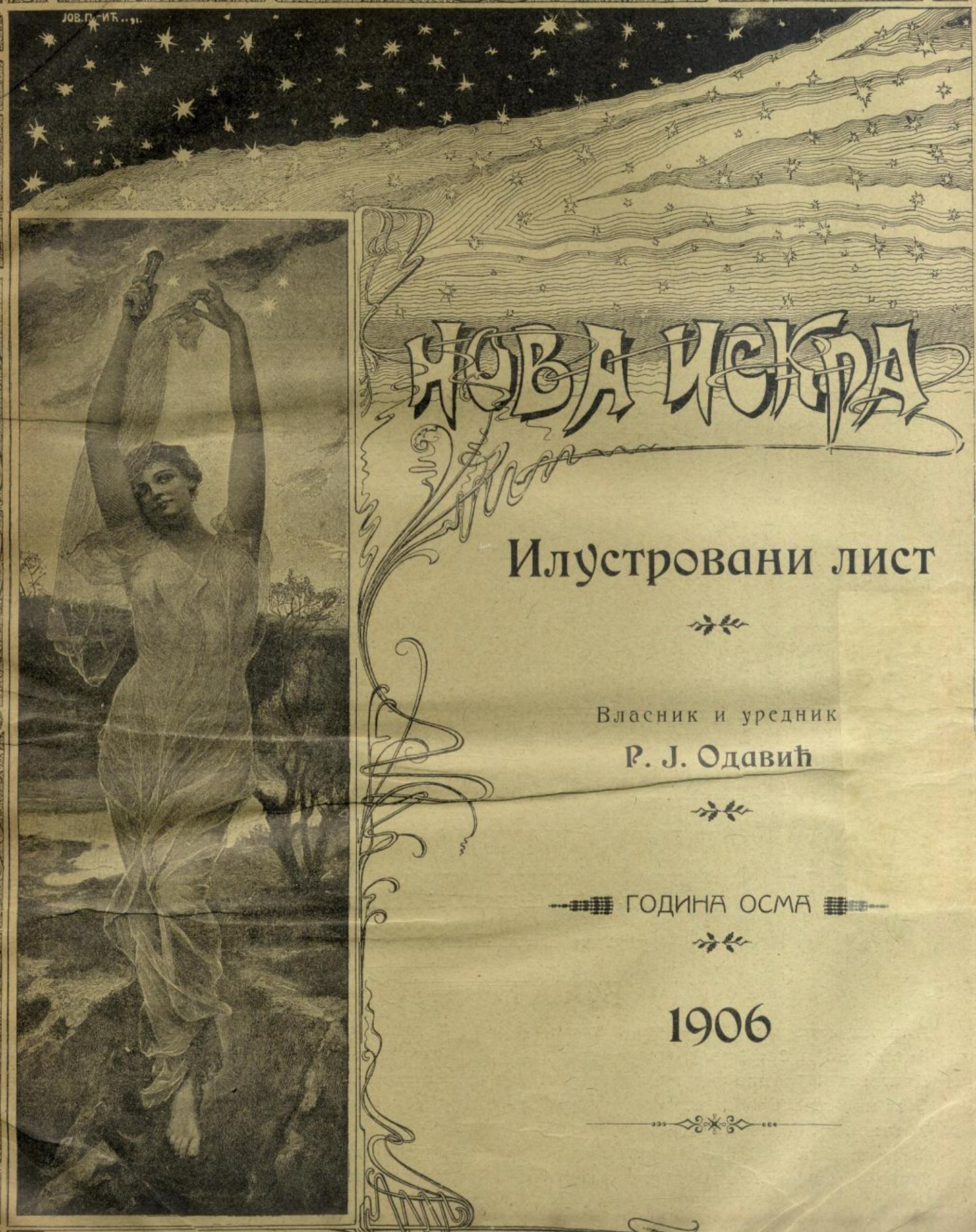
НАСЛОНИ ПО ОВОЈ СЛИЦИ ВР. 344. СТАЈУ 10 Д.

увлака од каучука са златним пером

Подесних за г. г. лекаре, трговце, инжињере, чиновнике, путнике и т. д. Увлаке по овој слици са златним пером стају 18 динара комад, а имамо их и од 20 до 25 динара. Американске увлаке са златним пером стају 7·50 и 10 дин. комад, а са иглом 4.50, 6 и 8 динара комад.

БРОЈ 11. и 12. Београд, новембра и децембра 1906. ГОДИНА VIII.

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник
Р. Ј. Одавић

ГОДИНА ОСМА

1906

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије

НОВО-ОТВОРЕНА

ПОМОДНО-МАНУФАКТУРНА И ПЛАТНАРСКА РАДЊА

МИХАИЛА Р. ЖИВКОВИЋА

БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица бр. 33. у кући г. Николе Спасића.

Има на стоваришту и свагда наново добија

сасвим нову робу

коју и препоручује поштованој публици *за сваку поједину сезону:* **Штофова** најмодернијих за женско одело. — **Свиле** за хаљине, превезе, блузе и украсе. — **Сомота** и **Плиша.** — **Атласа црна** за бунде и либадета. — **Атласа** као и **Свиле беле** за венчане хаљине. — **Порхета, Зефира, Делена, Батиста, Цица** у великом избору у најбољем квалитету. — **Атласа и Сатена** за јоргане у једној ширини. — **Украса** за женско одело као: **Свилена штикераја, Апликација, Чипака, Чипканог штофа, Позаментерије** и целокупног *прибора* и т. д.

ОСОБИТО ВЕЛИКИ ИЗБОР

Завеса штофаних и нецованих. — **Гарнитура** за кревете. — **Платна** кончаног као и **Шифона Шроловог** у свима ширинама. — **Везова** и **уметака.**

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

Послуга је уљудна, брза и тачна

Мустре за унутрашњост на захтев шаљем бесплатно.

С поштовањем
МИХАИЛО Р. ЖИВКОВИЋ
БЕОГРАД — САРАЈЕВО.

Број 77.
ТЕЛЕФОН ГЛАВНЕ РАДЊЕ

Број 192.
ТЕЛЕФОН ФИЛИЈАЛА

ПЛАТНАРСКО-МАНУФАКТУРНА ТРГОВИНА

КОСТЕ НИКОЛИЋА И ЈОВАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

у улици Кнеза Михаила и „Теразије“

ИМА БОГАТО СТОВАРИШТЕ:

Платна и порхета свију врста и квалитета;
Окефорда и Зефира у свима бојама и ценама;
Цвилиха и Градла за душеке и ролетне свију врста;
Сатина, Атлаза и Дамаста за јоргане свију ширина;
Молдона и Фланела у дивним мустрама;
Везова бели на обичном платну, батисту и кеперу;
Тепиха и простирача готови и на метар;
Завеса чипкани, штофани и аплицирани;
Чаршава штофани у гарнитури и засебно одвојени;
Мебл-Штофова вунена, полу-свилена и свилена;
Жаниле-(Мокета) на метар у 130 см. ширине;
Драперије за прозоре, готове и на метар, у плишу и штофу;
Памука за чарапе свију врста и квалитета, на штринглама и клубадима; обичног, свиленог и француског.

Роба је сва из првих светских фабрика

ЦЕНЕ СУ ВРЛО УМЕРЕНЕ И ПОТПУНО УТВРЂЕНЕ

Поруџбине за све крајеве у Србији извршујусе најбрижљивије и најбрже.

Мустре од свију наши артикала шаљемо на захтев бесплатно.

Број 11. и 12. Београд, новембра и децембра 1906. Год. VIII.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *Р. Ј. Одавићу*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Божић

То је било пре својих 10—12 год. кад сам као обично — зими — излазио из куће око 8 сати изјутра да обиђем своје болеснике.

Бадњи-дан, цича зима, снега тушта, испред кућа посуто пепела, песка ил' струготине да свет не клизи и не пада; путем саоник. Дивота, како се само замислити може: нити чујеш кога да иде ни саонице да клизе, тек ако когод загази у снег што још није угажен, те чујеш како шкрипи; по путницима из оближњих села било пешацима ил' на саоница — попадало иње. Све се жури — које због зиме а које због пијаце — са пуним рукама и саоницама да што прода а за добивен новац да што за кућу и благ дан потребно купи и опет се зарана кући врати да наложи бадњак, да поспе сламу, да му радосна и весела дечица пијучу и да орасима прекрсти собу. Највише чујеш сироте прасице како гуричу у рукама ил' циче у џаковима својих носача.

У колико сам год кућа ушао, свугде сам наишао како вредне газдарице и домаћице спремају разне ђаконије за сутрашњи благ дан; већина их меси колаче а њихови малишани клече по столицама и само сметају материма у послу, а оне, да их се само курталишу, дале сваком по мало теста да и они, к'о бајаги, месе — па се деца међу собом разговарају: како ће доћи Бога и донети сламе и млого, млого ораја, јабука и колача, ал' само доброј деци.

Једва да је превалило подне а свет се већ разилази с пијаце опет с пуним рукама и саоницама. Ту су ти: божићна свећа, па зејтин и тамњан ил' измирна, ту ораси, јабуке и разни мањи и већи завежљаји са новим хаљинама; шегрти трче да предају муштеријама наручене и купљене: шубаре, шешире, обућу, разна одела, а кројачице женске хаљине и т. д.

Кад сам пред вече обилазио по други пут теже болеснике, наилазио сам већ у појединим кућама како уносе сламу и бадњак, а деца све скачу и дигла читаву грају од радости... Тек што сам стигао кући и помислио у себи да сам за тај дан готов, ал' ево ти девојчице од својих 10—12 година у великом ћурку са посувраћеним рукавима, а доњи део од ћурка и посувраћен и придевен да се не вуче по земљи, а у пасу везан неком подебелом узицом: „Молим, да дођете одма'. Мати ми је болесна“ рече. „Овај и овај сокак, број тај и тај.“ „Причекај, дете, пак ћемо заједно“ рекох. Кад сам изашао на улицу, а снег поче опет провејавати. Стигнем кући болесничиној, уђем у двориште па, чак на последња врата,

уђем унутра. То беше кујна, хладна као штенара. Дете отвори врата од собе, ал' и она хладна. На неком јадном и жалосном кревету лежи средовечна жена покривена неким — назови-душеком, а поред ње до дувара седи дете од својих 4—5 год. па турило ручице и ножице под дуњу да се загреје. Ја почнем: „Но, шта је? Од чега болујете?“ Она: „Па од назеба, господине!“ Ја: „Како! дедер приповедите ми.“ Она: „Ех, ја радим — знате — шијем на парче код кројача, па како морам да исхрањујем и издржавам и себе и ово двоје нејаке деце — јер ми је муж умро — а ово зимње доба па треба и огрева више и топлија одела, а ја, да што више заслужим, радила сам по целе дуге ове зимске ноћи а у хладној соби, па тако данас тако сутра, док нисам пала ето у кревет.“ „А од кад сте болесни?“ „Има већ 3 недеље како лежим и не могу ништа да зарадим.“ „Па што ме нисте пре звали?“ Она слеже раменима па рече: „Ех, што нисам“. Прегледам је, а по том напишем рецепт и почнем да јој наређујем овако: „Ево вам овај рецепт...“ А она ме прекиде с питањем: „Пак шта ћу ја с њиме?“ „Па пошаљите у апотеку, пак ћете добити преписан лек.“ „Та добро, добро“ рече она: „али ја немам да платим апотеку.“ Узмем рецепт и напишем на њему, да апотекар изда лекарију *на мој рачун*. „Ево, пошљите, пак ћете добити лек и нећете ништа платити, јер ће ићи на мој рачун.“ Она: „Па хвала, господине, то је све лепо и красно, ал' ја немам ни залогаја хлеба у кући за ову сироту децу а сутра је благ дан, а како га ја дочекујем па тек ова моја бедна сирочад. Неће имати сутра дечје радости као друга срећна дечица него само тугу и жалост, јад и чемер.“ Сузе јој грунуше, она дубоко уздахну и узвикну само: „Ах Боже мој!“ — Смрче ми се пред очима, грло ми се стегло, суза сузу стиже, машим се у џеп па јој пружим 1 фор. и изађем. Враћајући се кући већ сам приметио да погдегде гори свећа и чује се дечја ларма и весеље, а ја идем задубљен у мисли о малочас доживелој беди и невољи људској, и ако сам кога до куће срео, нисам га видео ни чуо. Кад сам стигао дома, а жена преправила већ сламу да поспем по одаји и столу, и орасе да прекрстим собу. Кад смо све свршили и метнули божићну свећу и колач на сто, седнемо за вечеру, а већ код вареника приметиће ми жена да сам нерасположен. Ја узданух из дубине душе и приповедим јој све потанко шта сам доживео и видео то после подне код те сироте болеснице, а она ти устаде од стола, подиже руке и очи к небу са речима: „Хвала ти, Боже благи, на твојој милости, што си нам бар толико даровао, да наша деца нису никад осетила шта је то сиротиња и немаштина.“ Кад смо се мало — обичаја ради — играли „лйјо или тако“ отидосмо на починак. Сутрадан, на Божић, пораним да обиђем до Службе Божје своје болеснике па и болесницу о којој је реч. Чим сам ступио у кујну, осетим као да је топлије него јуче што је било. Онда хајд' у собу, а она — красота топла; деца раздрагана и весела разиграла се по њој са орасима, јабукама и колачима... Поздравим их са: „Христос се роди!“ и „Срећан празник“ па наставим: „Но, како је? Је л' што боље?“ „Та хвала Богу и Вама, рекла бих да ми је од ноћас нешто мало боље“. Док ми је она то говорила, ја бацим око на орман и видим на њему: Божићну свећу, колача, ораја, јабука, неког меса, лонац пун сарме, боцу вина, Божићни колач и друге разне ђаконије. Кад сам то све видео а мени се као неки тежак камен свали са срца и отидем у цркву пуно задовољан, што сам се ево и овом приликом уверио, *да имаде, и данас још, увек дарежљива света што има милостива срца сирам сиротиње*. После цркве отидем да поздравим пријатељима светли празник, а кад дођем кући, ја добре воље и расположен затечем и жену необично веселу, која ме дочека са радосном вешћу, да су нам обадва сина, и онај из Беча и онај из Пеште, телеграфски поздравили празник „Рождества Христова“ и јавили да су здрави и да су примили све пошиљке што им је мати за Божић послала. „Но, хвала Богу! Сад ћемо — рекох — и ми радосно и весело а у миру и тишини провести благ дан!“ И таман да седнемо за ручак, а ја приповедим жени, шта сам све нашао код оне сироте болеснице, па додам: „*Видиш, да ипак има још племенитих душа што имају хришћанског и човечанског сажаљења сирам убогих и сиромашних.*“ На то ће ми жена: „Немој се срдити, драги мој. Кад си ми синоћ приповедио о сиротињи и немаштини, беди и невољи сироте удовице и болеснице и њене нејачи, а ја помислим и на Бога и на душу, пак јој пошљем још синоћ све оно што си тамо видео, а за здравље, срећу и напредак наше деце.“ Две сузе радоснице слетеше ми низ образе, пољубим жену у чело, а једва могах од узбуђења протепати: „*Хвала ти у име сиротиње*“.

Ех, то ми је био најрадоснији Божић у животу.

Београд 1906 год.

Dr. Лаза Станојевић

Р. Санцио

Архангел Михаило

Ловац*)

ИЗ РУКОПИСА † ЈАНКА ВЕСЕЛИНОВИЋА

Шта! Санћим и ово су ти некакви ловци! Јесу, ако им не треба! Видело ловца па побегло! Нема Ристе Гавриног што само пружи пушку, па готова посла. Па Симе ковача. Јаој, брате, шта је тај с пушком градио. Он кује у вигњу, кује, тек закрекеће сврака.

— Панто! — викне он остављајући чекић и изашавши пред вигањ — где то пева?

А његов комшија Панта прође плоту па окрене псовати.

— Ено, гледај где је начинила гнездо, пост јој њен! — на врх моје такуше! Луче мал' врат не скрхах! Бејах се попео да га скинем, а, такуша крта, грана се одломи... једва се одржах. Сва јаја поједе.

— Не може да је скинеш?

— Море гнездо не могу!

— Гнездо не могу ни ја, али њу ћу ти скинути сад.

Па се окрене и уђе у вигањ и за мало се врати са шешаном. Има на њој некаквих двадесет пафти па пресијавају на сунцу. Старинска некаква пушка „на кремен". Он је запе, протре ноктом кремен и погледа у такушу.

— Видиш ти како се наместила, само јој реп вири! рече, пружи шешану и опали.

Сврака се подиже из гнезда, ману два-трипут крилима па паде пред ноге.

Али то је само тичија, то не рачунам. Него зечеве, лисице, па чак и курјаке он је тукао као нико дотле. Никад се он није кренуо џаба у лов и није се никад празне руке кући вратио. Ако ништа не улови од дивљачи, он удари поред Дрине те убије коју рибу. И да видиш само како он бије рибу. Иде поред воде, Дрина бистра, и он види како се рибе играју. Он лепо баци залогај два хлеба у воду. Риба се дигне да дохвати, а он пушку с рамена па гађај. О, анатема га било! И он не гађа рибу, него бије испод ње, па је онај брчак онесвесне, а он одмах хвата!...

Сад зато што он увек има лова, о њему причају да је учинио нешто страшно. Вели да је отишао једанпут на Ускрс цркви и тамо, као и сваки Христијанин, примио свету навору. Али он није као друга поштена браћа појео ту навору, него, како је изашао пред цркву, баци навору преко главе и узвикне: „Нечасни! Ја теби навору а ти мени лов!" И од то доба кад он пође у лов знало се да мора макар што уловити. Њему ће нечасни натерати лова ма од куд било!

То се шапутало по селу, али нико не имаде куражи да му у очи каже. Никo га није волео, али су га се сви плашили, па су се понашали према њему као да га поштују . . . . . .

*) Још за живота Јанкова био је овај почетак надуже замишљене приче у мојим рукама. И ако сам доброг Јанка више пута молио да је доврши — остало је ево као што је и било. Уверен да ћу поштоваоцима Јанкова дара, баш сада после његове смрти, учинити нарочито задовољство, објављујем овај уломак рано скрханога Јанкова пера.

Ур.

?

Кратковид и окат
Никад сложни нису;
Једном беше ор'о
Над њима на вису.

И рећи ће окат:
«Хвала теби, Боже,
«Само силни ор'о
«Тамо стићи може!«

А кратковид на то
Реч му рече ову:
„Та оно је врабац
Ту на нашем крову."

Милорад Ј. Митровић

Солчава, планинско село у словеначкој Штајерској

Евет-неисе

Гаља Златковић, увек забринут и вредан Тетовски грађанин, потомак некад имућне породице са јаком печалбарском жицом, имаше још омален дућан, у ком продаваше Гњиланске конопце и Призренске торбе и веленце. Осим тога држао је увек и по једног магарца, на коме је доносио кући дрва из планине, да се његова и онако лака кеса не би због овога дрешила. При оваком положају свом, а кад се узме да је радан и чуваран, он би са својом женом Мерцанком проживео као бубрег у лоју, само да му она није запатила пуну кућу синова.

Но Гаља је и противу овога такорећи предузео мере. Чим би који од синова стизао за работу, отац га је одмах давао на занат. И то је дуго тако ишло: синови су се узастопце `рађали, расли и напредовали као упркос, а отац их одводио мајсторима, док најзад не остаде ни једнога заната, а да не буде имао врсног адепта из дома Гаље и Мерцанке Златковића. Ствар се догна до истинске озбиљности. Ваљало је или Тетову извештити још који занат, или врсној домаћици Гаљиној престати са рађењем синова. Овога ради Гаља је, као паметан еснафлија, затворио свој дућан и цео дан обилазио градске мајсторе и прве људе, свакога редом распитујући да ли Тетово мисли о напредовању својих заната? Боље рећи — да ли ће, ако не на ново измислити, а оно дајбуди позајмити још који занат из другога града којега. Премда је његова ужурбаност и забринуто лице чинило утисак, ипак прими неповољан одговор, те се још више забрину и натмури, да је тога вечера озбиљно и молио и претио својој жени да више не буде луда ако мисли с њим, још који дан, *век да векује.*

Али Мерцанка као и многа њена друга не би толико крепка да послуша, него му убрзо роди Станка. И растијаше овај ни мало не брижећи што у Тетову нема више заната, слободних од његове браће. Данима и годинама узвијао се Гаља и премишљао као сваки болећ отац, док једнога дана не опреми свога магарца и не рече жени и породу својему, да ће „ово куче ниједно“ водити у Лешак *на књигу.* Стари је то манастир и чувен, тамо ће му дете науке примити, па после ако буде суђено... хе — ко зна, може све бити боље него што се даје замислити.

Запрепашћена мајка без ропота поче да спрема сина, плачући и дубоко уздишући. Браћа се убезекнула као да им отац заповеда да скачу с врха Маркова Града у Качанику, а Станко мирно седи и притеже на ноге пртене узице и опанке. Гаља не може места да ухвати: час на чардак, час у обор, а час се враћа до Станка и у чуду га гледа како се сасвим равнодушно спрема. А није шала овакав корак. Он, Гаља, готов је већ да се покаје, да стане насред одаје, те да се у грохот насмеје: „Хе, искам да видим да ли ми имате страф и да ли ме слушате, бре кучићи ниједни!“ Али се Станко упањио, па ни мало не мари за очеве пертурбације и готов је да пође као да га шаљу да положи магарцу сена. И наљути се мајстор-Гаља. Срдито дохвати испред жене кострушне

бисаге, пребаци преко сивца, па се крену преко двориштa и подвикну:

— Хајде, бре куче ниједно!

Уз лелек материн и плач многобројне браће своје коракну на улицу Станко. Овде се скупи светина, разабра ствар и пође на испратницу. И људи и жене и деца, као на погребу. Људи окружише Гаљу, жене Мерцанку, а дечурлија новога путника. Добре сусетке брзо оценише околност, намрежише лица и почеше у заjам да плачу с растуженом мајком. Другари га пак окружише и стадоше нагло питати: како је могао да се накани поћи у туђ свет, у манастир, брате слатки! Зар му није жао мајке и куће, браће и другова, ове *у Бога* лепоте и роднога обичаја, а? Зар није могао рећи оцу да неће ићи ни за какво добро на овом свету? Зар није могао побећи до њих, другова својих, а?...

И наједанпут, као по некој невидљивој наредби, све се заустави и направи непробојан прстен око малена путника. Све исколачи очи на њега, као да им од његова одговора зависи сам живот. И јаук мајке, и плач с тихим јецањем браће, и шум и разговор, наједанпут се сложи и забруја у једно грчевито:

— А?...

— Евет, ама неисе! — одговори Станко и пође.

— — — — — — — — — — — — — — —

Тешка беше манастирска наука а још тежи искус. Чување стоке и работа у пољу по врелим и другим данима, задиркивање другова и вика куварица и планинака, каогод и честа гладовања и испошћавања — све је то било мед и шећер. То су и други могли лако издржати. Али је *књига* била тежа но да се Бабуна на њега навалила. Паде сиромах у руке мрзовољном оцу Антиму Дежевцу, који имађаше страшну браду попут сваке метле мисирке и још досаднију калуђерску подагру. Чим га први пут око себе спази, опали му шамар, и то тако честито као да га је толико дана нарочито спремао. То му би први благослов светога самостања. Сутрадан, кад му Станко донесе воде за умивање и скромно назва Бога, опет пуче шамар, па се то понови после каве, ракије, ручка, спавања и вечере. Новајлија помисли да тако и ваља, па поче да сноси, само би при том, скрајнувши се у неки угао мрачних манастирских ходника, истрљао своје уши и образе, да би бриждање мало одумирнуло.

Након пунога месеца посла га Антим рано изјутра да му одсече десетак дренових младњика. Станко без речи отрча у оближње дрење и усрдно одабра прутове, ни мало не мислећи чему ће бити намењене. И донесе их. Антим их пажљиво разледа па их спусти на диван и пође по одаји, јамачно превртући своје успомене како је сам почео тешко школовање. Он друго не знаше. Како су њега учили, тако треба и он да учи свога питомца. Тај пут је старина освештала — значи бољега не може ни бити. Тога ради он узе некакву пожутелу и почађавелу купусару, отвори је, пружи је Станку и показа прстом одакле ће да се почне. Мрзовољни се старац исправи, узе важну позитуру и набра обрве као чекиње.

Станка обузе безумни страх. Он се сав стеже и покупи. Пред очи му искочи Тетово, мајка и мила кућа, где овако штогод никад није видео. Једанпут му попут муње блесну мисао да се одмах окрене и као ветар излети из овога ада и од ових мучитеља, који су страшнији и од оних што их је у својим причама сликала баба-Сребра, како гвозденим рогуљама по аду боду очи јадним људима. Али га при овој мисли спопаде још већи страх од оца и околине. Шта ће му они рећи? И безнадно очајање притиште његову свест. Он опази да за њега нема излаза, па само стеже кожу. Нека буде шта ће бити!... Антим одабра добар дреновак, издува се и поче:

— Аз!... Буки!.. Вједи!... Глаголь, добро, мислете — па страхотно убрза: — наш, покој, слово, тврдо — ижица!... Јеси ли чуо, а? Убираш ли? Јок, не убираш? Што си зинуо као теле у шарена врата? Што си се окаменио, а? На науке си дошао, па мислиш то је лако... хе... мој братановићу... Питам ја тебе: јеси ли чуо — ижица и по глави шипчица? То ти књига каже!... Лези!... А?!

— Евет, неисе...

— — — — — — — — — — — — — — —

Тешко беше, али опет некако иђаше. За време Часловца, Станко порасте и претвори се у прилично румено и срамежљиво момче. Али са Псалтирем дође и љубав. Златка, препредено сељанче, натури му се као пролетња грозница. Он се дуго снебиваше и бегаше, док најзад манастирски ђаци не учинише да се састану и објасне. Девојка га тако узе у руке да јој одмах поче носити просфоре и лепе мараме из цркве, што их богомољци на кивоту остављаху.

Није никако могао да се умири. Луташе по гувнима и пашњацима, вребајући своју Дулчинеју. Другови су га наговарали да на ствар гледа мало реалније. Али све узалудно. Чим би јој дао нове дарове и оборена погледа молио да пође с њим на неко склонитије место, јер га овде могу опазити, и онда тешко њему, — она би га оштро погледала и љутито-ђаволасто најпре га јако уштинула за образ, а после опалила задланицом:

— Уф, што враг си, леле!

Снуждн се он и враћа натраг у Лешак, утучен и посрамљен. Ђаци га опазе, па у кикот. На његову се адресу као дрвље оспе и ешек и зевзек, и дурнија и пањ, и све оваке природе што се налази у несташнобезобразном лексикону од Дежева до Дибре. А он спромах само ћути, па кад му додија, узме псалтир и побегне за неки кош, те заједно плаче с Давидом царем за своја безакоња и на неправду од стране многих непријатеља, видовних и невидовних.

Напослетку се прибра и одлучно реши да ствар изведе до краја. Знао је да су му многи другови, нарочито Антимов синовац Крсман, пожели лепе успехе. Лепо припазиће Златку негде с краја, па ће је јуначки,

Ф. Штук — Немирна савест

без свакога објашњења, зграбити, загрлити и као Тетовску јабуку онако... ех! па куд пукне — нека пукне! Баци Псалтир и пође.

Као бесомучан јураше од перала у гај, одавде у ливаде, одатле у луг и најзад у гувно. Ноге му клецнуше као да се спрема на какво убијство. Лагано као ноћни тат прескочи преко врљика па завири иза големога пласта сламе. А имаше шта и видети. Широкоплећи Крсман услонио се уз навиљак, загрлио његову Златку, па је љуби *али баш како Тетовску јабуку*. Он се затресе, пребледе и дубоку хукну. Крсман се намршти, искези зубе, па удари у демонски смех. Сељанка га с презрењем, но без злобе, погледа, па се раскалашно као за инат баци Крсману у наручја. Он појми одмах значење погледа Златкина: „Крши врат од туј, бре ешек ниједан!“

— Евет, неисе...

— — — — — — — — — — — — — —

Баш у то време настадоше у Тетову нереди и несугласице. Половина града и многа околна села избугарише се. Пропаганди и то би мало, него се окоми и на древни манастир. Прво погибе стари настојатељ на путу из Тетова, после чега се скупи читава чета бугарских калуђера и јурну у Лешак. Крсман погибе на манастирској порти бранећи улаз самозванцима, а Антим просто црче од једа и муке. Његова је смрт заиста све изненадила. Ушао је у цркву, клекао и брзо се опручио мртав. Ђаци се манастирски разбежаше на све стране, не желећи мењати народно име. Само се Станко окомољи, стаде пред црквом, скиде капу и чекаше нове калуђере. Оно мало Антимове тековине беше сакрио.

Калуђери ујоше. Он метаниса пред новим настојатељем и предаде му кључеве, па пође да им покаже одаје, цркву и скривнице. Показа им старе иконе, рукописе и заоставштину. Без икакве душевне промене, с изразом ропске покорности, носаше он те рукописе и бацаше по наредби на огањ у кујни, донесе четку и замешани малтер, те премазиваше записе и слике царева и патријараха. Црни Рилски калуђер стоји поред њега

и заповеда где треба четком јаче притиснути. Једном речи, настаде крвничко рушење и преправљање, чак ни споменици на гробовима не осташе на миру. Станко свуд предњачи, показује и чини услуге као сваки на ново заробљени роб. Он оцени прилику и дође до сазнања да је најбоље пружити што више таквих услуга. На његову се лицу разлио неки чудан и бесмислен осмејак, као да му га је неко шамаром прилепио. Није ни о чем другом мислио осим да буде толико паметан, те да остане здрав у овом русвају.

Напослетку за вечером, где је он прислуживао, кад се калуђери уз старо вино веома расположише, настојатељ га добро загледа и спази на његову лицу ту ледену бесмисленост. Он помисли да је Станку тешко за манастир, да га је страх, да ужасно страдају његова осећања. Дошли туђи људи, разбојнички ушли у његову тако рећи кућу и учинили толико промена све за један дан. Ту ваља да заболи срце свакога. А они су му прљавом ногом згазили на народни понос, до бескрајности увредили његову душу. О, то је без сумње тешко и криво. Он ће му дати и пратњу, ако хоће, а може и остати ако жели. Но Станко ћути и не може да се реши, боји се.

— Ке биднеш б'лгарин?

— Евет... неисе...

— — — — — — — — — — — — — —

Гаља брзо чу о нечувеном догађају у Лешку. Одмах дође и замоли калуђере да му пусте сина само да последњи пут види болесну мајку, па ће га опет натраг довести.

Уместо овога он га одведе право у српску општину и уреди да га ова што пре предложи за попа. Брзо му нађе лепу девојку, сусетку Дилбер-Ленче, и Станко при првој посети митрополита Грка постаде поп, узе добру парохију и поче да кући кућу.

Владици и општинарима се са своје скромности брзо допаде, те наскоро постаде намесник. Но сад настаде за њега нова поворка искушења и немира. Владика је хтео да буде предани слуга патријаршији, општина да буде средсрење отпора новој најезди пропагандској, а ова пак да пређе на страну Бугараша. Он се збуни, он не знађаше куда ће пре, и где ће бити боље. Немалу улогу у овом поче да игра и Ленче. Она га прво одвоји од оца, а после поче да шурује с момцима без разбора народнога имена. Некако јој се више допадоше Бугараши. Долазе ноћу, носе ножеве, не боје се, готови су да се с ким било побију и покољу. То ласкаше њезину женском лаковерју и ветропирности, те у ноћним састанцима с оваким људима она брзо нађе неку особиту романтичност. Због тога поче и попа наговарати да пређе на њихову страну.

Поп Станко трпе неколико, па се реши.

— Човек сам и ја, мори, а не секира!

Кад се уплаши од Бугараша и прими новчану понуду, он одмах пређе на њихову страну. Но за кајмекама у Тетово дође Србима наклоњен човек, те поп, чим то опази, пређе опет у стари логор, само загражи да му се повећају приходи. Но Бугараши почеше да прете и у уличним песмама да износе Ленчине авантуре. Иде поп улицом, а гомила бугарашке дечурлије окупи га и запева како му Ленче љуби то и то Бугарче.

— У, попе, изгоресмо за твоје Ленче!

Попу дозлогрде, те опет оде у њихову општину. Али сад поче то исто противнички табор, те један поп Станко не знађијаше шта ће друго него да сваке године мења дајбуди по једанпут народност, док се најзад не постави и сам у приче и песме у оба логора. Отац није хтео ни да га види и свако га у души и жаљаше и презираше. Само га Ленче тешаше и говораше му да је погодио баш прави пут.

— Што? Мука им! Срам те од овија сокачки паљаври? Хи, не бидуј будала! Неје ли полепо да бидујеш и једно и друго, па да узимаш паре и отуд и одовуд. Море, и Србин и Бугарин ће бидујеш, док је Ленче!

— Евет, неисе...

— — — — — — — — — — — — — —

Али и Ленче умре. Срби то једва дочекаше, позваше га у Скопље и закалуђерише. Архимандрит Тома одмах доби добар положај протосинђела при Грку митрополиту у Скопљу. Он узе посао главног референта за свеколику духовну ствар у епархији. Поче живо да ради и сви рекоше да се потпуно сталожио и да никад више неће прелазити на страну Бугараша. Чак да би србастије изгледало, почео се потписивати не „Тома" него „Томо". Његово „евет — неисе" и сад је било кад је ваљало рећи одређено своје мишљење, али ипак људи повероваше да ће од сад бити и сталан и радан.

Некако се брзо после овога догоди те Велешко-Дебарска епархија обудови. Одмах њега уочише као најподеснијег кандидата за администратора. Он се радо прими и даде обећање да ће Срби и патријаршија тек сад видети у њему истинскога слугу до самопожртвовања. И заиста кад су новине разносиле на четири стране света славу о његову раду и патриотизму, он је задовољно трљао руке и смејао се:

— Бре леле, што будале су па!

Након краткога времена, кад већ све ствари узе у руке, њега осени мисао да може и сам постати митрополитом. А што да не? Ко ће моћи њега заступити на овом месту?... Не помаже ту школа него памет и искуство: умети тако да вуци буду сити а овце на броју. О, кад он постане ферманлија, тек онда ће бити чудо од човека: кврц пером и готова ствар — јер деспот-ефендија зборн...

— Море-е! Човек сврдао неје... Ваља и тако и овако.

Он се још више прочу.

Дође „Меџидија". Дође и „Св. Сава". Али дође и нов митрополит.

Три дана никога није примао, ни с ким није хтео говорити. Обануте наде легле су као Шара на његову душу. Он се томе никако није надао. Њега да преваре, њему да подвале код толиких обећања — то је нешто нечувено. Он им је служио, он је био готов да буде веран као псето, па га грозно преварише, срушише у блато. И то баш онда кад се није надао, кад је био најјачи, кад их је могао уценити и нагонити!.. Али нека, нека. Дани су унапред. Видеће како је без њега, како он још уме учинити оно што хоће. Него... На првом акту што му дође под руке, он се потписа не „Томо“ него „Тома“. И то му би мало. Устаде одмах, приђе прозору и загледа у Вардар. У рукама држаше „Св. Саву“ на вратној тробојној траци и замахну да га баци, те да с њим заједно утоне у Вардарске таласе и све оно што је с њим везано. Али се ипак трже, с неком претњом мрдну главом и одмаче се од прозора. Ко зна, можда ће још кад требати... Паметни људи на све рачунају!

— Евет, неисе, неисе...

— — — — — — — — — — — — — —

У кући бившега администратора Велешко-Дебарске епархије велика журба. По свим одајама, кујни и дворишту шарена гомила света таласа се и снује без свакога реда. Цигани у једном углу дворишта отежу несносне наше оријенталске мелодије, а пијана момчад вичу и галаме до урнебеса. Свадба је. Архимандрит Тома удаје своју кћер за Бугарина.

— Зашто, аман?

— Зашто? За патриотизам! — одговара архимандрит. — Хе, знам ја побоље од вас, с кога фаћам зајце. Један Србин повише ће бидне, зашто ће му речем на зета: хајде Србин да биднеш и — ће бидне... Салте ако ја имам ћеф. О, а тој — безбели. Кој па нема ћеф за тој? Зар ја? Хе...

Његова пак Гиздана још мање разбира шта је онај за кога полази. Јер кад би је когод о томе запитао, она би одмах сужила зенице, спустила трепавице па ђаволасто испод њих прострелила и махнула замишљено облом ручицом својом:

— Неисе, де!

Она је већ једанпут у животу своме имала погрешку да о том промисли, премда не баш озбиљно. Једном ју је отац нежно погладио по црвеним образима и рекао како ће се момци грабити за његово *чуше*, чим се оно назове митрополитовом ћерком. Али се сад Гиздана и за то каје.

Архимандрит изишао на балкон у свечаној свиленој раси са „Меџидијом“ и „Св. Савом“. Са лица му се чита више горде љутње и освете, него тихе родитељске радости. Појавише се и сватови, са циком и врвом. Неки издижу у вис чутуре и пију са безобразним здравицама на адресу невесте. Други се ухватили у читаве колоне и махнито поскакују по неравну помосту. Оркестар из два-три ћеманлије, зурлаша и дахиреција отегао некакву турску севдалинку.

Од сватовске се гомиле брзо одвоји чаушбуклијаш, нагло и безобразно момче, приђе до врата, рашири руке, заустави сватове и махну буклијом. Он заповеди да сватови запевају „ону“. Песма грану:

Бре леле, Ленче-то,
Дека ти је попче-то?

Срби се скаменише, а сватови ударише у грохотан смех и вриску. То беше она песма, коју су Бугараши обично певали кад би попове и Ленчине симпатије биле на страни њихово противника.

— Дома ми није попче-то
Сама си седим на чардак. —
Убаво Ленче гидијо
Ће дојдеш мори у бакча?
Оти си како јабл'ка
Јабл'ка леле Тетовска,
Па да те фанам да гризнем:
Да умрем — век џаба да ти је.
Ој, Ленче мори, гидијо
Ој, леле поповска гумријо!

Архимандрит се лагано окрену на другу страну, као да ништа није чуо.

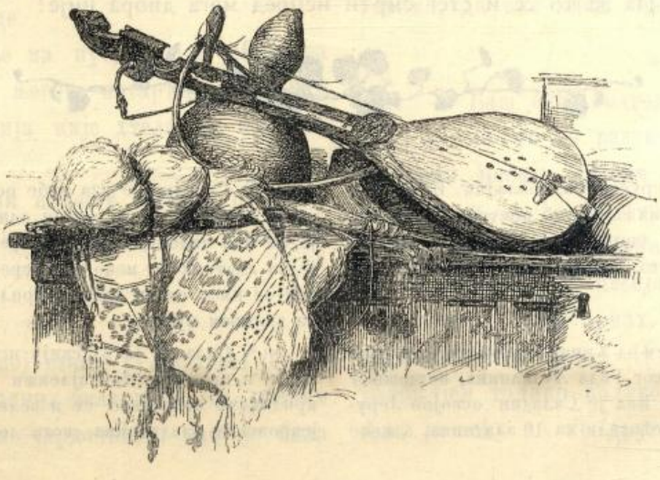
— Неисе, неисе.

— — — — — — — — — — — — — —

Кроз недељу дана дође му оставка. Он потписа да му је саопштено, одгурну од себе „Св. Саву“ па се налакти и нешто промрља љутито. Да је знао латински заиста би рекао: ab esse, ad necesse. Али место тога из његових уста се чу врло значајно и јако наглашено:

— Евет... неисе!..

Гр. Божовић

Застава смрти[1])

— из рукописа пок. Вл. М. Јовановића —

Владалац сам моћан био, нико мени раван не би,
Ништа нисам зажелео, што и стек'о нисам себи.
Срећа ми је сјајем сјала, годила ми као слепа,
Бејах султан од Сирије и Мисира плодна, лепа.
Слушаше ме милиони к'о робови слаби, мали,
Пред погледом ока мога сви су дрхтеһ' посртали.
И сад, ено, све то прошлост у тамнини својој крије,
А пред мојим сјајним дворем застава се смрти вије.

Кад Шатиљон[2]) са презрењем посланике одби моје,
Те показа силу своју и беснило ћуди своје.....
Моја сабља, осветница, за часак му главу скиде!
А ја силан и свемоћан, у праху је мртву виде'!
Робио сам владаоце, и од славе нисам спав'о,
Животе сам краљевима као поклон какав дав'о.
И сад, ето, све то прошлост у тамнини својој крије,
А пред мојим сјајним дворем застава се смрти вије!

Љубио сам што сам хтео, освај'о сам срца лако.
Љубио сам увек вес'о, никад нисам сетан плак'о.
У руци ми беху дражи: из кога сам хтео краја
Имао сам лепотица, к'о да беху кћери раја.
Ма за чиме да зажудим, имао сам одмах доста...
И сад, ето, место свега, шта ми још сада оста.
Све то прошлост, црна прошлост, у тамнини својој крије,
А пред мојим сјајним дворем застава се смрти вије!

Вере су ми робовале како мени беше драго,
А са гробом Божјег сина[3]) по вољи сам располаг'о.
За робље сам хрпе злата и белога сребра прим'о,
Сваког блага земаљскога на одмет сам увек им'о.
И сад, где је све то благо, што сам целог века тек'о?
Где су хрпе од дарова што их моћан бејах стек'о?
Све то прошлост, црна прошлост у тамнини својој крије,
А пред мојим сјајним дворем застава се смрти вије!

Судио сам свему свету, све за савет мене пита,
Све је могло с лица мога бесну вољу да ми чита:
Ил' клечећи у прашини моју љуту срдбу блажи,
Или с плачем и сузама моју скупу милост тражи.
Судио сам свему свету, високо се бејах диг'о,
А сад, ето, шта сам најзад дочекао и постиг'о?
Све трагове моје славе магловита прошлост крије,
А пред мојим сјајним дворем застава се смрти вије!

Распада се златни престо, на који сам моћан сед'о,[4])
Разлазе се чари, дражи, што сам негда сретан глед'о.
Још'те само успомене на поступке моје трају —
Те последњи час живота светом слашћу напајају.
У сред таме и маглине, што на дане пада моје,
Неколико сјајних звезда к'о бесмртни дуси стоје.
То је спомен светлих дана, што умркло још'те није
И ако се већ стег смрти над животом мојим вије!

Све што чиних, чинио сам да на небо стечем право,
Тој сам жељи жртвовао све што ми је Алах дав'о.
Желео сам срећу, благо и крај свега срећу многу,
Не да годим самом себи, већ да годим вечном Богу!
И сад, ето, све остављам, само своја дела носим,
Да од Бога и пророка у џенету раја просим.[5])
Тамо тежи душа моја да џенетске сласти пије,
Па за то се и стег смрти испред мога двора вије!

[1]) Кад је силни освојилац Јерусалима, Саладин Иби-Ејуб, султан од Мисира и Сирије, лежао на самртној постељи, он је заповедио да се пред вратима његова двора држи мртвачка застава и да заставник непрестано виче: „Ето, шта из својих освојења износи Саладин, Освојилац Истока"!

[2]) Кнез Антиохијски.

[3]) Саладин је освојио Јерусалим од Хришћана пошто је најпре заробио и самог краља Јерусалимског Гида Лузинанина, негдашњег зета и наследника Краља Балдуина. Кад је Саладин освојио Јерусалим, људи су се из ропства ослобођавали са 10 златника, а жене са 5 златника.

[4]) Саладин је иза себе оставио 17 синова, који су се, поред свију његових савета, стали одмах гложити и о престо отимати чим је он очи склопио. Иза себе је при смрти оставио, да нађу, свега један златник и неколико сребрника, те се није могао саранити, док се нису стали купити прилози за подмирење, али и то је ишло са великом муком.

[5]) Саладин је од свију источних владалаца са своје племенитости и правичности најлепши спомен иза себе оставио. У неким приликама показивао се и великодушан, уздижући се и над самим јевропским владаоцима свога доба.

Божићне приче

— Жил Леметр —

I.

Света Дева и анђели

За оних осам дана што их је у штали Витлејемској провела, Марија није сувише патила. Пастири су доносили сира, воћа, хлеба и дрва за ватру. Њихове жене и њихове кћери заузимаху се око детета, а Марији су указивале неге које су породиљама потребне. Затим су краљеви мудраци оставили пуно ћилимова, скупоцених материја, накита и златног посуђа.

После недељу дана, кад је могла да иде, она захте да се врати својој кући, у Назарет. Неколико пастира јој предложе да је прате, али им она рече:

— Нећу да ви ради нас остављате своја стада и своја поља. Мој син ће нас водити.

— Али, рекао је Јосиф, зар ћемо оставити овде дарове краљевске?

— Да, рече Марија, јер не можемо да их понесемо.

— Али има их међу њима који много новаца стају! рече Јосиф.

— У толико боље, одговори Марија.

И она раздели пастирима краљевске дарове.

— Па, примети Јосиф, зар не бисмо могли да сачувамо један део од њих?

— А шта бисмо чинили с њима, одговори Марија, ми имамо једно боље благо.

* * *

На путу је била жега. Марија је држала дете у рукама, а Јосиф је носио једну котарицу — испуњену с нешто рубља и скромном залихом. Пред подне они се зауставише, врло уморни, на крају једне шуме.

У исти мах иза дрвећа се појавише мали анђели. То су била дечица, пуначка и румена; она су имала крилца па леђима и могла по вољи да летуцају, а за све остало време су корачали лако и окретно. Били су хитри и снажнији но што би се то могло помислити по њихову нежном добу и њихову малом стасу.

Они понудише путницима крчаг свеже воде и воћа које су набрали не зна се где.

Кад света породица пође на пут, анђели ђаху за њом. Они ослободише Јосифа његове котарице, и он им даде да је понесу. Али Марија није хтела да им дете повери.

Кад вече наступи, анђели наместе постељу од маховине под једном великом смоквом и целу ноћ пробдеше над сном Исусовим.

* * *

Марија се вратила у свој стан, у Назарет. То је била, у једној насељеној улици, бела кућа са равним кровом, са једним покривеним чардачићем, где је била Јосифова радионица. Анђели их нису никако остављали и непрестано су им чинили све нове и нове услуге. Кад би дете заплакало, један од њих га је благо љуљао; други су му свирали на маленим харфама; или, кад је требало, за час би му променили пелене. Ујутру, пробудивши се, Марија нађе собу почишћену. После сваког оброка они су брзо подизали тањире и чанке, па су онда хитали да их код оближњег кладенца испере и после оставе у орман. Кад би Света Дева отишла у перионицу, они су узимали свежањ рубља, расподељивали га међ собом, весело су тапкали по мокром платну, простирали га по камењу да се суши и опет уносили у кућу. А кад је Марија, предуђи своју кудељу, задремала услед велике врућине, они су, не будећи је, довршивали њезин посао.

Исто су тако показивпли пажње према Јосифу. Они су му додавали његове алате, после рада их сређивали, уклањали су шушке и бургије, и одржавали радионицу у беспрекорној чистоти.

Али, и сувише услуживана од анђела и скоро ништа немајући да ради, Марији постане досадно.

Пошто јој је било досадно, она се још више молила; а, молећи се, размишљала је...

Једног јутра, дижући се, види анђеле заузете око чишћења собе. Она им истрже метлу и начини лице као да их отера. Они куд који. А на подне, после ручка, кад су хтели да распреме сто, она једнога од њих удари мало по прстићима... а то учини да се гомилица распрши. Мало после опет се врати. У тренутку кад се спремала да преде, један анђео покуша да јој узме вретено. Она замахну вретеном као каквим оружјем и погони незваног чак до радионице Јосифове. После једног сата, док је седећи поред детета шила, она опази како два анђела, подвукавши се доле, љуљају из потаје колевку. Подиже се, отера их и затвори врата тако живо, да се један од њих нађе притиснут крајем од врата, те јекну. Марија га ослободи, али му рече:

— У толико горе по тебе. То ће те научити да се не мешаш у оно што те се не тиче. Реци својим друговима, да вас више писам видела!

* * *

— Баш зато, одговори Марија.

— Ја то не разумем, прихвати Јосиф. Пошто је твој син Месија, сасвим је разумљиво да ће га анђели служити и да ће се његова мати тиме користити.

— Ох! рече Марија. Ето неразборитога говора. Зар ти не знаш да је Месија дошао на свет да пати заједно с људима и, још одмах, да издржи све природне неугодности мале деце? И заиста, ове патње ја треба да ублажујем толико колико могу, јер сам ја његова мати. Али ја нећу да ко други сем мене узима ту бригу. Зар

се друге матере не брину саме о својој деци? Какво бих ја подло створење била кад бих се одрекла својих материнских послова? У осталом ја сам уверена да моје детенце воли више да се о њему ја старам, него ова крилата деца. И ја знам да ћу се више здружити са његовом вољом искупљења, ако се мучим као друге жене и ако узмем сав посао човечански. Ја хоћу сама да подижем свог сина, сама да га љуљам и успављујем, и тако исто сама да предем своју кудељу и да идем сама у перионицу.... И, како су ми ови ситни послови готово као једна радост, ја ту и немам никакве велике заслуге; али ипак била бих кривац ако бих допустила да их анђели место мене обављају... Разумеш ли?

— Слажем се, драга кћери моја.... Али тада требаће да се одрекнем и ја малих услуга које су ми анђели чинили?

— Разуме се!

— Ја сам међутим мислио, да би ми то, што сам муж мајке Господње, дало права на извесне мале користи. Али ти мора да имаш права; јер ти си разумнија и ученија од мене, премда ти имаш тек 15 година, а ја сам шездесету претурио.

* * *

Еле, идуће ноћи, кад је дете Христос заплакало и није хтело да заспи, од једном се зачула на улици мелодија — лака и ванредно блага.

Марија отвори врата и опази при месечини анђеле, поредане уза зид од куће, како свирају у своје мале харфе.

— Опет ви? рече им она. А ако се моме сину не спава? Ако се њему плаче или ако је то због зуба?... Па онда... зар нисам ту ја, мати његова?... Одлазите или ћу се расрдити!

Сутра дан они се никако не појављиваху. Али прексутра ујутру, Марија их виде све у дворишту, поредане под смоквом, бојажљиве, постиђене, у тихом плакању.

— Децо, анђели моји, рекла им је она: ја вам изгледам строга зато што сте ви још и сувише мали да разумете... Али чујте! Стара Сефора, која станује ту према нама, узета је... Мало даље, ено добре Рашеле која има 12 деце и која се доста мучи да их одгаји. И ви ћете у Назарету наћи много других сиротица. Дакле, њих треба помагати и водити им кућу, прати им рубље и бринути се за њихову децу... Пошто ви желите да се допаднете моме сину, ето на тај ћете начин најбоље то учинити.

И, видећи како су од туге покуњили своје носиће, она додаде:

— Кад он буде већи, ја ћу вам можда допустити да се играте са њим... Али учините најпре то што сам вам сад казала.

* * *

И те године су све сироте жене и сви болесници из Назарета били помогнути, а сва мала деца љуљана од невидљивих услужних створења (јер су једино Марија и Јосиф видели анђеле). Одојчад не плакаху више, изузев само Исуса који је хтео да трпи за њих.

Са француског превео **Гргур Ил. Берић**

II.

Спас животиња

Стара Сефора живела је у селу Витлејему. Живела је од једног стада коза и њивице засађене смоквама.

Док је била млада, била је служавка код једног свештеника, те је верске ствари знала боље него што су обично знали људи њезина положаја.

Кад се као удата вратила у село и изродила више деце, изгубила је брзо и мужа и децу. Тада је своју највећу нежност пренела на животиње, помажући ипак људе према својим средствима. Припитомљавала је тице и мишеве; прибирала је напуштене псе и мачке које су биле у невољи... Њена је кућица била пуна свију тих скромних пријатеља.

Волела је животиње не само због тога што су невине, што дају срце оном који их воли и што је њихова искреност јединствена, него што је осећала велику потребу за правдом.

Није могла допустити да пате они који не могу бити ни рђави ни нарушавати ред који не знају.

Објашњавала је себи којекако људске патње. Учећи код свештеника, није веровала да се све свршава у тихом миру *schèol*-а, нити да ће Месија, кад буде дошао, просто успоставити на земљи израиљско царство. По њезину мишљењу, „Божје Царство“ било би владање правде после гроба. Јасно је, да би у том непознатом свету заслужени бол био испаштање грехова. Што се пак тиче незаслуженог и узалудног бола (као бола мале деце или извесних несрећника који су мало грешили), он би изгледао као рђав сан, и био би надокнађен бар једнаком мером блаженства.

Али шта ће бити са животињама које пате? Па с онима које лагано умиру од тешких болести — као и људи — гледајући вас својим добрим очима? А шта ће бити с оним псима чија нежност не буде призната, или који изгубе своје господаре које су заволели, а због чега вену? Па с коњима, чији су тако дуги дани само напрегнут и тежак напор, крвав замор под ударцима, а којима је и сам одмор суморан и у мраку тесних коњарника? Па са заробљеном дивљачи коју гризе чама између решетака у кавезу? Па са свима јадним животињама, којима је живот пун бола без наде, и које немају чак ни гласа да би изнеле своје патње или да скину са себе проклетства? Чему служи њихова патња? Шта испаштају оне? Какву накнаду могу очекивати?...

Сефора је била врло проста бака; али, како је била искрено жељна правде, често је претресала ова питања

Ф. Рачки — Улазак у пакао

у свом срцу. И сама помисао на необјашњено зло помрчаваше јој лепоту дана и дивне боје јудејских брежуљака.

* * *

Када јој суседи дођоше и рекоше: „Родио се Месија! Јавио нам анђео ноћас... Са својом је мајком у једној пећини, на четврт миље одавде... И ми смо ишли да му се поклонимо!“ — стара Сефора одговори:

— Добро, видећемо.

Знала је шта хоће.

Увече, пошто је намирила своје козе, дала и другим својим животињама да једу, и пошто их је све изгрлила, упути се чаробној пећини.

...У лепоти плаве ноћи, равница, стене, дрвеће, па чак и најмање травчице као да беху непомичне од среће. Рекао би човек да се све на земљи слатко одмара. Но стара Сефора није заборављала ни сада, да неправедна Природа вазда и стално чини такве ствари, због којих човек сумња да ће се икад ишта поправити; није заборављала да се, чак и сада, широм света, болесници, који нису били рђави, зноје од мука у својим пакленим постељама; да путнике и сад убијају на друмовима; да људе муче други људи; да мајке плачу над својом мртвом децом; да животиње неописанопате, не знајући зашто...

Она виде пред собом меку а ипак тако живу светлост, да је пред њом месечева светлост бледела. Та се светлост просипала из пећине, која је била издубљена у једној стени и подупрта природним стубовима.

Поред уласка спаваху камиле на својим савијеним коленима, усред гомиле изрезаних или ишараних ваза, котарица с воћем, развијених ћилимова и полуотворених сандука, у којима се изванредно блистало драго камење.

— Шта је то? упита бака.

— Дошли краљеви! одговори један човек.

— Краљеви? упита Сефора намргодивши се.

* * *

Уђе у пећину, виде дете у јаслама, између Марије и Јосифа; виде три краља мудраца, пастире и ратаре са женама, синовима и кћерима; у једном крају магарца и краве.

— Причекајмо! помисли Сефора.

Три краља мудраца пођоше детету, и пастири се учтиво уклонише пред њима. Но дете даде знак пастирима да се приближе.

Стара Сефора се не помаче.

Дете Исус положи своју ручицу прво на главе жена и девојака, јер су боље и више пате, затим на главе људи и дечака.

А Марија им рече:

— Будите трпљиви: он вас воли и дошао је да пати заједно с вама.

Тада бели краљ помисли да је на њега ред. Али дете позва пријатним покретом црног, а затим жутог краља.

Црни краљ, с кратко уплетеном и од уља сјајном косом, смешећи се, да су му се сви зуби видели, принесе новорођенчету огрлице од рибље кости, камичке разних боја, урме и кокосове орахе.

Тада му Марија рече:

— Ти ниси зао, али не знаш ништа. Труди се да представиш себи, шта би био да ниси краљ у својој земљи. Не једи више људе и не убијај више своје поданике!

Жути краљ, са својим косим очима, принесе комаде свиле, на којој су биле извезене химере*) и источњачке вазе, где су месечеви зраци изгледали као згуснути на глеђи; лопту од слонове кости чудновато издубљену, која је представљала небо с планетама и свима животињама, и вреће чаја, набраног са најодабранијих џбунова у најбоље доба.

Марија му рече:

— Не крији се више од свог народа. Не мисли да је сва мудрост у теби и твојој раси. Побрини се и за оне који једу само рђав пиринач.

Бели краљ, у војничком оделу, принесе детету скупоцене златне ствари, богато ишарано и изрезано оружје,

*) Баснословна чудовишта са лавовским главама, козјим телима и змајским реповима. *Прев.*

статујице, изрезане налик на најлепше жене, и кутије од пурпура, у којима су били списи једног мудраца, по имену Платона.

Тада му Марија рече:

— Не води неправедне ратове! Бој се уживања која отврдњавају срце. Заведи правичне законе и сматрај да је потребно, за све па и за тебе, да нико не буде злостављан у твом царству.

Тек после пастира и ратара, дете Исус благослови краљеве, по оном реду како их је звао.

* * *

Стара Сефора размишљаше:

— Ред је праведан. Дете Исус је отпочело с онима, којима је највише и потребан његов долазак. Доста је показао да се брине о правди и да ће успоставити њено царство, било на овом било на оном свету... Његова је мати паметно говорила... Ипак не помишља на све. Шта ће учинити са животињама?

* * *

Мршави и бедни магарац и доста дебела, али тужна крава приближише се јаслама и поњушише Исуса...

Дете стави једну руку на нос крави, а својом другом руком ухвати лагано магарца за уво. Изгледало је као да се крава смешка, а из магарчевих очију потекоше две сузе које се изгубише у његовој оштрој длаци.

У исто време једна од камила, које су биле напољу, уђе лагано у шталу и пружи ка детету своју поверљиву главу.

* * *

Стара Сефора разумела је шта то значи, разумела је да има раја и за животиње које пате...

Тада и она приђе детету...

Са француског превео **Мил. Н. М.**

Напомена: Жил Леметр се повратио књижевности, на велику радост људи од укуса. Ослањајући се на старе, штовања вредне књиге: *Илијаду, Златну Легенду* и *Јеванђеље*, он пише оштроумне и дивне причице, поучне легенде, као што су *Света Дева и анђели* и *Спас животиња*, чији се љубак мистицизам ублажава ведрим и лаким осмехом.

Магла на мору

(Из збирке „Fata morgana“)

Магла густа, непомична
Притисла је мирно море.
Не виде се лађе, људи,
Ал' се чује како зборе.
Чудни гласи, престрашени
Уз одмерен шум весала,
И валова мукли ромон
— Са далеког стижу жала.
Куд ће ово човечанство
Што га тиште лажи, варке?
За што вичу ко у магли
Престрашени људи с барке?...

Кистање.

Рикард Николић

Седе власи

Лав Толстој Син

I

Учитељица села Пахомова, Марија Ивановна Васиљева, спреми се да о празнику Христова Рођења посети своју стару мајку, која је живела у другоме селу — Сумн, које је било далеко на тридесет пет врста.[1])

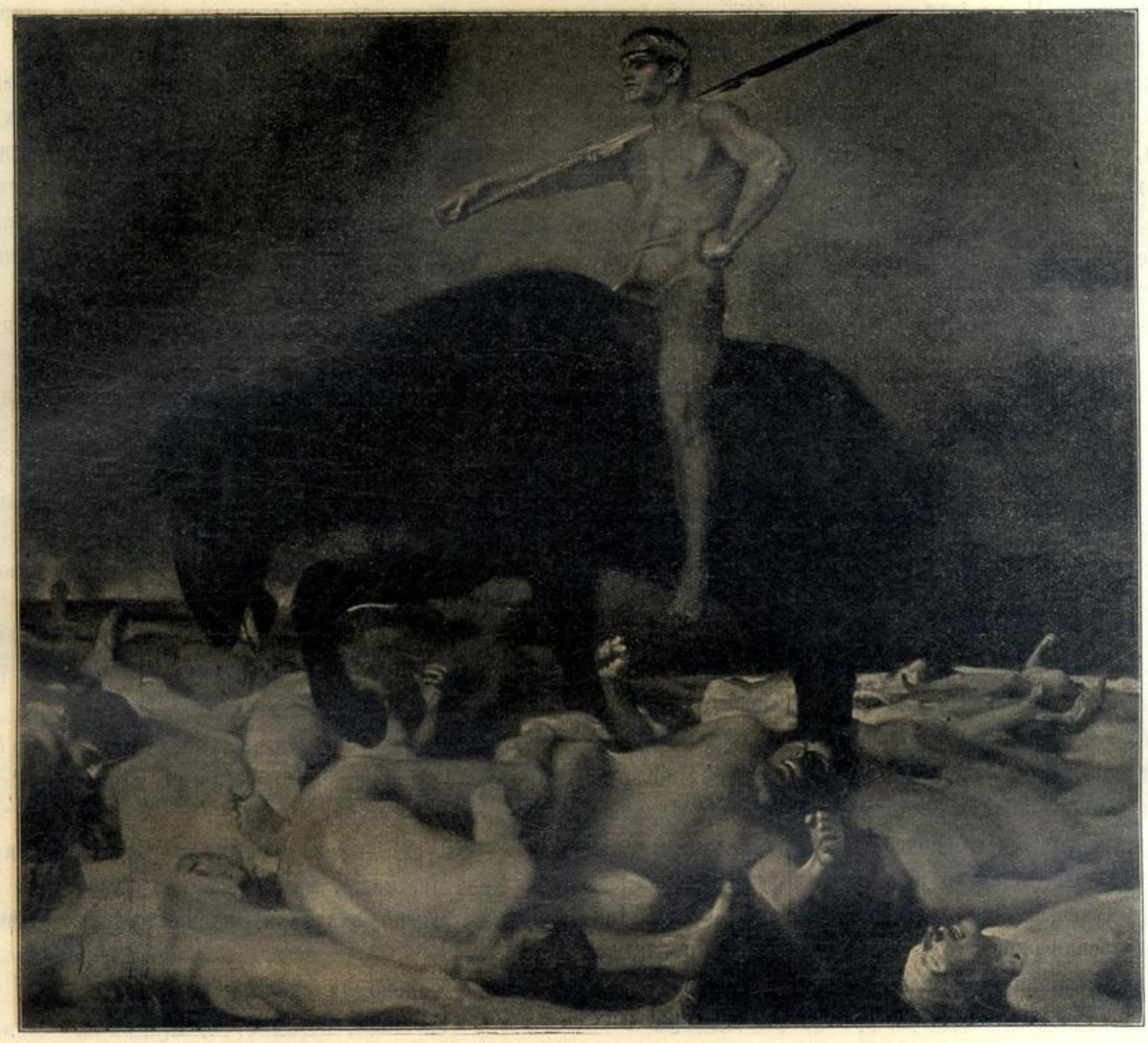
Она погоди познатог сељака, Андрејy Тихонића, за једну и по рубљу; узе своја два детета — дечака Вању и девојчицу Тању — и пође санкама, у које су била упрегнута два коња, у госте својој мајци, у село Суму.

Од куће су пошли око једанаест сахата пре подне, а надали су се да ће пред вече, још за видела, стићи до места.

Време је било лепо, ведро, а изгледало је да је чак и мраз попустио, тако да се Марија Ивановна ништа није бринула и била је уверена да ће све бити добро.

Њен муж рече јој при испраћању, да поздрави таштy; а за тим, да ће њу и децу чекати кроз недељу

[1]) Врста има 500 хвати или 1077 метара.

Ф. Штук — Рат

дана. Деца се радоваху што иду баби. Она су већ давно сањала о овом поласку, па када им на послетку обукоше бундице и посадише у санке, сијаху од силне среће.

Вања је чак и запевао, а Тања је таншала рукама. Сељак Андреја Тихонић седе на бок звиждучући. И он је био добро расположен.

— Ej, мали! — викну на коње. — Хајде, хајде!

Коњи потрчаше један за другим[1]) весело тресући гривама; чинило се: да им нису биле тешке ове мале санке са простим дрвеним кошем.

Кад изидоше из села било је мало хладније. Овде је дувао ветар тако у лице да се Андреја Тихонић још више окрете на страну и подиже с једне стране велики оковратник своје горње одеће, а Марија Ивановна уви се још јаче у своју бунду. Децу је, поред бунде, завила још — једно у очеву бунду од јенине коже, а друго у свој кафтан од крзна — те им је било топло. Окренувши леђа ветру, седели су мирно и нису се тужили на хладноћу.

[1]) Кад су снегови велики а пут узан, тада се у Русији коњи прежу, у место упоредо, један иза другог. Онај предњи коњ назива се „*гусевая*“, а онај задњи, који је упрегнут између две руде, и који у главном вуче сав терет, зове се „*коренная*“.

Пут пође степом. За све време до саме Суме морало се ићи отвореним пољем — ни на један шумарак не наиђоше на путу. Само је било једно сеоце на пола пута између Пахомова и Суме. Марији Ивановној беше мало тешко кад се сети тога.

— Да ли ћемо доћи за видела? — упита она кочијаша. — Како мислиш?

— Доћи ћемо, Марија Ивановна. Како да не дођемо! — брзо одговори кочијаш. — Не идемо ваљада први пут?.... А ви, голубићи моји, дршћете, а?

Коњи су равномерно касали и беле снежне равнице пролетале су мимо њих. Сунце сад као да зађе за облак и замагли се, и само један светло-жути комадић неба видео се тамо где је мало пре сунце било. Марија Ивановна поче мислити о својој старој мајци, о томе како ће је обрадовати својим доласком са децом и како ће се код ње провести с њима.

Деца су у почетку ћутала гледајући око себе; за тим, кад су измакли за једну врсту од села, Вања запита:

— Мама, хоћемо ли скоро доћи?

— Шта, дете, тек што смо пошли, а ти већ питаш: јесмо ли стигли?

— А ја сам мислио да ћемо брзо стићи, — рече Вања и ућута. Њему је било шест година, али је изгледао млађи; био је мали и слабуњав, а имао је велике, плаве очи.

— И ја сам мислила да смо дошли, — рече тада и Тања, која је била годину и по млађа од Вање, али готово истога раста и састава као и он.

— Ја ћу вам казати кад будемо стигли, — рече мајка деци. — А сад ћутите и не разговарајте на ветру.

Деца ућуташе. Ветар је међутим све јаче дувао, и време се још јаче натмури. Са северо-западне стране јурили су сури облаци, све више и више покривајући небо, тако да се сасвим смрче, као да је наступило вече.

Андреја Тихонић погледаше на облаке и два пута климну главом.

— Време се квари! — рече он напослетку Марији Ивановној. — Ето, нисмо ни мислили ни надали се; али Бог је милостив, доћи ћемо његовом помоћи. —

II

Возише се још један сахат. Деца су заспала. Вања је завалио главу на мајчина леђа, а Тања је положила главу на њено крило и такође спавала.

Андреја Тихонић је терао коње, с времена на време звиждучући и пуцкајући дугачким бичем. Марија Ивановна је ћутала. Поврх свега поче сад да пада лак, редак и сасвим кôс снег. А ветар је фијукао и јурећи поред њих као да је дувао све јаче и то право у лице. Марија Ивановна се сасвим окрете од ветра и чешће је погледала децу, која су спавала. Бела, једнолика, снежна поља, местимице таласаста као море, пролазила су покрај њих.

Прође још један сахат. Марија Ивановна мислила је за то време о многим стварима, а тако исто и Тихонић. Обоје проговорише тек онда кад се време толико измени да се, место појединих праменова, спусти с неба као неки густ, снежни вео. Дувала је права и снажна мећава.

— Рђаво. Гле како дува! — први примети Андреја Тихонић.

— Још је далеко, Андреја Тихонићу! Како ћемо стићи? — плашљиво упита Марија Ивановна.

— Како би било, да се вратимо кући? — додаде она промисливши се.

— Шта, госпођо? — рече Андреја Тихонић. — Сад не вреди. Прошли смо више од пола пута. Остало је још свега сахат и по вожње. —

И заиста, тек што су прешли оно сеоце између Пахомова и Суме, те им је сад већ била ближа Сума него Пахомово. Андреја Тихонић ошину крајем бича предњега коња, устаде, за тим опет седе на бок и рече:

— Не мари ништа. Бог је милостив, ваљда ћемо стићи. Мећава није баш тако хладна. Нећемо се смрзнути. —

Он викну оштро на коње. Возише се још пола сахата. Коњи су испрва касали, за тим су почели сами да застајкују и да иду ходом.

На путу су местимице нападали и навејали читави сметови снега, тако да је предњи део санки упирао право у њих, као у какав зид.

Мећава се није утишала. Исто је тако фијукао и дувао ветар, исто је тако падао снег са свих страна; а и ветар као да је одједанпут са свих страна дувао. Али ипак, Андреја Тихонић је још распознавао пут који је само местимице био засут. Местимице пак свежи снег се са њега пчистио, те је остајао гб, смрзнут и гладак као и пређе. Али таквих места било је све мање и мање и сад су коњи, готово непрестано, ишли полако. Марија Ивановна се узнемири.

То исто беше и са Вањом; он се пробуди и узнемири се.

— Боже, Андреја Тихонићу, шта да радим? Та овако ћемо се смрзнути! — рече Марија Ивановна. — Само да не зађемо с пута? —

Она с муком откопча бунду, извади свој џепни, сребрни часовник и погледа на њега.

— Већ два сахата! — рече уплашено. — Скоро ће да се смркне, па шта ћемо онда да радимо? Ето како је изненада мећава узела маха. —

— Мама, је л' ми још непрестано идемо? запита Вања. — Мама, мећава је. Је ли то страшно? Ми ћемо се смрзнути, је ли?

— Ћути! — рече му мајка. — Седи мирно и ћути. —

— Не, кажи, мама, јесмо ли залутали?

— Нисмо залутали, идемо по мало, само је пут рђав. —

— Хоћемо ли скоро доћи?

— Не знам, не знам, ћути.

Вања ућута за неко време. Тада Тања изненадно проговори. И она се сад пробудила и подигла главу, која је била завијена у мараму.

— Мама, је л' истина да ћемо се смрзнути? запита она. — Ја нећу да се смлзнем, ја хоћу да једем. —

Марија Ивановна умири Тању и поче да разговара са Тихонићем.... Коњи су сад непрестано ишли ходом. Пут се нимало није видео; насумце су ишли по њему.

Андреја Тихонић сав се претвори у око и, подигнувши се са бока, погледа напред, гонећи коње. Ветар није престајао и санке су се кретале напред, окружене непрекидним, дивљим, снежним вихром. Понекад као да дим покрије сав ваздух и тада се не види ништа — ни коњи, ни Андреја Тихонић.....

— Но, но, хајде, хајде — викао је Андреја Тихонић, нагињући се и гледајући напред. — Ej ви, зар не видите пут. Куда?.... Куда си нагао?

Коњи су се знојили, и као да су, заједно са кочијашем и путницима, изгубили мирноћу и стрпљење. Са предњега кулаша дизала се пара и његова се длака сва уковрчала.

Задњи коњ се такође знојно и видело се како му се надимају бокови, кад је западао с пута у дубоки снег и кад је опет излазио на пут.

О. Коваљевски

Ловци

Поче да се хвата сумрак, а коњи су ишли полако.... У један мах стадоше сасвим.

— Но, но, што сте се поплашили? викну на њих Тихонић. — Сад је већ близу. —

И он их опет крете напред, али кроз пет минута коњи опет стадоше.

— Изгубили су снагу, невоља је то! — узбуђено рече Тихонић. — Ништа не можеш учинити.... Толики су сметови.... Нека се одморе. —

Коњи постојаше мало, а Марија Ивановна, сасвим утучена, није већ знала шта да говори.

— Како ће се, Тихонићу? Та ово је страшно! Ах, Господе, Боже мој! — већ је готово шапутала она.

Тихонић је ћутао. Деца су такође ћутала и само су плашљиво погледала испод својих марама на суро небо које се кроз мећаву видело.

— Мора да је ту близу и Сума — рече на послетку Тихонић — три до четири врсте. Доћи ћемо како било. —

Коњи постојаше па опет пођоше, али нису ишли ни десет корака, кад се предњи коњ зари у снег, поскочи, а за њим и задњи коњ упаде до трбуха.

— Шта сад да се ради? очајно рече Тихонић.

Кулаш се сасвим заплете у штранге и леже поребарке.

— Е, е! Шта је сад? Но! — повика Тихонић и удари га бичем, али он још дубље оде у снег и очајно опусти главу.

Тихонић сиђе да га откачи и подигне. Дуго се борио с њим мрмљајући нешто и вичући: — Но, но, лудаче! — Напослетку којекако разгрну снег око њега и подиже га; за тим се опет врати на бок, седе и потера коње. Али они пођоше два корака па стадоше. Тада обадва Андреја Тихонић јако удари бичем. Они појурише напред, али уједанпут кулаш пропаде негде у снег, а за њим и задњи коњ упаде до трбуха.

— Ах, ђаво да вас носи! узвикну у страху Тихонић. Он није видео добро где је пао предњи коњ, зато што се сад било сасвим смркло и што је у том тренутку вејавица била тако јака, да се ништа није видело. Видео је само, да је предњи коњ пао у неку јаму или јаругу.

— Несрећа, Марија Ивановна — рече он очајно — несрећа! Бога ми, још ћемо овде заноћити!.... Кулаш је упао у јаругу. —

— Шта кажеш? уплашено упита Марија Ивановна, која се сасвим подала вољи Тихонићевој и која је седела јако замотана у своју бунду. Она устаде и погледа напред; али ништа није видела сем леђа Тихонићевих, који је силазио с бока.

Њега нестаде у мећави и Марија Ивановна само чу речи: — Но где си запао, ђаволе?

Дуго је грдио и викао Тихонић, али ништа није могао учинити. Кулаш сав завејан снегом, батргао се у дубокој јарузи; било је немогућно извући га одатле. Напослетку престаде да се бацака и умири се без икаква

знака живота. Тада Тихонић махну на њега руком, пресече му штранге и поче да гура напред само задњега коња. Али и задњи коњ се не покрену с места; он такође паде, дубоко утонувши у снег и очајно управи у њега своју смрзнуту губицу.

Тихонић га ухвати за узде, за тим га ошину бичем, али се он не покрену, као да га је издала и последња снага.

— Несрећа! — рече опет Тихонић, пошто се и сам јако измучио. — Шта да радимо? Треба ту да ноћимо, Марија Ивановна, ништа нам друго не остаје. Коњи су сасвим стали. Бар кад би живог створа срели на путу? Али нема никога! Ово је нека казна! Од рођења није ми се овако што догодило!

Он затури капу на потиљак, обриса чело и дубоко уздахну.

— Чак сам се и ознојио — рече он. — Кулаш је упао у јаругу. — Ето ти сад.... А овај неће ни тамо ни овамо. Треба да испрегнем, Марија Ивановна. —

— Како да испрегнеш?! — рече Марија Ивановна, не верујући у оно што је он говорио.

— Па тако, врло просто. Шта да радимо? Ви седите у санкама, а ја ћу испрегнути дората. Зашто да се смрзава у снегу? А кулаша не можемо извући.

— Молим те, Тихонићу, — сасвим уплашено рече Марија Ивановна — како да га испрегнеш? Та ми ћемо се смрзнути овде. Треба што пре да дођемо до Суме. —

— И ја бих волео да дођем, али видите, сад не можемо стићи. Погледајте колики је снег, ни пут се не види. Морате да преноћите овде. Шта да се ради?

— Тихонићу, то је немогућно! — једва проговори Марија Ивановна. — Избави нас како знаш, овде су деца. То је немогућно. —

Тихонић ућута и премишљаше нешто. И Марија Ивановна се умири, очекујући шта ће он да каже.

— Ево шта, Марија Ивановна — поче на послетку Тихонић тврдо и одлучно — ви морате седети овде, а ја ћу поћи сам до села. Стићи ћу како било. Мора да није далеко. Три до четири врсте, а и мање, ја по јаругама познајем. Ако дођем до села, избавићу вас! Не можемо, ваљда, сви да се мрзнемо овде.

— Шта? Шта? Тихонићу! — још се више уплаши Марија Ивановна. — Како ћеш ти нас оставити овде? Ја се бојим. Забога, не удаљуј се никуда. —

Вања, чувши уплашени, готово јецави глас своје матере, и сам се од један пут јако расплака. Тања се заплака за њим.

— Друго нам ништа не остаје! — продужи Тихонић. — Ја сам не могу ништа учинити. Коње треба подићи. А шта могу ја сам?

— Можда ће се задњи коњ како било подићи и извести нас — рече Марија Ивановна. — Покушај. —

— Могу покушати, али узалуд — рече Тихонић и поче поново покушавати да дигне коња. Али ништа не учини. Тада, сасвим малаксао, дође опет санкама.

— Не — рече он — само ћемо горе учинити, Марија Ивановна. Ја ћу одмах испрегнути коња, јер вас је сасвим немогућно извести одавде, за то што су около сметови навејали више појаса. Опет бисмо пали у јаругу; ту бисмо се сасвим зарили. —

И Тихонић поче испрезати задњега коња; с муком га испреже из руда, подиже га и окрете према санкама.

— Сад — рече он, привезавши испрегнутога коња за једну руду — Марија Ивановна, ви морате остати овде сами. Само ћу вам ја превртнути санке и направићу од њих као кућицу, а ви са децом седите под њима. —

— Шта, Тихонићу, шта кажеш? — рече уплашено Марија Ивановна. — Како ћеш нас оставити овде у пољу? Мећава и олуја ће нас сасвим завејати. Ми ћемо се смрзнути.

— Смрзнути се нећете — мирно рече Тихонић — под санкама ће бити топло. Само да вас како вуци не осете. Кажу, да их има овде перед Суме... Али Бог је милостив. —

— Вуци! — узвикну Марија Ивановна. — Вуци! Како ћеш нас оставити. Не, Христа ради, не остављај нас. —

Али Тихонић је већ није слушао. Не говорећи више ни речи, он приђе санкама, ногама разгрну снег поред њих, за тим пређе с друге стране и поче их окретати.

— Ти ћеш нас изврнути тако, Тихонићу! — повика Марија Ивановна. — Ако Бога знаш, остани с нама. —

— То је немогућно, Марија Ивановна, смрзнућемо се овако и ми и коњи! — одговори Тихонић. — Него ви седите са децом под санкама. Сиђите, а ја ћу вас покрити. —

Санке се превртнуше, а Марија Ивановна скочи са децом у снег.

— Треба прострти кожу, којом су нам ноге биле покривене — рече она сасвим расејано — биће хладно да седимо на снегу. —

— Добро, добро, то може — рече Тихонић и поможе Марији Ивановној да скине овчју кожу и да је простре под санкама.

Озго метнуше још сламе и сена. Марија Ивановна седе и намести децу, а Тихонић превртну на њих санке.

— Је ли добро? запита он за тим. — Је ли топло?

— Јесте, али је страшно загушљиво. Тихонићу, ако Бога знаш, открij нас. —

— Смрзнути се нећете, само нека мени Бог да да нађем пут. Бог нека је с вама. Он је милостив. —

— Вуци ће нас појести. Христа ради не остављај нас.

— Не бојте се — мрачно одговори Тихонић — не бојте се, неће вас појести. Ево вам још и мој кафтан — додаде он, скинувши се и гурнувши под санке своју хаљину. — Биће ми врућина, кад идем. —

И он пође. За тим, за сваки случај, баци сена коњу, привеза слободну руду за санке, пре него што ће од њих отићи, а на руду привеза свој појас. Он је знао да ће мећава још више завејати санке и Марију Ива-

новну са децом, и за то, да би их после нашао, он је као знак подигао горе руду са појасом.

— Нека је Христос с вама! — викну он и пође по снегу, како је он мислио, правцем за Суму.

III.

И Марија Ивановна остаде сама са децом усред степе, у којој је беснела мећава. Она је у почетку сва дрхтала од хладноће и страха и само је притискала себи децу. Али постепено она се умиривала.

А и шта је могла да ради? Једно јој је остало: да се смири и да трпљиво очекује шта ће да буде. Под санкама је било топло, и Марија Ивановна, наместивши се угодније у дну њихову, била је готово уверена, да се са децом неће смрзнути.

„Најгоре, што може бити — мислила је она — јесте то, што ћу преноћити овде, а сутра ће ме наћи и спасти ме. Ако ме не нађу сутра, онда прекосутра. Мајка ме ипак очекује данас; ако не дођем, узнемириће се. Ми смо зацело запали ту негде недалеко од пута, а тако исто и од Суме...“

Ове утешне мисли дођоше Марији Ивановној у главу тек онда кад је осетила топлоту под санкама и кад су јој деца заспала и тихо и равномерно дисала под својим бундама. Али кад чу фијукање ветра за санкама, она се опет узнемири.

„Ако нас заиста вуци нападну, шта ћемо онда радити?“

И језа је прође сву при самој тој помисли. Али некако Марија Ивановна је била уверена, да се то неће десити и она није хтела ни да мисли на то да су вуци опасни. Она отвори корпицу са лепињама, које је понела мајци на дар, извади једну лепињу и поче да једе.

„Кад се деца пробуде — мислила је она — даћу и њима по лепињу. Кажу да је добро јести, кад је хладно.“

Међутим мећава је на пољу још трајала и по некад бесно јурнувши на санке све их је више затрпавала снегом. Марија Ивановна је погађала, да су санке сад с поља биле готово сасвим завејане, и то ју је радовало.

„Нека, нека нас затрпа... ми ћемо живети овде дан-два, а за тим ће нас наћи“ — мислила је она.

Она је ослушкивала и коња, који је био привезан за руду, али коњ се ни мало није чуо, као да је пропао негде. Марија Ивановна се наслони на санке, изговори неколико њој познатих молитава, за тим се помоли Богу својим речима и затвори очи. Неприметно задрема и са свим заспа.

Она се пробуди од изненадног ударца по глави. Као да су се санке кренуле напред и удариле је својим дном. Марија Ивановна отвори очи, подиже се и чу за санкама неки необични шум. Као да се тамо уједао међу собом читав чопор паса или као да су некога клали или га на парчета кидали. Марија Ивановна, разрогачивши очи, слушала је један тренутак.

Клање, цикање, неки страшни лавеж, рикање, комешање, све се то сливало у неки паклени шум који на зло слути.

Марији Ивановној се подиже коса на глави; она је и даље седела, не крећући се, као окамењена гледајући у таму укоченим погледом. Санке се више не покретаху. Њих као да је неко гурнуо само за пола аршина по дубоком снегу, где се још дубље зариште.

Деца се покренуше на мајчину крилу, али када их она покри по глави, опет се умирише.

Страшно уједање и дрека вукова продужавала се напољу за санкама. Сад је тек Марија Ивановна разумела у чему је ствар. Било је јасно, да је цео чопор вукова напао на коње и сад их међу собом делио. Поред самих санки чуло се цикање, лавеж и уједање, а и даље, где је коњ лежао у јарузи, било је то исто.

Марија Ивановна не дишући слушала је и очекивала свој крај.

Одмах, одмах ће вуци напасти и њу са децом и растргнуће је.

Она се није покретала и слушала је. Два вука су се уједала поред самих санки, а један је чак и ударио о њих, али је одмах цичећи одскочио.

Марија Ивановна никако није могла одредити, колико је времена прошло од када је чула вуке, који су међу собом делили коње. Да ли је прошло пола сахата, сахат, два или више?

Али у један мах све се утиша, само је ветар дувао и фијукао над санкама. Вуци су се зацело уплашили од нечега и разбегли се.

Прође још око десет минута, а над санкама се разлеже човечји глас:

— Ах, мати, Царице небесна! Шта су урадили? Заклали ми коње. —

Марија Ивановна није веровала својим ушима. Срце јој тако закуца и загреја се од гласа, који се разлегао тако близу ње. Хтела је да се подигне, да повиче од радости, али није могла, него без снаге паде назад, на дно санки.

Било је јутро. Свитало је. Тихонић је довео неколико сељака из села Суме са лопатама у помоћ учитељици и њеној деци, али кад виде да су вуци оба његова коња растргли и појели, он се скамени. Све његово богатство било је изгубљено за једну ноћ. Он очајно закука и заплака се.....

— А где је учитељица? питаху га други. — Где је учитељка са децом? Где су санке?

— Ах, Господе Боже! — расејано понављаше Тихонић, никога не слушајући и ништа не чујући. — Несрећа! Права несрећа! —

— Марија Ивановна! О, Марија Ивановна! — повика он напослетку, пришавши санкама. — Јеси ли жива? Шта је с тобом?.....

Али ништа се не чу као одговор испод санки. Тада их сељаци подигоше. Марија Ивановна лежала је у несвести држећи децу на крилу. Деца су спавала.

— Жива је — рече један од сељака.

— Марија Ивановна! О, Марија Ивановна! — викну још један пут Тихонић. — Јеси ли жива?

Од свежег ваздуха она дође себи и отвори очи.

— А моје коње заклали ноћас! — рече им Тихонић — Зар ви ништа нисте чули?

— Како да нисам чула? једва чујно проговори Марија Ивановна и махну руком. За тим се с муком подиже на ноге.

— Ето, Тихонићу, каква те је несрећа снашла — рече она тужно — а ја сам мислила да ће и нас то исто снаћи. Како су се клали! Господе, што сам ја преживела за ову ноћ. —

— Клали се? зачудише се сељаци. — Ти си се ваљда плашила, драга? Баш си се наплашила! Клали су се, велиш, је ли? Гле, браћо! А ето, њу нису ни дирнули.

— Била је под санкама — рече Тихонић — а и њу би. —

— Ја већ не знам како да ти се захвалим, Тихонићу? — рече Марија Ивановна. — Ти си мене и децу спасао. Ти си имао право. Али тебе ми је жао, јадниче. —

— Шта ћеш?.... Божја воља — рече Тихонић разгледајући задње ноге доратове, које су вуци оставили по снегу. — Шта ћеш? Сад сам остао сиромах, несрећан. Ej, жалости моје.

Са свим се свануло. Мећава се утишала, само је још ветар дувао у пољу.

Сељаци су на рукама однели Марију Ивановну на пут до својих коња а затим је одвезли у Суму њеној матери.

Кад је ушла у предсобље кућице, у којој је становала њена стара мајка, њој се чинило као да се још није пробудила из страшнога сна.

„Зар је све то, што се десило с њоме, била јава? Зар су заиста вуци заклали кочијашеве коње на два корака далеко од ње.... ноћас, у пољу, по страшној мећави, а њу и децу нису ни дирнули? Они су остали живи. Како је она могла поднети, преживети све то?“

Стара мајка Марије Ивановне истрчала им на сусрет и поче грлити ћерку и унучиће и свлачити их. Марија Ивановна скиде мараму с главе.

Тада је мати опет погледа и од један пут у страху узвикну:

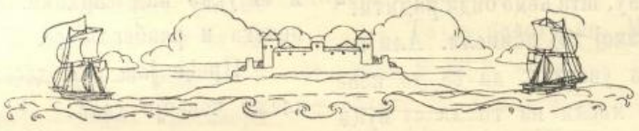
— Шта је тебн, голубице моја? Каква ти је то коса?

— А шта је? упита Марија Ивановна зачуђено и такође уплашено.

— Како шта је? Погледај се у огледало.

Марија Ивановна дође пред огледало и погледа се. Њена дотада дивна и сасвим црна коса била је сад бела од снега. Оседела је за једну ноћ.

С руског превела **З. Ч.**

О, дођи, дођи...

Ноћ скрива земљу копреном танком,
Све већ давно спи.
Још мало само, па тиханим санком
Заспаћеш и ти.

А песма моја без наде и краја
Само тебе зна;
Док месец влада и ноћ пуна сјаја
Тебе зовем ја.

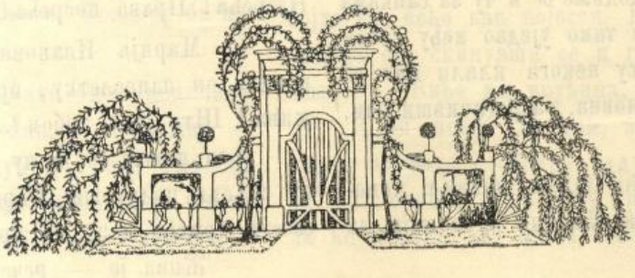
О, дођи, дођи под заштитом ноћи,
Земља спава сва;
Док поноћ хуји тајно, пуна моћи,
Чекаћу те ја.

Проћи ће младост, а за тренут само
Младалачка жуд,
За један тренут да вечност познамо
Дају живот худ.

Испићу пехар пун миља и жуди,
Испићу до дна,
А после.... после клећу живот худи
И ноћи без сна.

Јела

Београд.

ИКОНОГРАФИЈА МАНАСТИРСКИХ ЦРКАВА У СРБИЈИ

— Dr. Влад. Р. Петковић —

(СВРШЕТАК)

Скоро у свима црквама наших манастира налазе се и слике њихових **ктитора**. Ови обично држе у рукама своје задужбине и предају их Христу, Богородици или ономе светитељу, коме је црква посвећена. Ну врло се ретко код више цркава ова сцена даје наћи на истоме месту. У *Љубостињи*, *Ариљу*, *Каленићу*, Врањевшници она је илустрована у нартексу. У Манасији, Раваници, Белој Цркви, Грацу, Студеници, у црквици Јоакима и Ане, у Руденици, Велућу ју налазимо у самој цркви. У Жичи су ктитори представљени на улазноме зиду испод куле. У Манасији, Раваници и Велућу ова је сцена нашла места на северној половини западнога зида, а у Белој Цркви на западноме делу севернога зида; у Грацу, Студеници и црквици Јоакима и Ане на западноме делу јужнога зида, а у Руденици на јужноме делу западнога зида (са продужењем на јужном зиду). У *Љубостињи* су на северној половини западнога зида у нартексу илустровани кнез Лазар и кнегиња Милица, а на јужној половини деспот Стеван и још једна личност. У *Ариљу* су на јужноме зиду припрате илустровани Милутин („Стефань краль все српске земле и поморскіе Урошь"), кога озго благосиља Исус у допојасној слици представљен, до Милутина Драгутин са црквом у руци („Стефань краль и први ктиторь"), а до њега краљица жена му („Кателина краліца"), док су на северној половини западнога зида илустровани синови краља Драгутина („сынове краля Стефана") Владислав и Урошица. У цркви је према једноме родослову (Копоринскоме) био сахрањен овај последњи. У *Каленићу* су на северноме зиду припрате илустровани: Петар, брат Богданов (који се и данас познаје), до њега један човек и једна женска, којима је окренут „благочастиви деспоть Стефань". Слике су пробијањем прозора на овој страни оштећене. Цела представа постаје разумљива једним записом који је угребен испод лика Стеванова: „Се (?) више (?) ..... ктиторь Петарь брат протодовкіаровь, госпоја Милица протодовкіарица, Богдань протодовкіарь. Сватомоу̀ храмоу̀ ктиторь бысть благочастивыи Стефань деспоть Лазаревикь. Герасим писа „ѕцєг(?) = 6963 (= 1455)." Цела ова страна била је превучена једним слојем малтера, који је прошлога века скинут и том су приликом споменуте слике и овај запис изишли на видело. У *Копорину* је на јужној половини западног зида представљен „къ Хѣ Бѣ благокѣрни деспоть Стефань". Све је остало на овоме зиду закречено. У *Врањевшници* је на јужноме зиду нартекса представљен велики челник Радич Поступовић, где заједно са Св. Ђорђем, коме је храм посвећен, подноси цркву Христу. Најлепшу слику ове врсте пружа нам *Манасија*. Стеван Деспот („деспоть Стефань гнь вьсехъ срьбскыхъ земаль") у природној величини насликан, у оделу раскошно искићеноме и извезеноме, предаје цркву трима анђелима, више чије главе стоји записано: „стаа Троица". (Ваља имати на уму, да је црква посвећена св. Тројици). Црква, коју Стеван предаје, верна је слика данашње цркве, ну само без садашњега нартекса У доба, кад је слика рађена, овај није био, поуздано, још дозидан. У *Раваници* држе Лазар и Милица цркву у рукама (црква има и спољашњи нартекс) а доле су насликана њихова два још веома млада сина: Стеван и Вук. У *Велућу* неки човек, чије се контуре једва дају распознати, подноси цркву једноме од светих ратника (?). (Могућно је, да је црква првобитно била посвећена Теодору Тирону). Слике су веома избледеле, те се њихове контуре са највећом муком назиру. И у *Грацу* је ова сцена утицајем непогода скоро сасвим уништена, те се веома тешко дају распознати. Сасвим десно представљена је једна женска са круном на глави (по својој прилици краљица Јелена, ктитор овог храма); у десној јој руци црква, на коју указује левом руком. До ње је представљен један човек са круном на глави (врло вероватно краљ Урош I), а пред њим још две личности, од којих она напред, изгледа, да је Богородица. Она са гестом молитве приводи све њих Христу, који седи на престолу. У *Милутиновој црквици* у Студеници (посвећеној Јоакиму и Ани) држи Милутин („Стефань Оурошь по мѫти Бжиеи краль и самодржць всѣхъ земль српскыхъ и поморьскиихъ") обема рукама своју цркву, до њега стоји Симонида („Симонида по мѫти Божиеи кралица комнина (?) Палеологина") са јако уочљивом коафиром (нешто налик на коафиру четири женске у Белој Цркви) и са круном на глави. Пред њима Св. Ана, која држи Богородицу у наручју и Св. Јоаким, а сасвим на крају Исус Христос. У *Руденици* је представљен, по свој прилици, деспот Стеван, кога рука Божја благосиља из облака. Он држи цркву, а до њега стоји брат му Вук („Влькь.... братъ Стефана деспота"). Овај има исти гест као и један човек и једна жена, који су представљени одмах до њих на јужноме зиду испод прозора (запис је потпуно избледео, те га је данас веома мучно прочитати). Стеван носи круну на глави, Вук има нимб око главе, док су поменути човек и жена представљени без нимба. Нарочито је интересантна представа ове врсте у *Белој Цркви* код Карана. Један велможа у раскошно искићеноме оделу, на коме су поред других шара извезене и тице у грању, подноси цркву Богородици, која држи Христа у рукама. Овога ктитора прате четири женске, које имају веома интересантну коафиру. Од њих она, што стоји одмах до велможе, изгледа да је жена, а остале као да су девојке. Запис, што се у неколико реда находи изнад велможине главе, веома је тешко одгонетнути. Изгледа, да се као ктитор у томе запису спомиње жупан (?) Брајан (?) са женом и кћерима.

Изнад улазних врата у цркву или у припрату уступљено је обично место **Смрти Богородичиној.** „Марија умире тамо, где сунце седа; на Истоку где се сунце рађа, она је жива и држи Исуса". И доиста на Источној страни на средини свода олтарске апсиде насликана је обично Мајка Божја као „ὑψηλότερα τῶν οὐρανῶν" („ширьшаа небесь"). На западу пак може бити места само њеној смрти, с тога ћемо у већини цркава наћи сцену смрти Богородичине на овој страни више улазних врата: у Манасији (сцена веома фрагментирана), у Раваници, Никољу, Ариљу, Белој Цркви, у

црквици Јоакима и Ане у Студеници, у Жичи, Каленићу, Руденици (?). У Благовештењу под Кабларом ова се сцена налази илустрована на северноме зиду изнад прозора, у Студеници је више врата на западноме зиду праве цркве представљено *Расиеће*, као што је то и у Грацу случај. Овде је смрт Богородичина нашла места у простору, који обухвата северни лук што носи кубе. Богомати лежи на самртној постељи, а више ње стоји Христос и држи у рукама душу своје матере (душа је обично представљена са крилима). Око постеље самртничке тиска се гомила људи (апостола, епископа и др.), жена и девојака. Сви узимају дубока учешћа у овоме тужноме догађају. И небеске силе ту присуствују, а апостоли се са свих страна збирају на облацима овоме месту плача. У *Раваници* лево и десно по једна група од шест апостола, ношена облаком, стреми доле позорници туге, где је главни јунак умрла Богомати. На постељи са високим наслоном отпочинула је Пресвета вечни санак. Лево од ње стоји гомила анђела у оделу ратничкоме са нимбима око главе, док се десно тиска поворка људи, од којих су се предњи нагли над умрлом, а од осталих сваки на свој начин даје израза својој тузи. Христос стоји више главе Маријине и држи у рукама душу њену. С обе стране Христове анђели и светитељи. У *Благовештењу* под Кабларом Христос у (јајастој мандорли) држи душу умрле Богородице. Лево и десно од њега стоји по један анђео. Свудге унаоколо стоје епископи и апостоли. Пред постељом Јевреjин, чије су се руке приленуле за постељу, и анђео који озго сеће и сече руке Јевреjинове. У *црквици Јоакима и Ане* у Студеници по шест апостола у допојасној слици с лева и с десна хитају доле, где Блажена лежи на самртноме одру. Свакога апостола носи по један облак (два реда облака лево и десно, у свакоме реду по три облака). Христос држи крилату душу Богородичину, а с обе стране његове стоји по један анђео са убрусом на пруженим рукама. Горе два анђела отварају врата небеска, из којих провирује тисућама глава анђелских. Око постеље група анђела, коју лево једна архитектура одваја од групе девојака и жена, што плачу и јадикују над умрлом Богомајком. Десно анђео, што спушта мач у корице, и група људи дубоко потресених. У *Жичи* свакога од апостола води по један анђео доле самртној постељи Богородичиној. Све ове композиције стоје под снажним утицајем богослужења. Химне црквене, што се на вечерњу, јутрењу или литургији певају, налазе одјека у илустрацијама на зидовима цркава. Ваљало би само загледати у стихире и химне што се о Успењу Пресвете Богородице (15. августа) певају, па да се добије јасна појма, какога су огромнога утицаја оне имале на стварање споменутих композиција. Ми ћемо навести неколике од ових химана црквених. Једна стихира на великој вечерњи гласи: „Богоначальнымъ мановеніемъ отвсюду богоносніи апостоли облаки високѣ взимаеми дошедше пречистаго и живоначальнаго твоего тѣла любезно лобызаху. Превышніа же небесныя силы, съ своимъ владикою пришедше, богопріятное и пречистое тѣло предсылающе, оужасомъ содержими: прекрасно же предидяху и невидимо копіяху превышнимъ чиноначаліемъ: се всецарица богоотроковица пріиде, возмите врата и сію премірно подимите, присносущнаго матерь свѣта: тоя бо ради всеродное человѣкомъ спасеніе бысть. На ню же взирати не можемъ и той достойную честь воздати немощно: тоя бо преизмірное преходитъ всякъ оумъ. Тѣмже пречистая Богородице, присно съ живоноснымъ царемъ и рождествомъ живущи, молися выну сохранити и спасти отъ всякаго прилога противнаго новы люди твоя: твое бо предстательство стяжахомъ во вѣки свѣтомлѣнно блажаще.“ [1])

Друга једна химна на јутрењу гласи: „Диклахуся ангелскія силы къ сіонѣ смотряюще своего владику, женскую душу руками носящаго: пречисту бо рождшей, сыноначалніи провозглашаше: граде чистая, съ сыномъ и богомъ прославлена буди.“ Или: „Яко на облацѣ дѣво апостольскіи ликъ носимъ, къ сіону отъ конець, служити тебѣ, облаку легкому собирашеся: отъ неже вышній Богъ сущимъ во тмѣ и сѣни праведное возсія сльнце“ или: „На бесмертное твое оуспеніе, Богородице, мати живота, облацы апостолы по воздуху восхищаху, и по міру разсѣянныя, во единомъ лицѣ предсташа пресвятомоу твоему тѣлу, еже и погребше честно, гласъ тебѣ гаврііловъ поюще вопіяху: радуися благодатная, дѣво мати безневѣстная, Господь съ тобою, съ ними же яко сына твоего и Бога нашего моли спастися душамъ нашимъ“.

На литији о великоме вечерњу пева се једна химна Германова: „Пріидите вси концы земніи, честное прославленіе Богоматере восхвалимъ; въ руцѣ бо сына душу непорочную положи. Тѣмже святымъ оуспеніемъ ея міръ соживотворися, во ѱалмѣхъ и пѣніихъ и пѣснехъ духовныхъ, со безплотными и апостолы празднуетъ свѣтло“, а једна химна Јованова гласи: „Всенепорочная невѣста и мати благоволѣніемъ отча, яже Богу пронареченная, во свое ему жилище, неслитнаго соединеніемъ днесь пречистую душу творцу и богоу предаетъ, юже безплотныхъ силы боголѣпно подемлютъ и къ живоноу преставляется, суща мати живота, свѣща неприступнаго свѣта, спасеніе вѣрныхъ и оупованіе душъ нашихъ.“

Очевидна је сагласност ових химана црквених са композицијама, које смо описали (нарочито са оном у цркви Јоакима и Ане). Нарочито су интересантне и све друге композиције, које су непосредна копија црквених песама. Около слика исписани су често стихови, који су у слици представљени. Најбољи пример за то пружа нам једна лепа слика, што се налази у *Жичи* изнад улазних врата испод куле. Слику горе прате стихови једне химне Јована Дамаскина (стихира на „Хвалите“ и „нинѣ Богородичень“), која се о Божићу пева: „Днесь Хсъ въ Видлеемѣ раждается отъ дѣвы, днесь безначальный начинается и слово воплощается: силы небесныя радуются и земля съ человѣки веселится: волсви вѣдцѣ дары приносятъ: пастыріе рожденному дивятся, мы же непрестанно копіемъ: слава въ вышнихъ вѣу и на земли миръ, въ человѣцѣхъ благоволеніе.“ После овога ваља погледати на слику: Горе у средини на једноме пространоме престолу седи Марија и држи левом руком малога Христа. Изнад ње анђели; десно од ње свети краљеви долазе на поклоњење Христу; лево пастири задивљени. Доле испред Марије две женске фигуре у живоме покрету, веома налик античким фигурама. Она лево носи на глави вретен (пећину), она десно јасле. У веселоме догађају узимају учешћа и поглавари: државни и црквени. Иза девојке на десној страни пристављен је краљ у пратњи својих великодостојника. Иза оне девојке лево представљен је Св. Сава са кадионицом у десној руци. Њега прате монаси са интересантним капама на глави, а пред њим иде један исти такав монах са светњаком

[1]) Ова црквена песма, као и све следеће, узете су из минеја, који су данас у употреби црквеној.

Б. Шеноа — Јужњачки врт

у рукама. Оне две античке фигуре, од којих једна носи пећину, а друга јасле, постају јасне једном дивном црквеном песмом, што се на вечерњу о Божићу пева (стихира на „Господи возвах...“): „Что тебѣ принесемъ, Христе, яко явился еси на земли, яко человѣкъ насъ ради: каждо бо отъ тебе бывшихъ тварей благодареніе тебѣ приноситъ: ангели пѣніе, небеса звѣзду, волсви дары, пастыріе чудо, земля вертепъ пустиня ясли: мы же матерь дѣву. Иже прежде вѣкъ боже, помилуй насъ.“ Ова иста црквена химна илустрована је у јужној певници *Раванице*. Слика је веома избледела, ну ипак се даје распознати, како Марији „неискусобрачној“ и „неневјесној“ мајци, подноси јасле једна фигура која се као кроз маглу назире. Горе су представљени задивљени пастири.

И сцена **Ваведења** (Улазак Богородичин у храм) дугује доста химнама црквеним. Ваља само ову сцену у црквици *Јоакима и Ане* код Студенице упоредити са стихирама, што се певају на „Господи возвах...“ (на „Слава и нинѣ“) и на стиховни: „По рождествѣ твоемъ Богоневѣсто владичице пришла еси въ храмъ Господнь воспитатися во свитахъ святыхъ яко вселшена. Тогда и Гавріиль посланъ бысть къ тебѣ всенепорочнѣй, пищу тебѣ приносяше. Небеснаа вся оудивишася, зряще духа святаго въ та вселшася. Тѣмже пречистая и нескверная, яже на небеси и на земли славима, мати Божіа, спаси родъ нашъ“ (пева се на Господи возвах...“ „слава и нынѣ“) а на стиховни једна химна гласи: „Внутрь въ храмъ Божіи, боговмѣстимый храмъ возлагается дѣва всесвятая, и отроковицы ей нынѣ свѣщы носяще предходятъ: Играетъ родителей сопраженіе израдное, Иоакимъ же и Анна ликовствующе, яко родиша творца рождшую, яже ликовствующи въ божественыхъ скиніихъ и питаема рукою ангеловою всенепорочная, Христа яко мати, подающаго міру велію милость.“ Поменута композиција у црквици Јоакима и Ане и није ништа друго, до песма преобраћена у слику. Шест античких женских фигура са светиљкама у рукама прате малу Марију, коју дочекује Захарија, у оделу првосвештеника. Он има коафиру, која се у живопису наших манастирских цркава обично даје нехришћанским великодостојницима, а горња му је хаљина извезена шарама, у облику писмена. (Овакав орнаменат у облику писмена сретамо у Студеници на потрбушју лука, што дели олтарску апсиду од протесиса, а нешто су томе налик и шаре на појасу архиђакона Стевана у Манасији. У Велућу пак шаре горње хаљине Захаријине чине, доиста, појединa писмена, сложена без икаква смисла једна поред других). Иза процесије девојака стоје Јоаким и Ана са гестом предавања и препоручивања. Сасвим горе десно Марија престолу испод једнога балдахина пружила обе руке (покривене убрусом), да прими хлеб од анђела што јој одозго слеће и доноси храну. На спољашњој страни западнога зида у *Ваведењу* (под Овчаром) приказана је иста сцена у истоме жанру. Мала Марија клечи овде на једноме ћилиму. Иза ње стоје Јоаким, који је левом руком благосиља, а десну руку спустио на главу њену, и Ана са гестом предавања. Напред стоји првосвештеник који прима Марију, а између првосвештевика и родитеља Богородичиних заузимају место четири женске фигуре. Десно горе испод једне архитектуре са аркадама, Марија пружила обе руке да прими храну од анђела, што јој се одозго у брзоме лету приближава.

Од великога је интереса композиција **Распећа**. У Никољу је она илустрована на северној страни цркве, као и у цркви Јоакима и Ане код Студенице; у Белој Цркви њено је место у кубету, док се у Грацу и у Студеници налази на западноме зиду праве цркве, а у Жичи у јужној певници (на источноме зиду њеноме) и у јужној капели (на јужноме зиду). Веома је интересантна сцена Распећа у *Студеници*, где на западној страни цркве одмах изнад врата захвата цео простор између оба прозора. Христос са крстатим нимбом око главе, која је на леву страну нагнута, руку лако повијених у лакту, тела прилично у лево извијена, вертикално пружених ногу, стављених једна уз другу, са супендаneумом испод њих, виси о крсту. Христос је са брадом, а око крстина има кратку кецељу, која у широким вертикалним наборима силази без мало до колена. Свака рука и свака нога његова прикована је за крст са по једним ексером. Мускулатура трбуха и прсију означена је. На десној страни Христовој шиба крв из ране, коју у један суд са ушицама, облика полу-кугле, хвата Црква, једна женска у допојасној слици са нимбом око главе, сва умотана у један шарама извезен вео, који само спреда оставља слободном косу зачешљану изнад чела. Њу сазади обема рукама придржава један анђео, те као да је приводи распетоме Христу (у другим композицијама стоји овде обично запис: „а҃г҃гль принесь нокї закѣть“). На десној се страни удаљава једна скоро иста така женска, ну без нимба, окрећући главу пут Христа, док је сазади гура један анђео. То је Синагога (у другим композицијама овде стоји запис: „штгна а҃г҃гль ветхи закѣть“). Лево од Распетога стоји ојађена Богородица, десну руку ставила на груди, а леву пружила пут Христа. Иза ње четири дубоко уцвељене женске, од којих једна левом руком притискује образ (гест туге). Десно од Распетога стоји Јован, главу тужно наслоњио на десну руку, а иза њега још две личности (од оне позади виде се сада само ноге), од којих онај напред са нимбом око главе изгледа да је дигао десну руку пут Христа. Горе лево месец црвене боје, а десно сунце (са зрацима) беле боје. Изнад месеца пророк Исаија у допојасној слици, а изнад сунца други један пророк у белој бради са развијеним свитком (Rolle) у руци. Између ових видимо два анђела са гестом скрушене, побожне, тихе туге. (Исти гест имају анђели на једној плаштаници грчкој, која сада покрива престо у Студеници). Плаво позаће покривено је звездама. Испод крста, на коме је Христос распет, лобања.

Поједине фигуре у овој композицији доцније су „освежаване“ т. ј. превлачене бојом, која је у току времена поцрнела и даје се мокром крпом скидати. За несолидне боје познијих векова карактеристично је, да оне у току времену брзо потамне и постану црне, док византиске боје постају у току времена отвореније. Отуда је могућно, да је ова композиција рапија од осталих у истој цркви. Да ли је она и првобитна, дало би се тек после детаљне анализе утврдити. Овој композицији Распећа у Студеници донекле је слична композиција Распећа у јужној капели *Жиче*. Јован има овде скоро исти гест, као и у Студеници, а тако исто и она фигура до њега, док Марију, која је од силна бола пала у несвест, придржавају овде две женске (лево и десно од ње). Црква овде има неку врсту круне на глави, а анђео, што је приводи Распетоме, није представљен позади ње као у Студеници, већ спреда, окренут њој. Сасвим је друкчије Распеће у јужној певници Жиче. Христос хоризонтално пружених руку прикован на крсту са натписном дашчицом горе и супенданеумом доле. Глава, чији је израз доста морозан, клонула на десно раме. Нимб око главе крстат. Тело знатно у лево извијено. Мускулатура трбуха и прсију обилно назначена. Ноге у колену лако савијене. Кецеља, обилно набрана и спреда на три места увезана, допире до колена. Лево стоји Марија, десну руку дигла до висине лица, а левом као да притискује своју горњу хаљину на грудима. До ње две женске, од којих једна приноси крај од свога огртача уплаканим очима, а друга има гест резигнације. Десно Јован, који десну руку држи испод браде, а у левој држи јеванђеље. До њега један човек пружио руку пут Христа. У *Грачу* је Христос доста јако извијен на лево. И овде је свака нога Христова за себе пробијена са по једним ексером и за крст прикована, а обе ноге почивају на једноме суиеданеуму. И Јован и Марија налазе се овде на левој страни, док на десној страни стоји више лица и пружају десну руку пут Христа. Омиљени апостол Христов наслоњио образ на десну руку (гест туге) а Марија, што до њега погружена у тузи, стоји, притискује левом руком испод грла, а десну руку пружила пут Христа. У *Белој Цркви* заузима сцена Распећа место у кубету између јужнога и западнога прозора, док се између јужнога и источнога прозора налази илустрована Тројица („Сошествије Св. духа“), између западнога и сверпога прозора „Силазак Христов у ад“, а између сверпога и источнога прозора „Вазнесење Господње“. У *Никољу* све одаје рад почетника, који је копирао раније обрасце. У црквици *Јоакима и Ане* у Студеници стоји Марија на левој страни, а иза ње се налази неколико жена. На десној страни стоји Јован са гестом туге (притиснуо десну руку уз образ), а иза њега стоји један човек са штитом.

Циклус из **Страдања Христова** заузима у многим црквама доста места. За *црквицу код Прокупља* могло би се рећи, да су скоро две трећине њене илустроване мотивима из трагедије Спаситељеве. Циклус почиње на јужноме зиду, где су очуване сцене: Прање ногу, Тајна вечера, Молитва Христова (? — сцена веома нејасна), Христос пред Аном и Кајафом. На западноме зиду илустроване су сцене: Христос пред Пилатом, Јуда враћа сребрнике (изнад самих врата), Одрицање Петрово (у три сцене: код стуба, поред ватре и пред палатом). У првој је сцени веома интересантан мотив једне фигуре, која стоји иза Пилата и шапуће му на ухо. Ова појединост подсећа на ону сцену из византиских псалтира, у којој Мелодија, персонификована као једна античка женска фигура, шапуће на ухо Давиду, који свира у харфу. И у *Руденици* је овај циклус обилно заступљен. У јужној су певници сцене „Христос пред Пилатом“ и „Ругање Христу“ (?). У северној певници налазе се „Прање ногу“, „Тајна вечера“, (?), „Јудин пољубац“. На западноме делу северног зида налази се „Метање Христа на крст“ (више прозора), а на западноме зиду илустровани су: јужно, „Оплакивање Христа“, коме присуствује и Никодим са лествицама, а у позаду се види крст, на коме је Христос био распет; а северно је илустровано „Полагање Христа у гроб“. У *Благовештењу* (под Кабларом) налазе се на јужноме зиду: „Молитва Христова“ (?), „Пољубац Јудин“, „Ругање Христу“, „Христос пред Пилатом“, „Христа воде на Голготу“, „Христос на крсту“, а на северноме се зиду налазе: „Скидање с крста“ и „Оплакивање Христово“. У *Велућу* на јужноме ступцу, што носи лук на коме почива кубе, илустровани су: „Пољубац Јудин“ и „Одрицање Петрово“ (у три сцене као и у црквици код Прокупља), на источноме делу јужнога зида сачуване су сцене „Полагање Христа у гроб“, а на супротноме делу северног зида „Прање ногу“. У *Жичи* се на источноме зиду јужне певнице налази „Распеће“, а на истоме зиду северне певнице „Скидање с крста“. Западни лук, на коме почива кубе, носи на унутрашњој страни сцену „Тајне вечере“. У *Копорину* се, као што смо већ споменули, у јужној певници налази „Молитва Христова“, „Пољубац Јудин“ комбинован са „Одрицањем Петровим“, а у северној певници „Силазак Христов у ад“ (са персонификацијом ада) и „Полагање Христа у гроб“. Гробница је урезана у стени, и из ње вири саркофаг. На уласку стоји унутра у гробници један човек (Никодим) и прихвата тело Христово.

Јако је уочљиво, да се нигде не дају констатовати две потпуно идентичне композиције. У *Студеници* на пр. видимо у сцени **Тајне вечере** један елептичан сто, око кога се поређали Христос и дванаест апостола. Исус седи лево сасвим на крају стола, у једној руци држи хлеб, а друга прати његове речи упућене апостолима. На његовим грудима почива Јован. На столу један суд са ногом, широких уста, спољашње површине у режњеве исечене, и у њему риба. Осми апостол (бројећи од лева) нагао се преко стола, пруживши руку да дохвати поменути суд. На столу гори у светњаку једна свећа, а налази се и вињушака, као и неко поврће (по свој прилици репа), које у истој представи у цркви код Прокупља има облик октопода. Крајњи апостол десно држи у левој руци хлеб, а у десној нож. У *Жичи* седи Христос у средини. На грудн му сасвим легао Јован, кога је Христос обухватио руком преко левога рамена његова, док десна рука прати речи упућене апостолима распоређеним лево и десно од Христа. У споменутој црквици код *Прокупља* излази пред нас један полукружан сто. Христос у средини, до њега Јован нагнут на руку његову. До Јована Јуда, који је пружио руку преко стола да дохвати суд што стоји на њему. Апостоли су се поређали свуда около стола тако, да ниједна страна његова није остала незаузета, док је на осталим композицијама предња страна стола обично слободна.

И циклус **сцена из живота Богородичина** нашао је обилно места у неколиким црквама. Нарочито се, у томе погледу, истичу црквица Јоакима и Ане у Студеници и Градац. У првој циклус почиње на јужној страни сценом, у којој се Ана у врту моли Богу, а анђео је

Ф. Штук Медус

одозго благосиља (*ἡ Ἄννα προσευχομένη ἐν τῷ παραδείσῳ*). Више источнога прозора на овоме зиду илустрована је сцена сусрета Јоакима и Ане. Сав остали простор заузима Рођење Богородичино, само је више западнога прозора на овоме зиду представљена сцена, у којој Јоаким и Ана милују новорођену Богородицу (*ἡ κολακείατῆς Θεοτόκου*). Циклус се наставља на северноме зиду сценом, у којој Јоаким и Ана приводе Богородицу тројици првосвештеника, што седе за једним столом и благосиљају малу Марију (*εὐλόγησις τῶν ἱερέων*). За њом долази сцена „Ваведења". *Градац* показује исти ред сцена, само што су прве три сцене илустроване на западноме зиду припрате, док се „Привођење Марије трима првосвештеницима" и „Увођење Марије у храм" („Ваведење") налазе на северноме зиду припрате. Циклус се несумњиво продужава и на источноме зиду, али су сцене овде тако избледеле, да се апсолутно не дају распознати контуре лица и предмета. Исте сцене сретамо и у *Белој Цркви*, а по неке од њих сачуване су у *Арилу*, *Благовештењу*, *Жичи* и др. Нарочито је интересантно **Рођење Богородичино**. У цркви *Јоакима и Ане* мати Богородичина седи полулежећи на раскошно окићеној постељи. Над њеном главом нагла се једна женска и придржава малаксалу леву руку њену, док друга једна женска, што пред њом стоји, обема рукама својим држи испружену десну руку њену. Поуздано је илустрован онај моменат, кад Ана, клонула услед порођајних мука, хоће да се у постељи исправи и седне, па јој женске у томе помажу. Иза ове женске, што обема рукама придржава малаксалу десну руку Анину, прилазе породиљи још две женске. Она напред носи једну чинију елиптична облика са неким предметима унутра (понуде), а она позади подноси на убрусу један суд у облику заструга са поклонцем. Иза оне женске што се нагла над главом Анином, прилазе друге две женске. Једна од њих држи лепезу (облика рипиде) ишарану двема осмокраким звездама, уписаним једна у другу (љубичасте и плаве боје), а иза ње друга једна подноси послужавник, на коме стоје две бочице и једна чаша. У догађају узима учешћа још једна женска која је представљена на другој страни западнога прозора. Она стоји руку прекрштених на веома оригиналан начин и посматра шта се дешава. Доле су илустрована два занимљива мотива. Лево од постеље једна женска сипа из једнога суда воду у каду за купање (која има облик великога суда), а у десној руци држи убрус. Десно од ње једна женска подвила пода се ноге и тако седи, држећи у левој руци новорођену Богородицу, док својом десном руком проба у кади, да ли је вода достигла температуру подесну за купање. Десно од постеље веома оригинална колевка, у којој почива мала Марија. Поред колевке седи једна женска, која у десној руци држи лепезу облика мале заставе, а над колевком новорођене Богородице нагао се Јоаким. У *Грацу* седи Ана на постељи полулежећи, наслонивши образ на леву руку. Пред њом стоје три женске. Она напред, у пола профила на лево окренута, стоји са оригинално прекрштеним рукама (као споменута женска у цркви Јоакима и Ане). До ње друга једна женска стоји en face и држи суд облика заструга са поклонцем. Трећа, окренута профилом у лево, држи обема рукама лепезу, која има пре облик буктиње него лепезе. Доле на десној страни поред постеље лежи мала Марија у колевци, а поред колевке десно седи на једној ниској столици једна женска и извлачи конац из куделье (?) намотане на једној шипки вертикално намештеној. У *Арилу* малаксала Ана пребацила десну руку преко рамена једне женске, која је придржава да се дигне. Левом руком као да вади нешто из чиније, коју јој подноси друга једна женска. Доле десно од постеље седи на клупици једна женска фигура и држи у левој руци новорођену Богородицу, а десном проба воду у кади за купање, што пред њом стоји. Више ње наднела се једна женска, потпуно античка, са велом који јој се изнад главе лепрша као у веселих Баханткиња, и преко њене главе сипа из једнога суда воду у каду за купање. Сцена „Благовести" илустрована је обично на триумфалноме луку и то тако, да је на једној страни лука насликан Анђео, а на другој Марија.

Као на Атосу и у нашим манастирским црквама сретамо композиције које су својом иконографијом нарочито карактеристичне за најпознije векове византиске уметности, као „Страшни Суд", „Дрво Јесејево", „Васељенски сабори" и др. Припрата цркве у *Студеници* показује нам на источноме и западноме зиду своме сцене из **Страшнога Суда**. На западноме зиду, на самоме врху његову, два анђела „развијају небеса", која су представљена као једна огромна трака посута звездама. Испод њих представљен је у три засебне групе: „лик светих жена", „лик преподобних" и „лик архијепископа". На источноме зиду цео простор више врата а између оба прозора заузима прави „Страшни Суд". Христос престолује у једној елиптичној мандорли, окружен престолима, серафимима и анђелима. Он је раширио обе руке, на длановима којих се виде ране од екссера. Иза њега четири јеванђелиста (два лево, два десно). Јеванђелисти имају тело људско, а главе им замењују њихови симболи. Сасвим десно стоји Матеј (као анђео, са скиптром), до њега Марко (са главом лављом); сасвим лево стоји Лука

(са главом вола), и до њега Јован (са главом орла). Десно стоји Марија, а лево је поуздано био Јован Крститељ (сада оштећено). Обоје са гестом добро познатим из сцене „*Δέησις*“-*а* (обраћајући се Христу са молбом, да се смилује на грешнике). Испод Христа четири анђела (два лево, два десно) слећу у журноме лету доле, где је лево представљено „уготованіе престола“, а десно „мука вѣчна“. Лево од престола стоји арханђео Гаврил, десно арханђео Михаил. Испод престола лево Адам и Ева у проскинези. Огњена река почиње испод ногу Христових и све се већма шири, у колико се више спушта. У језичку пламена сасвим горе изгледа да се дају распознати двоје шћућурених. Доле два анђела замахнула копљем и боду грешнике. Онај први гура левом руком једнога грешника, који би, нема сумње, хтео да изиђе из пламена, докле га копљем, којим је замахнуо, отискује од себе у вечни огањ. У пламену се распознаје неколико лица, међу којима има крунисаних глава и црквених великодостојника. У *Велуќу* је цео спољашњи нартекс илустрован сценама из „Страшнога Суда“, а у *Благовештењу* под Кабларом ова композиција заузима место на спољашњој страни улазнога (западнога) зида.

Дрво Јесеово („Корѣнїе Есова“ — „*ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαι*“) заузима скоро целу површину западнога зида припрате у *Ариљу*. На осталим зидовима припрате илустровани су безбројни „сабори“. У *Љубостињи* је нешто сачувано од једнога васељенскога сабора, „при цару Јустинијану“, на коме су, према запису, „првосѣдальници“ „Мина Константина града, Аполинарије“... (остало премазано). Сцена је илустрована у нартексу на западном зиду изнад врата.

На потрбушју своднине врата, што из спољашњега нартекса воде у цркву, налази се у *Манасији* илустрована „рука господња“ („гнѣ рука“) са душама праведника у њој, а у тимпанону је представљена композиција „Недремљиво око“: „Младенац“ почива на постељи отворених очију. Лево од њега Марија и један анђео са инструментима страдања. Десно други анђео. Оба анђела клече.

Од старозаветних сцена сретамо „*Жртву* Аврамову“ (на источноме зиду припрате у Ариљу и на западноме зиду у Белој Цркви), „Гошћење тријух анђела“ (у Белој Цркви), сцене из живота Св. Илије (у Студеници) и др.

Далеко би нас одвело, ако бисмо поклонили пажњу и осталим многобројним композицијама (чуда Христова, параболе и др.) које су у нашим манастирским црквама илустроване. Ма како да би интересантно било заустaвити се и на представама светитеља, од којих би Срби свеци заслуживали нарочита помена, ипак узан оквир, који смо за своја разматрања поставили, не допушта, да се и на њима задржавамо. Нека би на овоме месту била само указана пажња на једну интересантну композицију коју сретамо у *Студеници* (у јужноме рукавцу), у *Жичи* (испод куле) и у *Грацу* (веома франгментирано). То је сцена **Четрдесет мученика**. У Жичи заузима она место на таваници испод куле, при улазу у спољашњи нартекс, у Студеници на таваници јужнога рукавца, а у Грацу с обе стране врата што воде у јужну капелу (сачуване су само многе голе ноге). Култ четрдесет мученика, мучених у залеђеноме језеру, био је на православноме Истоку веома распрострањен. Цркве у Јерусалиму, на Синају, у Цариграду, на Атосу најбоље су сведочанство за то. Један параклис у Јерусалиму, посвећен овим мученицима, налази се испод звонаре, слично Жичи, у којој је иста сцена илустрована испод куле. Композиција је тако подешена, да Христос заузима место на самој таваници, а с једне и с друге стране представљено је по двадесет мученика, изнад чијих глава лебде венци мученишства. Сцена је необично живо представљена, нарочито она у Студеници, која много подсећа на исте сцене византиских скулптура од слонове кости. И сцена у Жичи пуна је драмских појединости.

За проучавање живописа наших манастирских цркава потребно је и много више времена и много више средстава него што смо ми имали на расположењу. Ваља имати на уму, да са проучавањем живописа мора да иде упоредо и проучавање архитектуре и скулптуре. Све се ово једно другим допуњује и не може се одвојити једно од другога. Надајмо се, да није далеко дан кад ће се од стране позваних поклонити заслужна пажња споменицима наше прошлости и тако створити могућности за темељно и свестрано проучавање њихово.

Dr. Влад. Р. Петковић

Jn excelsis

Бдијем у ноћи, док све друго спава,
Чезнем и тонем у мислима својим,
Тјешећи душу која очајава:
— О, горе, Туго, хајдмо!... Да те појим

Љепотом вјечном, кроз просторе дуге,
Ходи да блудиш, сјетна, све без јава!...
Док нежан мирис дими се из трава
И мрак чезнутљив трепери, пун туге.

Високо тад се извит' изнад поља
Кô силни орô, на крилима дугим,
Заборавив жестину својих боља

Запловит мирно етером! — — А по том
Кô звезда туге, међ' звездама другим,
С висине сјати сјетом и добротом...

Мостар.

М. Димитријевић

Хенрик Ибзен*)

Смрт Хенрика Ибзена донела је ове године многобројној литератури о овом великом норвешком драматичару читав низ студија посвећених проучавању његових радова. У самој ствари, од ових посмртних прилога не може се ништа очекивати, јер је књижевни рад Ибзенов завршен био на неколико година пре његове смрти, те последње године његова живота не донесоше ничега новијег у његовој производњи. Ибзен је редак, можда јединствен пример књижевника, који је знао, на неколико година пре смрти, да пише своје последње дело. Своју последњу драму „Када се ми мртви пробудимо“ назвао је епилогом, те је поуздано и методски завршио своју литерарну делатност, као што је поуздано, без изузетка и методски, у сваке две године писао по једну драму. Последњих шест година живота био је болестан, а духовна му смрт наступила је много раније од физичке.

Али и ако је Ибзен био у довољној мери проучен и оцењен још за живота од светске критике, ипак је тек сада могућно непристрасно говорити о његову значају и утицају. Док су се појављивале његове нове драме, Ибзен као да је све хипнозовао својим мрачним гласом, који је будио слободу, али у исто време и мучио душу објављивањем неумитних закона у животу. Тек када му драме почеше продирати у склоп културног живота, било је могућно погледати и њихову унутрашњост, и издвојити у њима геније јалног уметника од оспореног мислиоца.

Сада када су све његове драме скристализоване у сазнању културног човечанства, могућно је поставити и мање или више одређено решити питање: У чему је Ибзен велик?

Одговор је поуздан: Ибзен је генијалан уметник. Одметнути ученик старих француских драматичара, сасвим је преобразио технику позоришне уметности. Одбацио је све ефекте, сву „техничку уметност“, сву извештаченост старог позоришта — и драматска уметност подмлади се новим животом. Све је на сцени постало неочекивано, просто, неуметничко, а у исти мах необично сложено и магијски фантастично. Типови и карактери старог позоришта ишчезоше; јавише се људи, свако лице постаде органска целина у својој појави. Позорницом овлада стварност, а погодбе старога позоришта утонуше у прошлост, беху изобличене и уништене. Ибзен их замени не реализмом, не истином живота, већ својим синтетичним даром, завршеношћу својих творевина, лицима индивидуалним до чудности, до дивљачности. Уметник Ибзен велик је још и атмосфером својих творевина — духовном напрегнутошћу радње: сваки доживљај у његовим драмама дубоко се душом осећа, душом која се бори са законима живота. Генијалност је Ибзенова баш у томе што уме да представи хипнозном силом дуел између воље и судбине. Мрачна хипноза бије из свих његових драма, те као владалац душâ уводи људе у подземност духовног живота, у мисаоне рудокопе, из којих вади најблагороднији метал — истину човечје душе.

Слика рудокопа најбоље симболује уметност Ибзенову. — Свака његова драма може послужити као пример за уметничку величину Ибзенову. Узмимо ето: „Розмерсхолм“. Гледалац је хипнозован већ од првог момента, чим му се почне приказивати унутрашња историја оба живота, што теку, како изгледа, у пуној хармонији, — а у унутрашњој борби сваки би од њих да преовлада својим погледима на живот. Ова хипноза не оставља гледаоца све до победе духа одрицања и ослобођења.

Тек после уметника Ибзена долази Ибзен мислилац који је узбудио човечанство својим покренутим питањима. Једно време изгледало је да је један од правих учитеља човечанства. Он је био покренуо питање, које је суштина савремених захтева — и у животу и у творачкој мисли — питање о личности сасвим супротно законима заједнице. А затим, улазећи у смисао индивидуализма, осветлио је трагичну борбу између воље и законâ духа. Резултат његова проучавања индивидуалне творачке области беше учење о слободи. Ибзен је задуго изгледао као пророк нове слободе, која руши погодбе старог битисања и основе старе наравствености. Породица, буржоазно поштење, љубав, материнство, све што беше основ старога поретка, непоштедно се подцењивало у име нове слободе, до које се долази разним путевима: естетизмом („Хеда Габлер“), самосазнањем индивидуалности („Нора“) и. најглавније, у име победе духа који чисти и који је узвишен над ропском вољом страсти и инстинкта. Реалист Ибзен са својим покретом против погодаба старог човечанства долази, у својој жудњи за слободом, до највишег идеализма, до величања победе жеље над стварношћу у области слободе и узвишености духа, неостварљивог на земљи. Две најлепше Ибзенове драме — „Грађевинар Солмес“ и „Розмерсхолм“ — где дух, који облагорођава, доводи жељу собом просвећену до радости и слободе неостварљиве на земљи, доводи до подвига који се завршује смрћу. —

Па ипак, и ако је Ибзен осветлио тежњу савремених душа за тражењем више слободе, — ипак се не може назвати учитељем слободе. У његовим драмама осећају се изрази протестантског морала, макар и у том што је у њега аскетизам увек светлост која побеђује слободу страсти, а и што се принцип идеалне слободе и принцип нивеларног демократизма увек преплићу у чудну противречност. Детерминиста, који је написао „Авети“, објављује мистичну победу воље над стварношћу у „Солнесу“; судија друштвене неправедности, у

*) Извод из расправе Г. Брандеса „Henrik Ibsen“. „Die Literatur“, Bard-Markardt, Berlin, 1906. —

исто је време непријатељ демократизма; рушилац паравствености велича Росмера, непријатеља веселог живота, апостола одрицања. Све ове противности у идејама Ибзенових драма уметнички објављују трагизам живота, али идеал слободе није тим створен. Поред слободе има у Ибзена још један, рекли бисмо, одређенији идеал — истина. Главно је знати шта се хоће, не плашити се разголићавања душе, бити веран својој истини, бити мученик њен. Такво је, изгледа, учење „Бранта“ и других јунака Ибзенових. Али ни за ово питање нема Ибзен дефинитивних решења. Он изобличава лаж, као кумир живота слабе гомиле, у „Дивљој патки,“ али он у њој оцртава читав ред људи којима је стварност само у уображењу и који не рачунају са објективном истином, као да је она ниже од њих. Такви су у њега сви идеалисти и сањалице — од Пера Гинта до Солнеса и Хилде.

Објашњење ових идејних противности сасвим је просто. Ибзен је разумео савремену душу, одгоненуо противности, које су њен трагични закон, и рекреирао ту трагедију као прави и велики уметник. Од њега, према томе, није ни потребно тражити одговора. У својим идејним замислима Ибзен није био творац истине која управља животом.

За карактеристику Ибзена, као уметника, веома је занимљива најновија расправа Георга Брандеса, која је објављена на месец дана после Ибзенове смрти у серији литерарних монографија „Die Literatur“. Брандес је приказује личности Ибзеновој и психологији његових творевина.

Више нег ико други Брандес је аукторитет за овај случај. Брандес је знао Ибзена и био му друг тридесет и пет година; први је поменуо његово име у литератури, први је познао јевропску публику с њим и постао апостол његове славе. Брандес и сам помиње ово у својој расправи са оправданим поносом. Можда је Брандесова главна заслуга, као литераног критичара, баш у томе што је први схватио величину двојице људи, још довољно непризнатих, али који већ стекоше светску славу — Ибзена и Ничеа. Брандес је друговао са обојицом и културном свету скренуо пажњу на њихову духовну силу — не као једномишљеник, не као помоћник, већ као објективни оцењивач њихова талента.

У току дугогодишњег познанства са Ибзеном, Брандес је био у могућности да проучи његов карактер у многим приликама и случајева. Сав тај прикупљени психолошки материјал потврђује да је Ибзен уметник, али не учитељ који је дошао са новим откровењима.

Главна је црта Ибзенова карактера, по Брандесову мишљењу, потпуно, до оригиналности досегнуто, скоро дивље одсуство добродушности. Он је стално размишљао о животу, али га је избегавао, био је всома одбојан у понашању, није се смејао. Брандес прича читав низ анегдота о његовој дивљачности. Од када је постао знаменитост, Ибзен није никога примао.

Брандес прича са хумором о ручку, што га је приредило Ибзену на молбу неколиких уметника и дама, а у том броју и једне глумице. Али већ после прве здравице Ибзен је почео стављати непријатне примедбе. А кад је, после тога, један од гостију, по жељи глумице и у њено име, захвалио Ибзену за дивне улоге из његових драма, Ибзен га опоро прекине, рекавши, да је он стварао људе, а о улогама и глумцима није никада мислио. Може се мислити какво је расположење наступило после ове слављеникове оштрине. Па ипак између свију присутних само Ибзен није приметио забуну у друштву, — јер је после тога захвалио Брандесу за указану почаст. Најкарактеристичније је, што он није никако опажао какав је утисак учинио на госте. Ибзен, као и многи други велики уметници, био је егоист: он није примећавао оне који су око њега, није имао никаквих објективних осећаја. — Субјективно је био, у пуној мери, осетљив према стварности, све је видео, одгонетао, предвиђао и уносио у своје уметничке творевине. Али, изузимајући односе према својим творевинама, он људе није ни примећавао ни волео. Ибзен је живео без љубави према људима. То се јасно опажало из свега што се дотле знало о Ибзену, — а то потврђује и сведок његова живота, Брандес. Мислило се да је Ибзен апостол анархизма, да се буни против друштвених уређења у име слободног човечанства, коме закон неће бити дуг, него љубав. Али и у основи анархизма, као теорије о будућем царству добра, лежи љубав према човечанству и вера у његово стварање у области добра. Ибзен велича само оне, којима су жеље веће од живота и који обарају корене што их везују за стварност. Људе, којима су корени у животу, он осуђује. И баш то, што се у свом животу понашао према људима у најбољем случају равнодушно, а већином непријатељски и с мржњом, одговара његову литерарном обличју.

Брандес објашњава Ибзенову мизантропију увредама, које је осећао у одзивима о својим творевинама. Није никако опраштао својим земљацима што му задуго не признаваху заслуге. Али, најзад, и то доказује, колико је Ибзен био човек темперамента, а не мудри истраживалац истине. Све је у њему субјективно — све осветљава самим собом и својим односима према животу.

Врло је занимљиво, у расправи Брандесовој, причање о психологији Ибзенова стварања. Сви његови производи у вези су са личним доживљајима; сви његови ликови узети су из живота, а процес њихова уметничког уобличавања необично је занимљив. Податци, што их саопштава Брандес, у многом су одлична тумачења и објашњења. Он прича, како се силно озрцава у Ибзеновим производима његово супарништво са Бјернсоном. Бјернсон је млађи од Ибзена, али је врло брзо стекао опште признање и славу, а као човек много је ближи разумевањима најширих кругова. Натмурени врач Ибзен није напазио на одзив, него је био, како Брандес каже, „бледи месец према сунчаном сјају Бјернсонове славе“.

J. Вавпотић Поглед у будућност

којему су и стварање и слава долазили необично лако, — али за то само што није стварао из дубине. Ибзен је писао и карикатуре о Бјернсону. Изгледа да је фразер Стинсгард, у „Савезу младости“, сниман са Бјернсона, и реч Стинсгардова, који изјављује своју захвалност за општу пажњу и који је готов „да моли опроштаја, само за то што му је Бог дао више него свима осталим“ — алузија је на Бјернсона из млађих година. То је и сам Бјернсон тако разумео и одговорио песмом, у којој се жали на издају у свом логору. Односи између Бјернсона и Ибзена прећоше после тога у отворено непријатељство: Ибзен је мрзио Бјернсона због његова „пангерманизма“, ма да је после тога и сам уживао немачке симпатије. У позадини ових политичких несугласица биле су противности њихових темперамената: у колико је дружевнији и радоснији бивао срећни Бјернсон, у толико се више туђио и бојао света, ћутао и повлачио се Ибзен. Бјернсон је увек био родољуб, човек партизан, који је увек говорио „ми“, — а Ибзен увек само свој, који је себе истицао према свему, који је своју личност увек издвајао од свађаличке гомиле. Ова психологија врло добро објашњава његове односе према животу. Он је индивидуалист из самоодбране, а то није објавио само једном после „Претендената“. Брандес види Ибзена и у доктору Штокману („Народни непријатељ“), који је дошао после неуспеха „Авети“. Своју психологију, борбу са околином, Ибзен је објавио у читавом низу драма, у горком изобличавању Грегора Верле („Дивља патка“), у „Габријелу Боркману“, где јунак очекује у својој усамљености, да му дођу, да га позову, да се поклоне пред њим, — а још понајвише у књижевном епилогу свом, у драм „Када се ми мртви пробудимо“. Ту је опет дотакао питање о животу и о уметности, чијем олтару треба да живот служи. На крају је опет питање: где је истина? Да ли у пуноћи живота или у пуноћи одрицања?... Осим драма чисто субјективних, и друге, које износе сувремену психологију, основане су на истинитим подацима. — За пример доста је навести Брандесово причање о историји Норе. Наслућивање Норе опажа се већ у „Савезу младости“, у Зелми, која жали што с њом поступају као са лутком, чувајући је од брига у животу. После овога Ибзен је био у дописивању са једном дамом, која се жалила на тешке бриге, не казујући им узрока. Ибзен, по својој навици, поче истраживати који су и у чему. Најзад се домислио

Због тога је Ибзен веома много патио и љутио се, — али су те патње биле веома плодотворне за књижевност, јер су добијале непосредног израза у његовим творевинама. Одсјаји њихова литерарног супарништва били су „Претенденти“, где је било покренуто питање о изабраности и о вери у себе. У лицу неразмишљеног, непосредно-творачког Хакона представљен је Бјернсон; дубоки истраживач Скуле, којега стално муче сумње о своме позиву, слика је самога Ибзена. Скуле је представник високих захтева и дубоке сумње а Хакон лаког самоуверења. — Ибзен је прошао пут дубоких сумња, прекалио се у самоодређивању. Трагове и доказе свему томе налази Брандес у Ибзеновој лирској поезији. Тиме и објашњава жестину Ибзенову према срећном супарнику,

и јавио својој коресподенткињи, сасвим равнодушан, о овој откривеној жалосној истини: „Разумео сам. Вас муче новчане неприлике“. — Тако је и било: дама је добавила новаца, пошто је претходно извршила менични фалсификат, али не да спасе свога мужа, него да купи — нов намештај. Ова сирова грађа била је основа за „Нору“. Занимљиво је како је Ибзен обрађивао материјал, како је погађао психолошке законе који управљају спољашњим фактима и како их је претварао у уметнички завршене облике и целине. Сви његови драмски ликови имају прототипе у животу. Ајлерт Левбер из „Хеде Габлер“, геније који је пропао у бурном животу, склопљен је од читавог низа посматрања Ибзенових, што му их је својим животом раскошно нудио један млад Данац, веома симпатичан и даровит. Једном добије Ибзен, у Минхену, од њега један замотуљак у којему нађе своја писма и свој портрет, који му беше поклонио, без икаквог објашњавања. Све је то Ибзену било психолошка загонетка, те је дуго о њој размишљао, док не дође до решења које му изгледаше логично. Решио је, да је младић полудео и да је тада побркао њега, Ибзена, са неком другом личношћу, вероватно са својом драганом (Ибзен је знао да је младић био заљубљен), која је потражила да јој врати њена писма. Доцније се показало, да је Ибзен скоро погодио праву истину. Младић није био полудео, али је врло много пио, и доиста је једном, у пијанству, побркао Ибзенова писма са драганиним, са којом беше у размирици. — Ови детаљи створили су лик заљубљенога Габлера и увек, знајући почетке факата, Ибзен је одгонетао њихов даљи развој и свршетак. Пралик Бранта — знаменити је дански писац Серен Киркегор, пралик Пера Гинта — Данац је, којега је Ибзен познао на Капри, где је врло вешто обмањивао младе девојке, приказујући се као јунак и потомак неке знамените породице. Процес прерађивања разних факата у Ибзеновим драмама — необичан је пример дубоког проницања у законе живота. —

Врло је занимљиво Брандесово причање о историји постанка „Грађевенара Солнеса“. Изгледа, да је ова драма, у којој се говори како је младост закуцала на врата грађевинарева, у вези са личним доживљајем Ибзеновим, на самом заранку његова живота. Године 1889. провео је Ибзен цело лето у Тиролу и познао се са једном младом девојком из Беча. Њој је било 18 година, а њему — шесет и једна. После тога више се нису виђали. Он јој је писао дванаест писама. Била му је, како јој он јавља једном картом, „мајско сунце његових септембарских дана“. У последњем свом писму (он је сам и нарочито прекинуо то дописивање) јавља јој, да му је то лето било најсрећније и најлепше у животу. Он је њу називао „принцесом“, и она му је послужила као углед за Хилду у драми „Грађевинар Солнес“. Драма та, како је сам Ибзен говорио, написана је con amore и израз је његове личне драме. У албум својој „принцеси“ записано је: „Како је велика срећа — борити се за оно што се достигнути не може!“ и дуго је размишљао како би ову тежњу изразно уметничким производом. Плод је тога размишљања „Грађевинар Солнес“. —

Јесењи мотиви

1.

Сносим јесен — Бог је дао,
Ко и боре што ме красе.
И неће ми бити жао
Дана што се брзо гасе.

Хоћу мирно све да гледам
Ма будућност била гора.
И себе ћу да ти предам.
Кад и нама сване зора.

1906. год.

2.

Биће љубичица, пролеће ће доћи.
Дођи ћу ти и ја ведра, насмејана...
Не дам да осетиш да ће баш тад проћи
Последњим осмехом младост обасјана.

Нећу да нас боли наша старост рана,
Имали смо среће изобилно, доста.
А за бољу срећу наших нових дана
Нек је свака патња, свака жртва проста!

З. Д.

Лугарска Долина у словеначкој Штајерској

Рихард Вагнер и модерна уметност

(П. Коњовић)

(свршетак)

12.

Од свих уметничких форама Вагнер је изабрао драму као најзгоднији и по склопу најјачи израз оних снага и тежњи које уметник хоће да пренесе на свет мимо себе, још сувише музикалну драму, у којој се уметности усредсређују на један удружен и интензиван учин. Отуда Вагнер обрађује готово искључиво ту уметничку форму, и у томе облику даје најјачи одсјај свога духа, и тим правцем препоручује уметност не само германску, него и опћу. Музикална драма је познавана и дотле, само што се на њу посве другаче гледало, и захтеви према њој не беху ни изблиза онакви, какве јој Вагнер, а по Вагнеру и ми данас постављамо. Појава и реформе идеје Глукове нису биле ни довољно јасне ни довољно снажне, да у уметности нађу преокрет и да је поведу ка преображају. Тим више, што онда класицизам не беше још изнео ни довршио свој тешки задатак око стварања своје, тако рећи, апсолутне уметности, а природно је да две таке, готово контрастне идеје, велике и пресудне, од којих свака тражи своје доба и своје духове, нису могле истовремено да освоје уметност. Све културне снаге онога доба, сав духовни живот средином и при крају XVIII. века беше погодан да и у музичкој уметности изнесе и испољи грандијозни период класицизма.

Класицизам је потиснуо реформну мисао Глукову, која и ако није остала без утицаја, ипак није могла да унесе нову струју у дотадању музикалну драму, у оперу. Опера се развијала, нарочито у Италији, без праве драмске подлоге, и у њој је пре свега долазила до израза главна карактеристична црта италијанске, а рекао бих и романске музикалне способности, њихова меломанија. То је факт нада све занимљив, па и ако би овај моменат, опажајући га психолошки и физиолошки, захтевао дужу и дубљу студију, ипак хоћу да нагласим ту разлику у темпераменту расе, која нарочито упада у очи с тога, што видите да мелодика у њих потискује и ритмитику, тај ваљда најјачи елеменат музичке творевине. Та особина биће да је разлог, што се уметност талијанска — од доба класика па овамо — развија потпуно једнострано, и док се кроз германске и словенске романтичаре и модернисте развија до највеће напрегнутости инструментална музика, у којој гледамо најдубљи смисао те гране уметности, дотле се у Италији одржава уметничка конзервативност у виртоузним и мелодичним операма. Недостатак литерарних, дубљих и општијих погледа карактерише талијанске оперне компонисте; њиховим делима не достаје драматска подлога, они не траже неки виши културан циљ. И зато је то доба ваљда најсиромашније полетом и идејама у историји талијанске уметности.

13.

У томе времену почиње Верди свој уметнички развој. И ако се он у почетку верно држи узора, који су до тада владали талијанском уметношћу, показује убрзо да у њему има услова за јаче развијање, те после првих, почетничких радова, који га никако нису прославили, уноси он у талијанску оперу пуну националну боју, проткива је јаком тежњом слободе и демократије. Ту уметник постаје народан. Он почиње да схвата своје доба и живот који се креће око њега; више културне

идеје освајају га и он се ставља њима у службу. Та свежина у тадањој атмосфери утиче на Вердија јако; он се еманципује оне уметничке искључивости и почиње опажати, да су недовољни они облици и оне фразе којима се дотле служио а кроз која не може да рече све што би имао рећи. Прешав јачу половину своје уметничке путање, развијајући се дотле стално али не одређено, Верди постаје свестан, да ново доба и нова култура носе и нову уметност. После *„Трубадура“*, *„Травијате,“* *„Риголета“*, а пре њих још од *„Луизе Милер“* *„Ернанија“* и од *„Игранке с чувидама“*, у којима је, крај све конвенцијалне шаблоне и привржености традицији, јака баш та национална жица, — Верди се приближује Вагнеру, па и ако бојажљиво — тај неодређени прелаз највише карактерише *„Аида“* — ипак с уверењем прима нове назоре о уметности и лаћа се да пише добру музикалну драму. У потоњим својим операма узима он садржину од Шекспира. То су *„Веселе жене Виндзорске“* од којих он — и покрај популарне и у старом стилу беспрекорне комичне опере Николајеве — слаже свога дубоког и класичног *„Фалстафа“*. Па као што се генијалном својом музиком приближио дубокој Шекспировој комици, такав је снажан и неодољив у трагичном *„Отелу“*.

14.

Нарочити значај Вердијева „Фалстафа“ и „Отела“ је баш у томе, што се у њима изражује одређен литераран сутицај са уметношћу, мотив који карактерише модерну уметност у опће и који ће од сад да буде од пресудног утицаја и на нову талијанску уметност посебице.

Сав свој духовни живот посветио је Верди уметности, и то готово без изузетка — камо спада један гудачки квартет, ако се не варам, у e-moll, и грандијозни Реквијем у помен Манцинију — драмској музици, опери. Та му је особина потпуно истоветна с Вагнером. И у развитку талијанске опере он је ван сваке сумње најзначајнија појава. Као оно старозаветни пророк, доводи он нове уметничке генерације и указује на подмлађену, нову уметност, којој они ваља да послуже својим духовним силама. Последњим својим радовима заложио се и он за ту уметност, која је *своја*, снажна и по својим циљевима узвишена. Верди међутим није био прекаљених особина да своје дело доведе и изради до савршености. Он није имао све оне одлике које би биле потребне да његову рођеном делу даду најчистије обележје кристалне, слободне уметности. Ту је опет превлађивала црта, коју је собом на свет донео: позната и наглашена већ талијанска меломанија. Не дубоко, али лепо, не снажно по основи и грађи, али сјајно и блиставо раскошно и гиздаво у облицима и изради, тако би се уопће могло карактерисати талијанско уметничко дело, а то обелажава и дело Ђузепа Вердија.

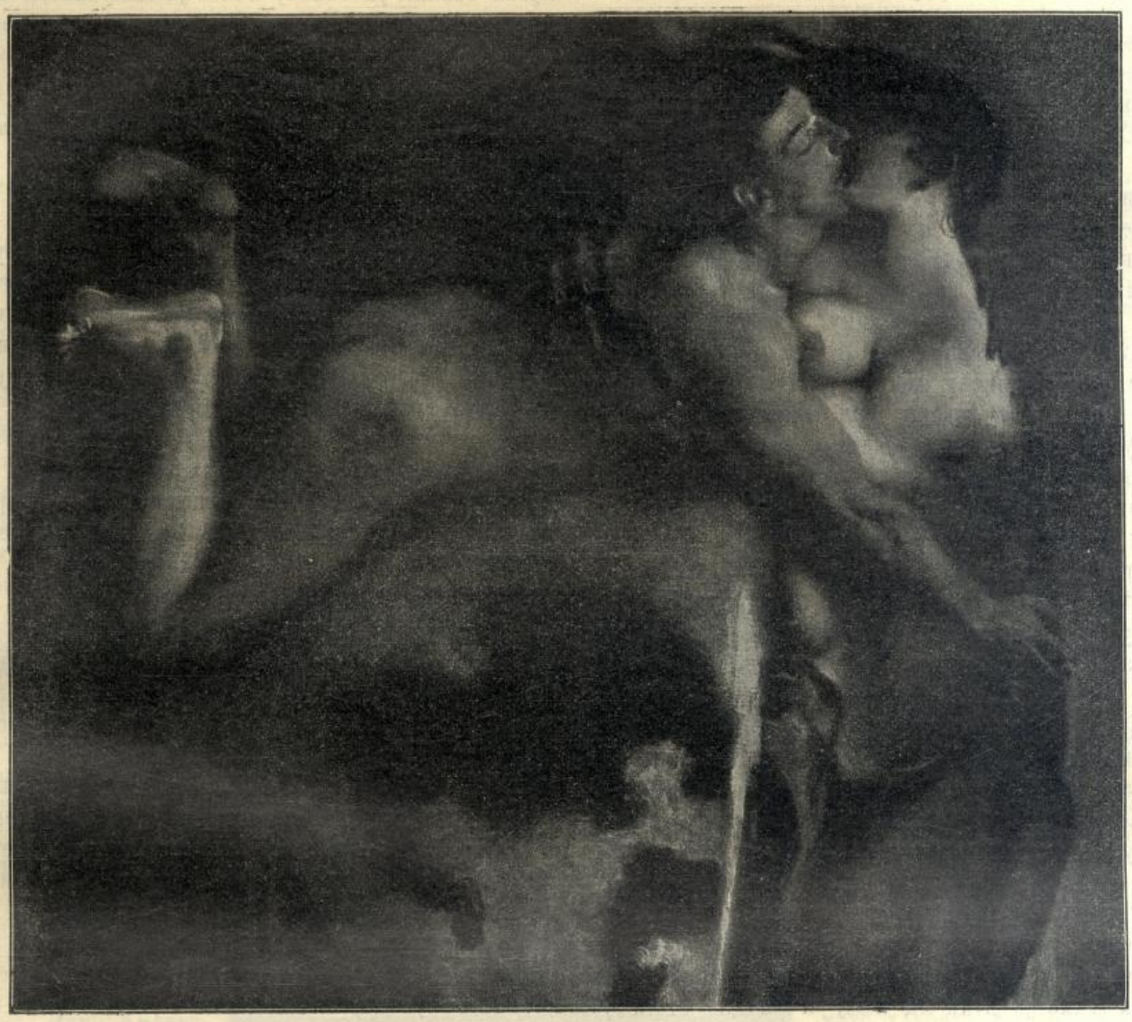
15.

Као што се види, све је одређенија тежња, да се уметности зближе, и да с литературом заједно утичу што снажније на развој човечјег духа. То су далеко виши и тежи захтеви, који сад обузимају духове, него они који се дотле стезаху у схеме и облике из времена нама нејасних и без много значаја. У најновијој уметности струји дух који обузима и остале културне снаге; и уметност постаје демократска и слободна. У Италији упућује Верди уметност тим правцем, а прихватају је његови последници.

Књижевност талијанска у последњим деценијама прошлог века истиче неколико имена која новим, истинским погледима посматрају живот и приказују га; поред руских реалиста и француских натуралиста стварају писци у Италији веризам, прожет свима квалитама националног темпарамента. Утицај веризма неоспоран је и на уметност, у његову знаку почиње управо нова уметничка генерација свој пут. Јавља се Маскањи и приказује у музикалној драми Вергино *„Сеоско частољубље“*. Овај је моменат колико значајан, толико достојан оног великог успеха који је имао за собом. Њиме ће талијанска уметност, посебице талијанска опера, да раскрсти са својом традицијом, а у један и исти мах да на потпуно одређен начин прикаже своје трајне националне одлике. *„Кавалерија“* није одмах схваћана тачно, и ако беше кадра да ма у ком правцу обезбеди себи успех, а много где је не схватају ни данас. Нагласио сам већ, да она кида са старом талијанском „опером“ и обезбеђује и на оперским даскама талијанским место и успех чисто драмској музици, онакој какву је дотле већ примио био запад у великом делу Вагнерову. То је у толико било теже, што су традиције у Италији биле необично снажне; и сам Вагнер, све до најскоријег доба, не могаше доћи међу Талијанима до успеха. И малој, концизној *„Кавалерији“*, која излази пред своју публику готово необјављена, пада у део задатак да спроведе револуцију националне уметности, и да јој предњачи онако како су тежиле и теже уметности других културних нација.

„Кавалерија“ пре свега није опера, или тачније рећи, није оно што се дотле називало а и данас се још назива „опером“. Она није склоп музикалних бројева, који својом мелодијском инвенцијом хоће да прикажу егзалтацију и афекте личности на позорници, и којима је циљ више оно „апсолутно музичко“, и што разноврсније комбинације тонова и хармонија, често с много духа и од неоспорно јаког утиска, али без везе са психолошком истином у драми. *„Кавалерија“* уноси снажан драматски акценат, па и ако је у њој момената, који још свакако значе нешто од особина старе опере (ансамбли, Лолина и Туридова винска песма, Алфијева киријашка песма), ипак није на тим моментима тежиште свега онога што нам Маскањи износи из своје душе, него је значај у оној трагичној драматности, којом је нарочито проткан инструментални део овога дела. — Занимљиво је, да Маскањи није успео толико са доцнијим својим операма, и ако оне (нарочито *„Ирис“*) не уступају лепотама *„Кавалерије“*. Узрок ће бити у томе, што се Маскањи није задовољио успехом „Кавалерије“, није хтео ту да застане и не хтеде стварати шаблоне. Сва његова дела значе развој, развој у разним правцима, али одређен, а то одликује правога уметника. Публика не може да држи корак с уметником, па застајући далеко за њим, често му чини неправду, не разумевајући га а не хотећи му се приближити или бар тежити за приближењем. Чини се, да је тако и с неуспесима Маскањија. Да је он уз публику, да јој даје оно што она тражи, она би била за њега али би га брзо заборавила, као што је заборавила масу компониста који су *њој* стварали. Уметник не ствара за публику, за друштво око себе, он жртвује духовност своју идеји, која је трајна и која осваја.

За Маскањијем долази Леонкавало, Пучини, Франкети и др. и сви они полазе тим новим путевима, али

Ф. Штук — Сфинкс

са снажним темпераментом расе, који ће да даде делима њиховим изразиту народну боју. Тако најновији период талијанске музичке уметности стоји онде где и остала уметност коју води Рихард Вагнер; и потоњи тонови, који се из душа правих уметника разливају под јасним и зрачним талијанским небом, сливају се у њихов модерни национализам.

16.

И у Француској, где је поред њихових рођених „пастирских игара" стара талијанска опера играла не само значајну, него скоро пресудну улогу, природно је да принципи модерне уметности за времена хватају корена. Тамо, где су поникле многе од највиших идеја што их је испољно дух човеков, тамо је морала да освоји и велика идеја о огромном значају уметности. Вагнер је значајан део свога живота провео у Паризу, спремајући се за велику борбу коју ће да поведе за своје идеје. Тај период у његову животу беше од пресуднога значаја по његов рад. То пада пред половину прошлог века, а Француска беше у то доба раскршће величанствених мисли и догађаја. Све је то утицало и на Вагнерову културу у опће, а на његову уметност посебице. Разуме се, да су његове основне одлике, битне његове германске особине, остале нетакнуте. — А сав тај политички и духовни комешај имао је јака, управо одсудна удела у стварању нове уметности. Као што је пре тога Мозартова „*Фигарова Свадба*" била веран отисак оних мишљења и тежњи, што их је носило доба пре прве револуције, тако сад, после толиких догађаја, који су идеју демократије успешно разнели као мисао водиљу у јавном животу народном, јавља се Бизеова „*Кармена*". Та ватрена, дрска шпањолска циганка прегазила је читаво доба Мајерберове „велике опере", која је тип извештачености и уметничке неистине и узор онога доба које је морало пасти. Појава „*Кармене*" беше одиста смела: она је хтела да на јуриш освоји слободне путове у уметности, да гласно отпева своју песму слободи. Само што то све беше одвећ револуционарно, а револуције беше већ и сувише, нарочито жалосним остатцима аристократским, који су се вечером, бледа лица и успаваних живаца, окупљали у Фоајеу „велике опере", сањајући о красним, прошлим временима, о добу кад се и на оперној позорници приказиваху само сјајни витезови и сентименталне даме. Али „*Кармена*" беше плод духа, који је тада завладао у обновљеном свету, и који неумољиво иде унапред и осваја. Отуда Бизе, као Курбе у сликарству, објављује ново реалистичко схватање у француској музичкој уметности, и испуњава далеко значајнији задатак него Гуно са „Фаустом" или још сувише са „Ромеом и Јулијом", којих се тек дотиче нови правац, не могући поћудати веру у старе утврђене облике. Гуно, као ни Тома, ни Халеви, не беше од оних великих уметника, који прозру и схватају своје време.

17.

Занимљив је Сен-Санс. Духовит, углађен, звучан — чиста крв рођенога Франка. Он је пре свега књижевно потпуно израђен уметник, који више мисли него што компонује. Схвата Вагнера, диви му се, али га у потпуности не прима. По мало је конзервативан, као и сваки прави аристократа, али признаје еволуцију. Но то признање не смета да на данашњу уметност гледа с извесном скепсом. С тога се он не одлучује за нове форме — овде нарочито имам на уму музикалну драму — него тражи вечиту „златну средину“. То му нарочито доликује сада, кад је старац, пун угледа и достојанства. У томе је сличност између њега и Голдмарка, о којем се много не пише и не говори, али чија се музика радо слуша. Међутим, та музика безусловно утиче и на душу и на срце, и тиме јој значај много добија. Ни Сен-Санс ни Голдмарк не стварају да забаве, али не чине ни преокрете и не изазивају јаке духовне емоције. Сен-Санс је у томе утицању јачи, он је бујнија нарав. И ако верује у будућност нове уметности, он нема снаге да се заложи за њу, он је тек назире. Тако душевно расположење одводи га назад, у романтику. У њу уноси и плод својих студија на истоку. Сен-Санс је по мало оријенталац, и то придаје нарочити источански колорит његову делу. По тим склоностима, које га одводе у романтизам, природно је, да је најјачи у чистој инструменталној музици. У том погледу је можда највећи међу Французима, и нова француска школа инструменталистâ, с Дебисијем и д' Ендијем на челу, не уме, по њему, да створи нову дијалектику, нити да унесе у уметност нову, можда снажнију, одређенију животну струју. Њихова уметност готово да носи јасан лик еклектизма. Сен-Санс је оригиналнији и тиме је већи од њих, и ако не стоји уз групу уметника, који свесно ступају на стазе указане Вагнеровом реформацијом. Он ипак ради и дограђује на модерној уметности.

18.

По својој основној жици карактерној, Сен-Сансу најближе стоји Маснѐ. И он је романтичар, још тачније можда: мистичар, уметник који бежи од садашњице и живота. По психичким особинама рекао бих, да постоји сродност између његове уметности и поезије Метерлинкове. Али овде, где је реч и смер да се прикаже — бар у нацрту — како се развио препорођај уметности, нова ренесанса, која почиње од Рихарда Вагнера, и која обухвата данас готово сав музички култ уметнички, — међу музичарима француским највише нас интересује Густав Шарпантје, који својом *„Луизом“* даје француској уметничкој књижевности најбоље дело. Тај „музички роман“, како Шарпантје назива своју *„Луизу“*, прави је израз најновије културе француске, управо културе која обузима данашњи Париз. Гледати тако смело у живот, тражити у њему најфиније крвне жилице, и изнети истински ону снагу која сав тај живот креће и обрће, опевати тако одушевљено слободну љубав, могао је уметник снажан по концепцији и велик по духу, а такав је Шарпантје. Ма да је у томе свежем делу неоспоран утицај Вагнеров, — не би ни могао другаче бити, — ипак веје кроза њ потпун француски дух у свој својој чистоти и живости. Уједно оно сведочи о потенцији творачкој француских духова, а то је истина, коју из непознавања хоће по неки да оспоре. Међутим појава оваких уметника, какав је Шарпантје, и њихових дела, најјасније манифестују нетачност тих тврђења.

19.

Тежиште нове музичке уметности је у чистој инструменталистици, која је најпогоднија да изрази и прикаже оно апсолутно музичко, да утиче на наше унутарње расположаје чисто тонално, и тиме да се приближи оној вечитој тајанствености, која је у основи људске психологије. Чиста инструментална музика према томе осваја тонској уметности прво место међу осталим уметничким гранама, мимо поезију, и подиже значај и смисао неком психолошком утицању, будући да се она развија потпуно слободно и самосвојно, не узимајући (како је то у пластици) и мотиве и облике од природе; она ниче, без икаквих спољних утицаја, од човечјег духа; зато му је најближа. Творачка снага човекова испољава се најодређеније у тонској уметности, и то су назирали већ први естетичари старога века, када музика, овака какву је ми данас имамо, беше једва у духовном свом зачетку.

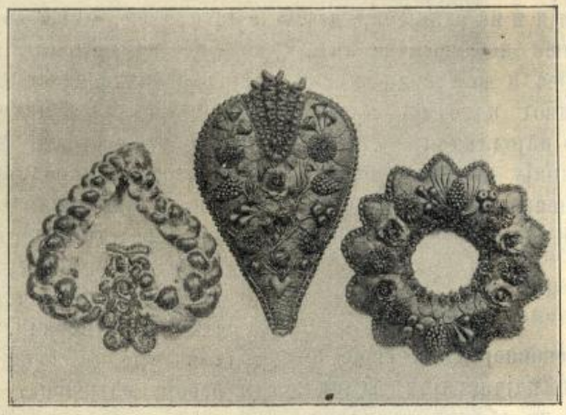
У најновије, нама још тако блиско доба, размахнуо се духовни живот човеков у опће снажно, и високи културни задатци стављају се потоњим генерацијама за циљеве ка потпуном препорођају човештва. И посве је природно, да се у то доба свом силом развија и тонска уметност, која баца светао рефлекс на човеку урођену божанску искру, на моћ стварања, на подстрек ка нечем далеком, али вишем и бољем, што има да осветли живот човеков. Све оне културне идеје, које прожимају људе новога доба, обухватају и нову уметност, и кроз њих стиче она кудикамо вредније квалите и далеко значајније задатке у животу човекову. Док је пређе уметности, а нарочито музици, био задатак с једне стране неодређен, а с друге стране подређен цркви и религијском култу, дотле нова уметност, и баш опет нарочито музика, као најдуховнија међу врстама уметности, ослобађа се тих традиција, одбацује старе форме, ставља себи одређен, *свој* задатак, она постаје новом религијом новога човека.

Те тежње струју кроз духовни живот данашњег културног човека, и оне утичу на тако интензивну еволуцију коју показује данашња модерна уметност. Под утицајем тих тежња развила се и развија се, после Вагнерове реформације, и инструментална музика. Од свих грана и врста уметничких она је најразвијенија. Уза све то не приказује нам она многе снажне уметничке духове, који ће на место одбачених форми и одрицања конвенционалности, да снажном и оригиналном инвенцијом дају нешто ново и складно са модерним схватањем уопће. Вагнерове велике принципе нису схватили, попут широких слојева, ни многи који се стављају у службу уметности, и отуда њихова уметничка акција често личи управо на реакцију на оно велико реформаторско доба. — Многима опет не достаје у основи оне снаге, која би имала да изведе веће дело слободне и нове уметности, а то све утиче, да и у уметности поникне еклектизам, који нарочито карактерише најновије уметничке појаве у Немачкој и Енглеској.

20.

То лутање и тражење нових уметничких стаза поникло је у осталом под утицајем стагнације у литератури; ни тамо ни овде нема оних одређених идеја, које ће да

снажно узнесу нову књижевност и уметност, и да им услове трајан живот. Узрок је томе у нереалном погледу на задатак уметности, као једне од најјачих културних снага, и уклањање од живота, нарочито од живота широких и снажних редова народних. У тој неодређености најновије уметности буди се новоромантизам, погдегде блеђи и болеснији него онај што је водио уметност после бриљантнога перијода класикâ.

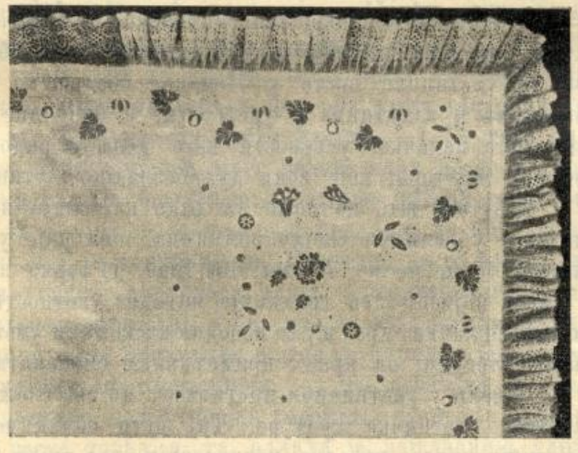
Али пре но што дотакнем те најновије уметничке појаве, које се нарочито приказују у импресијонизму и сецесији и које су израз неодређености и скепсе подвојеног данашњег друштва, хоћу да укажем на правац који је још увек најодређенији у модерној уметности и који је у директној узрочној вези са идејама што их је избацило ново културно доба. Тај правац је исто тако у непосредној вези са Вагнеровом уметничком теоријом, и за то је потребно да се на њему нарочито задржимо.

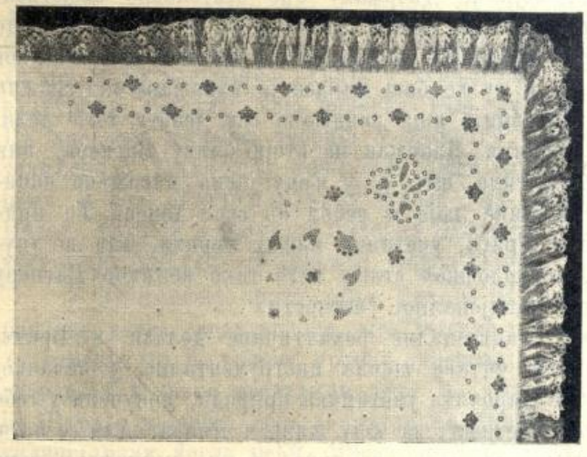

Национални романтизам, какав уносе у чисту инструменталну музику *Брамс, Дворжак и Григ*, стоји потпуно мимо нове романтичаре, међу којима је готово већина данашњих компониста. И не само да стоје мимо њихову уметност, него својим делом проповедају управо контрастну мисао у уметности уопће. Њихова музика и ако је романтична — ваља ипак разликовати романтику у музици од романтике у књижевности и у осталим уметничким врстама, где се она испољава не само у облицима, но и у суштини — ипак је она пре свега народска, и та особина не одликује се само у колориту, но се она провлачи кроз саму основу њихова уметничког дела. — У народним играма, како их приказују поменута три велика мајстора нове уметности, није само до јасних и одређених мотива, који износе и приказују унутарње расположаје свога пука, него је у њима, у целом склопу, а нарочито у ритмици, оних особина што битно разликују цео карактер њихова народа. С тога је у њихову делу узор и велике уметности и народне уметности. Ово испуњава и свој општи, да речем религијски задатак уметнички, и складно са осталим културним снагама утиче на што снажнији духовни развој свога народа, дојимљући га се, попут електричних струја, оним одликама које су у основи његове душе.

Симфоније, а још више свите и народне игре Дворжакове, можемо увести у ред најкраснијих творевина што их даје модерна уметност уопће. Нарочита је особина, која ни једном уметнику ваљда не беше толико својствена колико Дворжаку, она охола, презирна дивљина што бије из његова необузданог ритма, и што нас отргне од свакидашњице силом, каквом вас занесу далеки, непознати крајеви на несравњено лепим сликама Борисова, али вам у исти мах бу̑де и снаже љубав према ономе пуку што се мучи на тој отврдлој и неплодној земљи, и што плаче тим тоновима, које вам складају велики његови уметници.

Оставите Ибзенове тезне драмате, удубите се у његову поезију — ту је пре свега *„Бранд“* и *„Пер Гинт“* — махните Стриндберга и његове феминистичке назоре, већ пронађите основну жицу у песништву Бјернстјерна, и на мах ћете разумети музику Едварда Грига. Разумећете је и помирићете се с непомирљивом и чудном његовом хармонијом; неће вам се учинити нејасна његова испрекрштана ритмика, јер ће се указати пред вама сва величанственост прекаљених народних особина из крајева где преко фјордова душе снажан и хладан морски ветар, и где је такође људских срдаца, живих и осећајних.

Ручни радови у словеначком народу

Ма да се Григ доста свира, он је у истини још

непопуларан, као што су непопуларне поменуте Ибзенове појаве, у којима је он најсамосвојнији и најнационалнији. То је отуда, што је потребно више но просечне интелигенције духа, да пробуди интерес и да утврди смисао за ону уметност што подиже живот народни, а коју стварају уметници који су управо најодличнији „репрезентанти народни“. — Грига свирају многи из моде, а не схватају и не слуте, колику неправду чине тиме човеку, који је сву крв своју исцедио у уметност свога народа.

21.

И Григ и Дворжак су по основној жици своје поезије лиричари, и то лиричари најчистијих одлика; музика њихова јасна је и светла по облику, истинита и дојмљива по дубини инвенције. Григ у опће не ради на драмској музици, — изузев музику за „Пера Гинта“, у којој је и опет истакао лирски елеменат — јер та врста уметности не одговара његовој простој и осећајној нарави. Његова „*Лирска комађа*“, која су најодређенији израз уметничких квалита Григових, упоредио бих по непосредном унутарњем утицању, са Хајнеовим „Интермецом“. Само што је у Грига више питомости, без икакве примесе сарказма; у тим својим лирским песмама, а и у осталим, нарочито камерним својим инструменталним композицијама, износи он интимне своје импресије.

Готово половина Дворжакова уметничког деловања пада ка драмску музику, али у њој није ни близу половина вредности, коју су му придавале његове индивидуалне особине.

Њему је недостојало књижевничке интелигенције и аутокритизма за добру концепцију музикалне драме. Уза све то беше у њему велик смисао за широку форму, коју је умео да подигне на снажној основи. Ту су његове ораторије („Света Лудмила“, „Сватовска Кошуља“, „Stabat mater“) којима у свој светској модерној уметности нема премца и која су му с разлогом задобила име модернога Хендла. У њима је јасно изражен и драматски акценат, који је Дворжаку био безусловно својствен. Најлепша драмска појема Дворжакова је „Русалка“, где се укупно приказују све уметничке квалите тога великог уметника; и ту се баш најјасније изражава она снажна лирска инвенција која зачињава сву лепоту тога дела. По тој особини Дворжак не стоји близу Вагнера, али је уз њега тиме, што су у њему јасно изражене националне особине које је собом на свет донео. То приближује и Грига, уметника мањих форама, али по унутарњем, психолошком стању исто тако великог, Вагнеру и његовој националној уметности.

Међу националне романтичаре долази и Брамс, представник читаве школе инструменталне у немачкој уметности. Нарочита уметничка природа, повучена у себе и у своју уметност, за коју живи и ствара. Али се на њ врши утицај од доле, из пука, и он, подлежући томе утицају, слаже дела у којима је јасно изражен народни карактер.

У исто доба, кад Рихард Вагнер довршује дело велике немачке музикалне драме, јавља се у немачкој уметности *Антон Брукнер*, као један од најзначајнијих представника модерног симфонијског култа. Брукнер стоји посебно у развитку модерне симфоније, којој је он дао маха, не стварајући правац ни школу, али доносећи у њу карактерне црте чисте немачке расе. Као што је Вагнер испољио свој грандиозни национализам искључиво у музикалној драми, тако Брукнер, човек примитивне али велике душе, пише својих девет великих симфонија (девета је незавршена), да њима управо заврши сјајни период немачке симфоније, који почиње с Хајдном и Моцартом, па уз великога Бетовна чини у прошлом веку управо основу свој музичкој уметности. Да је Брукнер потоњи највреднији немачки симфоничар, увидећемо ако погледамо најмодернију немачку симфонију, чији је главни представник *Густав Малер*. Човек класичног духа, један од оних генијалних дириге ната, који умеју да аналишу уметничка дела великих мајстора, као да су их сами стварали, али уметник који у своја рођена дела не уме да задахне онај полет и снагу, што треба да освоји слушаоца. Малер је као и многи данашњи уметници који осећају интензивно, али не могу и не умеју да та своја снажна чуства среде у схватљиве уметничке форме. Отуда његова дела чине утисак вечитог тражења, беспрекидног лутања. Он не врши на своје доба утицај, јер и оно остаје без утицаја на њ. У модерну симфонију уноси он елементе који су неодређени, ненационални. Тај космополитизам, у којем се изгуби сваки траг онога што би требало да је у уметности јавно, пучко, — узрок је што су нам његова дела одбојна, и у његовој симфонији не можемо гледати искупљење тога уметничког облика.

22.

Неодређеност тежњи и циљева, која води најновије немачке симфоничаре и инструменоалисте, у првом реду Малера, Макса Регера и њихове последнике, слична је оној која карактерише рад читаве једне т. зв. „Бечке“ школе драматичара, који у немачкој најновијој драмској књижевности заузимају видно место. Херман Бар, Артур Шницлер, а нада све Франк Ведекинд, који су главни представници те модернистичке струје у немачкој драматургији, исто тако не задовољавају својим литерарним радовима и не умеју да даду израза вишој духовној снази, која би имала да води данашње друштво, као што то не умеју ни њихови савременици у уметности. — У данашњој немачкој пластици рекао бих да је другачије, јер уметничке творевине Клингерове, који је бесумње вођ те уметничке врсте у Немаца, сведоче о даљим погледима и задатцима у уметности, и оне чине много већу част немачкој уметности него дела и радови поменутих мајстора, које води дух безнадног лутања.

Међутим, што не може да даде најновија немачка уметност у великим својим облицима, она даје у прегнантној форми *песме*. *Песма*, das Lied, је форма за коју је везан највећи део традиције народне уметности, специјално немачке; кроз њу се изводио васколики уметнички развој народни, од првих примитивних елемената, који су се зачели у уметничком инстинкту, до све сложености данашње уметничке културе. Тај исти облик често је најјаснији прилог народној психологији, под чијим је утицајем поникао.

Све културне снаге се модернизују; поједини облици појединих културних снага стичу све одређеније, слободније, модерније смерове. Под утицајем модернизовања васколике уметности развија се и једна од основних њених форама, песма. Романтичну немачку песму представљају Шуберт и Роберт Франц, модерну *Хуго Волф*.

Велику реформу, коју је у музикалној драми спровео Вагнер, извршио је, под његовим утицајем, у песми Хуго Волф. — Некада беше у вокалној музици, дакле и у

Споменик св. Ђурђа у Загребу

уметничкој песми, главно мелодија. Није се обзирало да ли је та мелодија у складу са изразом и акцентом певачког слога. Вагнер наглашује, да је у опери главно оно што је драмско, дакле садржина и склоп либрета. Да то опет дође до израза, ваља сваку реч јасно изговорити и добро нагласити, јер она може тек онда утицати, ако је слушалац добро разуме. — То исто чини и Хуго Волф, јер код њега нећете наћи да се на појединим вокалима без разлога рашири читава тонска фигура. И с тога је у модерној вокалној музици песник равноправан са компонистом. Међутим, да се појача уметнички утисак, доприноси чиста инструментална музика (клавир или оркестар), и она има да изазове онај удешај, Stimmung, који је намењен нашем унутарњем расположењу том уметничком сложеницом. — То схватање налазим да је поникло под утицајем коректног схватања народне, пучке песме уопће и та одлика је најглавнија карактеристика Хуга Волфа, најглавнијег представника нове музичке поезије. Њему припада заслуга, што је умео да кроз мале уметничке облике, велике Вагнерове реформне мисли популарише. Бирајући песничка дела, која ће да здружи са тоновима своје уметности, дао је Волф узоре које ми данас примамо и према којима се ствара модерна песма уопће.

Волф није усамљен, и у немачкој уметности први уза њ стоји *Рихард Штраус*, који у *песми* иде истим стазама и носи се истом мишљу.

23.

И да није Рихард Штраус написао своју велику симфонијску појему *„Тако говораше Заратустра“*, хотећи дати апсолутан уметнички облик мисаоној поезији Фридриха Ничеа, не би било тешко опазити доста заједничких особина између ове две иначе толико различне природе. Идеја вечите надчовечанске снаге, коју проповеда и гласи Заратустра, прожима и васколико уметничко дело Рихарда Штрауса, који је једини умео да по великом добу Вагнерову нађе модерној уметности изворе за нову снагу, и да немачку уметност не само одржи на висини, на коју је уздигао духовни рад Вагнеров, него да је и развије и да је приближи њезину правом задатку. По принципима своје уметничке теорије, Штраус је одлучан присталица Вагнерових естетско-филозофских погледа, али је на њ утицала и она духовна борба која је и после реформације Вагнерове трајала и траје у културном животу. Њему је најсвојственија црта да без прекида тежи и хоће напред; а што га нарочито разликује од многих модерниста, који су му по тим тежњама слични, то је, што Штраус и може и иде напред. У томе погледу не постоје за њ обзири ни осврт на друштво и околину, која га не може да схвати и прими; енергијом и уверењем Заратустре пропагује он што интензивнији развој уметности и тражи у њој нове форме. Ми смо међутим и сувише близу свима тим покретима и тежњама у уметничкој еволуцији, а да бисмо о свему томе могли имати тачне пресуде и уверење, да ли су ти уметнички путови тачни и изведљиви; али можемо да контролујемо све то у толико, што опажамо, да ли је та васколика акција у складу са свима оним културним снагама, које покрећу наш духовни живот. Па као што Ничеова теорија о развитку човекову није усамљена и јавља се у мање или више одређеним назорима, и код осталих великих духова тога доба (Толстој, Ибзен), тако се и уметност Рихарда Штрауса удружује са уметношћу великих сувремених духова (Уајлд, Клингер).

У музикалној драми тежи Рихард Штраус за изражајем онога сведуховнога, што је само уметност моћна да изнесе. Он је у томе правцу директан следбеник Вагнеров, и у своме последњем делу, у *„Саломи“*, рекао је Штраус највише што је досадања уметност у музикалној драми могла рећи. Многи, који не могу да држе корак са данашњом културом, питају се упорно: може ли се тако даље? Међутим негативан би одговор могао бити само онда, кад би човештво застало у своме развоју. Докле оно иде унапред, ићи ће пред њим и уметност. У Рихарду Штраусу достиже музичка уметност данашња свој највиши степен.

24.

Уза полифонију Рихарда Штрауса, за којим иду скоро сви модерни немачки музичари, јавља се, исто тако

под утицајем уметничке реформације, уметност потпуно контрастних облика. То је примитивизам рускога композисте Владимира Ребикова.

Имао сам на конзерваторији друга непојмљиво бедна изгледа, безизразних, малих очију, кроз које је вирила извесна неповерљивост. На часове, када су ђаци доносили своје композиције, долазио би и он са два три нотна листића; повучен у кут чека да га професор позове и да га, пошто му прегледа ствари, врати на место, вртећи главом, као да је имао с неком суклатом посла. То су биле композиције које од нас нико није разумео. По карактеру беху то искључиво „расположајне слике“, Stimmungsbilden, по облику без икакве одређености, управо без икаква обзира на извесне схеме уметничких форама. Међутим најчудњији беше тонски склоп тих композиција. Исецкани и испрекрштани мотиви, хармонија идејално мизерна, напр. кретања у сустопичним паралелним секундана, маса паралелних квинта и октава у акордима без терце или сексте, завршетци на циглом седмом степену, т. зв. Leitton-у. Као што видите анархија у теоријским појмовима, која је нашег старог професора, чији уметнички идеал беше једино чистота класичне форме, доводила у страхотну срдњу. После часа смо сви правили ироничне примедбе на те „нове уметничке стазе“ које има да прокрчи наш бедни друг. Он би нервозно дрхтао, ударао руком о клупу и осуо грдње — на перверзију у полифонији. „Јесте, данашња уметност свију вас што јурите на модерне симфонијске концерте и не смете пропустити ни једну модерну оперу, перверзна је: она разрива нерве и убија душу, а то не сме бити задатак уметности“. То у осталом није његова мисао, али о његовој оптужби, која у исти мах беше и самоодбрана, вредело је да се човек замисли. Ми о њој нисмо мислили, и истицали смо се и даље вредно у што пуњијем „многогласју“ и у вратоломним модулацијама.

Једном нам јаве, да је дошао у Праг руски композиста Владимир Ребиков, уметник до тада нама готово непознат, и даду нам пуно бесплатних карата за његово „композицијоно вече“. — Сала за концерат беше пуна, а кад је био отпочео, увукоше потпуно сву електрику. На подију беху суделачи, солисте, збор, клавир, композиста — закривени плавичастом танком завесом, кроз коју је пробијала нејасна светлост.

Концерат је отпочео соло пијесом, која беше чиста декламација неке нежне песмице, пропраћена на клавиру неколиким паралелним секундама, квартама, квинтама; после неколико клавирских комадића, у којима је конзеквентно употребљена скала од самих целих интервала, дакле: *c, d, e, fis, gis, ais*. Затим неколико меломимичких пијеса, у којима се, уз упорно сличну клавирску сурадњу, мењало тонално и обично рецитовање — па онда јединствено примитиван женски збор. А све то пропраћао је композиста једва чујним mormorando-м. Концерат — трајао је пуна два сахата — завршио се са четвороручном грмљавом на клавиру, и, задржав сва ова напред изредана својства, утицао је, да нам се коса и кожа јежила. То је требало да изазове удешај револуционог расположења у Русији.

Ма да то све у почетку беше занимљиво, ипак смо уморно једва чекали крај, па да се бојажљиво запиткујемо: „Шта ти о томе мислиш?“ Једино наш друг, онај исти радник, којем смо се сви смејали, беше усхићен и срећан. Док је он једва имао смелости да своје сложенице донесе међу нас, дотле Ребиков полази, да по Европи пропагује нове назоре на уметност, до којих је он дошао, седећи негде на петом кату загушне неке кућерине у радничком кварту.

Ми смо познали примитивизам Ребикова, па и ако га нисмо схватили, нити се могасмо одушевити за њ, ипак је од тада наш друг стекао известан респект, чак и у очима професорâ, који су са исто толико неразумевања, колико и ми, слушали музику Владимира Ребикова.

25.

Покушао сам досадашњим разлагањем да бацим поглед на данашњу модерну уметност, специјално музичку, и да укажем на оне правце који ту уметност данас воде. И ако се чини, да су ти правци између себе контрастни, ипак се они у основи не разликују, јер сви потичу и развијају се у јасном знаку новога, модерног доба. У васколикој тој уметности јасна је тежња, да се и она ослободи и размахне, да прогласи чисто свој култ без обзира на друге неке задатке којима су је пређе запостављали, и да постане идејалан израз индивидуалне слободе и развијености духовне.

Слободна, нова уметност има да одреди своју службу религијском култу исто тако као што се давно одрекла тога, да извесним својим облицима забавља човека и да изазива његове покрете. Уметност хоће да заталаса и узбуни духовни живот човеков, да му покрене најскривенија и најнеодређенија осећања, да га *она* учи и води ономе што му је највише несхватљиво а више чега му ништа није узвишеније; да га упозна с Богом. — Посред старе, па и нове религије, игра управо главну улогу мит, који је изазвало несхватање природних појава и потпуно непознавање психолошких стања, и он има да реши оно тајанствено, непознато; док уметност већ у постанку своме потиче баш из тога инстинкта у духу човекову, да ствара, да допуњује природу, одлике, које би апријорно биле својствене Богу. — Те тежње се опажају у уметности од њених зачетака, па и ако су у старој уметности оне тек у наговештају, неодређене, у новој уметности избијају оне јасно и снажно, и дају управо читав карактер тој модерној уметности. — У пластици се та снага не може тако јасно опазити и она не може никада бити тако одређена отуда, што се у пластици не само мотиви, но и облици узимају из природе. Тежња извесних група уметничких да се еманципују тога „копирања природе“ није одвела оним смеровима којима се хтело поћи. И ако је та тежња унела у пластику много чисто индивидуалних одлика и ослободила је конвенционалности у форми, ипак је у суштини није могла променити и учинити је, мимо природу, духовнијом. — Та духовност је изражена нада све у литератури и у музици, и најчистија, рекао бих апсолутна уметност изражена је у тим двема њеним гранама. Отуда су те две уметности врсте које воде васколики уметнички култ.

Рихард Вагнер, у чије име и почех ову студију, беше уметник који је у великим размерима умео да споји те две уметничке врсте и, доведав их у свезу с пластичном и мимичком уметношћу, да створи свеуметничко дело, Allkunstwerk, какво је одговарало култури не само уметничкој но и опћој његова доба. Корен тој уметности пружа се дубоко у живот здравог и снажног пука, у којем су услови за духовни развој народни. Битне одлике модерне уметности су у томе: да је она демократска и национална.

*

Наша, српска уметност је у својим зачетцима; ње управо и нема. С једне стране опажа се у њој тежња да се, без истицања националних наших особина, иде за туђим узорима: с друге стране истичу се те народске особине чисто формално, док је садржина и суштина уметничког дела безутицајна и неодређена. — За стварање правог, великог дела у националној уметности, треба дух снажан и способан да испољи све оно што карактерише дела великих уметника и што обележава интелектуалну снагу народа, из којега ће да поникне, и то да унесе у опћу уметност.

Ми га чекамо.

Земун 1906.

То је било...

Влагом земља мирисала,
Баште биле пуне цвећа, —
Први си ми пољуб дала:
То је било с премалећа.

Лето беше увелико,
Златило се класје тешко:
На тебе сам сасвим свик'о,
Већ сам у твом крилу лешк'о.

Капало је с голих грана,
Земљу скрио маглен вео, —
Кад јесењског једног дана
Љубих само крстић бео.

Бал у паланци

Данилу Јанковићу

Без ритма и тупо пиште вијолине
Досадних Цигана. И док сэлом лете
Парови без такта, к'о с неке висине, —
Један ћифта баца галантно конфете.

Крај прљавог зида поседали стâри, —
Брижне мајке мотре наоколо редом,
И причајућ' разне чудноватe ствари
Пијуре у парове блесавим погледом.

У једноме куту прашљивог салона,
У балскоме фраку, стајао си и ти,
Углађен, к'о човек од доброга тона.

Али те се тишма тог ћифтинског света
Не дотаче. Другој твоја мис'о хити
И усне ти шапћу: «Ох, где си, Нинета?...»

Београд, 1906. год.

Доћи!...

О, доћи, смрти, једном! И оштром косом
Збриши остатке трошне бедног живота!
Бар се неће знати под травом и росом
Кога гроб крије: човека ил' скота?!

Ја сит сам свега! Ил' зар је живот
Вечита брига, трзање и боли?!
Душа вуче тело к'о оловни ћивот, —
И срце не сме слободно да воли.

И док мис'о сваку турам у шаблоне,
Повијам се ћефу отменога света, —
Ја осећам како млади дани редом

Падају к'о бујни редови дрвета
Под секиром оштром. И дух како клоне
Под игом живота и несносном бедом.

Милутин Јовановић

Из дневника

— ПОСМРТНИ РУКОПИС ЈЕДНОГ ПРИЈАТЕЉА —

Данас је био свеж и ведар јесењи дан. Сунце је својим топлим зрацима озарило велику варош и тако јој давало известан свечани вид. Природа се отимала и последњим напором показивала да живот још није изумро у њој. Све се смејало тужним опроштајним осмехом.

Требало је да проведем цело пре подне за радом, али једва сам и до десет сати издржао. Вукло ме је нешто напоље. Ја не знам зашто је то тако код мене, да, кад је време мутно и суморно, осећам пуно воље за рад, пуно полета и веселости; напротив, кад је време ведро и лепо — мене обузима најпре нека раздраганост, па онда сета и извесна одвратност према послу. По неколико кишних и суморних дана проведем у интензивноме раду, а сваки ведар и топал јесењи дан је за рад изгубљен. Тако сам и данас морао да изађем: пошао сам на Калемегдан. Уз пут се сретнем са *њом* и, пошто смо се доста хладно поздравили, пођемо опет сваки на своју страну. Она као да врло добро схваћа равнодушност коју у последње време имам према њој. — Пошавши даље, у мени су се будиле редом једна за другом успомене за *њу* везане. Сетио сам се часова нашега првог познанства „из виђења“, часова кад нисам обраћао никакву пажњу на њу, кад ме је чак нешто одбијало од ње. Затим сам се заинтересовао, упознали смо се ближе: познао сам је у неколико, и она је почела да ми се допада. Допадала ми се све више и више; најзад је заволим, заволим је страсно, силно — љубављу бујнога младићског живота. Често смо се састајали. Ја сам намерно тражио „случајне састанке“, и они су били читави догађаји за мене. Међутим почео сам мало више да је посматрам и испитујем. Упознавао сам је све боље и боље. Али у место да налазим у њој особине свога замишљеног идеала, ја сам мало по мало увиђао да је она далеко, врло далеко иза тог идеала. Увидео сам да се наши погледи на живот, наши путеви и циљеви у животу грдно размимоилазе: да смо ми по своме духовноме склопу два сасвим супротна бића. И најзад, о мучне и језовите успомене, она страховита борба у мени самом, она борба у којој сам употребио сву јачину своје воље и сву снагу свога разума, да угушим ту силну и неодољиву љубав која ме је све непрестано распињала. Шта сам и шта пута очајавао видећи како ме страст још једнако, и крај свих опомена разума, вуче ка томе чудном бићу, које као да је само зато дошло овамо: да ми зада чежње, немир и неспокојство. Али напослетку страст уморена и исцрпена, можда због саме претераности своје, морала је да се умири и подлегне....

Под таквим мислима дошао сам на шеталиште. Било је потребно да седнем. Изаберем један усамљени крај, па се опет предам својим успоменама које су ме као каква мора притискивале. Био сам заробљен царством прошлости, из којег се никако нисам могао ослободити. У опште у мом животу прошлост поред садашњости игра главну улогу; будућност долази тек на друго место. Ја се често и драговољно бацам у прошлост, ја је волим и ценим, јер је она моја — њу ми нико не може узети ни изменити. Садашњост је већ по томе нижа од ње, што сваки час садашњости потпада одмах под власт прошлости. А о будућности, тој неуморно неискреној варалици и неверници људских очекивања, нећу ни да говорим.

За овај мах радо бих се опростио својих успомена, али моћи нисам имао. Нарочито ми је живо пред очима излазило ово сећање:

.....Благ и топал априлски дан. После подне. Изашао сам у намери да *њу* нађем, и нашао сам је. Радосно смо се поздравили и срдачно стиснули једно другом руке. Њене су се очи радовале искрено и отворено, и мени је лако било да прочитам из њезина погледа, како јој нимало није непријатно што смо се нашли. Понудим је да мало пођемо, — пристала је. Понудим јој да идемо на Калемегдан, — опет је пристала. Говорили смо заједно, али ја ипак много више но она. Шта смо све разговарали — не знам. Сећам се само да сам говорио по што-год и неискрено, и ако сам јој пре тога једном рекао: *да ћу једино пред њом увек бити искрен.* Заиста лакше је човеку бити искрен пред сваком другом него пред оном која се воли. То има дубљи разлог у самој природи људској, и заман ће се многи трудити да ово побију.

Кад смо били на Калемегдану, обратио сам мало пажњу и на свет око нас. Ваздух је од топлоте сунчеве сијао и треперио, а мутна река пред нама жељно упијаше светлоносне зраке сунчане. Растиње се заодело зеленилом и изгледаше некако свечано весело. Инсекти су несташно зујали, а погдекоја птица радосно пролеташе цвркућући песму пробуђеног живота и пролећа. Тамо, преко реке, видело се овде онде по које стадо оваца или чопор говеда; а из даљине допирало је до нас звиждање железничког воза. Около нас било је још доста њих који су ту дошли, да и несвесно својим присуством допуне слику живота, који се у пролеће буди. Ја сам осећао сав тај живот, и он је дивно хармонирао са мојим унутарњим животом који је проистицао од осећања љубави, здравља и младости. Тај спољни живот природе као да је допуњавао и појачавао мој унутарњи живот. Мене је свег обузимало једно осећање, једна мисао — а то је: да се поред мене налази она коју волим, да је гледам и да говорим са њом, — и ја сам био срећан. Оно друго осећање о лепоти природе и животу у њој — само је несвесно налазило одјека у души мојој. Ја сам се сав био

Евгеније Лерманс — Обећана земља

предао својој љубави и био сам зато срећан. Свака њена реч, сваки њен осмех отварао ми је по једна рајска врата. — А шта је она тада мислила? Шта ли је она осећала? — Извесно то, да је поред ње човек који је цени, који је према њој потпуно искрен (а у овоме се варала) и за кога је уверена — да му се свиди. Што год је друго мислила и осећала, није се устручавала да то и каже.

Водио сам је из стазе у стазу, и она је стрпљиво и послушно са мном ишла. Понудио сам је да седнемо — није имала ништа против; учинила ми се та клупа незгодна, и она је устала да потражимо другу. О, да је само могла знати колико сам је волео! То би јој сазнање било можда достојна награда за послушност.

На послетку устанемо и пођемо натраг. Уз пут сам јој причао о пријатељству. Говорио сам јој како ми је потребан неко који би ме могао потпуно разумети и са којим бих *могао и смео* бити потпуно искрен. Сећам се да сам јој казао, како ме се врло мало тицало: хоће ли тај мој пријатељ бити мушко или женско, — само да ми је да га нађем. Нарочито сам се заустављао на овом последњем, али сумњам да ме је разумела. И одиста ја сам тада био уверен, да ће *она* бити можда тај мој пријатељ којега толико тражим.

У колико смо се више примицали месту растанка, у толико је наш разговор постајао озбиљнији. Место онога пређашњег, веселога и лаког разговора, и нехотице смо се дотицали озбиљнијих предмета и о њима говорили. На једанпут, усред говора, она ме запита:

— Верујете ли ви?

Оваквом се питању нисам онда никако надао, и било ми је незгодно да одмах одговорим на њега. Бојао сам се да јој мој одговор не буде по вољи. Гледао сам да избегнем одговор и да видим прво — да ли она верује или не. Но она ми није дала да обиласим главно питање и хтела је на сваки начин да чује од мене одговор. Какву је намеру имала с овако изненадним питањем — остаће ми за навек тајна. Ја сам једва успео да јој врло неодређено одговорим, па је онда одмах упитам:

— А да ли ви верујете?

— Верујем! Иначе не знам шта би од мене било.

— Али не верујете ваљда у ову религију и овакву какву нам је попови намећу и каквој смо се у школама учили.

— У ту.

Ово ме је изненадило и задивило, јер треба знати да је она, поред доброга образовања, имала још и природну интелигенцију и доста слободоумља, — а овда онда опажао сам да има и духа. Мучно ми је било да опет почнем говор, и ми смо ишли неко време ћутећи. Дотле сам се ја већ био прибрао, па, употребив све своје теолошко знање, почнем да говорим у томе смислу: као да се и ја у неколико слажем са њом; чак сам почео да јој доказујем „како извесне, на први поглед, бесмислице у религији имају у ствари свој скривени смисао — и како је хришћанска вера једина која води

човечанство ка остваривању виших моралних идеала". А говорио сам неистину. Одавно је замрла вера у мени, и ја, безбожник још од петнајесте године своје, чудно сам се само — како сам могао с онаквом топлином и онако уверљиво да говорим у смислу њезина религиозног расположења. То ме је још више учврстило у мишљењу: да је љубав један од најјачих емоционалних и физичких покрета у животу човечјем. Шопенхауер, говорећи о љубави, налази узрока њеној јачини поглавито у нагону за одржањем врсте који се у њој јавља. Међу тим тај разлог није довољно уверљив. Кад узмемо љубав у најширем њезину значењу, онда видимо још два, исто тако силна нагона, да се у њој јављају. Једно је нагон за одржањем индивидуе, а друго социјални нагон. Нагон за одржањем индивидуе и нагон за одржањем врсте Шопенхауер је побркао, а на социјални нагон није ни помишљао. Тек кад се овако схвати љубав — може да се потпуно разуме сва њена силина и неизбежност. Јер у љубави су сједињена три најглавнија нагона, који људе покрећу.

....Кад сам се са њом растао, осећао сам неку празнину; видео сам да је религија прва ствар у којој смо се разминоишли, а слутио сам: да нам доцније предстоји све веће и веће разилажење. Ипак ја сам је тада волео више него икад.

Гргур Ил. Берић.

Велика Паучина

Широм света маште младе летели смо ја и ти.
Куда? Камо? — Нисмо знали
Све док тужни нисмо пали
У велику паучину... Јаук, писка одсвуд ври...
То Велики Паук страшни жртве хвата
Нем и хладан... Грдна јата,
Од предсмртног дрхтеж' страха,
Лежала су ту без даха
И без маха...
Ето шта нам судба спрема:
Сад летења више нема!
Прилепљени за дрхтаве танке нити
Престрашени заваписмо и ја и ти
Страшним вриском,
Грозним писком...
Нит под нама дрхтну јаче,
Велики је Паук таче:
Да огледа шта је с ловом,
Шта је с нама — жртвом новом? —
И сплаза се буљав, пупав,
Нем, дугоног, грбав, чупав, —
Над нама се наже само...
Нисмо знали, ал' сад знамо:
То је живот!... Полако нам сржи сише,
Ал' летења — никад више!

Р. Ј. Одавић

Сиромах слепац Марко

„Умрети није ништа, али живети
па не видети, то је несрећа."
Фр. Шилер

Видову-дне је велики сабор украј манастира Раваница (Врдника) у Срему. Тај дан слави манастирска црква свој храм и успомену на Косовску битку. Ту је ћивот с остацима тела Кнез-Лазара, и само се тога дана отвара. Зато се сваке године о Видову-дне искупи света из свих крајева, где Срби живе, да се поклони цару мученику.

Ја сам као дете често одлазио на славу у Раваницу и понео сам са ње многу красну, али по гдекоју и тужну успомену. Чини ми се да све то још и данас у мени живи. Као да сад очима гледам оно шаренило разне ношње и онај метеж небројених кола и силнога народа. Као да својим ушима слушам пуцњаву прангија и пиштоља; дреку и жагор купаца и продавача; песму и свирку; па најпосле и оне монотоне и меланхоличне звуке гусала. И данас зазебем на дну срца, кад се се-

А. Гангл Надгробни споменик

тим оног тужног превијања и богорађења, што допире са оне стране где су слепци и богаљи — просијаци. Чујем им и клањалицу... тужну песму њихову, која ми је увек до сржи у костима допирала. Знам јој још и данас понеке речи:

«Даруј роде милостиви»...
«Ја не видим бела дана»...
«Мене воде туђе очи,
Мене ране ваше руке»...
«Ја сам жељан бела света,
Бела данка, жарка сунца,
Жарка сунца и месеца,
И по свету погледати,
И све браће око себе,
Црне земље испред себе,
Ведра неба изнад себе«...
«Што су вама бели дани,
То су мени тамне ноћи,
Тамне ноћи у самоћи»...

Пре неколико година десим се и опет на том сабору. Много штошта се, истина, већ међутим изменило, али има много и старога, те ме је ипак сећало на детињство. И слепци су били исто онако начетани... и клањали... Истина да их не беше толико као пређашњих времена, али сам их опет нашао подобар низ — и баш на истом месту као и некада. Поред успомене из детињства, вукла ме је к њима и жеља да као лекар сазнам, кад и како су ти јадници свој вид изгубили.

Умешам се у гомилу народа, што се око њих зауставио те их дарује.. и слушао сам неко време њихове тужне песме. Кад један заврши, пријем другом, те тако редом. Дарујем их, па да што ближе о њима сазнам, упустим се с њиховим вођима у разговор. Нисам одмах питао, шта сам управо хтео дознати, него сам се код њих известио, где бих их могао насâмо испитати. Рекоше ми, да ће многи од њих — чим се свет разиђе — код неког Митра крчмара под шатру, да се мало одморе, прихвате, па — може бити — и провеселе.. Та прилика ће за тај посао бити најзгоднија.

Кад дође време да се свет разилази, и ја пођох, али не с друштвом, него Митру крчмару. Код њега под шатром беше већ неколико слепаца са својим вођима. Пријем најстаријем — ваљда њихову старешини — заподенем с њим најпре сасвим обичан разговор, па га онда у згодној прилици запитам: од када је слеп и како је ослепео?

До тога доба беше слепац-Марко — тако се зваше старац — весео и разговоран, али кад чу моје питање, чисто занеме. Једва једном поче загушеним и тужним гласом:

— „Е мој господине, ти и не знаш, како је мени тешко о томе говорити. Али кад ме баш толико питаш, да ти испричам... Беше ми ваљда тек 9 година. Причају, да сам био здрав, једар, чио, бистар, леп и добар дечко. Ишао сам и у школу, а знао сам већ и читати. Сва ме је кућа пазила и као мало воде на длану држала, а и међу друговима сам био виђен и чувен. Сретно и весело дете“.....

Ту мало застаде, уздахну, па поче даље:

— „Кад у један мах букнуше у нашем крају велике богиње. Свет се поплашио. Власт гони народ да децу калеми, ако нису калемљена или ако је од тога доба прошло већ десетак година, па и моје село се листом искалеми. Само ја остах. На моју несрећу бејах у то доба негде с мајком у гостима, а кад се кући вратисмо, удари неко рђаво време, те не могасмо поћи да негде лекара стигнемо. Мајка ми се брине и вајка, а има и раштa. Била некако исто тако промашила прилику, па ме ни као мало дете није на калемљење носила. Али шта ће јадна, кад јој се баш никако не да? Куда ће с дететом у ту непогоду?... Теши се, да ће се скоро увременити, па ћемо онда одмах лекару.“ —

Ту старац Марко и опет застаде и гутну, као да га нешто у грлу стеже, па ће онда наставити:

— „Али људи једно, а Бог друго! — Не потраја дуго, а ето богиња и у наше село. Само су некако благе. Ако се ко баш и разболи, лакше их прекужи... ваљда за то што су калемљени. Само су две бабе теже лежале, а једна је и умрла.. И баш њих две нису никад калемљене... Мајку то још више поплаши... а кад ја почех кискати и прилегати, она се престрави, као да је слутила... А имала је, јадница, и право... Не прође не-

колико дана, а ја сав у крастама. Укорењио се као храстова кора, да ми се очи не виде.“ —

— „Па јесу ли покушали, да те избаве?“ — запитаћу ја старца да покажем саучешћа.

— „Јесу, Бога ми! И мати и кућани чинили све што се могло. Па ето спасоше ми живот... Али боље да нису... Изгубих очни вид; изгубих оно што више вреди и од самог живота.“ —

— „Немој тако, чича-Марко“ — тешим га ја, али он као да не чује него наставља даље:

— „Не знам како је ономе, који се роди без очњег вида, али нама, који већ знамо бели данак, јарко сунце и све друге лепоте овога света, страшна је ова вечита ноћ... Да сам у највећем богаству и раскоши, па бих по сто пута благосиљао оног који би ме овог бедног живота опростио.. По томе онда можеш пресудити, како ми је овако сиромаху из туђе руке милостињу очекујући.“ —

— „А мораш ли баш просити?“ —

— „Па сад већ баш морам... Ниje ми много ни остало, а све и да јесте, што бих ја овако слеп? Нико неће око мене да се савије... Сељаку мучно живети и с два ока, а камо ли кад ослепи. Што сам мало сиротиње имао, појео ми дуг живот, па се сад, ето, под старост пребијам од сабора до сабора; од вашара до вашара. И не само ја, него сви ми редом тако.“ —

— „А ви се, наравно, међусобно познајете.“ —

— „Како да не?! Знам ја свакога у главу. Бар ове из наших крајева.“ —

Мени тај одговор згодно дошао, те ћу га запитати:

— „Па од чега их је понајвише ослепело?“ —

— „Колико ја знам бар за ове старије — све од богиња. Од пре се, знаш, господине, није веровало, да калемљење што вреди, па је те несреће много више било. Погледај само редом све нас, па ће ти јамачно упасти у очи, да смо сви ми старији слепци богињави.“ —

Погледам по слепцима, и доиста се уверим да је тако.

— „Што је млађих“ — наставља слепац-Марко — „њих има свакојаких. Има их, који су још у детињству — одмах после рођења — страдали од неке „поганице“ у очима. Неки опет веле, да се од скора по нашем народу појавила нека нова очна болест и да му она немилице вид сатире. Како оно рекоше, да се зове?“ — окрете слепац-Марко свом вођу, да га подсети.

— „Да није трахом или мисирска окобоља?“ — помоћи ћу му ја.

— „Јест, јест; тако је некако зову Банаћани“ — повлађује Марко — „Тамо је, веле, има врло много, и баш највише међу Србима. Знаш какав је наш свет: — не верује, не слуша.. а болест опака. Доста је да од ње оболи једно у кући, па ће онда сви редом. Као да је прилепчива или заразна.“ —

— „Те још како!“ — тумачим му ја. — „Доста је да се само служе једним пешкиром; да раде једном халатљиком; да спавају у једној постељи и т. д., па је несрећа готова.“ —

— „Нека Бог свакога од ње сачува! Ни душманину је не желим... Да знају људи, шта је слепоћа, као што ја знам, друкче би пазили очни вид!“ —

Ту Марко дубоко уздахну и заћута.

Мене тај уздах такну до срца. Не могах му више старе ране позлеђивати, те неприметно обрнух разговор на друго. И тако смо дуго један другом причали.

Кад се дигох да пођем, платим крчмару што су Марко и његови другови за то врема потрошили; опростим се с њима као да смо се давно познавали; седнем на кола и кренем замишљен дома.

Уз пут сам сваки час сретао и сустизао сретне и веселе људе, па то ме је мало разгалило. И дивна Фрушка Гора ме блажила. Сад тек осетих шта је бели дан Божји; шта ли јарко сунце и његова светлост. Беше у онај мах таман на заходу и обасјаваше златним својим зрацима још врхове зелене горе. Мени се од среће груди надимаху, што могу својим очима пратити ту лепоту и то величанство. Још мало, па ћу на угасито-плавом небеском своду гледати милионе варница са тог вечног огња, што су се по васиони расуле: — небројено јато звезда и бледог сапутника њихова, месец. А сутра ће ми са Истока и опет величанствено зарудети сјајна зора, да се у милијардама бистрих капљица заблиста и као дуга прелива; да се у хиљадама најлепших боја распе по свету и цвету...

О благо мени! Благо сваком, коме је дато да те лепоте својим очима ужива!

...А како је страшно у гробном мраку!... Сиромах слепац-Марко!

Д-р М. Ј. Б.

Горњи Град у словеначкој Штајерској

Прснуто звоно

У једној плодној дољи где небо оличава
Благослов свој на људе, песма веселих тица
Не би довољна више да небу саопштава
Захвалност сеоцета где су све срећна лица.
Сељаци осећаху ко жељу својих жуди
Да само видљивије то што блажено живе
Осталом свету јаве, и да сви чују људи
Па да се њиној срећи и изван села диве.
Они жељаху звоно, велико тучно звоно,
Што ће им много даље разнети срећу многу:
Да им срдаца буде тумач пред Богом оно,
И захвална им срца приближи више Богу.
Жељаху једно звоно — не, јадно срце свију,
Што ће њихова срца у себи сва да споји:
Да за њих громко плаче кад тихо сузе лију,
И предочи им срећу кад им незнана стоји;
Звоно, утеху благу кад им се ломе наде —
Ох, кад гласника среће њима би небо дало!
Љубимца тог одавно за старе и за младе,
Једно велико звоно за њино село мало!
Ну дуго, врло дуго звоно им тек сан оста,
За колосе су градске гласи великих звона:
Зар то сеоце мало, чак непознато доста,
Да стече наједанпут и славу милиона?
И кајаху се често за дрскост што то желе —
Такво огромно звоно и они, сељаци клети!
Па ипак нараштаји једно те исто веле
Онима што се роде ти што ће скоро мрети:
Хоће велико звоно то јадно, мало село!
Њега једино жеље и млади и сви стари.
Звоно, велико звоно, и смрт нек сврши дело —
Нек им изумре село, само да сан оствари!

Ал' што им није дало дуго чезнуће свима,
То Бог условно најзад реши се и да случе:
Он општом њином смрћу услови звоно њима,
И, кад приставше, дâ им могућност да наруче.
И поручише звоно, ведико звоно тучно,
Један горолом читав, сав у облику срца:
Жељаху да им радост свима објави звучно,
А да у њиној тузи с њима заједно грца.
Ко да то звоно беше живо створење неко,
С устију откидаху да лепше тек изађе:
Оно ће да објављује вечито и далеко
Где и у малих каткад што се велико нађе.
Ливац, надахнут Богом да ремек-дело створи,
Пресели у то звоно и један делић неба:
Небески глас му ули и душу која збори
Љубав кад и не треба, као и када треба.
Оличи њине жеље у звону том без мана,
И звоно беше лепо ко цвет крај раног гроба
И условљена смрћу умилност оних дана
Што још за мало зâре незаробљеног роба.
Сељаци, усхићени лепотом што им руди,
Једва су дан чекали кад ће им звоно доћи,
И ливац с топлом жељом чак из дубине груди
Испрати творевину у часу кад ће поћи.
И ливац и сви други жаљаху ремек-дело,
То јадно звоно роба, што међ' незнане иде,
Заборављено можда већ пре но што је смело
И вадати се да га који би требо виде.
Његов задатак беше да буди милионе,
Да креће потлачене у борбу за идеје,
И да соколи здраве, и да подиже боне
Недом на близки, сјајни крај људске споне̂је.

Бејаше намењено да је помагач глави
Која међ' људма кида земне, прљаве узе:
Његова дужност беше да општу љубав јави,
Оно, својина дотле свих који лију сузе.
И гле, прљавом селу у заборав га возе:
У нискост тог живота значај ће свој да баци,
Место да свет покреће, плашиће можда козе!....
Па ипак с пуно чежње чекаху на њ сељаци.
Ну, пре но што га срећне и заклатише руке,
Кликнуше сви сељаци у томе слатком наду
Да ће му и сад чути исте онакве звуке,
Ако ли не и боље но у великом граду.

Ал', јаох! Место оног громког, металног звука,
Очајнички се зачу потмула, тупа јека,
А ти сељаци бедни тад се сетише мука,
И како тешки услов за то их звоно чека.
Велико тучно звоно у малом селу томе,
Место да слави мале и за њ толике жртве,
Објављиваше сада како се наде ломе
Које од малих чине тако велике мртве.
Звоно бејаше прсло. Пре но ће ико знати
Да је прснуло оно што тако мукло грца,
У ово јадно село општи се помор прати,
И тад за прслим звоном прскаху редом срца

Н. Марјановић

Јухани Ахо

— ПОРТРЕТ —

Финландија је земља крша. Домородци је називају „земља хиљаде језера," али било би оправданије назвати је земљом стења. И на морским обалама, и по планинама и по брдима, свугде по свим странама наилазимо на огромне стене, читаве стеновите планине обрасле маховином. Местимично вире из земље т. з. финландски гранити, јер сва Финландија лежи на чврстом постољу камене масе. Упоредо са стењем и камењем стоји и велики број плавих језераца и језера у чијим се дубинама огледа столетње храшће и вечито зелена смрека... На највишим пак врховима планинским и данас стоје камене стражаре са слугама „Каменог Трола,"*) који већ толико векова бадро пазе и чувају Финландију, те се и сами Финланђани — окаменише!

Погледате ли у мрзовољно лице Фина, у његову непокретну и мирну позу, која и сувише подсећа на мумију, чујете ли његове речи у којима провлађује глас „у" — којим страх изражава: „kuu, luu, suu, puu" и т. д. ви ћете се досетити, шта је учинио планински Трол са финским народом, држећи га у својој каменој руци... Трол имађаше многобројне савезнике, од којих му канда као најважнији беху кастинско средњевековно уређење са строгим границама поделе између сељака и народне аристократије, а затим, тешка камена рука немачко-шведског свештенства које, место да масу просвећује вером истине и божанским моралом Богочовека, убијаше срж духовне моћи народне!...

Но у средини XIX века на ту „камену земљу" духну топли Југ. Сунчани зраци падоше на струне заборављене „Кантеле." Оне се затресоше и поново по свету разнесе се песма Венајменина.. И под звуцима *Калевале*, као на једну реч, изниче из земље читав низ финских зидара, наоружаних гвозденим маљевима.. И отпочеше разбијати и кршити стене камене, које од векова леже на путу. Од удара њихових маљева — пробуди се Фински народ и задрхта Трол у каменој сржби својој!..

Фински песник Јухани Ахо — један је од тих зидара...

Полу-швеђанин по рођењу — отац му је пастор Бурфелд из Саволаска — Ахо је по уверењима прави Финац. — У данашњости он је у истини глава националног покрета финландијског.. Он мисли фински, пише искључиво на финском језику а како осећа види се у усклику једног од његових јунака у најновијем му роману „Пролећни дани" (Kevät ja takatalvi): „У јединоm финском универзитету (у Хелсингфорсу) чују се сви језици сем финскога! Зар то није стид и срам?!" Па одмах даље: „Сви разумеју шведски, али не сви и фински" — објашњава професор представник старог покољења. — „Ето, зар то није, зар у томе не лежи и стид и грех" — говори Ахо устима свога младога јунака.

Ахо је заљубљен у свој народ. Он, истина, познаје и зна његове недостатке и слабе стране. У причи „Гвоздени пут" (железница — Rautatie) и другим сликама, где је уплетен народ, он га слика спора и ћуталицу... Његова „Мати" врло јасно то испољава. Он не крије истину, која се огледа у речима о финском народу: „За време кише чекате лепо време а за доба лепог времена чекате кишу, па тек онда да прилегнете својски радити" (Matti). У току осталих прича ове врсте износи Ахо и друге црте особености финског народа — нарочито јаком оштрином и верним сликама. Износи пијанство,

*) Многобожачки бог. Овде у преносном значењу бог рођства. Пр.

раширено код интелегентних класа финских а особито код студената. („Нове струготине“ — Uucia lastuja). Ну Ахо воли сву своју браћу, па чак и ту порочну, само ако су неколико пута одседала у затвору, те се не могу једнаком мером мерити са осталима...

Данашњу културу у Финској подижу не шведски пастири млатњавом својих проповеди о пустињском животу, губећи се у некој својој уображеној лепоречивости; не Хелсингфорски професори, који у остацима чисто националног обележја хоће радо да виде тешку јерес — већ они што говоре „сељачким језиком“, који „обарају шуму и суше непроходна блатишта хладног севера...“ Једни борци падају, да их други замене и, на крају крајева, „подгајиће се ново поколење које ће на свима нашим пољима — као што вели у причи „Сеоце“ — гледати зелену раж! А кад сазре клас, сетимо се посленика прве жетве. Ми не знамо њихове гробове, ми им не можемо подићи споменике... Они су извршили своју задаћу и дужност, — наше је сада *зарити се дубље у земљу* и, може бити, бићемо срећнији...“

У таквом сталном и непрекидном раду, правцу и развићу, Ахо, који види снагу Финаца; прориче им велику и сјајну будућност. У својој поетичној књизи „Смрекин народ“ (Katajainen Kansaui) он пореди Финце са старим Јелинима.

„Финска личи на стару Грчку. Наш народ је народ нових Јелина. Грци имађаху архипелаг, ми имамо стене.... Они су дали културу Западу — ми ћемо је сачувати и помоћи је. И ми тако исто имамо своје Саламине и Термопиле. Они су имали Хомера ми имамо Калевала... Њихови су јунаци ратовали због жена а због тога је и наш Сампо прогнан са свете горе Похиоле... Они су војевали мачем — а ми ћемо силом речи. И том ћемо силом, ма када, освојити свет... Наш је језик силан, громак и звучан као и глас Јелина... Снага Грка није била само у мачу њихову но у животу, литератури и духовним моћима... И наша сила нека у томе буде!“

У истини пак, Финци нису као негдашњи Грци. Такво поређење више је оригинално но истинито. У осталом и Ахо то увиђа и овај суд назива „маштом младости...“ Једно несумњиво пророчанство Ахово већ се делимично и догађа. — Нова Финска литература, живопис и музика дају доказа о свежем животу. Њихови главни књижевници и уметници добили су потпуно јевропско образовање и неоспорно ће имати велика и јака утицаја на Јевропу.

Ахо, свом силином свога ума и талента, устаје противу финског свештенства. Та борба и такви напади прожимају све боље његове радове. У романима „Пасторова кћи“ и „Пасторова жена“ — слика он до крајности тачно и са великом психичком логиком износи моћи духовних верига породичног живота и односа, сву пустош и сујету пасторског дома, основану на претварању и предрасудама. Млада жена, жељна света, решава се побећи из тог пакла и бежати куд је очи воде (Papin tutar. Papin ronva). У историјском роману „Пану“ — (Panu) изнесена је слика борбе хришћанства са јеретицима. У збирци прича „Будилник“ (Hëränneita) насликано је у реду јасних сличица противуречје пасторског живота са општечовечанском истином. Те се приче односе на време мистичног мрачњаштва знаног под именом „пијетизам“. Данашња Финска налази се у међувремену тога „пијетизма“ и слободе. Као црта за то стање најзгоднија му је прича „Треба ли попа да игра карте?“ — У другој причи „Ослобођење“: пастир је убица душевног талента, под изговором и у име — „благочастија“. У свој тој литератури о „духовништву“ Ахо се осећа као код своје куће... Могли смо чути, да су га Финци из шале прозвали „Поповски“. Но такав је Поповски био и Ренан а у том истом правцу дела и Ахо.

Као уметник, Ахо је звезда прве величине. У њему је неизмерни и разноврсни таленат проникнут лиризмом. У свима његовим сликама природе, у изражају друштва, у карактеристици људи, у опису и изношењу како најтањих тако и најдубљих осећања — у свему је печат јасности и чистоте. Појезија његова јесте, у истини, јасно пролетње јутро у одсеву шуме, на пропланку, у горама под чистим плавим небом. Његов се језик одликује чистотом и изразом. „Што се чистоте и израза тиче (вели о њему најбољи његов познавалац проф. универзитета Морозов) слободно се може назвати — класичним писцем“.

Основни је тип Ахове појезије — осећање слободе! Њим је проникнут и он сам а и сви његови млади јунаци. Један од њих „на мах скочи у море и отплива према пароброду који пловљаше, само да би се дочепао слободе. Нашавши се на палуби, громко закликта: „Живела домовина!“ (Unsia lastuja).

Ахо је, у потпуној мери, национални песник. Он се уживео у свој народ, саживео са сељаком и сав је обузет здравим смислом сељакове будућности. Његови су погледи потпуно „индивидуални“. Он је ватрен непријатељ подјармљене личности у друштву, држави или цркви. Ахо је један од твораца будуће Финске заједно са својим претходницима Снелманом и Ленротом.

Ако икада буде подигнут споменик „Прекинутог Сна“ краја каменог — у подножју тога споменика мора стајати статуа Јуханија Ахо с његовим гвозденим мањем, мањем великога зидара Финске! —

Жив. М. Радосављевић

Дворска будала и Венера

— Ш. Бодлер —

Како је диван дан! Пространа врт обезнањује се под жарким оком Сунчевим, као младост под влашћу Аморовом.

Општа екстаза ствари не објављује се никаквим шумом; и саме су воде као успаване. Овде је, сасвим друкчије према светковинама живих бића, владала тиха оргија.

Рекло би се као да је нека све јача светлост узрок са ког се предмети све више и више блистају; као да надражено цвеће гори од жеље да се надмеће са небеским азуром снагом својих боја; као да топлота, мамећи им сву јачину, подиже њихове мирисе према звездама као лаку пару.

Међутим, у том општем уживању, опазио сам једно уцвељено биће.

На подножју колосалне Венере, један од оних вештачких луда, један од оних добровољних шаљивчина, којима је дужност да насмеју краљеве кад им не даду мира грижа савести или досадност, замотан у сјајан и смешан костим, са шиљцима и прапорцима на капи, згрчен уз постоље кипа — подиже очи пуне суза према бесмртној богињи.

Његове очи говоре: „Ја сам последње и најусамљеније људско створење, лишено љубави и пријатељства, ниже од најнесавршеније животиње. А и ја сам створен да уживам и осећам бесмртну Лепоту! Ах, богињо, сажали се на моју тугу и моје лудило!“

Али неумољива Венера, својим, мраморним очима загледала се у нему даљину...

Превео **М. Н. М.**

Крај воде

Средину широке реке параше брзо омања лађа, која нас проће и оде даље... Далеко, врло далеко била је она, кад се површина мирне, широке реке поче колебати... Шуштање и клокотање воде, која ударале о обалу, трже ме; све јачи биваше тај ромор, све већи таласи лупаху се о суру, блатњаву земљу — узбуњена и замућена вода поче сад гласно и шумно уздисати. Изненађен тај поглед прелеташе јој површину, тражећи узрок томе, и заустави се на лађи у даљини, коју скоро већ бесмо и заборавили. Наједанпут ми би јасно: Сирота, широка реко, ти имаш душу! — Та је душа твоја велика, јака, поуздана, коју је лађа немилостиво запарала. Она је мирно отрпела; снажна и непоколебљива показала се она под том накленом напашћу. Јадница! држала се храбро у оним тренуцима, текући тихо даље, али је потрес, ипак, ту; ево га, како је колеба и мучи... Мутни, пљави таласи прекорно се враћају твојој узнемиреној души, причајући за кал и блато у које упадоше. Ти јецаш и посрћеш, повијаш се и плачеш, а гиздава и поносита лађа све даље лети, кријући грохотан смеј у лупи точкова својих... Са поуздањем језди незахвална људска, не бојећи се да изазвани немир у дубоким тим недрима по њу може кобан бити... Сигурна и охола, далеко је већ. — Ти дрхћи и плачи.

Ст. С. Н.

Љубав

Овде, где је бура грмље оборила, где киша с гласним јецањем пада и где са хуком јуре потоци, овде ме ти доведе да се научим љубави.

Мрак је... Гора се вије; гране се крше, дрвеће пада; стене се ломе. Кроз мрак се разлеже хуктање и болан јаук.,. Громови се разлетели у овој страшној ноћи, а у влажној и уздрхталој земљи потмуло одјекује тутањ њихов. — У ватреном загрљају дрво сагоре, ено... „То је љубав“ одговараш ми ти, шапућући ми на уво. — Црна бујица се самртнички дохватила одломљене стене и носи је; слушај како се лупа она... „То је љубав“, ти ми шапућеш. — Мрак се непријатељски залепио за препуклу, измучену земљу, јер она дрхће и губи благо своје... „Не разумеш, љубав је то“, велиш ми ти.

Овде, где се витла дивљи олуј, где влада мрак, где дрхће живот, овде ме ти доведе да ме љубави научиш.

А ја, ево, клечим на улепљеном лишћу и скрханом грању, грчевито се држим дрхтавим рукама за снажне жиле једнога храста и с поуздањем чекам зору и сунце. Онда, када светлост продре у ову пустош, када благи зраци дођу да лече и дижу жртве дивље игре бесног олуја, онда, када усахну сузе уцвељене, напаћене земље и кад се поврати живот у грудима њеним, онда ћу ја теби љубав показати.

Ст. С. Н.

Мислећи на тебе...

И сада ми често изиђеш пред очи, као наговештај будућности још једне младости, која несвесно сама себи спрема твоје дане и због које ћу једино и ја волети своју младост.

Али ти си у толико срећнија, што се нисси подала истини да те је живот обмануо и да је време сурово прекинуло твоје одушевљење за онај позив, у који су, сви око тебе, заједно с тобом, веровали.

Зато си настале дане морала испунити новом вером и новим подвизима. Створила си нове дужности, које си навикла волети; далек циљ, у који ниси веровала, и погледе и мисли и жеље о свему око тебе, које си примила као уверење, — да би тиме испунила безбојне дане после раскошне а прежаљене младости.

Младост ти је, можда, изгледала детињаста и наивна, али ти је сећање на њу било душевни одмор. А ти си била искрена својој души као својој савести.

У твоме новом животу остало је још топлоте и снаге, у њему није било ни мрзовоље ни сумње.

Било је само лутања и успављивања у новим обманама, било је само вечитог немира и повлачења у себе.

*

Искупило нас једно вече пуно магле и меланхолије.

Тада сам те најдуже гледао.

Говорили су највише они што су једни другима били странци. Требало је да за један час сваки себе покаже у најлепшој боји и да сакрије све своје слабе стране. Били смо сви у лажним улогама.

После се чула песма.

Један лирски, мек и топао глас прекинуо је наше замишљено ћутање што отпоче пред песму. Он је обасјао наша озбиљна лица и заталасао наша успавана срца.

Видео сам да се ниси, у том тренутку, старала да сакријеш шта је песма у теби будила.

Била си ми тада најближа и најприроднија. Светла лица и влажних очију изгледала си лепа. Мислио сам како си некада била врло лепа. Читао сам твој живот, кад је нестало свега лажног око нас и свега сакривеног код тебе.

Тај је живот, прави и истинити, васкрсавао и демантовао твоју садашњост у коју се унело, са истином, толико суровости, која је исмевала оно што је некада било свето.

Пролазило је вече пуно песме и расположења.

Долазиле су жеље које су се претварале у снове и одважне мисли које ће рађати дела.

Веровао сам све што си ми тада говорила, јер си разумела све што сам ти рекао о себи. Све што сам себи поверавао назирала си, све што сам са собом размишљао дознала си те вечери.

Ми смо, као давнашњи знанци, уживали пуно и отворено ово вече буђења и обнављања.

Падале су све раније теорије о животу, којима се није ни до чега дошло, и ми смо били весели, јер смо осећали да не треба ништа од живота ни тражити, да не треба ни за чим жалити, да треба волети живот са свима прежвелим болима и превареним надама.

Изишао сам, из те угодне атмосфере, у мрачну и глуву ноћ, и првим кораком осетио маглу и хладноћу.

Сутрашњи дан почињао сам мислећи на тебе.

Мислећи на тебе стварао сам многе нове дане у једноликој садашњости. Њих сам испунио твојим полетом и твојим темпераментом.

Њих ја проводим мислећи на тебе.

Влад. Станимировић

Једноме другу

Живели смо дуги низ година у истоме месту, и никада се не сретосмо; бар ја те се не сећам. Једнога дана случајно се нађосмо у дому неке моје пријатељице, која, како доцније дознадох, беше и твоја. Седели смо можда пола часа заједно и растали се. Више се не сретосмо.

...Прошао је опет низ година и прилике нас доведоше опет у исто место... Сретасмо се често, врло често, али се не сетих да смо се икада видели. Ипак, после извесног времена, опет се познасмо, на неком балу како ми се чини. Мало по мало, дружећи се све чешће и чешће, тако се зближисмо да постадосмо искрени другови. Бивали смо по читаве часове заједно, шетали по пољима, ливадама, уживајући у пролетњим данима; читао си ми често, певао, причао своје доживљаје, једном речи: наше се душе тако зближише, да смо желели да се никада не растанемо. Ја ти све то веровах, добри мој друже! А како и не бих, кад ми све то говораху твоје искрене речи, твој умилни, звонки глас, твоје лепе, црне очи, и најзад „жртве“ које си мене ради подносио, како обично говораше.

Једнога дана сретох те веселијег и радоснијег него обично. Видело се да желиш нешто да ми повериш. Намерно скрати нашу свакидашњу шетњу, и сврати ме у свој дом. На моје велико изненађење, ти ми показа, друже мој, везу мирисних, црвених ружа — предмет своје велике радости. Овде се показа, друже мој, неискрен. Знадох да волиш цвеће, шуму, природу, али не знадох да ћете неколико цветака, неколико ружа толико обрадовати, и да ће ти оне више рећи него искрене речи и поступци твога свакидашњег друга. Ја се изненадих, беше ми жао, али те чак и не запитах: од кога су? јер веровах да ћеш ми сам рећи. Али овде се преварих, друже мој! Ти се показа неискрен и пређута.

Ја ти праштам, добри мој друже, јер ти беше у заблуди. У својој превеликој радости због букета црвених ружа и не опази да оне беху расцветане. Но ипак жалим, што си се преварио, а мене навео нехотице да посумњам у твоју искреност и то због пролазног цвећа, израза тренутне ћуди.

Још си млад, мој добри друже; и даље се одушевљавај лепим цвећем, али не заборави никада, да душа и речи искреног пријатеља више вреде од свих стварних доказа лицемерних наметљиваца, који ми те хтедоше отргнути.

Оливера

ХРОНИКА

НАУКА

О неговању слуха

Песталоцијево начело: „да је очигледност апсолутни основ свега онога што хоћемо да познамо“,[1]) може се употребити за све па и за познавање звукова и тонова. Тако је разумео и сам Песталоци, јер на другом месту вели: „просто изношење тонова (гласова) пред уши толико је очигледно за дете, колико и просто изношење ствари пред очи.“

Оснивалац ове нове школе утврдио је просту очигледност као апсолутни основ свију чулних познавања. Ј. Е. Хербарт[2]) потпуно признаје Песталоцијеву идеју и вели: да је гледање *вештина* и да почетник у овој, као и у свакој другој вештини, мора да пређе известан број вежбања: то су прве претпоставке почетка очигледности. Овај израз вреди у свом пуном обиму и за очигледност помоћу чула слуха или за опажање и схватање тонских осећања. Јер чути и то је вештина, и као таква потребује неки извесни број вежбања: мајка мора да отпочне, а школа систематски да настави.

„Сви не виде све једнако“ па и не чују све једнако. „Исти хоризонат нуди једном оку више, а другом мање“ и исти простор дарује једном уву цео свет разних тонских осећања а за друго је уво скоро без звука и без тона. Способност за разумевање шума, гласа, звука и тона је код разних људи веома различита. Нормални слух свакога човека у стању је да звук, односно његове јачине, схвати, да га разликује и да га распозна. Човек не сме бити равнодушан па да не схвати разне звукове и гласове, који му се јављају свакога дана и свакога часа. Н. пр. дете иде у школу: при савијању у другу улицу прегазе га кола. Уво овог малишана није било навикнуто да схвати звуке из даљине, јер да је било навикнуто, оно би чуло кола још из даљине, па или би убрзало своје кораке или би причекало док кола не прођу. — Неко се изгуби у шуми. Хладовина постаје већа, сунце залази и настаје ноћ; свугде је тишина и у тој тишини чује звук вечерњег звона, који му јавља да се налази у близини село или чује каква кола, опет звук који га упућује на правац да нађе пут и др. Све сами звуци који га избављају из тог непријатног положаја. Колико ловци вежбањем усаврше свој слух и из даљине чују сваки шум, познато је; зачудити се можемо како је оштар слух у Индијанаца и других некултурних народа. Па да ли је њихово уво нежније од нашега? То не; али они се још у детињству вежбају да чују и да из велике даљине разумеју тихе гласове и шумове. Па зар што могу да науче некултурни народи, не можемо ми да постигнемо?

Колико је потребно и корисно извежбано уво у војника, показује нам овај пример: Ноћ је, војник је на стражи, непријатеља скрива мрак; али његов још у детињству усавршен слух чује непријатељску стражу, која се приближује тихим корацима; он може благовремено о свему да извести и тако да спасе све па и самог себе. А каквих последица може да има неизвежбан слух!

Родитељска је дужност да дечји слух још из рана навикавају, да чују и схвате и најтиши звук и шум како из близа тако и из далека. Ту треба мати да укаже прву негу детету своме; од прилике већ у другој недељи може она приметити, да дете узбуђено њеним гласом гледа за њом.

У почетку је слушање само тамно схватање осећања звука; али дете постепено разликује јаке и слабе гласове, радује им се, и све то показује осмехом и пажљивим слушањем.

Овакве појаве чулног рада код детета требало би да дају повода матери, да прати развитак детињег слуха. При томе би ваљало да обрати пажњу на она два главна правила, која се имају применити при поступању с дететом односно његових чулних осећања и опажања; прво је *негативно* а друго *позитивно*. *Негативно* је поступање у томе што се чува орган слуха да не буде повређен прекомерним дражењем или другим каквим повредама; *позитивно* је поступање пак у томе што се утиче на слух старањем да дете чује различите, богате, снажне, живе, чисте и веселе гласове.

Задржимо се најпре код негативног. Прекомерно дражење разорава или слаби орган слуха и тиме штетно утиче на цео душевни живот. Зато треба дете чувати од сувише јаких звукова као н. пр. од оштрог трубина гласа, од јаког викања, од пуцања прангија а у почетку и од треска кола. Нека се не плашимо да ћемо тиме сувише разнежити детињи слух. Навикавање на осећање и подношење јаких звукова мора да буде постепено. Није добро ни кад се у породичном кругу говори јако и гласно, јер се тиме навикава дете само на тај гласни говор и доцније му пада тешко да разуме речи оних лица која говоре тихо; његова се пажња и у школи с великом муком придобија.

Dr. Волф казује нам у свом делу: „Sprache und Ohr“ да су најчешће мане слуха последице шарлаха, зато родитељи у случају те болести треба да негују болесника са највећом пажњом. Претежнији број болести ува може се излечити ако се благовремено тражи помоћ од стручњака.

То нека буде опомена и родитељима и учитељима да обрате највећу пажњу на почетак сваке болести ува; да не мисле да ушни чир није штетан, или да је по уво од користи кад из њега цури или кад се оно гноји, јер то, мисле, отклања штетне сокове. На против, ако гнојење траје дуго, оно разорава нежне мембране ува.

Нарочито васпитачи нека обрате пажњу на ону појаву код детета (а оно треба чистије и оштрије да чује но одрасли), када оно чешће пита: „шта?“ када држи отворена уста и кад му је нос запушен.

Раније смо споменули, да треба материна брига да буде да би дете чуло богате, различите, снажне, живе, свеже и веселе гласове.

Односно богатства и различитости утисака на слух, које треба да пружи мати свом детету, мора се обратити особита пажња како би се увек погодило и време и мера и количина. Ако се пружа детету мало и једностраних утисака, то оно добија с те стране оскудно усавршавање и појачавање. Добија ли пак дете многе и јасне утиске, онда није у стању да их схвати.

Прве звукове добија дете гласом матере своје: час му она скреће пажњу на тик-так и избијање часовника, час на праporац, час на звук чаше. Већ у прво доба радује се дете кад чује звечку а још више кад *сама* може у руци да је држи. Код старих Грка била је у употреби чегрталька као дечја играчка.*) Кад се дете изнесе из куће, оно има прилике да чује и друге шумове и звукове као: певање тица и гласове других животиња. Зато се може код мале деце видети велика радост, чим приметe да ће их носити на поље. Кад се дете на тај начин донекле извежбало да схвати осећање слушања, онда је довољно материно тихо „пст“ па да скрене његову пажњу на сваки шум и глас.

За осећање звука неопходно је потребно и згодно понављање онога што производи звучне утиске. Показује ли дете смешкањем или окретањем на неки тон или звук нарочиту радост, не трзајмо га из тог пријатног му положаја, но му допустимо довољно времена да их схвати. Често се догађа, да се дете окреће на ону страну, са које је чуло неки њему пријатан глас; тиме оно само тражи да се тај глас понови, а то му је потребно ради ојачавања његова осећања.

Живот и свежина у схватању постизава се кад се детету скреће пажња на сваки звук. За жаљење су она деца која су остављена сама по неколико часова и која се по неколико недеља не износе ван четири нема зида. С које друге стране и долазе те многе троме и тупе главе, које не може касније занимати ни најживља настава, него из дечје собе! Ова погрешка, која се тако грозно свети, није само код сиромашних породица, где мати мора да остави дете само, па да иде на рад, него и код имућнијих породица, код којих су деца остављена несавесним слушкињама, које се не старају за душевно развиће поверене им деце. Где је дете остављено само судбини својој и где се само води брига да је оно добро нахрањено, да добро проспава свој млади живот и да лежи у миру и тишини: ту не може ни бити говора о живости, о схватању чулних утисака и о умном развитку. У доцнијим годинама, кад таква деца пођу у школу, њихове мајке кукају, како су им деца при настави трома и без икаквог учешћа, како им не достаје осећања за племениту песму и музику; оне не знају, да су сви ти недостаци само плод њихове безбрижности.

Укратко, не може се материма скренути довољно пажње на неговање слуха у малене деце. Последице таквога немара свете се у животу и често и опако. — Ако овај чланак пробуди ма у најмање интересовање у српских матера, — његов циљ биће постигнут, а наше задовољство потпуно. —

J. M.

* Schwartz „Erziehungslehre“

Песме М. Ћурчина — *1902.—1905. Издао С. Б. Цвијановић у Београду 1906.* —

„Српски Књижевни Гласник“ донео је 16. новембра о. г. у својој рубрици *Белешке* ову изјаву г. М. Ћурчина: „Пре неког времена намислио сам био скупити своје песме у књижицу, па их је издавач већ и објавио био. Кад је штампар довршио посао, није ми се издање доста свидело, те га нисам дао растурати. И то је издавач објавио. Сад хоћу да признам истину, да лоше издање није једини узрок што сам задржао књижицу. У последњем часу поплашио сам се незваних критичара, који у нашој јавности неоправдано тако несразмерно велику улогу играју, управо нисам се толико поплашио њих и онога што ће писати, колико себе сама и оних часова док будем њихов суд о својим песмама читао. Зато сам послао књижицу само људма до чијег ми је суда стало. Али су је ипак дохватили и таки којима не беше намењена. — Кад се већ нисам могао сачувати овог зла, жао би ми било да пријављени претплатници и други читаоци, који се можда на лепши начин интересују за моје песме, не добију књигу. Стог сам замолио издавача да је бесплатно пошље онима који је под својим именом писмено заишту.“

После ове изјаве, дата јединствене у српској књижевности, није ми било баш тако лако решити се на писање овога приказа. Јер ја књигу нисам добио од г. Ћурчина, дакле нисам од људи до чијег му је суда стало. Према томе изгледало би да сам један од „незваних критичара,“ а то ће рећи да г. Ћурчин а priori сваки неповољан суд рачуна као некомпетентан! И ако овај закључак изгледа нешто слободан, он тако само изгледа, јер је познато да ни један од „незваних“ критичара није похвално писао о збирци. Кад овом факту додате недобијање књиге — закључак је потпуно оправдан.

Да бих одбио од себе овако комично насртање — изјављујем, да је оваквом изјавом г. Ћурчин доиста *у пуној мери заслужио* да се критичари не обраћају њему, јер би то био колико незахвалан толико и залудан посао према таквом писцу; али је, осим обраћања песнику, критичарева дужност да се обраћа и читаоцима, којима ће тумачити песника и уводити их у његове творевине, остављајући, на крају крајева. самим читаоцима да песнику поклоне своје симпатије или да од њега „одврате лице своје“. Само ради читалаца г. Ћурчинових решио сам се ипак да пишем овај приказ, јер они то са правом траже и од „званих“ и од „незваних критичара“, а у мирноћи, коју имају у пуној мери, разликоваће „зване“ од „незваних“ много боље од г. Ћурчина, који у изјави јавно признаје да се плаши *„себе сама* и оних часова док будем њихов суд о себи читао!“ — Ко се плаши себе сама — то је рђав знак!..

Али оставимо изјаву, која, поред све своје занимљивости, није предмет ових врста, па пређимо на г. Ћурчинове песме — које су много занимљивије и ради којих управо и пишем овај приказ. —

Пошто се овим приказом обраћам једино читаоцима г. Ћурчиновим, дужност ми је да заједно с њима читам

поједине песме из збирке, и да их тумачим како их ја разумем, а они нека суде: јесам ли у праву или грешим, и колико? —

1.

Да л хоћеш тако?

Чуј, истину ћу ти рећи:
Моја је љубав од овога света.

Нека се читаоци запитају: која и чија то љубав није *од овога света*? Има ли такве љубави, па је сад потребно да нам песник о својој љубави каже да је и она „од овога света“! —

Ни ти мени ниси прва, што ћу крити?
А и ко зна шта још може бити.

У даљем прегледу видеће се врло јасно да г. Ћурчин апсолутно не зна и не разуме народну фразеологију, јер је ставља, скоро без изузетка, где јој и кад јој места није. Ово „А ко зна шта још може бити“ има значење које није достојно једног „чедног“ песника за каквог се отворено казује г. Ћурчин. Мислим да је хтео рећи: „А и ко зна *колико вас* још може бити.“ —

С анђелима те нисам упоређиво,
Да надземаљски створ ја обожавам.

Оваква елиптична реченица права је наказа, јер значи: „Нисам те упоређивао, да бих после тога упоређивања обожавао надземаљски створ.“ Мислим да је хтео рећи: „С анђелима те нисам упоређивао, па с тога и не замишљам да у теби обожавам надземаљски створ.“

И нисам хтео — не разуми криво!

Од *разумети* заповедни је начин *разумеј!*

Ја жену тражим, снаге и полета.

Не зна се да ли тражи жену која има снаге и полета, или поред жене тражи још и снаге и полета?

По садржини цела је песма неискрена и извештачена, јер када каже „и нисам хтео.... да душу своју љубављу спасавам,“ песник признаје да би је могао баш и спасавати, али он то неће. Даље песме у збирци праве су контрасти овој „нечедности“, која је, на срећу, само измишљена. —

2.

С дрвећем.

Гледаш у капље: свака грана плаче,
Стискаш руку око хладне коре...

Стискати руку око хладне коре... није исто што и: стискати руком хладну кору! Разлику је врло лако представити, јер је слика у песми („стискати *око* коре“) — смешна. *Стискивати руку* Вук краће и лепше каже *стисак*, ска, m. die zusammengedrückte Faust, pugnus compressus. —

Пусти срце, нек силно уздише;
Али се не бој — то дрво дише!

Не знам и не разумем! Ко је дрво: да ли њено срце које уздише (а зашто би било дрво кад уздише?) или она која тек треба да пусти уздисање срца? Или је то можда сам песник? Или, на послетку, баш право дрво? Песник је овде дао такву фигуру да ће доцнији „коментатори“ имати грдно посла, кад га, ево, ни ми савременици не разумемо. Главно је и несумњиво да је у овој песми неко дрвен и да дише!

3.

У Бечкој шуми.

Свеже је и ведро јутро, —
Ко почетак лепе приче...

Тврдити овако поуздано да је почетак лепе приче свеж и ведар — није промишљено; јер почетак и најлепше приче може бити и сувише тужан и невесео. Не би било лепо да то песник не зна.

И по грању и по жбуњу
Нешто се буди и нешто се миче...

Ово *нешто*, не што му у овом стиху не би било места, него што је то необично омиљен песников израз, провлачи се кроз целу збирку, те је управо онај мистични елеменат у песниковим творевинама. Чему год нема израза, метне *нешто* — па је ствар готова. —

Трчаћемо по шуми свуде;
Ти ћеш причати пуно и живо,
Ја ћу те дирати много,
А неће ти бити криво.

Свуде (свугде) прилог је за место, а за правац каже се *свукуд*. — Да песник доиста није демократа, види се и по томе, што се даје забављати, јер му она, а не он њој, прича пуно и живо... Али ни мало није лепо, што ће је, докле се она тако заприча, *дирати много*. *Дирати*, дирам = etwas berühren, tango, поступак је више мање слободан и по мало неучтив. Срећа је само што то њој није криво!.. Али онда, он је не дира *много*, јер кад би било *много*, морало би јој бити криво. Или можда то *песник* мисли да је било *много*. Па каква ли је то онда фрајла, кад јој пријатељ мисли „што је много баш је много“, а она ни увом да мрдне? — Пошто сам узео улогу тумача, слободан сам рећи још једну претпоставку: можда песник под оним *дирати* није разумео *tangere*, него пецкати, задевати, заједати... Ако је тако, онда песник треба да зна мало боље српског језика, јер овако ето на шта излази!

Ал после, бићемо тужни.
Јер знамо шта бити не сме.
Вече ће бити лепо, —
Ко свршетак тужне песме.

Ово „јер знамо шта бити не сме“ – изгледа мало сумњиво поред оног „а неће ти бити криво“. Свршетак тужне песме не мора бити леп.

Наслов песми „У Бечкој шуми“ јамачно треба да означи доживљени догађај, јер би иначе ово могло бити и у Мокролушкој. —

4.

У младом зеленилу.

Без мисли и без речи ишли смо кроз дрвеће
Газећи стабљике танке и мрко шумско цвеће.

Песник може тврдити за себе да је у тој шетњи био без мисли, а обоје без речи, али о њој то не може тако поуздано тврдити као што у песми вели. Ко зна? Ако песник није тада ни о чему мислио, нема никаква права да то и о њој тврди. А да песник доиста није мислио, доказ је и песма и они привиди у њој неког *мрког* шумског цвећа у рáном пролећу. Такво није ни бабино уво, ни пресличица, ни јагорчевина, пити ма који други цвет... *Мр̏к* = Schwarz, ater, в. Рјечник В. К. —

Па ипак погнуте главе листиће кидајући,
С очима пуним суза враћали смо се кући.

Управо две Грете! Мушка и женска. Кидају листиће са травчице „хоћу-нећу“ и — враћају се кући с очима пуним суза! „Хоћу-нећу, хоћу-нећу...“

Песма скроз лажних осећаја и ни по чему недоживљена. —

5.

Изгубљени тренут.

Све је ишло добро, својим редом,
И све сам чешће у твом крилу спаво,
Голицала си ме руком и погледом,
Већ се у срећи нисам разазнав'о.

Ја се већ морам јавно упитати: каквој ли то назовидевојци пева г. Ћурчин? Спава јој све чешће у крилу а она га голица, да се он већ не разазнаје у срећи! И он то зове *срећа!*

Онда је дош'о дан, пре времена.
Знам да си била весела и ведра;
Кад сам те диз'о на камару сена
Под руком сам осећ'о ти недра.

Збуњено сам стисн'о тело вито,
И тад учиних глупост, главом лаком:
Кукавички сам за допуст пит'о
За пољубац — у тренуту таком!

Кад је песник већ дотле дошао, да јој у крилу све чешће спава и да га она голица, — по чему је онда *пре времена* питати за пољубац? — Песник је овде мислио, у чедности својој, да се кућа од крова зида... Драгоцено је признање песниково (ретка је таква искреност) да је то била само глупост са његове стране, глупост „лаке главе“! — Ако је лирској поезији најпотребнији елеменат искреност, онда је ова строфа чисто лирска.

Од тог доба нису посла чиста!
Тужно те гледам у часима дугим;
Ти са мном збориш ко са сваким другим,
Ни око ти се јаче не заблиста.

Колико г. Ћурчин не зна српску фразеологију, доказ је и први стих ове строфе. Место да каже да су од тог доба посла са свим чиста, јер што је било више није, он нам казује оно чега би требало да се стиди! Шта значи „нису посла чиста“ г. Ћурчин апсолутно не зна, јер то доказује завршетком своје песме.

6.

Како ти наредиш

Соба је пуна нервозног ваздуха...

Ваздуха нема ни нервозног ни ненервозног, то могу бити само бића која су у њему.

У гомили полилеја....

Каже се *иолијелеј*, а полилеј није ништа...

Казала си ми да дођем амо,
Да познам живот отменога света,
Ја цело вече у те пијем само,
А сав тај покор брига ми девета.

Опет једна искреност. Некаква госпођица (сигурно из Беча, јер то није ни могућно замислити у Панчеву) зове песника да му покаже живот отменога света. Ко зна како се он то понашао, кад је чак осетила потребу да му покаже отмен свет и његове манире. А он као сваки дивљак, дошао па само у њу пиљи, а цео тај *иокор* брига му девета. Такав је био у почетку, али чекајте док дође до песме „Пучина је једна стока грдна“ видећете докле је дотерао млади демократа!

Наслов „Како ти наредиш“ нема баш никаква смисла јер би прави наслов био „Како ти ниси наредила“. Па и ово *наредила* како је изразно и искрено!..

7.

Тањи крај.

Штета што су ту толики други,
Те замену ми не ћеш чекат' дуго;
А ја сад не бих пожелео друго,
До да по цели божји данак дуги
Брижна и сетна мене тражиш свуда,
И да од силне чежње не знаш куда.

И опет искреност, али овога пута искреност једне скромности. Песник зна да ће она лако наћи замене, па је жалостан. Иначе му је жеља врло скромна, желео би да га она „по цео божји дан, брижна и сетна, тражи свугде, али да од силне чежње не зна где“. — Управо „жмурке“ од зоре до мрака! Песник се ма где сакрије и викне „Зора!“ — а девојка цуња, цуња, али узалуд, — нигде га нема! Песник ужива у њеној муци, али се не јавља. Само што не каже: да знаш кад си заволела оваквог ђиду!...

Али... и овде има једно али...

...трима, знам већ, давно идол ти си,
А знам да и ти неприближна ниси,
Те није тешко сцену предвидити:
У успомене ти ћеш мене лако,
А ја ћу крити, кад узбудем плако!

Дакле још тројица бацили око на њу! Пошто она није *неприближна* (!) то није тешко предвидети (песник пише *предвидити)* да ће га се само сећати (али не и заборавити), а он ће, с пуно разлога и поноса, крити кадгод буде плакао због тога! Ово место ипак по мало мирише, по теорији г. Ћурчина, на љубав која баш као да није од овога света!..

Наслов „Тањи крај“ нема никаква смисла, јер садржини одговара само наслов „Дебљи крај“. —

8.

Ноћу

Познајем и волим осећај среће,
И осећај туге, тихе, у самоћи;
Ал за мене нема уживање веће,
Нег осећај чежње. У мраку, у ноћи,

Кад осетим празно и мир око себе,
Па отварам очи и склапам полако,
Задрхћу ми уди, ја привлачим ћебе,
И не знам шта радим. У заносу тако

Једну тачку види и мисо и око:
Ја пружам руке ко да је ту неко,
И стискам образ на јастук жестоко;
А свуд подамном само перје меко.

И ако сам цитирао целу песму, ипак молим за допуштење, да је тумачим и обратим пажњу на карактеристична места у њој.

Кад песник ноћу осети *иразно* око себе (противност је *иуно),* он полако, као мудри папагај, склапа очи, задрхћу му уди, привлачи ћебе и — *не зна шта ради!* Овде оставља читаоцима пуну слободу да нагађају шта би то могло бити. Било што му драго, једно је несумњиво јасно, да ту, како би сам песник казао, „посла нису чиста“, јер да „здрав читав“ човек не зна шта ради — незгодно је и требало би да забрине најближу песникову

околину. Доиста, најозбиљније велим, ово је тако болесно, тако ненормално, да критичар може само скренути пажњу на такву појаву, али дубље не сме улазити. Паћеник песник жудно пружа руке и, *у исти мах*, стиска образ на јастук, али... под њим је само меко перје!.. Поред радње коју ова песма казује, а која не иде у област литерарног критичара, сазнајемо, захваљујући песниковој искрености, два врло карактеристична, чисто песничка детаља општег интереса: први је, *песник се покрива ћебетом*, а други, *сиава на перју*. — Овде су нам можда и нехотице пружени драгоцени податци о аристократизму песникову који је прави узрок песми „Пучина је једна стока грдна!“...

9.

Самом себи.

. . . . . .

Никад се нисам слаг'о с Писмом Светим
Да прељуб чини ко погледа жену;
Ја чак још тражим, кад се тебе сетим,
Да т' мишљу видим у ономе трену,
Где сам ти био телу понајближе,
Ипак ми поглед светињи се диже.

Ето шта је дочекало Свето Писмо! Песник се, у овом случају, није никад с њим слагао! Што песник није разумео став Светога Писма, — не мари ништа! — Лудвик II баварски познат је са оваквих погледа на женску лепоту, али то није ником поверавао, а ми имамо г. Ђурчина, који нам то сасвим јасно и гласно каже, па немамо разлога не веровати му! Борба духа и тела песникова изражена је и у овој песми, и он, ритер духа, јачи је него Свети Антоније у својим искушењима, јер то управо и није искушење за њега, пошто је у њега јачина духа дефинитивно савладала грешно тело.

„Die Liebe muss sein platonisch“,
Der dürre Hofrat sprach,
Die Hofrätin lächelt ironisch,
Und dennoch seufzet sie: „Ach!“

10.

Није тајна.

Не бој се моје страсти,
Све и кад не знам скрити
Пожуду. Стид ме касти,
Ал чедно ја ко и ти
Проводим младост...

Песник толико говори о својој „чедности“ — да је то већ управо досадно. Шта се то *њега* тиче? И ако признаје да га је стид „касти“ (?!), он то ево и јавно „сликује“! Ако је чедност тела сва вредност песникове душе (а по овој збирци доиста изгледа да је тако) — онда би се та душа могла кантаром мерити...

.. Савест луда
У мени тебе штити;

Платонске уздисаје,
Не мораш, видиш, крити,
Јер знаш сад ето шта је —
Чедан сам ја ко и ти!

Ако је песник доиста био искрен, зашто онда вели да му је савест „луда“. Зар за то што њу штити, а с њом и његова уверења и „гадљивост“? — Љубав Абеларова, сасвим природно, долази у засенак пред оваквом љубави г. Ђурчина — само би било потребно да се и нова Хелојза изјасни!

11.

Планови.

. . . . . .

Покупићу чег се сетим;
У вагонски сешћу кут,
Да плачући летим летим,
Куд по пузи пузи пут.
Шта ће онда даље бити,
— Немам појма. Уокрет
Прејурићу, пребродити
Парче земље, празни свет.

Отићи ће Бог зна куд! Покупиће чега се сети (а одбациће све оно што му под руку дође, али чега се није сетио) и отићи у вагонски кут. Ту ће плакати (јер је згодније него у кућној самоћи) и летети, летети „куд по пузи пузи пут...“ *Летети* по путу који „пузи“ (!) — нов је проналазак. — Каже се „пут се пење“ ако се човек по њему пење; „пут се вере“ ако се човек вере; „пут клизи“ ако човек клизи; логички „пут пузи“ ако се по њему пузи. Према томе морао би песник рећи:

„Да плачући пузим, пузим,
Куд по пузи, пузи пут...“

Тим би добила и звучност стиха, а и плач би добио у чедности, — личио би на плач детета које још није проходало, него тек пузи. Али то онда не би био „Schnellzug“!

„Прејурити уокрет“ значи *прејурити окрећући се око себе* (као чигра!), а нипошто *прејурити уокруг*, што је песник, можда, хтео рећи. „*Пребродити* вагоном *парче* земље“ — зашто не би могло бити кад је Исус пешачио по води... А када се песник врати (а он зна да то мора бити):

Све ће, знам већ, лепо ићи
Унатрашке — ко и пре.

Па зашто онда „бродити уокрет по пузи која пузи кроз празни (!) свет!?...“

12.

Из лепих дана.

У овој песми лишће „весело труне“, а песник казује како је „јако вол'о“ осећаје зелене ко јелове гране, осећаје лањских лепих дана када су се, он и она, „шетали овуд, онда, лане...“

13.

Док ме мрко четица ривала
Мерила оком срдите немоћи,
Што си ти мени своју љубав дала,
Имао сам сна и мирне ноћи.

Ал откада ти и браћа и мати
Свеђ суревњиво прате нам покрете,
Не умем више без немира спати,
Јер ме иста мис'о у сну смете:

Да л' ћемо моћи удиљ и ја и ти
Толико вешто осећаје крити,
Да нико не зна како стоје ствари,
А да ипак останемо стари.

Песник је срећан и „мирно спава“, јер је победио „четицу ривала“! Занесен срећом, мисли да су ривалски мрки погледи „срдита немоћ“, а одмах нам затим признаје да њена мати и њена браћа не одобравају ову љубавну „комбинацију“, јер „свеђ суревњиво“ (?) прате им *покрете*. С тога песник „мисли и у сну“ (!) — да ли ће моћи „удиљ“ осећаје *крити*, да се не би знало „како стоје ствари“!

Победити „четицу ривала“ значило би нешто, кад бисмо знали и њу, срећну избраницу песникову. Али судећи по матери и браћи њеној, и по јунаштву песникову који јој предлаже да осећаје „крију“ — „ствари стоје“ Бог би знао како! Ситна песникова душа објавила се у овој песми у свој својој — непесничкој минијатурности...

14.

На твој рођен дан.

У овој песми слуга слугу „вија“ (ви̏јати = jagen), ходници су пуни цвећа и долазе да честитају. Ко? Ходници или слуге? Где то слуге честитају? Ал' док у салон стану „хрлити“ (?) и — „где си *тобож* стану „питати“ (т. ј. питају: где си?), песник ће је „безбрижно“ „грлити и љубити“. — Пуна кућа гостију, ходника, слугу, цвећа, — а он, мајчин син, ни бригеша! Као вели: нека се зна кад је њен рођен-дан и ко је дошао да први честита!...

15.

Љубавна песма.

„У зависти и у љубомори“ живи песник „дан, на опет дан“ (= два дана)! Његов понос „против говори“ и „с утехом би да се додвори сазнању чистом“ (?!): не трпи да је „жудно“ гледају и „мрзи мржњом искреном“ оне што седају поред ње и „химне“ јој, к'о и он, певају (али, он *зна*, не искрено). За то ће „удиљ упорно њутати“, склањаће јој се с пута, али ће за њом „лутати“ и — „наћи све, што не ће знати свет“. — Зар он, који је срећан и мирно спава само онда кад га ривали „мере оком срдите немоћи“?

16.

Шта ћу после.

Песник не би хтео да његову избраницу зна свако, да не би могли рећи „Ту он воли *тако*“. У том случају „не би смео песме у лист слати“ (!!) јер је „страшно“ „откривати свету осећаје, тако да их узастопце прати“! — По чему је то „страшно,“ ако су ти осећаји искрени и ако их је она заслужна? Песник у нескромности својој уображава, да је интересовање опште, и да би „свако“ узвикнуо пред решеним проблемом о његовој љубави: „Дакле... ту Он воли *тако!*“ — Али песник даље „искрено казује редом све како је“: ове песме „што су ту пред свима, за њих ти ни не знаш да их има, и ако су теби посвећене!“ Јединственим језиком а још лепшим стилом песник се „низвргнуо“, из непознатих разлога, до самозаборава. Та је ли могућно, да она, избраница песникова, „ни не зна“ да је он поета?! И то ми је девојка из савременог српског друштва! — Само никако не могу одгонетнути за што је песми наслов „Шта ћу после?“... Ако је због те „нинезналице“ — фућ с њом!...

17.

Из далека.

Песник упоређује своју изабраницу са осталим девојкама! Прегледао је већ целу „поворку“ — нигде сличне! Откад је своју избраницу „љубио на растанку *горку*“ — пред другим женама „миран је и хладан, *за иричу!*“ А каква је његова избранина? Ма да и многе друге имају „чипака од свиле“ и ма да су „салонском разговору вичне“ — његова избраница има још и реч „слодичну“ а кроз вео види јој се „бели врат“ — те песник гори, гледајући је, „свако четврт сата“!... Искрено и — карактеристично за проучавање песникове душе.

18.

На раскршћу.

Кроз маглу и кроз таму светиљка светлуца и на пут баца нејасан зрак. Чује се, кроз светску галаму и луну каруца, звиждук — то је влак! Сами су, он и она. Песник је пита: „Како ти је? Пријатно и *меко?*“ Али пре него што би она одговорила, захтева да га загрли и да каже; „Да. Пријатно ми је и меко!“ „Што је било више није, за час биће све далеко, остаћемо ти и ја“. — Што рекао Сима Сарајлија:

Нај, Европо... Радаманта родиша...
Кључе... Бак... А решавај... Минос...

На каквом ли је само ово „раскршћу“ било?... Јер има разних „раскршћа“...

19.

Пред црквом.

„Ту унутри“ пој'о је песник још као дете... Гледао је слике свете као нешто чему нема мере! Али сад је „у свету“ научио нешто друго: клони се цркве и попова, јер у њему „Бог је мртав „већем“ дуго!“ Али, пошто је решио да се жени, њој за љубав отићи ће и у цркву, на венчање, „да и то буде“. Хоће девојка пред попа, дабоме!... Али (гледајте чуда сад!) он, који је Бога сахранио, гледаће у цркви „шта се *с вером* ради“ (откуд сад безвернику вере?)! „И док црквењак пону к'о без даха“ (ко је без даха: поп или црквењак?) отпева „нешто“, — он ће је „стиснути за руку“ и мисао, која га једнако мучи, биће му тек тада, *у томе тренутку*, јасна: „Треба да те лепшој вери учим!“ — Па ево он је то већ сада, пре тога тренутка, казао и требало би да му је већ сад јасно... Али кад песник каже да још није... немамо разлога не веровати. Редак и занимљив случај!

20.

Последња песма.

Песник зна да га она воли, те сад више не мора „много молити!“ Она ће му све дозволити, и ако би он хтео „да није тако“ (?!) „Пун онај свет жеља и снова и слатких ноћи — сад му је крај!“ (Какав лапидаран стил, Боже мој!). Тај свет „полако нестаје“, „чежња престаје“, а с њима и песников „лепи занос *тај!*“ Касно је познао славу твоју „о некушана, чедна љубави!“ Ако је „касно познао,“ за што онда да „моли“ ову која га воли? Или — или!

21.

Карневал у шуми.

Ветар по шуми „купи зимске инструменте“ (!), први ће акорд да „рупи,“ а после: „у разблудној игри ће да се *крше* — дрвеће!“ „Шум-шум-шум, једандва; — ноћне оргије славиће шума сва!“ Зима, смрзнуто дрвеће и — *разблудне* оргије!... Као у „Рибокоси“:

Шта се ноћу тако мота
Око куће, око плота,
Динум данум, шум-шум-шум!...

22.

Под јелама што се суше.

„Мирло ко у храму“ (дабоме, незнабожачком) шумица од је́ла — „у пла́во на небу своје гране сплета!“ То место песник воли „без мере“ и познаје у њему скоро „сваки *прут*“. Туна, „с пола сна у оку“, лежао је јуче. Али про́ђе шумар „на неке утрине“ (?) и рече му „нузгред“ „да полако гине та шумица је́ла“. Песник је то осећао... Он, који у шумици познаје сваки „прут“, *не види* али *осећа* да шумица „гине“! Ово је патезање било потребно песнику да би (бар ја мислим) показао како и он „гине“! У осталом... можда се и варам.

23.

На Лиду.

На морском песку „испрсио се песник“ (каква слика!) „*Замућен* и замишљен“ његов поглед „блуди“ с краја на крај (чега?). Хтео би „да шумне вале и ветар са *буром* (!) своје душе *у стопе стопи!*“ Осетивши да је бура његове душе „бура у чаши воде“, овако се обраћа самом себи:

„Иди, јадниче, кући
и седи за дрвен сточић
и грискај перо,
па причај
како је Сима волео Јулу,
а Јула га није хтела!...

Главно је да седне за „дрвен“ сточић, јер ако би сео за гвозден — ко зна шта би могло бити!

...трошни и смртни
човек је
мравак овде,
где море земљу љуби...

Иначе је, на пример за „дрвеним“ сточићем, сила непредобна!

24.

Идила.

„Сањиво вече у село сутон води“. Ко кога води: вече сутон или сутон вече? Ако је прво (као што изгледа) — није добро, јер вече долази после сутона! Свима годи „*тишина* и *ветрић илах*“ (!) „Пунани месец снива небески *каки* сан“ (!). У тој лепоти песник се пита: „куда ћу?.. *Да тонем у слику милу?..*“ И „под прозор већ драгој“ хита, — *да дошуни идилу!* — Управо као онај прајски лајтнант што је на Риги-Кулму осећао непотпуност величанствене слике, јер је био — у цивилу!.. Ако је ова песма писана озбиљно, — врло је неозбиљна; ако је за шалу — доиста је смешна. —

25.

Ако ћу да будем искрен?

После искрености о „ћебету“ и „перју“ овакво је питање неоправдано, јер се нема чега бојати.

У овој песми г. Ћурчин обећава њој, да ће јој везати сонете и мадригале „и још више: Слободне ритме“! Знамо шта је то сонет шта мадригал као песничка *врста*, али каква је то врста *Слободан ритом* (па још са *С*) — доиста не знамо. — Од ње тражи да је „не буни баш речца свака“, „да можда не хтеднеш да си збиља така“!

То је онако тек, песничка машта,
Кад је лепо, ја пишем свашта...

Ова два стиха тако су сочна и пуна, тако непосредно искрена, да бољи мото целој својој збирци не би г. Ћурчин нашао доиста нигде, ни у чијој поезији.

26.

На балу.

По глатку и клизаву поду
Гомила чудно се врти:
Све доћу двоје и оду,
И мушко женску прти;
У женске голе груди,
Поглед јој мутан и блуди...
А озго неко гуди. —
Шта раде ови људи.

Пртити = auf den Rücken heben, tollo, в. „Pj.“ В. Ст. К. Дакле, на балу мушки на својим леђима носе женске и врте се! Онда је јасно зашто је женској поглед „мутан“, — а кад још „озго“ неко гуди, мора се сваки запитати (па и г. Ћурчин): „Шта раде ови људи?“ — Ту се „ногом (!) шарају слова — све нова и нова“! Песник „демократа“ није, дабоме, знао да је то „бал“ (као ни сваки други паметан човек), али му неко „у црном руху, мрка лица“ „канда рече“: „Пардон! На бал се не долази тако без фрака и без рукавица“. — Песник само рече: „А, тако!“

Морал је ове песме: на балове не иди без позива, јер можеш бити избачен! —

27.

На странпутици.

Дође т. зв. јесен,
Т. ј. стало падати, „жуто лишће“ и т. д.
Те скоро под сваком граном (!)
По један песник;
Стоји, и види
Где мре природа, и погреб јој прати. —

И т. д. И т. д.

28.

У троје.

Ово је једна једина песма, у правом значењу, у целој овој т. зв. збирци. И лепа је и лако се чита и — има смисла. Пошто је прави и несумњиви изузетак од осталих својих „другарица“ из г. Ћурчинове поезије — она несумњиво није оригинална т. ј. није као што су остале.

29.

„Пучина је стока једна грдна“.

Ја демократ нисам нигда био,
Ма да сам некад и сам држ'о да сам (!);
Али тек данас смем признати шта сам,
И рећи што сам и од себе крио (!)
Ја стрепим од тог дивљачнога пука
И с осећајем вечним, исте врсте
Што дете има кад укочи прсте
Па пружа руке плашећ се баука,
Ја жудим само да ме не додирне.
Ах, да ми није младе снаге ове,
Што мрзи млаки нерад душе мирне,
Све бих му дао да не буним снове.
Ми нисмо исто. Ни срце ни глава,
Моје су мисли несталне и нове;
Ја имам снова, а пук мирно спава.

Ни мање врста ни више — оригиналности! По г. Ћурчину пук је „*дивљачан*“ јер — „*мирно спава!*“

Ето како и *колико* песник види! — Песник „жуди“ само да га пук не додирне, и све би дао, само да му тај пук „не буни снове“! Јер... они нису исто. Песникове су мисли *несталне* и *нове!!! Нове мисли!!!* И то г. Ћурчин напише, па ни по јада што напише, него то још и — „трукује“! И ако г. Ћурчину нико не може зъмерити што није демократа, може му с правом замерити што је „несталан“ (па макар и у мислима), и што је — *нескроман* (види под */. т. зв. „нове мисли“ у збирци „Песме“)!

*

Још неколике песме „Слободнога ритма“ и била би исцрпена цела Збирка. Нека нико не мисли да су оне било по чему боље од ма које цитиране. На против.

И ако би, како то само изгледа, било потребно дати и општи суд о свима песмама а према томе одредити и песников „ранг“ у српској песничкој хијерархији, — ја се тога драговољно одричем и остављам читаоцима да према разгледаном материјалу оцене и целокупну архитектуру ове доиста „оригиналне“ појезије, „оригиналне“ због тога што нико од српских песника није нити ће (ако је искуство доиста прави учитељ) писати као што је писао г. Ћурчин (јер је већ прилично времена како не пише).

Још нешто. Г. Ћурчин могао је писати што је хтео и како је хтео, — њему се не може и не сме замерити. Сваки пише како мисли да треба писати. С тога ни овом роферату није циљ да *ма у чему и ма колико* утиче на г. Ћурчина, али му је циљ да скрене пажњу читалачку на ону силом ширену заблуду да је г. Ћурчин доиста *песник* и да је створио „нешто ново“ у српском песништву.

— К.

РАЗНО

* Књижара Браће М. Поповића (Нови Сад) јавља да је већ спремила свој нов „Каталог српских књига и музикалија“. На захтев шаље га бесплатно. —

* По решењу књижевно-уметничког одбора, Српско Краљевско Народно Позориште расписује стечај за оригиналне комаде из српске историје или српског живота, писане стихом или у прози. Награде су: прва 1500, друга 800, трећа 400 динара. Награђена дела добијају и тантијему 15%. Награду од 400 динара може добити и дело које не испуњује веће. Рукописе треба послати до 1. септембра 1907. године. —

* Пољска Матица Школска има 800 подружина са 200.000 чланова. У Матичиним школама учи се 75.000 пољске деце. —

* Овог месеца отворена је у Чикагу изложба српских рукотворина, у просторијама српске православне општине. Ову су изложбу приредили Срби у Чикагу, да и пред Американе изнесу своје народне израђевине и да буде интересовање за њих. Приход је намењен српској црквеној општини у Чикагу. —

* Из октобарског броја (Bd. XXX, Nr. 24.) немачког стручног часописа „Zoologischer Anzeiger“ засебно је одштампан чланак проф. Д-ра Ж. Ђорђевића „Beitrag zur Kenntnis der Hydrachniden Mazedoniens“. —

* Наредник Сава Ђорђевић (Ћуприја) израдио је и за штампу спремио „Регистар свију села у Краљевини Србији“. Књига ће изнети до 10 штампаних табака, а цена ће јој бити 1 динар. Поруџбине прима писац. —

* Андре Бар написао је на француском а сада се преводи на српски језик „Мајска револуција у Србији 1903. године“. Први свезак (биће свега 3) већ је готов и може се добити у свима књижарама. Цена је 1 динар. —

* Живојин Р. Мишић, ђенералштабни пуковник у пенсији, јавља да је дао у штампу своја „Предавања из Стратегије“. Дело ће изнети преко 40 штампаних табака велике 8°, са засебним атласом слика. Цена је за претплатнике 15 динара. Претплатничке пријаве прима писац до 15. фебруара 1907. године. —

* Поручник Светомир С. Ђукић штампао је „Брзо крокирање, упут за рад са најмање знања, средстава и времена“. Цена је 0.50 динара.

* Дело француског генерала Педоа „Коњица у руско-јапанском рату“ превели су и дали у штампу поручници Ђорђе Ћирић и Живко Станисављевић. Књига ће изнети до 5 табака; цена 1 динар. —

* Иван Момировић, свештеник, написао је и штампао свој извештај „Мишљење и предлог о научној основи и уџбеницима за науку вере у средњим школама“. Цена није означена. —

* Крајем августа или почетком септембра 1907. године одржаће се у Дубровнику трећи Конгрес Југословенске Омладине. —

* Друштво за помагање сиромашних а вриједних Срба слушача у Загребачком свеучилишту изабрало је нову управу. У њој је председник: Мирко Коснер, правник; потпредседник: Гавро Текић, правник; секретар: Дане Дракулић, фармацист; благајник: Миша Јагровић, филозоф; одборник: Гавра Божић, фармацист; одборски заменици: Урош Мисита, филозоф, и Бранко Дреновац, правник; ревизијони одбор: Пајо Јукић и Милан Лека, филозофи, и Вукан Каблар, правник. —

* Проф. Благоје Бранчић (Нови Сад) дао је у штампу књигу „Из мађарског перивоја,“ збирку превода одабраних мађарских песама, највише од Петефија. — У књизи је до 70 песама. Цена 1·40 круне; књижарима 10 комада за 10 круна. —

* Из „Архива за правне и дрштвене науке“ засебно је одштампан чланак Д-ра Александра Митровића „Један јубилеј (Cesare Lombroso)“. —

* Почетком нове године почеће у Никшићу (Црна Гора) излазити библиотека „Народна Просвјета“, коју покреће Никшићска омладина. Намера је да се народ упознаје са културним тековинама и свим оним што је потребно за његов напредак. „Народна Просвјета“ излазиће у месечним свесцима, а претплата је за сваки свезак 1·50 круне. —

* Главни Одбор Српске Књижевне Задруге одлучио је: 1. да се књижници српскога манастира Хиландара поклоне сва Задругина издања; 2. да Српска Књижевна Задруга суделује на великој изложби која ће бити у Лондону 1907. године; 3. да позове све српске угледније раднике на књизи да кажу своје мишљење о списима које би требало штампати у Задругиним издањима за пет го-

дина; 4. да распише стечај за већу приповетку из српског народног живота, коју би, по могућству, штампала још у XVI колу свом. —

* Удружење Срба богослова у Черновицама изабрало је за 1907. годину нову управу. У њој је председник: Петар В. Маркичевић, канд. теологије; потпредседник: Милан Л. Поповић; тајник: Моја Стојков; тајников заменик: Лазар Мирковић; благајник: Гаврил Сремчевић; благајников заменик: Никола Марковић, теолози. —

* Књижара Св. Ф. Огњановића (Сремски Карловци) јавља да је дат у штампу календар „Le Gnìavateur, сирјеч календар Гњаватор за 1907. годину". Цена му је 60 потура, а гласник је Првог Гњаваторског Удружења. — Добро те је једва једном подмирена и ова књижевна потреба!

* Коло Српских Сестара почело је и ове године приређивати низ популарних предавања. До сада су говорили: Јован Жујовић „О погибији подземних сила", професор П. Поповић „О Јоакиму Вујићу и Вуку Караџићу", Р. Ј. Одавић „О техничким средствима за драмску илузију", Д-р Живојин Ђорђевић „О основама лепоте у свету", Бранислав Ђ. Нушић „О српском пијемонту". —

* Милан Бањанин, српски народни учитељ у Брчком (Босна), јавља да је приредио за штампу „Забавник за српску младеж". У њему су преведене приповетке „Полтавско звоно," „Шумарев син", „Два пријатеља" и „На Гренланду". Књига ће изнети до пет штампаних табака, а цена ће јој бити 70 потура (80 пара динарских). Две трећине приходе намењено је оснивању Српског Учитељског Мировинског Фонда у Босни и Херцеговини. —

* Одбор Новосадских грађана почео је приређивати низ бесплатних поучних и забавних посела. На првом поселу говорио је Д-р Милан Јовановић Батут „О чувању народног здравља", на другом проф. Миле Павловић „О српским народним песмама," на трећем професор Јован Живојиновић „О дужностима појединаца у друштву," на четвртом проф. Душан Јовановић „О појавама у природи". —

* Мита Калић професор у пенсији (Сомбор) јавља да је наштампао своје дело „Растко — Сава — Немањић". То је драма у 4 чина. Цена је 1·30 круне. Скупљачима 10%. Наруџбине прима само писац. —

* К. Миловановић, учитељ (Нови Сад), јавља да своју књигу „Из историје српског народа" даје за 20 потура по комаду, а уз попуст 10% без поштарине. —

* Из „Учитеља" засебно је одштампан Ђуре Шпадијера „Реферат о школама у Црној Гори".

* Српска Омладина у Ковину приредила је 2. децембра Сремчево Вече, у славу и спомен приповедача Стевана Сремца. — О животу пок. Сремца говорио је Душан Шамбек. —

* Г-ђа Савка Ђорђевићка, мати рано преминулог Д-ра Ђорђа С. Ђорђевића, завештала је Академији Наука и Уметности своју кућу у Београду и библиотеку свога непрежаљеног јединца. Академија је већ примила тестамент који ће се отворити тек после смрти ујчевљене матере пок. д-ра Ђорђевића. —

* Мартин Жунковић штампао је у Кромеришу (штампарија Ј. Словака) друго издање своје политичке брошуре „Wann wurde Mitteleuropa von den Slaven besiedelt? Beitrag zur Klärung eines Geschichts-nnd Gelehrtenirrthums". Цена је 2.50 круне. —

* Из „Mittellungen der antropologischen Geselschaft" у Бечу, засебно је одштампана расправа Д-ра М. Мурка (Грац) расправа „Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslaven." —

* У бугарском месечнику „Библиотека", у овогодишњем новембарском свеску, безимени преводилац штампао је одличан превод приповетке Лазе Лазаревића „Први пут с оцем на јутрење". —

* Д-р Аликсандар Митровић одштампао је из „Бранича" своју расправу „Одговорност биљежника за своје погрешке". Цена?

* Српски књижевник Петар Кочић, којега је босанска управа прогонила, држао је 4. децембра у „Колу Младих Срба" (Пешта) јавно предавање „О борби српског народа у Босни и Херцеговини". Успех је био одличан. —

* Српско акционарско друштво „Божидар Вуковић" отворило је у Подгорици (Црна Гора) нову штампарију и намерно је покренути политички лист. С тога тражи уредника и моли да се пријаве шаљу друштвеној управи. —

* Друштво Бугарских Публициста решило је да у свом стану (Софија, Славјанска улица, бр. 8.) отвори Југословенску Читаоницу, која ће примати све угледније југословенске часописе. Поред Београдске Југословенске Читаонице, ово је друга у јужних Словена. Ред је на браћу Хрвате и Словенце. —

* Управа Српске Књижевне Задруге објављује стечај за већу оригиналну приповетку из живота нашега народа, ради штампања у редовном колу својих издања. Приповетка може изнети највише до 12 штампаних табака величине Задругиних издања (слог гармонд) и треба да буде написана течним и чистим језиком. Примљени рукописи наградиће се 60—80 динара од штампаног табака. Рок је 15. јануар 1907. године. —

* За који дан изићи ће из штампе „Политичка Рачуница" од Д-ра Петра Л. Вукићевића, секретара Министарства Просвете, и Бранислава Б. Тодоровића, професора Српске Краљевске Трговачке Академије. Књига је подељена у два дела: први говори о државним зајмовима а други о обезбеђењу живота. Цена ће бити 6 динара, а у претплати 5. — Пријаве примају писци. —

* Српска омладина у Чикагу (Америка) основала је своје просветно-политичко удружење „Српска Луча". —

* Српско академско друштво „Зора" (Беч) растурило је по српском народу овај позив: Да се спомогну средства за нови покрет оснивања јавних књижница, издало је наше друштво марке за ту сврху. — Народним маркама се плаћа добровољни порез за народне сврхе. Овај лепи пример научили смо од Чеха. Али ће он бити од користи само онда, ако га Ви сви примите. За једно вече је међу нама на „Зориној" скупштини скупљено за исте марке готово 2000 потура. Позивамо и Вас све, Срби и Српкиње, да у свакој згодној прилици пропагишете и потпомажете овај добри обичај. Уверени смо, да ће књижнички покрет само тако заиста напредовати, ако буде круг радника на овој идеји широк, колико је простране земље, где Срби живе. И уверени смо, да ће се број радника на овој идеји проширити, кад се рашири уверење, да се може тако доћи до материјалних средстава, којима ће се бар почети. — Зато објављујемо, да ћемо свакој српској корпорацији и друштву (читаоници, Соколу, акад. друштву, одбору за оснивање књижница и т. д.) уступити, колико хоће, марака (и то по

1000 ком. за 1 К., колико износи трошак за израду), ако се обвеже, да ће приходом од марака основати или издржавати српску јавну књижницу, ма где то било, и ако се обвеже, да ће бар свака три месеца давати рачун било нама било јавности, колико је за марке примљено и како је употребљен новац. Позивамо агилније Србе и Српкиње, да се приме повереништва за распродавање марака. Повереник, који распрода 10.000 марака, за које време било, добиће лепо израђену захвалницу.

* Јављају из Кракова, да је тамо у Јагелонском Универзитету основана катедра за југословенску књижевност. За професора постављен је Тадија Станислав Грабовски, одлични познавалац српске и хрватске књижевности. До сад се уписало у његов колегијум преко 30 слушалаца. У Прашком универзитету такође има од пр. године катедра југословенске књижевности. —

* У Паризу је изашло једно дело које је веома важно за све оне који се баве о прошлости и садашњости угарских Срба. То је зборник привилегија и других црквених уредаба православних Срба у Угарској са насловом Serborum per Hungarium constitutorum ordinationes ecclesiasticae sive sparsim sive nondum editae, nunc primum collectae. — Parisus via dicta Bernard-Palissy, № 4. Expensis Hubert Welter, bibliopolac. Leipzig Verlag von Hubert Welter, Salomonstrasse, 16) LDCCCYI", који је издао католички калуђер и познати научник Луј Петит. Овај зборник објављује ове прилоге: 1). Привилегије цара Леополда од времена пастањења Срба у Угарској, почевши од 6. априла 1690. па до 4. маја 1695. 2). Акта сабора српске цркве, од децембра 1701. 3). Тражење Арсенија Чарнојевића да цар Леополд испуни обећање. 4). Обећање цара Леополда да ће чувати српске привилегије 22. новембра 1703. 5). Потврду привилегија од стране цара Карла VI 8. октобра 1706. 6). Потврду привилегија српскога народа од стране цара Јосифа 26. септембра 1706. 7). Потврду привилегија од стране царице Марије Терезије 18. маја 1743. 8). Наредбу царице Марије Терезије о објави привилегија. 9). Текст прве уредбе црквене зване Regulament, који обухвата уређење целокупнога црквенога живота српскога народа у Угарској утврђен на српском сабору а потврђен од царске власти, 27. септембра 1770. 10). Монашка правила, утврђена од два синода, г. 1673. и г. 1774. 11). Текст друге опште црквене уредбе од 2. јануара 1777. Овај текст је сачуван до сада само у неколико примерака. Издавач га је добио од Черновичкога митрополита. Има додатак о церемонијалу и о др. 12). Текст протеста митрополита Видака у ствари привилегија, 5. фебруара 1778. г. До сад сачуван само један примерак. 13). Текст краљевскога рескрипта, којим се задовољавају захтеви у протесту, 7. априла 1778. 14). Текст треће опште црквене уредбе, тако званога „Декларatoријума" 16. јула 1779. са шест додатака. 15). Rescriptum, по коме се имају управљати митрополити. 16). Текст устројства епархијских конзисторија. 17). Неколике уредбе, потекле из краљевске тајне канцеларије 1783.—1798. 18). Акта и захтеви Темишварскога Сабора од 7.—14, септембра 1790. 19). Потврда захтева у актима Темишварског Сабора, 1791. г. — Писму су ишли на руку, — што он, у предговору на латинском језику, истиче — г. г. Стојан Новаковић, председник Српске Академије Наука, и д-р Милан Пећанац секретар српског посланства у Цариграду. —

* Изашла је из штампе нова књига „Одговарања на вечерњу, јутрењу и литургијама", за ученике основних школа израдио Драг. П. Поповић, професор Више Женске Школе. У књизи је одштампан упоредно црквено-словенски текст са српским изговором. — Књижарима 25%. Цена је 0.50 дин.

* Јован Адамовић, уредник „Правде", штампао је низ својих чланака под натписом „Са „Правдина" дрвета". Цена је 0.50 дин. Може се добити у свима књижарама или у уредништву „Правде". —

* Хрватска напредна омладина штампала је расправицу „Novo doba u Hrvatskoj i hrvatska napredna omladina". Цена је 10 филира. —

* 21. децембра 1906. г. основали су у Дубровнику српски и хрватски академичари клуб Словенски Југ, као подружину истоименога клуба у Бечу. Циљ му је да заједничким силама ради на ширењу југословенске идеје. У управи је председник: Јосип Барић, правник; потпредседник: Душан Мартиновић, правник; тајник: Мато Криле, правник; благајник: Паво Матијевић, правник; књижничар: Вук Вулетић-Вукасовић, правник; суд добрих људи: Драгутин Ледерер, правник; Антун Буконић, правник, Франо Финели, правник, Душан Мариновић, правник, и Рудолф Бубчић, правник. —

* К. Миловановић — Милован, учитељ у Новом Саду, јавља да је дао у штампу књигу „Кроз Србију, писма с пута", раније штампана у „Застави". Претплатничке пријаве прима писац, а према њима одредиће и цену књизи. —

* У Загребу је изабран централни одбор уметничког савеза „Лада" који ће припремити трећу југословенску изложбу, која ће се ове године одржати у Загребу. Одбору је председник: Отон Ивековић; секретар: Рудолф Валдец; благајник: Роберт Франгеш-Михановић; изложбени одбор: Р. Ауер, Ј. Бауер, Ј. Бужан, К. Црнчић, Б. Чикош, Ф. Ковачевић, Ц. Медовић, Б. Шеноа и Ј. Тишов. —

БИБЛИОГРАФИЈА

Д-р Јован Б. Јовановић: *Ранкеово схватање историје.* Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1906. — В. 8°, стр. 14. (Прештампано из „Наставника"). Цена?

A. Aškerc: *Junaki.* Epske pesnitve. Založil J. Schwentner v Ljubljani 1907. Natiskal A. Slatnar v Kamniku. — 8°, стр. 170. Цена?

Српска Краљевска Академија. *Основе за Географију и Геологију Македоније и Старе Србије,* с проматрањима у Јужној Бугарској, Тракији, суседним деловима Мале Азије, Тесалији, Епиру и Северној Арбанији, написао Ј. Цвијић. *Књига I.* (Са 51 географском и геолошком скицом, профилима и фотографијама). Прилози су уз ово дело два атласа: 1. Геолошки Атлас Македоније и Старе Србије и 2. Језера Македоније, Старе Србије и Епира. — *Књига II* (Са 83 географске и геолошке скице, профила и фотографије у тексту, и 19 фотографија у прилогу.) — Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1906: Jn 4°; I књига VIII + 392 стр. II књига 393 — 688 стр. —

Српска Краљевска Академија. Јован Скерлић: *Омладина и њена књижевност (1848—1871).* Изучавања о

националном и књижевном романтизму код Срба. (7. књига награђена из Задужбине Д-ра Љубомира Радивојевића.) — У Београду, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1906. — В. 8°, стр. XV + 557.

114 Издање Задужбине И. М. Коларца 114. Стојана Новаковића: *Балканска Питања и мање историјско-политичке белешке о Балканском Полуострву 1876—1905.* — У Београду, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1906. — В. 8°, стр. VIII + 559. Цена 3 динара (круне). —

Радован Тунгуз-Перовић Невесињски: *Из земље илача.* Српска Краљевска Академија Наука наградила је ово дело са 480 динара у злату из фонда пок. Николе Мариновића. — Београд, издавач: књижара Геце Кона, 1906. Штампарија „Доситије Обрадовић" — Београд. М. 8°, стр. 304.

Васа Царићевић: *Народне јавне књижнице.* С упутством за оснивање и руковање. Посвећено српским учитељима. У Земуну, штампарија Јована Пуљо, 1906. — 8°, стр 79. Цена 1 круна. —

Св. 126—132. Мала Библиотека. Уредник: Ристо Кисић, власник: Издавачка књижарница Пахера и Кисића. Година VIII, 1906. Број XII—XVIII. Петар С. Талетов: *Новац.* Роман из Београдског живота. — 16°, стр. 501.

Мостар, џепни календар за просту годину 1907. која има 365 дана. — Година VIII. Уредник Ристо Кисић Календарски део саставио проф. Андрија М. Матић. Власник: издавачка књижарница Пахера и Кисића. 16°, стр. 128. Цена 30 хелера. —

Поучни чланци за народ. Написао Милан Поповић, срп. прав. свештеник. Чист приход у корист друштва „Просвјета". — Бања Лука, штампарија С. Угреновића, 1906. — 8°, стр. 39. Цена?

Д-ра Доб. Гер. Поповић: *О храни и стану.* Два предавања држана на збору Ресавских Земљорадничких Задругара 1905. године. — Издање и штампа књижарнице и штампарије Ђорђевића и Гилића у Јагодини, 1906. — 8°, стр. 122. Цена 0·50 дин.

Мисли о руци. Написао Спасоје Ј. Илић, учитељ. — Београд, штампано у штампарији Савића и Комп., 1906. — 8°, стр. 60. — Цена 0.60 дин.

Вардар, календар за редовну годину 1907. Издање „Кола Српских Сестара". У корист пострадалих Срба у Ст. Србији и Македонији. — В. 8°, стр. 84. Цена 0.50 дин. —

Православни свештенички календар за 1907. год. која је проста, има 365 дана. Година I. Уз пријатељску сарадњу приредио јереј Добривој Николић, парох у Срп. Костуру. — Велика Кикинда, штампарија Јована Радака, 1906. — В. 8°, стр. 117. Цена 1 круна.

Библиотека. Списание за литература, популярна наука и обществени знания. Редактор П. Генадиевъ. Година. V., книга III. Софија, 1906. — 8°, страна. 100 + 67 + 21 + 23. Годишња цена 8 лева.

В. Миролюбовъ: *Млади и стари.* Критически очерки върху днешната българска литература. Тутраканъ, издание и печатъ на Мавродиновъ, 1907. — 8°, страна 202. Цена?

Претплатницима „Нове Искре"

Завршујући *осму* годину „Нове Искре" обраћамо се српским читаоцима са молбом да својим претплатничким одзивом омогуће и даље излажење овог јединог српског илустрованог листа, који, осим претплате, нема никаквих других извора за одржавање.

Дужнике и овим путем молимо да заосталу претплату *одмах* пошљу. Писане опомене послате су свима дужницима, те ћемо за све случајеве неодзивања употребити и друге, свакако оштрије и за дужнике неугоднije мере.

Претплатничка цена означена је на првој страни свакога броја.

Пријатеље молимо да лист препоруче у својим круговима.

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

Божић, од Д-ра Лазе Станојевића.

Ловац, из рукописа † Јанка Веселиновића.

? песма Милорада Ј. Митровића.

Евет-неисе, од Гр. Божовића.

Застава смрти, песма, из рукописа пок. Вл. М. Јовановића.

Божићне приче (Жил Леметр): Света дева и анђели, са француског превео Гргур Ил. Берић. — Спас животиња, са француског превео Мил. Н. М.

Магла на мору (из збирке „Fata morgana"), песма Рикарда Николића.

Седе власи (Лав Толстој Син), са руског превела З. Ч.

О, дођи, дођи, песма Јеле Спасићке.

Иконографија манастирских цркава у Србији, од Д-ра Влад. Р. Петковића, (свршетак).

In excelsis, песма М. Димитријевића.

Хенрик Ибзен, * * *

Јесењи мотиви, песма З. Д.

Рихард Вагнер и модерна уметност, од П. Коњовића (свршетак).

То је било. — Бал у палати. — Дођи! песме Милутина Јовановића.

Из Дневника (посмртни рукопис једног пријатеља), од Гргура Ил. Берића.

Велика Паучина, песма Р. Ј. Одавића.

Сиромах слепац Марко, од Др. М. Ј. Б.

Пркнуто звоно, песма Н. Марјановића.

Јухани Ахо (портрет), од Жив. М. Радосављевића.

Листићи: Дворска будала и Венера (Ш. Бодлер), превео М. Н. М. — Крај воде, од Ст. С. Н. — Љубав, од Ст. С. Н. — Мислећи на тебе, од Влад. Станимировића. — Једноме другу, од Оливере.

Хроника: (Наука, Књижевност, Разно, Библиографија).

Слике: Арханђел Михаило. — Сунчава планинска [illegible] словеначкој Штајерској. — Немирна савест. — Улазак у пакао. — Рат. — Ловци. — Јужњачки врт. — Медуза. — Поглед у будућност. — Лугарска долина у словеначкој Штајерској. — Сфинкс. — Ручни радови у словеначком народу. — Споменик св. Ђурђа у Загребу. — Обећана земља. — Надгробни споменик. — Горњи град у словеначкој Штајерској. —

Власник и уредник Р. Ј. Одавић, Капетан-Мишина улица бр. 8.

Државна Штампарија Краљевине Србије

ТЕЛЕФОН БРОЈ 193

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ
ГАЛАНТЕРИСКЕ И КОНФЕКЦИСКЕ РОБЕ
МАРКА ВУЛЕТИЋА И ГАВРИЛОВИЋА
У БЕОГРАДУ Кнез Михаилова улица број 20

ПРЕПОРУЧУЈЕ СВОЈ ОГРОМАН ИЗБОР:

Шешира, Кошуља, Гаћа, Чарапа, Рукавица, Др. Јегеровог рубља, Краватна, Сунцобрана, Кишобрана, Марама цепних и за српску ношњу, **Ћебади, Штапова, Путничких** прибора и разне кожне робе;

Жакета, Кепова, Сукања, Блуза, женски **Кошуља, Гаћа, Рекла, Мидера, Муфова, Чешљева, Укосница, Хаљиница** деч. и за повојнице, **Капица** и **Бенкица**;

Спреме за удаваче и девере, Шалова за кумовске свеће, **Свиле** за превезе, **Огртача** за младе (пелерина), **Албума, Мириса, Сапуна**, разних предмета за поклоне и сваковрсних галантериских новости.

ЦЕНЕ СУ УМЕРЕНЕ И УТВРЂЕНЕ

КЊИЖАРА ЗА СРПСКУ И СТРАНУ ЛИТЕРАТУРУ
ГЕЦЕ КОНА
БЕОГРАД, КНЕЗ-МИХАИЛОВА УЛИЦА БР. 34. ДО НОВОГ ГРАНД ХОТЕЛА

Препоручује своје богато стовариште свију српских књига као и веома богат избор страних литература на немачком, француском, руском и другим језицима: прима претплату на све повремене списе и модне журнале, које рачуна по оригиналним ценама и шиље у кућу.

На стоваришту је увек огроман избор класичних и модерних музикалија за гласовир, виолину и т. д.

Свако дело, којега случајно не би било на стоваришту, књижара *набавља за најкраће време* по оригиналној цени, без даљих трошкова.

Нарочито се обраћа пажња п. п. да књижара има на стоваришту велики број антикварских књига, како стручних тако и из лепе књижевности, које продаје испод цене. Она и набавља антикварске књиге по поруџбини а по цени утврђеној у каталогу из којега се набавља. Велики избор антикварски каталога чувених светских антикварница стоји свагда на расположењу свакоме.

Књижара купује од приватних лица појединa употребљена дела као и целе библиотеке свагда по добру цену.

КАО НОВОСТ књижара препоручује своју обилато сортирану библиотеку за давање књига на читање (Leibiblio thek), која се састоји из 6000 разних, забавних дела најпознатијих светских приповедача на немачком, француском и енглеском језику. Месечна претплата је **два динара** са неограниченим правом читања.

Каталоге учила и свију врста књига и музикалија шаље књижара свакоме на захтев бесплатно.

ПРВО СРПСКО И ЈЕДИНО ДОМАЋЕ ДРУШТВО
ЗА ОСИГУРАВАЊЕ
БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА
ОСНОВАНА 1882. ГОДИНЕ

ОСИГУРАВА:

живот људски на више начина, као на случај смрти (доживотно), на случај доживљења, на случај доживљења и смрти, мираз деци и т. д.

Противу пожара, грома и експлозије; разне зграде, индустријска и занат. предузећа, робу, покућанство и т. д.

Услови су најповољнији

Ближа обавештења даје Задруга у Београду, а у унутрашњости новчани заводи, овлашћени агенти и повереници за осигурање.

Осигураницима из унутрашњости олакшано је плаћање и тиме, што је за сваку варош овлашћен бар по један новчани завод, ради примања уплата за осигурање. И према томе, ни један осигураник из унутрашњости није дужан слати уплате у Београд и излагати се трошковима око поштарине.

Полице за осигурање зграда противу пожара Београдске Задруге примају се као гаранција за зајмове Управе Фондова.

ТРГОВИНА

МАРИЧИЋА И ЈАНКОВИЋА

У БЕОГРАДУ

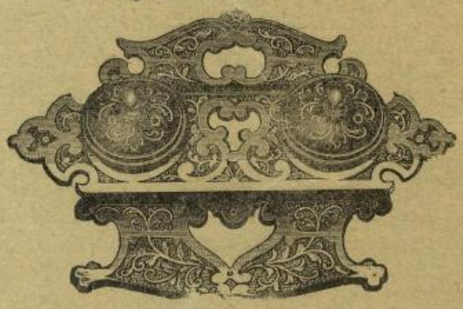
ПРЕПОРУЧУЈЕ П. ПОТРОШАЧИМА:

Велики избор сваковрсних хартија и осталих потреба за писање, цртање и школе.

НАЈВЕЋИ ИЗБОР:

Хартија за писма
Хартија за позивнице
Картона за посетнице
Картона за позивнице
Картона за фотографе

НАЈЛЕПШИ ИЗБОР:

Дивита
од никла, стакла и дрвета

НАЈВЕЋИ ИЗБОР:

Енглеских перореза
Новчаника и буђелара
Ножева за сечење хартије
Фиких увлака за пера
Блокова за писање и цртање
и т. д.

ТРГОВИНА И ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

ЈЕВТЕ М. ПАВЛОВИЋА И КОМПАНИЈЕ

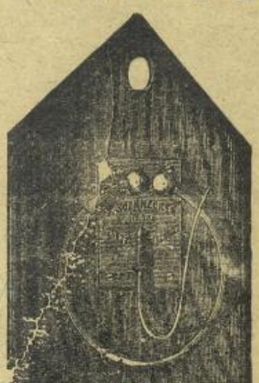
У БЕОГРАДУ

ПРЕПОРУЧУЈЕ П. П. ПОТРОШАЧИМА

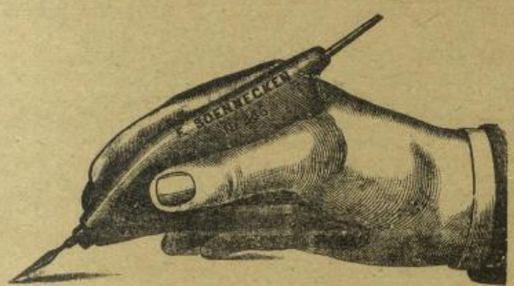
НАЈВЕЋИ ИЗБОР СВАКОВРСНИХ ХАРТИЈА

и осталих потреба за канцеларије, писање, цртање и школе

вешалице за хартију

БРОЈ 164 СТАЈЕ КОМАД
2·50 ДИН.

Сенекова увлака
за господу која пате од грчева.

Ова је увлака израђена тако, да испуни целу шаку при писању; сваки прст има своје удубљење

увлака стаје 3 дин.

Оваквих увлака имамо још неколико врсти и то:
од 6, 7, и 12 дин. ком.

наслони за књиге

НАСЛОНИ ПО ОВОЈ СЛИЦИ
ВР. 344. СТАЈУ 10 Д.

увлака од каучука са златним пером

Подесних за г. г. лекаре, трговце, инжињере, чиновнике, путнике и т. д. Увлаке по овој слици са златним пером стају 18 динара комад, а имамо их и од 20 до 25 динара. Американске увлаке са златним пером стају 7·50 и 10 дин. комад, а са иглом 4.50, 6 и 8 динара комад.